

ЛЕВ ДАВИДОВИЧ ТРОЦКИЙ

**ОРОСЫН
ХУВЬСГАЛЫН
ТҮҮХ**

НЭГДҮГЭЭР БОТЬ

ХОЁРДУГААР САРЫН ХУВЬСГАЛ

Энэхүү орчуулга нь зохиогчийн эрхээр хамгаалагдсан. © 2026, Буувэй Х

Марксистуудын Интернет Архиваас (www.marxists.org) нийтлэгдсэн, 2026

СС Нэр томьёо-Арилжааны бүс-Үүсмэл байхгүй 4.0 Олон улсын лиценз

- Та энэ материалыг, ямар ч арга хэрэгслээр хийгээд хэлбэрээр, хүссэнээрээ хуулбарлаж, тарааж болно.

- Та лицензийн нөхцлүүдийг дагасаар байгаа цагт лиценз олгогч нь энэ эрх чөлөөг хурааж авч чадахгүй.

Лицензийн нөхцлүүд:

- Та зохих нэр дурдалтыг хийж, лиценз рүү зааж өгсөн холбоосоор хангаж, мөн өөрчлөлт орсон эсэхийг мэдэгдэх ёстой. Та үүнийг боломжит ямар ч байдлаар хийж болох боловч, та үүнийг лиценз олгогч таныг, эсвэл таны ашиглалтыг дэмжиж байгаа хэмээн харагдуулах ямар нэгэн байдлаар хийж болохгүй.

- Та энэ материалыг ашиг олох зорилгоор хэрэглэж болохгүй.

- Та энэ материалыг ремикслэх, хувирган өөрчлөх, эсвэл дээр нь ямар нэгэн зүйл нэмэх тохиолдолд, та өөрчлөгдсөн материалыг тараах боломжгүй болно.

- Та лицензийн зөвшөөрөл олгож буй аливаа зүйлийг хийхэд нь бусдыг хуулийн үүднээс хязгаарлах ямарваа хуулийн нөхцлүүд, эсвэл технологийн арга хэмжээнүүдийг авч болохгүй.

Мэдэгдлүүд:

- Та материал доторх нийтийн өмчлөлд хамаарах элементүүдийг ашиглахдаа, эсвэл таны ашиглалт нь тохирох онцлолтууд болон хязгаарлалтуудаар зөвшөөрөгдөж байгаа үед уг лицензийг дагаж мөрдөх албагүй.

- Ямар ч баталгаа өгөөгүй. Лиценз таны ашиглах зорилгод шаардлагатай бүхий л зөвшөөрлүүдийг танд өгөхгүй байх боломжтой. Жишээ нь, нийтлэлийн, хувийн нууцын, эсвэл ёс суртахууны, гэх мэт эрхүүд нь таны энэ материалын ашиглалтанд хязгаарлалт тавих боломжтой.

Лицензийн бүрэн эхийг үзэхийн тулд дараах хаягаар зочилно уу:
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode.en>

АГУУЛГА**ХУУДАС****ОРОС ХЭВЛЭЛД ЗОРИУЛСАН ӨМНӨХ ҮГ****ӨМНӨХ ҮГ**

1. ОРОСЫН ХӨГЖЛИЙН ОНЦЛОГ ШИНЖ ЧАНАРУУД	1
2. ЦАРИСТ ОРОС ДАЙНД	10
3. АЖИЛЧИД БА ТАРИАЧИД	21
4. ЦАРЬ БА ЦАРИНА	33
5. ОРДНЫ ЭРГЭЛТИЙН ТАЛААРХ САНАА	41
6. ХААНТ ЗАСГИЙН ТАРЧЛААН	50
7. ТАВАН ӨДӨР	64
8. ХОЁРДУГААР САРЫН БОСЛОГЫГ ХЭН УДИРДСАН БЭ?	85
9. ХОЁРДУГААР САРЫН ХУВЬСГАЛЫН ПАРАДОКС	95
10.ШИНЭ ЗАСАГЛАЛ	111
11.ХОС ЗАСАГЛАЛ	127
12.ГҮЙЦЭТГЭХ ХОРОО	133
13.АРМИ БА ДАЙН	152
14.ЭРХ БАРИГЧИД БА ДАЙН	165
15.БОЛЬШЕВИКУУД БА ЛЕНИН	174
16.НАМЫН ДАХИН ЗЭВСЭГЛЭЛТ	191
17.“ДӨРӨВДҮГЭЭР САРЫН ӨДРҮҮД”	202
18.АНХНЫ ЭВСЭЛ	218
19.ДОВТОЛГОО	227

20.ТАРИАЧИД	238
21.МАССУУД ДУНДАХ ШИЛЖИЛТҮҮД	250
22.ЗӨВЛӨЛИЙН ИХ ХУРАЛ БА ЗУРГАДУГААР САРЫН ЖАГСААЛ ЦУГЛААН	267
ХААЛТ	279
ХАВСРАЛТ 1	282
ХАВСРАЛТ 2	288
ХАВСРАЛТ 3	293
ХАВСРАЛТ 4	297

ОРОС ХЭВЛЭЛД ЗОРИУЛСАН ӨМНӨХ ҮГ

Хоёрдугаар сарын хувьсгал нь үгийн жинхэнэ утгаар *ардчилсан* хувьсгалд тооцогддог. Улс төрийн үүднээс энэхүү хувьсгал нь хоёр ардчилсан намын удирдлаган дор өрнөсөн: Социалист Хувьсгалчид ба Меньшевикүүд. Хоёрдугаар сарын хувьсгалын “гэрээснүүд”-эд эргэж очих нь бүр өнөөг хүртэл ардчилал гэгчийн албан ёсны догма байсан хэвээрээ л. Энэ бүхэн нь ардчилсан идеологичид Хоёрдугаар сарын туршлагын түүхэн хийгээд онолын үр дүнгүүдийг нь нэгтгэж, түүний нуран уналтын шалтгаануудыг нь илчилж, түүний “гэрээснүүд” нь яг юунаас тогтдог болохыг, мөн тэдний хэрэгжүүлэлт өөд хүрэх зам нь яг ямархуу болохыг тодорхойлохоор яаравчлах хэрэгтэй хэмээн бодох үндэслэлүүдийг өгч буй мэт санагдана. Үүгээр ч барахгүй, хоёр ардчилсан нам нь хоёул арван гурван жил гаруйн туршид ихээхэн хэмжээний зав чөлөөг эдэлсэн бөгөөд тэдний аль алинд нь ямар ч байсан туршлагатай гэдгийг нь үгүйсгэж боломгүй бичээчдийн бие бүрэлдэхүүн бий. Гэтэл бидэнд ардчилсан хувьсгалын талаарх демократуудын ганц ч тэмдэглүүштэй бүтээл алга. Зөвшилцөгч намуудын удирдагчид нь, тэдний түүнд тэгтлээ чухал үүргийг гүйцэтгэж таарсан, тэр Хоёрдугаар сарын хувьсгалын хөгжлийн замналыг нь сэргээн босгох эсэхээ шийдэж чадахгүй байгаа нь илэрхий байна. Энэ гайхалтай биш гэж үү? Үгүй, энэ нь юмсын хуулиудтай бүхэлдээ нийцнэ. Хулхи ардчиллын удирдагчид түүний биет бус гэрээснүүдээр нь улам зоримгоор тангараглах тусмаа, тэд жинхэнэ Хоёрдугаар сарын хувьсгалаас улам сэрэмжилдэг. Тэд өөрсдөө 1917 онд хэд хэдэн саруудын туршид тэргүүлэгч байр суурийг эзэлж байсан гэдэг нь л яг тэднийг тэр үеийн үйл явдлуудаас харцаа буруулахад хүргэдэг зүйл нь юм. Учир нь Меньшевикүүд болон Социалист Хувьсгалчдын (энэхүү нэр нь одоо хичнээн тохуурхалтай сонсогдоно вэ!) гүйцэтгэсэн өрөвдөлтэй үүрэг нь зөвхөн удирдагчдын хувийн сүл дорой байдлын төдийгүй, мөн хулхи ардчиллын түүхэн илжрэлийн хийгээд *ардчилсан* хувьсгал хэлбэрээрх Хоёрдугаар сарын хувьсгалын мөхөлт тавилангийн тусгал нь байсан юм.

Бүхий л санаа нь – тэгээд энэ бол уг номны гол гаргалгаа – Хоёрдугаар сарын хувьсгал бол ердөө л түүн дотор Октябрийн хувьсгалын цөм нуугдаж буй бүрхүүл байсан гэдэгт оршино. Хоёрдугаар сарын хувьсгалын түүх нь Октябрийн цөм хэрхэн өөрийгөө өөрийн зөвшилцлийн халхавчнуудаасаа чөлөөлсөн талаарх түүх. Хулхи демократууд хэрэв үйл явдлуудын замналыг объективоор дүрсэлж зүрхлэх юм бол, ишэнд түүнийг ургуулсан үр лүү эргэж очихыг уриалах боломжгүйн л адилаар, тэд Хоёрдугаар сар луу эргэж очихыг хэнд ч уриалж чадахгүй болно. Хоёрдугаар сарын эрлийз дэглэмд санаа өгөгчид тэдний бүтэлгүйтлийнх нь оргил цэг байсан өөрсдийн түүхэн оргил цэг рүүгээ харахдаа нүдээ таглахаас өөр аргагүй болоод буй тэр шалтгаан нь энэ.

Либерализм, түүхийн профессор Милюковоор төлөөлүүлэн, юутай ч “Оросын хоёрдахь хувьсгал”-тай тооцоо бодохыг оролдсон гэдгийг хэн нэгэн зааж өгч болно гэдэг нь үнэн. Гэхдээ тэр Хоёрдугаар сарын хувьсгалыг ердөө л тэсвэрлэсэн гэдгээ Милюков ерөөсөө ч нууж хаахгүй байна. Үндэсний-либерал монархистыг, энэ нь бүр хулхи ч байсан гэсэн, демократ хэмээн ангилах боломж бараг л байхгүй – түүнд үнэн хэрэгтээ өөр хийх зүйл байхгүй болоход, тэр өөрийгөө бүгд найрамдах улстай эвлэрүүлсэн гэдэг үндэслэлээр л тэгж ангилдаггүй юм бол? Гэхдээ улс төрийн эргэцүүллүүдийг авч үзэхгүй байя гэсэн ч, Хоёрдугаар сарын хувьсгалын талаарх Милюковын ажлыг аль ч утгаар шинжлэх ухааны бүтээлд тооцох боломжгүй. Либерализмын удирдагч өөрийн “Түүх”-дээ түүхчийн хувиар биш, харин хохирогчийн хувиар, зарга үүсгэгчийн хувиар гарч ирнэ. Түүний гурван боть нь Корниловын бослогын нуран уналтын өдрүүд дэх *Речь*-ийн сунжирсан тэргүүн нийтлэл шиг уншигдана. Милюков бүхий л анги давхаргуудыг болоод бүхий л намуудыг эрх мэдлийг гартаа төвлөрүүлэхэд нь түүний анги давхаргад нь хийгээд түүний намд нь туслаагүйд буруутгана. Тэд тууштай үндэсний-либералууд байхыг хүсээгүй эсвэл яаж тийм байхаа мэдээгүй учраас, Милюков демократууд дээр бууж ирнэ. Үүний хажуугаар, демократууд үндэсний-либерализмд ойртож очих тусмаа, массууд дундах дэмжлэгээ тэд

улам алдсан болохыг тэр өөрөө мэдүүлэхээс өөр аргагүй болно. Явж явж Оросын ард түмнийг хувьсгал хэмээн нэрлэгдсэн гэмт хэргийг үйлдсэнд буруутгахаас өөр хийх зүйл түүнд үлдсэнгүй. Өөрийн гурван боть тэргүүн нийтлэлээ бичих зуураа, Милюков Оросын үймээн самууны турхирагчдыг Людендорфын албан газруудаас хайхыг оролдсон хэвээрээ л байсан. Кадет эх оронч үзэл нь, хүн болгоны мэдэхээр, Оросын ард түмний түүхэн дэх хамгийн аугаа үйл явдлуудыг Германы туршуулууд удирдан чиглүүлсэн байдлаар тайлбарлахаас – гэхдээ нөгөө талдаа, “Оросын ард түмэн”-ий тусын тулд, Туркүүдээс Константинополийг булааж авахаас тогтдог. Милюковын түүхэн бүтээл нь Оросын үндэсний-либерализмын улс төрийн орбитыг гавьяатайгаар нөхөн гүйцээнэ.

Хувьсгал нь, бүхий л түүхийн адилаар, зөвхөн объективоор [1] тодорхойлогддог процесс байдлаар л ойлгогдох боломжтой. Ард иргэдийн хөгжил дэвшил нь хувьсгалаас бусад арга барилуудаар шийдэгдэх боломжгүй үүрэг даалгавруудыг урагшлуулдаг. Зарим нэг эрин үеүдэд эдгээр арга барилууд нь тэгтлээ хүчтэйгээр тулгагддаг учраас, бүхэл бүтэн улс үндэстэн эмгэнэлт эргүүлэг өөд чирэгдэн ордог. Аугаа нийгмийн гамшгуудын талаар ёс суртахуунчлахаас илүү өрөвдөлтэй зүйл гэж үгүй! Спинозагийн дүрэм энд ялангуяа тохиромжтой: бүү уйл, бүү инээ, харин ойлго.

Аж үйлдвэрлэлийн, төр засгийн, улс төрийн, хууль ёсны асуудлууд, мөн түүнчлэн гэр бүлийн, хувь хүний, урлаг соёлын бүтээлч байдлын асуудлууд нь хувьсгалаар шинээр сөхөгдсөөр, дээрээсээ доош хүртэл шалгагдсаар байна. Жинхэнэ үндэстний хувьсгалууд нь түүн доторх аугаа үе шатууд байдлаар нэвтрэн орохгүй хүний бүтээлч байдлын нэг ч талбар байхгүй. Энэ нь л ганцаараа аль хэдийн, дашрамд тэмдэглэхэд, түүхэн хөгжлийн монизмд [2] түүний хамгийн үнэмшилтэй илэрхийллийг нь өгнө. Нийгмийн тогтолцооны бүхий л хийцийг нь илрүүлэхдээ, хувьсгал, академич сэтгэхүй түүнийг уксусаар хийгээд тийрэлтээр тэжээдэг, тэр хамгийн золгүй шинжлэх ухаан болох социологийн үндсэн асуудлууд дээр хурц гэрлийг тусгадаг. Аж үйлдвэрлэлийн хийгээд төр засгийн, анги давхаргын хийгээд улс үндэстний, намын хийгээд анги давхаргын, хувь хүний хийгээд нийгмийн тогтолцооны асуудлууд нь аугаа нийгмийн эргэлтүүдийн туршид хүч чадлын дээд зэргийн шавхалтын хамтаар тавигддаг. Гэсэн хэдий ч, хувьсгал нь хэрвээ түүнийг үүсгэсэн тэдгээр асуудлуудын алийг нь ч нэн даруй шийдэлгүйгээр, ердөө л тэдгээрийн шийдэлд нь зориулсан шинэ анхдагч нөхцлүүдийг бий болгох юм бол, тэр нийгмийн амьдралын бүхий л асуудлуудыг эцэст нь хүртэл илрүүлдэг. Тэгээд социологит, өөр бусад хаанаас ч илүүтэйгээр, танин мэдэхүйн урлаг нь илрүүлэлтийн урлаг юм.

Бидний бүтээл нь бүрэн гүйцэд байдлын баталгааг өгөхгүй болохыг хэлэх шаардлагагүй биз. Уншигчийн өмнө байгаа тэр зүйл бол гол төлөв хувьсгалын улс төрийн түүх. Эдийн засгийн асуудлуудыг, тэдгээр нь зөвхөн улс төрийн процессыг ойлгоход шаардлагатай байх тэр хэмжээгээр, багтаасан. Соёл урлагийн асуудлууд нь судалгааны цар хүрээнээс бүхэлдээ гадуур хэвээрээ үлдсэн. Гэсэн хэдий ч, хувьсгалын процесс нь, ө.х., эрх мэдлийн төлөөх анги давхаргуудын шууд тэмцэл нь, өөрийн яг мөн чанараараа, улс төрийн процесс болохыг мартаж болохгүй.

Октябрийн эргэлтэнд зориулсан “Түүх”-ийн хоёрдугаар ботийг зохиолч энэ оны намар хэвлүүлнэ хэмээн найдаж байна.

Л. Троцкий

Принкипо

1931 оны 2-р сарын 25

Тэмдэглэл:

1. Субъективаар бус, ө.х., хүмүүсийн хүсэл зорилгоос бүхэлдээ хараат бусаар.
2. Түүхэн хөгжлийн монизм гэдэг нь бүхий л түүхэн хөгжлийн цаана тэднийг хөдөлгөгч цор ганц хүчин зүйл (Марксист түүхэн материализмын хувьд энэ хүчин зүйл нь анги давхарга хоорондын тэмцэл) байдаг гэсэн санаа. Ө.х., түүхэн хөгжил нь хэд хэдэн өөр хоорондоо холбоогүй хүчин зүйлсийн харилцан огтлолцлын үр дүн биш.

ӨМНӨХ ҮГ

1917 оны эхний хоёр сарын туршид Орос нь Романовын эзэнт гүрэн хэвээрээ л байсан. Наймхан сарын дараа Большевикууд төрийн дуулгыг авсан. Он эхлэх үед цөөн хэдэн хүмүүс л тэдний тухай мэддэг байсан бөгөөд энэ намын удирдагчид нь эрх мэдэлд хүрэх яг тэр үедээ эх орноосоо урвасан ялтай хэвээрээ байсан. Түүхэнд иймэрхүү хурц эргэлт хоёрдахь удаагаа тохиолдож байгаагүй – ялангуяа 150 сая хүн амтай улс орны талаар бид энд ярьж байгаа гэдгийг санах юм бол. Хүн тэдний талаар юу ч гэж боддог байсан хамаагүй, 1917 оны үйл явдлууд нь судлагдах гавьяатай болох нь илэрхий.

Хувьсгалын түүх нь, бусад бүхий л түүхийн адилаар, юу, хэрхэн тохиолдсон болохыг юун түрүүнд хэлж байх хэрэгтэй. Гэсэн хэдий ч, энэ нь яг ч хангалттай биш. Өгүүлээс өөрөөс нь тэр яагаад өөр бусад замаар биш, харин тэгж өрнөсөн нь илэрхий болж байх хэрэгтэй. Үйл явдлуудыг адал явдлуудын цуврал хэмээн үзэж ч, урьдчилан төсөөлсөн ёс суртахууны утсан дээр тохож ч болохгүй. Тэд өөрсдийнхөө хуулиудад захирагдах ёстой. Уг хуулиудын нээн илрүүлэлтээс зохиолч өөрийнхөө үүрэг даалгаврыг олж харж байна.

Хувьсгалын хамгийн маргаангүй шинж тэмдэг бол түүхэн үйл явдлууд дахь массуудын шууд хөндлөнгийн оролцоо юм. Хаант ч бай, ардчилсан ч бай, ердийн цагт төр засаг нь өөрийгөө улс орны дээгүүр өргөх бөгөөд тус салбарт мэргэшсэн тэдгээр хүмүүс түүхийг бүтээдэг: хаад, сайдууд, хүнд сурталтнууд, парламентчид, сэтгүүлчид. Гэхдээ хуучин тогтолцоо нь массуудын хувьд дахин тэсвэрлэшгүй болон хувирах тэдгээр шийдвэрлэх мөчүүдэд, тэд өөрсдийг нь улс төрийн тавцангаас тусгаарлах тэр хашлагуудыг хэмхчин орж, өөрсдийн уламжлалт төлөөлөгчдөө түлхэн унагааж, мөн өөрсдийнхөө хөндлөнгийн оролцоогоор шинэ дэглэмийн суурийг тавьдаг. Энэ нь сайн уу эсвэл муу юу гэдгийг бид ёс суртахуунчдын шүүлтэнд үлдээе. Бид өөрсдөө фактуудыг хөгжил дэвшлийн объектив замналын өгч буй тэр байдлаар нь хүлээн авах болно. Хувьсгалын түүх нь бидний хувьд юун түрүүнд массуудын өөрсдийнхөө хувь тавиланг хянах талбар дотор хүчээр нэвтрэн оролтын түүх юм.

Хувьсгалд нэрвэгдсэн нийгэмд анги давхаргууд тэмцэлддэг. Гэсэн хэдий ч, хувьсгалын эхлэл хийгээд түүний төгсгөл хоёрын хооронд нийгмийн эдийн засгийн суурьнуудад болон анги давхаргуудын нийгмийн дэд давхаргуудад нэвтэрсэн өөрчлөлтүүд нь, богино хугацаанд зуу зуун жилийн настай байгууллуудыг түлхэн унагааж, шинэ байгууллуудыг байгуулж, тэгээд тэднийг дахиад түлхэн унагаадаг тэр хувьсгалын замналыг өөрийг нь тайлбарлахад огт хангалтгүй болох нь бүхэлдээ илэрхий. Хувьсгалт үйл явдлуудын динамик нь хувьсгалаас өмнө өөрсдийгөө аль хэдийн үүсгэн бүрэлдүүлчихсэн байсан тэдгээр анги давхаргуудын сэтгэхүй дэх түргэн, эрч хүчтэй ба оргилуун өөрчлөлтүүдээр шууд тодорхойлогддог.

Гол санаа нь гэх юм бол, нийгэм өөрийнхөө байгууллуудыг, механикч өөрийнхөө багаж хэрэгслүүдийг сольдог шиг, хэрэгцээ гарах тутамд нь сольдоггүй. Эсрэгээрээ, нийгэм үнэхээр өөрт нь тохоотой байгууллуудыг мөнхийн зүйлс байдлаар хүлээн авдаг. Арав арван жилүүдийн туршид сөрөг хүчнүүдийн шүүмжлэл нь масс сэтгэл дундуур байдалд зориулагдсан аюулгүйн хавхлаг, нийгмийн бүтцийн тогтвортой байдлын нэгэн нөхцлөөс өөр юу ч биш байдаг: жишээ авбал, социал-демократуудын шүүмжлэлийн олж авсан ач холбогдол нь зарчмын хувьд нэг иймэрхүү. Сэтгэл дундуур байдлаас хуучинсаг байдлын гинж дөнгийг тасчин хаяж, массуудыг бослогод хүргэхийн тулд, хувь хүмүүсийн хийгээд намуудын хүсэл зорилгоос хараат бус, туйлын онцгой нөхцөл байдлууд шаардлагатай.

Ийм ч учраас хувьсгалын эрин үе дэх масс үзэл бодлууд хийгээд зан төлвүүд дэх түргэн өөрчлөлтүүд нь хүний сэтгэхүйн уян хатан бөгөөд хөдөлгөөнт байдлаас нь биш, харин эсрэгээрээ, үүний гүн гүнзгий хуучинсаг байдлаас нь улбаалдаг. Шинэ объектив нөхцөл

байдлууд нь хүмүүсийн толгой дээр сүйрлийн хэлбэрээр нуран унах яг тэр мөч хүртэлх санаануудын болон харилцаануудын эдгээр нөхцөл байдлуудын ардах архаг хоцрогдол бол, цагдаагийн сэтгэхүйд зүгээр л нэг “өдөөн турхирагчид”-ын үйл ажиллагааны үр дүн юм шиг санагддаг, санаануудад хийгээд тэмүүлүүдэд гарч буй тэр үсрэлт мэт хөдөлгөөнийг хувьсгалын үед бий болгодог тэр зүйл нь юм.

Массууд нийгмийг өөрчлөн байгуулах бэлэн болсон төлөвлөгөөтэйгөөр биш, харин хуучин дэглэмийг тэд ахиж тэсвэрлэж чадахгүй нь гэсэн хурц мэдрэмжтэйгээр хувьсгалд нэвтрэн ордог. Анги давхаргын удирдагч давхаргад нь л зөвхөн улс төрийн хөтөлбөр байдаг бөгөөд энэ нь ч гэсэн үйл явдлуудын шалгуурыг давж, массуудын зөвшөөрлийг авах шаардлагатай болдог. Ийм учраас хувьсгалын үндсэн улс төрийн процесс нь анги давхарга нийгмийн хямралаас бий болж буй асуудлуудыг аажмаар ухаарахаас, шинээр бий болж байгаа гарцуудыг ээлж дараалан үгүйсгэх арга барилаар массууд өөрсдийгөө идэвхтэйгээр дахин чиглүүлэхээс тогтдог. Нэг нам нь ямагт улам радикал нөгөө намаар солигдох хувьсгалт процессын тусдаа үе шатууд нь ямагт зүүн рүү түлхэх массуудын өсөн нэмэгдэж буй шахалтыг илэрхийлдэг. Харин хөдөлгөөний далайц нь объектив саад бартаануудтай тулгарах тэр үед реакци эхлэх болно: хувьсгалт анги давхаргын тусдаа хэсгүүдийн урам хугаралт, үл хайхралын газар авалт, тэгээд улмаар, хувьсгалын эсрэг хүчнүүдийн байр суурин дах хүчирхэгжилт. Ядаж л хуучин хувьсгалуудын схем нь нэг иймэрхүү байсаар ирсэн.

Бид зөвхөн массууд өөрсөд дотор нь өрнөж буй улс төрийн процессуудыг судалсны үндсэн дээр л, бидний огтхон ч үл тоомсорлох хүсэлгүй тэр намууд болон удирдагчдын үүргийг ойлгож чадна. Тэд, хэдийгээр биеэ даасан биш боловч, юутай ч процессын маш чухал нэгэн элементийг бүрдүүлдэг. Удирдагч байгууллагагүйгээр, массуудын энерги нь тагтай цилиндрт хашаагүй уур шиг л сарниж алга болох болно. Гэхдээ юутай ч, уурын хөдөлгүүрийг ажиллуулдаг тэр зүйл бол таг биш, цилиндр ч биш, харин уур.

Хувьсгалт эрин үед масс ухамсарт орж буй өөрчлөлтүүдийг судлах нь хүндрэлтэй байна гэдэг нь бүхэлдээ ойлгомжтой. Дарлагдсан анги давхаргууд заводуудад, хуарангуудад, тосгонуудад, хотын гудмуудад түүхийг бүтээдэг. Үүгээр ч барахгүй, тэд юмсыг бичиж тэмдэглэж үлдээж заншаагүй шахам. Нийгмийн тэмүүлүүд дэх дээд зэргийн хурцдалын үеүд нь ерөнхийдөө эргэцүүлэл хийгээд бясалгалд зориулсан зай завсрыг үлдээдэггүй. Бүхий л урлагийн охин тэнгэрүүд, бүр нэг муу сэтгүүл зүйн охин тэнгэр хүртэл, өөрийн чийрэг ташаагаа үл харгалзан, хувьсгалын цагт бэрхшээлтэйгээр хөдөлдөг. Гэсэн хэдий ч, түүхчийн нөхцөл байдал нь найдлагагүй юм огтхон ч биш. Тэмдэглэгээнүүд нь бүрэн гүйцэд бус, тархай бутархай, тохиолдлын. Гэхдээ үйл явдлуудын өөрсдийнх нь гэрэлд эдгээр хэлтэрхийнүүд нь олонтаа нуугдмал процессын чиглэл болон ритмийг тааварлах боломжийг олгоно. Сайн ч бай, муу ч бай, хувьсгалт нам нь өөрийнхөө тактикуудыг масс ухамсар дахь өөрчлөлтүүдийн тооцоолол дээр тулгуурладаг. Большевизмын түүхэн замнал нь иймэрхүү тооцооллыг, ядаж л бүдүүн тойм маягаар, хийх боломжтой болохыг батлан харуулдаг. Тэмцлийн эргүүлгэн дундах хувьсгалт улс төрчийн хувьд боломжтой зүйл нь тэгвэл яагаад хожим нь түүхчийн хувьд боломжтой байж болохгүй гэж?

Гэсэн хэдий ч, массуудын ухамсарт тохиолдож буй процессууд нь биеэ даасан ч, хараат бус ч биш. Идеалистууд болон хутгамал үзэлтнүүд яаж ч хорссон бай хамаагүй, ухамсар нь юутай ч нөхцөл байдлаар тодорхойлогддог. Оросыг, түүний эдийн засгийг, түүний анги давхаргуудыг болон түүний төр засгийг үүсгэн бүрэлдүүлсэн түүхэн нөхцлүүдээс, бусад төр засгуудын түүн дээр үзүүлсэн нөлөөллөөс, бид Хоёрдугаар сарын хувьсгал хийгээд тэр хувьсгалыг орлосон Октябрийн хувьсгал хоёрын хоёулангийнх нь анхдагч нөхцлүүдийг олох боломжтой байх ёстой. Энэхүү хоцрогдмол орон нь пролетарийг эрх мэдэлд аваачсан *анхны* орон болсон нь хамгийн нууцлаг таавар учраас, бид уг тааврын шийдлийг тэр хоцрогдмол орны *онцлог шинж чанарууд* дотроос, ө.х., түүний бусад улс

орнуудаас ялгарах ялгаанууд дотроос, эрэх шаардлагатай.

Оросын түүхэн онцлог шинж чанарууд болон тэдгээрийн тус тусын ач холбогдлыг бид Оросын нийгмийн хийгээд түүний дотоод хүчнүүдийн хөгжлийг товчхон тоймлосон энэ номны эхний бүлгүүдэд дүрслэх болно. Эдгээр бүлгүүдийн зайлшгүй хураангуйлсан байдал нь уншигчийг үргээхгүй байх хэмээн бид найдаж байна. Номны цаашдын өрнөлд тэр эдгээр ижил нийгмийн хүчнүүдтэй амьдаар тулгарах болно.

Энэхүү бүтээл нь ямарваа нэг хэмжээгээр хувийн ой тогтоолтонд тулгуурлахгүй. Зохиолч нь үйл явдлуудад оролцогч байсан гэдэг тэр нөхцөл байдал нь түүнийг өөрийн өгүүллээ баталгаажсан түүхэн баримтуудад тулгуурлах тэр үүрэг хариуцлагаас чөлөөлөхгүй. Үйл явдлуудын замнал нь зохиолчийг өөрийнхөө талаар ярихыг шаардах үед, тэр өөрийнхөө талаар гуравдагч этгээдийн хувиар ярих болно. Тэгээд энэ нь зүгээр нэг утга зохиолын хэлбэр биш: намтрууд хийгээд дурдатгалуудад зайлшгүй субъектив өнгө аяс нь түүхийн бүтээлд хүлээн зөвшөөрөгдөхгүй.

Гэсэн хэдий ч, зохиолч тэмцэлд оролцсон гэдэг нь, мэдээж хэрэг, түүнд үйл хэрэг дээрх хүчнүүдийн – хувь болон коллектив хоёул – сэтгэхүйгээр зогсохгүй, бас үйл явдлуудын дотоод холбоог хялбараар ойлгох боломжийг олгох болно. Нэг нөхцлийг хангаж байж л уг давуу тал нь эерэг үр дүн өгөх болно: зөвхөн фактуудаар зогсохгүй, бас сэдэл болон зан төлөвтэй холбогдсон, жижиг сажиг ч бай, том ч бай, асуудлуудад тэр өөрийнхөө ой тогтоолтын гэрчлэлд найдахгүй байх. Зохиолч, түүнээс шалтгаалах тэр хэмжээгээр, энэ нөхцлийг биелүүлсэн хэмээн итгэж байна.

Зохиолчийн улс төрийн байр суурийн талаарх асуудал л үлдлээ. Тэр үйл явдлуудад оролцогчийн хувиар баримталж байсан тэр үзэл бодлоо түүхчийн хувиар баримталсан хэвээрээ байна. Уншигч, мэдээж хэрэг, зохиолчийн улс төрийн үзэл бодлыг баримталдаг байх албагүй. Зохиолчид ч үүнийгээ нуугаад байх шалтгаан байхгүй. Гэхдээ түүхийн бүтээл нь улс төрийн байр суурийн хамгаалалт биш, харин хувьсгалын бодит процессын дотроосоо үндэслэлтэй дүрслэл байхыг шаардах эрх уншигчид бий. Үйл явдлууд нь өөрсдийн бүхий л байгалийн шаардлагууддаа түлхэгдэн хуудсууд дээр нь өрнөж байж л түүхийн бүтээл өөрийнхөө даалгаврыг бүрэн төгс биелүүлэх болно.

Үүнд түүхчийн “ангид байдал” гэгч зүйл шаардлагатай юу? Одоог хүртэл хэн ч уг ангид байдал нь яг юунаас тогтдог болохыг тодорхой тайлбарлаагүй. Олонтаа иш татах болсон хувьсгалыг en bloc, нэгэн бүхлийн хувиар, авч үзэх шаардлагатай гэсэн Клемансогийн үг нь сайндаа л овжин булталт: хэн нэгэн хэрхэн өөрийгөө мөн чанар нь хагарлаас тогтдог зүйлийг бүхэлд нь дэмжигч хэмээн тунхаглаж чадах юм бэ? Клемансо нэг талдаа өөрийн хэтэрхий шийдэмгий өвөг дээдсээсээ санаа зовсноосоо, нөгөө талдаа тэдний сүүдрийн өмнө ичсэнээсээ болж уг сургаалаа айлдсан юм.

Реакцийн, мөн тийм учраас моодонд орсон, одоо цагийн Францын түүхчдийн нэг, Л. Мадлен Аугаа Хувьсгалыг, ө.х., Франц үндэстний төрөлтийг, гайхашмигтай сайхан үг хэллэгүүдээр гүтгэн гүжирдэх зуураа, “түүхч аюулд өртсөн хотын хэрмэн дээр зогсонгоо бүслэгчдийг хийгээд бүслүүлэгчдийг хоёуланг нь нэгэн зэрэг ажиглах хэрэгтэй” хэмээн мэдэгдсэн байдаг: зөвхөн ингэж байж л хэн нэгэн “эвлэрлийн шударга ёс”-ыг олж авах боломжтой ажээ. Гэсэн хэдий ч, Мадлены өөрийнх нь бүтээл нь хэн нэгэн хэрвээ хоёр талыг хувааж буй хэрмэн дээр авирч гарах юм бол, энэ нь зөвхөн реакцийн туршуулын хувиар л байх болно гэдгийг гэрчилдэг. Тэр зөвхөн өнгөрсөн дэх дайтагч талуудад л ач холбогдол өгч буй нь яамай: хувьсгалын цагт хэрмэн дээр зогсох нь аймшигт аюулуудыг тээдэг. Тэглээ ч, түгшүүрт цагт “эвлэрлийн шударга ёс”-ны санваартнууд ихэвчлэн аль тал нь ялалтанд хүрэхийг харзнаад дөрвөн хананыхаа завсар сууж байдаг.

Бодлоготой хийгээд шүүмжлэлтэй уншигч, ёроолд нь реакцийн үзэн ядалтын хор сайтар тогтсон эвлэрлийн хундагыг түүнд санал болгох, зальхай ангид байдлыг биш, харин ил тод, нуун далдлаагүй талтай хийгээд талгүй байдлуудаа үл харгалзан, фактуудын үнэнч судалгаанаас, тэдний бодит холбоонуудын тогтоолтоос болон тэдний хөдөлгөөний учир шалтгааны хуулиудын нээн илрүүлэлтээс дэмжлэг эрэх шинжлэх ухаанч юманд сэтгэлээсээ ханддаг байдлыг хүсэх болно. Энэ бол цорын ганц боломжит түүхэн объективизм бөгөөд үүгээр барахгүй, энэ нь зөвхөн түүхч өөрийнхөө өмнөөс л мэдүүлэх боломжтой түүний сайн санаагаар нь биш, харин түүний нээн илрүүлэх түүхэн процессын өөрийнх нь төрөлхийн хуулиудаар баталгаажиг бас нотлогддог учраас энэ нь элбэг хангалттай.

* * *

Энэхүү номны эх сурвалжууд нь, зарим хэсэг нь гар бичмэлээр боловч, ихээхэн хэсэг нь Москва ба Ленинград дахь Хувьсгалын Түүхийн Институтуудын хэвлэсэн тоолж баршгүй тогтмол хэвлэлүүд, сонингууд болон сэтгүүлүүд, дурдатгалууд, тайлангууд болон бусад материалууд. Тэгэх нь ердөө л уншигчид төвөг болох учраас, бид текст дотор тодорхой хэвлэлүүд рүү зааж өгөх явдлыг илүүц хэмээн үзсэн. Коллектив түүхэн бүтээлийн шинж чанартай номнууд дундаас, бид ялангуяа хоёр ботьтой *Октябрийн Хувьсгалын Түүхийн талаарх Эссэнүүд* (Москва-Ленинград, 1927 он) номыг ашигласан. Өөр өөр зохиолчдын бичсэн эдгээр “эссэнүүд”-ийг бүрдүүлэгч хэсгүүд нь үнэ цэнийн хувьд ялгаатай боловч, тэд, ямар ч байсан, баримт бүхий материалуудаар баялаг.

Манай номон дахь огноонууд нь бүгд хуучин тооллын дагуу, ө.х., тэд олон улсын болон одоогийн Зөвлөлтийн календараас 13 хоногоор хоцрох болно. Зохиолч хувьсгалын үед хүчинтэй байсан тэр календарыг ашиглахаас өөр сонголтгүй болсон. Огноонуудыг шинэ тоолол руу хөрвүүлэх нь, мэдээж хэрэг, хэцүү биш. Гэхдээ уг ажиллагаа нь зарим нэгэн бэрхшээлүүдийг арилгахдаа, илүү ярвигтай бусад бэрхшээлүүдийг бий болгох байлаа. Хаант засгийн түлхэн унагаалт нь түүхнээ Хоёрдугаар сарын хувьсгал нэрээр бичигдэн үлдсэн. Гэсэн хэдий ч, Барууны календараар бол уг үйл явдал 3-р сард тохиолдсон. Түр Засгийн Газрын империалист бодлогын эсрэг зэвсэгт жагсаал нь түүхнээ “Дөрөвдүгээр сарын өдрүүд” нэрийн дор бичигдэн үлдсэн. Гэсэн хэдий ч, Барууны календараар бол уг үйл явдал нь 5-р сард тохиолдсон. Бусад завсрын үйл явдлууд хийгээд огноонууд дээр сааталгүйгээр, энд Октябрийн эргэлт нь, Европын тооллын дагуу, 11-р сард тохиолдсон болохыг л мөн тэмдэглэе. Бидний харж байгаачлан, календар нь өөрөө үйл явдлуудаар будагдсан бөгөөд түүхч хувьсгалын цаг тооллыг энгийн арифметикын ажиллагаануудын тусламжтайгаар зохицуулах боломжгүй. Уншигч маань, Византийн календарыг түлхэн унагаахаасаа өмнө, хувьсгал нь эхлээд түүнтэй зууралдаж буй байгууллуудыг түлхэн унагаах шаардлагатай болсон гэдгийг санах хэмжээний эелдэг байх байх.

Л. Троцкий

Принкипо

1930 оны 11-р сарын 14

ОРОСЫН ХӨГЖЛИЙН ОНЦЛОГ ШИНЖ ЧАНАРУУД

1-р бүлэг

Оросын түүхийн үндсэн хийгээд хамгийн тогтвортой шинж тэмдэг бол түүний хөгжлийн удаан хэмнэл, тэгээд үүнээс улбаалсан эдийн засгийн хоцрогдмол, нийгмийн хэлбэрүүдийн болхи бүдүүлэг байдал болон соёлын доройтол юм.

Дорнын салхи болон Азиас шилжин суурьшигчдад нээлттэй энэхүү өргөн уудам хийгээд тарчиг тал газрын хүн амыг байгаль дэлхий өөрөө урт удаан хугацааны хоцрогдмол байдалд ялласан. Нүүдэлчидтэй тэмцэх тэмцэл нь бараг л XVII зууны төгсгөл хүртэл үргэлжилсэн. Өвөлд зуд, зунд ган авчрах салхитай тэмцэх тэмцэл нь бүр одоог хүртэл үргэлжилсээр байна. Газар тариалан нь – бүхий л хөгжил дэвшлийн суурь – өргөжих арга замуудаар урагшилсан: умардад тэд ойн моддыг хярган шатаасан бол, өмнөдөд тэд онгон хээр талуудыг сүйдэлсэн. Байгаль дэлхийн байлдан дагуулал нь гүнзгийгээр биш, харин өргөнөөр явагдсан.

Барууны зэрлэгүүд олон хуучин чулуунууд барилгын материал хэлбэрээр бэлэн хэвтэх тэр Ромын соёл иргэншлийн үнс нурман дээр суурьшсан бол, Зүүн дэх Славчууд эзлүүд тал газраасаа ямар нэгэн өв залгамжлалыг олоогүй: тэдний өвөг дээдсийн соёл нь бүр тэднийхээс ч дор түвшинд байжээ. Баруун Европын ард иргэд удалгүй өөрсдийн хэм хэмжээгээ тогтоож, тэдгээр эдийн засгийн хийгээд соёл урлагийн бөөгнөрлүүдийг, аж үйлдвэрлэлийн хотуудыг, бий болгосон. Зүүн дэх тал газарт оршин суугчид нь хүн амын төвлөрлийн анхны дохиогоор, ой руу улам гүн орж, эсвэл зах хязгаар луу, хээр тал руу тархан суурьшина. Тариачдын хамгийн санаачилгатай хийгээд овсгоотой элементүүд нь Баруунд хотод амьдрагчид, гар урчууд, худалдаачид болсон. Идэвхтэй хийгээд зоримог элементүүдийн зарим нь Зүүнд наймаачид болсон ч, тэдний ихэнх нь казакууд, хилийн харуулууд, колоничлогчид болсон. Баруунд эрчимтэй өрнөж байсан нийгмийн ялгарлын процесс нь Зүүнд удаашралтай явагдсан ба тэлэлтийн процесс нь үүнийг шингэрүүлсэн. “Московский Царь, хэдийгээр Христийн шашинтан боловч, залхуу сэтгэхүйтэй хүмүүсийг захирдаг” гэж I Пётрын үед амьдарч байсан Вико бичжээ. Москвичуудын тэр “залхуу сэтгэхүй” нь эдийн засгийн хөгжлийн удаан хэмнэл, анги давхаргуудын харилцааны хэлбэргүй байдал, дотоод түүхийн тарчиг байдал зэргийн тусгал нь байсан юм.

Египт, Энэтхэг болон Хятадын эртний соёл иргэншлүүд нь хангалттай биеэ даасан шинж чанартай байсан бөгөөд дорой үйлдвэрлэх хүчин чадлаа үл харгалзан, тэдэнд өөрсдийн нийгмийн харилцаагаа, бараг л эдгээр орнуудын гар урчууд нь өөрсдийнхөө бүтээлийг аваачсан шиг, тийм детальчилсан өндөр түвшинд аваачихад хангалттай хугацаа байсан. Орос нь газарзүйн хувьд төдийгүй, мөн нийгмийн хийгээд түүхийн хувьд Европ, Ази хоёрын хооронд зогссоор ирсэн юм. Тэр Өрнө дэх Европоос ч, мөн Дорно дахь Азиас ч ялгарсан бөгөөд тэр өөр өөр үеүдэд, өөр өөр шинж тэмдгүүдээр одоо нэг рүү нь, одоо нөгөө рүү нь дөхсөөр ирсэн. Дорно түүнд Татаруудын дарлалыг өгсөн ба энэ нь Оросын төр засгийн бүтэц дотор үүний нэгэн чухал элемент байдлаар нэвтрэн орсон. Өрнө нь бүр ч илүү аюултай дайсан байсан боловч, үүний хажуугаар, мөн багш байлаа. Орос нь байнга Өрнийн цэрэг дайны хийгээд эдийн засгийн шахалтанд дасан зохицох шаардлагатай болж байсан учир, тэр Дорныг дуурайн хэлбэржих боломжгүй байсан юм.

Урьдах түүхчдийн үгүйсгэсэн Орос дахь феодал харилцаануудын оршин тогтнолыг хойч үеийн судалгаануудаар эргэлзээгүйгээр тогтоогдсонд тооцож болно. Цаашлаад, Оросын феодализмын үндсэн элементүүд нь Баруун дахьтай ижилхэн байсан. Гэхдээ феодал эрин үеийн оршин тогтнол нь шинжлэх ухааны сунжирсан маргалдаанаар тогтоогдох шаардлагатай болсон гэдэг нь л өөрөө Оросын феодализмын бүрэн гүйцэд бус байдал, үүний хэлбэргүй байдал болон үүний соёлын дурсгалын ядуурлыг хангалттай гэрчилнэ.

Хоцрогдмол орон хөгжингүй орнуудын материал хийгээд оюуны байлдан дагууллуудыг нь өөртөө шингээдэг. Гэхдээ энэ нь тэр, тэдний өнгөрснийх нь бүхий л үе шатуудыг нь хуулбарлан, тэднийг боол мэтээр дагадаг гэсэн үг биш. Түүхэн циклүүдийн давтамжийн онол нь – Вико болон түүний хойч үеийн дагалдагчдын – хуучин, капитализмаас өмнөх соёлуудын орбитууд болон зарим талаар капиталист хөгжлийн анхны туршилтууд дээрх ажиглалтанд тулгуурладаг. Шинэ шинэ суурингууд дахь соёлын үе шатуудын тодорхой давтамж нь үнэн хэрэгтээ бүхий л процессын хөдөөний хийгээд улиран өнгөрөх шинж чанартай нь зангилаастай байсан юм. Гэсэн хэдий ч, капитализм нь эдгээр нөхцлүүдийг даван туулахыг хэлнэ. Тэр хүн төрөлхтний хөгжлийн дэлхий дахиныг хамарсан хийгээд мөнхийн байдлыг нь бэлтгэж, мөн зарим утгаар, үүнийг хэрэгжүүлдэг. Энэ нь тусдаа улс орнуудын хөгжлийн хэлбэрүүдийг давтагдах боломжгүй болгодог. Хөгжингүй орнуудын хойноос дагахаас өөр аргагүй болсон хоцрогдмол орон нь дараалалд зогсдоггүй: түүхэн хоцрогдмол байдлын давуу эрх нь – тэгээд иймэрхүү давуу эрх гэж байдаг – завсрын үе шатуудын бүхэл бүтэн цувралуудыг алгасан, юу л бэлэн байна түүнийг аливаа тогтсон огнооноос өмнө сорж авахыг зөвшөөрдөг, эсвэл илүү зүйтэйгээр хэлэх юм бол, ингэхээс өөр аргагүй болгодог. Зэрлэгүүд, өнгөрсөнд эдгээр зэвсгүүдийн хооронд оршиж байсан замаар аялалгүйгээр, өөрсдийн нум сумаа тэр дороо винтовоор орлуулна. Америк дахь Европын колоничлогчид түүхийг бүр эхнээс нь дахин эхлүүлээгүй. Герман болон АНУ нь одоо эдийн засгийн хувьд Английг гүйцэн түрүүлсэн нь яг тэдний капиталист хөгжлийн хоцрогдмол байдлаас нь шалтгаалсан юм. Эсрэгээрээ, Британий нүүрсний салбар дахь – мөн Макдоналд болон түүний найзуудын толгойн дахь – хуучинсаг анархи нь Англи хэтэрхий удаан хугацаагаар капиталист зам нээгчийн дүрд тоглосон тэр өнгөрснийх нь төлөөх цээрлүүлэлт юм. Түүхийн үүднээс хоцрогдмол улс орнуудын хөгжил нь зайлшгүй түүхэн процессын ялгаатай үе шатуудын өвөрмөц хослолд хүргэдэг. Орбит нь нэгэн бүхлийн хувиар төлөвлөгөөгүй, ярвигтай, нийлмэл шинж чанарыг олж авдаг.

Завсрын шатуудыг алгасах бололцоо нь, мэдээж хэрэг, огтхон ч туйлын биш. Үүний хэм хэмжээ нь явж явж тухайн улс орны эдийн засгийн хийгээд соёлын багтаамжаар тодорхойлогддог. Үүгээр ч барахгүй, хоцрогдмол улс орон гаднаас зээлсэн бэлэн болсон ололт амжилтуудыг өөрийн илүү болхи соёлдоо дасан зохицоосноор, тэднийг дордуулах нь багагүй. Үүнээс болоод шингээлтийн процесс нь өөрөө зөрчилдөөнтэй шинж чанарыг олж авдаг. Ийм ч учраас I Пётрын дорх Барууны техникийн болон сургуулилтын – юун түрүүнд цэрэг дайны хийгээд үйлдвэрлэлийн – тодорхой элементүүдийн нэвтрүүлэлтүүд нь хөдөлмөрийн зохион байгуулалтын үндсэн хэлбэр байдлаарх хамжлагын харилцааны даамжралд хүргэсэн. Европын зэвсэглэл ба Европын зээллэг нь – хоёул маргаангүйгээр илүү өндөр соёлын бүтээгдэхүүнүүд – царизмын хүчирхэгжилт өөд хөтөлсөн бөгөөд энэ нь эргээд улс орны хөгжлийг удаашруулсан юм.

Түүхийн хуулиудад педантик [1] схемчлэлтэй нийтлэг зүйл нэг ч үгүй. Тэнцвэргүй байдал, түүхэн процессын хамгийн түгээмэл хууль, хоцрогдмол орнуудын хувь тавиланд өөрийгөө хамгийн хурцаар бөгөөд хамгийн ярвигтайгаар илрүүлдэг. Гадаад шаардлагын ташуур дор тэдний хоцрогдмол соёл нь үсэрч харайхаас өөр аргагүй болдог. Тэнцвэргүй байдлын түгээмэл хуулиас ийн өөр нэгэн хууль урган гардаг бөгөөд үүнд тохирох илүү тохиромжтой нэр байхгүй учраас бид үүнийг *нийлмэл хөгжлийн* хууль гэж нэрлэж болох юм. Үүгээр бид аяллын ондоо үе шатуудын нэгтгэлийг, тусдаа шатуудын нийлүүлэлтийг, балар эртний хэлбэрүүдийг хамгийн орчин үеийн хэлбэрүүдтэй хольж хутгах явдлыг хэлж байна. Мэдээж хэрэг, бүхий л материал агуулгынх нь хүрээнд авч үзэх хэрэгтэй, энэхүү хуульгүйгээр, Оросын, мөн түүнчлэн ерөнхийдөө хоёрдугаар, гуравдугаар эсвэл аравдугаар соёлын ангилалд хамаарах ямар ч орны, түүхийг ойлгох боломжгүй.

Илүү баян Европоос ирж буй шахалтын дор төр засаг нь Орост Баруунтай харьцуулахад ард түмний эд баялгийн хавьгүй илүү хувийг залгисан бөгөөд ингэснээр тэр ард олноо давхар гуйланчлалд ялласнаар зогсохгүй, бас өмч эзэмшигч ангиудын суурийг нь

сулруулсан. Удаахаас дэмжлэг шаардахын хажуугаар, тэр тэдний өсөлтийг нь хүчилж бас журамлана. Үүний үр дүнд, хүнд сурталжсан давуу эрхэт анги давхаргууд нь хэзээ ч хөгжил дэвшлийнхээ оргилд хүртэл мандаагүй ба төр засаг нь Орост Азиатик деспотизм [2] руу бүр ч илүү дөхөж очсон.

Мусковийн цариудын XVI зууны эхэнд албан ёсоор зээлдэн авсан Византийн хэмжээгүй эрхэт хаант засаг нь ноёд язгууртнуудын тусламжтайгаар феодал Бояруудыг номхотгож, тариачдыг тэдэнд боолчилсноороо ноёд язгууртнуудыг эрхшээлдээ оруулсан бөгөөд энэ суурин дээр өөрийгөө Петербургийн эзэн хааны абсолютизм [3] болгон хувиргасан байдаг. XVI зууны сүүлээр үүссэн хамжлагын харилцаа нь XVII зуунд хэлбэрт орж, XVIII зуунд цэцэглэж, бүр 1861 онд л эрхзүйн үүднээс хүчингүй болсон гэдэг нь бүхий л процессын хоцрогдмол байдлыг хангалттай хэлж өгнө.

Лам санваартнууд нь, ноёд язгууртнуудыг даган, царист хэмжээгүй эрхэт хаант засгийн үүсэн бүрэлдэлд багагүй үүрэг гүйцэтгэсэн боловч, энэ нь юутай ч зарцын үүрэг байсан юм. Сүм Орост хэзээ ч Католик Баруун дахь шиг тийм эрх мэдлийн өндөрлөгт хүрээгүй: тэр хэмжээгүй эрхэт хаант засгийн сүнсний зарцын байр сууриндаа ханасан ба үүнийгээ өөрийн даруу номхон байдлынхаа төлөөх шан харамжид тооцсон. Хамба лам нар болон ширээт лам нар нь ердөө мөнх бүс хүчний төлөөлөгчдийн хувиар л эрх мэдлийг эдэлдэг байлаа. Шашны тэргүүлэгчдийг цариудын хамтаар орлуулна. Петербургийн үед сүмийн төр засгаас хараат байдал нь бүр ч боол мэт болсон. 200,000 санваартнууд болон лам нар нь мөн чанартаа хүнд сурталтнуудын нэгэн хэсэг, нэгэн төрлийн шашны цагдаа нар байсан юм. Үүнийх нь хариуд, сүсэг бишрэлийн, газрын хийгээд орлогын асуудлууд дээрх үнэн алдартны лам санваартнуудын монополийг илүү ердийн төрлийн цагдаа нар хамгаалж байлаа.

Славофилизм [4], хоцрогдмол байдлын тахин шүтэлт, өөрийнхөө философийг Оросын ард түмэн болон тэдний сүм нь нэвт шувт ардчилсан бөгөөд харин албан ёсны Орос бол Аугаа Пётрын тэдэнд тулгасан Герман хүнд суртал гэсэн таамаглал дээр тулгуурласан. Маркс уг сэдвийн хүрээнд ийн бичжээ: “Шаардлагатай сургуулилтанд хамрагдахын тулд хоцрогдмол боолуудад ямагт соёлтой боолууд хэрэгтэй байдаггүй мэт Теутон илжигнүүд ч гэсэн яг үүнтэй адилаар II Фридрихийн деспотизмд Францчуудыг буруутгасан байдаг.” Уг товчхон тэмдэглэл Славофилуудын хуучин философиор зогсохгүй, бас “рейсистүүд”-ийн хамгийн сүүлийн үеийн илчлэлтүүдийг бүхэлд нь үгүй хийх болно.

Зөвхөн Оросын феодализмын төдийгүй, мөн хуучин Оросын бүхий л түүхийн ядуурал нь өөрийн хамгийн гутармаар илэрхийллээ гар урлал хийгээд арилжаа худалдааны төвүүд байдлаарх жинхэнэ дундад зууны үеийн хотууд түүнд ганц ч байхгүй гэдгээс олно. Гар урлал нь Орост өөрийгөө газар тариалангаас салгаж чадаагүй бөгөөд тэр өөрийн гэрийн үйлдвэрлэлийн шинж чанараа хадгалан үлдсэн. Хуучин Оросын хотууд нь худалдааных, засаг захиргааных, цэрэг дайных, газрын эздийнх байсан – үүний улмаас, хэрэглээний төвүүд болохоос, аж үйлдвэрлэлийн төвүүд биш. Ханзатай ойрхон бөгөөд Татаруудын дарлалыг үзээгүй тэр Новгород хүртэл ердөө арилжаа худалдааны хот байсан болохоос, аж үйлдвэрлэлийн хот байгаагүй. Тариачдын аж ахуйн ялгаатай бүс нутгуудаарх таран сарнилт нь өргөн цар хүрээ бүхий арилжаа худалдааны зуучлалын төлөөх шаардлагыг бий болгосон гэдэг нь үнэн. Гэхдээ нүүдлийн наймаачид нь, тариачин зах хязгаартайгаа салшгүйгээр холбогдсон гар урлалын гилд хийгээд худалдагч-үйлдвэрлэгч жижиг болон дунд хөрөнгөтнүүдийн Баруунд эзэлж байсан тэр орон зайг нь, нийгмийн амьдралд яавч эзэлж чадахгүй. Үүгээр барахгүй, Оросын худалдааны гол замууд нь хил давж гардаг ба энэ нь бүр эрт дээр үеэс л гадны арилжааны капиталд удирдлагыг өгсөн бөгөөд бүхий л процесст, Оросын наймаачин нь Барууны хотууд болон Оросын тосгонуудын хоорондын зуучлагч байх, хагас-колоний шинж чанарыг заяасан юм. Ийм төрлийн эдийн засгийн харилцаа нь Оросын капитализмын эрин үед улам цэцэглэсэн бөгөөд тэр өөрийн туйлын

илэрхийллээ империалист дайнаас олж авсан.

Азиатик төр засгийн бүрэлдэлд бүхнээс илүүтэйгээр хувь нэмрээ оруулсан Оросын хотуудын шалихгүй байдал нь, ялангуяа, Реформацийг, ө.х., феодал, хүнд сурталт үнэн алдартны шашныг хөрөнгөтний нийгмийн шаардлагуудад тохируулсан Христийн шашны ямар нэгэн орчин үеийн хувилбараар орлуулах явдлыг, боломжгүй болгосон юм. Улсын сүмийн эсрэг тэмцэл нь тариачдын сектүүдээс цаашаагаа яваагүй бөгөөд тэдэн дундаас хамгийн хүчирхэг нь Хуучин Итгэгчдийн бүлэглэл байлаа.

Аугаа Францын хувьсгалаас 15 жилийн өмнө Пугачёвын бослого гэж нэрлэсэн казакууд, тариачид хийгээд Уралын ажилчин-хамжлагуудын хөдөлгөөн Орост дэгдсэн. Уг аюултай ард түмний бослогыг хувьсгал болгон хувиргахад юу дутагдаж байсан юм бэ? Гуравдагч Каст [5]. Тариачдын сектүүд Реформацийн өндөрлөгт хүрэх боломжгүйтэй л яг адилаар, хотууд дахь аж үйлдвэрлэлийн ардчилалгүйгээр тариачдын дайн нь хувьсгал болон хөгжих боломжгүй. Пугачёвын бослогын үр дүн нь, яг эсрэгээрээ, аюулт цагт дахиад өөрийгөө зөвтгөсөн ноёд язгууртнуудын ашиг сонирхлуудын хамгаалагчийн хувиарх хүнд сурталт абсолютизмын хүчирхэгжилт байсан юм.

Пётрын дор албан ёсоор эхэлсэн, улс орны Европжилт нь дараачийн зууны туршид улам бүр эрх баригч ангийн өөрийнх нь, ө.х., ноёд язгууртнуудын, өмнө тавигдсан шаардлага болон хувирсан. 1825 онд язгууртан сэхээтнүүд, энэхүү шаардлагыг улс төрийн үүднээс ерөнхийлөн, хэмжээгүй эрхэт хаант засгийн эрх мэдлийг хязгаарлах зорилгоор цэрэг дайны хуйвалдаан хүртэл хийсэн байдаг. Ингэж Европын хөрөнгөтний хөгжлийн шахалтан дор дэвшилтэт язгууртнууд нь дутагдаж байсан Гуравдагч Кастыг орлохыг оролдсон юм. Гэхдээ юутай ч, тэд өөрсдийн либерал дэглэмээ өөрсдийн кастын ноёрхлын аюулгүй байдалтай хослуулахыг хүссэн бөгөөд тийм учраас тэд тариачдыг өдөөхөөс юу юунаас илүүтэйгээр айж байсан. Ийм учраас энэхүү хуйвалдаан нь бараг л тулалдалгүйгээр бууж өгсөн маш ухаалаг боловч, тусгаарлагдмал офицеруудын талаас хийсэн оролдлого төдий үлдсэн нь гайхаад байх зүйл биш. Декабрист бослогын ач холбогдол нь нэг иймэрхүү.

Кастынхан дундаасаа хамжлагын харилцааг хөлсний хөдөлмөрөөр орлуулахыг дэмжсэн анхных нь үйлдвэр эзэмшигч газрын эзэд байсан. Орос үр тарианы өсөн нэмэгдэж буй экспорт нь мөн ижил чиглэлд түлхэлт өгч байлаа. 1861 онд язгууртан хүнд сурталтнууд, либерал газрын эзэд дээр тулгуурлан, өөрийн тариачдын реформоо гүйцэлдүүлсэн. Хүч чадалгүй хөрөнгөтний либерализм нь энэхүү ажиллагааны туршид дуулгавартай найрал дуучид мэт л байлаа. Царизм нь Оросын үндсэн асуудал буюу газрын асуудлыг Пруссийн хаант засаг нь үүний дараачийн аравны туршид Германы үндсэн асуудал буюу түүний үндэсний нэгдлийн асуудлыг хэрхэн шийдвэрлэх гэж байснаас ч илүү нарийндаа хатсан бөгөөд дээрэм тонуулын арга замаар шийдвэрлэсэн гэдгийг дурдах нь илүүц биз. Нэг анги давхаргын асуудлыг нөгөө нь шийдвэрлэж өгөх нь хоцрогдмол орнуудын хувьд төрөлхийн тэдгээр нийлмэл арга барилуудын нэг юм.

Гэсэн хэдий ч, нийлмэл хөгжлийн хууль нь өөрийгөө Оросын аж үйлдвэрлэлийн түүх ба шинж чанарт маргаангүйгээр илчилнэ. Хожимдож гарч ирсэн Оросын аж үйлдвэрлэл нь хөгжингүй орнуудын хөгжлийг давтаагүй, харин, тэдний хамгийн сүүлийн үеийн ололт амжилтуудыг нь хоцрогдмол байдалдаа дасан зохицоосноороо, уг хөгжил дотор нэвтрэн орсон. Оросын эдийн засгийн хувьсал нь нэгэн бүхлийн хувиар гар урлалын гилдуудын болон өргөн цар хүрээгээрх үйлдвэрлэлийн эрин үеийг алгассантай л яг адилаар, аж үйлдвэрлэлийн тусдаа салбарууд нь мөн Баруунд арав арван жилүүдээр хэмжигдэж байсан техникийн бүтээмжийн үе шатууд дээгүүрх олон тооны онцгой үсрэлтүүдийг хийсэн. Үүний ачаар, Оросын аж үйлдвэрлэл зарим үеүдэд ер бусын хурдаар хөгжиж байлаа. Анхны хувьсгал хийгээд дайн хоёрын хооронд Оросын аж үйлдвэрлэлийн гарц

ойролцоогоор хоёр дахин өссөн. Энэ нь Оросын зарим нэг түүхчдийн хувьд, “бид хоцрогдмол байдал болон удаан өсөлтийн домгийг хөсөр хаях ёстой” гэсэн дүгнэлтэнд хүрэхэд хангалттай үндэслэл мэт санагдсан. [Энэхүү мэдэгдэл нь профессор М.Н. Покровскийнх. Хавсралт 1-ийг харна уу.] Үнэн хэрэгтээ, уг хурдтай өсөлтийн бололцоо нь яг тэр хоцрогдмол байдлаар тодорхойлогдсон бөгөөд харамсалтай нь, энэ нь хуучин Оросыг татан буулгах мөчийг хүртэл үргэлжилсэн төдийгүй, мөн түүний өв залгамжлал байдлаар энэ өдрийг хүртэл үргэлжилсээр байна.

Улс үндэстний эдийн засгийн түвшний үндсэн хэмжүүр нь хөдөлмөрийн бүтээмж бөгөөд энэ нь эргээд аж үйлдвэрлэлийн салбаруудын улс орны нийт эдийн засагт эзлэх хувиас хамаардаг. Дайны босгон дээр царист Орос нь хөгжил цэцэглэлтийнхээ оргил цэгт хүрэх тэр үед түүний нэг хүнд ногдох үндэсний орлого нь АНУ-ынхаас 8-10 дахин бага байсан ба Оросын насанд хүрсэн хүн амын 4/5 нь газар тариалан дээр ажиллаж байхад, АНУ-д газар тариалан дээр ажиллаж буй 1 хүн тутамд аж үйлдвэрлэлийн салбарт ажиллаж буй 2.5 хүн байсан гэдгийг харгалзаж үзэх юм бол, энэ нь гайхаад байх зүйл биш. Дайны босгон дээр 100 километр квадрат газар тутамд Орос 0.4, Герман 11.7, Австри-Унгар 7.0 километр төмөр замтай байсан гэдгийг бид мөн нэмэх шаардлагатай. Бусад харьцуулсан коэффициентууд нь мөн ижил төрлийнх.

Гэхдээ яг эдийн засгийн талбарт л, бидний өмнө нь дурдсаны дагуу, нийлмэл хөгжлийн хууль нь хамгийн их хүчтэйгээр гарч ирнэ. Тариачдын газрын тариалалт нь бүхэлдээ, яг хувьсгал хүртэл, XVII зууны үеийн түвшинд гацсан байх үед, Оросын аж үйлдвэрлэл нь, өөрийн техник хийгээд капиталист бүтцийн хувьд, хөгжингүй орнуудын түвшинд зогсож байсан ба зарим талаар тэднийг бүр гүйцэн түрүүлсэн байлаа. 100-с доош ажилчидтай жижиг аж ахуйн нэгжүүд нь АНУ-д 1914 онд нийт аж үйлдвэрлэлийн ажилчдын 35%-ийг ажиллуулж байхад, Орост мөн хувь нь ердөө 17.8% байсан. 100-1000 ажилчидтай дунд болон том аж ахуйн нэгжүүд дэх ажилчдын хувь нь хоёр оронд бараг л ижилхэн байсан. Гэхдээ, тус бүртээ 1000 гаруй ажилчидтай, асар том аж ахуйн нэгжүүд нь АНУ дахь нийт ажилчдын 17.8%-ийг ажиллуулж байсан бол, Орост мөн хувь нь 41.4% байсан! Хамгийн чухал аж үйлдвэрлэлийн районуудын хувьд удаах хувь нь бүр ч өндөр: Петроградын хувьд 44.4%, Москвагийн хувьд бүр 57.3%. Хэрэв Оросын аж үйлдвэрлэлийг Британийх эсвэл Германытай харьцуулах юм бол, бид ижил үр дүнд хүрэх болно. Энэ нь – бидний анх 1908 онд тогтоосон – Оросын эдийн засгийн хоцрогдмол байдлын тухай улиг болсон санаатай бараг л нийцэхгүй. Гэсэн хэдий ч, энэ нь уг хоцрогдмол байдлыг няцаахгүй, харин зөвхөн үүнийг диалектикаар [6] нөхөн гүйцээж байгаа юм.

Аж үйлдвэрлэлийн капиталын банкныхтай хийсэн нэгдэл нь Орост мөн л өөр бусад ямар ч орноос эрээд олохгүй тийм бүрэн төгс байдлаар гүйцэлдсэн. Гэхдээ аж үйлдвэрлэлийн салбарууд нь банкнуудын эрхшээлд орсон гэдэг нь тэд хоёул Баруун Европын мөнгөний зах зээлийн эрхшээлд орсон гэсэн үг. Хүнд үйлдвэрлэл нь (металл, нүүрс, нефть) бараг л тэр чигтээ, өөртөө зориулж банкнуудын нэмэлт хийгээд завсрын системийг Орост бий болгосон, гадны санхүүгийн капиталын хяналтан дор байсан. Хөнгөн үйлдвэрлэл нь мөн ижил замаар аялж байлаа. Хэрвээ гадаадууд ер нь Оросын бүхий л хувьцаат капиталын 40% орчмыг эзэмшиж байсан бол, аж үйлдвэрлэлийн тэргүүлэгч салбаруудад уг хувь нь бүр ч илүү өндөр байсан. Бид ямарваа нэг дэгсдүүлэлтгүйгээр Оросын банкнууд, заводууд болон үйлдвэрүүд дэх хяналтын хувиуд нь хилийн чанадаас олдохоор байсан ба Англи, Франц болон Бельгид байсан хувь нь Германд байснаас бараг хоёр дахин их байсан гэж хэлж болно.

Оросын хөрөнгөтнүүдийн нийгмийн шинж чанар хийгээд тэдний улс төрийн үзэмжийг нь Оросын аж үйлдвэрлэлийн гарал үүслийн нөхцөл болон түүний бүтэц тодорхойлсон. Энэ аж үйлдвэрлэлийн хэт төвлөрөл нь л дангаараа капиталист дээдчүүл болон ард түмний массуудын хооронд ямарваа нэг завсрын давхаргуудын шатлал байгаагүй болохыг хэлж

өгнө. Үүн дээр бид бас хамгийн чухал аж үйлдвэрлэлийн, банкны хийгээд ачаа тээврийн аж ахуйн нэгжүүдийн эзэмшигчид нь өөрсдийн хөрөнгө оруулалт дээрээ зөвхөн Оросоос салгасан ашгуудаар зогсохгүй, бас гадны парламентууд дахь улс төрийн нөлөөллийг олж авсан гадаадууд байсан бөгөөд тэд Оросын парламентаризмын төлөөх тэмцлийг урагшлуулаагүй төдийгүй, мөн олонтаа үүнийг эсэргүүцсэн болохыг нэмэх ёстой: албан ёсны Францын гүйцэтгэсэн ичгүүртэй үүргийг дурдахад л хангалттай. Эдгээр нь Оросын хөрөнгөтнүүдийн улс төрийн хувьд ганцаардмал байдал болон тэдний ард түмний эсрэг шинж чанарынх нь анхан шатны бөгөөд арилгаж болшгүй шалтгаанууд нь юм. Хэрэв тэд өөрсдийнхөө түүхийг эхлэх үед Реформаци гүйцэлдүүлэхэд хэтэрхий түүхий байсан бол, хувьсгалыг удирдах цаг ирэхэд тэд хэтэрхий болчихсон байлаа.

Улс орны хөгжлийн энэхүү ерөнхий замналын дагуу, Оросын ажилчин ангийн өөрийгөө түүн дотроос үүсгэн бүрэлдүүлсэн тэр цөөрөм нь гар урлалын гилдууд биш, харин газар тариалан, хот биш, харин орон нутаг байсан. Үүний хажуугаар, Орост пролетари, Англи дахь шиг, өнгөрсний ачаагаа нуруун дээрээ үүрэн, зуун зууны туршид аажмаар хэлбэрт ороогүй, харин орчин тойрон, холбоо хийгээд харилцаан дахь огцом өөрчлөлтүүд болон өчигдөртэй хийсэн хурц хагацлыг багтаасан үсрэлтүүдээр хэлбэрт орсон юм. Яг энэ нь л – царизмын төвлөрөл өндөртэй дарлалтай хослон – Оросын ажилчдыг хувьсгалт бодлын хамгийн зоримог дүгнэлтүүдэд элэгсэг болгосон юм – Оросын хожимдсон аж үйлдвэрлэл нь капиталист зохион байгуулалтан дахь эцсийн үгэнд элэгсэг байсантай л яг адилаар.

Оросын пролетари ямагт л өөрийнхөө гарал үүслийн богинохон түүхийг давтсаар ирсэн. Металлын салбарт, ялангуяа Петроградад, орон нутгаас бүрмөсөн салсан, өв удамшсан пролетарийн давхарга талстажсан бол, Уралд хагас-пролетари, хагас-тариачин төрлийн ажилчид давамгайлж байлаа. Бүхий л аж үйлдвэрлэлийн районуудад жил бүр орон нутгаас шинэ хөдөлмөрийн хүч цутган орж ирэх нь пролетарийн нийгмийн үндсэн цөөрөмтэйгөө тогтоосон холбоог нь дахин дахин сэргээсээр байсан юм.

Хөрөнгөтнүүдийн улс төрийн хүч чадалгүй байдал нь тэдний ажилчид ба тариачидтай харьцах харилцааных нь шинж чанараар шууд тодорхойлогдсон. Өдөр тутмын амьдралд тэдэнтэй дайсагнан зогсох ба маш эртнээс өөрсдийн үүрэг даалгавруудаа ерөнхийлж сурцгаасан ажилчдыг тэд хойноосоо дагуулж чадахгүй. Тэд нийтлэг ашиг сонирхлуудын сүлжээгээр газрын эзэдтэй холбогдсон байсан бөгөөд өмчлөлийн харилцаан дахь ямар ч хэлбэрийн донсолгооноос айж байсан учраас, тариачдыг ч гэсэн мөн ардаасаа дагуулах чадваргүй болж таарсан. Иймээс Оросын хувьсгалын хожимдол нь зөвхөн цаг тооллын асуудал байхаар зогсохгүй, бас улс үндэстний нийгмийн бүтцийн асуудал байсан юм.

Англи өөрийнхөө Пуритан хувьсгалыг түүний нийт хүн ам нь 5.5 саяас хэтрэхгүй бөгөөд тэдний хагас сая нь Лондонд байхад хийсэн. Түүний хувьсгалынх нь эрин үед, Францын нийт 25 сая хүн амын мөн хагас сая нь л Парист байсан. XX зууны эхэн дэх Орос нь 150 сая орчим хүн амтай байсан ба тэдний 3 сая гаруй нь Петроград болон Москвад байсан. Эдгээр харьцуулсан тоонуудын ард нүсэр их нийгмийн ялгаанууд нуугдана. Зөвхөн XVII зууны Англиар зогсохгүй, бас XVIII зууны Франц нь орчин үеийн пролетарийг хараахан үзээгүй байсан. Гэсэн хэдий ч, Оросын, хөдөлмөрийн хамаг салбарууд дахь, хот хийгээд орон нутгийн аль алин дахь, ажилчин анги нь 1905 онд 10 саяас багагүй байсан бөгөөд өөрсдийн ам бүлүүдийнхээ хамтаар тэд 25 саяас их болно – ө.х., Аугаа Хувьсгалын эрин үе дэх Францын нийт хүн амаас их. Кромвелын армийн чийрэг гар урчууд ба хараат бус тариачдаас – Парисын сан-кюлотуудаар дамжин – Петербургийн аж үйлдвэрлэлийн пролетарит хүрсэн хувьсгал нь өөрийн нийгмийн механизмаа, өөрийн арга барилуудаа, мөн эдгээрийн үр дүнд, өөрийн зорилтуудаа гүн гүнзгийгээр өөрчилсөн юм.

1905 оны үйл явдлууд нь 1917 оны хоёр хувьсгалын – Хоёрдугаар сарын бас Октябрийн – эхлэл бүлэг нь байсан. Эхлэл бүлэгт драмын бүхий л элементүүд багтаж байсан хэдий

ч, тэднийг эцсийг нь хүртэл явуулаагүй. Орос-Японы дайн нь царизмыг дайвалзуулсан. Масс хөдөлгөөний дэвсгэр дээр, либерал хөрөнгөтнүүд өөрсдийнхөө эсэргүүцлээр хаант засгийг сандаргасан. Ажилчид хөрөнгөтнүүдээс хараат бусаар, мөн тэднийг сөрөн, тэр үед анх удаа оршин тогтнолд дуудсан Зөвлөлүүдэд зохион байгуулагдсан. Газрын төлөө тариачид улс орны өргөн уудам орон зай даяар боссон. Зөвхөн тариачид төдийгүй, мөн армийн хувьсгалт нэгжүүд нь Зөвлөлүүдэд татагдсан бөгөөд хувьсгалын хамгийн өндөрт мандалтын мөчид тэр хаант засагтай эрх мэдлийг ил тодоор булаацалдсан. Гэсэн хэдий ч, бүхий л хувьсгалт хүчнүүд нь тэр үед анх удаагаа гудманд гарч байсан бөгөөд тэдэнд туршлага болон өөртөө итгэх итгэл дутагдаж байлаа. Царизмыг донсолгох нь хангалттай байхгүй, түүнийг түлхэн унагаах шаардлагатай гэдэг нь ойлгомжтой болох яг тэр мөчид либералууд хувьсгалаас ил тодоор татвалзан ухарсан юм. Тэд ардчилсан сэхээтнүүдийн мэдэгдэхүйц тойргуудыг хойноосоо дагуулан авч явсан хөрөнгөтнүүдийн уг ард түмнээс салсан хурц салалт нь армийг ялгаварлаж, үнэнч нэгжүүдийг шалгаруулж, мөн ажилчид хийгээд тариачидтай цуст тооцоо бодох ажлыг нь хаант засагт хөнгөвчилж өгсөн. Хэдэн хавиргаа хугалуулсан хэдий ч, царизм нь 1905 оны сорилтуудаас амьд бас хангалттай тэнхээтэйгээр гарч ирсэн.

Эхлэл бүлгийг драмаас тусгаарлаж буй 11 жилийн түүхэн хөгжил нь хүчний харьцаанд ямар өөрчлөлтүүдийг нэвтрүүлсэн юм бэ? Царизм нь энэ үеийн туршид түүхэн хөгжлийн шаардлагуудтай бүр ч илүү хурц зөрчилдөөнд орсон. Хөрөнгөтнүүд эдийн засгийн хувьд илүү хүчирхэг болсон; гэхдээ бидний харснаар, уг хүч нь аж үйлдвэрлэлийн илүү өндөр төвлөрөл болон гадны капиталын өсөн нэмэгдэж буй ноёрхолд тулгуурлаж байсан. 1905 оны сургамжуудын нөлөөлөл дор хөрөнгөтнүүд улам хуучинсаг хийгээд сэрдэмтгий болсон. Угаасаа л шалихгүй байсан жижиг болон дунд хөрөнгөтнүүдийн харьцангуй жин улам багассан. Ардчилсан сэхээтнүүдэд ер нь ямар ч тогтвортой нийгмийн дэмжлэг юу ч байгаагүй. Тэдэнд түр зуурын улс төрийн нөлөөлөл байж болох боловч, тэд биеэ даасан үүргийг гүйцэтгэж чадахгүй: тэдний хөрөнгөтний либерализмаас хараат байдал нь асар ихээр өссөн. Эдгээр нөхцлүүдэд зөвхөн залуухан пролетари л тариачдад хөтөлбөр, түг далбаа хийгээд удирдлагыг өгч чадна. Ингэж түүнд тулгарсан сүрлэг үүрэг даалгаврууд нь ард түмний массуудад нэн даруй хүрч, тэднийг ажилчдын удирдлаган дорх хувьсгалт үйл ажиллагаанд бэлэн болгох чадвартай тусгай хувьсгалт зохион байгуулалтын төлөөх яаралтай шаардлагыг бий болгосон юм. Иймээс 1905 оны Зөвлөлүүд нь 1917 онд үлэмж хөгжлийг хүлээн авсан. Зөвлөлүүд нь зүгээр л нэг Оросын түүхэн хоцрогдмол байдлынх нь үр дүн биш, харин түүний нийлмэл хөгжлийнх нь бүтээгдэхүүн байсан нь хамгийн аж үйлдвэржсэн орны, Германы пролетари нь 1918-1919 оны хувьсгалт мандалтынхаа цагт үүнээс өөр зохион байгуулалтын хэлбэрийг олоогүйгээр нотлогдохыг бид энд тэмдэглэе.

1917 оны хувьсгалд хүнд сурталт хаант засгийн түлхэн унагаалт нь нэн тэргүүний үүрэг даалгавар нь хэвээрээ байсан. Гэхдээ хуучин хөрөнгөтний хувьсгалуудаас ялгаатай нь, шийдвэрлэх хүч нь одоо бол төвлөрсөн аж үйлдвэрлэлийн суурин дээр үүсэн бүрэлдсэн, шинэ зохион байгуулалт болон тэмцлийн шинэ арга барилуудаар зэвсэглэсэн шинэ анги давхарга. Нийлмэл хөгжлийн хууль нь энд бидний өмнө өөрийн туйлын илэрхийллээрээ гарч ирнэ: дундад зууны үеийн илжирсэн бүтцийн түлхэн унагаалтаар эхэлсэн хувьсгал хэдхэн сарын дотор Коммунист Намаар удирдуулсан пролетарийг эрх мэдэлд аваачна.

Ийм учраас өөрийн эхний үүрэг даалгавруудынхаа хувьд Оросын хувьсгал нь ардчилсан хувьсгал байсан. Гэхдээ улс төрийн ардчиллын асуудлыг тэр шинээр тавьсан. Ажилчид улс орныг тэр чигт нь Зөвлөлүүдээр бүрхэж, цэргүүдийг болон тариачдын зарим хэсгийг тэдэнд хамруулж байхад, хөрөнгөтнүүд аар саар зүйлсийг хэлэлцсэн хэвээрээ л байсан – бид Үндсэн Хуулийн Чуулганыг зарлан хуралдуулах уу эсвэл үгүй юу?

Өгүүллийн явцад энэ асуудал нь өөрийн бүхий л бүрэн дүүрэн байдлаараа бидний өмнө гарч ирэх болно. Энд бид зөвхөн хувьсгалт санаанууд болон хэлбэрүүдийн түүхэн ээлж

дараалал дахь Зөвлөлүүдийн байрыг тоймлохыг л хүсэж байна.

XVII зууны дундуур, хөрөнгөтний хувьсгал Англид шашны Реформацийн халхавчин дор өрнөсөн. Өөрийн залбирлын номныхоо дагуу залбирах эрхийн төлөөх тэмцэл нь хааны, язгууртнуудын, сүмийн ханхүү нарын хийгээд Ромын эсрэг тэмцэлтэй адилтгагдсан. Тэд өөрсдийн газар дээрх ашиг сонирхлуудаа тэнгэрийн авралын гуйвшгүй хамгаалалтан дор байрлуулж байгаадаа Пресбитерианууд болон Пуританууд гүн гүнзгийгээр үнэмшиж байсан. Тэдний төлөө шинэ анги давхаргууд тэмцэж байсан тэдгээр зорилтууд нь тэдний ухамсарт нь Библийн текстүүдтэй хийгээд сүмийн зан үйлийн хэлбэрүүдтэй салшгүйгээр хутгалдсан байсан. Цагаачлагчид энэ цусаар тамгалсан уламжлалыг далайг гатлан зөөж авчирсан. Иймээс Христийн шашны Англо-Саксон тайлбарлалтуудын онцгой амь бөхтэй байдал. Бид, бүр өнөөдөр хүртэл, Их Британий сайд-"социалистууд" хэрхэн, XVII зууны хүмүүс өөрсдийнхөө зүрх зоригт зориулсан зөвтгөлийг дотроос нь эрж байсан яг тэр ид шидийн текстүүдээр, өөрсдийнхөө хулчгарлалыг баримтжуулж байгааг харж байна.

Реформацийг давж алхсан Францад Католик сүм нь хувьсгалыг хүртэл төр засгийн байгуулал хэлбэрээр тэсэж үлдсэн бөгөөд энэхүү хувьсгал хөрөнгөтний нийгмийн үүрэг даалгавруудад зориулсан илэрхийлэл болон зөвтгөлөө Библийн текстүүдээс биш, харин ардчиллын хийсвэрлэлтүүдээс олсон. Францын эдүгээгийн эрх баригчдын Жакобинизмд чиглэсэн үзэн ядалт нь ямар ч байсан, зөвхөн Робеспьерын шаргуу хөдөлмөрийн ачаар л тэд, тэдгээрийн тусламжтайгаар хуучин нийгэм дэлбэлэгдсэн тэдгээр томьёоллуудаар, өөрсдийнхөө хуучинсаг ноёрхлыг халхлах боломжтой хэвээрээ байгаа.

Аугаа хувьсгалууд тус бүр хөрөнгөтний нийгмийн шинэ үе шатыг, мөн түүний анги давхаргуудынх нь ухамсрын шинэ хэлбэрүүдийг ялган тэмдэглэсэн. Франц Реформацийг давж алхсантай л яг адилаар, Орос ёс төдий ардчиллыг давж алхсан. Бүхэл бүтэн эрин үе дээр өөрсдийн тамгаа үлдээх гэж байсан Оросын хувьсгалт нам нь хувьсгалын үүрэг даалгавруудад зориулсан илэрхийллээ Библиэс ч биш, "цэвэр" ардчилал гэж нэрлэгдсэн тэр шашингүйжүүлсэн Христийн шашнаас ч биш, харин нийгмийн анги давхаргуудын материал харилцаануудаас эрсэн. Зөвлөлийн систем нь эдгээр харилцаануудад хамгийн энгийн, нуун далдлагдаагүй бөгөөд тунгалаг илэрхийллийг нь өгсөн. Ядарч зүдрэгсдийн ноёрхол Зөвлөлийн системд анх удаа биеллээ олсон бөгөөд түүний ойрын хувь тавилан нь яаж ч муугаар эргэсэн байсан гэсэн, Реформацийн эсвэл цэвэр ардчиллын системүүд нь мөн цагтаа тэгсэн шиг, тэр массуудын ухамсарт эргэлт буцалтгүйгээр нэвтрэн оржээ.

Тэмдэглэл:

1. Ялихгүй алдаануудыг байнга залруулснаараа бусдын дургүйг хүргэх хандлага.
2. Египтийн Фараонууд, Персийн Хаадын Хаад зэрэг эрх баригч нь туйлын эрх мэдлийн хамтаар эрх барих тэр засаглалын хэлбэр. Эртний Грекийн философич Аристотелийн хэлснээр бол, ийм дэглэмүүд нь хүчирхийлэл болон дарангуйлал дээр гэхээсээ илүү, боолчлогдогч тэдгээр хүмүүсийн төрөлхийн боол мэт шинж чанар дээр нь өөрсдийгөө тулгуурладаг байсан.
3. Ерөнхийдөө Сэргэн Мандалтын Үеэс эхэлсэн деспотизмын Баруун Европ дахь хэлбэр. Азиатик, мөн ямарваа нэг хэмжээгээр, Орос дахь деспотизм нь хэрвээ "боолчлогдогч тэдгээр хүмүүсийн төрөлхийн боол мэт шинж чанар"-ын үр дүн байсан бол, Европын абсолютизм нь феодал ноёдууд болон Сэргэн Мандалтын Үеэс авхуулаад асар ихээр хүчирхэгжих болсон хөрөнгөтнүүд хоёрын хоорондын тэмцлийн үр дүн байсан. Ер нь "цэвэр" феодализмд, гол хүч нь феодал ноёдууд дээр төвлөрдөг болохоос, хаад дээр төвлөрдөггүй. Үүнтэй холбогдуулан, түүнд энэ асуудал дээр өөрийнх нь нийгмийн төлөвшлөөс урган гарсан өрөөсгөл үзлүүдийг хуримтлуулах боломж багагүй байсан хүндэт боолын эзэн Аристотелийг залруулах боломжийг бид өөрсөддөө олгох аваас, "боолчлогдогч тэдгээр хүмүүсийн төрөлхийн боол мэт шинж чанар" гээд байгаа тэр зүйл нь нэг их тэдгээр орнуудын ард түмэнд гэхээсээ илүү, харин тухайн нийгмийн тогтолцоонууд дахь дундаж давхаргуудад нь оршдог юм.
4. Славчуудыг хайрлах явдал. Филиа гэдэг нь хайрлах гэсэн утгатай Эртний Грек үг.
5. Анхдагч Каст нь лам санваартнууд, Хоёрдогч Каст нь ноёд язгууртнууд, Гуравдагч Каст нь ялангуяа хөрөнгөтнүүдийг оролцуулаад хүн амын бусад бүхий л хэсэг.
6. Материалист диалектик бол Марксист философийн үндэс суурь нь. Үүний талаар ойлголт өгөх зорилгоор, зохиолчийн өөрийнх нь бичсэн нэгэн нийтлэлийн хэсгийг хавсралт байдлаар орууллаа. Хавсралт 4-ийг харна уу.

ЦАРИСТ ОРОС ДАЙНД

2-р бүлэг

Дайн дахь Оросын оролцоо нь сэдлүүд болон зорилтуудын хувьд зөрчилдөөнтэй байлаа. Тэр цуст тэмцлийг үндсэндээ дэлхийн ноёрхлын төлөө явуулсан. Энэ ч утгаараа дайн нь Оросын хэр хэмжээнээс хэтэрсэн зүйл байлаа. Оросын өөрийнх нь дайны зорилтууд бол (Туркийн хоолойнууд, Галисиа, Армен) мужийн шинж чанартай байсан ба тэдгээр нь гол оролцогчдын ашиг сонирхлуудтай хэр нийцэж байгаагаас хамааран зөвхөн тохиолдлоор шийдэгдэх зүйлс байсан юм.

Үүний хажуугаар, Орос нь, хүчирхэг гүрнүүдийн нэгийн хувиар, хөгжингүй капиталист орнуудын булаацалдаанд оролцохгүй байж чадаагүй – өмнөх эрин үед нь тэр заводууд, үйлдвэрүүд, төмөр замууд, түргэн галлагч буунууд ба нисэх онгоцнуудыг нэвтрүүлэхгүй байж чадаагүйтэй л адилаар. Орчин үеийн империалист бодлогод царист Орос хэр зэрэг боловсорсон байсан тухай хамгийн шинэ школны Оросын түүхчдийн дунд багагүй өрнөх болсон маргалдаан нь тун олонтаа жирийн номчирхол руу унаж ордог; учир нь тэд олон улсын тавцан дээрх Оросыг тусгаарлагдмал, биеэ даасан хүчин зүйл байдлаар хардаг. Гэхдээ тэр бол систем дэх нэгэн холбоос төдий.

Энэтхэг үндсэндээ, мөн албан ёсоор, Английн колоний хувиар дайнд оролцсон. Хятадын оролцоо нь, албан ёсоор бол “сайн дурын” байсан ч, үнэндээ бол эздийнхээ тулаан дахь боолын хөндлөнгийн оролцоо байсан юм. Оросын оролцоо нь Францын оролцоо хийгээд Хятадын оролцоо хоёрын голд хаа нэг газар орно. Орос энэ замаар хөгжингүй орнуудын холбоотон байх, капитал импортолж түүнд хүү төлөх, ө.х., үндсэндээ холбоотнуудынхаа давуу эрхтэй колони нь байх, эрхийнхээ; гэхдээ үүний хажуугаар, Турк, Перс, Галисиа болон ерөнхийдөө өөрөөс нь илүү сул дорой хийгээд илүү хоцрогдмол орнуудыг дарлаж бас дээрэмдэх эрхийнхээ тооцоог хийсэн юм. Оросын хөрөнгөтнүүдийн хос империализм нь үндсэндээ бусад илүү хүчирхэг гүрнүүдэд үйлчлэх агентлагийн шинж чанартай байв.

Хятадын компрадорчууд нь үндэсний хөрөнгөтнүүдийн сонгодог төрөл, гадны санхүүгийн капитал болон өөрийнхөө улс орны эдийн засаг хоёрын хоорондох нэг төрлийн зуучлагч агентлаг. Хүчирхэг гүрнүүдийн шатлалд, Орос дайнаас өмнө Хятадаас хамаагүй дээгүүр байр эзэлж байсан. Хэрвээ хувьсгал гараагүй бол, тэр дайны дараагаар ямар байр эзлэх байсан бэ гэдэг нь өөр асуудал. Гэхдээ нэг талдаа Оросын хэмжээгүй эрхэт хаант засаг, нөгөө талдаа Оросын хөрөнгөтнүүд улам тодорхойгоор илэрхийлэгдсэн компрадоризмын шинж тэмдгүүдийг өөрсөд дотроо агуулах болсон: тэд өөрсдийн гадны империализмтай тогтоосон холбоон дээрээ амьдарч, үүгээр өөрсдийгөө тэжээж, үүнд үйлчилсэн ба үүний дэмжлэггүйгээр тэсэж үлдэж чадахгүй байсан. Эцэст нь тэд бүр үүний дэмжлэгтэйгээр ч тэсэж үлдээгүй болох нь үнэн. Хувь дээр ажилладаг агент эзнийхээ ашиг сонирхлуудаар амьдардагтай ижилхэн утгын хүрээнд хагас-компрадор Оросын хөрөнгөтнүүдэд дэлхийн хэмжээний империалист ашиг сонирхлууд байсан юм.

Дайны зэмсэг бол арми. Үндэсний үлгэр домгуудад бүхий л арми нь дийлдэшгүй хэмээн тооцогддог хойно, Оросын эрх баригч ангиуд Царийн армид зориулсан онцлолтыг хийх ямар нэгэн шалтгаан олж хараагүй. Үнэн хэрэгтээ энэ арми нь хагас зэрлэг ард иргэд, аар саар хөршүүд болон илжирч буй төр засгуудын эсрэг л зөвхөн ноцтой хүч; Европын тавцан дээр тэр ердөө эвслийн нэг хэсэг байдлаар л үйл ажиллагаа явуулах боломжтой; хамгаалалтын тал дээр тэр өөрийн үүрэг даалгавруудаа өргөн уудам газар нутаг, тарчиг сийрэг хүн ам, мөн явахын аргагүй замуудын тусламжтайгаар л зөвхөн биелүүлж чадна. Уг хамжлагуудын армийн суутан нь Суворов байлаа. Францын хувьсгал нь, шинэ нийгэм хийгээд шинэ дайны урлагийн хаалгыг түлхэн онгойлгохдоо, Суворовын төрлийн армид цаазын ял оноосон.

Хамжлагын харилцааны хагас-халалт хийгээд бүх нийтээр цэргийн алба хаалгах болсон нь зөвхөн улс орныг шинэчилсэн тэр хэмжээгээрээ л армийг шинэчилсэн, ө.х., эдгээр нь хөрөнгөтний хувьсгалаа хараахан гүйцэлдүүлээгүй байгаа улс үндэстэнд тохирох бүхий л зөрчилдөөнүүдийг армид нэвтрүүлсэн юм. Царийн армийг Барууны загваруудын дагуу босгож, зэвсэглэсэн болох нь үнэн; гэхдээ энэ нь агуулга гэхээсээ илүү, хэлбэр байлаа. Тариачин-цэргийн соёлын түвшин ба орчин үеийн цэрэг дайны техник хоёрын хооронд ямар ч уялдаа холбоо байгаагүй. Эрх баригч ангиудын харанхуй тэнэглэл, хөнгөмсөг байдал болон хулгай дээрэм нь командлагч бие бүрэлдэхүүнээс өөрсдийн илэрхийллээ олно. Аж үйлдвэрлэл хийгээд ачаа тээвэр нь дайны цаг дахь төвлөрсөн шаардлагуудын өмнө байнга өөрсдийн дампуурлаа илрүүлнэ. Хэдийгээр дайны эхний өдөр зохих ёсоор зэвсэглэгдсэн мэт санагдсан боловч, удалгүй цэргүүд нь зэвсэг ч үгүй, бүр гутал ч үгүй болж таарсан. Орос-Японы дайнд царист арми нь ямархуу үнэтэй болохоо харуулсан. Эс хувьсгалын эрин үед хаант засаг, Думын тусламжтайгаар, цэргийн агуулахуудыг нөхөн дүүргэж, армид олон шинэ нөхөөс тавьсан: ялангуяа түүний дийлдэшгүй гэсэн нэр хүнд дээр нь. 1914 онд шинэ, мөн хавьгүй хүнд, сорилт ирсэн юм.

Цэргийн хангамж болон санхүүгийн асуудал дээр дайтагч Орос Холбоотнуудынхаа өмнө боол мэт хараат байдалд орсноо гэнэт олж мэднэ. Энэ бол зөвхөн хөгжингүй капиталист орнуудын өмнөх түүний ерөнхий хараат байдлын цэрэг дайны илэрхийлэл төдий. Гэхдээ Холбоотнуудаас ирэх тусламж нөхцөл байдлыг аврахгүй. Зэр зэвсгийн дутагдал, тэдний үйлдвэрлэлд зориулсан заводуудын цөөхөн тоо, тэдний тээвэрлэлтэнд зориулсан төмөр замын шугамуудын хүрэлцээгүй байдал зэрэг нь удалгүй Оросын хоцрогдмол байдлыг танил болсон ялагдлын хэл рүү орчуулсан ба энэ нь Оросын үндэсний-либералуудад тэдний өвөг дээдэс нь хөрөнгөтний хувьсгалаа гүйцэлдүүлээгүй бөгөөд тэгэхээр үр хойч нь түүхэнд өртэй болохыг сануулсан юм.

Дайны эхний өдрүүд нь шившгийн эхний өдрүүд байв. Ар араасаа цуварсан хэсэгчилсэн сүйрлүүдийн дараа 1915 оны хавраас ерөнхий ухралт эхэлсэн. Генералууд өөрсдийнхөө нүгэлтэй үр чадваргүй байдлыг амар амгалан байсан хүн ам дээр гаргана. Асар их газар нутгийг хүчээр эзгүйрүүлсэн. Хүн сүргүүдийг ташуураар фронтын ар луу тууна. Гадаад ухралт нь дотоод ухралтаар гүйцээгдэнэ.

Хамтран ажиллагсдаас нь ирэх фронт дээрх нөхцөл байдлын тухай түгшсэн асуултуудад Дайны Сайд Генерал Поливанов дараах үгсээр хариулжээ: "Би итгэл найдвараа нэвтэлж баршгүй орон зай, туулж баршгүй шавар шалбааг болон Гэгээн Николай Мирликийский, Ариун Русийн Хамгаалагчийн өршөөл энэрэлд даатгаж байна" (1915 оны 8-р сарын 4-ний хурал). Нэг долоо хоногийн дараа Генерал Рузский ижил сайд нарт өчжээ: "Цэрэг дайны техникийн өнөөгийн шаардлагууд бол бидний хүч чадлаас хэтэрсэн зүйл. Ямар ч байсан, бид Германчуудтай эн зэрэгцэж чадахгүй." Энэ нь тухайн агшин дахь зан төлөв байсангүй. Офицер Станкевич нэгэн корпусын инженерийн үгсийг дамжуулжээ: "Бид юу ч хийх боломжгүй байгаа учраас, Германчуудтай тулалдах нь огт найдлагагүй. Бүр тулааны шинэ арга барилууд хүртэл бидний бүтэлгүйтлийн шалтгаанууд болж хувираад байна." Иймэрхүү гэрчлэлүүд хаа сайгүй.

Орос генералуудын сүр жавхлантайгаар хийж байсан цорын ганц зүйл бол улсаас хүний мах чирч гаргах байсан юм. Үхэр, гахайн махтай харьцуулшгүй илүү эдийн засагтайгаар харьцдаг. Николай Николаевичийн дор Янушкевич, Царийн дор Алексеев мэтийн саарал штаб дахь хэн ч бишүүд нь бүхий л ан цавуудыг шинэ дайчилгаануудаар бөглөх бөгөөд байлдагчдын цуваанууд хэрэгтэй байхад, тэд өөрсдийгөө хийгээд Холбоотнуудыг тоон цуваануудаар тайтгаруулна. 15 сая орчим хүмүүс дайчлагдсан бөгөөд тэд депонуудыг, хуарангуудыг, дамжин өнгөрүүлэх цэгүүдийг халгаж, шавааралдаж, хүнд хүнд алхалж, бие биенийхээ хөл дээр гишгэлж, танхайрч бас харааж зүхсэн. Эдгээр хүн массууд нь хэрвээ фронт дээр төсөөллийн хэмжээ байсан бол, фронтын ард тэд тун бодит сүйрлийн

хүчин зүйл байсан юм. 5.5 сая орчим нь амиа алдаж, шархдаж бас олзлогдсон. Оргодол цэргүүдийн тоо өссөөр байлаа. Аль 1915 оны 7-р сараас сайд нар ийн гашуудах болсон: “Хөөрхий Орос! Өнгөрөгч үеүдэд ялалтынхаа нүргээнүүдээр ертөнцийг дүүргэдэг байсан түүний арми нь хүртэл... зөвхөн хулчгарууд болон оргодлуудаас бүрддэг болж таарлаа.”

“Генералын ухралтан дахь эр зориг”-ийн тухай дүүжлүүрийн онигоонууд зохиож суусан сайд нар өөрсдөө тэдгээр өдрүүдэд гэгээнтнүүдийн ясыг Киевээс авч явах уу эсвэл үгүй юу мэтийн асуудлуудыг хэлэлцэн өчнөөн цагийг үрсэн. Царь ингэх шаардлагагүй хэмээн үзсэн; учир нь “Германчууд тэдэнд хүрч азаа туршихгүй, тэгээд тэд хэрвээ тэдэнд хүрэх юм бол, энэ нь Германчуудад л гай авчрах болно.” Гэхдээ Синод [1] аль хэдийн тэднийг нүүлгээд эхэлчихсэн байв: “Бид явахдаа хамгийн нандин тэр зүйлсээ өөрсөдтэйгөө хамт авч явна.” Энэ үйл явдал нь Загалмайтны Аян Дайнуудын эрин үед биш, харин Оросын ялагдлуудын тухай мэдээнүүд нь радиогоор цацагдаж байсан тэр ХХ зуунд тохиолдсон.

Австри-Унгарын эсрэг гаргаж байсан Оросын амжилтууд нь нэг их Оросоос ч биш, харин Австри-Унгараас шалтгаалсан юм. Нуран унаж буй Хабсбургын хаант засаг аль эртнээс хүүр оршуулагчийг хайж эхэлсэн бөгөөд түүнд өндөр шалгуур тавиагүй. Орос өнгөрсөнд Турк, Польш, эсвэл Перс мэтийн дотроосоо илжирч байсан улсуудын эсрэг амжилтуудыг гаргаж байсан. Австри-Унгартай хиллэх Оросын армийн баруун өмнөд фронт нь түүнийг бусад фронтуудаас маш ялгаатай болгон хувиргасан томоохон ялалтуудыг тэмдэглэсэн. Эндээс цөөн хэдэн генералууд гарч ирсэн бөгөөд тэд сүрхий авьяас чадвар харуулаагүй нь үнэн ч, ядаж л тэд тогтмол тоосоо гөвүүлж буй дайны толгойлогчдын фатализмд [2] нэвт будагдаагүй байсан юм. Энэ хүрээлэл дундаас хожим нь иргэний дайны хэд хэдэн цагаан “баатрууд” гарч ирсэн.

Бүгд бурууг тохчихож болох хэн нэгнийг эрнэ. Еврейчүүд тэр чигтээ тагнуул хийсэн ялд унасан. Тэд Герман нэртэй хүмүүс рүү дайрсан. Их Гүн Николай Николаевичийн штаб жандармын [3] хурандаа Мясоедовыг Германы туршуул учраас – тэр туршуул биш гэдэг нь нилээн ойлгомжтой байсан – буудах тушаал өгсөн. Тэд түүнийг эх орноосоо урвасанд буруутган, – магадгүй огт үндэслэлгүй бусаар – хоосон хийгээд заваан хүн, Дайны Сайд Сухомлиновыг баривчилсан. Британий Гадаад Хэргийн Сайд Грэй Оросын парламентын төлөөллийн даргад ийн хэлжээ: танай засгийн газар хэрэв дайны цагт Дайны Сайдаа эх орноосоо урвасан хэргээр яллаж зүрхэлж байгаа бол, тэр маш зоригтой юм. Штаб болон Дума ордныг Германофилизмд буруутгасан. Тэд бүгдээрээ Холбоотнуудад атаархаж бас тэднийг үзэн ядна. Францын дээд команд, Орос цэргүүдийг хөлслөн, армиа гамнасан. Англи дотносохдоо удаан байлаа. Петроградын зочны өрөөнүүдэд хийгээд фронт дээрх штабуудад тэд найрсгаар хошигноно: “Англи... Орос цэргийн эцсийн дусал цусыг хүртэл тулалдахаа амласан.” Эдгээр онигоонууд нь доош шургалан, окопнууд руу очно. “Дайны төлөө бүхнийг!” гэж сайдууд, гишүүд, генералууд болон сэтгүүлчид хэлнэ. “Тийм,” цэрэг окопон дотроо бодож эхэлнэ, “тэд бүгд... миний эцсийн дусал цусыг хүртэл тулалдахад бэлэн байна.”

Оросын арми дайны туршид урьд нь үндэсний дайнд оролцож байсан аль ч армиас илүү хохирлыг амссан – ойролцоогоор 2.5 сая хүн амь үрэгдсэн, эсвэл Антантын [4] бүхий л армиудын хохирлын 40% нь. Эхний саруудад цэргүүд юу ч бодолгүйгээр, эсвэл бараг л юу ч бодолгүйгээр их бууны суман дор амиа алдацгааж байлаа. Гэхдээ тэд өдрөөс өдөрт туршлага хуримтлуулсан – харанхуй тэнэгээр командлагдаж байсан доодчуулын гашуун туршлага. Тэд улгүй гутлан дээр хийсэн зорилгогүй маневруудаараа, хоолгүй хоносон өдрүүдээрээ генералуудынхаа будилааныг нь хэмжинэ. Хүмүүсийн хийгээд юмсын цуст хутгалдаанаас энэ бүхнийг ерөнхийлсөн үг гарч ирсэн: *новш* – тэгээд цэргүүдийн хар ярианд энэ нь бүр ч илүү шүүслэг өөр нэгэн үгээр орлуулагдана.

Хамгийн хурдан нурж унасан нь тариачин явган цэргүүд байлаа. Аж үйлдвэрлэлийн

ажилчид өндөр хувийг нь бүрдүүлэх их буучид ерөнхийдөө хувьсгалт санаануудад харьцуулшгүй илүү элэгсэг байдлаар ялгардаг: энэ нь 1905 онд илт тодорхой байсан. Хэрвээ 1917 онд их буучид, эсрэгээрээ, явган цэргүүдээс илүү хуучинсаг байдлыг харуулсан бол, үүний шалтгаан нь явган цэргийн нэгжүүдээр, шигшүүрээр гэлтэйгээр, улам шинэ бөгөөд улам боловсроогүй хүн массууд дамжин гардаг байсанд оршино; харин хэмжээлшгүй цөөхөн хохирол амссан их буучид нь өөрийн хуучин кадруудаа хадгалан үлдсэн. Бусад тусгай цэргүүдээс ижил зүйл ажиглагдсан. Гэхдээ явж явж их буучид ч гэсэн бууж өгсөн.

Галисиагаас ухарч байх үед, дээд ерөнхий командлагч нууц тушаал гаргасан: орголт ба бусад гэмт хэргүүдийн төлөө цэргүүдийг ороолго. Цэрэг Пирейко өгүүлжээ: "Цэргүүдийг тэд хамгийн ялихгүй хэргүүдийн төлөө ороолгож эхэлсэн; жишээ нь, зөвшөөрөлгүйгээр хэдэн цаг байхгүй байсны төлөө. Тэгээд заримдаа тэд зүгээр л цэргүүдийн тулаанч сүлд хийморийг нь дээшлүүлэхийн тулд тэднийг ороолгодог байсан." Аль 1915 оны 9-р сарын 17-нд л Куропаткин, Гучковоос иш татан, бичжээ: "Доодчуул дайныг урам зоригтойгоор эхлүүлсэн. Одоо тэд туйлдсан ба тасралтгүй ухралтаас болж ялалтанд итгэл алдарсан." Ойролцоогоор энэ үед Дотоод Хэргийн Сайд Москвад эмчлүүлж буй 30,000 цэргүүдийн талаар ярьжээ: "Эд бол сахилга бат гэж мэдэхгүй, танхайрч, цагдаа нартай зодоон хийж (саяхан нэг цагдаа цэргүүдэд алуулсан), баривчлагдагсдыг сулладаг зэрлэг чөлөөтнүүд. Үймээн самуун тохиолдвол, энэ сүрэг тэр чигээрээ босогчдын талд орох нь эргэлзээгүй." Ижил цэрэг Пирейкогийн бичсэнээр: "Хүн бүр, эцсийн хүнээ хүртэл, зөвхөн энх тайвныг л хүсэж байсан... Хэн нь ялах хийгээд энэ нь ямар төрлийн энх тайван байх – энэ армид огт сонирхолгүй байсан: тэр ямар ч үнээр байсан хамаагүй, энх тайвныг хүссэн, учир нь тэр дайнаас туйлдчихаад байсан."

Асрагчаар ажиллаж байсан гярхай эмэгтэй С. Фёдорченко цэргүүдийн харилцан яриаг, бараг тэдний бодол руу нь хүртэл, сэм сонссон ба тэдгээрийг цаасны тасархайнууд дээр чадварлагаар бичиж авчээ. Ингэж гаргасан бяцхан ном, *Ард Түмэн Дайнд* бидэнд тэсрэх бөмбөгнүүд, өргөст торнууд, амьсгал боогдуулагч хийнүүд ба эрх мэдэлтнүүдийн адгийн байдал нь тэнд хэд хэдэн сая Орос тариачдын ухамсрыг урт удаан саруудын хугацаанд боловсруулж, мөн зуу зуун жилийн настай өрөөсгөл үзлүүд нь хүний яснуудын хамтаар цуурч байсан тэр лаборатори доторхыг харах боломжийг олгоно. Цэргүүдийн өөрсдийнх нь зохиосон олон зүйр үгсээс ирж буй иргэний дайны урианууд аль хэдийн харагдана.

Генерал Рузский 1916 оны 12-р сард Рига бол умард фронтын гамшиг гэж гомдолложээ. Энэ бол "суртал ухуулгын үүр," Двинск ч бас адил. Генерал Брусилов үүнийг бататгасан байна: Рига районоос нэгжүүд урам зориг нь мохчихсон ирдэг, цэргүүд дайралтанд орохоос татгалздаг, тэд нэг тасгийн командлагчийг жадалж алсан, хэд хэдэн хүнийг буудах шаардлагатай болсон, гэх мэтчилэн. "Армийн бүрэн төгс нуран уналтын суурь нь эргэлтээс хамаагүй өмнө тавигдчихсан байсан" гэж офицеруудтай ойр дотно холбоотой бөгөөд фронтоор зочилж байсан Родзянко хүлээн зөвшөөрчээ.

Тархай бутархай хувьсгалт элементүүд нь анхандаа арми дотор бараг л үл мөргүйгээр живсэн байлаа. Гэхдээ ерөнхий сэтгэл дундуур байдал өсөхийн хэрээр, тэд гадаргуу дээр гарч ирсэн. Ажилчин-ажил хаягчдыг шийтгэх гэсэндээ фронт руу илгээж байсан нь ухуулагчдын эгнээг нөхөн дүүргэсэн бөгөөд ухралт тэдэнд зориулж нааштай сонсогчдыг бий болгосон. "Фронтын ардах мөн ялангуяа фронт дээрх арми нь," нэг нууц туршуулын тайлагнаснаар, "зарим нь бослогын идэвхтэй хүч болж хувирах чадвартай, мөн бусад нь ердөө л залхаан цээрлүүлэх үйл ажиллагаануудад оролцохоос татгалзаж магадгүй тийм элементүүдээр дүүрэн." Петроград мужийн Жандармын Захиргаа нь 1916 оны 10-р сард Газрын Холбооны төлөөлөгчийн тайлан дээр үндэслэн, арми дахь зан төлөв түгшүүртэй, офицерууд ба цэргүүдийн хоорондын харилцаа туйлын хөндий, бүр цуст мөргөлдөөнүүд хүртэл тохиолдож байна, оргодол цэргүүд энд тэндгүй мянга мянгаараа олдохоор байна

хэмээн мэдэгджээ. “Армид ойртож очсон хүн болгон байлдагчдын ёс суртахууны туйлын нуран уналтын талаарх бүрэн дүүрэн ба үнэмшилтэй сэтгэгдлийг тээгээд буцах ёстой.” Сэрэмжлүүлэх үүднээс тайланд эдгээр харилцан мэдээллүүдийн ихэнх нь үнэмшмээргүй мэт санагдаж байгаа хэдий ч, юутай ч үүнд итгэх ёстой, учир нь идэвхтэй армиас буцаж ирж буй олон эмч нар үүнтэй төстэйгөөр тайлагнал хийсэн хэмээн нэмжээ.

Фронтын ардах зан төлөв фронтынхтой тохирч байв. Кадет намын 1916 оны 10-р сарын зөвлөгөөнд төлөөлөгчдийн олонхи нь “хүн амын бүхий л давхарга дахь, гэхдээ ялангуяа орон нутаг хийгээд хотын ядуус дундах” үл хайхрал болон дайны ялалтат үр дүнд итгэл алдралын талаар тэмдэглэсэн байна. 1916 оны 10-р сарын 30-нд, Цагдаагийн Албаны захирал тайлангийнхаа нэгтгэлд, “хаа сайгүй, мөн хүн амын бүхий л давхаргад дайнаас туйлдалт, түргэн энх тайвны – энэ нь ямар ч нөхцлүүдээр байгуулагдсан бай хамаагүй – төлөөх цангаа ажиглагдахаар байгаа” талаар бичжээ.

Юутай ч хэдхэн сарын дараа л эдгээр ноёдууд нь бүгдээрээ – гишүүд болон цагдаа нар, генералууд болон газрын төлөөлөгчид, эмч нар болон хуучин жандармууд – хувьсгал нь арми дахь эх оронч байдлыг алсан бөгөөд Большевикууд тэдний гараас лавтай ялалтыг нь шүүрч авсан хэмээн мэдэгдэцгээх болно.

* * *

Дайчин эх оронч үзлийн хоор дуун дахь гол бүжигчид бол Конституционал-Демократууд (Кадетууд) байсан нь эргэлзээгүй. Хувьсгалтай тогтоосон эргэлзээ бүхий холбоогоо аль 1905 оны төгсгөлд тасалчихаад, либерализм эс хувьсгалын эхэн үед империализмын туг далбааг мандуулсан. Нэг зүйл нь нөгөөгөөс урган гарсан: ноёрхсон байр суурийг нь хөрөнгөтнүүдэд баталгаажуулж өгөхийн тулд, улс орныг феодал хог новшноос ариутгах боломжгүй нь нэгэнт нотлогдмогц, дэлхийн зах зээл дээр байж болох хамгийн сайн байр суурийг капиталд баталгаажуулж өгөхийн тулд, хаант засаг болон ноёд язгууртнуудтай нэгдэл байгуулахаас өөр хийх зүйл үлдээгүй. Дэлхийн сүйрэл нь янз бүрийн газруудад бэлтгэгдэж, түүний хамгийн хариуцлагатай зохион байгуулагчдад нь хүртэл тэр ямарваа нэг хэмжээгээр санамсаргүйгээр хүрэлцэн ирсэн гэдэг нь үнэн бол, Оросын либерализм, хаант засгийн гадаад бодлогод санаа өгөгчийн хувиар, түүний бэлтгэлд сүүлийн байрыг эзлээгүй болох нь эн тэнцүүгээр маргаангүй. 1914 оны дайныг Оросын хөрөнгөтнүүдийн удирдагчид тун зүйтэйгээр өөрсдийнх нь дайн хэмээн угтсан. 1914 оны 7-р сарын 26-ны Улсын Думын ёслолын чуулган дээр Кадет фракцын төлөөлөгч зарласан: “Бид ямар нэг нөхцлүүд эсвэл шаардлагууд тавихгүй. Бид зүгээр л дайсныг буулган авах өөрсдийн бат зорилгоо жинлүүр дээр нэмэрлэх болно.” Үндэсний эв нэгдэл нь Орост ч бас албан ёсны доктрин болж хувирсан. Москва дахь эх оронч жагсаалын үеэр баяр ёслолын мастер гүн Бенкендорф дипломатууд руу хашгирсан: “Хар даа! Тэдний Берлинд зөгнөөд байсан тэр хувьсгал чинь тэнд байна!” “Үүнтэй төстэй бодол нь,” Францын элчин сайд Палеологийн тайлбарласнаар, “хараад байх нь, хүн бүрийн санаанд байсан.” Хүмүүс, төөрөгдлүүдийг бүрмөсөн хориглосон юм шиг санагдахаар нөхцөл байдалд, төөрөгдлүүдийг тэжээж бас түгээх явдлыг өөрсдийнх нь үүрэг гэж үзсэн юм.

Тэд эрүүлжүүлэх сургамжуудыг удаан хүлээгээгүй. Дайн эхэлснээс тун удалгүй хамгийн яриа Кадетуудын нэг, хуульч бас газрын эзэн, Родичев нь намынхаа Төв Хорооны хурал дээр дуу алдсан: “Та нар үнэхээр бид тэр тэнэгүүдтэй хамт ялж чадна гэж бодож байна уу?” Тэнэгүүдтэй хамт ялах нь боломжгүй болохыг үйл явдлууд харуулсан. Либерализм, ялалтанд итгэх итгэлийнхээ талаас илүүг нь алдчихаад, ордны бүлэглэлийн цэвэрлэгээг гүйцэлдүүлж, хаант засгийг зөвшилцөхөөс өөр аргагүй болгохын тулд, дайны инерцийг ашиглахыг оролдсон. Уг зорилтын төлөөх гол хэрэгсэл нь ордны талыг Германофилизмд буруутгах, мөн тусдаа энхийн хэлэлцээрийг бэлтгэх явдлууд байсан юм.

1915 оны хавар, зэвсэггүй цэргүүд нь бүхий л фронтын дагуу ухарч байх үед, засгийн газрын тойргуудад, Холбоотнуудаас ирэх шахалтгүй бусаар, хувийн аж үйлдвэрлэлийн санаачилгыг армийн төлөөх ажилд элсүүлэхээр шийдвэрлэгдсэн. Энэ зорилгоор зарлан хуралдуулсан Тусгай Зөвлөгөөн нь, хүнд сурталтнуудын хамтаар, хамгийн нөлөө бүхий үйлдвэрийн эздийг багтааж байлаа. Дайны эхэн үед гарч ирсэн Газрын болон Хотуудын Холбоонууд нь, 1915 оны хавар үүсгэсэн Цэргийн Үйлдвэрлэлийн Хороонуудын хамтаар ялалтын хийгээд эрх мэдлийн төлөөх тэмцэлд нь хөрөнгөтнүүдийг дэмжих цэгүүд болон хувирсан юм. Эдгээр байгууллагууд дээр тулгуурлаж байсан Улсын Дума нь улам өөртөө итгэлтэйгээр хөрөнгөтнүүд хийгээд хаант засаг хоёрыг хооронд нь зуучлах болсон.

Гэсэн хэдий ч, эдгээр өргөн улс төрийн хэтийн төлвүүд нь өдрийн чухал асуудлуудаас анхаарал сарниулсангүй. Тусгай Зөвлөгөөнөөс, төв цөөрмөөс гэлтэйгээр, арав арван бас зуу зуун саяуд, тэрбум тэрбум болон атиралдаж, салаалсан сувгуудаар хуваарилагдаж, аж үйлдвэрлэлийг элбэг дэлбэгээр усалсан бөгөөд замдаа тоолж баршгүй аппетитуудыг тэжээсэн. 1915 болон 1916 онуудын зарим нэгэн дайны ашгууд нь Улсын Думад хийгээд сонин хэвлэлүүдэд зарлагджээ: Рябушинскийн Москва дахь нэхмэлийн үйлдвэр нь 75%-ийн цэвэр ашиг харуулсан; Тверийн үйлдвэр – бүр 111%; Кольчугины зэс боловсруулах үйлдвэр нь 10 саяын үндсэн капитал дээр 12 сая гаруйн цэвэр ашгийг олсон. Уг секторт баатарлаг эх орончдыг өгөөмрөөр, мөн үүгээр барахгүй, нэн даруй, шагнадаг.

Бүхий л төрлийн дамын наймаа хийгээд бирж дээр тоглох явдал нь татаж уналтын цэгт очсон. Хөөсөрсөн цуснаас үлэмж эд хөрөнгүүд гарч ирсэн. Нийслэл дэх талх ба түлшний хомсдол нь ордны алт үнэт зүйл урлагч Фаберже урьд өмнө нь хэзээ ч урлаж байгаагүй тийм гайхамшигтай зүйлсийг урласан гэж онгирохыг нь болиулаагүй. Хатны шивэгчин Вырубовагийн хэлснээр 1915 оны өвлийнхөөс илүү сайхан даашинзнууд өөр бусад ямар ч улиралд харагдахааргүй байсан бөгөөд энэ улиралд зарагдсанаас илүү алмаз эрдэнэс урьд өмнө нь хэзээ ч зарагдаж байгаагүй ажээ. Шөнийн клубүүдээр пиг дүүрэн фронтын ардах баатрууд, хуулийн дагуу оргодол цэргүүд, мөн зүгээр л фронтод очиход хэтэрхий хөгшдөх ч, амьдралын баяр баясгаланг амсахад хангалттай залуу, хүндлүүштэй хүмүүс. Их гүнгүүд тахалт цаг дахь энэ найр наадамд оролцогчдын сүүлчийнх нь байсангүй. Хэн ч хэтэрхий ихийг үрчихээс айсангүй. Тасралтгүй алтан бороо дээрээс цутгана. “Нийгэм” гарнуудаа болон халааснуудаа сарвайна, язгууртан хатагтай нар хормойнуудаа өндөрт өргөнө, бүгд цуст шалбааган дээр хөгжилдөн гүйлдэнэ – банкирууд, албадын дарга нар, үйлдвэрийн эзэд, Царийн болон их гүнгүүдийн балетчид, үнэн алдартны хамба лам нар, шивэгчид, либерал гишүүд, фронтын бас фронтын арын генералууд, радикал хуульчид, хоёр хүйсийн нэрд гарсан түшмэдүүд, тоолж баршгүй хамаатны хөвгүүд, мөн ялангуяа хамаатны охидууд. Энэ ерөөлтэй бороо зогсчихвий гэж, тэд бүгд тэмтрэхээр, үмхлэхээр гүйлдэн ирнэ. Тэгээд болоогүй байхад нь энх тайванд хүрэх тухай ичгүүртэй санааг тэд бүгд зэвүүцэлтэйгээр эсэргүүцнэ.

Дундын олз, гадаад ялагдлууд болон дотоод аюулууд нь эрх баригч ангиудын намуудыг ойртуулсан. Дайны босгон дээр хуваагдмал байсан Дума, “Прогрессив Эвсэл” гэх нэрийг хүлээж авсан, өөрийн эх оронч сөрөг хүчний олонхио 1915 онд олж авсан. Энэ эвслийн албан ёсны зорилтыг, мэдээж хэрэг, “дайны бий болгосон шаардлагуудыг хангах явдал” хэмээн зарласан. Зүүнээс социал-демократууд болон Трудовикууд нь эвсэлд нэвтрээгүй, баруунаас зартай Хар Зуугийн бүлэглэлүүд. Думын бусад бүхий л фракцууд – Кадетууд, Прогрессивууд, Октябристуудын гурван бүлэглэлүүд, Төв, мөн Националистуудын зарим хэсэг эвсэлд нэвтрэн орсон, эсвэл түүнийг дагаж байсан – болон үндэсний бүлэглэлүүд: Польшууд, Литвачууд, Мусульманчууд, Еврейчүүд, гэх мэтчилэн. Царийг хариуцлагатай засаглалын томьёоллоор айлгахгүй гэсэндээ, эвсэл “улс орны итгэл найдварыг хүлээсэн хүмүүсээс бүрдсэн нэгдсэн засгийн газар”-ыг шаардсан. Дотоод Хэргийн Сайд, Ханхүү Щербатов нь тэр үед уг эвслийг “социалист хувьсгалын аюулаас шалтгаалан бий болсон түр зуурын нэгдэл” хэмээн дүрсэлсэн байдаг. Гэсэн хэдий ч, үүнийг нэг их ойлгож ядаад

байх зүйл байсангүй. Кадетуудын удирдагч, мөн тийм учраас, бас сөрөг хүчний эвслийн удирдагч, Милюков нь намынхаа зөвлөгөөн дээр хэлсэн: “Бид галт уулан дээгүүр алхаж байна... Хурцадмал байдал өөрийнхөө эцсийн хязгаарт хүрсэн... Болгоомжгүй унагаасан шүдэнз нь аймшигт түймрийг эхлүүлэхэд хангалттай байх болно... Засгийн газар ямар ч байсан, – сайн ч байсан, муу ч байсан – одоо бат бөх засгийн газар урьд урьдынхаасаа илүүтэйгээр хэрэгтэй байна.”

Ялагдлуудад дарагдсан Царь буулт хийнэ гэсэн найдвар тийм их байсан учраас 8-р сард либерал хэвлэлүүдэд санал болгож буй “итгэл найдварын кабинет”-ын гишүүдийн бэлэн болсон жагсаалт үзэгдсэн: Ерөнхий Сайд – Думын дарга Родзянко (өөр нэг хувилбарын дагуу Газрын Холбооны дарга Ханхүү Львов уг албан тушаалд очихоор байсан), Дотоод Хэргийн Сайд – Гучков, Гадаад Хэргийн Сайд – Милюков, гэх мэтчилэн. Энд хувьсгалын эсрэг Царьтай хийх нэгдэлд зориулан нэрсээ дэвшүүлсэн эдгээр хүмүүсийн ихэнх нь нэг жил хагасын дараа “хувьсгалт” засгийн газрын гишүүдийн хувиар гарч ирэх болно. Түүх ингэж сахилгагүйтэх боломжийг өөртөө нэгээс олон удаа өгсөн байдаг. Түүний тоглоом шоглоом нь энэ удаа ядаж л богинохон байсан.

Хэрэг явдлуудын замнал нь Горемыкины кабинетын сайд нарын олонхийг Кадетуудаас дутахгүйгээр айлгасан бөгөөд тийм учраас тэд Прогрессив Эвсэлтэй тохиролцоонд хүрэх хандлагатай байлаа. “Аугаа удирдагчийн ч, армийн ч, хотуудын ч, земствогуудын [5] ч, ноёд язгууртнуудын ч, наймаачдын ч, ажилчдын ч итгэл найдварыг хүлээгээгүй засгийн газар зөвхөн ажиллаж чадахгүй төдийгүй, бүр оршин тогтнож ч чадахгүй. Энэ бол тэнэг хэрэг болох нь илэрхий.” Эдгээр үгсээр, Ханхүү Щербатов 1915 оны 8-р сард тэр өөрөө Дотоод Хэргийн Сайд нь байсан засгийн газрыг үнэлжээ. “Та нар ердөө тайзыг аятайхан зохицуулаад бас тэдэнд мултрах нүх олгочих юм бол,” Гадаад Хэргийн Сайд Сазоновын хэлснээр, “хамгийн түрүүнд тохиролцоонд хүрэх нь Кадетууд байх болно. Милюков бол хамгийн нөлөөлөлтэй хөрөнгөтөн бөгөөд тэр бүхнээс илүүтэйгээр социалист хувьсгалаас айж байгаа. Тэгээд Кадетуудын ихэнх нь өөрсдийнхөө капиталын төлөө чичирч байгаа.” Милюков, өөрийнхөө зүгээс, Прогрессив Эвслийг “бага зэрэг буулт хийх” шаардлагатай болох байх гэж үзсэн. Хоёр тал хоёул наймаалцахад бэлэн байсан бөгөөд бүхий л зүйлс нэвт шувт тослогдсон юм шиг санагдаж байв. Гэтэл 8-р сарын 29-ны өдөр Ерөнхий Сайд Горемыкин, он жилүүдэд хийгээд гавьяа шагналуудад дарагдсан хүнд сурталтан, гранд-пасьянсын [6] хоёр тоглоомын хооронд улс төр хийж бас дайн бол “миний асуудал биш” гэж хэлснээр өөрийгөө бүхий л гомдлоос хамгаалах хөгшин циник [7], штаб дээр байсан Царь луу тайлагнахаар очоод, 9-р сарын 3-нд тараах ёстой дүрсгүй Думаас бусад бүхий л зүйлс болон бүхий л хүмүүс байр байрандаа үлдэцгээх ёстой гэсэн мэдээтэйгээр эргэн ирсэн. Думыг тарааж буй Царийн зарлигийн уншлагыг ширхэг ч эсэргүүцлийн үггүйгээр сонссон: гишүүд Царийн төлөө “Ура!” хашгирчихаад тарцгаасан.

Өөрийнх нь хүлээн зөвшөөрснөөр, хэнээр ч дэмжүүлээгүй Царийн засгийн газар яаж нэг жил хагас гаруйн туршид тэсэж үлдсэн юм бэ? Орос цэргүүдийн түр зуурын амжилтууд үр нөлөөгөө үзүүлсэн нь эргэлзээгүй бөгөөд ерөөлтэй алтан бороо үүнийг бэхжүүлсэн. Фронт дээрх амжилтууд удалгүй зогссон нь үнэн ч, фронтын ардах ашгууд үргэлжилсэн. Гэсэн хэдий ч, нуран уналтынхаа урьдах арван хоёр сарын хугацаан дахь хаант засгийн амжилттай тогтворжилтын гол шалтгаан нь ард түмний сэтгэл дундуур байдал дахь хурц ялгарлаас олдохоор байсан юм. Тагнуулын Албаны Москва дахь салбарын ахлах “дайны дараагаарх боломжит хувьсгалт хэтрүүлгүүдээс айх айдас”-ын нөлөөн дор хөрөнгөтнүүд дунд баруунд чиглэх хандлага ажиглагдаж байгааг тайлагнажээ: дайны туршид, бидний харж байгаачлан, хувьсгал гарах нь боломжгүйд тооцогдсон хэвээрээ байсан юм. Үүгээр барахгүй, “Цэргийн Үйлдвэрлэлийн Хороонуудын зарим нэгэн удирдагчид пролетаритай сээтэгнэх болсон” нь үйлдвэрийн эздийг айлгасан. Марксист утга зохиолын мэргэжлийн уншлага түүнд үл мөрөө бага зэрэг үлдээсэн жандармын хурандаа Мартыновын ерөнхий дүгнэлт нь улс төрийн нөхцөл байдал дахь тодорхой сайжралтын шалтгааныг “нийгмийн

анги давхаргуудын ашиг сонирхлууд дахь хурц зөрчилдөөнийг – бидний амьдарч буй уг цаг үед ялангуяа хурцаар мэдрэгдэх зөрчилдөөнийг – далдалж буй, тэдний тогтмол өсөн нэмэгдэж буй ялгарал” хэмээн зарлажээ.

1915 оны 9-р сарын Думын тараалт нь ажилчдад биш, харин хөрөнгөтнүүдэд чиглэсэн шууд сорилт байсан. Гэхдээ либералууд нь “Ура!” хашгиран – тийм ч урам зоригтойгоор биш гэдэг нь үнэн боловч – тарцгааж байх үед, Петроград хийгээд Москвагийн ажилчид нь эсэргүүцлийн ажил хаялтуудаар хариу барьсан. Энэ нь либералуудыг улам хөргөсөн: өөрсдийнх нь хаант засагтай хийх гэр бүлийн хэлэлцээр дэх урилгагүй гуравдагч талын хөндлөнгийн оролцооноос тэд бүхнээс илүүтэйгээр айж байсан юм. Гэхдээ цаашид ямар алхам авах вэ? Зүүний жигүүрийн сулхан архираан дор, либерализм сайтар туршигдсан жорыг сонгосон: үйл ажиллагаагаа зөвхөн хуулийн хүрээнд явуулах, өөрсдийн эх оронч үүргүүдээ биелүүлэх явцдаа хүнд сурталтнуудыг “шаардлагагүй мэт” болгох. Либерал сайд нарын жагсаалт нь, ямар ч байсан, хойшлогдох шаардлагатай болох байх.

Тэдгээр өдрүүд дэх нөхцөл байдал автоматаар дордсоор байв. 1916 оны 5-р сард Думыг дахин хуралдуулсан боловч, хэн ч яг юуны төлөө болохыг нь мэдээгүй. Ямар ч байсан, Думад хэн нэгнийг хувьсгалд дуудах санаа байгаагүй. Тэгээд үүнээс бусдаар бол, түүнд өөр хэлэх зүйл байгаагүй. “Энэ чуулган дээр,” Родзянкогийн дурссанаар, “хуралдаанууд нь эрч хүчгүй, гишүүдийн ирц тогтмол бус байсан... Тасралтгүй тэмцэл үр өгөөжгүй мэт санагдсан; засгийн газар юу ч сонсохыг хүсээгүй; үймээн самуун олширч байсан бөгөөд улс орон сүйрэл өөд чиглэн алхаж байсан.” Хувьсгалын өмнөх хөрөнгөтнүүдийн айдсаас хийгээд хувьсгалаа хийгээгүй хөрөнгөтнүүдийн хүч чадалгүй байдлаас хаант засаг 1916 оны туршид нэг нийгмийн дэмжлэгэрхүү юмыг олж авсан юм.

Намар гэхэд нөхцөл байдал улам дордсон байлаа. Дайны найдлагагүй байдал нь бүгдэд ил болчихсон байсан бөгөөд ард түмний массуудын зэвүүцэл нь хэзээ ч хальж цалгихад бэлэн болсон байв. Ордны талын “Германофилизм”-ынх нь төлөө, урьдын адилаар тэдэн рүү дайрахын хажуугаар, либералууд нь энх тайванд хүрэх боломжийг өөрсдөө тандаж үзэн, өөрсдийн ирээдүйгээ бэлтгэх шаардлагатай гэж үзсэн. Зөвхөн үүгээр л Прогрессив Эвслийн тэргүүлэгчдийн нэг, гишүүн Протопоповын Германы дипломат Варбургтай 1916 оны намар Стокхолмд хийсэн хэлцлүүдийг тайлбарлах боломжтой. Франц хийгээд Англи руу найрсаг зочлолтууд олноор хийж байсан Думын төлөөлөл нь, Парис болон Лондонд, хонгор Холбоотнууд нь, ялалтын дараа Оросыг өөрсдийн эдийн засгийн мөлжлөгийнхөө гол талбар болгон хувиргахын тулд, дайны туршид энэ хоцрогдмол орноос хамаг амьд шүүсийг нь шахахыг санаархаж байна гэдэгт өөрийгөө хялбараар үнэмшүүлж болохоор байлаа. Ялалтат Антантад чирэгдсэн ялагдсан Орос нь колоничлогдсон Оросыг илтгэх байв. Оросын өмч эзэмшигч ангиудад Антантын хэтэрхий чанга тэврэлтээс өөрсдийгөө чөлөөлж, хоёр илүү хүчирхэг талуудын дайсагналыг ашиглан, энх тайванд хүрэх биеэ даасан замыг олохыг оролдохоос өөр сонголт байгаагүй. Уг зам дээрх эхний алхам болгон, Думын төлөөллийн даргын Германы дипломаттай хийсэн уулзалт нь нэгэн зэрэг буулт олж авах зорилгоор Холбоотнуудын зүгт хийсэн сүрдүүлэг, мөн Германтай ойртож дотносох бодит бололцоонуудын тандалт байсан юм. Протопопов зөвхөн царист дипломатуудтай төдийгүй, – уг уулзалтан дээр Швед дэх Оросын элчин сайд байлцсан – мөн Улсын Думын бүхий л төлөөлөлтэй зөвшилцөн үйл ажиллагаа явуулж байсан. Үүний хажуугаар, либералууд энэхүү тандалтаараа нэгэн аар саар бус дотоод зорилтын араас хөөцөлдөж байлаа: “Бидэнд найд, тэгвэл бид Штюрмерын [8] хийж чадахаас илүү дээр хийгээд илүү найдвартай тусдаа энхийн хэлэлцээрийг танд хийж өгөх болно” хэмээн тэд Царьт дохио өгсөн юм. Протопоповын төлөвлөгөөний дагуу, ө.х., түүнд санаа өгөгчдийн төлөвлөгөөнийх нь дагуу, Оросын засгийн газар дайныг зогсоохоос өөр аргагүй болсноо Холбоотнуудад “хэд хэдэн сарын өмнөөс” мэдэгдэх бөгөөд хэрэв Холбоотнууд нь энхийн хэлцлүүдийг эхлүүлэхээс татгалзах юм бол, Орос Германтай тусдаа энхийн хэлэлцээрт хүрэх учиртай байлаа. Хувьсгалын дараа бичсэн өөрийн мэдүүлэгтээ Протопопов,

хэлүүлэлтгүй ойлгомжтой ямар нэгэн зүйлийн талаар гэлтэйгээр, ярьжээ: “Ард түмний эрх чөлөөний’ намын (Кадетуудын) бараг бүхий л удирдагчдыг оролцуулаад, Орос дахь бүхий л учир ойлгох хүмүүс Орос дайныг үргэлжлүүлэх байр сууринд байгаагүй гэдэгт үнэмшихээд байсан шүү дээ.”

Протопоповын эргэн ирснийхээ дараа аяллаа болон хэлцлүүдээ түүнд тайлагнасан Царь тусдаа энхийн хэлэлцээрийн талаарх санаанд бүхэлдээ талтай хандсан. Тэр ердөө л энэ хэрэгт либералуудыг оролцуулаад байх шаардлагыг олж хараагүй. Прогрессив Эвслээс салчихаад Протопопов өөрөө ордны бүлэглэлийн бие бүрэлдэхүүнд тохиолдлоор багтаж таарсан нь өөрийнх нь үгсээр бол Царь, Царина хоёрт – үүний хажуугаар, бид энд нэмж хэлэхэд, Дотоод Хэргийн Сайдын санамсаргүй албан тушаалд – дурласан энэ хээнцрийн хувийн зан чанараар тайлбарлагдана. Гэхдээ Протопоповын либерализмаас урвасан энэ тохиолдол нь либерал гадаад бодлогын ерөнхий агуулгыг – шунал, хулчгарлал хийгээд зальхай байдлын холиос – огтхон ч өөрчлөхгүй.

11-р сарын 1-нд Дума дахин чуулсан. Улс орон дахь хурцадмал байдал нь тэсвэрлэшгүй болон хувирсан байлаа. Думаас шийдэмгий алхмууд хүлээгдэж байлаа. Ямар нэгэн зүйл хийх, эсвэл ядаж л ямар нэгэн зүйл хэлэх шаардлагатай байлаа. Прогрессив Эвсэл ахин парламентын шүүмжлэлүүд рүү шилжихээс өөр аргагүй болсон. Индрээс засгийн газрын авсан гол арга хэмжээнүүдийг тоочихдоо, Милюков арга хэмжээ бүрийн дараа асуусан: “Энэ тэнэглэл үү эсвэл урвалт уу?” Бусад гишүүд мөн өндөр өндөр нотууд дуугаргасан. Засгийн газрыг өмөөрч хамгаалах хүн бараг л байгаагүй. Тэр ердийн замаар хариулсан: Думын илтгэгчдийн илтгэлүүдийг хэвлэхийг хориглосон. Тийм ч учраас тэд сая саяараа тараагдсан. Зөвхөн фронтын ард төдийгүй, мөн фронт дээр хориотой илтгэлүүдийг хуулбарлаж – олонтаа хуулбарлагчийн темпераменттай тохирсон нэмэлтүүдийн хамтаар – тараагаагүй нэг ч засгийн газрын алба байгаагүй. 11-р сарын 1-ний чуулганы цуурай нь тэгтлээ чанга байсан болохоор, ялагсад өөрсдөө хүртэл айдас хүйдэст автсан юм.

Хэт барууны бүлэглэл, 1905 оны хувьсгалын нүхчин дарагч Дурновогоос санаа авсан хатуужилтай хүнд сурталтнууд, энэ мөчид Царьт өөрсдийн санал болгож буй хөтөлбөрөө толилуулжээ. Ноцтой цагдаагийн сургуулиар дамжин гарсан эдгээр түршлагажсан албан тушаалтнуудын нүд муугүй, мөн хангалттай хол харсан бөгөөд тэдний жор нь хэрвээ огт тусгүй байсан бол, энэ нь ердөө хуучин дэглэмийн өвчнийг анагаах эм гэж байгаагүйнх. Хөтөлбөрийг зохиогчид хөрөнгөтний сөрөг хүчний өмнө ямар нэгэн буулт хийхийн эсрэг байсан бөгөөд энэ нь эргүү Хар Зуугийнхны – эдгээр албан ёсны реакцийнхан тэднийг нилээн дорд үздэг – бодож байгаагчлан, либералууд хэт хол явахыг хүсэж байгаа учраас биш, үгүй, асуудал нь либералууд “маш сул дорой, маш тархай бутархай, илэн далангүй хэлэх юм бол, маш дунд зэргийн учраас, тэдний ялалт нь богинохон байхынхаа адилаар хэврэг байх болно.” Гол сөрөг хүчний нам, “Конституционал-Демократууд” (Кадетууд)-ын сул дорой байдлыг ердөө түүний нэр л хэлж өгнө: тэр ардчилсан хэмээн нэрлэгдсэн, гэвч тэр мөн чанартаа хөрөнгөтнийх. Гол төлөв либерал газрын эздийн нам хэдий ч, тэр газрыг албадлагаар хүлээлгэн өгөх хөтөлбөрт нэгдэн орсон. “Өөрсдийнх нь биш хөзрөөс олсон эдгээр том моднуудгүйгээр,” эдгээр нууц зөвлөхүүдийн өөрсдөд нь дасал болсон дүрслэлээ ашиглан бичсэнээр, “Кадетууд нь либерал хуульчид, профессорууд болон янз бүрийн албадын албан тушаалтнуудын олон тооны нийгэмлэгүүдээс өөр юу ч биш – тэд юу ч биш.” Хувьсгалчид бол өөр асуудал. Тэд хувьсгалт намуудын ач холбогдлыг, шүдээ хавиран байж, хүлээн зөвшөөрчээ: “Эдгээр намуудын аюул хийгээд хүч чадал нь тэдэнд санаа байгаад, тэдэнд мөнгө байгаад (!), тэдэнд бэлэн бас сайтар зохион байгуулагдсан хүмүүс байгаад оршино.” Хувьсгалт намуудад “хувьсгалын удирдагчид бусад хүмүүсийн газар луу хуруугаараа заах төдийд л пролетарийг дагах тариачдын дийлэнх олонхийн талтай байдалд найдах эрх бий.” Эдгээр нөхцлүүдэд хариуцлагатай засаглал нь ямар үр дүнд хүргэх вэ? “Барууны намуудын бүрэн гүйцэд хийгээд эцсийн сүйрэл, эхэндээ чухал ач холбогдолтой байх завсрын намуудын – Төв, Либерал-Консервативууд, Октябристууд

болон Кадет намын Прогрессивуудын – алгуур залгилт. Гэхдээ ижилхэн хувь тавилан нь Кадетуудыг ч гэсэн заналхийлэх болно... Тэгээд дараа нь? Дараагаар нь хувьсгалын хүн сүргүүд, Коммюн [9], эзэнт гүрний мөхөл, өмч эзэмшигч ангиудын погромууд [10], тэгээд эцэст нь тариачин-дээрэмчид.” Реакцийн-цагдаагийн уур хилэн нь энд нэгэн төрлийн түүхэн зөгнөл өөд мандаж очсоныг үгүйсгэх боломжгүй.

Тэдний хөтөлбөрийн эерэг хэсэг нь шинэ биш боловч, тууштай байлаа: хэмжээгүй эрхэт хаант засгийг өршөөл энэрэлгүйгээр баримтлагчдын засгийн газар; Думын устгал; хоёр нийслэлийн хоёулан дахь цэргийн дэглэм тогтоолт; бослогыг нухчин дарахад зориулсан хүчнүүдийн бэлтгэл. Энэхүү хөтөлбөр нь мөн чанартаа хувьсгалын өмнөх сүүлийн хэдэн саруудын засгийн газрын бодлогын суурь болсон юм. Гэхдээ үүний амжилт нь 1905 оны өвөл Дурновогийн гарт нь байсан ч, 1916 оны намар гэхэд оршин тогтнохоо больчихсон байсан хүчийг урьдах нөхцлөө болгож шаардсан. Ийм учраас хаант засаг улс орныг сэм сэмхнээр, мөн хэсэг хэсгээр багалзуурдахыг оролдсон. Сайдуудыг “манай хүмүүс”-ийн – Царь, Царина хоёрт хязгааргүй үнэнч тэдгээр хүмүүс – зарчмаар сольсон. Гэхдээ эдгээр “манай хүмүүс” нь, ялангуяа урвагч Протопопов, өчүүхэн бас өрөвдөлтэй байсан. Думыг устгаагүй, харин дахиад тараасан. Петроград дахь цэргийн дэглэмийн тогтоолтыг хувьсгал аль хэдийн ялсан байх тэр мөч хүртэл хойшлуулсан. Тэгээд бослогыг нухчин дарахаар бэлтгэсэн цэргийн хүч нь өөрсдөө бослогод эзэмдүүлсэн. Энэ бүгд нь хоёр эсвэл гурван сарын дараа илэрхий болох болно.

Либерализм нь тэдгээр өдрүүдэд нөхцөл байдлыг аврах сүүлчийн хүчин чармайлтуудаа гаргаж байв. Эрх дархтай [11] хөрөнгөтнүүдийн бүх байгууллагууд Думын сөрөг хүчний 11-р сарын илтгэлүүдийг олон шинэ тунхаглалуудаар дэмжсэн. Эдгээрээс хамгийн эрээ цээргүй нь Хотуудын Холбооны 12-р сарын 9-ний тогтоол байлаа: “Хариуцлагагүй гэмт хэрэгтнүүд, фанатикууд Оросын ялагдал, гутамшиг болон боолчлогдлыг бэлтгэж байна.” “Хариуцлагатай засгийн газрын байгуулалтыг олж авах хүртэл тарахгүй байх”-ыг Улсын Думад уриалжээ. Хүнд сурталтнууд болон үлэмж өмч эзэмшигчдийн байгууллага, Улсын Зөвлөл нь хүртэл улс орны итгэл найдварыг хүлээсэн хүмүүсийг эрх мэдэлд аваачихыг дэмжин өөрсдийгөө илэрхийлсэн. Нэгдсэн ноёд язгууртнуудын чуулган ч гэсэн төстэй хүсэлт гаргасан: бүр хөвдөнд хучигдсан хад чулуунууд хүртэл ярьж эхэлсэн. Гэхдээ юу ч өөрчлөгдөөгүй. Хаант засаг эрх мэдлийн эцсийн хэлтэрхийг ч тавьж явуулаагүй.

Сүүлчийн Думын сүүлчийн чуулганыг, тээнэгэлзэлтүүд болон хойшлуулалтуудын дараа, 1917 оны 2-р сарын 14-нд хуралдуулсан. Хувьсгал ирэхэд хоёрхон долоо хоног л дутуу байв. Жагсаал цуглаан болох төлөвтэй байв. Кадет сонин *Речь*-д, Петроградын цэргийн дүүргийн ахлах Генерал Хабаловын жагсаал цуглааныг хориглосон мэдүүлгийн дэргэд, ажилчдыг “харанхуй эх сурвалжууд”-аас гарч буй “аюултай хийгээд муу зөвлөгөө”-нөөс сэрэмжлүүлсэн Милюковын захидал хэвлэгджээ. Ажил хаялтуудыг үл харгалзан, Думын нээлт хангалттай тайвнаар явагдсан. Эрх мэдлийн асуудал түүний сонирхлыг нь татахаа больсон мэт дүр исгэн, Дума хурцадмал боловч, цэвэр бизнесийн – хүнсний – асуудлаар өөрийгөө сатааруулсан. Зан төлөв нь эрч хүчгүй байсан бөгөөд Родзянкогийн хожим нь дурссанаар: “Думын хүч чадалгүй байдал, үр өгөөжгүй тэмцлийн туйлдагт мэдрэгдсэн.” Милюков Прогрессив Эвсэл нь “үгсээр, бас зөвхөн үгсээр үйл ажиллагаа явуулах болно” хэмээн давтсаар байв. Хоёрдугаар сарын хувьсгалын эргүүлэгт нэвтрэн орсон Дума нь нэг иймэрхүү байсан юм.

Тэмдэглэл:

1. Сүмийн зөвлөл.
2. Хувь тавилан нь гарцаагүй бөгөөд хүмүүс үүнийг өөрчлөх хүч чадалгүй гэдэгт итгэх итгэл.
3. Армид харьяалагддаг нэгэн төрлийн цагдаа.
4. Дэлхийн I дайны өмнө Орос, Их Британи болон Францын байгуулсан гурвалсан гэрээ хэлэлцээр болон уг дайн дахь эдгээр гурван орны нэгдэл.
5. 1861 оны газрын реформын дараагаар үүсгэн байгуулагдсан бүс нутгийн засаг захиргааны нэгжүүд.
6. Хөзрийн моднуудыг ямар нэгэн дэс дараалалд оруулах зорилттой, ихэвчлэн ганц хүн тоглоход зориулагдсан хөзрийн тоглоом.
7. Бусад хүмүүсийн үйлдэл нь бүхэлдээ хувийн ашиг сонирхлоор удирдагддаг хэмээн итгэдэг хүн.
8. 1916 оны 1-р сараас 11-р сар хүртэлх Оросын Ерөнхий Сайд.
9. 1871 онд, хоёр сар гаруйн хугацаагаар, Парист эрх мэдлийг булаан авсан хувьсгалт засгийн газрыг Парисын Коммюн гэж нэрлэдэг. Аугаа Францын хувьсгалын эрин үе дэх ижил нэртэй байгууллагаас ялгаатай.
10. Оросын эзэнт гүрэнд газар авсан, гол төлөв цөөнх үндэстний эсрэг чиглэсэн, зохион байгуулалт бүхий хоморголон устгалууд. Алан хядлагуудыг хийгээд өмч хөрөнгийн сүйтгэлийг гүйцэлдүүлдэгчид нь ихэвчлэн анги давхаргагүйжсэн элементүүд байдаг бөгөөд бүс нутгийн хууль цагдаагийнхан тэднийг идэвхтэйгээр зоригжуулдаг.
11. Enfranchised гэдэг нь сонгуульд санал өгөх эрхтэй гэсэн утгатай үг. Ерөнхийдөө XIX зуунд л гэхэд "ардчилсан" орнуудын олонхид нь хүн тухайн орны сонгуульд саналаа өгөхийн тулд тодорхой хэмжээний өмч хөрөнгөтэй байх шаардлагатай байсан. Ердөө л товчхон байхын тулд энэ үгийг "эрх дархтай" гэж орчууллаа. Өөр бусад ямар нэгэн үгийг дээрх байдлаар орчуулаагүй.

АЖИЛЧИД БА ТАРИАЧИД

3-р бүлэг

Оросын пролетари дарангуй төр засгийн бий болгосон улс төрийн нөхцлүүд дунд анхны алхмуудаа сурцгаасан. Хуулиар хориглосон ажил хаялтууд, нууц тойргууд, хууль бус тунхаглалууд, гудман дахь жагсаал цуглаанууд, цэргүүдтэй хийгээд цагдаа нартай хийх мөргөлдөөнүүд – хурдтайгаар хөгжиж байгаа капитализм хийгээд байр сууриа удаанаар тавьж өгч байгаа абсолютизм хоёрын хослолын бий болгосон сургууль нь нэг иймэрхүү. Асар том аж ахуйн нэгжүүд дэх ажилчдын нягтаршил, төр засгийн хавчлагын төвлөрсөн шинж чанар, мөн эцэст нь, залуу хийгээд шинэ пролетарийн түргэн зан зэрэг нь, Баруун Европт тийм ховор тохиох улс төрийн зорилготой ажил хаялтыг Орост тэмцлийн үндсэн арга барил болгоход хүргэсэн.

Энэ зууны эхнээс авхуулаад харуулсан ажил хаялтуудад оролцогчдын тоон мэдээлэл нь Оросын улс төрийн түүхийн хамгийн сургамжтай үзүүлэлт. Текстээ тоонуудаар дарахгүй байх бүхий л эрмэлзлийн хамтаар, Орос дахь 1903-1917 онуудын хоорондох улс төрийн зорилготой ажил хаялтуудын хүснэгтийг энд оруулахаас татгалзах боломжгүй. Хамгийн энгийн илэрхийлэл рүү нь буулгасан уг мэдээлэл нь зөвхөн үйлдвэрийн шалгалтаар орж буй аж ахуйн нэгжүүдэд л хамаарна. Төмөр зам, уул уурхайн салбар, гар урлал хийгээд ерөнхийдөө жижиг аж ахуйн нэгжүүд, газар тариалангийн талаар бол яриад ч хэрэггүй – төрөл бүрийн шалтгаанаар тооллогонд ороогүй. Гэхдээ үүний улмаас өөр өөр үеүд дэх ажил хаялтын муруй дахь өөрчлөлтүүд нь балартахгүй.

Он	Улс төрийн зорилготой ажил хаялтуудад оролцогчдын тоо (мянгаар)
1903	87*
1904	25*
1905	1,843
1906	661
1907	540
1908	93
1909	8
1910	4
1911	8
1912	550
1913	502
1914 (эхний хагас)	1,059
1915	156
1916	310
1917 (эхний хоёр сар)	575

* 1903 болон 1904 оны тоонуудад бүхий л төрлийн ажил хаялтуудыг хамруулсан бөгөөд тэдэн дунд эдийн засгийн зорилготой ажил хаялтууд давамгайлах нь эргэлзээгүй.

Хэвлийдээ аугаа хувьсгалыг тээж байгаа улс үндэстний улс төрийн температурын муруй – өөрийнхөө төрлөөс цорын ганц нь – бидний өмнө байна. Хүн амын өчүүхэн хэсэг нь л пролетариас тогтох – үйлдвэрийн шалгалтаар орж буй аж ахуйн нэгжүүд дэх ажилчдын тоо нь 1905 онд ердөө л 1.5 сая орчим, 1917 онд 2 сая орчим – хоцрогдмол оронд ажил хаялтын хөдөлгөөн урьд нь дэлхийн хаана ч байгаагүй тийм цар хүрээг олж авах болно. Жижиг хөрөнгөтний ардчиллын сул дорой, тариачдын хөдөлгөөний тархай бутархай бас улс төрийн үүднээс сохор байдал зэргээс болоод, ажилчдын хувьсгалт ажил хаялтууд нь дөнгөж сэргэж байгаа улс орны абсолютизмын хана хэрмүүдийн эсрэг чиглүүлэх нүдүүр

болон хувирна. 1905 онд л улс төрийн зорилготой ажил хаялтуудад оролцогчдын тоо нь 1,843,000 – хэд хэдэн ажил хаялтуудад оролцож байгаа ажилчид нь энд, мэдээж хэрэг, давхардаж тоологдсон – бөгөөд энэ тоо нь л дангаараа манай хүснэгтэн дэх хувьсгалын жил дээр хуруугаа аваачих боломжийг бидэнд олгоно – бид хэрвээ Оросын улс төрийн календарын талаар өөр юу ч мэддэггүй байсан бол.

1904 онд, Орос-Японы дайны эхний жилд, үйлдвэрийн шалгалт нийтдээ ердөө л 25,000 ажил хаягчдыг харуулж байна. 1905 онд улс төрийн хийгээд эдийн засгийн зорилготой ажил хаялтууд нийлээд 2,863,000 ажилчдыг хамруулжээ – урьд оныхоос 115 дахин их. Уг гайхшралтай үсрэлт нь л өөрөө үйл явдлуудын замналаар тийм урьд өмнө нь үзэгдэж байгаагүй хувьсгалт ажиллагаануудыг бэлтгэлгүйгээр явуулахад хүчлэгдсэн пролетари нь тэмцлийн цар хүрээ хийгээд асар том үүрэг даалгавруудтай нь уялдсан байгууллагыг ямар ч үнээр хамаагүй өөрсдийнхөө дундаас урагшлуулах ёстой болсон гэсэн санаа өөд хөтөлнө: эдгээр нь анхны хувьсгалын оршин тогтнолд аваачиж, бүх нийтийн ажил хаялт болон эрх мэдлийн төлөөх тэмцлийн зэмсгүүд болгож хувиргасан Зөвлөлүүд байсан юм.

1905 оны 12-р сарын бослогоор ялагдсан пролетари нь дараачийн хоёр жилийн туршид байлдан дагуулсан байр суурьныхаа хэсгийг нь ч болов хамгаалах гэж баатарлаг хүчин чармайлтуудыг гаргана. Ажил хаялтын мэдээллийн харуулж байгаагчлан, эдгээр жилүүд нь хувьсгалд шууд харьяалагдах боловч, тэд бол татралтын жилүүд. Дараачийн дөрвөн жилүүд (1908-1911) манай ажил хаялтын статистикийн толинд ялалтат эс хувьсгалын жилүүд байдлаар гарч ирнэ. Үүнтэй давхацсан аж үйлдвэрлэлийн хямрал нь аль хэдийн цусаа юүлүүлсэн пролетарийг улам туйлдүүлна. Уналтынх нь гүн өсөлтийнх нь өндөрлөгтэй тэгш хэмтэй. Улс үндэстний донсолгоонууд эдгээр энгийн тоонуудаас өөрсдийн тусгалаа олно.

1910 онд эхэлсэн аж үйлдвэрлэлийн өсөлт ажилчдыг хөл дээр нь босгох бөгөөд энергит нь шинэ түлхэлтийг өгнө. 1912-1914 онуудын тоонууд нь 1905-1907 онуудын тоонуудыг бараг давтана, гэхдээ эсрэг чиглэлд: дээрээс доошоо биш, харин доороос дээшээ. Шинэ хийгээд илүү өндөр түүхэн суурин дээрээс – одоо илүү олон ажилчид байгаа бөгөөд тэд илүү туршлагатай – шинэ хувьсгалт довтолгоо эхэлнэ. 1914 оны эхний хагас нь, улс төрийн зорилготой ажил хаягчдын тооны хувьд, анхны хувьсгалын оргил жил рүү дөхөж очиж байгаа нь илэрхий байна. Гэхдээ дайн гарч, уг процесс огцом тасалдана. Ажилчин ангийн улс төрийн идэвхгүй байдал нь дайны эхний саруудыг ялган тэмдэглэнэ. Гэхдээ аль 1915 оны хавраас л мэдээ алдалт арилж эхэлнэ. Улс төрийн зорилготой ажил хаялтуудын шинэ цикл нээгдэх бөгөөд энэ нь 1917 оны Хоёрдугаар сард ажилчид болон цэргүүдийн бослогоор өөрийн оргил цэгтээ хүрэх болно.

Масс тэмцлийн огцом татралтууд хийгээд түрлэгүүд нь Оросын пролетарийг цөөн хэдэн жилийн дотор бараг л танигдахгүй болтол нь өөрчилсөөр ирсэн. Хоёр эсвэл гурван жилийн өмнө цагдаа нарын дур зоргоороо хийсэн ганц үйлдлийн төлөө санал нэгтэйгээр ажил хаядаг байсан үйлдвэрүүд нь өнөөдөр өөрсдийн хувьсгалт өнгөө бүхэлд нь алдсан ба эрх мэдэлтнүүдийн хамгийн бузар гэмт хэргийг эсэргүүцэлгүйгээр хүлээн зөвшөөрнө. Аугаа ялагдлууд хүмүүсийн урам зоригийг урт удаан хугацаагаар мохоодог. Ухамсартай хувьсгалт элементүүд массууд дээгүүрх эрх мэдлээ алдана. Хараахан шатаж дуусаагүй өрөөсгөл үзлүүд хийгээд мухар сүсгүүд эргэж амилна. Тосгоноос ирэх саарал дүрвэгсэд нь энэ хооронд ажилчдын эгнээнүүдийг шингэрүүлнэ. Үл итгэгчид тохуурхалтайгаар толгойгоо сэгсэрнэ. 1907-1911 онуудад ийм л байсан. Гэхдээ массууд дахь молекулын процессууд нь ялагдлаас үлдсэн сэтгэлийн шархнуудыг эдгээж байгаа. Үйл явдлуудын шинэ эргэлт, эсвэл эдийн засгийн далд түлхэлт нь шинэ улс төрийн циклийг нээх болно. Хувьсгалт элементүүд дахиад сонсогчдоо олно. Тэмцэл илүү өндөр түвшнээс дахиад нээгдэнэ.

Оросын ажилчин анги дахь хоёр гол улс төрийн хандлагыг ойлгохын тулд, Меньшевизм нь реакци хийгээд татралтын жилүүдэд эцэст нь хэлбэрт орсон болохыг санах нь чухал. Тэр хувьсгалаас салсан ажилчдын нимгэхэн давхаргад гол төлөв тулгуурлаж байсан юм. Харин реакцийн үед харгисаар бут ниргэгдсэн Большевизм нь дайны өмнөх жилүүд дэх шинэ хувьсгалт түрлэгийн залаан дээр хурдтайгаар мандаж эхэлсэн. “Цуцашгүй тэмцэл, эсэргүүцэл болон байнгын зохион байгуулалтанд бэлэн, хамгийн эрч хүчтэй бөгөөд зүрх зоригтой тэр элемент нь Лениний эргэн тойронд төвлөрсөн тэдгээр байгууллагууд болон тэдгээр хүмүүс юм.” Эдгээр үгсээр, Цагдаагийн Алба дайны өмнөх жилүүдийн турш дахь Большевикуудын ажлыг үнэлжээ.

1914 оны 7-р сард, дипломатууд Европын цовдлолтонд зориулсан загалмайн сүүлчийн хадаасыг хадаж байхад, Петроград хувьсгалын тогоо мэт бургилж байв. Бүгд Найрамдах Франц Улсын Ерөнхийлөгч Пуанкаре гудман дахь тэмцлийн эцсийн цуурайнууд болон эх оронч жагсаалуудын эхний дуу чимээн дунд цэцгийн хэлхээгээ III Александрын бунханд тавих шаардлагатай болсон.

Хэрэв дайн гараагүй байсан бол, 1912-1914 онуудын масс довтолгоо нь шууд царизмын түлхэн унагаалт өөд хөтлөх байсан болов уу? Уг асуултанд лавтайгаар хариулах бараг л боломжгүй. Процесс зогсоож болшгүйгээр хувьсгал өөд хөтлөх байсан. Гэхдээ хувьсгал нь эдгээр нөхцлүүдэд ямар үе шатуудыг дамжин гарах шаардлагатай болох байсан бол? Тэр дахиад ялагдал амсах байсан болов уу? Тариачдыг өдөөж, армийг өөрсдийнхөө талд оруулахын тулд, ажилчдад хэр их хугацаа шаардагдах байсан бол? Эдгээр бүхий л чиглэлүүдэд зөвхөн таавар л хийх боломжтой. Дайн, ямар ч байсан, анхандаа процесст ухрах хөдөлгөөнийг өгсөн боловч, энэ нь ердөө дараачийн үед түүнийг улам хүчирхгээр хурдасган, түүний дийлдэшгүй ялалтыг нь баталгаажуулахын тулд л байсан юм.

Бөмбөрийн эхний чимээнээр хувьсгалт хөдөлгөөн намжсан. Ажилчдын хамгийн идэвхтэй давхаргууд нь дайчлагдсан. Хувьсгалт элементүүдийг үйлдвэрүүдээс фронт руу шидсэн. Ажил хаясны төлөө хатуу шийтгэлүүдийг тулгасан. Ажилчдын хэвлэлүүдийг устгасан. Үйлдвэрчний эвлэлүүдийг боомилсон. Эмэгтэйчүүд, хөвгүүд болон тариачид нь зуу зуун мянгаараа цехүүд рүү цутган орж ирсэн. Дайн – Интернационалын [1] сүйрэлтэй хослон – ажилчдыг улс төрийн хувьд асар их төөрөгдөлд оруулсан бөгөөд энэ нь дөнгөж саяхан толгойгоо өндийлгөсөн үйлдвэрийн захиргаанд үйлдвэрүүдийн нэрийн өмнөөс эх оронч хэлээр ярин, ажилчдын мэдэгдэхүйц хэсгийг хойноосоо чирч, хамгийн зоригтой хийгээд шийдэмгий ажилчдыг амаа хамхин харзнахаас өөр аргагүй болгох боломжтой болгосон. Хувьсгалт санаанууд нь жижигхэн хийгээд нам гүм тойргуудад унтрах шахан анивалзаж байлаа. Зөвхөн баривчлагдахаар зогсохгүй, бас хоцрогдмол ажилчдад зодуулахаас айж байсан учир тэдгээр өдрүүдэд үйлдвэрүүдэд хэн ч өөрийгөө “Большевик” хэмээн нэрлэж зүрхэлдэггүй байсан юм.

Бие бүрэлдэхүүний хувьд сул дорой Думын Большевик фракц нь дайн гарах үед өөрийн үүрэг даалгавруудынхаа өндөрлөгт хүрээгүй. Меньшевик гишүүдийн хамтаар, тэр “ард түмний соёлын эд баялгийг, хаанаас ч гарч ирсэн бай хамаагүй, бүхий л халдлагуудаас хамгаалах”-аа амласан тунхаглал гаргасан. Байр суурин дахь энэхүү буултыг Дума алга ташилтын хамтаар онцолсон. Намын Орос дахь байгууллагууд болон бүлэглэлүүдээс нэг нь ч Лениний гадаадад зарласан ил тод дефитист [2] байр суурийг аваагүй. Гэсэн хэдий ч, Большевикуудын дундах эх орончдын хувь нь шалихгүй байлаа. Народникууд болон Меньшевикуудээс [3] ялгаатай нь, Большевикууд аль 1914 оноос л массууд дунд дайны эсрэг бичгэн хийгээд аман ухуулга явуулж эхэлсэн. Думын гишүүд удалгүй өөрсдийнхөө тэнцвэрийг олж, өөрсдийн хувьсгалт ажилдаа эргэн орсон бөгөөд эрх мэдэлтнүүд, өндөр хөгжсөн өдөөн хатгалгын системийн ачаар, тэдний ажлын талаар маш сайн мэдээлэлтэй байлаа. Намын Петербургийн Хорооны долоон гишүүний гурав нь, дайны босгон дээр, Тагнуулын Албаны төлөөсөнд байсан болохыг л дурдахад хангалттай биз. Ингэж царизм

нь хувьсгалтай нүдээ боож тоглож байжээ. 11-р сард Большевик гишүүд баривчлагдсан. Намын ерөнхий бут ниргэлт улс орон даяар эхэлсэн. 1915 оны 2-р сард Думын фракцын хэргийг шүүхээр оруулсан. Гишүүд нь өөрсдийгөө болгоомжтойгоор авч явцгаах болсон. Фракцын онолын санаа өгөгч Каменев өөрийгөө Лениний дефитист байр суурьнаас тусгаарласан; Украины Төв Гүйцэтгэх Хорооны одоогийн дарга Петровский ч бас тэгсэн. Гишүүдэд оногдуулсан хүнд ялнууд нь ажилчдын зүгээс ирэх ямар нэгэн эсэргүүцлийн хөдөлгөөнийг урин дуудаагүй болохыг Цагдаагийн Алба таашаалтайгаар тэмдэглэсэн.

Дайн шинэ ажилчин ангийг бий болгосон мэт санагдаж байв. Энэ нь ихээхэн хэмжээгээр үнэн байсан: Петроград ажилчдын бие бүрэлдэхүүний 40% шахам нь шинэчлэгдсэн. Хувьсгалт залгамжлал нь хурцаар таслагдсан. Думын Большевик фракцыг оролцуулаад дайны өмнө оршин тогтнож байсан бүхэн гэнэт тайзны ар луу ухарч, бараг л мартагдал дотор живсэн. Гэхдээ энэхүү нам гүм бөгөөд эх оронч – мөн ямарваа нэг хэмжээгээр бүр монархист [4] – байдлын найдваргүй бүрхүүл дор шинэ тэсрэлтийн зан төлвүүд массууд дунд аажмаар хуримтлагдаж байлаа.

1915 оны 8-р сард царист сайдууд нь ажилчид “хаа сайгүй тэрслэлтийг, урвалтыг болон Германчуудад тустай хорлон сүйтгэлийг агнаж, мөн фронт дээрх манай бүтэлгүйтлүүдэд буруутай тэдгээр хүмүүсийг урам зоригтойгоор эрж хайж байна” гэж бие биендээ хэлж байлаа. Дөнгөж сэрж байсан масс шүүмжлэл нь энэ үед – зарим талаар чин сэтгэлээсээ, зарим талаар хамгаалалтын өнгөлөн далдлалтын төлөө – олонтаа “эх орны хамгаалалт”-ын үзэл бодлоос гарч ирж байсан нь үнэн. Гэхдээ энэ санаа нь ердөө л эхлэх цэг байсан юм. Ажилчдын сэтгэл дундуур байдал нь улам бүр гүнд малтаж, даамлууд, Хар Зуугийн ажилчид болон захиргааны зарц нарыг чимээгүй болгож, мөн ажилчин-Большевикуудад толгойгоо өндийлгөх боломжийг олгож байлаа.

Шүүмжлэлээс массууд үйл хэрэг өөд шилждэг. Тэдний зэвүүцэл нь юун түрүүнд хүнсний үймээн самуунуудаар гарцаа олох бөгөөд энэ нь зарим газарт бүс нутгийн бослогуудын хэлбэрийг олж авна. Эмэгтэйчүүд, хөгшчүүл болон өсвөр насныхан нь, зах эсвэл талбай дээр, үйлдвэрүүдэд цэргийн үүргээ биелүүлж байгаа ажилчдаас илүү хараат бүс бөгөөд зоримгоор өөрсдийгөө мэдэрнэ. Москвад 5-р сард хөдөлгөөн нь Германчуудын погром болж хувирсан. Үүнд оролцогчид нь гол төлөв цагдаагийн хамгаалалтан дор үйл ажиллагаа явуулж буй хотын хог дээр гарагсад хэдий ч, аж үйлдвэржсэн Москвад иймэрхүү погром боломжтой байна гэдэг л ажилчид хараахан өөрсдийн уриануудаа мөн өөрсдийн сахилга батаа галзуу солиотой хотын жижиг хүмүүст тулгах хэмжээний болтлоо хангалттай сэрээгүй байсныг нотолно. Эдгээр хүнсний үймээн самуунууд нь улс орон даяар тархаж, дайны ховсдолтыг үгүй хийн, ажил хаялтуудад хүрэх замыг тавьсан юм.

Үйлдвэрүүд рүү цутган орж ирсэн түүхий хөдөлмөрлөх хүчний үер болон дайны ашгийн төлөөх шунахай хөөцөлдөөн нь хаа сайгүй хөдөлмөрийн нөхцлийн дордолтыг авчирсан бөгөөд мөлжлөгийн хамгийн балмад арга барилуудыг сэргээсэн. Амьжиргааны өртөг дэх өсөлт цалин хөлсийг автоматаар бууруулсан. Эдийн засгийн зорилготой ажил хаялтууд нь зайлшгүй масс рефлекс байсан юм – тэднийг хойшлуулах тусам тэд улам шуургалсан байх болно. Ажил хаялтуудыг уулзалт цуглаанууд, улс төрийн тогтоолууд, цагдаа нартай хийх мөргөлдөөнүүд, мөн олонтаа буудалцаанууд болон хохирогчид дагалдана.

Тэмцэл голдуу төв нэхмэлийн районуудыг хамарсан. 6-р сарын 5-нд цагдаа нар Кострома дахь нэхмэлчид рүү гал нээсэн: алуулсан 4, шархадсан 9. 8-р сарын 10-нд цэргүүд Иваново-Вознесенскийн ажилчид руу буудсан: алуулсан 16, шархадсан 30. Бүс нутгийн батальоны зарим цэргүүд нэхмэлийн ажилчдын хөдөлгөөнд оролцсон. Улс орны өөр өөр хэсгүүд дэх эсэргүүцлийн ажил хаялтууд Иваново-Вознесенск дэх буудлагуудад хариу өгнө. Үүнтэй параллелиар, эдийн засгийн тэмцэл нь хальж цалгина. Нэхмэлийн ажилчид олонтаа тэргүүн эгнээнд жагсана.

1914 оны эхний хагастай харьцуулах юм бол, энэхүү хөдөлгөөн нь, шахалтын хүч болон уриануудын тодорхой байдлын хувьд, арагшаагаа авсан том алхалтыг төлөөлнө. Гайхах зүйлгүй: түүхий массууд ихээхэн хэмжээгээр тэмцэлд чирэгдэн орж байгаа ба ажилчдын удирдагч давхарга нь бүхэлдээ нуран унасан учраас. Юутай ч эдгээр дайны эхний ажил хаялтуудаас хүртэл аугаа тулаануудын дөхөн ирэлтийг сонсох боломжтой байлаа. Хууль Зүйн Сайд Хвостов 8-р сарын 16-нд ийн хэлжээ: “Ажилчид одоохондоо зэвсэгт жагсаал хийхгүй байгаа бол, энэ нь гагцхүү тэдэнд хараахан зохион байгуулалт гэж байхгүйнх.” Горемыкин үүнээс ч илүү оновчтойгоор өөрийгөө илэрхийлжээ: “Думын таван гишүүний баривчилгаагаар бут ниргэгдсэн тэдний хангалттай бүс зохион байгуулалт нь ажилчдын удирдагчдын дундах асуудал.” Дотоод Хэргийн Сайд ийн нэмжээ: “Бид Думын гишүүдэд (Большевикуудад) өршөөл үзүүлж л болохгүй – тэд бол ажилчдын хөдөлгөөний хамгийн аюултай илрэлүүдийнх нь зохион байгуулалтын төв.” Эдгээр хүмүүс, ямар ч байсан, хэн нь жинхэнэ дайсан болох тал дээр ямар нэгэн эндүүрэл гаргасангүй.

Яамд, хамгийн их зүрхшээлтийн хийгээд либерал буултуудад бэлэн байх мөчдөө хүртэл, ажилчдын хувьсгалыг толгой дээр нь – ө.х., Большевикууд дээр – нүдэхээ үргэлжлүүлэх хэрэгтэй хэмээн үзэж байхад, том хөрөнгөтнүүд Меньшевикуудтэй хамтын ажиллагаанд хүрэхийг оролдож байсан юм. Ажил хаялтын хөдөлгөөний цар хүрээнээс айсан либерал үйлдвэрийн эзэд, тэдний сонгосон төлөөлөгчдийг Цэргийн Үйлдвэрлэлийн Хороонуудад багтааснаар, ажилчид дээр эх оронч сахилга батыг тулгах оролдлого хийсэн. Гучковын санаачилсан уг төлөвлөгөөг эсэргүүцэхэд маш хүндрэлтэй байна хэмээн Дотоод Хэргийн Сайд гомдолложээ: “Ажиллагааг бүхэлд нь эх оронч туг далбаан дор, тэгээд батлан хамгаалах ашиг сонирхлуудын нэрийн өмнөөс явуулж байна.” Гэсэн хэдий ч, ажил хаялтууд болон хувьсгалт “хэтрүүлгүүд”-ийн эсрэг тэмцэл дэх шууд бүс хамтрагчдаа тэднээс олж харан, цагдаа нар хүртэл эх оронч социалистуудыг баривчлахаас зайлсхийдэг байсан болохыг бид энд тэмдэглэх ёстой. Эх оронч социализмын хүч чадалд хэт их итгэх итгэл дээрээ л, Тагнуулын Алба дайн үргэлжилсээр байхад бослого гарахгүй гэх үнэмшлээ босгосон юм.

Цэргийн Үйлдвэрлэлийн Хорооны сонгуулиар, эрч хүчтэй металлын ажилчин Гвоздевоор – бид түүнтэй хожим нь хувьсгалын Эвслийн Засгийн Газар дахь Хөдөлмөрийн Сайдын хувиар уулзах болно – удирдуулсан, дефенсистүүд [5] цөөнх болж таарсан. Гэсэн хэдий ч, Большевикуудаар удирдуулсан бойкотлогчдыг ялан дийлж, тэгээд эдгээр эх оронч аж үйлдвэрлэлийн байгууллагууд руу төлөөллөө илгээх явдлыг Петербургийн пролетарит тулгахад нь, тэдэнд зөвхөн либерал хөрөнгөтнүүдээр зогсохгүй, бас хүнд сурталтнууд дэмжлэг үзүүлсэн юм. Тэдний төлөөлөгчдийн нэгийнх нь хожим хороон дахь үйлдвэрийн эздэд хандсан илтгэлд Меньшевикуудийн байр суурь нь тодорхойгоор илэрхийлэгдэнэ: “Та нар оршин тогтнож буй хүнд сурталт засаглалаас, одоогийн нийгмийн тогтолцооны өв залгамжлагчдын хувиар та нарт байраа тавьж өгөн, тайзнаас буухыг шаардах ёстой.” Энэ залуухан улс төрийн нөхөрлөл асар хурдтайгаар цэцэглэж байлаа. Эргэлтийн дараа тэр болсон жимсээ төрүүлэх болно.

Дайн нууц тойргуудад аймшигтай сүйрлийг авчирсан. Думын фракцын баривчилгаанаас хойш, Большевикууд намын төв байгууллага гэх зүйлгүй болсон. Бүс нутгийн хороонууд нь тохиолдлын оршин тогтнолтой байсан бөгөөд тэдэнд ихэвчлэн районуудтай тогтоосон холбоо байдаггүй байв. Зөвхөн тархай бутархай бүлэглэлүүд, тойргууд болон ганцаардмал хувь хүмүүс л үйл ажиллагаа явуулдаг байлаа. Гэсэн хэдий ч, амь орж буй ажил хаялтын тэмцэл нь үйлдвэрүүдэд тэдэнд бага ч гэсэн цог жавхаа болон хүч чадлыг өгсөн. Тэд аажмаар бие биенээ олж, районуудын хоорондох холбоог тогтоож эхэлсэн. Нууц тойргуудын ажил амь орсон. Цагдаагийн Албаныхан хожим нь бичжээ: “Орос дахь газар доорх социал-демократ байгууллагуудын дийлэнх олонхийг нь ардаасаа дагуулж буй Ленинистүүд нь, дайн эхэлснээс хойш, өөрсдийн хамгийн том төвүүддээ (Петроград, Москва, Харьков, Киев, Тула, Кострома, Владимир муж, Самара зэрэг) дайныг зогсоож,

оршин тогтнож буй засгийн газрыг түлхэн унагааж, бас бүгд найрамдах улс тунхаглахыг шаардсан хувьсгалт уриалгуудыг мэдэгдэхүйц тоогоор гаргаж эхэлсэн бөгөөд энэ ажлын биет үр дүн нь ажилчдын ажил хаялтууд болон үймээн самуунууд юм.”

Урьд жил бараг л анзаарагдалгүй шахам өнгөрсөн ажилчдын Өвлийн Ордон руу жагссан жагсаалын уламжлалт ой нь 1916 оны 1-р сарын 9-нд өргөн цар хүрээтэй ажил хаялтыг төрүүлсэн. Ажил хаялтын хөдөлгөөн нь энэ оны туршид хоёр дахин өсөх болно. Бүхий л том хийгээд сунжирсан ажил хаялтуудыг цагдаа нартай хийх мөргөлдөөнүүд дагалдана. Цэргүүдтэй харьцахдаа ажилчид өөрсдийгөө илт нөхөрсгөөр авч явах бөгөөд энэхүү түгшүүрт үзэгдлийг нууц туршуулууд нэгээс олон удаа анзаарна.

Дайны аж үйлдвэрлэл нь, эргэн тойрон дахь хамаг нөөцөө залгиж, мөн өөрсдийн сууриа сулруулан, хавагнасан. Энхийн цаг дахь үйлдвэрлэлийн салбарууд аажмаар устан үгүй болж эхэлсэн. Бүхий л төлөвлөлтүүдийг үл харгалзан, эдийн засгийн зохицуулалт юунд ч хүргээгүй. Хүчирхэг Цэргийн Үйлдвэрлэлийн Хороонуудын эсэргүүцлээс болж, уг ажил хэргийг гартаа авах боломжгүй болсон хүнд сурталтнууд үүний хамтаар зохицуулагчийн үүргийг хөрөнгөтнүүдэд өгөхөөс татгалзсан. Эмх замбараагүй байдал өссөөр байлаа. Ур чадвартай ажилчдыг ур чадваргүй ажилчдаар сольсон. Польшийн нүүрсний уурхайнууд, үйлдвэр заводууд нь удалгүй алдагдсан: дайны эхний жилийн туршид улс үндэстний аж үйлдвэрлэлийн хүчин чадлын тавны нэг нь таслагдсан. Нийт үйлдвэрлэлийн 50 хүртэлх хувь нь армийн хийгээд дайны шаардлагуудыг хангахад ашиглагдаж байлаа – улс орны нэхмэлийн үйлдвэрлэлийн 75 орчим хувийг оролцуулаад. Хэт ачаалагдсан ачаа тээвэр нь үйлдвэрүүдийг шаардлагатай хэмжээний түлш хийгээд түүхий эд материалаар хангах чадваргүй болсон. Дайн үндэсний эргэлтийн орлогыг тэр чигт нь залгиснаар зогсохгүй, бас улс орны үндсэн капиталыг ноцтойгоор үрэн таран хийж эхэлсэн.

Үйлдвэрийн эзэд ажилчдад буулт хийхээ улам багасгасаар байсан бөгөөд засгийн газар, урьдын адилаар, ажил хаялт болгонд хатуу залхаан цээрлүүлэлтээр хариулсаар байлаа. Энэ бүхэн нь ажилчдын бодлыг тусгайгаас ерөнхий рүү, эдийн засгийнхаас улс төрийнх рүү түлхсэн: “Бид бүгдээрээ нэгэн зэрэг ажил хаяцгаах ёстой.” Ингэж бүх нийтийн ажил хаялтын талаарх санаа дахин амилсан юм. Массуудын радикалчлалын процесс нь ажил хаялтын статистикт хамгийн үнэмшилтэйгээр тусгагджээ. 1915 онд улс төрийн зорилго бүхий ажил хаялтууд нь эдийн засгийн зорилго бүхий ажил хаялтуудаас 2.5 дахин бага ажилчдыг хамруулсан, 1916 онд 2 дахин бага ажилчдыг; 1917 оны эхний хоёр сард улс төрийн зорилго бүхий ажил хаялтууд нь эдийн засгийн зорилго бүхий ажил хаялтуудаас 6 дахин их ажилчдыг хамруулсан. Петроградын роль ганц тоогоор л дүрслэгдэнэ: дайны жилүүдийн турш дахь улс төрийн зорилготой ажил хаягчдын 72% нь түүнд оногдоно!

Олон хуучин итгэл үнэмшлүүд тэмцлийн галд шатна. Тэд хэрвээ “эрээ цээргүй аашилсан хийгээд Эзэнтнийг ил тодоор гутаан доромжилсон тохиолдол бүрт” хуульд заасны дагуу хариу үйлдэл үзүүлэх юм бол, “103-р зүйл ангийн дорх шүүх хурлуудын тоо урьд өмнө нь үзэгдэж байгаагүй хэмжээнд хүрэх болно” хэмээн Тагнуулын Алба “тарчлаантайгаар” тайлагнажээ. Гэсэн хэдий ч, массуудын ухамсар нь өөрсдийн хөдөлгөөнийхөө хойно хол хоцорсон хэвээр. Дайны хийгээд сүйрлийн аймшигт шахалт тэмцлийн процессыг тэгтлээ түргэсгэсэн учраас, ажилчдын өргөн дэлгэр массууд нь, яг эргэлтийг хүртэл, өөрсдийгөө орон нутгаас эсвэл хот дахь жижиг хөрөнгөтөн гэр бүлийн тойргууд дундаасаа авчирсан олон үзэл бодлууд болон өрөөсгөл үзлүүдээс чөлөөлж амжаагүй байсан юм. Энэ факт нь Хоёрдугаар сарын хувьсгалын эхний үе шатан дээр өөрийнхөө ормыг үлдээх болно.

1916 оны сүүл гэхэд, юмны үнэ асар хурдтайгаар өсөж байв. Инфляци ба ачаа тээврийн нуран уналт дээр бараа таваарын бодит хомсдол нэмэгдсэн. Энэ үед хүн амын хэрэглээг хагасаас илүүгээр хасаж багасгасан байв. Ажилчдын хөдөлгөөний муруй огцом дээшлэн өснө. 10-р сараас авхуулаад тэмцэл, сэтгэл дундуур байдлын бүхий л хэлбэрүүдийг нэг

болгож нэгтгэн, шийдвэрлэх үе шат руугаа орно: Петроград Хоёрдугаар сарын үсрэлтээ хийхийн тулд гүйж эхэлнэ. Уулзалт цуглаануудын давалгаа заводуудаар дайрч өнгөрнө. Сэдвүүд: хүнсний хангамж, өндөр амьжиргааны өртөг, дайн, засгийн газар. Большевик ухуулах хуудсууд тараагдана. Улс төрийн зорилготой ажил хаялтууд нээгдэнэ. Урьдаас төлөвлөөгүй жагсаал цуглаанууд үйлдвэрүүдийн хаалганууд дээр тохиолдоно. Тодорхой үйлдвэрүүд хийгээд цэргүүд хоорондоо найрсгаар харилцсан тохиолдлууд ажиглагдана. Балтын флотын хувьсгалт усан цэргүүдийн шүүх хурлыг эсэргүүцсэн шуургалсан ажил хаялт дүрэлзэнэ. Францын элчин сайд зарим цэргүүд цагдаа нар луу гал нээсэн болохыг олж мэдмэгцээ, Ерөнхий Сайд Штюрмерын анхаарлыг үүнд хандуулсан байна. Штюрмер элчин сайдыг тайвшруулжээ: "Залхаан цээрлүүлэлтүүд өршөөл энэрэлгүй байх болно." 11-р сард цэргийн үүргээ биелүүлж байсан хэсэг ажилчдыг Петроградын үйлдвэрүүдээс зайлуулж, фронт руу илгээсэн. Он шуурга болон нүргээнээр өндөрлөнө.

Нөхцөл байдлыг 1905 оныхтой харьцуулсан Цагдаагийн Албаны захирал Васильев ихэд таагүй дүгнэлтэнд хүрчээ: "Эсэргүүцэгчдийн зан төлөв нь маш хол явсан – дээр дурдсан үймээн самууны үед өргөн дэлгэр массуудын дунд ажиглагдаж байснаас ч хавьгүй хол." Васильев гарнизонд найдлага тавьсангүй. Бүр цагдаагийн албаныхан хүртэл түүнд тэр чигтээ найдвартай санагдаагүй. Тагнуулын Алба нь бүх нийтийн ажил хаялтын урианы сэргэлт болон терроризмын амь оролтын аюулыг тайлагнажээ. Фронтоос хүрэлцэн ирсэн цэргүүд хийгээд офицерууд одоогийн нөхцөл байдлын тухай хэлцгээнэ: "Хүлээгээд байх зүйл юу байгаа юм бэ? – Та нар тэр, тэр хүлгайчдыг авч яваад тонилгочихооч? Бид нар хэрвээ энд байсан бол, бид их юм бодож цаг үрэхгүй байсан," гэх мэт.

Большевик Төв Хорооны гишүүн, өөрөө өмнө нь металлын ажилчин байсан, Шляпников тэдгээр өдрүүдэд ажилчид хэр сандруу байсан болохыг дүрсэлжээ: "Заримдаа шүгэлдэх эсвэл ямар ч хамаагүй чимээ л хангалттай байсан – ажилчид үүнийг үйлдвэрийг зогсоох дохио гэж хүлээн авах болно." Уг деталь нь улс төрийн шинж тэмдгийн хувиар ч, сэтгэл зүйн фактын хувиар ч эн тэнцүү тэмдэглүүштэй: хувьсгал гудманд гарч ирэхээсээ өмнө мэдрэлд аль хэдийн бий болчихсон байдаг.

Мужууд ч гэсэн ижилхэн үе шатуудаар дамжин өнгөрч байгаа – ердөө л илүү удаанаар. Хөдөлгөөний олныг хамарсан байдал хийгээд тулаанч сүлд хийморь дахь өсөлт нь татах хүчний төвийг нэхмэлийн ажилчдаас металлын ажилчид руу, эдийн засгийн зорилготой ажил хаялтуудаас улс төрийн зорилготой ажил хаялтууд руу, мужуудаас Петроград руу шилжүүлнэ. 1917 оны эхний хоёр сар нь 575,000 улс төрийн зорилготой ажил хаягчдыг харуулах бөгөөд тэдний дийлэнх олонхи нь нийслэлийнхэн. 1-р сарын 9-ний урьд өдөр нь цагдаа нарын явуулсан шинэ дайралтуудыг үл харгалзан, нийслэлд 150,000 ажилчид тэр цуст ойгоор ажил хаясан. Зан төлөв түгшүүртэй. Металлын ажилчид тэргүүн эгнээнд явна. Ажилчид бүгд ухралт гэж байж болохгүй хэмээн мэдэрнэ. Завод бүрт идэвхтэй цөм бүрэлдэж байлаа – нэн олонтаа Большевикуудын эргэн тойронд. Ажил хаялтууд хийгээд уулзалт цуглаанууд нь 2-р сарын эхний хоёр долоо хоногийн туршид тасралтгүй үргэлжилсэн. 8-нд Путилов үйлдвэр дээр цагдаа нар "төмрийн хэлтэрхий болон шааран мөндөр"-ийг хүлээж авсан. 14-нд, Думын нээгдсэн өдөр, Петербургт 90,000 орчим хүмүүс ажил хаясан. Москвад ч гэсэн хэд хэдэн үйлдвэрүүд ажлаа зогсоосон. 16-нд эрх мэдэлтнүүд Петроградад талхны карт нэвтрүүлэхээр шийдвэрлэсэн. Уг шинэлэг зүйл нь хүмүүсийг бухимдуулсан. 19-нд олон хүмүүс, ялангуяа эмэгтэйчүүд, бүгд талх нэхэн, хүнсний лангуунуудын эргэн тойронд цугларсан. Нэг хоногийн дараа хотын янз бүрийн хэсгүүдэд талх барих газрууд тонуулсан. Эдгээр нь хэдхэн өдрийн дараа ирэх бослогын алсад харагдах оч гялбаанууд нь байсан юм.

* * *

Оросын пролетари хувьсгалт зүрх зоригоо зөвхөн өөрөөсөө олоогүй. Түүний үндэстний

цөөнхийн байр суурь нь л яг, тэр хэрэв ард түмний дундаас лут дэмжлэгийг олж аваагүй байсан бол, тэр өөрийнхөө тэмцэлд хангалттай – лав л төр засгийн толгой дээр зогсоход хангалттай биш – цар хүрээг өгөх боломжгүй байсан гэдгийг хэлж өгнө. Газрын асуудал нь иймэрхүү дэмжлэгийг түүнд баталгаажуулж өгсөн юм.

1861 оны тариачдын хожимдсон хагас-чөлөөлөлт нь газар тариаланг бараг л хоёр зуун жилийн өмнөхтэйгөө ижил түвшинд шахам байхад нь олсон. Нийтийн эзэмшлийн газрын хуучин сангийн – реформын туршид бага зэрэг хумслагдсан – хадгалан үлдэлт нь балар эртний тариалалтын арга барилуудтай цугтаа орон нутгийн илүүдэл хүн амын хямралыг автоматаар хурцатгасан бөгөөд энэ нь үүний хажуугаар гурван талбай бүхий систем дэх хямрал байсан юм. Уг процесс нь XVII зуунд биш, харин XIX зуунд, ө.х., модон анжисан дээр нь зөвхөн трактораар л хангах боломжтой шаардлагуудыг тавьж байсан хөгжингүй мөнгөний эдийн засгийн нөхцлүүдэд, тохиолдож байсан тул, тариачид улам хавхлагдсан мэтээр өөрсдийгөө мэдрэх болсон. Энд ч мөн бид түүхэн процессын тусдаа үе шатуудын нэгтгэл, мөн үүний улмаас, зөрчилдөөнүүдийн ер бусын хурцдалыг харж байна.

Мэдлэгтэй агрономичид болон эдийн засагчид тариалалтыг рационалаар явуулах аваас, газрууд нь элбэг хангалттай байх болно хэмээн номлосоор байлаа – ө.х., тэд тариачинд газрын эзний ч, харгалзагчийн ч, Царийн ч тав тухыг алдагдуулалгүйгээр, техник болон соёлын илүү өндөр түвшин рүү үсрэлт хийхийг санал болгосон юм. Гэхдээ ганц ч эдийн засгийн дэглэм, ялангуяа газар тариалангийн дэглэм, хамгийн болхи нь, өөрийн бүхий л боломж бололцоогоо шавхаж дуусгалгүйгээр алга болж байгаагүй. Илүү эрчимтэй эдийн засгийн соёлд шилжихэд хүчлэгдсэн мэтээр өөрийгөө харахынхаа өмнө тариачин гурван талбайгаа өргөтгөх сүүлийн оролдлогыг хийж үзэх шаардлагатай байлаа. Үүнийг зөвхөн тариачдын бус газруудад гарз учруулж байж л гүйцэлдүүлэх боломжтой нь ойлгомжтой. Улсын Сан болон зах зээлийн хурц ташуур дор, өөрт оногдсон умгар газартаа давчдсан мужик газрын эзнийг нэгмөсөн зайлуулахыг оролдоход зогсоож болшгүйгээр хүчлэгдсэн юм.

Анхны хувьсгалын босгон дээр Европын Орос доторх нийт тариа тарих боломжтой газар нь 280 сая десятин [6] гэж тооцоологдсон байлаа. Нийтийн эзэмшлийн газрууд нь үүний 140 сая орчмыг нь бүрдүүлж байв. Царийн эзэмшлийн газрууд – 5 сая гаруйг нь. Сүм хийдийн эзэмшлийн газрууд – 2.5 сая орчмыг нь. Хувийн эзэмшил дэх газруудын 70 сая десятин нь, тэдний нэг бүр нь 500 десятинаас дээш газрыг эзэмших, 30,000 том газрын эздэд харьяалагдаж байлаа. Ө.х., уг 70 сая нь ойролцоогоор 10 сая тариачдын гэр бүлд харьяалагдаж байсантай тэнцүү. Уг газрын статистик нь тариачдын дайны бэлэн болсон хөтөлбөрийг бүрдүүлнэ.

Анхны хувьсгалаар газрын эзэдтэй тооцоо бодож чадаагүй. Тариачин массууд бүгдээрээ босоогүй. Орон нутаг дахь хөдөлгөөн хотууд дахь хөдөлгөөнтэй давхцаагүй. Тариачдын арми эргэлзэж тээнэгэлзэн, эцэст нь ажилчдыг бут цохиход хангалттай хүчээр хангасан. Семёновскийн харуулын хороо Москвагийн бослогыг нухчин дармагц, хаант засаг эдлэн газруудыг, мөн түүнчлэн өөрийн хэмжээгүй эрхүүдээ, тайрч багасгах талаарх бодлуудаа тэр чигт нь орхисон.

Гэсэн хэдий ч, ялагдсан хувьсгал тосгонд огт үл мөрөө үлдээлгүйгээр алга болоогүй юм. Засгийн газар нь хуучин газрын төлбөрүүдийг цуцалсан бөгөөд Сибирийг илүү өргөнөөр колоничлох замыг нээсэн. Айдаст автсан газрын эзэд нь зөвхөн түрээсийн асуудал дээр ихээхэн буултуудыг хийснээр зогсохгүй, бас өөрсдийнхөө эдлэн газруудыг эрчимтэйгээр борлуулж эхэлсэн. Хувьсгалын эдгээр үр шимүүдийг газрын эзний газрыг түрээсэлж бас худалдан авах боломжтой байсан хамгийн чинээлэг тариачид л хүртсэн юм.

Гэсэн хэдий ч, 1906 оны 11-р сарын 9-ний хууль буюу ялалтат эс хувьсгалын хийсэн гол

реформ нь тариачид дундаас капиталист фермерүүд ялгаран гарах хаалгыг хамгийн өргөнөөр нээсэн юм. Аль ч мирийн [7] тариачдын өчүүхэн цөөнхөд нь хүртэл, олонхийн хүсэл зорилгыг сөрөн, нийтийн эзэмшлийн газруудаас таслан, бие даан эзэмших эрхийг өгснөөрөө, 11-р сарын 9-ний хууль нь мирийн эсрэг чиглэсэн капиталист тэсрэх бөмбөг болсон. Сайдуудын Зөвлөлийн Дарга Столыпин тариачны асуудал дээрх засгийн газрын шинэ бодлогын гол санааг “хүчтэйд нь тулгуурлах” гэж тодорхойлсон. Энэ нь тариачдын дээгүүр тойргуудыг “чөлөөлөгдсөн” хэсгүүдийг нь худалдан авч дуусгуулснаар, нийтийн эзэмшлийн газруудын булаан эзлэлт өөд түлхэж, эдгээр шинэ капиталист фермерүүдийг оршин тогтнож буй дэглэмийн дэмжлэгт хувиргана гэсэн үг. Иймэрхүү үүрэг даалгаврыг дэвшүүлэх нь үүнийг хэрэгжүүлэхээс хамаагүй хялбар байв. Газрын асуудлаа кулакын [8] асуудлаар орлуулахаар оролдож яваад, эс хувьсгал хүзүүгээ хугалуулах тавилантай байсан юм.

1916 оны 1-р сарын 1 гэхэд 2.5 сая ам бүл 17 сая десятин газрыг өөрсдийнхөө эзэмшил болгочихсон байсан бөгөөд нэмэлтээр 2 сая ам бүл нь 14 сая десятин газрыг өөрсдөд нь хуваарилахыг шаардаж байв. Энэ нь реформын хувьд нүсэр амжилт юм шиг харагдсан. Гэхдээ эзэмшил газруудын олонхи нь тэр чигтээ амь залгуулах чадваргүй байсан бөгөөд тэд зөвхөн байгалийн шалгарлаар орох материалыг л илтгэж байв. Хамгийн хоцрогдмол газрын эзэд хийгээд ядруу тариачид – өмнөх нь өөрсдийнхөө эдлэн газруудыг, удаах нь өөрсдийнхөө өөдөс газруудыг – эрчимтэйгээр борлуулж байсан тэр үед, шинэ тариачин хөрөнгөтнүүд нь гол худалдан авагчийн хувиар гарч ирсэн. Газар тариалан маргаангүй капиталист өсөлтийн үе шат руу нэвтэрсэн. Оросын газар тариалангийн бүтээгдэхүүний экспорт нь 5 жилийн дотор (1908-1912) 1 тэрбум рублиас 1.5 тэрбум рубль болж өссөн. Энэ нь тариачдын өргөн массууд нь пролетаричлагдсан бөгөөд тосгонуудын дээдчүүл нь улам их тариаг зах зээл дээр шидэлсээр байсан гэсэн үг.

Мирийн тариачдын албадлага бүхий холбоог орлохын тулд, сайн дурын хоршооллууд нь асар хурдтайгаар хөгжсөн ба энэ нь цөөн хэдэн жилийн туршид тариачин массууд дотор харьцангуй гүн гүнзгий нэвтрэн орж чадсан бөгөөд нэн даруй либерал болон ардчилсан идеалчлалын субъект болж хувирсан юм. Гэсэн хэдий ч, хоршооллууд дахь жинхэнэ хүч чадал нь зөвхөн баян тариачдад л харьяалагдаж байсан бөгөөд хоршооллууд нь, эцсийн шинжилгээнд, тэдний ашиг сонирхлын төлөө үйлчилж байлаа. Народник сэхээтнүүд, гол хүчнүүдээ тариачдын хоршооллуудад төвлөрүүлснээрээ, эцэст нь өөрсдийн ард түмнийг хайрлах хайраа бат бөх хөрөнгөтний зам руу шилжүүлж чадсан. “Анти-капиталист” нам буюу Эсерүүд [9] хийгээд капиталист нам par excellence Кадетуудын хоорондын улс төрийн эвсэл нь яг уг замаар, ядаж л хэсэгчлэн, бэлтгэгдсэн юм.

Либерализм реакцийн газрын бодлогыг эсэргүүцсэн дүр исгэсээр байсан хэдий ч, юутай ч мирийн энэ капиталист устгал өөд итгэл найдвар дүүрнээр харж байлаа. “Орон нутагт хүчирхэг жижиг хөрөнгөтнүүд бий болж байна,” либерал Ханхүү Трубецкойн бичсэнээр, “бүхий л мөн чанар хийгээд хийцийнхээ хувьд нэгдсэн ноёд язгууртнуудын идеалуудаас ч, социалист мөрөөдлүүдээс ч харийн.”

Гэхдээ уг сүр жавхлант медальд нөгөө тал гэж байсан. Сүйрсэн мирээс зөвхөн “хүчирхэг жижиг хөрөнгөтнүүд”-ээр зогсохгүй, бас үүний эсрэг тэсрэг нь гарч ирж байлаа. Дайны эхэн гэхэд амь зогоох чадваргүй хэсэгхэн газруудаа борлуулж буй тариачдын тоо нь нэг сая болоод өсчихсөн байсан бөгөөд энэ нь 5 саяас багагүй пролетаричлагдсан хүн амыг илтгэнэ. Өлсөж үхмээр газартайгаа зууралдаж үлдэхээс өөр хийх зүйл үлдээгүй сая сая тариачин-гуйлгачид нь мөн хангалттай тэсрэмтгий материалыг нийлүүлсэн юм. Үүний үр дүнд, тэгтлээ эртнээс Орос дахь хөрөнгөтний нийгмийн хөгжлийг нэгэн бүхлийн хувиар доройтуулсаар ирсэн тэдгээр зөрчилдөөнүүд нь тариачдын дунд өөрсдийгөө хуулбарласаар л байлаа. Хуучин ба илүү хүчирхэг өмч эзэмшигчдэд зориулж дэмжлэг бий болгох учиртай байсан тэр орон нутаг дахь шинэ хөрөнгөтнүүд нь, хуучин өмч

эзэмшигчид ард түмэнтэй нэгэн бүхлийн хувиар дайсагнадаг байсан шиг л, тариачдын үндсэн массуудтай дайсагнадаг болж таарсан.

Оршин тогтнож буй дэглэмийн дэмжлэг болж чадахаасаа өмнө, уг тариачин хөрөнгөтөнд үүний тусламжтайгаар өөрийнхөө байлдан дагуулсан байр суурьтайгаа зууралдаж үлдэх өөрийн гэсэн ямар нэгэн дэглэм хэрэгтэй байлаа. Эдгээр нөхцлүүдэд газрын асуудал нь Улсын Дума болгонд өөрийн хурц байдлаа хадгалсаар ирсэн нь гайхаад байх зүйл биш. Хүн болгон л эцсийн үг нь хараахан хэлэгдээгүй болохыг мэдэрч байв. Тариачин гишүүн Петриченко Думын индрээс нэгэн удаа зарласан: “Та нар хичнээн удаан хэлэлцлээ гээд, та нар ямар шинэ гариг үүсгэх биш – тэгэхээр, та нар бидэнд газрыг өгөх шаардлагатай болно.” Энэ тариачин нь Большевик ч биш, Эсер ч биш байлаа. Эсрэгээрээ, тэр барууны гишүүн, монархист байсан юм.

Ажилчдын ажил хаялтын хөдөлгөөний адилаар, 1907 оны төгсгөл алдад намжсан газар тариалангийн хөдөлгөөн нь 1908 онд хагас хугас амь орсон бөгөөд дараачийн жилүүдэд нь эрчимжсэн. Тэмцэл мэдэгдэхүйц хэмжээгээр мир дотор шилжсэн гэдэг нь үнэн: энэ нь яг л реакцийн улс төрийн тооцооллын дагуу байсан юм. Мирийн газрын хувааж авалтын үеэрх тариачдын хоорондох зэвсэглэсэн мөргөлдөөнүүд нь цөөнгүй байв. Гэхдээ газрын эзний эсрэг тэмцэл ч гэсэн алга болоогүй. Тариачид эрчимтэйгээр ноёд язгууртнуудын эдлэн газар, ургац болон хадланд гал тавьж, мөн ингэх зуураа мирийн тариачдын хүсэл зорилгын эсрэг мирээс таслан авсан тэдгээр хэсэг газруудыг булаан эзэлнэ.

Тариачдын нөхцөл байдал нэг иймэрхүү байхад дайн ирсэн. Засгийн газар тосгонуудаас 10 сая орчим ажилчид болон 2 сая орчим морьдыг авч одсон. Сул дорой ам бүлүүд улам доройтсон. Тариалангийн талбайгаа хагалж ч чадахгүй тариачдын тоо олширсон. Гэхдээ дайны хоёр дахь жилээс дундын тариачид хүртэл үгүйрэн хоосорч эхэлсэн. Тариачдын дайнд чиглэсэн дайсагнал нь сараас сард хурцадсан. 1916 оны 10-р сард, Петроградын Жандармын Захиргаа нь тосгонуудад тэд аль хэдийн дайны амжилтанд итгэхээ больсон гэж тайлагнажээ: даатгалын агентууд, багш нар, наймаачид, гэх мэт хүмүүсийн үгсээр. “Бүгд л хүлээж, мөн тэсгэл алдан шаардаж байна: Энэ хараал идсэн дайн хэзээ эцэст нь төгсгөл болох юм бэ?..” Мөн ингээд бас болоогүй: “Улс төрийн асуудлууд нь хаа сайгүй хэлэлцэгдэж, газрын эзэд болон наймаачдын эсрэг чиглэсэн тогтоолууд батлагдаж, янз бүрийн байгууллагуудын цөмүүд үүсэн бүрэлдэж байна... Одоохондоо нэгтгэгч төв гэж байхгүй ч, тариачид нь бүхий л Орос даяар цагаас цагт өсөн тэлж буй хоршооллуудаар дамжуулан нэгдэх болно гэж таамаглах шалтгаан бий.” Энд зарим нэгэн дэгсдүүлэлтүүд бий. Зарим зүйлс дээр жандарм бага зэрэг түрүүлсэн ч, энэ тайлангийн үндсэн санаа нь зүйтэй болох нь маргаангүй.

Өмч эзэмшигч ангиуд тосгон төлбөрөө нэхэмжлэх юм гэдгийг урьдаас харахгүй байж чадаагүй. Гэхдээ тэд, яаж ийж байгаад үүнээс мултарна гэж найдан, уг хар бараан бодлуудыг хөөн зайлуулсан. Энэ сэдвээр, Францын сониуч элчин сайд Палеолог хуучин Хөдөө Аж Ахуйн Сайд Кривошеин, хуучин Ерөнхий Сайд Коковцев, том газрын эзэн Гүн Бобринский, Улсын Думын дарга Родзянко, том үйлдвэрийн эзэн Путилов хийгээд бусад нэрд гарсан хүмүүстэй дайны өдрүүдэд яриа өрнүүлжээ. Энэ яриагаар түүнд илчлэгдсэн зүйлс нь нэг иймэрхүү: радикал газрын реформыг гүйцэлдүүлэхийн тулд, 300,000 газар хэмжигчдийн байнгын армийн 15-аас багагүй жилийн ажил шаардлагатай болно; гэхдээ уг хугацаанд ам бүлүүдийн тоо нь 30 саяд хүрч өсөх бөгөөд үүний үр дүнд эдгээр бүхий л урьдчилсан тооцооллууд нь хийгдсэн тэр цагтаа хэнд ч хэрэггүй болж хувирах болно. Иймээс газрын реформыг нэвтрүүлэх нь эдгээр газрын эзэд, албан тушаалтнууд хийгээд банкируудын нүдэнд тойргийг квадратлахтай л адил санагдсан. Иймэрхүү математикийн ёсчирхол нь мужикын хувьд бүхэлдээ харийн байсан гэдгийг хэлсний хэрэггүй биз. Юун түрүүнд хийх ёстой зүйл нь газрын эзнийг утаж гаргаж байгаад харзнах гэж тэр бодсон.

Тосгон хэрэв юутай ч дайны жилүүдийн туршид харьцангуй амар амгалан хэвээр үлдсэн бол, энэ нь түүний идэвхтэй хүчнүүд нь фронт дээр байсных юм. Цэргүүд газрын талаар мартаагүй – ядаж л тэд үхлийн тухай бодоогүй байх үедээ; тэгээд окопнуудад мужикын ирээдүйн талаарх бодлууд нь даринь үнэрэнд нэвчсэн байлаа. Гэхдээ үүнийг үл харгалзан, тариачид бүр галт зэвсгийг ашиглаж сурсныхаа дараа ч, тэд хэзээ ч дан ганц өөрсдийн хүч чадлаараа газрын-ардчилсан, ө.х., өөрсдийнхөө, хувьсгалыг гүйцэлдүүлж чадахгүй байсан. Түүнд удирдлага шаардлагатай байлаа. Дэлхийн түүхэнд анх удаагаа, тариачин өөрийн удирдагчаа ажилчин гэх хүнээс олж авсан юм. Оросын хувьсгал болон түүний өмнө ирсэн бүхий л хувьсгалуудын хоорондох үндсэн ялгаа нь – бүхий л ялгаа нь гэж хэлж ч болох юм – үүнд оршино.

Англид хамжлагын харилцаа XIV зууны төгсгөл гэхэд үнэн хэрэгтээ байхгүй болчихсон байсан, ө.х., энэ нь Орост бий болохоос хоёр зууны өмнө, мөн Орос үүнийг халахаас 4.5 зууны өмнө. Тариачдын газраарх хөрөнгийн албадан хураалт нь Англид, нэг Реформаци болон хоёр хувьсгалыг дамнан, XIX зуун хүртэл сунжирсан. Ингэж гаднаас хүчлэгдээгүй капиталист хөгжилд пролетари улс төрийн амьдралд сэрэхээс хавьгүй өмнө биеэ даасан тариачдыг үгүй болгоход хангалттай хугацаа байсан.

Францад хааны абсолютизм, язгууртнууд болон сүмийн ханхүү нартай хийсэн тэмцэл нь хөрөнгөтнүүдийг, түүний янз бүрийн давхаргуудынх нь дүрээр, хэд хэдэн үе шатуудаар, XVIII зууны төгсгөлд радикал газрын хувьсгалыг гүйцэлдүүлэхээс өөр аргагүй болгосон. Үүнээс хойш удаан хугацааны туршид биеэ даасан тариачид нь хөрөнгөтний дэглэмийн дэмжлэг болсон ба 1871 онд тэд Парисын Коммюныг нухчин дарахад нь хөрөнгөтнүүдэд тусалсан.

Германд хөрөнгөтнүүд нь газрын асуудлын хувьсгалт шийдэлд хүрэх чадваргүй болохоо нотолсон бөгөөд гурав гаруй зууны өмнөх тариачдын дайнд ханхүү нарын талд урвасан Лютер шиг 1848 онд тэд газрын эздийн талд урвасан. Нөгөө талдаа, Германы пролетари XIX зууны тэн хагаст тариачдын удирдлагыг гартаа авахад хэтэрхий сул дорой хэвээрээ байсан. Үүний ачаар, Германы капиталист хөгжил нь, газар тариаланг, бүрэн гүйцэд бус хөрөнгөтний хувьсгалаас гарч ирсэн тэр байдлаар нь, өөрийнхөө эрхшээлд оруулахад, хэдийгээр Англи дахь шиг тийм урт биш хэдий ч, хангалттай хугацааг хүлээн авсан.

1861 оны газрын реформыг Орост ноёд язгууртнуудын болон хүнд сурталтнуудын хаант засаг нь хөрөнгөтний нийгмийн шаардлагуудын шахалтан дор гүйцэлдүүлсэн бөгөөд энэ үед Оросын хөрөнгөтнүүд нь улс төрийн хувьд ямар ч хүч чадалгүй байсан. Уг тариачны чөлөөлөлтийн шинж чанар нь тийм нарийндаа хатсан байсан учир, улс орны хүчлэгдсэн капиталист хувиран өөрчлөлт нь газрын асуудлыг гарцаагүй хувьсгалын асуудал болгон хувиргасан юм. Оросын хөрөнгөтөн Франц эсвэл Дани, эсвэл Америк маягийн – ганцхан Орос маягийн л биш бол юу ч байсан хамаа алга – газар тариалангийн хөгжлийн талаар зүүдэлсэн. Гэсэн хэдий ч, эртхэн Францын түүх, эсвэл Америкын нийгмийн тогтолцооны тухай сайтар судлах явдлыг тэр огоорсон. Ардчилсан сэхээтнүүд нь, өөрсдийн хувьсгалт өнгөрснөө үл харгалзан, шийдвэрлэх мөчид хувьсгалт тосгоны талд биш, харин либерал хөрөнгөтнүүд болон газрын эздийн талд зогссон. Иймэрхүү нөхцлүүдэд, зөвхөн ажилчин анги л тариачдын хувьсгалын манлайд зогсох боломжтой.

Хоцрогдмол орнуудын нийлмэл хөгжлийн хууль нь – хоцролтын элементүүдийн хамгийн орчин үеийн хүчин зүйлстэй хийсэн өвөрмөц хослол гэсэн утгаар – өөрийн хамгийн төгс төгөлдөр хэлбэрээрээ энд бидний өмнө гарч ирж, Оросын хувьсгалын үндсэн тааврыг нь тайлах түлхүүрийг санал болгож байна. Хуучин Оросын түүхийн зэрлэглэлийн үлдээсэн зүйл буюу газрын асуудлыг хөрөнгөтнүүд хэрэв шийдвэрлэхийнхэн байсан бол, тэд хэрэв үүнийг шийдвэрлэх боломжтой байсан бол, Оросын пролетари нь яавч 1917 онд засгийн эрхэнд очиж чадахгүй байсан. Зөвлөлт засаглалыг хэрэгжүүлэхийн тулд бүхэлдээ ондоо

түүхэн төрөл зүйлсэд харьяалагдах хоёр хүчин зүйлсийн нэгтгэл бас харилцан нэвтлэлт шаардагдсан юм: тариачдын дайн, ө.х., хөрөнгөтний хөгжлийн эхлэлийг бусдаас ялгах хөдөлгөөн, мөн пролетарийн бослого, ө.х., түүний доройтлын дохио болсон хөдөлгөөн. Энэ бол 1917 оны мөн чанар нь.

Тэмдэглэл:

1. 1889 онд байгуулагдсан олон улсын социалист намуудын нэгдсэн байгууллага буюу Хоёрдугаар Интернационал. Дэлхийн I дайн эхлэхэд уг байгууллагын гишүүн намууд нь "өөрийн" орны хөрөнгөтнүүдээ дэмжсэн учраас, уг байгууллага нь удалгүй нуран унасан.
2. Империалист дайны үүсгэх хямралыг ашиглаад, социалист хувьсгалын төлөө тэмцэх хэрэгтэй гэсэн санаа. Лениний томъёолсноор бол, "Дайны эсрэг дайн," "Империалист дайныг иргэний дайн болгож хувирга." Дашрамд тэмдэглэхэд, Лениний уг үзэл бодол нь Хоёрдугаар Интернационалын намуудын 1912 онд Базель дахь их хурал дээрээ тунхаглачихаад, тэгээд Дэлхийн I дайны эхэнд ихэнх намуудынх нь урвасан тэр үзэл бодолтой бүхэлдээ нийцэж байсан.
3. Народникууд бол анхандаа, анархист Бакунины зөвлөсний дагуу, "ард түмэн (народ) рүү явснаар" Оросыг сэргээн босгоно хэмээн найдаж байсан тэдгээр Марксист бус сэхээтнүүдэд өгсөн ерөнхий нэр бөгөөд тэдэн дундаас Социалист Хувьсгалчдын нам бий болсон. Оросын Социал Демократ Хөдөлмөрийн Нам нэртэй Марксист нам нь 1903 онд болсон намын хоёрдугаар их хурал дээр Меньшевик (цөөнх) ба Большевик (олонхи) гэх хоёр жигүүр болж хуваагдсан. Энэ хуваагдал үндсэндээ Вера Засулич, Павел Аксельрод хоёрыг *Искра* сонины редакциас гаргах гэсэн Лениний оролдлогоос шалтгаалсан бөгөөд тэр үедээ уг асуудал нь түр зуурын үл ойлголцол мэт санагдсан боловч, хуваагдлын цаана үнэн хэрэгтээ улс төрийн зарчмын санал зөрөлдөөнүүд нуугдаж байсан юм. Үгсийн утгыг үл харгалзан, Меньшевик фракц нь 1904 оноос авхуулаад гишүүдийн тооны хувьд Большевикуудаас илүү байсаар ирсэн.
4. Хаант засгийг дэмжигч.
5. Империалист дайн дахь Оросын оролцоог цаашид үргэлжлүүлснээрээ, тэд "эх орноо" эсвэл "хувьсгалаа" хамгаалж байгаа гэж итгэсэн тэдгээр социалистууд.
6. 1 десятин нь 1.09 га.
7. "Хорвоо ертөнц" гэсэн утгатай энэхүү үгийг нийгмийн тогтолцооны хувиар тосгонд хамааруулах аваас, "хүн болгон" гэсэн утгыг олж авна.
8. Нударга гэсэн утгатай Орос үг буюу кулак нь чинээлэг тариачдад өгсөн хоч юм.
9. Социалист Хувьсгалчид, Оросоор Социалист-Революционер гэсэн үгийн хоёр эхний үсгүүдийнх нь товчлол Эсер болно. Үүнтэй адилаар Конституционал-Демократуудыг Кадетууд, Центральный Исполнительный Комитетыг Цэика, Чрезвычайная Комиссыг Чека, зэргээр товчилдог.

ЦАРЬ БА ЦАРИНА

4-р бүлэг

Энэ ном нь өнөө цагт тэгж олонтаа нийгмийн болон түүхийн анализыг тэднээр орлуулах болсон тэдгээр хэнд ч хамаагүй сэтгэл зүйн судалгаануудад бүхнээс бага ач холбогдлыг өгөх болно. Нэн түрүүнд бидний харах талбарт аугаа, түүхийг хөдөлгөгч хүчнүүд зогсох бөгөөд тэд шинж чанарын хувьд хувийнхыг давж гардаг. Хаант засаг бол тэдний нэг нь. Гэхдээ эдгээр бүхий л хүчнүүд нь хүмүүсээр дамжуулж үйл ажиллагаа явуулдаг. Тэгээд хаант засаг нь өөрийн яг зарчмаараа хувийнхтай зангидагдсан байдаг. Энэ л дангаараа, хөгжлийн замнал нь түүнийг хувьсгалтай аваачиж нүүр тулгаруулсан, тэр хааны хувийн зан чанарыг сонирхох сонирхлыг зөвтгөнө. Үүгээр барахгүй, дараахад хувийн зан чанар дахь тэр чигтээ хувийнх нь яг хаана хүрээд төгсгөл болдгийг, – олонтаа бидний бодож байгаагаас хамаагүй эрт – мөн хүний “онцлог шинж тэмдэг” нь хичнээн олонтаа ердөө л түүнээс дээгүүрх хөгжил дэвшлийн хуулиудын түүн дээр гаргасан ором байдаг болохыг, ядаж хагас хугас ч болсон, харуулахыг бид зорьж байна.

Өвөг дээдэс нь II Николайд асар том эзэнт гүрнийг төдийгүй, мөн хувьсгалыг өвлүүлсэн. Тэгээд түүнийг эзэнт гүрнийг удирдах нь битгий хэл, нэг муж эсвэл нэг хошууг удирдах чадвартай болгох ганц ч чанарыг тэд түүнд үлдээгээгүй. Өөрийнхөө давалгаа болгоноор ордных нь үүд хаалга руу нь ойртож очсон тэр түүхэн үерийг сүүлчийн Романов зөвхөн дүйнгэ үл хайхралаар л сөрсөн: түүний ухамсар болон түүний эрин үе хоёрын хооронд ямар нэгэн тунгалаг боловч, туйлын нэвтэлж болшгүй хана байсан гэлтэй.

Царийг тойрон хүрээлэгч хүмүүс эргэлтийн дараагаар хаанчлалынх нь хамгийн эмгэнэлт мөчүүдэд – Порт-Артурыг алдаж, тэнгисийн флот нь Цушимад живэх үед, арван жилийн дараа, Оросын цэргүүд Галисиагаас ухрах үед, хоёр жилийн дараа, хаан ширээнээс буухынхаа өмнөх хэдэн өдрүүдэд, түүний эргэн тойрон дахь хүмүүс бүгдээрээ сэтгэлээр унаж, түгшиж, тэвдэж байх үед – Николай л ганцаараа тайван амгалан байдлаа хадгалж үлдсэн болохыг нэгээс олон удаа дурссан байдаг. Түүний дээгүүр тэнгэр нүргэлж, аянга цахилгаан гялбаж байхад, тэр ердийн адилаар Оросоор аялж явахдаа хичнээн верстийг туулсан талаараа асууж, өмнө нь ан хийж байхад нь тохиолдсон явдлууд хийгээд албан уулзалтуудан дээрх хөгтэй явдлуудыг дурсах бөгөөд ерөнхийдөө өөрийгөө өдөр тутмын амьдралын хог новшнуудаар сатааруулна. “Энэ юу вэ,” түүнтэй ойр дотно генералуудын нэгийг нь өөрөөсөө асууснаар, “сайн хүмүүжил болон үйл явдлуудын бурхнаас заасан заяа төөрөгт итгэх итгэлийн үр дүн болсон, асар их, бараг л итгэхийн аргагүй өөрийгөө хянах чадвар уу? Эсвэл дутмаг ухамсар уу?” Хариултын талаас илүү нь асуултанд өөрт нь багтжээ. Царийн “сайн хүмүүжил” гэгч зүйлийг, хамгийн ер бусын нөхцөл байдалд ч өөрийгөө хянах түүний чадварыг, түүний гаднаас түүнд өгсөн сургуулилт төдий зүйлээр тайлбарлах боломжгүй: үүний мөн чанар нь дотоод үл хайхралд, сэтгэлгээний ядууралд хийгээд хүсэл зорилгын түлхэлтийн сул дорой байдалд байсан юм. Тодорхой тойргуудад сайн хүмүүжил хэмээн нэрлэгдэх тэр үл хайхралын баг нь түүнийг төрснөөс авхуулаад л Николайг нэгэн төрөлхийн хэсэг нь байсаар ирсэн.

Царийн өдрийн тэмдэглэл нь ямар ч гэрчлэлээс илүү үнэ цэнэтэй: өдрөөс өдөрт, жилээс жилд хуудсуудан дээр нь сэтгэлгээний хоосролын гутармаар бичилтүүд зурайна. “Удаан алхсан, бас хоёр хэрээ алсан. Өглөө цай уусан.” Явган зугаалга, завь сэлүүрдэлт. Тэгээд дараа нь дахиад хэрээ, тэгээд дахиад цай. Бүгд физиологийн хил хязгаар дотор. Сүмийн зан үйлсийн талаар тэмдэглэл хөтлөхдөө архи уусан аятай л бичнэ.

Улсын Дума нээгдэхээс өмнөх хэдэн өдрүүдэд, улс орон тэр чигээрээ татвалзан донсолж байх үед, Николай бичжээ: “4-р сарын 14. Нимгэхэн цамцтай алхсан, тэгээд ахиад завь сэлүүрдсэн. Тагтан дээр цай уусан. Стана бидэнтэй цуг оройн зоог барьж, бас машинаар

явсан. Уншсан.” Яг юу уншсан талаар нэг ч үг байхгүй. Ямар нэгэн уянгын Англи роман юм болов уу? Эсвэл Цагдаагийн Албаны тайлан юм болов уу? “4-р сарын 15. Виттегийн огцрох өргөдлийг хүлээж авсан. Мария, Дмитрий хоёр оройн зоогон дээр ирсэн. Тэднийг ордон руу нь хүргэж өгсөн.”

Думыг тараахаар шийдсэн өдөр, албан тушаалтнуудын, мөн түүнчлэн либерал, тойргууд нь айдас сандралын цохилтоор дамжин гарч байхад, Царь өдрийн тэмдэглэлдээ бичжээ: “7-р сарын 7. Баасан гараг. Нилээн завгүй өглөө. Офицеруудтай идэх өглөөний зоогонд хагас цаг хоцорсон... Шуурга боссон ба их бүгчим байсан. Бид цуг алхсан. Горемыкиныг хүлээж авсан. Думыг тараах зарлигт гарын үсэг зурсан! Ольга, Петя хоёртой хамт оройн зоог идсэн. Оройжин уншсан.” Ирж буй Думын тараалтын ард тавьсан анхаарлын тэмдэг бол түүний сэтгэлийн хөдлөлийн хамгийн дээд зэргийн илэрхийлэл нь.

Тараасан Думын гишүүд татвар төлөхөөс хийгээд цэргийн алба хаахаас татгалзахыг ард түмэнд уриалсан. Ар араасаа цуварсан цэргийн бослогууд үүнийг дагалдсан: Свеабортг, Кронштадтад, хөлөг онгоцнууд дээр, армийн нэгжүүдэд. Дээгүүр албан тушаалтнуудын эсрэг хувьсгалт терроризм урьд өмнө нь үзэгдэж байгаагүй цар хүрээгээр ахин амилсан. Царь бичжээ: “7-р сарын 9. Ням гараг. Болчихлоо! Дума өнөөдөр хаагдсан. Мөргөлийн дараах өглөөний зоогон дээр олон хүмүүсийн дунд уруу царай ажиглагдахаар байсан... Цаг агаар онц сайн байсан. Алхаж явахдаа бид өчигдөр Гатчинагаас хүрч ирсэн авга ах Мишатай тааралдсан. Оройн зоог хүртэл бас оройжин нам гүмхэн завгүй байсан. Хөнгөн завь сэлүүрдсэн.” Түүний сэлүүрдсэн завь нь хөнгөн завь байсан – энэ тодорхой байна. Гэхдээ тэр юу хийгээд завгүй байсан – энэ тодорхой биш. Үргэлж л нэг иймэрхүү.

Тэгээд цаашлаад тэдгээр уршигт өдрүүдэд: “7-р сарын 14. Хувцсаа өмсчихөөд, эрэг рүү дугуйгаар явж, тэнгист сайхан сэлсэн.” “7-р сарын 15. Хоёр удаа сэлсэн. Нилээд халуун байсан. Хоёулхнаа оройн зоог барьсан. Шуурга болж өнгөрсөн.” “7-р сарын 19. Өглөө сэлсэн. Тариалангийн талбай дээр хүлээж авсан. Авга ах Владимир, Чагин хоёр өдрийн зоогон дээр ирсэн.” Бослогуудыг хийгээд тэсрэлт дэлбэрэлтүүдийг ганцхан үг хэллэгээр дурдмар аяджээ: “Хөөрхөн үйлдлүүд!” – хэзээ ч ухамсарт цинизм болж хувирч чадаагүй адгийн үл хайхралынх нь хувьд цочирдмоор.

“Өглөө 9:30-д бид Каспийн тэнгисийн хороо руу давхиулсан... удаан алхсан. Цаг агаар гайхалтай байсан. Тэнгист сэлсэн. Цайны дараа Львов, Гучков хоёрыг хүлээж авсан.” Уг хоёр либералыг ингэж этгээдээр хүлээж авсан нь кабинетдаа сөрөг хүчний удирдагчдыг багтаах гэсэн Столыпины оролдлогоос болсон тухай нэг ч үг байхгүй. Ханхүү Львов, Түр Засгийн Газрын ирээдүйн тэргүүлэгч, тухайн үед энэ хүлээн авалтын талаар ингэж хэлж байжээ: “Би Эзэнтнийг үй гашууд автсан байхад нь харах нь гэж хүлээж байсан, гэхдээ үүний оронд бөөрөлзгөний өнгөтэй цамц өмссөн цовоо сэргэлэн нөхөр надтай уулзахаар гарч ирсэн.”

Царийн ертөнцийг үзэх үзэл нь нэг жирийн цагдаагийнхаас илүү өргөн биш – удаах нь бодит байдлын талаар арай илүү мэдлэгтэй байх бөгөөд арай бага мухар сүсэгтэй байна гэсэн ганц ялгаатайгаар. Николай он удаан жилүүдийн туршид уншиж, түүнээс өөрийн санаануудаа авдаг байсан цорын ганц сонин бол өөрийнхөө тойрогт хүртэл жигшигдсэн, реакцийн хүнд сурталтнуудын бүлэглэлийн бузар, худалдагдсан сэтгүүлч болох Ханхүү Мещерскийн улсын орлогын талаарх долоо хоног тутмын сонин. Царь өөрийн ертөнцийг үзэх үзлээ хоёр дайн болон хоёр хувьсгалын туршид өөрчлөөгүй: түүний ухамсар болон үйл явдлуудын хооронд үргэлж тэр үл хайхралын нэвтэлж болшгүй хана зогсоно.

Николайг үндэслэлгүй бусаар фаталист хэмээн дууддаг байсан. Энд түүний фатализм нь өөрийнхөө “од”-онд итгэх идэвхтэй итгэлийн тэс эсрэг нь байсан гэдгийг л зөвхөн нэмэх шаардлагатай. Николай үнэхээр өөрийгөө бүтэлгүйд тооцдог байсан. Түүний фатализм

нь ердөө түүхэн хөгжлийн эсрэг идэвхгүй биеэ хамгаалалтын нэгэн хэлбэр төдий байсан бөгөөд энэ нь сэтгэхүйн сэдлүүдийнхээ хувьд аар саар боловч, хор уршгуудынхаа хувьд аймшигтай дур зоргоороо байдалтай нь гар гараасаа хөтлөлцөн явна. “Би үүнийг хүсэж байгаа учраас ийм байх ёстой,” Гүн Виттегийн бичсэнээр, “энэхүү уриа нь энэ сул дорой удирдагчийн бүхий л үйлдлээс харагдах бөгөөд тэр ганц сул дорой байдлаараа л түүний хаанчлалыг бусдынхаас ялгаруулсан бүхий л зүйлсийг – ерөнхийдөө гэмгүй хүмүүсийн цус урсгалт, эцэс төгсгөлгүйгээр, мөн ихэнх тохиолдолд зорилтгүйгээр – хийсэн...”

Николайг хүү “Ивээгдсэн” Александрынх нь зөвшөөрлөөр ордныхон багалзуурдаж алсан хагас-галзуу хуланц өвөө Павелтай нь заримдаа харьцуулдаг. Тэдний өөрсөддөө итгэх итгэлгүй байдлаас нь урган гарсан тэдний бусдад чиглэсэн үл итгэл, бүхнийг чадагч хэн ч бишүүдийн хувиарх тэдний эмзэглэл, тэдний гологдсон мэдрэмж, хэрвээ хүсвэл, титэм зүүсэн шоовдруудын хувиарх тэдний ухамсар зэрэг нь энэ хоёр Романовуудыг үнэхээр л нэгтгэж байсан юм. Гэхдээ Павел харьцуулшгүй илүү өнгөлөг бөгөөд тэр хичнээн галзуу ч гэсэн, түүний дэмийрлүүдэд нь уран сэтгэмжийн элемент бий. Угсаа залгамжлагчийнх нь хувьд бол бүхий л зүйлс бүүдгэр, тэнд ширхэг ч хурц шинж тэмдэг байгаагүй.

Николай зөвхөн туйлбаргүй төдийгүй, мөн зальхай байсан юм. Түүнд зусардагсад бараа бологсодтойгоо харьцах эелдэг харьцааных нь төлөө түүнийг увдистан, илбэдэгч хэмээн дуудна. Гэхдээ Царь өөрийнхөө тусгай энхрийллийг огцруулахаар шийдсэн яг тэр албан тушаалтнууддаа зориулж хадгалдаг байлаа: хүлээн авалтан дээр хэмжээ хязгааргүйгээр илбэдүүлсэн сайд гэртээ эргэж ирээд, түүнийг огцрохыг хүссэн захиаг олно. Энэ бол өөрийнхөө хэн ч биш байдлын төлөөх нэгэн төрлийн өшөө авалт байсан юм.

Николай суу билигтэй хийгээд чухал бүхний өмнө дайсагнан ухарна. Тэр зөвхөн түүний дээшээгээ харж харилцах шаардлагагүй бүхэлдээ дунд зэргийн бөгөөд тархигүй хүмүүс, гэгээнтэн дүр исгэгсэд болон шашныхны дунд л амар амгалан мэдрэмжийг авна. Түүнд бардам зан гэж байсан бөгөөд энэ нь бүр нилээн нарийн байсан. Гэхдээ энэ нь идэвхтэй биш, санаачилгын ширхэг ч үргүй, атаач хамгаалалтын шинж чанартай байсан юм. Тэр өөрийнхөө сайд нарыг тогтмол дордох зарчмаар сонгоно. Бид амиа авруулахын тулд мэс засалч дууддагтай л яг адилаар, зөвхөн өөр бусад гарцгүй болсон, хамгийн хүнд нөхцөл байдлуудад л тэр тархитай, зан араншинтай хүмүүсийг дуудна. Витте, мөн дараагаар нь Столыпину хувьд ийм байсан. Царь хоёулантай нь нууж хаагаагүй шахам дайсагналын хамтаар харьцдаг байлаа. Хурцадмал нөхцөл байдал өнгөрөнгүүт л, тэр түүнд хэтэрхий өндөрдөх эдгээр зөвлөгчдөөс салахаар яаравчилна. Уг сонголт нь тэгтлээ системтэйгээр явагддаг байсан тул энэ нь сүүлчийн Думын дарга Родзянког, 1917 оны 1-р сарын 7-нд, хувьсгал аль хэдийн хаалга тогшиж эхэлсэн байх үед, Царьт дараахыг хэлэхэд хүргэсэн байдаг: “Эзэнтэн минь, таны хажууд ганц ч найдлагатай, үнэнч шударга хүн үлдсэнгүй: сайн хүмүүс нь бүгд халагдсан эсвэл огцорсон; зөвхөн муу нэртэй хүмүүс л үлдэж дээ.”

Ордонтой нийтлэг хэл олох гэсэн либерал хөрөнгөтнүүдийн бүхий л хүчин чармайлтууд талаар болсон. Эцэшгүй бөгөөд чимээ ихтэй Родзянко Царийг өөрийнхөө тайлангуудаар сэрээхийг оролдсон. Санасных нь гарз! Удаах нь учирлал хийгээд эрээ цээргүй байдлын алинд нь ч хариу өгөлгүйгээр, чимээгүйхнээр Думыг тараахдаа бэлтгэж эхэлсэн. Царийн таалалд багтагсдын нэг бөгөөд Распутины аллага дахь ирээдүйн оролцогч болох Их Гүн Дмитрий өөрийн хамсаатан Ханхүү Юсуповт штаб дээрх Царь өдрөөс өдөрт эргэн тойрон дахь бүхнээ улам хайхрахаа больж байна хэмээн гомдоллосон байна. Дмитрийн бодлоор бол, Царьт сэтгэлгээний чадавхийг нь мохоох үйлчилгээтэй ямар нэгэн хар тамхи өгөөд байгаа ажээ. “Царийн уг сэтгэхүйн хийгээд ёс суртахууны дөжрөл нь алкогольны ихэссэн хэрэглээнээс болсон гэсэн цуурхлууд сонсогдож байсан” хэмээн либерал түүхч Милюков бичжээ. Эд бол цугаараа хийрхлүүд эсвэл хэтрүүлгүүд. Царьт наркотик хэрэглэх ямар ч шаардлага байгаагүй: хөнөөлт “хар тамхи” түүний цусанд нь байсан юм. Ердөө л үүний шинж тэмдгүүд нь хувьсгалд хүргэсэн дайн болон дотоодын хямралын тэдгээр аугаа үйл

явдлуудын дэвсгэр дээр ялангуяа цочирдмоор санагдсан хэрэг. Сэтгэл зүйч байсан Распутин Царийн талаар түүнд “гэдэс дотор байхгүй” хэмээн товчхон хэлсэн байдаг.

Энэ бүүдгэр, тайван хийгээд “сайн хүмүүжилтэй” хүн маань бас харгис байсан. Аймшигт Иваны эсвэл Пётрын түүхэн зорилтуудын төлөөх идэвхтэй харгислал биш, – II Николайд тэдэнтэй нийтлэг зүйл юу байсан гэж? – харин мөхөлт тавилангаасаа эмээсэн хожимдож төрөгчийн хулчгар харгислал. Өөрийн хаанчлалынхаа яг эхэнд, Николай Фанагорийцын хорооныхныг ажилчдыг буудаж алсных нь төлөө “сайн эрчүүд” хэмээн магтсан байдаг. Тайрмал үстэй сурагч охидуудыг тэд хэрхэн ташуурдсан болохыг, эсвэл Еврейчүүдийн погромын үеэр тэд яаж хамгаалалтгүй хүмүүсийн толгойг хагалсан болохыг тэр ямагт “таашаалтайгаар уншдаг” байлаа. Энэ титэм зүүсэн хар хонь өөрийн бүхий л зүрх сэтгэлээрээ нийгмийн хамгийн адгийн шаар шавхруунууд руу, Хар Зуугийн хулигаанууд руу татагдана. Тэр Улсын Сангаас тэдэнд өгөөмрөөр төлөөд зогсохгүй, бас тэдний орсон тулалдаануудынх нь талаар тэдэнтэй ярилцаж суух дуртай байсан бөгөөд сөрөг хүчний гишүүдийн аллагатай тохиолдлоор орооцолдох үед нь тэдэнд өршөөл үзүүлдэг байсан. Анхны хувьсгалын нухчин даралтын үеэр засгийн газрыг толгойлж байсан Витте өөрийн дурдатгалдаа ингэж бичжээ: “Тэдгээр отрядуудын ахлагчдынх нь хэнд ч хэрэггүй харгис мэдрэлтэлтүүдийн талаар мэдээ Эзэнтэнд хүрэх үед, тэр тэднийг сайшаасан, эсвэл ядаж л тэднийг өмөөрсөн.” Түүнээс “эсэргүүцэл үзүүлээгүй хүмүүсийг өөрийнхөө дур зоргоор, бас ямар ч шүүх хуралгүйгээр цаазаар авч буй” нэгэн ахлах дэслэгч Рихтерыг зогсоохыг шаардсан Балтын мужуудын ерөнхий амбан захирагчийн захидлын хариу болгож, Царь тайлан дээр нь бичжээ: “Ай даа, яасан сайн эр вэ!” Иймэрхүү өөгшүүлэлтүүд нь тоолж баршгүй. Хүсэл зорилгогүй, зорилтгүй, төсөөлөлгүй уг “илбэдэгч” эртний хийгээд орчин цагийн түүхэн дэх бүхий л дарангуйлагчдаас илүү муухай байсан юм.

Царь Царинагийн хүчтэй нөлөөлөл дор байсан бөгөөд уг нөлөөлөл нь он жилүүд хийгээд хүндрэл бэрхшээлүүдийн хамтаар нэмэгдсэн. Хамтдаа тэд нэгэн төрлийн баг бүрдүүлнэ. Ердөө уг хослол нь л, нөхцөл байдлын шахалтан дор, хувийнх нь группынхээр хэр зэрэг нөхөгддөг болохыг харуулна. Гэхдээ эхлээд бид Царинагийн талаар ярих ёстой.

Морис Палеолог, дайны үеийн Петроград дахь Францын элчин сайд, Франц академичид болон цэвэрлэгчдийн дунд алдаршсан сэтгэл зүйч, сүүлчийн Царинагийн нямбай гэгч нь долоосон хөрөг зургийг санал болгож байна: “Сэтгэл санааны амар амгалан бус байдал, мөнхийн уй гашуу, барагдашгүй хүслэн, үе үе дээшилж, доошлох хүч тамир, үл үзэгдэгч нөгөө ертөнцийн талаарх тарчлаант бодлууд, мухар сүсэг – хатан хааны зан чанарт тод илэрхий эдгээр бүхий л шинж чанарууд нь Оросын ард түмнийг бусдаас ялгаруулдаг тэр шинж чанарууд биш гэж үү?” Хачирхалтай санагдаж болох ч, энэ нялуун худалд үнэний ор бий. Балтын баронууд дундаас гарч ирсэн сайдууд болон амбан захирагчдыг Оросын шогч Салтыков үндэслэлгүй бусаар “Орос сүнстэй Германчууд” хэмээн нэрлэсэн байдаг: ард түмэнтэй огтхон ч холбоогүй харийнхан “жинхэнэ Орос” захирагчдын хамгийн цэвэр соёлыг хөгжүүлсээр ирсэн нь маргаангүй.

Гэхдээ ард түмэн яагаад, Палеологийн үгсээр, тэдний сүнсийг тэгж бүрэн дүүрэн өөртөө шингээсэн Царинаг тэгтлээ ил тодоор үзэн яддаг байсан юм бэ? Хариулт нь маш энгийн: өөрийнхөө шинэ нөхцөл байдлыг зөвтгөхийн тулд, энэ Герман эмэгтэй, ард түмэн үүнээс өөрсдийгөө чөлөөлөхийн тулд лут хүчин чармайлтуудыг гаргаж байх яг тэр үед, бүхий л дундад зууны үеийн соёл иргэншлүүд дундаас хамгийн түүхий хийгээд балмад нь болох Оросын дундад зууны үеийн соёл иргэншлийн хамаг уламжлалууд болон өнгө аясуудыг нь, нэгэн төрлийн хүйтэн уур хилэгнэлийн хамтаар, өвлөж авсан юм. Уг Хессийн гүнжид жинхэнээсээ хэмжээгүй эрхэт хаант засгийн чөтгөр шүглэсэн байсан: өөрийнхөө төрсөн хөдөөний мухраас Византийн деспотизмын оргил өөд авирчихаад, тэр юу ч болж байсан буцаад нэг ч алхам доошлохгүй ажээ. Үнэн алдартны шашнаас тэр өөрийнхөө шинэ хувь тавиланд тохирсон илбэ тарни хийгээд ид шидийг олсон. Хуучин дэглэмийн бузар булай

нь улам нүцгэн болох тусам, тэр өөрийнхөө амьдралын дуудлагад улам хөдөлшгүйгээр итгэнэ. Хүчтэй зан чанар ба хуурай бөгөөд амтгүй өргөмжлөлүүдийн тал дээрх авьяасын хамтаар, Царина нь сул дорой хүсэл зорилготой Царийг нөхөж, түүнийг эзэрхэнэ.

1916 оны 3-р сарын 17-нд, хувьсгалаас нэг жилийн өмнө, зовж тарчилсан улс орон аль хэдийн ялагдал хийгээд сүйрлийн хавчлаганд мурилзан байх үед, Царина төв штаб дээр байсан нөхөр лүүгээ бичжээ: “Чи *тэднийг* өөгшүүлж л болохгүй шүү. *Тэдэнд* юу ч битгий өг, хариуцлагатай засаглал, гэх мэт, ер нь *тэдний* хүсэж байгаа юуг ч. Энэ чиний дайн, чиний энх тайван, үүний нэр төр нь чинийх бас манай эх нутгийнх байх ёстой болохоос, энэ Думынх байж огтхон ч болохгүй. Тэдэнд эдгээр асуудлууд дээр ганц ч үг цухуйлгах эрх байхгүй.” Энэ нь, ямар ч байсан, бүрэн төгс хөтөлбөр байлаа. Тэгээд Царина яг ийм л маягаар тогтмол эргэлзэн тээнэгэлзэх Царийг ямагт эзэрхдэг байсан юм.

Николай үлгэрийн ерөнхий командлагчийн хувиар арми дээр очсоны дараагаар, Царина улсын дотоод хэргийг ил тодоор гартаа авч эхэлсэн. Сайд нар нь, засаг баригч дээр ирж байгаа мэтээр, түүнд ажлаа тайлагнах гэж ирцгээдэг болсон. Тэр албан бус зөвлөгчдийн жижиг бүлэглэлтэй нэгдэн Думын эсрэг, сайд нарын эсрэг, штабын генералуудын эсрэг, бүхий л дэлхийн эсрэг – ямарваа нэг хэмжээгээр мөн Царийн эсрэг – хуйвалдах болсон. 1916 оны 12-р сарын 6-нд Царина Царь луу ийн бичжээ: “... Чи нэг удаа Протопоповыг үлдээмээр байна гэж хэлж байсан биз дээ. Тэр (Ерөнхий Сайд Трепов) өөдөөс чинь юу гэж байна? Нударгаа ширээн дээр буулга. Битгий бууж өг. Эзэн нь бай. Тууштай жаахан эхнэрийнхээ болон бидний Найзын үгэнд ор. Бидэнд итгэ.” Гурав хоногийн дараа ахиад: “Чи өөрийнхөө зөв гэдгийг мэдэж байгаа. Толгойгоо өндөрт өргөж яв. Треповыг түүнтэй хамтран ажилла гэж тушаа... Ширээгээ чанга цохь.” Эдгээр үг хэллэгүүд нь бараг л хэн нэгэн тэднийг хиймлээр зохиосон мэт сонсогдоно. Гэхдээ тэднийг жинхэнэ захидлуудаас авсан. Тэглээ ч, хэн нэгэн иймэрхүү зүйлсийг зохиогоод сууж байж чадахгүй.

12-р сарын 13-нд Царина Царьт дахин зөвлөгөө өгчээ: “Бүгд л үүний тухай солиорцгоох болсон тэр хариуцлагатай засаглал л биш бол юу ч байсан яахав. Юм бүхэн намжиж бас дээрдэж байна. Гэхдээ ард түмэн гарын чинь алгыг мэдрэхийг хүсэж байна. Тэд хичнээн удаан, он удаан жилүүдийн туршид, нэгэн ижил зүйлийг надад хэлсээр байна аа: ‘Орос ташуурыг мэдрэх дуртай.’ Энэ бол *тэдний* төрөлхийн зан чанар нь!” Энэхүү Виндсорын хүмүүжилтэй, толгойн дээрээ Византийн титэмтэй, үнэн алдартны шашинт Хессе нь Орос сүнсний “биелэл нь болсон” төдийгүй, мөн түүнийг бүхий л эд эсээрээ жигшинэ: *тэдний* төрөлхийн зан чанар нь ташуурыг шаардаж байна – хаант засаг ангал руу унахаас хоёр сар хагасын өмнө Оросын Царина Оросын ард түмний талаар Оросын Царь луу бичнэ.

Уг зан чанарын хүчийг нь эс тооцвол, Царинагийн оюуны хүч нь нөхрийнхөөсөө их биш, харин ч бүр бага. Тэр бүр түүнээс ч илүүтэйгээр бүхэлдээ тэнэгүүдээс бүрдсэн нийгмийг хүсэж мөрөөднө. Царь, Царина хоёрыг энэ хоёрын шивэгчин Вырубоватай холбосон ойр дотно хийгээд урт удаан хугацааны нөхөрлөл нь уг хэмжээгүй эрхэт хосын сэтгэлгээний түвшний хэмжүүрийг өгнө. Вырубова өөрийгөө тэнэг гэж нэрлэсэн байдаг бөгөөд энэ нь даруу зан биш. Мэргэн нүдтэйг нь үгүйсгэх боломжгүй Витте түүнийг “хамгийн байдаг л нэг, тэнэг, Петербургийн залуу хатагтай, жигнэмэгний гурилан дахь хөөс шиг л нүдэнд тусах юмгүй” гэж дүрсэлсэн байдаг. Настай албан тушаалтнууд, элчин сайдууд хийгээд санхүүчид түүнтэй бялдуучлан сээтэгнэх, өөрийнхөө халаасны тухай мартчихгүй байхад л яг хүрэлцэхүйц тархитай энэ хүний дэргэд, Царь, Царина хоёр элдэв асуудлын талаар түүнтэй зөвлөлдөж, түүнтэй болон түүний талаар өөрсөдтэйгөө захидал солилцож, олон цагийг өнгөрүүлнэ. Тэр Улсын Думаас ч, бүр яамдаас ч илүү нөлөөлөлтэй байсан юм.

Гэхдээ Вырубова бол өөрөө ердөө л “Найз”-ын багаж хэрэгсэл төдий хүн бөгөөд “Найз”-ын эрх мэдэл нь энэ гурвыг гурвууланг нь хүчингүй болгоно. “... Энэ бол миний *хувийн* бодол,” Царинагийн Царь луу бичсэнээр, “бидний Найз юу гэж бодож байгааг нь би олж

мэдэх болно.” Найзын бодол нь түүний хувийнх биш, харин шийдвэрлэдэг. “Би итгэлтэй байна,” Царинагийн хэдэн долоо хоногийн дараа дахин зүтгэснээр, “гэхдээ намайг сонс, энэ нь бидний Найзыг гэсэн үг, тэгээд бүхий л зүйлс дээр бидэнд итгэ... Би чиний төлөө Бурхны илгээсэн хүн юу хийх ёстойг нь хэлсээр байхад, муу зөвлөхүүдийн үгэнд ордог, заавар хэрэгтэй, эелдэг, зөөлхөн зүрхтэй хүүхдийн төлөө зовдог шиг л зовж байна.”

Уг Бурхны илгээсэн Найз бол Григорий Распутин.

“... Бидний Найзын залбирлууд болон тусламж л байхад, бүх зүйл сайхан болох болно.”

“Хэрэв бидэнд Тэр байгаагүй бол, бүгд аль эрт дуусчихсан байх байсан. Би үүнд туйлын итгэлтэй байна.”

* * *

Николай, Александра хоёрын хаанчлалын бүхий л хугацааны туршид ордон руу зөвхөн Оросын энд тэндээс төдийгүй, мөн бусад улс орнуудаас үзмэрчид болон бөө удгануудыг зогсоо зайгүй импортолдог байлаа. Тухайн агшин дахь зөнчдийг тойрон хүрээлэх тусгай албан ёсны бэлтгэн нийлүүлэгчид гарч ирэн, хаантай залгалдаа хүчирхэг дээд танхимыг бүрэлдүүлсэн. Гүнгийн авхай цолтой ичгүүргүй эмгэнүүд, юу ч хийхгүй байхаас залхсан албан тушаалтнууд, гартаа бүхэл бүтэн сайдын албадыг атгасан санхүүчдээр дутна гэж байсангүй. Ховсдогчдын болон шидтэнүүдийн патентгүй өрсөлдөөн өөд атаархуу нүдээр харан, үнэн алдартны сүмийн хамба лам нар явуулгуудын ариунаас ариунд нь шургалан орохоор яаравчилна. Тэдэнтэй тулалдаад хоёр ч удаа өөрийгөө бэртээсэн Витте энэ эрх баригч тойргийг “ордны ялзарсан бүлэглэл” хэмээн нэрлэсэн байдаг.

Эзэнт гүрэн ганцаардмал болох тусам, хэмжээгүй эрхэт хаан бүрхүүлгүй болсноо мэдрэх тусам, түүнд нөгөө ертөнцөөс ирэх ямар нэг туслалцаа улам шаардлагатай болно. Зарим нэг зэрлэгүүд сайн цаг агаар авчрахын тулд утсанд дүүжилсэн шүтээнийг хий далладаг. Царь, Царина хоёр шүтээнүүдийг байж болох бүхий л янзын зорилгоор ашигладаг байв. Царийн галт тэргэнд бүхээг дүүрэн том, жижиг бурхны зургууд хийгээд бүхий л төрлийн сахиуснууд байдаг байсан бөгөөд тэднийг, эхлээд Япончуудын их буунуудын, дараагаар нь Германчуудын их буунуудын, эсрэг ашиглах гэж зөөж авчирсан байдаг.

Ордны тойргийн сэтгэлгээний түвшин үеэс үед нэг их өөрчлөгдөж гавиагүй. “Чөлөөлөгч” хэмээн нэрлэгдсэн II Александрын дор, их гүнгүүд сүнснүүд хийгээд шуламнуудад үнэн голоосоо итгэдэг байсан. III Александрын дор энэ нь дээрдсэн юм байхгүй; тэд ердөө л арай нам гүм байсан хэрэг. “Ялзарсан бүлэглэл” нь үргэлж оршин тогтносоор ирсэн; тэд ердөө л өөрсдийнхөө бие бүрэлдэхүүнийг болон арга барилыг өөрчилсөн. II Николай нь уг зэрлэг дундад зууны үеийн ордны уур амьсгалыг үүсгэсэн юм биш, харин үүнийг өвөг дээдсээсээ өвлөж авсан юм. Гэхдээ эдгээр аравнуудын туршид улс орон өөрчлөгдсөөр, асуудлууд нь илүү ярвигтай болсоор, соёл нь илүү өндөр түвшинд очсоор. Ингэж ордны тойрог нь хол хаягдсан юм.

Хэдийгээр хаант засаг албадлагын дор шинэ хүчнүүдэд буулт хийдэг байсан боловч, тэр дотроо бол огт өөрчлөгдөж чадаагүй; харин эсрэгээрээ, тэр улам бүр хаагдмал болсоор, дайсагналын болон айдсын шахалтан дор түүний дундад зууны үеийн сэтгэлгээ нь улам бүр өтгөрсөөр, эцэст нь, тэр улс орны дээгүүр нь бүрхсэн жигшүүрт хар дарсан зүүдний шинж чанарыг олж авсан юм.

1905 оны 11-р сар хавьцаа – ө.х., анхны хувьсгалын хамгийн шийдвэрлэх мөчид – Царь өдрийн тэмдэглэлдээ ийн бичжээ: “Бид Тобольск мужаас ирсэн Григорий нэртэй Бурхны илгээсэн хүнтэй танилцлаа.” Энэ бол Распутин – морь хулгайлсныхаа төлөө зодуулснаас

болж, толгой дээрээ халзан сорвитой болсон Сибирийн тариачин. Тохиромжтой агшинд нэрээ дэвшүүлсэн энэхүү “Бурхны илгээсэн Хүн” удалгүй албан ёсны туслахуудыг олсон – эсвэл илүү зүйтэйгээр хэлэх юм бол, тэд түүнийг олсон – бөгөөд ийнхүү Царинаг, мөн түүгээр дамжуулан, Царийг гартаа чанга атгах шинэ эрх баригч тойрог бүрэлдсэн юм.

Хамаг өндөр томилгоонууд, албан тушаалууд болон гэрээнүүд нь Распутины бүлэглэлээс хамаарах болсон гэж 1913 оны өвлөөс авхуулаад Петербургийн дээдчүүл нээлттэйгээр ярих болсон байлаа. “Настан” аажмаар төр засгийн байгуулал болон хувирсан. Түүнийг нягт нямбайгаар харуулддаг байсан бөгөөд өрсөлдөгч яамд нь түүнийг дутахааргүй нягт нямбайгаар танддаг байлаа. Цагдаагийн Албаны туршуулууд нь түүний амьдралыг цагаар нь бүртгэсэн тэмдэглэл хөтөлдөг байсан ба төрсөн тосгон Покровскийдоо зочлох үедээ, согтуу Распутин яаж гудманд өөрийнхөө аавтайгаа цус нөж болсон зодоон хийсэн болохыг нь тэмдэглэхийг мартсангүй. Энэ үйл явдал тохиолдсон тэр өдөр, 1915 оны 9-р сарын 9-нд, Распутин хоёр нөхөрсөг телеграмыг илгээжээ: нэгийг нь Царское Село руу, Царинад, нөгөөг нь штаб руу, Царьт.

Цагдаагийн туршуулууд өдрөөс өдөрт, туульсын хэлээр, Найзын архидалтыг тэмдэглэнэ. “Өнөөдөр тэр өглөөний 5 цагт гэртээ ирсэн – шал согтуу.” “25-наас 26-нд шилжих шөнө жүжигчин В. Распутиныд шөнийг өнгөрүүлсэн.” “Тэр Гүнж Д.-тэй цуг (Царийн ордны нэг офицерын эхнэр) Асториа зочид буудалд ирсэн...” Тэгээд үүний яг хажууд нь: “Үдшийн 11 цагийн алдад Царское Селогаос гэртээ харьсан.” “Распутин Гүнж Ш.-тэй хамт гэртээ ирсэн – маш согтуу, тэгээд тэд тэр дороо буцаад гарцгаасан.” Дараа өдрийн өглөө нь, эсвэл үдэш нь, Царское Село руу явна. Настан яагаад бодлогоширсон байдалтай байгаа талаарх туршуулын санаа зовсон асуултанд хариулт иржээ: “Думыг зарлан хуралдуулах эсэхээ шийдэж чадахгүй байгаа юм болов уу?” Тэгээд дахиад л: “Өглөөний 5 цагт гэртээ ирсэн – нилээн согтуу.” Ингэж сарууд, жилүүдийн туршид аялгуу нь гурван товчлуураар тоглогдоно: “нилээн согтуу,” “маш согтуу,” мөн “шал согтуу.” Төр засгийн ач холбогдол бүхий эдгээр харилцан мэдээллүүдийг нэгтгэж, жандармын генерал Глобачеваар гарын үсэг зуруулжээ.

Распутины нөлөөллийн цэцэглэлт зургаан жил, хаант засгийн эцсийн жилүүдийн туршид үргэлжилсэн. “Петербург дэх түүний амьдрал нь,” уг амьдралд ямарваа нэг хэмжээгээр оролцчихоод, дараагаар нь Распутиныг алсан Ханхүү Юсуповын хэлснээр, “санамсаргүй аз завшаантай учирсан дорд гаралтай боолын тасралтгүй найр, согтуу завхайрал болон хувирсан.” “Миний мэдэлд,” Думын дарга Родзянкогийн бичсэнээр, “охидууд нь энэ эрээ цээргүй завхайрагчид гутаалгасан ээж нараас ирсэн овоолго дүүрэн захидлууд байсан.” Юутай ч, Петроградын ширээт лам Питирим, мөн бараг л бичиг үсэг тайлагдаагүй шахам их хамба лам Варнава нар Распутины ачаар өөрсдийнхөө байр сууринд очсон. Распутин Ариун Синодын ерөнхий прокурор Саблерыг удаан хугацаанд тэтгэсэн бөгөөд “Настан”-ыг хүлээн авахаас татгалзсан Ерөнхий Сайд Коковцевыг хүслийнх нь дагуу огцруулсан. Распутин Штюрмерыг Сайдуудын Зөвлөлийн Даргаар, Протопоповыг Дотоод Хэргийн Сайдаар, Раевыг Синодын шинэ Ахлах Прокуророор томилсноос гадна, эднээс өөр олон томилгоонуудыг хийсэн. Бүгд Найрамдах Франц Улсын элчин сайд Палеолог Распутины араас өчнөөн хөөцөлдөж байж уулзчихаад, түүнийг тэврэн, “*Voilà, un véritable illuminé!*” [Жинхэнэ гэрэлтүүлэгч чинь энд байна! – Орч.] хэмээн дуу алдсан бөгөөд энэ нь түүний Царинагийн зүрх сэтгэлийг Францын үйл хэрэгт талтай болгох ганц найдлага нь байлаа. Шөнийн клубын мөрийтэй тоглогч хийгээд мөнгө хүүлэгчийн хувиар нууц туршуулуудын овоо хараанд байсан, Настны санхүүгийн төлөөлөгч Еврей Симанович бүхэлдээ хуурмаг амьтан болох Добровольскийг, Распутинаар дамжуулан, Хууль Зүйн Яаманд оруулсан.

“Энэ бяцхан жагсаалтыг хадгалж яв,” шинэ томилгоонуудтай холбогдуулан, Царинагийн Царьт бичсэнээр, “бидний Найз чамайг эд бүгдийн талаар Протопоповтой сайн ярилцаж үзэхийг хүсэж байна.” Хоёр өдрийн дараа: “Бидний Найз Штюрмерыг дахиад хэдэн өдөр

Сайдуудын Зөвлөлийн Даргаар үлдэж болно гэж хэлж байна.” Мөн дахиад: “Протопопов бидний Найзыг дээдлэн хүндэлдэг учраас тэр түүний ивээлд багтах болно.”

Тэдгээр өдрүүдийн нэгэнд, цагдаагийн туршуулууд лонхнууд болон эмэгтэйчүүдийн тоог гаргаж байх үед, Царина Царь луу гуныхран бичжээ: “Тэд Распутиныг эмэгтэй хүмүүсийг үнслээ энэ тэр гэж буруутгах боллоо. Христийн дагалдагчдыг унш; тэд хүн бүртэй үнсэж мэндэлдэг байсан шүү дээ.” Ийнхүү Христийн дагалдагчид руу зааж өгөх нь цагдаагийн туршуулуудыг бараг л үнэмшүүлэхгүй байсан байх. Өөр нэгэн захидалдаа Царина бүр ч илүү хол явжээ. “Үдшийн залбирлын үеэр,” түүний бичсэнээр, “бидний Найзын тухай би маш их бодлоо: Бичээчид хийгээд Фарисей нар яаж өөрсдөө тийм төгс юм шиг дүр исгэн Христийг хяхаж хавчдаг байсныг... Тийм, үнэндээ хэн ч өөрийнхөө эх оронд зөнч биш.”

Энэ тойрогт Распутиныг Христтэй харьцуулах нь хэвшил болсон зүйл байсан бөгөөд энэ нь тохиолдлын зүйл огтхон ч биш. Түүхийн аймшигт хүчнүүдийн өмнөх хэмжээгүй эрхэт хосын сүрдэлт нь биет оршилгүй Бурхан хийгээд Библийн Христийн огт тусгүй сүүдрээр тайлагдахад хэтэрхий хурц байсан юм. “Хүний Хүү”-гийн хоёрдахь ирэлт шаардлагатай байв. Распутинаас гологдсон бөгөөд тарчилсан хаант засаг өөрийнхөө дүрээрх Христийг олсон юм.

“Хэрвээ Распутин гэдэг хүн байгаагүй бол,” сенатор Таганцев, хуучин засаглалын хүний хэлснээр, “түүнийг зохион бүтээх шаардлагатай болох байсан.” Эдгээр үгсэд бичигчийнх нь төсөөлснөөс хавьгүй илүү утга агуулга бий. Хэрвээ *хулигаанчлал* гэдгээр бид нийгмийн ёроол дахь тэдгээр нийгмийн эсрэг паразит элементүүдийн туйлын илэрхийллийг ойлгодог бол, Распутинизмыг бид түүний яг оргил дээрх титэм зүүсэн хулигаанчлал хэмээн зүйтэйгээр нэрлэх боломжтой.

ОРДНЫ ЭРГЭЛТИЙН ТАЛААРХ САНАА

5-р бүлэг

Өөрсдийгөө хувьсгалаас аврахыг оролдож байсан эрх баригч ангиуд нь яагаад Царь болон түүнийг тойрон хүрээлэгчдээс ангижрахыг оролдоогүй юм бэ? Тэд хүссэн, гэхдээ тэд зүрхлээгүй юм. Өөрсдийн үйл хэрэгтээ итгэх итгэл үнэмшил болон зүрх зориг тэдэнд дутагдсан. Ордны эргэлтийн талаарх санаа бол улс орны эргэлтэнд залгигдах яг тэр мөч хүртлээ тун удахгүй болох зүйлийн талаарх мэдрэмж хэлбэрээр оршиж байсан зүйл юм. Тэсрэлтийн өмнөх хаант засаг, ноёд язгууртнуудын дээгүүр тойргууд, хүнд сурталтнууд болон хөрөнгөтнүүдийн хоорондын харилцааны талаар илүү тодорхой ойлголтыг олж авахын тулд, бид үүн дээр түр завсарлах ёстой.

Өмч эзэмшигч ангиуд нь ашиг сонирхол, зуршил хийгээд хулчгар байдлынхаа ачаар тэр чигтээ монархист байсан. Гэхдээ тэд Распутингүй хаант засгийг хүссэн. Хаант засаг тэдэнд хариулсан: Намайг байгаагаар минь ав. Аятайхан засаглалыг шаардах шаардлагуудын хариу болгож Царина штаб дээр байсан Царь луу, хүсэл зорилгоо бэхжүүлэхийн тулд ид хэмээн, Распутины гараас алим явуулсан байна. “Сана,” түүний гуйснаар, “Ноён Филипп (хуурамч Франц ховсдогч) хүртэл чамайг, энэ нь чиний болон Оросын сүйрлийг илтгэх учраас, үндсэн хууль олгож болохгүй гэсэн... Аугаа Пётр бай, Аймшигт Иван бай, Эзэн Хаан Павел бай – тэднийг бүгдийг нь хөлөн дороо бяц гишгэ!”

Айдас, мухар сүсэг хийгээд улс оронтой өширхсөн хөндийрлийн ямар гээчийн жигшмээр холиос вэ! Ноён оргил дээр Царийн гэр бүл нь яг ч гав ганцаархнаа байх боломжгүй мэт санагдаж болно гэдэг нь үнэн: Распутин үргэлж л тоо томшгүй дээгүүр хатагтай нараар хүрээлүүлдэг байсан шүү дээ; тэгээд ерөнхийдөө бөө мөргөл язгууртнуудын засаглалд цэцэглэдэг. Гэхдээ энэ айдсын мухар сүсэг нь нэгтгэдэггүй, харин эсрэгээрээ, хуваадаг. Бүгд л өөр өөрсдийнхөө замаар өөрсдийгөө аварцгаана. Олон язгууртнуудын гэр бүлүүд нь өөрсдийн гэсэн хооронд нь өрсөлдүүлэх гэгээнтнүүдтэй. Бүр Петроградын нийгмийн ноён оргил дээр хүртэл Царийн гэр бүл нь, тахалд өртсөн гэлтэйгээр, үл итгэл хийгээд дайсагналын карантинд бүслэгдээстэй. Хатны шивэгчин Вырубовагийн дурссанаар: “Би эргэн тойрон дахь хүн бүхнээс миний бишрэн шүтдэг тэдгээр хүмүүст чиглэсэн хорслыг гүн гүнзгийгээр мэдэрч байсан бөгөөд энэхүү хорсол нь аймшигтай цар хүрээг олж авах болохыг би мэдэрсэн.”

Дайны хүрэн улаан дэвсгэр дээр, газар доорх чичиргээний архираан тод сонсогдохоор байхад, давуу эрхтнүүд амьдралын баяр баяслыг нэгэн мөчийн туршид ч хөсөр хаяагүй; эсрэгээрээ, тэдгээрийг ховдоглон залгилсан. Гэвч улам олонтаа тэдний найр наадмууд дээр нь араг яс гарч ирэн, хуруунуудынхаа жижигхэн яснуудыг сэгсчинэ. Тэгээд тэдний бүхий л гай зовлон “Аликс”-ын жигшүүрт зан чанарт, Царийн зальхай хүсэл зорилгогүй байдалд, тэр шунахай тэнэг Вырубовад хийгээд хохимойдоо сорвитой Сибирийн Христэд оршиж буй мэт тэдэнд санагдаж эхэлнэ. Тэсэхийн аргагүй муу совингийн давалгаанууд нь эрх баригч ангийнхнаар дамжин өнгөрч, зах хязгаараас нь төв рүү нь хүртэл тэднийг татгануулснаараа, Царское Село дахь үзэн ядагдсан дээдчүүлийг улам бүр тусгаарлана. Вырубова өөрийнхөө, ерөнхийдөө ярих юм бол, маш худал дурдатгалд энэ дээдчүүлийн тухайн үеийн мэдрэмжүүдийг нь нилээн тодорхой илэрхийлжээ: “Зуу дахь удаагаа би өөрөөсөө асуулаа: Петроградын нийгэмд юу тохиолдоо вэ? Тэдний бүгдийнх нь сэтгэл нь өвчилсөн юм уу? Эсвэл тэд дайны цагт ширүүсдэг ямар нэгэн тахалт өвчин туссан юм уу? Үүнийг ойлгоход хэцүү, гэхдээ үнэн нь гэх юм бол: бүгд л хэвийн бусаар сэтгэл нь хямарсан төлөвт байсан.”

Элбэг арвин Романовын гэр бүл болон шунахай, эрээ цээргүй хийгээд газар сайгүй үзэн ядагдсан, эр, эм их гүнгүүдийн сүрэг нь тэр чигээрээ уг толгойгоо алдагсдын тоонд орж

байлаа. Үхтлээ айсан тэд тэднийг тойрон агшиж буй цагирагнаас мултрахыг оролдож, босогч язгууртнуудын өмнө бөхөлзөж, хэмжээгүй эрхэт хосын талаар хов жив ярьж, бие биенийгээ болон эргэн тойрон дахь бүхий л хүмүүсээ өдөөн турхирсан. Сүр жавхлантай авгууд нь зөвлөгөө өгсөн захидлуудаа Царьт хаяглах бөгөөд хүндэтгэл бүхий мөрдийнх нь хооронд архираан хийгээд шүднүүдийн хавиралдаан сонсогдоно.

Протопопов Октябрийн хувьсгалаас хэсэг хугацааны дараа дээдчүүлийн зан төлвийг нэг их чадварлагаар биш ч, өнгөлгөөр дүрсэлсэн: “Бүр хамгийн дээгүүр анги давхаргууд нь хүртэл хувьсгалаас өмнө босогчид болж хувирсан. Дээд зиндааныхны салонууд хийгээд клубүүдэд, засгийн газрын бодлого хахир бөгөөд нөхөрсөг бус шүүмжлэлийн бай болно; Царийн гэр бүлд бүрэлдсэн харилцаа холбоонуудыг шинжлэн хэлэлцэнэ; төр засгийн тэргүүний талаарх шог яриа тараана; шүлгийн мөрд зохионо; олон их гүнгүүд нь эдгээр уулзалтуудад ил тодоор очдог байсан бөгөөд тэдний байлцалт нь олон нийтийн нүдэнд элэглэл болон хорлонтой дэгсдүүлэлтүүд байсан домгуудад онцгой үнэмшмээр байдлыг өгнө. Энэ тоглоомын аюулыг ухамсарлах ухамсар нь эцсийн мөчийг хүртэл сэргээгүй.”

Германофилизмд хийгээд тэр ч байтугай дайсантай шууд холбоо тогтоосонд буруутгасан буруутгалууд нь ордны бүлэглэлийн талаарх эдгээр цуурхлуудыг ялангуяа хурцатгасан. Чимээ ихтэй бөгөөд тийм ч гүнзгий биш Родзянкогийн шулуухнаар мэдэгдсэнээр: “Хүсэл эрмэлзлүүдийнх нь холбоо хийгээд ижил төстэй байдал нь логикийн үүднээс тэгтлээ ойлгомжтой болохоор, Германы дээд команд болон Распутины тойрог хоёрын хамтын ажиллагааны талаар, ядаж л надад, ямар нэгэн эргэлзээ байхгүй: хэн ч үүнд эргэлзэх боломжгүй.” “Логикын” ойлгомжтой байдал руу нүцгэнээр зааж өгөх нь энэ гэрчлэлийн эрс өнгө аясыг асар сулруулна. Распутинистууд хийгээд Германы дээд команд хоёрын хоорондын холбоог нотолчих зүйл эргэлтийн дараагаар олдоогүй. “Германофилизм” гэж нэрлэгдсэн зүйлийн хувьд бол нөхцөл байдал өөр. Энэ нь Герман Царина, Ерөнхий Сайд Штюрмер, Гүнгийн Авхай Клейнмихель, Ордны Сайд Гүн Фредерикс болон бусад Герман нэртэй ноёдуудын үндэстний хувиарх талтай хийгээд талгүй байдлуудын тухай асуудал, мэдээж хэрэг, биш. Хөгшин хутган үймүүлэгч Клейнмихелийн циник дурдатгал нь гарал төрлийн холбоо, өв залгамжлал, өөрсдөөсөө дор тэдгээр бүхий л хүмүүст чиглэсэн дорд үзэлт, мөн last but not least, эртний цайзууд, моодонд орсон амралтын газрууд хийгээд Европын орднууд дахь улс орон дамнасан садар самуун явдлууд зэргээр хоорондоо холбогдсон Европын бүхий л орнуудын язгууртнуудын ноён оргилууд нь хэрхэн үндэснийхээс давж гардаг шинж чанараараа ялгарч байсан болохыг тэмдэглүүштэй тодорхой байдлаар батлан харуулна. Хамаагүй илүү бодитой нь ордныхны Бүгд Найрамдах Франц Улсын бялдууч хуульчдад чиглэсэн органик талгүй байдлууд хийгээд реакцийнхны – нэр нь Теутон ч байсан, Слав ч байсан хамаагүй – тосолсон хууз сахал, хошууч зан төрх болон өөртөө итгэлтэй тэнэглэлээрээ тэгтлээ олон удаа тэдний сэтгэлийг хөдөлгөж байсан Берлиний дэглэмийн жинхэнэ Орос сүнсэнд талтай байдал байлаа.

Гэхдээ энэ нь шийдвэрлэх хүчин зүйл байгаагүй юм. Ордон тусдаа энхийн хэлэлцээрээс аврал эрэхгүй байж чадаагүй бөгөөд энэ нь нөхцөл байдал улам аюултай болох тусам, улам улаан цайм болж ирсэн учраас, аюул нөхцөл байдлын яг логигоос нь урган гарсан юм. Либерализм, өөрийн удирдагчдаар төлөөлүүлэн, бидний харахаар, эрх мэдэлд очих хэтийн төлөвтэйгөө холбогдуулан, тусдаа энхийн хэлэлцээрт хүрэх боломжийг өөртөө зориулаад хадгалж үлдээхийг оролдож байсан. Гэхдээ яг ийм л учраас, тэр ард түмнийг хууран мэхэлж, ордныг айдас хүйдэст автаасан, улангассан шовинист ухуулга явуулсан юм. Ордны бүлэглэл нь тийм эмзэг асуудалд болоогүй байхад нь жинхэнэ нүүр царайгаа харуулж зүрхлээгүй бөгөөд тусдаа энхийн хэлэлцээрт хүрэх боломжуудыг тандахынхаа хажуугаар, тэд бүр ерөнхий эх оронч өнгө аясыг даган дуурайхаас өөр аргагүй болсон.

Распутины бүлэглэлд харьяалагдах хуучин цагдаагийн дарга Генерал Курлов өөрийнхөө дурдатгалд түүнийг ивээн тэтгэгчдэд ямар нэгэн Герман холбоо сүлбээнүүд эсвэл талтай

байдлууд байсныг, мэдээж хэрэг, үгүйсгэсэн боловч, нэн даруй ийн нэмжээ: “Германтай хийсэн дайн нь Оросын хувьд байж болох хамгийн том золгүй явдал байсан бөгөөд үүнд ямар ч ноцтой улс төрийн үндэслэл байгаагүй гэсэн үзэл бодлынх нь төлөө Штюрмерыг буруутгаж болохгүй.” Ийм сонирхолтой “үзэл бодол”-ыг тээнгээ, Штюрмер нь Германтай дайн явуулж байсан улс орны засгийн газрын тэргүүн нь байсан гэдгийг мартаж бараг л боломжгүй. Царист Дотоод Хэргийн Сайд Протопопов засгийн газарт орохынхоо яг өмнө Стокхольмд Германы дипломаттай хэлэлцээр хийж байсан бөгөөд үүнийхээ талаар Царьт тайлагнасан. Распутин өөрөө, ижил Курловын хэлсний дагуу, “Германтай хийсэн дайныг Оросын хувьд нүсэр гамшиг хэмээн үзэж байсан.” Мөн эцэст нь, хатан хаан 1916 оны 4-р сарын 5-нд Царь луу ингэж бичжээ: “... Түүнд Германчуудтай нийтлэг ямар нэгэн зүйл байгаа гэж тэд хэлж зүрхлэхгүй, хүн ямар шашинд харьяалагдах нь хамаагүй, Христийн адилаар, Тэр бүгдэд эелдгээр хийгээд өгөөмрөөр ханддаг: сайн Христийн шашинтан ийм л байх хэрэгтэй.”

Мэдээж хэрэг, энэ бараг л үргэлж согтуу байсан сайн Христийн шашинтан маань зөвхөн луйварчид, мөнгө хүүлэгчид болон язгууртан гүнжүүдтэй төдийгүй, бас дайсны жинхэнэ туршуулуудтай орооцолдсон байх бүрэн боломжтой. Иймэрхүү төрлийн “холбоо сүлбээ” нь төсөөлж болшгүй зүйл биш. Гэхдээ сөрөг хүчний эх орончид асуудлыг илүү өргөнөөр хийгээд илүү эрс байдлаар дэвшүүлсэн: тэд шууд Царинаг эх орноосоо урвасан хэрэгт буруутгасан. Нилээн хойно нь бичигдсэн дурдатгалдаа Генерал Деникин ийн гэрчилжээ: “Тусдаа энхийн хэлэлцээрийн төлөөх хатан хааны цөхрөлтгүй шаардлагууд, аяллынх нь талаар түүний Германчуудад мэдээлсэн байх учиртай Филдмаршал Китчинерын асуудал дээрх түүний урвалт, гэх мэтийн талаарх цагаар ч, байршлаар ч хязгаарлагдаагүй чанга яриа армид байсан. Уг нөхцөл байдал нь эзэнт гүрэн болон хувьсгалд хандах хандлагад нь армийн зан төлвийг тодорхойлоход нүсэр үүргийг гүйцэтгэсэн.” Ижил Деникин эргэлтийн дараа Генерал Алексеев хатан хааны урвалтын тухай шууд асуултанд хэрхэн, “тодорхой бусаар хийгээд дурамжханаар,” бичиг цааснуудыг шалгаж үзээд, тэд Царинад бүхий л фронтын дагуух байлдагчдын байршлын талаарх детальчилсан тэмдэглэгээтэй газрын зураг байсныг илрүүлсэн бөгөөд энэ нь түүнийг, Алексеевыг, сэтгэлээр унахад хүргэсэн хэмээн хариулсан болохыг өгүүлжээ. “Ахиж нэг ч үг хэлэлгүйгээр,” Деникиний утга учир дүүрнээр нэмснээр, “тэр ярианы сэдвийг өөрчилсөн.” Царинад энэхүү нууцлаг газрын зураг байсан ч, байгаагүй ч, заяагүй генералууд нь өөрсдийнхөө ялагдлуудын төлөөх үүрэг хариуцлагын нэг хэсгийг нь түүн дээр тохох явдалд дургүй байгаагүй гэдэг нь ойлгомжтой. Ордны эсрэг чиглүүлсэн эх орноосоо урвасанд буруутгах буруутгал нь армид эргэлзээгүйгээр, тэр ур чадваргүй штабаас эхлэн, голдуу дээрээс доошоо, гулсаж байсан юм.

Гэхдээ Царийн бүхий л зүйлс дээр түүнд захирагддаг Царина өөрөө хэрэв цэргийн нууц хийгээд тэр ч байтугай Холбоотнуудын командлагчдын толгойнуудыг Вилхелмд аваачиж тушаагаад байсан юм бол, тэгвэл хэмжээгүй эрхэт хосыг зүйл дуусгахаас өөр юу үлдсэн юм бэ? Мөн армийн болон Германы эсрэг намын тэргүүн нь Их Гүн Николай Николаевич байсан хойно, тэр ордны эргэлтийн эрхэм дээд ивээн тэтгэгчийн роль өөд өөрийн албан тушаалынхаа улмаас өргөмжлөгдөөгүй гэж үү? Энэ бол Царь, Распутин, Царина хоёрын шахалтаар, их гүнг зайлуулж, ерөнхий командыг өөрийнхөө гарт авсан тэр шалтгаан нь юм. Гэхдээ Царина командыг хүлээлгэн өгөх дүү, авга ах хоёрын уулзалтаас хүртэл айж байлаа. “Хонгор минь, болгоомжтой л байхыг хичээгээрэй дээ,” түүний штаб дээрх Царь луу бичсэнээр, “Николашад ямар нэгэн амлалт эсвэл өөр бусад юу ч өгч болохгүй шүү – Григорий чамайг түүнээс хийгээд түүний муу хүмүүсээс аварсан болохыг сана... Оросын нэрийн өмнөөс тэдний юу хийхийг хүсэж байсныг нь сана: чамайг унагааж (энэ бол хов жив биш, Орловт бүхий л бичиг цаас нь бэлэн байсан), тэгээд намайг хийдэд аваачих.”

Царийн дүү Михаил Родзянкод ийн хэлжээ: “Александра Фёдоровнаг хичнээн хөнөөлтэй болохыг гэр бүлийнхэн бүгдээрээ мэднэ. Түүнийг хийгээд манай ахыг зөвхөн урвагчид л

тойрон хүрээлдэг. Үнэнч шударга хүмүүс нь бүгдээрээ яваад өгчихсөн. Гэхдээ иймэрхүү нөхцөл байдалд юу хийлтэй билээ?" Яг л энэ биш гэж үү: юу хийлтэй билээ?

Их Гүнгийн Авхай Мария Павловна хүү нарынхаа дэргэд Царинаг "тонилгох" үйл хэрэг дэх санаачилгыг авахыг Родзянко-гоос шаардсан. Родзянко, өгсөн ам тангарагтаа үнэнч хүний хувиар, тэр их гүнгийн авхай Думын даргад Царинаг хөнөөхийг зөвлөсөн болохыг Царьт тайлагнахаас өөр аргагүй болох учраас, энэ харилцан яриаг болоогүйд тооцохыг санал болгожээ. Элдэвтэй Лорд Чемберлен маань ингэж Царинагийн аллагын талаарх асуудлыг зочны өрөөний хошигнол болгон хувиргасан байна.

Үе үе яамд өөрсдөө Царьтай хурц сөргөлдөөнд ордог байсан. Аль 1915 онд л, эргэлтээс нэг жил хагасын өмнө, бүр одоог хүртэл итгэмээргүй санагдах ярианууд засгийн газрын уулзалтуудан дээр нээлттэйгээр явагддаг байв. Дайны Сайд Поливанов: "Зөвхөн нийгэм дэх уур хилэнг намжаах бодлого л нөхцөл байдлыг аварч чадна. Одоогийн чичиргээнтэй далангууд нь гамшгаас сэргийлж чадахгүй." Тэнгисийн Цэргийн Сайд Григорович: "Арми бидэнд итгэхээ больсон бөгөөд тэр өөрчлөлтийг хүлээж байгаа гэдэг нь нууц биш." Гадаад Хэргийн Сайд Сазонов: "Царийн нэр алдар болон түүний сүр хүч нь ард түмний массуудын нүдэнд мэдэгдэхүйц ганхсан." Дотоод Хэргийн Сайд Ханхүү Щербатов: "Үүсэн бүрэлдэж буй нөхцөл байдалд Оросыг засаглахад бид бүгдээрээ тохиромжгүй... Бидэнд нэг бол диктатур, эсвэл намжаах бодлого хэрэгтэй" (1915 оны 8-р сарын 21-ний хурал). Эдгээр арга хэмжээнүүдийн аль нь ч одоо нэмэр болохгүй; тэдний аль нь ч одоо биелэгдэх боломжгүй. Царь диктатур тогтоох эсэхээ шийдэж чадаагүй; тэр намжаах бодлогоос татгалзсан; тэгээд тэр өөрсдийгөө тохиромжгүйд тооцсон сайдуудыг огцрохыг зөвшөөрөөгүй. Протокол хөтөлж байсан дээгүүр албан тушаалтан сайдуудын илтгэлүүд дээр товчхон тэмдэглэлийг хийжээ: бид чийдэнгийн шонгоос дүүжлэгдэх хэрэгтэй болох бололтой.

Иймэрхүү мэдрэмжүүд давамгайлж байхад, бүр хүнд сурталтнуудын тойргуудад хүртэл тэд ордны эргэлт хийх шаардлагыг давшлан ирж буй хувьсгалаас сэргийлэх цорын ганц арга зам мэтээр ярьж байсан нь гайхаад байх зүйл биш. "Хэрвээ би нүдээ аньсан бол," эдгээр харилцан яриануудад оролцогчдын нэгийнх нь дурссанаар, "тэгвэл би өөрийгөө аргаа барсан хувьсгалчдын дэргэд байна гэж бодохоор байлаа."

Оросын өмнөд дэх армийн тусгай шалгалт хийж байсан жандармын хурандаа өөрийнхөө тайланд баргар зургийг зуржээ: ялангуяа хатан хааны болон Царийн Германофилизмын талаарх суртал ухуулгын ачаар, арми нь ордны эргэлтийн талаарх санаанд бэлтгэлтэй болсон. "Иймэрхүү утгатай харилцан ярианууд нь офицеруудын уулзалтуудан дээр ил тодоор явагддаг бөгөөд энэ нь дээд командын талаас ирэх шаардлагатай эсэргүүцэлтэй тулгардаггүй." Протопопов, өөрийнхөө зүгээс бол, "дээд командын бие бүрэлдэхүүн дэх ихээхэн тооны хүмүүс нь эргэлтийн санаанд талтайгаар ханддаг байсан; тодорхой нэгэн хувь хүмүүс нь Прогрессив хэмээн нэрлэгдсэн тэр Эвслийн гол удирдагчидтай харилцаа холбоотой бөгөөд тэдний нөлөөлөл дор байсан" хэмээн гэрчилжээ.

Хожим нь зартай болсон Адмирал Колчак цэргүүд нь Улаан Армид ялагдсаны дараагаар Зөвлөлийн Мөрдөн Байцаах Комиссын өмнө "хувьсгалаас өмнө оршин тогтнож байсан эрх мэдэлд хандах түүний хандлага нь сөрөг байсан" хойно, илтгэлүүдийг нь таатайгаар хүлээн авдаг байсан Думын сөрөг хүчний олон гишүүдтэй тэр холбоо сүлбээтэй байсныг гэрчилсэн. Гэсэн хэдий ч, ордны эргэлт хийх төлөвлөгөөний тухайд бол, Колчакад ямар нэгэн мэдээлэл байгаагүй ажээ.

Распутины аллага болон үүнийг дагалдсан их гүнгүүдийн цөллөгийн дараагаар дээгүүр анги давхаргынхан ордны эргэлтийн шаардлагын талаар улам чангаар ярьцгаах болсон. Ханхүү Юсупов ордондоо гэрийн хорионд орсон байсан Их Гүн Дмитрий дээр хэд хэдэн

хороонуудын офицерууд ирж, “түүний, мэдээж хэрэг, зөвшөөрөх боломжгүй” шийдэмгий алхмуудыг авах янз бүрийн төлөвлөгөөнүүдийг дэвшүүлсэн талаар бичжээ.

Холбоотнуудын дипломатууд – ямар ч байсан, Британий элчин сайд – хуйвалдаанд мөн хамрагдсанд тооцогдож байлаа. Удаах нь, Оросын либералуудын санаачилгаар гэдэг нь эргэлзээгүйгээр, түүний засгийн газрын зөвшөөрлийг нь урьдаас авчихаад, 1917 оны 1-р сард Николайд нөлөөлөх оролдлого хийсэн. Николай элчин сайдыг анхааралтайгаар бөгөөд эелдгээр сонссон, түүнд талархсан, тэгээд... хамаагүй асуудлуудын талаар ярьж эхэлсэн. Протопопов Бьюкенен болон Прогрессив Эвслийн гол удирдагчдын хоорондын харилцааны тухай Николайд тайлагнасан ба Британий элчин сайдын яамыг ажиглалтан дор байрлуулахыг санал болгожээ. Николай, түүний хэлж байгаагаар бол, элчин сайдыг ажиглах нь “олон улсын харилцааны уламжлалтай нийцэхгүй” хэмээн үзэж, энэ саналыг зөвшөөрөөгүй байна. Гэтэл Курлов “Тагнуулын Алба нь Кадет намын удирдагч Милюков болон Британий элчин сайдын яам хоёрын хоорондын харилцааг өдөр бүр тэмдэглэдэг” хэмээн мэдэгдэхдээ огт эргэлзээгүй. Тэгэхээр, олон улсын харилцааны уламжлал юунд ч саад болоогүй байх нь. Гэхдээ уламжлалыг ийн зөрчсөн нь нэг их тус болоогүй: ордны хуйвалдаан хэзээ ч илчлэгдээгүй.

Иймэрхүү зүйл үнэхээр байсан юм уу? Үүнийг батлах юу ч байхгүй. Энэ “хуйвалдаан” нь хэтэрхий өргөн байсан юм. Хуйвалдаан гэхэд тэр хэтэрхий олон хийгээд хэтэрхий төрөл бүрийн тойргуудыг өөртөө багтааж байлаа. Энэ нь ердөө л Петербургийн дээдчүүлийн зан төлөв, авралын будилсан санаа, эсвэл цөхрөлийн уриа байдлаар агаарт санжганаж байсан зүйл төдий. Гэхдээ энэ нь практик төлөвлөгөө болох цэг хүртлээ өтгөрөөгүй.

XVIII зуунд, дээгүүр ноёд язгууртнууд нь, тохиромжгүй эзэн хаадыг шоронд хийх, эсвэл багалзуурдаж алах замаар, нэгээс олон удаа угсаа залгамжлалд практик залруулгуудыг нэвтрүүлж байсан: энэ ажиллагааг хамгийн сүүлд 1801 онд Павел дээр гүйцэлдүүлсэн. Тэгэхээр, ордны эргэлт нь Оросын хаант засгийн уламжлалуудтай зөрчилдөх байсан гэж хэлэх боломжгүй: эсрэгээрээ, энэ нь тэдгээр уламжлалуудын нэгэн салшгүй элемент нь байсаар ирсэн юм. Гэхдээ язгууртнууд өөрсдийгөө эмээлэн дээр баттайгаар сууж байна хэмээн мэдрэхээ болиод удсан. Тэд Царь, Царина хоёрыг багалзуурдаж алах нэр төрийг хөрөнгөтнүүдэд хүлээлгэж өгсөн. Гэхдээ удаахын удирдагчид ч гэсэн нэг их шийдэмгий байдлыг харуулаагүй юм.

Хувьсгалаас хойш либерал капиталистууд Гучков, Терещенко хоёр луу хийгээд тэдэнтэй ойр дотно байсан Генерал Крымов руу хуйвалдагсдын цөм мэтээр нэгээс олон удаа зааж өгсөн байдаг. Гучков, Терещенко хоёр нь өөрсдөө үүнийг бататгасан – гэхдээ тодорхой бусаар. Өмнө нь Английн эсрэг Боерын армид сайн дурын цэрэг байсан, ирүүл тулаанч, ковбой либерал, Гучков нь “олон нийтийн үзэл бодол”-д ерөнхийдөө бол хуйвалдааныг эхлүүлэхэд хамгийн тохиромжтой дүр төрх мэт санагдсан байх ёстой. Лав л олон үгтэй профессор Милюков биш! Харуулын ганц хороо нь хувьсгалыг орлож, түүнээс сэргийлэх огцом бөгөөд хурц цохилтын тухай Гучков нэгээс олон удаа бодож үзсэн нь эргэлзээгүй. Витте хүртэл дурдатгалдаа өөрийн үзэн яддаг байсан Гучковыг тохиромжгүй султаныг зайлуулах Залуу Турк арга барилыг шүтэн бишрэгч хэмээн матсан байдаг. Гэхдээ залуу зандан насандаа өөрийнхөө Залуу Турк зүрх зоригийг харуулж хэзээ ч чадаагүй, Гучков нь харин хамаагүй хөгшин болж бол дөнгөсөн юм. Тэгээд хамгийн гол нь, уг Столыпны дагалдагч Оросын нөхцлүүд болон хуучин Туркийн нөхцлүүд хоёрын хоорондын ялгааг нь олж харахгүй байж чадахгүй, тэр өөрөөсөө асуухгүй байж чадахгүй: ордны эргэлт нь хувьсгалаас сэргийлэх арга зам байхын оронд, цасан нурангийг суллах эцсийн доржилт байж таарахгүй гэж үү? Ерөндөг нь өвчнөөсөө илүү сүйрлийг дагуулахгүй гэж үү?

Хоёрдугаар сарын хувьсгалд зориулагдсан утга зохиолд ордны эргэлтийн бэлтгэлийг баттайгаар тогтоогдчихсон факт юм шиг ярьдаг. Милюков өөрийгөө ингэж илэрхийлжээ:

“Үүний хэрэгжилт нь 2-р сард аль хэдийн ирж байсан.” Деникин үүний хэрэгжилтийг нь 3-р сард болгон хойшлуулсан. Хоёул Царийн галт тэргийг замд нь зогсоож, түүнээс хаан ширээнээсээ буухыг шаардах, тэгээд түүнийг татгалзсан тохиолдолд – энэ нь зайлшгүйд тооцогдож байсан – Царийн “биетээр устгал”-ыг гүйцэлдүүлэх “төлөвлөгөө”-г дурддаг. Хуйвалдаанд оролцоогүй бөгөөд үүний бэлтгэлийн талаар “нарийн” мэдээлэлгүй байсан Прогрессив Эвслийн толгойлогчид боломжит эргэлтийг урьдаас харан, эргэлт амжилттай болсон тохиолдолд, үүнийг хэрхэн хамгийн сайнаар ашиглах талаар явцуу тойрог дотор хэлэлцэж байсан хэмээн Милюков нэмсэн байна. Сүүлийн үеийн зарим нэгэн Марксист судалгаанууд ч гэсэн мөн эргэлтийн практик бэлтгэлийн талаарх хувилбарыг нотолгоо шаардахгүйгээр хүлээн зөвшөөрдөг. Уг жишээгээр, дашрамд хэлэхэд, бид үлгэр домгууд нь хэр хялбархнаар хийгээд баттайгаар түүхийн шинжлэх ухаанд өөрсдийн байр сууриа эзэлдэг болохыг сурч авч болох юм.

Хуйвалдааны гол нотолгоо болгож тэд Родзянкогийн нэгэн өнгөлөг үлгэрийг дэвшүүлдэг бөгөөд энэ нь яг өөрөө ямар нэгэн хуйвалдаан байгаагүйг гэрчилнэ. 1917 оны 1-р сард Генерал Крымов фронтоос нийслэл рүү ирж, юмс одоогийнх шигээ үргэлжилж болохгүй хэмээн Думын гишүүдийн өмнө гомдолложээ: “Хэрвээ та нар энэ туйлын арга хэмжээг (Царийг өөрчлөх) авахаар шийдэх юм бол, тэгвэл бид та нарыг дэмжих болно.” Хэрвээ та нар шийдэх юм бол!.. Октябрист Шидловский уцаартайгаар дуу алджээ: “Тэр Оросыг сүйрүүлж байхад, түүнийг өрөвдөж хайрлах шаардлага байхгүй.” Чимээ шуугиан ихтэй маргаан дунд Брусилов дараах жинхэнэ эсвэл төсөөллийн үгсийг хэлжээ: “Хэрвээ Царь болон Орос хоёрын аль нэгийг нь сонгох шаардлагатай юм бол, тэгвэл би Оросыг сонгох болно.” Хэрвээ шаардлагатай юм бол! Залуу саятан Терещенко гуйвшгүй Цариа хөнөөгч шиг аашилсан. Кадет Шингарёв ийнхүү хэлжээ: “Генералын зөв: эргэлт шаардлагатай... Гэхдээ хэн үүнийг гүйцэлдүүлэхээр зориглох юм бэ?” Энэ л яг асуулт нь биш гэж үү: хэн үүнийг гүйцэлдүүлэхээр зориглох юм бэ? Өөрөө эргэлтийн эсрэг байр суурьтай байсан Родзянкогийн гэрчлэлийн гол санаа нь нэг иймэрхүү. Дараачийн хэдэн долоо хоногийн туршид төлөвлөгөө нэг алхам ч урагшлаагүй бололтой. Тэд Царийн галт тэргийг зогсоох талаар ярьсан боловч, энэхүү ажиллагааг хэн гүйцэлдүүлэх учиртай байсан нь туйлын тодорхойгүй.

Оросын либерализм залуухан байхдаа, хувьсгалт террористууд тэсрэх бөмбөгнүүдээрээ хаант засгийг тэвэрт нь оруулна гэсэн найдлага тээн, тэднийг мөнгө хийгээд талархлаар дэмждэг байсан. Эдгээр хүндлүүштэй ноёдуудын аль нь ч өөрсдийнхөө толгойг эрсдэлд оруулж сураагүй. Гэхдээ үүнийг үл харгалзан, хувийн биш, харин анги давхаргын айдас нь гол үүргийг гүйцэтгэж байв: юмс одоо муу байна, гэхдээ тэд улам дордох боломжтой хэмээн тэд учирласан юм. Ямар ч байсан, хэрвээ Гучков-Терещенко-Крымов эргэлт өөд ноцтойгоор хөдөлж эхэлсэн байсан бол – ө.х., шаардлагатай хүч болон хэрэглүүрүүдийг дайчлан, үүнийг практик байдлаар бэлтгэсэн байсан бол – энэ нь хувьсгалын дараагаар тодорхойгоор бөгөөд нарийвчлалтайгаар тогтоогдох байсан. Учир нь үүнд оролцогчдод, ялангуяа үүнд багагүйгээр шаардлагатай болох байсан идэвхтэй залуу эрчүүдэд, “бараг л” гүйцэлдүүлчихсэн үйл хэргийн талаар чимээ анир байгаад байх шалтгаан байхгүй байх байсан: Хоёрдугаар сарын дараа энэ нь зөвхөн тэдний карьерыг л баталгаажуулах байлаа. Гэсэн хэдий ч, иймэрхүү ямарваа нэг илчлэлтүүд байгаагүй. Энэхүү хэрэг явдал нь Гучков, Крымов хоёрын хоорондох дарс болон янжуурны хажуугаарх эх оронч санаа алдалтуудаас цааш хол яваагүй нь бүхэлдээ ойлгомжтой. Язгууртнууд дундах хөнгөмсөг босогчид ч, их баячууд дундах хүнд жингийн сөрөг хүчнийхэн ч, олиггүй заяа төөргийн замналыг үйл хэргээр залруулах зүрх зоригийг өөрсдөөсөө олж чадаагүй юм.

1917 оны 5-р сард, хамгийн уран цэцэн бөгөөд хамгийн хоосон либералуудын нэг болох Маклаков, хувьсгал түүнийг хаант засгийн хамтаар замаасаа зайлуулж хаях, тэр Думын албан бус зөвлөгөөн дээр дуу алдсан: “Хэрвээ ирээдүй хойч энэ хувьсгалыг хараах юм бол, тэд цагт нь дээрээс хийсэн эргэлтээр үүнээс сэргийлж чадаагүй биднийг бас хараах

болно!” Бүр хойно нь, аль хэдийн цөллөгт очсон байхдаа, Керенский Маклаковыг даган гашуудах болно: “Тийм, эрх чөлөөг олж авсан Орос дээрээс хийх *coup d'état*-аа [төрийн эргэлт – Орч.] (тэдний үүний талаар тэгж их ярилцсан, тэдний үүнд зориулж тэгж их бэлтгэсэн [?] тэр зүйлээ) цагт нь хийх тал дээр хэтэрхий удаан байсан – тэр төр засгийн өөрийн аясаарх тэсрэлтээс сэргийлэхэд хэтэрхий удаан байсан.”

Эдгээр хоёр дуу алдалтууд нь, бүр хувьсгал өөрийнхөө бүхий л дийлдэшгүй хүчнүүдийг суллан тавьчихаад байхад хүртэл, боловсролтой эргүү тэнэгүүд хэрхэн эзэнт гүрний нэр төдий удирдагчийг “цагт нь” сольсноор үүнээс сэргийлэх боломжтой гэж бодсоор байдаг тэр дүр зургийг гүйцээх болно.

* * *

“Том” ордны эргэлт хийхэд зүрх зориг дутагдсан. Гэхдээ үүн дотроос жижигхэнийг хийх төлөвлөгөө гарч ирсэн. Либерал хуйвалдагсад хаант засгийн гол жүжигчнийг зайлуулж зүрхлээгүй боловч, их гүнгүүд түүний дэглээчийг нь зайлуулахаар шийдсэн: Распутины аллагаас тэд эзэнт гүрнийг аврах эцсийн арга замыг олж харсан юм.

Романовуудын нэгтэй гэрлэсэн байсан Ханхүү Юсупов нь хэрэг явдалд Их Гүн Дмитрий Павловичийг болон монархист гишүүн Пуришкевичийг татан оруулсан. Тэд мөн либерал Маклаковыг багтаахыг оролдсон – аллагад “бүхий л үндэстний” шинж чанарыг өгөхийн тулд гэдэг нь ойлгомжтойгоор. Нэрд гарсан хуульч маань ухаалгаар татгалзсан хэдий ч, тэр хуйвалдагсдыг хороор хангасан – нилээд чамин деталь! Хуйвалдагсад, үндэслэлгүй бусаар, аллагын дараагаар Романовын автомашин цогцосны зайлуулалтыг хөнгөвчилнө гэдэгт итгэсэн: их гүнгийн сүлд тэмдэг эцэст нь өөрийн ашиг тусаа оллоо. Үлдсэнийг нь урлагийн мэдрэмжгүй хүмүүст зориулсан кино зохиол байдлаар гүйцэлдүүлсэн. 12-р сарын 16-наас 17-нд шилжих шөнө, найранд хууртагдан ирсэн Распутин Юсуповын харшид алагдсан.

Ордны бүлэглэлийн цөөн хэдэн гишүүд болон бөө удганыг тахин шүтэгчдийг эс тооцвол, эрх баригч ангиуд Распутины аллагыг авралын үйл хэрэг хэмээн угтсан. Гэртээ хорионд орсон бөгөөд гар нь, Царийн үүнийг илэрхийлснээр бол, мужикын цусанд – Христ хэдий ч, мужик хэвээрээ! – будагдсан Их Гүн дээр тухайн үед Петербургт байсан эзэн хааны гэр бүлийн бүхий л гишүүд талтайгаар зочилсон. Царинагийн өөрийнх нь эгч, Их Гүн Сергейн бэлэвсэн эхнэр, алуурчдын төлөө залбирч, тэдний эх оронч үйл хэрэгт нь ивээл дуудаж байна гэж телеграмдсан. Сонингууд, Распутиныг дурдахыг нь хориглох хүртэл, хөөр бахтай нийтлэлүүдийг нийтэлсэн. Театруудад тэд алуурчдад хүндэтгэл үзүүлэхийг оролдсон. Гудмуудаар зөрөн өнгөрөгчид бие биендээ баяр хүргэцгээсэн. “Айл өрхүүдэд, офицеруудын уулзалтуудан дээр, ресторануудад,” Ханхүү Юсуповын өгүүлснээр, “тэд бидний эрүүл энхийн төлөө хундага өргөсөн; үйлдвэрүүдэд ажилчид бидэнд зориулж ‘Ура!’ хашгирцгаасан.” Распутины аллагын талаар сонсоод ажилчид гуниглаагүй гэдгийг бид хүлээн зөвшөөрөх бүрэн боломжтой. Гэхдээ тэдний хашгирсан “Ура!”-д эзэнт гүрний дахин төрөлтийн төлөөх итгэл найдвартай нийтлэг зүйл ганц ч байгаагүй юм. Распутины бүлэглэл нүднээс далд орон харзнасан. Тэд Распутиныг бүхий л дэлхийгээс – Цариас, Царинагаас, Царийн охидуудаас, мөн Вырубовагаас – нууцаар оршуулсан; Ариун Найз, их гүнгүүдэд алагдсан хуучин морины хулгайчийн цогцосны дэргэд, Царийн гэр бүл бүр өөрсөддөө хүртэл шоовдорлогдсон мэт санагдсан биз. Гэсэн хэдий ч, бүр булагдсанахаа дараа хүртэл Распутин амар амгаланг олоогүй. Хожим нь, Николай, Александра Романов хоёр гэрийн хорионд орсон байхад, Царское Селогийн цэргүүд булшийг нь ухаж гарган, авсыг нь нээсэн. Алагдсан хүний толгойн дээр нь дараах сийлбэр бүхий шүтээн байжээ: Александра, Ольга, Татьяна, Мария, Анастасия, Аня. Түр Засгийн Газар ямар нэгэн шалтгаанаар цогцсыг Петроградад авчруулахаар төлөөлөгч илгээсэн. Цугласан олон эсэргүүцсэн бөгөөд төлөөлөгч цогцсыг газар дээр нь шатаахаас өөр аргагүй болсон.

“Найз” нь алагдсаны дараагаар хаант засаг ердөө арван долоо хоногийн туршид л тэсэж үлдэж чадсан. Гэхдээ энэ богинохон цаг хугацаа нь түүнийх хэвээрээ байлаа. Распутин үгүй болсон ч, түүний сүүдэр нь ноёлсон хэвээр. Хуйвалдагсдын бүхий л хүлээлтүүдийг сөрөн, хэмжээгүй эрхэт хос аллагын дараа Распутины бүлэглэлийн хамгийн жигшигдсэн гишүүдийг онцгой зоримог байдлаар тушаал дэвшүүлж эхэлсэн. Распутины өшөө болгож зартай өөдгүй новшийг Хууль Зүйн Сайдаар томилсон. Хэд хэдэн их гүнгүүд нийслэлээс цөлөгдсөн. Цуурхлуудын дагуу бол, Протопопов спиритуализмаар хичээллэн, Распутины сүнсийг дуудаж эхэлсэн. Авралгүй байдлын бугуйл улам бүр чангарсаар байлаа.

Распутины аллага нь нүсэр үүргийг гүйцэтгэсэн хэдий ч, энэ нь үүнийг үйлдэгчид болон үүнд санаа өгөгчдийн хүлээж байсан тэр үүрэг огтхон ч байгаагүй юм. Энэ нь хямралыг сулруулаагүй, харин үүнийг улам хурцатгасан. Аллагын талаар хаа сайгүй ярилцацгаах болсон: орднуудад, штабуудад, үйлдвэрүүдэд, тариачдын овоохойнуудад. Гаргалгаа нь өөрөө өөрийгөө тулгасан: их гүнгүүд хүртэл ялзарсан бүлэглэлтэй тооцоо бодохдоо, хор бас гар буунаас өөр арга замыг олсонгүй. Яруу найрагч Блок Распутины аллагын талаар бичжээ: “... түүнийг алсан сум эрх баригч эзэнт гүрний яг зүрх рүү нь нэвтлэн орсон.”

* * *

Робеспьер нэгэн удаа ноёд язгууртнуудын эсэргүүцэл нь хаант засгийг доройтуулснаар, хөрөнгөтнүүдийг, мөн тэдний дараагаар ард түмний массуудыг өдөөснийг Хууль Тогтоох Чуулганд сануулсан байдаг. Үүний хажуугаар, Робеспьер Францын ноёд язгууртнуудын туршлагаас суралцсан бусад улс орнуудын давуу эрхэт анги давхаргууд нь хувьсгалт санаачилгыг өөрсөд дээрээ авахгүй учраас, Европын бусад орнуудад хувьсгал нь Франц дахь шиг хурдтайгаар өрнөх боломжгүй хэмээн анхааруулсан. Энэ гайхалтай анализыг хийхдээ, Робеспьер зөвхөн Францын язгууртнууд өөрсдийнхөө болчимгүй эсэргүүцлээр бусад орнуудын язгууртнуудад нэгмөсөн сургамж өглөө гэсэн таамаглал дээрээ л алдаа гаргасан юм. Хэмжээгүй эрхэт бөгөөд хагас феодал дэглэмийн, мөн үүний үр дүнд, ноёд язгууртнуудын эсрэг чиглэсэн хувьсгал нь өөрийн эхний алхамдаа, зөвхөн доогуур ноёд язгууртнуудаас төдийгүй, мөн эзэнт гүрний гишүүдийг хүртэл багтаасан түүний хамгийн давуу эрхэт дээгүүр тойргуудаас нь системтэй бүс хийгээд зөрчилдөөнтэй, гэхдээ юутай ч маш бодит хамтын ажиллагааг хүлээн авдаг болохыг Орос нь, 1905 онд, мөн ялангуяа 1917 онд, дахин батлан харуулсан. Уг тэмдэглүүштэй түүхэн үзэгдэл нь нийгэм дэх анги давхаргын онолтой зөрчилдөж буй мэт санагдаж болох боловч, үнэн хэрэгтээ тэр зөвхөн үүний мунхаг тайлбарлалттай нь л зөрчилдөж байгаа юм.

Нийгмийн бүхий л дайсагналууд нь хамгийн хурцадмал цэгтээ очих үед хувьсгал гардаг. Гэвч энэ нь хуучин нийгмийн анги давхаргуудын, ө.х., устаж мөхөх тавилантай тэдгээр анги давхаргуудын, хувьд хүртэл нөхцөл байдлыг тэсвэрлэшгүй болгон хувиргадаг. Би хэдийгээр биологийн зүйрлэлд үүний хүртэх ёстойгоос нь илүү их ач холбогдол өгөхийг хүсэхгүй байгаа ч, төрөлт гэх байгалийн үзэгдэл нь тодорхой мөчид төрүүлэгч организм болон ураг хоёрын аль алиных нь хувьд эн тэнцүүгээр зайлшгүй болдгийг энд тэмдэглэх нь илүүдэхгүй. Давуу эрхэт анги давхаргуудын үзүүлж буй эсэргүүцэл нь тэдний нийгэм дэх уламжлалт байр суурийнх нь нийгмийн цаашдын оршин тогтнолын шаардлагуудтай тохиромжгүй байдлыг илэрхийлдэг. Бүхий л зүйлс эрх баригч хүнд сурталтнуудын гараас хальтран унаж буй мэт санагдана. Язгууртнууд өөрсдийгөө ерөнхий дайсагналын төвд байгаа хэмээн мэдэрч хүнд сурталтнууд дээр бурууг тохно. Удаах нь язгууртнуудыг буруутгах ба тэгээд тэд хамтдаа, эсвэл тус тусдаа өөрсдийн сэтгэл дундуур байдлаа хүч чадлынх нь ноён оргил болсон хаант засаг өөд чиглүүлнэ.

Ноёд язгууртнуудын үе дамжсан байгууллаууд дахь албанаасаа хэсэг хугацаанд засгийн газарт дуудагдсан Ханхүү Щербатовын хэлснээр: “Самарин бид хоёр хоёул өөрсдийнхөө мужууд дахь ноёд язгууртнуудын хуучин тэргүүлэгчид нь. Эдүгээг хүртэл хэн ч биднийг

зүүнийхэн гэж тооцож байгаагүй бөгөөд бид ч өөрсдийгөө тэгж тооцдоггүй. Гэхдээ эзэн хаан хийгээд түүний засгийн газар нь нийгмийн бүхий л учир ойлгох хэсэгтэй (бид энд хувьсгалт явуулгуудын талаар яриагүй байна) – ноёд язгууртнуудтай, худалдаачидтай, хотуудтай, земствогуудтай болон тэр ч байтугай армитай – хурцаар санал зөрөлдөж буй төр засаг дахь иймэрхүү нөхцөл байдлыг бид хоёрын хэн нь ч ойлгож чадахгүй нь. Дээр байгаа хүмүүс хэрэв бидний бодлыг сонсохыг хүсэхгүй байгаа юм бол, ажлаа хүлээлгэж өгөх нь бидний үүрэг.”

Ноёд язгууртнууд өөрсдөд нь тохиолдож буй бүхий л золгүйтлүүдийн шалтгааныг хаант засаг сохорсон, эсвэл учир ойлгохоо больсон гэдгээс олж харна. Давуу эрхэт каст нь хуучин нийгмийг шинэтэй эвлэрүүлэх ямар нэгэн бодлого байх боломжгүй болсон гэдэгт итгэж чадахгүй. Ө.х., ноёд язгууртнууд нь өөрсдийн мөхөлт тавилантай эвлэрч чадахгүй бөгөөд тэд үхлийн тарчлаанаа хуучин дэглэмийн хамгийн ариун дагшин хүч буюу хаант засгийг эсэргүүцэх эсэргүүцэл болгон хувиргадаг. Язгууртан эсэргүүцлийн хурц хийгээд хариуцлагагүй байдал нь түүх язгууртнуудын дээгүүр тойргуудыг эрхлүүлсэн хүүхдүүд болгон хувиргасан гэдгээр, мөн хувьсгалтай тулгарсан тэдний айдсынх нь тэсвэрлэшгүй байдлаар тайлбарлагдана. Ноёд язгууртнуудын сэтгэл дундуур байдлын системтэй бус хийгээд зөрчилдөөн бүхий шинж чанар нь энэ бол ямар ч ирээдүйгүй анги давхаргын эсэргүүцэл гэдгээр тайлбарлагдана. Гэхдээ дэнлүү бөхөхөөсөө өмнө тод боловч, утаатай гэрэл цацруулдгийн адилаар, ноёд язгууртнууд нь алга болохынхоо өмнө эсэргүүцлийн гэрэл анивалзуулах бөгөөд энэ нь тэдний заналт дайсанд нь асар их тус болдог. Энэхүү процессын диалектик нь нэг иймэрхүү бөгөөд энэ нь нийгэм дэх анги давхаргын онолын дагуу төдийгүй, мөн зөвхөн уг онолоор л тайлбарлагдах боломжтой юм.

ХААНТ ЗАСГИЙН ТАРЧЛААН

6-р бүлэг

Эзэнт гүрэн нь ялзарсан жимстэй л адилаар, хувьсгал өөрийн эхний асуудлууддаа ч орж амжихаас өмнө, түүний доргилтонд нь нуран унасан. Бид хэрвээ хаант засаг өөрийнхөө уналтын цагийг хэрхэн угтсаныг харуулахыг оролдохгүй бол, бидний хуучин эрх баригч ангийн дүрслэл бүрэн гүйцэд бус хэвээрээ үлдэх болно.

Царь Могилев дэх штабад байсан бөгөөд түүний тийшээ очсон нь тэр тэнд шаардлагатай болсных биш, харин тэр Петроград дахь үймээн самуунуудаас зугтааж явсных. Царьтай цуг штаб дээр байсан ордны түүхч генерал Дубенский өдрийн тэмдэглэлдээ ийн бичжээ: "Тайван амгалан амьдрал энд эхэллээ. Бүхий л зүйлс урьдын адилаар үлдэх болно. Тэр (Царь) энд байлаа гээд юу ч өөрчлөгдөхгүй. Зөвхөн тохиолдлын гадаад хэрэг явдлууд л ямар нэгэн өөрчлөлтийг авчрах болно..." 2-р сарын 24-нд, Царина штаб дээрх Николай руу, ердийн адилаар Англиар, бичжээ: "Би тэр Думын хүн Кедринскийг (тэр Керенскийг хэлж байгаа юм) аймшигтай илтгэлүүдийнхээ төлөө дүүжлүүлнэ хэмээн найдаж байна – энэ нь шаардлагатай (дайны цаг дахь хууль) бас энэ нь анхааруулга болох болно. Бүгд л чамайг хатуу чанга байдлаа харуулахыг чинь хүсэж бас шалгааж байна." 25-нд Дайны Сайдаас нийслэлд ажил хаялтууд болж, ажилчдын дунд үймээн самуун эхэлсэн боловч, арга хэмжээнүүдийг авсан бөгөөд ноцтой зүйл байхгүй гэсэн телеграм иржээ. Нэг үгээр: энэ эхний удаагийнх нь биш, сүүлчийнх нь ч бас биш!

Царьт үргэлж бууж өгөхгүй байхыг сургасаар ирсэн Царина энд ч гэсэн тууштай байхыг оролджээ. 26-нд тэр, Николайг найдлагагүй зоригийг бэхжүүлэх илт эрмэлзэлтэйгээр, түүнд "Хот амгалан байна" хэмээн телеграмдсан байна. Гэхдээ үдшийн телеграмдаа "Хот дахь нөхцөл байдал огт сайн биш байгаа" болохыг тэр хүлээн зөвшөөрөх шаардлагатай болсон. Захиандаа тэр ингэж бичжээ: "Чи ажил хаялт зарлаж болохгүй, хэрвээ тэгэх юм бол, шийтгэл болгож тэднийг фронт руу илгээнэ гэж ажилчдад хэлэх хэрэгтэй. Тэднийг буудах шаардлага огтхон ч байхгүй. Ердөө л дэг журам хэрэгтэй байна – тэгээд тэднийг гүүрнүүдээр давуулахгүй байх." Тийм, ердөө нэг жижигхэн зүйл л хэрэгтэй: *ердөө л дэг журам!* Гэхдээ гол нь ажилчдыг төв рүү оруулахгүй байх – тэд захын дүүргүүдийнхээ цухалдмаар хүч чадалгүй байдалдаа бүтэж үхэг.

27-ны өглөө Генерал Иванов Гэгээн Георгийн батальон хийгээд диктаторын эрх мэдлийн хамтаар – гэхдээ тэр үүнийг зөвхөн Царское Село гартаа оруулсныхаа дараа л нийтэд зарлаж болно – фронтоос нийслэл рүү хөдөлсөн. "Илүү тохиромжгүй хүнийг төсөөлөхөд хэцүү," өөрөө ч гэсэн цэргийн диктатур тогтоогоод үзчихсэн байсан Генерал Деникиний хожим нь дурссанаар, "өтөлсөн хөгшин эр, улс төрийн нөхцөл байдлын тухай ойлголт ч, хүч чадал ч, энерги ч, хүсэл зорилго ч, хатуу ширүүн байдал ч үгүй." Анхны хувьсгалын дурсамжуудын ачаар сонголт Иванов дээр буусан юм: 11 жилийн өмнө тэр Кронштадтыг номхотгосон. Гэхдээ тэдгээр он жилүүд нь огт ул мөргүйгээр өнгөрсөнгүй: номхотгогчид өтөлж, номхотгуулагчид нас биед хүрчээ. Умард болон баруун фронтууд Петроград руу илгээх цэргүүдийг бэлтгэх тушаал авсан. Бүгд л хангалттай цаг хугацаа байгаа хэмээн бодож байсан бололтой. Иванов өөрөө хэрэг явдал удалгүй бас амжилттайгаар өндөрлөг болно хэмээн итгэж байсан бөгөөд тэр Петроград дахь танилууддаа зориулж Могилевээс хүнс авхуулахаар туслахаа илгээхээ хүртэл мартаагүй байна.

2-р сарын 27-ны өглөө Родзянко дараах үгсээр төгссөн шинэ телеграмыг Царьт илгээсэн байна: "Эх орон хийгээд эзэнт гүрний хувь тавилан шийдэгдэх эцсийн цаг ирээд байна." Царь Ордны Сайд Фредерикст хэлжээ: "Тэр цүдгэр гүзээтэй Родзянко дахиад л над руу баахан балай юм бичиж, би түүнд хариулах ч үгүй." Гэхдээ үгүй, энэ бол балай юм биш! Тэр хариулах шаардлагатай болох болно.

27-ны үд дунд алдад, штаб Павловский, Волынский, Литовский болон Преображенскийн хороонуудын бослого ба фронтоос найдвартай нэгжүүдийг явуулах шаардлагын талаарх Хабаловын мэдээг хүлээж авсан. Нэг цагийн дараа Дайны Яамнаас тун санаа амраамаар телеграм ирсэн: “Өнөө өглөө тодорхой цэргийн нэгжүүдэд эхэлсэн үймээн самуунууд нь үүрэг хариуцлагадаа үнэнч тасгууд болон батальонуудын ачаар баттайгаар хийгээд эрч хүчтэйгээр нухчин дарагдаж байна... Амар амгалан удахгүй тогтоно гэдэгт би бат итгэж байна...” Гэсэн хэдий ч, үдшийн долоон цаг өнгөрсний дараахан тэр ижил Беляев “үүрэг хариуцлагадаа үнэнч хэвээрээ үлдсэн цөөн хэдхэн нэгжүүдийн тусламжтайгаар цэргийн бослогыг нухчин дарах боломжгүй” болохыг мэдүүлсэн бөгөөд “хотын өөр өөр хэсгүүдэд нэгэн зэрэг явуулах ажиллагаанд зориулж” үнэхээр найдвартай нэгжүүдийг – тэгээд бас болоогүй, хангалттай хэмжээгээр – яаралтай илгээхийг хүсжээ.

Сайдуудын Зөвлөл уг өдрийг бүхий л золгүйтлүүдийн шалтгаан хэмээн тааварласан тэр хүнийг – хагас мэдрэл муутай Дотоод Хэргийн Сайд Протопоповыг – өөрсөд дундаасаа зайлуулахад тохиромжтой өдөр хэмээн үзсэн. Үүнтэй зэрэгцэн Генерал Хабалов засгийн газраас нууцаар бэлтгэсэн ажиллагаагаа эхлүүлж, Петроград нь, эзэн хааны зарлигаар, бүслэлтэнд орсон болохыг зарлажээ. Тэгэхээр, энд ч мөн халууныг хүйтэнтэй хослуулах оролдлого байсан байна – санаатай гэж хэлэхэд хэцүү, мөн тэртэй тэргүй огт нэмэргүй. Тэд бүслэлтийг тунхагласан хуудсуудыг хот даяар нааж ч чадаагүй: хотын дарга Балкад багс ч, цавуу ч олдоогүй. Эдгээр эрх мэдэлтнүүдийн хувьд юу ч наалдаж өгөхөө больсон бөгөөд энэ нь тэд аль эртнээс сүүдрийн хаант улсад харьяалагдах болсных юм.

Сүүлчийн царист засгийн газрын гол сүүдэр нь, урьд нь Царинагийн ямар нэгэн төрлийн буяны байгууллагыг хариуцаж байгаад, дайн ба хувьсгалын эрин үе дэх засгийн газрын тэргүүний албан тушаал өөд түүний дэвшүүлсэн далан настай Ханхүү Голицын байлаа. Найзууд нь “энэ сайхан ааштай Орос газрын эзнээс, энэ хөгшин сул дорой амьтнаас” – либерал Барон Нольдегийн түүнийг дүрсэлснээр – яах гэж ийм төвөгтэй албан тушаалыг зөвшөөрсөн болохыг асуухад Голицын ингэж хариулжээ: “Ахиад нэг сайхан дурсамжтай болох гэж.” Тэр, ямар ч байсан, уг зорилгодоо хүрээгүй. Сүүлчийн царист засгийн газар тэдгээр цагуудад ямархуу мэдрэмжтэй байсныг нь Родзянкогийн дараах түүх гэрчилнэ: Сайдуудын үүлзалт болж байсан Мариинскийн Ордон руу цугласан олон хөдөлж эхэлсэн гэсэн эхний мэдээг дуулаад, барилга дахь бүх гэрлүүдийг нэн даруй унтраажээ. Засгийн газар ганц л зүйлийг хүсжээ – хувьсгал тэднийг битгий анзаараасай гэж. Гэсэн хэдий ч, энэ цуурхал нь худлаа болж таарсан ба ямар нэгэн дайралт болоогүй байна. Гэрлүүдийг эргүүлэн асаахад царист засгийн газрын нэгэн гишүүн өөрийгөө ширээн доор байгаагаа олж мэдсэн бөгөөд тэр үүнд “өөрөө хүртэл гайхширсан.” Тэр тэнд ямар төрлийн дурсамж хуримтлуулж байсан нь тогтоогдоогүй.

Гэхдээ Родзянкогийн өөрийнх нь мэдрэмжүүд ч мөн хамгийн өндөр цэг дээрээ байгаагүй бололтой. Засгийн газрын төлөөх урт боловч, хий дэмий утсаарх эрлийн дараагаар Думын дарга дахин Ханхүү Голицынтой холбогдохыг оролдсон байна. Тэр түүнд хариулжээ: “Цаашид ямар нэгэн асуудлаар надтай холбогдохгүй байгаач гэж би гуйя, би огцорсон.” Уг мэдээг дуулаад, Родзянко, үнэнч нарийн бичгийнх нь хэлснээр бол, түшлэгтэй сандал дээр хүндээр шигдэн сууж, хоёр гараараа нүүрээ тагласан байна... “Бурхан минь, ямар аймаар юм бэ!.. Төр засаг байхгүй... Анархи... Цус...” – тэгээд тэр нулимс дуслуулжээ. Царист засаглалын зөнөг сүнс замхран алга болоход Родзянко баяр хөөргүй, орхигдсон, өнчирсэн мэтээр өөрийгөө мэдэрсэн. Тэр уг мөчид маргааш өөрөө хувьсгалыг “удирдах” шаардлагатай болно гэсэн бодлоос хичнээн хол байна вэ!

Голицыны утсаарх хариулт нь, 27-ны үдэш Сайдуудын Зөвлөл өөрийгөө нөхцөл байдлыг хянах чадваргүйгээ эргэлзээгүйгээр хүлээн зөвшөөрч, ард түмний итгэл найдварыг хүлээсэн тийм хүнийг засгийн газрын толгой дээр тавихыг Царьт санал болгосон гэдгээр тайлбарлагдана. Царь Голицын дээр хариулжээ: “Одоогийн нөхцлүүд дорх бие бүрэлдэхүүн

дэх өөрчлөлтүүдийн тухайд гэвэл, би тэднийг зөвшөөрөх боломжгүй хэмээн үзэж байна. Николай.” Тэр яг ямар нөхцлүүдийг хүлээж байсан юм бол? Үүний хажуугаар, бослогыг нухчин дарахын төлөө “хамгийн шийдэмгий арга хэмжээнүүд”-ийг авахыг Царь тэднээс шаардсан. Үүнийг хэлэх нь хийхээсээ амархан байлаа.

Дараачийн өдөр нь, 28-нд, номхоршгүй Царинагийн зүрх хүртэл эцэст нь мохсон. “Буулт хийх шаардлагатай” хэмээн тэр Николайд телеграмджээ. “Ажил хаялтууд үргэлжилсээр. Олон цэргүүд хувьсгалын талд орсон. Аликс.” Хэмжээгүй эрхэт хаант засгийг улайран шүтэгч энэ Хессийг “буулт хийх шаардлагатай” гэж зөвшөөрөхөөс өөр аргагүй болгохын тулд, бүхий л харуулуудын, бүхий л гарнизоны, бослого шаардлагатай болсон юм. Одоо Царь ч гэсэн “цүдгэр гүзээтэй Родзянко” түүнд балай юм хэлээгүй байж магадгүй хэмээн сэжиглэж эхэлжээ. Николай гэр бүл дээрээ очихоор шийдсэн байна. Яг ч тав тухтай биш байгаа штабын генералууд түүнийг хойноос нь зөөлхнөөр түлхсэн байж ч бас болох юм.

Царийн галт тэрэг анхандаа осол эндэлгүйгээр аялсан. Бүс нутаг дахь цагдаагийн дарга нар хийгээд амбан захирагчид, ердийн адилаар, түүнийг угтахаар гарч ирцгээж байлаа. Хувьсгалт эргүүлгээс хол, дассан бүхээгэндээ, байнгын бараа бологсдоор хүрээлүүлсэн, Царь ойртон ирсэн хямралын талаарх мэдрэмжийг дахин гээсэн бололтой. 28-ны гурван цагт, үйл явдлууд аль хэдийн түүний хувь тавиланг шийдчихсэн байхад, тэр Вязьмагаас Царина руу телеграм явуулжээ: “Гайхалтай цаг агаар. Чамайг сайн бас тайван байгаа гэж найдаж байна. Олон цэргүүдийг фронтоос илгээсэн. Зөөлөн хайрын хамтаар. Ники.” Царина хүртэл шаардлагатай гэж үзэх болсон буултуудын оронд, зөөлнөөр хайрладаг Царь маань цэргүүдийг фронтоос илгээсэн ажээ. Гэхдээ тэр “гайхалтай цаг агаар”-ыг үл харгалзан, хэдхэн цагийн дараа, Царь хувьсгалт шуургатай нүүр тулгаран зогсох болно. Түүний галт тэрэг Вишер өртөө хүртэл л явсан. Төмөр замын ажилчид галт тэргийг цааш явуулаагүй: “Гүүрэнд гэмтэл гарсан.” Нөхцөл байдлыг намжаах гэсэндээ бараа бологсод нь өөрсдөө энэхүү шалтгийг зохиосон байх магадлал маш өндөр. Николай өөрөө, эсвэл тэд түүнийг, Николаевскийн төмөр замын дагуух Бологое тосгоноор дамжуулан гаргахыг оролдсон; гэхдээ энд ч гэсэн ажилчид галт тэргийг цааш нь явуулаагүй. Энэ нь бүхий л Петроградын телеграмуудаас хавьгүй илүү бодитой байлаа. Царь штабаас гарч явсан ба тэр нийслэл рүүгээ ч очиж чадаагүй. Жирийн нэг төмөр замын “хүү” нараараа хувьсгал ноёнд “шаг” хэмээн хашгирсан юм!

Царийг галт тэргэнд нь дагалдаж явсан ордны түүхч Дубенский өдрийн тэмдэглэлдээ бичжээ: “Бүгд л энэхүү Вишер дэх шөнө дундын эргэлт бол түүхэн шөнө гэдгийг ойлгож байгаа... Үндсэн хуулийн асуудал шийдэгдсэн болох нь надад бүхэлдээ илэрхий байна; үүнийг нэвтрүүлэх нь лавтай... Бүгд л зөвхөн тэдэнтэй, Түр Засгийн Газрын гишүүдтэй, наймаалцах хэрэгтэй гэж хэлцгээж байна.” Ард нь үхлийн аюул өтгөрч буй доошлуулсан дохиолууртай нүүрлэсэн, Гүн Фредерикс, Ханхүү Долгорукий, Герцог Лейхтенберг, бүгд л, эдгээр дээгүүр ноёдууд бүгдээрээ, одоо болохоор, үндсэн хуулийн төлөө байна. Тэд тэмцэлдэх талаар бодохоо ч больжээ. Зөвхөн наймаалцах л, ө.х., 1905 онд тэгсэн шигээ тэднийг дахиад тэнэгтүүлэх л, хэрэгтэй.

Галт тэрэг замаа ололгүйгээр тэнүүчилж явах үед, Царина Царь луу, түүнийг аль болох хурдан эргэж ирэхийг хүсэн, нэг телеграмын араас нөгөөг нь явуулсаар байлаа. Гэхдээ түүний телеграмууд нь телеграфын газраас “Хаяглагчийн байгаа газар мэдэгдэхгүй” гэж цэнхэр харандаагаар бичсэн бичээстэйгээр түүнд эргэж ирсэн байна. Телеграфын албан тушаалтнууд Оросын Царийн байршлыг тодорхойлох боломжгүй байжээ!

Цэргийн хороонууд дуу хуур болон туг далбаануудын хамтаар Таврическийн Ордон руу жагсацгаасан. Харуулын цэргийн нэгэн тасаг, Гүнгийн Авхай Клейнмихелийн хэлснээр, гэнэт хувьсгалт өвчин туссан Их Гүн Кирилл Владимировичийн удирдлаган дор жагсжээ. Эргүүлүүд алга болцгоосон. Ойр дотныхон ордныг хаяж явцгаасан. “Хүн болгон л чадах

чадахаараа өөрсдийгөө аварцгааж байлаа” хэмээн Вырубова өгүүлжээ. Хэсэг бүлэг хувьсгалч цэргүүд ордон дотор тэнүүчилж, шуналтай хачирхлын хамтаар, юм болгоныг үзэцгээсэн байна. Дээдчүүл юу хийхээ шийдэж ч амжаагүй байхад, доодчуул Царийн ордныг музей болгон хувиргаж байжээ.

Байршил нь мэдэгдэхгүй Царь Псков тийш, хөгшин Генерал Рузскийгаар командлуулсан умард фронтын штабын зүг рүү, ухарсан. Царийн өрөөнд нэг зөвлөгөөг нөгөө нь дагана. Царь алгуурлана. Хувьсгал аль хэдийн минутаар тоолж эхэлчихээд байхад, тэр өдрөөр, долоо хоногоор тоолсон хэвээр.

Яруу найрагч Блок хаант засгийн эцсийн саруудын турш дахь Царийг ингэж дүрсэлжээ: “Гөжүүд, гэхдээ хүсэл зорилго байхгүй, сандруу, гэхдээ юу ч мэдрэхээ больсон, хүмүүст итгэл алдарсан, яриа нь хянуур ба болгоомжтой, тэр өөрийнхөө эзэн нь байхаа больсон. Тэр нөхцөл байдлыг ойлгохоо больсон ба нэг ч тодорхой ухамсартай алхам авалгүйгээр, өөрөө эрх мэдэлд тавьсан тэдгээр хүмүүсийнхээ гарт өөрийгөө бүхэлд нь өгсөн.” Эдгээр хүсэл зорилгогүй хийгээд хянуур, болгоомжтой хийгээд итгэл алдарсан шинж тэмдгүүд нь 2-р сарын сүүлчийн хийгээд 3-р сарын эхний өдрүүдийн туршид хичнээн ихээр өссөн болоо!

Николай эцэст нь үзэн ядагдсан Родзянкод, эх орны авралын төлөө, тэр түүнийг, гадаад хэргийн, дайны, тэнгисийн цэргийн яамдын томилгоог түүнд үлдээн, шинэ засгийн газар бүрдүүлэхийг зааварлаж байна гэсэн телеграмыг илгээхээр бэлтгэсэн ч, үүнийгээ юутай ч илгээгээгүй бололтой. Царь “тэдэнтэй” наймаалцана гэж найдсан хэвээрээ байсан юм: санаснаас, “олон цэргүүд” Петроград руу очих зам дээрээ яваа шүү дээ.

Генерал Иванов үнэхээр саад бартаагүйгээр Царское Село дээр хүрэлцэн ирсэн: төмөр замын ажилчид Гэгээн Георгийн батальонтай бол мөргөлдөж зүрхлээгүй нь ойлгомжтой. Генерал хожим нь ирж явах замдаа гурав эсвэл дөрвөн удаа өөдөөс нь эрээ цээргүйгээр авирласан доодчуул дээр тэр “эцгийн нөлөөлөл” үзүүлэх шаардлагатай болсныг хүлээн зөвшөөрсөн байдаг: тэр тэднийг өвдөг дээр нь сөхрүүлжээ. “Диктатор”-ыг Царское Село дээр хүрэлцэн ирмэгц бүс нутаг дахь эрх мэдэлтнүүд нь түүнд Гэгээн Георгийн батальон болон цэргүүдийн хоорондох мөргөлдөөн нь Царийн гэр бүлд аюул авчрах болно хэмээн мэдэгдсэн байна. Тэд зүгээр өөрсдийнхөө төлөө л чичирцгээж байсан ба номхотгогчийг галт тэрэгнээсээ буулгүйгээр буцахыг зөвлөжээ.

Генерал Иванов нөгөө “диктатор” Хабалов руугаа арван асуулт телеграмдсан бөгөөд тэр эдгээртээ яг таг хариултуудыг авсан. Тэд тийм гавьяатай учраас, бид тэднийг бүхэлд нь доор орууллаа:

Ивановын асуултууд	Хабаловын хариултууд
Хичнээн цэргүүд дэг журмыг сахиж, хичнээн цэргүүд үймээн самуунд оролцож байгаа вэ?	Тэнгисийн Цэргийн Яамны барилгад дөрвөн харуулын цэргийн тасаг, таван морин цэргүүд болон казакуудын суман, хоёр их буучдын анги миний мэдэлд байна; цэргүүдийн үлдсэн нь хувьсгалчдын талд орсон, эсвэл тэдэнтэй хүрсэн тохиролцооныхоо үндсэн дээр төвийг сахиж байгаа. Цэргүүд ганц ганцаараа, эсвэл хэсэг бүлгээрээ, офицеруудын зэвсгийг хураан, хотоор хэсэж байна.
Аль аль төмөр замын өртөөнүүдийг хамгаалалтандаа авсан бэ?	Бүхий л өртөөнүүд нь хувьсгалчдын гарт орсон бөгөөд тэд чанд хамгаалалтандаа авсан байгаа.
Хотын аль аль хэсгүүдэд дэг журам сахигдаж байгаа вэ?	Хот тэр чигтээ хувьсгалчдын гарт орсон, утас ажиллахгүй, хотын ялгаатай хэсгүүдийн хооронд харилцаа холбоо байхгүй.
Хотын ялгаатай хэсгүүдийг ямар ямар эрх мэдэлтнүүд захирч байгаа вэ?	Би энэ асуултанд хариулж чадахгүй.
Бүхий л яамд нь зохих ёсоор үйл ажиллагаагаа явуулж байгаа юу?	Сайдууд хувьсгалчдад баривчлагдсан.
Ямар ямар цагдаагийн хүчнүүд одоогоор чиний мэдэлд байгаа вэ?	Тийм юм юу ч байхгүй.
Дайны Хэлтсийн ямар ямар техникийн хийгээд хангамжийн байгууллаууд одоогоор чиний хяналтанд байгаа вэ?	Аль нь ч миний хяналтанд байхгүй.
Хэр их хүнсний нөөц чиний мэдэлд байгаа вэ?	Миний мэдэлд ямар ч хүнсний нөөц байхгүй. Хотод 2-р сарын 25-ны байдлаар 5,600,000 пуд гурилын нөөц байсан.
Хэр их зэр зэвсэг, их буу болон сумны нөөц босогчдын гарт орсон бэ?	Бүхий л их бууны байгууламжууд нь хувьсгалчдын гарт орсон.
Ямар ямар цэргийн эрх мэдэлтнүүд болон штабууд чиний хяналтанд байгаа вэ?	Дүүргийн штабын ахлагч миний хувийн хяналтанд байгаа; дүүргийн бусад захиргаануудтай бол надад ямар нэгэн холбоо байхгүй.

Нөхцөл байдлын талаарх энэ хоёрдмол бус гэрэлтүүлгийг хүлээж авсан Генерал Иванов галт тэрэгнээс буугаагүй эшелонуудаа Дно [ёроол – Орч.] өртөөний зүг эргүүлэхийг “зөвшөөрчээ.” “Ингэж,” штаб дээрх гол дүрүүдийн нэг, Генерал Лукомскийн дүгнэснээр, “диктаторын эрх мэдэлтэй Генерал Ивановын аялал шившгээс өөр юуг ч авчраагүй юм.”

Энэ шившиг нь, дашрамд хэлэхэд, маш нам гүм шившиг байсан бөгөөд давалгаалах үйл явдлууд дотор ул мөргүйгээр живсэн. Диктатор бодвол, авсан хүнсээ Петроград дахь найзууддаа аваачиж өгөн, Царинатай урт харилцан яриа өрнүүлээ биз: өнөөх нь өөрийн амь биеийг үл хайрлан цэргийн эмнэлгүүдэд хийсэн ажлаа зааж өгөн, армийн болон ард түмний ач тус мэддэггүй зангийн талаар гомдоллоо биз.

Энэ хооронд Псковт, Могилевын замаар, улам бүр хар бараан мэдээнүүд ирсээр байлаа. Хааны гэр бүлийн эрхлүүлж, цэрэг болгоныг нэрээр нь мэддэг байсан Эзэнтний өөрийнх нь хамгаалагчид бослогод оролцоогүй тэдгээр офицеруудыг баривчлах зөвшөөрөл хүсэн Улсын Дума дээр ирсэн. Тэр ганц ч тасгийн үнэнч байдлыг батлан даах боломжгүй учир, Дэд Адмирал Курош нь Кронштадт дахь бослогыг нухчин дарахын тулд ямарваа нэг арга хэмжээ авч чадахгүй байгаагаа тайлагнасан. Балтын флот Улсын Думын Түр Комиссын эрх мэдлийг хүлээн зөвшөөрч байна гэж Адмирал Непенин телеграмдсан. Москвагийн ерөнхий командлагч Мрозовский тайлагнажээ: “Цэргүүдийн олонхи нь их буунуудынхаа хамтаар хувьсгалчдын талд орсон. Иймээс хот бүхэлдээ тэдний хяналтанд байна. Хотын

дарга хийгээд түүний туслах нь хотын захиргааг орхин явсан.” Орхин явсан гэдэг нь тэд зугтаасан гэсэн үг.

Энэ бүхнийг Царь 3-р сарын 1-ний үдэш олж мэдсэн. Шөнө орой болтол хариуцлагатай засаглалын талаар тэд ярилцаж бас ятгалцсан. Царь эцэст нь шөнийн хоёр цагт өөрийн зөвшөөрлөө өгсөн ба түүний тойрон хүрээлэгчид сэтгэл нь амарсан аятай санаа алдсан. Тэдний бодлоор, энэ нь хувьсгалын асуудлыг шийдвэрлэх учиртай байсан хойно, үүний хажуугаар, бослогыг нухчин дарахаар Петроград руу хөдөлгөсөн нэгжүүдийг фронт руу буцаах тушаал гарсан. Рузский үүрээр сайн мэдээг Родзянкод дуулгахаар яаравчилсан. Гэхдээ Царийн цаг нь хэтэрхий удаан байлаа. Энэ үед Таврическийн Ордонд аль хэдийн демократууд, социалистууд, цэргүүдийн хийгээд ажилчдын төлөөлөгчдийн овоолгон дор булагдсан байсан Родзянко Рузскийд хариулжээ: “Таны санал болгож байгаа зүйл чинь хангалттай биш; энэ бол одоо эзэнт гүрний өөрийнх нь оршин тогтнолын тухай асуудал болчихоод байна... Хаа сайгүй цэргүүд, Думын хийгээд ард түмний талд орон, Михаил Александровичийн засаг барилт дор, Угсаа Залгамжлагчид хаан ширээгээ тавьж өгөхийг шаардаж байна.” Цэргүүд, мэдээж хэрэг, Угсаа Залгамжлагчийг эсвэл Михаил Александровичийг шаардах талаар бодоо ч үгүй. Родзянко зүгээр л, Думын үүн дээр хувьсгалыг зогсооно хэмээн найдсан хэвээр байсан тэр уриаг, цэргүүд болон ард түмэнд хамааруулсан хэрэг. Гэхдээ, ямар ч байсан, Царийн буулт нь хожимдож ирлээ: “Анархи тийм их хэмжээнд очсон учраас, би (Родзянко) урьд шөнө Түр Засгийн Газар томилохоос өөр аргагүй болсон. Харамсалтай нь, хааны зарлиг хэтэрхий хожимдож ирлээ...” Эдгээр сүрлэг үгс нь Думын дарга Голицыны хойноос унагаасан нулимснүүдээ хатааж дөнгөсөн болохыг гэрчилнэ. Царь Родзянкогийн Рузскийтай хийсэн харилцан яриаг уншиж үзсэн, тэгээд эргэлзсэн, ахиж нэг удаа уншсан, тэгээд харзнахаар шийдсэн. Гэхдээ одоо дайны толгойлогчид түгшүүр зарлаж эхэлсэн байв: асуудал тэдэнд ч гэсэн бага зэрэг хамаатай байжээ!

Генерал Алексеев шөнө фронтуудын ерөнхий командлагчдын дунд нэгэн төрлийн санал асуулга явуулсан. Одоо цагийн хувьсгалууд нь телеграфын оролцоотойгоор гүйцэлдэж, эрх мэдэлтнүүдийн хамгийн анхны сэдлүүд хийгээд хариу үйлдлүүд нь цаасан дээр буун түүхэнд үлддэг болох нь сайн хэрэг. 3-р сарын 1-нээс 2-нд шилжих шөнийн цагууд дахь царист филдмаршалуудын хоорондох хэлэлцүүлгүүд нь хүний талаарх ижилгүй баримт. Царь хаан ширээнээсээ буух шаардлагатай юу эсвэл үгүй юу? Баруун фронтын ерөнхий командлагч, Генерал Эверт, зөвхөн Рузский, Брусилов генералууд өөрсдийнхөө саналыг өгсний дараагаар л, өөрийнхөө саналыг өгөхийг зөвшөөрчээ. Румыны фронтын ерөнхий командлагч, Генерал Сахаров, өөрийнхөө саналыг өгөхөөс өмнө, бусад бүхий л ерөнхий командлагчдын саналуудыг өөрт нь дамжуулахыг шаардсан байна. Удаан хүлээлгэсний эцэст, энэхүү эрэлхэг дайчин маань түүний эзэн хааныг хайрлах халуун хайр нь түүний зүрх сэтгэлийг “бузар санал”-ын хүлээн зөвшөөрөлттэй эвлэрэх явдлыг зөвшөөрөхгүй ч; юутай ч “бүр ч бузар санаархлууд”-аас зайлсхийхийн тулд хаан ширээнээсээ буухыг тэр Царьт “цүрхирч уйлан байж” зөвлөж байгаа болохоо зарлажээ. Адьютант-Генерал Эверт буулт хийх шаардлагыг нилээд ухаалгаар тайлбарласан: “Нийслэл дэх одоогийн нөхцөл байдлын тухай мэдээлэл армид нэвчин орохоос сэргийлэхийн тулд, түүнийг эргэлзээгүй үймээн самуунуудаас хамгаалахын тулд би байж болох бүхий л арга хэмжээнүүдийг авч байна. Нийслэлүүд дэх хувьсгалыг зогсоох ямар ч арга байхгүй.” Кавказын фронт дээрх Их Гүн Николай Николаевич нь Цариас, “туйлын арга хэмжээ”-г аван, хаан ширээнээсээ буухыг өвдөг сөхрөн байж гуйжээ. Генерал Алексеев, Брусилов болон Адмирал Непенин нараас үүнтэй төстэй залбирлууд ирсэн. Рузский амаараа мөн үүнтэй төстэйгээр ярьсан. Генералууд хайрт эзэн хааныхаа чамархай руу долоон бууны хонгиог хүндэтгэлтэйгээр чиглүүлсэн. Шинэ засаглалтай эвлэрэх мөчийг алдчихвий гэж айн, өөрсдийн цэргүүдээс үүнээс дутахгүйгээр айн, газар нутгаа бууж өгч дасцгаасан, эдгээр командлагчид Царьт, Дээд Ерөнхий Командлагчид, санал нэгтэй зөвлөгөөг өгсөн: тулалдалгүйгээр орхиж яв. Энэ бол түүний эсрэг цэрэг илгээж болох мэт санагдаж байсан тэр алс холын Петроград

биш, харин түүнээс эдгээр цэргүүдийг зээлж авах ёстой фронт байсан юм.

Ийм сүрдүүлгүүдээр тоногдсон тайлагналыг сонсчихоод, Царь эзэмшихээ больсон хаан ширээнээсээ буухаар шийдсэн. Үйл явдалтай тохирсон телеграмыг Родзянкод илгээхээр бэлтгэжээ: “Эх орон Оросынхоо жинхэнэ сайн сайхан хийгээд авралын төлөө гаргахгүй золиос гэж надад үгүй. Ийм учраас би өөрийн хүүдээ хаан ширээгээ тавьж өгөхөд бэлэн байгаа бөгөөд түүнийг нас биед хүрэх хүртэл нь өөртэйгөө хамт үлдээхийн тулд, өөрийн дүү, Их Гүн Михаил Александровичийг засаг баригчаар томилж байна. Николай.” Гэсэн хэдий ч, Гучков, Шульгин гишүүд Псков руу очихоор нийслэлийг орхин гарсан гэх мэдээ ирсэн учраас, энэ телеграмыг ч гэсэн илгээгээгүй. Энэ нь шийдвэрийг хойшлуулах шинэ шалтгийг өгсөн юм. Царь телеграмыг өөрт нь эргүүлж авчрахыг тушаажээ. Тэр өөрийгөө хэт хямдханаар борлуулахаас айж байсан нь ойлгомжтой ба тэр аятайхан мэдээг, эсвэл илүү зүйтэйгээр хэлэх юм бол, гайхамшигийг, хүлээсэн хэвээрээ л байлаа. Николай хоёр гишүүнийг 3-р сарын 2-ноос 3-нд шилжих шөнийн 12 цагт хүлээн авсан. Гайхамшиг ирээгүй бөгөөд үүнээс цааш бултах боломжгүй болсон. Царь гэнэтхэн хүүгээсээ хагацаж чадахгүй хэмээн зарласан – ямар бүдэг найдварууд түүний толгойд эргэлдэж байсан юм бол? – бөгөөд дүүдээ хаан ширээгээ тавьж өгөх зарлиг дээр гарын үсгээ зуржээ. Үүнтэй зэрэгцэн, Ханхүү Львовыг Сайдуудын Зөвлөлийн Даргаар, Николай Николаевичийг Дээд Ерөнхий Командлагчаар томилсон Сенатад илгээх зарлигуудад гарын үсэг зурсан байна. Царинагийн гэр бүл доторх сэрдлэгүүд нь зөвтгөгдсөн юм шиг санагдахаар байлаа: үзэн ядагдсан “Николаша” хуйвалдагсдын хамтаар эргэн эрх мэдэлд ирлээ. Хувьсгал хамгийн сүр жавхлант дайны толгойлогчтой эвлэрнэ гэдэгт Гучков ноцтойгоор итгэсэн бололтой. Өнөөх нь ч гэсэн өөрийн томилгоогоо сэтгэлээсээ хүлээж авсан. Тэр бүр хэдэн хоногийн турш ямар нэгэн төрлийн тушаал өгөхийг, эх орны өмнө хүлээсэн үүрэг хариуцлагуудын биелүүлэлтэнд зориулсан уриалга гаргахыг, оролдсон. Гэсэн хэдий ч, хувьсгал түүнийг ямар ч зовлонгүйгээр зайлуулж хаясан юм.

Чөлөөт шийдвэр юм шиг харагдах байдлыг нь хадгалахын тулд, хаан ширээг тавьж өгөх зарлигийг, Царийн хаан ширээнээсээ буух анхны шийдвэр нь тэр цагт гарсан мэтээр дүр исгэн, өдрийн гурван цагаар огноолжээ. Гэхдээ тэгж яривал, очирт таягаа дүүдээ биш, харин хүүдээ гардуулан өгсөн өдөр гаргасан тэр “шийдвэр”-ийг үйл явдлуудын илүү тааламжтай эргэлтэнд найдан, эргүүлээд авчихсан байсан. Гэсэн хэдий ч, үүний талаар хэн ч чангаар яриагүй. Царь үзэн ядагдсан гишүүдийн өмнө нэр төрөө хадгалж үлдэх эцсийн хүчин чармайлтыг гаргасан бөгөөд тэд ч өөрсдийнхөө зүгээс уг түүхэн баримтын хуурамчаар үйлдэлтэнд, уг ард түмний хууран мэхлэлтэнд, зөвшөөрөл олгосон. Хаант засаг ердийн стилиэ даган тайзнаас буусан. Гэхдээ түүнийг залгамжлагчид ч өөрсөддөө үнэнч хэвээр үлдэцгээсэн. Тэд өөрсдийнхөө буруу харсан явдлыг байлдан дагуулагчийн ялагдагчид үзүүлж буй өгөөмөр сэтгэл хэмээн тооцсон ч байж магадгүй.

Өдрийн тэмдэглэлийн флегматик стилиэсээ бага зэрэг хөндийн, Николай 3-р сарын 2-нд ийнхүү бичжээ: “Өнөө өглөө Рузский ирэн, Родзянкотой шууд шугамаар хийсэн маш урт харилцан яриаг надад уншиж өгсөн. Түүний үгсээр бол, Петроград дахь нөхцөл байдал нь, ажилчдын хороогоор төлөөлүүлсэн социал-демократ нам тэднийг эсэргүүцэж байгаа учир, Улсын Думын гишүүдээс бүрдсэн засгийн газар ямар нэгэн юм хийх чадалгүй байх тийм хэмжээнд очсон юм байх. Би хаан ширээнээсээ буух хэрэгтэй. Рузский уг харилцан яриаг штаб дээрх Алексеев болон бүхий л ерөнхий командлагчдад дамжуулсан. 12:30-д хариултууд ирсэн. Оросыг аварч, армийг фронт дээр үлдээхийн тулд, би энэхүү алхмыг авахаар шийдсэн. Би зөвшөөрсөн бөгөөд хаан ширээгээ тавьж өгөх зарлигийн загварыг штабаас явуулсан. Үдэш Гучков, Шульгин хоёр Петроградаас ирсэн бөгөөд би тэдэнтэй ярилцаж, залруулсан ба гарын үсгээ зурсан зарлигаа тэдэнд өгсөн. Шөнийн нэг цагт би хүндхэн мэдрэмжүүдийн хамтаар Псковыг орхин гарсан; миний эргэн тойронд – урвалт, хулчгарлал, хууран мэхлэлт.”

Николайн хорсол нь огт үндэслэлгүй байгаагүй болохыг бид хүлээн зөвшөөрөх ёстой. 2-р сарын 28-нд л, Генерал Алексеев фронтуудын бүхий л ерөнхий командлагчдад ийнхүү телеграмдаж байсан: "Идэвхтэй армийн цэргүүдийг өгсөн ам тангарагт нь хийгээд үүрэг хариуцлагад нь үнэнч байлгах эзэн хааны хийгээд эх орны өмнө хүлээсэн ариун дагшин үүрэг бид бүгдэд оногдоод байна." Хоёр хоногийн дараа, Алексеев эдгээр ижил ерөнхий командлагчдыг "ам тангараг болон үүрэг хариуцлагадаа үнэнч байдал"-аа хөсөр хаяхад уриалсан. Бүхий л командлагч бие бүрэлдэхүүн дундаас Царийнхаа төлөө өндийх нэг ч хүн олдоогүй. Тэд бүгд, тэнд тухтай өрөө олдоно гэсэн бат найдлагатайгаар, хувьсгалын хөлөг онгоцонд суухаар яаравчилсан. Генералууд болон адмиралууд царист тэмдгүүдээ хуулж хаян, улаан тууз зүүцгээсэн. Хожим нь ганц үнэнч шударга сүнсний талаар мэдээ сонсогдсон: шинэ тангаргаа өргөж байх зуураа, зүрх нь хаагдаж үхсэн нэгэн корпусын командлагч. Гэхдээ түүний зүрх нь шархалсан монархист мэдрэмжүүдээс болж хаагдсан болохоос, өөр бусад шалтгаанаар хаагдаагүй гэдэг нь нотлогдчихсон зүйл биш. Цэргийн бус албан тушаалтнуудад угаасаа цэргийнхний харуулснаас илүү эр зоригийг харуулах шаардлага байгаагүй: бүгд л чадах чадахаараа өөрсдийгөө аварцгааж байлаа.

Гэхдээ хаант засгийн цаг нь хувьсгалын цагтай яаж ч бодсон давхцаагүй юм. 3-р сарын 3-ны үүрээр, Рузский нийслэлээс дахин шууд шугамаар дуудагдсан. Родзянко, Ханхүү Львов хоёр түүнээс дахиад л хожимдсон болж таарсан Царийн зарлигийг хойшлуулахыг шаарджээ. Алексейг хаан ширээнд суулгах явдлыг – шинэ эрх баригчдын бултангүйгаар хэлснээр, – зөвшөөрүүлэх боломжтой байж магадгүй, – хэнээр? – гэхдээ Михайлын хаан ширээнд суулт нь туйлын зөвшөөрөгдөх боломжгүй. Рузский, зэвүүцэлгүй бусаар, урьд шөнө ирсэн Думын гишүүд өөрсдийн аяллын зорилт болон үүрэг даалгавруудын талаар хангалттай мэдээлэлгүй байсанд харамсаж байгаагаа илэрхийлсэн байна. Гэхдээ энд ч гэсэн гишүүдэд зөвтгөл байжээ. "Миний урьд өмнө нь хэзээ ч үзэж харж байгаагүй тийм цэргийн бослого бидний бүгдийнх нь хувьд гэнэтийн байдлаар гарсан" хэмээн, бүхий л амьдралынхаа туршид цэргийн бослогууд харахаас өөр юу ч хийж байгаагүй гэлтэйгээр, Лорд Чемберлен Рузскийд тайлбарласан байна. "Михайлыг эзэн хаанаар зарлах нь гал дээр тос цутгах бөгөөд сөнөөж болох бүхий л зүйлсийн өршөөл энэрэлгүй сөнөөлт эхлэх болно." Тэр хэрхэн тэднийг бүгдийг нь эргэлдүүлж, сэгсчиж, бөхийлгөж, тахийлгана вэ!

Генералууд хувьсгалын уг шинэ "бузар санаархал"-ыг уг дуугүйгээр залгисан. Алексеев л ганцаараа ерөнхий командлагчдад дамжуулсан телеграфаарх мэдэгдлээрээ бага зэрэг сэтгэлээ амраасан: "Зүүний намууд болон ажилчдын төлөөлөгчид Думын даргад хүчтэй шахалт үзүүлж байгаа бөгөөд Родзянкогийн хэлж байгаа зүйлсэд илэн далангүй хийгээд чин үнэнч зүйл байхгүй." Тэдгээр цагуудад генералуудад дутагдаж байсан ганц зүйл нь чин үнэнч байдал байсан ажээ!

Гэхдээ энэ үед Царь дахиад бодлоо өөрчилчихсөн байлаа. Псковоос Могилевт ирээд, тэр хаан сэнтийгээ хүүдээ өгөх зөвшөөрөлтэй хуудас цаасыг Петроград руу дамжуул хэмээн штабынхаа хуучин ахлагч Алексеевт өгчээ. Уг хослол нь түүнд явж явж арай ирээдүйтэй санагдсан бололтой. Алексеев, Деникиний өгүүлсний дагуу, телеграмыг авч явчихаад... тэгээд үүнийг илгээгээгүй байна. Тэр армид хийгээд улс оронд аль хэдийн нийтлэгдсэн тэдгээр хоёр тунхаглалыг хангалттай гэж боджээ. Уг зөрөлдөөн нь зөвхөн Царь хийгээд түүний зөвлөхүүдээр зогсохгүй, бас Думын либералууд нь хувьсгалаас удаанаар сэтгэж байснаас урган гарсан юм.

Могилевийг эцсийн удаа орхин гарахынхаа өмнө, 3-р сарын 8-нд, албан ёсоор бол, аль хэдийн баривчлагдсан Царь цэргүүдэд зориулж дараах үгсээр төгссөн уриалгыг бичжээ: "Одоо энх тайвны талаар бодож байгаа хэн ч бай, үүнийг хүсэмжилж буй хэн ч бай, тэр хүн бол эх орноосоо урвагч, түүнээс тэрслэгч нь." Энэ нь хэн нэгний хатгалгаар хийсэн Германофилизмд буруутгах буруутгалыг либерализмын гараас шүүрч авах оролдлогын шинж чанартай зүйл байсан юм. Оролдлого юунд ч хүргээгүй: тэд уриалгыг нь нийтэлж

ч зүрхлээгүй.

Бүтэлгүйтлүүд, золгүйтлүүд, гамшгууд болон хэрцгийллүүдийн тасралтгүй гинж байсаар ирсэн – титэм зүүлгэх ёслолын үеэрх Ходынка дахь гамшгаас авхуулаад, ажил хаягчдын болон босогч тариагчдын буудлага, Орос-Японы дайн, 1905 оны хувьсгалын аймшигтай нухчин даралт, тоолж баршгүй цаазлалтууд, залхаан цээрлүүлэх ажиллагаанууд болон үндэстнүүдийн погромуудаар дамжин, солиотой хийгээд жигшүүрт дэлхийн дайн дахь солиотой хийгээд жигшүүрт Оросын оролцоогоор төгссөн – хаанчлал ийнхүү өндөрлөг болсон юм.

Тэр болон түүний гэр бүл нь ордонд хорионд орсон Царское Село дээр ирчихээд, Царь, Вырубовагийн үгсийн дагуу, “Хүмүүсийн дунд шударга ёс гэж алга” хэмээн намуухнаар хэлжээ. Гэхдээ эдгээр үгс нь яг өөрсдөө, тэр хэдий хожимдож ирдэг ч, түүхэн шударга ёс гэж зүйл байдаг болохыг няцаашгүйгээр гэрчилнэ.

* * *

Романовын хосын Аугаа Хувьсгалын үе дэх Францын хаан, хатан хоёртой төстэй байдал нь цочирдмоор. Энэ нь аль хэдийн утга зохиолд тэмдэглэгдсэн хэдий ч, үүнийг цухасхан төдий л, мөн гаргалгаануудыг гаргалгүйгээр, дурдсан байдаг. Өнгөцхөн харахад тэгж санагдаж болох ч, энэ нь юутай ч огтхон ч тохиолдлын зүйл биш бөгөөд дүгнэлтүүдэд хүрэхэд үнэ цэнэ бүхий материалыг санал болгодог.

Бие биенээсээ зууны дөрөвний таваар тусгаарлагдсан боловч, Царь, хаан хоёр нь зарим мөчүүдэд ижил дүрд тоглож буй хоёр өөр жүжигчид мэт л байсан. Идэвхгүй, тэвчээртэй, гэхдээ хонзогносон зальхай байдал нь хоёуланг нь бусдаас ялгадаг зан чанар; Луид энэ нь эргэлзээ бүхий нинжин сэтгэлээр, Николайд ёсорхуу зангаар халхлагддаг гэсэн ганц ялгаатайгаар. Тэд хоёулаа ажил нь өөрсдөд нь хэт хүндэдсэн, гэхдээ үүний хажуугаар, хэргийг нь хийж чадахгүй тэдгээр эрхүүдийнхээ хэсгийг нь ч тавьж явуулах хүсэлгүй хүмүүсийн сэтгэгдлийг төрүүлнэ. Стилиэрээ, эсвэл стильгүй байдлаараа, төстэй тэдний өдрийн тэмдэглэлүүд нь ижилхэн гутармаар сэтгэлгээний хоосролыг илрүүлнэ.

Австри эмэгтэй, Хессийн Герман хоёр нь, өөрсдийнхөө талаас, мөн илэрхий тэгш хэмийг харуулна. Хатад хоёул биеийн өсөлтөөр зогсохгүй, бас зан байдлын өсөлтөөр хаадынхаа дээгүүр зогсоно. Мари Антуанетт нь Александра Фёдоровнагаас бага сүсэг бишрэлтэй байсан бөгөөд удаахтай адилгүй нь, жаргал цэнгэлд ухаангүй дурласан байсан. Гэхдээ хоёул ав адилхнаар ард түмнийг жигшин зэвүүцнэ, буулт хийх тухай бодлыг үл тэвчинэ, ав адилхнаар нөхрүүдийнхээ зоригт үл итгэн, тэднийг дорд үзнэ – Антуанетт жигшлийн хамтаар, Александра өрөвдлийн хамтаар.

Цагтаа Петербургийн ордонд дөхөж очиж байсан дурдатгалуудаа бичигчид нь хэрвээ II Николай жирийн хувь хүн байсан бол, тэр ардаа сайн дурсамжийг үлдээх байсан хэмээн бидэнд батлахдаа, тэд, түүхийн хийгээд хүний мөн чанарын талаарх бидний мэдлэгийг өчүүхэн төдий ч баяжуулалгүйгээр, ердөө л XVI Луиг сайшаасан үнэлгээнүүдийн эртний цутгамал хэвийг хуулбарладаг.

Анхны хувьсгалын эмгэнэлт үйл явдлуудын оргил дээр, сэтгэлээр унасан Царийн оронд, “бөөрөлзгөний өнгөтэй цамц өмссөн цовоо сэргэлэн нөхөр” өмнө нь байхыг олж хараад, Ханхүү Львов хэрхэн зэвүүцсэн болохыг бид аль хэдийн харсан. Өөрөө ч мэдэлгүйгээр, ханхүү ердөө л элчин сайд Моррисын 1790 онд Луигийн тухай Вашингтон руу бичсэнийг давтсан хэрэг: “Тийм байр суурьтай мөртлөө, тэгж сайтар идэж, ууж, унтаж бас инээдэг, дэвхрэг мэт цовоо сэргэлэн амьдардаг амьтнаас юу хүлээлтэй билээ?”

Александра Фёдоровна хаант засгийн нуран уналтаас гурван сарын өмнө “Бүгд дээрдэж байна, бидний Найзын зүүднүүд маш их утга учиртай!” хэмээн зөгнөхдөө, тэр ердөө л хааны эрх мэдлийн түлхэн унагаалтаас нэг сарын өмнө “Би сэтгэлийн эрч хүчийг мэдэрч байна, бид удалгүй жаргалтай хийгээд аюулгүй болно гэж ямар нэгэн зүйл надад хэлээд байна” хэмээн бичсэн Мари Антуанеттыг давтсан хэрэг. Хоёулаа живж байхдаа, солонго зүүдэлнэ.

Төстэй байдлын тодорхой элементүүд нь, мэдээж хэрэг, тохиолдлын бөгөөд тэд зөвхөн түүхэн хөгтэй явдлуудын хувиар л сонирхол татахуйц. Хэмжээлшгүй илүүгээр чухал нь хувь хүн хийгээд түүхийн объектив хүчин зүйлсийн хоорондын харилцан холбоон дээр хурц гэрлийг тусгах нөхцөл байдлын түрэмгий хүчний хүнд суулгасан, эсвэл түүнд шууд тулгасан, тэдгээр зан чанарууд юм.

“Тэр хэрхэн хүсэхээ мэддэггүй байсан: энэ нь түүний гол зан чанар” гэж нэгэн реакцийн Франц түүхч Луигийн талаар бичжээ. Эдгээр үгс нь Николайн талаар бичигдсэн юм шиг санагдана. Тэдний аль нь ч хэрхэн хүсэхээ мэддэггүй байсан. Гэхдээ тэд хоёулаа хэрхэн эс хүсэхийг мэддэг байсан. Гэхдээ огт авралгүйгээр ялагдсан түүхэн үйл хэргийн эцсийн төлөөлөгчид юуг үнэхээр “хүсэж” чадах юм бэ? “Тэр ихэвчлэн сонсож бас инээмсэглэдэг байсан бөгөөд тэр шийдэлд хүрэх нь ховор. Түүний эхний үг нь ихэвчлэн Үгүй байсан.” Үүнийг хэний талаар бичсэн юм бэ? Дахиад л Капетын талаар. Гэхдээ энэ хэрэв үнэн юм бол, Николайн үйлдлүүд нь улаан цайм хуулбарлалт байсан болж таарна. Хоёул “титмээ урагш нь түлхэж нүдээ таглаад” ангал өөд чиглэн алхална. Гэхдээ тэртэй тэргүй зугтааж чадахгүй тэр ангал руу нүдээ нээгээд алхах нь илүү амар юм гэж үү? Тэгж ярих юм бол, тэд хэрвээ титмээ бүр дагз руугаа түлхчихсэн байсан бол юу өөрчлөгдөх байсан юм бэ?

Хэн нэгэн мэргэжлийн сэтгэл зүйч Николай хийгээд Луи, Александра хийгээд Антуанетт, мөн тэдний бараа бологсдын параллель үйлдлүүдийг түүвэрлэн эмхэтгэх хэрэгтэй. Үүнд материал хомсдоно гэж байхгүй бөгөөд үүний үр дүн нь материалист сэтгэл зүйн маш их сургамж бүхий түүхэн гэрчлэл байх болно: төстэй нөхцлүүд дорх төстэй (мэдээж хэрэг, ив ижилхэн биш) өдөөлтүүд нь төстэй рефлексүүдийг урин дууддаг. Өдөөлт илүү хүчтэй байх тусмаа, тэр улам түргэн хувийн зан чанаруудыг даван гардаг. Гижгийг нь хүргэхэд хүмүүс өөр өөр хариу үйлдлүүд үзүүлдэг, гэвч улангассан халуун төмөрт – нэгэн ижил. Уурын алх кубыг ч, бөмбөлгийг ч металл ялтас болгон хувиргадагтай адилаар, хэтэрхий аугаа хийгээд зогсоож болшгүй үйл явдлуудын цохилтон дор эсэргүүцлүүд бут цохигдох бөгөөд “хувь хүний онцлог шинж чанар”-ын хил хязгаарууд үгүй болох болно.

Луи, Николай хоёр нь хөл үймээнтэйгээр амьдарсан эзэнт гүрний эцсийн залгамжлагчид байсан. Хүмүүсийн сайн мэдэх тэдний хоёулангийнх нь тайван байдал, хүнд мөчүүд дэх тэдний амар амгалан хийгээд “цовоо сэргэлэн” байдлууд нь дотоод хүчний хомсдол, сул дорой мэдрэлийн түгээлт, сэтгэлгээний нөөцийн гачигдал зэргийн сайтар хүмүүжүүлсэн илэрхийллүүд байсан юм. Зан төлвийн хувьд засуулсан тэд туйлын төсөөлөл болон уран сэтгэмжгүй, өөрсдийнхөө аар саар байдлыг мэдрэхэд л арай гэж хүрэлцэх тархитай, тэд суу билигтэй хийгээд ач холбогдолтой бүхэн өөд чиглэсэн атаач дайсагналыг өвөрлөнө. Гүн гүнзгий дотоод хямралуудын болон ард түмний хувьсгалт сэрэлтийн нөхцлүүдэд улс орныг удирдах хувь тавилан тэдэнд оногдсон. Хоёул шинэ санаануудын халдлага болон дайсагнагч хүчнүүдийн давалгааны эсрэг тулалдан, өөрсдийгөө хамгаалсан. Шийдэмгий бус байдал, сайхан дүр үзүүлэлт болон хууран мэхлэлт нь хоёулангийнх нь хувьд нэг их хувийн сул дорой байдлын гэхээсээ илүү, тэдний өв залгамжлан авсан байр суурьтайгаа зууралдаж үлдэх бүхэлдээ боломжгүй байдлынх нь илэрхийллүүд байсан юм.

Эхнэрүүдийнх нь хувьд юмс ямархуу байсан юм бэ? Александра нь, бүр Антуанеттаас ч илүүтэйгээр, хүчирхэг улс орны хэмжээ хязгааргүй захирагчтай гэрлэсэн гэрлэлтийнхээ ачаар гүнжийн мөрөөдлийн – уг Хессе шиг хөдөөний гүнжийн хувьд ялангуяа – яг оргил

өөд өргөгдсөн.Тэд хоёул өөрсдийнхөө их үүрэг даалгаврыг ухамсарлах ухамсраар халин бялхсан: Антуанетт илүү хөнгөмсгөөр, Александра Орос сүмийн Слав хэл рүү орчуулсан Протестант сохор шүтлэгийн өнгө аясаар. Бүтэлгүй хаанчлал хийгээд ард иргэдийн өсөн нэмэгдэх сэтгэл дундуур байдал нь энэ хоёр авхаалж самбаатай боловч, явж явж тахиан толгойнуудын өөрсөддөө зориулан бүтээсэн фантастик ертөнцийг өршөөл энэрэлгүйгээр устгасан. Иймээс тэдний өмнө бөхөлзөж өгөхгүй харийн хүмүүст чиглэсэн өсөн нэмэгдэх хорсол, хэмлэх дайсагнал; тэр дайсагнагч ертөнцөд, улс оронд жаахан ч гэсэн анхаарал хандуулахыг хүсэх сайдуудад чиглэсэн үзэн ядалт; иймээс тэдний ордныхноосоо хүртэл хөндийрөх хөндийрөл болон сүйт залуугийн хувиар өдөөсөн хүлээлтүүдээ биелүүлээгүй нөхрүүдээ чиглэсэн байнгын бухимдал.

Сэтгэл зүйн хандлагын түүхчид болон намтарчид олонтаа түүхийн аугаа хүчнүүдийн зан чанар дээрх хугарлаас цэвэр хувийн бөгөөд тохиолдлын зүйлсийг эрж бас олдог. Энэ нь Оросын сүүлчийн Царийг “азгүй” төрсөн хэмээн үзсэн тэр бараа бологсдын гаргасантай ижил эндүүрэл юм. Тэр өөрөө ч өөрийгөө золгүй одонд төрсөнд итгэдэг байсан. Үнэндээ түүний бүтэлгүйтлүүд нь түүний өвөг дээдсээсээ өвлөн авсан тэдгээр хуучин зорилтууд хийгээд түүний дотор нь байрлуулагдсан тэдгээр шинэ түүхэн нөхцлүүдийн хоорондын зөрчилдөөнөөс улбаатай юм. Эртний хүмүүс Юпитер сөнөөхийг хүссэн тэдгээр хүмүүсээ эхлээд солиоруулдаг хэмээн хэлэхдээ, тэд гүн гүнзгий түүхэн ажиглалтын үр дүнг мухар сүсгийн хэлбэрээр илэрхийлсэн байдаг. Балай дэмийрэл болж хувирдаг утга учрын талаарх Гётегийн хэллэгт – “Vernunft wird Unsinn” – үеэ өнгөрөөсөн түүхэн байгууллаудаас “утга учир”-ыг нь авч яван, хамгаалагчдыг нь бүтэлгүйтэлд ялладаг түүхэн диалектикийн биет оршилгүй Юпитерын талаарх нэгэн адил санаа агуулагдсан байдаг. Романов ба Капетын дүрүүдийн текстүүдийг түүхэн драмын өрнөл зааварлачихсан байсан. Зөвхөн жүжиглэх арга барил дахь нюанс л жүжигчдийн мэдэлд үлдсэн. Николай азгүйтлүүдийн үндэс нь, Луигийнхтай адилаар, түүний хувийн зурхайд нь биш, харин кастын хүнд сурталт хаант засгийн түүхэн зурхайд шигдсэн байсан. Тэд хоёул юун түрүүнд абсолютизмын эцсийнх байсан. Тэдний эзэнт гүрний намиралтаас улбаатай тэдний ёс суртахууны үүднээс хэн ч биш байдал нь ялангуяа хорлонтой шинж чанарыг олж авсан.

Хэн нэгэн ийн эсэргүүцэж болно: III Александр хэрэв арай бага уусан бол, тэр хамаагүй урт насалж болохоор байсан, хувьсгал нь маш өөр хийцийн Царьтай тулгарах байсан ба XVI Луитай ямар ч параллель олдохооргүй болох байсан. Гэсэн хэдий ч, ийм эсэргүүцэл нь дээр хэлсэн зүйлсийг өчүүхэн төдий ч няцаахгүй. Бид түүхэн процессын механикууд дахь хувийнхын ач холбогдлыг ч, хувийнх дахь тохиолдлынхын ач холбогдлыг ч огтхон ч үгүйсгэх гэсэн юм биш. Бид зөвхөн түүхэн хувь хүнийг, түүний бүхий л өвөрмөц шинж чанаруудынх нь хамтаар, сэтгэл зүйн төрх байдлуудын нүцгэн жагсаалт гэж биш, харин тодорхой нийгмийн нөхцлүүдээс урган гарчихаад, тэдэнд хариу үйлдэл үзүүлж буй амьд бодит байдал гэж авч үзэхийг л шаардаж байна. Байгаль судлаач сарнайг хөрс хийгээд агаар мандлын аль аль бүрэлдэхүүн хэсгүүдээр нь тэжээгддэгийг заалаа гээд тэр үнэрээ алдахгүйн адилаар, хувь хүний нийгмийн үндсүүдийг илчлэх явдал нь түүний анхилуун үнэрийг ч, түүний үмхий үнэрийг ч арилгахгүй.

III Александрын боломжит урт наслалтын талаар дээр дэвшүүлсэн эргэцүүлэл нь яг энэ асуудлыг нөгөө талаас нь гэрэлтүүлэх чадвартай. Уг III Александр нь 1904 онд Японтой хийх дайнд орооцолдоогүй гэж үзье. Энэ нь анхны хувьсгалыг хойшлуулах байсан. Хэр удаан хугацаагаар? “1905 оны хувьсгал,” ө.х., хүч чадлын анхны сорилт, абсолютизмын систем дэх анхны сэтлэлт нь хоёрдахь, бүгд найрамдах хийгээд гуравдахь, пролетарийн хувьсгалуудын танилцуулга төдий зүйл байж болохоор байсан. Энэ асуудал дээр зөвхөн их эсвэл бага сонирхол бүхий тааврууд л боломжтой. Гэхдээ хувьсгал II Николайг шинж чанараас гарч ирээгүй, тэгээд бас III Александр асуудлуудыг нь шийдэж өгөхгүй байсан гэдэг нь ямар ч байсан маргаангүй. Феодал дэглэмээс хөрөнгөтнийхөд шилжих шилжилт

нь хаана ч, хэзээ ч ширүүн донсолгоонуудгүйгээр хийгдэж байгаагүй болохыг санахад л хангалттай. Дөнгөж өчигдөр л бид үүнийг Хятадад харсан; өнөөдөр бид үүнийг Энэтхэгт дахин ажиглаж байна. Бид зөвхөн хаант засгийн энэ эсвэл тэр бодлого, хааны энэ эсвэл тэр зан чанар нь хувьсгалыг түргэсгэж эсвэл ухрааж, мөн түүний гадаад замнал дээр нь тодорхой ормыг үлдээх боломжтой байсан л гэж хэлж чадна.

Тоглоом авралгүйгээр дуусчихсан байсан тэдгээр сүүлчийн саруудад, долоо хоногуудад болон өдрүүдэд царизм хичнээн хорсолтой бөгөөд хүч чадалгүй гэжүүдлэлээр өөрийгөө хамгаалахыг оролдоно вэ! Хэрвээ Николайд өөрт нь хүсэл зорилго дутагдаж байсан бол, үүнийг нь Царина нөхөж байсан. Распутин бол өөрийгөө хамгаалахын төлөө үхэн хатан тулалдаж байсан бүлэглэлийн нөлөөллийн зэмсэг. Бүр уг явцуу хүрээнд хүртэл, Царийн зан чанар нь өнгөрсний өтгөрөл болон түүний эцсийн донсолгоог төлөөлөх группынхтэй нэгдэнэ. Хувьсгалтай нүүрэлдсэн Царское Село дахь дээдчүүлийн “бодлого” нь ердөө л мөшгөгдөж тэнхээгүй болсон махчин амьтны рефлексүүд байсан юм. Хүн хэрвээ чоныг тал газар машинаар хөөх юм бол, адгуус эцэст нь бахардан, хүч чадалгүйгээр газарт хэвтэх болно. Гэхдээ түүнд хүзүүвч зүүлгэх гээд үз; тэр чамайг тасчин хаяхыг, эсвэл дор хаяж, гэмтээхийг оролдох болно. Тэгээд тэр үнэхээр эдгээр нөхцлүүдэд өөр юу хийж чадах юм бэ?

Либералууд түүний өөрөөр хийж болох ямар нэг зүйл байсан гэж төсөөлсөн. Цаг байхад нь эрх дархтай хөрөнгөтнүүдтэй зөвшилцөлд хүрч, ингэснээр хувьсгалаас сэргийлэхийн оронд – либерализмын сүүлийн Царьт тулгасан ял нэг иймэрхүү – Николай буултуудаас зөрүүдлэн зайлсхийсээр байсан бөгөөд аль хэдийн хувь тавилангийн хутганы дор очсон байх, минут болгоныг тоолох ёстой, тэр эцсийн өдрүүдэд хүртэл, тэр асуудлуудыг хойш тавьсаар, хувь тавилантай наймаалцсаар, сүүлчийн боломжуудыг алдсаар л байсан. Энэ бүгд маш үнэмшилтэй сонсогдоно. Гэхдээ хаант засгийг яаж аврахыг ингэж яг таг мэдэж байсан тэр либерализм өөрийгөө яаж аврахаа мэдээгүй нь хичнээн харамсалтай вэ!

Царизм хэзээ ч, ямар ч нөхцөл байдалд буулт хийж байгаагүй гэж зүтгэх нь тэнэг хэрэг байх болно. Өөрийгөө хамгаалах хэрэгцээ шаардлага тэднийг шаардаж байсан үед тэр буулт хийж байсан. Крымын ялагдлын дараагаар II Александр тариачдын хагас-чөлөөлөлт болон земствогууд, шүүхүүд, хэвлэлүүд, боловсролын байгууллаууд, гэх мэт талбаруудад ар араасаа цуварсан либерал реформуудыг гүйцэлдүүлсэн. Царь өөрөө тухайн үед уг реформуудын чиглүүлэгч санааг нь илэрхийлж байсан: тариачдыг *дээрээс нь* чөлөөлж өгснөөрөө, *доороос* өөрсдийгөө чөлөөлөхийг нь зогсоох. Анхны хувьсгалын дайралтан дор, II Николай хагас үндсэн хууль олгосон. Капиталист хүчнүүдийн тавцанг өргөжүүлэхийн тулд, Столыпин тариачдыг мирээс нь салгасан. Гэсэн хэдий ч, царизмын хувьд эдгээр бүхий л реформууд нь зөвхөн хэсэг буулт нь бүхлээ, ө.х., кастын нийгмийн үндэс суурийг хийгээд хаант засгийг өөрийг нь, хамгаалж байгаа тэр хэмжээгээр л утга учиртай байсан. Реформуудын хор уршгууд нь эдгээр хязгааруудыг даван хальж цалгиж эхлэх үед, хаант засаг зайлшгүйгээр ухарсан. II Александр нь хаанчлалынхаа хоёрдахь хагаст эхний хагасын реформуудыг эргүүлэн хулгайлсан. III Александр сөрөг реформын замаар бүр ч хол явсан. II Николай 1905 оны 10-р сард хувьсгалын өмнө ухарсан, тэгээд дараагаар нь түүний үүсгэсэн Думуудыг тараасан бөгөөд хувьсгалыг доройтмогц, өөрийнхөө төрийн эргэлтийг хийсэн. Нэг зууны дөрөвний гурвын туршид – хэрвээ бид II Александрын реформуудаас эхэлвэл – тусдаа цариудын хувийн шинж чанарууд дээгүүр өндөрт сүндэрлэж, хаант засгийн түлхэн унагаалтыг гүйцэлдүүлсэн, түүхэн хүчнүүдийн, одоо далд, одоо ил тод, тэмцэл өрнөсөн юм. Тусдаа цариуд, тэдний зан чанарууд болон тэдний “намтрууд”-ын харьяалагдах газар зөвхөн уг процессын түүхэн хүрээн дотроос л олдоно.

Деспотуудын дундах хамгийн дарангуй нэгэн нь хүртэл үйл явдлууд дээр өөрийнхөө дур зоргоор үл мөрөө үлдээж буй “чөлөөт” индивидуализмтай огт төсгүй байдаг. Тэр үргэлж

өөрсдийнхөө дүрээр нийгмийг хэлбэрт оруулж буй давуу эрхэт анги давхаргуудын титэм зүүсэн төлөөлөгч байдаг. Эдгээр анги давхаргууд нь өөрсдийнхөө даалгаврыг хараахан биелүүлж амжаагүй байхад, хаант засаг хүчтэй хийгээд өөртөө итгэлтэй байдаг. Тэр үед түүний гарт нь засаглалын найдвартай аппарат хийгээд гүйцэтгэгчдийн хязгааргүй олон сонголтууд байдаг – илүү суу билигтэй хүмүүс нь хараахан дайсагнагч талд орчихоогүй учраас. Тэр үед хаан өөрөө, эсвэл түүний таалалд багтсан хүчирхэг нэгнээр дамжуулан, аугаа хийгээд дэвшилтэт түүхэн үүрэг даалгаврыг эхлүүлэгч болох ч боломжтой. Хуучин нийгмийн нар эцэст нь жаргаж эхлэх үед, юмс нилээд өөр болдог: үндэсний амьдралын зохицуулагчид байсан давуу эрхэт анги давхаргууд одоо шимэгч хавдар болон хувирна; чиглүүлэгчийн ажил үүргээ алдсан тэд өөрсдийн үүрэг даалгавраа ухамсарлах ухамсраа болон өөрсдийн хүч чадалдаа итгэх итгэлээ алдана; тэд өөрсөддөө сэтгэл хангалуун бус байдлаа хаант засагт сэтгэл хангалуун бус байдал болгон хувиргана; эзэнт гүрэн ганцаардмал болно; түүнд эцсээ хүртэл үнэнч хүмүүсийн тойрог агшина; тэдний түвшин нь доошилно; энэ хооронд аюулууд өснө; шинэ хүчнүүд урагшаа гарч ирнэ; хаант засаг ямар нэгэн төрлийн бүтээлч санаачилга авах чадвараа алдана; тэр өөрийгөө хамгаална, тэр хариу довтолно, тэр хойш ухарна – түүний үйлдлүүд нь зүгээр л нэг рефлексүүдийн автоматизмыг олж авна. Романовуудын хагас Азиатик деспотизм ч энэ хувь тавилангаас зугтаагаагүй.

Бид хэрвээ царизмыг түүний тарчлаан дунд нь авч үзвэл, босоо огтлолд нь, – хэрвээ бид ингэж ярьж болох бол – Николай бол авралгүйгээр яллагдсан өнгөрсөнд үндэснүүд нь шигдсэн бүлэглэлийн тэнхлэг нь. Түүхэн хаант засгийн хөндлөн огтлолд, Николай бол эзэнт гүрний гинжин хэлхээн дэх эцсийн холбоос нь. Нэгэн цагт мөн л гэр бүл-каст-хүнд сурталтнуудын коллективт – зөвхөн илүү өргөн – багтаж байсан, түүний хамгийн ойрын өвөг дээдэс нь хуучин нийгмийн дэглэмийг түүн рүү давшлан ирж буй хувь тавилангаас хамгаалах гэсэндээ, янз бүрийн арга хэмжээнүүдийг болон засаглалын арга барилуудыг туршиж үзсэн. Тэгээд юутай ч тэд аль хэдийн хувьсгалыг хэвлий дотроо тээх болсон эмх замбараагүй эзэнт гүрнийг Николайд үлдээсэн. Хэрвээ түүнд сонголт үлдсэн бол, энэ нь зөвхөн сүйрэлд хүрэх ялгаатай замуудын хооронд л байсан.

Либерализм Британи маягийн хаант засгийн талаар мөрөөдсөн. Гэхдээ парламентаризм Темза дээр эв найртай хувьслаар бүрэлдсэн билүү? Эсвэл энэ нь хэн нэг хааны “чөлөөт” алсын харааны жимс байсан юм уу? Үгүй, энэ бол зуу зуун жилийн туршид үргэлжилсэн тэмцлийн үр дүн байдлаар үлдсэн зүйл бөгөөд энэхүү тэмцлийн явцад хаадуудын нэг нь салаа зам дээр өөрийнхөө толгойг үлдээсэн байдаг.

Дашрамд хэлэхэд, дээр тоймлосон Романовууд ба Капетуудын хоорондох түүхэн хийгээд сэтгэл зүйн харьцуулалтуудыг анхны хувьсгалын эрин үеийн Британий хаан, хатан хоёр луу бүхэлдээ амжилттайгаар өргөтгөж болно. Дурдатгалаа бичигчид хийгээд түүхчдийн XVI Луи, II Николай хоёрт ихэвчлэн үндэслэлтэйгээр хамааруулсан тэр зан чанаруудтай үндсэндээ ижилхэн зан чанаруудын хослолыг I Чарльз илрүүлж байлаа. “Иймээс Чарльз идэвхгүй хэвээрээ үлдсэн,” Монтегюгийн бичсэнээр, “эсэргүүцэл үзүүлж чадахгүй үедээ буулт хийсэн, хичнээн дургүй байсан ч урвасан, тэгээд нэр хүнд болон итгэл найдварын алийг нь ч олж аваагүй.” “Тэр тэнэг хүн байгаагүй,” өөр нэг түүхчийн Чарльз Стюартын талаар бичсэнээр, “гэхдээ түүнд зан чанарын бат бөх байдал дутагдаж байсан... Түүний чөтгөрийн хувь тавилан бол түүний эхнэр, Хенриетта, Франц эмэгтэй, XIII Луигийн дүү, бүр Чарльзаас ч илүүтэйгээр абсолютизмын санаануудаар ханасан нэгэн байсан.” Үндэсний хувьсгалаар бут цохигдсон уг гуравдахь – цаг тооллын хувьд анхных нь – хосын онцлог шинж чанаруудыг бид тоочихгүй. Бид зөвхөн Англид ч гэсэн бас, Франц эмэгтэй хийгээд папистын хувиар, үзэн ядалт юун түрүүнд хатан хаан дээр төвлөрсөн байсан бөгөөд тэд түүнийг Ромтой хийсэн хуйвалдаан, Ирланд босогчидтой тогтоосон нууц холбоо сүлбээ, мөн Францын ордон дахь явуулгууд зэрэгт буруутгасан гэдгийг л тэмдэглэе.

Гэхдээ Английн мэдэлд, ямар ч байсан, зуун зуунууд байсан. Тэр бол хөрөнгөтний соёл иргэншлийн замыг гаргагч. Тэр бусад үндэстнүүдийн дарлал дор байгаагүй; эсрэгээрээ, тэр тэднийг улам бүр өөрийнхөө дарлал дор оруулсан. Тэр дэлхийг бүхэлд нь цөлмөсөн. Энэ түүний дотоод зөрчилдөөнүүдийг зөөллөж, хуучинсаг байдлыг хуримтлуулж, газрын эзэд, хаант засаг, Ноёдын Танхим бас улсын сүм зэрэг шимэгч давхаргуудын хэлбэрээрх элбэг дэлбэг хийгээд нөөшилсөн өөхнийх нь тогтвортой байдалд хувь нэмэр оруулсан. Хөрөнгөтөн Английн хөгжлийн энэ онцгой түүхэн давуу эрхийн ачаар, хуучинсаг байдал нь уян хатан байдалтай хослон түүний байгууллауудаас нь авхуулаад түүний ёс жаягууд руу нь хүртэл нэвчсэн. Оросын профессор Милюков, эсвэл Австро-Марксист Отто Бауэр мэтийн янз бүрийн эх газрын филистинүүд [1] эдүгээг хүртэл үүний талаар мансууралд орохоо зогсоогоогүй байна. Гэхдээ яг энэ мөчид, дэлхий даяар хүчтэй шахалтанд орсон Англи өөрийн өмнөх давуу эрхэт байр суурьныхаа эцсийн нөөц бололцоог нь үрэн таран хийж байх үед, түүний хуучинсаг байдал нь уян хатан байдлаа алдаж байгаа бөгөөд энэ нь, бүр Лейбористуудынхаа [2] дүрээр хүртэл, улангассан реакци болон хувирч байна. Энэтхэгийн хувьсгалтай нүүрлэсэн “социалист” Макдоналд нь тэдний туслалцаатайгаар II Николай Оросын хувьсгалыг сөрсөн тэдгээр арга замуудаас өөр бусад арга замуудыг олохгүй. Их Британи нь түүний хуучинсаг байдлын эцсийн хэлтэрхийнүүдийг нь, түүний дэлхий дээрх ноёрхлыг нь, мөн түүний өнөөгийн төр засгийн машиныг нь ул мөргүйгээр устгах нүсэр хувьсгалт донсолгоонууд руу чиглэн алхаж байна гэдгийг зөвхөн сохор хүн л харахгүй байж чадна. Макдоналд, цагтаа II Николай эдгээрийг бэлтгэж байснаас нь дутахгүй амжилттайгаар, мөн дутахгүй сохроор, эдгээр донсолгоонуудыг бэлтгэж байна. Тэгэхээр, энд ч гэсэн, бидний харж байгаагчлан, түүхэн дэх “чөлөөт” хувь хүний үүргийн асуудлын муугүй тайлбар байна!

Гэхдээ Орос хэрхэн, Европын бүхий л улс үндэстнүүдийн адаг сүүлд нь орох хожимдсон хөгжлийнхөө хамтаар, тарчиг эдийн засгийн тогтоц дээрээ, нийгмийн хэлбэрүүдийн “уян хатан хуучинсаг байдал”-ыг – бас болоогүй, профессоруудын либерализм болон түүний зүүн дэх сүүдэр болох реформист социализмын тусгай хэрэгцээнд зориулж – бий болгох байсан юм бэ? Орос хэтэрхий хойно хоцорч явсан. Тэгээд дэлхийн империализм түүнийг атгандаа оруулах үед, тэр өөрийнхөө улс төрийн түүхийг хэтэрхий богинохон замналын дагуу туулах шаардлагатай болсон. Николай хэрэв либерализм дээр очоод, Штюрмерыг Милюковоор орлуулсан байсан бол, үйл явдлуудын өрнөл нь хэлбэрийн хувьд арай өөр байх байсан; гэхдээ агуулгын хувьд биш. Хувьсгалын хоёрдугаар шатанд, Жирондынхныг эрх мэдэлд дуудсанаараа, Луи яг л энэ замаар явсан шүү дээ: энэ Луиг өөрийг нь ч, мөн түүний хойноос Жирондынхныг ч, гильотиноос авраагүй. Хуримтлагдаж байгаа нийгмийн зөрчилдөөнүүд гадаргыг сэтлэн гарч ирэх нь, тэгээд сэтлэн гарч ирчихээд, өөрсдийнхөө ариусгалын ажлыг эцсийг нь хүртэл гүйцэлдүүлэх нь гарцаагүй байсан. Гай зовлонгуудаа, шаналлуудаа, хорслуудаа, хүсэл тэмүүлүүдээ, итгэл найдваруудаа, төөрөгдлүүдээ, мөн зорилтуудаа эцэст нь нээлттэй тавцанд аваачсан ард түмний массуудын шахалтын өмнө, хаант засгийн либерализмтай хийсэн дээгүүр хослол нь зөвхөн улиран өнгөрөх л ач холбогдолтой байсан бөгөөд энэ нь зөвхөн үйл явдлуудын дэс дараалалд, магадгүй, үйл ажиллагаануудын тоонд л нөлөөлж чадахаас, драмын ерөнхий өрнөлд огтхон ч нөлөөлж чадахгүй ба үүний догшин төгсгөлд нь бүр ч багаар нөлөөлнө.

Тэмдэглэл:

1. Мэдлэг боловсрол олж авахыг цагийн гарз гэж боддог хүн.
2. Их Британий Хөдөлмөрийн намынхан.

ТАВАН ӨДӨР

(1917 оны 2-р сарын 23-27)

7-р бүлэг

2-р сарын 23-ны өдөр нь Олон Улсын Эмэгтэйчүүдийн Өдөр таарсан. Социал-демократ тойргуудад энэхүү өдөр нь ердийн байдлаар тэмдэглэгдэх учиртай байлаа: уулзалтууд, илтгэлүүд, ухуулах хуудсууд. Энэ өдөр нь хувьсгалын эхний өдөр болох юм гэж хэний ч санаанд ороогүй. Байгууллагуудын нэг нь ч энэ өдөр ажил хаялт зарлаагүй. Үүгээр барахгүй, Большевик байгууллага, бас хамгийн дайчин нь, Выборг районы хороо хүртэл – тэр чигтээ ажилчид – ажил хаялтуудыг барьж хорьж байлаа. Ажилчдын зан төлөв нь, район дахь ажилчдын удирдагчдын нэг болох Каюровынхаар бол, маш түгшүүртэй байсан бөгөөд бүхий л ажил хаялт нь ил тод мөргөлдөөн болон хувирахаар заналхийлж байжээ. Тэгээд хороо дайчин үйл ажиллагааны цаг нь ирээгүй гэж бодож байсан хойно – нам хангалттай хүчтэй биш, ажилчдад цэргүүдтэй тогтоосон холбоо байхгүй шахам – тэд ажил хаялт зарлалгүйгээр, ирээдүйд хэзээ нэгэн өдөр болох хувьсгалт үйл ажиллагаанд бэлтгэхээр шийдсэн байна. 2-р сарын 23-ны босгон дээр хорооны баримталж байсан шугам нь нэг иймэрхүү байсан бөгөөд бүгд л үүнийг зөвшөөрч байгаа юм шиг санагджээ. Гэсэн хэдий ч, маргааш өглөө нь, бүхий л удирдамжуудыг үл харгалзан, хэд хэдэн үйлдвэрүүдийн нэхмэлийн ажилчид ажил хаясан бөгөөд тэд металлын ажилчдаас дэмжлэг хүсэн, төлөөллөө илгээсэн байна. “Дурамжханаар,” Каюровын бичсэнээр, “Большевикууд ажил хаяхаар шийдсэн, ажилчид – Меньшевикууд болон Эсерүүд – биднийг дагасан. Гэвч масс ажил хаялт нэгэнт гарвал, чи хүн болгоныг гудманд дуудаж, удирдлагыг гартаа авах ёстой.” Каюровын шийдвэр нь нэг иймэрхүү байсан бөгөөд Выборгийн хороо үүнийг зөвшөөрөх шаардлагатай болсон. “Гудманд гарах санаа нь ажилчдын дунд удаан хугацаагаар боловсорсоор ирсэн; зөвхөн тухайн мөчид энэ нь хааш дагуулах болохыг хэн ч төсөөлөөгүй.” Үйл явдлуудын механикуудыг ойлгоход маш чухал, тэдгээрт оролцогчийн үг гэрчлэлийг тогтоож авцгаая.

Жагсаал цуглаан болсон тохиолдолд, ажилчдын эсрэг цэргүүдийг гудманд гаргана гэдэг нь аль эртнээс эргэлзээгүйд тооцогдож байлаа. Энэ юунд хүргэх вэ? Энэ бол дайны цаг; эрх мэдэлтнүүдийн дунд тоглоом шоглоом хийгээд байх хандлага байхгүй. Гэхдээ нөгөө талдаа дайны цаг дахь “нөөцийн” цэрэг – энэ нь хуучин байнгын армийн цэрэг биш. Тэр үнэхээр тийм аймаар юм гэж үү? Хувьсгалт тойргуудад тэд уг сэдвээр өчнөөн хэлэлцсэн, гэхдээ нилээд хийсвэрээр. Учир нь хэн ч, туйлын хэн ч – үүнийг бүхий л материалуудын үндсэн дээр эрс шийдэмгийгээр мэдэгдэх боломжтой – тухайн үед 2-р сарын 23-ны өдөр нь абсолютизмын эсрэг шийдвэрлэх довтолгооны эхлэл нь болох юм гэж санаагүй. Яриа нь тодорхойгүй, гэхдээ ямар ч байсан хязгаарлагдмал, хэтийн төлвүүдтэй нэгэн жагсаал цуглааны талаар байсан юм.

Тэгэхээр, үнэн нь гэвэл, Хоёрдугаар сарын хувьсгал бол, хувьсгалт байгууллагуудынхаа эсэргүүцлийг даван туулж байж, доороос эхлүүлсэн зүйл бөгөөд үүн дэх санаачилгыг нь пролетарийн хамгийн дарлагдаж, нүхлагдсан хэсэг – эмэгтэй нэхмэлийн ажилчид, тэдэн дунд багагүй цэргүүдийн эхнэрүүд байх нь эргэлзээгүй – өөрсдийнхөө дураар авсан юм. Хэт уртассан талхны дараалал эцсийн түлхэлтийг нь өгсөн. 90,000 орчим эмэгтэй болон эрэгтэй ажилчид тэр өдөр ажил хаясан. Тулаанч зан төлөв нь, жагсаалуудаар, уулзалт цуглаануудаар, цагдаа нартай хийсэн мөргөлдөөнүүдээр, цутган гарч ирнэ. Хөдөлгөөн асар том аж ахуйн нэгжүүд бүхий Выборг районд эхэлсэн бөгөөд тэндээс Петербург тал руу хальсан. Хотын бусад хэсгүүдэд, нууц туршуулуудын гэрчилснээр, ажил хаялт эсвэл жагсаал цуглаан болоогүй. Энэ өдөр байлдагчдын тасгууд – хараад байх нь, олон биш – цагдаа нарыг дэмжүүлэхээр дуудагдсан, гэхдээ хэн ч тэдэнтэй ямарваа нэг мөргөлдөөнд ороогүй. Эмэгтэйчүүдийн масс, – бүгдээрээ ажилчид биш – талх нэхэн, хотын Думын зүг

хөдөлсөн. Энэ нь эр ямаанаас сүү нэхэхтэй л адилхан байлаа. Хотын ялгаатай хэсгүүдэд улаан тугнууд гарч ирсэн бөгөөд тэдэн дээрх сийлбэрүүд нь ажилчин ард талх хүсэж байгааг, гэхдээ хэмжээгүй эрхэт хаант засгийг ч, дайныг ч хүсэхгүй байгааг нь харуулж байв. Эмэгтэйчүүдийн Өдөр нь амжилттай өнгөрсөн – урам зоригтой бас хохирогчидгүй. Гэхдээ тэр дотроо юуг нууж байсныг нь бүр үдэш гэхэд хүртэл хэн ч таагаагүй байлаа.

Дараачийн өдөр нь хөдөлгөөн буураагүйгээр зогсохгүй, бүр хоёр дахин хүчирхэгжсэн: Петроградын аж үйлдвэрлэлийн ажилчдын тал орчим нь 2-р сарын 24-нд ажил хаясан. Ажилчид өглөө үйлдвэрүүд дээр ирэн, ажлаа эхлүүлэлгүйгээр, уулзалтууд хийж, тэгээд төв рүү хийх жагсаалуудыг эхлүүлнэ. Шинэ районууд болон хүн амын шинэ бүлгүүд нь хөдөлгөөнд татагдана. “Талх!” гэсэн уриа нь илүү чанга уриануудад шахагдан бүдгэрнэ: “Хэмжээгүй эрхэт хаант засгийг эцэслэ!”, “Дайныг зогсоо!” Невскийн өргөн чөлөөн дээр тасралтгүй жагсаал цуглаанууд: анхандаа хувьсгалт дуунууд дуулж буй шигүү ажилчин массууд, дараагаар нь хотын эрээн алаг хүмүүс, тэгээд тэдэн дотор оюутнуудын цэнхэр малгайнууд. “Алхаж яваа олон нийт бидэнд талтай хандаж байсан бөгөөд зарим цэргийн эмнэлгүүд дэх цэргүүд гарт нь ойр байсан юмаараа даллан бидэнтэй мэндчилж байсан.” Шархадсан цэргүүдийн жагсаж байгаа ажилчид руу далласан энэ талтай даллалт нь юуг авчрахыг хэр олон хүн ухаарсан бол? Гэхдээ казакууд байнга, хэдийгээр хорсолгүйгээр боловч, цугласан олон руу дайрсаар байлаа. Морьд нь хөлсөнд хучигджээ. Жагсагчид тэднийг гаргахын тулд хажуу тийш болцгооно. Тэгээд зай ахин хаагдана. Цугласан олон дунд айдас байсангүй. “Казакууд буудахгүй гэж амласан” – хэмээн амнаас ам дамжина. Ажилчдын зарим нь тусдаа казакуудтай ярилцаж үзсэн бололтой. Гэсэн хэдий ч, хожим нь хагас согтуу морин цэргүүд харааж зүхсээр гарч ирсэн. Тэд цугласан олон руу дайрч орон, жаднуудаараа жагсагчдын толгой түрүүг цохиж эхэлсэн. Жагсагчид бүхий л хүчээ шавхан, бөх зогссон. “Тэд буудахгүй.” Тэгээд тэд үнэхээр л буудаагүй юм.

Нэгэн либерал сенатор, зарим нь хагархай шилтэй, зарим нь хажуу талаараа онхолдсон гудман дахь хөдөлгөөнгүй трамвайнуудыг харан, – эсвэл энэ дараачийн өдөр нь байсан бөгөөд түүний ой тогтоолт нь түүнийг хуурсан юм болов уу? – дайны босгон дээрх, 1914 оны 7-р сарын өдрүүдийг дурсан суужээ: “Хуучин оролдлого дахин сэргээгдэж байх шиг байна.” Сенаторын нүд нь түүнийг хуурсангүй – залгамжлал нь илэрхий: түүх дайнаар ханзлагдсан хувьсгалын утасны үзүүрнүүдийг нь түүж аван, тэднийг зангидаж байлаа.

Бүхий л өдрийн туршид цугласан хүмүүс хотын нэг хэсгээс нөгөө рүү нь цутгасаар байв. Цагдаа нар тэднийг эрч хүчтэйгээр тараах бөгөөд морин цэргийн болон хааяа нэг явган цэргийн нэгжүүд тэднийг зогсоож, мөн хойш нь ухраана. “Цагдаа нарыг зайлуул!” гэсэн хашгиралдаантай зэрэгцэн, казакуудад зориулсан “Ура!” улам бүр олонтаа сонсогдоно. Энэ нь ач холбогдолтой. Цагдаа нар өөд цугласан олон догшин үзэн ядалтыг харуулна. Морьт цагдаа нарыг шүгэлдэж, чулуунууд болон мөсний хэлтэрхийнүүд шидэж ухраана. Ажилчид цэргүүдэд тэс өөрөөр хандана. Хуарангууд, харуулууд, эргүүлүүд болон цуваа цэргүүдийн эргэн тойронд эрэгтэй ба эмэгтэй ажилчид, тэдэнтэй нөхөрсөг үгс солилцон, зогсоно. Энэ нь, ажил хаялтын тэлэлтээс болон ажилчны армитай нүүрэлдэн уулзсанаас урган гарсан, шинэ үе шат байлаа. Иймэрхүү үе шат нь хувьсгал бүрт зайлшгүй байдаг. Гэхдээ энэ нь үргэлж шинэ мэт санагдах бөгөөд энэ нь үнэхээр ямагт шинэлэг байдлаар өрнөдөг: үүний талаар уншиж, бичиж байсан хүмүүс үүнийг хараад танихгүй.

Тэр өдөр Улсын Думад, ард түмний нүсэр масс яаж Знаменскийн талбай болон Невскийн өргөн чөлөөг тэр чигт нь, мөн бүхий л залгалдаа гудмуудыг нь дүүргэсэн тухай хийгээд урьд өмнө нь хэзээ ч тохиолдож байгаагүй үзэгдэл ажиглагдсан тухай тэд ярьж байлаа: хувьсгалч болохоос, эх оронч биш цугласан олон казакуудыг болон цэргийн хамтлагтай хороонуудыг “Ура!” хашгирцгаан мэндчилгээж байна. Энэ бүхэн нь юуг илтгэж байгааг асуухад, цугласан олон дундах түүнд хандсан эхний хүн нь гишүүнд ийнхүү хариулжээ: “Нэг цагдаа нэг эмэгтэйг ташуураар цохисон; казакууд тэдний хоорондуур орж, цагдааг

хөөж явуулсан.” Үйл явдал үнэхээр ингэж өрнөсөн эсэх нь хэзээ ч тогтоогдохгүй. Гэхдээ цугласан олон үйл явдал ингэж өрнөсөнд, энэ нь боломжтойд итгэсэн. Уг итгэл үнэмшил нь тэнгэрээс унаж ирээгүй, харин урьдын туршлагаас гарч ирсэн бөгөөд тэгэхээр энэ нь ялалтын амлалт болох учиртай байсан юм.

Выборг районы манлайлагч заводуудын нэг, Эриксоны ажилчид өглөөний уулзалтынхаа дараагаар, Сампсониевскийн өргөн чөлөөн дээр гарч ирсэн бөгөөд нийт масс, 2,500 хүн замын нарийн хэсэгт казакуудтай тааралджээ. Замыг нь морьдынхоо цээжнүүдээр хаан, офицерууд эхлээд цугласан олон дундуур давхиулсан байна. Ардаас нь, казакууд өргөн чөлөөний өргөнийг нь пиг дүүргэн цогцуулж эхэлжээ. Шийдвэрлэх мөч! Гэхдээ морьтнууд болгоомжтойгоор, урт цуваагаар, офицеруудын саяхан гаргасан коридороор давхиулсан байна. “Тэдний зарим нь инээмсэглэсэн,” Каюровын дурссанаар, “тэгээд нэг нь ажилчид руу сайтар ирмээд авсан.” Казак шалтгаангүйгээр ирмээгүй. Ажилчид дайсагнасан биш, харин нөхөрсөг өөртөө итгэх итгэлээр зоригжсон бөгөөд казакуудыг үүгээрээ бага зэрэг халдварлуулжээ. Ирмэгчийг дуурайгчид гарч ирнэ. Офицеруудаас ирж буй шинэчилсэн оролдлогуудыг үл харгалзан, казакууд, сахилга батыг ил тодоор эвдэлгүйгээр, цугласан олныг тараахын оронд, дундуур нь цуварсаар л байлаа. Энэ нь гурав эсвэл дөрвөн удаа давтагдсан бөгөөд үүнээс болоод хоёр тал бүр ч илүү дотносжээ. Казакууд нэг нэгээрээ ажилчдын асуултанд хариулж, мөн бүр тэдэнтэй агшин зуурын харилцан ярианд хүртэл орж эхэлнэ. Сахилга батаас аль ч секундэд сэтрэхээр заналхийлж буй нарийхан хийгээд тунгалаг бүрхүүл л үлдсэн. Офицерууд эргүүлүүдээ жагсагчдаас салгахаар яаравчилсан бөгөөд ажилчдыг тараах санаагаа орхин, тэднийг төв рүү орохоос сэргийлэхийн тулд, казакуудаа гудмыг дагуулан, хашлага байдлаар, байрлуулсан байна. Тэгээд энэ ч нэмэр болоогүй: төгс сахилга баттайгаар хөшөө мэт зогсчихоод, казакууд ажилчдыг морьдынх нь доогуур “шумбахад” саад болоогүй. Хувьсгал явах замаа өөрийн дураар сонгодоггүй: ялалт өөд очих эхний алхмуудаа тэр казакын морины гэдсэн доор авсан. Тэмдэглүүштэй тохиолдол! Өгүүлэгчийнх нь нүд – процесс дахь бүхий л нугарлуудыг буулгаж авсан тэр нүд – мөн тэмдэглүүштэй. Гайхаад байх юмгүй, өгүүлэгч нь удирдагч, хоёр мянга гаруй хүмүүс түүнийг дагаж байсан: дайсны ташуур болон сумыг ажиглаж буй командлагчийн нүд хурцаар хардаг.

Арми дахь хагарал нь юун түрүүнд казакууд дунд, тэдгээр эртний номхотгогчид хийгээд цээрлүүлэгчид дунд, гарч ирсэн юм шиг харагдаж байна. Гэсэн хэдий ч, энэ нь казакууд бусдаасаа илүү хувьсгалч байсан гэсэн үг биш. Эсрэгээрээ, өөрсдийнхөө морьдыг унаж, өөрсдийнхөө казак онцлог шинж чанаруудыг эрхэмлэж, жирийн тариачдыг дорд үзэж, ажилчдад үл итгэх эдгээр бат бөх өмч эзэмшигчдэд хуучинсаг байдлын олон элементүүд байсан. Гэхдээ яг ийм учраас, дайны бий болгосон өөрчлөлтүүд нь тэдэнд илүү хурцаар анзаарагдахуйц байсан юм. Түүнчлэн, ямагт бүхий л чиглэлүүдэд татагдан чангаагдаж, илгээгдэж, ард түмэнтэй нүүрлэхээр туугдаж, байнгын түгшүүрт байж, мөн бүхнээс өмнө сорилтонд ордог нь тэд байсан шүү дээ. Тэд энэ бүхнээс залхаж гүйцээд байлаа. Тэд гэрлүүгээ харьцгаахыг хүссэн бөгөөд тэд ирмэсэн: “Хийцгээ, хөвгүүд ээ, хэрвээ та нар яаж хийхээ мэдэх юм бол – тэгвэл бид та нараар оролдохгүй!” Гэсэн хэдий ч, эдгээр бүхий л зүйлс нь ердөө л чухал ач холбогдолтой шинж тэмдгүүд байлаа. Арми нь арми хэвээрээ, тэр сахилга батаар зангидагдсан бөгөөд үндсэн утаснууд нь хаант засгийн гарт байгаа. Ажилчин массууд зэвсэггүй. Удирдагчид шийдвэрлэх хямралын тухай бүр бодоо ч үгүй.

Тэр өдөр, Сайдуудын Зөвлөлийн хурал дээр, өөр бусад асуудлуудаас гадна, нийслэл дэх үймээн самууны асуудал сөхөгджээ. Ажил хаялтууд? Жагсаал цуглаанууд? Ямар анхных нь биш. Бүхий л зүйлсийг бэлтгэсэн. Зааварчилгаануудыг өгсөн. Дараачийн асуудлууд руу орцгооё.

Тэгээд зааварчилгаанууд нь юу байсан юм бол? 23-н болон 24-нд 28 цагдаа зодуулсныг – биширмээр тооллогын нарийвчлал! – үл харгалзан, дүүргийн цэргийн командлагч,

Генерал Хабалов, бараг л диктатор, буудах тушаал өгөөгүй. Энэрэнгүй сэтгэлийнх биш: бүхий л зүйлсийг бэлтгээд, урьдаас төлөвлөчихсөн байлаа, буудах цагийг нь хүртэл.

Хувьсгал тэднийг зөвхөн яг тухайн мөчийн тал дээр л гэнэдүүлсэн. Ерөнхийдөө ярих юм бол, хоёр тал хоёул – хувьсгалч болон засгийн газрын – үүнд зориулж болгоомжтойгоор бэлтгэж байсан, он удаан жилүүдийн туршид бэлтгэсээр ирсэн, ямагт бэлтгэсээр ирсэн. Большевикуудын хувьд гэх юм бол, 1905 оноос хойшхи тэдний бүхий л үйл ажиллагаа нь хоёрдахь хувьсгалын төлөөх бэлтгэлээс өөр юу ч биш байсан. Гэхдээ засгийн газрын үйл ажиллагаанууд ч, тэдний үлэмж хувь нь, шинэ хувьсгалыг нухчин дарах бэлтгэлүүд байсан юм. 1916 оны намар засгийн газрын ажлын уг хэсэг нь гойд төлөвлөгдсөн шинж чанарыг олж авсан. 1917 оны 1-р сарын дунд алдад, Хабаловаар даргалуулсан комисс шинэ бослогыг бут цохиход зориулсан маш нарийн төлөвлөгөөг боловсруулж дуусгасан байлаа. Хотыг зургаан цагдаагийн дүүрэгт хуваасан бөгөөд дүүрэг болгоныг мөн тусдаа районуудад хуваасан. Нөөцийн харуулын нэгжүүдийн командлагч, Генерал Чебыкиний бүхий л зэвсэгт хүчний толгой дээр тавьжээ. Цэргийн хороонууд нь өөр өөр районуудад хуваарилагдсан. Зургаан цагдаагийн дүүрэг тус бүрт цагдаа, жандарм болон цэргүүдийг тусгай штабын офицеруудын команд дор нэгтгэжээ. Казак морин цэргүүдийг илүү нүсэр цар хүрээ бүхий ажиллагаануудад зориулан Чебыкиний өөрийнх нь мэдэлд үлдээсэн. Залхаан цээрлүүлэлтийн дэс дараалал нь дараах байдлаар төлөвлөгджээ: эхлээд зөвхөн цагдаа нар л үйл ажиллагаа явуулна, дараа нь казакууд ташуурнуудын хамтаар тайзан дээр гарч ирнэ, тэгээд зөвхөн үнэхээр шаардлагатай тохиолдолд л цэргүүд винтовнууд болон пулемётнуудын хамтаар үйл ажиллагаанд орно. 1905 оны туршлагаас гарч ирсэн энэ төлөвлөгөөг Хоёрдугаар сарын өдрүүдэд үйл хэрэг дээр хэрэгжүүлсэн юм. Бэрхшээл нь алсын хараа дутагдсанд биш, эсвэл төлөвлөгөөний өөрийнх нь ямар нэгэн соготг ч биш, харин хүн материалд байлаа. Энд бүхий л зүйлс гал авалцахаар заналхийлж байв.

Албан ёсоор бол, төлөвлөгөө бүхий л гарнизон дээр үндэслэгдсэн бөгөөд энэ нь 150,000 цэргүүдээс тогтож байлаа; гэхдээ бодит байдал дээр, тэдний дөнгөж 10,000 орчим нь л тооцоололд орсон: 3,500 цагдаа нараас гадна, бэлтгэгч ангиуд дээр бат найдлага тавьж байлаа. Энэ нь бараг л тэр чигтээ нөөцийн нэгжүүдээс, юун түрүүнд тухайн үед фронт дээр байсан харуулын хороонуудтай залгаа 14 нөөцийн батальонуудаас, тогтож байсан тэр үеийн Петроградын гарнизоны хийцээр тайлбарлагдана. Үүнээс гадна, гарнизон нэг нөөцийн явган цэргийн хороо, нөөцийн дугуйт цэргийн батальон, нөөцийн хуягт тэргийн дивиз, миначид хийгээд их буучдын жижиг нэгжүүд болон Дон казакуудын хоёр хороог өөртөө багтааж байлаа. Энэ маш их байсан – хэтэрхий их. Хавагнасан нөөцийн нэгжүүд нь нэг бол бараг л огт бэлтгэлд хамрагдаагүй шахам, эсвэл үүнээс мултарч дөнгөсөн хүн массаас тогтож байлаа. Гэхдээ тэгж ярих юм бол, арми бүхэлдээ мөн чанарын хувьд нэг иймэрхүү байсан шүү дээ.

Хабалов өөрийнхөө боловсруулсан төлөвлөгөөг нягт нямбайгаар дагасан. Эхний өдөр, 23-нд, зөвхөн цагдаа нар үйл ажиллагаа явуулсан; 24-нд гол төлөв морин цэргүүдийг гудманд гаргасан, гэхдээ зөвхөн ташуур болон жадны хамтаар. Явган цэрэг болон галт зэвсгийн ашиглалт нь үйл явдлуудын цаашдын өрнөлөөс шалтгаалах учиртай байлаа. Гэхдээ үйл явдлууд нь тэднийг удаан хүлээлгээд байсангүй.

25-нд ажил хаялт улам өргөжсөн. Засгийн газрын тоо баримтын дагуу, тэр өдөр 240,000 ажилчид үүнд оролцжээ. Илүү хоцрогдмол давхаргууд нь манлай эгнээтэйгээ зэрэгцэж очно. Ихээхэн тооны жижиг аж ахуйн нэгжүүд нь аль хэдийн ажил хаясан. Трамвайнууд зогсож, арилжааны пүүсүүд хаагдсан. Өдрийн туршид дээд сургуулиудын оюутнууд мөн ажил хаялтанд нэгдсэн. Үд дунд алдад арав арван мянган хүмүүс Казанскийн сүм болон түүнтэй залгалдаа гудмууд руу багширсан. Гудманд уулзалт цуглаан зохион байгуулах оролдлогууд хийгдсэн бөгөөд цагдаа нартай хийсэн хэд хэдэн зэвсэгт мөргөлдөөнүүд гарсан. III Александрын хөшөөний хажууд илтгэгчид үг хэлнэ. Морьтой цагдаа нар гал

нээнэ. Нэг илтгэгч шархдаж унана. Цугласан олон дундаас хийсэн буудлага цагдаагийн байцаагчийг алж, цагдаагийн ахмадыг мөн хэд хэдэн цагдааг шархдуулна. Жандармууд руу лонхнууд, петардууд хийгээд гранатнууд шиднэ. Дайн энэ урлагийг заасан. Цэргүүд цагдаа нар өөд үл хайхралыг, мөн хааяа хааяа дайсагналыг харуулна. III Александрын хөшөөний ойролцоо байсан жагсагчид руу цагдаа нар галлаж эхлэх үед, казакууд морьт "Фараонууд" руу (цагдаа нарт өгсөн хоч нь нэг иймэрхүү) гал нээсэн бөгөөд тэд давхин одохоос өөр аргагүй болсон гэсэн яриа цугласан олон дотор сэтгэлийн хөдлөл ихтэйгээр тархана. Энэ нь өөрсдийнхөө сэтгэлийг сэргээхийн тулд эргэлтэнд оруулсан үлгэр домог биш бололтой; хэдийгээр өөр өөр хувилбараар боловч, хэд хэдэн эх сурвалжууд нь ийм үйл явдал болсныг баталгаажуулдаг учраас.

Ажилчин-Большевик, Каюров, эдгээр өдрүүд дэх жинхэнэ удирдагчдын нэг, нэгэн газар, тасаг казакуудын нүдэн дээр, жагсагчид морьтой цагдаа нарын ташуур дор хэрхэн тарж сарнисан болохыг, мөн тэр, Каюров, хэрхэн хэд хэдэн ажилчдын хамтаар, дүрвэгсдийг дагахын оронд, малгайнуудаа тайлан, дараах үгсийн хамтаар казакууд руу дөхөж очсон болохыг өгүүлжээ: "Казак ахан дүүс ээ, эв найртай шаардлагуудынхаа төлөөх тэмцэлд нь ажилчдад туслаач; Фараонууд бидэнтэй, өлсгөлөн ажилчидтай, яаж харьцаж байгааг та нар харж байна. Бидэнд туслаач!" Уг ухамсартай даруу номхон байдал, тэдний гаран дахь тэдгээр малгайнууд – ямар нарийн сэтгэхүйн тооцоолол вэ! Давтагдашгүй үйлдэл! Гудман дахь тулаанууд болон хувьсгалт ялалтуудын бүхий л түүх нь иймэрхүү урьдаас төлөвлөөгүй үйлдлүүдээр дүүрэн байдаг. Гэхдээ тэд аугаа үйл явдлуудын ангальд ул мөргүйгээр живдэг – түүхчид улиг бололтуудын бүрхүүл л үлдэнэ. "Казакууд ямар нэгэн өвөрмөц байдлаар бие биенийгээ гүйлгэж хараад," Каюровын үргэлжлүүлснээр, "тэгээд тэд тулаан руу яаравчлах үед, бид замаас нь холдож амжаагүй шахам байсан." Тэгээд хэдэн минутын дараа, төмөр замын өртөөний хаалганы ойролцоо, цугласан олон тэдний нүдэн дээр нэгэн цагдаагийн байцаагчийг сэлэмдэж алсан нэг казакыг өөрсдийн мөрөн дээгүүрээ өргөн шидэлж байлаа.

Цагдаа нар удалгүй тэр чигтээ алга болцгоосон, ө.х., үйл ажиллагаагаа нууцаар явуулж эхэлсэн. Гэтэл винтовоо мөрлөсөн цэргүүд гарч ирнэ. Ажилчид тэднээс түгшүүртэйгээр асууна: "Нөхөд өө, та нар арай цагдаа нарт туслах гэж ирээгүй биз дээ?" Хариуд нь: бүдүүлэг "Холдоцгоо!" Дахиад нэг оролдлого адилхнаар төгсөнө. Цэргүүд баргар байна. Өт тэднийг хэмлэх бөгөөд асуулт түгшүүрийнх нь яг төвийг хөндөхийг тэд тэвчихгүй.

Энэ хооронд, Фараонуудын зэвсгийн хураалт нь түгээмэл уриа болж байлаа. Цагдаа нар нь догшин, эвлэршгүй, үзэн ядагдсан бөгөөд үзэн ядагч дайснууд. Тэднийг өөрсдийнхөө талд оруулах тухай бодсоны ч хэрэггүй. Тэднийг зод, тэднийг ал. Цэргүүдийн хувьд бол өөр: жагсагчид тэдэнтэй дайсагнасан мөргөлдөөнд орохоос зайлсхийхийн тулд бүхий л хүчин чармайлтыг гаргана; эсрэгээрээ, тэдэнд тал засах, тэднийг үнэмшүүлэх, тэднийг өөрсөддөө татах, тэдэнтэй ахан дүүсийн харилцаа тогтоох, тэднийг өөрсөддөө уусгах арга замуудыг эрэлхийлнэ. Бага зэрэг дэгсдүүлсэн байж магадгүй казакуудын үйлдлийн тухай таатай цуурхлуудыг үл харгалзан, жагсагчид морьтнуудтай харьцахдаа сэрэмжтэй хэвээрээ. Морьтон жагсагчдаас хол өндөрт өргөгдсөн бөгөөд түүний сүнс нь жагсагчийн сүнснээс адгуусных нь дөрвөн хөлөөр тусгаарлагдана. Доороос нь дээшээ өнгийж харах ёстой дүр хүнд ямагт илүү сүрлэг бөгөөд илүү аймаар санагддаг. Явган цэрэг бол хүний яг дэргэд нь, газарт – илүү ойрхон, илүү хүрч болохуйц. Массууд тэдэн рүү дөхөж очин, тэдний нүд рүү нь харж, өөрсдийн халуун амьсгалаараа тэднийг хүрээлэхийг оролдоно. Ажилчид болон цэргүүдийн хоорондын харилцаанд эмэгтэй ажилчдын гүйцэтгэсэн үүрэг асар их. Тэд эрчүүдээс илүү зоримгоор цэргүүдийн гинжин дээр очиж, винтовнуудыг нь гараараа шүүрч аван, ийн гуйна, бараг л тушаана: "Зэр зэвсгээ буулга, бидэнтэй нэгд." Цэргүүд санаа нь зовно, ичнэ, түгшүүртэй харцнуудыг хоорондоо солилцоно, тээнэгэлзэнэ, хэн нэгэн нь түрүүлж шийдэлд хүрнэ, тэгээд давшлагсдын өөдөөс чиглүүлсэн зэр зэвсэг нь гэмшил дүүрнээр дээшилнэ. Хашлага нээгдэнэ. Баяр хөөртэй

бөгөөд талархал дүүрэн “Ура!” уур амьсгалыг доргионо. Цэргүүд хүрээлэгдэнэ. Хаа сайгүй учирлалууд, зэмлэлүүд, хүсэлтүүд – хувьсгал дахиад нэг урагшаа алхам авна.

Николай штабаас үймээн самуунуудыг “маргааш” эцэслэ гэсэн телеграфаарх тушаалыг Хабаловт илгээжээ. Царийн хүсэл зорилго нь Хабаловын “төлөвлөгөө”-н дэх дараачийн алхамтай нийцэж байсан учраас, энэхүү телеграм нь ердөө л нэг нэмэлт түлхэлт болсон. Маргааш цэргүүд үгээ хэлнэ. Хэтэрхий хожимдоогүй гэж үү? Үүнийг хараахан хэлэх боломжгүй. Асуулт тавигдсан боловч, хариулт нь ирэх яагаа ч үгүй. Казакуудын талаас ирж буй өөгшүүлэлтүүд, тодорхой нэг явган цэргийн тасгуудын тээнэгэлзэлт – эдгээр нь ердөө л мэдрэмтгий гудамны мянган хоолойт цуурайгаар давтагдах горьдлого төрүүлсэн тохиолдлууд. Хувьсгалт олонд урам зориг өгөхөд хангалттай хэдий ч, тэднийг ялалтанд хүргэхэд хэтэрхий бага. Эсрэг төрлийн тохиолдлууд байгаа хойно ялангуяа. Үдээс хойш нэгэн морин цэргийн салаа, цугласан олон дундаас ирсэн хэмээн таамагласан гар бууны сумнуудын хариуд, Гостиный Дворын ойролцоо байсан жагсагчид руу эхэлж гал нээжээ: Хабаловын штабад илгээсэн тайлангийн дагуу гурван хүн алуулж, арван хүн шархадсан байна. Ноцтой анхааруулга! Үүний хажуугаар, Хабалов хэрэв тэд 28-наас өмнө ажилдаа буцаж очихгүй бол, цэрэг татлагад бүртгэгдсэн бүх ажилчдыг фронт руу илгээнэ хэмээн сүрдүүлсэн. Генерал гурав хоногийн хугацаатай тулган шаардах бичиг гардуулсан, ө.х., тэр, Хабаловыг хийгээд мөн түүн дээр нэмэлтээр, хаант засгийг түлхэн унагаахад, түүнд шаардагдахаас их хугацааг хувьсгалд өгсөн. Гэхдээ энэ нь зөвхөн ялалтын дараагаар л мэдэгдэх болно. Дараачийн өдөр хэвлийдээ юу тээж байсныг нь 25-ны үдэш гэхэд хэн ч таагаагүй байлаа.

Хөдөлгөөний дотоод логикийн талаар илүү тодорхой ойлголтыг олж авахыг оролдоцгооё. 2-р сарын 23-нд, “Эмэгтэйчүүдийн Өдөр”-ийн туг далбаан дор, Петроградын ажилчин массуудын боловсроод удсан бөгөөд удаан хугацаагаар барьж хорьсон бослого эхэлсэн. Бослогын эхний үе шат нь ажил хаялт байсан. Гурав хоногийн хугацаанд тэр өргөжиж, үндсэндээ бүх нийтийнх болсон. Зөвхөн энэ л массуудад өөрсөддөө итгэх итгэлийг өгч, тэднийг урагш түлхсэн. Улам бүр догшин шинж чанарыг эзэмших болсон ажил хаялт нь хувьсгалт массуудыг цэргүүдтэй нүүрэлдүүлж байсан жагсаал цуглаануудтай нэгдсэн. Энэ нь асуудлыг бүхэлд нь, юмс зэр зэвсгийн хүчээр шийдэгддэг, тэр өндөр түвшин өөд өргөсөн. Эхний өдрүүд нь хэд хэдэн хэсэгчилсэн амжилтуудыг авчирсан боловч, эдгээр нь материаллаг гэхээсээ илүү шинж тэмдгийн чанартай байсан.

Хэд хэдэн өдрийг дамнасан хувьсгалт бослого нь зөвхөн нэг үе шатаас нөгөө рүү өгсөн, нэг амжилтын араас нөгөөд хүрч байгаа тохиолдолд л ялалттайгаар өрнөж чадна. Өсөлт дэх саатал нь аюултай; сунжирсан цаг нөхцөөлт – үхлийн. Гэхдээ бүр амжилтууд хүртэл дангаараа хангалтгүй; массууд тэдний талаар цагт нь мэдэж авах шаардлагатай бөгөөд тэдэнд тэдгээрийн үнэ цэнийг ойлгох хугацаа байх шаардлагатай. Ялалт гараа сунгаад хүрэх зайнд ирэх яг тэр мөчид нь үүнийг тавиад явуулчих боломжтой. Ийм зүйл түүхэнд тохиолдож байсан.

Эхний гурван өдрүүд нь тэмцлийн цар хүрээ хийгээд хурцадмал байдал дахь тасралтгүй өсөлтийн өдрүүд байсан. Гэхдээ яг энэ шалтгааны улмаас, хөдөлгөөн нь шинж тэмдгийн чанартай амжилтууд нь хангалттай байхаа болих тэр түвшинд хүрсэн. Ард түмний бүхий л идэвхтэй масс нь гудманд гарч ирцгээсэн. Тэд цагдаа нартай амжилттайгаар хийгээд бэрхшээлгүйгээр тооцоо бодож байсан. Сүүлийн хоёр өдрүүдэд нь цэргүүд үйл явдлууд өөд чирэгдэн орсон: хоёрдахь өдөр нь – морин цэргүүд, гуравдахид нь – явган цэргүүд ч гэсэн. Тэд замыг нь хааж, хойш нь түлхэж, заримдаа өөгшүүлсэн, гэхдээ галт зэвсгийн ашиглалт өөд бараг л огт шилжээгүй. Дээгүүрх хүмүүс төлөвлөгөөгөө өөрчлөхдөө удаан байлаа; нэг талдаа тэд тохиолдож байсан зүйлийг дутуу үнэлсэн учраас – реакцийнхны алдаа нь хувьсгалын удирдагчдын алдааг тэгш хэмтэйгээр нөхсөн – нөгөө талдаа тэдэнд цэргүүдэд итгэх итгэл дутагдсан учир. Гэхдээ яг гуравдахь өдөр нь, тэмцлийн хөгжлийн,

мөн түүнчлэн Царийн тушаалын, хүч нь, цэргүүдийг ноцтойгоор хөдөлгөж эхлэх явдлыг засгийн газрын хувьд гарцаагүй болгосон. Ажилчид үүнийг ойлгосон; тэдний дэвшилтэт давхарга нь ялангуяа: урьд өдөр нь морин цэргүүд аль хэдийн буудаад эхэлчихсэн шүү дээ. Асуудал одоо хоёр талын хоёулангийнх нь өмнө хоёрдмол бусаар гарч ирлээ.

2-р сарын 26-ны шөнө Петроградын Большевик Хорооны таван гишүүнийг оролцуулаад, төрөл бүрийн хувьсгалч байгууллагуудад харьяалагдах зуу орчим хүмүүс хотын өөр өөр хэсгүүдэд баривчлагдсан. Энэ нь бас засгийн газрын довтолгоонд шилжилтийг илтгэсэн. Өнөөдөр юу тохиолдох бол? Өчигдрийн буудлагуудын дараа ажилчид ямар зан төлөвтэй сэрэх бол? Тэгээд хамгийн чухал нь: цэргүүд юу гэж хэлэх бол? 2-р сарын 26-ны үүр нь тодорхойгүй байдал болон хурц түгшүүрийн манан дунд цайсан юм.

Петербургийн Хорооны баривчилгааг харгалзан үзсэний үндсэн дээр, хот дахь бүхий л ажлын удирдан чиглүүлэлт нь Выборг районы гарт шилжсэн. Энэ нь сайн зүйл болсон ч байж мэдэх юм: намын дээд удирдлага авралгүй удаан байлаа. Большевик Төв Хорооны Товчоо дөнгөж 25-ны өглөө л эцэст нь бүх Оросын нэгдсэн ажил хаялт зарлахыг уриалсан ухуулах хуудас гаргахаар шийдсэн. Ухуулах хуудас гарч ирэх үед, тэр хэрвээ ер нь гарч ирсэн бол, Петроград дахь бүх нийтийн ажил хаялт нь аль хэдийн зэвсэгт бослого болон хувирчихаад байлаа. Удирдлага дээрээс ажиглаж, тээнэгэлзэж, ардаас нь хоцорсон, ө.х., удирдаагүй. Тэд хөдөлгөөний хойноос чирэгдсэн.

Үйлдвэрүүд рүү ойртох тусам, шийдэмгий байдал ихэснэ. Гэсэн хэдий ч, өнөөдөр, 26-нд, бүр районуудад хүртэл түгшүүр дүүрэн байна. Өлссөн, ядарсан, даарсан, тэгээд нуруун дээрээ нүсэр түүхэн хариуцлагыг үүрсэн Выборгийн удирдагчид өдрийн сэтгэгдлүүдийг солилцон, маршрут гаргахаар хотын зах хязгаараас гаднах ногооны талбайнуудын дунд цугларчээ... Юуны маршрут? Шинэ жагсаал цуглааны юу? Гэхдээ засгийн газар нэгэнт л эцсийг нь үзэхээр шийдчихсэн юм бол, зэвсэггүй жагсаал цуглаан хааш дагуулах вэ? Уг асуулт тэдний оюун бодол дотор нь нэвтлэн орно. "Нэг зүйл тодорхой: бослого сарниж байна." Бидний аль хэдийн таних болсон Каюровын дуу хоолойг бид энд сонсож байгаа бөгөөд энэ дуу хоолой нь анхандаа бидэнд түүнийх биш мэт санагдана. Шуурганы өмнө барометр тэгтлээ доошилно.

Массуудтай хамгийн ойрхон тэдгээр хувьсгалчид нь хүртэл тээнэгэлзэлтэнд автсан байх тэдгээр цагуудад хөдөлгөөн өөрөө үнэн хэрэгтээ үүнд оролцогчдын төсөөлснөөс хавьгүй хол явчихсан байлаа. Бүр өмнөх өдөр нь л, 2-р сарын 25-ны үдэш гэхэд, Выборг тал тэр чигтээ босогчдын гарт орчихсон байсан. Цагдаагийн хэсгүүд сүйдлэгдсэн, тусдаа цагдаа нар алагдсан, ихэнх нь зугтсан. Хотын захиргаа нийслэлийн үлэмж хэсэгтэй харилцаа холбоо тасарсан. 26-ны өглөө зөвхөн Выборг талаар зогсохгүй, бас Пескийн Литейныйн өргөн чөлөө хүртэлх хэсэг нь бүхэлдээ босогчдын хяналтанд орсон болж таарсан. Ядаж л, цагдаагийн тайлангуудад нөхцөл байдал ингэж тодорхойлогджээ. Хувьсгалчид үүнийг бараг л ухаараагүй ч, энэ нь нэгэн утгаар үнэн байсан юм: ихэнх тохиолдолд ажилчид тэднийг заналхийлээ ч үгүй байхад, цагдаа нар үүрээ хаяж явсан нь эргэлзээгүй. Гэхдээ үүнийг үл харгалзсан ч гэсэн, үйлдвэрийн районуудыг цагдаа нараас ангижруулсан нь ажилчдын нүдэнд шийдвэрлэх ач холбогдлыг олж авах боломжгүй: цэргүүд хараахан эцсийн үгээ хэлээгүй шүү дээ. Зоримгуудын дундах зоримог нь бослого "сарниж байна" хэмээн бодсон. Энэ хооронд, тэр дөнгөж л ахин дэвшиж эхлээд байлаа.

2-р сарын 26 нь Ням гараг таарч, үйлдвэрүүд хаалттай байсан бөгөөд энэ нь өглөө ажил хаялтын цар хүрээгээр масс шахалтын хүчийг хэмжих боломжийг олгоогүй. Түүнчлэн, ажилчид урьд өдрүүдийнхтэйгээ адилаар, үйлдвэрүүд дээр цугларч чадаагүй бөгөөд энэ нь жагсаал цуглаануудыг хүндрүүлсэн. Өглөө Невский нам гүм байлаа. Эдгээр цагуудад Царина Царь луу телеграмдсан юм: "Хот амгалан байна."

Гэхдээ амар амгалан байдал удаан үргэлжилсэнгүй. Ажилчид аажмаар төвлөрч, бүхий л захын дүүргүүдээс төв рүү хөдөлнө. Тэднийг гүүрнүүд дээр зогсооно. Тэд мөсөн дээгүүр багширна: энэ нь дөнгөж 2-р сар бөгөөд Нева тэр чигтээ нэг мөсөн гүүр шүү дээ. Мөсөн дээрх хүмүүс рүү гал нээсэн нь тэднийг зогсооход хангалттай байсангүй. Хот тэр чигтээ өөрчлөгдсөн байлаа. Хаа сайгүй харуулууд, бүслэлтүүд болон морьт эргүүлүүд. Невский рүү очих замууд нь ялангуяа сайтар хамгаалагджээ. Хааяа хааяа нуувчнуудаас сумнууд хангинана. Амиа алдагсад хийгээд шархдагсдын тоо өснө. Түргэн тусламжийн машинууд ийш тийш давхина. Хаанаас, хэн буудаад байгааг нь хэлэх боломж үргэлж байхгүй. Нэг зүйл лавтай: харгис сургамжуудынхаа дараа цагдаа нар өөрсдийгөө ахиж илчлэхгүй байхаар шийдсэн. Тэд цонхнуудаас, тагтны хаалгануудаас, багануудын араас, дээврийн хөндийнүүдээс буудна. Таамаглалуудыг дэвшүүлэх бөгөөд тэд хялбархнаар үлгэр домог болон хувирна. Жагсагчдыг айлгахын тулд олон цэргүүдэд цагдаагийн дүрэмт хувцас өмсгөсөн байна л гэнэ. Протопопов байшингуудын дээврийн хөндийнүүдэд олон тооны пулемётны үүрнүүд суурилуулсан байна л гэнэ. Хувьсгалын дараа байгуулсан комисс нь иймэрхүү үүрнүүдийг илрүүлээгүй. Гэхдээ энэ нь иймэрхүү зүйлс огт байгаагүй гэсэн үг биш. Гэсэн хэдий ч, цагдаа нар нь энэ өдөр хоёрдугаар зэрэглэлийн байр луу шилжсэн. Цэргүүдийг эргэлт буцалтгүйгээр хөдөлгөсөн. Тэдэнд буудахыг хатуу тушаасан бөгөөд гол төлөв бэлтгэгч ангиуд, ө.х., хороонуудын томилгоогүй офицеруудын сургуулийнхан, буудна. Албан ёсны тоо баримтын дагуу бол, уг өдөр, жагсагчдын чирч эсвэл түшиж авч явсан тэдгээр хүмүүсийг оролцуулалгүйгээр, 40 орчим хүмүүс алуулж, мөн үүнтэй ижил тооны хүмүүс шархаджээ. Тэмцэл шийдвэрлэх үе шат руугаа орлоо. Массууд тугалганы өмнө татарч, хотын зах руугаа буцацгаах болов уу? Үгүй, тэд татрахгүй. Тэд хүссэндээ хүрэхдээ л хүрнэ.

Албан тушаалтнуудын, хөрөнгөтний, либерал Петербург айдаст автсан байлаа. Уг өдөр Улсын Думын дарга Родзянко фронтоос найдвартай цэргүүд илгээхийг шаардсан; хожим нь тэр “дахиж бодож үзээд” Дайны Сайд Беляевт цугласан олныг, буудаж биш, харин ус шахах хоолойгоор хүйтэн ус шүршиж, тараахыг зөвлөжээ. Беляев, Генерал Хабаловтай зөвлөлдчихөөд, ус шүрших нь “хөөргөдөг учраас” үүний яг эсрэг үр дүнд хүргэх болно гэж хариулсан байна. Ийнхүү либерал-албан хаагч-цагдаагийн дээдчүүл босож буй ард түмэнд зориулсан хүйтэн ба халуун шүршүүрийн харьцангуй давуу талуудыг хэлэлцээд сууж байжээ. Тэр өдрийн цагдаагийн тайлангууд нь ус шахах хоолой хангалтгүй байсан болохыг гэрчилнэ: “Үймээн самуунуудын туршид тэдэнд тарахыг санал болгоход өөдөөс нь гудамнаас ухаж авсан чулуу хийгээд том мөснүүд шидэж байсан босогч тонуулуудын цэргийн эргүүлүүдэд гаргах хэт өдөөн турхирсан хандлага нь ерөнхий үзэгдэл байдлаар ажиглагдсан. Анхааруулгын сумнуудыг агаарт хий буудах үед, жагсагчид тараагүйгээр зогсохгүй, бүр эдгээр сумнуудыг басамжилсан инээдээр угтаж байсан. Зөвхөн жинхэнэ сумаар жагсагчдын яг гол руу нь буудаж байж л тонуулуудыг тараах боломжтой байсан. Гэсэн хэдий ч, үүнд оролцогчдын дийлэнх нь ойролцоо байшингуудын хашаанууд дотор нуугдаж байгаад буудлага зогсмогц, эргэн гудманд гарч ирцгээж байсан.” Уг цагдаагийн тайлан нь массуудын температур маш өндөрт гарсан болохыг харуулна. Мэдээж хэрэг, цугласан олон өөрсдөө цэргүүдийг – тэдгээр нь бэлтгэгч ангийн цэргүүд байлаа ч гэсэн – чулуу болон мөсөөр бөмбөгдөж эхэлсэн гэдэг нь юу л бол: энэ нь босогчдын сэтгэхүй болон армийн тал дээр харуулж байсан тэдний ухаалаг тактиктэй хэт ихээр зөрчилдөнө. Алан хядлагадаа нэмэлт зөвтгөл олж авахын тулд, тайлан дахь өнгүүд нь яг байснаараа биш бөгөөд бодит байдал дээрхээс ялгаатайгаар түрхэгдсэн байгаа. Гэхдээ үндсэн зүйл нь үнэнээр, мөн тэмдэглүүштэй тод томруунаар тайлагнагджээ: массууд дахин ухрахгүй, тэд сүр жавхлант өөдрөг байдлаар эсэргүүцнэ, цуст буудлагуудын дараа хүртэл гудманд үлдэнэ, амь настайгаа биш, харин цементтэй, чулуутай, мөстэй зууралдана. Жагсагчид зөвхөн хорссон төдийгүй, мөн зүрх зоригтой байна. Энэ нь, буудлагуудыг үл харгалзан, тэд армид итгэсэн хэвээрээ байгаагийнх. Тэд ялна гэдэгтээ итгэлтэй байгаа бөгөөд ямар ч үнээр байсан хамаагүй үүнийг олж авахад бэлэн байгаагийнх.

Эрх мэдэлтнүүдийн талаас ирж буй шахалтыг сөрөн, арми дээрх ажилчдын шахалт өснө. Петроградын гарнизон үйл явдлуудын төвд эргэлт буцалтгүйгээр орж ирлээ. Гарнизоны үндсэн массын хувьд, босогчидтой нөхөрсгөөр төвийг сахин харьцах боломжтой байсан, бараг гурав хоногийн турш үргэлжилсэн, хүлээлтийн үе өндөрлөлөө. “Дайсныг бууд!” – хаант засаг тушаана. “Ах, эгч, дүүсээ битгий бууд!” – ажилчид хашгирна. Тэгээд зөвхөн үүгээр зогсохгүй: “Бидэн дээр ир!” Ийнхүү гудманд болон талбайд, гүүрнүүдийн дэргэд, хуарангуудын хаалганууд дээр, одоо сүрлэг, одоо үл анзаарагдам, гэхдээ үргэлж аргаа барсан, цэргийн зүрх сэтгэлийн төлөөх, уйгагүй тэмцэл явагдана. Уг тэмцлээр, ажилчид болон цэргүүдийн хоорондох эдгээр хурц хавьтлуудаар, винтовнууд ба пулемётнуудын тогтмол тачигнаан дор, засгийн эрхийн, дайны, мөн улс орны хувь тавилан шийдэгдэнэ.

Жагсагчид руу гал нээсэн нь удирдагчдын эгнээнүүд дэх тодорхойгүй байдлыг өсгөжээ. Хөдөлгөөний цар хүрээ нь хүртэл аюултай санагдаж эхэлсэн. Выборгийн хорооны 26-ны үдшийн – ө.х., ялалтаас 12 цагийн өмнөх – уулзалтан дээр хүртэл ажил хаялтыг зогсоох цаг нь болсон эсэх талаар яриа өрнөжээ. Энэ гайхшралтай санагдаж мэднэ. Гэхдээ үнэн нь гэвэл, дараачийн өдөр нь ялалтыг таних нь өмнөх өдөр нь үүнийг танихаас хамаагүй амархан байдаг. Түүнчлэн, үйл явдлуудын болон мэдээнүүдийн нөлөөн дор зан төлвүүд олонтаа өөрчлөгддөг. Мохсон урам зориг нь хөөр баярын давалгаанд зай тавьж өгөхдөө түргэн байдаг. Каюровуудад болон Чугуринуудад хангалттай хувийн зүрх зориг байгаа, гэхдээ үе үе массуудын өмнө хүлээсэн үүрэг хариуцлагын мэдрэмж нь тэднийг зүүрдэг. Эгэл жирийн ажилчдын дунд дайвалзалт бага байлаа. Большевик байгууллагад чухал үүрэг гүйцэтгэдэг байсан мэдээлэл сайтай туршуул, Шурканов, ахлагчиддаа ажилчдын зан төлвийн талаарх тайлагналыг хийжээ. “Цэргийн нэгжүүд жагсагчдад саад болоогүй хойно,” уг туршуулын бичсэнээр, “мөн зарим тохиолдлуудад тэд бүр цагдаагийн албан хаагчдын санаачилгыг боомилох арга хэмжээнүүдийг авсан хойно, массууд цээрлэл үзэхгүй гэсэн мэдрэмж авсан бөгөөд одоо хувьсгалт тойргууд ‘Дайныг зогсоо!’, ‘Хэмжээгүй эрхэт хаант засгийг эцэслэ!’ гэсэн уриануудыг дэвшүүлчихээд байхад, хоёр өдрийн туршид гудмаар сул чөлөөтэй алхсаны дараа, ард түмэн хувьсгал эхэлсэн, ялалт массуудын талд байгаа, цэргийн нэгжүүд тэдний талд байгаа учраас эрх мэдэлтнүүдэд хөдөлгөөнийг зогсоох хүч чадал байхгүй, цэргийн нэгжүүд өнөө маргаашгүй хувьсгалт хүчнүүдийн талд ил тодоор нэгдэх учраас, шийдвэрлэх ялалт ойрхон байгаа, нэгэнт эхэлсэн хөдөлгөөн намжихгүй, харин бүрэн төгс ялалт болон төр засгийн эргэлт болох хүртлээ тасралтгүй тэлнэ хэмээн үнэмших болсон.” Товч тодорхой байдлын хувьд тэмдэглүүштэй дүрслэл! Энэхүү тайлан нь хамгийн их үнэ цэнэтэй түүхэн баримт юм. Энэ нь, мэдээж хэрэг, ялалтат ажилчдыг бичигчийг нь буудахыг болиулахгүй.

Ялангуяа Петроградд нүсэр тоогоор байсан эдгээр туршуулууд нь хэнээс ч илүүтэйгээр хувьсгалын ялалтаас айж байлаа. Тэд өөрсдийн гэсэн бодлогыг баримтална: Большевик зөвлөгөөнүүд дээр Шурканов хамгийн туйлын үйлдлүүдийг өмгөөлнө; тагнуулын албанд өгч буй тайлангууддаа, тэр шийдэмгийгээр галт зэвсгийн ашиглалтанд шилжих хэрэгцээ шаардлагыг хэлж өгнө. Энэ зорилтынхоо төлөө, Шурканов бүр ажилчдын догшин өөртөө итгэх итгэлийг дэгсдүүлэхийг оролдсон ч байж болох юм. Гэхдээ үндсэндээ түүний зөв: үйл явдлууд удахгүй түүний үнэлгээг бататгах болно.

Тэдний аль нь ч хүчний харьцааг урьдаас тооцоолох боломжгүй учраас, хоёр талын аль алиных нь удирдагчид тааварлаж бас тээнэгэлзсэн. Гадаад үзүүлэлтүүд нь хэмжүүр байдлаар үйлчлэхээ туйлын больсон: хувьсгалт хямралын гол шинж тэмдгүүдийн нэг нь одоогийн ухамсар болон нийгмийн харилцааны хуучин хэлбэрүүд хоёрын хоорондох энэ хурц зөрчилдөөнөөс тогтдог. Шинэ хүчний харьцаа ажилчид болон цэргүүдийн ухамсарт өөрийгөө нууцлагаар суулгаж байлаа. Хувьсгалт массуудын урьдын довтолгооны дуудан авчирсан засгийн газрын довтолгоонд шилжилт нь л яг шинэ хүчний харьцааг боломжит төлвөөс идэвхтэй төлөвт шилжүүлсэн юм. Ажилчин цэргийн нүд рүү хүсэмжлэлтэйгээр хийгээд тушаангуйгаар харах бөгөөд цэрэг түгшүүртэйгээр хийгээд өөртөө итгэлгүйгээр

ширтэлтээс нь зугтана: энэ нь цэрэг, зарим нэг талаар, өөрийгөө мэдэхээ больсон гэсэн үг. Ажилчин цэрэг рүү илүү зоримгоор дөхөж очно. Цэрэг баргараар – дайсагналтайгаар гэхээсээ илүү гэмшингүйгээр – хариулахаас татгалзана. Эсвэл заримдаа – сүүлийн үед улам олонтаа – түүний цээжинд зүрх нь хичнээн түгшүүртэйгээр дэлсэж байгааг нуухын тулд, тэр хатуу ширүүн дүр исгэн хариулна. Эвдрэл ийн гүйцэлдсэн юм. Цэрэг өөрийн цэрэгжилтээ сэгсчин хаяж байгаа нь илэрхий байлаа. Ингэж байхдаа тэр шууд өөрийгөө таниагүй. Эрх мэдэлтнүүд цэрэг хувьсгалд мансуурсан гэж хэлцгээсэн байдаг; цэргийн хувьд бол, эсрэгээрээ, тэр хуарангийн хар тамхинаас сэргэж байх шиг санагдсан. Ингэж шийдвэрлэх өдөр бэлтгэгдсэн юм: 2-р сарын 27.

Гэсэн хэдий ч, үүний урьд өдөр нь, тохиолдлын шинж чанараа үл харгалзан, 26-ны бүх үйл явдлуудыг шинэ өнгөөр будах нэг хэрэг гарсан: үдэш алдад Эзэн Хааны Харуулын Павловскийн хорооны 4-р тасгийн цэргүүд бослого гаргасан. Цагдаагийн байцаагчийн бичгэн тайланд бослогын шалтгаан нь туйлын тодорхойгоор заагджээ: “Невскийд үүргээ гүйцэтгэж байхдаа цугласан олон руу гал нээсэн ижил хорооны бэлтгэгч ангид чиглэсэн зэвүүцэл.” Хэн 4-р тасагт үүний талаар мэдэгдсэн юм бол? Үүнтэй холбоотой бичилт мөн тохиолдлоор хадгалагдан үлджээ. Үдээс хойш хоёр цагийн алдад, цөөн хэдэн ажилчид Павловскийн хорооны хуаран руу гүйлдэн ирж, бие биенээ тасалдуулан, Невский дээрх буудлагын талаар хэлжээ. “Павловци [1] ч гэсэн бидэн рүү буудаж байна гэж нөхөддөө хэлээрэй – бид Невский дээр танай дүрэмт хувцсыг өмссөн цэргүүдийг харсан.” Энэ бол голд нь ормоор зэмлэл, дүрэлзсэн хүсэлт байлаа. “Бүгд л бачимдангуй хийгээд цонхигор харагдаж байсан.”

Үр чулуун дээр унасангүй. Зургаан цаг гэхэд, 4-р тасаг нь нэгэн томилгоогүй офицерын – тэр хэн байв? түүний нэр зуу зуун, мянга мянган эн тэнцүү баатарлаг нэрсийн дунд ул мөргүйгээр живсэн – команд дор хуарангаа зөвшөөрөлгүйгээр орхиж гарцгаан, бэлтгэгч ангиа эргүүлэн дуудахаар Невский рүү явцгаасан байлаа. Энэ бол зүгээр л өттэй махны төлөөх цэргүүдийн бослого биш; энэ бол өндөр хувьсгалт санаачилгатай үйлдэл байсан юм. Уруудаж явах замдаа тасаг цагдаагийн морьт эргүүлүүдтэй тааралдсан. Цэргүүд гал нээсэн бөгөөд нэг цагдааг, нэг морьтой хамт алж, өөр нэг цагдааг, өөр нэг морьтой хамт шархдуулсан. Гудамны эргүүлгэн дэх босогчдын цаашдын замнал нь мэдэгдэхгүй. Тасаг хуаран руугаа буцаж ирээд, хороогоо тэр чигт нь өдөөсөн. Гэхдээ тэдний зэр зэвсгийг нуучихсан байсан бөгөөд зарим эх сурвалжуудын дагуу, цэргүүд юутай ч гучин винтов олж авсан. Тэд удалгүй Преображенцид бүслэгдсэн. 19 Павловци баривчлагдан гянданд хоригдсон; бусад нь бууж өгсөн. Бусад мэдээллийн дагуу, офицерууд тэр үдэш 21 цэрэг винтовнуудтайгаа алга болсон хэмээн тоолжээ. Аюултай хорогдол! Эдгээр 21 цэргүүд нь бүхэл шөнөжин холбоотнууд болон хамгаалагчдыг эрэх болно. Зөвхөн хувьсгалын ялалт л тэднийг аварч чадна. Ажилчид юу тохиолдсон тухай тэднээс олж мэдэх нь лавтай. Энэ маргаашийн тулаануудыг огтхон ч муугаар ёрлохгүй байна.

Үнэнч дурдатгалууд нь хааяа хааяа түүний намын болон түүний анги давхаргын өдрийн тэмдэглэл мэт санагдах хамгийн нэрд гарсан либерал удирдагчдын нэг, Набоков, хүлээн авагчдынхаасаа шөнийн нэг цагт гараад харанхуй хийгээд сэрэмжтэй гудмуудаар гэртээ харьж явжээ. Түүний “сэтгэл нь түгшиж, хар бараан зөн совингуудаар дүүрсэн” байна. Уулзваруудын нэгэн дээр, тэр оргодол Павловецтай тааралдсан ч байж мэдэх юм. Хоёул бие биентэйгээ яаран зөрөлдөнө: тэдэнд нэг нэгэндээ хэлэх юу ч байсангүй. Ажилчдын байранд болон хуаранд зарим нь харуулд гарч эсвэл хоорондоо зөвлөлдөх бөгөөд бусад нь хээр хоноглогчийн хагас нойрыг аван, маргаашийн талаар халууран зүүдэлнэ. Тэнд л оргодол Павловец орогнох газрыг олно.

* * *

Хоёрдугаар сарын өдрүүд дэх масс тулаануудын тухай бичилтүүд нь ямар хомс юм бэ? –

бүр Октябрийн тулаануудын тухай тарчиг бичилтүүдтэй харьцуулахад хүртэл хомс. 10-р сард, нам бослогыг өдрөөс өдөрт удирдан чиглүүлж байсан; түүний нийтлэлүүд, зарлан тунхаглалууд болон протоколуудад нь, ядаж л тэмцлийн гадаад үргэлжлэл тэмдэглэгдэн үлдсэн. Хоёрдугаар сард бол тийм биш. Массуудад дээрээс ирэх удирдлага гэж бараг л байгаагүй. Сонингуудыг ажил хаялт чимээгүй болгосон. Нэг ч удаа эргэж харалгүйгээр, массууд өөрсдийнхөө түүхийг бүтээсэн юм. Гудманд болж өнгөрсөн үйл явдлуудын амьд зургийг сэргээн босгох гэдэг нь бараг л боломжгүй зүйл. Бид хэрэв ядаж үйл явдлуудын ерөнхий үргэлжлэл болон дотоод дэс дарааллыг нь сэргээн босгож чадах юм бол, энэ нь сайнд тооцогдох болно.

Эрх мэдлийн аппаратыг одоохондоо тавиад явуулчихаагүй байгаа засгийн газар нь үйл явдлуудыг, нэгэн бүхлийн хувиар, бидний мэдэхээр энэ чиглэлд огтхон ч гайхамшигтай байгаагүй, тэр зүүний намуудаас хүртэл илүү тааруугаар ажигласан. 26-ны "амжилттай" буудлагуудын дараа сайдууд агшин зуур зориг орсон. 27-ны үүрээр Протопопов, хүлээн авсан мэдээллийн дагуу, "ажилчдын хэсэг нь ажилдаа буцаж очих санаатай байгаа" гэж санаа амартал тайлагнасан. Гэхдээ ажилчид үйлдвэрүүд руу буцаж очих талаар бодоо ч үгүй. Өчигдрийн буудлагууд болон бүтэлгүйтлүүд нь массуудын зоригийг мохоогоогүй. Үүнийг хэрхэн тайлбарлах вэ? Гарзнуудыг тодорхой олзнууд давуулан нөхсөн бололтой. Гудмаар цутган урссаар, дайсантай мөргөлдсөөр, цэргүүдийн гарнаас татаж чангаасаар, морьдын гэдсэн доогуур мөлхсөөр, довтолсоор, тарж сарнисаар, өөрсдийн цогцоснуудаа уулзварууд дээр үлдээсээр, хааяа хааяа галт зэвсэг шүүрэн авсаар, мэдээ дамжуулсаар, цуурхлуудыг түүсээр, босогч масс нь тоо томшгүй олон нүд, чих болон тэмтрүүлнүүдтэй коллектив оршихуй болон хувирдаг. Шөнө тэмцлийн тавцангаас өөр лүүгээ, үйлдвэрийн дүүргүүд рүүгээ эргэн ирж, массууд өдрийн сэтгэгдлүүдийг тээрэмдэж, аар саар хийгээд тохиолдлын зүйлсийг нь шигшин хаяснаар, өөрсдийнхөө жинтэй балансыг гаргадаг. 27-ны шөнө энэхүү баланс нь өдөөн хатгагч Шуркановын эрх мэдэлтнүүдэд тайлагнасантай үндсэндээ ижилхэн байсан юм.

Өглөө ажилчид дахин үйлдвэрүүд рүү цутгасан бөгөөд нээлттэй уулзалтуудаар тэмцлийг үргэлжлүүлэхээр шийдсэн. Ялангуяа шийдэмгий нь, ердийн адилаар, Выборгци байлаа. Гэхдээ бусад районуудад ч гэсэн эдгээр өглөөний уулзалтууд тун урам зоригтой байсан. Тэмцлийг үргэлжлүүлье! Гэхдээ энэ өнөөдөр юуг илтгэх болж байна? Бүх нийтийн ажил хаялт нь нүсэр массуудын хувьсгалт жагсаал цуглаануудаар шийдэгдсэн бөгөөд жагсаал цуглаанууд нь цэргүүдтэй хийх мөргөлдөөнд хөтөлсөн. Өнөөдөр тэмцлийг үргэлжлүүлнэ гэдэг нь зэвсэгт бослогод уриална гэсэн үг. Гэхдээ хэн ч уг уриалгыг дэвшүүлээгүй. Энэ нь үйл явдлууд дотроос зайлшгүйгээр урган гарсан; гэхдээ үүнийг ямар нэгэн хувьсгалт нам тухайн өдрийн үүрэг даалгавар дээр байрлуулсан юм огтхон ч биш.

Хувьсгалт удирдлагын урлагийн аравны ес нь өөрийнхөө хамгийн шийдвэрлэх мөчүүдэд массуудын зан төлвийг мэдрэхээс тогтдог – яг Каюров казадын хөмсөгний хөдөлгөөнийг мэдрэсэнтэй адилаар, ердөө л илүү өргөн цар хүрээгээр. Массуудын зан төлвийг мэдрэх бусдынхаас хол давуу чадвар нь Лениний аугаа хүч байсан. Гэхдээ Ленин Петроградад байхгүй байлаа. Хуулиар зөвшөөрөгдсөн хийгээд хагас хуулиар зөвшөөрөгдсөн "социалист" штабууд, Керенскийнүүд, Чхейдзенүүд, Скобелевууд, болон тэднийг тойрон эргэлдэж буй тэдгээр бүхий л хүмүүс анхааруулгын үгс хэлэн, хөдөлгөөнийг эсэргүүцэж байсан. Гэхдээ Шляпников, Залуцкий ба Молотов нараас бүрдсэн төв Большевик штаб ч бас тус нэмэргүй хийгээд санаачилгагүй байдлынхаа хувьд цочирдмоор байлаа. Үнэндээ районууд болон хуарангуудыг зөнд нь орхичихсон байсан юм. Цэргүүдэд хандсан анхны тунхаглалыг Большевикуудтай ойрхон социал-демократ байгууллагуудын нэг нь дөнгөж 26-нд л гаргасан. Шинж чанарын хувьд нилээд шийдэмгий бус энэ тунхаглал нь – дотор нь ард түмний талд орох уриалга ч байхгүй – 27-ны өглөө бүх районуудаар тараагдсан. "Гэсэн хэдий ч," уг байгууллын удирдагч болох Юрневийн гэрчилснээр, "хувьсгалт үйл явдлуудын хэмнэл нь тийм хурдтай байсан болохоор, урианууд маань аль хэдийн үүний

ардаас хоцорч явах болсон. Ухуулах хуудсууд цэргүүдийн гол руу нэвтлэн орох үед, тэд аль хэдийн бидний талд орчихсон байсан.” Большевик төвийн хувьд гэвэл, Шляпников, Хоёрдугаар сарын өдрүүд дэх хамгийн сайн ажилчин-удирдагчдын нэг болох Чугурины шаардлагаар, дөнгөж 27-ны өглөө л цэргүүдэд хандсан уриалгыг бичжээ. Үүнийг ядаж хэвлүүлсэн юм болов уу? Сайндаа л, энэ адаг сүүлд нь гарч ирсэн байх. Энэ 2-р сарын 27-ны үйл явдлуудад нөлөөлсөн байх ямар ч боломжгүй. Бид дараахыг ерөнхий дүрэм байдлаар гаргаж тавих шаардлагатай: тэдгээр өдрүүд дэх удирдагчид илүү өндөрт байх тусмаа, тэд улам хойноос хоцорч явсан.

Гэхдээ бослого нь – хэний ч хараахан ингэж нэрлээгүй – өөрөө өөрийгөө тухайн өдрийн үүрэг даалгавар дээр байрлуулсан юм. Ажилчдын бүхий л бодол нь арми дээр төвлөрсөн байлаа. “Бид тэднийг хөдөлгөж чадахгүй гэж үү?” Өнөөдөр болсон болоогүй ухуулга хангалтгүй. Выборгци Москвагийн хорооны хуарангийн дэргэд уулзалт цуглаан зохион байгуулжээ. Оролдлого амжилтгүй болж таарсан: хэн нэгэн офицер эсвэл түрүүчид пулемётны гарыг хөдөлгөөнд оруулах нь хэцүү юм гэж үү? Ажилчдыг хэрцгий галаар тараасан. Төстэй оролдлогыг Нөөцийн Хорооны хуаран дээр хийжээ. Тэгээд тэнд ч гэсэн: ажилчид хийгээд цэргүүдийн дундуур пулемёттой офицерууд орж ирсэн. Ажилчдын толгойлогчид бүхмдсан, галт зэвсэг хайсан, тэднийг намаас шаардсан. Тэгээд тэдэнд өгсөн хариулт нь: “Цэргүүдэд галт зэвсэг байгаа, тэд нараас очиж ав.” Тэд үүнийг хүнээр хэлүүлэлтгүй мэдэж байсан. Гэхдээ яаж очиж авах вэ? Өнөөдөр бүгд нэгэн зэрэг нуран унах юм биш үү? Ингэж тэмцлийн шийдвэрлэх цэг ирсэн юм. Нэг бол пулемёт бослогыг хүйс тэмтэрнэ, эсвэл бослого пулемётыг булааж авна.

Өөрийн дурдатгалууддаа, Шляпников, тухайн үеийн Петербург дахь Большевик төвийн гол дүр төрх, ажилчдыг галт зэвсэг – ядаж л гар буу – шаардах үед, тэр хэрхэн үүнд нь татгалзаж, галт зэвсгүүдийн төлөө тэднийг хуарангууд руу илгээсэн талаараа өгүүлжээ. Тэр ингэснээрээ, ухуулга дээр, ө.х., цэргүүдийг үгээр хийгээд үлгэр жишээгээр байлдан дагуулах явдал дээр, бүхнийг дэнчин тавин, ажилчид болон цэргүүдийн хоорондох цуст мөргөлдөөнүүдээс зайлсхийхийг хүссэн байна. Тэдгээр өдрүүд дэх нэртэй удирдагчдын нэгийн үг мэдэгдлийг – алсын харааг нь гэхээсээ илүү булталтыг нь гэрчлэх мэдэгдлийг – бататгах эсвэл няцаах өөр бусад гэрчлэлийн тухай бид мэдэхгүй. Удирдагчдад ямар ч галт зэвсэг байхгүй гээд хүлээн зөвшөөрчихсөн бол илүү амар байх байлаа.

Бүх хувьсгалын хувь заяа нь тодорхой цэгт армийн зан төлөв дэх эвдрэлээр шийдэгддэг гэдэгт ямар нэгэн эргэлзээ байхгүй. Нүсэр, сахилга баттай, сайтар зэвсэглэгдсэн бөгөөд чадварлагаар удирдагдаж буй цэргийн хүчний эсрэг, зэвсэггүй эсвэл бараг л зэвсэггүй шахам ард түмний массууд ялалт байгуулах боломж байхгүй. Гэхдээ ямар ч гүн гүнзгий улс үндэстний хямрал нь армид ямар нэгэн хэмжээгээр нөлөөлөхгүй байна гэж байхгүй. Ингэж жинхэнэ ард түмний хувьсгалын нөхцлүүдийн хамтаар, түүний ялалтын бололцоо нь – мэдээж хэрэг, баталгаа нь биш – бүрэлддэг. Гэсэн хэдий ч, армийн босогчдын талд ирж нэгдэх нэгдэл нь өөрийн аясаар тохиолдохгүй бөгөөд энэ нь ердөө л ухуулга төдий зүйлийн үр дүн биш. Арми нь нэгэн жигд биш бөгөөд түүн дэх дайсагнагч элементүүд нь сахилга батын айдас хүйдсээр бие биентэйгээ зангидагдсан байдаг. Хувьсгалч цэргүүд, шийдвэрлэх цагийн яг босгон дээр хүртэл, тэд хэр их хүчийг төлөөлж байгаагаа хийгээд тэдний үзүүлж чадах нөлөөлөл нь ямархуу байхыг мэддэггүй. Ажилчин массууд ч гэсэн, мэдээж хэрэг, бас нэгэн жигд биш. Гэхдээ шийдвэрлэх мөргөлдөөний төлөөх бэлтгэлийн процесст нь тэдэнд өөрсдийнхөө эгнээнүүдийг сорих хэмжээлшгүй олон боломжууд гарч ирдэг. Ажил хаялтууд, уулзалтууд болон жагсаал цуглаанууд нь зөвхөн тэмцэл дэх үйл ажиллагаанууд төдийгүй, мөн тэдний хүч чадлын хэмжүүр нь юм. Бүхий л массууд ажил хаялтанд оролцдоггүй. Бүхий л ажил хаягчид байлдаанд бэлэн биш. Хамгийн хурцадмал мөчүүдэд, хамгийн зүрх зоригтой нь л гудманд гарч ирдэг. Эргэлзэгсэд, эцэж цуцагсад болон хуучинсууд нь гэртээ үлдэцгээдэг. Энд хувьсгалт шалгарал өөрөө явагдана; үйл явдлуудын шигшүүрээр хүмүүс шигшигддэг. Армийн хувьд тийм биш. Хувьсгалч, талтай,

тээнэгэлзэгч хийгээд дайсагнагч цэргүүд бүгдээрээ, үүний утас нь эцсийн мөчийг хүртэл офицерын нударганд төвлөрсөн байх, тэр албадлага бүхий сахилга батаар зангидагдсан байдаг. Цэргүүд өдөр бүр нэгдүгээр хийгээд хоёрдугаар эгнээнүүдэд хуваагддаг; гэхдээ тэднийг хэрхэн тэрслүү болон дуулгавартайд хуваах вэ?

Цэргүүд хувьсгалын талд орох тэр сэтгэхүйн мөч нь урт удаан молекулын процессоор бэлтгэгддэг бөгөөд бүхий л байгалийн процессуудын адилаар, үүнд шийдвэрлэх цэг гэж байдаг. Гэхдээ энэ цэгийг яаж тодорхойлох вэ? Цэргийн нэгж нь ард түмэнтэй нэгдэхэд бүхэлдээ бэлэн байсан боловч, шаардлагатай түлхэлтийг гаднаас хүлээж аваагүй байж болно. Хувьсгалт удирдлага армийг өөрийнхөө талд оруулах боломжтой гэдэгт хараахан итгээгүй учраас ялалтыг тавиад явуулчихаж болно. Уг боловсорсон боловч, хэрэгжээгүй бослогын дараагаар, армийг реакци эзэмдэх болно: цэргүүд сэтгэлд нь дүрэлзэж байсан тэр итгэл найдвараа алдаж, сахилга батын гинж дөнгөний өмнө ахин хүзүүгээ гудайлгах бөгөөд ажилчидтай эргэн тааралдах тэр үед, ялангуяа зайнаас, тэд бослогыг сөрөн зогсох болно. Энэхүү процесст олон жинлэж болшгүй эсвэл жинлэхэд хэцүү элементүүд, огтлолцох урсгалууд, коллектив үнэмшүүллүүд болон хувийн үнэмшүүллүүд бий. Гэхдээ материал болон сэтгэхүйн хүчнүүдийн уг ярвигтай сүлжилдээн дотроос нэгэн гаргалгаа няцаашгүй тод томруун байдлаар гарч ирнэ: босогчид үнэхээр босож байна; энэ бол тэд дараагаар нь хуаран руу буцаж очоод тайлагнах шаардлагатай болох жагсаал цуглаан биш; энэ бол үхэх сэхэхээ үзэх тэмцэл; тэд хэрэв ард түмэнтэй нэгдэх юм бол ард түмэн ялж чадна; тэгээд энэ ялалт нь цээрлэл үзэхгүй байдлыг баталгаажуулахаар зогсохгүй, бас хүн ардын нуруун дээрх ачааг нь хөнгөлөх болно гэдэгт цэргүүд массаараа үнэмших тусмаа, тэд зэр зэвсгээ буулгахад, эсвэл зэр зэвсгийнхээ хамтаар ард түмэн дээр очиход улам бэлэн байх болно. Ө.х., тэд хэрэв өөрсдөө ялалтыг үнэхээр ямар ч үнээр хамаагүй, бүр цусны үнээр ч байсан хамаагүй, шүүрч авахад бэлэн байгаа тохиолдолд л, босогчид цэргүүдийн зан төлөв дэх эвдрэлийг үүсгэж чадна. Тэгээд уг хамгийн дээд зэргийн зүрх зориг нь хэзээ ч зэвсэггүй байх боломжгүй бөгөөд энэ нь тийм хэвээрээ удаан үлдэхгүй.

Түлхлэх масс ба тэдний замыг хаах цэргүүдийн хоорондын хавьтлын шийдвэрлэх цагт өөрт нь шийдвэрлэх минут гэж бий: энэ нь саарал хашлага хараахан нуран унаагүй, тэд мөр зэрэгцэн зогсоцгоосон хэвээр боловч, аль хэдийн тээнэгэлзэж эхэлсэн байх тэр мөч бөгөөд офицер хүсэл зорилгынхоо эцсийн хүчийг шавхан “Галла!” гэсэн командыг өгнө. Массуудын орилолдоон, айдас хүйдэс болон заналхийллийн хашгиралдаан нь командын дуу хоолойг дарагдуулна, гэхдээ бүхэлд нь биш. Винтовнууд найган ганхана; жагсагчид давшилна. Тэр үед офицер гар бууныхаа хонгиог цэргүүдийн хамгийн сэжигтэйгийнх нь зүг чиглүүлнэ. Шийдвэрлэх минутаас үүний шийдвэрлэх секунд нь товойно. Бусдынх нь өөрийн мэдэлгүйгээр түүнээс удирдлага хүлээн хардаг байсан хамгийн зоримог цэргийн үхэл, үхсэн цэргээс шүүрч авсан винтовоор түрүүчийн жагсагчид руу хийсэн буудлага – хашлага хаагдана, буунууд өөрсдөө буудацгааж эхэлнэ, жагсагчид нарийн гудмууд руу болон хашаанууд руу таран сарнина. Гэхдээ 1905 оноос хойш энэ нь хичнээн олон удаа өөрөөр тохиолдлоо! Офицер гохоо дарахад бэлэн болсон байх тэр хамгийн шийдвэрлэх мөчид, өөрсдийн гэсэн Каюровууд болон Чугуринуудтай жагсагчид дундаас ирэх сүм нь түүнийг зогсооно. Энэ нь зөвхөн гудман дахь тулалдааны төдийгүй, мөн магадгүй бүхий л өдрийн, бүр бүхий л бослогын хувь заяаг шийддэг.

Шляпниковын өөртөө тавьсан үүрэг даалгавар: босогчдод галт зэвсэг өгөхгүй байснаар, ажилчдыг цэргүүдтэй хийх дайсагнасан мөргөлдөөнүүдээс хамгаалах – энэ ерөнхийдөө боломжгүй. Цэргүүдтэй хийх уг мөргөлдөөнүүдэд очихоос ч өмнө, цагдаа нартай хийсэн тоолж баршгүй олон тулалдаанууд болж өнгөрсөн. Гудман дахь тэмцэл нь үзэн ядагдсан “Фараонууд”-ын зэвсгийн хураалтаар эхэлсэн ба тэдний гар буунууд нь босогчдын гарт дамжсан. Гар буу нь дангаараа дайсны винтовнууд, пулемётнууд хийгээд их буунуудын эсрэг сул дорой, бараг л тоглоом мэт зэвсэг. Гэхдээ эдгээр зэвсгүүд жинхэнээсээ дайсны гарт байгаа юм уу? Үүнийг баталгаажуулахын тулд ажилчид зэвсэг шаардсан. Асуулт нь

сэтгэхүйн талбарт шийдэгдэх болно. Гэхдээ бүр бослогод хүртэл, сэтгэхүйн процессууд нь материал процессуудаас салшгүй байдаг. Цэргийн винтов руу очих зам нь Фараонаас авсан гар буугаар дамжин өнгөрдөг.

Тэдгээр цагууд дахь цэргүүдийн мэдрэмж нь ажилчдынхтай харьцуулбал арай идэвхгүй байсан боловч, тэднийхээс дутахааргүй гүн гүнзгий байлаа. Гарнизон нь фронт дээрх хороонуудын эгнээг нөхөн дүүргэх хувь тавилантай олон мянган бие бүрэлдэхүүн бүхий нөөцийн батальонуудаас голдуу тогтож байсан болохыг дахин саная. Олонхи нь өрхийн тэргүүнүүд болох эдгээр эрчүүд дайн аль хэдийн авралгүй болж, улс орон сүйрчихээд байхад окопнууд руу очих хэтийн төлөвтэй байсан. Тэд дайныг хүсээгүй; тэд гэр лүүгээ, тариан талбай руугаа харьцгаахыг хүссэн. Тэд ордонд юу болж байгааг хангалттайгаар гадарлаж байсан ба тэдэнд хаант засгийг хайрлах мэдрэмж өчүүхэн төдий ч байгаагүй. Тэд Германчуудтай тулалдахыг хүсээгүй бөгөөд Петербургийн ажилчидтай тулалдахыг бүр ч хүсээгүй. Тэд дайны туршид наргиж цэнгэсэн нийслэлийн эрх баригч ангийг үзэн ядна. Тэдэн дунд эдгээр бүхий л зан төлвүүдэд хэрхэн ерөнхийлсөн илэрхийлэл өгөхийг мэдэх хувьсгалч байсан түүхтэй ажилчид байсан.

Цэргүүдийг гүн гүнзгий боловч, хараахан гадаргуу дээр гарч ирээгүй хувьсгалт сэтгэл дундуур байдлаас илт боссон үйл ажиллагаа руу эсвэл эхлээд, дор хаяж, боссон үйлдэл хийхээс татгалзалт руу авчрах – ийм үүрэг даалгавар байсан. Тэмцлийн гуравдахь өдөр цэргүүд бослого өөд өгөөмрөөр төвийг сахисан байр сууриа хадгалах чадвараа эргэлт буцалтгүйгээр алдсан. Ажилчид болон цэргүүдийн хоорондын хавьтлын шугамын дагуу тэдгээр цагуудад тохиолдож байсан зүйлсийн зөвхөн тохиолдлын хэлтэрхийнүүд нь л бидэнд үлдсэн. Үүний урьд өдөр ажилчид Павловцид тэдний бэлтгэгч ангийнх нь байгаа байдлын талаар хичнээн оргилуунаар гомдоллосныг бид сонссон. Иймэрхүү үзэгдлүүд, харилцан ярианууд, зэмлэлүүд хийгээд хүсэлтүүд нь хотын өнцөг булан бүрт тохиолдож байсан. Цэргүүдэд одоо эргэлзэж тээнэгэлзэх цаг үлдээгүй. Өчигдөр тэд буудахаас өөр аргагүй болсон; өнөөдөр ч гэсэн тэд буудахаас өөр аргагүй болох болно. Ажилчид бууж өгөхгүй, ухрахгүй, тугалган дор ч байсан хамаагүй, тэд зорьсондоо хүрэх болно. Тэгээд тэдэнтэй цуг эмэгтэй ажилчид – эхнэрүүд, ээжүүд, эгч дүүс, энхрий хонгорууд. Тийм, энэ бол тэдний булан тохойнуудад үүний талаар тэгтлээ олонтаа шивнэлдсэн яг тэр цаг нь мөн: “Хэрвээ бид зөвхөн бүгдээрээ нэгдчих юм бол...” Тэгээд хамгийн хүнд тарчлаан шаналлын, ирж буй өдрөөс айх тэсвэрлэшгүй айдсын, зандалчны үүргийг тэдэнд тулгах тэдгээр хүмүүст чиглэсэн хахаж цацам үзэн ядалтын мөчид, илт зэвүүцлийн анхны дуу хоолойнууд хуаранд цуурайтах бөгөөд үүрд мөнхөд нэргүй хэвээрээ үлдэх тэдгээр дуу хоолойнуудаас хуаран тэр чигээрээ тайтгарал болон баяр хөөрийн хамтаар өөрсдийгөө таницгаах болно. Ийнхүү Романовын хаант засгийн сүйрлийн өдрийн нар хорвоо дэлхий дээгүүр мандсан юм.

Үйлдвэр заводуудын 40 шахам төлөөлөгчид цугларсан, цуцашгүй Каюровын гэрт хийсэн өглөөний зөвлөгөөн дээр олонхи нь хөдөлгөөнийг үргэлжлүүлэхийг дэмжжээ. Олонхи нь – гэхдээ бүгд биш. Ямар олонхи болохыг бид тогтоож чадахгүй нь үнэхээр харамсалтай. Гэхдээ тэдгээр цагуудад протокол хөтлөөд сууж байх цаг байгаагүй. Юутай ч, шийдвэр хожимдсон болж таарсан: цэргүүдийн бослого хийгээд шоронгуудыг нээсэн тухай сэтгэл догдлуулам мэдээ зөвлөгөөнийг тасалдуулсан байна. “Шурканов тэнд байсан хүн бүрийг үнссэн.” Жудагийн үнсэлт; гэхдээ аз болоход, үүнийг цовдлолт дагалдахгүй.

Өглөө үүрийн цагуудаас эхлээд, нөөцийн харуулын батальонууд, Павловскийн хорооны 4-р тасгийнхны өмнөх өдөр нь эхлүүлсэн тэр зүйлийг үргэлжлүүлэн, тэднийг хуарангаас нь гаргахаас өмнө, ар араасаа, бослого гаргасан. Бичиг баримтуудад, тэмдэглэлүүдэд, дурдатгалуудад, хүн төрөлхтний түүхийн уг сүр жавхлант үйл явдал нь зөвхөн цонхигор бөгөөд бүүдгэр ормыг л үлдээжээ. Дарлагдсан массууд нь түүхэн бүтээлч байдлын ноён оргил өөд авиран гарсан ч гэсэн өөрсдийнхөө талаар бага ярьдаг бөгөөд үүнээс ч багыг

бичиж үлдээдэг. Тэгээд ялалтын сэтгэл хөдөлгөм баяр хөөр дараагаар нь ой тогтоолтын ажлыг угаан оддог. Бидэнд юу үлдсэн болохыг авч үзэцгээе.

Хамгийн эхэлж боссон нь Волынскийн хорооны цэргүүд байлаа. Өглөө бүр долоон цагт, батальоны командлагч дараах аймшигт мэдээг түүнд дуулгахын тулд утасны дуудлагаар Хабаловын тав тухыг алдагдуулжээ: бэлтгэгч анги – ө.х., бослогыг нухчин дарна хэмээн ялангуяа найдсан тэр нэгж – хуарангаа орхиж гарахаас татгалзсан, ахлагч нь алагдсан, эсвэл цэргүүдийн өмнө өөрийгөө буудсан. Дашрамд хэлэхэд, удаах хувилбар нь удалгүй няцаагдсан. Хойш ухрах гүүрээ шатаачихсан Волынцы бослогын суурийг өргөжүүлэхээр яаравчилжээ: энэ бол одоо тэдний цор ганц аврал. Литовский болон Преображенскийн хороонуудын зэргэлдээ хуарангууд руу тэд яаравчилж, цэргүүдийг “гудманд дууджээ” – ажил хаягчид нэг үйлдвэрээс нөгөө рүү нь явж, ажилчдыг гудманд дууддагийн адилаар. Хэсэг хугацааны дараа, Волынцы генерал тушаахад, зөвхөн винтовнуудаа хураалгахаас татгалзсан төдийгүй, мөн Преображенцы хийгээд Литовцитай цуг, бүр ч илүү аймшигтай нь, “ажилчидтай нэгдэж байгаад,” жандармын дивизийн хуаранг сүйдэлсэн гэсэн мэдээг Хабалов хүлээж авсан байна. Энэ нь Павловцийн өчигдрийн түршилт хий дэмий байгаагүйг илтгэнэ: бослого удирдагчдыг, мөн үүний хажуугаар, үйл ажиллагааны төлөвлөгөөг олж авчээ.

27-ны өглөө үүрийн цагуудад ажилчид бослогын асуудлын шийдлийг бодит байдал дээр байснаас нь хэмжээлшгүй илүү холоор төсөөлцгөөж байсан. Асуудлын аравны ес нь аль хэдийн ард орчихоод байхад, тэд асуудал бараг л бүхэлдээ шахам урд нь байгаа мэтээр харж байсан гэвэл илүү үнэнд ойртоно. Хуаранд үзүүлсэн ажилчдын хувьсгалт шахалт нь аль эрт боловсорсон цэргүүдийн хувьсгалт хөдөлгөөнтэй давхцаж, гудмууд руу урсан гарч ирсэн юм. Өдрийн туршид, уг хоёр лут урсгал нь нэг болон нэгдэж, хуучин бүтцийн эхлээд дээврийг нь, дараа нь ханануудыг нь, тэгээд хожим нь хундаамыг нь тэр чигт нь элэгдүүлэн нураах болно.

Большевикуудын төв штаб дээр хамгийн түрүүлж ирэгсдийн нэг нь гартаа винтов атгаж, бүсэн дайз мөрөн дээгүүрээ тохсон, “хав халтар, гэхдээ гялалзсан ба ялгуусан” Чугурин байв. Тэр яагаад гялалзаж болохгүй гэж? Гартаа зэвсэг атгасан цэргүүд бидэн дээр ирж байна! Зарим газруудад, ажилчид аль хэдийн цэргүүдтэй нэгдэн, хуарангууд дотор орж, винтовнууд хийгээд сумнуудыг олж авч дөнгөсөн байлаа. Выборгци хамгийн шийдэмгий цэргүүдтэй цуг үйл ажиллагааны төлөвлөгөө гаргажээ: зэвсэглэсэн цагдаа нар үүрлэсэн цагдаагийн хэсгүүдийг булаан эзлэх; бүх цагдаагийн албан хаагчдын зэвсгийг хураах; цагдаагийн хэсгүүд дэх ажилчдыг ба гяндангууд дахь улс төрийн хоригдлуудыг суллах; хот доторх засгийн газрын цэргүүдийг бут цохих; бусад районууд дахь идэвхгүй хэвээрээ байгаа цэргийн нэгжүүд болон ажилчидтай холбогдох.

Москвaгийн хороо нь дотоод тэмцэлгүйгээр бослогод нэгдсэнгүй. Хороонууд дотор тийм бага тэмцэл байсан нь гайхмаар. Монархист команд хүч чадалгүйгээр цэрэг массуудаас ховхрон унаж, нэг бол ан цавууд дотор нуугдсан, эсвэл өнгөө өөрчлөхөөр яаравчилсан. “Үдээс хойш хоёр цагт,” Арсенал заводын ажилчин Королевын дурссанаар, “Москвaгийн хорооныхныг гарч явсны дараагаар, бид өөрдсийгөө зэвсэглэсэн... Бид бүгд нэг нэг гар буу, нэг нэг винтов аваад, бидэн дээр ирсэн бүлэг цэргүүдээс (тэдний зарим нь биднээс тэднийг командалж, тэдэнд юу хийхийг хэлж өгөөч гэж асуусан) сонгон авч, цагдаагийн хэсгийг буудахаар Тихвинская гудам руу хөдөлсөн.” Цэргүүдэд “юу хийхийг” хэлж өгөх нь ажилчдын хувьд нэг хормын туршид ч хэцүү байгаагүй бололтой.

Ялалтуудын талаарх баяр хөөртэй мэдээнүүд ар араасаа цувран ирнэ: бидний өөрсдийн хуягт тэрэгнүүд гарч ирсэн! Тэд, улаан тугнууд хийсгэн, районууд дахь хараахан бууж өгөөгүй байгаа хүн болгонд айдас хүйдсийг тарааж байна. Одоо дахиж казакийн морины гэдсэн доогуур мөлхөх шаардлагагүй. Хувьсгал бүхий л биеэ тэнийлгэн босож зогслоо!

Үд дунд алдад, Петроград дахин цэрэг дайны үйл ажиллагааны талбар болж хувирсан: хаа сайгүй винтовнууд болон пулемётнууд тачигнана. Хэн нь хаашаагаа буудаад байгаа болохыг нь хэлж мэдэх үргэлж боломжтой биш. Нэг зүйл тодорхой: өнгөрсөн ба ирээдүй бие биен рүүгээ буудаж байна. Хий дэмий буудалцаан цөөнгүй: хөвгүүд санаандгүй олж авсан гар буунуудаараа хий буудацгаана. Зэр зэвсгийн агуулах сүйдлэгджээ: "тэдний хэлж байгаагаар, зарим нэгэн Браунингуудыг л хэдэн арван мянгаар нь авч явцгаасан." Дүүргийн шүүхийн хийгээд цагдаагийн хэсгийн шатаж буй барилгуудаас утаан баганууд тэнгэр өөд долгиолно. Зарим газруудад, мөргөлдөөнүүд болон тулалдаанууд нь жинхэнэ байлдаанууд болж өтгөрсөн байна. Сампсониевскийн өргөн чөлөөн дээр, ажилчид, тэдний зарим нь хаалган дээр овоорсон, дугуйт цэргийнхний хуаран руу дөхөж очжээ. "Юу хийгээд зогсоод байгаа юм бэ, нөхөд өө?" Цэргүүд инээмсэглэн – нэг оролцогчийн гэрчилснээр "сайн инээмсэглэл биш" – чимээгүй хэвээрээ үлдсэн бөгөөд офицерууд нь бүдүүлгээр ажилчдыг цаашаа явахыг тушаажээ. Дугуйт цэргүүд нь, морин цэргүүдийн хамтаар, Хоёрдугаар сард, мөн түүнчлэн Аравдугаар сард, армийн хамгийн хуучинсаг хэсэг нь болж таарсан юм. Ажилчид болон хувьсгалч цэргүүд удалгүй хашааны өмнө цугларчээ. "Бид сэжигтэй батальоныг татаж гаргах шаардлагатай!" Хуягт тэрэгнүүдийг авчруулахаар хүмүүс явуулсан хэмээн хэн нэгэн мэдэгдэнэ: магадгүй, пулемётнуудаа суурилуулчихсан эдгээр дугуйт цэргүүдийг буулгаж авах өөр бусад зам байгаагүй байх. Гэхдээ массуудын хувьд хүлээнэ гэдэг нь хэцүү: тэд зовнингүйгаар тэвчээргүй бөгөөд тэдний тэвчээргүй байх нь ч зүйтэй. Эхний сумнууд хоёр талаас зэрэг хангинана. Гэхдээ цэргүүдийг хувьсгалаас тусгаарлах модон хашаа саад болно. Довтлогсод хашааг нурааж унагахаар шийджээ. Нэг хэсгийг нь нурааж, үлдсэнд нь гал тавьсан байна. Хорь орчим хуарангийн байрнууд нүдний өмнө гарч ирнэ. Дугуйт цэргүүд тэдний хоёр эсвэл гуравт нь бөөгнөрсөн байлаа. Эзгүй хуарангийн байрнуудад нэн даруй гал тавьжээ. Зургаан жилийн дараа Каюров ийнхүү дурсах болно: "Дүрэлзэн шатаж буй хуарангийн байрнууд болон тэднийг хүрээлэх нурж унасан хашаанууд, пулемётнууд болон винтовнуудын гал, бүслэгчдийн догдолсон царайнууд, зэвсэглэсэн хувьсгалчдаар дүүрэн давхиж ирж буй ачааны машин, тэгээд эцэст нь, гялтганасан буун хошуунуудынхаа хамтаар хүрэлцэн ирж буй хуягт тэрэг нь сүр жавхлантай бөгөөд мартагдашгүй дүр зургийг бий болгосон." Энэ бол хуарангийн байрнууд болон хашаануудтайгаа цуг шатаж, гал болон утаан дунд барагдаж, пулемётны буудлаган ханиадаараа сүнсээ цацан гаргаж буй хуучин царист, хамжлагын, цагдаажсан-санваартны Орос. Каюров, арав арван, зуу зуун, мянга мянган Каюровууд хөгжин цэнгэхгүй байж яаж чадах юм бэ! Хүрэлцэн ирж буй хуягт тэрэг нь офицерууд хийгээд дугуйт цэргүүд дотор нь үүрлэсэн хуарангийн байр луу хэд хэдэн их бууны сумаар галлажээ. Командлагч нь алагдсан. Офицерууд нь, эполетнууд, мөн бусад цол тэмдгүүдээ хуулж хаян, хуарангийн байрнуудтай залгалдаа ногооны талбайнуудаар зугтсан; үлдсэн нь бууж өгсөн. Энэ нь магадгүй өдрийн мөргөлдөөнүүдийн хамгийн том нь байсан байх.

Энэ хооронд, цэргийн бослого нь халдварт шинж чанарыг олж авсан байв. Зөвхөн босох цаг олдоогүй тэдгээр нэгжүүд л тэр өдөр босоогүй. Үдэш алдад, 1905 оны Москвагийн бослогын зэрлэг нухчин даралтаараа зартай Семёновскийн хорооны цэргүүд бослогод нэгдсэн байлаа: арван нэгэн жил ул мөрөө үлдээлгүйгээр өнгөрсөнгүй! Анчдын хамтаар, Семёновци шөнө дөлөөр ахлахууд нь хуаранд нь хорьсон байсан Измайловциг сулласан байна: 1905 оны 12-р сарын 3-нд анхны Петроградын Зөвлөлийг бүслэн баривчилсан уг хороо нь бүр одоо ч хамгийн хоцрогдмол хороонуудын нэгт тооцогдсоор байсан юм.

150,000 бие бүрэлдэхүүн бүхий нийслэлийн царист гарнизон цөөрсөөр, хайлан урссаар, алга болсоор. Шөнө гэхэд тэр оршин тогтнохоо больчихсон байв.

Хороонуудын бослогын талаарх өглөөний мэдээний дараагаар, Хабалов 1000 орчим бие бүрэлдэхүүн бүхий нийлмэл отрядыг, хамгийн ноцтой тушаалуудын хамтаар, босогчдын эсрэг илгээн, эсэргүүцэл үзүүлэхийг оролдсоор л байлаа. Гэхдээ тэр отрядын хувь заяа

нууцлаг шинж чанарыг олж авсан байна. “Тэр өдөр ямар ч боломжгүй зүйлс тохиолдож эхэлсэн,” эргэлтийн дараагаар ижилгүй Хабаловын өгүүлснээр, “отряд хөдөлнө, эрэлхэг бөгөөд шийдэмгий офицерын (хурандаа Кутеповын талаар ярьж байгаа юм) удирдлаган дор хөдөлнө, гэтэл... үр дүн байхгүй.” Энэ отрядын хойноос илгээсэн тасгууд ч гэсэн ул мөргүйгээр алга болсон. Генерал Ордны талбай руу нөөцийн цэргүүдийг татаж эхэлсэн боловч, “сум ч, тэдгээрийг олж авах газар ч байгаагүй.” Эд бүгдийг Түр Засгийн Газрын Мөрдөн Байцаах Комиссын өмнөх Хабаловын жинхэнэ мэдүүлгүүдээс авсан. Дэг журмыг сахиулагч отрядуудад юу тохиолдсон юм бол? Үүнийг тааварлахад хэцүү биш: тэд гарч явангуутаа бослогд живээ биз. Ажилчид, эмэгтэйчүүд, өсвөр насныхан, босогч цэргүүд Хабаловын отрядуудыг, нэг бол тэднийг өөрсдийнхөө гэж тооцон, эсвэл тийм болгохоор чармайн, бүхий л талаас нь тойрон шавалдах бөгөөд үй олонтой цугаас бусдаар хөдлөх боломжийг тэдэнд эс олгоно. Уг шигүү, багширсан, барагдашгүй, бүхнийг нэвтлэгч, мөн одоо юунаас ч айхаа больсон, масстай тулалдах нь зуурсан гурилыг савхаар хаших гэж оролдохтой л адилхан.

Шинэ шинэ хороонуудын бослогын мэдээнүүдийг, босогчдыг номхотгох, утсан холбооны станц, Литовскийн Цайз, Мариинскийн Ордон, болон бусад эднээс ч илүү ариун дагшин газруудыг хамгаалах найдвартай нэгжүүдийг шаардах шаардлагууд дагалдсан. Хабалов найдвартай нэгжүүдийг Кронштадтаас илгээхийг утсаар шаардсан боловч, комендант нь тэр өөрөө цайзын төлөө санаа зовж байна хэмээн хариулсан байна. Бослого ойр орчмын гарнизонууд руу тархсан болохыг Хабалов хараахан мэдээгүй байлаа. Генерал Өвлийн Ордныг бэхлэлтэнд хувиргахыг оролдсон, эсвэл оролдсон дүр үзүүлсэн боловч, энэхүү төлөвлөгөөгөө бүтэхгүй хэмээн тэр дороо хаясан бөгөөд эцсийн хэдэн “үнэнч” цэргүүдээ Тэнгисийн Цэргийн Яам руу шилжүүлсэн. Тэнд диктатор эцэст нь хамгийн чухал хийгээд яаралтай асуудлыг цэгцлэх хүчин чармайлтыг гаргасан: Протопопов “өвчний улмаас” ажлаа хүлээлгэн өгсөн талаарх, мөн Петроград бүслэлтэнд орсон болох талаарх засгийн газрын сүүлчийн хоёр зарлигийг тэр хэвлэлтэнд зориулж бэлтгэсэн. Удаахынх нь хувьд, тэр үнэхээр яаравчлах шаардлагатай байсан юм: хэдхэн цагийн дараа Хабаловын арми “бүслэлт”-ээ зогсоогоод, Тэнгисийн Цэргийн Яамнаас гэр гэрлүүгээ харьцгаасан учраас. Хувьсгал энэ аймаар эрх мэдлээр зэвсэглэгдсэн боловч, огтхон ч аймаар биш генералыг аль 27-ны үдэш баривчлаагүй нь зөвхөн мэдээгүйгээс л болсон юм. Үүнийг дараа өдөр нь ямар ч бэрхшээлгүйгээр гүйцэлдүүлсэн.

Аймшигт Оросын эзэнт гүрний үхлийн аюулын өмнөх бүхий л эсэргүүцэл нь ердөө л энэ юм гэж үү? Тийм, энэ бол бараг л бүгд – ард түмнийг бут цохих үлэмж туршлага хийгээд нягт нямбайгаар боловсруулсан төлөвлөгөөнүүдээ үл харгалзан. Монархистууд, хожим нь ухаан орсныхоо дараагаар, ард түмний Хоёрдугаар сарын ялалтын амар хялбар байдлыг Петроградын гарнизоны өвөрмөц шинж чанараар тайлбарласан байдаг. Гэхдээ хувьсгалын цаашдын бүхий л замнал нь энэхүү тайлбарыг няцаана. Тавилант оны эхэнд хүртэл ордны бүлэглэл нийслэлийн гарнизоныг шинэчлэх шаардлагыг Царьт цухуйлгаад амжчихсан байсан гэдэг нь үнэн. Ялангуяа үнэнчид тооцогддог морин харуулууд нь “гал дор хангалттай удаан” байсан бөгөөд өөрсдийн Петроград дахь хурандаа амрах эрхийг олж авсан хэмээн ятгагдах боломжийг Царь өөртөө хялбархнаар олгочихоод байв. Гэсэн хэдий ч, фронтоос ирсэн хүндэтгэлтэй мэдүүлгүүдийн дараагаар, Царь морин харуулын дөрвөн хороог тэнгисийн харуулын гурван багаар орлуулахыг зөвшөөрсөн. Протопоповынхоор бол, дээд команд нь уг орлуулалтыг Царийн зөвшөөрөлгүйгээр, мөн зальхай санаа өвөрлөн хийсэн: “Усан цэргүүдийг ажилчид дундаас элсүүлдэг бөгөөд тэд арми дахь хамгийн хувьсгалт элементийг бүрдүүлдэг.” Гэхдээ энэ бол цэвэр дэмийрэл. Харуулын, ялангуяа морин харуулын, дээгүүр офицерууд нь зүгээр л фронтын ар луу тэмүүлэхэд хэтэрхий сайн карьерыг фронт дээрээс олж авах боломжтой байсан хэрэг. Түүнчлэн, тэдэнд оногдуулах залхаан цээрлүүлэх ажил үүргүүдийн талаар тэд айдасгүй бусаар бодож үзсэн байх ёстой. Эдгээрт тэд фронт дээр нийслэлийн цэргийн жагсаалын талбайнууд дээр ямар байдаг байснаасаа тэс өөр болчихоод ирсэн цэргүүдийн манлайд

зогсох болно. Фронт дээрх үйл явдлуудын удалгүй нотолсноор, морин харуулууд тухайн үед бусад морин цэргүүдээс юугаараа ч ялгарахаа больчихсон байсан бөгөөд нийслэл рүү шилжүүлсэн тэнгисийн харуулууд нь Хоёрдугаар сарын эргэлтэнд идэвхтэй үүргийг гүйцэтгээгүй. Бүхий л үнэн нь гэвэл, дэглэмийн хийц нь тэр чигтээ илжирч, ганц ч амьд утас байхгүй болчихсон байсан юм.

2-р сарын 27-ны өдрийн туршид, босогчид нийслэлийн олон гяндангуудаас, 1-р сарын 26-нд баривчлагдсан Цэргийн Үйлдвэрлэлийн Хорооны эх оронч бүлэг болон 40 цагийн өмнө Хабаловын баривчилсан Петроградын Большевик хорооны гишүүдийг оролцуулан, улс төрийн хоригдлуудыг цус урсгалгүйгээр сулласан. Улс төрийн хуваагдал гяндангийн хаалганы өмнөөс л шууд эхэлсэн: Меньшевик-эх орончид нь ажил үүргүүд болон албан тушаалуудыг хуваарилж буй Дума руу явцгаасан; Большевикууд районууд руу, ажилчид болон цэргүүд рүү, тэдэнтэй хамт нийслэлийн байлдан дагууллыг дуусгахаар явцгаасан. Дайсанд амьсгалах завсар өгч болохгүй. Аливаа бусад ямар ч ажил хэргээс илүүтэйгээр хувьсгалыг эцсийг нь хүртэл гүйцэлдүүлэх шаардлагатай.

Босогч хороонуудыг Таврическийн Ордон руу авчрах санааг хэн гаргасан болохыг хэлж мэдэх боломжгүй. Уг улс төрийн маршрут нь бүхий л нөхцөл байдлаас урган гарсан юм. Массуудтай тогтоосон холбоогүй радикализмын бүх элементүүд нь мэдээж сөрөг хүчний мэдээллийн төв гэдэг утгаар нь Таврическийн Ордон өөд татагдаж байсан. 27-нд амин хүчний гэнэтийн тарилгыг мэдэрсэн эдгээр элементүүд нь босогч харуулуудын замчдын үүргийг гүйцэтгэсэн байх магадлал өндөр. Энэ нь нэр төртэй, мөн одоо бараг л аюулгүй, үүрэг байсан юм. Байршлыг нь харгалзан үзэх юм бол, Потемкины Ордон нь хувьсгалын төв болоход хамгийн тохиромжтой байсан. Түүний цэцэрлэгт хүрээлэн нь тэнд харуулын хуарангуудын болон хэд хэдэн цэрэг дайны байгууллагуудын байрлах бүхэлдээ цэргийн хотхоноос ганцхан гудмаар л тусгаарлагддаг. Засгийн газар ч, хувьсгалчид ч он удаан жилүүдийн туршид хотын энэ хэсгийг хаант засгийн цэргийн хүчний цайз хэрэм хэмээн тооцсоор ирсэн гэдэг нь үнэн. Тэгээд үнэхээр л тийм байсан. Гэхдээ одоо бүхий л зүйлс өөрчлөгдсөн. Цэргийн бослого нь харуулын секторт эхэлсэн. Босогч цэргүүд ганц гудам хөндлөн гараад л Таврическийн Ордны цэцэрлэгт хүрээлэнд хүрэх бөгөөд энэ нь эргээд Невагаас ердөө нэг блокын л зайтай. Тэгээд Невагийн цаана Выборг район, хувьсгалын уурын зуух, зурайна: харуулын хуарангууд руу, эсвэл Таврическийн Ордон руу очихын тулд, ажилчид ердөө Александровскийн гүүрийг давахад л, эсвэл хэрвээ гүүр өргөгдсөн байвал, Невагийн мөсөн дээгүүр алхахад л хангалттай. Ингэж уг нэгэн жигд биш бөгөөд гарал үүслийн хувьд зөрчилдөөнтэй, хоорондоо ойр дотно барьцалдсан, Петербургийн зүүн хойд гурвалжин нь – харуулууд, Потемкины Ордон болон аварга үйлдвэрүүд нь – хувьсгалын үйл ажиллагааны талбар болон хувирсан юм.

Таврическийн Ордны барилгад, бослогын талбарын штабыг оролцуулаад, төрөл бүрийн төвүүдийг аль хэдийн байгуулж, эсвэл ядаж л байгуулахаар төлөвлөжээ. Эдгээрт сүрхий ноцтой шинж чанар байхгүй. “Хувьсгалч” офицерууд, ө.х., яаж ийж байгаад, алдаагаар ч байсан хамаагүй, өнгөрсөнд хувьсгалтай холбогдчихсон, гэхдээ бослогыг аюулгүйгээр унтаж өнгөрүүлсэн тэдгээр офицерууд, ялалтын дараа өөрсдийнхөө тухай сануулахаар, эсвэл бусдаас ирсэн дуудлагаар “хувьсгалд хүчин зүтгэхийн тулд” ирэхээр яаравчилна. Тэд нөхцөл байдлыг бодлогошрон шинжиж, гутрангиар толгойгоо сэгсэрцгээнэ. Олонтаа зэвсэггүй энэ хөл үймээнтэй олон цэргүүд нь тулаанд огтхон ч бэлэн биш. Их буунууд ч, пулемётнууд ч, харилцаа холбоо ч, командлагчид ч байхгүй. Дайсанд ганц хүчтэй хороо байхад л хангалттай! Одоохондоо хувьсгалч олон гудман дахь ямар нэгэн төлөвлөгдсөн ажиллагаануудад саад болж байгаа гэдэг нь үнэн. Гэхдээ ажилчид шөнө гэртээ харина, оршин суугчид нам гүм болно, хот хоосорно. Хабалов хэрэв хуарангууд руу ганц хүчтэй хороогоор дайрвал, тэр нөхцөл байдлын эзэн нь болох боломжтой. Дашрамд хэлэхэд, уг санаа нь хувьсгалын бүхий л үе шатуудад өөр өөр хувилбаруудаар бидэнтэй тааралдах болно. “Надад ганц хүчтэй хороо өгөөд аль,” – хэмээн эрэлхэг хурандаа нар найзууддаа

нэгээс олон удаа дуу алдах болно, – “тэгвэл би энэ бүх үймээн самууныг хормын дотор цэвэрлээд өгье.” Бас тэдний зарим нь, бидний харахаар, оролдлогыг хийх болно. Гэхдээ тэд бүгд Хабаловын үгсийг давтах шаардлагатай болох болно: “Отряд хөдөлнө, эрэлхэг офицерын удирдлаган дор хөдөлнө, гэтэл... үр дүн байхгүй.”

Тийм, яаж ч үр дүнтэй байх вэ дээ? Бүх боломжит хүчнүүд дундаас хамгийн найдвартай нь цагдаа нар болон жандармууд, мөн зарим хороонуудын бэлтгэгч ангиуд байсан. Гэвч тэд жинхэнэ массуудын дайралтын өмнө, найман сарын дараа, Аравдугаар сард, Гэгээн Георгийн батальон болон юнкерын [2] сургуулиуд ямар байхын л адилаар, өрөвдөлтэй болж таарсан. Хоёр саяын хоттой сунжирсан хийгээд аргаа барсан халз тулаанд ороход бэлэн бөгөөд тэгэх чадвартай тэр авралын хороог хаант засаг хаанаас олох юм бэ? Хэл амаараа бол тун овсгоотой эдгээр хурандаа нарт хувьсгал хамгаалалтгүй мэт санагдана. Учир нь тэр аймшигтай эмх замбараагүй хэвээрээ: хаа сайгүй зорилгогүй хөдөлгөөнүүд, зөрчилдөх урсгалууд, хүн эргүүлгүүд, гэнэт дүлийрсэн гэлтэй мэл гайхсан дүр төрхүүд, энгэр нь задгай шинельнүүд, дохин зангах оюутнууд, буугүй цэргүүд, цэрэггүй буунууд, дээшээгээ хий буудах өсвөр насныхан, мянган дуу хоолойноос бүрдсэн чимээ шуугиан, хазааргүй цуурхлуудын хар салхи, хуурамч айдас түгшүүр, хуурамч баяр хөөр – энэ бүх эмх замбараагүй байдлын дээгүүр сэлмээ өргөх төдийд л, тэд үл мөр юу ч үлдээлгүйгээр тал талд таран сарнина гэж бодмоор. Гэхдээ энэ бол балмад эндүүрэл. Эмх замбараагүй байдал бол ердөө л гадаад үзэмж нь. Цаана нь шинэ тэнхлэгүүдийг дагасан массуудын эсэргүүцэхийн аргагүй талстжилт явагдаж байна. Эдгээр тоолж баршгүй олон хүмүүс нь юу хүсэж байгаагаа хараахан тодорхой илэрхийлээгүй боловч, тэд хүсэхээ больсон зүйл рүүгээ чиглэсэн улангассан үзэн ядалтанд нэвчсэн байгаа. Тэдний ард засахын аргагүй түүхэн нуранги. Ухрах зам үгүй. Тэднийг тараах хэн нэгэн байлаа ч гэсэн, цагийн дараа тэд дахин цугларч эхлэх бөгөөд хоёрдахь түрлэг нь эхнийхээсээ ч илүү догшин хийгээд илүү цус асгаруулсан байх болно. Хоёрдугаар сарын өдрүүдээс авхуулаад Петроградын уур амьсгал нь тийм улангассан халуун болох учир, тэр хүчирхэг зуух руу унасан, эсвэл ердөө л түүнд дөхөж очин, амьсгалд нь түлэгдсэн бүхий л дайсагнасан цэргийн нэгжүүд хувиран өөрчлөгдөж, өөрсөддөө итгэх итгэлээ алдаж, хөшсөн мэтээр өөрсдийгөө мэдрэх бөгөөд тулалдалгүйгээр өөрсдийгөө ялагчийн өршөөл энэрэлд даатгах болно. Фронтос Гэгээн Георгийн хүлэг баатруудын батальоны хамтаар Царийн илгээсэн Генерал Иванов маргааш үүнийг олж мэдэх болно. Таван сарын дараа нэгэн ижил хувь тавилан Генерал Корниловт тохиох болно. Найман сарын дараа Керенскийд.

Гудманд өмнөх өдрүүдийн туршид, ятгалгад хамгийн нээлттэй нь казакууд мэт санагдаж байсан: үүний учир нь тэд хамгийн ихээр татагдаж чангаагддагт оршино. Гэхдээ ил тод бослогын цаг ирэхэд, морин цэргүүд өөрсдийнхөө хуучинсаг нэр төрийг дахин нэг удаа зөвтгөж, явган цэргүүдийн ард хоцорсон. 27-ны өдөр тэд сэрэмжтэйгээр төвийг сахисан гадаад төрхөө хадгалан үлдсэн юм. Хабалов тэдэнд найдахаа больсон хэдий ч, хувьсгал тэднээс эмээсэн хэвээр.

Өвлийн Ордон болон их гүнгүүдийн ордуудын харалдаа, Невагийн усаар угаагдах арал дээр байрлах Петропавловск цайз нь оньсого хэвээрээ үлджээ. Хэрмүүдийнх нь цаана, цайзын гарнизон нь гадаад нөлөөллүүдээс бүхэлдээ хамгаалагдсан нэгэн бяцхан ертөнц юм – эсвэл ядаж л тэгж санагдахаар байв. Өдөр болгон үд дундыг Петроградын иргэдэд зарладаг тэр балар эртний их буунаас өөр байнгын их буунууд цайзад байхгүй. Гэхдээ өнөөдөр гүүр лүү онилуулсан хээрийн их буунуудыг хэрмүүд дээр нь суурилуулжээ. Тэд юунд бэлтгээд байна аа? Таврический штабад тэд Петропавловскын талаар юу хийхээ бодон шөнөжин тархиа гашилгасан. Тэгээд цайзад хувьсгал биднийг яах бол гэх асуулт тэднийг шөнөжин тарчилгасан. Өглөө гэхэд оньсого тайлагджээ: “офицерууд халдашгүй хэвээр үлдэх нөхцлөөр,” цайз Таврический Ордонд бууж өгнө. Нөхцөл байдлыг ойлгож дөнгөсөн – энэ нь тийм ч хэцүү байгаагүй – цайзын офицерууд үйл явдлуудын зайлшгүй замналаас сэргийлэхээр яаравчилжээ.

27-ны үдэш алдад, цэргүүд, ажилчид, оюутнууд болон бусад янз бүрийн хүмүүсийн үер Таврическийн Ордон руу урсана. Эндээс тэд бүхнийг мэддэг тэдгээр хүмүүсийг олохыг, тэднээс мэдээлэл болон зааварчилгаа авахыг, эрмэлзэнэ. Ордон руу бүхий л талаас зэр зэвсгийг тэвэр тэврээр нь зөөж авчран, зэр зэвсгийн агуулах болгон хувиргасан өрөөнд оруулна. Шөнө дунд, Таврический дэх хувьсгалт штаб ажлаа эхлүүлнэ. Тэр төмөр замын өртөөнүүдийг хамгаалахын тулд тасгуудыг хийгээд аюул ирж болзошгүй бүхий л зүг рүү тандагчдыг илгээнэ. Цэргүүд шинэ эрх мэдэлтнүүдийн тушаалуудыг, маш системгүйгээр хэдий ч, дуртайгаар, мөн үг дуугүйгээр гүйцэлдүүлнэ. Тэд ердөө л ямагт бичгэн тушаал шаардана: үүн дэх санаачилга магадгүй цэргүүдтэй зууралдаж үлдсэн командлагч бие бүрэлдэхүүний хэлтэрхийнүүдээс, эсвэл цэргийн бичээчдээс ирсэн байх. Гэхдээ тэдний зөв: эмх замбараагүй байдал дотор аль болох хурдан дэг журмыг авчрах шаардлагатай. Хувьсгалт штабад, шинээр төрсөн Зөвлөлийн л адилаар, тамга тэмдэг хараахан байхгүй. Хувьсгал хүнд сурталт захиргааны хэрэгслүүдээр өөрийгөө тоноглоогүй хэвээр. Цагийн эрхээр, тэр үүнийг ч гэсэн хийх болно – харамсалтай нь, хэтэрхий элбэг дэлбэгээр.

Хувьсгал дайснуудын эрэлд гарна. Хот даяар – хожим нь либералуудын зэмлэнгүйгээр дүрсэлснээр, “дур зоргоороо” – баривчилгаа явагдана. Гэхдээ тэгж яривал, хувьсгал нь бүхэлдээ дур зоргоороо. Баривчлагдагсдыг ар араас нь Таврическийн Ордонд авчирна: Улсын Зөвлөлийн дарга, сайдууд, цагдаа нар, нууц түршуулууд, “Германофиль” гүнгийн авхай, бүхэл бүтэн сүрэг жандармын офицерууд. Протопопов мэтийн зарим нэг төрийн зүтгэлтнүүд өөрсдөө энд ирж баривчлагдах болно: тэгвэл илүү аюулгүй. “Абсолютизмын магтан дууллыг цуурайтуулдаг байсан танхимын хананууд одоо зөвхөн санаа алдалтууд хийгээд уйлан мэгшилтүүдийг л сонсох болсон” хэмээн суллагдсан гүнгийн авхай хожим нь өгүүлэх болно. “Баривчлагдсан генерал хажуудах сандал дээр ядарсан аятай шигдэн суусан. Думын хэд хэдэн гишүүд эелдгээр надад аяга цай санал болгосон. Сэтгэлийнхээ гүнд хүртэл хямарсан генерал зовууртайгаар ингэж хэлж байсан: ‘Гүнгийн Авхай минь, бид аугаа улс орны үхлийг гэрчилж байна.’”

Энэ хооронд, огтхон ч үхэх бодолгүй байсан тэр аугаа улс орон маань өнгөрсний эдгээр хүмүүсийн хажуугаар гутлаараа дэвсэлж, винтовнуудынхаа бөгснүүдийг хавиралдуулж, хашгиралдаанаараа агаарыг донсолгож, мөн тэдний хөлнүүд дээр нь гишгэчиж өнгөрнө. Хувьсгалууд нь ямагт өөрсдийнхөө бүдүүлэг байдлаар ялгарсаар ирсэн: энэ нь магадгүй эрх баригч ангиуд цаг байхад нь ард түмэнд сайн ёс жаягийг зааж өгөхийг умартсанаас болдог байх.

Таврический нь цус хийгээд хөлсөө нүүрнээсээ арчиж ч амжаагүй хувьсгалын түр штаб, засгийн газрын төв, зэр зэвсгийн агуулах, гяндан-цайз болон хувирна. Энэхүү эргүүлэг дотор зарим овсгоотой дайснууд ч мөн замаа олон оржээ. Зүсээ хувиргасан жандармын хурандаа нь ордны нэг буланд тэмдэглэл хөтөлж байгаад – түүхэнд биш, харин цэргийн шүүхэд зориулж – санаандгүй баригдсан байна. Цэргүүд хийгээд ажилчид түүнийг газар дээр нь зүйл дуусгахыг хүссэн. Гэхдээ “штаб”-ынхан хөндлөнгөөс оролцож, жандармыг цугласан олон дундаас хялбархнаар дагуулан гаргажээ. Тухайн үед хувьсгал нь сайхан ааштай, итгэмтгий бөгөөд зөөлөн сэтгэлтэй хэвээрээ байсан юм. Урт удаан үргэлжилсэн урвалтууд, хууран мэхлэлтүүд хийгээд цуст сорилтуудын дараа л, тэр өршөөл энэрэлгүй болох болно.

Ялалтат хувьсгалын анхны шөнө түгшүүрээр дүүрэн байв. Тэдний дийлэнхийг нь хувийн холбоогоор сэхээтнүүд дундаас тохиолдлын байдлаар сонгосон, төмөр замын өртөөнүүд хийгээд бусад цэгүүдийн түр зуурын комиссарууд, цоройн дэвшигсэд болон хувьсгалын тохиолдлын танилууд нь – ялангуяа ажилчин гаралтай томилгоогүй офицерууд хавьгүй илүү нэмэртэй байх байлаа! – сандарч, хаа сайгүй аюул харж, цэргүүдийг бухимдуулах бөгөөд нэмэлт хүч шаардан Таврический руу эцэс төгсгөлгүйгээр утасдана. Тэнд ч гэсэн тэдний санаа нь зовно, утасдана, олонтаа хүрч очихгүй нэмэлт хүчийг илгээнэ. “Тушаал

хүлээн авч байгаа тэдгээр хүмүүс,” Таврическийн шөнийн штаб дахь хүмүүсийн нэгийнх нь хэлснээр, “тэдгээрийг битгий гүйцэлдүүл; үйл ажиллагаа явуулж буй тэдгээр хүмүүс, тушаалгүйгээр үйл ажиллагаа явуул.”

Ажилчдын дүүргүүд тушаалгүйгээр үйл ажиллагаа явуулна. Үйлдвэрүүдээ удирдаж гарч ирэн, цагдаагийн хэсгүүдийг булаан авч, цэргүүдийг гудманд дуудаж, эс хувьсгалын бэхлэлтүүдийг сүйдэлсэн, хувьсгалын толгойлогчид Таврическийн Ордон руу, штаб руу, захиргааны төвүүд рүү яарахгүй; эсрэгээрээ, тэд тохуурхал болон үл итгэлийн хамтаар тэр зүгт толгой дохино: “Хөвгүүд өөрсдийнхөө алаагүй баавгайн арьснаас хуваалцахаар үгүй мөн эрт ирж байна аа – баавгайг алж ч амжаагүй байхад.” Ажилчин-Большевикууд нь, бусад зүүний намуудын шилдэг ажилчдын л адилаар, өдрүүдээ гудмуудад, шөнүүдээ районы штабад өнгөрүүлж, хуарангуудтай холбоо тогтоон, маргаашийн ажилд бэлтгэнэ. Ялалтын анхны шөнө тэд таван өдөр, таван шөнө хийсэн тэрхүү ажлаа үргэлжлүүлж бас өргөжүүлнэ. Тэд бол хувьсгалын нялх яснууд, зөөлхөн хэвээрээ, эхний өдрүүддээ бүхий л хувьсгалуудын тийм байдгийн адилаар.

Набоков, бидэнд аль хэдийн танил болсон Кадет төвийн гишүүн, ерөнхий штабын бие бүрэлдэхүүн дэх хуулиар зөвшөөрөгдсөн оргодол цэрэг, 27-ны өдөр, ердийн л адилаар, ажилдаа яван, үйл явдлуудын талаар юу ч мэдэлгүйгээр, гурван цаг хүртэл ажил дээрээ байжээ. Үдэш Морская дээр буудлагууд сонсогдож, – Набоков тэднийг орон сууцнаасаа сонсож, – хуягт тэрэгнүүд давхилдаж, цэргүүд болон усан цэргүүд ганц ганцаараа хана налан хажуулдан гүйлдэж, – хүндэт либерал маань тэднийг үүдний өрөөнийхөө цонхоор ажигласан байна. “Утас минь ажиллаж байсан бөгөөд, миний санаж байгаагаар, найзууд маань өдрийн туршид юу тохиолдож байсан талаар надад дуулгасан. Бид ердийн цагтаа орондоо орцгоосон.” Энэ хүн удахгүй, түүний үйл хэргийг зохион байгуулах нэрийдлийн дор, Хувьсгалт (!) Түр Засгийн Газарт санаа өгөгчдийн нэг нь болох болно. Маргааш гудманд түүний танихгүй нэгэн хөгшин эр – нэг нярав ч юм уу, эсвэл магадгүй нэг багш – түүн рүү дөхөн ирж, малгайгаа тайлан, хэлэх болно: “Ард түмний төлөө хийсэн бүхэнд чинь талархлаа.” Набоков өөрөө, даруухан бахархлын хамтаар, энэ тохиолдлын талаар ярьж өгөх болно.

Тэмдэглэл:

1. Павловскийнхан. Ганц тоогоор бол Павловец.
2. Царист Орос дахь цэргийн сургуулиудын сурагчид.

ХОЁРДУГААР САРЫН БОСЛОГЫГ ХЭН УДИРДСАН БЭ?

8-р бүлэг

Хувьсгалын дургүйг нь хүргэсэн ангиудын хуульчид ба сэтгүүлчид хожим нь Хоёрдугаар сард тохиолдсон зүйл бол мөн чанартаа дараа нь цэргийн бослогод автсан хүүхнүүдийн бослого байсан бөгөөд үүнийг л хувьсгал гээд өнгөрөөчихсөн гэдгийг нотлохыг оролдон багагүй чернилийг зарцуулсан. XVI Луи мөн цагтаа Бастилын булаан эзлэлтийг бослого гэж бодохыг хүссэн боловч, энэ нь хувьсгал байсан болохыг тэд түүнд хүндэтгэлтэйгээр тайлбарлаж өгсөн байдаг. Хувьсгалаар хохирсон тэдгээр хүмүүс түүний жинхэнэ нэрийг нь хүлээн зөвшөөрөх хандлагатай байх нь ховор – уг нэр өширхсөн реакцийнхны бүхий л хүчин чармайлтуудыг үл харгалзан, хүн төрөлхтний түүхэн дурсамжинд бүхий л гинж дөнгөнүүд хийгээд өрөөсгөл үзлүүдээс чөлөөлөгдөх тэр чөлөөлөлтийн гэрэлт цагиргаар хүрээлэгдсэн байдаг учраас. Эрин үе болгоны давуу эрхэт ангиуд, мөн түүнчлэн тэдэнд зусардагсад өөрсдийг нь түлхэн унагаасан тэр хувьсгалыг, өнгөрсөн дэх хувьсгалуудтай адилгүй нь, бослого, үймээн самуун, хог дээр гарагсдын танхайрал хэмээн тунхаглахыг оролдсоор ирсэн. Үеэ өнгөрөөсөн анги давхаргууд нь шинэлэг байдлаар ялгардаггүй.

2-р сарын 27-ноос хойш удалгүй хувьсгалыг, бидний мэдэхээр Оросын хөрөнгөтнүүдийн дээгүүр тойргуудад тэдний багагүй зүүдэлж байсан үйл явдал болох, Залуу Туркүүдийн цэргийн эргэлттэй адилтгах оролдлогууд бас хийгдсэн. Гэсэн хэдий ч, уг харьцуулалт нь тийм авралгүй байсан болохоор, энэ нь хөрөнгөтний сонингуудын нэгэнд хүртэл ноцтой эсэргүүцэлтэй тулгарсан. Туган-Барановский, урьд нь залуудаа Марксыг судалж байсан эдийн засагч, Зомбартын Орос хувилбар, 3-р сарын 10-нд *Биржевые Ведомости*-д ингэж бичжээ: “Туркийн хувьсгал нь, армийн удирдагчдын бэлтгэж бас гүйцэлдүүлсэн, армийн ялалтат бослогоос тогтож байсан. Цэргүүд ердөө л офицеруудынхаа төлөвлөгөөнүүдийг дуулгавартайгаар гүйцэтгэгчид нь байсан. 2-р сарын 27-нд Оросын хаан сэнтийг түлхэн унагаасан харуулын хороонууд офицеруудгүйгээр ирсэн... Бослогыг эхлүүлсэн нь арми биш, харин ажилчид байсан. Улсын Дума дээр ирсэн нь генералууд биш, харин цэргүүд байсан. Тэд офицеруудынхаа тушаалыг дуулгавартайгаар биелүүлж байсан учраас биш, харин... өөрсөдтэй нь адилхан ядарч зүдрэгсдээс бүрэлдсэн анги давхаргын хувиар, тэд ажилчдыг өөрсөдтэй нь цусаар холбогдсон ахан дүүс хэмээн мэдэрсэн учраас, цэргүүд ажилчдыг дэмжсэн. Тариачид болон ажилчид – тэд бол Оросын хувьсгалыг хийсэн хоёр нийгмийн анги давхаргууд.”

Эдгээр үгсэд залруулгууд ч, нэмэлтүүд ч шаардлагагүй. Хувьсгалын цаашдын хөгжил нь тэдний утгыг хангалттайгаар бататгаж бас бэхжүүлсэн.

2-р сарын сүүлчийн өдөр нь Петроградад ялалтын дараах анхны өдөр байлаа: хөөр цэнгэлийн, тэврэлтүүдийн, баярын нулимснуудын, нуршуу сэтгэлийн халилуудын өдөр; гэхдээ үүний хажуугаар, дайсанд өгөх эцсийн цохилтуудын өдөр. Гудманд буун дуунууд тас тас хийсээр байлаа. Ард түмний ялалтын тухай мэдээгүй Протопоповын “Фараонууд” дээрээс буудсан хэвээр байна хэмээн тэд хэлцгээнэ. Доороос тэд царизмын зэвсэглэсэн сүнснүүд гэтэж байж магадгүй дээврийн хөндийнүүд рүү, цонхнууд руу хийгээд хонхот цамхгууд руу буудсаар байлаа. Дөрвөн цаг орчимд тэд, урьд нь төр засгийн хүч байсан тэр зүйлийн сүүлчийн үлдэгдлүүдийн орогносон, Тэнгисийн Цэргийн Яамыг эзлэн авсан. Хувьсгалт байгууллагууд болон түр зуурын бүлгүүд хотод баривчилгаа хийсээр байлаа. Шлиссельбургийн албадан хөдөлмөрлүүлэхийг ганц ч буун дуу гаргалгүйгээр эзэлсэн. Нийслэлд болон түүний ойр орчимд нь шинэ шинэ хороонууд хувьсгалд нэгдсээр байв.

Москва дахь эргэлт нь ердөө л Петроград дахь бослогын цуурай нь болсон юм. Ажилчид болон цэргүүдийн дунд ижил зан төлвүүд, гэхдээ Петроград дахь шиг тод томруун биш. Хөрөнгөтнүүд дунд арай илүү зүүний хандлагууд. Хувьсгалт байгууллагуудын сул дорой

байдал нь Петроград дахиас ч долоон дор. Нева дээрх үйл явдлууд эхлэхэд, Москвагийн радикал сэхээтнүүд “юу хийх вэ?” сэдвээр уулзалтууд зохион байгуулсан бөгөөд эдгээр нь юунд ч хүргээгүй. Дөнгөж 2-р сарын 27-нд л Москвагийн үйлдвэр заводуудад ажил хаялтууд эхэлсэн ба тэгээд дараагаар нь жагсаал цуглаанууд болсон. Офицерууд нь хуарангууд дахь цэргүүдэд хог шаарнууд гудманд үймээн самуун өдөөж байгааг, мөн тэднийг нухчин дарах шаардлагатай болохыг хэлсэн. “Гэхдээ энэ үе гэхэд,” цэрэг Шишилиний өгүүлснээр, “цэргүүд хог шаарнууд гэх үгийг эсрэг утгаар нь ойлгох болсон байсан.” Хоёр цаг алдад хотын Думын барилга дээр, яаж хувьсгалд нэгдэх талаар асууж сураглан, өөр өөр хороонуудын олон цэргүүд ирсэн. Дараачийн өдөр нь ажил хаялтууд өссөн. Цугласан олон туг далбаануудын хамтаар Дума руу урсан. Автомашинт тасгийн цэрэг, Муралов, хуучин Большевик, агрономич, өгөөмөр хийгээд зоригтой аварга, радио станц болон бусад цэгүүдийг эзлэх, анхны бүрэн бөгөөд сахилга баттай цэргийн тасгийг Дума руу авчирчээ. Найман сарын дараа, Муралов Москвагийн Цэргийн Дүүргийн байлдагчдыг командлах болно.

Гяндангууд нь нээгдсэн. Ижил Муралов нь суллагдсан улс төрийн хоригдлуудаар дүүрэн ачааны машин жолоодож явжээ: малгайныхаа саравчнаас атгасан цагдаа хувьсгалчаас Еврейчүүдийг ч мөн суллах нь зөв эсвэл буруу болохыг асуусан байна. Саяхан албадан хөдөлмөрлүүлэхээс суллагдсан бөгөөд шоронгийнхоо хувцсыг ч сольж амжаагүй байсан Дзержинский Төлөөлөгчдийн Зөвлөлийг аль хэдийн байгуулж байсан Думын барилгад үг хэлжээ. Их бууч Дорофеев Сиу чихрийн үйлдвэрийн ажилчид 3-р сарын 1-нд хэрхэн их буучдын бригадын хуаран дээр цэргүүдтэй найрсаг харилцаа тогтоохоор туг далбааны хамтаар ирснийг, мөн ямар олон хүмүүс баяр хөөрөө барьж дийлэлгүй нулимс дуслуулж байсан болохыг өгүүлсэн байна. Москвад нуувчнаас буудах тохиолдлууд байсан, гэхдээ ерөнхийдөө зэвсэгт мөргөлдөөн ч, амиа алдагсад ч байгаагүй: Петроград Москвагийн өмнөөс шийтгэлийг нь хүлээсэн юм.

Хэд хэдэн орон нутгийн хотуудад хөдөлгөөн дөнгөж 3-р сарын 1-нд, эргэлт бүр Москвад хүртэл аль хэдийн болчихоод байхад, эхэлсэн. Тверьт ажилчид ажлаасаа хуарангууд руу жагсаж, цэргүүдтэй холилдсоныхоо дараагаар, хотын гудмуудаар алхалсан. Тэр үед тэд *Интернационал*-ыг биш, харин *Марсельеза*-г дуулсан хэвээрээ байсан юм. Нижний-Новгородод мянга мянган хүмүүс, хотуудын дийлэнхэд нь Таврический Ордны үүргийг гүйцэтгэж байсан хотын Думын барилга дээр цугларсан. Хотын даргын илтгэлийн дараа ажилчид, улаан тугнуудын хамтаар, улс төрийн хоригдлуудыг гяндангуудаас суллахаар явцгаасан. Үдэш гэхэд гарнизоны нийт 21 цэргийн дивизийн 18 нь сайн дураараа хувьсгалын талд орсон байв. Самара болон Саратовт уулзалт цуглаан болж, ажилчдын төлөөлөгчдийн зөвлөлийг үүсгэн байгуулсан. Харьковт, төмөр замын өртөөн дээр очоод, эргэлтийн тухай мэдээ аваад амжчихсан байсан цагдаагийн дарга догдолсон олны өмнө, сүйх тэргэн дээрээ зогсож, малгайгаа дээшээ өргөн, хамаг чангаараа хашгирсан байна: “Хувьсгал мандтугай, Ура!” Екатеринославт мэдээ Харьковоос иржээ. Жагсаалын манлайд, гэгээнтнүүдийн өдрөөрх сүрлэг жагсаалууд дээр байгаа аятай урдаа урт сэлэм барьсан, цагдаагийн орлогч дарга алхалсан байна. Хаант засаг дахиж сэхэл авахгүй нь эцэст нь тодорхой болох үед, тэд Царийн хөрөг зургуудыг захиргааны байгууллагуудаас болгоомжтойгоор авч, дээврийн хөндийнүүдэд нууцгааж эхэлсэн. Үүний талаар жинхэнэ эсвэл төсөөллийн онигоонууд, хувьсгалын талаар алиалсан өнгө аясаар ярих сонирхлоо арай алдчихаагүй либерал тойргуудад багагүй байсан. Ажилчид, мөн түүнчлэн цэргийн гарнизонууд, үйл явдлуудыг тун өөрөөр хүлээж авсан юм.

Үүнээс гадна хэд хэдэн орон нутгийн хотуудын хувьд бол (Псков, Орёл, Рыбинск, Пенза, Казань, Царицын, гэх мэт), *Хроникл*-д [1] 3-р сарын 2-ны огноон дор ийн тэмдэглэжээ: “Болж өнгөрсөн эргэлтийн тухай мэдээ ирсэн бөгөөд хүн ам хувьсгалд нэгдсэн.” Энэхүү дүрслэл нь, өөрийн хураангуй шинж чанараа үл харгалзан, юу тохиолдсоныг үндсэндээ зүйтэйгээр дамжуулжээ.

Хувьсгалын талаарх мэдээ ойролцоох хотуудаас, нэг хэсэг нь эрх мэдэлтнүүдээр, гэхдээ гол төлөв базааруудаар, ажилчдаар, мөн чөлөө авсан цэргүүдээр дамжин тосгонууд руу урсана. Тосгонууд нь эргэлтийг хотуудаас илүү удаанаар бөгөөд урам зориг багатайгаар хүлээн зөвшөөрсөн боловч, энэ хүлээн зөвшөөрөлт нь гүехэн байгаагүй: тэд хувьсгалыг дайнтай хийгээд газартай холбосон.

Хоёрдугаар сарын хувьсгалыг Петроград гүйцэлдүүлсэн гэж хэлбэл хэтрүүлэг болохгүй. Улс орны бусад хэсэг нь түүнийг дагасан. Петроградаас өөр хаана ч тэмцэл болоогүй. Хуучин дэглэмийн хамгаалалтанд гарах тийм хүн амын бүлгүүд, намууд, байгууллагууд, эсвэл цэргийн нэгжүүд улс орны хаана ч байгаагүй. Энэ нь, Петербургийн гарнизонд хэрэв морин харуулууд байсан бол, эсвэл Иванов хэрэв найдвартай бригадыг фронтоос авчирсан бол, хаант засгийн хувь тавилан өөр байх байсан гэсэн утгатай реакцийнхны хожимдсон учирлалууд нь хэр үндэслэлгүй байсан болохыг харуулна. II Николайн төлөө тулалдахад бэлэн тийм бригад эсвэл хороо фронт дээр ч, фронтын ард ч байгаагүй.

Улс орны хүн амын ойролцоогоор 1/75-ийг бүрдүүлэх ганц хотын санаачилга болон хүч чадлаар эргэлтийг гүйцэлдүүлсэн. Хэрвээ хүсвэл, уг хамгийн аугаа ардчилсан үйлдлийг хамгийн ардчилсан бүс байдлаар гүйцэлдүүлсэн гэж хэлж болох юм. Улс орон бүхэлдээ нэгэнт гүйцэлдсэн факттай тулгарсан. Үндсэн Хуулийн Чуулган хэтийн төлөвт байсан нь асуудалд өөрчлөлт оруулахгүй – уг үндэсний төлөөллийг зарлан хуралдуулах огноонууд хийгээд арга барилууд нь ялалтат Петроградын бослогоос гарч ирсэн байгууллагуудаар тодорхойлогдсон учраас. Энэ нь ерөнхий – мөн нэн ялангуяа хувьсгалт эрин үеүд дэх – ардчилсан хэлбэрүүдийн чиг зорилгын асуудал дээр хурц гэрлийг тусгана. Хувьсгалууд нь ард түмний хүсэл зорилгын эрхзүйн фетишизмд ямагт иймэрхүү цохилтуудыг өгсөөр ирсэн бөгөөд хувьсгалууд нь илүү гүн гүнзгий, илүү зоримог, мөн илүү ардчилсан байх тусмаа, цохилтууд нь улам өршөөл энэрэлгүй байсаар ирсэн.

Ялангуяа Аугаа Францын хувьсгалтай холбогдуулан, хаант засгийн туйлын төвлөрөл нь хожим хувьсгалт нийслэлд бүхий л улс орны өмнөөс бодож бас үйлдэх боломж олгосон хэмээн олонтаа хэлсэн байдаг. Энэ бол өнгөц тайлбар. Хувьсгалууд хэрвээ төвлөрүүлэх хандлагыг илрүүлдэг бол, энэ нь түлхэн унагаагдсан хаант засгуудыг дуурайснаас биш, харин партикуляризмтай эвлэршгүй шинэ нийгмийн эсэргүүцэхийн аргагүй хэрэгцээ шаардлагуудаас болдог юм. Хэрэв нийслэл нь, өөр дотроо улс үндэстний хүсэл зорилгыг төвлөрүүлсэн мэтээр тийм ноёрхсон үүргийг хувьсгалд гүйцэтгэж байвал, энэ нь ердөө л нийслэл шинэ нийгмийн үндсэн хандлагуудыг хамгийн тод томруунаар хийгээд хамгийн бүрэн дүүрнээр илэрхийлэх болсных. Мужууд нийслэлийн авсан алхмуудыг аль эрт үйл хэрэг болон хувирсан өөрсдийнх нь зорилтууд байдлаар хүлээн зөвшөөрдөг. Төвүүдийн санаачлагч рольд ардчиллыг зөрчсөн юм байхгүй, харин ч үүний динамик хэрэгжилт нь байдаг. Гэсэн хэдий ч, уг динамикийн ритм нь аугаа хувьсгалуудад ёс төдий, төлөөллийн ардчиллын ритмтэй хэзээ ч давхцаж байгаагүй. Мужууд нь төвийн үйлдлүүдийг дагадаг, гэхдээ хоцрогдолтойгоор. Хувьсгалыг ялгаруулдаг зүйл болох үйл явдлуудын хурдацтай өрнөлийн хамтаар, энэ нь ардчиллын арга барилуудаар шийдэгдэх боломжгүй хувьсгалт парламентаризмын хурц хямралуудад хүргэдэг. Үндэсний төлөөлөл нь бүхий л жинхэнэ хувьсгалуудад түүний гол сэнтий нь нийслэл байсаар ирсэн хувьсгалын динамик хүчтэй ямагт зөрчилдөөнд орсоор ирсэн. XVII зуунд Англид, XVIII зуунд Францад, мөн XX зуунд Орост тийм л байсан. Нийслэлийн роль нь хүнд сурталт централизмын уламжлалуудаар биш, харин түүний манлай эгнээ нь, мэдээж хэрэг, гол хотод төвлөрсөн байдаг – энэ нь хөрөнгөтнүүдийн хувьд ч, пролетарийн хувьд ч нэгэн адил үнэн – тэргүүлэгч хувьсгалт анги давхаргын байр сууриар тодорхойлогддог юм.

Хоёрдугаар сарын ялалт бүрэн дүүрэн баталгаажих үед тэд хохирогчдыг тоолж эхэлсэн. Петроградад, тэд 1443 амиа алдагсад болон шархдагсдыг тоолсон бөгөөд тэдний 869 нь цэргийнхэн, тэгээд эдгээрийн 60 нь офицерууд байлаа. Аугаа Хядлагын ямар ч тулааны

хохиролтой харьцуулах юм бол, эдгээр аймшигт тоонууд нь ялихгүй. Либерал хэвлэлүүд Хоёрдугаар сарын хувьсгалыг цусгүй хэмээн зарласан. Ерөнхий энх мэндийн хийгээд эх оронч намуудын харилцан нигүүлслийн өдрүүдэд хэн ч үнэнийг тогтоох хүчин чармайлт гаргаагүй. Альберт Тома, бүр ялалтат бослогыг хүртэл оролцуулаад, бүхий л ялалтат зүйлсийн найз, тухайн үед, "хамгийн нарлаг, хамгийн найр наадам мэт, хамгийн цусгүй Оросын хувьсгал"-ын тухай бичиж байлаа. Тэр түүнийг Францын биржийн ашиглалтанд хэвээр үлдэнэ хэмээн найдаж байсан нь үнэн. Гэхдээ энэ зуршлыг санаачилсан нь Тома биш шүү дээ. 1789 оны 6-р сарын 27-нд, Мирабо ийнхүү дуу алдаж байсан: "Энэ аугаа хувьсгал нь харгислалуудгүйгээр хийгээд нулимснүүдгүйгээр зорилгодоо хүрнэ гэдэг нь хичнээн ерөөлтэй хэрэг вэ!.. Хэтэрхий удаан хугацаагаар түүх зөвхөн махчин амьтдын үйлдлүүдийн талаар л хэлсээр ирсэн... Хүн төрөлхтний түүхийг эхлүүлж байгаадаа бид итгэж болохоор боллоо." Гурван анги давхарга гурвуулаа Үндэсний Чуулганд нэгдэх үед Альберт Томагийн өвөг дээдэс ингэж бичиж байсан: "Хувьсгал төгсгөл боллоо. Тэр нэг ч дусал цус асгаруулсангүй." Гэсэн хэдий ч, тэр үед цус үнэхээр хараахан урсаж эхлээгүй байсныг бид хүлээн зөвшөөрөх ёстой. Хоёрдугаар сарын өдрүүдэд бол тийм байгаагүй. Юутай ч, цусгүй хувьсгалын тухай үлгэр домог нь, эрх мэдэл түүнд өөрийн аясаар ирсэн мэтээр юмсыг харагдуулах либерал хөрөнгөтний хэрэгцээ шаардлагатай холбогдуулан, зөрүүдлэн тэсэж үлдсэн юм.

Хэдийгээр Хоёрдугаар сарын хувьсгал нь ерөөсөө ч цусгүй байгаагүй боловч, эргэлтийн мөч, мөн ялангуяа үүний дараагийн эхэн үе хоёрын аль алин дахь хохирогчдын ялихгүй тоонд хүн гайхахгүй байж чадахгүй. Энэ нь Оросын ард түмний зуу зуун жилийн туршид амссан дарлал, хяхан хавчилт, доог тохуу болон бузар цохилтуудын төлөөх цээрлүүлэлт нь байсан шүү дээ! Усан цэргүүд болон цэргүүд зарим газарт өөрсдийнхөө офицеруудад орших хамгийн бузар тарчилгагчидтайгаа тооцоо бодсон гэдэг нь үнэн. Гэхдээ иймэрхүү залхаан цээрлүүлэлтүүдийн тоо нь хуучин цуст доромжлолуудын тоотой харьцуулах юм бол, анхандаа шалихгүй байсан. Массууд хэзээ хойно, эрх баригч ангиуд бүхнийг хойш нь чангааж, өөрсдөө үйлдвэрлээгүй амьдралын сайн сайхан зүйлсийг үргэлж өөрсөддөө завшиж ирсэн шигээ, өөрсдийн гүйцэлдүүлээгүй хувьсгалыг өөрсөддөө завшихыг хүсэж байна гэдэгт үнэмших болсныхоо дараагаар л, өгөөмөр байдлаа сэгсчиж хаясан юм.

* * *

Хоёрдугаар сарын хувьсгалыг ажилчид болон тариачид – удаах нь цэргүүдийн дүрээр – гүйцэлдүүлсэн хэмээн Туган-Барановскийн хэлсэн нь зөв. Гэхдээ нэг том асуулт бидний өмнө үлдсэн хэвээр: Хэн эргэлтийг удирдсан юм бэ? Хэн ажилчдыг хөл дээр нь босгосон юм бэ? Хэн цэргүүдийг гудманд гаргаж ирсэн юм бэ? Ялалтын дараа дээрх асуултууд нь нам доторх тэмцлийн сэдэв болсон. Тэднийг дараах түгээмэл томъёоллоор тун энгийнээр шийдсэн: хэн ч хувьсгалыг удирдаагүй, тэр өөрийн аясаар тохиолдсон. "Өөрийн аясаар байдал"-ын онол нь дөнгөж өчигдөр л амар амгалнаар захиран засаглаж, шүүж, яллаж, өмгөөлж, арилжиж, эсвэл командалж суучихаад, тэгээд өнөөдөр хувьсгалтай холбоотой болохоор яаравчилж буй тэдгээр бүхий л ноёдуудын таалалд төдийгүй, мөн хувьсгалыг унтаж өнгөрүүлчихээд, энэ тал дээр тэд бусдаас ялгаагүй гэж бодохыг хүсцгээсэн олон мэргэжлийн улс төрчид болон хуучин хувьсгалчдын таалалд нийцэх болсон.

Өөрийн хачирхалтай "Оросын Үймээн Самуунуудын Түүх"-дээ, Генерал Деникин, Цагаан Армийн хуучин ерөнхий командлагч, 2-р сарын 27-ны талаар бичжээ: "Тэр шийдвэрлэх өдөр удирдагчид байгаагүй, зөвхөн элементүүд л байсан. Тэдний заналхийлсэн урсгалд нь тухайн үед зорилго ч, төлөвлөгөө ч, уриа ч харагдахааргүй байсан." Эрдэмтэн-түүхч Милюков бичих хүсэл тэмүүлэл бүхий энэхүү генералаас илүү гүнзгийрч орохгүй байна. Эргэлтээс өмнө либерал удирдагч маань хувьсгалын тухай аливаа бодлыг Германы дээд командын явуулга гээд зарлачихсан байлаа. Гэхдээ либералуудыг эрх мэдэлд аваачсан эргэлтийн дараа нөхцөл байдал хавьгүй ярвигтай болсон. Хохенцоллерны санаачилгаар

хувьсгалыг шившиглэлгүйгээр, санаачилгынх нь нэр төрийг хувьсгалчдад өгөхгүй байх нь одоо Милюковын үүрэг даалгавар болсон. Тэгэхээр, либерализм өөрийн аясаарх, мөн эзэн биегүй хувьсгалын онолыг бүхэлд нь үрчилж авсан. Милюков дээд командын штаб дээрх Улс Төрийн Комиссар болсон их сургуулийн багш, хагас-либерал, хагас-социалист Станкевичийг талтайгаар иш татсан байна. “Массууд, ямар нэгэн тайлбарлахын аргагүй дотоод дуудлагадаа захирагдан, өөрсдөө хөдөлцгөөсөн...” хэмээн Станкевич Хоёрдугаар сарын өдрүүдийн талаар бичжээ. “Цэргүүд ямар уриануудын хамтаар гарч ирсэн юм бэ? Петроградыг байлдан дагуулж, Дүүргийн Шүүхийг шатааж байх үед нь хэн тэднийг удирдсан юм бэ? Улс төрийн санаа биш, хувьсгалт уриа биш, хуйвалдаан биш, бослого ч биш, харин хуучин засаглалыг тэр дор нь ямар ч ул мөргүйгээр үнс нурам болтол нь шатаасан өөрийн аясаарх хөдөлгөөн.” Өөрийн аясаар байдал нь энд бараг л ид шидийн шинж чанарыг олж авчээ.

Ижил Станкевич маш их үнэ цэнэ бүхий гэрчийн мэдүүлгийг санал болгосон байна: “1-р сарын эцсээр, би маш ойр дотно хүрээлэлд Керенскийтэй уулзаж таарсан... Ард түмний бослогын бололцооны тухайд бол, хүн бүр нэгэнт өдөөгдсөн ард түмний масс хөдөлгөөн нь хэт зүүний сувгуудаар урсахвий, тэгээд энэ нь дайн явуулахад үлэмж хүндрэлүүдийг бий болгохвий гэж айн, илт сөрөг байр суурьтай байсан.” Керенскийн тойргийнхны үзэл бодол нь, мөн чанарын хувьд, Кадетуудынхаас юугаараа ч ялгараагүй юм. Санаачилга лав л тэндээс ирээгүй.

“Хувьсгал тэнгэрээс унах аянга шиг л бууж ирсэн” хэмээн Эсерүүдийн намын төлөөлөгч Зензинов хэлжээ. “Илэн далангүй байцгаая: тэр, он удаан жилүүдийн туршид түүний төлөө ажиллаж, мөн үргэлж түүнийг хүлээсээр ирсэн хувьсгалчид бидний хувьд ч гэсэн, аугаа хийгээд баяр баясгалантай гэнэтийн байдлаар хүрэлцэн ирсэн.”

Меньшевикүүдийн хувьд ч мөн юмс нэг их дээрдэж гавиагүй. Хөрөнгөтний цагаачлалын сэтгүүлчдийн нэг хувьсгалт засгийн газрын ирээдүйн сайд Скобелевтой 2-р сарын 24-нд трамвайнд таарсан талаараа ярьжээ: “Энэ социал-демократ, хөдөлгөөний удирдагчдын нэг, үймээн самуунууд нь дээрэм тонуулын шинж чанартай ба тэдгээрийг нухчин дарах шаардлагатай гэж надад хэлсэн. Энэ нь Скобелевыг нэг сарын дараа тэр болон түүний найзууд хувьсгалыг хийсэн хэмээн батлахыг нь болиулаагүй.” Өнгөнүүд нь энд магадгүй бага зэрэг зузаанаар түрхэгдсэн байх. Гэхдээ хуулиар зөвшөөрөгдсөн социал-демократ-Меньшевикүүдийн байр суурь үндсэндээ бодит байдалтай тун дөхмөөр дамжуулагджээ.

Эцэст нь, хожим нь Большевикуудын талд орсон Эсерүүдийн зүүний жигүүрийн хамгийн сүүлийн үеийн удирдагчдын нэг, Мстиславскийн Хоёрдугаар сарын эргэлтийн талаар хэлснээр: “Хувьсгал тухайн үеийн намын хүмүүс, биднийг Библид гардаг ухаан муутай онгонууд шиг нойрмоглоцгоож байхад ирсэн.” Тэд онгонуудтай хэр их төстэй байсан нь хамаагүй; гэхдээ тэд бүгд үнэхээр нам гүм нойрсоцгоож байсан.

Большевикуудын хувьд юмс ямархуу байсан юм бэ? Бид үүнийг аль хэдийн хагас хугас мэдэх болсон. Петроград дахь нууц Большевик байгууллагын гол удирдагчид нь тухайн үед гурван хүн байлаа: ажилчид байсан Шляпников, Залуцкий хоёр, мөн оюутан байсан Молотов. Хангалттай удаан хугацаагаар гадаадад амьдарсан бөгөөд Ленинтэй ойр дотно холбоотой байсан Шляпников нь Төв Хорооны Товчоог бүрдүүлэх энэ гурвын улс төрийн хувьд хамгийн сайтар боловсорсон ба идэвхтэй нь байлаа. Гэсэн хэдий ч, Шляпниковын өөрийнх нь дурдатгал нь үйл явдлууд нь уг гурвалын хувьд хэтэрхий их байсан болохыг бүхнээс илүүтэйгээр бататгана. Яг эцсийн цагийг хүртэл эдгээр удирдагчид энэ нь олны дундах ганц хувьсгалт жагсаалын асуудал болохоос, зэвсэгт бослогын асуудал огтхон ч биш хэмээн бодож байсан. Бидний танил Каюров, Выборг районы удирдагчдын нэг, эрс мэдэгджээ: “Аливаа удирдан чиглүүлэх санаачилга намын төвүүдээс огт мэдрэгдээгүй... Петроградын Хорооныхон баривчлагдчихсан байсан, мөн Төв Хорооны төлөөлөгч, нөхөр

Шляпников, ирж буй өдөрт зориулан ямар нэгэн удирдамж өгөх чадваргүй байсан.”

Нууц байгууллагуудын сул дорой байдал нь, дайны эхэн дэх эх оронч зан төлвүүд дунд засгийн газарт ер бусын үр дүнгүүдийг өгсөн, цагдаагийн дайралтуудын шууд үр дүн нь байсан юм. Хувьсгалт байгууллагыг оролцуулаад, бүхий л байгууллагууд нь өөрийнхөө нийгмийн суурьны ардаас хоцрох хандлагатай байдаг. 1917 оны эхэнд, массууд дунд эх оронч хийрхэл нь хувьсгалт зэвүүцлээр огцом орлуулагдчихаад байхад, Большевикуудын нууц байгууллагууд нь өөрсдийн дарлагдсан хийгээд тархай бутархай байдлаасаа сэхэл авч хараахан амжаагүй байсан юм.

Хувьсгалт удирдлагын талбар дахь нөхцөл байдлын талаарх илүү тодорхой төсөөллийг олж авахын тулд, хамгийн эрх мэдэл бүхий хувьсгалчид, зүүний намуудын удирдагчид, нь гадаадад, мөн тэдний зарим нь шорон гяндангуудад хийгээд цөллөгт байсан болохыг санах шаардлагатай. Тухайн нам нь хуучин дэглэмийн хувьд илүү аюултай байх тусмаа, хувьсгалын мөчид тэр улам хэрцгийгээр толгойгоо цавчуулсан гэлтэй харагдаж байлаа. Народникууд нь нам бус радикал Керенскийгээр удирдуулсан Думын фракцтай байсан. Эсерүүдийн албан ёсны удирдагч, Чернов, гадаадад байсан. Меньшевикууд нь Чхейдзе, Скобелев хоёроор толгойлуулсан Дума дахь намын фракцтай байсан; Мартов гадаадад; Дан, Церетели хоёр цөллөгт байсан. Ихээхэн тооны хувьсгалч байсан түүхтэй социалист сэхээтнүүд нь эдгээр зүүний фракцуудыг – Народник ба Меньшевик – тойрч бүлэглэсэн байлаа. Энэ нь нэгэн төрлийн улс төрийн штабыг – гэхдээ зөвхөн ялалтын дараагаар л урагшаагаа гарч ирэх чадвартай тийм штабыг – бүрдүүлж байсан юм. Большевикуудад Думын фракц байгаагүй: царист засгийн газрын тэднээс хувьсгалын зохион байгуулагч төвийг нь олж харж байсан таван ажилчин-төлөөлөгчид нь дайны эхний хэдэн саруудад баривчлагдчихаад байсан. Ленин гадаадад; Зиновьев түүнтэй хамт; Каменев цөллөгт; мөн цөллөгт, тухайн үед хүмүүсийн төдийлөн мэдэхгүй практик удирдагчид: Свердлов, Рыков, Сталин. Большевик намд хараахан элсээгүй байсан Польшийн социал-демократ, Дзержинский, албадан хөдөлмөрлүүлэхэд байлаа. Тохиолдлоор тэнд байж таарсан удирдагчид нь захирангуй эрх мэдэл бүхий удирдлагын дор үйл ажиллагаа явуулаад сурчихсан байсан учраас л, тэд өөрсдийгөө хийгээд бусад хүмүүс тэднийг хувьсгалт үйл явдлуудад удирдан чиглүүлэх үүрэг гүйцэтгэх чадвартай хэмээн тооцдоггүй байсан юм.

Гэхдээ Большевик нам хэрвээ босогчдыг эрх мэдэл бүхий удирдлагаар хангаж чадаагүй юм бол, бусад улс төрийн байгууллагуудын талаар яриад ч хэрэггүй. Энэ нь Хоёрдугаар сарын хувьсгалын өөрийн аясаар шинж чанарт итгэх эдүгээгийн үнэмшлийг бэхжүүлсэн юм. Юутай ч уг үнэмшил бол ноцтой эндүүрэл эсвэл, сайндаа л, энэ нь ямар ч утгагүй.

Нийслэл дэх тэмцэл нь нэг эсвэл хоёр цаг биш, харин таван өдрийн турш үргэлжилсэн. Удирдагчид нь барьж хорихыг оролдсон. Массууд өсөн нэмэгдэх шахалтаар хариу барин урагш давшсан. Тэдний эсрэг, түүний уламжлалт нүүрэн талынх нь цаана лут хүч оршин байгаа хэмээн таамагласан хэвээр байсан, хуучин төр засаг; Улсын Дума, Газрын болон Хотуудын Холбоонууд, цэргийн-үйлдвэрлэлийн байгууллагууд, академиуд, их сургуулиуд болон өндөр хөгжсөн сонин хэвлэлүүд бүхий либерал хөрөнгөтнүүд; эцэст нь, доороос ирэх довтолгоонд эх оронч эсэргүүцэл үзүүлж буй хоёр хүчирхэг социалист нам байсан. Большевик намаас бослого өөрт нь хамгийн ойр дөхөм зохион байгуулалтыг олж авсан, гэхдээ тархай бутархай кадруудтай ба сул дорой хууль бус цөм бүхий толгойгүй зохион байгуулалт. Тэгээд юутай ч, тэдгээр өдрүүдэд хэний ч хүлээгээгүй байсан хувьсгал нь өрнөж, дээрээс харахад, хөдөлгөөн аль хэдийн намжиж буй мэт харагдах яг тэр мөчид, огцом сэргэлтээр, хүчирхэг донсолгоогоор, тэр ялалтыг шүүрч авсан.

Тэсвэр тэвчээр хийгээд давшилтын энэхүү энгүй хүч хаанаас гарч ирсэн юм бэ? Хорссон сэтгэлүүд рүү зааж өгөх нь хангалттай биш. Хорсол ганцаараа өчүүхэн. Петербургийн ажилчид нь, дайны жилүүдэд тэднийг яаж ч түүхий хүн материалаар шингэрүүлсэн бай

хамаагүй, дотроо асар их хувьсгалт туршлагыг тээж явсан юм. Удирдлагын эзгүйд хийгээд дээрээс ирж буй эсэргүүцлийн өмнө, тэдний тэсвэр тэвчээр болон давшилт нь өөрсдийн, үргэлж илэрхийлэгдээгүй хэдий ч, амин чухал үндэслэл бүхий хүчний барагцааллыг болон стратеги тооцооллийг илрүүлж байлаа.

Дайны босгон дээр, ажилчдын хувьсгалт давхаргууд Большевикуудыг даган, массуудыг ардаасаа дагуулж байсан. Дайн эхлэхтэй зэрэгцэн нөхцөл байдал хурцаар өөрчлөгдсөн: хуучинсаг давхаргууд нь толгойгоо өндийлгөж, анги давхаргын мэдэгдэхүйц хэсгийг хойноосоо чирэх болсон; хувьсгалт элементүүд нь тусгаарлагдсанаа олж мэдэн, нам гүм болцгоосон. Дайны туршид энэхүү нөхцөл байдал ч гэсэн өөрчлөгдөж эхэлсэн – эхэндээ удаанаар, гэхдээ ялагдлуудын дараа илүү хурднаар хийгээд илүү радикалаар. Ажилчин анги тэр чигтээ идэвхтэй сэтгэл дундуур байдалд автсан. Энэ нь ихээхэн хэмжээгээр эх оронч өнгөлөлттэй байсан гэдэг нь үнэн; гэхдээ үүнд, хамаг дотоод асуудлуудыг ялалт хүртэл хойшлуулсаар л байсан, өмч эзэмшигч ангиудын тооцоотой ба хулчгар эх оронч байдалтай нийтлэг зүйл нэг ч байгаагүй. Дайн өөрөө, үүгээр хохирогчид, үүний аймшиг хийгээд үүний шившиг нь зөвхөн хуучнаар зогсохгүй, бас ажилчдын шинэ давхаргуудыг царист дэглэмтэй зөрчилдөөнд оруулсан. Тэр үүнийг шинэ хурц байдлаар хийсэн бөгөөд тэднийг дараах дүгнэлтэнд хүргэсэн: бид үүнийг ахиад тэсвэрлэж чадахгүй! Дүгнэлт нь бүх нийтийнх байсан ба энэ нь массуудыг нэгтгэн гагнаж, тэдэнд лут давшингүй хүчийг өгсөн юм.

Арми нь, өөр лүүгээ сая сая ажилчид хийгээд тариачдыг сорж, хавагнасан. Хүн болгонд цэргүүдийн дунд өөрийн гэсэн хүмүүс бий: хүү, нөхөр, ах дүү, худ ураг. Арми нь, дайны өмнөх шигээ, ард түмнээс хөндийрсөн байхаа больсон. Хүмүүс одоо цэргүүдтэй хавьгүй олонтаа уулзана: тэднийг фронт руу гаргаж өгнө, чөлөөгөөр гэртээ ирэхэд нь тэдэнтэй хамт амьдарна, гудмуудад хийгээд трамвайнуудад фронтын талаар тэдэнтэй ярилцана, эмнэлгүүдэд очиж тэднийг эргэнэ. Ажилчдын дүүргүүд, хуарангууд, фронт, мөн ихээхэн хэмжээгээр, тосгонууд ч гэсэн харилцан холбогдох судлууд болон хувирна. Цэргүүд юу мэдэрч, юу бодож байгаа болохыг ажилчид мэднэ. Тэд дайны тухай, дайнаар хөлжиж буй хүмүүсийн тухай, генералуудын тухай, засгийн газрын тухай, Царь, Царина хоёрын тухай тоолж баршгүй олон удаа хоорондоо ярилцацгаасан. Цэрэг дайны талаар хэлнэ: үүнийг хараал идэг! Ажилчин засгийн газрын талаар хариулна: тэднийг хараал идэг! Цэрэг хэлнэ: тэгвэл та нар яагаад энд төвд зүгээр сууцгаагаад байгаа юм бэ? Ажилчин хариулна: бид дан нүцгэн гараараа юу ч хийж чадахгүй шүү дээ, 1905 онд бид армитай тулалдаад өөрсдийгөө бэртээсэн... Цэрэг бодно: бид хэрэв зөвхөн бүгдээрээ нэгэн зэрэг босчихож болдог бол! Ажилчин: яг тийм, бүгдээрээ нэгэн зэрэг! Дайнаас өмнө иймэрхүү харилцан ярианууд нь ганц ганцаараа явагддаг байсан ба эдгээр нь хуйвалдааны шинж чанартай байсан. Одоо бол тэд хаа сайгүй, боломж л гарвал, тэгээд бараг л ил тодоор шахам явагдана – ядаж л ажилчдын дүүргүүдэд.

Царийн тагнуулын алба нь хааяа хааяа маш амжилттайгаар орчноо танддаг байлаа. Хувьсгалаас хоёр долоо хоногийн өмнө, Крестьянинов гэсэн нэрээр гарын үсгээ зурсан, Петроградын тагнуул ажилчдын дүүргээр явж байсан трамвайн дотор өрнөсөн харилцан яриаг тайлагнасан байна. Нэгэн цэрэг, өнгөрсөн намар тэд Нобель үйлдвэрийн ажилчид руу буудахаас татгалзан, оронд нь цагдаа нар луу буудсан учраас, хороонд нь албадан хөдөлмөрлүүлэхэд хоригдож буй найман эр байгаа талаар ярьж байжээ. Ажилчдын дүүргүүдэд цагдаа нар болон тагнуулууд нь анзаарагдахгүй байхыг илүүд үздэг учраас, харилцан яриа нь бүхэлдээ ил тодоор явагдсан байна. “Бид тэднээс хариугаа авахдаа л авна” хэмээн цэрэг яриагаа дуусгасан. Тайланд цааш бичсэнээр: “Нэгэн туршлагатай ажилчин түүнд хэлсэн: ‘Тэгэхийн тулд бүгд нэгэн хүн мэт байхаар зохион байгуулагдах шаардлагатай.’ Цэрэг хариулсан: ‘Үүний талаар санаа зовсны хэрэггүй, бид аль эртнээс зохион байгуулалттай байна... Тэд хангалттай их цус уулаа. Эрчүүд окопнууддаа зүдэрч байна, гэтэл энд тэд гэдсээ цүдийлгээд сууцгааж байна.’ Онцын зөрчлүүд тохиолдоогүй.

1917 оны 2-р сарын 10. Крестьянинов.” Тагнуулын ижилгүй туульс! “Онцын зөрчлүүд тохиолдоогүй.” Тэд тохиолдох болно; тохиолдох тохиолдохдоо тэд удахгүй тохиолдоно: трамвайн дахь уг харилцан яриа нь тэдний зогсоож болшгүй дөхөн ирэлтийнх нь дохио.

Бослогын өөрийн аясаар байдлыг Мстиславский нэгэн хачирхалтай жишээгээр зураглажээ: эргэлтийн дараахан үүсгэн байгуулагдсан “2-р сарын 27-ны Офицеруудын Холбоо” хэн хамгийн түрүүлж Волынскийн хороог гаргаж ирсэн болохыг санал асуулгаар тогтоохыг оролдох үед, тэд энэ шийдвэрлэх үйлдлийн долоон санаачлагчдыг нэрлэсэн долоон өөр хариултыг хүлээж авчээ. Бид нэмж хэлэхэд, санаачилгын нэг хэсэг нь үнэхээр хэд хэдэн цэргүүдэд харьяалагдсан байх магадлал өндөр; гол санаачлагч нь гудамны тулаануудад амиа алдаж, өөрийнхөө нэрийг үүрд мөнх мартагдал руу авч одсон байх нь ч боломжгүй зүйл биш. Гэхдээ энэ нь түүний нэргүй санаачилгын түүхэн ач холбогдлыг багасгахгүй. Бүр ч илүү чухал нь, биднийг хуарангийн өрөөний хананаас гадагшаа хөтлөх, асуудлын нөгөө тал нь юм. Либерал хийгээд хуулиар зөвшөөрөгдсөн социалист тойргуудын хувьд санамсаргүй байдлаар дэгдсэн харуулын батальонуудын бослого нь ажилчдын хувьд огтхон ч санамсаргүй байгаагүй. Удаахын бослогогүйгээр, Волынскийн хороо гудманд гарч ирэхгүй байсан.

Хуульч цонхоороо ажиглан, гишүүнд утсаар дамжуулсан, ажилчдын казакуудтай хийсэн тэр гудман дахь мөргөлдөөн нь тэр хоёрын аль алинд нь эзэн биегүй процесс дахь нэгэн тохиол мэт санагдсан: үйлдвэрийн царцаанууд хуарангийн царцаануудтай мөргөлдлөө. Гэхдээ энэ нь ажилчин руу ирмэж зүрхэлсэн казакад ч, казак “нөхөрсгөөр ирмэлээ” гэж тэр дороо шийдсэн ажилчинд ч тэгж санагдаагүй. Арми хийгээд ард түмний молекулын харилцан нэвтлэлт нь тасралтгүйгээр явагдсаар байсан. Ажилчид армийн температурыг хянаж байсан бөгөөд шийдвэрлэх цэг өөд дөхөж ирсэн болохыг нь тэр дор нь мэдэрсэн. Ялна гэдэгтээ итгэлтэй байгаа массуудын довтолгоонд тэгтлээ дийлдэшгүй хүчийг өгсөн зүйл нь яг энэ байсан юм.

Энд бид өөрийн Хоёрдугаар сарын ажиглалтуудаа нэгтгэн дүгнэхийг оролдож буй нэгэн либерал албан тушаалтны шууд шүүмжлэлт тэмдэглэлийг нэвтрүүлэх ёстой: “Хөдөлгөөн өөрийн аясаараа эхэлсэн, цэргүүд өөрсдөө гудманд гарч ирцгээсэн гэж хэлэх нь хэвшил болсон зүйл. Би үүнтэй огтхон ч санал нийлж чадахгүй. Мөн ‘өөрийн аясаар’ гэсэн үг нь ямар утгатай юм бэ?.. ‘Өөрийн аясаарх үүсэл’ нь социологит байгалийн ухаан дахиас ч илүү тохиромжгүй. Нэр бүхий хувьсгалын удирдагчдын аль нь ч хөдөлгөөн дээр шошгоо наах боломжгүй байлаа гээд, энэ нь эзэн биегүй болохгүй, харин ердөө л нэргүй болох болно.” Милюковын Германы туршуулууд хийгээд Орос өөрийн аясаар байдал руу зааж өгөлтүүдээс харьцуулшгүй илүү нухацтай асуудлын уг томъёолол нь хувьсгалтай царист сенаторын хувиар уулзсан хуучин прокурорт харьяалагдана. Магадгүй шүүх дэх түүний туршлага нь Завадскийд хувьсгалт бослого нь гадны туршуулуудын командаар ч, байгалийн эзэн биегүй процесс байдлаар ч гарах боломжгүй гэдгийг ухаарах боломжийг олгосон байх.

Ижил бичигч хувьсгалт процессын лаборатори доторхыг, цоожных нь нүхээр гэлтэйгээр, харах боломжийг түүнд олгосон хоёр тохиолдлыг иш татжээ. 2-р сарын 24-ний Баасан гарагт, дээдчүүлийн хэн нь ч ирж буй өдрүүдэд эргэлт болох юм гэж хараахан санаагүй байхад, сенаторын унаж явсан трамвай нь, нилээд санамсаргүйгээр, цонхнуудыг нь тас хийлгэж, нэгийг нь хагалсан, тийм доргионтойгоор, Литейныйгээс хажуугийн гудам руу эргэж, тэнд зогссон байна. Кондуктор хүн бүрийг буухыг шаарджээ: “Энэ бүхээг дахиад цаашаагаа явахгүй.” Зорчигчид эсэргүүцсэн, үглэсэн, гэхдээ бууцгаасан. “Би тэр хариу өгөхгүй кондукторын царайг одоо ч хүртэл харж байна: заналтайгаар шийдэмгий, нэгэн төрлийн чонон төрх.” Трамвайнуудын хөдөлгөөн нь хаа сайгүй нүд харж хүрэх газар хүртэл зогссон. Либерал албан тушаалтны аль хэдийн түүнээс “чонон төрх”-ийг ээрвэс харсан уг шийдэмгий кондуктор дайны цагт эзэн хааны Петербургийн гудмуудад албан

хаагчдыг тээвэрлэж яваа бүхээгийг гав ганцаархнаа зогсоохын тулд, үүрэг хариуцлагын өндөр мэдрэмжинд эзэмдэгдсэн байсан байх ёстой. Хаант засгийн бүхээгийг зогсоогчид нь яг иймэрхүү кондукторууд байсан бөгөөд тэд бараг л адилхан үгсийн хамтаар, – “Энэ бүхээг дахиад цаашаагаа явахгүй!” – ажил хэргийн яаралтай байдлын улмаас, либерал сенаторуудыг жандармын генералуудаас ч ялгаж салгалгүйгээр, хүнд сурталтнуудыг гаргаж хаясан юм. Литейный дээрх кондуктор нь түүхийн ухамсарт хүчин зүйл байсан. Түүнийг урьдаас боловсруулах шаардлагатай байсан.

Дүүргийн Шүүх шатаж байх үед, тэр ижил сенаторын хүрээлэл дэх либерал хуульч өрөө дүүрэн шүүхийн шийдвэрүүд болон нотариатын архивууд устан үгүй болж байна хэмээн гудманд гашуудлаа илэрхийлж эхэлсэн байна. Ажилчин маягийн хувцаслалттай, дүнсгэр төрхтэй, ахимаг насны эр ууртайгаар эсэргүүцжээ: “Бид байшингуудыг болон газруудыг өөрсдөө хуваагаад авчихаж чадна, бас чиний архивуудгүйгээр!” Магадгүй энэ тохиолыг утга зохиолын хэлбэрээр гүйцэд болгосон байх. Гэхдээ шаардлагатай хариултыг хэрхэн өгөхөө мэдэх иймэрхүү ахимаг насны ажилчид цугласан олон дунд цөөнгүй байсан. Тэд өөрсдөө бол Дүүргийн Шүүхийг шатаасан явдалтай ямар ч холбоогүй байсан: шатааж яах юм? Гэхдээ ямар ч байсан, тэднийг иймэрхүү “хэтрүүлгүүд”-ээр айлгах боломжгүй. Тэд массуудыг царист цагдаагийн эсрэг төдийгүй, мөн өмч хөрөнгийн нотариатын бичиг баримтууд хувьсгалын галд шатчихвий гэдгээс бүхнээс илүүтэйгээр айж байсан либерал хуульчдын эсрэг шаардлагатай санаануудаар зэвсэглэж байсан юм. Үйлдвэрийн бөгөөд гудамны эдгээр нэргүй хийгээд хатуу ширүүн улс төрчид нь тэнгэрээс унаж ирээгүй: тэднийг боловсруулах шаардлагатай байсан.

Хоёрдугаар сарын эцсийн өдрүүдийн үйл явдлуудыг бүртгэхдээ, Тагнуулын Алба ч гэсэн хөдөлгөөнийг “өөрийн аясаар,” ө.х., дээрээс ирж буй төлөвлөгөөт удирдлагагүй, хэмээн тэмдэглэсэн ч, тэд нэн даруй ийн нэмжээ: “пролетарийн ерөнхий суртал ухуулгажилтын хамтаар.” Энэ үнэлгээ нь байгаа яг оножээ: хувьсгалтай хийх тэмцлийн мэргэжилтнүүд нь, хувьсгалчдын сулласан шоронгийн өрөөнүүд рүү орохоосоо өмнө, тохиолдож байсан процессыг либерализмын удирдагчдаас хавьгүй илүү ойроос харсан байна.

Өөрийн аясаар байдлын учир битүүлэг номлол нь юуг ч тайлбарлахгүй. Нөхцөл байдлыг үнэлж, дайсанд цохилт өгөх мөчийг зөвөөр тодорхойлохын тулд, массууд эсвэл тэдний удирдан чиглүүлэгч давхаргууд нь түүхэн үйл явдлуудын өөрсдийн шинжилгээг хийсэн бөгөөд тэдгээрийн үнэлгээнд зориулсан өөрсдийн гэсэн шалгууртай байх шаардлагатай байсан юм. Ө.х., шаардагдаж байсан зүйл нь ерөнхийдөө массууд биш, харин 1905 оны хувьсгалыг болон харуулын Семёновскийн хороонд бут цохигдсон 1905 оны 12-р сарын Москвагийн бослогыг даван туулсан Петроградын болон ерөнхийдөө Оросын ажилчдын массууд юм. 1905 оны туршлагыг тунгаан бодож, либералууд болон Меньшевикүүдийн үндсэн хуулийн төөрөгдлүүдийг шүүмжилж, хувьсгалын хэтийн төлвүүдийг өөрсөддөө шингээж, армийн асуудлын тухай зуу зуун удаа бясалгаж, түүний голд нь юу тохиолдож байгааг анхааралтайгаар ажиглаж, ажиглалтуудаасаа хувьсгалт гаргалгаануудыг хийж, тэднийг бусдад дамжуулах чадвартай ажилчид энэ массуудын дунд тарж сарнисан байх шаардлагатай байсан юм. Мөн эцэст нь, гарнизоны өөрийнх нь нэгжүүд дотор урьд нь хувьсгалт суртал ухуулгад эзэмдүүлж байсан, эсвэл ядаж л, үүнд сэтгэл нь хөдөлж байсан, дэвшилтэт цэргүүд байх шаардлагатай байлаа.

Завод болгонд, цех болгонд, тасаг болгонд, цайны газар болгонд, цэргийн эмнэлгүүдэд, дамжин өнгөрүүлэх цэгүүдэд, бүр хүн ам цөөрсөн тосгонуудад хүртэл, хувьсгалт бодлын молекулын ажил нь явагдсаар байсан. Хүмүүсийн тэднээс юу сонссон болохыг нь асууж сураглан, хүмүүсийн тэднээс шаардлагатай үгсийг хүлээх, голдуу ажилчид дундах, үйл явдлуудын тайлбарлагчид нь газар сайгүй олдоно. Эдгээр удирдагчдыг олонтаа зөнд нь орхичихсон байсан бөгөөд тэд янз бүрийн замуудаар өөрсдийнх нь гарт орсон хувьсгалт ерөнхийллүүдийн хэлтэрхийнүүд дээр өөрсдийгөө тэжээж, өөрсөддөө хэрэгтэй зүйлсээ

либерал сонингуудын мөрд хоорондоос өөрсдөө уншин олж мэддэг байсан юм. Тэдний анги давхаргын зөн совин нь улс төрийн шалгуураар сайжруулагдсан байсан бөгөөд тэд бүхий л санаануудаа эцсийг нь хүртэл аваачаагүй байж болох ч, тэдний бодол нь юутай ч, тасралтгүйгээр хийгээд уйгагүйгээр нэгэн чиглэл өөд ажиллаж байсан юм. Туршлага, шүүмжлэл, санаачилга болон өөрийгөө гаргуунд нь гаргалтын элементүүд нь массуудад нэвчиж, ухамсарт процесс байдлаарх хувьсгалт хөдөлгөөний дотоод механикуудыг нь – өнгөцхөн гүйлгэн харахад үл үзэгдэх, гэвч тэглээ гээд шийдэмгий байдлаараа дутахгүй – бүрдүүлсэн юм.

Либерализм хийгээд номхотгогдсон социализмын биеэ тоосон улс төрчдөд массууд дунд тохиолдож буй бүхий л зүйлс нь гол төлөв зөн совингийн процесс мэт санагддаг – яг л шоргоолжны овоохой эсвэл зөгийн үүрний талаар авч үзэж байгаа гэлтэй. Үнэн хэрэгтээ ажилчид дундуур нэвт өрөмдөж байсан тэр бодол нь боловсролтой ангиудын тэдгээрээр өөрсдийгөө зогоодог инээдтэй бодлуудаас хавьгүй илүү зоримог, илүү гярхай хийгээд илүү ухамсартай байсан юм. Үүгээр ч барахгүй, энэ бодол нь мөн илүү шинжлэх ухаанч байсан: энэ нь ихээхэн хэмжээгээр Марксизмын арга барилуудаар бордогдсон учраас төдийгүй, мөн юун түрүүнд энэ нь хувьсгалт тавцанд удалгүй нэвтрэн орох массуудын амьд туршлагаар байнга өөрийгөө тэтгэж байсан учраас. Хэрэв тэд объектив процесстой уялдаж, уг процесст нөлөөлж, бас түүнийг удирдан чиглүүлэх боломжийг олгож байвал, бодол нь шинжлэх ухаанч. Илчлэлтийн Номноос урам зориг авч, Распутины зүүднүүдэд итгэдэг байсан тэдгээр засгийн газрын тойргийнхны санаанууд эдгээр шинж чанаруудыг өчүүхэн төдий ч болов эзэмшдэг байсан юм болов уу? Эсвэл магадгүй хоцрогдмол Орос нь капиталист аваргуудын булаацалдаанд оролцчихоод, ялалтыг ч, парламентаризмыг ч нэгэн зэрэг олж авна хэмээн найдсан тэр либерализмын санаанууд нь шинжлэх ухааны үндэслэлтэй байсан юм болов уу? Эсвэл магадгүй энэ либерализмд боол мэтээр дасан зохицож, балчраасаа авхуулаад зөнөхийн хажуугаар, өөрсдийн төсөөллийн биеэ даасан байдлаа аль эрт шавхагдсан зүйрлэлүүдээр хамгаалсаар ирсэн тэдгээр сэхээтнүүдийн тойргуудын оюуны амьдрал нь шинжлэх ухаанч байсан юм болов уу? Үнэн хэрэгтээ, энд сэтгэлгээний инерцийн, сүг сүүдрүүдийн, мухар сүсгүүд болон үлгэр домгуудын, хэрвээ хүсвэл, “өөрийн аясаар байдал”-ын хаант улс байсан юм. Гэхдээ хэрвээ тийм юм бол, Хоёрдугаар сарын эргэлтийн уг либерал философийг орвонгоор нь эргүүлэх эрх бидэнд байхгүй гэж үү? Тийм, бидэнд ингэж хэлэх эрх бий: албан ёсны нийгэм нь – эрх баригч ангиуд, давхаргууд, группүүд, намууд хийгээд бүлэглэлүүдийн бүхий л тэр өчнөөн олон давхруудаас тогтсон байгууламж нь – шавхагдсан санаануудын үлдцүүдээр өөрсдийгөө зогоон, хөгжил дэвшлийн эсэргүүцэхийн аргагүй шаардлагуудад дүлийгээр, хий хоосон зүйлсээр өөрсдийгөө хууран магтаж, юуг ч урьдаас харалгүйгээр, өдрөөс өдөрт инерци хийгээд автоматизмаар амьдарч байхад, ажилчин массууд дунд эрх баригчдад чиглэсэн үзэн ядалт дахь төдийгүй, мөн тэдний хүч чадалгүй байдлын шүүмжлэлт ойлголт дахь өсөлтийн биеэ даасан хийгээд гүн гүнзгий процесс, мөн хувьсгалт бослого болон түүний ялалт нь ердөө л үүнийг гүйцэлдүүлсэн туршлага хийгээд бүтээлч ухамсрын хуримтлал явагдаж байсан юм.

Хоёрдугаар сарын бослогыг хэн удирдсан бэ гэсэн асуултанд бид тэгвэл хангалттай лавтайгаар хариулж чадна: гол төлөв Лениний намын боловсруулсан ухамсартай бөгөөд хатуужилтай ажилчид. Гэхдээ энд бид нэн даруй нэмэх ёстой: уг удирдлага нь бослогын ялалтыг баталгаажуулахад хангалттай болж таарсан боловч, энэ нь пролетарийн манлай эгнээнд хувьсгалын удирдлагыг шууд шилжүүлэхэд хангалтгүй байсан юм.

Тэмдэглэл:

1. Болж өнгөрсөн үйл явдлуудыг тэдний огноонуудаар нь дэс дараалуулсан тэмдэглэл.

ХОЁРДУГААР САРЫН ХУВЬСГАЛЫН ПАРАДОКС

9-р бүлэг

Бослого ялалт байгуулсан. Гэхдээ хаант засгаас шүүрч авсан эрх мэдлийг тэр хэнд хүлээлгэн өгсөн юм бэ? Бид энд Хоёрдугаар сарын эргэлтийн гол асуудал дээр хүрэлцэн ирлээ: хэрхэн бас яагаад эрх мэдэл либерал хөрөнгөтнүүдийн гарт орж таарсан юм бэ?

Думын тойргууд болон хөрөнгөтний “нийгэм” 2-р сарын 23-нд эхэлсэн үймээн шуугианд ямар нэгэн ач холбогдол өгөөгүй. Либерал гишүүд болон эх оронч сэтгүүлчид нь урьдын адилаар зочны өрөөнүүдэд цугларсаар, Триесте болон Фиумегийн асуудлыг хэлэлцсээр, мөн Орост Дарданелл хэрэгтэй болохыг дахин дахин бататгасаар байлаа. Думыг тараах зарлигт аль хэдийн гарын үсэг зурагдчихсан байх үед, Думын комисс хүнсний асуудлыг хотын захиргаанд шилжүүлэх асуудлыг яаравчлан хэлэлцсэн хэвээрээ л байв. Харуулын батальонуудын бослого хүртэл 12 цаг ч хүрэхгүй хугацаа үлдсэн байх үед, Славчуудын Хамтын Ажиллагааны Нийгэмлэг жилийн тайлангаа амар тайвнаар сонсоод сууж байлаа. “Тэр уулзалтаас гэр лүүгээ алхаж харьж байх үедээ л,” нэгэн гишүүний дурссанаар, “би ердийн үед хөл хөдөлгөөн ихтэй байдаг гудмууд дахь нэгэн төрлийн жигтэй чимээ анир хийгээд хоосон байдлыг мэдэрсэн.” Энэхүү жигтэй хоосон байдал нь хуучин эрх баригч ангиудыг тойрон бүрэлдсэн ба тэдний маргаашийн залгамжлагчдынх нь зүрх сэтгэлийг аль хэдийн шаналгаад эхэлчихсэн байлаа.

26-н гэхэд хөдөлгөөний ноцтой байдал нь засгийн газар болон либералуудын аль алинд нь илэрхий болсон байв. Тэр өдөр Царийн сайд нар болон Думын гишүүдийн хоорондох зөвшилцлийн талаарх хэлэлцээрүүд – хожим нь хүртэл либералуудын урдах хөшгийг нь хэзээ ч нээж харуулаагүй хэлэлцээрүүд – явагдаж байлаа. Протопопов Думын эвслийн удирдагчид нь урьдын адилаар олон нийтийн итгэл найдварыг хүлээсэн хүмүүс дундаас шинэ сайдууд томилохыг шаардсаар байсан гэж өөрийн мэдүүлэгтээ мэдэгджээ: “Уг арга хэмжээ нь ард түмнийг тайвшруулж магадгүй.” Гэхдээ 26-ны өдөр нь, бидний мэдэхээр, хувьсгалын өрнөлд тодорхой саатлыг бий болгосон бөгөөд засгийн газар нь түрхэн зуур өөрийгөө илүү тогтвортойгоор мэдэрсэн шүү дээ. Родзянко түүнийг огцроход ятгахаар Голицын дээр очиход Ерөнхий Сайд хариуд нь Николайн гарын үсэгтэй, гэхдээ огноогүй Думыг тараах бэлэн болсон зарлиг дотор нь агуулагдаж байгаа ширээн дээрх хавтас руу заасан байна. Голицын огноог нь нөхөж оруулжээ. Засгийн газар яаж хувьсгалаас ирэх өсөн нэмэгдэх шахалтын мөчид иймэрхүү алхмыг авахаар шийдвэрлэж чадаж байна аа? Уг асуудал дээр эрх баригч хүнд сурталтнууд аль эрт баттай итгэл үнэмшилд хүрчихсэн байлаа. “Бид эвсэлтэй байна уу, эвсэлгүй байна уу, ажилчдын хөдөлгөөнд бол тэр ямар ч хамаагүй. Бид тэр хөдөлгөөнийг өөр бусад арга замуудаар аргалж чадна, тэгээд өнөөг хүртэл Дотоод Хэргийн Яам үүнийг аргалж дөнгөсөөр ирсэн.” Горемыкин 1915 оны 8-р сард ийнхүү ярьжээ. Нөгөө талдаа, хүнд сурталтнууд нь, түүнийг тараасан тохиолдолд, Дума ямар нэгэн зоримог алхам авч зүрхлэхгүй гэдэгт итгэлтэй байсан. Мөн 1915 оны 8-р сард, сэтгэл дундуур Думыг тараах асуудлыг хэлэлцэж байх үед, Дотоод Хэргийн Сайд Ханхүү Щербатов ингэж хэлжээ: “Дума шууд үл захирагдаж бараг л зүрхлэхгүй. Тэдний дийлэнх олонхи нь өөрсдийнхөө арьсны төлөө чичирцгээх хулчгарууд шүү дээ.” Ханхүү өөрийгөө хэтэрхий сайхнаар илэрхийлээгүй ч, явж явж түүний зөв байсан юм. Тэгэхээр, либерал сөрөг хүчинтэй хийх тэмцэлдээ, хүнд сурталтнууд хөл дороо хангалттай хатуу чанга газрыг мэдэрч байсан байх нь.

27-ны өглөө, ар араасаа цуврах үйл явдлуудад түгшсэн гишүүд нь, ээлжит чуулган дээр цугларсан. Олонхи нь Думыг тараасан болохыг энд л олж мэджээ. Урьдах өдөр нь л тэд сайдуудтай энхийн хэлэлцээрийг явуулж байсан хойно, уг мэдээ нь бүр ч илүү гэнэтийн санагдсан байна. “Тэгээд юутай ч,” Родзянкогийн бахархалтайгаар бичсэнээр, “Дума нь, ээдрээтэй нөхцөл байдлаас гарах гарцыг олно гэж найдсаар, хуульд захирагдсан бөгөөд

тарахгүй байна эсвэл өөрийнхөө чуулгануудыг хууль бусаар үргэлжлүүлнэ гэсэн аливаа шийдвэр гаргаагүй.” Гишүүд хувийн зөвлөгөөн дээр цугларсан бөгөөд уг зөвлөгөөн дээр тэд бие биендээ хүч чадалгүй болохоо өчсөн. Дундыг баримтлагч либерал Шидловский хожим нь, Керенскийн ирээдүйн хамтран ажиллагч болох хэт зүүний Кадет Некрасовын тавьсан саналыг, тохуурхсан тавлалгүй бусаар дурссан: “Цэргийн диктатур тогтоож, нэр алдартай генералд бүхий л эрх мэдлийг хүлээлгэж өгөх.” Энэ хооронд, Думын уг хувийн зөвлөгөөн дээр байхгүй байсан, Прогрессив Эвслийн удирдагчид авралд хүрэх практик оролдлогыг хийж байв. Их Гүн Михайлыг Петербургт дуудаад авчирчихсан байсан тэд диктатурыг өөр дээрээ авч, засгийн газрын бие бүрэлдэхүүнийг огцроход “хүчилж,” мөн хариуцлагатай засаглалыг “олгох”-ыг Цариас шууд шугамаар шаардахыг түүнд санал болгожээ. Анхны харуулын хороонуудын бослого эхэлж байх тэдгээр цагуудад, либерал хөрөнгөтнүүдийн удирдагчид бослогыг эзэнт гүрний диктатурын тусламжтайгаар нухчин дарахын хажуугаар, хувьсгалд гарз хохирол учруулан байж, хаант засагтай зөвшилцөлд хүрэх эцсийн оролдлогыг хийж байсан юм. “Их Гүнгийн тээнэгэлзэлт нь,” Родзянкогийн гомдоллосноор, “тааламжтай мөчийг тавьж явуулахад хувь нэмрээ оруулсан.”

Радикал сэхээтнүүд нь хэр амархнаар юунд итгэхийг хүснэ, түүндээ итгэдгийг, энэ үеэс Таврическийн Ордонд тодорхой улс төрийн үүрэг гүйцэтгэж эхэлсэн нам бус социалист, Суханов, гэрчилнэ. “Тэд надад тэр мартагдашгүй өдрийн тэдгээр өглөөний цагуудын гол улс төрийн мэдээг дуулгасан,” өөрийн дэлгэрэнгүй дурдатгалууддаа түүний өгүүлснээр, “Улсын Думыг тараах зарлиг тунхаглагдсан бөгөөд Дума хариуд нь, Түр Хороо томилон, тарахаас татгалзсан.” Таврическийн Ордныг бараг л хэзээ ч орхиж гаралгүйгээр, танил гишүүдээ тэнд зогсоо зайгүй сунжралдсан яриагаар торгоогоод сууж байсан хүн үүнийг бичсэн. Өөрийнхөө “Хувьсгалын Түүх”-эд, Милюков, Родзянког даган, эрс зарлажээ: “Ар араасаа цуварсан халуухан илтгэлүүдийн дараагаар, Петроградыг орхиж явахгүй байна гэсэн тогтоол гарсан болохоос, үүсэн бүрэлдсэн үлгэр домгуудад гардгаар, Улсын Дума нь байгууллагын хувиар ‘тарахгүй байна’ гэсэн ямар нэгэн тогтоол гараагүй.” “Тарахгүй байна” гэдэг нь, хичнээн хоцрогдолтойгоор ч, өөрсөд дээрээ тодорхой санаачилгыг авна гэсэн үг. “Петроградыг орхиж явахгүй байна” гэдэг нь өөрсдийнхөө гарыг угаагаад, үйл явдлуудын замнал нь аль зүг рүү эргэхийг харзнана гэсэн үг. Гэсэн хэдий ч, Сухановын итгэмтгий байдалд зориулсан ялыг хөнгөрүүлэх нөхцөл байдлууд бий. Дума нь Царийн зарлигт захирагдахгүй байх хувьсгалт тогтоол гаргасан гэх цуурхлыг Думын сэтгүүлчид шалавхан өлгөж аван өөрсдийн мэдээллийн тоймдоо, бүх нийтийн ажил хаялтын улмаас тухайн үед хэвлэгдэж байсан цорын ганц сонинд, хавсаргасан. Тэр өдөр бослого ялалт байгуулсан хойно, гишүүд уг алдааг залруулах гэж нэг их яараагүй бөгөөд өөрсдийнхөө “зүүний” найзуудын төөрөгдлүүдийг тэжээхэд нилээд бэлэн байлаа: цагаачлах хүртлээ тэд үнэхээр асуудлын үнэн мөнөнийг тодорхой болгох ямар нэгэн алхам аваагүй юм. Уг тохиол нь тийм ч чухал биш мэт санагдаж болох ч, тэр утга агуулгаар дүүрэн. 2-р сарын 27-н дахь Думын хувьсгалт роль нь, хувьсгалд баярлан хөөрөхийн зэрэгцээгээр, түүнээс айж сүрдсэн, массуудын эхлүүлсэн ажлаа дуусгах чадварт нь үл итгэж, тэгээд аль болох түргэн эрх дархтай хөрөнгөтнүүдийг налахын хүслэн болсон радикал сэхээтнүүдийн улс төрийн итгэмтгий байдлаас урган гарсан, бүхэлдээ домгийн чанартай зүйл юм.

Думын олонхид харьяалагдах гишүүдийн дурдатгалуудад, аз болоход, Дума хувьсгалыг хэрхэн угтсан болох тухай нэгэн өгүүлэл хадгалагдан үлджээ. Барууны Кадетуудын нэг, Ханхүү Мансыревын өгүүллийн дагуу, 27-ны өглөө олон тоогоор цугларсан гишүүдийн дунд хурлын тэргүүлэгчид ч, намуудын удирдагчид ч, Прогрессив Эвслийн удирдагчид ч байгаагүй байна: тэд тараалт болон бослогын талаар аль хэдийн мэдэж байсан бөгөөд аль болох удаан хугацаагаар толгойгоо цухуйлгахгүй байхыг илүүд үзэж байжээ; үүгээр барахгүй, яг эдгээр цагуудын туршид тэд диктатурын тухай Михаилтай хэлэлцэж байсан бололтой. “Ерөнхий будилаан хийгээд гайхшрал Думыг эзэмдсэн” гэж Мансырев хэлжээ. “Амьд харилцан ярианууд хүртэл зогсож, тэдний оронд санаа алдалтууд болон ‘Төгсгөл ирлээ!’ гэх мэт, товчхон уулга алдалтууд, эсвэл үнэхээр амиа алдахаас айх айдсын илэн

далангүй илэрхийллүүд сонсогдох болсон.” Бусдаасаа чангаар санаа алдсан тун дундыг баримтлагч гишүүн ийн ярьжээ. Үдээс хойш хоёр цагт, удирдагчид Дума дээр үзэгдэхээс өөр аргагүй болох үед, тэргүүлэгчдийн нарийн бичгийн дарга баяр хөөртэй боловч, ул үндэслэлгүй мэдээг авчирсан байна: “Арга хэмжээнүүдийг авсан учир үймээн самуунууд нь удалгүй нухчин дарагдах болно.” “Арга хэмжээнүүд” гэдгээр тэд диктатурын талаарх хэлэлцээрүүдийг хэлсэн байх боломжтой. Гэхдээ Дума сэтгэлээр унасан байсан бөгөөд Прогрессив Эвслийн удирдагчаас шийдэмгий үгсийг хүлээж байлаа. “Бид одоогоор ямар нэг шийдвэр гаргах боломжгүй,” Милюковын зарласнаар, “учир нь үймээн самуунуудын хэр хэмжээ нь бидэнд мэдэгдэхгүй байна. Үүний адилаар, бүс нутгийн цэргүүд, ажилчид хийгээд олон нийтийн байгууллагуудын олонхи нь хэний талд зогсох болох нь бидэнд мэдэгдэхгүй байна. Энэ бүхний талаар нарийвчлал бүхий мэдээлэл цуглуулах хэрэгтэй бөгөөд дараагаар нь нөхцөл байдлыг хэлэлцэхэд хангалттай цаг үлдэх болно. Одоогоор хэтэрхий эрт байна.” 2-р сарын 27-ны үдээс хойш хоёр цагт хүртэл либерализмын хувьд “хэтэрхий эрт” хэвээрээ л! “Мэдээлэл цуглуулна” гэдэг нь өөрсдийнхөө гарыг угаагаад, тэмцлийн үр дүнг хүлээнэ гэсэн үг. Гэхдээ Милюков илтгэлээ дуусгаж амжаагүй байтал, – дашрамд хэлэхэд, тэр үүнийг юугаар ч дуусгахгүй байхаар эхлүүлсэн – Керенский нь танхим дотор сэтгэлийн хөдлөл өндөртэйгөөр гүйж орж иржээ. “Асар олон хүмүүс болон цэргүүд Таврический Ордон руу ирж байна,” түүний зарласнаар, “мөн тэд эрх мэдлийг гартаа авахыг Думаас шаардах санаатай байна!..” Радикал гишүүн нь асар олон хүмүүс юу шаардах гэж байгааг нь яг таг мэднэ. Үнэн хэрэгтээ, зүрх сэтгэлдээ бослогыг нухчин дарагдаасай гэж найдсаар байсан Думаас эрх мэдлийг авахыг анх шаардсан тэр хүн нь Керенский өөрөө байсан юм. Керенскийн зарлан тунхаглалыг “ерөнхий гайхшрал болон будилсан харцнууд” угтсан байна. Гэсэн хэдий ч, тэр яриагаа дуусгаж амжаагүй байтал, айж сандарсан Думын үйлчлэгч яаран орж ирж, түүний яриаг тасалдуулжээ: цэргүүдийн манлайд явж байсан нэгжүүд аль хэдийн ордонд хүрсэн; харуулын тасаг тэднийг үүдэн дээр зогсоосон; харуулуудын ахлах нь ноцтой шархадсан бололтой. Нэг минутын дараа, цэргүүд ордон руу ороод ирчихсэн болж таарчээ. Хожим нь илтгэлүүд ба нийтлэлүүдэд, цэргүүд нь Думатай мэндчилж, түүнд тангараг өргөхөөр ирсэн гэж зарлах болно. Гэхдээ одоо бол, бүгд үхлийн айдас хүйдэст автжээ. Ус хүзүүгээр нь татсан байлаа. Удирдагчид хоорондоо шивнэлдэнэ. Бид түр амсхийх зай завсар олж авах шаардлагатай. Хэн нэгний түүнд зөвлөсний дагуу, Родзянко Түр Хороо бүрдүүлэх саналыг яарч тэвдэн дэвшүүлсэн байна. Зөвшөөрсөн хашгиралдаан. Гэхдээ бүгд аль болох хурдан тэндээс гарахыг хүснэ. Гишүүдийг сонгох цаг байхгүй. Бусдаасаа бага гэлтгүйгээр айж сандарсан дарга Хороог бүрдүүлэх ажлыг Ахмадуудын Зөвлөлд даатгах саналыг гаргасан байна. Танхимд үлдсэн цөөн хэдээс дахиад зөвшөөрсөн хашгиралдаан: олонхи нь аль хэдийн алга болсон байв. Царийн тараасан Думын бослогын ялалтанд үзүүлсэн анхны хариу үйлдэл нэг иймэрхүү.

Энэ хооронд, хувьсгал нь ижил барилга дотор – зөвхөн арай гоёмсог бус хэсэгт нь – өөр нэгэн байгууллагыг бий болгож байв. Хувьсгалын удирдагчдад үүнийг зохион бүтээгээд байх шаардлага байсангүй. 1905 оны Зөвлөлүүдийн туршлага ажилчдын ухамсарт мөнх сийлэгдэн үлдсэн. Хөдөлгөөний мандалт болгонд, бүр дайны цагт хүртэл, Зөвлөлүүдийн талаарх санаа нь бараг л автоматаар сэргэнэ. Тэгээд хэдийгээр Зөвлөлүүдийн гүйцэтгэх үүргийн тухай ойлголт нь Большевикууд ба Меньшевикуудийн хооронд – Эсерүүдэд ер нь ямарваа нэг тогтвортой үнэлгээ байгаагүй – гүн гүнзгийгээр ялгаатай байсан боловч, яг байгууллагын хэлбэрийн тал дээр бол ямар нэгэн маргалдаан байгаагүй. Гяндангаас суллагдсан Меньшевикууд, Цэргийн Үйлдвэрлэлийн Хорооны гишүүд нь Таврический Ордонд үйлдвэрчний эвлэл хийгээд хоршооллын хөдөлгөөнүүдийн удирдагчид буюу мөн барууныхантай, болон Думын Меньшевик гишүүд Чхейдзе, Скобелев нартай уулзан, нэн даруй “Ажилчдын Төлөөлөгчдийн Зөвлөлийн Түр Гүйцэтгэх Хороо”-г бүрдүүлсэн бөгөөд өдрийн туршид түүнийг гол төлөв массуудаас холбоо тасарсан боловч, өөрсдийн “нэрс”-ээ хадгалан үлдсэн хуучин хувьсгалчдаар нөхөн дүүргэсэн. Өөрийн бие бүрэлдэхүүндээ Большевикуудыг мөн багтаасан уг Гүйцэтгэх Хороо нь нэн даруй төлөөлөгчдөө сонгохыг ажилчдад уриалсан. Анхны чуулган нь Таврический Ордонд тэр өдрийн үдэш болохоор

товлогдсон. Тэд үнэхээр 9 цагт чуулсан бөгөөд түүн дотор бүхий л социалист намуудын албан ёсны төлөөлөгчдийг нэмж, Гүйцэтгэх Хорооны бие бүрэлдэхүүнийг нь бататгасан. Гэвч нийслэлийн ялалтат пролетарийн төлөөлөгчдийн уг анхны уулзалтын ач холбогдол нь энд байсангүй. Босогч хороонуудын төлөөлөгчид энэхүү чуулган дээр мэндчилгээний үгсийг хэлсэн. Тэдэн дунд бүхэлдээ саарал цэргүүд – бослогоор шоконд орсон гэлтэй ба өөрсдийн хэлээ ч хянаж чадахгүй шахам хэвээр. Гэхдээ ямар ч илтгэгчийн олж чадахгүй үгсийг олсон нь тэд байсан юм. Энэ бол өөрийн хүч чадлаа, нойрноос нь сэрээсэн тоолж баршгүй олон массуудаа, нүсэр үүрэг даалгавруудаа хийгээд амжилтуудаараа бахархах бахархлаа мэдэрч, бүр өнөөдрөөс ч илүү үзэсгэлэнтэй байх ёстой тэр маргаашийн тухай бодолд баяр хөөртэйгөөр зүрх сэтгэл нь уярч буй хувьсгалын хамгийн сэтгэл хөдөлгөм дүр зургуудын нэг нь байсан юм. Хувьсгалд ямар нэгэн зан үйл байхгүй хэвээр; гудмууд нь утаанд бүрхэгдсэн хэвээр; массууд шинэ дуунуудыг хараахан сурч амжаагүй хэвээр; уулзалт эмх цэгцгүйгээр, эрэггүйгээр, үерлэж буй гол мэтээр урсана. Зөвлөл өөрийнхөө урам зоригт хахаж цацна. Хувьсгал хүчирхэг байна, гэхдээ хүүхэд шиг гэнэн хэвээрээ.

Уг анхны чуулган дээр ерөнхий Ажилчдын хийгээд Цэргүүдийн Төлөөлөгчдийн Зөвлөлд гаризоныг ажилчидтай нэгтгэхээр шийдвэрлэгдсэн. Энэ тогтоолыг хэн анх санаачилсан юм бол? Энэ нь тэр өдөр хувьсгалын хувь тавиланг шийдсэн ажилчид болон цэргүүдийн тэр найрамдлын цуурай байдлаар, янз янзын, эсвэл бүхий л талуудаас, гарч ирсэн байх магадлалтай. Гэсэн хэдий ч, Шляпниковынхаар бол, эх оронч социалистууд нь анхандаа улс төр дэх армийн оролцоог эсэргүүцсэн болохыг тэмдэглэх шаардлагатай. Зөвлөл нь, үүсгэн байгуулагдсан мөчөөсөө авхуулаад, өөрийн Гүйцэтгэх Хороогоороо төлөөлүүлэн, засаглагч мэтээр үйл ажиллагаа явуулж эхэлнэ. Тэр Түр Хүнсний Комисс томилон, түүнд босогчдын хийгээд ерөнхийдөө гаризоны арчилгааг даатгана. Тэр өөртэйгөө зэргэлдээ, бидний аль хэдийн дээр ярьсан, Түр Хувьсгалт Штабыг – тэдгээр өдрүүдэд бүх зүйлсийг түр гэж нэрлэдэг байлаа – зохион байгуулна. Хуучин засаглалын албан тушаалтнуудаас санхүүгийн нөөцийг салгахын тулд, Зөвлөл Улсын Банк, Улсын Сан, Зоос Цутгах хийгээд Мөнгөн Дэвсгэрт Хэвлэх Газар зэргийг нэн даруй хувьсгалт харуулуудын хамгаалалтанд авахаар шийднэ. Зөвлөлийн үүрэг даалгаврууд болон ажил үүргүүд нь массуудаас ирэх шахалтын дор тасралтгүйгээр өргөжнө. Хувьсгал эндээс өөрийн маргаангүй төвөө олно. Ажилчид, цэргүүд, мөн тун удалгүй тариачид ч гэсэн, одооноос эхлээд зөвхөн Зөвлөлд л хандах болно: тэдний нүдэнд Зөвлөл нь бүхий л итгэл найдваруудын болон бүхий л эрх мэдлийн төв, хувьсгалын өөрийнх нь биелэл болон хувирна. Гэхдээ өмч эзэмшигч ангиудын төлөөлөгчид ч мөн, шүдээ хавиран байж, хамгаалалт, чиглүүлэлт хийгээд зөрчлийн шийдлийг Зөвлөлөөс л эрэх болно.

Гэсэн хэдий ч, хувьсгалын шинэ хүч нь ер бусын хурд хийгээд дийлдэшгүй хүч чадлын хамтаар хэлбэрт орж байсан, ялалтын тэдгээр эхний цагуудад хүртэл, Зөвлөлийн толгой дээр зогсож байсан тэдгээр социалистууд жинхэнэ “босс” эрж хайн, түгшүүртэйгээр ийш тийшээгээ хараад эхэлчихсэн байлаа. Тэдний хувьд бол, хөрөнгөтнүүдэд эрх мэдэл очих нь ойлгомжтой зүйл байсан. Энд шинэ дэглэмийн гол улс төрийн зангилаа үдэгдсэн юм: утаснуудынх нь нэг нь ажилчид болон цэргүүдийн Гүйцэтгэх Хорооны танхим руу, нөгөө нь хөрөнгөтний намуудын төв байр луу хөтөлнө.

Ахмадуудын Зөвлөл үдээс хойш гурван цагт, нийслэл дэх ялалт нь аль хэдийн бүхэлдээ баталгаажсан байх үед, Прогрессив Эвслийн намуудаас бүрдсэн “Думын Гишүүдийн Түр Хороо”-г томилсон бөгөөд үүнд Чхейдзе, Керенский хоёрыг нэмсэн. Чхейдзе татгалзсан, Керенский алцганасан. Энэ нь Улсын Думын албан ёсны хорооны талаарх асуудал биш, харин Думын гишүүдийн зөвлөгөөний хувийн хорооны талаарх асуудал байсан болохыг нэр нь хашраар зааж өгнө. Прогрессив Эвслийн удирдагчид эцсээ хүртэл ганц асуудлын тухай л боджээ: хэрхэн өөрсдийнхөө гарыг хүлэлгүйгээр, үүрэг хариуцлагаас зайлсхийх вэ? Хорооны үүрэг даалгаврыг нягт нямбай учир битүүлэг байдлаар тодорхойлжээ: “дэг журмын дахин тогтоолт, мөн байгууллагууд болон хувь хүмүүстэй хийх хэлэлцээрүүд.”

Эдгээр ноёдууд маань яг ямар төрлийн дэг журмыг тогтоохоор зэхэж буй талаар хийгээд яг ямар байгууллагуудтай хэлэлцээр хийхээр зэхэж буй талаар ганц ч үг байхгүй. Тэд баавгайн арьс өөд ил тодоор гараа сунгаж хараахан эхлээгүй байсан юм: тэр хэрвээ үхээгүй, харин ердөө л ноцтойгоор шархадсан байвал яах вэ? 27-ны үдшийн 11 цагт л, Милюковын хүлээн зөвшөөрснөөр, “хувьсгалт хөдөлгөөний хамаг цар хүрээ нь тодорхой болох” үед, “Түр Хороо цаашдын алхмыг авахаар шийдэн, засгийн газрын гараас унасан эрх мэдлийг гартаа авсан.” Шинэ байгууллага огт анзаарагдалгүйгээр Думын гишүүдийн хорооноос Думын өөрийнх нь хороо болон хувирсан: төр засгийн хийгээд хууль ёсны өв залгамжлалыг хадгалан үлдээхэд бичиг баримтыг хуурамчаар үйлдэхээс илүү дээр арга зам гэж үгүй. Гэхдээ Милюков хамгийн гол зүйлийн тухай ам нээхгүй байна: тэр өдрийн турш бий болсон Гүйцэтгэх Хорооны удирдагчид аль хэдийн Түр Хорооны өмнө үзэгдэж, эрх мэдлийг гартаа авахыг тэднээс цөхрөлтгүйгээр шаардаад амжчихсан байлаа. Энэхүү нөхөрсөг түлхэлт нь үр нөлөөгөө өгсөн. Хожим нь Милюков Думын Хорооны шийдвэрийг засгийн газар нь босогчдын эсрэг үнэнч цэргүүдийг илгээхээр бэлдэж байх магадлалтай байсан “ба нийслэлийн гудмуудад энэ нь жинхэнэ байлдаануудад хүргэхээр заналхийлж байсан” гэж хэлэн тайлбарласан. Үнэн хэрэгтээ, засгийн газар нь аль хэдийн цэргүүдгүй болчихсон байсан бөгөөд эргэлт тэр чигтээ ард орчихсон байсан. Родзянко хожим нь тэд эрх мэдлээс татгалзсан тохиолдолд “Дума нь баривчлагдаж, эцсийн хүнээ хүртэл босогч цэргүүдэд хөнөөлгөх байсан бөгөөд эрх мэдэл шууд Большевикуудад очих байсан” гэж бичсэн. Энэ бол, мэдээж хэрэг, хүндэт Лорд Чемберлений сэтгэлгээнд бүхэлдээ нийцэх маанаг дэгсдүүлэлт; гэвч эрх мэдлийг өөрсдөд нь шилжүүлсэн явдлыг улс төрийн хүчин хэмээн харсан Думынхны мэдрэмжүүд нь алдаа мадаггүйгээр үүнд тусгагджээ.

Иймэрхүү мэдрэмжүүдийн хамтаар шийдэлд хүрэх хялбар байсангүй. Родзянко ялангуяа сүржнээр эргэлзэн тээнэгэлзэж, бүсдыгаа байцаасан: “Энэ юу болох вэ, энэ бослого мөн үү эсвэл биш үү?” Монархист гишүүн Шульгин, өөрийн тайландаа бичсэний дагуу, түүнд ингэж хариулжээ: “Үүнд ямар ч бослого байхгүй. Үнэнч зарцын хувиар эрх мэдлийг ав... Сайдууд хэрвээ зугтаачихсан юм бол, хэн нэгэн тэднийг орлох хэрэгтэй... Хоёр өөр гарц байж магад: бүхий л зүйлс намжина – эзэн хаан шинэ засгийн газар томилно, бид түүнд эрх мэдлийг хүлээлгэн өгнө. Эсвэл тэд намжихгүй. Уг тохиолдолд бид хэрэв эрх мэдлийг авахгүй бол, бусад хүмүүс үүнийг авах болно – үйлдвэрүүдэд зарим нэг хулгайчдыг аль хэдийн сонгочихсон байгаа тэдгээр хүмүүс...” Реакцийн ноёны ажилчдад чиглэсэн доогуур анги давхаргын гутаан доромжлолын тухай хэл ам хийгээд байх шаардлагагүй: хувьсгал дөнгөж сая эдгээр ноёдуудын сүүлнүүд дээр нь чангаар гишгэчихсэн. Сургамж нь илэрхий: хаант засаг ялвал бид түүнтэй хамт; хувьсгал ялвал бид түүнийг цөлмөхийг оролдоно.

Зөвлөгөөн удаан үргэлжилсэн. Ардчилсан удирдагчид сэтгэл түгшин шийдвэрийг хүлээж суулаа. Эцэст нь, Милюков Родзянкогийн ажлын өрөөнөөс гарч ирсэн байна. Тэр ноцтой царай гаргасан байв. Зөвлөлийн төлөөлөлд дөхөж ирэн, Милюков зарлажээ: “Шийдвэрт хүрлээ, бид эрх мэдлийг авахаар боллоо...” “Би түүний бид гэж хэнийг хэлсэн болохыг нь асуугаагүй,” Сухановын баяр хөөр болон өгүүлснээр, “би дахиж өөр юу ч асуугаагүй. Гэхдээ би, тэдний хэлдгээр, бүхий л оршихуйгаараа, шинэ нөхцөл байдлыг мэдэрсэн. Би элементүүдийн тэр чигтээ дураараа байдлын улмаас, тэдгээр цагуудын хуй салхин дунд шидэгдсэн байсан хувьсгалын хөлөг онгоц нь далбаагаа хөөргөн, аймшигтай шуурга ба дайвалзаан дунд тогтвортой байдлыг болон давтамжит хөдөлгөөнийг олж авч байна гэж мэдэрсэн.” Жижиг хөрөнгөтний ардчиллын капиталист либерализмаас боол мэт хараат байдлынх нь улиг болсон хүлээн зөвшөөрөлт гэхэд ямар сүрхий томьёолол вэ! Мөн улс төрийн хэтийн төлвүүд дэх ямар үхлийн алдаа вэ: либералуудад эрх мэдлийг хүлээлгэн өгөх нь төр засгийн хөлөг онгоцонд тогтвортой байдлыг өгөхгүй төдийгүй, эсрэгээрээ, тэр мөчөөс эхлэн хувьсгалын толгойгоо алдсан бөгөөд үлэмж эмх замбараагүй байдлын, массуудын цухалдлын, фронтын нуран уналтын, мөн ирээдүйд, иргэний дайн дахь ер бусын хорслын эх үүсвэр нь болох болно.

Хэрвээ зөвхөн өнгөрөгч зуунууд руу эргэн харах аваас, хөрөнгөтнүүдийн гарт эрх мэдэл шилжих явдал нь нилээн ээлж дараалалтай санагдана: өнгөрсөн бүхий л хувьсгалуудад ажилчид, туслахууд, мөн заримдаа оюутнууд бэхлэлтүүд дээр тулалдаж, цэргүүд тэдний талд орсон байдаг бөгөөд дараа нь бэхлэлтүүдийг цонхоороо болгоомжтойгоор ажиглаж байсан бат бөх хөрөнгөтнүүд эрх мэдлийг гартаа төвлөрүүлсэн байдаг. Гэхдээ 1917 оны Хоёрдугаар сарын хувьсгал нь хувьсгалт анги давхаргын харьцуулшгүй өндөр нийгмийн шинж чанар хийгээд улс төрийн түвшнээр, босогчдын либерал хөрөнгөтнүүдэд чиглэсэн дайсагнасан сэрдлэгээр, мөн эдгээрээс улбаатай хувьсгалт хүчний шинэ байгууллагын – массуудын зэвсэглэсэн хүч чадалд тулгуурласан Зөвлөлийн – яг ялалтын мөч дэх үүсэн бүрэлдлээр өмнөх хувьсгалуудаас ялгарна. Эдгээр нөхцлүүдэд, тусгаарлагдмал хийгээд зэвсэггүй хөрөнгөтнүүдийн гарт эрх мэдлийг шилжүүлсэн явдал нь тайлбар шаардана.

Юун түрүүнд бид эргэлтийн үр дүн байдлаар гарч ирсэн хүчний харьцааг сайтар судлах ёстой. Зөвлөлийн ардчилал нь объектив нөхцөл байдлуудаас болж том хөрөнгөтнүүдийн ашиг тусын төлөө эрх мэдлийг хөсөр хаях шаардлагатай болоогүй гэж үү? Хөрөнгөтнүүд өөрсдөө тэгж бодоогүй. Тэд хувьсгалаас эрх мэдлийг горьдоогүйгээр зогсохгүй, харин ч эсрэгээрээ, түүн дотроос тэдний бүхий л нийгмийн байр суурийг нь заналхийлэх үхлийн аюулыг мэдэрсэн болохыг бид аль хэдийн харсан. “Дундыг баримтлагч намууд нь ердөө хувьсгалыг хүсээгүйгээр зогсохгүй,” Родзянкогийн бичсэнээр, “тэд зүгээр л түүнээс айж байсан. Нэн ялангуяа Ард Түмний Эрх Чөлөөний Нам (‘Кадетууд’) нь дундыг баримтлагч бүлэглэлүүдийн зүүний жигүүрт зогсож байсан бөгөөд үүний улмаас улс орны хувьсгалт намуудтай бусдаасаа илүү холбоотой намын хувиар, дөхөн ирэх гамшигт хамгийн ихээр санаа зовж байсан.” 1905 оны туршлага нь ажилчид хийгээд тариачдын ялалт нь хаант засагт авчрахаасаа багагүй аюулыг хөрөнгөтнүүдэд авчрах боломжтой гэдгийг хэтэрхий аймшигтайгаар либералуудад хэлж өгсөн. Хоёрдугаар сарын бослогын замнал нь зөвхөн энэ зөн совинг нь бататгасан юм шиг санагдахаар байлаа. Тэдгээр өдрүүд дэх хувьсгалт массуудын улс төрийн санаанууд нь олон талаар хичнээн хэлбэргүй байсан байж болох ч, ядарч зүдрэгсэд болон хөрөнгөтнүүдийг хооронд нь зааглах шугам нь, ямар ч байсан, хөдөлшгүйгээр зурагдсан байсан юм.

Либерал тойргуудтай ойр дотно байсан багш Станкевич нь – Прогрессив Эвслийн найз болохоос, дайсан биш – тэдний сэргийлж чадаагүй эргэлтээс хойш хоёр хоногийн дараа тэдгээр тойргуудынхны зан төлөв ямархуу байсан болохыг дараах байдлаар дүрсэлжээ: “Албан ёсоор бол, тэд хувьсгалыг тэмдэглэж, түүнийг магтан дуулж, эрх чөлөөний төлөө тулалдагчдад ‘Ура!’ хашгирч, өөрсдийгөө улаан туузаар чимсэн бөгөөд улаан тугнуудын дор жагсацгаасан... Гэхдээ сэтгэл зүрхэндээ, хувийн харилцан ярианууддаа, тэд үхтлээ айж, дагжин чичирсэн бөгөөд танихгүй замаар аялж буй дайсагнагч элементүүдийн гарт олзлогдогсод хэмээн өөрсдийгөө мэдэрсэн. Мартагдашгүй нь Родзянкогийн төрх, тэр том биетэй ноён бас сүрлэг хүн ихэмсэг намбаа хадгалах боловч, гүн гүнзгий тарчлал болон цөхрөл цонхигор царайн дээр нь царцаатайгаар, Таврическийн Ордны коридороор олон арзайсан цэргүүдийн дундуур гардаг байсан. Албан ёсоор бол, ингэж бичигдсэн байдаг: ‘цэргүүд засгийн газартай хийх тэмцэлд нь Думыг дэмжихээр ирсэн,’ гэвч үнэн хэрэгтээ, Дума нь хамгийн эхний өдрүүдээс л устгагдчихсан юм. Тэгээд ижил нүүрний хувирал нь Думын Түр Хорооны гишүүдийн болон тэднийг тойрон хүрээлэгсдийн царайнууд дээр нь байсан. Тэд Прогрессив Эвслийн төлөөлөгчдийг өөрсдийн гэр орондоо бол хүч чадалгүй цөхрөлийн хамтаар нулимс дуслуулцгааж байсан гэлцдэг.”

Энэ амьд гэрчлэл нь хүчний харьцааны талаарх ямар ч социологийн судалгаанаас илүү үнэ цэнэтэй. Түүний өөрийнх нь өгүүллийн дагуу, Родзянко нь танихгүй цэргүүд, “хэний тушаалаар гэдэг нь мэдэгдэхгүйгээр,” хуучин дэглэмийн эрх мэдэлтнүүдийг баривчилж, тэднийг Дума дээр авчрахыг нь хараад хүч чадалгүй зэвүүцлийн хамтаар дагжжээ. Лорд

Чемберлен маань, түүний тэдэнтэй, мэдээж хэрэг, бүхий л зүйлс дээр санал нийлдэггүй боловч, өөрийнх нь тойргийн хүмүүс хэвээрээ болох хүмүүстэй нь холбогдуулах юм бол, шоронгийн харгалзагч маягийн хүн болж таарсан байна. Энэ “дур зоргоороо байдал”-д цочирдсон Родзянко баривчлагдсан Щегловитов сайдыг ажлын өрөөндөө урьсан боловч, цэргүүд үзэн ядагдсан эрх мэдэлтнийг түүнд хүлээлгэн өгөхөөс шулуухнаар татгалзжээ. “Би өөрийнхөө эрх мэдлийг харуулахыг оролдоход,” Родзянкогийн өгүүлснээр, “цэргүүд олзлогдогчоо хүрээлэн зогссон бөгөөд хамгийн овилгогүй хийгээд эрээ цээргүй нүүрний хувирлын хамтаар винтовнууд руугаа заасан ба дараа нь тэд огт эргэлзэж тээнэгэлзсэн зүйлгүйгээр Щегловитовыг миний хаана гэдгийг нь мэдэхгүй газар луу аваад явчихсан.” Думыг дэмжих гэж ирсэн байх учиртай хороонууд нь үнэн хэрэгтээ түүнийг устгачихсан гэх Станкевичийн үгсийг илүү тод томруунаар бататгах боломжтой юм гэж үү?

Эрх мэдэл эхний цагаас л Зөвлөлийн гарт байсан – энэ тал дээр өөр бусад хэнээс ч илүү төөрөгдөл өвөрлөх эрх Думын төлөөлөгчдөд байгаагүй. Октябрист гишүүн Шидловский, Прогрессив Эвслийн удирдагчдын нэг, хэрхэн “хамаг шуудан холбоо болон телеграфын газрууд, Петроградын бүхий л төмөр замын өртөөнүүд болон бүхий л хэвлэх үйлдвэрүүд нь Зөвлөлд эзлэгдчихсэн байсан учраас, Зөвлөлийн зөвшөөрөлгүйгээр телеграм явуулах ч, Петроградыг орхиж явах ч, уриалга хэвлүүлэх ч боломжгүй байсан” талаар өгүүлжээ. Хүчний харьцааны энэ хоёрдмол бус дүрслэлд ганцхан үл ялиг залруулгыг л нэвтрүүлэх шаардлагатай: телеграфын газрууд, төмөр замын өртөөнүүд, хэвлэх үйлдвэрүүд, гэх мэт нь Зөвлөлд “эзлэгдсэн” гэдэг нь ердөө л тэдгээр байгууллагууд дахь ажилчид болон албан хаагчид нь Зөвлөлөөс өөр бусад хэнд ч захирагдахыг хүсээгүй гэсэн үг юм.

Шидловскийн зарга нь, Зөвлөлийн хийгээд Думын удирдагчдын хоорондох эрх мэдлийн талаарх хэлэлцээрүүдийн яг оргилд нь болж өнгөрсөн нэгэн үйл явдлаар, гайхамшигтай зураглагдана. Тэдний хамтын чуулганыг, өөрийн төмөр замаарх хэрэн хэсүүлэлийнхээ дараа Царийн тэнд очиж гацсан, Псковоос ирсэн шуурхай захидал тасалдуулсан бөгөөд Родзянко нь шууд шугаман дээр дуудагдсан байжээ. Бүхнийг чадагч Думын дарга маань телеграфын газар луу ганцаараа явахгүй хэмээн зарласан байна. “Ноёд Ажилчид болон Цэргүүдийн Төлөөлөгчид надад хамгаалалт гаргаж өгөг, эсвэл надтай цуг яваг; эсхүл би тэнд, телеграфын газарт, баривчлагдах болно. Яасан бэ! Та нарт хүч чадал ч, эрх мэдэл ч байна,” түүний сэтгэл хөдлөлтэйгөөр үргэлжлүүлснээр, “та нар, мэдээж хэрэг, намайг баривчилж болно... Магадгүй та нар биднийг бүгдийг нь баривчлах ч юм билүү, бид яаж мэдэх юм бэ!..” Энэхүү үйл явдал нь 3-р сарын 1-нд, Родзянко тэргүүтэй Түр Хороо эрх мэдлийг “аваад” хоёр хоног ч болоогүй байхад тохиолдсон.

Тэгвэл иймэрхүү нөхцөл байдалд либералууд хэрхэн эрх мэдэлд очиж таарсан юм бэ? Тэдний айж эмээсэн, тэдний эсэргүүцсэн, тэдний нухчин дарахыг оролдсон, тэдэнтэй бүхэлдээ дайсагнасан массуудын гүйцэлдүүлсэн, тэгээд бослогоос гарч ирсэн Ажилчдын хийгээд Цэргүүдийн Зөвлөл нь мэдээжийн ба хүн болгонд хүлээн зөвшөөрөгдсөн нөхцөл байдлын маргаангүй эзэн нь байхаар, тэгтлээ шийдэмгийгээр хийгээд зүрх зоригтойгоор гүйцэлдүүлсэн, тэр хувьсгалын үр дүнд засгийн газар бүрэлдүүлэх зөвшөөрлийг хэн бас хэрхэн тэдэнд олгосон юм бэ?

Одоо тэгвэл нөгөө талыг, эрх мэдлийг тавьж явуулагсдыг, сонсоцгооё. “Ард түмэн Улсын Думад татагдаагүй,” Сухановын Хоёрдугаар сарын өдрүүдийн тухай бичсэнээр, “түүнийг сонирхоогүй бөгөөд түүнийг хөдөлгөөний төв болгох – улс төрийн үүднээс ч, техникийн үүднээс ч – талаар бодоо ч үгүй.” Бичигч нь дараагийн хэдэн цагийн туршид Улсын Думын Хороонд эрх мэдлийг шилжүүлэхэд өөрийн хамаг хүч чадлаа зориулах учраас, уг хүлээн зөвшөөрөлт нь улам бүр тэмдэглүүштэй. 3-р сарын 1-ний хэлэлцээрүүдийн тухай Сухановын цааш үргэлжлүүлснээр: “Гүйцэтгэх Хороо нь хөрөнгөтний засгийн газарт эрх мэдлийг өгөх, эсвэл өгөхгүй байх тийм байр сууринд байсныг Милюков онц сайн ойлгож байсан.” Үүнийг илүү эрс тэсээр илэрхийлж болно гэж үү? Улс төрийн нөхцөл байдал нь

илүү тодорхой байж болох уу? Тэгээд юутай ч Суханов, нөхцөл байдлыг болон өөрийгөө бүхэлд нь зөрчин, нэн даруй зарлажээ: “Царизмыг орлох хувь тавилантай хүч нь зөвхөн хөрөнгөтний хүч байх ёстой... Бид өөрсдийнхөө замналыг уг зарчмаар чиглүүлэх ёстой. Эсхүл эргэлт бүтэхгүй бөгөөд хувьсгал сөнөх болно.” Хувьсгал Родзянкогүйгээр сөнөнө!

Нийгмийн хүчнүүдийн амьд харилцааны асуудал нь энд урьдчилсан схем болон хэвшил болсон нэр томъёогоор орлуулагджээ: тэгээд энэ нь сэхээтнүүдийн доктринеризмын [1] мөн чанар нь юм. Гэхдээ энэ доктринеризм нь огтхон ч платоник [2] байгаагүй болохыг бид хожим нь харах болно: энэ нь, нүдээ таглаж байгаад хийсэн хэдий ч, маш бодит улс төрийн үүргийг биелүүлсэн юм.

Бид Сухановыг зүгээр л иш татаагүй. Энэхүү эхэн үед Гүйцэтгэх Хороонд санаа өгөгч нь түүний дарга, үнэнч шударга хийгээд хязгаарлагдмал хөдөөний хүн болох Чхейдзе биш, харин, ерөнхийдөө ярих юм бол, хувьсгалт удирдлагад бүхэлдээ тохиромжгүй хүн болох яг энэ Суханов байсан юм. Хагас-Народник, хагас-Марксист, улч төрч гэхээсээ илүү чин сэтгэлээсээ ажиглагч, хувьсгалч гэхээсээ илүү сэтгүүлч, сэтгүүлч гэхээсээ илүү зөвтөгч – тэр зөвхөн үүнийг үйл хэрэг дээр хэрэгжүүлэх шаардлагатай болох хүртэл л хувьсгалт концепцийг баримтлах чадвартай байлаа. Дайны түршид идэвхгүй интернационалист байсан тэр хувьсгалын хамгийн эхний өдөр л эрх мэдэл болон дайныг аль болох түргэн хөрөнгөтнүүдийн зүг шидэх шаардлагатай гэж шийдсэн. Онолчийн хувьд, – ө.х., хэрвээ үүнийг хэрэгжүүлэх чадвараараа биш бол, ядаж л юмсыг учирлах хэрэгцээ шаардлагыг мэдрэх мэдрэмжээрээ – тэр тухайн үеийн Гүйцэтгэх Хорооны гишүүдийн дээгүүр зогсдог байлаа. Гэхдээ түүний гол хүч чадал нь тэр эрээн алаг боловч, нэгэн жигд ахан дүүсийн органик шинж тэмдгүүдийг – өөрсдийнхөө хүч чадалд үл итгэх үл итгэл, массуудаас айх айдас, мөн хөрөнгөтнүүдийг үнэн голоосоо хүндэтгэх хандлага зэрэг шинж тэмдгүүдийг – доктринеризмын хэл рүү орчуулах чадварт нь оршиж байсан юм. Ленин Сухановыг жижиг хөрөнгөтнүүдийн хамгийн сайн төлөөлөгчдийн нэг хэмээн дүрсэлсэн байдаг. Тэгээд энэ бол түүний талаар хэлж болох хамгийн магтангүй зүйл.

Үүнтэй холбогдуулан, зөвхөн бид шинэ капиталист төрлийн жижиг хөрөнгөтнүүдийн, аж үйлдвэрлэлийн, арилжаа худалдааны, болон банкны бичээчдийн, нэг талдаа капиталын албан тушаалтнуудын, нөгөө талдаа ажилчдын хүнд сурталтнуудын, ө.х., тэдний нэрийн өмнөөс алдарт Германы социал-демократ Эдуард Бернштейний өнгөрөгч зууны төгсгөлд Марксын хувьсгалт концепциудын ревизионыг үүрэглэн авсан, тэр *шинэ дундаж кастын* талаар энд ярьж байгаа гэдгийг л мартаггүй байх хэрэгтэй. Ажилчдын болон тариачдын хувьсгал нь хэрхэн хөрөнгөтнүүдэд эрх мэдлийг хүлээлгэн өгөх болсон бэ гэх асуултанд хариулахын тулд, улс төрийн гинжин хэлхээн дунд нэгэн завсрын холбоосыг нэвтрүүлэх шаардлагатай: хөрөнгөтнүүд бол дайсан хэмээн массуудад заасан ч, өөрсдөө массуудыг уг дайсны хяналтан дороос гаргахаас юу юунаас илүүтэйгээр айдаг Сухановын төрлийн жижиг хөрөнгөтөн демократууд хийгээд социалистууд, шинэ дундаж кастын сэтгүүлчид болон улс төрчид. Хувьсгалын шинж чанар хийгээд түүнээс урган гарсан эрх мэдлийн шинж чанарын хоорондын зөрчилдөөн нь хувьсгалт массууд болон капиталист хөрөнгөтнүүдийн хоорондох уг шинэ жижиг хөрөнгөтөн завсрын хананы зөрчилдөөнтэй шинж чанараар тайлбарлагдана. Хувьсгалын цаашдын үйл явдлуудын замналд, уг шинэ төрлийн жижиг хөрөнгөтний ардчиллын улс төрийн үүрэг роль нь бидний өмнө бүхэлдээ илчлэгдэх болно. Одоохондоо бид өөрсдийгөө цөөн хэдэн үгсээр хязгаарлая.

Хувьсгалт анги давхаргын цөөнх нь л бослогод шууд оролцдог, гэхдээ энэ цөөнхийн хүч чадал нь олонхийн талаас түүнд ирж буй дэмжлэгт, эсвэл ядаж л, түүнд талтай байдалд, оршдог. Идэвхтэй бөгөөд дайчин цөөнх зайлшгүйгээр дайсны галын дор өөрийнхөө илүү хувьсгалч хийгээд өөрсдийгөө гаргуунд нь гаргагч элементүүдийг урагшлуулдаг. Тийм ч учраас, Хоёрдугаар сарын тулаануудад ажилчин-Большевикууд манлай эгнээнд байх нь мэдээжийн. Гэхдээ ялалт ирж, улс төрийн бэхжүүлэлт нь эхлэх тэр мөчид нөхцөл байдал

өөр болж хувирдаг. Ялалтат хувьсгалын албан байгууллагуудын хийгээд байгууллагуудын сонгуулиуд нь гартаа зэвсэг барьж тулалдсан массуудаас хавьгүй илүү өргөн массуудыг татаж бас сорьдог. Энэ нь хотуудын Думууд болон земствогууд, эсвэл хожим нь, Үндсэн Хуулийн Чуулган гэх мэт ерөнхий ардчилсан байгууллагуудын хувьд үнэн төдийгүй, мөн Ажилчдын Төлөөлөгчдийн Зөвлөл гэх мэт анги давхаргын байгууллагуудын хувьд ч бас үнэн. Ажилчдын дийлэнх олонхи, Меньшевикүүд, Эсерүүд болон нам бусууд, царизмтай шууд зууралцаж авах тэр мөчид нь Большевикуудыг дэмжсэн. Гэхдээ ажилчдын өчүүхэн цөөнх нь л Большевикуудыг бусад социалист намуудаас юугаараа ялгардаг болохыг нь ойлгож байсан. Үүний хажуугаар, бүх ажилчид нь өөрсдийнхөө болон хөрөнгөтнүүдийн хооронд хурц зураас зурсан. Ялалтын дараах улс төрийн нөхцөл байдлыг тодорхойлсон тэр зүйл нь энэ. Ажилчид нь социалистуудыг, ө.х., зөвхөн хаант засгийн эсрэг төдийгүй, мөн хөрөнгөтнүүдийн эсрэг байсан тэдгээр хүмүүсийг, сонгосон. Сонголтоо хийхдээ, тэд гурван социалист намыг хооронд нь бараг л огт ялгаж салгаагүй. Тэгээд Меньшевикүүд болон Эсерүүд нь бүхий л талаас цутган орж ирсэн сэхээтнүүдийн харьцуулшгүй үлэмж кадруудыг бүрдүүлж байсан бөгөөд өөрсдийнхөө гарт нэн даруй ухуулагчдын нүсэр бие бүрэлдэхүүнийг хүлээн авсан хойно, бүр үйлдвэр заводууд дахь сонгуулиуд нь хүртэл, Меньшевикүүд болон Эсерүүдэд үлэмж олонхийг өгсөн юм.

Ижил чиглэлд хийсэн, гэхдээ хавьгүй илүү хүчирхэг, түлхэлт нь сэргэж буй армиас ирсэн. Бослогын тав дахь өдөр Петроградын гарнизон ажилчдын араас дагасан. Ялалтын дараа тэд Зөвлөлийн сонгуулиудад оролцохоор дуудагдсан. Цэргүүд итгэмтгийгээр монархист офицеруудын эсрэг хувьсгалын төлөө байсан ба үүнийгээ хэрхэн чангаар хэлэхээ мэдэх тэдгээр хүмүүсийг сонгосон: эдгээр нь сайн дурынхан, бичээчид, туслах мэс засалчид, сэхээтэн гаралтай дайны үеийн залуу офицерууд, армийн аар саар албан хаагчид, ө.х., тэр ижил *шинэ дундаж кастын* доогуур давхаргууд болж таарсан. Тэд бүгдээрээ, бараг л эцсийн хүнээ хүртэл, 3-р сараас авхуулаад өөрийн оюуны хэлбэргүй байдлаараа тэдний завсрын нийгмийн нөхцөл байдал хийгээд тэдний улс төрийн хязгаарлалтуудтай нь төгс уялдах тэр Эсерүүдийн намд бүртгүүлсэн. Гарнизоны төлөөлөл нь ийн цэрэг массуудаас хавьгүй илүүтэйгээр дундыг баримталсан бөгөөд хөрөнгөтний үзэлтэй болж таарсан юм. Гэхдээ удаах нь энэхүү ялгааг ухамсарлаагүй: энэ нь зөвхөн ирэх саруудын туршлагаар л тэдэнд илчлэгдэх болно. Ажилчдын хувьд гэвэл, тэд цусаар худалдаж авсан холбоогоо бэхжүүлж бас хувьсгалыг илүү баттайгаар зэвсэглэхийн тулд, цэргүүдтэй аль болох ойр дотно наалдахыг хичээсэн. Тэгээд армийн нэрийн өмнөөс яригчид нь гол төлөв шинэхэн цутгасан Эсерүүд байсан хойно, энэ нь тэр намын эрх мэдлийг, түүний холбоотон болох Меньшевикүүдийн эрх мэдлийн хамтаар, ажилчдын өөрсдийнх нь нүдэнд өргөхгүй байж чадахгүй. Зөвлөлүүд дэх хоёр зөвшилцөгч намын давамгайлал нь үүнээс улбаатай. Бүр Выборг районы Зөвлөлд хүртэл удирдагчийн роль нь эхэндээ ажилчин-Меньшевикүүдэд оногдож байсан гэдгийг тэмдэглэхэд хангалттай биз. Большевизм нь тэр үед хувьсгалын ёроолд хоосноор хөөсөрсөн хэвээрээ л байв. Албан ёсны Большевикууд нь Петроградын Зөвлөлд хүртэл өчүүхэн цөөнхийг төлөөлж байсан бөгөөд үүгээр барахгүй тэд өөрсдийн үүрэг даалгавруудаа ч ойлгомжтойгоор тодорхойлоогүй байлаа.

Ийнхүү Хоёрдугаар сарын хувьсгалын парадокс бий болсон юм. Эрх мэдэл нь ардчилсан социалистуудын гарт байсан. Тэд үүнийг тохиолдлоор, Бланкист [3] төрийн эргэлт хийх замаар булааж авсан юм огтхон ч биш; үгүй, үүнийг ялалтат ард түмний массууд тэдэнд ил тодоор авчирч өгсөн. Эдгээр массууд нь зөвхөн хөрөнгөтнүүдэд итгэл найдвар болон дэмжлэгээ өгөхөөс татгалзсанаар зогсохгүй, бас тэднийг ноёд язгууртнууд хийгээд хүнд сурталтнуудаас ялгаж салгаа ч үгүй. Тэд өөрсдийн зэр зэвсгээ зөвхөн Зөвлөлийн мэдэлд л байршуулсан. Энэ хооронд, Зөвлөлийн толгой дээр тэгж амархан очсон социалистууд ганцхан асуудлын талаар л санаа зовцгоож байлаа: улс төрийн үүднээс тусгаарлагдмал, массуудад үзэн ядагдсан, мөн хувьсгалтай нэвт шувт дайсагнасан хөрөнгөтнүүд бидний гараас эрх мэдлийг хүлээн авахыг зөвшөөрнө гэж үү? Тэдний зөвшөөрлийг ямар ч үнээр байсан хамаагүй олж авах ёстой. Тэгээд хөрөнгөтнүүд нь хөрөнгөтний хөтөлбөрөө хөсөр

хаях боломжгүй нь ойлгомжтой хойно, бид, “социалистууд,” өөрсдийн хөтөлбөрөө хөсөр хаях шаардлагатай болох болно: хэрэв хөрөнгөтнүүд зөвхөн эрх мэдлийн бэлгийг маань хүлээн зөвшөөрчих л юм бол, бид хаант засгийн тухай, дайны тухай, газрын тухай юу ч дуугарахгүй. Уг ажиллагаагаа гүйцэлдүүлэхдээ, “социалистууд” маань, өөрсдөөрөө доог тохуу хийх гэсэн мэт, хөрөнгөтнүүдийг өөрсдийнх нь анги давхаргын дайснаас өөр юу ч биш хэмээн нэрлэсээр байсан. Тэдний шүтэн бишрэлийн зан үйлийн хэлбэрүүдэд нь ийн бүрхнаа бузраар гутаан доромжилсон үйлдэл нэвтэрсэн юм. Эцсийг нь хүртэл явуулсан анги давхарга хоорондын тэмцэл бол засгийн эрхийн төлөөх тэмцэл. Хувьсгалын үндсэн шинж чанар нь анги давхарга хоорондын тэмцлийг эцэст нь хүргэхээс тогтдог. Хувьсгал бол эрх мэдлийн төлөөх шууд тэмцэл. Гэтэл манай “социалистууд” үүнийг эзэмшээгүй ба өөрсдийнхөө хүч чадлаар үүнийг булааж авч чадахгүй анги давхаргын дайсан гэгчээсээ эрх мэдлийг булааж авах тухай биш, харин яг эсрэгээрээ, ямар ч үнээр байсан хамаагүй түүнд уг эрх мэдлийг тулгах тухай санаа зовж байна. Энэ үнэхээр парадокс биш гэж үү? Тэр үед 1918 оны Германы хувьсгалын туршлага гэж байгаагүй бөгөөд Германы социал-демократизмын удирдлаган дорх тэр *шинэ дундаж кастын* гүйцэлдүүлсэн үлэмж хийгээд хамаагүй илүү амжилттай ижил төрлийн ажиллагааг хүн төрөлхтөн хараахан гэрчлээгүй байсан учраас, энэ нь бүр ч илүү цочирдмоор санагдсан юм.

Зөвшилцөгчид өөрсдийн байгаа байдлаа яаж тайлбарласан юм бэ? Нэгэн тайлбар нь доктринер шинж чанартай: хувьсгал нь хөрөнгөтнийх хойно, социалистууд эрх мэдлээр оролдон өөрсдийнхөө нэрийг хугалах шаардлагагүй – хөрөнгөтнүүд өөрсдөө өөрсдийгөө хариуцаг. Энэ маш тууштай сонсогдсон. Үнэн хэрэгтээ, жижиг хөрөнгөтнүүд нь уг хулхи тууштай байдлаараа эд баялаг, боловсрол болон эрх дархтай харьяаллын хүчний өмнөх өөрсдийнхөө дуулгавартай зусарч байдлыг өнгөлөн далдалсан юм. Жижиг хөрөнгөтнүүд том хөрөнгөтнүүдийн эрх мэдэлд очих эрхийг нь эхлэн төрөлтийн эрх байдлаар, хүчний харьцаанаас хараат бусаар, хүлээн зөвшөөрсөн юм. Үүний үндэс нь жижиг худалдаачин эсвэл багшийг төмөр замын өртөөн дээр эсвэл театр дотор, Ротшильдод өөртэй нь зөрөх боломж олгох гэсэндээ, түүнд хүндэтгэлтэйгээр зай тавьж өгөхөөс өөр аргагүй болгодог тэр ижил өөрийн мэдэлгүй шахам хөдөлгөөн юм. Доктринер учирлалууд нь өөрсдийнхөө өчүүхэн байдлыг ухамсарлах ухамсрын нөхөөс нь болсон юм. Хоёрхон сарын дараа, ийн тэдэнд авчирч өгсөн эрх мэдлийг хөрөнгөтнүүд өөрсдийнхөө хүч чадлаар хадгалж үлдэх бүхэлдээ чадваргүй гэдэг нь илэрхий болох үед, Зөвшилцөгчид ямар ч бэрхшээлгүйгээр өөрсдийн “социалист” өрөөсгөл үзлүүдээ таягдан хаяж, Эвслийн Засгийн Газарт нэвтрэн орцгоосон. Хөрөнгөтнүүдийг тэндээс шахан зайлуулахын тулд биш, харин яг эсрэгээрээ, тэднийг аврахын тулд. Тэдний хүсэл зорилгыг нь сөрж биш, харин эсрэгээрээ, тэдний урилгын дагуу. Тэгээд уг урилга нь тушаал шиг сонсогдсон: хөрөнгөтнүүд үнэхээр эсхүл толгойн дээр чинь эрх мэдлийг унагаачихна шүү хэмээн демократуудыг сүрдүүлсэн юм.

Эрх мэдлийг хөсөр хаяхдаа өгсөн хоёрдахь учирлал нь, мөн чанарын хувьд илүү ноцтой биш хэдий ч, илүү практикын харагдахаар байлаа. Бидний танил Суханов нь ардчилсан Оросын “тархай бутархай байдал”-ыг урагшаа гаргаж иржээ: “... тэр үед демократуудын гарт ямар ч бат бөх ба нөлөөлөл бүхий байгууллагууд байгаагүй – намын ч, мэргэжлийн ч, бүс нутгийн ч.” Энэ нь хошигнол шиг сонсогдоно! Зөвлөлүүдийн нэрийн өмнөөс ярьж буй уг социалистаас Ажилчдын болон Цэргүүдийн Төлөөлөгчдийн Зөвлөлийн тухай ганц ч үг гарсангүй. Тэгж яривал, 1905 оны уламжлалын ачаар, Зөвлөлүүд нь, газар доороос гэлтэйгээр, урган гарч ирцгээсэн бөгөөд тэд нэн даруй хожим нь тэдэнтэй өрсөлдөхийг оролдсон бусад бүхий л байгууллуудтай – бүс нутгийн захиргаанууд, хоршооллууд, мөн зарим талаар, үйлдвэрчний эвлэлүүдтэй – харьцуулшгүй илүү хүчирхэг болсон. Өөрийн яг шинж чанараараа тархай бутархай анги давхарга болох тариачдын хувьд гэх юм бол, тэд яг дайн ба хувьсгалын тусламжтайгаар урьд өмнө нь хэзээ ч байгаагүйгээрээ зохион байгуулагдчихаад байв: дайн нь тариачдыг армид цуглуулсан бөгөөд хувьсгал нь армид улс төрийн шинж чанарыг өгсөн! Найман саяас багагүй тариачид нь өөрсдийн хувьсгалт төлөөллөө нэн даруй бий болгосон тасгуудад болон ангиудад нэгдсэн байсан ба түүгээр

нь дамжуулан ямар ч мөчид тэднийг хөл дээр нь босгоход утасны дуудлага л хангалттай байлаа. Энэ нь “тархай бутархай байдал”-тай өчүүхэн ч гэсэн төстэй байна гэж үү?

Эрх мэдлийн асуудлыг шийдэж байх үед, фронт дээрх армийн хандлага нь ямархуу байх болохыг ардчилал хараахан мэдээгүй байсан хэмээн хэлж болох нь үнэн. Дайнаас эцэж цуцсан фронт дээрх цэргүүд нь империалист хөрөнгөтнүүдийг дэмжихийг хүснэ гэж айх эсвэл найдах өчүүхэн төдий ч үндэслэл байсан эсэх талаарх асуудлыг бид сөхөхгүй. Уг асуудал нь, Зөвшилцөгчдийн тэдгээрийг хөрөнгөтний засгийн газрын тайзны араарх бэлтгэлийг хийж өнгөрөөсөн, дараачийн хоёр эсвэл гурван өдрийн туршид бүрэн дүүрэн шийдэгдсэн гэдгийг л тэмдэглэхэд хангалттай. “Эргэлт 3-р сарын 3 гэхэд амжилттайгаар гүйцэлдсэн байсан” хэмээн Суханов хүлээн зөвшөөрчээ. Арми нь бүхэлдээ Зөвлөлүүдийг дагаж байсныг үл харгалзан, удаахын удирдагчид нь өөрсдийн хамаг хүч чадлаараа эрх мэдлийг өөрсдөөсөө түлхсээр байсан юм: эрх мэдэл нь тэдний гарт илүү бүрэн гүйцдээр төвлөрөх тусам, тэд үүнээс улам айсан.

Гэхдээ яагаад? Түүхэн дэх ямар ч ардчиллын ардаа хэзээ ч байлгаж байгаагүй тийм хүн массуудаар – мөн үүгээр барахгүй, ихээхэн туршлагатай, сахилга баттай бас зэвсэгтэй, тэгээд Зөвлөлүүд дотор зохион байгуулагдсан массуудаар – шууд дэмжүүлсэн тэдгээр демократууд, тэдгээр “социалистууд” хэрхэн, бүхнээс хүчирхэг хийгээд дийлдэшгүй мэт харагдах тэр ардчилал хэрхэн, эрх мэдлээс айж чадаж байна аа? Энэ харахад ээдрээтэй таавар нь ардчилал нь өөрийнхөө дэмжлэгт итгээгүй, яг тэдгээр массуудаас өөрсдөөс нь айсан, түүнд өгөх тэдний итгэл найдварын тогтвортой байдалд нь итгээгүй, мөн бүхнээс илүүтэйгээр “анархи”-аас, ө.х., эрх мэдлийг авчихсан тэр өнөөх эрх мэдэлтэйгээ хамт хазаарлаагүй элементүүд гэж нэрлэсэн тэр зүйлийнхээ тоглоом төдий болж хувирахаас, эмээсэн гэдгээр тайлбарлагдана. Ө.х., ардчилал өөрийгөө тэдний хувьсгалт мандалтынх нь мөчид ард түмний удирдагч байхын тулд биш, харин хөрөнгөтний дэглэмийн зүүний жигүүр, түүний массууд өөд сунгасан тэмтрүүл нь байхын тулд дуудагдсан гэж мэдэрсэн юм. Өөрийнхөө жинхэнэ ролийг зөвхөн массуудаас төдийгүй, мөн өөрөөсөө нуухын тулд тэр өөрийгөө социалист гэж нэрлэсэн бөгөөд бүр өөрийгөө үнэхээр тэгж тооцож байсан: ингэж өөрийгөө мансууруулахгүйгээр, тэр уг үүргээ гүйцэтгэж чадахгүй байсан. Энэ бол Хоёрдугаар сарын хувьсгалын үндсэн парадоксын шийдэл нь.

3-р сарын 1-ний үдэш Гүйцэтгэх Хорооны төлөөлөл, Чхейдзе, Стеклов, Суханов, мөн бас бус хүмүүс, Зөвлөлүүд нь шинэ засгийн газрыг дэмжих нөхцлүүдийг хэлэлцэхээр Думын Хорооны уулзалтан дээр ирсэн. Демократуудын хөтөлбөр нь дайн, бүгд найрамдах улс, газар болон найман цагтай ажлын өдрийн асуудлуудыг шулуухнаар үл ойшоосон бөгөөд өөрийгөө зөвхөн ганц шаардлагаар хязгаарласан: зүүний намуудад ухуулгын эрх чөлөө өгөх. Ард иргэдэд хийгээд эрин үеүдэд зориулсан ашиг хонжоо хараагүй байдлын үлгэр жишээ! Хамаг эрх мэдэл гарт нь байгаа бөгөөд ухуулгын эрх чөлөөг бусдад өгөх эсэх нь зөвхөн тэднээс шалтгаалах социалистууд маань, өнөөх нь тэдэнд... ухуулгын эрх чөлөөг амлана гэсэн нөхцлөөр, өөрсдийнхөө “анги давхаргын дайсан”-д эрх мэдлийг хүлээлгэж өгсөн! Родзянко телеграфын газар луу явахаас айн, Чхейдзе, Суханов хоёрт хэлсэн: “Та нарт эрх мэдэл байна, та нар биднийг бүгдийг нь баривчилж болно.” Чхейдзе, Суханов хоёр түүнд хариулсан: “Эрх мэдлийг ав, гэхдээ суртал ухуулга хийсний төлөө л биднийг бүү баривчил.” Зөвшилцөгчдийн либералуудтай хийсэн хэлэлцээрүүд болон ерөнхийдөө тэдгээр өдрүүд дэх Таврическийн Ордны зүүний хийгээд барууны жигүүрийн хоорондын харилцаан дахь бүхий л тохиолдлуудыг нь судлах аваас, ард түмний түүхэн драм өрнөж байсан тэр аварга тайзан дээр хэсэг бүлэг хөдөөний жүжигчид, эзгүй булан тохой болон завсарлагааг ашиглан, хямдхан водевиль үзэгдэл тоглож байсан юм шиг санагдана.

Хөрөнгөтнүүдийн удирдагчид – бид тэдэнд шударгаар хандах ёстой – иймэрхүү төрлийн зүйлийг огтхон ч горьдоогүй. Хэрвээ тэд удирдагчдаас нь иймэрхүү төрлийн улс төрийг хүлээж байсан бол, тэд хувьсгалаас тэгтлээ эмээхгүй байсан нь лавтай. Уг тохиолдолд ч

гэсэн тэд эндүүрэх байсан нь үнэн, гэхдээ ядаж л тэд удаахтайгаа цуг эндүүрэх байлаа. Юутай ч, хөрөнгөтнүүд нь тавьсан нөхцлүүдээр эрх мэдлийг авахыг зөвшөөрөхгүй байж магадгүй гэж айн, Суханов сүрдүүлсэн тулган шаардалтыг хүргүүлжээ: "Элементүүдийг хянаж чадах нь нэг бол бид, эсвэл хэн ч биш... Ганц л гарц байна: бидний нөхцлүүдийг зөвшөөр." Ө.х., хөтөлбөрийг хүлээн зөвшөөр, энэ бол та нарын хөтөлбөр; үүний хариуд бидэнд эрх мэдлийг өгсөн тэдгээр массуудыг тайтгаруулахаа бид амлаж байна. Хөөрхий элементүүдийг тайтгаруулагчид!

Милюков гайхширсан байлаа. "Тэр өөрийн сэтгэл хангалуун байдлаа болон," Сухановын дурссанаар, "тааламжтай гайхшралаа нуухыг оролдоо ч үгүй." Зөвлөлийн төлөөлөгчид илүү чухал сонсогдох гэсэндээ тэдний нөхцлүүд нь "эцсийн" хэмээн нэмэх үед, Милюков бүр биеэ барихаа больж, дараах үг хэллэгийн хамтаар тэдний духыг нь илсэн: "Тийм, би та нарын яриаг сонсох зуураа, манай ажилчдын хөдөлгөөн 1905 оноос хойш хэр хөгжиж дэвшсэн тухай бодож суулаа." Брест-Литовск дахь Хохенцоллерны дипломатууд цайлган матрын яг энэ өнгө аясаар Украины Радагийн төлөөлөгчидтэй ярьж хөөрөлдсөн бөгөөд тэднийг зажлалгүй залгихынхаа яг өмнө нь тэдний төрийн зүтгэлтэн шиг буурь суурьтай байдлыг нь магтсан байдаг. Хэрэв Зөвлөлийн ардчилал нь хөрөнгөтнүүдэд залгигдаагүй бол, энэ нь Сухановын ачаар биш бөгөөд Милюковын ч буруу биш.

Хөрөнгөтнүүд ард түмний ар хударгаар эрх мэдлийг хүлээж авсан. Ядарч зүдэрсэн анги давхаргуудын дунд тэдэнд өгөх ямар ч дэмжлэг байгаагүй. Гэхдээ эрх мэдлийн хамтаар, тэд гар дамжсан нэг дэмжлэгэрхүү юмыг хүлээн авсан: массуудаар оргил өөд өргөгдсөн Меньшевикүүд ба Эсерүүд нь, өөрсдийнхөө нэрийн өмнөөс гэлтэйгээр, итгэл найдварын мандатыг хөрөнгөтнүүдэд гардуулж өгсөн. Бид хэрэв уг ажиллагааг ёс төдий ардчиллын харах өнцгөөс харах юм бол, хоёр үе шат бүхий сонгуулийн дүр зураг гарч ирэх бөгөөд үүнд Меньшевикүүд болон Эсерүүд нь дундын холбоосны, ө.х., Кадетуудыг сонгогчдын, техникийн үүргийг гүйцэтгэнэ. Асуудлыг улс төрийн үүднээс авч үзвэл, Зөвшилцөгчид тэдний эсрэг өөрсдийг нь сонгосон тэдгээр хүмүүсийг эрх мэдэлд дуудсанаараа массуудын итгэл найдварыг хөсөрдүүлсэн гэдгийг хүлээн зөвшөөрөх ёстой болно. Эцэст нь, илүү гүн гүнзгий бөгөөд илүү нийгмийн үүднээс асуудал өөрийгөө ингэж толилуулах болно: өдөр тутмын нөхцлүүдэд ер бусын мэдэмхийрсэн бас өөрсөддөө сэтгэл хангалуун байдлыг харуулж байсан жижиг хөрөнгөтний намууд хувьсгалаар эрх мэдлийн өндөрлөг рүү өргөгдмөгцөө, өөрсдийн хангалтгүй байдлаас айж эмээн, төрийн дуулгыг капиталын төлөөлөгчдөд хүлээлгэж өгөхөөр яаравчилсан. Мөргөн гудайлтын энэхүү үйлдлээс шинэ дундаж кастын аймшигтай ганхамтгай бөгөөд түүний том хөрөнгөтнөөс гутамшигтайгаар хараат байдал нь нэн даруй илчлэгдэнэ. Эрх мэдэл тэртэй тэргүй тэдний гар дээр удаан тэсэхгүй гэдгийг, мөн тэд удалгүй үүнийг барууныханд эсвэл зүүнийхэнд хүлээлгэн өгөх шаардлагатай болно гэдгийг ухаарсан, эсвэл ердөө л мэдэрсэн демократууд нь маргааш үүнийг пролетарийн туйлширсан төлөөлөгчдөд хүлээлгэж өгч байснаас, өнөөдөр үүнийг бат бөх либералуудад хүлээлгэж өгсөн нь илүү дээр хэмээн шийдсэн. Гэхдээ бүр энэхүү өнцгөөс харсан ч гэсэн, Зөвшилцөгчдийн роль нь, тэдний нийгмийн төлөвшлийг нь үл харгалзан, массуудтай холбогдуулах аваас зальхай байхаа болихгүй.

Өөрсдийнхөө итгэл найдварыг социалистуудад өгчихсөн ажилчид болон цэргүүд нь, тун санамсаргүйгээр, өөрсдийгөө улс төрийн үүднээс цөлмөгдсөн болохыг олж мэдсэн. Тэд будилсан, түгшсэн, гэхдээ тэд шууд гарах гарц олоогүй. Тэдний өөрсдийнх нь сонгосон төлөөлөгчид, тэдний чихийг нь дөжиртөл, тэдэнд хэлчих бэлэн хариулт байхгүй боловч, тэдний бүхий л мэдрэмжүүд хийгээд зорилтуудтай нь зөрчилдөх учирлалуудыг номлоно. Бүр Хоёрдугаар сарын эргэлт болох мөчид ч, массуудын хувьсгалт хандлагууд нь жижиг хөрөнгөтний намуудын зөвшилцөх хандлагуудтай огтхон ч тохироогүй юм. Пролетари ч, тариачин ч, тэднийг зөвшилц гэж биш, харин Царьтай, капиталистуудтай болон газрын эзэдтэй тэмц гэж, Меньшевикүүд болон Эсерүүдэд саналаа өгсөн. Гэхдээ тэдэнд саналаа өгснөөрөө, тэд өөрсдийнхөө болон өөрсдийн зорилтуудынхаа хооронд завсрын хана бий

болгосон. Тэд өөрсдийнхөө босгосон уг ханыг очиж мөргөн, түлхэж унагаахгүйгээр одоо дахин урагшлах боломжгүй. Хоёрдугаар сарын хувьсгалаар илэрсэн, анги давхаргуудын харилцаанд агуулагдах цочирдмоор *qui pro quo* [үл ойлголцол – Орч.] нь нэг иймэрхүү.

* * *

Энэхүү үндсэн парадокс дээр нэгэн нэмэлт парадокс нэн даруй нэмэгдсэн. Либералууд, хаант засаг тэдний өөрсдийнх нь гараас эрх мэдлийг эргүүлээд авахыг зөвшөөрөх ёстой гэсэн нөхцлөөр л, социалистуудын гараас эрх мэдлийг авахыг зөвшөөрсөн.

Гучков нь бидэнд аль хэдийн танил болсон монархист Шульгины хамтаар, эзэнт гүрнийг аврахаар, Псков руу аялж байх үед, үндсэн хуульт хаант засгийн асуудал Таврическийн Ордон дахь хоёр хорооны хоорондын хэлэлцээрүүдийн төвд нь байлаа. Милюков, гарынхаа алган дээрээ эрх мэдлийг бариад түүн дээр ирсэн демократуудыг, Романовууд одоо аюултай байна гэж байхгүй, Николайг бол, мэдээж хэрэг, зайлуулах шаардлагатай болно, гэвч Царевич Алексей нь засаг баригч Михаилаын хамтаар улс орны сайн сайхныг бүрэн дүүрэн баталгаажуулж чадна гэдэгт үнэмшүүлэхийг оролдож байв: “нэг нь өвчтэй хүүхэд, нөгөө нь дүүрсэн тэнэг эр.” Царьт нэрээ дэвшүүлэгчид өгсөн либерал монархист Шидловскийн өшөө нэг дүрслэлийг бид энд нэмж оруулъя: “Михаил Александрович төр засгийн аливаа үйл хэрэгт оролцохоос зайлсхийхийн тулд боломжтой бүх арга замуудыг туршиж үзсэн бөгөөд өөрийгөө бүхэлд нь морин уралдаанд зориулсан.” Гайхалтай санал болголт, ялангуяа үүнийг массуудын өмнө давтсан бол. XVI Луиг Варенн руу зугтаасны дараагаар, Дантон хүн нэгэнт үхээнц сэтгэлгээтэй болсон бол, тэр хаан байх боломжгүй гэж Жакобин Клубэд тунхагласан байдаг. Оросын либералууд, харин эсрэгээрээ, хааны үхээнц сэтгэлгээтэй байдлыг үндсэн хуульт дэглэмд зориулсан хамгийн сайн чимэглэлд тооцож байлаа. Гэсэн хэдий ч, энэ нь “зүүний” мангаруудын сэтгэхүйд нөлөөлнө хэмээн тооцоолсон дурын учирлал байсан. Гэхдээ тэдний хувьд хүртэл арай л хэтэрхий балмад. Либерал филистинүүдийн өргөн тойрогт Михаил бол “Англоманьяк” – морин уралдааны асуудал дээр үү, эсвэл парламентаризмын асуудал дээр үү гэдэг нь тодорхой биш – гэх үзэл бодол өргөн тархсан байсан. Тэгээд хамгийн чухал нь “эрх мэдлийн хэвшил болсон бэлэг тэмдэг” шаардлагатай байлаа. Эсхүл ард түмэн анархи ирлээ гэж төсөөлөх болно.

Демократууд сонссон, тэд эелдгээр гайхширсан, тэгээд тэднийг ятгахыг оролдсон... бүгд найрамдах улс зарла? Үгүй, асуудлыг урьдаас шийдэхгүй л гэсэндээ. Гүйцэтгэх Хорооны нөхцлүүдийн гуравдугаар заалт нь ингэж заажээ: “Түр Засгийн Газар нь засгийн газрын ирээдүйн хэлбэрийг урьдаас тодорхойлох аливаа алхмыг авч болохгүй.” Милюков хаант засгийн асуудлыг тулган шаардалт болгожээ. Демократууд цөхөрсөн байлаа. Гэхдээ энд массууд тэднийг аврахаар ирсэн юм. Таврическийн Ордон дахь уулзалтууд дээр, зөвхөн ажилчдын дунд төдийгүй, бүр цэргүүдийн дунд ч, туйлын хэн нь ч Царь хүсээгүй бөгөөд тэдэнд түүнийг тулгах ямар нэгэн арга зам байгаагүй. Юутай ч Милюков нь урсгал сөрж сэлсээр, хаан сэнтийг ба эзэнт гүрнийг зүүний холбоотнуудынхаа толгойнууд дээгүүр нь аврахыг оролдсоор байсан юм. Өөрийн “Хувьсгалын Түүх”-дээ тэр өөрөө 3-р сарын 2-ны эцэс алдад Михаилаын засаг барилтын талаарх түүний мэдүүлгээс шалтгаалсан үймээн шуугиан нь “мэдэгдэхүйцээр өссөн байсан” гэж болгоомжтойгоор тэмдэглэжээ. Родзянко либералуудын энэ монархист маневрын массууд дээрх үр нөлөөг нь хамаагүй өнгөлгөөр дүрсэлсэн байна. Михаилд хаан ширээгээ тавьж өгсөн Царийн зарлигтайгаар, Псковоос хүрэлцэн ирмэгцээ, Гучков нь, ажилчдын шаардлагаар, юу тохиолдсоныг тайлбарлахын тулд өртөөнөөс төмөр замын цехүүд рүү очсон бөгөөд зарлигийг уншиж өгчихөөд, ингэж дуусгажээ: “Эзэн Хаан Михаил мандтугай!” Үр дүн нь санаандгүй байлаа. Родзянкогийн өгүүлснээр бол, илтгэгч тэр дороо ажилчдад баривчлагдсан бөгөөд түүнийг бүр цаазаар авна гэж хүртэл сүрдүүлсэн бололтой. “Бидэнтэй ойр байсан хорооны харуулын тасгийн тусалцаатайгаар, түүнийг арай л гэж чөлөөлсөн.” Родзянко, ердийнх шигээ, бага зэрэг дэгсдүүлсэн ч, асуудлын гол нь үнэнээр тусгагджээ. Улс орон тэгтлээ радикалаар хаант

засгийг бөөлжиж гаргасан болохоор, тэр дахиж хэзээ ч ард түмний хоолойгоор шургалж орж чадахгүй. Хувьсгалт массууд нь шинэ Царийн талаарх бодлыг ч зөвшөөрөөгүй юм!

Иймэрхүү нөхцөл байдалтай нүүрлэсэн Түр Хорооны гишүүд нэг нэгээрээ Михаилаас сэм холдоцгоосон – бүрмөсөн биш, харин “Үндсэн Хуулийн Чуулган хүртэл”: тэр үед харъя. Зөвхөн Милюков, Гучков хоёр л эцсээ хүртэл хаант засгийн төлөө зогссон бөгөөд үүнийг кабинетад нэвтрэн орох нөхцлөө болгосоор байсан юм. Юу хийлтэй билээ? Демократууд маань Милюковгүйгээр хөрөнгөтний засгийн газрыг бүрдүүлэх, бас хөрөнгөтний засгийн газаргүйгээр хувьсгалыг аврах боломжгүй гэж бодож байсан. Аар саар хэрүүлүүд болон ятгалгууд нь эцэс төгсгөлгүйгээр үргэлжилсэн. 3-р сарын 3-ны өглөөний зөвлөгөөн дээр “Их Гүнг хаан ширээнээсээ буу гэж ятгах” – тэгэхээр, тэр Царьт тооцогдож байсан байх нь! – шаардлагатай гэх үзэл бодол нь Түр Хороог байлдан дагуулсан юм шиг санагджээ. Зүүний Кадет Некрасов бүр хаан ширээнээсээ буух зарлигийн текстийг хүртэл бэлтгээд амжчихсан байв. Гэхдээ Милюков бууж өгөлгүйгээр зөрүүдэлсэн учир, цаашдын ширүүн маргаануудын дараа, эцэст нь шийдэлд хүрчээ: “хоёр тал хоёулаа Их Гүнгийн өмнө үзэл бодлоо толилуулах ба цаашид маргалдалгүйгээр, Их Гүнд өөрт нь шийдвэрийг үлдээнэ.” Бослогоор түлхэн унагаагдсан ах нь, эзэнт гүрний дүрмийг хүртэл зөрчин байж, түүний зүг хаан сэнтийг шидэхийг оролдсон “дүүрсэн тэнэг эр” ингэж санаандгүйгээр хувьсгалт улс орны төр засгийн бүтцийн асуудал дээр маргаан таслагч болж таарчээ. Энэ хичнээн үнэмшмээргүй санагдаж болох ч, төр засгийн хувь тавилангийн тухай мөрийтэй тоглоом явагдсан байна. Хаан сэнтийд зориулж өөрийгөө морины жүчээнээс салгахад нь Их Гүнд нөлөөлөхийн тулд, Милюков түүнд өөрийнхөө эрхийг хамгаалах зорилгоор Петроградын гадна цэргийн хүч цуглуулах бүхий л бололцоо бий гэж баталжээ. Ө.х., социалистуудын гараас эрх мэдлийг авч бараг амжаагүй шахам байж, Милюков монархист төрийн эргэлт хийх төлөвлөгөөг дэвшүүлсэн байна. Цөөхөн байгаагүй төлөө болон эсрэг илтгэлүүдийн эцэст, Их Гүн тунгаан бодох хугацаа хүсжээ. Родзянког өөр нэгэн өрөөнд урьж оруулсан Михаил түүнээс шулуухнаар асуусан байна: шинэ эрх баригчид түүнд зөвхөн титмийг нь баталгаажуулж өгөх үү, эсвэл толгойг нь ч гэсэн баталгаажуулж өгөх үү? Ижилгүй Лорд Чемберлен маань шаардлагатай тохиолдолд түүнтэй хамт үхэхээ л зөвхөн эзэн хаандаа амлаж чадна хэмээн хариулжээ. Энэ нь нэр дэвшигчийн сэтгэлийг огтхон ч хангаагүй. Родзянкотой тэврэлдчихээд хүлээж байсан төлөөлөгчид рүү гарч ирсэн Михаил Романов түүнд санал болгосон эрхэм дээд, гэхдээ эрсдэлтэй байр суурьнаас татгалзаж байгаагаа “нилээн баттайгаар” зарлажээ. Тэгтэл эдгээр хэлэлцээрүүд дэх ардчиллын ичих нүүрний хүнчлэл болсон, Керенский “Эрхэм дээдэс минь, та их нэр төртэй хүн юм аа!” гэх үгсийн хамтаар сандлаасаа урам зоригтойгоор үсчин босож ирсэн бөгөөд тэр цагаас хойш хаа л явна тэр газраа үүнийг зарлах болохоо амласан байна. “Керенскийн сүржин байдал нь,” Милюковын хуурайгаар тэмдэглэснээр, “сая гарсан шийдвэрийн эгэл жирийн байдалтай муухан зохилдлоготой байсан.” Санал нийлэхгүй байх боломжгүй. Уг завсрын үзэгдлийн текстэд үзэгчдээс уй гашуудлыг гаргаж авах зай завсар үнэхээр л байгаагүй юм. Эртний амфитеатрын буланд тоглосон водевильтой хийсэн өөрсдийн харьцуулалтан дээрээ, бид тайз нь хаалтаар хоёр хагаст хуваагдсан байсан гэдгийг нэмэх шаардлагатай: нэгэнд нь хувьсгалчид либералуудаас хувьсгалыг аврахыг гуйж байсан бол, нөгөөд нь либералууд хаант засгаас либерализмыг аврахыг гуйж байсан юм.

Гүйцэтгэх Хорооны төлөөлөгчид Милюков шиг тийм соёлтой хийгээд алсын хараатай хүн яагаад нэг муу дивангалавын хаант засгаас болж муйхарлаж, бонусанд нь Романов авах боломжгүй бол бүр эрх мэдлийг хөсөр хаяхад хүртэл бэлэн байгаа талаар үнэн голоосоо гайхсан. Гэтэл Милюковын монархизм нь доктринер ч байгаагүй, романтик ч байгаагүй; эсрэгээрээ, энэ нь айж түгшсэн өмч эзэмшигчдийн нүцгэн тооцооллын үр дүн юм. Үүний нүцгэн байдалд нь л үнэхээр үүний авралгүй сул дорой байдал оршиж байсан юм. Түүхч Милюков нь цагтаа мөн л хувьсгалыг хаантай эвлэрүүлэхийг эрмэлзэж байсан Францын хувьсгалт хөрөнгөтнүүдийн удирдагч Мирабогийн жишээг дурдаж болох нь үнэн. Тэнд ч гэсэн, ёроолд нь өмч хөрөнгийнхөө төлөөх өмч эзэмшигчдийн айдас байсан: илүү хашир

бодлого нь үүнийг хаант засгаар халхлах, яг хаант засаг өөрийгөө сүмээр халхалсантай л адил. Гэхдээ 1789 онд Франц дахь хааны эрх мэдлийн уламжлал нь бүх нийтэд хүлээн зөвшөөрөгдсөн хэвээрээ байсан – тойрон хүрээлж байсан Европ нь бүхэлдээ монархист байсан талаар бол яриад ч хэрэггүй. Хаантай зууралдахдаа, Францын хөрөнгөтнүүд ард түмэнтэй нийтлэг байр суурин дээр хэвээр үлдсэн – ядаж л тэд ард түмний эсрэг тэдний өөрсдийнх нь өрөөсгөл үзлүүдийг ашиглаж байсан гэдэг утгаараа. 1917 оны Орос дахь нөхцөл байдал нь бүхэлдээ өөр байсан. Дэлхийн янз бүрийн улс орнууд дахь монархист дэглэмүүдийн нуран уналтууд ба осол авааруудаас гадна, Оросын хаант засаг нь өөрөө аль 1905 онд л эргэлт буцалтгүйгээр шархадчихаад байлаа. 1-р сарын 9-ний дараагаар, Эцэг Гапон Царийг болон түүний “могойн үр төл”-ийг нь хараасан. 1905 оны Ажилчдын Төлөөлөгчдийн Зөвлөл нь ил тодоор бүгд найрамдах улсыг дэмжсэн. Хаант засгийн үүнд удаан хугацаагаар найдсаар ирсэн бөгөөд хөрөнгөтнүүдийн үүн рүү зааж өгөн өөрсдийн монархизмаа халхалдаг байсан тариачдын монархист мэдрэмжүүд гэгч тэр юм нь зүгээр л байгаагүй. Корниловоор эхлэн хожим өндийх дайчин эс хувьсгалууд нь сайхан дүр үзүүлсэн байдлаар боловч, юутай ч бүр ч илүү маргаангүйгээр царист засаглалыг хөсөр хаясан: ард түмэн дунд шигдсэн монархист үндсүүд нь тэгтлээ өчүүхэн болчихоод байв. Гэхдээ хаант засагт үхлийн шарх амсуулсан тэр ижил 1905 оны хувьсгал нь “дэвшилтэт” хөрөнгөтнүүдийн тогтворгүй бүгд найрамдах хандлагуудыг нь үүрд мөнх доройтуулсан. Бие биентэйгээ зөрчилдөхдөө, уг хоёр процесс нь бие биенээ нөхсөн. Хоёрдугаар сарын хувьсгалын эхний цагуудаас л хойш өөрсдийгөө живж байна гэж мэдэрсэн хөрөнгөтнүүд нь сүрэлнээс барьж авсан. Тэдэнд хаант засаг хэрэгтэй байсан – тэр тэдэнд хийгээд ард түмэнд нийтлэг итгэл үнэмшил байсан учраас биш; эсрэгээрээ, хөрөнгөтнүүдэд титэмтэй сүнснээс өөр ард түмний итгэл үнэмшлийн эсрэг тавих юм юу ч үлдээгүй байсан учраас. Оросын “боловсролтой” анги давхаргууд хувьсгалын тавцан дээр рационал төр засгийг сонордуулагчдын хувиар биш, харин дундад зууны үеийн байгууллуудыг хамгаалагчдын хувиар гарч ирсэн. Ард түмнээс ч, өөрсдөөсөө ч дэмжлэг олж аваагүй тэд үүнийг өөрсөд дээрээсээ эрсэн. Түүнд хэрвээ тулах цэг өгчих юм бол, Архимед дэлхийг эргүүлэхээр ам гарсан байдаг. Милюков бол, эсрэгээрээ, газрын эзний дэлхийг [4] эргэлтээс хамгаалах гэсэндээ тулах цэгийг хайж байсан юм. Энэ тал дээр, тэр либералуудын сайшаалаас өөр юуны ч талаар санаа зовоогүй тэдгээр ноомой демократуудтай гэхээсээ илүү, саарьтсан Орос генералууд болон үнэн алдартны сүмийн ширээт лам нартай хамаагүй илүү ойроор өөрийгөө мэдэрсэн. Хувьсгалыг хугачиж хаях байр суурин дээр байгаагүй Милюков заль мэхээр түүнийг давж гарна гэж баттайгаар шийдсэн. Тэр өчнөөн зүйлсийг залгихад бэлэн байсан: цэргүүдэд иргэний эрх чөлөө, ардчилсан хотын захиргаанууд, Үндсэн Хуулийн Чуулган; гэхдээ хаант засгийн хэлбэрээр Архимедын тулах цэгийг түүнд өгнө гэсэн ганц нөхцлөөр. Тэр аажмаар бас алхам алхмаар хаант засгийг генералуудын бүлэглэл, нөхөж сэлбэсэн хүнд сурталтнууд, сүмийн ханхүү нар, өмч эзэмшигчид болон хувьсгалд сэтгэл хангалуун бус байгаа тэдгээр бүхий л хүмүүсийн тэнхлэг болгож хувирган, тэгээд “бэлэг тэмдэг”-ээс эхлээд, массууд нь хувьсгалаас залхаж эхэлмэгц, тэдэнд зориулсан жинхэнэ монархист хазаарыг аажмаар бий болгоно хэмээн найдсан юм. Түүнд цаг хожих боломж л байсан бол! Кадет намын өөр нэгэн удирдагч, Набоков, хожим нь Михаил хэрвээ хаан сэнтийг авахыг зөвшөөрсөн бол, ямар том давуу талыг олж авах байсныг тайлбарласан: “Дайны цагт Үндсэн Хуулийн Чуулганыг зарлан хуралдуулах талаарх үхлийн асуудал нь үгүй болох байсан.” Бид эдгээр үгсийг тогтоож авах хэрэгтэй: Үндсэн Хуулийн Чуулганы огнооны талаарх тэмцэл нь Хоёрдугаар сар болон Октябрийн хоорондох хугацаанд асар том байр суурийг эзэлж байсан бөгөөд дээрх хугацааны туршид Кадетууд нь ард түмний төлөөллийн зарлан хуралдуулалтыг хойшлуулах өөрсдийнхөө санаархлыг эрс няцаахын хажуугаар, үйл хэрэг дээр маш уйгагүйгээр бөгөөд гэжүүдээр хойшлуулалтын бодлогыг баримталсаар л байсан. Хөөрхий, уг хүчин чармайлтдаа тэд зөвхөн өөрсдийгөө л түшиж болохоор байв: монархист халхавч тэдэнд хэзээ ч олдоогүй. Михаилын оргон зугталтын дараагаар, Милюковт барьж авах сүрэл ч үлдээгүй.

Тэмдэглэл:

1. Практик нөхцөл байдлыг үл харгалзан номлол эсвэл онолыг ягшин дагах явдал.
2. Үгсээр хязгаарлагдсан бөгөөд практик үйлдэлд хүргэхгүй.
3. Социалист хувьсгалыг, тэд массуудын дэмжлэгийг олж авсан эсэхээс үл хамааран, өндөр зохион байгуулалт бүхий нууцаар хуйвалдагсдын харьцангуй жижигхэн групп гүйцэлдүүлэх боломжтой гэж үздэг, ерөнхийдөө Луи Огюст Бланкид хамааруулдаг, хувьсгалын концепцийг баримтлагчид.
4. *Дэлхий болон газар* нь Орос хэлэнд нэгэн ижил үг.

ШИНЭ ЗАСАГЛАЛ

10-р бүлэг

Ард түмнээс ангид, өөрсдийн улс орны ядарч зүдэрсэн массуудтай гэхээсээ илүү, гадны санхүүгийн капиталтай хамаагүй ойр дотно зангидагдсан, ялалт байгуулсан хувьсгалтай дайсагнасан, хожимдсон Оросын хөрөнгөтнүүд нь өөрсдийнхөө нэрийн өмнөөс өөрсдийн эрх мэдэлд санаархах санаархалдаа ганц ч зөвтгөл олж чадаагүй. Юутай ч, ямар нэгэн зөвтгөл шаардлагатай байсан юм – хувьсгал өвлөн авсан эрхүүдээр зогсохгүй, бас шинэ эрмэлзлүүдийг өршөөл энэрэлгүй сорилтонд хамруулж байсан учраас. Массуудын хувьд үнэмшилтэй байх учирлалуудыг толилуулах хамгийн чадваргүй нь эргэлтийн дараачийн эхний хэдэн өдрүүдэд өөрийгөө хувьсгалт улс орны толгой дээр байгааг олж мэдсэн Түр Хорооны дарга Родзянко байлаа.

II Александрын ордонд зарлага хүү, морин харуулын хорооны офицер, мужийнхаа ноёд язгууртнуудын тэргүүн нь, II Николай дор Лорд Чемберлен, нэвт шувт монархист, баян газрын эзэн бас газрын зохицуулагч, Октябрист намын гишүүн, Улсын Думад төлөөлөгч, Родзянко эцэст нь үүний даргаар сонгогдсон. Энэ нь ордныхонд “Залуу Турк”-ын хувиар үзэн ядагддаг байсан Гучковийг огцорсны дараа тохиолдсон: Дума нь Лорд Чемберлений зуучлалын ачаар эзэн хааны зүрх сэтгэл рүү нэвтрэн орох боломжийг олоход арай амар болно хэмээн найдсан юм. Родзянко чадах бүхнээ л хийсэн: эзэнт гүрэнд үнэнч байдлаа Царьт нилээд чин сэтгэлээсээ баталж, Угсаа Залгамжлагчид үзүүлэгдэх нэр төрийг гуйж, түүнд өөрийгөө “Орос дахь хамгийн том хийгээд хамгийн тарган хүн” гэж танилцуулсан. Энэ бүх Византийн алиаллаа үл харгалзан, Лорд Чемберлен Царийг үндсэн хуульд ятган зөвшөөрүүлж чадаагүй бөгөөд Царина захианууддаа хэсэг хугацааны туршид Родзянког хулгайч хэмээн дуудсан. Дайны туршид Думын дарга, хувийн тайлагналууддаа хийж байхдаа түүнийг буланд шахаж, чихийг нь залхуутай шалалтууд, эх оронч шүүмжлэлүүд ба баргар совингуудаар дүүргэн, Царьт цөөнгүй тавгүй мөчүүдийг өгсөн нь эргэлзээгүй. Распутин Родзянког хувийн дайснаа гэж үздэг байсан. Ордны хулигаануудтай ойр дотно байсан Курлов Родзянкогийн “илт хязгаарлалтуудтай хосолсон эрээ цээргүй байдал”-ын талаар ярьжээ. Витте хэдийгээр Думын даргыг өөгшүүлсэн байдлаар ярьсан боловч, энэ нь нэг их дээрдээд байх юмгүй: “Тэнэг хүн биш, учир ойлгох нь ойлгоно; гэсэн хэдий ч, Родзянкогийн гол авьяас нь түүний оюун ухаанд биш, дуу хоолойнд оршдог – түүнд онц сайн басс бий.” Родзянко эхлээд ус шахах хоолойн туслалцаатайгаар хувьсгалыг нухчин дарахыг оролдсон; Ханхүү Голицыны засгийн газар байраа орхин явсныг нь олж мэдээд тэр цурхиран уйлсан; социалистуудын түүнд авчирч өгсөн эрх мэдлээс тэр айдас хүйдэс болон татгалзсан; дараа нь тэр үүнийг авахаар шийдсэн – гэхдээ ердөө л үнэнч зарцын хувиар алдсан өмчийг нь эзэн хаанд анхны боломж гарч ирмэгц эргүүлэн өгөх гэсэндээ. Иймэрхүү боломж хэзээ ч гарч ирээгүй бол, энэ нь Родзянкогийн буруу байгаагүй. Гэсэн хэдий ч, хувьсгал нь социалистуудаар дамжуулан, босогч хороонуудын өмнө өөрийнхөө басс хоолойгоор нүргэлэх сүрлэг боломжийг Лорд Чемберленд өгсөн. Аль 2-р сарын 27-нд л, энэ тэтгэвэрт гарсан морин харуулын ахмад Таврический Ордон руу очсон морин цэргийн хороонд хандан ингэж хэлж байжээ: “Үнэн алдартны дайчид аа, зөвлөгөөг минь дуулж ав. Би бол хөгшин хүн; би та нарыг хуурахгүй, – офицеруудынхаа үгэнд ор – тэд та нарт муу юм зааж өгөхгүй бөгөөд Улсын Думатай бүрэн дүүрэн тохиролцсоны үндсэн дээр үйл ажиллагаа явуулах болно. Ариун Орос мандтугай!” Иймэрхүү хувьсгал бүхий л харуулын офицеруудад таатай байх байлаа. Гэхдээ цэргүүд тийм хувьсгал хийгээд ямар хэрэгтэй байсныг гайхахгүй байж чадаагүй. Родзянко цэргүүдээс айж, ажилчдаас айж, Чхейдзег хийгээд бусад зүүнийхнийг Германы туршуулуудад тооцсон бөгөөд хувьсгалыг удирдаж байхдаа Зөвлөл түүнийг баривчлах нь уу гэж ямагт ийш тийш харсаар байсан.

Родзянко гэдэг дүр төрх бага зэрэг инээд хүргэмээр байсан ч, энэ огтхон ч тохиолдлынх байгаагүй: онц сайн басстай энэ Лорд Чемберлен нь Оросын хоёр эрх баригч ангиудын

нэгдлийг – газрын эзэд болон хөрөнгөтнүүд, тэднийг дагах дэвшилтэт лам санваартнууд – хүнчилж байсан юм. Родзянко өөрөө сүсэг бишрэл ихтэй, мөн сүмийн дуулалд гаргуун байсан бөгөөд үнэн алдартны шашинд чиглэсэн хандлага нь ямар байх нь хамаагүйгээр, либерал хөрөнгөтөн сүмтэй хийх нэгдлийг, яг хаант засагтай хийх нэгдлийн адилаар л, дэг журамд шаардлагатай гэж үздэг байлаа.

Хуйвалдагсад, босогчид болон дарангуйлагчдаа хөнөөгчдийн гараас эрх мэдлийг хүлээн авчихаад, эрхэм хүндэт монархист маань тэдгээр өдрүүдэд тарчилсан нүүрний хувирлыг зүүх болсон. Хорооны бусад гишүүд ч гэсэн нэг их өндөр мэдрэмжтэй байсангүй. Тэдний зарим нь, нөхцөл байдлыг хангалттай тодорхой биш гэж үзэн, Таврическийн Ордон дээр бүр үзэгдээ ч үгүй. Хамгийн ухаалаг нь хувьсгалын бадран асах галыг тойрч, утаанд нь хахаж цацан, өлмий дээрээ сэм сэм алхлах зуураа өөрсөддөө хэлцгээнэ: нүүрсээ хүртэл шатаад дуусаг, тэр үед бид ямар нэгэн юм шарахыг оролдох болно. Хороо хэдийгээр эрх мэдлийг авахыг зөвшөөрсөн ч, тэр шууд сайдуудыг томилж зүрхлээгүй. “Засгийн газрыг бүрдүүлэхэд тохиромжтой мөчийг хүлээнгээ,” Милюковын үүнийг илэрхийлснээр, “Хороо өөрийгөө засгийн газрын дээгүүр байгууллауудад Думын гишүүд дундаас комиссаруудыг томилохоор хязгаарласан”: энэ нь тэдэнд ухрах боломжийг үлдээсэн юм.

Дотоод Хэргийн Яам руу тэд өчүүхэн боловч, магадгүй бусдаасаа арай зоригтой, гишүүн Карауловыг илгээсэн бөгөөд тэр 3-р сарын 1-нд нийтийн, нууц, улс төрийн гээд бүхий л цагдаагийн албаныхныг баривчлах тушаалыг гаргасан. Цагдаа нар тэртэй тэргүй баруун солгойгүй баривчлагдаж байсан бөгөөд гяндангууд нь тэдний хувьд цээрлэлээс зугтаах ганц газар байсан хойно, энэ улангассан хувьсгалт үйлдэл нь тэр чигтээ платоник шинж чанартай байсан юм. Реакци нилээн хожим л Карауловын энэ жишээ үйлдлээс цаашдын бүхий л гай гамшгуудынхаа эхлэлийг харах болсон.

Петроградын командлагчаар тэд харуулын хорооны офицер, уралдааны морьдын жүчээ болон асар уудам газраарх хөрөнгийн эзэн, хурандаа Энгелхардтыг томилсон. Фронтоос нийслэлийг номхотгохоор ирсэн “диктатор” Ивановыг баривчлахын оронд, Энгелхардт түүний мэдэлд нэгэн реакцийн офицерыг штабынх нь ахмадаар тавьсан: эд бол түүний өөрийнх нь хүмүүс шүү дээ.

Хууль Зүйн Яам руу Москвагийн либерал шүүхийн гэрэл гэгээ, уран цэцэн үгтэй хийгээд хоосон Маклаковыг илгээсэн бөгөөд тэр юун түрүүнд хувьсгалын буянаар сайд болохыг хүсэхгүй байгаа гэдгээ реакцийн хүнд сурталтнуудад тодорхой болгосон ба “дөнгөж орж ирсэн зарлага хүүгийн зүг харангаа,” Францаар ингэж хэлжээ: “*Le danger est à gauche.*” [Аюул зүүнд байна – Орч.] Эдгээр бүхий л ноёдуудаас өөрсдийнхөө хорсолт дайснуудыг мэдрэхийн тулд, ажилчид болон цэргүүд Франц хэл мэддэг байх шаардлагагүй байлаа.

Хорооны толгой дээрх Родзянкогийн дуу хадалтууд тийм ч удаан үргэлжлээгүй. Түүний хувьсгалт засгийн газрын даргаар нэр дэвшилт нь өөрийн аясаараа гундан алга болсон: өмч эзэмшигчдийг хаант засагтай зуучлагч нь өмч эзэмшигчдийг хувьсгалтай зуучлахад тохиромжгүй гэдэг нь хэтэрхий ойлгомжтой байлаа. Гэхдээ тэр тайзнаас буулгүйгүйгээр, Зөвлөлийн эсрэг тэнцвэржүүлэгч байдлаар Думад амь оруулахыг гэжүүдлэн оролдсоор, цаг ямагт хөрөнгөтөн-газрын эзний эс хувьсгалыг бэхжүүлэх бүхий л оролдлогуудын төвд үзэгдсээр байсан. Бид түүний талаар дахин сонсох болно.

3-р сарын 1-нд Түр Хороо засгийн газрыг бүрдүүлж эхэлсэн бөгөөд түүн рүү 1915 оноос хойш улс орны итгэл найдварыг хүлээсэн хэмээн Думын Царьт санал болгосоор ирсэн яг тэдгээр хүмүүсийг томилсон. Тэд бол том газрын эзэд хийгээд үйлдвэрийн эзэд, Думын сөрөг хүчний гишүүд, Прогрессив Эвслийн удирдагчид юм. Үнэн нь гэх юм бол, ажилчид болон цэргүүдийн гүйцэлдүүлсэн эргэлт нь хувьсгалт засгийн газрын бие бүрэлдэхүүнд, цор ганц онцлолтоос бусдаар, огтхон ч тусгалаа олоогүй юм. Тэр онцлолт нь Керенский.

Родзянко-Керенский далайц бол Хоёрдугаар сарын хувьсгалын албан ёсны далайц.

Керенский нэг тийм бүрэн эрхэт элчин сайдархуу хүний хувиар засгийн газарт орсон. Гэсэн хэдий ч, түүний хувьсгалтай тогтоосон холбоо бол улс төрийн хэргүүдийг өмгөөлж байсан хөдөөний хуульчийн холбоо. Керенский хувьсгалч биш; тэр ердөө л хувьсгалын дэргэд цаг нөхцөөж явсан төдий. Хууль зүйн байр суурьныхаа ачаар дөрөвдүгээр Думад анх элсэн орсон Керенский нь саарал бөгөөд шинж чанаргүй Трудовикуудын фракцын – либерализм хийгээд народнизм хоёрын хоорондын улс төрийн эрлийзжүүлэлтийн үр дүн болох цонхигор жимс – дарга болсон. Түүнд онолын бэлтгэл ч, улс төрийн сургуулилт ч, ерөнхийлөн бодох чадвар ч, улс төрийн хүсэл зорилго ч байгаагүй. Эдгээр чанаруудын орон зайг туяхан мэдрэмтгий байдал, хөөрүү зан, мөн оюун бодол дээр ч, хүсэл зорилго дээр ч ажилладаггүй, харин мэдрэхүй дээр ажилладаг нэг тиймэрхүү уран цэцэн байдал эзэлнэ. Шалтаг дутагдана аа л гэж байдаггүй Дума дахь сүржин радикализмын өнгө аяс бүхий илтгэлүүд нь Керенскийд хэрэв алдар нэрийг өгөөгүй бол, ядаж л зартай байдлыг өгсөн. Дайны туршид Керенский нь, эх орончийн хувиар, либералуудтай л адилаар, бүр хувьсгалын тухай санааг хүртэл хөнөөлтэй хэмээн харж байсан. Хувьсгал хүрэлцэн ирж, түүний алдартайрхуу байдлаар нь шүүрч аван, тэгтлээ хялбархнаар оргил өөд өргөсний дараа л тэр түүнийг хүлээн зөвшөөрсөн. Тэр эргэлтийг шинэ эрх мэдэлтэй адилтгасан нь мэдээжийн. Гэсэн хэдий ч, Гүйцэтгэх Хороо энэ нь хөрөнгөтний хувьсгал, мөн эрх мэдэл нь хөрөнгөтнүүдийнх байх хэрэгтэй хэмээн шийдсэн. Зүгээр л нүүрнийх нь өмнө засгийн газрын хаалгыг тас хаасан учир, уг томьёолол нь Керенскийд худлаа юм шиг санагдсан. Түүний социализм нь хөрөнгөтний хувьсгалд гай болохгүй, тэгээд хөрөнгөтний хувьсгал ч гэсэн түүний социализмд ямар нэгэн хор хөнөөл учруулахгүй гэдэгт Керенский нилээн зүйтэйгээр үнэмшихээд байв. Думын Түр Хороо нь энэ радикал гишүүнийг Зөвлөлөөс холдуулахыг оролдохоор шийдсэн бөгөөд Маклаковын аль хэдийн татгалзчихсан байсан Хууль Зүйн Сайдын суудлыг түүнд санал болгосноороо, үүнийгээ ямар ч хүндрэлгүйгээр гүйцэлдүүлсэн. Керенский найзуудаа коридорт торгоон тэднээс асууна: сайдын суудлыг авах уу эсвэл үгүй юу? Найзууд нь түүнийг сайдын суудлыг авна гэдэгт огт эргэлзээгүй. Тухайн үед Керенскийтэй маш нөхөрсөг байсан Суханов, хожмын дурдатгалдаа хэдий ч, түүнээс “өөрийнхөө ямар нэгэн даалгаварт итгэх итгэл... мөн уг даалгаврынх нь талаар олж мэдээгүй байгаа хүн болгонд чиглэсэн асар их эгдүүцэл”-ийг ажиглажээ. Сухановыг оролцуулаад найзууд нь явж явж Керенскийд сайдын суудлыг авахыг зөвлөсөн: ингэвэл бид илүү аюулгүй байна – бид тэдгээр зальжин либералуудын хооронд юу болж байгааг мэдээлэх өөрсдийн гэсэн хүнтэй болно. Гэхдээ бүхий л зүрх сэтгэлээрээ тэмүүлж байсан тэр нүглийнх нь зүг Керенскийг сэмээрхэн түлхэх зуураа Гүйцэтгэх Хорооны удирдагчид түүнд албан ёсны зөвшөөрлөө өгөхөөс татгалзсан. Сухановын Керенскийд сануулснаар, Гүйцэтгэх Хороо аль хэдийн өөрийгөө илэрхийлчихсэн, тэгээд уг асуудлыг Зөвлөлд ахин сөхөх нь “яг ч аюулгүй байхгүй,” – Зөвлөл зүгээр л “эрх мэдэл нь Зөвлөлийн ардчилалд харьяалагдах ёстой” гээд хариулчих боломжтой учраас. Дээрх нь Сухановын яг өөрийнх нь үгс – гэнэн байдал болон цинизмийн итгэмээргүй хослол. Засаглалын энэхүү бүхий л нууцлагжуулалтанд санаа өгөгч ингэж аль 3-р сарын 2-нд л Петроградын Зөвлөл нь 2-р сарын 27-ны үдшээс хойш хэрэг дээрээ түүний гарт байсан тэр эрх мэдлийг албан ёсоор авахыг дэмжсэн зан төлөвтэй байсан болохыг, тэгээд зөвхөн ажилчид болон цэргүүдийн ар хударгаар л, тэдний мэдлэггүйгээр хийгээд тэдний жинхэнэ хүсэл зорилгыг сөрөн, социалист удирдагчид, хөрөнгөтнүүдэд зориулан, уг эрх мэдлийг булааж авсан болохыг ил тодоор хүлээн зөвшөөрчээ. Демократууд болон либералуудын хоорондох тохиролцоо нь, Сухановын өгүүллийн хүрээнд, хувьсгалын эсрэг гэмт хэргийн – ард түмний захиран засаглалын эсрэг хийгээд тэдний эрхүүдийн эсрэг жинхэнэ нууц хуйвалдааны – бүхий л шаардлагатай эрхзүйн шинж тэмдгүүдийг олж авна.

Керенскийн тэвчээргүй байдлын тухайд бол, Гүйцэтгэх Хорооны удирдагчид дөнгөж сая л хамаг эрх мэдлийг социалистуудаас хүлээж авсан Думын гишүүдээс жаахан хэсгийг нь албан ёсоор эргүүлэн авах нь социалистуудын хувьд эвгүй байх болно гэж шивнэлдсэн.

Керенский өөрийнхөө хариуцлагаар үүнийг хийсэн нь дээр биз. Эдгээр ноёдууд үнэхээр бүхий л нөхцөл байдалд байж болох хамгийн хуурмаг хийгээд орооцолдсон гарцыг олох баараггүй зөн совинтой байсан юм. Гэхдээ Керенский радикал гишүүний пиджактайгаар биш, харин ялалтат хувьсгалын бүрэн эрхэт төлөөлөгчийн нөмрөгтэйгөөр засгийн газарт орохыг хүссэн. Эсэргүүцэлтэй тулгарахгүй байхын тулд тэр, өөрийгөө гишүүн нь хэмээн зарласан тэр намаас ч, өөрөө дэд дарга нь болох тэр Гүйцэтгэх Хорооноос ч албан ёсны зөвшөөрөл эрээгүй. Удирдагчдад нь урьдаас анхааруулалгүйгээр, тэр Зөвлөлийн ээлжит чуулган дээр – тэдгээр өдрүүд дэх эмх замбараагүй уулзалт – гарч ирж, тусгай мэдэгдэл хийхийн тулд индрийг хүсэмжилсэн бөгөөд заримынх нь утга авцалдаагүй, заримынх нь мэдрэл муутай – энэ хоёрын хооронд зөрчилдөөн байхгүй гэдэг нь үнэн – гэж дүрсэлсэн илтгэлээрээ, төлөөлөгчдийн хувийн итгэл найдварыг шаардаж, хувьсгалын төлөө үхэхэд ерөнхийдөө бэлэн байгаа талаараа, мөн Хууль Зүйн Сайдын суудлыг авахад бүр ч бэлэн байгаа талаараа ярьсан. Энэ түршлагагүй хийгээд удирдлагагүй чуулганаас нижигнэсэн алга ташилтыг гарган авахын тулд тэр зөвхөн бүхий л улс төрийн хоригдлуудад өршөөл үзүүлэх, мөн царийн албан тушаалтнуудыг шүүх хурлаар оруулах, хэрэгцээ шаардлагыг дурдахад л хангалттай байлаа. “Энэ хөгийн явдал нь,” Шляпниковын дурссанаар, “олны дунд Керенскийд чиглэсэн гүн гүнзгий зэвүүцэл болон жигшлийг төрүүлсэн.” Гэхдээ хэн ч түүнийг эсэргүүцээгүй: хөрөнгөтнүүдэд засгийн эрхийг шилжүүлчихсэн социалистууд нь, бидний мэдэхээр, уг асуудлыг массуудын өмнө сөхөхөөс зайлсхийхийг хүссэн. Санал хураалт болоогүй. Керенский алга ташилтыг итгэл найдварын мандат хэмээн ойлгохоор шийдсэн. Зарим талаар, түүний зөв байсан юм. Зөвлөл нь, түүнтэй өөрийгөө нэг хормын туршид ч эвлэрүүлээгүй тэр хөрөнгөтний засгийн газрын татан буулгалтын зүг чиглэсэн алхмыг үүнээс харж байсан учраас, социалистуудын засгийн газарт оролтыг дэмжсэн нь эргэлзээгүй. Ямар ч байсан, Керенский нь, засгийн эрхийн тухай албан ёсны доктриныг уландаа гишгэн, 3-р сарын 2-ны өдөр Хууль Зүйн Сайдын суудлыг авахаар болсон. “Тэр өөрийнхөө томилгоонд тун сэтгэл хангалуун байсан,” Октябрист Шидловскийн хэлснээр, “мөн би түүнийг Түр Хорооны танхимуудад, түшлэгтэй сандал дээр хэвтэнгээ, Орос дахь шударга ёсыг тэр хичнээн хүрч болшгүй өндөр суурин дээр байрлуулах тухайгаа бидэнд гал халуунаар хэлж байсныг нь маш сайн санаж байна.” Тэр үнэхээр хэдэн сарын дараа Большевикуудыг шүүх хурлаар оруулахдаа, үүнийгээ батлан харуулсан юм.

Хэтэрхий энгийн тооцооллоор болон олон улсын уламжлалаар чиглүүлэгдэж байсан, тэр либералуудын хэцүү мөчид түүн дээр Хөдөлмөрийн Яамыг буулгахыг хүссэн Меньшикевич Чхейдзе үүнээс эрс татгалзсан бөгөөд Төлөөлөгчдийн Зөвлөлийн дарга хэвээрээ үлдсэн. Керенскийг бодвол илүү бүүдгэр боловч, Чхейдзе нь илүү ноцтой материалаар хийгдсэн байсан юм.

Түр Засгийн Газрын албан ёсны тэргүүн нь биш хэдий ч, түүний тэнхлэг нь Кадет намын маргаангүй удирдагч болох Милюков байв. “Милюков бол кабинет дахь бусад нөхөдтэй нь ерөнхийдөө харьцуулшгүй хүн,” Милюковоос аль хэдийн салчихсан байсныхаа дараа Кадет Набоковын бичсэнээр, “оюуны хүчний хувиар, мөн үлэмж, бараг л шавхагдашгүй мэдлэгтэй хийгээд өргөн уудам сэтгэлгээтэй хүний хувиар.” Суханов Милюковыг Оросын либерализмын мөхөлд буруутгахын хажуугаар, юутай ч бичжээ: “Милюков тухайн үеийн хөрөнгөтний хамаг улс төрийн тойргуудын гол дүр төрх, сүнс хийгээд тархи нь байсан... Тэр байгаагүй бол, хувьсгалын эхэн үед хөрөнгөтний бодлого гэж байхгүй байх байсан.” Тэдний хэт өргөмжилсөн өнгө аясыг нь үл харгалзан, эдгээр үнэлгээнүүд нь Милюковын Оросын хөрөнгөтнүүдийн дундах бусад улс төрчдөөс үнэмлэхүй давуу байдлыг үнэнээр илтгэнэ. Түүний хүч чадал нь, тэгээд түүний сул дорой байдал нь ч гэсэн, үүнд оршино: тэр бусдаас илүү бүрэн дүүрнээр бөгөөд энгийнээр Оросын хөрөнгөтнүүдийн хувь заяаг – тэд түүхийн мухар гудманд ирсэн болохыг – улс төрийн хэлээр илэрхийлсэн гэдэгт нь. Милюков либерализмыг баллалаа гэж Меньшикевичүүд мэгшин уйлсан, гэхдээ либерализм Милюковыг балласан гэж хэлбэл хавьгүй илүү үнэнд дөхнө.

Империалист зорилгоор бүлээцүүлсэн Нео-Славизмыг нь үл харгалзан, Милюков ямагт л хөрөнгөтөн “баруунчлагч” хэвээрээ үлдсэн. Түүний намын зорилт нь үргэлж л Орос дахь Европын соёл иргэншлийн ялалт байсаар ирсэн. Гэхдээ тэр улам цаашаагаа явах тусам, Барууны ард иргэдийн аялж явсан тэдгээр хувьсгалт замуудаас улам илүүтэйгээр айх болсон. Тэгэхээр, түүний “баруунчлал” нь өөрийгөө Барууныханд чиглэсэн хүч чадалгүй атаархал болгон хувиргасан юм.

Англи болон Францын хөрөнгөтнүүд нь өөрсдийн дүрээрээ шинэ нийгмийг бий болгосон. Германчууд хожимдож ирсэн ба тэд удаан хугацааны туршид философийн зэвхий зутан дээр амь залгуулахаас өөр аргагүй болсон. Германчууд, Англи хэлэнд ч, Франц хэлэнд ч байхгүй “таамаглалын ертөнц” гэх үгийг зохиосон: Барууны үндэстнүүд шинэ ертөнцийг бүтээж байх үед, Германчууд үүнийг төсөөлж байсан юм. Гэхдээ Германы хөрөнгөтнүүд, хэдийгээр улс төрийн үйл ажиллагаа муутай боловч, сонгодог философийг бий болгосон бөгөөд энэ нь чамлахаар ололт биш. Орос хэзээ хойно ирсэн. Тэр “таамаглалын ертөнц” гэх Герман үгийг Орос хэл рүү орчуулсан – тэгээд бүр хэд хэдэн хувилбараар – гэдэг нь үнэн; гэхдээ энэ нь ердөө л түүний улс төрийн хүч чадалгүй байдалтай хосолсон үхлийн философийн ядуурлыг нь бүр ч тодорхойгоор илчилсэн. Тэр санаануудыг, мөн түүнчлэн машинуудыг, импортолсон бөгөөд удаахад нь өндөр тариф, өмнөхөд нь айдас хүйдсийн карантин тогтоосон. Анги давхаргынхаа эдгээр шинж тэмдгүүдэд улс төрийн илэрхийлэл өгөхөөр Милюков дуудагдсан юм.

Өмнө нь Москвад түүхийн профессор, шинжлэх ухааны томоохон бүтээлүүдийн зохиолч, тэгээд дараа нь Кадет намын – либерал газрын эзэд болон зүүний сэхээтнүүдийн нэгдэл – үүсгэн байгуулагч, Милюков нь Оросын дийлэнх либерал улс төрчдийн тэсвэрлэхийн аргагүй, хагас язгууртны, хагас сэхээтний, тэр улс төрд сонирхогчийн түвшнээс хандах явдлаас тэр чигтээ ангид байлаа. Милюков өөрийн мэргэжлээ маш нухацтайгаар хүлээж авдаг байсан бөгөөд энэ нь л ганцаараа түүнийг бусдаас ялгаруулдаг байсан юм.

1905 оноос өмнө Оросын либералууд ихэвчлэн либерал байхаасаа санаа зовдог байлаа. Народнизмын, тэгээд хожим нь Марксизмын, хальт өнгөлгөө нь удаан хугацааны туршид тэдний хувьд шаардлагатай хамгаалалтын өнгөлөн далдлалт байсаар ирсэн. Хэд хэдэн залуу үйлдвэрийн эздийг оролцуулаад, өргөн хөрөнгөтний тойргийнхны социализмын өмнөх энэхүү бүрэг дорой хийгээд мөн чанарын хувьд маш гүехэн гудайлт нь сая саяыг гартаа төвлөрүүлэхэд хангалттай эрт гарч ирсэн боловч, улс орны толгой дээр зогсоход хэтэрхий оройтож гарч ирсэн тэр анги давхаргын өөрсөддөө итгэх итгэлгүй байдлынх нь илэрхийлэл байсан юм. Сахалтай аав нар, чинээлэг тариачид ба мұхлаг ажиллуулагчид нь өөрсдийнхөө нийгэм дэх ролийн тухай юу ч бодолгүйгээр мөнгөө хуримтлуулсан. Хүү нар нь хувьсгалын өмнөх оюуны исгэлтийн үед их сургуулиудаа төгсчихөөд, нийгэм дэх өөрсдийн байр сууриа олохыг оролдохдоо, хөгжингүй орнуудын аль хэдийн элэгдүүлж, гундаагаад, ноорхой болгочихсон байсан тэр либерализмын туг далбаан дор зогсох гэж яараагүй. Нилээн удаан хугацааны туршид тэд хувьсгалчдад өөрсдийн зүрх сэтгэлээсээ, тэр ч байтугай өөрсдийн орлогоосоо хүртэл өгдөг байв. Энэ нь либерал мэргэжлүүдийн төлөөлөгчдийн хувьд ялангуяа үнэн: тэдний мэдэгдэхүйц хэсэг нь залуудаа социализмд талтай байсан үе шатаа даван туулсан. Профессор Милюков хэзээ ч социализмын улаан бурхнаар өвчлөөгүй. Тэр органик хөрөнгөтөн байсан ба үүнээсээ ичдэггүй байсан юм.

Анхны хувьсгалын эрин үед Милюков нь, номхотгосон социалист намуудаар дамжуулан, хувьсгалт массууд дээр тулгуурлах боломжтой гэх итгэл найдвараа хараахан тэр чигт нь хөсөр хаяагүй байсан гэдэг нь үнэн. 1905 оны 10-р сард, өөрийн үндсэн хуулийн дагуух кабинетаа бүрдүүлж байхдаа, тэр Кадетуудыг “хувьсгалт сүүлээ тайрч хаях”-ад уриалах үед, тэд Витте өөрөө армийг хөсөр хаяж чадахгүйтэй л адилаар, тэд ч гэсэн хувьсгалын зэвсэгт хүчнийг хөсөр хаяж чадахгүй гэж түүнд хариулсан болохыг Витте өгүүлжээ. Мөн чанартаа энэ нь тэр үедээ ч хоосон сүрдүүлэг байсан юм: өөрсдийнхөө үнийг өсгөх

гэсэндээ, Кадетууд нь өөрсдөө тэднээс айж байсан, тэдгээр массуудаар Виттег айлгахыг оролдсон. Сэхээтнүүдийн социалист бүлгүүдийн либерализмд талтай байдал нь хичнээн хүчтэй байлаа гээд, хувьсгалын жинхэнэ хүч нь – массууд нь – хөрөнгөтнүүдэд хэзээ ч өөрсдийн зэр зэвсгээ хүлээлгэн өгөхгүй, тэгээд тэд илүү сайтар зэвсэглэсэн байх тусмаа улам аюултай байна гэдэгт Милюковыг үнэмшүүлсэн нь яг л 1905 оны туршлага байсан юм. Улаан туг бол [бухын өмнөх – Орч.] улаан даавуу хэмээн ил тодоор тунхаглачихсан Милюков, хүн болгоны сэтгэлийг амраан, үнэн хэрэгтээ хэний ч ноцтойгоор эхлүүлээгүй байсан тэр хайр дурлалд цэг тавьсан. “Сэхээтнүүд” гэгчдийн ард олноос тусгаарлагдмал байдал нь Оросын сэтгүүл зүйн уламжлалт сэдвүүдийн нэг байсаар ирсэн – тэгээд ер нь “сэхээтнүүд” гэдгээр либералууд, социалистуудтай адилгүй нь, бүхий л “боловсролтой,” ө.х., өмч эзэмшигч, анги давхаргуудыг ойлгосоор ирсэн. Энэхүү тусгаарлагдмал байдал нь анхны хувьсгалаар тэгтлээ сүйрэл дагуулан либералуудын өмнө ангайсан тэр цагаас хойш, “боловсролтой” анги давхаргуудын идеологичид Шүүлтийн Өдрийн нэгэн төрлийн байнгын хүлээлтэн дунд амьдарсаар ирсэн. Либерал бичээчдийн нэг, улс төрийн тогтсон заншлуудаар хүлэгдээд байдаггүй философич, массуудаас айх уг айдсыг, Достоевскийн татаж унадаг реакцийг санаанд оруулам тийм улангассан хүчтэйгээр илэрхийлжээ: “Бид юуны ч төлөө байсан, бид ард түмэнтэй нэгдэх талаар зүүдэлж ч болохгүй – бид тэднээс засгийн газрын хамаг хяхан хавчлагуудаас илүүтэйгээр айх ёстой бөгөөд цор ганцаараа шорон гяндангууд хийгээд жад сэлмүүдээрээ биднийг ард түмний улангаслаас хамгаалж буй засгийн газарт бид гялайх хэрэгтэй.” Иймэрхүү улс төрийн мэдрэмжүүдийн хамтаар, либералууд хувьсгалт улс үндэстнийг удирдах тухай зүүдэлж чадна гэж уу? Милюковын бүхий л бодлого нь горьдлогогүй байдлын тамгаар тамгалагдаастай. Үндэсний хямралын мөчид, түүгээр удирдуулсан тэр нам яаж цохилтоос бултах талаар боддог болохоос, яаж цохилт өгөх талаар боддоггүй.

Бичээчийн хувьд, Милюков нь хүнд, нуршуу бөгөөд залхуутай. Илтгэгчийн хувьд ч гэсэн тэр мөн адил. Аливаа юмыг гоёж чимэх нь түүний хувьд гажууд зүйл. Хэрэв Милюковын нарийндаа хатсан бодлогууд нь тэгж ойлгомжтойгоор өнгөлөн далдлалтыг шаарддаггүй байсан бол, эсвэл тэдэнд ядаж л аугаа уламжлалын – түүнд ядаж жижигхэн уламжлал ч байгаагүй – хэлбэрээрх объектив халхавч байсан бол, энэ нь давуу тал байх боломжтой байлаа. Франц дахь албан ёсны улс төрд – хамгийн нягтаршил өндөртэй хөрөнгөтний эготизм болоод зальхай байдал – хоёр хүчирхэг холбоотон байдаг: уламжлал ба хоосон гоё угс. Нэг нь нөгөөгөө дэмжин тэд ямар ч хөрөнгөтний улс төрчийг – Пуанкаре мэтийн том өмч эзэмшигчдийн тийм байдаг л нэг бичээчийг хүртэл – хамгаалалтын халхавчаар бүрхэнэ. Хэрвээ түүнд сүр жавхлантай өвөг дээдэс байгаагүй бол, тэгээд хэрвээ тэр Европ болон Азийн зааг дээр хөрөнгөтний эготизмын бодлогыг мөрдөх шаардлагатай болсон бол, энэ нь Милюковын буруу биш.

“Керенскийд талтай байхын хажуугаар,” Эсер Соколовын Хоёрдугаар сарын хувьсгалын талаарх дурдатгалууддаа бичсэнээр, “хүн бүр анхнаасаа л Милюковт чиглэсэн асар их, нуун далдлаагүй, тэгсэн мөртлөө жигтэй талгүй байдлыг мэдэрсэн. Тэр хүндэт нийгмийн зүтгэлтэн яагаад тийм нэр муутай байсан болохыг би ойлгоогүй бөгөөд бүр одоо ч гэсэн ойлгохгүй байна.” Филистинүүд маань хэрвээ Керенскийд чиглэсэн бишрэлийнхээ болон Милюковт чиглэсэн дургүйцлынхаа шалтгааныг нь ойлгочихсон бол, тэд ахиж филистин байхаа болих байлаа. Милюков хэтэрхий улиг болсон байдлаар хийгээд эрүүлээр, гоёл чимэглэлгүйгээр, Оросын хөрөнгөтнүүдийн улс төрийн мөн чанарыг илэрхийлдэг байсан учраас, өдөр тутмын хөрөнгөтөн Милюковт дургүй байсан. Милюков гэх толинд тусгалаа үзээд, хөрөнгөтөн өөрийгөө саарал, хувиа хичээсэн, бас хулчгар болохыг харсан бөгөөд олонтаа ийнхүү тохиолддогийн адилаар, тэр толинд өс санасан.

Либерал хөрөнгөтний дургүйцсэн ярвайлтыг нь анзаарсан Милюков намуухнаар хийгээд өөртөө итгэлтэйгээр хэлсэн: “Өдөр тутмын хүн бол тэнэг.” Тэр эдгээр үгсийг ямар ч уур бухимдалгүйгээр, бараг л энхрийллийн хамтаар, хэлсэн – ингэж хэлэхийг хүссэн гэлтэй:

өдөр тутмын хүн хэрвээ өнөөдөр намайг ойлгохгүй байгаа бол асуудалгүй, тэр хожим нь ойлгох болно. Хөрөнгөтнүүд түүнээс урвахгүй, тэдэнд өөр бусад явах зам байхгүй учир, тэд нөхцөл байдлын логикт захирагдан түүнийг, Милюков, дагана гэдэгт Милюков бат үнэмшсэн. Мөн үнэхээр л: Хоёрдугаар сарын эргэлтийн дараагаар, бүхий л хөрөнгөтний намууд нь, бүр барууны намууд хүртэл, түүнийг гутааж доромжлон, харааж зүхэн байж, Кадет удирдагчийг дагасан.

Социалист өнгөлөлттэй ардчилсан улс төрчид, Сухановын төрлийн хүмүүсийн хувьд юмс өөр байсан. Энэ бол зүгээр л нэг өдөр тутмын хүн биш, эсрэгээрээ өөрийн жижигхэн гар урлалдаа хангалттай түршлагатай мэргэжлийн улс төрч. Энэ улс төрч хэзээ ч “ухаантай” харагдаж чадахгүй – түүний хүссэн зүйл хийгээд түүний хүрсэн зүйл хоёрын хоорондын байнгын зөрчилдөөн нь хэтэрхий цочирдмоор байсан учраас. Гэхдээ тэр сэхээтэнжсээр, ташаарсаар, залхаасаар. Түүнийг өөрийнхөө араас дагуулахын тулд, түүний бүрэн биеэ даасан байдлыг нь хүлээн зөвшөөрөхөөр зогсохгүй, бүр түүнийг хэт тушаангуй, хэт дур зоргоороо байсанд буруутгаснаар, түүнийг хууран мэхлэх шаардлагатай байсан юм. Энэ нь түүнийг хөөргөх бөгөөд туслагчийн рольтой нь эвлэрүүлэх болно. Яг л эдгээр хамраа сөхсөн социалистуудтай хийсэн харилцан яриандаа, Милюков өнөөх хэллэгээ унагаасан юм: “Өдөр тутмын хүн бол тэнэг.” Энэ нь тун нарийн магтаал байсан юм: “Зөвхөн чи бид хоёр л ухаантай.” Үнэн хэрэгтээ яг тэр мөчид Милюков ардчилсан найзуудынхаа хамрыг дөрлөж байсан юм. Энэ дөрөөр хожим нь тэднийг замаасаа зайлуулсан.

Түүний хувийн нэр муутай байдал нь засгийн газрын толгой дээр зогсоход нь Милюковт садаа болсон: тэр, Дума дахь түүний мэргэшил нь байсан, Гадаад Хэргийн Яамыг авсан.

Хувьсгалын Дайны Сайд нь бидэнд аль хэдийн танил болсон Москвагийн их үйлдвэрийн эзэн, Гучков, болж таарсан – залуудаа адал явдал эрэлхийлэх хандлага бүхий либерал, тэгээд хожим нь, анхны хувьсгалын ялагдлын үед, Столыпины дор том хөрөнгөтнүүдийн итгэл найдварыг хүлээсэн хүн. Кадетуудын ноёрхож байсан анхны хоёр Думын тараалт нь Гучковын намд ашигтайгаар сонгуулийн хуулийг өөрчлөх зорилт бүхий 1907 оны 6-р сарын 3-ны төрийн эргэлт өөд хөтөлсөн бөгөөд түүний нам нь хувьсгал хүртэл сүүлчийн хоёр Думыг удирдсан. Террористод алагдсан Столыпины хөшөөг 1911 онд Киевт нээн харуулж байхад, Гучков нь, цэцгийн хэлхээгээ тавихдаа, чимээгүйгээр газарт бөхийсөн: анги давхаргынхныхаа нэрийн өмнөөс хийсэн үйлдэл. Думад Гучков өөрийгөө гол төлөв “цэргийн сүр хүч”-ний асуудалд зориулдаг байсан бөгөөд дайнд бэлтгэхдээ Милюковтой гар гараасаа хөтлөлцөн явсан. Төв Цэргийн Үйлдвэрлэлийн Хорооны даргын хувиар, Гучков үйлдвэрийн эздийг эх оронч сөрөг хүчний туг далбаан дор нэгтгэсэн боловч, энэ хооронд, Родзянког оролцуулаад, Прогрессив Эвслийн удирдагчдын цэргийн хангамжин дээр гараа дулаацуулалтыг нь таслан зогсоогоогүй. Хувьсгалт санал болголтын тал дээр бол, Гучковын нэр нь ордны эргэлтэнд зориулсан бэлтгэлийн тухай тэр үлгэр домгорхуу юмтай холбогдсон байлаа. Үүгээр ч барахгүй, нэгэн хуучин цагдаагийн ахмадын баталж байгаагаар, Гучков нь “эзэн хааны талаарх хувийн харилцан яриануудад хамгийн өндөр зэргээр гутаан доромжилсон нэр томъёог хэрэглэх боломжийг өөртөө олгосон.” Энэ нь бүхэлдээ боломжтой. Гэхдээ энэ тал дээр, Гучков онцлолт байсан юм биш. Сүсэг бишрэл ихтэй Царина маань Гучковыг үзэн яддаг байсан бөгөөд өөрийн захианууддаа түүн дээр балмад хараалуудыг хамаа намаагүйгээр цацахын хажуугаар, түүнийг “өндөр модноос” дүүжлэгдээсэй гэх итгэл найдвараа илэрхийлээд авсан. Гэсэн хэдий ч, ижил өндөр байр сууринд очих олон хүн Царинагийн хараанд байсан. Ямар ч л байсан анхны хувьсгалын зандалчны өмнө газарт бөхийсөн энэ хүн хоёрдахийнх нь Дайны Сайд болчихсон юм.

Хөдөө Аж Ахуйн Сайдаар томилогдсон нь хожим нь Думын гишүүн болсон хөдөөний эмч, Кадет Шингарёв байлаа. Нам доторх хамгийн ойр дотны хамтран ажиллагсад нь түүнийг үнэнч шударга дунд зэрэглэл эсвэл, Набоковын үүнийг илэрхийлснээр, “улс орны биш, харин мужийн эсвэл хошууны масштаб дээр загварчлагдсан Оросын хөдөөний сэхээтэн”

хэмээн тооцдог байсан. Залуу зандан насных нь тодорхойгүй радикализм аль эрт гундан алга болчихсон байсан, Шингарёвын гол зовнил нь өмч эзэмшигч ангиудад өөрийнхөө төрийн зүтгэлтэн шиг буурь суурьтай байдлыг батлан харуулах байв. Хуучин Кадет хөтөлбөр нь “эдлэн газруудыг шударга нөхөн төлбөрийн хамтаар албадан хураах” талаар ярьсан хэдий ч, ялангуяа одоо, дайны инфляцийн жилүүдэд, өмч эзэмшигчдийн хэн нь ч уг хөтөлбөрийг нухацтайгаар хүлээн аваагүй бөгөөд Шингарёв нь, Кадетуудын зарлан хуралдуулахыг хүсээгүй тэр Үндсэн Хуулийн Чуулганы зэрэглээгээр тариачдыг молигодох замаар газрын асуудлын шийдлийг удаашруулах явдлыг өөрийнхөө гол үүрэг даалгавар хэмээн харсан. Газрын асуудал болон дайны асуудал дээр, Хоёрдугаар сарын хувьсгал нь хүзүүгээ хугалуулах тавилантай байсан юм. Шингарёв энэ үр дүнгийн төлөө юу чадах тэр бүхнээ л хийсэн.

Сангийн Сайдын суудлыг Терещенко нэртэй залуу эрд өгсөн. Таврическийн Ордонд “Тэд түүнийг хаанаас олсон юм бэ?” хэмээн хүн бүхэн гайхшран асууцгааж байлаа. Мэдээлэл сайтай хүмүүс нь энэ бол наян сая орчим алтан рублиэр үнэлэгдэх сахарын үйлдвэрүүд, эдлэн газрууд, ой мод хийгээд бусад тоолж баршгүй баялгуудын эзэн, Киев дэх Цэргийн Үйлдвэрлэлийн Хорооны дарга, сайн Франц дуудлагатай, мөн үүгээр барахгүй, балетын коннуазьюр гэж тайлбарлаж байв. Мөн Терещенко нь, Гучковын таалалд багтсан хүний хувиар, II Николайг түлхэн унагаах байсан өнөөх аугаа хуйвалдаанд бараг л оролцсон болохыг тэд онцлон нэмсэн. Хуйвалдааныг зогсоосон хувьсгал нь Терещенкод тусалжээ.

Хоёрдугаар сарын тэдгээр таван өдрийн туршид, хувьсгалт байлдаанууд нь нийслэлийн хүйтэн гудмуудад тулалдагдаж байх үед, хүндтэй гэр бүлээс гаралтай либерал, хуучин царист сайдын хүү, Набоковын дүр төрх – өөрийн биеэ тоосон зүйтэй байдал хийгээд цэвдэг эготизмынхоо хувьд бараг л бэлэг тэмдгийн – бидний өмнүүр хэд хэдэн удаа сүүтгэнэн өнгөрсөн. Бослогын шийдвэрлэх өдрүүдийг Набоков ажлын газрынхаа эсвэл гэрийнхээ дөрвөн ханан дотор, “тэнэгдүү бас түгшүүртэй хүлээлтэн дунд,” өнгөрүүлжээ. Одоо тэр Түр Засгийн Газрын үйл хэргийг зохион байгуулагч, үнэн хэрэгтээ яамгүй сайд болсон. Берлин дэх цагаачлалдаа, Цагаан Харуулын тэнэсэн суманд алагдахаасаа өмнө, тэр Түр Засгийн Газрын талаарх сонирхолгүй бус дурдатгалуудыг бичсэн. Энэ нь түүний ач гавьяа болог.

Гэхдээ бид Ерөнхий Сайдыг дурдахаа мартаж – дашрамд хэлэхэд, ерөнхий сайд байх богинохон хугацааных нь хамгийн ноцтой мөчүүдэд хүн болгон түүнийг мартдаг байлаа. 3-р сарын 2-нд Таврическийн Ордонд болсон уулзалтан дээр шинэ засгийн газрыг санал болгохдоо, Милюков Ханхүү Львовыг “царист дэглэмд тэгтлээ хяхаж хавчигдсан Орос нийгмийн ухамсрын биелэл” хэмээн дүрсэлжээ. Хожим нь өөрийн “Хувьсгалын Түүх”-дээ Милюков, “Түр Хорооны гишүүдийн дийлэнхийнх нь бараг л мэдэхгүй,” Ханхүү Львовыг засгийн газрын толгой дээр тавьсан хэмээн хянуураар тэмдэглэсэн байна. Түүхч энд улс төрчийг энэ сонголтынх нь төлөөх хариуцлагаас зайлуулахыг оролджээ. Үнэндээ ханхүү нь удаан хугацааны туршид Кадет намын гишүүн байсан бөгөөд түүний баруун жигүүрт нь харьяалагдсаар ирсэн. Анхны Думын тараалтын дараагаар, түнирхсан либерализмын зан үйлд – татвар төлөхөөс татгалзахад – хүн амыг уриалсан тэр алдартай Выборг дахь гишүүдийн уулзалтан дээр Ханхүү Львов байсан ч, уриалган дээр гарын үсгээ зураагүй. Выборгт хүрэлцэн ирмэгцээ л ханхүүгийн бие нь өвдсөн бөгөөд түүний өвчин нь “түүний голд нь байж таарсан тэр үймээн шуугианаас болсон” болохыг Набоков дурсжээ. Хараад байх нь, ханхүү хувьсгалт донсолгоонуудад зориулагдаж бүтээгдээгүй байсан бололтой. Уг дундыг баримтлагч ханхүү нь өргөн сэтгэлгээ шиг харагддаг улс төрийн хайхрамжгүй байдлынхаа ачаар, өөрөө олон тооны зүүний сэхээтнүүд, хуучин хувьсгалчид, эх оронч социалистууд болон татлагаас бултагсдыг толгойлдог байсан, тэдгээр байгууллагууддаа тэвчигддэг байлаа. Тэд хүнд сурталтнуудаас дутуугүй ажилласан, зулгаадаггүй байсан, мөн үүгээр ч барахгүй, нэг нэр алдрархуу юмыг ханхүүд зориулж бий болгосон. Ханхүү, баян эр, мөн либерал – энэ нь дундаж хөрөнгөтний сэтгэлийг хөдөлгөхүйц байв. Ханхүү

Львов нь Царийн дор хүртэл Ерөнхий Сайд болохоор товлогдсон байсан тэр шалтгаан нь энэ. Бид хэрвээ дээр хэлсэн зүйлсийг нэгтгэх юм бол, бид Хоёрдугаар сарын хувьсгалын засгийн газрын тэргүүн нь гэрэл цацруулсан боловч, санаатайгаар хоосон толбо байсан гэдгийг хүлээн зөвшөөрөх шаардлагатай болно. Родзянко ядаж л хамаагүй өнгөлөг байх байлаа.

Оросын төр засгийн домогт түүх нь *Хроникл*-д Слав овгуудын төлөөлөгчид Скандинавын ханхүү нар дээр “Бидэн дээр ирж, биднийг захираач” гэх хүсэлтийн хамтаар очсон гэсэн түүхээр эхэлдэг. Социал-демократизмын өрөвдөлтэй төлөөлөгчид энэхүү түүхэн домгийг бодит байдал болгож хувиргасан – IX зуунд биш, харин XX зуунд, тэгээд далайн чанад дахь ханхүү нарт биш, харин дотоодын ханхүү нартаа хандсан гэдэг ганц ялгаатайгаар. Ийнхүү ажилчид болон цэргүүдийн ялалтат бослогын үр дүнд, төр засгийн дуулган дээр туйлын огтхон ч тэмдэглүүштэй бус хэдхэн хамгийн баян газрын эзэд болон үйлдвэрийн эзэд, хөтөлбөргүй улс төр сонирхогчид, мөн тэдний толгой дээр нь үймээн шуугианд тун дургүй ханхүү гарч ирсэн юм.

Холбоотнуудын элчин сайдын яамнуудад, хөрөнгөтнүүдийн хийгээд хүнд сурталтнуудын салонуудад, дундын болон зарим талаар жижиг хөрөнгөтнүүдийн илүү өргөн тойргуудад шинэ засгийн газрын бүрэлдэхүүнийг сэтгэл хангалуунаар угтсан. Ханхүү Львов, Октябрист Гучков, Кадет Милюков – эдгээр нэрс нь сэтгэл амраамаар сонсогдож байлаа. Керенскийн нэр нь Холбоотнуудыг нүүр амаа үрчийлгэхэд хүргэсэн байж магадгүй. Гэвч тэд тэгтлээ их айгаад байсангүй. Арай алсын хараатай нь ойлгосон: улс оронд хувьсгал гарчихаад байна шүү дээ; Милюков шиг тийм найдвартай зүтгэгч адуу байхад, сэргэлэн хамтрагч зөвхөн тустай л байх боломжтой. Орос зүйрлэлүүдэд нугасгүй Францын элчин сайд Палеолог ингэж учирласан байх ёстой.

Ажилчид болон цэргүүдийн дунд засгийн газрын бүрэлдэхүүн нь нэн даруй дайсагнасан мэдрэмжийг, эсвэл сайндаа л, дүйнгэ гайхшралыг төрүүлсэн. Милюковын ч, Гучковын ч нэр, үйлдвэрүүдэд төдийгүй, бүр хуаранд хүртэл, ганц ч мэндчиллийн дуу хоолойг урин дуудаагүй. Иймэрхүү гэрчлэлүүд цөөнгүй бий. Офицер Мстиславский эрх мэдэл Цариас ханхүүд шилжсэн гэсэн мэдээг дуулсан цэргүүдийнхээ дүнсгэр түгшүүрийг дамжуулжээ: үүний төлөө цус урсгах хэрэгтэй байсан юм гэж үү? Станкевич, Керенскийтэй ойр дотно тойргийнхны нэг, 3-р сарын 3-нд, миначдын батальоноо, тасаг тасгаар нь тойрон, өөрөө үүнийг байж болох хамгийн сайн нь хэмээн тооцож байсан бөгөөд түүний үүний талаар асар их урам зоригтойгоор ярьж байсан шинэ засгийн газрыг санал болгон явсан байна. “Гэхдээ би сонсогчид дундаас жихүүн байдлыг мэдэрсэн.” Илтгэгч нь зөвхөн Керенскийг дурдах үед л цэргүүд “үнэн голоосоо сэтгэл хангалуунаар хөөрөн догдолсон” байна. Энэ үе гэхэд их хотын хөрөнгөтнүүдийн олон нийтийн үзэл бодол нь Керенскийг аль хэдийн хувьсгалын голлох баатар болгоод хувиргачихсан байлаа. Цэргүүд, ажилчдаас хамаагүй илүүтэйгээр, Керенскийгээс хөрөнгөтний засгийн газрын эсрэг тэнцвэржүүлэгчийг олж харахыг хүссэн бөгөөд ердөө тэр тэнд яагаад ганцаархнаа байгаа талаар л гайхширсан. Гэхдээ Керенский бол тэнцвэржүүлэгч байгаагүй, харин нэмэлт, халхавч, гоёл чимэглэл байлаа. Тэр Милюковын хамгаалж байсан тэдгээр ашиг сонирхлуудыг хамгаалж байсан; гэхдээ магнийн гэрэлтүүлгийн хамтаар.

* * *

Шинэ засаглал тогтолтын хамтаарх улс орны жинхэнэ бүтэц нь ямархуу байсан юм бэ?

Монархист реакци булан тохой бүрт нуугдаж байлаа. Үерийн ус татарч эхэлмэгц, бүхий л төрлийн хийгээд хандлагуудын өмч эзэмшигчид нь гэнэт цор ганц социалист бус нам, мөн үүний хажуугаар нээлттэй тавцан дээрх хамгийн барууны нам болж хувирсан Кадет намын туг далбаан дор цугларсан.

Массууд бөөн бөөнөөрөө, тэдний оюун бодолд нь Зөвлөлтэй нэгдсэн, социалистууд дээр очицгоосон. Ажилчид болон фронтын ардах нүсэр гарнизонуудын цэргүүдээр зогсохгүй, бас хотуудын хамаг эрээн алаг жижигхэн хүмүүс – гар урчууд, гудамны наймаачид, аар саар албан хаагчид, таксины жолоочид, цэвэрлэгчид, бүхий л төрлийн үйлчлэгчид – Түр Засгийн Газраас хийгээд түүний товчоонуудаас нь зайгаа барин, илүү ойр дөхөм бөгөөд илүү хүрч болохуйц эрх мэдлийг эрнэ. Тариачин төлөөлөгчид тасралтгүй өсөх тоогоор Таврическийн Ордон дотор үзэгдэнэ. Массууд хувьсгалын ялгуусан хаалгаар гэлтэйгээр, Зөвлөлүүд рүү цутган орж ирнэ. Зөвлөлүүдийн хил хязгаарын гадна үлдсэн юм бүхэн нь хувьсгалаас ховхрон унаж байгаа мэт, яагаад ч юм өөр ертөнцөд харьяалагдах болсон мэт санагдана. Тэгээд энэ нь үнэн байсан юм: Зөвлөлүүдийн цаана, түүн доторх бүхий л өнгөнүүд нь одоо нэгэн сааралдуу ягаан хамгаалалтын будган дотор холилдсон, тэр өмч эзэмшигчдийн ертөнц байлаа.

Ядарч зүдэрсэн массууд бүгдээрээ Зөвлөлийг сонгоогүй; тэд бүгд нэгэн зэрэг сэрээгүй; дарлагдагсдын давхарга бүр нь өөрсдийгөө ч гэсэн мөн хувьсгалд хамаатай гэдэгт шууд итгэж зүрхлээгүй.

Олны ухамсар дотор зөвхөн шулганах итгэл найдвар эргэлдэж эхлээд байсан юм. Гэхдээ массуудын бүхий л идэвхтэй элементүүд нь Зөвлөлүүд рүү цутгасан бөгөөд хувьсгалын цагт урьд өмнөхөөсөө илүүтэйгээр идэвхтэй байдал давамгайлдаг. Үүгээр барахгүй, масс үйл ажиллагаанууд нь өдрөөс өдөрт өсөхийн хэрээр, Зөвлөлийн суурь нь тасралтгүйгээр тэлсэн. Энэ бол хувьсгалын цорын ганц жинхэнэ суурь нь байсан юм.

Таврическийн Ордон дотор хоёр хагас байсан: Дума болон Зөвлөл. Гүйцэтгэх Хороо нь анхандаа, дундуур нь тасралтгүй хүн үер урсах, умгар нарийн бичгүүдийн өрөөнүүдэд шахцалдсан байлаа. Думын гишүүд чамин тансаг танхимууддаа эзэд мэтээр өөрсдийгөө мэдэрцгээхийг оролдсон. Гэхдээ хувьсгалын үер тун удалгүй хашлагуудыг нураасан юм. Удирдагчдынх нь бүхий л шийдэмгий бус байдлыг үл харгалзан, Зөвлөл асар хүчирхгээр тэлсэн бөгөөд Дума арын гудам руу түлхэгдэн гарсан. Шинэ хүчний харьцаа хаа саагүй замаа сэтлэн гаргана.

Таврическийн Ордон дахь гишүүд, хороонууддаа байгаа офицерууд, штаб дээрээ байгаа командлагчид, үйлдвэрүүд дэх, төмөр замын өртөөнүүд дээрх, телеграфын газрууд дахь захирлууд болон менежерүүд, эдлэн газрууд дээрх эзэд эсвэл зохицуулагчид – тэд бүгд хувьсгалын тэдгээр хамгийн эхний өдрүүдийн туршид массуудын сэрдлэгтэй ба эцэж цуцашгүй ажиглалтан дор байгаа мэтээр өөрсдийгөө мэдэрцгээсэн. Уг массуудын нүдэнд Зөвлөл нь тэднийг дарангуйлж байсан тэдгээр бүхий л хүмүүст чиглэсэн сэрдлэгийнх нь зохион байгуулагдсан илэрхийлэл нь байсан юм. Үсэг өрөгчид өрөгдөж буй нийтлэлүүд дээрх текстүүдийг сэрдлэгтэйгээр дагана, төмөр замын ажилчид түгшүүртэйгээр хийгээд сэрэмжтэйгээр цэргийн галт тэрэгнүүдийг цагдана, телеграфын ажилчид телеграмуудын текстийг дахин дахин уншихад хамаг цагаа зарцуулна, офицер нь хөдөлгөөн хийх тутам цэргүүд сэжигтэйгээр ийш тийш харна; ажилчид Хар Зуугийн даамлаа үйлдвэрээс хөөж, хяналтан дороо либерал менежер авна. Дума нь хувьсгалын эхний цагуудаас л, мөн Түр Засгийн Газар нь оршин тогтнолын анхны өдрүүдээсээ, нийгмийн дээдчүүлийн гомдлууд болон хорслууд, тэдний “хэтрүүлгүүд”-ийн эсрэг эсэргүүцлүүд, мөн тэдний гашуудалтай ажиглалтууд хийгээд харанхуй зөн совингууд тасралтгүй цутгах цөөрөм болж хувирна.

“Хөрөнгөтнүүдгүйгээр бид төр засгийн аппаратыг эзэмшиж чадахгүй дээ” гэж социалист жижиг хөрөнгөтөн учирлангаа, тэндээс хуучин төр засгийн араг яс нь хоосон ухархайн хамтаар сохойх тэр засгийн газрын барилгууд өөд зүрхшээн харсан. Хувьсгалын толгойг нь цавчаад хаячихсан аппарат дээр ямар ч юм нэг либерал толгой аваачаад тавьчих юм бол асуудал шийдэгдэх юм шиг санагдсан. Шинэ сайдууд царист яамд руу нэвтэрч орон, бичгийн машинуудын, утаснуудын, зарлагуудын, таталган бичээчдийн хийгээд албан

тушаалтнуудын аппаратыг эзэмшилдээ авчихаад, машин хоосон тээрэмдэж байна гэдэгт өдрөөс өдөрт үнэмшинэ.

Керенский хожим нь Түр Засгийн Газар хэрхэн “Оросын газар нутгийн бүхий л орон зай даяар төр засгийн эрх мэдлээр зогсохгүй, бүр утгаараа ширхэг ч цагдаа байхгүй байсан бүх Оросын анархийн гуравдахь өдөр эрх мэдлийг гартаа авсан” болохыг дурдсан. Сая саяын массуудыг удирдаж байгаа Ажилчид болон Цэргүүдийн Төлөөлөгчдийн Зөвлөлүүд нь тооцогдохгүй: тэд бол ердөө л анархийн нэгэн элемент төдий зүйл шүү дээ. Улс орны өнчирсөн байдал нь цагдаагийн алга бололтоор дүрслэгджээ. Хамгийн зүүний сайдын уг итгэл үнэмшлийн өчил дотор засгийн газрын бүхий л бодлогын түлхүүр нь байна.

Мужуудын амбан захирагчдын албан тушаалыг, Ханхүү Львовын тушааснаар, мужуудын земствогуудын дарга нарт өгсөн бөгөөд тэд орлосон хүмүүсээсээ бараг л ялгарахааргүй хүмүүс байлаа. Нэн олонтаа тэд бүр амбан захирагчдыг хүртэл Жакобинчуудад тооцдог феодал газрын эзэд байв. Хошуунуудын толгой дээр хошуунуудын земствогуудын дарга нарыг тавьсан. “Комиссарууд” гэх шинэ нэрийн дор хүн ам өөрсдийн хуучин дайснуудаа таницгаасан юм. “Шинэ Пресбитер чинь ердөө л томоор бичсэн Хуучин Санваартан” гэж Пресбитериануудын хулчгар Реформацийн талаар Милтон нэгэн удаа хэлсэн байдагтай л адилаар. Мужуудын болон хошуунуудын комиссарууд, зөвхөн тэд ямар нэгэн жинхэнэ эрх мэдэл өвлөн аваагүй гэдгээ олж мэдэхийн тулд л, амбан захирагчдын ба цагдаагийн дарга нарын бичгийн машинуудыг, харилцаа холбоонуудыг болон албан тушаалтнуудыг эзэмшилдээ авсан. Мужуудад ч, хошуунуудад ч бодит амьдрал нь Зөвлөлүүдийн эргэн тойронд төвлөрсөн байлаа. Дээрээсээ авхуулаад доошоогоо хүртэл ийнхүү хос засаглал ноёлсон юм. Гэхдээ бүс нутгууд дахь Зөвлөлийн удирдагчид – адилхан Эсерүүд хийгээд Меньшевикүүд – арай энгийн байсан бөгөөд бүхий л нөхцөл байдлын тэдэн дээр тулгаж байсан тэр эрх мэдлийг хаа сайгүй хөсөр хаяж байсан юм огтхон ч биш. Үүний үр дүнд, мужуудын комиссаруудын үйл ажиллагаа нь гол төлөв албан үүргээ биелүүлэх бүхэлдээ боломжгүй байдлын талаар гомдлуудыг илгээхээс тогтож байсан юм.

Либерал кабинет бүрэлдсэнээс хойш хоёр өдрийн дараа, тэд эрх мэдлийг авсан юм биш, харин эсрэгээрээ, үүнийгээ алдсан болохыг хөрөнгөтнүүд мэдрээд сууж байв. Эргэлтийн өмнөх Распутины бүлэглэлийн бүхий л фантастик дураараа байдлуудыг нь үл харгалзах юм бол, түүний жинхэнэ эрх мэдэл нь хязгаарлагдмал байсан юм. Төр засгийн үйл хэрэг дээрх хөрөнгөтнүүдийн нөлөөлөл нь нүсэр байсан. Оросын дайн дахь оролцоо нь хүртэл хаант засгийн гэхээсээ илүү, хөрөнгөтнүүдийн хийсэн ажил байсан. Гэхдээ хамгийн гол нь царист засгийн газар өмч эзэмшигчдэд үйлдвэрүүдийг нь, газрыг нь, банкнуудыг нь, байшингуудыг нь, сонингуудыг нь баталгаажуулж өгдөг байсан бөгөөд тэгэхээр хамгийн амин чухал асуудлууд дээр энэ нь тэдний засгийн газар байсан юм. Хоёрдугаар сарын эргэлт нь нөхцөл байдлыг хоёр эсрэг тэсрэг чиглэлд өөрчилсөн: тэр хөрөнгөтнүүдэд эрх мэдлийн гадаад шинж тэмдгүүдийг сүрлэгээр хүлээлгэн өгсөн, гэхдээ үүний хажуугаар тэр хувьсгалаас өмнө тэдний эдэлж байсан жинхэнэ ноёрхол дахь тэр хувийг нь тэднээс авч явсан. Ханхүү Львов босс нь байсан Газрын Холбоонуудын болон Гучков командалж байсан Цэргийн Үйлдвэрлэлийн Хороонуудын өчигдрийн албан хаагчид нь өнөөдөр, Эсерүүд болон Меньшевикүүд гэсэн нэрийн дор, улс орон дахь, мөн фронт дээрх, хотод ч, тосгонд ч, нөхцөл байдлын эзэд нь болж, Львов, Гучков хоёрыг сайдуудаар томилж, тэдэнд ажиллах нөхцлүүдийг нь зааж өгсөн – нярав ажилд авч байсан гэлтэйгээр.

Нөгөө талдаа, Гүйцэтгэх Хороо нь, хөрөнгөтний засгийн газрыг байгуулчихаад, бүтээлээ сайн хэмээн дуудсан Библийн бурхан шиг байх эсэхээ шийдэж чадаагүй. Яг эсрэгээрээ, тэр өөрийн хийгээд гарынхаа бүтээлийн хоорондох зайг нь нэмэгдүүлэхээр яаравчилсан бөгөөд шинэ засаглалыг ардчилсан хувьсгалд үнэнчээр үйлчилж байгаа тэр хэмжээгээр л дэмжих санаатай байгаа болохоо зарласан. Түр Засгийн Газар албан ёсны ардчиллын дэмжлэггүйгээр нэг цаг ч тэсэж үлдэж чадахгүй гэдгээ сайн мэдэж байсан; гэтэл энэхүү

дэмжлэг нь түүнийг сайн байсных нь төлөөх, ө.х., түүний хувьд харийн бөгөөд ардчилал дөнгөж сая л өөрөө биелүүлэхээс татгалзсан тэдгээр үүрэг даалгавруудыг биелүүлснийх нь төлөөх, шагнал байдлаар л амлагдсан. Засгийн газар өөрийнхөө уг хагас-контрабанд эрх мэдлийг ямар хил хязгаарууд дотор илрүүлэх боломжтой болохоо хэзээ ч мэдээгүй. Массуудын сэтгэл дундуур байдлын тусгал байдлаар, өөрсөд дунд нь яг хаана сэтгэл дундуур байдал дэлбэрч гарч ирэхийг тааварлах тэдэнд хэцүү байсан учраас, Гүйцэтгэх Хорооны удирдагчид ч энэхүү хил хязгааруудын талаар ямагт урьдаас зөвлөж чадаагүй. Хөрөнгөтнүүд социалистуудад хууртагдсан мэт дүр исгэсэн. Социалистууд өөрсдийнхөө талаас либералуудын яаруу тэвдүү шаардлагууд нь зөвхөн массуудыг дэвэргэж, угаасаа хэцүү байгаа нөхцөл байдлыг улам дордуулна хэмээн айж байсан. "Тэр хэмжээгээр" – уг хоёрдмол байдал нь, Хоёрдугаар сарын хувьсгалын эрлийз дэглэмд шигтгээстэй дотоод худал хуурмагийнх нь эрхзүйн томьёолол болж хувиран, Октябрийн өмнөх бүхий л үе дээр өөрийнхөө ормыг үлдээсэн юм.

Засгийн газарт шахалт үзүүлэхийн тулд Гүйцэтгэх Хороо тусгай комисс томилсон бөгөөд үүнийгээ эелдгээр боловч, инээдтэйгээр "Хавьтлын Комисс" хэмээн нэрлэсэн. Хувьсгалт эрх мэдлийн зохион байгуулалт нь ийнхүү албан ёсоор харилцан ятгалгын зарчим дээр баригдсан юм. Нэрд гараагүй бус шашны бичээч Мережковский иймэрхүү дэглэмд зохих цорын ганц түүхэн жишээг Хуучин Гэрээнээс л олох боломжтой байлаа: Израилийн хаад өөрсдийн гэсэн зөнчидтэй байсан. Гэхдээ Библийн зөнчид нь, яг л сүүлчийн Романовын зөнчийн адилаар, ядаж л тэнгэрээс шууд зөвлөгөө авдаг байсан бөгөөд хаад нь тэднийг сөрж зүрхэлдэггүй байсан: энэ нь дан засаглалыг баталгаажуулсан. Зөвлөлийн зөнчид бол бүхэлдээ өөр хэрэг: тэд ердөө өөрсдийнхөө хязгаарлагдмал оюун ухааны түлхэлтэн дор л зөгнөдөг байсан. Үүгээр барахгүй, либерал сайдууд нь Зөвлөлөөс сайн зүйл гарна л гэж байхгүй хэмээн итгэдэг байлаа. Чхейдзе, Скобелев, Суханов ба бусад төлөөлөгчид засгийн газар луу гүйлдэж очин, олон юм ярьж, түүнийг ямар нэг буулт хийхэд ятгахыг оролдоно; сайдууд эсэргүүцнэ; төлөөлөгчид Гүйцэтгэх Хороо руу буцаж ирээд, засгийн газрын эрх мэдлээр түүнд нөлөөлөхийг оролдоно; тэд дахиж сайдуудтай хавьталд орно; тэгээд – ахиад л эхнээсээ эхэлнэ. Уг ярвигтай тээрэм нь хэзээ ч юу ч тээрэмдээгүй юм.

Бүгд Хавьтлын Комисст гомдоллодог байлаа. Гучков ялангуяа Зөвлөлийн өөгшүүлэлтээс шалтгаалсан арми дахь үймээн самуунаас болж демократуудын өмнө үйлсан. Заримдаа хувьсгалын Дайны Сайд "үгийн шууд хийгээд жинхэнэ утгаар нулимс асгаруулдаг, эсвэл ядаж л нусны алчуураараа нүдээ хичээнгүйлэн арчдаг байсан." Өргөмжлөгдсөн нэгний нулимсыг хатаах нь зөнчдийн ажил үүргүүдийн нэг гэдэгт тэр үндэслэлгүйгээр итгээгүй.

3-р сарын 9-нд, штабын толгой дээр зогсож байсан Генерал Алексеев нь Дайны Сайдад телеграмдсан: "Бид хэрвээ Зөвлөлийг л даврах юм бол, Герман дарлал ойрхон байна." Гучков нүдэндээ нулимстайгаар хариулжээ: засгийн газарт, зайлуул, жинхэнэ эрх мэдэл байхгүй: цэргүүд, төмөр замууд, шуудан холбоо хийгээд телеграф Зөвлөлийн гарт. "Түр Засгийн Газар нь зөвхөн Зөвлөл үүнийг зөвшөөрч байгаа учраас л оршин тогтнож байна гэж шууд хэлэх боломжтой."

Долоо хоногийг долоо хоног дагасан ч, нөхцөл байдал огт дээрдээгүй. 4-р сарын эхэнд, Түр Засгийн Газар Думын гишүүдийг фронт руу илгээх үед, Зөвлөлийн төлөөлөгчидтэй ямарваа нэг санал зөрөлдөөнүүдийг илчлэхгүй байх удирдамжийг, шүдээ хавиран байж, тэдэнд өгсөн. Либерал гишүүд маань бүхий л аяллын туршид харгалзагчдын дор байгаа мэтээр өөрсдийгөө мэдэрсэн; гэхдээ тэд мөн үүнгүйгээр, эрхэм дээд итгэмжлэлүүдээ үл харгалзан, тэд цэргүүдэд дөхөж очиж чадахгүйгээр зогсохгүй, бүр галт тэргэнд ч суудал олж чадахгүй гэдгээ мэдэж байсан. Ханхүү Мансыревын дурдатгалууд дахь энэхүү улиг болсон деталь нь Хоёрдугаар сарын тогтолцооны мөн чанарын тухай Гучковын штабтай хийсэн харилцаа холбоог төгс төгөлдрөөр нөхөн гүйцээнэ. Реакцийн хурц хэл амнуудын нэг нь, үндэслэлгүй бусаар, нөхцөл байдлыг ингэж дүрсэлсэн: "Хуучин засгийн газар нь

шоронд, шинэ нь харин гэрийн хорионд байна.”

Гэхдээ Түр Засгийн Газарт Зөвлөлийн дээдчүүлийн энэ эргэлзээтэй дэмжлэгээс өөр ямар ч дэмжлэг байгаагүй юм уу? Өмч эзэмшигч ангиуд хааччихсан юм бэ? Энэ бол чухал асуулт. Өөрсдийн өнгөрснөөрөө хаант засагтай зангидагдсан, өмч эзэмшигч ангиуд нь эргэлтийн дараа шинэ тэнхлэгийг даган бүлэглэхээр яаравчилсан. Аж Үйлдвэрлэл болон Арилжаа Худалдааны Зөвлөл, бүхий л улс орны нэгдсэн капиталын төлөөлөл, аль 3-р сарын 2-нд л, “Улсын Думын үйлдлийн өмнө мэхийн ёсолж,” өөрийгөө түүний Хорооных нь “бүрэн мэдэл”-д байршуулсан. Земствогууд болон хотын Думууд нь ижил замыг сонгосон. 3-р сарын 10-нд, бүр Нэгдсэн Ноёд Язгууртнуудын Зөвлөл, хаан сэнтийн гол дэмжлэг, уран цэцэн хулчгарлалын хэлээр “Орос дахь цор ганц хууль ёсны эрх мэдлийн хувиар Түр Засгийн Газрын эргэн тойронд нэгдэхийг” бүхий л Орос хүмүүст уриалсан. Өмч эзэмшигч ангиудын байгууллагууд болон байгууллагууд нь бараг л нэгэн зэрэг шахам, үймээн самуунуудын бурууг Зөвлөлүүд дээр тохон, хос засаглалд ял тулгаж эхэлсэн – эхэндээ болгоомжтойгоор, тэгээд дараа нь улам зоримгоор. Дээгүүр албан тушаалтнууд, либерал мэргэжлүүдийн холбоонууд хийгээд засгийн газрын албан хаагчид удалгүй ажил олгогчдыг дагасан. Армиас, штаб дээр бөөнөөр нь үйлдвэрлэсэн, ижил шинж чанартай телеграмууд, уриалгууд мөн тогтоолууд ирсэн. Либерал хэвлэлүүд нь “дан засаглалын төлөөх” кампанит ажлыг эхлүүлсэн бөгөөд энэ нь ирэх саруудад Зөвлөлийн дээдчүүлийг тойрон хүрээлсэн шуурган галны шинж чанарыг олж авсан. Энэ бүхэн нь бүгдээрээ туйлын сүртэй харагдсан. Байгууллагуудын үлэмж тоо, алдартай нэрс, тогтоолууд, нийтлэлүүд, өнгө аясынх нь шийдэмгий байдал – энэ бүхэн нь Гүйцэтгэх Хорооны нөлөөлөхөд амархан удирдагчдад үр нөлөөгөө үзүүлсэн нь маргаангүй. Тэгээд юутай ч, өмч эзэмшигч ангиудын уг заналхийлсэн үзүүлбэрийн ард ноцтой хүч байгаагүй юм. Өмчлөлийн хүчийг яах болж байна аа? – жижиг хөрөнгөтөн социалистууд Большевикуудыг эсэргүүцсэн. Өмчлөл гэдэг бол хүмүүсийн хоорондох харилцаа. Энэ нь бүх нийтээр хүлээн зөвшөөрөгдөж, Хууль Ёс болон Төр Засаг хэмээн нэрлэгдсэн тэдгээр албадлагын системүүдээр дэмжигдэж байгаа тэр цагт нүсэр их хүчийг төлөөлдөг. Гэхдээ нөхцөл байдлын яг мөн чанар нь хуучин төр засаг гэнэт нуран унаснаас, тэгээд массууд хуучин эрхүүдийн системийг тэр чигт нь асуултын тэмдгийн дор аваачиж байрлуулснаас тогтох болоод байна. Заводуудад ажилчид улам бүр өөрсдийгөө эзэд, эзнийг урилгагүй зочин хэмээн харах болсон. Тэдгээр заналтай өширхсөн мужикуудтай нүүр тулгарсан ба нийслэлээс зайдуу байснаасаа шалтгаалаад, түүний оршин тогтнолд нь хэсэг хугацааны туршид итгэсэн, тэрхүү засгийн газрын эрх мэдлээс алслагдсан, орон нутаг дахь газрын эздийн мэдрэмжүүд нь бүр ч өөрсөддөө итгэх итгэлгүй байлаа. Өөрсдийн өмч хөрөнгөө захиран зарцуулах нь битгий хэл, бүр хамгаалж ч чадахаа больсон өмч эзэмшигчид нь жинхэнэ өмч эзэмшигчид байхаа больсон бөгөөд дэмжлэг хамгийн их хэрэгтэй хүмүүс нь тэд өөрсдөө гэсэн энгийн шалтгаанаар өөрсдийнхөө засгийн газарт ямар ч дэмжлэг өгөх боломжгүй нилээд айж түгшсэн филистинүүд болон хувирсан юм. Тэд удалгүй сул дорой байдлаас нь болоод засгийн газрыг харааж эхэлсэн. Гэхдээ тэд ердөө л засгийн газраар төлөөлүүлэн өөрсдийнхөө хувь тавиланг хараасан юм.

Тэдгээр өдрүүдэд Гүйцэтгэх Хороо ба яамдын хамтын ажиллагаа нь хувьсгалын цаг дахь засаглалын урлаг нь олон юм ярьж цаг нөхцөөхөөс тогтдог болохыг батлан харуулахаар зорьсон гэлтэй байлаа. Либералуудын хувьд бол энэ нь ухамсартай тооцооллын асуудал байсан. Тэд асуудал бүр хойшлуулалтыг шаардаж байна гэдэгт бат үнэмшихээд байлаа – ганцхан асуудал л хойшлуулалтыг шаардаагүй: Антантад үнэнч байх тангараг өргөх.

Милюков өөрийнхөө хамтран ажиллагсдыг нууц гэрээ хэлэлцээрүүдтэй танилцуулсан. Керенский тэднийг нэг чихээрээ оруулаад, нөгөөгөөр нь гаргасан. Ганц Ариун Синодын Ахлах Прокурор, гэнэтийн зүйлсээр баялаг, Львов л – Ерөнхий Сайдын амьдаа, гэхдээ ханхүү биш – уур хилэнтэйгээр ээвүүцэж, тэр ч байтугай гэрээ хэлэлцээрүүдийг “дээрэм тонуул болон луйвар” хэмээн дуудаад авсан бололтой – энэ нь Милюковын зүгээс дорд

үзсэн инээмсэглэлийг ("Өдөр тутмын хүн бол тэнэг") хийгээд дараачийн асуудлууд руу орох энгийн санал болголтыг урин дуудсан болох нь эргэлзээгүй. Засгийн газрын албан ёсны тунхаглал нь Үндсэн Хуулийн Чуулганыг аль болох эртхэн зарлан хуралдуулахыг амласан боловч, уг үйл явдал нь яг хэзээ тохиолдох болохыг санаатайгаар мэдэгдээгүй. Төр засгийн хэлбэрийн тухай асуудал нь огт хөндөгдөөгүй: засгийн газар хаант засгийн алдагдсан диваажин руу буцаж очно хэмээн найдсаар л байсан юм. Гэхдээ тунхаглалын гол санаа нь дайныг ялалтат төгсгөл өөд аваачих болон "Холбоотнуудтайгаа байгуулсан гэрээ хэлэлцээрүүдээ тууштайгаар гүйцэлдүүлэх" амлалтаас тогтож байлаа. Ард түмний оршин тогтнолын хамгийн тулгамдсан асуудлуудын хувьд бол, хувьсгал нь ердөө "бүхий л зүйлс урьдын адилаар үлдэнэ" гэж тунхаглахын тулд л хийгдсэн гэлтэй. Демократууд нь шинэ эрх мэдлийг Антантаар хүлээн зөвшөөрүүлэх явдалд ид шидийн ач холбогдлыг хамааруулж байсан хойно, – банк зээлээ эргүүлэн төлөх чадварыг нь хүлээн зөвшөөрөх хүртэл жижиг худалдаачин юу ч биш – Гүйцэтгэх Хороо нь 3-р сарын 6-ны империалист тунхаглалыг уг дуугүй залгисан. "Ардчиллын ганц ч албан ёсны хэвлэл нь," нэг жилийн дараа Сухановын гашуудсанаар, "манай хувьсгалыг яг төрөх үед нь ардчилсан Европын нүүрэн дээр шившиг болгосон Түр Засгийн Газрын тунхаглалд олон нийтийн өмнө хариу үйлдэл үзүүлээгүй."

3-р сарын 8-нд, эцэст нь, өршөөлийн зарлиг сайдуудын лаборатори дотроос гарч ирсэн. Тэр үед бүхий л улс орон даяар ард түмэн аль хэдийн гяндангуудын хаалгыг нээчихээд байсан бөгөөд улс төрийн цөллөгдөгсөд нь уулзалт цуглаанууд, урам зориг, цэргийн дуу хуур, илтгэлүүд болон цэцэгсийн тасралтгүй урсгалаар эргэн ирцгээж байлаа. Зарлиг нь засгийн газрын барилгуудаас хожимдож гарсан цуурай шиг сонсогдсон. 12-ны өдөр тэд цаазаар авах ялын үстгалыг зарласан. Дөрвөн сарын дараа үүнийг цэргүүдэд зориулж эргэн сэргээх болно. Керенский шударга ёсыг урьд өмнө нь үзэгдэж байгаагүй өндөрлөг рүү өргөхөө амласан шүү дээ. Сэтгэлийн хөдлөлдөө автсан мөчдөө тэр үнэхээр ажилчид хийгээд цэргүүдийн төлөөлөгчдийг шударга ёсны шүүхийн гишүүд байдлаар нэвтрүүлэх Гүйцэтгэх Хорооны саналыг хэрэгжүүлсэн. Энэ бол дотор нь хувьсгалын зүрхний цохилт мэдрэгдэж байсан цорын ганц арга хэмжээ байсан бөгөөд тийм ч учраас энэ нь бүхий л шударга ёсны тайгануудыг айдас хүйдэст автаасан. Гэхдээ асуудал тэнд хүрээд зогссон юм. Керенскийн дор яаманд чухал албан тушаалыг хашиж байсан хуульч Демьянов, мөн "социалист," бүх хуучин албан тушаалтнуудыг байр байранд нь хэвээр үлдээх зарчмыг баримтлахаар шийдсэн. Түүнийг иш татвал: "Хувьсгалт засгийн газрын бодлогууд хэрэв шаардлагагүй бол хэний ч дургүйг хүргэх хэрэггүй." Энэ бол үндсэндээ бүр царист хүнд сурталтнуудыг хүртэл оролцуулаад эрх баригч ангиуд дундах хэний ч дургүйг хүргэхээс бүхнээс илүүтэйгээр айх тэр Түр Засгийн Газрыг бүхэлд нь чиглүүлэгч зарчим нь байсан юм. Царизмын шүүгчид төдийгүй, мөн прокурорууд хүртэл байр байрандаа үлдэцгээсэн. Мэдээж хэрэг, массуудын дургүй нь хүрсэн байж болно. Гэхдээ наад чинь Зөвлөлүүдийн асуудал: массууд нь засгийн газрын харах талбарт нэвтэрч ороогүй юм.

Цор ганц шинэлэг урсгалархуу юмыг дээр дурдсан сэтгэлийн хөдлөлтэй Ахлах Прокурор Львов авчирсан ба тэр Ариун Синодод сууж буй "эргүү малнууд болон хулгайчид"-ын талаар албан ёсоор тайлагнасан. Сайдууд эдгээр шүүслэг дүрслэлүүдийг түгшүүргүй бусаар сонссон, гэхдээ Синод нь төр засгийн байгуулал хэвээрээ, үнэн алдартны шашин нь улс орны шашин шүтлэг хэвээрээ үлдсэн. Бүр Синодын гишүүнчлэлийг хүртэл хэвээр нь үлдээсэн: хувьсгал хэнтэй ч сөргөлдөөд байсны хэрэггүй шүү!

Улсын Зөвлөлийн гишүүд, хоёр эсвэл гурван эзэн хаадын үнэнч зарц нар, хуралдсаар л, эсвэл ядаж л цалингаа авсаар байсан. Уг факт нь удалгүй бэлэг тэмдгийн ач холбогдлыг олж авсан. Үйлдвэрүүд болон хуарангууд чимээ ихтэйгээр эсэргүүцсэн. Гүйцэтгэх Хороо санаагаа зовоосон. Засгийн газар Улсын Зөвлөлийн гишүүдийн хувь заяа бас цалингийн асуудлыг хэлэлцэхэд хоёр хурлыг зарцуулсан боловч, ямар нэг шийдэлд хүрч чадаагүй. Эдгээр хүндлүүштэй хүмүүсийн тав тухыг нь алдагдуулж яахан болох билээ? Мөн үүгээр

барахгүй, тэдэн дунд бидний олон сайн танилууд байгаа шүү дээ.

Распутины сайдууд гянданд хэвээр байсан ч, Түр Засгийн Газар тэдэнд тэтгэвэр тогтоож өгөхөөр яаравчилсан. Энэ нь доог тохуу, эсвэл нөгөө ертөнцөөс ирсэн дуу хоолой мэт л сонсогдож байлаа. Гэхдээ засгийн газар, тэд шоронд хоригдсон байсан ч гэсэн, орлосон хүмүүсийнхээ дургүйг нь хүргэхийг хүсээгүй юм.

Сенаторууд хатгамал дүрэмт хувцаснууддаа нойрмоглосоор л байсан бөгөөд Керенскийн шинэхэн томилсон зүүний сенатор Соколов хар фрок пальто өмсөж ирж зүрхлэх үед, тэд түүнийг хялбараар танхимаас зайлуулсан: түүний засгийн газарт нь шүд байхгүй гэдэгт нэгэнт үнэмшихсэн эдгээр царист сенаторууд Хоёрдугаар сарын хувьсгалын дургүйг нь хүргэхээс айгаагүй юм.

Маркс Герман дахь Гуравдугаар сарын хувьсгалын нуран уналтын шалтгааныг түүний “улс төрийн яг дээдчүүлийг л шинэчилснээс нь, мөн тэдэн дорх бүхий л давхаргуудад – абсолютизмын үйлчлэлд төрж, өсөж, өтөлсөн хуучин хүнд сурталтнуудад, хуучин армид хийгээд хуучин шүүгчдэд – гар хүрэлгүй орхисноос нь” олж харсан байдаг. Керенскийн төрлийн социалистууд Марксын сүйрлийн шалтгаан хэмээн харж байсан яг тэр зүйлсээс авралыг эрж байлаа. Тэгээд Меньшевик Марксистууд Керенскийтэй санал нийлж байсан болохоос, Маркстай биш.

Засгийн газрын санаачилга болон хувьсгалт хэмнэлийг харуулж байсан цор ганц талбар нь хувьцаа эзэмшлийн тухай хууль тогтоомжууд байлаа: эдгээрийг шинэчлэх зарлигийг 3-р сарын 17-нд гаргасан. Үндэсний хийгээд шашин шүтлэгийн хязгаарлалтуудыг ердөө гуравхан хоногийн дараа л хүчингүй болгосон. Засгийн газрын бие бүрэлдэхүүнд нь тэд хэрвээ ер нь хуучин дэглэмийн дор зовж зүдэрсэн юм бол, зөвхөн хувьцааны бизнес хийж чадахгүйгээс л болж зовж зүдэрсэн хүмүүс багагүй байсан шүү дээ.

Ажилчид найман цагтай ажлын өдрийг тэсгэл алдан шаардсаар л байлаа. Засгийн газар хоёр чихэндээ хоёуланд нь дүлий мэт дүр исгэсэн. Тэглээ ч, энэ бол дайны цаг. Хүн бүр эх орныхоо сайн сайхны төлөө өөрсдийгөө золиослох шаардлагатай. Тэр ч байтугай, энэ бол Зөвлөлийн асуудал: тэд ажилчдыг тайтгаруулаг.

Бүр ч аймаар нь газрын асуудал байлаа. Энд үнэхээр ямар нэгэн зүйл хийх шаардлагатай байсан юм. Зөнчдийн хатгалгаар Хөдөө Аж Ахуйн Сайд Шингарёв нь бүс нутгийн газрын хороонуудыг үүсгэн байгуулах тушаалыг өгсөн ч, тэдний үүрэг даалгаврууд болон ажил үүргүүдийг тодорхойлохоос хашраар зайлсхийсэн. Тариачид хороонууд нь тэдэнд газар өгөх ёстой хэмээн төсөөлсөн. Газрын эзэд хороонууд нь тэдний өмчийг хамгаалах ёстой гэж итгэсэн. Ингэж бүр эхнээсээ авхуулаад л мужикын бугуйл, өөр бусад юунаас ч илүү өршөөл энэрэлгүйгээр, Хоёрдугаар сарын дэглэмийн хүзүүг тойрон чангарсаар байсан юм.

Албан ёсны доктринтой нийцүүлэн, хувьсгалын гарах шалтгаан нь болсон тэдгээр бүхий л асуудлуудыг Үндсэн Хуулийн Чуулган хүртэл хойшлуулсан. Михаил Романовыг хүртэл, зайлуул, тэрхүү хүсэл зорилго дээр мордуулж дөнгөөгүй эдгээр өө сэвгүй үндсэн хуульт демократууд нь үндэсний хүсэл зорилгыг урьдаас тааварлах үнэхээр боломжтой гэж үү? Ирээдүйн үндэсний төлөөллийг бэлтгэх бэлтгэлд тэдгээр өдрүүдэд тийм их хүнд суртал хийгээд санаатай удаашруулалтын хамтаар хандсан учраас, Үндсэн Хуулийн Чуулган нь өөрөө зэрэглээ болон хувирч байлаа. Дөнгөж 3-р сарын 25-нд л, эргэлтээс бараг сарын дараа, – хувьсгалын сар! – засгийн газар сонгуулийн хуулийг боловсруулах зорилгоор ямар нэг нүсэр Тусгай Зөвлөгөөнийг зарлан хуралдуулахаар шийдсэн. Гэхдээ зөвлөгөөн хэзээ ч нээгдээгүй. Өөрийн эхнээсээ авхуулаад дуустлаа худлаа “Хувьсгалын Түүх”-дээ, Милюков төрөл бүрийн сатаарлуудын улмаас “Тусгай Зөвлөгөөний ажлыг анхны засгийн

газрын дор эхлүүлээгүй” гэж ичингүйрэлтэйгээр мэдэгджээ. Сатаарлууд нь зөвлөгөөний бүтцийн болоод түүний ажил үүргүүдийнх нь салшгүй нэг хэсэг байсан. Үүрэг даалгавар нь Үндсэн Хуулийн Чуулганыг илүү сайхан үе хүртэл – ялалт хүртэл, энх тайван хүртэл, эсвэл Корниловын календууд [1] хүртэл – хойшлуулах байсан юм.

Хорвоо дэлхий дээр хэтэрхий хожимдож гарч ирсэн Оросын хөрөнгөтнүүд нь хувьсгалыг заналтайгаар үзэн ядсан. Гэхдээ тэдний үзэн ядалтан дотор нь хүч чадал байгаагүй. Тэд байдлыг харзнаж, маневрлах хэрэгтэй болсон. Хувьсгалыг түлхэн унагааж багалзуурдах боломжгүй байсан хөрөнгөтнүүд нь түүнийг өлсгөж ална хэмээн найдсан юм.

Тэмдэглэл:

1. Аливаа сарын эхний өдөр.

ХОС ЗАСАГЛАЛ

11-р бүлэг

Хос засаглалын мөн чанар нь юунаас тогтдог юм бэ? Түүхэн утга зохиолууд дахь үүнийг тайлбарлан таниулах оролдлоготой хэзээ ч дайралдаж байгаагүй учраас бид уг асуудал дээр завсарлахгүй байх боломжгүй. Гэтэл уг хос засаглал нь нийгмийн хямралын онцгой нөхцөл бөгөөд хэдийгээр тэнд хамгийн тодоор ялган тэмдэглэгдсэн ч, ганцхан 1917 оны Оросын хувьсгалд хамаарах зүйл яавч биш.

Нийгэм болгонд дайсагнагч анги давхаргууд оршдог бөгөөд засгийн эрхээс хагацсан тэр анги давхарга зайлшгүйгээр төр засгийн замналыг өөрийнхөө зүгт эргүүлэхийг ямарваа нэг хэмжээгээр эрмэлздэг. Гэсэн хэдий ч, энэ нь хараахан хоёр эсвэл түүнээс илүү анги давхаргууд нийгэмд эрх барьж байна гэсэн үг биш. Улс төрийн бүтцийн шинж чанар нь дарлагдагч ангиудын эрх баригч ангитай харьцах харьцаагаар шууд тодорхойлогддог. Эрх баригч анги өөрийнхөө эдийн засгийн хийгээд улс төрийн хэлбэрүүдийг цорын ганц боломжтой хэлбэрүүд байдлаар бүхий л нийгэмд тулгаж чадаж байгаа тэр цагт л аливаа дэглэмийн тогтвортой байдалд шаардлагатай нөхцөл болох дан засаглал нь хадгалагдан үлддэг.

Германы ноёд язгууртнууд болоод хөрөнгөтнүүд зэрэгцэн захирах нь, – Хохенцоллерны хэлбэрээр ч байсан, эсвэл бүгд найрамдах хэлбэрээр ч байсан – эрх баригч хоёр хүчний хоорондын зөрчилдөөн заримдаа хичнээн хурц байсан ч, хос засаглал биш: тэд нийтлэг нийгмийн суурьтай учраас, тэдний хоорондын мөргөлдөөнүүд нь төр засгийн аппаратыг хуваахаар заналхийлэхгүй. Хос засаглалын дэглэм нь зөвхөн эвлэрүүлж болшгүй анги давхаргуудын мөргөлдөөнүүдээс л урган гардаг – тэгэхээр энэ нь зөвхөн хувьсгалт эрин үед л боломжтой бөгөөд түүний үндсэн элементүүдийнх нь нэгийг бүрдүүлдэг.

Хувьсгалын улс төрийн механикууд нь нэг анги давхаргаас нөгөөд эрх мэдэл шилжихээс тогтдог. Хүчирхийлэл бүхий эргэлт нь ихэвчлэн богинохон хугацааны дотор гүйцэлддэг. Гэхдээ ямар ч түүхэн анги давхарга нэг шөнийн дотор – энэ нь хувьсгалын шөнө байлаа ч гэсэн – захирагдагчийн байр суурьнаас ноёрхогчийн байр суурь луу авирч байгаагүй. Тэр хувьсгалын босгон дээр аль хэдийн албан ёсны эрх баригч ангид чиглэсэн ер бусын хараат бус хандлагыг олж авсан байх ёстой. Үүгээр барахгүй, одоогийн нөхцөл байдалд сэтгэл хангалуун бус ч, өөрсдөө биеэ даасан үүрэг гүйцэтгэх чадваргүй тэдгээр завсрын анги давхаргуудын итгэл найдварыг тэр өөр дээрээ төвлөрүүлсэн байх ёстой. Эргэлтийн түүхэн бэлтгэл нь хувьсгалын өмнөх үед, төр засгийн албан ёсны аппарат нь хуучин эрх баригчдын гарт хэвээр байх үед, шинэ нийгмийн тогтолцоог хэрэгжүүлэхээр дуудагдсан тэр анги давхарга нь, хэдийгээр хараахан улс орны эзэн болоогүй боловч, хэрэг дээрээ, төр засгийн хүч чадлын мэдэгдэхүйц хувийг өөрийнхөө гарт оруулсан байх тийм нөхцөл байдал руу хөтөлдөг. Энэ бол бүхий л хувьсгал дахь анхдагч хос засаглал нь юм.

Гэхдээ энэ бол үүний цорын ганц төрөл нь биш. Өөрийн хүсээгүй хувьсгалаараа засгийн эрхэнд гарсан шинэ анги давхарга нь хэрвээ, мөн чанартаа, аль хэдийн хуучин, түүхэнд хожимдсон анги давхарга байх юм бол; тэр хэрэв албан ёсоор титэм зүүхээсээ өмнө аль хэдийн элэгдчихсэн байх юм бол; эрх мэдэлд оччихоод тэр хэрэв аль хэдийн хангалттай насанд хүрсэн ба төрийн дуулга өөд гараа сунгаж эхэлсэн тийм өрсөлдөгчтэй тааралдах юм бол – тэгвэл нэг тогтворгүй хос засаглалын тэнцвэрийг улс төрийн эргэлт бүр ч илүү тогтворгүй өөр нэгэн тэнцвэрээр орлуулдаг. Энэ хос засаглалын “анархийг” ялан дийлэх нь шинэ үе шат болгонд хувьсгалын эсвэл эс хувьсгалын үүрэг даалгавар нь болдог.

Хос засаглал нь эрх мэдэл хоёр эн тэнцүү хэсэгт хуваагдсан байхыг ч юм уу, эсвэл ямар нэгэн ёс төдий эрх мэдлийн тэнцвэрийг урьдах нөхцлөө болгож шаарддаггүй төдийгүй,

мөн ерөнхийдөө ярих юм бол, иймэрхүү боломжуудыг тэр чигт нь үгүйсгэдэг. Энэ нь бүтцийн биш, харин хувьсгалт факт. Энэ нь нийгмийн тэнцвэрийн сүйрэл аль хэдийн төр засгийн байгууламжийг хуваасан болохыг гэрчилдэг. Дайсагнагч анги давхаргууд нь аль хэдийн үндсэндээ тохиромжгүй төр засгийн байгууллагуудад – нэг нь үеэ өнгөрөөсөн, нөгөө нь бүрэлдэн бий болж буй – тулгуурлах болсон бөгөөд тэдгээр нь алхам тутамдаа улс орны удирдлагын талбарт бие биентэйгээ шахцалдах болсон тэр үед хос засаглал бий болдог. Тэмцэлдэгч анги давхарга бүрт очих эрх мэдлийн хувь нь тэмцлийн замнал дахь хүчний харьцаагаар тодорхойлогддог.

Иймэрхүү нөхцөл байдал нь, өөрийнхөө яг мөн чанараар, тогтвортой байх боломжгүй. Нийгэмд эрх мэдлийн төвлөрөл шаардлагатай бөгөөд тэр эрх баригч ангиар – эсвэл энэ тохиолдолд хоёр хагас эрх баригч ангиудаар – төлөөлүүлэн хүчирхгээр үүнд тэмүүлдэг. Эрх мэдлийн хуваагдал нь цор ганц иргэний дайныг л ёрлоно. Гэсэн хэдий ч, өрсөлдөгч анги давхаргууд хийгээд намууд нь тэр туйл руу очихынхоо өмнө, – ялангуяа тэд хэрвээ гуравдагч хүчний хөндлөнгийн оролцооноос эмээж байгаа тохиолдолд – хос засаглалын системийг нилээн удаан хугацааны туршид тэсвэрлэхээр зогсохгүй, бүр үүнд зөвшөөрөл олгохоос өөр аргагүй болж магадгүй. Юутай ч тэр зайлшгүй тэсрэх болно. Иргэний дайн нь хос засаглалд үүний хамгийн ойлгомжтой, тухайлбал газар нутгийн, илэрхийллийг нь өгдөг: хүч болгон нь, өөрсдийн гэсэн бэхлэлт бүхий цэргийн төвүүдээ бий болгочихоод, тэдний аль нэг нь шийдэмгийгээр өөрийгөө суурилуулах цаг хүртэл дайтагч хүчнүүдийн ээлж дараалсан халдлагын хэлбэрээр хос засаглалыг олонтаа тэсвэрлэх шаардлагатай болдог тэдгээр газар нутгуудын үлдсэн хэсгийн төлөө тэмцэлдэнэ.

Тэр яг л улс үндэстнийг ёроолд нь хүртэл үйрүүлсэн аугаа хувьсгал байсан учраас, XVII зууны Английн хувьсгал нь иргэний дайны хэлбэрээр нэгээс нөгөө рүү хурцаар шилжих хос засаглалын дэглэмийн илэрхий ээлж дараалал байдлаар өөрийгөө толилуулдаг юм.

Анхандаа давуу эрхтэй эсвэл дээгүүр анги давхаргуудаар, язгууртнууд болон хамба лам нараар, дэмжүүлсэн хааны хүч нь хөрөнгөтнүүд хийгээд тэдэнтэй ойр дотно эдлэн газар эзэмшигч ноёдын эсэргүүцэлтэй тулгарна. Хөрөнгөтнүүдийн засгийн газар бол Лондоны Ситид [1] суурилсан Пресбитериан парламент. Уг хоёр дэглэмийн хоорондын сунжирсан тэмцэл нь ил тод иргэний дайнаар шийдэгдэнэ. Хоёр засгийн газрын төвүүд нь – Лондон хийгээд Оксфорд – өөрсдийн армиудаа босгоцгоох бөгөөд хос засаглал нь газар нутгийн хэлбэрээр гарч ирнэ – хэдийгээр иргэний дайнуудад ямагт тийм байдгийн адилаар, хил хязгаарууд нь туйлын тогтворгүй боловч. Парламент байлдан дагуулна. Хаан олзлогдож өөрийнхөө хувь тавиланг хүлээнэ.

Пресбитериан хөрөнгөтнүүдийн дангаараа засаглах тэр нөхцлүүд нь одоо бүрэлдсэн юм шиг санагдах болно. Гэхдээ хааны эрх мэдлийг бут цохиж чадахаас ч хамаагүй өмнө нь, парламентын арми нь өөрийгөө биеэ даасан улс төрийн хүч болгож хувиргасан байлаа. Тэр өөрийн эгнээнүүддээ Индепендентүүдийг [2], сүсэг бишрэлтэй ба шийдэмгий жижиг хөрөнгөтнүүдийг, гар урчуудыг хийгээд тариаланчдыг төвлөрүүлнэ. Арми нь ердөө л нэг зэвсэгт хүчний хувиар биш, Преториан харуулуудын хувиар ч биш, харин баян чинээлэг хөрөнгөтнүүдийг эсэргүүцэж буй шинэ анги давхаргын улс төрийн төлөөллийн хувиар нийгмийн амьдралд захирангуйгаар хөндлөнгөөс оролцоно. Үүнтэй уялдуулаад, арми нь цэргийн команд дээгүүр мандах шинэ төр засгийн байгууллаа байгуулна: цэргүүд болон офицеруудын төлөөлөгчдийн зөвлөл (“ухуулагчид”). Хос засаглалын шинэ үе хүрэлцэн ирнэ: Пресбитериан парламент хийгээд Индепендентүүдийн армийн. Хос засаглал нь ил тод мөргөлдөөнүүд рүү хөтөлнө. Хөрөнгөтнүүд өөрсдийнхөө армиар Кромвелын “загвар арми”-ийг, ө.х., зэвсэглэсэн харц ардуудыг, эсэргүүцэх хүч чадалгүй нь илэрхий болно. Пресбитериан парламент Индепендентүүдийн сэлэмний туслалцаатайгаар цэвэрлэгээнд орсноор зөрчилдөөн өндөрлөнө. Парламентаас ууц нь л үлдэнэ. Кромвелын диктатур тогтоно. Армийн доодчуул нь Левеллерүүдийн, хувьсгалын хамгийн зүүний жигүүрийн,

удирдлаган дор дээдчүүлийнхээ, армийн язгууртнуудын, ноёрхлыг өөрсдийнхөө үнэхээр л харц ардуудын дэглэмээр сөрөхийг оролдоно. Гэхдээ шинэ хос засаглал нь боловсорч чадахгүй: Левеллерүүдэд, жижиг хөрөнгөтний хамгийн доогуур давхаргуудад, өөрсдийн гэсэн түүхэн зам гэж харахан байхгүй бөгөөд ер нь байх боломжгүй. Кромвел удалгүй дайснуудтайгаа тооцоо бодно. Шинэ улс төрийн тэнцвэр – хэдийгээр үүнийг тогтвортой гээд дуудчих боломжгүй боловч – хэдэн жилийн туршид тогтоно.

Аугаа Францын хувьсгалд, Гуравдагч Давхаргын дээдчүүл түүний сээр нуруу нь байсан, Үндсэн Хуулийн Чуулган эрх мэдлийг өөрийн гартаа төвлөрүүлсэн байдаг – гэсэн хэдий ч, хааны давуу эрхүүдийг бүхэлд нь хүчингүй болгожгүйгээр. Үндсэн Хуулийн Чуулганы үе нь хурц хос засаглалын үе ба энэ үе нь хаан Варенн руу зугтааснаар өндөрлөг болох бөгөөд зөвхөн бүгд найрамдах улс байгуулснаар л албан ёсоор устгагдах болно.

Хууль тогтоох болон гүйцэтгэх хүчнүүдийн бие биенээсээ бүхэлдээ хараат бус байдлын талаарх үлгэр дээр баригдсан Францын анхны үндсэн хууль нь (1791) үнэн хэрэгтээ ард түмнээс жинхэнэ хос засаглалыг нуусан эсвэл нуухыг оролдсон юм: ард түмэн Бастилыг булаан авсны дараагаар Үндэсний Чуулганд баттайгаар үүрлэсэн хөрөнгөтнүүдийн, мөн ноёд язгууртнууд, лам санваартнууд, хүнд сурталтнууд болон армийн дээгүүр хэсгүүдэд – гадаад орнуудын хөндлөнгийн оролцоонд найдах найдлагуудынх нь тухай бол яриад ч хэрэггүй – тулгуурласан хэвээрээ байгаа хуучин хаант засгийн. Энэ зөрчилдөөнт дэглэм дотор үүний зайлшгүй мөхөл нь оршино. Нэг бол Европын реакцийн хүчнүүд хөрөнгөтөн төлөөллийг устгаснаар, эсвэл хааныг болон хаант засгийг гильотинд аваачсанаар л гарц олдоно. Парис болон Кобленц хүчээ үзэх ёстой.

Гэхдээ дайн ба гильотинд очихоос ч бүр өмнө, Гуравдагч Давхаргын хотын доодчуулаар дэмжүүлсэн Парисын Коммюнь нь тайзан дээр гарч ирэн, улам бүр зоримгоор хөрөнгөтөн үндэстний албан ёсны төлөөлөлтэй эрх мэдлийг булаацалдаж эхэлнэ. Том хийгээд дунд хөрөнгөтнүүд тамгын газрууд болон хотын захиргаанд баттайгаар суусан хэвээр байсан, аль 1790 оноос л бид анхны илрэлүүдийг нь ажиглах боломжтой, шинэ хос засаглал бий болно. Харц давхаргуудын өөрсдийгөө тэр нийгмийн зоорьнууд болон бунхнуудаас чирч гаргаад, парик зүүж, кюлот [3] өмссөн хүмүүс улс үндэстний хувь заяаг шийдэж буй тэр хориотой тавцан руу нэвтрэн орохын төлөө гаргасан хүчин чармайлтуудын дүр зураг нь хичнээн цочирдмоор вэ – тэгээд үүнийг хичнээн бузраар гүтгэн гүжирдэнэ вэ! Гэгээрсэн хөрөнгөтнүүдийн хөлөн дороо гишгэлж хаясан нийгмийн яг хундаам нь амь орж, хөдөлж байсан мэт санагдана. Цул масс дотроос хүний толгойнууд гарч ирэн, эвэршсэн гарнууд тэнгэр өөд сунаж, сөөнгө, гэвч зоригтой дуу хоолойнууд цуурайтсан! Парисын дүүргүүд, хувьсгалын хаягдмал хүүхдүүд, өөрсдийн гэсэн амьдралаар амьдрах болсон. Тэд хүлээн зөвшөөрөгдсөн – тэднийг хүлээн зөвшөөрөхгүй байх боломжгүй байсан! – ба секцүүдэд хувиргагдсан. Гэхдээ тэд тасралтгүй хашлагуудыг эвдэлж, доороосоо дахин дахин шинэ цус сэлгэж, хуулийг үл харгалзан, эрх дархгүйчуулд, ядарч зүдрэгсдэд, сан-кюлотуудад өөрсдийн эгнээгээ нээсээр. Үүний хажуугаар, орон нутгийн хотын захиргаанууд нь феодал өмчлөлийг хамгаалж байсан хөрөнгөтний хууль ёсны эсрэг тариачдын бослогын халхавч нь болж хувирна. Ийнхүү хоёрдогч үндэстэн доороос гуравдагч нь босож ирнэ.

Парисын секцүүд хүндлүүштэй хөрөнгөтнүүдэд ноёрхогдсон хэвээрээ байсан Коммюньг анхандаа эсэргүүцсэн. 1792 оны 8-р сарын 10-ны зоримог бослогоор секцүүд Коммюньг хяналтандаа авсан. Тэр цагаас хойш хувьсгалт Коммюнь, Парисын дүүргүүдийн ёроолоос өөрсдийгөө өргөж гарган, хамгийн хоцрогдмол тосгонуудаас дэмжлэгийг олж чадсан тэр шинэ анги давхаргын эрч хүч, зүрх зориг болон нэгэн санаа бодол нь тэдэнд байгаагүй учраас, хувьсгалын замналын хийгээд үүрэг даалгавруудын хойноос хоцорч явсан, үйл явдлуудыг нь бүртгэсэн боловч, тэднийг хийгээгүй Хууль Тогтоох Чуулганыг, мөн хожим нь Конвенцийг сөрөн зогсох болно. Секцүүд Коммюньг эзэлж авсны л адилаар, Коммюнь нь шинэ бослогын замаар мөн Конвенцийг эзэлж авна. Эдгээр үе шат болгон нь хурцаар

тэмдэглэгдсэн хос засаглалаар ялгарч байсан бөгөөд хоёр жигүүр нь хоёул ганц хийгээд хүчирхэг засгийн газрыг байгуулахыг оролдоно: барууныхан нь – хамгаалалтын замаар, зүүнийхэн нь – довтлолтын замаар. Ийм учраас хувьсгалуудыг ч, эс хувьсгалуудыг ч тэгтлээ бусдаас ялгадаг тэр юм буюу диктатурыг шаардах шаардлага нь хос засаглалын тэсвэрлэхийн аргагүй зөрчилдөөнүүдээс улбаалдаг. Үүний хэлбэрүүдийн нэгээс нөгөөд шилжих шилжилт нь иргэний дайны замаар гүйцэлддэг. Хувьсгалын аугаа үе шатууд нь, ө.х., шинэ ангиуд эсвэл давхаргуудад эрх мэдэл шилжих нь, хувьсгалын динамикуудыг түүний хожимдсон сүүдэр мэтээр дагах төлөөллийн байгууллуудын циклүүдтэй огтхон ч давхцахгүй. Явж явж, сан-кюлотуудын хувьсгалт диктатур нь Конвенцийн диктатуртай нэгдсэн болох нь үнэн. Гэхдээ ямар Конвенцтой? Өчигдөрхөн л түүнийг эзэгнэж байсан Жирондистуудаас айдас хүйдсийн гараар ангижруулж, шинэ нийгмийн хүчний ноёрхолд зориулж цомхотгон тохируулсан Конвенцтой. Ингэж Францын хувьсгал хос засаглалын шатнуудаар өгсөн дөрвөн жилийн хугацаанд өөрийнхөө оргил цэгт очно. Термидорын 9-нөөс эхлэн тэр – ахин хос засаглалын шатнуудаар – доошилж эхэлнэ. Өмнө нь дээшлэлт болгоныг нь дагалдсан шигээ л, доошлолт болгоных нь өмнө иргэний дайн болно. Ингэж шинэ нийгэм шинэ хүчний тэнцвэрийг эрнэ.

Оросын хөрөнгөтнүүд нь, Распутины хүнд сурталтнуудын эсрэг тулалдаж, мөн тэдэнтэй хамтран ажилласнаар, дайны түршид өөрсдийнхөө улс төрийн байр суурийг асар ихээр хүчирхэгжүүлсэн. Царизмын ялагдлыг ашиглан, тэд Газрын болон Хотуудын Холбоонууд мөн Цэргийн Үйлдвэрлэлийн Хороонуудаар дамжуулан өөрсдийнхөө гарт асар их хүчийг төвлөрүүлж, үлэмж төр засгийн нөөцийг бие даан захиран зарцуулсан бөгөөд асуудлын мөн чанарт тэд параллель засгийн газрыг төлөөлөх болсон. Дайны түршид Царийн сайд нар Ханхүү Львовыг армид хангамж нийлүүлж, түүнийг тэжээж, түүнийг анагааж, тэр ч байтугай цэргүүдэд зориулж үсчний газруудыг хүртэл байгуулж байна гэж гомдоллосон. “Бид нэг бол үүнийг таслан зогсоох хэрэгтэй, эсвэл түүний гарт хамаг эрх мэдлийг өгөх хэрэгтэй” гэж Кривошеин сайд аль 1915 онд л хэлж байжээ. Тэр нэг жил хагасын дараа Львовыг “хамаг эрх мэдлийг” хүлээн авах юм гэж хэзээ ч төсөөлөөгүй – ердөө л Царийн гараас биш, харин Керенский, Чхейдзе болон Суханов нарын гараас. Гэхдээ тэр үүнийг хүлээн авсны дараа хоёрдахь өдөр нь шинэ хос засаглал нээгдсэн: өнөөдөр албан ёсоор хуульчилсан өчигдрийн либерал хагас засгийн газрын хажууд Зөвлөлүүдийн хэлбэрээрх албан бус ч, тэгэх тусмаа ядарч зүдэрсэн массуудын жинхэнэ засгийн газар гарч ирсэн. Энэхүү мөчөөс хойш, Оросын хувьсгал нь дэлхийн түүхэн ач холбогдол бүхий үйл явдал болон хувирч эхэлсэн юм.

Тэгвэл Хоёрдугаар сарын хувьсгалын хос засаглалын онцлог шинж чанар нь юу юм бэ? XVII болон XVIII зуунуудын үйл явдлуудад, хос засаглал нь тохиолдол бүрт түр зуурын хүчний харьцааны оролцогчдод нь тулгасан тэмцэл дэх төрөлхийн үе шат байсан бөгөөд талууд нь хос засаглалыг өөрсдийн дан засаглалаар орлуулахыг эрмэлзэж байсан. 1917 оны хувьсгалд бид албан ёсны ардчилал хэрхэн, хамаг хүч чадлаараа эрх мэдэл гарт нь шилжихээс бултан, ухамсартайгаар хийгээд санаатайгаар хос засаглалыг бий болгосныг харсан. Өнгөцхөн харах юм бол, хос засаглал нь анги давхаргуудын эрх мэдлийн төлөөх тэмцлийн үр дүн байдлаар биш, харин нэг анги давхарга нь нөгөөдөө сайн дураараа эрх мэдлийг “тавьж өгсөн”-ий үр дүн байдлаар гарч ирсэн гэлтэй. Оросын “ардчилал” нь хос засаглалаас гарах гарцыг эрэлхийлж байсан тэр хэмжээгээр, тэр өөрийнхөө эрх мэдлээс зайлуулалтаас л үүнийг олж харсан. Яг үүнийг л бид Хоёрдугаар сарын хувьсгалын парадокс хэмээн нэрлэсэн юм.

Магадгүй Германы хөрөнгөтнүүдийн 1848 оны хаант засагт хандах хандлагаас тодорхой зүйрлэл олдох байх. Гэхдээ зүйрлэл бүрэн биш. Германы хөрөнгөтнүүд үнэхээр л ямар ч үнээр байсан хамаагүй тохиролцоонд үндэслэн хаант засагтай эрх мэдлийг хуваалцахыг оролдсон. Гэхдээ хөрөнгөтнүүдийн гарт хамаг эрх мэдэл байгаа ч үгүй, тэд үүнийгээ тэр чигт нь хаант засагт өгчихөө ч үгүй. “Нэр дээрээ бол Пруссийн хөрөнгөтнүүд эрх мэдлийг

эзэмшиж байсан бөгөөд хуучин төр засгийн хүчнүүд нь, хоёрдахь удаагаа бодолгүйгээр, өөрсдийгөө тэдний мэдэлд байршуулж, бүхнийг чадагч байдлынх нь үнэнч дагалдагчид болгон хувиргана гэдэгт тэд ганц ч хором эргэлзээгүй” (Маркс, Энгелс хоёр). Эргэлтийн мөчөөс л хойш бүхий л эрх мэдлийг эзэмшиж байсан 1917 оны Оросын ардчилал үүнийг зүгээр л хөрөнгөтнүүдтэй хуваалцах гэж зүтгээгүй, харин төр засгийг тэр чигт нь тэдэнд хүлээлгэн өгөх гэж зүтгэсэн. Энэ нь, хэрвээ хүсвэл, XX зууны эхний дөрөвний нэг дэх албан ёсны Оросын ардчилал XIX зууны хагас дахь Германы либерал хөрөнгөтнүүдээс ч илүүтэйгээр улс төрийн хувьд илжирч дөнгөсөн гэсэн үг байх. Энэ ердөө Кромвелын гар урчуудын хийгээд Робеспьерын сан-кюлотуудын байран дээр очсон пролетарийн эдгээр аравнуудын туршид гаргасан дэвшлийн сөрөг талыг төлөөлж байгаа учир, энэ нь юмсын хуулиудтай бүхэлдээ нийцнэ.

Хэрвээ асуудлыг илүү гүнзгийрүүлж харах аваас, Түр Засгийн Газрын хийгээд Гүйцэтгэх Хорооны хос засаглал нь цэвэр тусгалын шинж чанартай болохыг бид олж харах болно. Гагцхүү пролетари шинэ эрх мэдэлд санаархах боломжтой. Ажилчид болон цэргүүд дээр тэднээс айж эмээн тулгуурлаж байсан, Зөвшилцөгчид нь хаадын болон зөнчдийн давхар бичилтэт бүртгэлээ хөтлөхөөс өөр аргагүй болсон. Либералуудын болон демократуудын хос засаглал бол зөвхөн хөрөнгөтнүүдийн болон пролетарийн нуугдмал хэвээрээ байгаа хос засаглалын тусгал нь. Большевикууд нь Зөвшилцөгчдийг Зөвлөлийн толгой дээрээс шахан зайлуулах үед, – мөн энэ нь хэдхэн сарын дотор тохиолдох болно – тэр нуугдмал хос засаглал илчлэгдэх бөгөөд тэр үед бид Октябрийн эргэлтийн босгон дээр очсон байх болно. Тэр мөчийг хүртэл хувьсгал нь улс төрийн тусгалуудын ертөнцөд амьдрах болно. Социалист сэхээтнүүдийн зөвтгөлүүдээр дамжин гэрэл хугаралд орчихоод, хос засаглал нь анги давхаргуудын хоорондох тэмцлийн нэг үе шатнаас зохицуулалтын зарчим болон хувирах болно. Яг уг шалтгаанаар л, тэр өөрийгөө хамаг онолын мэтгэлцээнүүдийн төвд байрлуулсан юм. Ашиг тусгүй зүйл гэж үгүй: Хоёрдугаар сарын хос засаглалын толь мэт шинж чанар нь хос засаглал хоёр дэглэмийн хоорондох тэмцлийн эрч хүчээр дүүрэн бүлэг болж гарч ирэх түүхийн тэдгээр үе шатуудыг илүү сайн ойлгох боломжийг бидэнд олголоо. Сарны тусмал бас үхээнц гэрэл нь нарны гэрлийн талаарх чухал дүгнэлтүүдийг боломжтой болгодог.

Оросын пролетарийн өмнөх хувьсгалууд дахь хотын массуудтай харьцуулахад хамаагүй өндрөөр боловсорсон байдал бол Оросын хувьсгалын үндсэн онцлог шинж чанар нь юм. Энэ нь эхэндээ хагас сүүдрийн хос засаглалын парадокс руу хөтөлсөн бөгөөд дараагаар нь жинхэнэ хос засаглалыг хөрөнгөтнүүдэд таатайгаар шийдэгдэхээс сэргийлсэн. Учир нь асуудал ийм байсан: нэг бол хөрөнгөтнүүд нь үнэхээр хуучин төр засгийн аппаратыг, өөрсдийн зорилгодоо нийцүүлэн бага зэрэг өөрчилснөөр, эзэмших бөгөөд уг тохиолдолд Зөвлөлүүд талаар болно; эсвэл Зөвлөлүүд нь, зөвхөн хуучин аппаратаар зогсохгүй, мөн үүний үйлчилж байсан тэдгээр анги давхаргуудын ноёрхлыг үгүй хийх замаар, шинэ төр засгийн суурийг бүрдүүлнэ. Меньшевикууд болон Эсерүүд эхний шийдэл рүү нь зүглэж байсан. Большевикууд – хоёрдахь руу нь. Өнгөрсөнд, Маратын үгсээр, эхлүүлсэн ажлаа гүйцэлдүүлэх мэдлэг, чадвар хийгээд удирдлагаар дутагддаг байсан тэдгээр дарлагдагч анги давхаргууд нь XX зууны Оросын хувьсгалд энэ гурвын гурвуулангаар нь зэвсэглэгдсэн байж таарсан. Большевикууд ялалт байгуулсан.

Тэдний ялалтаас нэг жилийн дараа ижил нөхцөл байдал, ондоо хүчний харьцаатайгаар, Германд давтагдсан. Социал-демократууд хөрөнгөтний ардчилсан засаглалыг байгуулж, Зөвлөлүүдийг үгүй хийх замналыг хөөсөн. Люксембург, Либкнехт хоёр нь Зөвлөлүүдийн диктатур луу зүглэсэн. Социал-демократууд ялалт байгуулсан. Германд Хилфердинг бас Каутский, Австрит Макс Адлер нар Ажилчдын Зөвлөлүүдийг үндсэн хуульд багтааснаар, ардчиллыг Зөвлөлийн системтэй “хослуулах”-ыг санал болгосон. Энэ нь боломжит эсвэл ил тод иргэний дайныг төр засгийн дэглэмийн салшгүй нэг хэсэг болгон хувиргана гэсэн үг. Илүү хачирхалтай утопийг төсөөлөх боломжгүй. Германы хөрсөн дээрх үүний цорын

ганц зөвтгөл нь магадгүй хуучин уламжлал байх: 1848 оны Вюртембергийн демократууд толгой дээрээ гүнтэй бүгд найрамдах улсыг хүссэн.

Өнөөг хүртэл хангалттайгаар үнэлж дүгнээгүй хос засаглалын уг үзэгдэл засгийн газрыг эрх баригч ангийн гүйцэтгэх хороо хэмээн хардаг төр засгийн талаарх Марксын онолыг зөрчих үү? Энэ нь ийн асуухтай яг адилхан: эрэлт, нийлүүлэлтийн нөлөөлөл дорх үнийн хэлбэлзэл нь үнэ цэнийн хөдөлмөрийн онолыг зөрчих үү? Өөрийнхөө зулзагыг хамгаалж байгаа эмэгчний амиа золиослолт нь амьд үлдэхийн төлөөх тэмцлийн онолыг няцаах уу? Үгүй, эдгээр үзэгдлүүдэд байгаа тэр зүйл бол ердөө л адилхан хуулиудын илүү ярвигтай хослолууд нь. Төр засаг нь хэрвээ анги давхаргын ноёрхлын байгууллага юм бол, тэгээд хувьсгал нь эрх баригч ангийн өөрчлөлт юм бол, тэгвэл нэг анги давхаргаас нөгөөд эрх мэдэл шилжих шилжилт нь заавал, нэн түрүүнд хос засаглалын хэлбэрээрх, төр засгийн зөрчилдөөнт нөхцлүүдийг үүсгэх ёстой. Анги давхаргуудын хүчний харьцаа бол урьдчилсан тооцооллуудаар тогтоож болдог математикийн тоо хэмжээ биш. Хуучин дэглэм тэнцвэрээ алдахад, шинэ хүчний харьцааг зөвхөн тэмцэл дэх тэдний харилцан баталгаажуулалтын үр дүн байдлаар л тогтоох боломжтой. Энэ бол хувьсгал.

Энэ онолын лавлагаа биднийг 1917 оны үйл явдлуудаас сатааруулсан юм шиг санагдаж магадгүй. Үнэн хэрэгтээ, энэ биднийг тэдний яг цөм рүү нь авчирлаа. Намуудын хийгээд анги давхаргуудын сүрлэг тэмцэл нь яг энэ хос засаглалын асуудлыг л тойрон эргэлдсэн юм. Зөвхөн онолын цамхагас л үүнийг бүрэн ажиглаж, бас зөвөөр ойлгох боломжтой.

Тэмдэглэл:

1. Лондон хотын түүхэн мөн санхүүгийн төв орших тэр харьцангуй жижигхэн байршлыг Лондоны Сити гэж дууддаг. Үүгээр ер нь Английн хөрөнгөтнүүдийг, нэн ялангуяа улс төрийн бодлогод нь хүчтэй нөлөөлөл үзүүлдэг санхүүгийн капиталын төлөөлөгчдийг, эсвэл тэдний ашиг сонирхлыг ойлгоно.
2. Иргэний дайныг хурдан төгсгөхийн тулд, I Чарльзтай тохиролцоонд хүрэхэд бэлэн байсан Пресбитериануудтай адилгүйгээр, иргэний дайныг эрч хүчтэйгээр явуулан, ялагдсан хаанд нөхцлүүдээ тулгах хүсэлтэй байсан Оливер Кромвел тэргүүтэй парламентын гишүүд.
3. Ихэвчлэн бүсэлхийнээс өвдөг хүртэл халхалдаг бариу өмд. Сан-кюлот гэдэг нь тийм өмдгүй хүмүүс гэсэн утгатай.

ГҮЙЦЭТГЭХ ХОРОО

12-р бүлэг

2-р сарын 27-нд, Таврическийн Ордонд “Ажилчдын Төлөөлөгчдийн Зөвлөлийн Гүйцэтгэх Хороо” нэрийн дор бий болсон тэр зүйлд, мөн чанарын хувьд, уг нэртэйгээ нийтлэг зүйл бараг л байсангүй. 1905 оны Ажилчдын Төлөөлөгчдийн Зөвлөл, системийн үндэслэгч, бүх нийтийн ажил хаялт дотроос гарч ирсэн. Тэр тэмцэл дэх массуудыг шууд төлөөлсөн. Ажил хаялтыг удирдагчид Зөвлөлийн төлөөлөгчид болсон. Бие бүрэлдэхүүнийг нь галын дор сонгосон. Удирдагч байгууллагыг нь цаашид тэмцлийг удирдан чиглүүл гэж Зөвлөл томилсон. Зэвсэгт бослогыг тухайн өдрийн үүрэг даалгавар дээр байрлуулсан нь энэхүү 1905 оны Гүйцэтгэх Хороо байсан юм.

Хоёрдугаар сарын хувьсгал нь, цэргүүдийн бослогын ачаар, ажилчид Зөвлөлүүдийг бий болгож амжихаас ч өмнө ялалт байгуулсан. Хувьсгалын ялалтын дараа, Гүйцэтгэх Хороо нь Зөвлөлөөс урьтан, заводуудаас хийгээд хороонуудаас хараат бусаар, өөрөө өөрийгөө бүрдүүлсэн. Энд бидний өмнө байгаа тэр зүйл бол хувьсгалт тэмцлээс холуур зогсох ч, жимсийг нь хурааж авахдаа бэлтгээд байж байдаг радикалуудын сонгодог санаачилга. Ажилчдын жинхэнэ удирдагчид гудмуудыг орхилгүйгээр, заримынх нь зэвсгийг хурааж, бусдыг нь зэвсэглэж, ялалтыг баталгаажуулж байв. Тэдэн дундаас арай алсын хараатай нь Таврическийн Ордонд ямар нэгэн Ажилчдын Төлөөлөгчдийн Зөвлөл бий болсон гэсэн мэдээг дуулмагцаа түгшсэн. Либерал хөрөнгөтнүүд хэн нэгний гүйцэтгэх учиртай ордны эргэлтийг хүлээнгээ, амжилтанд хүрсэн тохиолдолд шинэ Царьт тулгах нөөцийн засгийн газраа 1916 оны намар бэлэн болгочихсон байсантай л яг адилаар, радикал сэхээтнүүд Хоёрдугаар сарын ялалтын мөчид өөрсдийн нөөцийн дэд засгийн газраа байгуулсан юм. Тэд бүгд, ядаж л өнгөрсөнд, ажилчдын хөдөлгөөнийг дагалдагчид байсан бөгөөд түүний уламжлалуудынх нь ард нуугдах хандлагатай байсан хойно, тэд одоо өөрсдийн бүтээлээ Зөвлөлийн Гүйцэтгэх Хороо хэмээн нэрлэжээ. Энэ бол бүх түүхээр, ялангуяа ард түмний бослогуудын түүхээр, дүүрэн тэдгээр хагас санаатай худал хуурмагуудын нэг нь юм. Өв залгамжлал дахь тасалдлыг багтаасан үйл явдлуудын хувьсгалт эргэлтийн үед, засаглал дотор нэвтрэн орох хувь тавилантай тэдгээр “боловсролтой” анги давхаргууд массуудын баатарлаг дурсамжуудтай холбогдсон нэрсийг хийгээд бэлэг тэмдгүүдийг дуртай гэгч нь шүүрч авдаг. Тэгээд үгс олонтаа юмсын мөн чанарыг балартуулдаг – ялангуяа нөлөөлөл бүхий давхаргын ашиг сонирхол нь үүнийг шаардаж байгаа үед. Гүйцэтгэх Хорооны бий болсон өдрөөс л эхэлсэн түүний үлэмж эрх мэдэл нь тэр 1905 оны Зөвлөлийн үргэлжлэл нь мэт санагдсан гэдэг дээр тулгуурлаж байсан юм. Зөвлөлийн анхны эмх замбараагүй чуулганаар батлагдсан энэ Хороо нь түүнээс хойш Зөвлөлийн гишүүнчлэл болон түүний бодлогуудын аль алинд нь шийдвэрлэх нөлөөллийг үзүүлэх болсон. Тэмцлийн гал улаан уур амьсгалын баталгаажуулж өгдөг хувьсгалт төлөөлөгчдийн байгалийн шалгарал одоо үгүй болсон учир, энэ нөлөөлөл нь улам хуучинсаг байсан. Бослого аль хэдийн ард орж, хүн болгон л ялалтанд мансуурч, шинэ суурин дээр тохьжин төвхнөж, сэтгэл зүрхээ, бас ямарваа нэг хэмжээгээр, толгой тархиа амрааж байв. Зөвлөлүүд нь байгуулсан ялалтыг хожимдож адисладаг байгууллагаас тэмцлийн хийгээд шинэ бослогод зориулж бэлтгэдэг байгууллага болохын тулд, шинэ нөхцлүүдэд сар сар үргэлжилсэн шинэ мөргөлдөөнүүд болоод тэмцлүүд, мөн тэднээс улбаалсан бие бүрэлдэхүүний холио сэлгээ шаардлагатай болсон. Энэ нь одоог хүртэл бүхэлдээ сүүдэрт үлдсэн учраас, бид асуудлын энэ талыг ялангуяа онцлон тэмдэглэж байна.

Гэсэн хэдий ч, Гүйцэтгэх Хороо болон Зөвлөлийн үүсэн бүрэлдсэн нөхцлүүд нь л зөвхөн тэдний дундыг баримтлагч бөгөөд зөвшилцөгч шинж чанарыг нь тодорхойлсон юм биш: илүү гүн гүнзгий хийгээд илүү урт хугацааны шалтгаанууд ижил чиглэлд үйл ажиллагаа явуулж байлаа.

Петроград дахь цэргүүдийн тоо нь 150,000 гаруй байсан. Бүх ангиллын эрэгтэй, эмэгтэй ажилчид үүнээс дор хаяж дөрөв дахин их. Юутай ч, Зөвлөл дэх хоёр ажилчин-төлөөлөгч тутамд таван цэрэг-төлөөлөгч байсан. Төлөөллийн нормууд нь туйлын уян хатан байсан бөгөөд тэднийг үргэлж цэргүүдэд таатайгаар сунгаж байлаа. Ажилчид нэг мянга тутамд нэг төлөөлөгч сонгож байхад, хамгийн аар саар цэргийн нэгж хоёрыг илгээх нь цөөнгүй. Цэргийн саарал даавуу Зөвлөлийн үндсэн дэвсгэр нь болж хувирсан.

Гэхдээ цэргийн бус төлөөлөгчид нь хүртэл бүгд ажилчдаар сонгогдсон юм биш. Зөвлөлд хувийн урилгаар, татлагаар, эсвэл зүгээр л өөрсдийн нэвтлэх чадварынхаа ачаар орсон хүмүүс цөөнгүй байсан – янз бүрийн асуудал бүхий группүүдийг болон мөн нэн олонтаа өөрсдийн амбицаа төлөөлж буй радикал хуульчид, эмч нар, оюутнууд болон сэтгүүлчид. Зөвлөлийн уг ойлгомжтой гажуудал бүхий шинж чанарыг заводын болон хуарангийн хэт нягтаршил өндөртэй мөн чанарыг боловсролтой филистиний зөөгхөн усаар шингэрүүлэх явдалд хэзээ ч дургүй байгаагүй түүний удирдагчид нь таатайгаар хүлээн авсан. Эдгээр тохиолдлын урилгагүй зочид, адал явдал эрэлхийлэгчид, хуурамч зөнчид болон индэрт дассан худлаа залагчдын олон нь эрх мэдэл бүхий тохойнуудаараа урт удаан хугацааны туршид чимээгүй ажилчид болон шийдэмгий бус цэргүүдийг хажуу тийш нь түлхсэн юм.

Тэгээд хэрэг явдал Петроградад хэрэв ийм байсан юм бол, ялалт огт тэмцэлгүйгээр хүрч ирсэн мужуудад юмс ямархуу харагдаж байсныг төсөөлөх хэцүү биш. Улс орон бүхэлдээ цэргүүдээр язганаж байлаа. Киев, Хельсингфорс, Тифлис дэх гарнизонууд нь Петроград дахиад дутахааргүй; Саратов, Самара, Тамбов, Омск тус бүрт 70-80 мянга; Ярославль, Екатеринослав, Екатеринбург тус бүрт 60 мянга; бусад хотуудын бүхэл бүтэн цувралууд тус бүрт 50, 40 бас 30 мянга. Зөвлөлийн төлөөлөл нь ондоо газруудад ондоогоор зохион байгуулагдсан байсан, гэвч энэ нь хаа сайгүй цэргүүдийг давуу эрх бүхий байр сууринд аваачиж байсан юм. Улс төрийн үүднээс энэ нь цэргүүдтэй уулзахын тулд аль болох хол явахыг хүсэж байсан ажилчдаас өөрсдөөс нь шалтгаалсан. Удирдагчид нь ч гэсэн мөн офицеруудтай уулзахын тулд эн тэнцүү хол явахад бэлэн байлаа. Анхандаа цэргүүдийн өөрсдийнх нь сонгосон ихээхэн тооны дэслэгчид болон бага түрүүчдээс гадна, ялангуяа мужуудад, командлагч бие бүрэлдэхүүнд тусгай төлөөллийг олонтаа олгосон. Үүний үр дүнд, цэргийнхэн олон Зөвлөлүүдэд дийлэнх олонхи нь болсон. Улс төрийн дүр төрхийг олж авах цаг байгаагүй цэрэг массууд нь юутай ч өөрсдийн төлөөллөөрөө Зөвлөлүүдийн дүр төрхийг тодорхойлсон юм.

Төлөөллийн систем болгонд уялдаа холбоогүй байдлын элемент байдаг. Эргэлтээс хойш хоёрдахь өдөр энэ нь ялангуяа үлэмж байлаа. Улс төрийн үүднээс авралгүй цэргүүдийн төлөөлөгчид нь анхандаа цэргүүдэд ч, хувьсгалд ч бүхэлдээ харийн хүмүүс болж таарах нь цөөнгүй байсан – фронтын ардах гарнизонуудад орогнож байсан бөгөөд тийм учраас туйлын эх орончдын хувиар гарч ирсэн төрөл бүрийн сэхээтнүүд, мөн хагас сэхээтнүүд. Ингэж хуарангуудын зан төлөв болон Зөвлөлүүдийн зан төлвийн хоорондох хазайлт бий болсон юм. Батальоных нь цэргүүд эргэлтийн дараагаар дүнсгэрээр, мөн сэрдлэгтэйгээр түүнийг хүлээн авсан офицер Станкевич сахилга батын эмзэг сэдвээр цэргүүдийн секцэд амжилттайгаар илтгэл тавьжээ. "Зөвлөлд яагаад," түүний өөрөөсөө асууснаар, "зан төлөв нь батальон дахиад илүү зөөлөн хийгээд илүү тааламжтай байна вэ?" Энэ гэнэн гайхшрал нь доодчуулын жинхэнэ мэдрэмжүүд дээшээ гарах замаа олно гэдэг нь хичнээн хэцүү зүйл байдаг болохыг дахин нэг удаа гэрчилнэ.

Юутай ч, цэргүүдийн болон ажилчдын уулзалт цуглаанууд аль 3-р сарын 3-наас л эхлэн Зөвлөлөөс либерал хөрөнгөтнүүдийн Түр Засгийн Газрыг нэн даруй устгаж, эрх мэдлийг гартаа авахыг шаардаж эхэлсэн. Санаачилга энд ч мөн Выборг районов байлаа. Тэгээд үнэхээр массуудад илүү ойлгомжтой хийгээд тэдэнд илүү ойрхон шаардлага байж болох юм гэж үү? Гэхдээ энэ үймээн шуугиан нь удалгүй зогссон: зөвхөн дефенсистүүд үүнийг хурцаар эсэргүүцсэн учраас биш; үүнээс ч долоон дор нь, Большевик удирдлага аль 3-р

сарын эхний хагаст л хос засаглалын өмнө үнэхээр гудайчихсан байсан учраас. Тэгээд ч Большевикуудаас гадна эрх мэдлийн асуудлыг шулуухнаар сөхчихөж чадах тийм хүмүүс байхгүй. Выборгийн удирдагчид байдлыг харзнахаас өөр аргагүй болсон. Гэсэн хэдий ч, Петроградын ажилчид ганц цагийн турш ч шинэ засгийн газарт итгэл найдвараа өгөөгүй бөгөөд түүнийг өөрсдийнхөө хэмээн тооцоогүй. Гэхдээ тэд цэргүүдийг болгоомжтойгоор сонсох бөгөөд тэднийг хэтэрхий хурцаар сөрөхгүй байхыг хичээнэ. Улс төрийн анхны үг хэллэгүүдийг л дөнгөж тайлж эхэлж байсан цэргүүд, хэдийгээр хэрсүү тариачны хувиар түүнтэй тааралдсан бүхий л ноёдыг сэрдэх боловч, юутай ч өөрсдийн төлөөлөгчдийнхөө үгийг анхааралтайгаар сонсоно; төлөөлөгчид нь эргээд Гүйцэтгэх Хорооны нөлөө бүхий удирдагчдыг хүндэтгэлтэйгээр сонсоно; удаахын хувьд гэх юм бол, тэдний хийж байсан бүхий л зүйл нь либерал хөрөнгөтний лугшилтыг сэтгэл түгшин сонсох байсан юм. Энэ доороос дээш хүртэлх сонсолт дээр бүхий л зүйлс тогтож байлаа – одоохондоо.

Гэсэн хэдий ч, доодчуулын зан төлөв нь гадаргуу дээр гарч ирэх нь зайлшгүй байсан ба хиймлээр бултсан эрх мэдлийн асуудал нь, өнгөлөн далдалсан хэлбэрээр хэдий ч, дахин товойж гарч ирсээр байлаа. “Цэргүүд хэнийг сонсохоо мэдэхгүй байна” хэмээн районууд болон мужууд гомдоллосон бөгөөд ингэснээр хос засаглалд сэтгэл ханамжгүй байгаагаа Гүйцэтгэх Хороонд илэрхийлнэ. Балтын болон Хар тэнгисийн флотуудын төлөөлөгчид 3-р сарын 16-нд, тэд түүнийг Гүйцэтгэх Хороотой гар гараасаа хөтлөлцөн явж байгаа тэр хэмжээгээр нь Түр Засгийн Газрыг хүлээн зөвшөөрөхөд бэлэн байгаа болохоо зарласан. Ө.х., тэдэнд түүнийг хүлээн зөвшөөрөх сонирхол огт байгаагүй. Цаг хугацаа өнгөрөхийн хэрээр, энэ нот улам чангарсан. “Арми болон хүн ам зөвхөн Зөвлөлийн удирдамжуудад л захирагдах ёстой” гэж 172-р нөөцийн хороо шийдсэн бөгөөд үүний урвуу теоремыг нь нэн даруй томьёолжээ: “Зөвлөлийн шийдвэрүүдтэй зөрчилдөж буй Түр Засгийн Газрын тэдгээр удирдамжуудад захирагдаж болохгүй.” Сэтгэл ханамж болон түгшүүр холилдсон мэдрэмжийн хамтаар, Гүйцэтгэх Хороо энэхүү нөхцлийг зөвшөөрнө. Шүдээ хавиралтын хамтаар, Түр Засгийн Газар үүнийг тэсвэрлэнэ. Аль алинд нь өөр хийх зүйл байгаагүй.

Аль 3-р сарын эхэнд л Зөвлөлүүд хамаг чухал хотуудад мөн аж үйлдвэрлэлийн төвүүдэд гараад ирчихсэн байлаа. Эндээс тэд дараачийн хэдэн долоо хоногуудын туршид бүхий л улс орон даяар тархсан. Тэд 4 болон 5-р сараас л тосгонуудыг эзэлж эхэлсэн. Анхандаа арми бараг л ганцаараа шахам тариачдын өмнөөс ярьсан юм.

Петроградын Зөвлөлийн Гүйцэтгэх Хороо, мэдээж хэрэг, улс орон даяарх ач холбогдлыг олж авсан. Бусад Зөвлөлүүд, Түр Засгийн Газрыг нөхцөлтэйгөөр дэмжих тогтоолуудыг ар араасаа гарган, нийслэлээр өөрсдийгөө залсан. Хэдийгээр Петроградын ба мужуудын Зөвлөлүүдийн хоорондох харилцаа нь эхний хэдэн саруудад нам тайвнаар мөн зөрчлүүд эсвэл ноцтой санал зөрөлдөөнүүдгүйгээр явагдсан боловч, юутай ч улс орныг хамарсан байгууллагын хэрэгцээ нь бүхий л нөхцөл байдлаас урган гарч байлаа. Хэмжээгүй эрхэт хаант засгийг түлхэн унагааснаас нэг сарын дараа, Зөвлөлүүдийн анхны зөвлөгөөнийг зарлан хуралдуулсан – гишүүнчлэлийн хувьд бүрэн бус хийгээд нэг талыг баримталсан. Хэдийгээр нийт төлөөлөгдсөн 185 байгууллагуудын гуравны хоёр орчим нь бүс нутгийн Зөвлөлүүд байсан боловч, эдгээр нь ихэвчлэн цэргүүдийн Зөвлөлүүд байлаа. Мөн фронт дээрх байгууллагуудын төлөөлөгчдийн хамтаар, эдгээр армийн төлөөлөгчид нь – голдуу офицерууд – дийлэнх олонхи болсон юм. Бүрэн төгс ялалт хүртэл дайныг үргэлжлүүлэх талаарх илтгэлүүд хийгээд тэдний туйлын дундыг баримтлагч байдлыг нь үл харгалзан, Большевикуудын эсрэг дуу алдалтууд сонсогдохоор байлаа. Зөвлөгөөн нь Петроградын Гүйцэтгэх Хороог 16 хуучинсаг хөдөөнийхнөөр дүүргэсэн бөгөөд ингэснээрээ түүний улс орон даяарх шинж чанарыг нь хуульчилсан.

Энэ нь барууны жигүүрийг улам хүчирхэгжүүлсэн. Одооноос эхлээд, тэд сэтгэл дундуур байгаа хүмүүсийг мужуудаар айлгах болно. Аль 3-р сарын 14-нд баталсан Петроградын Зөвлөлийн гишүүнчлэлийг журамлах тогтоолыг огт гүйцэлдүүлээгүй шахам. Шийдвэрийг

гаргадаг нь бүс нутгийн Зөвлөл биш, харин Бүх Оросын Гүйцэтгэх Хороо шүү дээ. Албан ёсны удирдагчид ийнхүү бараг л халдашгүй байр суурийг олж авсан юм. Хамгийн чухал шийдвэрүүдийг Гүйцэтгэх Хороо, эсвэл илүү зүйтэйгээр хэлэх юм бол, түүний ноёрхогч цөм нь, засгийн газрын цөмтэй урьдаас тохиролцсоноор, гаргадаг байлаа. Зөвлөл хажуу талд үлдсэн. Үүнийг тэд уулзалт цуглаанд тооцдог байлаа: “Тэнд, ерөнхий уулзалтуудан дээр, бодлогуудыг боловсруулдаггүй; эдгээр бүхий л ‘ээлжит чуулганууд’-ад практик ач холбогдол юу ч байхгүй” (Суханов). Энэ биеэ тоосон хувь тавилангийн эзэд удирдлагыг тэдэнд итгэмжлэн өгснөөрөө, Зөвлөлүүд өөрсдийнхөө үүргийг үндсэндээ биелүүлчихлээ хэмээн бодсон юм. Ирээдүй удалгүй тэдэнд энэ нь тийм биш болохыг харуулах болно. Массууд удаан хугацаагаар тэсэж тэвчиж чадна, гэхдээ тэд түүгээр хүссэн бүхнээ урлаж болох баримлын шавар огтхон ч биш. Мөн хувьсгалт эрин үеүдэд тэд хурдан суралцдаг. Хувьсгалын гол хүч нь энд оршдог юм.

* * *

Үйл явдлуудын цаашдын өрнөлийг илүү сайн ойлгохын тулд, хувьсгал эхэлснээс л хойш ойр дотно улс төрийн эвсэл байгуулж, Зөвлөлүүдийг, ардчилсан хотын захиргаануудыг, хувьсгалт ардчилал гэгчийн их хурлуудыг ноёрхож, тэр ч байтугай өөрсдийнхөө тогтмол хорогдож байсан олонхийг Үндсэн Хуулийн Чуулганд хүртэл аваачсан бөгөөд энэ нь аль хэдийн жаргасан нарны гэрэлтүүлж байсан толгодын орой гэлтэйгээр тэдний хуучин хүч чадлынх нь сүүлчийн тусгал болон хувирсан тэр хоёр намын шинж чанарууд дээр түр завсарлах шаардлагатай.

Оросын хөрөнгөтнүүд хэрвээ ардчилсан байхад хэтэрхий хожимдож хорвоо ертөнц дээр гарч ирсэн бол, Оросын ардчилал нь, адилхан шалтгааны улмаас, өөрсдийгөө социалист хэмээн үзэхийг хүссэн юм. Ардчилсан идеологи нь XIX зууны түршид авралгүйгээр үрэн таран хийгдчихсэн байв. XX зууны зааг дээр зогсох Оросын радикал сэхээтнүүд хэрвээ массуудад хүрэх замыг олохыг хүссэн бол, тэдэнд социалист өнгөлөн далдлалт хэрэгтэй байлаа. Энэ бол дараах хоёр завсрын намыг үүсэхэд хүргэсэн ерөнхий түүхэн шалтгаан нь юм: Меньшевикүүд болоод Социалист Хувьсгалчид. Гэсэн хэдий ч, тэдний аль аль нь өөрийн гэсэн гарал үүсэл болон өөрийн гэсэн идеологитой.

Меньшевикүүдийн үзэл бодол нь Марксист суурин дээр бүрэлдсэн. Оросын өнөөх түүхэн хоцрогдмол байдлын хор уршгаар, Марксизм тэнд анхандаа нэг их капиталист нийгмийн шүүмжлэл гэхээсээ илүү, улс орны хөрөнгөтний хөгжил дэвшлийн гарцаагүй байдалд нь зориулсан учирлал болсон. Түүнд хэрэг гарах тэр үед, үүний тусламжтайгаар хөгцөрсөн “Народник” сэхээтнүүдийн өргөн тойргуудыг хөрөнгөтний сүнсээр Европжуулахын тулд, түүх ийнхүү пролетарийн хувьсгалын чалхгүйжүүлсэн онолыг зальжнаар ашигласан юм. Меньшевикүүд нь уг процесст томоохон үүргийг гүйцэтгэсэн. Хөрөнгөтөн сэхээтнүүдийн зүүний жигүүрийг бүрдүүлж байсан тэд хөрөнгөтнүүдийг Думын эргэн тойронд хийгээд үйлдвэрчний эвлэлүүд дэх хуулийн дагуух үйл ажиллагаанд татагдаж байсан ажилчдын хамгийн дундыг баримтлагч давхаргатай холбож өгсөн юм.

Социалист Хувьсгалчид, эсрэгээрээ, онолын үүднээс Марксизмтай – зарим талаар түүнд бууж өгөн – тулалддаг байлаа. Тэд өөрсдийгөө сэхээтнүүд, ажилчид хийгээд тариачдын нэгдлийг – Шүүмжлэлт Шалтгааны удирдлаган дор болохыг нь хэлүүлэлтгүй ойлгомжтой биз – хэрэгжүүлж буй намд тооцдог байв. Эдийн засгийн талбарт бол, тэдний санаанууд нь хурдацтайгаар капиталист болон хувирч байгаа улс орон дахь тариачдын амьдралын зөрчилдөөн бүхий нөхцлүүдийн тусгал болсон янз бүрийн түүхэн хуримтлалуудын идэж шингээх аргагүй холион бантан байсан. Эсөрүүд ирж буй хувьсгалыг хөрөнгөтнийх биш, социалист ч биш, харин “ардчилсан” байх болно гэж бодсон: тэд нийгмийн агуулгыг улс төрийн томъёоллоор орлуулжээ. Тэд ийнхүү хөрөнгөтнүүд болон ажилчдын хоорондуурх замыг, мөн үүний үр дүнд, тэдний дээгүүрх арбитрын байр суурийг өөрсөддөө зориулан

зурагласан юм. Хоёрдугаар сарын дараа Эсерүүд уг байр сууринд маш ойртож очсон юм шиг санагдаж ч магадгүй.

Анхны хувьсгалын үеэс хойш, тэд тариачдад үндсээ шигтгэсэн байлаа. 1917 оны эхний саруудад, орон нутгийн сэхээтнүүд тэр чигтээ Народникуудын уламжлалт томьёоллыг – “Газар ба Эрх Чөлөө” – өөрсдийн болгон авсан. Үргэлж л цэвэр хотын нам хэвээр үлдсэн Меньшевикүүдээс ялгаатай нь, Социалист Хувьсгалчид орон нутгаас ер бусын хүчирхэг дэмжлэгийг олж авсан юм шиг санагдахаар байлаа. Үүгээр ч барахгүй, тэд бүр хотуудад хүртэл ноёрхож байсан: цэргүүдийн секцүүдээр нь дамжуулан Зөвлөлүүдэд, мөн тэдний тэнд үнэмлэхүй олонхийн саналыг цуглуулсан анхны ардчилсан хотын захиргаануудад. Уг намын хүч чадалд хил хязгаар гэж үгүй мэт санагдахаар байв. Үнэн хэрэгтээ, тэр бол улс төрийн гажуудал байсан юм. Орон болгоны хүүхдүүдийн шулганах нь үндэсний хэл биштэй л адилаар, хэний төлөө саналаа өгөхөө мэддэг тэр цөөнхөөс бусад нь бүгд түүнд саналаа өгдөг нам бол нам биш. Эсерүүдийн нам Хоёрдугаар сарын хувьсгал дахь бүрэн гүйцэд биш, хэлбэрт ороогүй хийгээд будилсан бүхний ариун дагшин нэр байдлаар гарч ирсэн. Хувьсгалын өмнөх өнгөрснөөс Кадетуудад эсвэл Большевикуудад саналаа өгөхөд хүрэлцэхүйц үндэслэлүүдийг өвлөж аваагүй хүн бүхэн Эсерүүдэд саналаа өгсөн. Гэхдээ Кадетууд нь өмч эзэмшигчдийн хаалттай тойрог дотор зогсдог байлаа. Большевикууд нь цөөхөн, буруугаар ойлгогдсон, тэр ч байтугай айдас хүргэм хэвээрээ байсан. Эсерүүдэд саналаа өгөх нь ерөнхийдөө хувьсгалд саналаа өгнө гэсэн үг бөгөөд цаашид ямар нэгэн үүрэг хариуцлагыг дагуулдаггүй байлаа. Хотуудад энэ нь цэргүүдийн тариачдын төлөөх намтай ойртох хүсэл тэмүүллийг нь, ажилчдын хоцрогдмол хэсгийн цэргүүдтэй дотносох хүсэл тэмүүллийг нь, хотын жижиг хүмүүсийн цэргүүд хийгээд тариачдаас ховхорчихгүй байх хүсэл тэмүүллийг нь илтгэж байсан юм. Анхандаа Эсерийн гишүүнчлэлийн үнэмлэх нь хувьсгалын байгууллаууд руу нэвтрэн орох эрхийн түр зуурын тасалбар байсан ба тэр илүү ноцтой шинж чанар бүхий өөр нэгэн үнэмлэхээр солигдох хүртлээ хүчинтэй хэвээр үлдсэн юм. Бүхнийг хийгээд бүгдийг өөртөө багтаах энэ аугаа намын талаар тэр ердөө л асар том тэгийн тоо байсан юм хэмээн зүйтэйгээр хэлсэн байдаг.

Анхны хувьсгалаас авхуулаад Меньшевикүүд хувьсгалын хөрөнгөтөн шинж чанараас нь либералуудтай нэгдэх шаардлагын гаргалгааг хийсэн бөгөөд тэд уг нэгдлээ найдваргүй холбоотон хэмээн үзсэн тариачидтай хийх нэгдлээс дээгүүр тавьдаг байлаа. Большевикууд, эсрэгээрээ, хувьсгалын бүхий л хэтийн төлвөө либерал хөрөнгөтнүүдийн эсрэг пролетарийн тариачидтай хийх нэгдэл дээр босгосон. Эсерүүд нь өөрсдийгөө юун түрүүнд тариачдын нам хэмээн тооцдог байсан хойно, хувьсгалаас Меньшевикүүд болон либерал хөрөнгөтнүүдийн нэгдлийн эсрэг тэнцвэржүүлэгч маягаар Большевикууд болон Народникуудын нэгдлийг хүлээлтэй байв. Үнэн хэрэгтээ, Хоёрдугаар сарын хувьсгалаас бид эсрэг бүлэглэлтийг нь олж харсан. Меньшевикүүд болон Социалист Хувьсгалчид нь, тэдний либерал хөрөнгөтнүүдтэй хийсэн эвслээр нөхөгдсөн, ойр дотно нэгдэл болж гарч ирсэн. Большевикууд нь улс төрийн албан ёсны талбар дээр бүхэлдээ тусгаарлагдсан.

Уг тайлбарлаж болшгүй мэт санагдах факт нь үнэн хэрэгтээ юмсын хуулиудтай бүхэлдээ нийцнэ. Тэдний уриануудад талтайгаар хандах нь орон нутагт өргөн дэлгэр байсныг үл харгалзан, Социалист Хувьсгалчид нь тариачдын нам байсан юм огтхон ч биш. Үнэхээр бодлогыг нь тодорхойлж, гишүүд дундаасаа сайдуудыг болон албан тушаалтнуудыг нэр дэвшүүлдэг байсан тэр намын үндсэн цөм нь босогч тариачин массуудтай гэхээсээ илүү, харин хотуудын либерал бас радикал тойргуудтай хавьгүй ойр дотно холбоотой байсан. 3-р сарын Эсерүүдийн карьерист үерийн ачаар аймшигтай хавагнасан энэ удирдагч цөм нь Эсер уриа лоозонгуудын дор жагсах тариачдын хөдөлгөөний цар хүрээнээс нь үхтлээ айсан. Эдгээр шинэхэн цутгасан Народникууд нь, мэдээж хэрэг, тариачдад бүхий л сайн сайхныг хүссэн боловч, тэд улаан азарган тахиаг [1] хүсээгүй. Босогч орон нутгийнхны өмнөх Эсерүүдийн айдас хүйдэс нь пролетарийн довтолгооны өмнөх Меньшевикүүдийн айдас хүйдэстэй параллель байв. Уг ардчилсан айдас хүйдэс нь нийлээд, дарлагдагсдын

хөдөлгөөний өмч эзэмшигч ангиудад авчирч буй маш бодит аюулын – тэднийг хөрөнгөтний ба газрын эзний реакци гэсэн нэг талд нэгтгэхэд хүргэсэн аюулын – тусгал нь байсан юм. Меньшевикүүдийн Гучков, Терещенко мөн Коновалов мэтийн үйлдвэрийн эзэд ба банкируудтай хийх эвсэл нь тэдний пролетарийн хөдөлгөөнөөс салах салалттай нь эн тэнцсэнтэй яг адилаар, Эсерүүдийн газрын эзэн Львовын засгийн газартай хийсэн эвсэл нь тэдний газрын хувьсгалаас салсан салалтынх нь дохио болсон. Меньшевикүүд ба Эсерүүдийн нэгдэл нь, эдгээр нөхцлүүдийн дор, пролетари болон тариачдын хамтын ажиллагааг биш, харин өмч эзэмшигч ангиудтай хийх эвслийн нэрийн өмнөөс, пролетариас хийгээд тариачдаас салсан намуудын эвсэл холбоог илтгэж байсан юм.

Дээр хэлсэн зүйлсээс энэ хоёр ардчилсан намын социализм нь хичнээн үлгэрийн байсан нь илэрхий харагдана; гэхдээ энэ нь тэдний ардчилал жинхэнэ байсан гэсэн үг огтхон ч биш. Эсрэгээрээ, социалист халхлалтыг шаардсан нь яг л ардчиллынх нь үхээнц байдал нь байсан юм. Оросын пролетари өөрсдийнхөө ардчиллын төлөөх тэмцлийг либерал хөрөнгөтнүүдтэй эвлэрүүлж болшгүй дайсагналын дунд явуулсан. Ардчилсан намууд нь, либерал хөрөнгөтнүүдтэй хийх эвсэл рүү явж орохдоо, зайлшгүйгээр пролетарийн эсрэг зөрчилдөөнд орсон. Зөвшилцөгчид болон Большевикуудын хоорондох цаашдын хэрцгий тэмцлийн нийгмийн үндсүүд нь нэг иймэрхүү байсан юм.

Бид хэрвээ дээр зурагласан процессуудыг тэдний нүцгэн анги давхаргын механизм руу нь буулгах юм бол, – оролцогчид нь, тэгээд бүр хоёр зөвшилцөгч намуудын удирдагчид нь хүртэл үүнийг, мэдээж хэрэг, бүрэн дүүрэн ухамсарлаагүй ч – түүхэн ажил үүргүүдийн дараах хуваарилалтыг олж авах болно. Либерал хөрөнгөтөн угаасаа массуудыг эзэмдэж чадахгүй байсан. Тэгэхээр, тэр хувьсгалаас айсан. Гэвч хөрөнгөтний хөгжил дэвшилд хувьсгал шаардлагатай байсан. Эрх дархтай хөрөнгөтнөөс дүү нар ба хүү нараас бүрдэх хоёр отряд салан явсан. Отрядуудын нэг нь ажилчид дээр очсон; нөгөөдөх нь тариачид дээр. Тэд өөрсдийгөө социалистууд ба хөрөнгөтөнтэй дайсагнагч хэмээн чин сэтгэлээсээ хийгээд гал халуунаар батлан харуулснаар, эдгээр ажилчид болон тариачдыг өөрсөддөө татахыг оролдсон. Энэ замаар, тэд үнэхээр ард түмэн дунд мэдэгдэхүйц нөлөөллийг олж авсан. Гэхдээ тун удалгүй тэдний санаануудынх нь үр нөлөө тэдний толгойнууд дээгүүр нь давж бадарсан. Хөрөнгөтөн үхлийн аюулыг мэдэрч, түгшүүр зарласан. Түүнээс салан явсан хоёр отряд, Меньшевикүүд болон Эсерүүд, хоёул өрх гэрийн тэргүүний дуудлагад нэгэн дуугаар хариу өгсөн. Хуучин санал зөрөлдөөнүүдээ мартахаар шийдсэн тэд мөр зэрэгцэн зогсоцгоож, массууд руу нуруугаа эргүүлэн, хөрөнгөтний нийгэмд туслалцаа үзүүлэхээр яаравчилсан.

Социалист Хувьсгалчид нь, бүр Меньшевикүүдтэй харьцуулахад хүртэл, сэвсгэр хийгээд сулбагар байдлынхаа хувьд цочирдмоор байлаа. Большевикуудад, бүхий л шийдвэрлэх мөчүүдэд, тэд зөвхөн гуравдугаар зэрэглэлийн Кадетууд шиг санагдсан. Кадетуудад бол тэд гуравдугаар зэрэглэлийн Большевикууд шиг харагдсан. Хоёр тохиолдлын аль алинд нь хоёрдугаар зэрэглэлийн байр суурийг нь Меньшевикүүд эзэлж байлаа. Тэдэнд өгсөн дэмжлэгийн хэврэг байдал хийгээд идеологийнх нь хэлбэргүй байдал нь үүнтэй нийцсэн боловсон хүчний сонголт өөд хөтөлсөн: хамаг Эсер удирдагчид нь гүйцэд бус, өнгөцхөн хийгээд дэврүүн найдваргүй байдлын тамгыг тээнэ. Бид ямарваа нэг дэгсдүүлэлтгүйгээр эгэл жирийн Большевик хамгийн нэрд гарсан Эсер удирдагчдаас илүү улс төр дэх, ө.х., анги давхаргуудын хоорондох харилцаан дахь, гярхай байдлыг харуулж байсан хэмээн хэлэх боломжтой.

Тогтсон шалгуур гэж үгүй Эсерүүд ёс суртахууны зайлшгүй шаардлагууддаа захирагдах хандлагуудыг харуулдаг байлаа. Уг ёс суртахуунч дүр исгэлтүүд нь тогтвортой дэмжлэг, тодорхой доктрин болон жинхэнэ ёс суртахууны тэнхлэг гэж байхгүй завсрын намуудыг тэгтлээ бусдаас ялгадаг тэдгээр аар саар луйвруудыг том улс төрд илрүүлэхэд нь тэдэнд өчүүхэн төдий ч саад болоогүй гэдгийг тайлбарлах шаардлагагүй биз.

Меньшевик-Эсер эвсэлд, маргаангүй тооны давуу нь Эсерүүдийн талд байсан гэдгийг үл харгалзан, удирдагч байр суурь нь Меньшевикүүдэд харьяалагдаж байлаа. Үүргүүдийн энэ хуваарилалтанд, орон нутаг дээгүүрх хотын ноёрхол, хөдөөний жижиг хөрөнгөтнүүд дээгүүрх хотын жижиг хөрөнгөтнүүдийн жинтэй байдал, тэгээд, эцэст нь, жинхэнэ Орос социологитой зууралдаж, хуучин Оросын түүхийн тарчиг байдлаар онгирдог сэхээтнүүд дээгүүрх “Марксист” сэхээтнүүдийн идеологийн давамгайлал нь ямарваа нэг хэмжээгээр илэрхийлэгдэж байсан юм.

Эргэлтийн дараах эхний хэдэн долоо хоногуудад зүүний намуудын нэг нь ч, бидний аль хэдийн мэдэхээр, нийслэлд жинхэнэ төвтэй байгаагүй. Социалист намуудын түгээмлээр хүлээн зөвшөөрөгдсөн удирдагчид нь гадаадад; хоёрдугаар зэрэглэлийн удирдагчид нь Алс Дорнодоос төв рүү хөдөлцгөөж байсан. Энэ нь түр зуурын удирдагчдын дунд хашир бөгөөд харзнах зан төлвийг үүсгэж, тэднийг бие биентэй нь улам дотносгосон. Удирдагч группүүдийн нэг нь ч тэдгээр долоо хоногуудад өөрсдийн санаануудаа эцсийг нь хүртэл аваачаагүй. Зөвлөл дэх намуудын тэмцэл нь туйлын эв найртай шинж чанартай байлаа: энэ нь бараг л нэгэн ижил “хувьсгалт ардчилал” доторх нюансууд төдий асуудал байсан юм. Церетелиг цөллөгөөс эргэж ирсний (3-р сарын 19) дараагаар, Зөвлөлийн удирдлага баруун руу – эрх мэдэл болон дайны төлөөх шууд хариуцлага өөд чиглэн – нилээд хурц эргэлт хийсэн гэдэг нь үнэн. Гэхдээ Большевикууд ч гэсэн 3-р сарын дундуур алдад мөн цөллөгөөс эргэж ирсэн Каменев, Сталин хоёрын нөлөөн дор баруун руу хурцаар эргэсэн учир, Зөвлөлийн олонхи болон түүний зүүний сөрөг хүчин хоёрын хоорондох зай нь 4-р сарын эхэн гэхэд магадгүй 3-р сарын эхэн дэхээсээ ч жижигрсэн байх. Жинхэнэ ялгарал арай хожим эхэлсэн. Огноог нь бүр яг таг заах хүртэл боломжтой: 4-р сарын 4, Лениний Петроградд ирсний дараачийн өдөр.

Меньшевик намд янз бүрийн урсгалуудынх нь толгой дээр хэд хэдэн суут хүмүүс байсан ч, түүнд ганц ч хувьсгалт удирдагч байгаагүй. Плеханов, Засулич, Дейч нараар, Оросын социал-демократизмын хөгшин багш нараар, толгойлуулсан туйлын барууны жигүүр нь бүр хэмжээгүй эрхэт хаант засгийн дор хүртэл эх оронч байр суурийг авчихаад байлаа. Хоёрдугаар сарын хувьсгалын яг босгон дээр, тэгтлээ өрөвдөлтэйгөөр өтөлсөн Плеханов ажил хаялтууд болон ажилчдын тэмцлийн бусад хэлбэрүүд нь Орост одоо гэмт хэрэг гэж тооцогдох болно хэмээн нэгэн Америк сонинд бичжээ. Мартов, Дан, Церетели зэрэг дүр төрхүүдийг багтааж байсан хуучин Меньшевикүүдийн арай өргөн тойргууд өөрсдийгөө Циммервалдын талынхан хэмээн тооцож, дайны төлөө хариуцлага хүлээхээс татгалзсан. Гэвч зүүний Меньшевикүүдийн, мөн түүнчлэн зүүний Эсерүүдийн, уг интернационализм нь олонхи тохиолдолд ардчилсан эсэргүүцлийг л халхалж байсан юм. Хоёрдугаар сарын хувьсгал нь эдгээр “Циммервалдистууд”-ын [2] олонхийг дайнтай эвлэрүүлэх бөгөөд тэд одооноос эхлэн дайн гэдэг чинь хувьсгалыг хамгаалахын төлөөх тэмцэл байсан болохыг нээн илрүүлэх болно. Дан болон бусдыг чирэн, хамгийн шийдэмгий байдлын хамтаар уг зам дээр гарсан нь Церетели байлаа. Дайны эхлэлийг Францад угтсан бөгөөд гадаадаас дөнгөж 5-р сарын 9-нд л хүрч ирсэн Мартов өчигдрийн санаа нэгт нөхөд нь Хоёрдугаар сарын эргэлтийн дараагаар, Германы абсолютизмын эсрэг хөрөнгөтний бүгд найрамдах улсын хамгаалалтыг өөрсдийнхөө гар дээр авахдаа Гед, Самба болон бусдын 1914 онд авсан тэр ижил байр суурин дээр очсоныг нь харахгүй байж чадаагүй. Хувьсгалд ямар нэгэн ноцтой үүрэг гүйцэтгээгүй Меньшевикүүдийн зүүний жигүүрийнх нь толгой дээр зогсож байсан Мартов нь Церетели, Дан хоёрын бодлогыг эсэргүүцсээр л байсан бөгөөд үүнтэй зэрэгцэн зүүний Меньшевикүүд болон Большевикуудын хоорондох ойртолтыг сөрсөөр л байсан. Церетели албан ёсны Меньшевизмийн нэрийн өмнөөс ярьсан бөгөөд маргаангүй олонхийг ардаасаа дагуулсан: хувьсгалын өмнөх эх орончид Хоёрдугаар сарын маркын эх орончидтой ямар ч хүндрэлгүйгээр нэгдсэн. Гэсэн хэдий ч, Плеханов нь өөрийн гэсэн групптэй байсан бөгөөд нэвт шувт шовинист уг групп нь намын, тэр ч байтугай Зөвлөлийн, гадна зогсож байлаа. Дундын намаасаа гараагүй Мартовын фракцад өөрийн гэсэн сонин ч, өөрийн гэсэн бодлого ч байгаагүй. Томоохон түүхэн үйл явдлуудын

цагт ямагт тэгдэг шигээ, Мартов авралгүйгээр будилж, агаарт санжганасан. 1917 онд, 1905 он дахь шигээ л, хувьсгал энэ суут хүнийг бараг л анзаараагүй юм.

Думын Меньшевик фракцын дарга Чхейдзе бараг л автоматаар Петроградын Зөвлөлийн, тэгээд дараагаар нь Төв Гүйцэтгэх Хорооны, дарга болсон. Тэр байнгын өөртөө итгэлгүй байдлаа байдаг л нэг тоглоом наргианаар халхлан, өөрийнхөө ажил үүргийг сэтгэлээсээ хандах хандлагынхаа бүхий л нөөц бололцоогоор адислахыг эрмэлзсэн. Тэр мужийнхаа арилгаж болшгүй тамгыг тээж явсан юм. Нар, усан үзмийн талбай, тариачид болон аар саар ханхүү нарын нутаг, цөөн тооны ажилчидтай, уулархаг Гүрж зүүний сэхээтнүүдийн маш өргөн давхаргыг үйлдвэрлэсэн – уян хатан хийгээд сэтгэлийн хөдлөл ихтэй боловч, дийлэнх олонхи нь жижиг хөрөнгөтний үзэл бодлоос дээш гарч чадаагүй. Дөрвөн Думын дөрвүүлэнд нь Гүрж Меньшевик гишүүдийг илгээсэн ба дөрвөн фракцын дөрвүүлэнд нь түүний гишүүд удирдагчийн үүргийг гүйцэтгэсэн. Гүрж нь Оросын хувьсгалын Жиронд болсон юм. XVIII зууны Жирондистууд нь хэрэв федерализмд буруутгагдаж байсан бол, Гүржийн Жирондистууд нь нэгдсэн бөгөөд хуваагдашгүй Оросын хамгаалалтаар эхлээд, салан тусгаарлалтаар дууссан.

Гүржийн Жирондын урагшаа гаргасан хамгийн нэрд гарсан дүр төрх бол маргаангүйгээр хоёрдугаар Думын гишүүн байсан Церетели бөгөөд тэр цөллөгөөс эргэж ирсэн даруйдаа Меньшевикүүдийг төдийгүй, мөн тухайн үеийн Зөвлөлийн олонхийг тэр чигт нь удирдах болсон. Онолч биш, бүр сэтгүүлч ч биш боловч, нэрд гарсан илтгэгч, Церетели нь өмнөд Францын төрлийн радикал байсан бөгөөд тийм хэвээрээ үлдсэн. Парламентын хэвшмэл нөхцлүүдэд тэр усан доторх жараахай шиг л байх байсан. Гэхдээ тэр хувьсгалт эрин үед төрсөн ба залуу зандан насандаа өөрийгөө Марксизмын дозоор хордуулчихсан байлаа. Ямар ч байсан, бүхий л Меньшевикүүд дундаас тэр хувьсгалын үйл явдлуудад хамгийн өргөн цар хүрээ хийгээд тууштай бодлогыг баримтлах хүсэл тэмүүллийг илрүүлсэн. Ийм л учраас, тэр өөр бусад хэнээс ч илүүтэйгээр Хоёрдугаар сарын дэглэмийн сүйрэлд хувь нэмрээ оруулсан. Хэдийгээр өчигдрийн хувьсгалт албадан хөдөлмөрлүүлэхийн ялтныг хөрөнгөтнүүдийн хуучинсаг төлөөлөгчидтэй нэгтгэсэн тэр доктринер шулуухан байдал нь үе үе түүнийг айлгадаг байсан боловч, Чхейдзе бүхэлдээ Церетелид захирагдсан.

Сүүлчийн Думын гишүүний байр суурьнаасаа шалтгаалан шинэхэн алдар нэрэнд хүрсэн Меньшевик Скобелев гэрийнхээ тайзан дээр төрийн зүтгэлтний дүрд тоглож буй оюутны сэтгэгдлийг төрүүлдэг байлаа – түүний залуухан үзэмж төрх бол үүний цорын ганц шалтгаан нь биш. Скобелев “хэтрүүлгүүд”-ийг нүхчин дарах, бүс нутгууд дахь зөрчлүүдийг намжаах, ерөнхийдөө хос засаглал дахь ан цавуудыг практикын үүднээс бөглөх зэргээр мэргэшсэн – 5-р сарын Эвслийн Засгийн Газар дахь Хөдөлмөрийн Сайдын заяагүй албан тушаалд томилогдох хүртлээ.

Меньшевикүүдийн дунд хамгийн нөлөө бүхий дүр төрх нь Дан, намын хуучин ажилчин байлаа – ямагт Мартовын хойноос хоёрдогч дүр төрхөд тооцогдсоор ирсэн нэгэн. Меньшевизм нь хэрэв ерөнхийдөө уналтын эрин үеийн Германы социал-демократизмын ёс суртахуун болон сэтгэлгээг мах цусандаа шингээсэн бол, Дан нь бараг Германы намын захиргааны гишүүн, арай жижигхэн цар хүрээтэй Эберт, шиг санагддаг байлаа. Герман Дан нь Орос Эбертийн Орост хэрэгжүүлэх гээд бүтэлгүйтсэн тэр бодлогыг нэг жилийн дараа Германд амжилттайгаар хэрэгжүүлсэн. Гэсэн хэдий ч, үүний шалтгаан нь хүндээ биш, харин нөхцөл байдалдаа байсан юм.

Зөвлөлийн олонхийн найрал хөгжим дэх эхний хийл хэрвээ Церетели байсан бол, Либер уушигныхаа бүхий л багтаамж болон цус хуралдсан нүднүүдийнхээ хамтаар цангинасан бишгүүрийг нь тоглож байлаа. Энэ бол Еврей Ажилчдын Нэгдэлд (Бундад) харьяалагдах Меньшевик – урт удаан хувьсгалт өнгөрсөнтэй, маш шударга, маш сэтгэлийн хөдөлгөөн ихтэй, маш уран цэцэн, маш хязгаарлагдмал, тэгээд өөрийгөө тууштай эх оронч хийгээд

төрийн төмөр зүтгэлтэн гэдгийг харуулах оргилуун тэмүүлэлтэй. Либер Большевикуудад чиглэсэн үзэн ядалтыг утгаар нь цацруулдаг байлаа.

Меньшевик удирдагчдын фаланксыг анхны хувьсгалын нэрд гарсан оролцогч, албадан хөдөлмөрлүүлэхэд хоригдож байсан, 3-р сард эх оронч үзлийнхээ үндсэн дээр намаасаа салсан, хуучин хэт зүүний Большевик Войтинскийгоор хааж болно. Меньшевикууд дээр очсон хойноо Войтинский нь, хүлээлтийн дагуу, мэргэжлийн Большевик залгигч болсон. Хуучин санаа нэгт нөхдийнхөө хяхан хавчлаган дээр Либертэй эн тэнцэхийн тулд, түүнд зөвхөн темперамент нь л дутагдаж байлаа.

Народникуудын штаб нь эн тэнцүү нэгэн жигд бус байсан боловч, хавьгүй ач холбогдол багатай бөгөөд бүүдгэр байсан юм. Туйлын барууны жигүүрийг нь бүрдүүлж байсан Ард Түмний Социалистууд гэгчдийг, тулаанч шовинизмоороо Плехановтай эн тэнцэх боловч, түүний авьяастай нь ч, түүний өнгөрсөнтэй нь ч эн тэнцэж чадахгүй, хөгшин цагаачлагч Чайковский удирдаж байв. Эсерүүд түүнийг "Оросын хувьсгалын эмээ" хэмээн нэрлэсэн ч, хичээл зүтгэлтэйгээр өөрийгөө Оросын эс хувьсгалын загалмайлсан эхийн хувиар тулгасан, хөгшин эмэгтэй Брешко-Брешковская түүний дэргэд байлаа. Залуу байхаасаа авхуулаад Народникуудыг хайрласаар ирсэн дивангалавын анархист Кропоткин дайныг ашиглаад өөрийнхөө бараг л хагас зууны туршид заасаар ирсэн бүх зүйлсээ үгүйсгэсэн: төр засгийг үгүйсгэгч маань Антантыг дэмжсэн ба Орос дахь хос засаглалыг буруутгасан – анархийн нэрийн өмнөөс биш, харин хөрөнгөтнүүдийн дан засаглалын нэрийн өмнөөс. Гэсэн хэдий ч, эдгээр хөгшин хүмүүс нь гол төлөв гоёл чимэглэлийн үүргийг гүйцэтгэсэн – Чайковский дараа нь, Большевикуудын эсрэг дайнд, Черчиллийн санхүүжүүлж байсан Цагаантны засгийн газруудын нэгийг нь толгойлсон гэдгийг эс тооцвол.

Эсерүүдийн дунд нэгдүгээр байрыг – бусдаасаа хол давуу, гэхдээ нам дотор биш, харин түүний дээгүүр нь – намд ажиллаж байсан ямар ч түүхгүй хүн, Керенский эзэлж байлаа. Хос засаглалын үе дэх хүч чадал нь түүний либерализмын сул талуудыг ардчиллын сул талуудтай хослуулж чадсанд нь оршиж байсан энэ аз завшаан тохиосон дүр төрхтэй бид цаашид олонтаа тааралдах болно. Түүний Эсерүүдийн нам дахь ёс төдий элсэн оролт нь ерөнхийдөө намуудад чиглэсэн Керенскийн дорд үзэх хандлагыг нь байхгүй болгоогүй: тэр өөрийгөө үндэстний шууд сонгогдсон нэгэнд тооцдог байлаа. Гэвч Эсерүүдийн нам нь тэр цаг гэхэд нам байхаа больж, үлэмж ба үнэхээр л үндэстний тэгийн тоо болчихсон байсан шүү дээ. Тэр Керенскийгээс өөртөө таарсан удирдагчийг олж авсан юм.

Ирээдүйн Хөдөө Аж Ахуйн Сайд, мөн хожим нь, Үндсэн Хуулийн Чуулганы дарга, Чернов бол маргаангүйгээр хуучин Эсерүүдийн намыг хамгийн сайнаар төлөөлж чадах дүр төрх бөгөөд түүнийг намд санаа өгөгч, намын онолч хийгээд удирдагч хэмээн тооцдог байсан нь тохиолдлын зүйл байгаагүй. Ихээхэн, гэхдээ хоорондоо уялдаа холбоогүй мэдлэгтэй, боловсролтой гэхээсээ илүү сайн уншсан хүн, Черновын мэдэлд, Орос залуучуудад тийм ч ихийг заалгүйгээр, тэдний төсөөллийг урт удаан хугацаагаар ховсодсон, тохиромжтой ишлэлүүдийн хязгааргүй их цуглуулга үргэлж бэлэн байдаг байв. Цорын ганц асуултанд л энэ олон үгтэй удирдагч хариулт өгч чадахгүй: тэр хэнийг, хаашаа удирдаж байна вэ? Ёс суртахуунчлал болон шүлгийн бадгуудаар амталсан Черновын хутгамал томьёоллууд бүхий л шийдвэрлэх мөчүүдэд тал бүрт чангаах хамгийн эрээн алаг сонсогчдыг хэсэгхэн хугацааны туршид нэгтгэсэн. Чернов өөрийн нам бүрдүүлэлтийн арга барилаа Лениний "сектантизм"-тай хамраа сөхөн харьцуулсан нь гайхаад байх зүйл биш.

Чернов Ленинээс таван өдрийн хойно гадаадаас ирсэн: Англи бага зэрэг тээнэгэлзсэний эцэст түүнийг явуулсан. Зөвлөлийн олон мэндчилгээнүүдэд түүний хамгийн том намынх нь удирдагч хамгийн урт илтгэлээрээ хариу барьсан ба Суханов, өөрөө хагас Эсер, үүнд нь дараах хариу үйлдлийг үзүүлжээ: "Тэр тэгтлээ чихэнд чийртэйгээр аялгуулан уншиж, маш сэжиг бүхий инээмсэглэж, нүдээ эргэлдүүлж, тийм, мөн эцэс төгсгөлгүйгээр, зорилт

эсвэл чиглэлгүйгээр ярьж байсан учраас, зөвхөн надаар ч зогсохгүй, Эсерүүдийн намын бусад олон зүтгэлтнүүд хөмсгөө зангидацгаан, толгойгоо сэгсэрцгээж байсан.” Хувьсгал дахь Черновын цаашдын бүхий л үйлдлүүд уг анхны илтгэлийнх нь хөглөснөөр өрнөсөн. Керенский, Церетели хоёрыг зүүнээс эсэргүүцэх гэж хэд хэдэн удаа оролдож үзээд, тал болгоноос хавчигдаж буйгаа мэдэрсэн Чернов нь тулалдалгүйгээр бууж өгөн, өөрийгөө цагаачлагчийн Циммервалдизмаасаа ангижруулж, Хавьтлын Комисст, хожим нь Эвслийн Засгийн Газарт элсэн орсон. Түүний хийсэн бүхий л зүйлс нь тохиромжгүй байсан. Тийм учраас тэр бүхий л асуудлуудаас бултахаар шийдсэн. Санал өгөхөөс түдгэлзэх явдал нь түүний хувьд улс төрийн амьдралын хэлбэр болж хувирсан. Түүний эрх мэдэл нь 4-10-р саруудын хооронд түүний намын эгнээнүүдээс нь ч илүү түргэнээр ширгэж алга болсон. Бие биенээ үзэн яддаг байсан Чернов, Керенский хоёрын хоорондын хамаг ялгааг нь үл харгалзан, тэд хоёулаа хувьсгалын өмнөх өнгөрсөнд, хуучин Оросын сулбагар нийгэмд, ард түмний массуудад заах, тэдний хамгаалагчид нь, мөн ивээн тэтгэгчид нь байх хүсэл тэмүүлээр шатаж байсан боловч, тэднийг сонсох, тэднийг ойлгох, тэднээс суралцах огт чадваргүй үхээнц хийгээд мэдэмхийрсэн сэхээтнүүдэд тэр чигтээ шигдээстэй байсан юм. Тэгээд массуудаас суралцахгүйгээр, хувьсгалт улс төр гэж байх боломжгүй.

Нам нь түүнийг хувьсгалын хамгийн өндөр албан тушаалууд өөд өргөсөн – Тариачдын Төлөөлөгчдийн Гүйцэтгэх Хорооны дарга, Дотоод Хэргийн Сайд, Урьтсан Парламентын дарга – Авксентьев нь төрийн зүтгэлтний төгс төгөлдөр шог зураг байсан юм: Орёл дахь охидын гимназийн дур булаам хэлний багш – түүний талаар хэлж болох бүхий л зүйл нь энэ. Түүний улс төрийн үйл ажиллагаа нь, мэдээж хэрэг, түүний хувийн зан чанараас нь хавьгүй илүү хөнөөлтэй болж таарсан.

Эсерүүдийн фракцад, мөн Зөвлөлийн эрх баригч цөмд, голдуу нүднээс далдуур хэдий ч, томоохон үүргийг гүйцэтгэж байсан нь Гоц байсан юм. Нэрд гарсан хувьсгалч гэр бүлээс гаралтай террорист, Гоц хамгийн ойр дотны улс төрийн найзуудаа бодвол мэдэмхийрэх нь арай бага бөгөөд хавьгүй ажил хэрэгч байсан. Гэхдээ “практикч” гэгчийн хувиар, тэр том асуудлуудыг бусаддаа үлдээгээд, өөрийгөө гал тогооны асуудлуудаар хязгаарласан. Тэр илтгэгч ч биш, бичээч ч биш байсан бөгөөд түүний гол нөөц бололцоо нь албадан хөдөлмөрлүүлэхэд өнгөрүүлсэн он удаан жилүүдээр худалдан авсан түүний хувийн эрх мэдэл нь байсан гэдгийг нэмэх шаардлагатай.

Народникуудын удирдагч тойргийнхны дундаас нэрлэчихэж болохоор хүн болгоныг бид үндсэндээ нэрлэж дуусгалаа. Тэдний дараагаар түүнийг Хоёрдугаар сарын Олимп уулны ноён оргил дээр яг хэрхэн авирч гарсныг нь хэн ч тайлбарлаж чадахгүй – түүний усан цэргийн офицерын дүрэмт хувцас нь шийдвэрлэх үүргийг гүйцэтгэсэн бололтой – Филипповский мэтийн бүхэлдээ санамсаргүй хүмүүс бий.

Гүйцэтгэх Хороон дахь хоёр эрх баригч намын албан ёсны удирдагчдын хажуугаар, мөн багагүй “тэнүүлчид,” зожиг улсууд, өнгөрсөн дэх хөдөлгөөний янз бүрийн үе шатуудад нь оролцогчид, эргэлтээс хавьгүй өмнө тэмцлээс хөндийрсөн бөгөөд ялалтат хувьсгалын туг далбаан дор шаламгайлан эргэж ирчихээд, одоо ямар ч намын гинж дөнгийг зүүхээр яаравчлаагүй тийм хүмүүс байсан. Хамаг үндсэн асуудлууд дээр “тэнүүлчид” Зөвлөлийн олонхийн шугамыг дагадаг байв. Анхандаа тэд бүр удирдах үүргийг хүртэл гүйцэтгэсэн. Гэхдээ албан ёсны удирдагчид нь цөллөгөөс болон гадаадаас хүрэлцэн ирэхийн хэрээр, эдгээр нам бусууд нь хоёрдугаар зэрэглэлийн байр суурь луу түлхэгдэн гарсан. Улс төр хэлбэрт орж эхэлсэн бөгөөд намын харьяалал түүний эрхүүд дотор нь нэвтрэн орсон.

Реакцийн талд харьяалагдах Гүйцэтгэх Хорооны дайснууд хожим нь түүн дэх Орос биш хүмүүсийн – Еврейчүүд, Гүржүүд, Латвичууд, Польшууд, гэх мэтчилэн – давамгайллыг удаа дараалан зааж өгсөн байдаг. Хэдийгээр Гүйцэтгэх Хорооны бүхий л гишүүнчлэлтэй харьцуулахад, Орос биш элементүүд нь өчүүхэн хувийг эзэлж байсан боловч, тэд юутай

ч – хурлын тэргүүлэгчид дунд, янз бүрийн комиссуудад, илтгэгчид дунд, гэх мэтчилэн – маш анзаарагдахуйц байр суурийг эзэлж байсан нь үнэн. Гол төлөв хотуудад төвлөрсөн дарлагдсан үндэстнүүдийн сэхээтнүүд хувьсгалт эгнээнүүд дотор элбэг дэлбэгээр урсаж орж ирсэн хойно, хувьсгалчдын арай ахмад үеийнхний дунд Орос биш хүмүүсийн тоо нь ялангуяа мэдэгдэхүйц байсан нь гайхаад байх зүйл биш. Тэдний туршлага – хэдийгээр үргэлж өндөр чанартай биш боловч – шинэ нийгмийн хэлбэрүүдийг нэвтрүүлэх тал дээр тэднийг орлуулж болшгүй болгосон. Гэсэн хэдий ч, Зөвлөлийн бодлогыг мөн хувьсгалын бүхий л замналыг Орос бишүүдийн сэжиг бүхий давамгайллаар тайлбарлах оролдлогууд бол цэвэр дэмийрэл. Үндсэрхэг үзэл нь, уг тохиолдолд ч гэсэн, жинхэнэ үндэстэнд, ө.х., ард түмэнд, чиглэсэн жигшин зэвүүцлээ илчилнэ: тэдний аугаа үндэсний сэрэлтийнх нь үед, тэднийг харийн ба тохиолдлын гарнууд дахь малнууд төдий болгон харуулснаараа. Гэхдээ Орос бишүүд яагаад мөн хэрхэн уугуул сая саяудын дээгүүрх тийм гайхамшгийг бүтээгч хүчийг олж авсан юм бэ? Үнэндээ гүн гүнзгий түүхэн өөрчлөлтийн мөчүүдэд улс үндэстний овор ихтэй хэсэг нь үргэлж өчигдөрхөн л хамгийн дарлагдсан байсан ба тийм ч учраас шинэ үүрэг даалгавруудад илэрхийлэл өгөхдөө хамгийн бэлэн байдаг тэдгээр элементүүдийг өөртөө татан ажиллуулдаг юм. Харийнхан хувьсгалыг удирддаг юм биш, харин үндэсний хувьсгал харийнхны хэргийг хийдэг юм. Дээрээс нэвтрүүлсэн томоохон реформуудад хүртэл ийм байсан. I Пётрын бодлого нь, хуучин замуудаас гарахдаа Орос бишүүд хийгээд гадаадуудыг өөртөө татан ажиллуулахдаа, үндэснийх байхаа болиогүй. Германы захын дүүргийн мастер, эсвэл Голланд хөлөг онгоцны ахмад нь тэр үед Оросын үндэсний хөгжлийн шаардлагуудыг нэгэн цагт Грекчүүдийн сургасан Орос санваартнууд эсвэл тэд өөрсдөө Оросын төр засгийг бүрэлдүүлсэн тэдгээр харийн омгуудаас гаралтай хэрнээ, мөн Орос биш хүмүүсийн давамгайллын талаар гомдоллосоор ирсэн Москвагийн Бояруудаас илүүгээр илэрхийлж байсан. Ямар ч байсан, 1917 оны Орос биш сэхээтнүүд нь, нэг зуун хувь Оросуудтай л яг адилаар, ижил намуудын дунд хуваагдаж, ижил нүгэл хилэнцүүдээс болж шаналж, мөн ижил алдаануудыг гаргасан бөгөөд Оросын хамгаалалт болон нэгдмэл байдлын төлөөх онцгой мэрийлтийг харуулж байсан нь яг Меншевикүүд болон Эсерүүдийн дундах тэр Орос бишүүд байсан юм.

Гүйцэтгэх Хороо, ардчиллын хамгийн дээд байгууллага, нэг иймэрхүү харагдаж байлаа. Төөрөгдлүүдээ гэсэн ч, өрөөсгөл үзлүүдээ хадгалан үлдсэн хоёр нам, үгнээс үйл хэрэгт шилжих чадваргүй удирдагчдын штабтайгаар, ийн зуун зуунуудын гинж дөнгийг тасчин хаяж, шинэ нийгмийн суурийг тавь хэмээн дуудагдсан хувьсгалын толгой дээр хүрэлцэн ирсэн юм. Зөвшилцөгчдийн бүхий л үйл ажиллагаа нь ард түмний массуудыг туйлдуулж, иргэний дайны донсолгоонуудыг бэлтгэсэн тарчлаант зөрчилдөөнүүдийн нэгэн урт гинж болж хувирсан.

* * *

Ажилчид, цэргүүд хийгээд тариачид үйл явдлуудыг нухацтайгаар хүлээж авсан. Тэдний байгуулсан Зөвлөлүүд нь хувьсгалыг төрүүлсэн тэр гай гамшгуудыг нэн даруй зайлуулж эхлэх шаардлагатай гэж тэд бодсон. Тэд бүгд Зөвлөлүүд дээр очсон. Хүн бүхэн л зовлон шаналлуудаа тэнд аваачсан. Тэгээд зовлон шаналалгүй хүн гэж хаа байсан юм бэ? Тэд шийдэл шаардаж, туслалцаанд найдаж, шударга ёсыг хүлээж, нөхөн төлбөр шалгаасан. Хүсэлт гаргагчид, гомдоллогчид, зарга үүсгэгчид, буруутгагчид эцэст нь тэд дайсагнагч хүчийг өөрсдийнхөөрөө орлууллаа гэж итгэцгээсэн. Ард түмэн Зөвлөлд итгэж байна, ард түмэн зэвсэгтэй, тэгэхээр Зөвлөл нь засаглагч хүч. Хэрэг явдлыг тэд тэгж ойлгож байсан – тэгээд үнэхээр тэдний зөв байгаагүй гэж үү? Цэргүүд, ажилчид, цэргүүдийн эхнэрүүд, жижиг худалдаачид, албан хаагчид, ээжүүд, аавуудын тасралтгүй урсгал хаалгануудыг нээсээр, хаасаар, эрж хайсаар, асууж сурагласаар, үйлж унжсаар, шаардлага тавьсаар, арга хэмжээ авахад хүчилсээр – заримдаа бүр яг ямар арга хэмжээ гэдгийг нь заасаар – Зөвлөлийг хэргийн мөн чанарт хувьсгалт хүч болгож хувиргасан. "Энэ нь огт Зөвлөлийн өөрийнх нь ашиг сонирхолд байгаагүй, эсвэл ямар ч байсан түүний төлөвлөгөөнүүдийнх

нь нэгэн хэсэг байгаагүй” гэж, мэдээж хэрэг, уг процессын эсрэг бүхий л хүч чадлаараа тулалдсан бидний танил Суханов гомдолложээ. Гэхдээ хэр амжилттайгаар? Хөөрхий, тэр удалгүй “Зөвлөлийн аппарат өөрийн эрхгүйгээр, автоматаар, Зөвлөлийн хүсэл зорилгыг сөрөн, улам буудайгүйгээр тээрэмдэх болсон албан ёсны төр засгийн аппаратыг шахан зайлуулж эхэлсэн” болохыг хүлээн зөвшөөрөхөөс өөр аргагүй болсон. Дагаар оролтын доктринерууд, энэ сул тээрэмдэлтийн механикчид юу хийсэн юм бэ? “Бид өөрсдийгөө үүнтэй эвлэрүүлээд,” Сухановын гуниглан өчсөнөөр, “Мариинскийн Ордон нь тэднийг гүйцэлдүүлж байгаа гэх үлгэрийг хадгалан үлдээхийн хажуугаар, захиргааны тусдаа ажил үүргүүдийг өөрсөд дээрээ авах шаардлагатай болсон.” Дайн болон хувьсгалын галд автан, сүйрлийн ирмэг дээр очсон улс оронд эдгээр хүмүүсийн хийгээд завгүй сууж байсан зүйл бол энэ: ард түмний органикаар нулимж хаясан засгийн газрын нэр төрийг дүр үзүүлэлтийн арга хэмжээнүүдээр хамгаалаад. Хувьсгал үхвэл үхэг, гэхдээ үлгэр мандтугай!.. Энэ хооронд, эдгээр хүмүүсийн хаалгаараа хөөж гаргасан эрх мэдэл нь цонхнуудаар нь мөлхөн буцаж орж ирсээр, тэгэх болгондоо тэднийг сандаргасаар, мөн тэднийг инээдтэй эсвэл хямдхан харагдуулсаар.

2-р сарын 28-ны шөнө Гүйцэтгэх Хороо нь монархист хэвлэлүүдийг хаасан бөгөөд сонин хэвлэлүүдэд зориулсан лиценз олгох систем тогтоосон. Эсэргүүцлүүд сонсогдож байлаа. Бусдын амыг хамхиад сүрчихсэн тэдгээр хүмүүс нь ялангуяа чангаар хашгичсан. Хэдхэн өдрийн дараа Хороо нь хэвлэлийн эрх чөлөөний асуудлыг дахин авч үзэх шаардлагатай болсон: реакцийн сонингуудын хэвлэлтийг зөвшөөрөх үү, үгүй юу? Санал зөрөлдөөнүүд гарсан. Сухановын төрлийн доктринерууд туйлын хэвлэлийн эрх чөлөөний төлөө зогсож байв. Чхейдзе анхандаа түүнтэй санал нийлээгүй: яаж заналт дайснуудынхаа хяналтгүй мэдэлд зэр зэвсэг үлдээж болох юм бэ? Бүхий л асуудлыг засгийн газарт хүлээлгэн өгөх тухай бодол, дашрамд хэлэхэд, хэний ч санаанд орж ирээгүй. Тэртэй тэргүй, тийм бодол нь огт тусгүй байх байлаа: хэвлэлийн ажилчид зөвхөн Зөвлөлийн тушаалуудыг л хүлээн зөвшөөрч байсан юм. 3-р сарын 5-нд Гүйцэтгэх Хороо нь дараахыг бататгасан: барууны хэвлэлүүд хаагдсан ба шинэ сонингуудын хэвлэлт нь Зөвлөл зөвшөөрөл олгосон эсэхээс шалтгаална. Гэхдээ дөнгөж 3-р сарын 10-нд л, хөрөнгөтөн тойргуудын шахалтан дор, уг тогтоолыг хүчингүй болгосон. “Учир ойлгож эхлэхэд тэдэнд гуравхан хоног л хангалттай байсан” гэж Суханов баяр хөөр болжээ. Үндэслэлгүй баяр хөөр! Хэвлэл нийгмийн дээр зогсдоггүй. Хувьсгалын үе дэх үүний оршин тогтнолын нөхцлүүд нь хувьсгалын өөрийнх нь явцын тусгал нь юм. Удаах нь иргэний дайны шинж чанарыг олж авах үед, эсвэл олж авах бололцоотой болох үед, дайтагч талуудын аль нь ч нөлөөллийнхөө бүс дэх дайсны хэвлэлийн оршин тогтнолыг зөвшөөрөхгүй – тэр зэр зэвсгийн агуулахууд, төмөр замууд, хэвлэх үйлдвэрүүдийг хяналтаасаа гаргахгүйн л адилаар. Хувьсгалт тэмцэлд хэвлэл бол ердөө л нэгэн төрлийн зэвсэг. Үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх нь, ямар ч байсан, амьд явах эрхээс илүү эрхэм дээд биш. Тэгээд хувьсгал удаах эрхийг ч гартаа авдаг. Бид дараахыг хууль байдлаар гаргаж тавьж болно: хувьсгалт засгийн газруудын хөтөлбөр гүехэн байх тусмаа, тэд өнгөрсөнтэй илүү зангидагдсан байх тусмаа, тэдний роль нь илүү хуучинсаг байх тусмаа, тэд улам либерал, улам тэвчээртэй, тэдний реакцид хандах хандлага улам “өгөөмөр” байх болно. Тэгээд эсрэгээрээ, тэдний үүрэг даалгаврууд нь илүү үлэмж байх тусмаа, тэдний сүйтгэх ёстой хууль ёсоор эдэлж буй эрхүүд хийгээд ашиг сонирхлуудын тоо нь илүү олон байх тусмаа, хувьсгалт хүч нь улам төвлөрөл өндөртэй байх ба түүний диктатур нь улам нүцгэн байх болно. Сайн ч бай муу ч бай, ийм замаар л хүн төрөлхтөн өнөөг хүртэл урагшилсаар ирсэн.

Зөвлөл хэвлэлийн хяналтыг өөрийнхөө гарт үлдээхийг хүссэн нь зөв байсан. Тэр яагаад үүнийг ийм амархан тавиад явуулчихав аа? Тэр ерөнхийдөө ноцтой тэмцлээс тагталзсан учраас. Дайны тухай, газрын тухай, тэр ч байтугай бүгд найрамдах улсын тухай хүртэл, тэр юу ч хэлээгүй. Хуучинсаг хөрөнгөтнүүдэд эрх мэдлийг хүлээлгээд өгчихсөн байсан түүнд барууны хэвлэлээс айх шалтгаан ч, үүнтэй тулалдах боломж ч байгаагүй. Засгийн газар харин хэдхэн сарын дараа, Зөвлөлийн дэмжлэгтэйгээр, зүүний хэвлэлийг өршөөл

энэрэлгүйгээр нухчин дарж эхэлсэн. Большевик сонингууд ар араасаа хаагдсан.

3-р сарын 7-ны өдөр Керенский Москвад уран уншлага хийж байлаа: “II Николай миний гарт байна... Би хэзээ ч Оросын хувьсгалын Марат болохгүй... II Николай миний хувийн харгалзалтан дор Англи руу явах болно...” Хатагтай нар цэцэг шидэлсэн. Оюутнууд алга ташсан. Гэхдээ доодчуул бужигнасан. Өнөөг хүртэл нэг ч ноцтой хувьсгал, ө.х., ямарваа нэг алдах юмтай хувьсгал, түлхэн унагаагдсан хаанд хил даван зугтах боломжийг олгож байгаагүй. Ажилчид болон цэргүүдээс тасралтгүй шаардлагууд цуварсан: Романовуудыг баривчил. Гүйцэтгэх Хороо уг асуудал дээр ямар нэгэн тоглоом шоглоом байж болохгүйг мэдэрсэн. Романовуудын асуудлыг Зөвлөл өөрийн гартаа авах хэрэгтэй гэж шийдэгдсэн: засгийн газар итгэл найдвар хүртэх гавьяагүй болохыг ил тодоор зарласан. Гүйцэтгэх Хороо бүхий л төмөр замуудад нэг ч Романовыг явуулахгүй байх тушаал өгсөн – Царийн галт тэрэг төмөр замуудаар тэнүүчилж явах болсон шалтгаан нь энэ. Гүйцэтгэх Хорооны гишүүдийн нэг, ажилчин Гвоздев, барууны Меньшевик, Николайг баривчлах томилгоонд явсан. Керенский үгүйсгэгдсэн – тэгээд түүний хамтаар засгийн газар. Гэхдээ огцрохын оронд, тэр үг дуугүйгээр захирагдсан. 3-р сарын 9-н гэхэд л, засгийн газар нь Николайг Англид аваачих санаагаа “хөсөр хаясан” болохыг Чхейдзе Гүйцэтгэх Хороонд тайлагнаж байв. Царийн гэр бүл нь Өвлийн Ордонд гэрийн хорионд орсон. Гүйцэтгэх Хороо ийнхүү дэрэн дороосоо эрх мэдлийг хулгайлсан юм. Тэгээд фронтоос ирэх шаардлагууд нь улам бүр цөхрөлтгүй болсон: хуучин Царийг Петропавловск цайз руу шилжүүл.

Хувьсгалууд ямагт өмч хөрөнгийн дахин хуваарилалтыг – хууль тогтоох арга замуудаар төдийгүй, мөн масс булаан эзлэлтүүдээр – багтаасаар ирсэн. Ямар ч газрын хувьсгал нь өөрөөр өрнөж байгаагүй: хуулийн реформ ямагт улаан азарган тахианы хойноос хоцорч явдаг. Хотуудад булаан эзлэлтүүдийн роль нь хамаагүй жижигхэн байсан: хөрөнгөтний хувьсгалууд нь хөрөнгөтний өмчлөлийн харилцааг үндсээр нь зулгаах үүрэг даалгаврыг урдаа тавьж байгаагүй. Гэхдээ өнгөрсөнд ард түмний дайснуудад харьяалагддаг байсан барилгуудыг массууд олон нийтийн ашиглалтанд зориулж булаан эзэлж байгаагүй, тийм хувьсгал хэзээ ч байгаагүй гэмээр. Хоёрдугаар сарын эргэлт өнгөрөв үү үгүй юу намууд газар доорхыг орхин гарч ирсэн, үйлдвэрчний эвлэлүүд бий болсон, тасралтгүй уулзалт цуглаанууд болсон, район бүр Зөвлөлүүдтэй байсан – эд бүгдэд байр сав шаардлагатай байсан. Байгууллагууд царист сайдуудын эзгүй зуслангийн байшингуудыг эсвэл Царийн балетчдын хоосон орд харшуудыг булааж авсан. Хохирогчид нь гомдоллосон, эсхүл эрх мэдэлтнүүд нь өөрсдийнхөө санаачилгаар хөндлөнгөөс оролцсон. Гэхдээ эзлэн түрэмгийлэгчид үнэхээр л эрх мэдлийг эзэмшиж байсан бөгөөд албан ёсны эрх мэдэл нь сүнс байсан хойно, прокурорууд нь, түүний тийм ч төвөгтэй биш ажил үүргүүдийн төлөө эзэнт гүрний гишүүд ард түмний эд баялгаас түүнд тэгтлээ өгөөмрөөр төлсөн, зарим нэг балетчны гишгэлэгдэн хаясан эрхүүдийг нөхөн сэргээхийн тулд явж явж өнөө Гүйцэтгэх Хороонд хүсэлт гаргах ёстой болсон. Хавьтлын Комиссыг, хүлээлтийн дагуу, хөдөлгөөнд оруулсан, сайдууд хуралдсан, Гүйцэтгэх Хорооны Товчоо зөвлөлдсөн, төлөөллийг эзлэн түрэмгийлэгчид рүү илгээсэн – тэгээд хэрэг явдал нь сар сарын хугацаагаар сунжирсан.

Суханов, “зүүний үзэлтэн”-ий хувиар, хууль тогтоох замаар өмчлөх эрхүүд рүү хамгийн радикалаар халдан орохыг тэр ердөөсөө эсэргүүцээгүй боловч, нөгөө талдаа тэр “бүхий л хүчээр булаан эзлэлтүүдийн хорсолт дайсан” байсан хэмээн мэдэгджээ. Золгүй зүүний үзэлтнүүд ямагт л иймэрхүү заль мэхүүдээр өөрсдийнхөө дампуурлыг халхалсаар ирсэн. Жинхэнэ хувьсгалт засгийн газар байр савнуудыг албадан хураах тогтоолуудыг цагт нь гаргаснаар, эдгээр эмх замбараагүй булаан авалтуудыг хамгийн бага боломжит түвшинд аваачих боломжтой байсан болох нь эргэлзээгүй. Гэхдээ зүүний Зөвшилцөгчид, дараа нь болгоомжтойгоор массуудад – гэгээн цагаан өдрөөр – хувьсгалт хууль ёсыг хүндэтгэх талаар номлохын тулд, өмч хөрөнгийн фанатикуудад эрх мэдлийг хүлээлгээд өгчихсөн. Петроградын уур амьсгал нь платонизмд тааламжтай биш.

Талхны дарааллууд хувьсгалд эцсийн түлхэлтийг өгсөн. Тэд мөн шинэ дэглэмд нүүрлээд буй анхны аюул нь болж таарсан. Зөвлөлийн бүр анхны чуулган дээр л хүнсний комисс томилохоор шийдэгдсэн. Засгийн газар нь нийслэлийг хэрхэн тэжээх тухай бодож нэг их тархиа гашилгаагүй. Тэр түүнийг өлсгөлөнгөөр номхотгохын эсрэг байхгүй байлаа. Уг үүрэг даалгаврыг цаашид Зөвлөл үүрсэн юм. Түүний мэдэлд, өмнө нь хөрөнгөтнүүдийн эдийн засгийн хийгээд захиргааны байгууллагуудад ажиллаж байсан, тодорхой практик туршлагатай эдийн засагчид ба статистикчид байсан. Тэд бол голдуу Громан, Череванин мэтийн барууны Меньшевикүүд, эсвэл Базаров, Авилов мэтийн алс баруун руу хөдөлсөн хуучин Большевикууд. Гэхдээ тэд нийслэлийг тэжээх үүрэг даалгавар луу бараг л орж ч амжаагүй шахам байхдаа, бүхий л нөхцөл байдал нь тэднийг дамын наймааг хазаарлаж, зах зээлийг зохион байгуулах туйлын радикал арга хэмжээнүүдийг санал болгохоос өөр аргагүй болгож байгааг олж мэдсэн. Нэг нь нөгөөгөө дагасан Зөвлөлийн чуулгануудаар, бүхий л үр тарианы агуулахыг улсын өмч гэж зарлах, талханд зориулсан тогтмол үнийн тогтоолт – аж үйлдвэрлэлийн бүтээгдэхүүнүүдэд зориулсан төстэй үнэтэй тохиромжтой, аж үйлдвэрлэл дээгүүрх төр засгийн хяналт, хөдөө орон нутагтай хийх бараа таваарын журамласан солилцоо зэргийг оролцуулаад, “дайны социализм”-ын арга хэмжээнүүдийн бүхэл бүтэн систем батлагдсан. Гүйцэтгэх Хорооны удирдагчид бие биентэйгээ түгшүүр бүхий харцнуудыг солилцсон; гэсэн хэдий ч, өөр юу санал болгохоо мэдээгүй тэд эдгээр радикал тогтоолуудыг дэмжсэн. Хавьтлын Комиссын гишүүд дараа нь, багагүйгээр ичиж зовон байж, тэднийг засгийн газарт дамжуулсан. Засгийн газар тэднийг судалж үзэхээ амласан. Гэхдээ өөрсдийгөө болон өөрсдийн найзуудаа хянах, албадах, эсвэл боломжит бүхий л замаар хяргаж багасгах хүсэл тэмүүлэл Ханхүү Львовт ч, Гучковт ч, Коноваловт ч байгаагүй. Зөвлөлийн бүхий л эдийн засгийн арга хэмжээнүүд төр засгийн аппаратны идэвхгүй эсэргүүцлийн өмнө тоос болон замхарсан – бүс нутгийн Зөвлөлүүд нь тэднийг бие даан гүйцэлдүүлээгүй тэр хэмжээгээр. Петроградын Зөвлөлийн хүнсний хангамжийн талбарт авсан цор ганц практик арга хэмжээ бол хэрэглэгчийн хатуу чанга норм доторх хязгаарлалт байсан юм: биеийн хүчний хөдөлмөр эрхэлдэг хүмүүст нэг фунт хагас талх, бусдад нь – нэг фунт. Энэ хязгаарлалт нь нийслэлийн хүн амын жинхэнэ хүнсний төсөвт бараг л ямар ч өөрчлөлт оруулаагүй болох нь үнэн: нэг фунт ба нэг фунт хагас – үүгээр амьдарч болно. Өдөр тутмын хагас өлсгөлөн байдлын гай зовлон нь урд хэвээрээ байна. Хэд хэдэн жилүүдийн турш – саруудын биш, харин жилүүдийн – хувьсгал нь хонхойсон ходоодон дээрээ бүсээ улам чангаар бүслэх шаардлагатай болох болно. Тэр уг сорилтыг даван туулах болно. Одоо түүнийг тарчилгаж байгаа тэр зүйл бол өлсгөлөн биш, харин эргэлзээ, хоёрдмол замнал, маргаашийн талаарх тодорхойгүй байдал. 32 сарын дайны хурцатгасан эдийн засгийн хүндрэлүүд шинэ дэглэмийн хаалганууд хийгээд цонхнуудыг нь тогшиж байна. Ачаа тээврийн хямрал, янз бүрийн түүхий эд материалуудын хомсдол, тоног төхөөрөмжийн ихээхэн хэсгийнх нь элэгдэл, аймшигтай инфляци, бараа таваарын эргэлт дэх нуран уналт – эд бүгд нь зоримог ба шуурхай арга хэмжээнүүдийг шаарддаг. Гэхдээ эдгээр асуудлуудыг эдийн засгийн үүднээс авч үзэж байх зуураа, Зөвшилцөгчид тэдний шийдлийг нь улс төрийн үүднээс боломжгүй болгосон. Тэдэнтэй тулгарсан хамаг эдийн засгийн асуудлууд нь хос засаглалын зэмлэл болж хувирсан ба тэдний гарын үсэг зурах шаардлагатай болсон шийдвэр бүр хуруунуудыг нь тэвчихийн аргагүйгээр түлсэн.

Хүч чадал болон хоорондын харилцааны үлэмж сорилт нь найман цагтай ажлын өдрийн асуудал байсан юм. Бослого ялсан, гэхдээ бүх нийтийн ажил хаялт үргэлжилсэн хэвээр. Ажилчид дэглэм дэх өөрчлөлт нь тэдний хувь тавиланд ч мөн өөрчлөлтийг авчрах ёстой гэдэгт ноцтойгоор итгэсэн. Энэ нь шинэ эрх баригчдыг – либерал хийгээд социалист аль алийг нь – нэн даруй сандаргасан. Эх оронч намууд болон сонингууд уриална: “Цэргүүд хуарангууд руу, ажилчид цехүүд рүү!” “Энэ чинь тэгээд бүхий л зүйлс урьдын адилаар үлдэнэ гэсэн үг үү?” гэж ажилчин асууна. “Одоохондоо” гэж Меньшевикүүд ичингүйрэн хариулна. Гэвч ажилчид ойлгож байгаа: хэрэв яг одоо өөрчлөлт гарахгүй юм бол, ахиад хэзээ ч өөрчлөлт гарахгүй. Хөрөнгөтнүүд нь ажилчидтай тооцоо бодох үүрэг даалгаврыг социалистуудад үлдээсэн. Байгуулсан ялалт нь “түүний хувьсгалт тэмцэл дэх ажилчин

ангийн байр суурийг хангалттай баталгаажуулсан” болохыг зааж өгөн, – үнэн хэрэгтээ, либерал газрын эзэд засгийн эрхэнд гараагүй билүү? – Гүйцэтгэх Хороо 3-р сарын 5-ны өдрийг Петроград районд ажлаа дахин эхлүүлэх өдөр гэж тунхагласан. Ажилчид цехүүд рүү! Боловсролтой анги давхаргуудын – либералууд, өөрсдийн социалистуудын хамтаар – төмрөөр хуягласан эготизм нь нэг иймэрхүү. Эдгээр хүмүүс сэтгэл дундуур байдал мөн итгэл найдварын дийлдэшгүй шахалтаар бослого өөд түлхэгдсэн сая сая ажилчид болон цэргүүдийг ялалт байгуулчихаад амьдралын хуучин нөхцлүүдтэй өөрсдийгөө номхноор эвлэрүүлнэ хэмээн итгэсэн юм. Түүхэн бүтээлүүдээс тэд өмнөх хувьсгалуудад үйл явдал нэг иймэрхүү байдлаар өрнөсөн гэсэн сэтгэгдлийг авсан юм шиг байна. Гэхдээ үгүй, бүр өнгөрсөнд хүртэл үйл явдал тэгж өрнөж байгаагүй. Хэрвээ ажилчдыг хуучин жүжгүүд рүү нь тууж оруулж байсан бол, энэ нь гагцхүү, ар араасаа цуварсан ялагдлууд хийгээд хууран мэхлэлтүүдээр дамжих, тойруу замаар л байсан. Марат улс төрийн эргэлтүүдийн энэхүү харгис нийгмийн гажуудлыг хурцаар мэдэрдэг байсан. Тийм ч учраас албан ёсны түүхчид тэгтлээ сайтар түүнийг гүтгэн гүжирддэг юм. Түүний 1792 оны 8-р сарын 10-ны эргэлтээс нэг сарын өмнө бичсэнээр: “Ичгүүргүй баячууд тэдэнтэй хог шаарнууд мэтээр харьцах ба Ромчууд өөрсдийг нь бусдаас ялгаруулдаг тэр цинизмээрээ тэднийг нэг удаа пролетари [3] хэмээн нэрлэж байсан, тэр нийгмийн хамгийн доогуур анги давхаргууд л, тэдгээр бүхий л эрх дархгүйчуул л зөвхөн хувьсгалыг гүйцэлдүүлж бас хамгаалдаг юм.” Эрх дархгүйчууд хувьсгал юуг өгөх вэ? “Анхандаа тодорхой амжилтуудыг олох боловч, хөдөлгөөн явж явж ялагддаг; түүнд үргэлж мэдлэг, чадвар, арга замууд, зэр зэвсэг, удирдагчид хийгээд үйл ажиллагааны тодорхой төлөвлөгөө дутагддаг; тэр туршлагатай, овсгоотой бөгөөд заль мэхтэй хуйвалдагсдын эсрэг хамгаалалтгүй хэвээрээ үлддэг.” Керенский Оросын хувьсгалын Марат болохыг хүсээгүй нь гайхаад байх зүйл гэж үү?

Оросын аж үйлдвэрлэлийн хуучин ахмадуудын нэг, В. Ауэрбах, “доодчуул хувьсгалыг нэг тийм багт наадамтай адилхан зүйл хэмээн ойлгосон: үйлчлэгчид, жишээ нь, бүхий л өдрийн туршид алга болж, улаан тууз зүүн зугаалж, автомашин унан ийш тийш давхиж, өглөө зөвхөн өөрсдийгөө угаахын тулд орж ирчихээд, дахиад хөгжилдөхөөр эргээд гарч байсан” болохыг зэвүүцэлтэйгээр өгүүлжээ. Хувьсгалын доройтуулагч үр нөлөөг батлан харуулахыг оролдохдоо, уг буруутгагч маань үйлчлэгчдийн байгаа байдлыг хөрөнгөтөн хатагтайн өдөр тутмын амьдралыг төгс төгөлдрөөр хуулбарлах – магадгүй, улаан туузнаас бусдаар – яг тэдгээр шинж тэмдгүүдээр дүрсэлсэн болох нь тэмдэглүүштэй. Тийм, дарлагдагсад хувьсгалыг баярын өдөр эсвэл баярын өмнөх өдөр хэмээн ойлгодог бөгөөд түүгээр сэрсэн гэрийн боолуудын анхны хөдөлгөөн нь өдөр тутмын, шившигтэй, гутармаар, зугтааж боломгүй боолчлогдлын гинж дөнгийг жаахан ч гэсэн сүлрүүлэхын төлөө байдаг юм. Ажилчин анги нь нэгэн бүхлийн хувиар өөрсдийгөө нэг муу улаан тууз төдийхнөөр – бусдын төлөөх ялалтын бэлэг тэмдгээр – тайтгаруулж чадахгүй бөгөөд тэд тэгэхийг хүсээгүй. Петроградын заводуудад үймээн шуугиан өрнөж байв. Ихээхэн тооны аж ахуйн нэгжүүд нь Зөвлөлийн тогтоолд захирагдахаас ил тодоор татгалзсан. Ажилчид мэдээж цехүүд рүү очиход бэлэн байсан, – энэ нь шаардлагатай байсан учраас – гэхдээ ямар нөхцлүүдээр? Тэд найман цагтай ажлын өдрийг шаардсан. Меньшевикүүд ажилчид 8 цагтай ажлын өдрийг хүчээр нэвтрүүлэхийг оролдоод ялагдсан тэр 1905 он руу зааж өгсөн: “хоёр фронт дээрх тэмцэл нь – реакцийнхантай хийх ба капиталистуудтай хийх – пролетарийн хүч чадлаас хэтэрнэ.” Энэ нь тэдний төв санаа байсан юм. Меньшевикүүд, ерөнхийдөө ярих юм бол, ирээдүйд хөрөнгөтнүүдээс салах нь зайлшгүй болохыг хүлээн зөвшөөрдөг байсан. Гэвч уг цэвэр онолын хүлээн зөвшөөрөлт тэднийг юутай ч хүлээгүй. Тэд салалтыг хүчлэх буруу гэж үзсэн. Тэгээд хөрөнгөтнүүд илтгэгчдийн ба сэтгүүлчдийн улангассан үг хэллэгүүдийн улмаас биш, харин ядарч зүдэрсэн анги давхаргуудын биеэ даасан хөдөлгөөний улмаас реакцийн тал руу шидэгддэг хойно, Меньшевикүүд ажилчид болон тариачдын эдийн засгийн тэмцлийг эсэргүүцэхийн тулд юу хийж чадахаа хийсэн. “Ажилчин ангийн хувьд,” тэдний сургаснаар, “одоо нийгмийн асуудлууд хамгийн чухал нь биш. Түүний одоогийн үүрэг даалгавар бол улс төрийн эрх чөлөөг олж авах.” Гэхдээ уг таамаглалын эрх чөлөө нь яг юунаас тогтдог болохыг ажилчид ойлгож чадаагүй. Тэд

юун түрүүнд өөрсдийнхөө булчин хийгээд мэдрэлд зориулсан жаахан эрх чөлөөг хүссэн. Тэгээд тэд эзэддээ шахалт үзүүлсэн. Хувь тавилангийн тохуурхлаар 3-р сарын 10-нд, яг Меньшевик сонин 8 цагтай ажлын өдөр нь тухайн өдрийн үүрэг даалгавар дээр байхгүй гэж бичээд сууж байтал, дөнгөж урьд өдөр нь Зөвлөлтэй албан ёсны харилцаанд ороход хүчлэгдчихээд байсан Үйлдвэр Заводуудын Эздийн Нийгэмлэг нь 8 цагтай ажлын өдрийг нэвтрүүлж, үйлдвэр заводын хороонуудыг зохион байгуулахад бэлэн болохоо зарласан. Үйлдвэрийн эзэд Зөвлөлийн ардчилсан стратегичдаас илүү алсын харааг харуулсан юм. Гайхаад байх зүйлгүй: үйлдвэрүүд дээр эзэд ажилчидтай нүүр тулгаран зогссон бөгөөд хамгийн том үйлдвэрүүдийн олонхийг оролцуулаад Петроградын аж ахуйн нэгжүүдийн дор хаяж талд нь тэд 8 цагийн хөдөлмөрийн дараа санал нэгтгэйгээр цехүүдээ орхицгоох болсон байлаа. Засгийн газар ч, Зөвлөл ч тэдэнд өгөөгүй тэр зүйлийг тэд өөрсдөө авсан юм. Либерал хэвлэлүүд Оросын үйлдвэрийн эздийн 1917 оны 3-р сарын 10-ны үйлдлийг Францын ноёд язгууртнуудын 1789 оны 8-р сарын 4-ний ижилхэн үйлдэлтэй ихэд сэтгэл хөдлөлтэйгөөр харьцуулахдаа, тэд өөрсдийн төсөөлснөөсөө хавьгүй илүүтэйгээр түүхэн үнэнд дөхөж очсон юм: XVIII зууны сүүл дэх феодал ноёдуудынхтай л адилаар, Оросын капиталистуудын үйлдэл нь шаардлагын бороохойн дор хийгдсэн бөгөөд энэ түр зуурын буултаараа тэд алдсан зүйлийнхээ ирээдүй дэх эргүүлэн авалтыг нь баталгаажуулахаар найдсан. Нэгэн Кадет нийтлэлч албан ёсны худал хуурмагийг сэтлэн, илэн далангүйгээр хүлээн зөвшөөрчээ: “Меньшевикүүдийн хувьд харамсалтай нь гэвэл, Большевикууд аль хэдийн айдас хүйдсийн арга замаар Үйлдвэр Заводуудын Эздийн Нийгэмлэгийг найман цагтай ажлын өдрийн нэн даруй нэвтрүүлэлтийг зөвшөөрөхөөс өөр аргагүй болгочихсон байсан.” Уг айдас хүйдэс нь юунаас тогтож байсныг бид мэднэ. Ажилчин-Большевикууд хөдөлгөөний тэргүүн эгнээг эзэлж байсан нь эргэлзээгүй. Тэгээд энд ч гэсэн Хоёрдугаар сарын шийдвэрлэх өдрүүдийн адилаар ажилчдын дийлэнх олонхи нь тэднийг дагасан.

Меньшевикүүдээр удирдуулсан Зөвлөл мөн чанарын хувьд түүний эсэргүүцлийг нь сөрж байгуулсан энэ үлэмж ялалтыг холимог мэдрэмжүүдийн хамтаар бүртгэсэн. Гэсэн хэдий ч, шившгээ дэлгэсэн удирдагчид нь дахиад нэг урагшаа алхам аван, Түр Засгийн Газарт Үндсэн Хуулийн Чуулганаас урьтан Орос даяарх 8 цагтай ажлын өдрийг зарлахыг санал болгохоос өөр аргагүй болсон. Гэвч Засгийн Газар, үйлдвэрлэгчидтэй тохиролцсоныхоо үндсэн дээр, тас гүрийсэн бөгөөд илүү сайхан өдрүүдийг хүлээнгээ, тэр энэ шаардлагыг нь – үүнийг түүнд нэг их уйгагүйгээр толилуулаагүй нь үнэн – биелүүлэхээс татгалзсан.

Москлагийн нутаг дэвсгэрт ижил тэмцэл эхэлсэн боловч, илүү сунжирсан шинж чанарыг олж авсан. Энд ч гэсэн Зөвлөл нь, ажилчдын эсэргүүцлийг үл харгалзан, ажилдаа эргэж очихыг шаардсан. Хамгийн том заводуудын нэгэнд ажил хаялтыг зогсоохыг эсэргүүцсэн тогтоол 6-гийн эсрэг 7,000 саналыг авсан. Бусад аж ахуйн нэгжүүд үүнтэй төстэй шахам хариу үйлдлийг үзүүлсэн. 3-р сарын 10-нд Зөвлөл нь цехүүд рүү нэн даруй буцах үүрэг хариуцлагыг дахин тунхагласан. Үүний дараагаар заводуудын ихэнхэд нь ажил эхэлсэн, гэхдээ ажлын өдрийг богиносгохын төлөөх тэмцэл бараг л хаа сайгүй өрнөсөн. Ажилчид удирдагчдаа үйл хэргээр залруулсан. Тэгтлээ удаан эсэргүүцсэн Москвагийн Зөвлөл 3-р сарын 21-нд, эцэст нь, 8 цагтай ажлын өдрийг өөрийнхөө тогтоолоор нэвтрүүлэхээс өөр аргагүй болсон. Үйлдвэрийн эзэд нэн даруй захирагдсан. Мужуудад ижил тэмцэл нь 4-р сар хүртэл үргэлжилсэн. Бараг л хаа сайгүй шахам Зөвлөлүүд нь анхандаа цээрлэсэн ба эсэргүүцсэн, тэгээд дараагаар нь ажилчдаас ирж буй шахалтын дор үйлдвэрийн эзэдтэй хэлэлцээрт орсон; удаах нь тохиролцоонд хүрээгүй тохиолдолд, Зөвлөлүүд нь 8 цагтай ажлын өдрийг нэвтрүүлэх тухай тогтоолыг бие даан гаргахаас өөр аргагүй болсон. Ямар гээчийн системийн цоорхой вэ!

Засгийн газар зориудаар асуудалд хөндлөнгөөс оролцоогүй. Тэдгээр өдрүүдэд, либерал удирдагчдын чиглүүлсэн дор, ажилчдын эсрэг улангассан кампанит ажил эхэлж байлаа. Тэднийг эрхшээлдээ оруулахын тулд, цэргүүдийг тэдний эсрэг эргүүлэхээр шийдэгдсэн. Богинохон ажлын өдөр гэдэг чинь фронтыг доройтуулна гэсэн үг шүү дээ. Хүмүүс дайны

цагт яаж зөвхөн өөрсдийгөө бодож чаддаг байна аа? Окопон дотор тэд ямар цаг тоолоод суугаад байна уу?.. Өмч эзэмшигч ангиуд нь нэгэнт өдөөн турхиралтын замаар аялж эхэлсэн бол тэд юун дээр ч зогсохгүй. Ухуулга галзуу солиотой шинж чанарыг олж авсан бөгөөд тун удалгүй окопнууд руу хүрсэн. Цэрэг Пирейко өөрийн фронтын талаарх дурдатгалууддаа, голдуу офицеруудын дундах шинээр цутгасан социалистуудын хөтлөн явуулсан уг ухуулга нь амжилтгүй байгаагүй болохыг хүлээн зөвшөөрсөн байна. “Гэхдээ цэргүүдийг ажилчдын эсрэг турхирахыг оролдож буй офицеруудын бие бүрэлдэхүүний бүхий л золгүйтэл нь тэд офицерууд байсан гэдэгт оршиж байсан. Өнгөрсөнд офицер нь түүний хувьд хэн байсан болох нь цэрэг болгоны дурсамжинд хэтэрхий тодхон байсан.” Гэсэн хэдий ч, ажилчдын уг хяхан хавчлага нийслэлд хамгийн хорсолтой шинж чанарыг олж авсан. Үйлдвэрийн эзэд, Кадет штабтай нэгдэж, гарнизонд ухуулга хийх хязгааргүй олон арга замуудыг хийгээд нөөц бололцоог олсон. “3-р сарын сүүл алдад,” Сухановын өгүүлснээр, “бүхий л гудамны уулзварууд дээр, трамвайнууд дотор, тэгээд бүхий л олон нийтийн газруудад, ажилчид хийгээд цэргүүд бие биентэйгээ хийх догшин аман тулаанд түгжигдсэн байхыг харах боломжтой байсан.” Бүр биетээр зодолдох тохиолдлууд хүртэл байсан. Ажилчид аюулыг ойлгосон бөгөөд чадварлагаар өөрсдийгөө үүнээс хамгаалсан. Ингэхийн тулд, тэд ердөө үнэнийг хэлэхэд л, дайны ашгуудыг дурдахад л, хохирогч гэж тоо томшгүй олон тэдний байнгын фронт нь болох машинуудын архираан хийгээд уурын зуухнууд дахь тамын гал бүхий тэр завод, цехүүдийг цэргүүдэд үзүүлэхэд л, хангалттай байсан. Ажилчдын санаачилгаар гарнизоны нэгжүүд нь ялангуяа хамгаалалтын салбарт ажиллаж буй тэдгээр заводууд руу тогтмол зочилж эхэлсэн. Цэргүүд харсан ба сонссон. Ажилчид харуулсан бөгөөд тайлбарласан. Эдгээр зочлолтууд нь ахан дүүсийн холбооны ялалтаар өндөрлөнө. Социалист сонингууд нь тэдний ажилчидтай байгуулсан мөхөшгүй нөхөрлөлийн талаарх тоо томшгүй олон цэргийн нэгжүүдийн тогтоолуудыг хэвлэнэ. 4-р сарын дундуур гэхэд, энэ зөрчилдөөний сэдэв хүртэл сонингуудаас алга болсон байлаа. Хөрөнгөтний хэвлэл нь чимээ анир болсон. Ингэж эдийн засгийн ялалтынхаа дараагаар, ажилчид мөн улс төрийн хийгээд ёс суртахууны ялалтыг байгуулсан юм.

Найман цагтай ажлын өдрийн төлөөх энэ тэмцэлтэй холбогдсон үйл явдлууд хувьсгалын цаашдын бүхий л өрнөлд асар их ач холбогдолтой байсан. Ажилчид долоо хоног тутам уншихад, уулзалт цуглаан хийхэд, мөн ажилчдын милиция бий болсон тэр мөчөөс хойш тогтмол шинж чанарыг олж авсан винтовоор хийх сургуулилтан, зориулсан цөөн хэдэн чөлөөт цагийг хожсон. Үүгээр ч барахгүй, тийм тод томруун сургамжийн дараа, ажилчид Зөвлөлийн удирдагчдыг илүү ойроос ажиглаж эхэлсэн. Меншевикүүдийн эрх мэдэл тун ноцтой шархыг амссан. Большевикууд үйлдвэрүүдэд хүчирхэгжсэн – тэгээд ямарваа нэг хэмжээгээр хуарангуудад ч бас. Цэрэг илүү анхааралтай, илүү бодлоготой, илүү хянуур болсон: хэн нэгэн түүнийг отоож буй болохыг тэр ойлгосон. Өдөөн турхирагчдын зальхай загвар нь өөрийн өдөөгсдийнхөө эсрэг эргэсэн. Хөндийрөл хийгээд дайсагналын оронд, тэд ажилчид болон цэргүүдийн илүү ойр дотно гагналтыг авсан.

Засгийн газар, амар жимэр “хавьтал”-ыг үл харгалзан, Зөвлөлийг, удирдагчдыг нь, мөн тэдний асран хамгаалалтыг нь, үзэн ядсан. Тэр үүнийг хамгийн анхны боломж өөрийгөө толилуулмагц л илрүүлсэн. Зөвлөл нь цэвэр засгийн газрын ажил үүргүүдийг биелүүлж байсан бөгөөд тэгэх тэгэхдээ массуудыг номхотгох шаардлагатай болох бүрт нь засгийн газрын өөрийнх нь хүсэлтээр үүнийг биелүүлж байсан хойно, Гүйцэтгэх Хороо зарлагад зориулах жаахан татаас хүссэн. Засгийн газар татгалзсан ба Зөвлөлийн удаа дараалсан шаардлагыг үл харгалзан, тас гүрийсэн: тэр төр засгийн нөөцөөс “хувийн байгууллага”-д төлөх боломжгүй. Зөвлөл үүнийг нь залгисан. Зөвлөлийн төсвийг хувьсгалын хэрэгцээ шаардлагуудын төлөө мөнгө цуглуулахаас хэзээ ч шантраагүй ажилчид үүрсэн юм.

Үүний хажуугаар хоёр тал хоёулаа, либералууд болон социалистууд, бүхэлдээ харилцан нөхөрсөг байдлын гадаад төрхийг хадгалсан. Бүх Оросын Зөвлөлүүдийн Хуралдаан дээр хос засаглалын оршин тогтнол бол үлгэр гэж зарласан. Керенский армийн төлөөлөгчдөд

засгийн газар мөн Зөвлөлийн хооронд үүрэг даалгаврууд хийгээд зорилтуудын бүхэлдээ нэгдмэл байдал байгаа хэмээн баталсан. Церетели, Дан болон Зөвлөлийн бусад тулгуур баганууд хос засаглалыг дутахгүй мэрийлттэйгээр үгүйсгэсэн. Ийм худал хуурмагуудын тусламжтайгаар, тэд худал хуурмаг дээр баригдсан дэглэмийг бэхжүүлэх гэж үзсэн юм.

Гэсэн хэдий ч, дэглэм эхний долоо хоногуудаасаа авхуулаад л дайвалзсан. Удирдагчид нь байгууллагуудын хослолуудын асуудал дээр эцэж цуцашгүй байсан: массуудын эсрэг тэд янз бүрийн тохиолдлын төлөөллүүд дээр тулгуурлах гэж оролдсон – ажилчдын эсрэг цэргүүд дээр, Зөвлөлүүдийн эсрэг шинэ Думууд, земствогууд болоод хоршооллууд дээр, нийслэлийн эсрэг мужууд дээр, тэгээд эцэст нь, ард түмний эсрэг офицерууд дээр.

Зөвлөлийн хэлбэр нь өөртөө ямар нэгэн ид шидийн хүчийг агуулдаггүй. Энэ нь бүхий л төлөөллийн системүүдийн алдаа дутагдлуудаас огтхон ч ангид биш – тэдгээр системүүд нь зайлшгүй байгаа цагт зайлшгүй. Гэхдээ үүний хүч нь тэр эдгээр алдаа дутагдлуудыг байж болох хамгийн бага хэмжээнд аваачдагт оршдог. Өөр бусад төлөөллийн систем нь, массуудыг атомжуулан, хувьсгалд тэдний жинхэнэ хүсэл зорилгыг үр нөлөө муутайгаар хийгээд хавьгүй илүү хоцрогдолтойгоор илэрхийлэх байсан болохыг бид итгэл дүүрнээр хэлж болно – тэгээд үйл явдлууд үүнийг удалгүй бататгах болно. Хувьсгалт төлөөллийн хамаг хэлбэрүүдээс Зөвлөл хамгийн уян хатан, шуурхай хийгээд тунгалаг нь. Гэхдээ энэ нь ердөө л хэлбэр хэвээрээ. Тэр тухайн мөчид массуудын түүнд оруулах боломжтойгоос илүүг өгч чадахгүй. Гэхдээ тэр гаргасан алдаануудаа ойлгож, тэднийг залруулахад нь массуудад тусалж чадна. Энэ бол хувьсгалын хөгжлийн хамгийн чухал баталгаануудын нэг нь байсан юм.

Гүйцэтгэх Хорооны улс төрийн хэтийн төлөв нь ямархуу байсан юм бэ? Удирдагчдын аль нэгэнд нь нэвт шувт тунгаагаад бодчихсон хэтийн төлөв байсан гэдэг юу л бол. Суханов хожим нь, түүний төлөвлөгөөнийх нь дагуу бол өөрийгөө хүчирхэгжүүлчихсэн ардчилал эрх мэдлийг илүү лавтайгаар буцааж авахын тулд, хөрөнгөтнүүдэд зөвхөн түрхэн зуур л эрх мэдлийг хүлээлгэн өгсөн гэж баталсан. Гэсэн хэдий ч, энэ найруулга – мөн чанартаа гэнэн – эргэн харалтын үр дүн гэдэг нь илэрхий. Ямар ч байсан, тухайн үед хэн ч ингэж томьёолоогүй. Церетелийн удирдлаган дор Гүйцэтгэх Хорооны эргэлзэн тээнэгэлзэлтийг хэрвээ зогсоогоогүй бол, үүнийг ядаж л систем болгон зохион байгуулсан. Церетели бат бөх хөрөнгөтний засаглалгүйгээр хувьсгал нь зайлшгүй сүйрлийн аюулд орно хэмээн ил тодоор зарласан. Ардчилал өөрийгөө либерал хөрөнгөтнүүдэд шахалт үзүүлэх явдлаар хязгаарлах хэрэгтэй. Ямарваа нэг болчимгүй алхмаар тэднийг реакцийн тал руу түлхээд оруулчихав аа! Мөн эсрэгээрээ, тэд хувьсгалын байлдан дагууллуудыг бэхжүүлж байгаа тэр хэмжээгээр тэднийг дэмжих хэрэгтэй. Явж явж уг эрлийз дэглэм нь социалистуудаас бүрдсэн парламентын сөрөг хүчин бүхий хөрөнгөтний бүгд найрамдах улсаар өндөрлөг болох төлөвтэй байлаа.

Удирдагчдынх нь хувьд гол хүндрэл нь нэг их хэтийн төлөв ч биш, харин өнөөдрийн үйл ажиллагааны хөтөлбөр байлаа. Зөвшилцөгчид хөрөнгөтнүүдэд “шахалт” үзүүлэх замаар тэднээс ардчилсан бодлого – гадаад хийгээд дотоод – гаргаж авна хэмээн массуудад ам гарсан. Ард түмний массуудын шахалтан дор, эрх баригч ангиуд нь түүхэнд нэгээс олон удаа буулт хийж байсан нь маргаангүй. Гэхдээ “шахалт” гэдэг нь, эцсийн шинжилгээнд, эрх баригч ангийг эрх мэдлээс шахан зайлуулж түүний байрыг нь эзлэх сүрдүүлэг гэсэн үг. Гэсэн хэдий ч, ардчиллын гарт байгаагүй нь яг энэ зэвсэг байсан юм. Тэр өөрөө сайн дураараа хөрөнгөтнүүдэд эрх мэдлийг хүлээлгээд өгчихсөн. Сөргөлдөөний мөчүүдэд ардчилал эрх мэдлийг булаан авна гэж заналхийлээгүй, харин эсрэгээрээ, хөрөнгөтнүүд эрх мэдлийг буцааж өгнө гэж заналхийлсэн юм. Ийм учраас шахалтын механик дахь гол хөшүүрэг нь хөрөнгөтнүүдийн гарт байсан. Энэ нь, түүний бүхэлдээ хүч чадалгүйг нь үл харгалзан, засгийн газар хэрхэн Зөвлөлийн удирдагчдын хамаг ноцтой шаардлагуудыг амжилттайгаар эсэргүүцсэн болохыг нь тайлбарлана.

4-р сарын дундуур гэхэд бүр Гүйцэтгэх Хороо хүртэл нүүрээ тэр чигт нь либералууд өөд эргүүлсэн эрх баригч цөмийн улс төрийн нууцлалд нь хэтэрхий өргөн байгууллага болж таарсан. Тийм учраас, дан барууны дефенсистүүдээс тогтсон нэгэн “Товчоо”-г томилсон. Одооноос эхлэн том улс төр нь өөрийн жижигхэн тойрог дотроо хийгдэх болно. Бүхий л зүйлс дээрдэж бас хүчирхэгжиж байх шиг санагдмаар байлаа. Церетели Зөвлөлийг хил хязгааргүйгээр ноёрхсон. Керенский улам бүр өндөрт мандсан. Гэхдээ яг л энэ мөчид доороос – массуудаас – ирэх анхны түгшүүрт дохионууд ил тодоор үзэгдэж эхэлсэн юм. “Хороог зохион байгуулалтанд оруулж,” Керенскийн тойрогтой ойр дотно зогсож байсан Станкевичийн бичсэнээр, “цор ганц дефенсист намынхнаас бүрдсэн товчоо ажлын үүрэг хариуцлагыг өөр дээрээ авах яг тэр мөчид, тэд массуудын удирдлагыг гараасаа тавиад явуулчихсан – массууд тэднээс холдчихсон – болох нь гайхшралтай.” Гайхшралтай? Үгүй, нилээн мэдээжийн.

Тэмдэглэл:

1. Улаан азарган тахиа явуулах гэдэг нь гал тавих гэсэн утгатай хэллэг.
2. 1915 онд Швейцарийн Циммервалд тосгонд болсон дайны эсрэг байр суурь бүхий социалистуудын хуралд оролцогчид, эсвэл түүний хөтөлбөрийг нь дагагчид. Хурал нь дараачийн жил Швейцарийн Кинтал тосгонд дахин цугласан.
3. Хүүхэд төрүүлэгсэд.

АРМИ БА ДАЙН

13-р бүлэг

Хувьсгалын өмнөх саруудад хүртэл, арми дахь сахилга бат хурцаар ганхчихаад байлаа. Тэдгээр өдрүүд дэх офицеруудаас ирж буй гомдлуудыг олноор нь түүж авах боломжтой: цэргүүд ахлагчидтайгаа хүндэтгэлгүйгээр харьцаж байна; тэдний морьдтой, армийн өмч хөрөнгөтэй, бүр зэр зэвсэгтэй харьцах харьцаа нь хүртэл дүрслэхийн аргагүй тааруу; цэргийн галт тэрэгнүүдэд үймээн самуун болж байна. Юмс хаа сайгүй эн тэнцүү ноцтой байсан юм биш. Гэхдээ тэд хаа сайгүй нэгэн ижил чиглэлд явж байлаа: сүйрэл өөд.

Одоо хувьсгалын шок нэмэгдлээ. Петроградын гарнизоны бослого нь офицеруудгүйгээр төдийгүй, бас тэдний эсрэг болж өнгөрсөн. Шийдвэрлэх цаг ирэхэд командлагчид зүгээр л толгойгоо нуучихсан. Октябрист гишүүн Шидловский 2-р сарын 27-нд – тэдний Думад хандах хандлагыг нь тандахын тулд гэдэг нь илэрхийгээр – Преображенскийн хорооны офицеруудтай ярилцсан ч, язгууртан харуулууд дундах тохиолдож буй зүйлсийн бүрэн дүүрэн үл ойлголттой – магадгүй хагас дүр исгэсэн – тулгарчээ: тэд бүгд айж сандарсан монархистууд байсан учраас. “Тэгээд яг дараачийн өглөө нь,” Шидловскийн өгүүлснээр, “Преображенскийн хороо тэр чигтээ, үлгэр жишээ дэг журамтайгаар, толгойдоо найрал хөгжмийн хамтаар, ширхэг ч офицергүйгээр, цэргийн жагсаалаар гудманд жагсаж явааг харсан миний гайхшрал хичнээн их байсан гээч!” Цөөн хэдэн нэгжүүд Таврический дээр офицеруудтайгаа очсон – тэд офицеруудаа өөрсдийнхөө хамт авчирсан гэж хэлбэл илүү зөв байх – гэдэг нь үнэн. Офицерууд уг ялгуусан жагсаалд олзлогдогсдын байрыг эзэлж байгаагаа мэдэрсэн. Баривчлагдсан хүний хувиар эдгээр үзэгдлүүдийг гэрчилж таарсан Гүнгийн Авхай Клейнмихель өөрийгөө хамаагүй нарийнаар илэрхийлжээ: офицерууд нь нядалгаа руу хөтлөгдөн яваа хонинууд шиг харагдаж байсан.

Цэргүүд болон офицеруудын хоорондох хагарлыг үүсгэсэн нь Хоёрдугаар сарын эргэлт биш; тэр ердөө л үүнийг илчилсэн. Цэргүүдийн санаанд хаант засгийн эсрэг бослого нь юун түрүүнд командлагч бие бүрэлдэхүүний эсрэг бослого байсан юм. “2-р сарын 28-ны өглөөнөөс эхлэн,” тухайн үед офицерын дүрэмт хувцас өмсдөг байсан Кадет Набоковын дурссанаар, “тэд офицеруудын эполетнуудыг хуулж авч эхэлсэн учраас, гадагш гарахад аюултай болсон.” Шинэ дэглэмийн эхний өдөр гарнизонд нэг иймэрхүү харагдаж байсан байна шүү дээ!

Гүйцэтгэх Хорооны анхны зовнил нь цэргүүдийг офицеруудтай эвлэрүүлэх байв. Энэ нь байлдагчдыг хуучин командлагчдынх нь эрхшээлд оруулахаас өөр юуг ч илэрхийлээгүй. Офицеруудын хороонууддаа эргэн ирэх явдал нь, Сухановынхаар бол, армийг “түгээмэл анархиас эсвэл харанхуй бөгөөд эвдэрсэн цэргүүдийн диктатур”-аас хамгаалах учиртай байсан юм. Эдгээр хувьсгалчид нь, либералуудын л адилаар, офицеруудаас биш, харин цэргүүдээс айж байлаа. Энэ хооронд, ажилчид нь “харанхуй цэргүүд”-ийн хамтаар, яг л өнөөх гэрэл гэгээ цацруулсан офицеруудын талаас бүхий л янзын гай гамшгуудыг харж байсан юм. Тэгэхээр, эвлэрэл нь хэврэг болж таарсан.

Станкевич нь эргэлтийн дараа тэдэн дээр эргэж ирсэн офицеруудад хандах цэргүүдийн хандлагыг эдгээр үгсээр дүрсэлжээ: “Офицеруудгүй төдийгүй, мөн... өчнөөн тохиолдолд офицеруудынхаа эсрэг, тэр ч байтугай, үүргээ биелүүлж буй тэднийг алчихаад, сахилга батаа эвдэж, хуарангаа орхин гарснаараа, цэргүүд нь чөлөөлөлтийн аугаа үйл хэргийг гүйцэлдүүлсэн болж таарсан. Энэ хэрэв аугаа үйл хэрэг байсан юм бол, мөн офицерууд өөрсдөө хэрвээ үүнийг одоо баталж байгаа юм бол, тэгвэл тэд яагаад цэргүүдээ гудманд удирдан гаргаагүй юм бэ? Тэгэх нь илүү хялбар бас илүү аюул багатай байх байсан шүү дээ. Одоо, ялалтын дараа, тэд өөрсдийгөө уг үйл хэрэгтэй холбож байна. Гэхдээ хэр чин сэтгэлээсээ, тэгээд хэр удаан хугацаагаар?” Тэднийг бичигч нь өөрөө цэргүүдээ гудманд

удирдан гаргах санаа тэдний тархинд нь орж ирээ ч үгүй тэдгээр “зүүний” офицеруудын нэг байсан учраас, эдгээр үгс нь бүр ч илүү сургамжтай.

28-ны өглөө Сампсониевскийн өргөн чөлөөн дээр нэгэн инженерийн ангийн командлагч цэргүүддээ “хүн бүрт үзэн ядагдсан засгийн газар түлхэн унагаагдсан,” Ханхүү Львовын толгойлсон шинэ засгийн газар байгуулагдсан, тэгэхээр урьдын адилаар офицеруудын үгэнд орох шаардлагатай болохыг тайлбарлаж байжээ. “Мөн одоо би хүн бүрийг хуаран дахь байр байр луугаа буцаж очицгоохыг хүсэж байна.” Цөөн хэдэн цэргүүд хашгирчээ: “Оролдохдоо баяртай байна.” [1] Олонхи нь ердөө л будилсан харагдаж байлаа: ингээд л болоо юу? Уг үзэгдлийг Каюров тохиолдлоор ажиглаж таарсан бөгөөд түүний эгдүү нь хүрчээ. “Нэг үг хэлэхийг минь зөвшөөрнө үү, Ноён Командлагч аа...” тэгээд зөвшөөрөл хүлээлгүйгээр, Каюров дараах асуултыг тавьжээ: “Ажилчдын цус гурван өдрийн туршид Петроградын гудмуудаар урссан нь ердөө л нэг газрын эзнийг нөгөөгөөр солихын тулд байсан хэрэг үү?” Энд Каюров бухыг эврээр нь бариад авчээ. Түүний тавьсан асуулт нь ирж буй сарууд дахь тэмцлийн агуулгыг нь бүрдүүлсэн юм. Цэрэг болон офицер хоёрын хоорондын дайсангал нь тариачин хийгээд газрын эзэн хоёрын хоорондын хонзогнолын тусгал нь байсан юм.

Хараад байх нь зааварчилгаануудаа авч амжсан мужууд дахь офицерууд үйл явдлуудыг бүгд л нэгэн янзаар тайлбарласан: Эрхэм Дээдэс нь улс орны сайн сайхны төлөөх хүчин чармайлтдаа өөрийнхөө хүч чадлыг шавхсан бөгөөд засаглалын ачааг дүүдээ хүлээлгэн өгөхөөс өөр аргагүй болсон. Хариулт нь цэргүүдийн царайн дээр тодхон байсан хэмээн алс холын булан дахь Крымээс нэгэн офицер гомдолложээ: Николай ч байна уу, Михаил ч байна уу – бидний хувьд ав адилхан. Гэсэн хэдий ч, ижил офицер дараачийн өглөө нь хувьсгалын ялалтын тухай батальонд мэдэгдэхээс өөр аргагүй болоход, цэргүүд, түүний үгсээр бол, дахин төржээ. Тэдний асуултууд, дохио зангаанууд нь, харцнууд нь “тэдгээр харанхуй, үүлэрхэг, бодож сэтгэх дадал зуршил огт байхгүй тархинууд дээр хэн нэгний гүйцэлдүүлсэн уйгагүй бас хүнд хүчир ажлыг” тодхон гэрчилсэн. Тархи нь ямар ч хүчин чармайлтгүйгээр Петроградаас ирэх хамгийн сүүлчийн телеграмд дасан зохицох офицер болоод үйл явдлуудад хандах өөрсдийн хандлагаа, хичнээн хөшүүнээр ч, юутай ч үнэнч шударгаар тодорхойлж, тэднийг бие даан өөрсдийнхөө саарьтай алган дээр жинлэж буй эдгээр цэргүүдийн хооронд хичнээн гүн ангал вэ!

Дээд команд эргэлтийг албан ёсоор хүлээн зөвшөөрсөн боловч, хувьсгалыг фронтод огт хүргэхгүй байхаар шийдсэн. Төв штаб дээрх ахлагч нь бүхий л фронтууд дээрх ерөнхий командлагчдад тэдний сахиж буй нутаг дэвсгэр дээр нь хувьсгалт төлөөллүүд – Генерал Алексеев тэднийг товчоор “хулигаанууд” хэмээн нэрлэсэн – хүрэлцэн ирсэн тохиолдолд, тэднийг нэн даруй баривчилж, газар дээр нь тэднийг цэргийн шүүхэд хүлээлгэн өгөхийг тушаасан. Дараа өдөр нь ижил генерал “Эрхэм Дээдэс,” Их Гүн Николай Николаевичийн нэрийн өмнөөс, засгийн газраас “армийн араарх бүс нутгуудаар одоо болж буй бүхий л зүйлсийг зогсоох”-ыг, ө.х., хувьсгалыг зогсоохыг, шаардсан.

Дээд команд нь нэг их хаант засагт үнэнч байдлаасаа болж биш, харин хувьсгалаас айх айдсаасаа болж, эргэлтийн талаар идэвхтэй армид мэдээлэх явдлыг аль болох удаанаар хойшлуулсан. Хэд хэдэн фронтууд дээр тэд жинхэнэ карантин тогтоосон: Петроградаас ирж буй бүхий л захидлуудыг зогсоосон, шинээр ирэгсдийг саатуулсан – хуучин дэглэм энэ замаар үүрд мөнхөөс хэдэн нэмэлт өдрийг хулгайлсан. Эргэлтийн талаарх мэдээ 3-р сарын 5-наас 6-ныг хүртэл байлдааны шугаман дээр хүрээгүй – тэгээд ямар хэлбэрээр? Бид тоймыг аль хэдийн сонссон: их гүн дээд ерөнхий командлагчаар томилогдсон; Царь эх орныхоо нэрийн өмнөөс хаан ширээнээсээ буусан; бусдаар бол бүхий л зүйлс урьдын адилаар. Олон окопнуудад, магадгүй бүр тэдний олонхид нь, хувьсгалын талаарх мэдээ Петроградаас ирэхээсээ өмнө Германчуудаас ирсэн байх. Дээд команд бүхэлдээ үнэнийг нуухаар хуйвалдаж байна гэдэгт цэргүүдийн дунд ямарваа нэг эргэлзээ байх боломжтой

юу? Тэгээд тэд ганц хоёр өдрийн дараа улаан тууз зүүсэн тэр ижил офицеруудад, сохор зоосны хэмжээгээр ч болов, итгэх боломжтой юу?

Хар тэнгисийн флотын штабын ахлагч Петроград дахь үйл явдлуудын талаарх мэдээ нь эхэндээ усан цэргүүдэд ямар нэгэн тэмдэглэхүйц нөлөөлөл үзүүлээгүй болохыг дурсжээ. Гэхдээ анхны социалист сонингууд нийслэлээс үзэгдмэгц, “нүд ирмэхийн зуур багуудын зан төлөв өөрчлөгдөж, уулзалтууд эхэлж, гэмт ухуулагчид ан цавнуудаасаа мөлхөн гарч ирсэн.” Адмирал зүгээр л нүднийх нь өмнө юу тохиолдож байсныг ойлгоогүй хэрэг. Зан төлөв дэх өөрчлөлтийг бий болгосон нь сонингууд байгаагүй. Тэд ердөө л эргэлтийн гүн гүнзгийн талаар усан цэргүүдийн эргэлзээг сарниаж, ахлагчдаасаа цээрлэл хүртэнэ гэж айлгүйгээр жинхэнэ мэдрэмжүүдээ ил тодоор харуулах боломжийг тэдэнд олгосон хэрэг. Өөрийнхийгөө оролцуулаад, Хар тэнгисийн офицеруудын улс төрийн дүр төрхийг ижил бичигч, ганцхан үг хэллэгээр, дүрсэлжээ: “Флотын офицеруудын олонхи нь Царьгүйгээр эх орон сөнөнө хэмээн бодож байсан.” Демократууд ч гэсэн иймэрхүү гэрэл гэгээнүүд нь харанхуй усан цэргүүд дээр эргэж ирэхгүй бол эх орон сөнөнө хэмээн бодож байсан.

Арми хийгээд флотын командлагч бие бүрэлдэхүүн нь удалгүй хоёр жигүүрийг ялгасан: зарим нь, хувьсгалд дасан зохицсоноор, Эсерүүдийн намд бүртгүүлснээр, байгаа газраа хэвээр үлдэхийг оролдсон – тэдний хэсэг нь хожим бүр Большевикуудын тал руу хүртэл шүргалахыг оролдсон. Бусад нь, эсрэгээрээ, хэсэг зуур хамраа сөхөж, шинэ дэг журмыг эсэргүүцэхийг оролдсон боловч, удалгүй ямар нэгэн хурц зөрчлөөр нурж унасан бөгөөд цэргүүдийн түрлэгээр зайлуулагдсан. Иймэрхүү бүлэглэлтүүд нь тийм мэдээжийн байдаг учраас, тэд бүхий л хувьсгалуудад давтагдсаар ирсэн. Нэгийнх нь үгсээр бол, “чадахаа больтлоо л тулалдсан,” Францын хаант засгийн эвлэршгүй офицерууд нь цэргүүдийнхээ үл захирагдалтаас гэхээсээ илүүтэйгээр, өөрсдийн нэр төртэй хамтран ажиллагсдынхаа захирагдалтаас болж зовсон. Явж явж хуучин командлагчдын дийлэнх нь түлхэгдэн гарч эсвэл нүхчин дарагдсан бөгөөд ердөө өчүүхэн хэсэг нь дахин хүмүүжигдэж, уусгагдсан. Офицерууд нь ердөө л илүү хурц хэлбэрээр өөрсдийг нь тэндээс элсүүлэн авсан тэдгээр анги давхаргуудынхаа хувь тавиланг хуваалцсан юм.

Арми нь үргэлж өөрийнхөө үйлчилдэг нийгмийн тогтолцооны хуулбар нь байдаг – тэр уг нийгмийн харилцаануудад төвлөрөл өндөртэй шинж чанарыг өгдөг бөгөөд тэдний эерэг хийгээд сөрөг шинж тэмдгүүдийг нь туйлд нь хүртэл аваачдаг гэсэн ганц ялгаатайгаар. Дайн Орост ганц ч цэргийн суут нэрийг бий болгоогүй нь тохиолдлын зүйл биш. Түүний гишүүдийнх нь нэг дээд командыг хангалттай тод томруунаар дүрсэлсэн: “Маш их адал явдал эрэлхийлэл, маш их мунхаглал, маш их эготизм, явуулга, карьеризм, шунал, дунд зэрэглэлийн хийгээд алсын хараагүй байдал,” Генерал Залесскийн бичсэнээр, “мөн маш өчүүхэн мэдлэг, ур чадвар, амь насаа болон бүр тав тухаа хийгээд эрүүл мэндээ хүртэл эрсдэлд оруулах хүсэл тэмүүлэл.” Анхны дээд ерөнхий командлагч Николай Николаевич нь зөвхөн биеийн өндрөөр болон сүр жавхлант бүдүүлэг байдлаараа л ялгардаг байсан. Генерал Алексеев, өнгөгүй дунд зэрэглэл, армийн хамгийн ахмад цэргийн бичээч, ердөө л тэсвэр тэвчээрээр даван туулсан. Зоригтой дайчин удирдагч болох Корниловыг шүтэн бишрэгсэд нь хүртэл жаахан мангар гэж боддог байсан; Верховский, Керенскийн Дайны Сайд, хожим нь түүнийг хонин тархитай арслангийн зүрх хэмээн дүрсэлсэн. Брусилов, Адмирал Колчак хоёр нь магадгүй бусдыгаа бодвол соёл боловсролоороо арай дээгүүр байх, гэхдээ өөр юугаар ч биш. Деникин зан араншингүй байгаагүй, гэхдээ бусдаар бол тав эсвэл зургаан ном уншсан тэр чигтээ жирийн армийн генерал. Тэгээд тэдний дараа, Францаар ярьж эсвэл үл ярьж, тааруулж эсвэл хэтрүүлж уусан ч, туйлын ямар ч гавьяа байгуулаагүй Юденичүүд, Драгомировууд, Лукомскийнууд.

Зөвхөн феодал Оросоор зогсохгүй, бас хөрөнгөтөн болон ардчилсан Орос офицеруудын корпуст өөрсдийн төлөөлөгчидтэй байсан гэдэг нь үнэн. Дайн арав арван мянган жижиг хөрөнгөтөн залуучуудыг офицерууд, цэргийн албан хаагчид, эмч нар болон инженерүүд

байдлаар армийн эгнээнүүд дотор цутгасан. Бараг л тэр чигтээ дайныг бүрэн төгс ялалт хүртэл үргэлжлүүлэхийн төлөө байсан эдгээр тойргууд нь ямар нэгэн өргөн арга хэмжээ шаардлагатай болохыг мэдэрсэн ч, тэд явж явж реакцийн командлагчдын эрхэнд орсон: царизмын дор – айдас хүйдсээр; эргэлтийн дараа – итгэл үнэмшлээр, яг фронтын ардах ардчилал хөрөнгөтнүүдийн эрхэнд орсны адилаар. Офицеруудын зөвшилцөгч жигүүр нь хожим нь зөвшилцөгч намуудын золгүй хувь тавиланг хуваалцсан – фронт дээрх нөхцөл байдал хавьгүй илүү хурц байсан гэдэг ганц ялгаатайгаар. Гүйцэтгэх Хороонд хоёрдмол байдлуудаар урт удаан тэсэж болно; цэргүүдийн өмнө энэ нь тийм ч амар байгаагүй юм.

Армийг амилуулж чадаагүй ардчилсан болон язгууртан офицеруудын хоорондын хорсол хийгээд зөрчилдөөн нь ердөө л илжрэлийн нэмэлт элементийг нэвтрүүлсэн. Армийн дүр төрхийг тодорхойлсон нь хуучин Орос байсан бөгөөд энэ нь нэвт шувт феодал дүр төрх байлаа. Офицерууд түүн дотор хувь хүний нэг ч ухамсар сэрээгүй дуулгавартай хийгээд бодлогогүй тариачин хөвгүүнийг хамгийн шилдэг цэрэгт тооцсон хэвээр байсан. Балар эртний газар тариалан, хамжлагын харилцаа, мөн тосгоны мир дээр тулгуурлах Оросын армийн “үндэсний” – Суворовын – уламжлал нэг иймэрхүү байв. XVIII зуунд Суворов уг материалаас гайхамшигийг гаргаж авсаар байсан. Лев Толстой, ноёнлог хайрын хамтаар, өөрийнхөө Платон Каратаевт (“Дайн ба Энх”) байгаль дэлхий, дарангуйлал болон үхэлд хүлцэнгүйгээр захирагдах хуучин Орос цэргийг идеалчилсан байдаг. Францын хувьсгал хүний үйл ажиллагааны талбар бүрт индивидуализмын гайхамшигт эзлэн түрэмгийллийг эхлүүлснээрээ, Суворовын цэргийн урлагт цэг тавьсан. XIX зууны туршид, мөн түүнчлэн XX зуунд ч, – Францын болон Оросын хувьсгалын хоорондох бүхий л хугацааны туршид – Царийн арми нь феодал арми байсан учраас л тасралтгүй ялагдсан юм. Уг “үндэсний” суурин дээр гарч ирсэн командлагч бие бүрэлдэхүүн хувь цэргийн дорд үзэлт, идэвхгүй мандаринизмын сэтгэлгээ, өөрсдийн урлалын талбар дахь харанхуй тэнэглэл, баатарлаг зарчмуудын туйлын хомсдол хийгээд багагүй хэмжээний аар саар луйвруудаар ялгардаг байлаа. Офицеруудын эрх мэдэл нь гаднах одон медалиуд дээр, кастын зан үйл дээр, дарангуйллын систем дээр, тэр ч байтугай цэрэг нь өөрийн офицертой түүгээр харилцан ярих ёстой тусгай хэвшил болсон яриан дээр, боолчлогдлын жигшүүрт хэллэгүүд дээр – “яг л тийм,” “огтхон ч үгүй,” “би яахан мэдэх билээ” – тулгуурладаг байсан юм. Үгсээрээ хувьсгалыг хүлээн зөвшөөрөөд, Түр Засгийн Газарт үнэнч байхаа тангарагласан Царийн маршалууд зүгээр л өөрсдийнхөө нүглүүдийг нуран унасан эзэнт гүрэн рүү шилжүүлсэн. Тэд II Николайг хамаг өнгөрсний төлөөх гэмтэн хэмээн зарлахыг өгөөмрөөр зөвшөөрсөн. Гэхдээ үүнээс цааш хөдөлнө гэж бол байхгүй шүү! Хувьсгалын ёс суртахууны мөн чанар нь үүний хөдөлгөөнгүй байдал дээр нь тэдний аз завшаан тогтож байсан тэр хүн массын сэтгэлгээг амилуулахаас тогтдогийг тэд хэрхэн ойлгож чадах юм бэ? Фронтуудын нэгийг командлуулахаар томилсон Деникин Минскт зарласан: “Би хувьсгалыг бүхэлд нь, эргэлт буцалтгүйгээр хүлээн зөвшөөрч байна. Гэхдээ армийг хувьсгалжуулж, түүн дотор өдөөн турхиралтыг нэвтрүүлэх явдлыг би улс оронд сүйрэл авчирна гэж үзэж байна.” Хошууч-генералуудын тэнэглэлийн сонгодог томьёолол! Эгэл жирийн генералуудын хувьд гэвэл, тэд, Залесскийн үгсээр бол, ганцхан зүйлийг л шаардсан: “Ердөө биднээс савраа татаад аль, тэгээд бусад нь бидэнд хамаагүй!” Гэсэн хэдий ч, хувьсгал тэдэнд савраа хүргэхгүй байж чадаагүй. Давуу эрхтэй анги давхаргуудаас гаралтай тэдэнд олох зүйл байгаагүй, гэхдээ тэд ихийг алдаж болохоор байсан. Зөвхөн офицерын давуу эрхээр зогсохгүй, бас газраарх өмч хөрөнгөө алдах аюул тэдэнтэй нүүрлээд байлаа. Түр Засгийн Газарт үнэнч байдлын халхавчин дор, реакцийн офицерууд Зөвлөлүүдийн эсрэг бүр ч илүү хорсолтой тэмцлийг явуулсан. Хувьсгал нь дийлдэшгүйгээр цэрэг массууд руу болон эдлэн газрууд руу нь нэвтрэн орж байна гэдэгт үнэмшихээд, тэд үүнээс Керенскийн, Миллюковын, тэр ч байтугай, Родзянкогийн талаас ирсэн – Большевикуудын тухай бол яриад ч хэрэггүй – аймшигтай урвалтыг олж харсан.

Флотын оршин тогтнолын нөхцлүүд нь армиас хавьгүй илүүтэйгээр иргэний дайны амьд үрийг тэтгэсээр ирсэн. Он жилүүдийн туршид тэнд хүчээр түгжигдэх ганц бункерууд дахь

усан цэргүүдийн амьдрал нь, хоол хүнсний тал дээр хүртэл, гяндангийн хоригдлынхоос нэг их өөрцгүй. Тэдний яг дэргэд давуу эрхтэй тойргуудаас гарч ирээд тэнгисийн цэрэгт хүчин зүтгэх бол өөрсдийнх нь дуудлага хэмээн сайн дураараа сонгоцгоосон офицерууд нь эх орныг Царьтай адилтган, Царийг өөрсөдтэйгөө адилтгах бөгөөд усан цэргээс хөлөг онгоцны хамгийн үнэ цэнэ багатай хэсгийг нь олж харна. Хоёр харийн хийгээд хаалттай ертөнцүүд ийн бие биентэйгээ ойр хавьталд амьдрах бөгөөд аль нь ч нөгөөгөө өөрсдийн харцнаас гаргахгүй. Флотын хөлөг онгоцнууд хөлөг онгоцнуудыг барьж бас засварлахад шаардлагатай болох ажилчид олонтой тэнгисийн эрэг дээрх аж үйлдвэрлэлийн хотуудад суурилдаг. Үүгээр барахгүй, хөлөг онгоцнууд өөрсөд дээр нь хүртэл инженер техникийн тасагт нь чадварлаг ажилчид цөөнгүй. Эд бол флотыг хувьсгалт мина болгон хувиргадаг нөхцлүүд. Улс орон бүр дэх эргэлтүүд болон цэргийн бослогуудад усан цэргүүд хамгийн тэсрэмтгий нь байсаар ирсэн; тэд бараг л үргэлж анхны боломж гарч ирмэгц л өөрсдийн офицеруудтайгаа догшноор тооцоо бодсоор ирсэн. Оросын усан цэргүүд энэхүү дүрмийг зөрчөөгүй.

Кронштадтад, өөрсдийнхөө өнгөрсөнд цочирдсондоо усан цэргүүдээс хувьсгалыг нуухыг оролдсон, офицеруудын эсрэг цуст өшөө авалт эргэлтийг даган дэгдсэн. Хамгийн анхны хохирогчдын нэг нь зүй ёсоор үзэн ядалтыг хүртсэн флотын командлагч Адмирал Вирен байлаа. Командлагч бие бүрэлдэхүүний хэсэг нь усан цэргүүдэд баривчлагдсан. Баривчлагдаагүй үлдсэн тэдгээр офицеруудыг зэр зэвсгээс нь салгасан.

Хельсингфорс бас Свеаборгт Адмирал Непенин, цэргүүд болон усан цэргүүдийг залхаан цээрлүүлэлтээр сүрдүүлж, Петроград дахь бослогын тухай мэдээг 3-р сарын 4-ний шөнө хүртэл хүлээн зөвшөөрөөгүй. Тэндэх бослого нь тэгэх тусмаа улангассан байлаа. Энэ нь бүхэл шөнөжин, бүхэл өдөржин үргэлжилсэн. Олон офицерууд баривчлагдсан. Хамгийн үзэн ядагдсан офицеруудыг мөс рүү унагасан. "Хельсингфорс дахь хийгээд флотын эрх мэдэлтнүүдийн байсан байдлын тухай Скобелевын өгүүллийг сонсоод байх нь," огтхон ч "харанхуй цэргүүд"-ийг өөгшүүлэх хандлагагүй байсан Сухановын бичсэнээр, "эдгээр хэтрүүлгүүд нь тийм цөөхөн байсан нь гайхалтай хэрэг."

Гэхдээ газрын хүчин ч бас цуст залхаан цээрлүүлэлтүүдээс гамнагдаагүй бөгөөд тэд хэд хэдэн давалгаануудаар тохиолдсон. Анхандаа, энэ нь өнгөрсний төлөөх, цэргийн амссан жигшүүрт цохилтуудын төлөөх өшөө авалтууд байлаа.

Идээ бээр мэт шатах дурсамжуудаар дутна гэж байсангүй. 1915 онд ороолгох сахилгын шийтгэлийг Царийн армид албан ёсоор нэвтрүүлсэн. Офицерууд өөрсдийн эрх мэдлээр олонтаа айлын аавууд болох цэргүүдийг ороолгоно. Гэхдээ хэрэг явдал ямагт өнгөрсний талаар байгаагүй. Бүх Оросын Зөвлөлүүдийн Хуралдаан дээр армийн асуудлаар илтгэгч аль 3-р сарын 15 эсвэл 17-нд л цэргүүдэд бие махбодийн шийтгэл тулгах тушаал гаргах явдал идэвхтэй армид байсан болохыг мэдэгдсэн. Фронтоос эргэж ирсэн Думын гишүүн, офицерууд нь байхгүй хойгуур, казакууд түүнд ийнхүү хэлснийг өгүүлжээ: "Тушаал энд байна гэж та нар хэлсэн (хожим дэлгэрүүлэх алдартай *Тушаал Дугаар 1*-ийн тухай ярьж байгаа бололтой). Бид үүнийг өчигдөр хүлээж авсан; тэгээд өнөөдөр нэг офицер намайг шанаадаад авсан." Большевикууд цэргүүдийг хэтрүүлгүүдээс барьж хорихын тулд Зөвшилцөгчдөөс дутахгүйгээр ийш тийшээ аялсан. Гэхдээ цуст залхаан цээрлүүлэлтүүд нь буу хойшоогоо татвалзахын адилаар л гарцаагүй байсан юм. Ямар ч л байсан, энэ нь тэдэнд эрх мэдлийг авчирсан гэдгээс бусдаар бол, либералуудад Хоёрдугаар сарын хувьсгалыг цусгүй хэмээн дуудах үндэслэл байгаагүй.

Офицеруудын зарим нь цэргүүдийн нүдэнд өнгөрснөөс салах салалтынх нь бэлэг тэмдэг болох тэр улаан туузнуудын талаарх хурц мөргөлдөөнүүдийг өдөөж дөнгөсөн. Сумскийн хорооны командлагч ийн алуулсан. Шинээр ирсэн нөөцийн цэргүүдээс улаан туузнуудаа авч хаяхыг шаардсан корпусын командлагч цэргүүдэд баривчлагдан, харуулын байранд

түгжигдсэн. Албан ёсны байр савнууд дотор өлгөөтэй хэвээрээ Царийн хөрөг зургуудаас болж цөөнгүй мөргөлдөөнүүд гарсан. Энэ хаант засагт үнэнч байдлаас нь болсон юм уу? Тохиолдлуудын олонхид энэ нь ердөө хувьсгалын тогтвортой байдалд үл итгэх үл итгэл, мөн хувийн даатгал байсан юм. Гэхдээ цэргүүд ямар ч үндэслэлгүйгээр хөрөг зургуудын цаана хуучин дэглэмийн сүнс гэтэж байна гэж хараагүй.

Дээрээс ирж буй бодлоготой арга хэмжээнүүд биш, харин доороос ирж буй бодлогогүй хөдөлгөөнүүд нь арми дахь шинэ дэглэмийг тогтоосон юм. Офицеруудын сахилгын эрх мэдлийг устгаа ч үгүй, хязгаарлаа ч үгүй; энэ нь зүгээр л 3-р сарын эхний хэдэн долоо хоногуудын туршид аясаараа ховхроод уначихсан. "Офицер хэрэв усан цэрэгт сахилгын шийтгэл тулгахыг оролдох юм бол," Хар тэнгисийн флотын штабын ахлагчийн хэлснээр, "уг шийтгэлийг хэрэгжүүлэх хүч гэж байгаагүй нь ойлгомжтой байсан." Энэ бол жинхэнэ ард түмний хувьсгалын шинж тэмдгүүдийн нэг нь юм.

Сахилгын эрх мэдлийн нуран уналтын хамтаар, офицеруудын бие бүрэлдэхүүн практик дампуурлаа дэлгэсэн. Гярхай ажиглалтыг ч, цэрэг дайны үйл хэрэгт чиглэсэн сонирхлыг ч эзэмших Станкевич энэ харах өнцгөөс мөн командлагч бие бүрэлдэхүүнийг ширүүнээр шүүмжилсэн: дасгал сургуулилтүүд нь хуучин дүрэм заавруудын дагуу, дайны хэрэгцээ шаардлагуудтай ямар ч уялдаа холбоогүйгээр үргэлжилсээр л байсан. "Иймэрхүү дасгал сургуулилтүүд нь ердөө цэргүүдийн тэсвэр тэвчээр болон дуулгавартай байдлын сорилт төдий байсан." Офицерууд, мэдээж хэрэг, үүний, өөрсдийнхөө дампуурлын, гэм бурууг хувьсгалд тохохыг оролдсон.

Харгис залхаан цээрлүүлэлтүүд рүү шилжихдээ шаламгай байсан цэргүүд нь мөн хүүхэд мэт гэнэн итгэмтгий байдалд ч, харамгүй талархалд ч бэлэн байлаа. Гишүүн Филоненко, санваартан бас либерал нь, хэсэг хугацааны турш фронт дээрх цэргүүдэд эрх чөлөөний талаарх санааны туг далбааг баригч, хувьсгалын хоньчин мэт санагдсан. Хуучин сүмийн санаанууд шинэ итгэл үнэмшилтэй хачирхалтайгаар хосолжээ. Цэргүүд энэ санваартныг өөрсдийн гаран дээр зөөж, толгойн дээгүүр өргөж, чарганд нь болгоомжтойгоор суулгаж өгсөн бөгөөд дараагаар нь тэр, баяр хөөрөндөө хахаж цацан байж, Думад тайлагнасан: "Бид үдэлтээ дуусгаж амжаагүй. Тэд бидний гар, хөлийг үнссэн." Дума армид үлэмж эрх мэдэлтэй байна гэж гишүүн бодсон. Армид эрх мэдэлтэй байсан зүйл нь хувьсгал бөгөөд тэр өөрийн нүд сохлом тусгалаа янз бүрийн санамсаргүй дүр төрхүүд дээр тусгасан юм.

Армийн дээгүүр тойргуудад Гучковын явуулсан бэлэг тэмдгийн шинжтэй цэвэрлэгээ нь – хэдэн арван генералуудын зайлуулалт – цэргүүдэд сэтгэл ханамж өгөөгүй бөгөөд үүний хажуугаар дээгүүр офицеруудын дунд тодорхойгүй байдлыг бий болгосон. Хүн болгон л өөрсдийн байр сууриа алдахаас айж байлаа. Олонхи нь урсгалыг дагаж сэлэн, зөөлнөөр ярьж, мөн халаасандаа нударгаа зангидсан. Цэргүүдтэй нүүр тулгарсан дундын хийгээд доогуур офицеруудын хувьд нөхцөл байдал бүр долоон дор байлаа. Энд ямар ч засгийн газрын цэвэрлэгээ явагдаагүй. Хуулийн дагуу арга замыг эрэлхийлж, фронт дээрх нэгэн их буучдын ангийн цэргүүд Гүйцэтгэх Хороонд ба Улсын Думад командлагчийнхаа тухай бичжээ: "Ахан дүүс ээ... манай дотоодын дайсан, Ванчехазаг зайлуулж өгөөч гэж бид та нараас хичээнгүйлэн хүсэж байна." Хариулт хүлээн аваагүй цэргүүд нь ямар л арга зам тэдэнд үлдсэн байна түүнийг ашиглаж эхэлнэ: үл захирагдалт, шахан зайлуулалт, тэр ч байтугай баривчилгаа. Зөвхөн үүний дараа л эрх мэдэлтнүүд сэрж, баривчлагдсан эсвэл зодуулсан офицерыг нүднээс далд оруулж, заримдаа цэргүүдийг шийтгэхийг оролдох ч, асуудлыг цаашид хүндрүүлэхгүй байх гэсэндээ олонтаа тэднийг шийтгэлгүйгээр орхино. Энэ нь офицеруудын хувьд тэсвэрлэшгүй нөхцөл байдлыг бий болгосон хэдий ч, үүний хажуугаар цэргүүдийн нөхцөл байдалд ямар нэгэн тодорхой байдлыг нэвтрүүлээгүй.

Армийн хувь тавиланд жинхэнээсээ санаа тавьж байсан тэдгээр олон дайчин офицерууд хүртэл командлагч бие бүрэлдэхүүний ерөнхий цэвэрлэгээг хийх шаардлагатай болохыг

илэрхийлсээр байсан: тэднийхээр бол, үүнгүйгээр цэргүүдийн тулалдах чадварыг дахин сэргээх талаар бодоод ч хэрэггүй. Цэргүүд Думын гишүүдэд дутахааргүй үнэмшил бүхий учирлалуудыг толилуулсан. Өмнө нь тэдэнд гоморхол байгаа бол тэд жирийн үед тэдний гомдлуудад анхаарал хандуулдаггүй ахлагчдад гомдоллох шаардлагатай болдог байсан. Тэгээд тэд одоо юу хийх хэрэг вэ? Ахлагчид нь хэвээрээ үлдсэн гэдэг чинь гомдлуудынх нь хувь тавилан ч мөн адил байна гэсэн үг шүү дээ. “Тэр асуултанд хариулт өгөхөд маш хэцүү байсан” хэмээн гишүүн өчжээ. Юутай ч уг энгийн асуулт нь армийн хувь тавиланг тэр чигт нь хамарч, түүний ирээдүйг тодорхойлж байсан юм.

Арми дахь нөхцөл байдал нь улс орон даяар, зэвсэгт хүчний бүхий л салбаруудад болон бүхий л нэгжүүдэд нэгэн жигд байсан гэж төсөөлөх нь эндүүрэл байх болно. Үгүй, зөрүү нь маш мэдэгдэхүйц байсан. Балтын тэнгисийн флотын усан цэргүүд хэрвээ хувьсгалын анхны мэдээнд офицеруудаа алснаар хариулсан бол, тэдний дэргэд, Хельсингфорс дахь гарнизонд 4-р сарын эхэн гэхэд офицерууд Цэргүүдийн Зөвлөлд тэргүүлэх байр суурийг эзэлж байсан бөгөөд энд нэгэн сүрлэг генерал баяр ёслол дээр Социалист Хувьсгалчдын нэрийн өмнөөс ярьж байлаа. Үзэн ядалт болоод итгэмтгий байдлын хоорондох иймэрхүү зөрөлдөөнүүд цөөнгүй байсан. Гэхдээ юутай ч, арми нь дамжуулагч судаснуудын систем байсан ба цэргүүд хийгээд усан цэргүүдийн улс төрийн зан төлөв нь нэгэн ижил түвшин өөд тэмүүлж байсан юм.

Цэргүүд түргэн бөгөөд шийдэмгий өөрчлөлтөнд найдсаар байх үед, сахилга бат яаж ийж байгаад нэг юм тэсэж үлдсэн. “Гэвч бүхий л зүйлс урьдын адилаар – ижил дарангуйлал, боолчлол болон харанхуй тэнэглэл, ижилхэн тохуурхал – үлдсэн болохыг цэргүүд харах үед,” фронтоос ирсэн нэг төлөөлөгчийг иш татах юм бол, “үймээн шуугиан эхэлсэн.” Хүн төрөлхтний ихэнхийг хирсний арьсаар тоноглох хэмжээний тийм бодлоготой биш байсан байгаль дэлхий нүгэл болгож цэргүүдэд мөн мэдрэлийн систем нийлүүлсэн. Хувьсгалууд нь үе үе байгаль дэлхийн энэ давхар үл хайхралын талаар бидэнд сануулсаар ирсэн.

Фронтын ард, мөн түүнчлэн фронт дээр, санаандгүй шалтгууд хялбараар зөрчилдөөнүүд рүү хөтөлсөн. Цэргүүдэд театрууд, уулзалтууд, концертууд, гэх мэтэд “бүхий л иргэдтэй тэгш эрхтэйгээр” чөлөөтэй зочлох эрхийг олгосон. Олон цэргүүд үүнийг нь театруудаар үнэгүй үйлчлүүлэх эрх хэмээн ойлгосон. Сайд “эрх чөлөө”-г таамаглалын утгаар ойлгох ёстой болохыг тэдэнд тайлбарласан. Гэхдээ босогч ард түмний массууд Платонизм эсвэл Кантианизмд чиглэсэн аливаа дур сонирхлыг хэзээ ч харуулж байгаагүй.

Сахилга батын элэгдэж ноорсон даавуу өөр өөр цагуудад, өөр өөр гарнизонуудад болон өөр өөр нэгжүүдэд янз бүрээр ханзарсан. Тодорхой сонин хэвлэлүүд гарч ирэх хүртэл, эсвэл гадны хэн нэгэн ухуулагч ирэх хүртэл, түүний хороо эсвэл дивизэд хамаг юм сайн сайхан байсан мэт командлагчдад санагдах нь олон байсан. Үнэн хэрэгтээ, хамаагүй гүн гүнзгий хийгээд хамаагүй зогсоож болшгүй хүчнүүдийн ажил хийгдэж байсан юм.

Либерал гишүүн Янушкевич эх захгүй байдал нь мужуудуудаас тогтсон “ногоон” нэгжүүд дотор хамгийн найгүй байна гэсэн ерөнхийллийн хамтаар фронтоос эргэж иржээ. “Илүү хувьсгалт нэгжүүдэд цэргүүд нь офицеруудтайгаа тун эв найртай байгаа.” Үнэн хэрэгтээ сахилга бат хоёр туйлд хамгийн удаан тэссэн: чинээлэг тариачдаас бүрдэх давуу эрхтэй морин цэргүүд дунд, мөн их буучид эсвэл ерөнхийдөө ажилчид болон сэхээтнүүд тэдний өндөр хувийг бүрдүүлэх техникийн тасгийн цэргүүд дунд. Тэдний олонхи нь хожих биш, харин алдаж л болох тэр газрын хувьсгалаас айж байсан казак өмч эзэмшигчид хамгийн удаан тэссэн. Тусдаа казак нэгжүүд нь эргэлтийн дараа ахин дахин залхаан цээрлүүлэх ажиллагаануудыг гүйцэлдүүлсэн. Гэхдээ ерөнхийдөө эдгээр ялгаанууд нь ердөө л нуран уналтын огноо болон хэмнэлд байсан юм.

Сохор тэмцэл нь өөрийн татралт болон түрлэгтэй байлаа. Офицерууд дасан зохицох гэж

оролдоно. Цэргүүд дахин харзнаж эхэлнэ. Гэхдээ уг түр зуурын зөөлрөлүүдийн туршид, эдгээр амсхийлтийн өдрүүд болоод долоо хоногуудын туршид, хуучин дэглэмийн армийг илжрүүлж байсан тэр нийгмийн хонзогнол улам хурцадмал болон хувирна. Тэр улам бүр олонтаа эмгэнэлт оч гялбааны хамтаар дүрэлзэн асна. Москвад, циркүүдийн нэгт, тахир дутуучуудын уулзалтанд, цэргүүд болон офицерууд хамтдаа оролцсон. Зэрэмдэг илтгэгч индэр дээрээс офицеруудын тухай хурцаар ярьж эхэлжээ. Эсэргүүцлийн чимээ шуугиан, хөлнүүдийн, саваануудын, таягнуудын дэвсэлт. “Тэгээд Ноёд Офицерууд, та нар, хэзээг хүртэл цэргүүдийг ташуур болон нударгаар доромжилсон билээ?” Уг шархадсан, шоконд орсон, зэрэмдэглэгдсэн хүмүүс бие биенийхээ эсрэг хана мэт нүүрлэн зогсжээ: зэрэмдэг цэргүүд зэрэмдэг офицеруудын эсрэг, олонхи нь цөөнхийн эсрэг, таягнууд таягнуудын эсрэг. Циркийн тавцан дээрх тэр хар дарсан зүүд шиг үзэгдлээс ирж буй иргэний дайны улангасал аль хэдийн харагдахаар байлаа.

* * *

Арми дахь, мөн түүнчлэн улс орон дахь, бүхий л харилцаанууд болон зөрчилдөөнүүдийг дайн гэх ганцхан үгээр товчилж болох нэг асуудал сүүдэртүүлж байв. Балтын тэнгисээс Хар тэнгис хүртэл, Хар тэнгисээс Каспийн тэнгис, тэгээд цаашлаад Персийн гүн гүнзгий хүртэл, хэмжээлшгүй өргөн фронт дээр явган цэргийн 68 корпус болон морин цэргийн 9 корпус зогсож байлаа. Тэдэнд цаашид юу тохиолдох вэ? Дайнд юу тохиолдох вэ?

Цэргийн хангамжийн талбар дээр арми хувьсгалын эхэн гэхэд ихээхэн хүчирхэгжчихээд байлаа. Дайны хэрэгцээ шаардлагуудад зориулагдсан дотоодын үйлдвэрлэл нь өссөн ба Мурманск болон Архангельскээр дайран Холбоотнуудаас ирэх цэрэг дайны хангамжийн, ялангуяа их бууны, импорт эрчимжсэн. Буунууд, их буунууд хийгээд сумнууд нь дайны анхны жилүүдийнхтэй харьцуулшгүй их тоо хэмжээгээр гар дээр байлаа. Явган цэргийн шинэ дивизүүдийг бүрдүүлж байв. Инженерийн корпусыг өргөжүүлсэн. Энэ үндэслэлээр заяагүй дайны толгойлогчдын зарим нь хожим Орос ялалтын босгон дээр байсан бөгөөд гагцхүү хувьсгал л үүнд садаа болсон гэж нотлохыг оролдсон. Арван хоёр жилийн өмнө, Куропаткин, Линевиц хоёр зөвхөн Витте л тэднийг Япончуудыг бут цохихоос сэргийлсэн гэж эн тэнцүү үндэслэлтэйгээр мэдэгдсэн байдаг. Үнэндээ, Орос нь 1917 оны эхэнд урьд өмнөхөөсөө ч илүүтэйгээр ялалтаас хол байсан юм. Цэрэг дайны хангамж дахь өсөлтийг даган 1916 оны сүүлээр армид хүнсний хурц хомсдол гарч ирсэн. Гэдэсний хижиг болон чийг бам өвчин нь тулаануудаас олон хохирлыг учруулах болсон. Ачаа тээврийн хямрал нь шилжүүлэн байршуулалтыг хүндрүүлсэн бөгөөд энэ л дангаараа байлдагч массуудын үлэмж цар хүрээ бүхий шинээр бүлэглэлтүүдийг багтаах стратегийн хослолуудыг талаар болгосон. Энэ бүхэн хангалтгүй байсан гэлтэйгээр морьдын хурц хомсдол нь олонтаа их буунуудыг хөдөлгөөнгүй байдалд ялласан. Гэхдээ гол зүйл нь бүр энд ч байсан юм биш: авралгүй байсан зүйл нь армийн мораль байв. Үүнийг ингэж дүрсэлж болох юм: арми нь армийн хувиар оршин тогтнохоо больчихсон байсан. Ялагдлууд, ухралтууд хийгээд эрх мэдэлтнүүдийн бузар булай нь байлдагчдыг бүрэн төгс доройтуулчихаад байв. Улс орны мэдрэлийн системийг өөрчлөх боломжгүй байсантай л адилаар, үүнийг захиргааны арга хэмжээнүүдээр засаж залруулах боломжгүй. Цэрэг одоо овоолсон сумнууд руу өттэй мах руу хардаг шиг тэр ижил жигшүүрийн хамтаар харна: энэ бүхэн нь түүнд шаардлагагүй, хэнд ч хэрэггүй мэт, хууран мэхлэлт болон хулгай дээрэм шиг, санагдана. Тэгээд түүний офицер нь ямар нэгэн үнэмшмээр зүйл хэлчихэж чадахгүй бөгөөд тэр түүнийг шанаадаж ч зүрхлэхээ больсон. Офицер өөрийгөө дээгүүр команддаа хууртагдсанд тооцсон бөгөөд үүгээр ч барахгүй, тэр олонтаа өөрийн ахлагчдынхаа өмнөөс цэргүүдийн өмнө буруутай мэтээр өөрийгөө мэдэрсэн. Арми нь анагаагдашгүйгээр өвчилсөн байлаа. Тэр хувьсгалд өөрийн үгээ хэлэх чадалтай байсан. Гэхдээ дайн хийх тал дээр бол тэр оршин тогтнохоо больчихсон байлаа. Хэн ч дайны амжилтанд итгээгүй – офицер ч, цэрэг ч. Хэн ч дахиж тулалдахыг хүсээгүй – арми ч, ард түмэн ч.

Тусгай амьдрал амьдрагддаг дээгүүр албан газруудад тэд, ердөө л инерциэр, томоохон ажиллагаануудын талаар, хаврын довтолгооны талаар, Туркийн хоолойнуудын булаан эзлэлтийн талаар ярилцсаар байсан нь үнэн. Крымд тэд уг удаах зорилгод зориулан бүр том арми хүртэл бэлэн болгочихоод байв. Армийн хамгийн сайн элемент нь Дарданеллд газардах хүчинд хуваарилагдсаныг сонингууд харуулж байлаа. Петроградаас харуулын хороонуудыг илгээсэн. Гэсэн хэдий ч, 2-р сарын 25-наас, эргэлтээс хоёр хоногийн өмнө тэднийг сургуулилж эхэлсэн нэг офицерын өгүүллийн дагуу бол тэдгээр нэмэлт хүчнүүд нь маш муу болж таарчээ. Тэдгээр тайван амгалан цэнхэр, бор бөгөөд саарал нүднүүдэд ямарваа нэг тулалдах хүсэл тэмүүлэл харагдахааргүй байлаа... "Тэдний хамаг бодол нь, тэдний хамаг хүсэл тэмүүлэл нь зөвхөн бас гагцхүү энх тайван байсан."

Иймэрхүү болоод үүнтэй төстэй гэрчлэлүүд олон бий. Хувьсгал ердөө аль хэдийн оршин тогтнож байсан зүйлсийг гадаргуу дээр гаргаж ирсэн. "Дайныг зогсоо!" гэсэн уриа нь уг шалтгааны улмаас Хоёрдугаар сарын өдрүүдийн гол уриануудын нэг болсон юм. Уг уриа эмэгтэйчүүдийн жагсаалаас, Выборг талын ажилчдаас, харуулын хуарангуудаас ирсэн.

3-р сарын эхэнд гишүүд фронтоор аялж байх үед цэргүүд, ялангуяа ахмад насныхан нь, тэднээс тасралтгүй асуужээ: "Тэд газрын талаар юу гэгцгээж байх юм?" Гишүүд газрын асуудал нь Үндсэн Хуулийн Чуулганаар шийдэгдэнэ гэж бултангуйгаар хариулна. Гэхдээ энд нийтлэг далд бодлыг илчлэх дуу хоолой сонсогдоно: "Газрын хувьд гэвэл, би хэрвээ энд байхгүй юм бол, тэр надад хэрэг болохгүй." Цэргийн анхны хувьсгалын хөтөлбөр нь нэг иймэрхүү байсан юм: эхлээд энх тайван, тэгээд дараагаар нь газар.

Эх оронч сагсууралтууд цөөнгүй байсан 3-р сарын сүүлээрх Бүх Оросын Зөвлөлүүдийн Хуралдаан дээр, окопнууд дахь цэргүүдийг шууд төлөөлж байсан төлөөлөгчдийн нэг нь фронт хувьсгалын талаарх мэдээг хэрхэн хүлээн авсан болохыг нилээн чин сэтгэлээсээ дамжуулжээ: "Цэрэг бүр хэлсэн: Бурхан ивээг! Одоо энх тайван удахгүй ирж магадгүй!" Окопнууд хуралдаанд дараахыг дамжуул хэмээн уг төлөөлөгчид зааварлажээ: "Бид эрх чөлөөний төлөө өөрсдийнхөө амийг золиослоход бэлэн байна. Гэхдээ ив ижилхэн, нөхөд өө, бид дайны төгсгөлийг хүсэж байна." Энэ бол бодит байдлын амьд дуу хоолой байсан юм – ялангуяа үүний хоёрдахь хагас нь. Хэрвээ энэ нь шаардлагатай юм бол, бид хэсэг хугацаагаар хүлээх болно, гэхдээ, дээгүүр хүмүүс, та нар энх тайвныг бушуу авчирч үз.

Франц дахь, ө.х., тэдний хувьд тэр чигтээ хиймэл уур амьсгал дахь, Царийн байлдагчид эх нутаг дахь армитай ижил мэдрэмжүүдээр амилж, нуран уналтын ижил үе шатуудаар дамжин гарсан. "Бид Царь хаан ширээнээсээ буусан болохыг нь дуулаад," харийн газар дахь бичиг үсэг тайлагдаагүй тариачид дундах нэгэн ахимаг настай цэргийн офицертоо тайлбарласнаар, "бид цугаараа л энэ нь дайн дууссан гэсэн үг гэж ойлгосон... Царь бид нарыг дайнд илгээсэн шүү дээ... Тэгээд би хэрэв ахин окопнуудад илжрэх ёстой юм бол, тэгвэл эрх чөлөө ямар хэрэгтэй юм бэ?" Энэ бол хувьсгалын жинхэнэ цэргийн философи байсан юм – гаднаас авчраагүй: ямар ч ухуулагч ийм энгийн бөгөөд үнэмшилтэй үгсийг бодож олж чадахгүй.

Либералууд хийгээд хагас либерал социалистууд хожим нь хувьсгалыг эх оронч бослого байдлаар толилуулахыг оролдсон. 3-р сарын 11-нд Милюков Франц сэтгүүлчдэд ийнхүү тайлбарлажээ: "Оросын ялалтанд хүрэх зам дээрх саад бартаануудыг зайлуулахын тулд Оросын хувьсгал нь хийгдсэн." Энд сайхан дүр үзүүлэлт нь өөрийгөө хуурах хууралттай гар гараасаа хөтлөлцөн явна – сайхан дүр үзүүлэлт нь энэ хоёрын арай илүү том нь гэж бодмоор. Цагаандаа гарсан реакцийнхан юмсыг илүү тодорхойгоор харсан. Фон Струве, Германчууд дундах Пан-Славч, Лютеранчууд дундах үнэн алдартан, тэгээд Марксистууд дундах монархист, хэдийгээр реакцийн үзэн ядалтын хэлээр боловч, эргэлтийн жинхэнэ эх үүсвэрүүдийг илүү дээр тодорхойлсон. "Хувьсгал нь ард түмний, мөн ялангуяа цэрэг, массуудыг багтаасан тэр хэмжээгээр," түүний бичсэнээр, "энэ бол эх оронч тэсрэлт биш,

харин өөрсдийн дураар үйлдсэн погром бүхий эс дайчилгаа байсан бөгөөд энэ нь дайны сунжруулалтын эсрэг шууд чиглэсэн байсан, ө.х., энэ дайныг зогсоохын тулд хийгдсэн.”

Зөв бодлын хажуугаар, эдгээр үгс нь мөн гүтгэн гүжирдлэгийг агуулна. Погром бүхий эс дайчилгаа нь, үнэн хэрэгтээ, дайнаас урган гарч байсан юм. Хувьсгал үүнийг үүсгээгүй, харин ч эсрэгээрээ, үүнийг түр зогсоосон. Хувьсгалын босгон дээр ер бусын газар аваад байсан оргон зугтаах явдал нь эргэлтийн дараах хэдэн долоо хоногуудад цөөрсөн. Арми харзнаж байлаа. Хувьсгал энх тайвныг авчирна хэмээн найдахдаа, цэрэг фронтод мөрөө нэмэрлэхээс татгалзаагүй юм: эсхүл шинэ засгийн газар энх тайванд хүрч чадахгүй гэж тэр бодсон.

“Бид өөрсдийгөө хамгаалж л чадахаас,” нэгэн гранатчдын дивизийн ахлагчийн 3-р сарын 23-ны өдөр тайлагнаснаар, “довтолж бол чадахгүй гэсэн үзэл бодлыг цэргүүд огт эргэлзээгүйгээр илэрхийлж байна.” Цэрэг дайны тайлагналуудад хийгээд улс төрийн илтгэлүүдэд энэ бодол янз янзаар давтагдана. Бага түрүүч Крыленко, хуучин хувьсгалч мөн Большевикуудын дор ирээдүйн дээд ерөнхий командлагч, тэдгээр өдрүүдэд цэргийн хувьд дайны асуудал нь дараах томъёоллоор шийдэгдэж байсныг гэрчилжээ: “Фронтыг байгаа газар нь үлдээ, довтолгоонд битгий шилж.” Хавьгүй сүрлэг боловч, бүхэлдээ чин үнэнч хэлээр, энэ нь эрх чөлөөний хамгаалалтыг илтгэсэн юм.

“Бид жад сэлмээ газарт шигтгэх ёсгүй!” Манантсан хийгээд зөрчилдөөнт зан төлвүүдийн нөлөөлөл дор, тэдгээр өдрүүдэд цэргүүд олонтаа Большевикуудыг бүр сонсохоос хүртэл татгалздаг байлаа. Тэд магадгүй тодорхой маанаг илтгэлүүдээс олж авсан сэтгэгдлээрээ Большевикууд хувьсгалын хамгаалалтанд санаа тавихгүй байгаа бөгөөд засгийн газрыг энх тайванд хүрэхэд нь саад учруулах боломжтой гэж бодсон байх. Эх оронч социалист сонингууд хийгээд ухуулагчид нь цэргүүдийн дундах энэ санааг улам бүр цэцэглүүлсэн. Гэхдээ заримдаа Большевикуудад үгээ хэлэх боломжийг олгоогүй ч, цэргүүд хувьсгалын эхний өдрүүдээс авхуулаад л довтолгооны тухай санааг шийдэмгийгээр эсэргүүцсэн юм. Нийслэл дэх улс төрчдөд, энэ нь зохих шахалтаар арилгаж болох ямар нэгэн төрлийн үл ойлголцол шиг санагдсан. Дайны төлөөх ухуулга ер бусын түвшинд очсон. Хөрөнгөтний хэвлэл нь сая сая хувиуддаа хувьсгалын үүрэг даалгавруудыг “дайныг бүрэн төгс ялалт хүртэл” гэсэн асуудлын гэрэл дор зурагласан. Зөвшилцөгчид адилхан аяыг хүнгэнэсэн – анхандаа амьсгал дороо, дараагаар нь улам зоримгоор. Эргэлтийн мөчид маш сул дорой байсан Большевикуудын нөлөөлөл ажил хаясныхаа төлөө фронт руу цөллөгдсөн байсан мянга мянган ажилчид нь армийн эгнээнүүдийг орхин гарах үед улам сул дорой болсон. Иймээс, энх тайванд тэмүүлэх тэмүүлэл нь хамгийн оргилуун байсан яг тэр газраа бараг л ямар ч нээлттэй хийгээд тодорхой илэрхийллийг олж аваагүй юм. Уг нөхцөл байдал нь сэтгэл амраам төөрөгдлүүдийг эрж буй командлагчид ба комиссаруудад юмсын жинхэнэ нөхцөл байдлын талаар өөрсдийгөө хуурах боломжийг олгосон. Тэр үеийн нийтлэлүүдэд болон илтгэлүүдэд, цэргүүд ердөө “газар нутаг таслан авахгүй, нөхөн төлбөр тулгахгүй” гэх томъёоллыг зөвөөр ойлгоогүй учраас л довтолхоос татгалзаж байна хэмээн мэдэгдэх тохиолдол цөөнгүй байсан. Хамгаалалтын дайн довтолгоог зөвшөөрдөг бөгөөд заримдаа бүр үүнийг шаарддаг хэмээн тайлбарлахад Зөвшилцөгчид хүчин чармайлтаа гамнаагүй. Уг амьдралаас тасарсан асуудал хэлэлцэгдэж байсан гэлтэй! Довтолгоо нь дайныг дахин эхлүүлнэ гэсэн үг. Фронтыг тэнд нь үлдээх гэдэг нь гал зогсооно гэсэн үг. Хамгаалалтын дайны талаарх цэргүүдийн онол болон практик нь Германчуудтай хийсэн үг дуугүй, мөн дараагаар нь нилээн ил тод, зөвшилцлийн нэгэн хэлбэр байсан юм: “Биднээр бүү оролд, тэгвэл бид та нараар оролдохгүй.” Үүнээс илүү дайнд өгч чадах зүйл армид байгаагүй.

Довтолгоонд бэлтгэх нэрийдлийн дор реакцийн офицерууд нь ойлгомжтойгоор хазаарыг гартаа авахыг оролдож байсан учраас, цэргүүд түрэмгий ятгалгуудад бүр ч өртөхөөргүй байв. Цэргүүдийн дунд нэг үг хэллэг нийтлэг болсон: “Германчуудын эсрэг винтовныхоо жадыг, дотоодын дайсны эсрэг бөгсийг нь.” Винтовны жад ямар ч байсан энд хамгаалах

л зорилттой байсан. Окопны цэргүүд хэзээ ч Дарданеллын тухай бодоогүй. Энх тайвныг хүсэх хүсэл нь удалгүй гадаргуу дээр гарч ирэх учиртай хүчирхэг газар доогуурх урсгал байсан юм.

Армид хувьсгалаас ч өмнө сөрөг үзэгдлүүд “ажиглагдахаар” байсан болохыг үгүйсгээгүй ч, Милюков эргэлтээс хойш удаан хугацааны туршид арми нь Антантын түүнд даалгасан үүрэг даалгавруудыг биелүүлэх чадвартай байсан хэмээн батлахыг оролдсоор л байсан. “Большевик суртал ухуулга,” түүний өөрийн түүхчийнхээ дүрээр бичсэнээр, “фронт дээр шууд очсон юм огтхон ч биш. Хувьсгалын дараах эхний нэг сарын эсвэл нэг сар хагасын туршид арми нь эрүүл хэвээрээ үлдсэн.” Тэр бүхий л асуудлыг суртал ухуулгын өнцгөөс авч үзжээ – энэ нь түүхэн процессыг шавхчихдаг мэтээр. Тэдэнд үнэхээр ид шидийн хүч чадлыг хамааруулах Большевикуудын эсрэг хожимдсон тэмцлийн халхавч дор, Милюков фактуудын эсрэг тэмцлээ үргэлжлүүлсээр л. Арми нь бодит байдал дээр ямархуу байсан болохыг бид аль хэдийн харсан. Командлагчид нь өөрсдөө түүний тулалдах чадварыг нь эргэлтийн дараах эхний долоо хоногууд ба өдрүүдэд хэрхэн үнэлсэн болохыг харцгаая.

3-р сарын 6-нд умард фронтын ерөнхий командлагч Генерал Рузский Гүйцэтгэх Хороонд цэргүүдийн дунд эрх мэдэлтнүүдэд бүхэлдээ үл захирагдах байдал ажиглагдаж байгааг, армид ямар нэгэн төрлийн тогтуун байдлыг авчрахын тулд нэр алдартай дүр төрхүүдийг фронт руу илгээх шаардлагатай болохыг мэдэгдсэн.

Хар тэнгисийн флотын штабын ахлагч нь өөрийнхөө дурдатгалд өгүүлжээ: “Хувьсгалын анхны өдрүүдээс авхуулаад л, дайн явуулах боломжгүй бөгөөд дайнд ялагдсан болох нь надад илэрхий байсан.” Түүний хэлж байгаагаар, Колчак ижилхэн үзэл бодолтой байсан бөгөөд тэр хэрвээ флотын командлагчийн албан тушаалдаа үлдсэн бол, энэ нь ердөө л офицеруудын бие бүрэлдэхүүнийг хүчирхийллээс хамгаалахын тулд байжээ.

Эзэн Хааны харуулд дээгүүр командын албан тушаал хашиж байсан Гүн Игнатьев нь 3-р сард Набоковт бичсэн: “Дайн дууссан, бид ахиж тулалдаж чадахгүй бөгөөд тулалдахгүй гэдгийг чи тодорхойгоор ойлгох ёстой. Ухаантай хүмүүс дайныг шаналалгүйгээр төгсгөл болгох замыг бодож олох хэрэгтэй, эсхүл гамшиг тохиолдоно шүү...” Тэр ч бас иймэрхүү захидлуудыг бөөн бөөнөөр нь хүлээн авч байгаа болохоо Гучков Набоковт хэлжээ.

Тун ховор байсан зарим нэг өнгөцхөн харахад илүү таатай тайлангууд нь дандаа нэмэлт тайлбаруудаараа үгүйсгэгдэнэ. “Цэргүүдийн ялалтанд тэмүүлэх тэмүүлэл нь яг хэвээрээ үлдсэн,” 2-р армийн командлагч Даниловын тайлагнаснаар, “тэгээд нэгжүүдийн заримд нь энэ бүр хүчирхэгжсэн.” Гэвч яг энд тэр ийн нэмжээ: “Сахилга бат дордсон... Довтлох ажиллагаануудыг хурцадмал нөхцөл байдал намжих хүртэл (1-ээс 3 сар) хойшлуулах нь хүсүүштэй.” Тэгээд дараагаар нь гэнэтийн нэмэлт: “Нэмэлт хүчнүүдийн зөвхөн 50% нь л хүрэлцэн ирж байна; тэд ижил замаар хайлан урссаар л байх юм бол, мөн тэд эн тэнцүү сахилга батгүй байх юм бол, бид довтолгооны амжилтанд найдах боломжгүй.”

“Манай дивиз хамгаалалтын ажиллагаанууд явуулах бүрэн дүүрэн чадамжтай” гэж 51-р явган цэргийн дивизийн баатарлаг командлагч тайлагнасан ба нэн даруй ингэж нэмжээ: “Армийг Цэргүүдийн болон Ажилчдын Төлөөлөгчдийн нөлөөллөөс аврах шаардлагатай.” Гэсэн хэдий ч, энэ бол ерөөсөө ч тийм энгийн зүйл биш!

182-р дивизийн ахлагч корпусын командлагчдаа тайлагнажээ: “Мөн чанартаа шалихгүй боловч, шинж чанараараа муу ёрын үл ойлголцлууд өдрөөс өдөрт өсөн нэмэгдэж байна. Цэргүүд, мөн офицерууд тэднээс ч илүүтэйгээр, улам бүр сандруу байх болсон.”

Хэдийгээр тэд олон ч, энд хүртэл бид ердөө тархай бутархай гэрчлэлүүдийг л авч үзлээ. Гэвч 3-р сарын 18-нд армийн нөхцөл байдлын талаарх дээгүүр офицеруудын хуралдаан

төв штаб дээр болсон. Командлалын төв байгууллагуудын дүгнэлт санал нэгтэй байлаа: “Бүхий л нөөцийн нэгжүүд үймээн самуунд автсан болохоор, ирж буй саруудад фронтыг хүрэлцэхүйц тооны цэргүүдээр хангах боломжгүй. Арми өвчилчихсэн. Офицерууд болон цэргүүдийн хоорондын харилцааг сайжруулахад 2 эсвэл 3 сар шаардлагатай болох байх (генералууд өвчин нь цаашид зөвхөн улам даамжрах л боломжтойг ойлгоогүй юм). Энэ хооронд офицеруудын бие бүрэлдэхүүн дундах мораль дахь бууралт, байлдагчид дундах исгэлт, мөн мэдэгдэхүйц оргон зугтаалт ажиглагдаж байна. Армийн тулалдах чадвар нь буурсан ба одоохондоо түүний урагшаа давшлах боломжинд найдахад маш хүнд байна.” Дүгнэлт нь: “Хавар явуулахаар төлөвлөгдсөн идэвхтэй ажиллагаануудыг одоо гүйцэтгэлд хүргэх явдлыг зөвшөөрөх боломжгүй.”

Үүнийг дагасан долоо хоногуудад нөхцөл байдал хурдацтайгаар дордсоор, мөн ижилхэн гэрчлэлүүд эцэс төгсгөлгүйгээр үржин олширсоор.

3-р сарын сүүлээр 5-р армийн командлагч Генерал Драгомиров Генерал Рузскийд ингэж бичжээ: “Тулаанч зан төлөв буурсан. Цэргүүд дунд довтлох хүсэл тэмүүлэл байхгүйгээр зогсохгүй, бас хамгаалалтын тал дээрх зүгээр л гэжүүд байдал нь хүртэл дайны үр дүнд заналхийлэх түвшинд очтлоо дордсон... Армийн давхарга болгонд өргөн тархсан улс төр нь... дайтагч массуудыг тэр чигт нь ганцхан зүйлд л – дайныг дуусгаад гэртээ харихад – тэмүүлэх болгосон.”

Шинэ дэглэмд сэтгэл дундуур байсан реакцийн штабын тулгуур багануудын нэг Генерал Лукомский хувьсгалын эхэнд корпусын командлагч болж тушаал дэвшсэн бөгөөд түүний өгүүллээр бол тэнд байнгын армийн офицерууд болон цэргүүд олон байх их буучдын ба инженерийн нэгжүүдэд л сахилга бат хадгалагдан үлдсэнийг олж мэджээ. “Гурван явган цэргийн дивизүүдийн хувьд гэх юм бол, тэд гурвуулаа бүрэн төгс нуран уналт руу очих зам дээрээ явж байсан.”

Эргэлтийн дараа итгэл найдварын нөлөөлөл дор хорогдсон оргон зугтаах явдал нь урам хугаралтын нөлөөлөл дор ахин өссөн. 4-р сарын 1-нээс 7-ныг хүртэлх нэг долоо хоногт, Генерал Алексеевын тайлагнасны дагуу, ойролцоогоор 8,000 цэрэг умард болон баруун фронтоос оргожээ. “Армийн ‘онц сайн’ зан төлвийн талаарх,” түүний Гучковт бичсэнээр, “хариуцлагагүй хүмүүсийн тайлангуудыг би асар их гайхшралын хамтаар уншлаа. Яах гэж? Бид Германчуудыг хуурахгүй, тэгээд бидэнд бол, энэ нь үхлийн өөрсдийгөө хуурах хууралт.”

Энд хүртэл Большевикууд бараг л огт дурдагдаагүйг тэмдэглэх нь зүйтэй: офицеруудын олонхи нь тэр хачирхалтай нэрийг сурч амжаагүй шахам байв. Тайлангууд ер нь армийн нуран уналтын шалтгаануудын тухай сэдвийг сөхсөн бол, энэ нь сонингууд, ухуулагчид, Зөвлөлүүд, “улс төр,” нэг үгээр, Хоёрдугаар сарын хувьсгал болж таарсан юм.

Бүхий л зүйлс болж бүтнэ хэмээн найдсаар байсан өөдрөг ахлагчид нь мэр сэр олдохоор байсан. Шинэ засгийн газарт тааламжгүй байдал учруулахгүй гэсэндээ фактуудын өмнө зориуд нүдээ тагласан тэдгээр хүмүүс нь бүр ч илүү олон байлаа. Нөгөө талдаа, ихээхэн тооны командлагчид, ялангуяа хамгийн дээгүүр командлагчид, засгийн газраас ямарваа нэг шийдэмгий арга хэмжээг – тэд өөрсдөө тэдгээрийг нэрээр нь нэрлэж чадаагүй эсвэл зүрхлээгүй ч – гаргуулж авахын тулд нуран уналтын шинж тэмдгүүдийг ухамсартайгаар дэгсдүүлсэн. Гэвч үндсэн дүр зураг нь маргаангүй. Өвчилсөн армийг гүйцэж түрүүлсэн эргэлт түүний нуран уналтынх нь зогсоож болшгүй процессыг улс төрийн хэлбэрүүдээр хувцасласан бөгөөд энэ нь долоо хоногоос долоо хоногт улам бүр өршөөл энэрэлгүй тод томруун байдлыг олж авсан. Хувьсгал энх тайвныг хүсэмжилсэн оргилуун цангаагаар зогсохгүй, бас командлагч бие бүрэлдэхүүнд хийгээд ерөнхийдөө эрх баригч ангиудад чиглэсэн цэрэг массуудын хонзогнолыг логик төгсгөл рүү нь авчирсан юм.

4-р сарын дундуур Алексеев засгийн газарт зориулж армийн зан төлвийн талаар хувийн тайлагналаа хийсэн бөгөөд тэр будаг гамнаагүй бололтой. “Ямар айдас хүйдсийн бөгөөд авралгүй байдлын мэдрэмж намайг эзэмдсэнийг,” Набоковын бичсэнээр, “би сайн санаж байна.” Зөвхөн эргэлтээс хойшхи эхний зургаан долоо хоногуудыг л дурдах боломжтой энэ тайлагнал дээр Милюков мөн байлцсан гэж таамаглах хэрэгтэй; бүхий л магадлалын дагуу, өөрийнхөө хамтран ажиллагсдыг, мөн тэднээр дамжуулаад, найз-социалистуудаа айлгахыг оролдон, Алексеевыг дуудаж авчирсан хүн тэр байсан. Гучков үнэхээр үүний дараа Гүйцэтгэх Хорооны төлөөлөгчидтэй харилцан яриа өрнүүлжээ. “Хөнөөлт найрсаг харилцаа эхэлсэн,” түүний гомдоллосноор, “илэн далангүй үл захирагдсан тохиолдлууд бүртгэгдсэн. Тушаалуудыг биелүүлэхийн өмнө тэднийг армийн байгууллагуудад хийгээд ерөнхий цуглаанууд дээр хэлэлцдэг. Тэр, тэр нэгжүүдэд тэд идэвхтэй ажиллагаануудын тухай бүр сонсохыг ч хүсэхгүй байна... Хүмүүс маргааш энх тайван ирнэ хэмээн найдаж байхад,” Гучковын үндэслэлгүй бусаар хэлснээр, “тэднийг өнөөдөр амиа золино хэмээн горьдох нь тэнэг.” Үүнээс Дайны Сайд дараах гаргалгааг хийсэн: “Бид энх тайвны тухай чангаар ярихаа зогсоох хэрэгтэй.” Тэгээд хүмүүст өмнө нь дотроо бодож байсан зүйлсээ чангаар хэлэхийг заасан нь хувьсгал байсан хойно энэ нь хувьсгалыг зогсооно гэсэн үг.

Мэдээж хэрэг, цэрэг дайны эхний өдрөөс авхуулаад л үхэхийг ч, тулалдахыг ч хүсээгүй. Гэхдээ тэр их буучдын ангийн морь шалбааг дундуур хүнд их буу чирэхийг хүсдэггүйтэй л яг адилаар үүнийг хүсээгүй. Морины л адилаар, түүнд хөллүүлсэн ачаанаас ангижирч болох юм гэж тэр хэзээ ч бодоогүй. Түүний хүсэл зорилго хийгээд дайны үйл явдлуудын хооронд ямар ч холбоо байгаагүй. Хувьсгал энэ холбоог түүнд нээн харуулсан. Сая сая цэргүүдийн хувьд энэ нь илүү дээр амьдралаар амьдрах эрх, юун түрүүнд ерөнхийдөө амьдрах эрх, өөрийнхөө амийг бууны хийгээд их бууны сумнуудаас, мөн үүний адилаар, өөрийнхөө нүүрийг офицерын нударганаас, хамгаалах эрхийг илтгэх болсон. Энэ утгаар армид болж буй үндсэн сэтгэхүйн процесс нь хувь хүний сэрэлтээс тогтож байсныг дээр дурдсан. Олонтаа анархистик хэлбэрүүдийг олж авсан, индивидуализмын уг галт уулын тэсрэлтээс боловсролтой анги давхаргууд гагцхүү улс үндэстнээс урвах урвалтыг л олж харсан. Гэхдээ үнэн хэрэгтээ, цэргүүдийн шуургалсан илтгэлүүдэд нь, тэдний хазааргүй эсэргүүцлүүдэд нь, бүр тэдний цуст хэтрүүлгүүдэд хүртэл, улс үндэстэн ердөө л түүхий, эзэн биегүй, түүхийн өмнөх материалуудаар өөрийгөө үүсгэн бүрэлдүүлж эхлээд байсан юм. Хөрөнгөтнүүдийн тэгтлээ үзэн ядсан масс индивидуализмын энэ үер яг хөрөнгөтний хувьсгалын хувиарх Хоёрдугаар сарын хувьсгалын шинж чанараас шалтгаалсан юм.

Гэхдээ энэ түүний цор ганц агуулга нь байгаагүй. Учир нь тариачин болон түүний цэрэг хүүгээс гадна, ажилчин энэ хувьсгалд оролцсон. Тэр аль эрт өөрийгөө хувь хүн болохыг мэдэрсэн ба тэр үүнд чиглэсэн үзэн ядалтын хамтаар төдийгүй, мөн үүний эсрэг тэмцэх бодлын хамтаар дайнд нэвтрэн орсон. Хувьсгал нь түүний хувьд зөвхөн ялалтын нүцгэн фактыг төдийгүй, бас түүний санаануудын хэсэгчилсэн ялалтыг илтгэсэн. Хаант засгийн түлхэн унагаалт нь түүний хувьд ердөө л эхний алхам нь байсан бөгөөд тэр үүн дээр сатааралгүйгээр бусад зорилтууд өөд яаравчилсан. Цэрэг, тариачин хоёр түүнийг дагаж хэр хол явах вэ гэдэг нь түүний хувьд гол асуулт нь байсан. “Газар надад ямар хэрэгтэй юм бэ, хэрвээ би тэнд байхгүй юм бол?” хэмээн цэрэг асуусан. “Эрх чөлөө надад ямар хэрэгтэй юм бэ,” хэмээн тэр, түүний орж чадахгүй театрын хаалгануудын урд зогсонгоо, ажилчныг даган хэлсэн, “хэрвээ эрх чөлөөнд хүрэх түлхүүр нь эздийн гарт байгаа юм бол?” Хоёрдугаар сарын хувьсгалын хил хязгааргүй будилаан дундуур ингэж Октябрийн ган туяанууд нь аль хэдийн үзэгдэхээр байсан юм.

Тэмдэглэл:

1. “Оролдохдоо баяртай байна, эрхэм дээдэс ээ” гэдэг нь хуучин армид дээрээс ирж буй тушаалд өгөх хэвшил болсон хариулт байлаа.

ЭРХ БАРИГЧИД БА ДАЙН

14-р бүлэг

Түр Засгийн Газар болон Гүйцэтгэх Хороо энэ дайны талаар хийгээд энэ армийн талаар юу хийхээр зэхэж байсан юм бэ?

Тэд эхний хийлийг нь тоглож байсан хойно, бид юун түрүүнд либерал хөрөнгөтнүүдийн бодлогыг ойлгох шаардлагатай. Гадаад үзэмжийн хувьд, либерализмын дайны бодлого нь түрэмгий эх оронч, дээрэм тонуулын, эвлэршгүй хэвээр үлдсэн. Үнэн хэрэгтээ, энэ нь зөрчилдөөнтэй, зальхай байсан бөгөөд хурдацтайгаар дефитист болон хувирч байлаа.

“Хувьсгал гараагүй байлаа ч гэсэн,” хожим нь Родзянкогийн бичсэнээр, “дайнд бид яг л адилхнаар ялагдах байсан бөгөөд бүхий л магадлалын дагуу, тусдаа энхийн хэлэлцээрт хүрэх байсан.” Түүний үзэл бодол нь хараат бус байдлаар ялгардаггүй байсан бөгөөд яг тийм учраас л, энэ нь либерал-хуучинсаг тойргуудын дундаж сэтгэгдлийг чадварлагаар илэрхийлдэг юм. Харуулын батальонуудын бослого нь өмч эзэмшигч ангиудад гадаад дахь ялалтыг биш, харин дотоод дахь ялагдлыг ёрлосон. Тэд уг аюулыг урьдаас харсан бөгөөд үүний эсрэг чадах чинээгээрээ л тэмцсэн учраас энэ тал дээр өөрсдийгөө хуурах чадвар хамгийн багатай нь либералууд байсан юм. Эргэлт нь ялалт өөд чиглэсэн алхам хэмээн тунхагласан Миллюковын санаанд оромгүй хувьсгалт өөдрөг байдал нь мөн чанартаа цөхрөлийн эцсийн найдвар байсан юм. Дайн ба энхийн асуудал либералуудын хувьд биеэ даасан асуудал байхаа бараг больчихоод байв. Дайны зорилгоор хувьсгалыг ашиглах боломж тэдэнд олдохгүй болохыг тэд мэдэрсэн. Өөр нэгэн үүрэг даалгавар нь, бүр ч хойшлуулшгүйгээр, тэдний өмнө гарч ирсэн: хувьсгалын эсрэг дайныг ашиглах.

Дайны дараах Оросын олон улс дахь байр суурийн тухай асуудлууд – өр төлбөрүүд мөн шинэ зээллэгүүд, капиталын мөн борлуулалтын зах зээлүүд – нь, мэдээж хэрэг, Оросын хөрөнгөтнүүдийн удирдагчдад тулгамдсаар л байсан. Гэхдээ эдгээр асуудлууд нь тэдний бодлогыг шууд тодорхойлоогүй юм. Өнөөдөр энэ нь хөрөнгөтөн Орост зориулан хамгийн таатай олон улсын нөхцөл байдлыг баталгаажуулах тухай биш, харин, Оросын цаашдын доройтлын үнээр ч бай хамаагүй, хөрөнгөтний дэглэмийг өөрийг нь аврах тухай асуудал байсан юм. “Эхлээд бид сэхэл авах хэрэгтэй,” энэ ноцтойгоор шархадсан анги давхарга хэлсэн, “тэгээд дараагаар нь бид юмсыг цэгцлэх болно.” Сэхэл авна гэдэг нь хувьсгалыг нухчин дарна гэсэн үг.

Дайны ховсдолтыг болон шовинизмын зан төлвийг хадгалан үлдээх явдал нь хувьсгалыг гүнзгийрүүлэгчид гэгчдийн эсрэг массуудтай, нэн ялангуяа армитай, цор ганц боломжит улс төрийн холбоог хөрөнгөтнүүдэд нээж өгсөн. Гол асуудал нь царизмаас өвлөж авсан, ижилхэн холбоотнууд болон зорилтууд бүхий дайныг хувьсгалын байлдан дагууллуудыг ба итгэл найдваруудыг хамгаалахын төлөөх шинэ дайн байдлаар ард түмэнд толилуулах байсан юм. Энэ зорилгод хүрэх шаардлагатай – гэхдээ яаж? – ба либерализм Распутины бүлэглэлийн эсрэг өчигдөр тэдэнд үйлчилж байсан эх оронч олон нийтийн үзэл бодлын зохион байгуулалтыг бүхэлд нь хувьсгалын эсрэг чиглүүлнэ гэж баттайгаар тооцоолсон. Хаант засгийг ард түмний эсрэг давж заалдах шатны шүүхийн хувиар аврах боломжгүй байсан хойно, Холбоотнуудтай зууралдаж үлдэх бүр ч илүү шаардлагатай байлаа: дайн үргэлжилсээр байх үед Антанта нь, ямар ч байсан, тэдний өөрсдийн хаант засгийн байж чадахаас хамаагүй илүү хүчирхэг давж заалдах шатны шүүхийг төлөөлж байсан юм.

Дайны үргэлжлэл нь хуучин цэрэг дайны хийгээд хүнд сурталтнуудын аппаратыг хэвээр үлдээж, Үндсэн Хуулийн Чуулганыг хойшлуулж, мөн хувьсгалт улс орныг фронтын, ө.х., либерал хөрөнгөтнүүдтэй нэгдсэн дээд командын, эрхэнд оруулахад нь тэднийг зөвтгөх болно. Бүхий л дотоодын асуудлуудыг, ялангуяа газрын асуудлыг, мөн бүхий л нийгэмд

чиглэсэн хууль тогтоомжуудыг дайны төгсгөл хүртэл хойшлуулахаар байсан ба үүнийг эргээд либералуудын итгэхгүй байгаа тэр ялалт хүртэл хойшлуулахаар байлаа. Дайсныг туйлдуулахын төлөөх дайн нь ийнхүү хувьсгалыг туйлдуулахын төлөөх дайн болж хувирсан юм. Энэ нь магадгүй урьдаас тунгаан бодож, албан ёсны хуралдаанууд дээр хэлэлцсэн тийм эцэслэгдсэн төлөвлөгөө байгаагүй байх. Гэвч ингэх шаардлага байгаагүй. Уг төлөвлөгөө нь либерализмын урьдын бүхий л бодлогоос нь болоод хувьсгалын бий болгосон нөхцөл байдлаас зайлшгүйгээр урган гарсан.

Дайны замаар аялахаас өөр аргагүй болсон Милюковт, мэдээж хэрэг, урьдаас дээрмийн хуваалтанд оролцохоос татгалзах шалтгаан байгаагүй. Холбоотнуудын ялалтанд хүрэх найдварууд нь маш бодитой хэвээр үлдсэн бөгөөд дайн дахь Америкын нэвтрэн оролтын хамтаар тэд асар ихээр өссөн шүү дээ. Антанта бол нэг зүйл ба Орос бол өөр зүйл болох нь үнэн. Оросын эдийн засгийн ба цэрэг армийн хувьд сул дорой байдлыг нь харгалзаж үзэх аваас, Төвийн Хүчнүүдийн өмнөх Холбоотнуудын ялалт нь зайлшгүй, бүх боломжит хувилбаруудын дор дайнаас зөвхөн сүйрсэн хийгээд доройтсон гарч ирэх Оросын өмнөх тэдний ялалтыг мөн илтгэх болохыг Оросын хөрөнгөтнүүдийн удирдагчид он жилүүдийн туршид ойлгож сурсан. Гэвч либерал империалистууд нилээд ухамсартайгаар уг хэтийн төлвийн өмнө нүдээ таглахаар шийдсэн. Тэдэнд үүнээс өөр хийх зүйл байгаагүй. Гучков зөвхөн гайхамшиг л Оросыг аварч чадах бөгөөд Дайны Сайдын хувиар түүний хөтөлбөр нь гайхамшигт найдах байх болно гэж өөрийн тойргийнхондоо ний нуугүйгээр зарласан. Дотоод бодлогын зорилгоор, Милюковт ялалтын үлгэр домог хэрэгтэй байлаа. Тэр өөрөө үүнд хэр их итгэсээр байсан нь хамаагүй. Тэр, ямар ч байсан, Константинополь биднийх болох ёстой хэмээн гэжүүдлэн зүтгэсээр байсан. Ингэхдээ тэр өөрийн ердийн цинизмээ харуулсан. 3-р сарын 20-ны өдөр уг Оросын Гадаад Хэргийн Сайд Холбоотнуудын элчин сайдуудаас, энэ замаар Болгарын Төвийн Хүчнүүдээс урвах урвалтыг худалдаж авахын тулд, Сербээс урвахыг шаардсан. Францын элчин сайд хамраа үрчийлгэсэн. Гэсэн хэдий ч, Милюков “уг асуудалд сэтгэл хөдлөлийн үүднээс хандах явдлыг хөсөр хаях хэрэгтэй” гэж зүтгэсэн ба үүний хажуугаар анхны хувьсгалын ялагдлаас хойш л номлосоор ирсэн тэр Нео-Славизмаа бас хөсөр хаясан. Аль 1882 онд л Бернштейнд ийн бичсэн Энгелсийн зөв байсан юм: “Оросын уг бүхий л Пан-Слав дүр исгэлтүүд нь явж явж юу болж хувирч байгаа юм бэ? Константинополийн булаан эзлэлт – тэгээд л болоо.”

Өчигдөрхөн л ордны бүлэглэлийн эсрэг чиглүүлсэн байсан Германофиль байсанд, тэр ч байтугай Германчуудаас хахууль авсанд буруутгах буруутгалыг өнөөдөр хоронд дүрсэн ирний хамтаар хувьсгалын эсрэг чиглүүлсэн. Энэ нот нь өдрөөс өдөрт улам зоримгоор, улам чангаар, улам эрээ цээргүйгээр Кадет намын илтгэлүүдээс болон нийтлэлүүдээс нь цуурайтаж эхэлсэн. Туркийн усыг булаан эзлэхийнхээ өмнө, либерализм хувьсгалын эх ундаргуудыг нь булингартуулж, худгуудыг нь бузарлах байсан юм.

Бүхий л либерал удирдагчид нь, ядаж л эргэлтийн дараагаар шууд, дайны асуудал дээр эвлэршгүй байр суурийг авсан юм огт биш. Тэдний олон нь тусдаа энхийн хэлэлцээрийн хэтийн төлөвтэй холбогдсон хувьсгалын өмнөх зан төлвийн уур амьсгалд хэвээр байлаа. Зарим нэг тэргүүлэгч Кадетууд хожим бүрэн төгс илэн далангүй байдлын хамтаар үүний талаар өгүүлсэн. Набоков, түүний өөрийнх нь хүлээн зөвшөөрсний дагуу, бүр 3-р сарын 7-нд л засгийн газрын гишүүдтэй тусдаа энхийн хэлэлцээрийн талаар ярилцаж байжээ. Кадет төвийн хэд хэдэн гишүүд хамтдаа өөрсдийн удирдагчдаа дайныг үргэлжлүүлэх нь боломжгүй хэмээн нотлохыг оролдсон. “Милюков өөрийнхөө ердийн хүйтэн тод томруун байдлын хамтаар,” Барон Нольдегийн үгсээр, “дайны зорилтуудад хүрэх шаардлагатай хэмээн тайлбарласан.” Тэр үед Кадетуудтай ойр дотно болоод байсан Генерал Алексеев, “армийг амилуулах боломжтой” гэж мэдэгдэн, дуу хоолойгоо Милюковынхтай нэгтгэжээ. Уг штаб дээрх гамшгуудын зохион байгуулагч түүнийг амилуулахаар дуудагдсан хэмээн өөрийгөө мэдэрсэн бололтой.

Либералууд болон демократуудын арай гэнэн зарим нь Милюковын замналыг ойлгоогүй ба түүнийг Холбоотнуудад үнэнч байдлын хүлэг баатар гэж, Антантын Дон Кихот хэмээн тооцсон. Ямар тэнэг хэрэг вэ! Большевикууд засгийн эрхэнд гарсны дараагаар Милюков Германчуудад эзлэгдчихсэн байсан Киев рүү гүйж очоод Хохенцоллерны засгийн газарт өөрийн үйлчилгээнүүдээ санал болгохдоо – хэдийгээр тэр тэднийг зөвшөөрөх гэж нэг их яараагүй нь үнэн боловч – нэг ч хором эргэлзээгүй. Милюковын ойрын зорилт бол өмнө нь сүнсээр нь хувьсгалыг бузарлахыг оролдсон яг өнөөх Герман алтыг Большевикуудын эсрэг тэмцэлдээ зориулаад олж авах байсан юм. Милюковын 1918 онд Германд гаргасан хүсэлт олон либералуудад 1917 оны эхний саруудад Германыг бут цохих хөтөлбөрийнх нь л адилаар ойлгохын аргагүй санагдсан. Гэхдээ эдгээр нь ердөө нэгэн ижил медальны хоёр өөр тал шүү дээ. Өмнө нь Сербээс урвахыг оролдсоныхоо адилаар Холбоотнуудаас урвах бэлтгэл хийхдээ Милюков өөрөөсөө ч, өөрийнхөө анги давхаргаас ч урваагүй. Тэр нэгэн ижил бодлогыг баримталсаар байсан бөгөөд энэ нь сайхан харагдаагүй нь түүний буруу биш. Хувьсгалаас зайлсхийхийн тулд царизм дор тусдаа энхийн хэлэлцээрт хүрэх замыг тандахдаа; Хоёрдугаар сарын хувьсгалыг номхотгох зорилгоор дайныг бүрэн төгс ялалт хүртэл үргэлжлүүлэхийг шаардахдаа; тэгээд хожим Октябрийн хувьсгалыг түлхэн унагаахын тулд Хохенцоллернтой хийх эвслийг эрэлхийлэхдээ – энэ бүхэндээ Милюков өмч эзэмшигч ангиудын ашиг сонирхолд эн тэнцүү үнэнч хэвээр үлдсэн. Хэрвээ тэр тэдэнд тус болохын оронд, ямагт толгойгоороо очиж шинэ хана мөргөсөн бол, энэ нь ердөө л түүний ивээн тэтгэгчид нь мухар гудманд байсных.

Эргэлтийн дараагаарх эхэн үед Милюковт ялангуяа дутагдаж байсан тэр зүйл нь дайсны довтолгоо, хувьсгалын хохимой дээгүүрх ганц сайн Герман цохилт байлаа. Харамсалтай нь, 3 болон 4-р сарууд нь цаг уурын нөхцлүүдийн хувьд Оросын фронт дээрх үлэмж цар хүрээ бүхий ажиллагаануудад тааламжгүй байсан. Мөн хамгийн чухал нь, өөрсдийнх нь нөхцөл байдал улам хүнд болж байсан Германчууд нилээд тээнэгэлзсэний эцэст Оросын хувьсгалыг зөнд нь орхихоор шийдсэн юм. Генерал Лизинген ганцаараа 3-р сарын 20 болон 21-нд Стоходод бага зэрэг хувийн санаачилга харуулсан. Түүний амжилт нь нэгэн зэрэг Германы засгийн газрыг айлган, Оросынхыг баярлуулсан. Царийн дор шалихгүй амжилт болгоныг дэгсдүүлдэг тэр ижилхэн ичгүүргүй байдлаараа, штаб одоо Стоход дахь энэ ялагдлыг дэвүүрдсэн. Либерал хэвлэлүүд энэ орь дууг өлгөж авсан. Орос цэргүүдийн сул дорой байдал, самгардал болон ялагдлуудын жишээнүүдийг өмнө нь дайны хоригдлууд хийгээд байлдааны олзнуудыг дүрсэлдэг байсныхаа адилаар л таашаалтайгаар дүрсэлсэн. Хөрөнгөтнүүд болон дээд команд дефитист байр суурь луу очиж байгаа нь илэрхий байлаа. Гэвч Лизингенийг ахлагчид нь зогсоосон бөгөөд фронт дахин хаврын шалбааг хийгээд хүлээлт дунд хөшин зогссон юм.

Хувьсгалын эсрэг дайныг түших төлөвлөгөө нь гагцхүү ард түмний массуудын дагаж буй завсрын намууд нь уг либерал бодлогыг дамжуулагч механизмын үүргийг өөрсөд дээрээ авахыг зөвшөөрсөн тохиолдолд л амжилтанд хүрэх боломжтой. Дайны талаарх санааг хувьсгалын талаарх санаатай холбох нь либерализмын хүч чадлаас хэтэрсэн зүйл байв: өчигдөрхөн л тэд хувьсгал дайнд гамшгийг авчрах болно хэмээн номлож байсан. Энэхүү үүрэг даалгаврыг ардчилалд тулгах шаардлагатай байлаа. Гэхдээ, мэдээж хэрэг, түүнд “нууц”-ыг илчилж болохгүй. Түүнийг төлөвлөгөөнд оруулалгүйгээр дэгээдэж авах ёстой. Түүний өрөөсгөл үзлүүдээр нь, өөрийгөө төрийн зүтгэлтэн шиг ухаантай гэж боддог тэр пээдэгнэлтээр нь, түүний анархиас айх тэр айдсаар нь, түүний хөрөнгөтнүүдийн өмнөх тэр мухар сүсэг бүхий бөхөлзөлтөөр нь, дэгээдэж авах хэрэгтэй.

Эхний хэдэн өдрүүдэд, социалистууд – товчхон байхын тулд бид Меньшевикуудийг, мөн Эсерүүдийг тэгж дуудахад хүчлэгдээд байна – дайны талаар юу хийх болохоо мэдээгүй. Чхейдэе ийнхүү санаа алдсан: “Бид үргэлж л дайныг эсэргүүцдэг байсан шүү дээ – одоо би яаж дайныг үргэлжлүүлэхэд уриалах юм бэ?” 3-р сарын 10-ны өдөр Гүйцэтгэх Хороо Франц Мерингэд [1] мэндчилгээ илгээхээр шийдвэрлэсэн. Энэ жаахан дохио зангаагаар,

зүүний жигүүр нь өөрийн тийм ч шаардангүй бус социалист ичих нүүрээ тайвшруулахыг оролдсон юм. Дайны өөрийнх нь талаар бол, Зөвлөл чимээ анир байлаа. Удирдагчид нь энэ асуудал дээр Түр Засгийн Газартай зөрчилдөөнд орж, “хавьтал”-ын бал сарын долоо хоногуудыг харлуулахаас эмээсэн. Өөрсдийнх нь эгнээнүүд доторх хагарлаас тэд үүнээс дутахгүйгээр айсан. Тэдэн дунд дефенсистүүд, мөн Циммервалдистууд ч байлаа. Тэдний аль аль нь хоорондын ялгаагаа хэт өндрөөр үнэлж байсан юм. Дайны туршид хувьсгалт сэхээтнүүдийн өргөн тойргууд нь гүн гүнзгий хөрөнгөтний хувиран өөрчлөлтөнд орсон. Ил тод хийгээд өнгөлөн далдалсан эх оронч үзэл нь сэхээтнүүдийг эрх баригч ангиудтуй нэгтгэн, массуудаас холдуулж байсан юм. Зүүний жигүүрийнхний өөрдсийгөө халхлахад ашигласан тэр Циммервалдын түг далбаа нь тэднээс тийм ч ихийг шаардаагүй ба үүнтэй зэрэгцэн, Распутины бүлэглэлтэй хийсэн эх оронч эв нэгдлээ илчлэхгүй байх боломжийг тэдэнд олгосон. Гэхдээ одоо Романовын дэглэм түлхэн унагаагдсан. Орос ардчилсан улс орон болсон. Бүхий л өнгөөр гялтганах эрх чөлөө нь цэргийн диктатуруудын хавчлаганд орсон Европын цагдаажсан дэвсгэр дээр гэгээлгээр торойж байв. “Бид эрхбиш өөрсдийн хувьсгалаа Хохенцоллерноос хамгаалж болно биз дээ?!” гэж Гүйцэтгэх Хорооны толгойн дээр зогсох хуучин хийгээд шинэ эх орончид дуу алдацаасан. Суханов, Стеклов мэтийн Циммервалдистууд дайн империалист хэвээрээ үлдсэн болохыг, либералууд Царийн дор тохиролцсон газар нутгийн таслан авалтуудыг хувьсгал баталгаажуулж өгөх ёстой гэж зүтгэсэн болохыг ноомойгоор зааж өгсөн. “Одоо би яаж дайныг үргэлжлүүлэхэд уриалах юм бэ?” хэмээн Чхейдзе санаагаа зовоосон. Гэвч эдгээр Циммервалдистууд нь өөрсдөө либералуудад эрх мэдлийг шилжүүлсэн шилжүүлэлтэнд санаа өгөгчид нь байсан хойно, тэдний эсэргүүцлүүд нь ердөө л агаарт санжганасан юм. Хэд хэдэн долоо хоногийн турш дахь тээнэгэлзэлтүүд хийгээд эсэргүүцлүүдийн дараа, Милюковын төлөвлөгөөний эхний хэсэг нь, Церетелийн туслалцаатайгаар, нилээд амжилттайгаар шийдэгдсэн: өөрсдийгөө социалистууд хэмээн боддог байсан эдгээр үлбэгэр демократууд нь дайны сүйх тэргэнд хөллөгдсөн ба тэд либералуудын ташуур дор, өөрсдийнхөө бүхий л жаахан хүч чадлаар ялалтыг – Оросын өмнөх Холбоотнуудын ялалтыг, Европын өмнөх Америкын ялалтыг! – баталгаажуулахаар хичээсэн юм.

Зөвшилцөгчдийн гол ажил үүрэг нь массуудын хувьсгалт энергийг эх оронч утаснуудаар гүйлгэх байлаа. Нэг талдаа тэд армийн тулалдах чадварыг сэргээхийг хичээсэн – энэ нь хэцүү байсан; нөгөө талдаа тэд Антантын засгийн газруудад дээрэм тонуулаа зогсооход нь нөлөөлөхийг оролдсон – энэ нь инээдтэй байсан. Хоёр чиглэлийн аль алинд нь тэд төөрөгдлөөс урам хугаралт руу, эндүүрлээс доромжлол руу явсан. Энэ зам дээрх анхны заах тэмдгүүдийг харцгаая.

Өөрийн богинохон насалсан сүр жавхлангийнхаа цагуудын туршид Родзянко цэргүүдийг нэн даруй хуаран руу нь буцааж, офицеруудад тэднийг захирагдуулах тушаалыг гаргаж дөнгөсөн. Үүний улмаас гарнизонд төрсөн зэвүүцэл нь Зөвлөлийг анхны хурлуудынхаа нэгийг цэргийн цаашдын хувь тавилангийн асуудалд зориулахаас өөр аргагүй болгосон. Тэдгээр цагуудын улангассан уур амьсгал дундаас, жагсаал цуглаантай адилхан тэдгээр хурлуудын будилаан дундаас, эзгүй байсан удирдагчид нь хазаарлаж чадаагүй тэдгээр цэргүүдийн шууд заавраар, алдартай “Тушаал Дугаар 1”, Хоёрдугаар сарын хувьсгалын цорын ганц хүндтэй баримт, хувьсгалт армийн эрх чөлөөний тунхаг бичиг, гарч ирсэн. Цэргүүдийг шинэ зам руу гарах зохион байгуулалттай гарцаар хангасан зоримог мөрдөд нь тунхагласнаар: бүхий л цэргийн нэгжүүдэд сонгуульт хороонуудыг бий болгох; цэргүүдийн төлөөлөгчдийг Зөвлөлд сонгох; бүхий л улс төрийн үйл ажиллагаануудад цэргүүд Зөвлөлд болон түүний хороонуудад нь захирагдах; зэр зэвсгийг тасгийн болоод батальоны хороонуудын хяналтан дор байлгах, тэгээд “ямар ч тохиолдолд офицеруудад тэднийг өгөхгүй байх”; үүрэг дээрээ – хамгийн чанд хатуу цэргийн сахилга бат, үүргээс гадуур – иргэний эрхийн бүрэн дүүрэн байдал; үүргээс гадуур офицеруудтай ёслох, бас цол хэргэмээр нь өргөмжлөх явдал халагдсан; цэргүүдтэй бүдүүлгээр харьцах, ялангуяа тэднийг “ты” хэмээн дуудах, гэх мэт нь хориотой.

Петроградын цэргүүдийн эргэлтэн дэх оролцооноосоо авсан дүгнэлтүүд нь нэг иймэрхүү байлаа. Тэд ялгаатай байх боломжтой гэж үү? Хэн ч тэднийг эсэргүүцэж зүрхлээгүй. Энэ "тушаал"-ыг боловсруулж байх үед, Зөвлөлийн удирдагчид илүү эрхэм дээд ажил хэрэгт сатаарсан байлаа: тэд либералуудтай хийх хэлэлцээрүүдийг явуулж байв. Тэд хожим нь хөрөнгөтнүүдийн өмнө хийгээд командлагч бие бүрэлдэхүүний өмнө өөрсдийгөө зөвтгөх шаардлагатай болох үед энэ нь тэдэнд alibi [2] өгсөн юм.

Гялс өөрсдийгөө тайвшруулж чадсан Гүйцэтгэх Хороо *Тушаал Дугаар 1*-тэй зэрэгцүүлэн, үүний ерөндөг болгож, офицеруудыг газар дээр нь шүүн, цаазаар авч буй явдлыг яллах нэрийдлээр, хуучин командлагч бие бүрэлдэхүүнд захирагдахыг шаардсан, цэргүүдэд хандсан уриалгыг хэвлэлийн газар луу явуулсан. Үсэг өрөгчид зүгээр л энэ баримтыг нь өрөхөөс татгалзсан. Ардчилсан бичигчид нь эгдүүлээсээ болоод ухаан мэдрэлээ алдсан байлаа: бид хаашаа явна вэ? Гэсэн хэдий ч, үсэг өрөгчид нь офицеруудын эсрэг цуст цээрлүүлэлтийн мөрөөс болсон хүмүүс байсан хэмээн төсөөлөх нь эндүүрэл байх болно. Гэхдээ эргэлтээс хойш хоёрдахь өдөр царист командлагч бие бүрэлдэхүүнд захирагдах уриалга нь тэдэнд эс хувьсгалд хаалгаа онгойлгож өгөхтэй адилхан санагдсан. Мэдээж хэрэг, үсэг өрөгчид өөрсдийнхөө эрхүүдээс давж гарсан. Гэхдээ тэд өөрсдийгөө ердөө л үсэг өрөгчид гэж мэдрээгүй юм. Энэ бол, тэдний бодлоор, хувьсгалын толгойны талаарх асуудал байсан.

Хороонууддаа эргэн ирж буй офицеруудын хувь тавилан цэргүүд хийгээд ажилчдын аль алиных нь сэтгэлийг маш хурцаар түгшээж байсан тэдгээр эхний өдрүүдэд Межрайонци, Большевикуудтай ойр дотно социал-демократ байгууллага, уг эмзэг асуудлыг хувьсгалт зүрх зоригийн хамтаар томьёолсон. "Язгууртнуудад хийгээд офицеруудад хууртагдахгүй байхын тулд," тэдний цэргүүдэд хандсан уриалгад өгүүлснээр, "ангийнхаа, тасгийнхаа хийгээд хорооныхоо командлагчдыг өөрсдөө сонгоцгоо. Та нарт ард түмний найз нөхөд хэмээн танигдсан тэдгээр офицеруудыг л хүлээн зөвшөөр." Тэгээд юу тохиолдсон гээч? Нөхцөл байдалтай бүрэн дүүрэн тохирсон уг тунхаглалыг Гүйцэтгэх Хороо шууд хурааж авсан бөгөөд Чхейдзе өөрийн илтгэлдээ үүнийг өдөөн хатгагчдын үйлдэл гэж нэрлэсэн. Цохилт зүүн рүү чиглэсэн байсан хойно, хэвлэлийн эрх чөлөөний хязгаарлалтын талаар демократууд огт ичиж зовоогүй болохыг бид харж байна. Аз болоход, тэдний өөрсдийнх нь эрх чөлөө хангалттай хязгаарлагдмал байв. Гүйцэтгэх Хороог өөрсдийн хамгийн дээд байгууллагын хувиар дэмжихийн хажуугаар, ажилчид ба цэргүүд хамаг чухал мөчүүдэд удирдлагынх нь бодлогыг шууд хөндлөнгийн оролцоогоороо залруулдаг байлаа.

Хоёр өдөр ч өнгөрөөгүй байхад, Гүйцэтгэх Хороо нь, *Тушаал Дугаар 2*-ын замаар, эхний тушаалыг хүчингүй болгож, хэрэгжилтийнх нь талбарыг Петроградын цэргийн дүүргээр хязгаарлахыг оролдож байлаа. Хий дэмий! Тэр юуг ч санаанаасаа зохиолгүйгээр, ердөө л фронтын ард ч, фронт дээр ч аль хэдийн болж өнгөрсөн бөгөөд хүлээн зөвшөөрөлтийг шаардаж байсан тэр зүйлийг бататгаж бас хүчирхэгжүүлсэн учраас, *Тушаал Дугаар 1* нь устгагдашгүй байсан юм.

Цэргүүдтэй нүүр тулгарсан либерал гишүүд хүртэл, *Тушаал Дугаар 1*-ийг зааж өгснөөр, асуултууд хийгээд зэмлэлүүдээс өөрсдийгөө хамгаалдаг байсан. Гэхдээ том улс төрд тэр зүрх зориг бүхий тушаал нь Зөвлөлүүдийн эсрэг хөрөнгөтнүүдийн гол учирлал болсон юм. Тэр цагаас хойш, тоосоо гөвүүлсэн генералууд *Тушаал Дугаар 1*-ээс тэднийг Герман армиудыг бут цохихыг нь болиулсан гол саад бартааг нээн илрүүлэх болсон. Тушаалын гарал үүслийг нь бүр Герман руу хүртэл мөшгөсөн! Зөвшилцөгчид нь хийсэн хэргийнхээ төлөө уучлалт гуйхаа хэзээ ч болиогүй ба зүүн гараараа тавиад явуулчихсан тэр зүйлээ баруун гараараа шүүрч авахыг оролдсоноороо цэргүүдийг бухимдуулсан юм.

Зөвлөлд энэ хооронд, жирийн төлөөлөгчдийн олонхи нь командлагчдаа өөрсдөө сонгох боломжийг аль хэдийн шаардаад эхэлчихсэн байв. Демократууд түгшсэн байлаа. Үүнээс

дээр учирлал олж чадаагүй Суханов тэд нарт эрх мэдлийг даатгаад өгчихсөн байгаа тэр хөрөнгөтнүүд тэгж хол явахгүй гэсэн санаагаар төлөөлөгчдийг сүрдүүлсэн. Демократууд илэн далангүйгээр Гучковын ардуур орж нуугдсан юм. Тэдний тоглоомонд либералууд нь либерализмын тоглоомонд хаант засгийн эзлэх ёстой байсан яг тэр байр суурийг эзэлж байлаа. "Индрээс өөрийн суудал руугаа алхаж явахдаа," Сухановын өгүүлснээр, "миний замыг хашчихаад, нүүрэн дээр минь нударгаа сэгсчингээ, хэзээ ч цэргийн арьсанд байж үзээгүй ноёдын тухай ямар нэгэн юм ууртайгаар хашгирсан нэг цэрэгтэй би тулгарсан." Уг "хэтрүүлэг"-ийн дараа, өөрийнхөө тэнцвэрийг бүхэлд нь алдчихаад байсан, демократ маань Керенскийг олохоор гүйсэн бөгөөд түүний туслалцаатайгаар л "асуудлыг яаж ийж байгаад мөлийлгөсөн" байна. Эдгээр хүмүүс цаг ямагт асуудлуудыг мөлийлгөхөөс өөр юу ч хийж байгаагүй юм.

Хоёр долоо хоногийн туршид тэд дайныг анзаараагүй мэт дүр исгэж дөнгөсөн. Эцэст нь, цаашдын хойшлуулалт нь боломжгүй болсон. 3-р сарын 14-ны өдөр Гүйцэтгэх Хороо нь, "Даян дэлхийн ард иргэдэд" хаяглан, Сухановын бичсэн тунхаглалын төслийг Зөвлөлд танилцуулсан. Барууны болон зүүний Зөвшилцөгчдийг нэгтгэсэн энэ баримтыг либерал хэвлэлүүд удалгүй "гадаад бодлогын талбар дахь *Тушаал Дугаар 1*" гэж нэрлэсэн. Гэвч уг магтангүй үнэлгээ нь зааж өгсөн тэр баримттайгаа л ав адилхан хуурмаг зүйл байсан юм. *Тушаал Дугаар 1* нь хувьсгалын армид тавьсан асуултуудад доодчуул өөрсдөө өгсөн үнэнч шударга хариулт нь байсан. 3-р сарын 14-ний тунхаглал нь цэргүүд ба ажилчдын тэдэнд тавьсан үнэнч шударга асуултуудад дээдчүүлийн өгсөн зальхай хариулт байлаа.

Тунхаглал, мэдээж хэрэг, энх тайванд тэмүүлэх хүсэл тэмүүллийг илэрхийлсэн – үүгээр ч барахгүй, газар нутаг таслан авахгүй, нөхөн төлбөр тулгахгүй, ардчилсан энх тайван. Гэхдээ Барууны империалистууд нь Хоёрдугаар сарын эргэлтээс бүр өмнө ийм хоосон үг хэллэгүүдийг ашиглаад сүрчихсэн байсан. Яг л энэхүү урт удаан үргэлжлэх, нэр төртэй, "ардчилсан" энх тайвны нэрийн өмнөөс Вилсон тэдгээр өдрүүдэд дайнд орохоор бэлтгэж байлаа. Сүсэг бишрэл ихтэй Ноён Асквит парламентад газар нутгийн таслан авалтуудын ихэд мэргэн ангиллыг өгсөн бөгөөд үүнээс Их Британий ашиг сонирхлуудтай зөрчилдөж буй тэдгээр бүхий л газар нутгийн таслан авалтуудыг ёс суртахуунгүй хэмээн буруутгах хэрэгтэй юм байна гэсэн гаргалгааг алдаа мадаггүйгээр гаргаж болохоор байлаа. Франц дипломат харилцааны хувьд гэх юм бол, үүний яг мөн чанар нь мухлаг ажиллуулагчийн ба мөнгө хүүлэгчийн шуналд боломжит хамгийн чөлөөлөгч илэрхийллийг өгөхөөс тогтож байлаа. Сэдлүүдийнх нь энгийндүү сэтгэлээсээ байдлыг үгүйсгэх боломжгүй, Зөвлөлийн баримт нь албан ёсны Франц сайхан дүр үзүүлэлтийн сайтар туучсан шороон зам дотор төгс төгөлдөрөөр унаж орсон юм. Тунхаглал гадны цэрэгжилтээс "өөрсдийн эрх чөлөөгөө баттайгаар хамгаалах"-аа амласан. Францын социалист эх орончид 1914 оны 8-р сараас хойш яг үүнийг чинь л хийгээд байсан юм шүү дээ. "Даян дэлхийн ард иргэд дайн болон энх тайвны асуудлыг өөрсдийнхөө гарт авцгаах цаг нь ирлээ" гэж, Оросын ард түмний нэрийн өмнөөс саяхан энэ асуудлын шийдлийг том хөрөнгөтнүүдэд хүлээлгээд өгчихсөн зохиогчдын, уг тунхаглал зарлажээ. Тунхаглал Герман болон Австри-Унгарын ажилчдад уриалсан байна: "Хаад, газрын эзэд хийгээд банкируудын гарт эзлэн түрэмгийлэл болон хүчирхийллийн зэмсэг байдлаар үйлчлэхээс татгалз!" Эдгээр үгс бол хамгийн нягтаршил өндөртэй худал хуурмаг, учир нь Зөвлөлийн удирдагчдад Их Британи ба Бельгийн хаад, Японы эзэн хаан, өөрийн улс орны хийгээд Антантын бүхий л улс орнуудын газрын эзэд болон банкируудтай тогтоосон холбоогоо таслах санаа огтхон ч байгаагүй. Саяхан Зүүн Пруссийг Оросын нэгэн муж болгон хувиргахаар зэхэж байсан Милюковт гадаад бодлого дахь удирдлагыг хүлээлгээд өгчихсөн Зөвлөлийн удирдагчид нь Германы болон Австри-Унгарын ажилчдад Оросын хувьсгалын жишгийг дага хэмээн уриалжээ. Алан хядлагын сүржин буруутгал нь юуг ч өөрчлөөгүй: Пап лам өөрөө үүнийг хийж байв. Банкоруудын, газрын эздийн хийгээд хаадын сүүдэрүүдийн эсрэг чиглүүлсэн сүржин үг хэллэгүүдийн туслалцаатайгаар Зөвшилцөгчид Хоёрдугаар сарын хувьсгалыг жинхэнэ хаадын, газрын эздийн хийгээд банкируудын гарнууд дахь зэмсэг болгон хувиргаж байлаа. Түр Засгийн

Газартай мэндчилсэн өөрийнхөө телеграмд, Ллойд Жорж аль хэдийн Оросын хувьсгалыг “одоогийн дайн нь өөрийн үндэс сууриараа ард олны захиран засаглал ба эрх чөлөөний төлөөх тэмцэл” гэдгийн нотолгоо гээд үнэлчихээд байлаа. 3-р сарын 14-ний тунхаглал нь өөрийгөө Ллойд Жоржтой “өөрийн үндэс сууриараа” нэгтгэсэн ба Америк дахь дайны суртал ухуулгад үнэлж баршгүй тусламж үзүүлсэн. “Тэгтлээ байдаг л нэг пасифист өнгө аясаар эхэлсэн тунхаглал мөн чанартаа бидэнтэй болон бидний бүхий л холбоотнуудтай нийтлэг идеологи болж хувирсан” гэж бичихдээ, Милюковын сонин нь мянга дахин илүү зүйтэй байсан юм. Оросын либералууд нь хэрэв юутай ч тунхаглал руу нэгээс олон удаа зэрлэгээр дайрсан бол, тэгээд Францын цензурлалт хэрэв үүнийг огт нэвтрүүлээгүй бол, энэ нь ердөө л хувьсгалт боловч, гэнэн итгэмтгий хэвээрээ массуудын уг баримтанд өгч болох тайлбарлалтуудаас айх айдсаас шалтгаалсан юм.

Циммервалдистаар бичүүлсэн тунхаглал нь эх оронч жигүүрийн зарчмын ялалтын дохио болсон. Бүс нутгийн Зөвлөлүүд дохиог ойлгосон. “Дайны эсрэг дайн” гэсэн уриаг хүлээн зөвшөөрөгдөхгүй болохыг зарласан. Большевикууд хүчирхэг байсан, Урал ба Костромад хүртэл эх оронч тунхаглал нь санал нэгтэйгээр батлагдсан. Гайхах юмгүй: Петроградын Зөвлөлд ч гэсэн Большевикууд уг хуурмаг баримтанд эсэргүүцэл үзүүлээгүй шүү дээ.

Цөөн хэдэн долоо хоногийн дараа, векселийн хэсэгчилсэн төлөлтийг хийх шаардлагатай болсон. Түр Засгийн Газар, мэдээж хэрэг, “эрх чөлөөний бонд” хэмээн нэрлэгдсэн дайны бонд гаргасан. Церетели засгийн газар “ерөнхийдөө, мөн нэгэн бүхлийн хувиар” өөрийн үүрэг хариуцлагуудаа биелүүлж байгаа хойно ардчилал нь бондыг дэмжих хэрэгтэй гэж тайлбарласан. Гүйцэтгэх Хороонд эсэргүүцлийн жигүүр нь нийт саналын гуравны нэгээс илүүг цуглуулсан. Гэхдээ Зөвлөлийн ээлжит чуулган дээр (4-р сарын 22-ны) хоёр мянга шахам төлөөлөгчдийн 112 нь л бондын эсрэг саналаа өгсөн. Үүнээс заримдаа Гүйцэтгэх Хороо нь Зөвлөлийн зүүнд байсан гэх дүгнэлтэнд хүрдэг. Гэвч энэ бол үнэн биш. Зөвлөл нь ердөө л Гүйцэтгэх Хорооноос илүү үнэнч шударга байсан юм. Дайн хэрэв хувьсгалын хамгаалалт юм бол, дайнд зориулаад мөнгө өгөх ёстой, бондыг дэмжих ёстой. Гүйцэтгэх Хороо нь илүү хувьсгалч байгаагүй, харин илүү бултангүй байсан. Тэр хоёрдмол бөгөөд хагас дутуу байдлуудаар өөрийгөө зогоодог байсан. Тэр өөрийнхөө байгуулсан засгийн газрыг “ерөнхийдөө, мөн нэгэн бүхлийн хувиар” дэмжсэн ба дайны төлөөх хариуцлагыг ердөө “тэр хэмжээгээр” өөр дээрээ авсан. Эдгээр аар саар заль мэхүүд массуудын хувьд харийн. Цэргүүд “тэр хэмжээгээр” тулалдаж ч, “ерөнхийдөө, мөн нэгэн бүхлийн хувиар” үхэж ч чадахгүй.

Балай дэмийрлийн дээгүүрх төрийн зүтгэлтэн маягийн сэтгэхүйн ялалтыг бэхжүүлэхийн тулд, дөнгөж 3-р сарын 5-нд суртал ухуулгач “хулигаанууд”-ыг буудахаар зэхэж байсан Генерал Алексеевыг 4-р сарын 1-нд албан ёсоор зэвсэгт хүчний толгойд байршуулсан. Тэр цагаас хойш бүхий л зүйлс эмх цэгцэнд орсон. Царист гадаад бодлогод санаа өгөгч Милюков нь Гадаад Хэргийн Сайд болсон. Царийн дорх армийн толгойлогч Алексеев нь хувьсгалын дээд ерөнхий командлагч болсон. Залгамжлал бүрэн дүүрэн сэргээгдсэн.

Үүнтэй зэрэгцэн, Зөвлөлийн удирдагчид нь нөхцөл байдлын логигоор өөрсдийн сүлжиж буй торныхоо гогцоог нь тайлахад хүчлэгдсэн. Албан ёсны ардчилал өөрийн тэсвэрлэж бас дэмждэг тэр командлагчдаас үхтлээ айдаг байлаа. Тэр тэднийг өөрийнхөө хяналтаар сөрөхгүй байж, үүнд зориулсан дэмжлэгийг эгэл жирийн цэргүүд дундаас эрэхгүй байж, мөн үүнийгээ офицеруудаас аль болох хараат бус болгохыг оролдохгүй байж чадаагүй. 3-р сарын 6-ны чуулган дээр Гүйцэтгэх Хороо бүхий л цэргийн нэгжүүд хийгээд цэргийн байгууллауудад өөрсдийн комиссаруудаа суулгах явдлыг хүсүүштэй хэмээн үзсэн. Ингэж цэрэг болон Зөвлөлийн хооронд гурвалсан холбоо бий болсон юм: нэгжүүд өөрсдийнхөө төлөөлөгчдийг Зөвлөл рүү илгээсэн, Гүйцэтгэх Хороо өөрийнхөө комиссаруудыг нэгжүүд рүү илгээсэн, мөн эцэст нь, нэгж болгоны толгой дээр Зөвлөлийн нэгэн төрлийн доогуур цөмийг төлөөлөх сонгуульт хороо байсан.

Комиссаруудын хамгийн чухал ажил үүргүүдийн нэг нь штабын хийгээд командлагч бие бүрэлдэхүүний улс төрийн найдлагатай байдалд нь хяналт тавих байсан. "Энэ тал дээр ардчилсан дэглэм нь хэмжээгүй эрхэт хаант засгаа давж гарсан" гэж Деникин зэвүүцсэн бөгөөд нэн даруй комиссаруудын Петроградтай хийсэн шифрлэгдсэн харилцаа холбоог түүний штаб хичнээн овсгоотойгоор замаас нь барьж аван түүнд хүлээлгэн өгсөн талаар онгирчээ. Монархистууд болон феодал ноёдуудад хяналт тавих – үүнээс илүү цадиггүй зүйл бий гэж үү? Комиссаруудын засгийн газартай хийсэн харилцаа холбоог хулгайлах бол харин өөр хэрэг. Гэвч ёс суртахууны талбарт юмс яаж ч байсан, армийн эрх баригч аппаратан доторх харилцаа бүхэлдээ ойлгомжтой байлаа: хоёр тал хоёул бие биенээсээ айж, дайсагналтайгаар бие биенээ ажиглаж байсан бөгөөд тэднийг гагцхүү цэргээс айх нийтлэг айдас л нэгтгэсэн. Генералууд болон адмиралууд хүртэл, тэдний цаашдын итгэл найдварууд ба төлөвлөгөөнүүд нь юу ч байлаа гэсэн, ардчилсан халхавчгүйгээр тэдний хувьд юмс муугаар эргэх болохыг илэрхийгээр харсан. Флот дахь хороонуудын талаарх тогтоолуудыг Колчак боловсруулсан. Тэр хороонуудыг ирээдүйд боомилно гэж найдсан. Гэхдээ одоохондоо тэдэнгүйгээр ширхэг ч алхам авах боломжгүй байсан учраас, Колчак тэднийг батлуулахаар штаб руу илгээжээ. Үүнтэй төстэйгөөр, Генерал Марков, ирээдүйн цагаан толгойлогчдын нэг, командлагч бие бүрэлдэхүүний үнэнч байдалд хяналт тавих комиссаруудын томилгооны төлөвлөгөөг 4-р сарын эхээр яам руу илгээсэн байна. Ингэж "эрт дээр үеэс л баримталсаар ирсэн армийн хуулиуд," ө.х., цэрэг дайны хүнд суртлын уламжлалууд, хувьсгалын шахалтан дор сүрэл мэт бяцарсан юм.

Цэргүүд хороонуудад эсрэг өнцгөөс нь хандсан ба командлагч бие бүрэлдэхүүний эсрэг тэдний эргэн тойронд нэгдсэн. Тэгээд хороонууд командлагчдыг цэргүүдээс хамгаалдаг байсан хэдий ч, энэ нь зөвхөн тодорхой хязгаарууд дотор байсан юм. Хороотой зөрчилд орсон офицерын нөхцөл байдал нь тэсвэрлэшгүй болон хувирна. Ийнхүү командлагчдыг зайлуулах цэргүүдийн бичигдээгүй эрх үүссэн. Баруун фронт дээр, Деникинийхээр бол, 7-р сар гэхэд л, корпусын командлагчаас авхуулаад хорооны командлагч хүртэл цолтой 60 хуучин офицерууд байхгүй болсон байжээ. Хороонуудын дотор төстэй зайлуулалтууд болж өнгөрсөн.

Энэ хооронд, Дайны Яаманд, Гүйцэтгэх Хороонд болон хавьтлын чуулганууд дээр армид харилцааны "боломжийн" хэлбэрүүдийг бий болгож, ахлагчдын эрх мэдлийг өргөж, мөн армийн хороонуудыг хоёрдугаар зэрэглэлийн, голдуу эдийн засгийн роль руу бууруулах үүрэг даалгавар бүхий нягт нямбай бичиг хэргийн ажил явагдаж байлаа. Гэхдээ дээгүүр удирдагчид ийнхүү хувьсгалын сүүдрийг шүүрний сүүдрээр шүүрдэж байхад, хороонууд нь Петроградын Гүйцэтгэх Хороо өөд өгсөж, түүнд зориулж армийн дээгүүр эрх мэдлийг нь зохион байгуулалтын үүднээс бэхжүүлж буй хүчирхэг төвлөрсөн систем болж хөгжиж байсан юм. Гэсэн хэдий ч, Гүйцэтгэх Хороо уг эрх мэдлийг гол төлөв комиссарууд болон хороонуудаар дамжуулан армийг дахин нэг удаа дайнд чирч оруулахын тулд ашигласан юм. Цэргүүд дараах асуултын талаар улам олонтаа бодох шаардлагатай болно: биднээр сонгуулсан хороонууд нь яаж яваад тэгтлээ олонтаа бидний бодож байгаа зүйлийг биш, харин офицеруудын маань биднээс хүсэж байгаа зүйлийг хэлж таардаг байна аа?

Окопнууд юмс ямархуу байгааг олж мэдэхээр нийслэл рүү төлөөлөгчдөө илгээх нь улам олширч байлаа. 4-р сарын эхнээс авхуулаад л, фронт дээрх цэргүүдийн уг хөдөлгөөн нь тасралтгүй болсон. Өдөр бүр Таврическийд олныг хамарсан харилцан ярианууд өрнөнө. Хүрэлцэн ирэх цэргүүд, ганц ч асуултанд тодорхой хариулт өгчихөж чадахгүй Гүйцэтгэх Хорооны бодлогынх нь учир битүүлэг байдлууд дундуур замаа олохыг оролдон, хүндхэн тархинуудаа гашилгана. Арми нь Зөвлөлийн байр суурь луу жинтэйгээр хөдөлж байлаа. Гэхдээ зөвхөн Зөвлөлийн удирдлагын дампууралд илүү тодорхойгоор үнэмшихийн тулд.

Либералууд Зөвлөлийг ил тодоор сөрж зүрхлээгүй ч, юутай ч армийн эрх мэдлийн төлөө тэмцэхийг оролдсон. Шовинизм, мэдээж хэрэг, тэдний цэргүүдтэй тогтоосон улс төрийн

холбоо байдлаар үйлчлэх ёстой. Кадет сайд Шингарёв окопнуудын төлөөлөгчидтэй хийх хурлуудын нэг дээр, “Герман улангасал”-ыг зааж өгөн, дайны хоригдлуудад үзүүлж буй “шаардлагагүй өөгшүүлэлт”-ийн эсрэг Гучковын тушаалыг хамгаалжээ. Сайдыг өчүүхэн төдий ч талтай байдал угтаагүй. Төлөөлөгчид дайны хоригдлуудын зовлон зүдгүүрийг хөнгөвчлөхийг дэмжиж байгаагаа шийдэмгийгээр илэрхийлсэн. Эдгээр нь либералуудын тэгж хээв нэг хэтрүүлгүүд бас хэрцгийллүүдэд буруутгасан өнөөх хүмүүс байлаа. Гэхдээ саарал фронтынхонд өөрсдийн гэсэн шалгуур байсан юм. Тэд цэргүүдийг доромжилсных нь төлөө офицероос өшөө авахыг зөвшөөрч болох зүйл гэж үзсэн. Гэхдээ Людендорфын жинхэнэ эсвэл төсөөллийн улангаслын төлөө олзлогдсон Герман цэргээс өшөө авах нь тэдэнд жигшүүртэй санагдсан. Ёс суртахууны мөнхийн нормууд, харамсалтай нь, эдгээр барзгар хийгээд заваан мужикуудад харийн хэвээр үлдсэн юм.

Армийн хяналтыг авах гэсэн хөрөнгөтнүүдийн оролдлогууд дундаас либералууд хийгээд Зөвшилцөгчдийн хоорондох нэгэн тэмцээн – энэ хэзээ ч юунд ч хүргээгүй хэдий ч – бий болсон. Энэ нь 4-р сарын 7-10-ны өдрүүдэд өрнөсөн баруун фронтын төлөөлөгчдийн их хурал байсан юм. Фронтнуудын нэгийнх нь уг анхны их хурал нь армийн шийдвэрлэх улс төрийн сорилт болохоор байсан бөгөөд хоёр тал хоёулаа хамгийн сайн хүчнүүдээ Минск рүү илгээсэн. Зөвлөлөөс: Церетели, Чхейдзе, Скобелев, мөн Гвоздев. Хөрөнгөтнүүдээс: Родзянко өөрөө, Кадет Демосфен, Родичев болон бас бус хүмүүс. Минскийн театрын пиг дүүрэн танхимд оргилуун мэдрэмж ноёлсон бөгөөд эндээс хот даяар долгиолон тархсан. Төлөөлөгчдийн тайлагналууд нь юмс ямархуу байсан тэр дүр зургийг илчилсэн. Найрсаг харилцаа хамаг фронтын дагуу явагдаж байна, цэргүүд нь улам зоримгоор санаачилгыг гартаа авч байна, командлагч бие бүрэлдэхүүн залхаан цээрлүүлэх арга хэмжээнүүдийн талаар бодож ч зүрхлэхгүй байна. Либералууд тэнд юу хэлж чадах юм бэ? Энэ оргилуун сонсогчидтой нүүрэлдээд л тэд Зөвлөлийн тогтоолуудыг өөрсдийнхөөрөө сөрөх санаагаа тэр дороо хөсөр хаясан. Тэд өөрсдийгөө мэндчилгээ дэвшүүлсэн илтгэлүүд дэх эх оронч нотуудаараа хязгаарласан ба удалгүй тэр чигтээ алга болцгоосон. Демократууд тулаанд огт тулалдалгүйгээр ялсан. Тэд массуудыг хөрөнгөтнүүдийн эсрэг толгойлох биш, харин тэднийг барьж хорих ёстой байсан. 3-р сарын 14-ний тунхаглалтай адилхан өнгө аястай хувьсгалын хамгаалалтын уриатай хоёрдмолоор сүлжилдсэн энх тайвны уриа их хурлыг ноёрхсон. Дайны талаарх Зөвлөлийн тогтоол 8-ын эсрэг 610 саналаар – 46 түдгэлзэлт – батлагдсан. Фронтноор фронтын арыг, армиар Зөвлөлийг сөрөх, либералуудын сүүлчийн итгэл найдвар нь тоос болон замхарсан. Гэхдээ ардчилсан удирдагчид ч гэсэн өөрсдийн ялалтаас урам зориг авсан гэхээсээ илүү, айсан байдалтайгаар их хурлаас буцаж ирсэн. Тэд хувьсгалын амилуулсан сүнснүүдийг харсан бөгөөд эдгээр сүнснүүдийг аргалах нь тэдний хүч чадлаас хэтэрсэн зүйл болохыг мэдэрсэн юм.

Тэмдэглэл:

1. Роза Люксембург, Карл Либкнехт хоёрын хамтаар, дайны эсрэг хувьсгалт Спартакистуудын удирдагчдын нэг.
2. Гэмт хэрэг тохиолдсон цагт өөр газар байсан учраас тухайн гэмт хэргийг тэр үйлдсэн байж таарахгүй гэсэн сэжиглэгдэж буй этгээдийн мэдүүлэг.

БОЛЬШЕВИКУУД БА ЛЕНИН

15-р бүлэг

4-р сарын 3-ны өдөр Ленин гадаадаас Петроградад хүрэлцэн ирсэн. Зөвхөн уг мөчөөс л, Большевик нам чангаар, тэгээд бүр чухал нь, өөрийнхөө дуу хоолойгоор ярьж эхэлсэн.

Большевизмын хувьд хувьсгалын анхны сар нь будилаан ба тээнэгэлзэлтийн үе байлаа. Бослого ялалт байгуулмагц л шууд боловсруулсан Большевик Төв Хорооны “Тунхаглал”-д “үйлдвэр заводуудын ажилчид, мөн түүнчлэн босогч цэргүүд, нэн даруй Хувьсгалт Түр Засгийн Газарт өөрсдийнхөө төлөөлөгчдийг сонгох ёстой” хэмээн мэдэгджээ. Тунхаглал, Зөвлөлийн албан ёсны хэвлэлд ямар ч тайлбар эсвэл эсэргүүцэлгүйгээр, энэ нь хийсвэр асуудал байсан гэлтэйгээр, хэвлэгдсэн байна. Гэхдээ тэргүүлэгч Большевикууд ч гэсэн өөрсдийн урианууддаа илэрхийллийн ач холбогдлыг л өгч байсан юм. Тэд эрх мэдлийн төлөөх биеэ даасан тэмцлийг эхлүүлэхээр бэлтгэж буй пролетарийн намын төлөөлөгчид шиг биш, харин өөрсдийн зарчмуудаа тунхаглачихаад, тодорхойгүй хугацаагаар үнэнч сөрөг хүчний үүргийг гүйцэтгэхээр зэхэж буй ардчиллын зүүний жигүүр шиг аашилсан.

Суханов Гүйцэтгэх Хорооны 3-р сарын 1-ний хурал дээр, ердөө л эрх мэдлийг хүлээлгэн өгөх нөхцлүүд хэлэлцүүлгийн төвд байсан болохыг мэдэгдэж байна: Гүйцэтгэх Хорооны 39 гишүүд нь 11 Большевикуудыг хийгээд тэдний дагалдагчдыг багтааж байсныг, тэгээд Төвийн гурван гишүүн, Залуцкий, Шляпников болон Молотов нар хурал дээр байсныг үл харгалзан, хөрөнгөтний засгийн газрын байгуулалтын яг өөрийнх нь эсрэг бол нэг ч дуу хоолой гараагүй ажээ.

Дараачийн өдөр нь Зөвлөлд, Шляпниковын өөрийнхөөр нь бол, 400 төлөөлөгчид байсны ердөө 19 нь л хөрөнгөтнүүдэд эрх мэдлийг шилжүүлэхийн эсрэг – хэдийгээр Большевик фракцад аль хэдийн 40 орчим хүмүүс байсан боловч – саналаа өгчээ. Уг санал хураалт нь өөрөө огт анзаарагдалгүйгээр, ёс төдий парламентын замаар, Большевикуудаас ямар нэгэн тодорхой хариу саналгүйгээр, тэмцэлгүйгээр, мөн Большевик хэвлэлд ямарваа нэг ухуулга юу ч үгүйгээр, өнгөрсөн.

3-р сарын 4-ны өдөр Төв Хорооны Товчоо Түр Засгийн Газрын хувьсгалын эсэргүү шинж чанар дээр хийгээд ажилчид ба тариачдын ардчилсан диктатур өөд замналаа чиглүүлэх хэрэгцээ шаардлага дээр тогтоол гаргасан. Энэ нь өнөөдрийн үйл ажиллагаанд ямарваа нэг удирдамж өгөөгүй хойно, Петроградын Хороо тогтоолыг үндэслэлгүй бусаар хийсвэр хэмээн үл хэрэгссэн бөгөөд асуудалд эсрэг өнцгөөс нь ханджээ. “Түр Засгийн Газар дээр гаргасан Зөвлөлийн тогтоолыг анхааралдаа авсны үндсэн дээр,” түүний зарласнаар, “... тэр хэмжээгээр бид Түр Засгийн Газрын эрх мэдлийг сөрөхгүй.” Мөн чанарын хувьд, энэ нь Меньшевикууд болон Эсерүүдийн байр суурь – ердөө л окопнуудын хоёрдугаар эгнээ рүү түлхсэн. Петроградын Хорооны уг ил тод оппортунист [1] тогтоол нь үүний хийсвэр шинж чанар нь нэгэнт гүйцэлдсэн факттай улс төрийн үүднээс эвлэрэхээс өөр юуг ч илэрхийлээгүй Төв Хорооны тогтоолтой ердөө хэлбэрийн хувьд л зөрчилдсөн юм.

Хөрөнгөтний засгийн газрын өмнө үг дуугүйгээр эсвэл хязгаарлалтуудтайгаар бөхийхөд бэлэн энэ байдлыг нь намд бүхэлдээ талтай байдал угтсан юм огтхон ч биш. Большевик ажилчид нь бүр анхнаасаа л Түр Засгийн Газрыг санаандгүйгээр зам дээр нь гарч ирсэн дайсагнагч цайз гэж харсан. Выборгийн Хороо мянга мянган ажилчид болон цэргүүдээс бүрдсэн уулзалт цуглаануудыг зохион байгуулсан ба тэнд Зөвлөлөөс эрх мэдлийг гартаа авахыг шаардсан тогтоолуудыг бараг л санал нэгтэйгээр баталсан. Энэхүү ухуулга дахь идэвхтэй оролцогч Дингельштедтийн гэрчилснээр: “Хэрвээ зөвхөн үүнийг толилуулчих хэн нэгэн л байсан бол, иймэрхүү утга агуулга бүхий манай тогтоолыг эсэргүүцэх ганц ч уулзалт, ганц ч ажилчдын цуглаан байгаагүй.” Меньшевикууд болон Эсерүүд нь тэдгээр

анхны өдрүүдэд эрх мэдлийн асуудал дээрх өөрсдийн томъёоллынхоо хамтаар ажилчин хийгээд цэрэг сонсогчдын урд ил тодоор гарч ирэхээс айж байсан. Выборгцийн тогтоол, үүний амжилтыг харгалзан үзсэний үндсэн дээр, зурагт хуудас хэлбэрээр хэвлэгдэж бас наагдсан. Гэхдээ Петроградын Хороо уг тогтоол дээр туйлын хориг тавьсан ба Выборгци үүнтэй эвлэрэхээс өөр аргагүй болсон.

Хувьсгалын нийгмийн агуулга болон түүний хөгжлийн хэтийн төлвүүдийн асуудал дээр, тэргүүлэгч Большевикуудын байр суурь дутахааргүй тодорхойгүй байлаа. Шляпниковын өгүүлснээр: "Бид феодал болон хамжлагын харилцааны хувьсгалт нуран уналтын үеэр дамжиж, хөрөнгөтний харилцаанд зохистой бүхий л төрлийн 'эрх чөлөөнүүд' тэдгээрийг орлож байна гэдэг дээр Меньшевикуудтэй санал нийлсэн." *Правда* анхны дугаартаа ийн бичжээ: "Үндсэн үүрэг даалгавар нь ардчилсан бүгд найрамдах дэглэмийн нэвтрүүлэлт." Ажилчдын төлөөлөгчдөд өгсөн өөрийнхөө зааварчилгаанд, Москвагийн хороо зарлажээ: "Пролетари социализмын – түүний эцсийн зорилт – төлөө тэмцэх эрх чөлөөг олж авахыг эрмэлзэж байна." "Эцсийн зорилт" руу зааж өгөх уг уламжлалт зааж өгөлт нь социализм хүртэлх түүхэн зайг хангалттайгаар онцлон тэмдэглэнэ. Үүнээс цааш бол, хэн ч яваагүй. Ардчилсан хувьсгалын хил хязгааруудыг давж гарахаас айх айдас нь харзналтын, дасан зохицолтын, мөн Зөвшилцөгчдийн өмнөх жинхэнэ ухралтын бодлогыг тодорхойлсон.

Төвийн энэ улс төрийн шинж чанаргүй байдал нь мужуудад хэр хүндээр туссан болохыг төсөөлөх нь хэцүү биш. Бид өөрсдийгөө Саратовын байгууллагын удирдагчдын нэгийнх нь гэрчлэлээр хязгаарлая: "Манай нам бослогод идэвхтэй үүрэг гүйцэтгэснийхээ дараа, хараад байх нь массууд дээгүүрх нөлөөллөө алдсан бөгөөд үүнийг Меньшевикууд болон Эсерүүд шүүрч авсан бололтой. Большевикуудын урианууд нь юу байсан болохыг хэн ч мэдээгүй... Энэ нь тун тааламжгүй дүр зураг байсан."

Зүүний Большевикууд, ялангуяа ажилчид, бүхий л хүч чадлаараа уг карантиныг сэтэлж гарахыг оролдсон. Гэхдээ тэд ч гэсэн хувьсгалын хөрөнгөтөн шинж чанарын талаар, бас пролетарийн тусгаарлагдмал байдалд орох аюулын талаар учирлалуудыг хэрхэн няцаах болохоо мэдээгүй. Тэд, шүдээ хавиран байж, удирдагчдын зааварчилгаанд захирагдсан. Большевизм дахь янз бүрийн урсгалууд бүр эхний өдрөөс л нилээд хурцаар мөргөлдсөн боловч, тэдний нэг нь ч өөрийнхөө бодлыг эцсийг нь хүртэл хөгжүүлээгүй. *Правда*, үүнд ямар нэгэн нэгдмэл байдлыг авчралгүйгээр, намын санаануудын уг тодорхойгүй хийгээд тогтворгүй байдлын тусгал болсон. 3-р сарын дундуур, Каменев, Сталин хоёр цөллөгөөс хүрэлцэж ирээд, намын албан ёсны бодлогын залуурыг хурцаар баруун руу эргүүлэхэд, нөхцөл байдал бүр ч ярвигтай болсон.

Большевизмыг төрөх бараг тэр үеэс эхлээд л Большевик байсан хэдий ч, Каменев ямагт намын баруун жигүүр дээр зогссоор ирсэн. Онолын бэлтгэлгүй, улс төрийн зөн совингүй биш, Орос дахь фракцын тэмцлийн асар их туршлагатай, тэгээд Баруун дахь улс төрийн ажиглалтуудын нөөцтэй, Каменев нь Лениний ерөнхий санаануудыг ойлгох тал дээр бол бусад олон Большевикуудаас дээгүүр байсан. Гэхдээ тэр зөвхөн тэдгээрт практикт байж болох хамгийн намуухан тайлбарлалтуудыг өгөхийн тулд л ойлгодог байсан юм. Түүнээс биеэ даасан шийдлийг ч, үйл хэрэг дээрх санаачилгыг ч горьдоод хэрэггүй. Нэрд гарсан суртал ухуулгач, илтгэгч, сэтгүүлч, сүр жавхлантай биш, гэхдээ бодлоготой, Каменев нь бусад намуудтай хийх хэлэлцээрүүд болон бусад нийгмийн тойргууд доторх тандалтанд ялангуяа үнэ цэнэтэй байсан ч, иймэрхүү жуулчлалуудаас тэр үргэлж намд харийн ямар нэгэн зан төлвийн тоосонцрыг авчирдаг байв. Каменевын эдгээр шинж чанарууд тэгтлээ ойлгомжтой байсан учир, бараг хэн ч улс төрийн дүр төрхийн хувиар түүнийг буруугаар үнэлж байгаагүй. Суханов түүнд "хурц булангууд" байхгүй талаар тэмдэглэжээ: түүнийг "үргэлж оосорлоод чирэх шаардлагатай, тэр бага зэрэг эсэргүүцэх болно, гэхдээ тэгтлээ хүчтэйгээр биш." Станкевич үүнтэй төстэйгөөр бичжээ: Каменевын дайснууддаа хандах хандлага нь "тэр өөрөө эвлэршгүй байр суурьнаасаа ичиж байсан гэлтэй тийм намуухан

байсан; хороонд, тэр лав дайсан биш, харин ердөө сөрөг хүчин төдий байсан.” Үүн дээр нэмэх зүйл бараг л байхгүй.

Сталин, өөрийн сэтгэхүйн хийцийн хувьд ч, нам дахь ажлын шинж чанарын хувьд ч, тэс ондоо төрлийн Большевикыг төлөөлж байлаа: бат бөх, онолын мөн улс төрийн үүднээс болхи, зохион байгуулагч. Каменев хэрэв нийтлэлчийн хувиар, тэнд намын онолын зуух байх, Ленинтэй хамт хэд хэдэн жилийг гадаадад өнгөрүүлсэн бол, Сталин нь “практикч” гэгчийн хувиар – онолын харах өнцөггүй, улс төрийн өргөн сонирхолгүй, дээр нь гадаад хэлнүүдийн мэдлэггүй – Оросын хөрснөөс салшгүй байлаа. Иймэрхүү намын ажилчид нь зааварчилгаа авч, цаашдын үүрэг даалгавруудаа хэлэлцэж, тэгээд Орос руу ахин буцах гэж богинохон хугацаагаар гадаадад зочилдог байсан. Сталин нь практикчдын дунд эрч хүч, уйгагүй хийгээд тайзны араарх нүүдлүүд дэх овсгоотой байдлаараа цуутай байлаа. Каменев хэрэв өөрийн зан чанараасаа болоод Большевизмын практик гаргалгаануудаас “ичдэг” байсан бол, Сталин эсрэгээрээ өөрийн сонгосон практик гаргалгаануудаа огтхон ч зөөлрүүлэлгүйгээр, уйгагүй ба бүдүүлэг байдлуудаа хослуулж, хамгаалах хандлагатай байсан юм.

Өөрсдийн эсрэг тэсрэг зан чанаруудаа үл харгалзан, Каменев, Сталин хоёр хувьсгалын эхэнд нийтлэг байр суурин дээр очсон нь тохиолдлын зүйл биш: тэд бие биенээ нөхсөн. Хувьсгалт хүсэл зорилгогүй хувьсгалт концепци гэдэг нь пүрш нь эвдэрсэн цагтай адил: Каменевын улс төрийн зүү нь ямагт хувьсгалын үүрэг даалгавруудын хойноос хоцорсон. Гэхдээ улс төрийн өргөн концепцигүй бол, нүсэр хийгээд ярвигтай үйл явдлууд хамгийн хүсэл зорилго ихтэй улс төрчийг ч шийдэмгий бус байдалд ялладаг. Эмпирик [2] Сталин хүсэл зорилгын талаас биш, харин оюун ухааны талаас харийн нөлөөллүүдэд нээлттэй байлаа. Зүрх зориггүй энэ нийтлэлч, харах өнцөггүй энэ зохион байгуулагч хоёр ийнхүү 1917 оны 3-р сард өөрсдийн Большевизмоо Меньшевизмийн яг ирмэг дээр аваачсан юм. Түүний намын төлөөлөгчийн хувиар орсон тэр Гүйцэтгэх Хороонд бие даасан байр суурь боловсруулах чадвар Сталинд бүр Каменеваас ч бага байсан. “Ардчилал” либерализмын хөлд мөлхөж буйг эсэргүүцэн, Сталины Большевик харах өнцгийг илэрхийлсэн ширхэг ч санал, мэдэгдэл эсвэл эсэргүүцэл протоколуудаас нь хийгээд хэвлэлүүдээс нь олдохгүй. Суханов өөрийн “Тэмдэглэлүүд”-дээ ингэж бичжээ: “Большевикуудын дунд, Каменеваас гадна, Гүйцэтгэх Хороонд тэдгээр өдрүүдэд Сталин гарч ирсэн... Гүйцэтгэх Хороон дахь даруухан үйл ажиллагааныхаа хугацаанд тэр надад – тэгээд зөвхөн надад ч биш – үе үе бүүдгэрээр мөн үл мөргүйгээр сүүмэлзэх саарал толбоны сэтгэгдлийг төрүүлсэн. Түүний талаар өөр хэлэх зүйл үнэхээр байхгүй.” Суханов Сталиныг нэгэн бүхлийн хувиар дутуу үнэлж байгаа нь илэрхий ч, тэр юутай ч Зөвшилцөгчдийн Гүйцэтгэх Хороон дахь түүний улс төрийн шинж чанаргүй байдлыг нь зүйтэйгээр дүрсэлжээ.

Хоёрдугаар сарын хувьсгалын ялалтыг Антантын ашиг сонирхлын үүднээс тайлбарлаж, Франц маркын шинэ, бүгд найрамдах эх оронч социализмын ялалтын дохио болсон “Даян дэлхийн ард иргэдэд” тунхаглал Зөвлөлд 3-р сарын 14-ний өдөр санал нэгтгэйгээр батлагдсан. Энэ нь Каменев, Сталин хоёрын хувьд эргэлзээгүй амжилтыг илтгэж байлаа – гэхдээ нэг их тэмцэлгүйгээр олж авсан ялалт бололтой. *Правда* үүний талаар “Зөвлөлд төлөөлөгдөж буй төрөл бүрийн хандлагуудын хоорондох ухамсартай зөвшилцөл” хэмээн бичжээ. Энэ зөвшилцөл нь, Зөвлөлд огтхон ч төлөөлөгдөөгүй, тэр Лениний хандлагатай хийсэн шууд салалтыг илтгэсэн болохыг нэмж хэлэх шаардлагатай.

Гадаад дахь төв хэвлэлийн редакцийн гишүүн Каменев, Төв Хорооны гишүүн Сталин, мөн Сибирээс эргэж ирсэн Думын гишүүн Муранов нар *Правда*-гийн хуучин хэт “зүүний” редакцийг зайлуулсан бөгөөд өөрсдийнхөө бага зэрэг асуудалтай эрхүүдэд тулгуурлан, 3-р сарын 15-наас сонинг гартаа авцгаасан. Шинэ редакцийн хөтөлбөрийн нийтлэлд нь, Большевикууд “тэр реакци эсвэл эс хувьсгалын эсрэг тэмцэж байгаа тэр хэмжээгээр” Түр Засгийн Газрыг шийдэмгийгээр дэмжинэ хэмээн мэдэгдсэн байна. Шинэ удирдагчид

дайны асуудал дээр дутахааргүй эрс тэсээр ярьсан: Германы арми өөрийн эзэн хаандаа захирагдаж байгаа цагт, Орос цэрэг "байрандаа баттайгаар зогсон сумыг сумаар, бас их бууны сумыг их бууны сумаар хариулах" ёстой. "Утга учиргүй 'Дайныг зогсоо' гэдэг бол бидний уриа биш. Бидний уриа бол... түүнийг нэн даруй хэлэлцээрүүдийг нээхэд бүхий л дайтагч орнуудад нөлөөлөх оролдлогыг хийхэд хүчлэх зорилгоор Түр Засгийн Газарт шахалт үзүүлэх... Тэр цаг хүртэл хүн болгон тулааны байрнууддаа үлдэх болно!" Санаа нь ч, мөн үүний томьёолол нь ч дефенсистүүдийнх. Түүнийг энх тайвныг эрхэмлэдэг үйл ажиллагааны хэлбэрт ороход "нөлөөлөх" зорилгоор империалист засгийн газарт шахалт үзүүлэх уг хөтөлбөр нь Герман дахь Каутскийн, Франц дахь Жан Лонгегийн, Англи дахь Макдоналдын хөтөлбөр нь байсан болохоос, империалист ноёрхлын түлхэн унагаалтанд уриалж байсан Лениний хөтөлбөр огтхон ч байгаагүй. Өөрийгөө эх оронч хэвлэлүүдээс хамгаалах гэсэндээ *Правда* бүр ч хол явжээ. "Бүхий л 'дефитизм' нь," түүний бичсэнээр, "эсвэл илүү зүйтэйгээр хэлэх юм бол, юмсыг ялгаж салгаж чадахаа ч больсон хэвлэлүүд нь, царист цензурлалтын хамгаалалтан дор, энэ нэрээр тамгалсан тэр зүйл Петроградын гудмуудад анхны хувьсгалт хороо гарч ирэх тэр мөчид үхсэн." Энэ Ленинийг шууд хөсөр хаясан явдал байв. Дайсагнагч хэвлэлүүд цензурлалтын хамгаалалтан дор "дефитизм"-ийг санаанаасаа зохиогоогүй, үүнийг Ленин дараах томьёоллоор тунхагласан: "Оросын ялагдал бол хавьгүй жижигхэн чөтгөр нь." Анхны хувьсгалт хорооны гарч ирэлт ч, тэр ч байтугай хаант засгийг түлхэн унагаалт ч дайны империалист шинж чанарт нь өөрчлөлт оруулаагүй. "Хувиран өөрчлөгдсөн *Правда*-гийн анхны дугаар гарч ирсэн өдөр буюу 3-р сарын 15 нь," Шляпниковын өгүүлснээр, "дефенсистүүдийн хувьд баяр цэнгэлийн өдөр байсан. Таврическийн Ордон тэр чигтээ, Улсын Думын Хорооны бизнесменүүдээс эхлээд хувьсгалт ардчиллын яг зүрх нь болох Гүйцэтгэх Хороо хүртэл, ганц мэдээгээр л бялхаж байлаа: дундыг баримтлагч бөгөөд учир ойлгох Большевикуудын туйлшрагсад дээгүүрх ялалт. Гүйцэтгэх Хороон дотор бид хорон инээмсэглэлүүдтэй тулгарсан... *Правда*-гийн уг дугаарыг үйлдвэрүүд хүлээн авахад, энэ нь манай намын гишүүдийн дунд болон бидэнд талтай байсан тэдгээр хүмүүсийн дунд бүрэн төгс гайхшрал хийгээд бидний дайснуудын дунд тохуурхсан таашаалыг төрүүлсэн... Районууд дахь эгдүүцэл асар их байсан бөгөөд пролетариуд Сибирээс хүрэлцэн ирсэн гурван хуучин удирдагчид *Правда*-г булааж авсан болохыг олж мэдээд, тэднийг намаас хөөхийг шаардсан."

Правда удалгүй Выборгцигоос ирсэн хурц эсэргүүцлийг хэвлэхээс өөр аргагүй болсон: "Сонин хэрэв ажилчдын итгэлийг алдахыг хүсэхгүй байгаа бол, тэр хувьсгалт ухамсрын гэрлийг, энэ нь хөрөнгөтөн шар шувуунуудад хичнээн хахир хатуу байхыг үл харгалзан, тээж явах ёстой бөгөөд тэгэх болно." Доороос ирсэн эдгээр эсэргүүцлүүд нь редакцийг илэрхийллүүддээ илүү болгоомжтой байхад хүчилсэн ч, түүний бодлогыг нь өөрчлөөгүй. Гадаадаас тэнд ирсэн Лениний анхны нийтлэлийг хүртэл редакци үл ойшоосон шүү дээ. Замнал нь бүхий л шугамын дагуу баруунд чиглэж байлаа. "Бид өөрсдийнхөө ухуулгад," зүүний жигүүрийн төлөөлөгч Дингельштедтийн өгүүлснээр, "хос засаглалын зарчмыг нь авч үзээд... тэгээд хагас сарын эрчимтэй улс төрийн амьдралын хугацаанд өөрсдийнхөө үүрэг даалгавруудын тухай тэс ондоо ойлголтонд боловсорсон тэр ижил ажилчин-цэрэг масст хүрэх уг тойруу замын зайлшгүй байдлыг батлан харуулах шаардлагатай болсон."

Бүхий л улс орон даяарх намын бодлого нь, мэдээжийн хэрэг, *Правда*-гийнхыг дагасан. Олон Зөвлөлүүдэд үндсэн асуудлууд дээрх тогтоолууд одоо санал нэгтгэйгээр батлагдаж эхэлсэн: Большевикууд нь зүгээр л Зөвлөлийн олонхийн өмнө гудайсан юм. Москвагийн бүс нутгийн Зөвлөлүүдийн хуралдаан дээр, Большевикууд дайны асуудлаарх эх оронч социалистуудын тогтоолд нэгдсэн. Мөн эцэст нь 3-р сарын сүүл хийгээд 4-р сарын эхээр Петроградад хуралдсан 82 Зөвлөлийн Төлөөлөгчдийн Бүх Оросын Хуралдаан дээр Даны хамгаалсан, эрх мэдлийн асуудлаарх албан ёсны тогтоолд Большевикууд саналаа өгсөн. Меньшевикуудтэй ингэж улс төрийн үүднээс туйлын дотноссон нь өргөн тархсан нэгтгэх хандлагуудын үндэс нь болсон. Мужуудад, Большевикууд болон Меньшевикууд нэгдсэн байгууллагууд дотор орж эхэлсэн. Каменев-Сталин фракц өөрийгөө хувьсгалт ардчилал

гэгчийн зүүний жигүүр болгон хувиргаж байсан бөгөөд хөрөнгөтнүүдэд үзүүлэх тайзны араарх парламентын "шахалт"-ын механикуудад нь оролцохын хажуугаар, үүнийгээ мөн ардчилалд үзүүлэх тайзны араарх шахалтаар нөхөж байсан юм.

* * *

Төв Хорооны гадаад дахь хэсэг, мөн төв хэвлэл *Социал-Демократ*-ын редакци нь намын сэтгэлгээний төв байсаар ирсэн. Ленин, Зиновьевын тусламжтайгаар, удирдлагын бүхий л ажлыг явуулдаг байлаа. Тун хариуцлагатай нарийн бичгийн ажил үүргүүдийг Лениний эхнэр Крупская гүйцэтгэдэг байв. Практик ажилд уг жижиг төв хэдхэн арван Большевик цагаачлагчдын дэмжлэгт найдна. Антантын цэрэгжсэн цагдаа нь өөрсдийнхөө хавчлагыг чангалахын хэрээр, дайны туршид, тэдний Оросоос тусгаарлагдмал байдал нь улам бүр тэсвэрлэшгүй болон хувирсан. Тэдний тэгж удаанаар, сэтгэл түгшин хүлээсэн хувьсгалт тэсрэлт нь тэднийг цочирдуулсан. Жагсаалтыг нь анхааралтайгаар хөтөлж байсан Англи цагаачлагч-интернационалистуудад Орос руу гарах виз олгохоос эрс татгалзсан. Ленин, гарц эрэлхийлж, Цюрихийн торон дотроо цухалдан байлаа. Нэг нь нөгөөгөө дагасан зуу шахам төлөвлөгөөн дунд дүлий-хэлгүй Скандинав хүний паспортоор аялах төлөвлөгөө ч байсан. Үүний хажуугаар, Ленин дуу хоолойгоо Швейцариас сонсгох ганц ч боломжийг алдаагүй. Аль 3-р сарын 6-нд тэр Стокхолмоор дамжуулан Петроград руу телеграмджээ: "Манай тактик: туйлын үл итгэл; шинэ засгийн газрыг бүү дэмж; Керенскийг ялангуяа сэрд; ажилчдын зэвсэглэлт цор ганц баталгаа; Петроградын Думын нэн даруй сонгууль; бусад намуудтай битгий ойрт." Энэ эхний удирдамжинд, зөвхөн Зөвлөлийн оронд Думын сонгуульд оролцох талаар дурдалт л улиран өнгөрөх шинж чанартай байсан ба удалгүй ховхрон унасан; телеграфын эрс байдлаар илэрхийлсэн заалтуудын бусад нь баримтлах бодлогын ерөнхий чиглэлийг бүрэн дүүрэн зааж өгчээ. Үүний хажуугаар, Ленин гадаад дахь мэдээллийн хэлтэрхийнүүдэд суурилсан хэдий ч, хувьсгалт нөхцөл байдлын бүрэн гүйцэд анализыг бүрдүүлэх "Алсаас Бичсэн Захидлууд"-аа *Правда* руу илгээж эхэлсэн. Гадаад сонингууд дахь мэдээнүүд нь түүнийг Түр Засгийн Газар зөвхөн Керенскийнхээр зогсохгүй, бас Чхейдзегийн шууд туслалцаатайгаар, ажилчдыг амжилтгүй бусаар хуурч мэхлэн, империалист дайныг хамгаалалтын төлөөх дайн болгон харагдуулж байна гэсэн дүгнэлтэнд удалгүй хүргэсэн. 3-р сарын 17-нд Стокхолм дахь найз нараараа дамжуулан тэр түгшүүрээр дүүрэн захидал бичсэн байна: "Манай нам өөрийгөө үүрд мөнх шившиг болгоно, өөрийгөө улс төрийн хувьд алах болно, хэрэв тэр иймэрхүү хууран мэхлэлтэнд оролцох юм бол... Эх оронч социализмд бууж өгөхийн оронд, манай намд байгаа хэнтэй нь ч байсан хамаагүй нэн даруй салахыг би илүүд үзэх болно..." Энэхүү эзэн биегүй мэт харагдах сүрдүүлгийнхээ дараа, – тодорхой хүмүүст зориулсан хэдий ч – Ленин гуйжээ: "Түүний мөрөн дээр нь дэлхийн түүхэн үүрэг хариуцлага байгаа гэдгийг Каменев ойлгох хэрэгтэй." Энэ бол улс төрийн зарчмын асуудал учраас энд Каменевыг нэрлэжээ. Хэрвээ Лениний санаанд нь практик тулаанч үүрэг даалгавар байсан бол, тэр Сталиныг дурдах магадлал илүү байх байлаа. Гэхдээ Ленин хүсэл зорилгынхоо илчийг утаат Европоор дайруулан Петроград руу дамжуулахыг эрмэлзэж байх яг тэдгээр цагуудад Каменев, Сталины туслалцаатайгаар, эх оронч социализмын зүг хурцаар эргэж байсан юм.

Өнгөлөн далдлалтууд, парикууд, гадаад эсвэл хуурамч паспортууд гэх мэт төрөл бүрийн төлөвлөгөөнүүдийг ар араас нь үл бүтэх хэмээн хаяж байв. Мөн энэ хооронд, Германаар дамжин аялах санаа нь улам бүр бодитой болсоор байлаа. Энэ төлөвлөгөө нь, зөвхөн эх орончдыг ч биш, бас цагаачлагчдын олонхийг айлгасан. Мартов ба бусад Меньшевикүүд Лениний зоримог санаачилгад нэгдэх эсэхээ шийдэж чадалгүй, Антантын хаалгануудыг хий дэмий тогтсоор байсан шүү дээ. "Битүүмжлэгдсэн галт тэрэг"-ний ухуулгын талбарт бий болгож буй бэрхшээлүүдээс нь болж, Германаар дамжсан аяллын талаарх гомдлууд хожим нь олон Большевикуудаас хүртэл ирсэн байдаг. Эхнээсээ, Ленин эдгээр ирээдүйн бэрхшээлүүдэд нүдээ таглаагүй. Цюрихээс гарахынхаа яг өмнө Крупская ингэж бичжээ: "Мэдээж хэрэг, эх орончид Орост сүр дуулиан үүсгэх болно; гэхдээ бид үүнд бэлтгэлтэй

байх ёстой.” Асуудал ийм байсан: нэг бол Швейцарьт үлд, эсвэл Германаар дамжин аял. Өөр ямар ч сонголт байгаагүй. Ленин дахиад нэг минут эргэлзэж тээнгэлзэх боломжтой гэж үү? Яг нэг сарын дараа Мартов, Аксельрод болон бусад хүмүүс Лениний араас дагах шаардлагатай болсон шүү дээ.

Дайны цагт дайсны газар нутгаар хөндлөн гулд явах уг эгэл жирийн биш аяллын зохион байгуулалт дотор улс төрч Лениний үндсэн шинж тэмдгүүд нь өөрсдийгөө илэрхийлжээ: төсөөллийн зоримог байдал хийгээд хэрэгжүүлэлт дэх няхуур болгоомжтой байдал. Тэр аугаа хувьсгалч дотор нэгэн педантик нотариат амьдардаг байлаа – гэсэн хэдий ч, байр сууриа мэддэг бөгөөд энэ нь хамаг нотариатын актуудыг түлхэн унагаах үйл хэрэгт хувь нэмэр оруулах магадлалтай яг тэр мөчид л бичиг цаасаа гаргаж ирдэг тийм нотариат. Ер бусын анхааралтайгаар боловсруулсан Германаар дамжих аяллын нөхцлүүд цагаачлагч сонины редакци мөн Хохенцоллерны эзэнт гүрэн хоёрын хооронд хийгдсэн энэ өвөрмөц олон улсын хэлэлцээрийн суурийг бүрдүүлнэ. Ленин дамжин гарах хугацаанд дипломат төлөөлөгчдийн халдашгүй байдлыг шаардсан: зорчигчдын бие бүрэлдэхүүнд нь, тэдний паспортуудад нь хийгээд ачаа тээшэнд нь ямар нэгэн хяналт тавихгүй байхыг; нэг ч хүн аяллын туршид галт тэргэн дотор нэвтрэх эрхгүй байхыг (ийм учраас, “битүүмжлэгдсэн” галт тэрэгний тухай үлгэр домог). Өөрсдийнхөө талаас цагаачдын групп нь зохих тооны Герман хийгээд Австри-Унгарын цэргийн бус хоригдлуудыг Оросоос суллахыг шаардана хэмээн ам өгсөн.

Хэд хэдэн гадаадын хувьсгалчдын хамтаар тунхаглал боловсруулжээ. “Тэнд хувьсгалын үйл хэрэгт хүчин зүтгэхээр одоо Орос руу явцгааж буй Оросын интернационалистууд нь бусад орнуудын, ялангуяа Герман болон Австрийн, пролетарийг засгийн газруудынх нь эсрэг босгоход бидэнд туслах болно” – Францаас Лорио, Гильбо, Германаас Павл Леви, Швейцариас Платтен, Шведээс зүүний гишүүд нь, гэх мэт гарын үсгээ зурсан протоколд ингэж бичсэн байна. Эдгээр нөхцлүүдийн дор хийгээд эдгээр урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээнүүдийн хамтаар гучин Орос цагаачлагчид 3-р сарын сүүлээр Швейцарийг орхин гарсан. Тухайн үеийн дайны ачаанууд дунд хүртэл ердийн бус тэсрэлтийн хүчтэй ачаа!

Швейцарийн ажилчидтай салах ёс гүйцэтгэсэн захиандаа, Ленин тэдэнд Большевик төв хэвлэлийн 1915 оны намар бичсэн тунхаглалын тухай сануулжээ: Хувьсгал хэрэв Орост империалист дайныг үргэлжлүүлэх хүсэлтэй бүгд найрамдах засгийн газрыг эрх мэдэлд авчрах юм бол, Большевикууд бүгд найрамдах эх орны хамгаалалтын эсрэг байх болно. Иймэрхүү нөхцөл байдал одоо бий болоод байна. “Бидний уриа бол Гучков-Милюковын засгийн газарт ямар ч дэмжлэг үл өгөх.” Эдгээр үгсийн хамтаар, Ленин одоо хувьсгалын газар нутаг дотор нэвтрэн орох болно.

Гэсэн хэдий ч, Түр Засгийн Газрын гишүүд нь айж түгшээд байх шалтгаан олж хараагүй. Набоков бичжээ: “Түр Засгийн Газрын 3-р сарын чуулгануудын нэг дээр, завсарлагааны үеэр, Большевик суртал ухуулга дахь өсөн нэмэгдэлтийн талаарх урт харилцан ярианы дундуур Керенский, өөрийн ердийн мэдрэл муутай хөхрөлтийнхөө хамтаар, дуу алдсан: ‘Харж л бай, Ленин өөрөө ирж яваа, тэр үед л жинхэнэ зүйл эхлэх болно...’” Керенскийн зөв: жинхэнэ зүйл яг эхлэх гэж байв. Гэсэн хэдий ч, Набоковынхаар бол, сайдууд санаа зовох шалтгаан олж харсангүй: “Тэр Германд хүсэлт гаргасан явдал нь л өөрөө Лениний эрх мэдлийг бид түүнээс айх хэрэггүй болох түвшинд хүртэл доройтуулна.” Хүлээлтийн дагуу, сайдууд маань маш хэрсүү байжээ.

Найз-шавь нар нь Ленинийг Финляндад тосохоор явцгаасан. “Бид дөнгөж бүхээгэнд орж ирээд диван дээр сууж ч амжаагүй байтал,” залуу усан цэргийн офицер бас Большевик, Раскольниковын өгүүлснээр, “Владимир Ильич Каменев руу ухасхийсэн: ‘Чи *Правда*-д юу бичээд байгаа юм бэ? Бид хэд хэдэн дугаар харчихаад чамайг өчнөөн загнаа биз дээ...’” Хэд хэдэн жилийн турш дахь хагацлын дараагаарх тэдний уулзалт нэг иймэрхүү байлаа.

Тэгсэн ч гэсэн, энэ нь нөхөрсөг уулзалт байсан юм.

Петроградын Хороо, Цэргийн Байгууллагын тусламжтайгаар, Лениний сүржин угталтанд зориулаад, хэд хэдэн мянган ажилчид ба цэргүүдийг дайчилсан. Нөхөрсөг хуягт тэргийн дивиз уг зорилгоор өөртөө байсан хамаг хуягт тэрэгнүүдээ гаргасан. Хороо төмөр замын өртөө рүү хуягт тэрэгнүүдийн хамт явахаар шийдсэн: хотын гудмуудаар өөрийнхөө талд дагуулан явахад тэглээ ашиг тустай эдгээр тэнэг мангаснуудад чиглэсэн дур сонирхлыг хувьсгал аль хэдийн сэрээчихсэн байлаа.

Финлянд өртөөний “Царийн Өрөө” гэгчид болж өнгөрсөн албан ёсны уулзалтын дүрслэл нь Сухановын олон ботьтой хийгээд бага зэрэг үлбэгэр тэмдэглэлүүдийн маш амьд нэгэн хуудсыг бүрдүүлнэ. “Дугуй малгайтай, нүүр нь жиндсэн, тэгээд гартаа гоёмсог цэцгийн баглаа барьсан Ленин нь Царийн Өрөө рүү алхаж, эсвэл магадгүй гүйж, орсон. Өрөөний голд хүрч ирмэгцээ, тэр бүхэлдээ санаандгүй саадтай тулгарсан гэлтэй Чхейдзегийн урд хөшин зогссон. Тэгээд энд Чхейдзе урьдын дүнсгэр төрхөө орхилгүйгээр, ёс суртахууны зааварлагчийн сэтгэлгээ болон найруулга төдийгүй, мөн дууны өнгийг хүртэл хадгалан, дараах ‘мэндчилсэн’ илтгэлийг сонордуулсан: ‘Нөхөр Ленин, Петербургийн Зөвлөлийн ба бүхий л хувьсгалын нэрийн өмнөөс, бид чамайг Орост урьж байна... Гэхдээ хувьсгалт ардчиллын гол үүрэг даалгавар нь одоохондоо өөрсдийн хувьсгалаа гадны болон дотны бүхий л халдлагуудаас хамгаалах хэмээн бид үзэж байна... Чамайг эдгээр зорилтуудын төлөөх тэмүүлэлд маань бидэнтэй нэгдэнэ гэж найдаж байна.’ Чхейдзе чимээгүй болсон. Би үүний гэнэтийн байдалд нь цочирдсон... Гэхдээ Ленин энэ бүхнийг хэрхэн аргалахаа сайтар мэдэж байсан бололтой. Тэр тэнд тохиолдож байгаа зүйлс түүнд өчүүхэн төдий ч хамаагүй гэлтэйгээр зогсчихоод, гартаа барьсан цэцгийн баглаагаа (түүний бүхий л дүр төрхтэй огтхон ч зохилдлогогүй баглаа) янзлангаа, ийш тийшээгээ нүдээ бэлчээж, тойрч зогссон олныг гүйлгэж харан, бүр ‘Царийн Өрөө’-ний таазыг хүртэл шинжлээд авсныхаа дараа Гүйцэтгэх Хорооны төлөөллөөс бүрмөсөн нүүрээ буруулчихаад ингэж ‘хариулсан’: ‘Хүндэт нөхөд цэргүүд, усан цэргүүд болон ажилчид аа, би та бүхэн дэх ялалтат Оросын хувьсгалтай мэндчилэхдээ, дэлхийн пролетарийн армийн манлай харуулуудын хувиар та бүхэнтэй мэндчилэхдээ баяртай байна... Бидний нөхөр Карл Либкнехтийн дуудлагаар ард иргэд зэр зэвсгээ өөрсдийг нь мөлжигч-капиталистуудын эсрэг эргүүлэх тэр цаг хол биш байна... Та бүхний гүйцэлдүүлсэн Оросын хувьсгал шинэ эрин үеийг нээлээ. Дэлхий дахины социалист хувьсгал мандтугай!..”

Сухановын зөв – цэцгийн баглаа Лениний дүр төрхтэй огт зохилдлогогүй байсан бөгөөд түүнд садаа болж, үйл явдлуудын ширүүхэн дэвсгэртэй тохиромжгүй байдлаараа түүний санааг зовоосон нь эргэлзээгүй. Тэгээд ч ер нь Ленин баглаагүй цэцгэнд дуртай байсан. Гэхдээ өртөөний баяр ёслолын өрөөн дэх уг албан ёсны хийгээд сайхан дүр үзүүлсэн ёс суртахуунч уулзалт түүний санааг нь хавьгүй илүүтэйгээр зовоосон байх ёстой. Чхейдзе өөрийн мэндчилсэн илтгэлээсээ илүү байсан. Тэр Ленинээс жаахан айдаг байлаа. Гэхдээ тэд түүнд “сектант”-ыг бүр анхнаас нь л хазаарлах шаардлагатай болохыг хэлж өгсөн нь эргэлзээгүй. Удирдлагын өрөвдмөөр түвшинг батлан харуулах Чхейдзегийн илтгэл нь хэрвээ хангалтгүй байсан бол, усан цэргүүдийн нэрийн өмнөөс ярьсан, нэгэн залуу усан цэргийн командлагч нь Ленинийг Түр Засгийн Газарт ороосой гэсэн хүслийг илэрхийлэх хэмжээний гайхалтай байв. Хааш яаш, олон үгтэй хийгээд тэнэгдүү хэвээрээ Хоёрдугаар сарын хувьсгал ингэж түүний санаа бодол ба хүсэл зорилгыг нь тэгшлэх бат зорилготой ирсэн тэр хүнийг угтаж авсан юм. Тээж авчирсан түгшүүрийг нь арав дахин үржүүлсэн эдгээр анхны сэтгэгдлүүд л Ленинд барьж хориход бэрх тийм эсэргүүцлийн мэдрэмжийг төрүүлсэн. Ханцуйгаа шамлаад, ажилдаа ороход хичнээн илүү тааламжтай байх вэ! Чхейдзегээс усан цэргүүд ба ажилчид руу, эх орны хамгаалалтаас олон улсын хувьсгал руу, Түр Засгийн Газраас Либкнехт рүү хандсанаараа, Ленин ердөө өөрийнхөө ирээдүйн бүхий л бодлогын нэгэн богинохон сургуулилтыг өртөөн дээр хийсэн юм.

Тэгээд юутай ч тэр эв дүйгүй хувьсгал өөрийн удирдагчаа тэр дороо бас халуун дотноор энгэртээ тэврэн авсан. Цэргүүд Ленинийг хуягт тэрэгнүүдийн нэг дээр нь авирч гарахыг шаардсан бөгөөд түүнд шаардлагыг биелүүлэхээс өөр сонголт байсангүй. Ирж буй шөнө жагсаалд ялангуяа сүрлэг байдлыг өгнө. Бусад хуягт тэрэгнүүдийн гэрлийг унтрааснаар Лениний авирч гарсан машины прожекторын хурц гэрэлд шөнө зүсэгдэнэ. Тэр гудамны харанхуйгаас хамгийн аугаа эргэлтийг гүйцэлдүүлчихээд, эрх мэдлийг хуруунуудынхаа завсраар оруулаад алдчихсан өнөөх ажилчид, цэргүүд болон усан цэргүүдийн хэсгийнх нь сэтгэлийг хөдөлгөж, татан авчирна. Цэргийн найрал хөгжим, өртөөний илтгэлээ шинэ шинэ сонсогчдын өмнө бага зэрэг өөрчлөн хэлэх боломжийг Ленинд олгохын тулд, замд явахдаа байн байн хөгжмөө зогсооно. "Тэр ялгуусан жагсаал гайхамшигтай," Сухановын хэлснээр, "тэр ч байтугай бага зэрэг бэлгэдлийн байсан."

Кшесинскаягийн Ордонд, ордны балетчны атласан үүрэн дэх Большевик төв штабад – уг хослол Лениний үргэлжийн сэрүүн байдаг шог мэдрэмжийг хөгжөөсөн байх учиртай – мэндчилгээнүүд дахин эхэлжээ. Энэ хэтэрхий их байлаа. Явган хүн байшингийн нөмөрт бороо зогсохыг тэсгэл алдан хүлээдгийн л адилаар, Ленин магтсан илтгэлүүдийн үерийг тэвчинэ. Тэр түүний хүрэлцэн ирсэнд нь чин сэтгэлээсээ баярлаж буйг мэдэрсэн боловч, үүнийг тэгтлээ залхмаар нуршуу байх юм гэж бодоогүй. Албан ёсны мэндчилгээнүүдийн өнгө аяс нь хүртэл түүнд дуураймал, хиймэл, нэг үгээр, жижиг хөрөнгөтний ардчиллаас зээлсэн, сүржин, нялуун, мөн хуурмаг санагдана. Хувьсгал өөрийн үүрэг даалгавруудаа ч, замуудаа ч тодорхойлж амжаагүй атлаа, өөрийн ядаргаатай ёс жаягуудаа аль хэдийн бий болгосон болохыг тэр харсан. Тэр эелдгээр хийгээд зэмлэнгүйгээр инээмсэглэж, цаг руугаа харж, мөн үе үе биеэ барьж дийлэлгүйгээр эвшээгээ биз. Эцсийн мэндчилгээний цуурай намдаж ч амжаагүй байтал, энэ ер бусын зочин тэр сонсогчид дээр нэн олонтаа ташуурдалттай ижилхэн сонсогдох оргилуун бодлын хүрхрээг хөлөглөн бууж ирсэн. Тэр цагт таталган бичгийн урлаг Большевизмд хараахан нэвтрээгүй байлаа. Хэн ч тэмдэглэл хөтлөөгүй. Хүн бүр л тохиолдож буй зүйлд хэтэрхий автсан байлаа. Илтгэл хадгалагдаж үлдээгүй. Сонсогчдын ой тогтоолтон дахь ерөнхий сэтгэгдлүүд л үлдсэн. Бас эдгээр нь ч гэсэн цаг хугацааны эрхээр өөрчлөгдсөн: эдэн дээр баяр хөөр нэмэгдэж, эдэн дэх айдас нь угаагдан одсон. Лениний илтгэлийн түүнтэй хамгийн дотно байсан тэдгээр хүмүүсийн дунд хүртэл төрүүлсэн үндсэн сэтгэгдэл нь айдас байлаа. Сарын турш дахь тоо томшгүй олон удаагийн давтагдалтаас гуйвшгүй бат бөх байдлыг олж авсан мэт санагдаж байсан хамаг зуршил болсон томьёоллууд нь тэр сонсогчдын нүдэн дээр ар араасаа тэслэгдсэн. Цочсон Чхейдзегийн толгой дээгүүр шидсэн өртөөн дээрх товчхон Ленинист хариултыг энд Большевизмын Петроград дахь кадруудад шууд хандсан хоёр цагийн илтгэл болгож хөгжүүлсэн юм.

Энэ уулзалтан дээр тохиолдлоор сайхан ааштай Каменевын оруулсан – Ленин иймэрхүү өөгшүүлэлтүүдийг тэвчдэггүй байсан ч – нам бус социалист Суханов зочны хувиар байж таарчээ. Үүний ачаар, бидэнд Лениний Петербургийн Большевикуудтай уулзсан анхны уулзалтын талаарх гадны хүний хагас дайсагнасан, хагас баярласан дүрслэл байна.

"Санамсаргүй явж байгаад тэнд орж ирсэн буруу номтон надаар зогсохгүй, бас бүхий л үнэнч сүсэгтнүүдийг нь цочирдуулж бас гайхшруулсан тэр нүргэлсэн илтгэлийг би хэзээ ч мартахгүй. Хэн ч иймэрхүү төрлийн ямар нэгэн зүйлийг хүлээгээгүй байсан гэдгийг би батална. Бүрэн төгс сүйрлийн бүхий л элементүүд болон сүнснүүд үүрнээсээ босон ирж, хаалт хашлага, эргэлзээ тээнэгэлзэлт, хувийн бэрхшээлүүд, мөн хувийн тооцооллуудын алийг нь ч мэдэлгүйгээр, Кшесинскаягийн зоогийн танхимаар, илбэдүүлсэн шавь нарын толгой дээгүүр ниссэн юм шиг санагдсан."

Хувийн тооцооллууд хийгээд бэрхшээлүүд гэдэг нь Сухановын хувьд гол төлөв "Новый Жизнь"-ий редакцийнхны Максим Горькийнд цай уух явцдаа гаргах тээнэгэлзэлтүүд юм. Лениний тооцооллууд нь илүү гүнзгий байсан. Зоогийн танхимд нисэж байсан зүйлс нь

элементүүд биш, харин хүний бодлууд байсан бөгөөд тэд элементүүдээс ичиж зовоогүй, харин тэднийг хянахын тулд, тэднийг ойлгохыг хичээж байсан юм. Гэхдээ юутай ч гэсэн сэтгэгдэл нь тод томруунаар дамжуулагджээ.

“Нөхөдтэйгөө энд ирж явах замдаа,” Сухановын өгүүллийн дагуу Лениний хэлснээр, “би өртөөнөөс биднийг шууд Петропавловск руу аваачна гэж хүлээж байлаа. Бидний харж байгаагаар, бид үүнээс маш хол байна. Гэхдээ энэ бидний хажуугаар өнгөрөхгүй бөгөөд бид үүнээс зайлсхийж чадахгүй гэсэн найдвараа тавьж явуулахгүй байя.” Бусдын хувьд тухайн үед хувьсгалын хөгжил нь ардчиллын хүчирхэгжилттэй адилхан байсан байхад, Лениний хувьд хамгийн ойрын төлөв нь л шууд Петропавловск гяндан-цайз руу хөтөлж байжээ. Энэ нь муу ёртой тоглоом наргиан шиг санагдсан. Гэхдээ Ленин – мөн хувьсгал ч гэсэн түүний хамтаар – огтхон ч тоглоом наргиан хийгээгүй.

“Тэр хуульчлан батлах газрын реформуудыг,” Сухановын гомдоллосноор, “Зөвлөлийн бусад бүхий л бодлогуудын хамтаар үл хэрэгссэн. Тэр... ямар ч төр засгийн эрх мэдлийг хүлээлгүйгээр, тариачдын зохион байгуулалт бүхий газрын булаан авалтыг зарласан.”

“Бидэнд ямар нэгэн парламент бүхий бүгд найрамдах улс хэрэггүй, бидэнд ямар нэгэн хөрөнгөтний ардчилал хэрэггүй, бидэнд Ажилчдын, Цэргүүдийн ба Газар Тариалангийн Ажилчдын Төлөөлөгчдийн Зөвлөлөөс өөр ямар нэгэн засгийн газар хэрэггүй!”

Үүний хажуугаар, Ленин өөрийгөө Зөвлөлийн олонхиос хурцаар тусгаарлан, тэднийг тэр чигт нь дайсны тал руу шиджээ. “Энэ нь л ганцаараа тэдгээр өдрүүдэд сонсогчдынх нь ухаан санааг балартуулахад хангалттай байсан!”

“Зөвхөн Циммервалдын зүүнтнүүд л пролетарийн ашиг сонирхлыг болон дэлхий дахины хувьсгалыг манаж зогсдог,” Лениний бодлыг Сухановын зөвүүцэлтэйгээр дамжуулснаар, “бусад нь нөгөө л сайхан үгс ярих боловч, хэрэг дээрээ... социализмын болоод ажилчин массуудын үйл хэргээс урваж буй оппортунистууд.”

“Тэр түүнийг ирэхээс өмнө намын тэргүүлэгч группүүдийн, мөн тусдаа нөхдийн мөрдөж байсан тактикууд руу шийдэмгийгээр дайрсан” гэж Раскольников Суханов дээр нэмжээ. “Намын хамгийн хариуцлагатай ажилчид энд ирсэн байсан. Гэхдээ тэдний хувьд ч гэсэн Ильичийн үгс нь жинхэнэ илчлэлт байсан. Тэд өчигдрийн болон өнөөдрийн тактикуудын хооронд Рубиконыг [3] гаргаж тавьсан.” Уг Рубиконыг нэг амьсгаагаар гаргаж тавиагүй болохыг бид харах болно.

Илтгэлийн талаар хэлэлцүүлэг болоогүй: бүгд хэт гайхширсан байсан бөгөөд хүн болгон өөрсдийн санаа бодлоо ядаж л жаахан ч гэсэн цэгцлэхийг хүссэн. “Шөнөжин толгойгоо шавхуурдуулж байгаад гарч ирсэн юм шиг мэдрэмжтэйгээр,” Сухановын дүгнэснээр, “би гудманд гарч ирсэн. Нэг зүйл л тодорхой байсан: үгүй, Лениний хажууд бол, над мэтийн тэнүүлчид зогсох газар үгүй юм байна!” Үнэхээр л үгүй!

Дараачийн өдөр нь Ленин үзэл бодлынхоо товчхон бичгэн мэдэгдлийг намд толилуулсан бөгөөд энэ нь “Дөрөвдүгээр сарын 4-ний Тезис” гэсэн нэрийн дор хувьсгалын хамгийн чухал баримтуудын нэг нь болсон. Тезис хүн болгонд ойлгомжтой энгийн үгсээр энгийн бодлуудыг илэрхийлнэ: Хоёрдугаар сарын бослогоос урган гарсан бүгд найрамдах улс нь бидний бүгд найрамдах улс биш бөгөөд түүний явуулж байгаа дайн нь бидний дайн биш. Большевикуудын үүрэг даалгавар нь империалист засгийн газрыг түлхэн унагаах. Гэхдээ уг засгийн газар нь Эсерүүд хийгээд Меньшевикуудээр дэмжигдэж байгаа бөгөөд тэд эргээд ард түмний массуудын гэнэн итгэмтгий байдлаар дэмжигдэж байна. Бид бол цөөнх. Эдгээр нөхцлүүдэд бидний талаас хүч хэрэглэх ямар нэгэн яриа байх боломжгүй. Бид Зөвшилцөгчид хийгээд дефенсистүүдэд итгэхгүй байхыг массуудад заах ёстой. “Бид

тэвчээртэйгээр тайлбарлах ёстой.” Бүхий л нөхцөл байдлаас урган гарч буй энэ бодлого амжилтанд хүрэх нь баталгаатай бөгөөд тэр биднийг пролетарийн диктатурт, мөн үүний улмаас, хөрөнгөтний дэглэмийн хил хязгаарын цаана, аваачих болно. Бид капиталаас бүрмөсөн салж, нууц гэрээ хэлэлцээрүүдийг нь нийтлэх бөгөөд даян дэлхийн ажилчдыг хөрөнгөтнүүдээсээ салж, дайныг эцэслэхэд уриалах болно. Бид олон улсын хувьсгалыг эхлүүлж байна. Гагцхүү үүний амжилт л бидний амжилтыг бэхжүүлэх бөгөөд социалист дэглэм рүү шилжих шилжилтийг баталгаажуулах болно.

Лениний тезис түүний, бас гагцхүү түүний, нэр дээр хэвлэгдсэн. Намын төв байгууллагууд үүнийг зөвхөн гайхшралаар зөөлөрсөн дайсагналаар угтсан. Хэн ч – нэг ч байгууллага, нэг ч групп, нэг ч хувь хүн – үүнд гарын үсгээ хавсаргаагүй. Тэнд Лениний шууд бөгөөд өдөр тутмын нөлөөлөл дор арван жилийн турш бодол нь хэлбэрт орж байгаад, Ленинтэй цуг гадаадаас ирсэн Зиновьев хүртэл чимээгүйхэн бултсан. Мөн энэ булталт нь хамгийн ойр дотны шавиа хэтэрхий сайн мэдэх багшид огт гэнэтийн байгаагүй. Каменев нь хэрэв суртал ухуулгач-сурталчлагч байсан бол, Зиновьев нь ухуулагч байсан бөгөөд, Лениний үүнийг илэрхийлснээр, “ердөө л ухуулагч” байсан. Юун түрүүнд, түүнд удирдагч байхад хангалттай үүрэг хариуцлагын мэдрэмж байхгүй. Гэвч зөвхөн энэ ч биш. Дотоод сахилга бат гэж үгүй түүний санаа бодол нь онолын ажилд тэр чигтээ чадваргүй ба ухуулагчийн хэлбэргүй зөн совингууд дотор уусдаг. Ер бусын боловсронгуй зөн совингийнхоо ачаар, тэр өөртөө хэрэгтэй аливаа томьёоллыг, ө.х., массууд дээр хамгийн үр дүнтэй нөлөөлөл үзүүлэх тэдгээр томьёоллуудыг, явуут дундаа шүүрч авдаг. Сэтгүүлчийн ч, илтгэгчийн ч хувиар, тэр үргэлж л ухуулагч хэвээрээ үлддэг – нийтлэлүүдээс нь гол төлөв түүний сул талууд нь харагддаг бол, аман илтгэлүүд нь түүний давуу талуудыг онцлон тэмдэглэдэг гэсэн ганц ялгаатайгаар. Ухуулгын тал дээр өөр бусад аль ч Большевикоос хавьгүй илүү зоримог ба хазааргүй ч, Зиновьев нь хувьсгалт санаачилгын тал дээр бүр Каменеваас ч долоон дор. Тэр, хамаг өдөөн турхирагчдын адилаар, шийдэмгий бус. Фракцын тулааны тавцангаас шууд масс байлдаануудын тавцан руу алхаж орсон Зиновьев бараг л өөрийн мэдэлгүйгээр багшаасаа салсан юм.

* * *

Намын 4-р сарын хямрал нь агшин зуурын, тохиолдлын шахам будилаан байсан гэдгийг нотлох оролдлогууд сүүлийн жилүүдэд нилээд олон байсан. Тэд бүгд фактуудтай анхны хавьталд орох үед тоос болон замхарна. [Профессор Покровскийн хянан засварлалтан дор хэвлэгдсэн нүсэр коллектив ажил болох “Октябрийн Хувьсгалын Түүхийн талаарх Эссэнүүд” (II боть, Москва, 1927 он) дотор хэн нэгэн Баевский зөвтгөлийн ажлаа “4-р сарын будилаан”-д зориулсан ба энэ нь хэрвээ тэгтлээ хүүхэд шиг авралгүй биш байсан бол, фактууд хийгээд баримтуудтай харьцах зүй бус харьцааных нь төлөө үүнийг циник хэмээн дуудах байлаа.]

3-р сарын турш дахь намын үйл ажиллагааны талаар бидний аль хэдийн мэдэх болсон зүйлс нь Ленин болон Петербургийн удирдлага хоёрын хоорондын хамгийн гүн гүнзгий зөрчилдөөнийг илчилнэ. Яг Ленинийг хүрэлцэн ирэх тэр үед, уг зөрчилдөөн нь хамгийн хурцадмал цэгтээ хүрсэн юм. Каменев, Сталин хоёр Эсерүүд хийгээд Меньшевикүүдийн нэвтрүүлсэн засаглалын тухай тогтоолд саналаа өгсөн, 82 Зөвлөлүүдийн Төлөөлөгчдийн Бүх Оросын Хуралдаантай зэрэгцэн, Петроградад Оросын өнцөг булан бүрээс цугларсан Большевикуудын намын хуралдаан болж байлаа. Намын, эсвэл илүү зүйтэйгээр хэлэх юм бол, түүний дээгүүр давхаргуудынх нь, зан төлөв болон үзэл бодлыг дайнаас хэрхэн гарч ирсэн тэр байдлаар нь дүрслэхийн тулд, үүний яг төгсгөлд Ленин хүрэлцэн ирсэн уг хуралдаан нь онцгой сонирхолтой. Өнөөдрийг хүртэл нийтлэгдээгүй протоколуудынх нь уншилт олонтаа гайхшрал төрүүлнэ: эдгээр төлөөлөгчдөөр төлөөлүүлсэн нам долоон сарын дотор төмөр гараар эрх мэдлийг авах боломжтой юм гэж үү?

Эргэлтээс хойш аль хэдийн нэг сар өнгөрчихөөд байна – хувьсгалын хувьд урт хугацаа, дайны хувьд ч гэсэн адил. Юутай ч хувьсгалын хамгийн гол асуудлууд дээрх үзэл бодол нь намд тодорхой болоогүй л байлаа. Войтинский, Элиава мэтийн туйлын эх орончид нь өөрсдийгөө интернационалистуудад тооцдог байсан тэдгээр хүмүүстэй хамт хуралдаанд оролцсон. Ний нуугүй эх орончдын хувь, Меншевикүүдийнхтэй харьцуулахад хамаагүй доогуур боловч, юутай ч мэдэгдэхүйц байсан. Өөрсдийнхөө эх орончдоос салах уу эсвэл Меншевизмийн эх орончидтой нэгдэх үү гэх асуултыг хуралдаан нэгэн бүхлийн хувиар шийдээгүй. Большевик хуралдааны чуулгануудынх нь хоорондох зай завсраар нь дайны асуудлыг авч үзэхээр Зөвлөлийн хуралдаанд төлөөлөгчдөөр ирсэн Большевикууд болон Меншевикүүдийн нэгдсэн чуулган болсон. Хамгийн улангасалтай Меншевик эх оронч Либер уг чуулган дээр зарласан: “Бид Большевик ба Меншевик гэх хуучин хуваагдлыг устгаж, зөвхөн өөрсдийнхөө дайнд хандах хандлагын талаар ярих хэрэгтэй.” Большевик Войтинский Либерийн үг болгон дээр нь гарын үсгээ зурахад бэлэн байгаагаа зарлахдаа удаан байсангүй. Тэд бүгд цугаараа, Большевикууд хийгээд Меншевикүүд, эх орончид хийгээд интернационалистууд, өөрсдийнхөө дайнд хандах хандлагад зориулсан нийтлэг томьёоллыг эрж байлаа.

Большевик хуралдааны үзэл бодлууд нь өөрсдийнхөө хамгийн хангалттай илэрхийллийг Түр Засгийн Газарт хандах хандлагын талаарх Сталины тайлангаас эргэлзээгүйгээр олж авна. Протоколуудын л адилаар, одоог хүртэл нийтлэгдээгүй энэ тайлангийн гол санааг энд танилцуулах шаардлагатай. “Талуудын аль нь ч бүрэн эрх мэдлийг эс эзэмших хоёр байгууллагуудын хооронд эрх мэдэл хуваагдсан. Тэдний хооронд маргаан болон тэмцэл байгаа ба байх нь ч зүйтэй. Үүргүүд нь хуваагдсан. Зөвлөл чухамдаа хувьсгалт өөрчлөн байгуулалт дахь санаачилгыг авсан; Зөвлөл бол босогч ард түмний хувьсгалт удирдагч; Түр Засгийн Газрыг хянаж буй байгууллага. Түр Засгийн Газар чухамдаа хувьсгалт ард түмний байлдан дагууллыг бэхжүүлэгчийн үүргийг өөр дээрээ авсан. Зөвлөл хүчнүүдийг дайчилж бас хянадаг. Түр Засгийн Газар, гэжүүдэлж бас будилан, ард түмний чухамдаа аль хэдийн олж авчихаад байгаа байлдан дагууллыг бэхжүүлэгчийн үүргийг өөр дээрээ авсан. Энэ нөхцөл байдалд сөрөг ч, бас эерэг ч талууд бий: хожим нь зайлшгүй биднээс холдох хөрөнгөтөн давхаргуудыг цааш түлхэх процессыг хурдасгаснаар, үйл явдлуудыг хүчлэх нь бидний хувьд одоохондоо ашиггүй.”

Хөрөнгөтнүүд мөн пролетарийн хоорондын харилцааг илтгэгч, анги давхаргууд дээгүүр даван гарч, энгийн хөдөлмөрийн хуваарилалт байдлаар харуулжээ. Ажилчид ба цэргүүд хувьсгалыг гүйцэлдүүлдэг, Гучков, Милюков хоёр үүнийг “бэхжүүлдэг.” Бид эндээс 1789 оны үйл явдлуудаас алдаатайгаар загварчилсан Меншевизмийн уламжлалт концепцийг олж харж байна. Түүхэн процесст хандах энэ байцаагчийн хандлага нь, энэ янз бүрийн анги давхаргуудад зааварчилгаанууд өгчихөөд, тэдгээрийн биелүүлэлтийг нь ихэмсгээр шүүмжлэх нь яг л Меншевизмийн удирдагчдыг бусдаас ялгадаг зүйл. Хөрөнгөтнүүдийн хувьсгалаас холдох холдолтыг хурдасгах ашиггүй гэх санаа нь ямагт Меншевикүүдийн хамаг бодлогын хамгийн өндөр шалгуур нь байсаар ирсэн. Хэрэг дээрээ, энэ нь либерал холбоотнуудыг үргээчихгүй гэсэндээ, массуудын хөдөлгөөнийг мохоож бас доройтуулна гэсэн үг. Эцэст нь, Түр Засгийн Газрын талаарх Сталины гаргалгаа нь Зөвшилцөгчдийн хоёрдмол томьёололтой бүхэлдээ зохилдоно: “Түр Засгийн Газар хувьсгалын алхмуудыг бэхжүүлж байгаа тэр хэмжээгээр, бид түүнийг дэмжих ёстой; гэвч тэр хувьсгалын эсрэг байгаа тэр хэмжээгээр, Түр Засгийн Газарт дэмжлэг өгөх явдлыг зөвшөөрч болохгүй.”

Сталин тайлангаа 3-р сарын 29-нд тавьсан. Дараачийн өдөр нь, Зөвлөлийн Хуралдааны албан ёсны илтгэгч, нам бус социал-демократ Стеклов Түр Засгийн Газарт өгөх ижилхэн нөхцөлтэй дэмжлэгийг хамгаалж байхдаа, өөрийн уран цэцэн байдлын цог жавхаандаа, хувьсгалыг “бэхжүүлэгчид”-ийн үйл ажиллагааны тэгтлээ аймаар зургийг зурсан учраас – нийгмийн реформд үзүүлж буй эсэргүүцэл, хаант засгийг налах хандлага, хувьсгалын эсрэг хүчнүүдийн хаацайлалт, газар нутаг таслан авах аппетит – Большевик хуралдаан

дэмжлэгийн энэ томъёоллоос түгшин ухарсан. Барууны Большевик Ногины зарласнаар: "... Стекловын илтгэл нэгэн шинэ бодлыг нэвтрүүллээ: бид одоо дэмжлэгийн тухай биш, харин эсэргүүцлийн тухай ярих хэрэгтэй болох нь илэрхий." Скрыпник ч мөн Стекловын илтгэлийн дараа "олон зүйлс өөрчлөгдсөн: засгийн газрыг дэмжих тухай бол яриа байж болохгүй" гэсэн дүгнэлтэнд хүрчээ. "Ард түмэн ба хувьсгалын эсрэг Түр Засгийн Газрын хуйвалдаан байна." Өчигдөрхөн л засгийн газар ба Зөвлөлийн хоорондох "хөдөлмөрийн хуваарилалт"-ын амар жимэр зургийг зураад сууж байсан Сталин дэмжлэгийн заалтыг устгахаас өөр аргагүй болсноо мэдэрсэн. Товчхон хийгээд өнгөцхөн хэлэлцүүлэг нь Түр Засгийн Газрыг "тэр хэмжээгээр" дэмжих үү, эсвэл Түр Засгийн Газрын зөвхөн хувьсгалт үйл ажиллагаануудыг л дэмжих үү гэх асуултыг тойрон эргэлдсэн. Саратовын төлөөлөгч Васильев нь огт үндэслэлгүй бусаар зарлажээ: "Бид бүгдийн Түр Засгийн Газарт хандах хандлага ижилхэн." Крестинский нөхцөл байдлыг бүр илүү тод томруунаар томъёолжээ: "Практик алхмуудын хувьд бол, Сталин, Войтинский хоёрын хооронд ямарваа нэг санал зөрөлдөөн байхгүй." Войтинский хуралдааны дараагаар шууд Меншевикүүд дээр очсон гэдгийг үл харгалзан, Крестинский тийм ч буруу байсангүй: тэр дэмжлэгийн улаан цайм дурдалтыг устгасан хэдий ч, Сталин дэмжлэгийг өөрийг нь устгаагүй. Асуудлыг зарчмын хувьд томъёолох гэсэн ганц хүн нь хэдэн жилийн туршид намаас хөндий байсан ба одоо амьдралын туршлагад нухчуулж, намын эгнээнүүдэд эргэн ирэхийг оролдож буй тэдгээр хуучин Большевикуудын нэг болох Красиков байлаа. Красиков бухыг эврээр нь барьж авахаас айсангүй. "Та нар чинь тэгээд пролетарийн диктатур тогтоох юм болж байна уу?" хэмээн тэр тохуурхалтайгаар асуужээ. Гэхдээ хуралдаан тохуурхлыг нь, мөн үүний хажуугаар, энэ асуултыг нь анхаарал татах гавьяагүй хэмээн үл хэрэгссэн. Хуралдааны тогтоол Түр Засгийн Газрыг "хуучин дэглэмийн бүрэн устгалын төлөөх хамгийн эрч хүч бүхий тэмцэл"-д шахахыг хувьсгалт ардчилалд уриалсан буюу, ө.х., пролетарийн намд хөрөнгөтнүүдийг хүмүүжүүлэгчийн үүргийг өгсөн.

Дараачийн өдөр нь, Большевикуудыг Меншевикүүдтэй нэгтгэх тухай Церетелийн санал хэлэлцэгдсэн. Сталин энэ саналд тэр чигтээ талтай хандсан: "Бид үүнийг хийх хэрэгтэй. Манай зүгээс санал болгох нэгдлийн шугамыг тодорхойлох шаардлагатай. Циммервалд-Кинталын шугамын дагуу нэгдэж болно." Сонины хэт радикал шугамын улмаас Каменев, Сталин хоёрын *Правда*-гийн редакцияс зайлуулсан Молотов эсэргүүцжээ: Церетели нэгэн жигд бус элементүүдийг нэгтгэхийг хүсэж байна; тэр өөрөө ч гэсэн өөрийгөө бас л Циммервалдист хэмээн нэрлэдэг; энэ шугамын дагуу нэгдэх нь буруу. Гэхдээ Сталин тас гүрийсэн. "Бид өөрсдийгөө гүйцэн түрүүлээд," түүний хэлснээр, "санал зөрөлдөөнүүдээс сэргийлэхийг оролдоод байх хэрэг байхгүй. Санал зөрөлдөөнүүдгүй намын амьдрал гэж байхгүй. Бид нам дотроо жижиг сажиг санал зөрөлдөөнүүдийг туулж өнгөрүүлэх болно." Дайны жилүүдийн туршид Лениний эх оронч социализм болон түүний пасифист өнгөлөн далдлалтынх нь эсрэг явуулж байсан бүхий л тэмцлийг нь ингэж хээв нэг үл хэрэгсжээ. 1916 оны 9-р сард Лениний, Шляпниковоор дамжуулан, Петроград руу онцгой анхаарал хандуулан бичсэнээр: "Найрамдал хийгээд нэгдэл нь Орос дахь ажилчдын намын хувьд хамгийн хөнөөлт зүйл, зөвхөн тэнэглэлээр зогсохгүй, бас намын сүйрэл... Бид нэгдлийн талаарх санаанд агуулагдаж буй бүхий л хууран мэхлэлтийг мөн Орос дахь тэдгээр ахан дүүсээс (Чхейдзе болон түүний нөхдөөс) салах бүхий л хэрэгцээг ухамсарласан тэдгээр хүмүүст л зөвхөн найдах боломжтой." Энэхүү анхааруулгыг ойлгосонгүй. Зөвлөлийн эрх баригч эвслийн удирдагч Церетелитэй гарсан санал зөрөлдөөнүүд нь Сталинд нэгэн нам дотор "туулан өнгөрүүлж" болох жижиг сажиг санал зөрөлдөөнүүд шиг санагдсан юм. Уг шалгуур нь Сталины тухайн үеийн үзэл бодлынх нь хамгийн шилдэг үнэлгээг өгнө.

4-р сарын 4-нд Ленин намын хуралдаан дээр ирсэн. "Тезис"-тээ нэмэлт тайлбар хийсэн түүний илтгэл нь будилсан сурагчийн самбар дээр бичсэн зүйлийг арилгаж буй багшийн нойтон алчуур адилаар хуралдааны ажлыг алгассан.

"Та нар яагаад эрх мэдлийг аваагүй юм?" гэж Ленин асуужээ. Үүний өмнөхөн Зөвлөлийн

хуралдаан дээр Стеклов эрх мэдлээс татгалзах болсон шалтгаануудыг будилаантайгаар тайлбарласан байлаа: хувьсгал нь хөрөнгөтнийх, анхны үе шат нь, дайн, гэх мэт. "Энэ бол шал балай юм," Лениний тунхагласнаар, "үнэн нь гэх юм бол, пролетари хангалттай ухамсартай биш, мөн хангалттай зохион байгуулагдсан биш байсан. Бид үүнийг хүлээн зөвшөөрөх шаардлагатай. Материал хүч пролетарийн гарт байсан боловч, хөрөнгөтнүүд ухамсартай бөгөөд бэлтгэлтэй байж таарсан. Аймшигтай факт нь гэх юм бол энэ. Гэхдээ үүнийг илэн далангүй хүлээн зөвшөөрч, бид зохион байгуулагдаагүй бөгөөд ухамсаргүй байсан учир бид эрх мэдлийг аваагүй гэдгээ ард түмэнд шулуухан хэлэх шаардлагатай."

Улс төрийн гудайгсдын ард нь нуугдаж байсан, хуурмаг объективизмын түвшнээс Ленин бүхий л асуудлыг субъектив түвшин рүү шилжүүлжээ. Большевик нам нь объектив үүрэг даалгавруудтайгаа эн тэнцэх боломжгүй байсан ба тэд Зөвшилцөгчдийг хөрөнгөтнүүдэд таатайгаар ард түмний массуудыг улс төрийн хувьд цөлмөхөөс нь сэргийлэх боломжгүй байсан учраас, пролетари Хоёрдугаар сард эрх мэдлийг аваагүй.

Өмнөх өдөр нь, хуульч Красиков өдсөн байдлаар хэлсэн: "Бид хэрвээ одоо пролетарийн диктатурыг хэрэгжүүлэх цаг нь ирлээ гэж бодоцгоож байгаа юм бол, бид асуудлыг тэгж тавих хэрэгтэй. Эрх мэдлийн булаан авалтанд хэрэгтэй биет хүч эргэлзээгүйгээр бидэнд байна." Тэр үед хурлын дарга, бид практик үүрэг даалгавруудын тухай хэлэлцэж байгаа болохоос, диктатурын асуудлын талаар хэлэлцээгүй гэх үндэслэлээр Красиковт индрийг өгөхөөс татгалзсан. Гэхдээ Ленин цор ганц практик үүрэг даалгавар бол яг пролетарийн диктатурыг бэлтгэх тухай асуудал хэмээн бодож байсан. "Орос дахь энэ мөчийн онцлог шинж чанар нь," түүний тезистээ хэлснээр, "пролетарийн хангалтгүй ухамсраас хийгээд зохион байгуулалтаас шалтгаалан хөрөнгөтнүүдэд эрх мэдлийг өгсөн хувьсгалын анхны үе шатнаас пролетарийн болон тариачдын хамгийн ядуу давхаргуудын гарт эрх мэдлийг өгөх ёстой түүний хоёрдахь үе шат руу нь шилжих шилжилтээс тогтож байна."

Хуралдаан *Правда*-г даган хувьсгалын үүрэг даалгавруудыг Үндсэн Хуулийн Чуулганаар дамжуулан хэрэгжүүлэх ардчилсан өөрчлөн байгуулалтуудаар хязгаарлачихсан байлаа. Үүнийг сөрөн Лениний тунхагласнаар: "Амьдрал ба хувьсгал Үндсэн Хуулийн Чуулганыг тайзны ар луу түлхэх болно. Пролетарийн диктатур оршиж байна, гэхдээ хэн ч үүний талаар юу хийх болохоо мэдэхгүй байна."

Төлөөлөгчид харц солилцсон. Тэд Ильич хэтэрхий удаан хилийн чанадад байсан, түүнд эргэн тойрноо харж, юмсын учрыг ойлгох цаг байгаагүй гэж бие биендээ шивнэцгээсэн. Гэхдээ засгийн газар хийгээд Зөвлөлийн хоорондох мэргэн хөдөлмөрийн хуваарилалтын талаарх Сталины тайлан нь нэгмөсөн бас үүрд нүднээс далд орсон. Сталин өөрөө чимээ анир байлаа. Одооноос эхлэн тэр урт удаан хугацаагаар чимээ анир байх шаардлагатай болох болно. Каменев л ганцаархнаа хамгаалалтанд гарах болно.

Женевээс бичсэн захидлууддаа ч, Ленин дайны, шовинизмын хийгээд хөрөнгөтнүүдтэй зөвшилцөх асуудлууд дээр буулт хийсэн хэнтэй ч салахад тэр бэлэн байгаа болохоо аль хэдийн анхааруулсан. Одоо, намын тэргүүлэгч давхаргатай нүүр тулгарсан тэр бүхий л шугамын дагуух довтолгоог нээх болно. Гэхдээ эхэндээ тэр Большевикуудын алийг нь ч нэрээр нь дуудахгүй. Түүнд хэрвээ хоёрдмол хийгээд хагас дутуу байдлын амьд жишээ хэрэгтэй болох юм бол, тэр нам бус хүмүүс рүү, Стеклов эсвэл Чхейдзе рүү хуруугаараа заана. Энэ нь Лениний хэвшил болсон арга барил байсан юм: хэнийг ч байр сууринд нь цагаас нь эрт хадахгүй байх, хашир нэгэнд нь цаг байхад нь байлдаанаас ухрах боломж олгох, мөн ингэснээрээ нэн даруй өөрийн ил тод дайснуудынхаа ирээдүйн эгнээнүүдийг нь доройтуулах. Каменев, Сталин хоёр Хоёрдугаар сарын дараа дайнд оролцсоноороо, цэргүүд хийгээд ажилчид нь хувьсгалыг хамгаалж байна хэмээн бодсон. Ленин цэргүүд болон ажилчид нь, урьдын адилаар л, капиталын албадагдсан боолуудын хувиар дайнд оролцсоор байна хэмээн бодсон. "Манай Большевикууд хүртэл," өөрийн дайснуудынхаа

тойргийг хумин, түүний хэлснээр, “засгийн газар өөд итгэмтгий байдлыг харуулж байна. Хувьсгалын мансуурал л зөвхөн үүнийг тайлбарлаж чадна. Энэ бол социализмын үхэл... Энэ хэрвээ та нарын байр суурь юм бол, бидний зам энд хүрээд салж байна. Би цөөнхөд үлдэхийг илүүд үзэх болно.” Энэ бол зүгээр нэг уран илтгэлээрх сүрдүүлэг биш. Энэ бол тодорхой хийгээд эцсийг нь хүртэл бодсон зам.

Каменев, Сталин хоёрын аль алийг нь нэрлээгүй хэдий ч, Ленин сонинг нэрлэхээс өөр аргагүй болсон: *Правда* засгийн газраас газар нутгийн таслан авалтуудыг хөсөр хаяхыг шаардаж байна. Капиталистуудын засгийн газраас газар нутгийн таслан авалтуудыг хөсөр хаяхыг шаардах гэдэг бол шал балай зүйл, цагаандаа гарсан элэг доог... Барьж хорьсон эгдүүцэл нь энд өндөр нотын хамтаар гадаргуу дээр гарч иржээ. Гэхдээ илтгэгч өөрийн сэтгэлийн хөдлөлөө тэр дороо хяналтандаа авсан: тэр шаардлагатайгаас дутууг ч, мөн илүүг ч хэлэхийг хүсээгүй. Далимд нь, мөн цухасхан Ленин хувьсгалт улс төрийн ижилгүй дүрмүүдийг өгчээ: “Тэд байлдан дагууллуудыг хүсэхгүй байна хэмээн массууд тунхаглаж байвал, би тэдэнд итгэнэ. Тэд байлдан дагууллуудыг хүсэхгүй байна хэмээн Гучков, Львов хоёр хэлж байвал, тэд бол хууран мэхлэгчид! Тэр улс орны хамгаалалтыг хүсэж байна гэж ажилчин хэлж байвал, түүн дотор ярьж буй тэр зүйл нь дарлагдагчийн зөн совин.” Энэ шалгуур нь, үүнийг хэрвээ зөв нэрээр нь нэрлэх юм бол, амьдрал шиг л энгийн санагдана. Гэвч бэрхшээл нь үүнийг цагт нь зөв нэрээр нь нэрлэхэд оршдог юм.

Либерал сонин *Речь*-ийг пасифизмын аялгуу нь манай оронд Холбоотнуудтайгаа нийтлэг идеологи болон хөгжиж байна хэмээн нэгэн удаа зарлахад хүргэсэн “Даян дэлхийн ард иргэдэд” хандсан Зөвлөлийн уриалгын талаар, Ленин өөрийгөө илүү нарийнаар хийгээд тод томруунаар илэрхийлжээ: “Орост онцлог зүйл нь юу вэ гэвэл, зэрлэг хүчирхийллээс хамгийн нарийн хууран мэхлэлт рүү шилжсэн тэр асар түргэн шилжилт юм.”

“Уг уриалга нь,” тунхаглалын талаар Сталины бичсэнээр, “хэрэв өргөн дэлгэр массуудад (Барууны) хүрэх юм бол, зуу зуун, мянга мянган ажилчдыг ‘Орон болгоны пролетари, нэгдэцгээ!’ гэсэн мартагдсан урианд эргүүлэн дуудна гэдэгт эргэлзээ байхгүй.”

“Зөвлөлийн уриалгын хувьд гэвэл,” Лениний эсэргүүцсэнээр, “үүн дотор анги давхаргын ухамсар шингэсэн ганц ч үг алга. Үүн дотор үг хэллэгүүдээс өөр юу ч алга байна.” Нутаг усны Циммервалдистуудын бахархал болсон энэхүү баримт нь Лениний нүдэнд ердөө л “хамгийн нарийн хууран мэхлэлт”-ийн зэмсгүүдийн нэг нь юм.

Ленинийг хүрэлцэн ирэх хүртэл *Правда* Циммервалдын зүүний тухай бүр дурдаа ч үгүй. Интернационалын талаар ярихдаа тэр аль Интернационалынх нь талаар ярьж байгаагаа тодорхой болгоогүй. Лениний “*Правда*-гийн Каутскианизм” гэж нэрлэсэн зүйл бол энэ. “Циммервалд болон Кинталд,” түүний намын хуралдаан дээр зарласнаар, “центристүүд давамгайлсан... Бид зүүний жигүүр бий болгосон бөгөөд төвөөс салсан болохоо зарлаж байна... Циммервалдын зүүний урсгал дэлхийн орон болгонд оршдог. Социализм дэлхий даяар хуваагдчихаад байгаа гэдгийг массууд ойлгох хэрэгтэй...”

Үүнээс гурван өдрийн өмнө, Сталин яг энэхүү хуралдаан дээр Циммервалд-Кинтал дээр, ө.х., Каутскианизм дээр, үндэслэн, Церетелитэй гарсан санал зөрөлдөөнүүдээ туулан өнгөрүүлэхэд бэлэн байгаа болохоо зарласан. “Орост нэгтгэх хандлага байгаа гэдгийг би дууллаа,” Лениний хэлснээр, “дефенсистүүдтэй хийх нэгдэл – энэ бол социализмаас урвах урвалт. Либкнехт шиг ганцаараа үлдсэн нь хавьгүй дээр байх болно гэж би бодож байна – зуун арвын эсрэг ганцаараа!” Социализмаас урвасанд буруутгах буруутгал нь – одоог хүртэл хэн нэгнийг нэрлээгүй – энд ердөө л нэг хүчтэй үг биш: энэ нь эх оронч социалистууд руу хуруунуудаа сунгаж байсан тэдгээр Большевикуудад хандах Лениний хандлагыг бүрэн дүүрэн илэрхийлнэ. Меньшевикуудтэй нэгдэх боломжтой хэмээн үзсэн Сталинаас ялгаатай нь, Ленин Социал-Демократ гэсэн нийтлэг нэрийг цаашид тэдэнтэй

хуваалцахыг хүлээн зөвшөөрөх боломжгүй гэж үзсэн юм. “Хувьдаа, мөн зөвхөн өөрийн зүгээс ярихад,” түүний хэлснээр, “би намын нэрийг өөрчлөхийг, түүнийг Коммунист нам гэж нэрлэхийг санал болгож байна.” “Хувьдаа, мөн зөвхөн өөрийн зүгээс” – энэ нь хэн ч, хуралдаанд ирэгсдийн нэг нь ч, Хоёрдугаар Интернационалтай хийх эцсийн салалтын бэлгэдэл болсон уг үйлдэлтэй санал нийлээгүй гэсэн үг.

“Та нар хуучин дурсамжуудаасаа урвахаас айгаа юу?” хэмээн илтгэгч будилсан, гайхсан бөгөөд бага зэрэг эгдүүцсэн төлөөлөгчдөд хэлнэ. Гэхдээ “даавуугаа солих” цаг нь ирсэн – “бид бохир цамцаа тайлж хаяад, шинийг өмсөх хэрэгтэй.” Тэгээд тэр дахиад л зүтгэнэ: “Нэвт шувт илжирсэн хуучин үгтэй бүү зууралд. Шинэ нам байгуулах хүсэл зорилготой бай... тэгвэл бүхий л дарлагдагсад та нар дээр ирэх болно.”

Хараахан эхлүүлээгүй үүрэг даалгаврын нүсэр байдлын өмнө, өөрийнх нь эгнээнүүд дэх оюуны хямралын өмнө, уулзалтуудад, мэндчилгээнүүдэд, зан үйлийн тогтоолуудад ямар ч утгагүйгээр хий дэмий алдсан эрдэнэт цагийн талаарх хурц бодол нь илтгэгчийг дуу алдахад хүргэнэ: “Хангалттай мэндчилгээнүүд болон тогтоолууд! Ажил хэрэгт орох цаг нь ирлээ. Бид практик эрүүл ажил өөд урагшлах ёстой!”

Үүнээс цагийн дараа, Ленин Большевикууд хийгээд Меньшевикуудийн урьдаас товлосон нэгдсэн чуулган дээр өөрийнхөө илтгэлийг давтахаас өөр аргагүй болсон бөгөөд энэ нь тэнд байсан сонсогчдын ихэнхэд нь доог тохуу болон дэмийрлийн хоорондох ямар нэгэн зүйл мэт сонсогдсон. Арай өөгшүүлэх хандлагатай нь мөрөө хавчина. Энэ хүн сарнаас унаж ирсэн нь илэрхий: Финлянд өртөөний шатнаас бууж амжаагүй шахам байж, арван жил эзгүй байсныхаа дараагаар, тэр пролетарийн эрх мэдлийн булаан авалтыг номлох юм. Эх орончид дундаас арай нөхөрсөг бусууд нь битүүмжлэгдсэн галт тэргийг дурдсан. Лениний илтгэл нь түүний дайснуудыг ихэд баярлуулсан болохыг Станкевич гэрчилжээ: “Иймэрхүү балай юм ярьдаг хүн аюултай биш. Тэр ирсэн нь сайн хэрэг болж. Одоо тэр нүдэнд ил байна... Одоо тэр өөрөө өөрийгөө няцаах болно.”

Гэвч хувьсгалт ойлгоцынх нь бүхий л зоримог байдал болон тэд хэрвээ хувьсгалтай хөл нийлүүлээд алхаж чадахгүй бол, урт хугацааны турш дахь хуучин хамтран ажиллагсад болон мөр нэгт нөхдөөсөө хүртэл салах хөдөлшгүй зорилгынхоо хамтаар, бүхий л хэсэг нь бусадтайгаа тэнцвэртэй, Лениний илтгэл нь гүн гүнзгий реализмд хийгээд массуудын төлөөх алдаа мадаггүй мэдрэмжинд нэвчсэн байсан юм. Гэхдээ яг ийм л учраас, энэ нь гадаргуу дээр гулсагч демократуудад фантастик санагдсан шүү дээ.

Большевикууд нь Зөвлөлүүдэд өчүүхэн цөөнх, гэтэл Ленин эрх мэдлийг булаан авахаар зэхэх юм. Энэ цэвэр адал явдал эрэлхийлэл биш гэж үү? Лениний асуудлын томьёололд адал явдал эрэлхийллийн сүүдэр ч байхгүй. Өргөн дэлгэр массууд дахь “үнэнч шударга” дефенсист зан төлвийн оршин тогтнолыг тэр нэг хором ч үгүйсгээгүй. Тэр массууд дунд өөрийгөө алдахыг ч, тэдний ар хударгаар нь үйл ажиллагаа явуулахыг ч хүсээгүй. “Бид молиго үмхүүлэгчид биш,” ирээдүйн эсэргүүцлүүд болон буруутгалуудын зүг тэр үүнийг шиджээ, “бид өөрсдийгөө зөвхөн массуудын ухамсар дээр л тулгуурлаж болно. Цөөнхөд үлдэх шаардлагатай байсан ч гэсэн – тэгвэл тэр л биз. Удирдагчдын байр суурийг хэсэг хугацаагаар тавьж явуулах нь сайн зүйл; бид цөөнхөд үлдэхээс айгаад байх хэрэггүй.” Цөөнхөд үлдэхээс бүү ай, Либкнехтийн зуун арвын эсрэг шиг ганцаараа байсан ч гэсэн – түүний илтгэлийн гол санаа нь нэг иймэрхүү байлаа.

“Ажилчдын Төлөөлөгчдийн Зөвлөл бол жинхэнэ засгийн газар нь... Зөвлөлд манай нам цөөнх... Бид юу хийж чадах юм? Бидний хийж чадах бүхий л зүйл бол тэвчээртэйгээр, уйгагүйгээр бас системтэйгээр тэдний тактикуудынх нь алдааг тайлбарлах. Бид цөөнхөд байсаар байгаа цагт, бид массуудыг хууран мэхлэлтээс чөлөөлөхийн тулд шүүмжлэлийн ажлыг явуулах болно. Бид массуудыг зүгээр л бидний хэлж байгаад итгэхийг хүсээгүй.

Бид молиго үмхүүлэгчид биш. Бид массуудыг туршлагаараа өөрсдийнхөө алдаануудаас чөлөөлөгдөөсэй гэж хүсэж байна.” Цөөнхөд үлдэхээс битгий ай! Үүрд мөнх биш, харин хэсэгхэн хугацааны турш. Большевизмын цаг цохих болно. “Бидний шугам зүйтэй болох нь нотлогдох болно... Бүхий л дарлагдагсад бидэн дээр ирэх болно, учир нь дайн тэднийг бидэн дээр авчрах болно. Тэдэнд өөр гарц байхгүй.”

“Нэгдсэн хуралдаан дээр,” Сухановын өгүүлснээр, “Ленин бол хагарлын амьд биелэл нь байсан... Индрээс хоёр алхмын зайд сууж байсан Богдановыг (алдартай Меньшевик) би санаж байна. ‘Энэ бол дэмийрэл шүү дээ,’ түүний Лениний яриаг тасалснаар, ‘солиорсон хүний дэмийрэл!.. Та нар ийм дэмийрлийн төлөө алга ташихаасаа ичих хэрэгтэй,’ гэж хашгиран, уур хилэн болон жигшин зэвүүцлээсээ болж цайсан нүүрнийхээ хамтаар, тэр сонсогчид өөд эргэсэн, ‘Та нар өөрсдийгөө шившиг болгож байна! Марксистууд аа!’”

Тухайн үед намаас гадуур байсан, Большевик Төв Хорооны хуучин гишүүн, Голденберг, хэлэлцүүлэг дэх Лениний тезисийг дараах хорлонтой үгсээр үнэлжээ: “Оросын хувьсгал дахь Бакунины орон зай нь олон жилийн туршид хоосон хэвээрээ үлдсэн; одоо үүнийг Ленин эзлэх болж.”

“Тэр үед түүний хөтөлбөрийг нэг их зэвүүцлээр гэхээсээ илүү,” Эсер Зензиновын хожим нь дурссанаар, “доог тохуугаар угтсан; энэ нь хүн бүхэнд тэгтлээ инээдтэй бас үлгэрийн санагдсан учраас.”

Тэр өдрийн үдэш, Хавьтлын Комиссын коридорт, хоёр социалист Милюковтой ярилцаж байсан бөгөөд тэдний харилцан яриа нь Лениний зүг эргэсэн байна. Скобелев түүнийг “хөдөлгөөнөөс гадуур зогсох бүхэлдээ тоглогдож дууссан хүн” хэмээн үнэлжээ. Суханов ижил бодолтой байсан бөгөөд “Ленин тэгтлээ хүн бүрт хүлээн зөвшөөрөгдөх боломжгүй учир, тэр энд байгаа манай найз Милюковт хүртэл аюултай байхаа больсон” гэж нэмсэн байна. Гэсэн хэдий ч, уг харилцан яриан дахь үүргүүдийн хуваарилалт нь яг л Лениний томьёоллын дагуу байсан юм: социалистууд либералын сэтгэлийн амар тайван байдлыг Большевизмын түүнд учруулж болзошгүй санаа зовнилуудаас хамгаалж байлаа.

Бүр Ленин муу Марксист болох нь хүлээн зөвшөөрөгдсөн гэх цуу яриа хүртэл Британий элчин сайдын чихэнд хүрсэн. “Шинээр хүрэлцэн ирсэн анархистууд дунд,” Бьюкенений бичсэнээр, “Германаас битүүмжлэгдсэн галт тэргэнд сууж ирсэн Ленин байсан. Социал-Демократ Намын хуралдаан дээр тэр анх удаагаа олон нийтийн өмнө гарч ирсэн бөгөөд муугаар хүлээн авагдсан.” Тэдгээр өдрүүдэд Ленинтэй хамгийн доош хийсэн байдлаар харьцсан нь Керенскийгээс өөр хэн ч байгаагүй ба тэр Түр Засгийн Газрын гишүүдийн тойрог дунд Ленин дээр очиж уулзах ёстой болохоо гэнэт зарласан бөгөөд гайхширсан асуултуудад нь ингэж хариу тайлбарлажээ: “Тэр бүхэлдээ тусгаарлагдсан уур амьсгалд амьдраад байна шүү дээ, тэр юу ч мэддэггүй, бүхий л зүйлсийг өөрийн фанатизмынхаа шилээр хардаг, түүнийг юу тохиолдоод байгааг ойлгоход зүг чигээ олоход нь тусалчих нэг ч хүн түүний ойр хавьд алга.” Набоковын гэрчлэл нь нэг иймэрхүү. Гэхдээ Ленинийг юу тохиолдоод байгааг ойлгоход нь зүглүүлэх цаг Керенскийд хэзээ ч олдоогүй юм.

Лениний 4-р сарын тезис нь зөвхөн түүний дайснуудын болон түүнийг эсэргүүцэгчдийн гайхширсан эгдүүцлийг нь төрүүлээд зогсоогүй. Тэд хэд хэдэн хуучин Большевикуудыг Меньшевизмийн тал руу, эсвэл Горькийн сонины эргэн тойронд бөөгнөрсөн тэр завсрын групп рүү түлхсэн. Энэ гоожилтонд ноцтой улс төрийн ач холбогдол байгаагүй. Хавьгүй илүү чухал нь Лениний байр суурийн намын бүхий л удирдагч давхарга дээр төрүүлсэн сэтгэгдэл байлаа. “Түүнийг хүрэлцэн ирснийх нь дараагаарх анхны хэдэн өдрүүд дэх,” Сухановын бичсэнээр, “түүний бүхий л ухамсарт намын нөхөд дундах түүний тэр чигтээ ганцаардмал байдалд өчүүхэн төдий ч эргэлзэх боломжгүй байсан.” “Бүр түүний намын нөхөд нь, Большевикууд хүртэл,” Эсер Зензиновын бататгаснаар, “тэр үед түүнээс ичиж

зовон нүүрээ буруулцгааж байсан.” Эдгээр сэтгэгдлүүдийг бичигчид Гүйцэтгэх Хороонд тэргүүлэгч Большевикуудтай өдөр тутам уулзацгааж байсан бөгөөд тэдэнд гар дамжсан бус мэдээллүүд байсан.

Гэхдээ Большевикуудын эгнээнүүд дундах төстэй гэрчлэлүүдийн хомсдол гэж үгүй шүү дээ. “Лениний тезис гарч ирэх тэр үед,” хуучин Большевикуудын олонхи нь Хоёрдугаар сарын хувьсгал дээр бүдчих үед тэгдгийн адилаар, будгуудыг нь аль болох зөөлрүүлэн, Цихоны хожим нь дурссанаар, “манай намд тодорхой эргэлзэн тээнэгэлзэлт мэдрэгдсэн; нөхдүүдийн олон нь Ленин синдикалист гажуудал харуулж байна, тэр Оросоос тасарсан байна, тэр тухайн мөчийг харгалзаж үзэхгүй байна, гэх мэтээр учирлацгаасан.” Мужууд дахь нэрд гарсан Большевик удирдагчдын нэг, Лебедевийн бичсэнээр: “Ленинийг Орост ирсний дараа, анхандаа Большевикууд бидэнд хүртэл бүхэлдээ ойлгомжтой биш, утопи юм шиг санагдаж, мөн түүний Орос амьдралаас урт хугацаагаар тасарсан тасралтаар нь тайлбарлагдаж байсан түүний ухуулга нь бидэнд аажмаар хүлээн зөвшөөрөгдсөн бөгөөд тэдний хэлдгээр, бидний мах цусанд нэвчин орсон.” Залежский, Петроградын Хорооны гишүүн, Ленинийг угталтын зохион байгуулагчдын нэг үүнийг илүү шулуухнаар хэлжээ: “Лениний тезис нь тэсэрч буй бөмбөг мэт сэтгэгдлийг төрүүлсэн.” Тийм гал халуун, мөн сүр жавхлант угталтын дараагаарх Лениний бүхэлдээ ганцаардмал байдлыг Залежский бүрэн дүүрэн бататгажээ: “Тэр өдөр (4-р сарын 4-нд) нөхөр Ленин нь бидний өөрсдийн эгнээнүүд дундаас хүртэл ил тод дэмжигчдийг олоогүй.”

Гэсэн хэдий ч, бүр чухал нь *Правда*-гийн гэрчлэл. 4-р сарын 8-нд, тезис нийтлэгдсэнээс хойш дөрвөн өдрийн дараа, бие биенээ тайлбарлаж бас ойлголцоход хангалттай цаг аль хэдийн өнгөрчихөөд байхад, *Правда*-гийн редакци нь бичжээ: “Нөхөр Лениний ерөнхий схемийн хувьд гэх юм бол, энэ нь хөрөнгөтний ардчилсан хувьсгал өндөрлөг болсон гэх таамаглалаас эхэлж байгаа бөгөөд энэ хувьсгалын нэн даруй социалист хувьсгал болон хувирах явдалд найдаж байгаа учраас, энэ нь бидэнд хүлээн зөвшөөрөх боломжгүй мэт санагдаж байна.” Намын төв хэвлэл ийнхүү, ажилчин ангийн болон түүний дайснуудынх нь нүдэн дээр Большевик кадруудын он удаан жилүүдийн хугацаагаар бэлтгэсээр ирсэн хувьсгалын үндсэн асуудал дээр намын түгээмлээр хүлээн зөвшөөрөгдсөн удирдагчтай гарсан санал зөрөлдөөнөө ил тодоор зарлажээ. Бодол болоод үйлдлийн хоёр эвлэршгүй шугамын мөргөлдөөнөөс урган гарсан намын 4-р сарын хямралын гүн гүнзгийг тэр чигт нь харуулахад энэ л ганцаараа хангалттай. Уг хямралыг даван туулалгүйгээр, хувьсгал цаашид урагшлах боломжгүй.

Тэмдэглэл:

1. Оршин буй эрх мэдэлд таатай байдлаар зарчмуудаа өөрчлөх хандлага.
2. Онолд биш, харин практик туршлагад тулгуурладаг хүн.
3. Ромыг умард мужуудаас нь тусгаарладаг голын нэр. М.э.ө 49 онд Юлий Цезарь энэ голыг гаталж гаран, Ромыг эрхэндээ оруулсан. “Рубиконыг гатлах” гэдэг нь цаашид ухрах боломжгүй болох тэр цэгийг давах гэсэн утгатай хэллэг.

НАМЫН ДАХИН ЗЭВСЭГЛЭЛТ

16-р бүлэг

4-р сарын эхээрх Лениний ер бусын ганцаардлыг яаж тайлбарлах вэ? Иймэрхүү нөхцөл байдал ер нь хэрхэн бий болсон юм бэ? Мөн Большевик кадруудын дахин зэвсэглэлтийг хэрхэн гүйцэлдүүлсэн юм бэ?

1905 оноос авхуулаад, Большевик нам “ажилчид ба тариачдын ардчилсан диктатур” гэх урианы дор хэмжээгүй эрхэт хаант засгийн эсрэг тэмцлийг явуулсаар ирсэн. Уг уриа нь, мөн түүнчлэн үүний онолын зөвтгөл нь, Ленинээс улбаатай. Тэдний онолч, Плехановын “хөрөнгөтнүүдгүйгээр хөрөнгөтний хувьсгал хийж болно гэсэн алдаатай санаа”-ны эсрэг эвлэршгүйгээр тэмцэж байсан тэр Меньшевикүүдийг сөрөн, Ленин Оросын хөрөнгөтнүүд аль эртнээс өөрсдийн хувьсгалаа удирдах чадвартай байхаа больсон гэж үзсэн. Гагцхүү ойр дотно нэгдсэн ажилчид хийгээд тариачид л хаант засаг болоод газрын эздийн эсрэг ардчилсан хувьсгалыг гүйцэлдүүлж чадна. Энэхүү нэгдлийн ялалт нь, Ленинийхээр бол, ардчилсан диктатурыг тогтоох ёстой байсан ба энэ нь зөвхөн пролетарийн диктатуртай адилтгахуйц биш төдийгүй, харин үүний үүрэг даалгавар нь социалист нийгмийн үүсгэн байгуулалт биш, тийм нийгэм өөд шилжих шилжилтийн хэлбэрүүдийн үүсгэн байгуулалт ч биш, харин ердөө л дундад зууны үеийн Авгиен жүчээнүүдийн [1] өршөөл энэрэлгүй цэвэрлэлт байх учраас, эсрэгээрээ, энэ нь үүнтэй хурцаар зөрчилдөж байлаа. Хувьсгалт тэмцлийн зорилт нь ярианы хэлэнд Большевизмын гурван халим гэж нэрлэгдэх – эртний ардын домгийн дагуу тэдэн дээр хорвоо ертөнц тогтдог тэдгээр халимнуудтай зүйрлэн – гурван дайчин уриагаар ихэд нарийн тодорхойлогдож байв: Ардчилсан Бүгд Найрамдах Улс, Газрын Эздийн Газрын Албадан Хураалт, Найман Цагтай Ажлын Өдөр.

Ажилчид ба тариачдын ардчилсан диктатур боломжтой эсэх нь тариачдын өөрсдийнхөө хувьсгалыг гүйцэлдүүлэх, ө.х., хаант засгийг болон газар эзэмшигч ноёд язгууртнуудыг үгүй болгох чадвартай шинэ засаглалыг урагшлуулах, чадвараас шалтгаалж байсан юм. Ардчилсан диктатурын уриа нь хувьсгалт засгийн газар дахь ажилчдын төлөөлөгчдийн оролцоог мөн таамаглаж байсан гэдэг нь үнэн. Гэхдээ ажилчдад оногдуулсан тариачдын хувьсгалын асуудлуудыг шийдвэрлэхэд туслах зүүний холбоотны үүргээр уг оролцоо нь урьдаас хязгаарлагдсан байлаа. Ардчилсан хувьсгал дахь пролетарийн ноёрхлын тухай түгээмэл бөгөөд тэр ч байтугай албан ёсоор хүлээн зөвшөөрөгдсөн санаа, үүний улмаас, ажилчдын нам өөрсдийнхөө зэр зэвсгийн агуулах дахь улс төрийн зэвсгүүдийн хамтаар тариачдад тусална, феодал нийгмийг устгах хамгийн шилдэг арга замуудыг болоод арга барилуудыг тэдэнд санал болгоно, мөн тэдгээрийг практик дээр хэрхэн хэрэгжүүлэхийг тэдэнд харуулна гэдгээс цаашаа ямарваа нэг зүйлийг илэрхийлээгүй юм. Ямар ч байсан, хөрөнгөтний хувьсгал дахь пролетарийн тэргүүлэгч үүргийн талаарх яриа нь пролетари, тэдний дэмжлэгтэйгээр өөрсдийнхөө түүхэн үүрэг даалгаврыг, ө.х., социалист нийгэмд шууд шилжих шилжилтийг, өдрийн үүрэг даалгавар дээр байрлуулахын тулд тариачдын бослогыг урвуулан ашиглах санааг огт илтгээгүй. Ардчилсан хувьсгал дахь пролетарийн ноёрхлыг пролетарийн диктатураас хурцаар ялгаруулж, мэтгэлцлээр өөдөөс нь сөрүүлж байв. Большевик нам 1905 оны хавраас хойш эдгээр санаануудад боловсорсоор ирсэн.

Хоёрдугаар сарын эргэлтийн бодит замнал нь Большевизмын уг хэвшил болсон схемийг зөрчсөн. Хувьсгал нь ажилчид ба тариачдын нэгдлээр гүйцэлдсэн нь үнэн. Тариачид гол төлөв цэргүүдийн дүрээр үүргээ гүйцэлдүүлсэн гэдэг нь асуудалд ямарваа нэг өөрчлөлт оруулахгүй. Хувьсгал энхийн цагт өрнөсөн байсан ч гэсэн, царизмын тариачдын армийн зан байдал нь шийдвэрлэх ач холбогдолтой байх байлаа. Хэрэв дайны цагт сая саяудын арми нь эхэндээ тариачдыг бүхэлд нь сүүдэртүүлж байсан бол, энэ нь бүр ч мэдээжийн. Бослогын ялалтын дараагаар ажилчид хийгээд цэргүүд нөхцөл байдлын эзэд нь болсон. Энэ утгаараа, ажилчид ба тариачдын ардчилсан диктатур тогтсон хэмээн хэлж болох юм

шиг санагдана. Гэхдээ үнэн хэрэгтээ, Хоёрдугаар сарын эргэлт нь хөрөнгөтний засгийн газар өөд хөтөлсөн ба үүнд эрх баригч ангиудын эрх мэдэл нь Ажилчдын ба Цэргүүдийн Зөвлөлүүдийн хараахан бүрэн дүүрэн хэрэгжсэн бус эрх мэдлээр хязгаарлагдаж байлаа. Моднууд нь бүгд холилчихжээ. Хувьсгалт диктатурын, ө.х., хамгийн төвлөрөл өндөртэй эрх мэдлийн, оронд, эрх баригч тойргуудын үхээнц энерги энд дотоод зөрчлүүдээ даван туулахад өгөөжгүйгээр зарцуулагдах хос засаглалын сулбагар дэглэм тогтсон. Хэн ч энэ дэглэмийг урьдаас хараагүй. Тэгээд ч прогнозоос хэн нэгэн зөвхөн хөгжлийн үндсэн чиг хандлагуудаар зогсохгүй, бас тэдний улиран өнгөрөх хослолуудыг харуулахыг шаардаж болохгүй. “Хэн анхнаасаа эцсийг нь хүртэл яаж хийхээ мэдэж байгаад аугаа хувьсгалыг хийж байсан юм бэ?” хэмээн Ленин хожим нь асуусан. “Хүн иймэрхүү мэдлэгийг хаанаас олж болох юм бэ? Үүнийг номнуудаас олж болохгүй. Иймэрхүү номнууд байхгүй. Зөвхөн массуудын туршлагаас л бидний шийдвэрүүд урган гарах боломжтой.”

Гэхдээ хүний сэтгэхүй хуучинсаг бөгөөд заримдаа хувьсгалчдын сэтгэхүй ялангуяа тийм байдаг. Орос дахь Большевик кадрууд өөрсдийн хуучин схемтэйгээ зууралдсаар байсан бөгөөд тэр хоёр хоорондоо үл нийцэх дэглэмийг дотроо агуулсан нь илэрхий байгааг үл харгалзан, Хоёрдугаар сарын хувьсгалыг ердөө л хөрөнгөтний хувьсгалын эхний алхам хэмээн харсан. 3-р сарын сүүлээр, Рыков Сибирээс *Правда* руу, социал-демократуудын нэрийн өмнөөс “улс төрийн эрх чөлөөг байлдан дагуулах” үүрэг даалгавартай “үндэсний хувьсгал”-ын ялалтыг мэндчилсэн телеграм илгээсэн. Бүхий л тэргүүлэгч Большевикууд – нэг ч онцлолтыг бид мэдэхгүй – ардчилсан диктатур ирээдүйд биднийг хүлээж байгаа гэж тооцож байсан. Энэ хөрөнгөтний Түр Засгийн Газар “өөрийгөө туйлдүүлсны” дараа, ажилчид ба тариачдын ардчилсан диктатур хөрөнгөтний парламентын дэглэмийн замыг гаргагч байдлаар тогтоогдох болно. Энэ нь бүхэлдээ алдаатай хэтийн төлөв байсан юм. Хоёрдугаар сарын эргэлтээс гарч ирсэн дэглэм нь ардчилсан диктатурыг бэлтгээгүйгээр зогсохгүй, тэр өөрөө иймэрхүү диктатур нь ерөнхийдөө боломжгүй гэдгийн амьд бөгөөд бүрэн төгс нотолгоо нь байсан. Зөвшилцөгч ардчилал, Керенскийн хөнгөмсөг байдлаас шалтгаалаад ч юм уу, эсвэл Чхейдзегийн хязгаарлагдмал оюун ухаанаас шалтгаалаад, санаандгүйгээр, либералуудад эрх мэдлийг шилжүүлчихээгүй нь, тэр дараачийн найман сарын туршид өөрийнхөө бүхий л хүч чадлаараа хөрөнгөтний засгийн газрыг хадгалан үлдээхийн төлөө тэмцсэн, тэр ажилчдыг, тариачдыг, цэргүүдийг номхотгосон, мөн 10-р сарын 25-нд тэр хөрөнгөтнүүдийн холбоотон хийгээд тэднийг хамгаалагчийн байрандаа үнэнчээр тулалдсаар байгаад унасан гэдгээр нотлогдоно. Гэхдээ бүр анхнаасаа л урдаа үлэмж их үүрэг даалгавруудтай, ардаа массуудын хязгааргүй дэмжлэгтэй, тэр ардчилал хэрвээ эрх мэдлийг сайн дураараа тавьж явуулсан бол, энэ нь улс төрийн зарчмуудаас эсвэл өрөөсгөл үзлүүдээс шалтгаалсан хэрэг биш, харин капиталист нийгэм дэх жижиг хөрөнгөтнүүдийн нөхцөл байдлынх нь авралгүй байдлаас – ялангуяа улс орнуудын, ард иргэдийн хийгээд анги давхаргуудын оршин тогтнолын үндсэн асуудлууд шийдэгдэж байх тэр дайн болон хувьсгалын үед – шалтгаалсан нь илэрхий байсан. Милюковт очирт таягаа гардуулан өгөхдөө, жижиг хөрөнгөтөн хэлсэн: “Үгүй, эдгээр үүрэг даалгавруудад миний хүчин мөхөсдөнө.”

Мөрөн дээрээ зөвшилцөгч ардчиллыг өргөсөн тариачид нь хөрөнгөтний нийгмийн бүхий л анги давхаргуудыг, бүрэн гүйцэд боловсроогүй хэлбэрээр нь, өөрсөд дотроо агуулдаг. Орост хэзээ ч ноцтой үүргийг гүйцэтгэж байгаагүй хотууд дахь жижиг хөрөнгөтнүүдийн хамтаар, тэд өнгөрсөнд дотроос нь шинэ анги давхаргууд ялгарсан бөгөөд одоо ч гэсэн ялгарсаар байгаа тэр үр хөврөлийг бүрдүүлдэг. Тариачид үргэлж хоёр нүүртэй байдаг: нэг нь пролетари өөд эргэсэн, нөгөө нь хөрөнгөтнүүд өөд эргэсэн. Гэвч Эсерүүд мэтийн “тариачдын” намын завсрын, эвлэрүүлэгч, зөвшилцөгч байр суурь нь зөвхөн улс төрийн харьцангуй тогтуун нөхцөлд л хадгалагдан үлдэх боломжтой; хувьсгалт эрин үед жижиг хөрөнгөтнүүд сонголт хийх шаардлагатай болох тэр мөч гарцаагүй ирэх болно. Эсерүүд болон Меньшевикууд эхний мөчөөс сонголтлоо хийсэн. Тэд үүнийг пролетарийн диктатур луу очих гүүр болон хувирахаас сэргийлэхийн тулд, “ардчилсан диктатур”-ыг бага дээр

нь дарсан. Гэхдээ ингэснээрээ тэд пролетарийн диктатурт хүрэх замыг нээсэн – гагцхүү нөгөө захаас нь: тэднээр дамжих биш, харин тэднийг сөрөх.

Хувьсгалын цаашдын хөгжил нь хуучин схемүүдээс биш, харин шинэ фактуудаас эхлэх ёстой гэдэг нь ойлгомжтой. Төлөөллөөрөө дамжуулан, массууд нь, зарим талаараа хүсэл зорилгынхоо эсрэгээр, зарим талаараа ухамсаргүйгээр, хос засаглалын механикууд руу чирэгдэж орсон. Одооноос эхлээд, энэ нь тэдэнд энх тайвныг ч, газрыг ч өгч чадахгүй гэдэгт туршлагаар үнэмшихийн тулд, тэд үүгээр дамжин гарах шаардлагатай. Одооноос эхлээд, хос засаглалын дэглэмээс татвалзан ухрах нь массуудын хувьд Эсерүүд хийгээд Меньшевикүүдээс салахыг илтгэх болно. Гэвч хос засаглалын байгууламжийг бүхэлд нь нураачихсан, ажилчид болон цэргүүдийн Большевикууд өөд эргэх улс төрийн эргэлт нь одоо ажилчид болон тариачдын нэгдэлд суурилсан пролетарийн диктатурын тогтолцоос өөр бусад ямар нэгэн зүйлийг илтгэж чадахгүй гэдэг нь нилээд ойлгомжтой. Ард түмний массууд ялагдсан тохиолдолд, зөвхөн нийслэлийн цэргийн диктатур л Большевик намын үнс нурман дээр тогтох боломжтой. Тохиолдлуудын алинд нь ч “ардчилсан диктатур” нь боломжгүй байсан. Үүн рүү харцнуудаа чиглүүлэхдээ, Большевикууд үнэндээ өнгөрсний сүүдэр лүү толгойгоо эргүүлэх шаардлагатай болсон юм. Тэднийг ийм байр суурин дээр байхад нь, Ленин намыг шинэ зам дээр хөтлөн гаргах мятрашгүй зорилготойгоор ирсэн. Ленин өөрөө Хоёрдугаар сарын хувьсгалын яг эхэн үеийг хүртэл, ардчилсан диктатурын томьёоллыг өөр бусад ямар нэгэн томьёоллоор солиогүй, үүнд ямар нэгэн нөхцөлт эсвэл таамаглалын болзол нэмээгүй болох нь үнэн. Энэ зөв байсан юм уу? Бид тэгж бодохгүй байна. Эргэлтийн дараагаар намд тохиолдсон зүйлс хэтэрхий түгшүүртэйгээр тэр дахин зэвсэглэлтийн – үүгээр барахгүй, тухайн нөхцлүүдэд Ленинээс өөр хэний ч гүйцэлдүүлж чадахгүй тэр дахин зэвсэглэлтийн – хоцрогдлыг илрүүлсэн. Тэр өөрийгөө үүнд бэлтгэж байлаа. Тэр гангаа халуунаар гэрэлтгэл нь халаасан бөгөөд үүнийгээ дайны галд дахин давтсан. Түүний нүдэнд түүхэн процессын ерөнхий хэтийн төлөв нь өөрчлөгдсөн. Дайны донсолгоо нь Баруун дахь социалист хувьсгалын боломжит огноог хурцаар ойртуулсан. Лениний хувьд ардчилсан хэвээрээ үлдэх ч, Оросын хувьсгал нь Европ дахь социалист эргэлтэнд түлхэлт өгөх байсан ба дараагаар нь тэр хоцрогдмол Оросыг эргүүлэгтээ чирч оруулах байлаа. Цюрихийг орхин гарах үе дэх Лениний ерөнхий концепци нэг иймэрхүү байсан юм. Бидний аль хэдийн иш татсан Швейцарийн ажилчдад бичсэн захианд дараах бичигджээ: “Орос бол тариачдын орон, хамгийн хоцрогдмол Европын орнуудын нэг. Энд социализм нэн даруй ялалтанд хүрч чадахгүй. Гэвч түүний тариачин шинж чанар болон ноёд язгууртнуудын гарт хэвээр байгаа өргөн уудам газар нутаг нь, 1905 оны туршлага дээр үндэслэн, Оросын хөрөнгөтний ардчилсан хувьсгалд үлэмж цар хүрээг өгч, манай хувьсгалыг дэлхий дахины социалист хувьсгалын эхлэл бүлэг, үүнд хүрэхийн тулд дээр нь гишгэх чулуу болгон хувиргаж чадна.” Энэ утгаараа, Ленин одоо Оросын пролетари социалист хувьсгалыг эхлүүлнэ гэж анх удаагаа бичсэн юм.

Хувьсгалыг ардчилсан зорилтуудаар хязгаарласан Большевизмын хуучин байр суурь ба Ленин өөрийнхөө 4-р сарын 4-ны тезист анх намд толилуулсан шинэ байр суурь хоёрын хоорондын холбоос нь нэг иймэрхүү байв. Пролетарийн диктатур луу шууд шилжих энэ шинэ хэтийн төлөв нь бүхэлдээ гэнэтийн, уламжлалтай зөрчилдөх мэт санагдсан бөгөөд зүгээр л санаанд багтаж өгөөгүй. Хоёрдугаар сарын хувьсгалыг яг гарах хүртэл хийгээд гарсны дараачийн эхэн үеийн туршид, Троцкизм нь Оросын үндэсний хил хязгаар дотор социалист нийгмийн тогтолцоог байгуулах боломжгүй гэсэн санааг (иймэрхүү “боломж”-ийн талаарх санааг 1924 он хүртэл хэн ч илэрхийлж байгаагүй ба энэ нь бараг л хэний ч санаанд орж ирж байгаагүй) илтгэдэггүй байсан болохыг энд сануулах шаардлагатай. Троцкизм нь Оросын пролетари Барууны пролетариас өмнө эрх мэдэлд хүрэх боломжтой бөгөөд энэ тохиолдолд тэр ардчилсан диктатурын хил хязгаарууд дотор өөрийгөө хорьж чадалгүйгээр, анхдагч социалист арга хэмжээнүүдийг эхлүүлэхээс өөр сонголтгүй болно гэсэн санааг илтгэж байсан юм. Тэгэхээр, Лениний 4-р сарын тезисийг Троцкист хэмээн шүүмжилсэн нь гайхаад байх зүйл биш.

“Хуучин Большевикууд”-ын сөрөг учирлалууд хэд хэдэн шугамуудын дагуу өрнөсөн. Гол маргаан нь хөрөнгөтний ардчилсан хувьсгал нь төгсгөл болсон уу гэсэн асуултыг тойрон эргэлдсэн. Газрын хувьсгал нь хараахан гүйцэлдээгүй хойно, Ленинтэй сөргөлдөгчид нь ардчилсан хувьсгал нь бүхэлдээ төгсгөл болоогүй хэмээн зүйтэйгээр мэдэгдсэн ба үүний улмаас, Оросын нийгмийн нөхцлүүд нь үүнийг ойрын хугацаанд ерөнхийдөө боломжтой болгож байсан ч гэсэн, пролетарийн диктатурын талаар ярих болоогүй гэсэн дүгнэлтэнд хүрсэн. Бидний аль хэдийн иш татсан мөрдөд *Правда*-гийн редакци асуудлыг уг замаар дэвшүүлсэн юм. Хожим, 4-р сарын зөвлөгөөн дээр, Каменев давтсан: “Тэр хөрөнгөтний ардчилсан хувьсгал гүйцэлдсэн гэж хэлэх үед, Лениний буруу... Феодализмын сонгодог үлдцүүд, эдлэн газрууд, хараахан устгагдаагүй хэвээрээ байна... Улс орон нь ардчилсан нийгэм болж хувираагүй байна... Хөрөнгөтний ардчилал нь өөрийн бүх бололцоонуудаа шавхсан гэж хэлэхэд хэтэрхий эрт байна.”

“Ардчилсан диктатур,” Томскийн эсэргүүцсэнээр, “энэ бол бидний тулгуур чулуу... Бид ажилчид ба тариачдын засаглалыг зохион байгуулах ёстой ба тэнд гагцхүү пролетарийн засаглал байх учраас, үүнийг Коммунаас ялгаж салгах ёстой.”

“Бидний өмнө асар их хувьсгалт үүрэг даалгаврууд сүндэрлэж байна,” Рыковын тэднийг цуурайтуулснаар, “гэхдээ эдгээр үүрэг даалгавруудын биелүүлэлт биднийг хөрөнгөтний нийгмийн хил хязгаараас гадагш хөтлөхгүй.”

Ардчилсан хувьсгал гүйцэлдээгүй болохыг, эсвэл илүү зүйтэйгээр хэлэх юм бол, энэ нь эхлээ ч үгүй байж аль хэдийн арагшаагаа ухарч эхэлсэн болохыг, Ленин, мэдээж хэрэг, сөргөлдөгчдөөсөө дутахгүйгээр харсан. Гэхдээ яг эндээс л гагцхүү шинэ анги давхаргын ноёрхол дор л үүнийг эцсийг нь хүртэл гүйцэлдүүлж чадах ба массуудыг Меньшевикууд болон Эсерүүдийн нөлөөлөл дороос, ө.х., либерал хөрөнгөтнүүдийн шууд бус нөлөөлөл дороос, чирч гаргахаас бусдаар үүнд хүрч чадахгүй гэдэг гаргалгаа гарсан юм. Тэдгээр намуудын ажилчидтай, мөн ялангуяа цэргүүдтэй, тогтоосон холбоо хамгаалалтын – “улс орны хамгаалалт” эсвэл “хувьсгалын хамгаалалт” – санаагаар тэжээгдэж байв. Тэгэхээр, Ленин эх оронч социализмын бүхий л өнгө аяст чиглэсэн эвлэршгүй бодлогыг шаардсан юм. Намыг хоцрогдмол массуудаас салга, тэгээд дараа нь тэдгээр массуудыг хоцрогдмол байдлаас нь чөлөөл. “Бид хуучин Большевизмыг хөсөр хаях ёстой,” түүний дахин дахин давтсанаар, “жигжиг хөрөнгөтний шугамыг хөлсөөр хөдөлмөрлөгчийн шугамаас хурцаар зааглах шаардлагатай.”

Өнгөцхөн харахад, эртний дайснууд зэр зэвсгээ солилцсон юм шиг санагдах боломжтой. Меньшевикууд болон Эсерүүд нь одоо ажилчид хийгээд цэргүүдийн олонхийг төлөөлөх болсон бөгөөд тэд Меньшевикуудийн эсрэг Большевикуудын ямагт номлосоор ирсэн тэр пролетарийн болон тариачдын улс төрийн нэгдлийг хэрэгжүүлсэн мэт санагдсан. Ленин пролетарийн манлай эгнээг уг нэгдлээс салахыг шаардаж байлаа. Гэхдээ үнэн хэрэгтээ, хоёр тал хоёул өөрсөдөө үнэнч хэвээрээ үлдсэн юм. Меньшевикууд, урьдын л адилаар, либерал хөрөнгөтнүүдийг дэмжих явдлаас өөрсдийнхөө даалгаврыг олж харсан. Тэдний Эсерүүдтэй хийсэн нэгдэл нь зөвхөн уг дэмжлэгийг өргөжүүлж бас хүчирхэгжүүлэх арга зам байсан. Эсрэгээрээ, пролетарийн манлай эгнээ нь жигжиг хөрөнгөтний эвслээс салах гэдэг нь Большевик намын удирдлаган дорх ажилчид хийгээд тариачдын нэгдлийн, ө.х., пролетарийн диктатурын, бэлтгэлийг илтгэж байсан юм.

Өөр нэгэн төрлийн сөрөг учирлал нь Оросын хоцрогдмол байдлаас гарч ирсэн. Ажилчин ангийн эрх мэдэл зайлшгүйгээр социализмд шилжих шилжилтийг илтгэнэ. Гэвч Оросын эдийн засаг ба соёл нь үүнд бэлэн биш. Бид ардчилсан хувьсгалыг гүйцэлдүүлэх ёстой. Гагцхүү Баруун дахь социалист хувьсгал эндэх пролетарийн диктатурыг зөвтгөж чадна. 4-р сарын зөвлөгөөн дээрх Рыковын сөрөг учирлал нэг иймэрхүү байлаа. Оросын соёл-эдийн засгийн нөхцлүүд дангаараа социалист нийгмийн тогтолцоог үүсгэн байгуулахад

хангалттай биш гэдэг нь Лениний хувьд ердөө л цагаан толгой байсан. Гэхдээ нийгмийн тогтолцоо нь, түүний эдийн засгийн болон соёлын нөхцлүүд нь социализмд бэлэн болох яг тэр мөчид пролетарийн диктатурын цаг ирдэг, тийм рационал зохион байгуулалттай зүйл огтхон ч биш. Хэрвээ хүн төрөлхтөн нь тэгж системтэйгээр хөгжиж дэвшдэг байсан бол, диктатурын ч, мөн түүнчлэн ерөнхийдөө хувьсгалуудын ч, шаардлага байхгүй байх байлаа. Асуудал нь гэвэл, амьд түүхэн нийгмийн тогтолцоо нь нэвт шувт зохилдлогогүй байдаг бөгөөд тэдний хөгжил илүү хоцрогдмол байх тусмаа, улам зохилдлогогүй байдаг юм. Орос мэтийн хоцрогдмол оронд хөрөнгөтнүүд нь хөрөнгөтний дэглэмийн бүрэн төгс ялалтаас өмнө илжирч дөнгөсөн бөгөөд улс үндэстний удирдагч байдлаар байр суурийг нь авах пролетариас өөр хэн ч байгаагүй гэдэг нь уг үл зохилдлогын илэрхийлэл нь юм. Оросын эдийн засгийн хоцрогдмол байдал түүний ажилчин ангийг өөрсдөд нь оногдсон үүрэг даалгавруудыг биелүүлэх тэр үүрэг хариуцлагаас чөлөөлөхгүй, харин ердөө л энэ биелүүлэлтийг нь ер бусын бэрхшээлүүдээр хүрээлдэг. Аж үйлдвэрлэл илүү хөгжсөн улс орнуудаас социализм ирэх ёстой хэмээн давтсаар байсан Рыковт Ленин энгийн боловч, хангалттай хариултыг өгсөн: "Хэн нь эхэлж, хэн нь дуусгахыг бид хэлж мэдэхгүй."

* * *

1921 онд, хүнд сурталжлын ясжилтанд орохоос хол хэвээрээ байсан, нам нь ирээдүйгээ бэлдэж байсан шигээ чөлөөтэйгөөр өнгөрснөө үнэлж байх үед, намын хэвлэлийн хөгжил дэвшлийн бүхий л үе шатуудад нь тэргүүлэх үүргийг гүйцэтгэсээр ирсэн, хамгийн ахмад Большевикуудын нэг, Ольминский дараахыг асуусан: Хоёрдугаар сарын хувьсгалын үед нам өөрийгөө оппортунист зам дээр байгааг олсон явдлыг хэрхэн тайлбарлах вэ? Тэгээд түүнд Октябрийн зам руу тэгж хурцаар эргэх боломжийг олгосон тэр зүйл юу вэ? Бичигч намын 3-р сарын тэнүүчлэлийн эх үүсвэрийг түүний "ардчилсан диктатур"-тай хэтэрхий удаан зууралдсанаас зүйтэйгээр олж харжээ. "Ирж буй хувьсгал нь гагцхүү хөрөнгөтний хувьсгал л байх боломжтой... Энэ нь," Ольминскийн хэлснээр, "яг 1917 оны Хоёрдугаар сарын хувьсгал хүртэл бөгөөд тэр ч байтугай үүний дараачийн хэсэг хугацааны туршид, намын хамаг гишүүдийн хувьд заавал баримтлах ёстой анхдагч нөхцөл нь, намын албан ёсны үзэл бодол нь, түүний үргэлжийн хийгээд хувиран өөрчлөгдөшгүй уриа нь байсаар ирсэн." Үүнийгээ үлгэрчлэн үзүүлэхийн тулд, Ольминский, бүр Сталин, Каменев хоёроос ч өмнө, ө.х., Ольминскийг өөрийг нь багтааж байсан, тэр "зүүний" редакци дор, *Правда*, 3-р сарын 7-нд, хэлүүлэлтгүйгээр ойлгомжтой зүйлийн тухай ярьж буй мэтээр дараахыг бичсэнийг зааж өгөх боломжтой байлаа: "Мэдээж хэрэг, бид капиталын ноёрхлын нуран уналтын талаар биш, харин ердөө л хэмжээгүй эрхэт хаант засаг хийгээд феодализмын ноёрхлын нуран уналтын талаар ярьж байна..." Энэ хэтэрхий богинохон зорилтоос болж нам 3-р сард хөрөнгөтний ардчилалд олзлогдсон. "Тэгвэл Октябрийн хувьсгал хаанаас гарч ирсэн юм бэ," ижил бичигчийн цаашид асууснаар, "нам, удирдагчдаасаа авхуулаад эгэл жирийн гишүүдээ хүртэл, өөрийн бараг хорин жилийн туршид мөнхийн үнэн хэмээн үзсэн бүхнээ тэгж 'гэнэт' хөсөр хаясан тэр явдал хэрхэн тохиолдож таарсан юм бэ?"

Суханов, дайсны хувиар, ижил асуултыг өөрөөр тавьжээ. "Ленин хэрхэн хийгээд юугаар өөрийнхөө Большевикуудыг эрхшээлдээ оруулж дөнгөсөн юм бэ?" Үнэхээр л нам доторх Лениний ялалт нь зөвхөн бүрэн төгс байсан төдийгүй, мөн үүнийг тун богино хугацаанд байгуулсан. Намын дайснууд Большевик нам дахь хувийн дэглэмийн талаар нилээн доог тохуу хийсэн. Өөрийн тавьсан асуултандаа Суханов өөрөө бүхэлдээ баатарлаг эхлэлийн өнгө аяс бүхий хариултыг өгчээ: "Суут ухаантан Ленин бол түүхэн эрх мэдэлтэн байсан – энэ бол асуудлын нэг тал нь. Нөгөө тал нь гэвэл, намд Ленинээс гадна хэн ч бас юу ч байгаагүй. Ленингүй хэдэн том генералууд нь наргүй хэдэн үлэмж гаригуудаас өөр юу ч биш (тухайн үед Ахан Дүүсийн эгнээнд нэгдээгүй хэвээр байсан Троцкийг би энд орхиж байна)." Эдгээр хачирхалтай мөрдөд Лениний нөлөөллийг түүний нөлөө бүхий байдлаар нь тайлбарлахыг оролджээ – яг л опиумын нойрсуулах чадварыг түүний нойр хүргэдэг хүчээр нь тайлбарладаг шиг. Иймэрхүү тайлбар нь биднийг тийм ч хол урагшлуулахгүй.

Нам доторх Лениний жинхэнэ нөлөөлөл нь асар их байсан нь эргэлзээгүй боловч, энэ нь огтхон ч хязгааргүй байгаагүй. Бүр хожим ч, нам түүний хүчийг дэлхийн хэмжээний үйл явдлуудын метрээр хэмжсэн учраас, түүний эрх мэдэл нь үлэмжээр өссөн тэр Октябрийн дараагаар ч, энэ нь эсэргүүцэхийн аргагүй болоогүй. Намын тэргүүлэгч давхарга нь тэр чигээрээ Ленинийхтэй зөрчилдөх байр суурийг аваад дөнгөчихсөн байсан тэр 1917 оны 4-р сар дахь Лениний хувийн эрх мэдэл рүү нүцгэнээр зааж өгөх нь бүр ч хангалтгүй.

Хөрөнгөтний ардчилсан хувьсгалын томьёоллыг нь үл харгалзан, нам нь, хөрөнгөтнүүд болон ардчилалд чиглэсэн бүхий л бодлогоороо, удаан хугацааны туршид үнэн хэрэгтээ эрх мэдлийн төлөөх шууд тэмцэлд пролетарийг удирдахдаа бэлтгэсээр ирсэн юм хэмээн учирлахдаа, Ольминский асуудлын шийдэлд хамаагүй илүү ойртож очжээ. “Бид (эсвэл ядаж л бидний олон нь),” Ольминскийн өгүүлснээр, “өөрсдийгөө хөрөнгөтний ардчилсан хувьсгал өөд чиглэн явж байна хэмээн бодонгоо, ухамсаргүйгээр пролетарийн хувьсгал өөд чиглэн явж байсан юм. Ө.х., бид, өөрсдийгөө Хоёрдугаар сарын хувьсгалыг бэлтгэж байна хэмээн төсөөлөнгөө, Октябрийн хувьсгалыг бэлтгэж байсан юм.” Асар их үнэ цэнэ бүхий ерөнхийлөл, мөн үүний хажуугаар зэмлэж болшгүй гэрчийн мэдүүлэг!

Хувьсгалт намын онолын боловсролд зөрчилдөөний нэгэн элемент байсан бөгөөд энэ нь өөрийнхөө илэрхийллийг ажилчид болон тариачдын “ардчилсан диктатур”-ын хоёрдмол томьёоллоос олсон юм. Лениний зөвлөгөөнд өгсөн тайлангийн талаар ярьж байхдаа, нэг эмэгтэй төлөөлөгч Ольминскийн бодлыг бүр энгийнээр илэрхийлжээ: “Большевикуудын хийсэн прогноз нь буруу болж таарсан боловч, тэдний тактикууд нь зүйтэй байсан.”

Тэгтлээ парадокс бүхий санагдсан 4-р сарын тезистээ, Ленин хуучин томьёоллын эсрэг намын амьд уламжлал – түүний эрх баригч ангиудад чиглэсэн эвлэршгүй хандлага, мөн түүний бүхий л хагас дутуу арга хэмжээнүүдтэй дайсагнах дайсагнал – дээр тулгуурлаж байсан бол, харин “хуучин Большевикууд” нь анги давхарга хоорондын тэмцлийн бодит өрнөлийг шинэ хэвээр боловч, архивт очих цаг нь аль хэдийн болсон дурсамжаар сөрж байсан юм. Ленинд Меньшевикүүдийн эсрэг Большевикуудын тэмцлийн бүхий л түүхээр бэлтгэгдсэн хэт хүчирхэг дэмжлэг байсан. Энд албан ёсны социал-демократ хөтөлбөр нь тухайн үед Большевикууд ба Меньшевикүүдэд нийтлэг хэвээр байсан бөгөөд ардчилсан хувьсгалын практик үүрэг даалгаврууд нь цаасан дээр хоёр намын хоёуланд нь адилхан харагдаж байсан болохыг сануулах нь зүйтэй. Гэвч үйл хэрэг дээр тэд огтхон ч адилхан харагдаагүй. Ажилчин-Большевикууд эргэлтийн дараа нэн даруй найман цагтай ажлын өдрийн төлөөх тэмцэл дэх санаачилгыг авсан; Меньшевикүүд энэхүү шаардлагыг цаг нь болоогүй хэмээн зарласан. Большевикууд царист албан тушаалтнуудын баривчилгааг удирдсан; Меньшевикүүд “хэтрүүлгүүд”-ийг эсэргүүцсэн. Большевикууд эрч хүчтэйгээр ажилчдын милициян үүсгэн байгуулалтыг эхлүүлсэн; Меньшевикүүд, хөрөнгөтнүүдтэй сөргөлдөхгүй гэсэндээ, ажилчдын зэвсэглэлтийг удаашруулсан. Хэдийгээр хөрөнгөтний ардчиллын хил хязгаарыг хараахан давж алхаагүй боловч, Большевикууд нь, замыг нь алдуулах өөрсдийн удирдлагаа үл харгалзан, тууштай хувьсгалчид шиг аашилсан, эсвэл тэгэхийг хичээсэн; Меньшевикүүд либералуудтай байгуулсан нэгдлийн ашиг сонирхлын төлөө алхам бүрт өөрсдийн ардчилсан хөтөлбөрөө золиослосон. Ардчилсан холбоотнууд бүхэлдээ байхгүй болох үед, Каменев, Сталин хоёр зайлшгүйгээр агаарт санжганасан.

Ленин болон намын удирдах бие бүрэлдэхүүний хоорондох уг 4-р сарын мөргөлдөөн нь өөрийнхөө төрлөөс цорын ганц нь байгаагүй. Мөн чанартаа бол ердөө дүрмийг бататгах зарим нэгэн хэрэг явдлуудыг эс тооцвол, Большевизмын бүхий л түүхэнд намын бүхий л удирдагчид бүхий л хамгийн чухал мөчүүдэд Лениний *баруунд* зогссоор ирсэн. Энэ нь тохиолдлоор байсан юм уу? Үгүй!

Түүний бодол болон хүсэл зорилго нь улс орны хийгээд эрин үеийн үлэмж том хувьсгалт бололцоонуудад явж явж үнэхээр хүрч байсан учраас Ленин дэлхийн түүхэн дэх хамгийн

хувьсгалт намын маргаангүй удирдагч нь болсон юм. Бусад нь нэг эсвэл хоёр алдаар, мөн олонтаа үүнээс ч илүүгээр, дутсан.

Большевик намын удирдагч давхарга нь бараг л тэр чигтээ эргэлтийн өмнөх сарууд, тэр ч байтугай жилүүдийн туршид идэвхтэй ажлаас гадуур байсан. Олонхи нь гяндангуудад хийгээд цөллөгт дайны эхний саруудын гутармаар сэтгэгдлүүдийг тээж авчирсан бөгөөд Интернационалын нуран уналтыг ганцаараа эсвэл цөөхүүлээ даван туулсан. Тэд намын эгнээнүүдэд анх тэднийг Большевизмд татсан хувьсгалын тэдгээр санаануудад нааштай байдлыг хангалттайгаар илчилж байсан хэдий ч, тусгаарлагдмал нөхцөлд, тэд нийгмийн тойрон хүрээллийнхээ шахалтыг эсэргүүцэн, үйл явдлуудын Марксист үнэлгээг бие даан гаргахад хангалттай хүчтэй биш байсан. Хоёр жил хагасын дайны хугацаанд массуудын дунд болж өнгөрсөн үлэмж шилжилтүүд нь бараг л тэр чигээрээ тэдний харах талбараас гадуур хэвээрээ үлдсэн юм. Юутай ч эргэлт зөвхөн тэднийг тусгаарлагдмал байдлаас нь чирч гаргасан төдийгүй, мөн тэднийг, нэр төрийнх нь ачаар, нам дахь шийдвэрлэх байр суурьнуудад аваачсан. Өөрсдийнхөө зан төлвийн хувьд, эдгээр элементүүд нь олонтаа үйлдвэрүүд дэх хувьсгалт ажилчидтай гэхээсээ илүү, "Циммервалд"-ын сэхээтнүүдтэй хавьгүй илүү ойр дотно болж таарсан.

Тэд намын уламжлалын түүхийн сорилтыг давж гараагүй яг тэр элементийг нь хамгаалж байсан учраас, 1917 оны 4-р сард энэ нэршлээ ихэмсгээр онцлон тэмдэглэсэн "Хуучин Большевикууд" ялагдах тавилантай байсан юм. "Би хуучин Большевик-Ленинистүүдийн нэг," 4-р сарын 14-ний Петроградын зөвлөгөөн дээр Калинины хэлснийг жишээ болгож авах юм бол, "мөн би хуучин Ленинизмийг одоогийн өвөрмөц мөчид тохиромжгүй болох нь нотлогдсон гэж огтхон ч үзэхгүй байгаа бөгөөд би хуучин Большевикууд нь одоогийн мөчид тээр садаа болж хувираад байна гэх нөхөр Лениний мэдэгдэлд гайхширч байна." Иймэрхүү тунирхсан дуу хоолойнуудыг Ленин тэдгээр өдрүүдэд өчнөөнөөр нь сонсох шаардлагатай болсон. Гэсэн хэдий ч, намын уламжлалт томьёоллоос салснаараа, Ленин нь "Ленинист" байхаа өчүүхэн төдий ч болиогүй: тэр түүний цөмийг нь шинэ амьдралд дуудахын тулд, Большевизмын элэгдсэн хальсыг нь таягдан хаясан юм.

Хуучин Большевикуудын эсрэг Ленин аль хэдийн хатуужсан боловч, илүү шинэ хийгээд массуудтай хавьгүй ойр дотно холбогдсон намын өөр нэг давхаргаас дэмжлэгийг олсон. Хоёрдугаар сарын эргэлтэнд ажилчин-Большевикууд, бидний мэдэхээр, шийдвэрлэх үүргийг гүйцэтгэсэн. Тэд ялалтыг байгуулсан тэр анги давхарга эрх мэдлийг авах нь ойлгомжтой асуудал гэж үзсэн. Яг эдгээр ажилчид нь Каменев, Сталин хоёрын замналыг ширүүнээр эсэргүүцсэн ба Выборг район бүр "удирдагчид"-ыг намаас хөөнө гэж хүртэл сүрдүүлсэн. Ижил зүйл мужуудад ч ажиглагдахаар байв. Максимумизмд, тэр ч байтугай анархизмд, буруутгагдсан зүүний Большевикууд бараг хаа сайгүй шахам байсан. Эдгээр ажилчин-хувьсгалчдад ердөө өөрсдийн байр сууриа хамгаалахад шаардлагатай онолын нөөц бололцоо л дутагдаж байлаа. Гэхдээ тэд эхний тодорхой дуудлагад хариулт өгөхөд бэлэн байсан.

1912-1914 оны мандалтын жилүүдэд шийдэмгийгээр хөл дээрээ босоцгоосон, ажилчдын энэ давхарга Ленинийг зүглүүлэгч нь болсон юм. Дайны эхэнд, засгийн газар нь Думын Большевик фракцыг бут цохин, намд хүнд цохилт өгөх үед хүртэл, цаашдын хувьсгалт ажлын тухай ярихдаа, Ленин намаас "хамаг хүндрэлүүдийг үл харгалзан, тэдэн дундаас удирдагчдын шинэ бие бүрэлдэхүүн дахин сонгогдох мянга мянган ухамсарт ажилчид"-ыг боловсруулахыг шаардсан. Тэднээс хоёр фронтоор тусгаарлагдсан бөгөөд харилцаа холбоогүй шахам байсан хэдий ч, Ленин хэзээ ч тэднээс тасраагүй. "Дайн, гяндангууд, Сибир, албадан хөдөлмөрлүүлэх тэднийг таван удаа, арван удаа няцлаг. Энэ давхаргыг устгах боломжгүй. Тэр амьд. Тэр хувьсгал болон анти-шовинизмоор дүүрэн." Өөрийнхөө оюун бодолд Ленин эдгээр ажилчин-Большевикуудын хамтаар үйл явдлуудыг туулсаар, тэдэнтэй хамт шаардлагатай гаргалгаануудыг гаргасаар – ердөө тэднээс илүү өргөнөөр

хийгээд илүү зоримгоор – ирсэн юм. Штабын хийгээд намын өргөн офицерын давхаргын шийдэмгий бус байдалтай хийсэн тэмцэлдээ, Ленин эгэл жирийн ажилчин-Большевикиг хавьгүй дээрээр төлөөлж байсан доогуур-офицерын давхарга дээр өөртөө итгэлтэйгээр тулгуурласан юм.

Эх оронч социалистуудын тур зуурын хүч мөн Большевикуудын оппортунист жигүүрийн нуугдмал сул дорой байдал нь, өмнөх нь өөрсдийгөө массуудын өнөөдрийн өрөөсгөл үзлүүд хийгээд төөрөгдлүүд дээр тулгуурлаж байсан бол, удаах нь өөрсдийгөө тэдгээрт дасан зохицоож байсан гэдэгт оршино. Лениний гол хүч нь түүний хөдөлгөөний дотоод логикуйг ойлгосонд хийгээд үүнийг дагуулан өөрийн бодлогоо чиглүүлсэнд нь оршино. Тэр массуудад өөрийн төлөвлөгөөгөө тулгаагүй. Тэр өөрсдийн төлөвлөгөөгөө ухаарч бас хэрэгжүүлэхэд нь массуудад тусалсан. Ленин хувьсгалын бүхий л асуудлуудыг ганцхан асуудал болгон нэгтгэх үед, – “тэвчээртэйгээр тайлбарла” – энэ нь массуудын ухамсрыг түүхэн процессын тэднийг тууж оруулсан нөхцөл байдалтай нь нийцүүлэх шаардлагатай гэдгийг илэрхийлсэн. Зөвшилцөгчдийн бодлогод урам нь хугарсан ажилчин эсвэл цэрэг, Каменев-Сталин хоёрын завсрын үе шатан дээр сатааралгүйгээр, Лениний байр суурин дээр очих шаардлагатай байсан юм.

Ленинист томьёоллууд гармагц, тэд Большевикуудын урьдах саруудын болон шинэ өдөр бүрийн туршлага дээр нь шинэ гэрлийг тусгасан. Намын өргөн массууд дотор хурдацтай ялгарал явагдсан – зүүн тийш, мөн дахиад зүүн тийш, Лениний тезис өөд. “Районууд ар араасаа тэднийг дагасан,” Залезскийн хэлснээр, “бөгөөд 4-р сарын 24-ны өдөр уулзсан Бүх Оросын Намын Зөвлөгөөн дээр Петербургийн байгууллагыг бүхэлд нь авч үзэх юм бол тэр тезисийг дэмжсэн.”

4-р сарын 3-ны үдэш эхэлсэн Большевик кадруудын дахин зэвсэглэлтийн төлөөх тэмцэл нь сарын сүүл алдад үндсэндээ дуусчихаад байсан юм. [Ленинийг яг Петроградад ирсэн тэр өдөр, Атлантын далайн нөгөө талд, Халифакс хавьд, Британий тэнгисийн цагдаа нар Норвегийн уурын усан онгоц “Христианиафиорд”-оос, Нью-Йоркоос Орос руу буцацгааж явсан таван цагаачлагчийг баривчилсан: Троцкий, Чудновский, Мельничанский, Мухин, Фишелев болон Романченко. Эдгээр хүмүүс дөнгөж 5-р сарын 5-нд л, Большевик намын улс төрийн дахин зэвсэглэлт, ядаж л ерөнхий хүрээнд, гүйцэлдсэн байхад, Петроградад хүрэлцэн ирэх боломжтой байсан. Тэгэхээр, бид Нью-Йоркод өдөр тутам гардаг Оросын сонинд Троцкийн боловсруулсан хувьсгалын талаарх тэдгээр үзэл бодлуудыг өөрсдийн өгүүллийнхээ текстэд оруулах явдлыг боломжгүй хэмээн үзэж байна. Гэвч нөгөө талдаа, эдгээр үзэл бодлуудтай танилцах явдал нь намын цаашдын хуваагдлуудын талаарх, мөн ялангуяа Октябрийн босгон дээрх идеологийн тэмцлийн талаарх, уншигчийн ойлголтыг хөнгөвчлөх учраас, бид үүнтэй холбоотой мэдээллийг шилж аваад, тэднийг номны сүүл хэсэгт хавсралт хэлбэрээр оруулах нь зохистой хэмээн үзэж байна. Өөрийгөө Октябрийн эргэлтийн онолын бэлтгэлийн илүү дэлгэрэнгүй судалгааг сонирхоогүй хэмээн үзэж буй уншигч энэ хавсралтыг амар тайвнаар алгасах боломжтой.] 4-р сарын 24-29-нд цугларсан намын зөвлөгөөн нь оппортунист тээнэгэлзэлтүүдийн 3-р сар хийгээд хурц хямралын 4-р сар хоёрын балансыг нэгтгэсэн. Энэ үед нам тоо хэмжээний хувьд ч, улс төрийн хувьд ч хүчирхгээр тэлсэн байлаа. 149 төлөөлөгчид 79 мянган намын гишүүдийг төлөөлж байсан бөгөөд тэдний 15 мянга нь Петроградад байсан юм. Өчигдөрхөн л хууль бус байж байгаад, өнөөдөр эх оронч бус болсон намын хувьд, энэ нь сүрлэг тоо байсан бөгөөд Ленин хэд хэдэн удаа үүн рүү сэтгэл хангалуунаар анхаарал хандуулсан байдаг. Таван гишүүн бүхий хурлын тэргүүлэгчид сонгогдоход зөвлөгөөний улс төрийн дүр төрх нь тэр дороо тодорхойлогдсон юм: тэдэнд 3-р сарын золгүйтлийн гол буруутнууд болох Каменев, Сталин хоёрын аль нь ч багтаагүй.

Намыг бүхэлд нь авч үзвээс, түүний хувьд хэлэлцэгдэж байсан асуудлууд нь аль хэдийн баттайгаар шийдэгдсэнийг үл харгалзан, удирдагчдын олон нь өнгөрсөнтэй зууралдсаар

л, уг зөвлөгөөн дээр Ленинийг бүхэлд нь эсвэл зарим нэг талаар эсэргүүцсээр л байлаа. Сталин чимээгүй хэвээрээ үлдэж харзнасан. “Илтгэгчийн тезистэй зарчмын хувьд санал нийлээгүй олны” нэрийн өмнөөс, Держинский “бидэнтэй хамт хувьсгалыг практик дээр давж туулсан нөхөд”-ийн санал зөрөлдөөнтэй тайланг сонсож үзэхийг шаардсан. Энэ нь Лениний тезисийн цагаачлагч шинж чанар өөд чиглэсэн битүү дохио болох нь тодорхой байв. Каменев үнэхээр хөрөнгөтний-ардчилсан диктатурыг хамгаалсан санал зөрөлдсөн тайланг зөвлөгөөн дээр тавьсан. Рыков, Томский, Калинин нар ямарваа нэг хэмжээгээр өөрсдийн 3-р сарын байр суурин дээр зогсохыг оролдсон. Калинин либерализмтай хийх тэмцлийн ашиг сонирхлын үүднээс Меньшевикуудтэй нэгдэхийн төлөө хэвээрээ байлаа. Нэрд гарсан Москвагийн намын ажилчин, Смидович, илтгэлдээ халуунаар гомдоллосон: “Биднийг ярих бүрт нөхөр Лениний тезисийн хэлбэрээрх тодорхой мангааг бидний эсрэг сөхөж байна.” Урьд нь, Москвагийнхан Меньшикев тогтоолуудын төлөө саналаа өгцгөөж байх үед, амьдрал хамаагүй амар тайван байсан юмсан.

Роза Люксембургийн шавийн хувиар Держинский Оросын пролетарийг доройтуулж буй салан тусгаарлах хандлагуудыг хаацайлсан явдалд Ленинийг буруутган, өөрсдийн хувь тавилангаа тодорхойлох үндэстнүүдийн эрхийг эсэргүүцсэн. Их Оросын шовинизмыг дэмжсэнд хариу буруутгагдсан Держинский хариулсан: “Би түүнийг (Ленинийг) Польш, Украин болон бусад шовинистуудын харах өнцөг дээр зогссон явдалд буруутгаж чадна.” Энэхүү харилцан яриа нь улс төрийн ааггүй биш: Их Орос Ленин Польш Держинскийг Польшуудын эсрэг чиглэсэн Их Оросын шовинизмд буруутгаж байхад, удаах нь түүнийг Польшийн шовинизмд буруутгаж байна. Энэ маргаан дахь улс төрийн зүйтэй байдал нь бүхэлдээ Лениний талд байсан. Үндэстнүүдийн талаарх Лениний бодлого нь Октябрийн хувьсгал дотор хамгийн чухал бүрдүүлэгч элемент байдлаар нэвтрэн орсон юм.

Эсэргүүцэл татарч байгаа нь тодорхой байв. Хэлэлцэгдэж буй асуудлууд дээр тэд 7-оос илүү саналыг цуглуулаагүй. Гэсэн хэдий ч, намын олон улсын харилцаатай холбогдсон нэгэн хачирхалтай бөгөөд хурц онцлолт байлаа. Зөвлөгөөний яг төгсгөлд, 4-р сарын 29-ний үдшийн чуулган дээр, Зиновьев комиссынхоо нэрийн өмнөөс нэг тогтоолын төслийг танилцуулсан: “5-р сарын 18-нд болохоор товлогдсон Циммервалдистуудын олон улсын зөвлөгөөнд оролцох (Стокхолмд).” Протоколыг уншвал: “Нэгийн эсрэг бүгдийн саналаар батлагдсан.” Тэр нэг нь Ленин байлаа. Тэр, олонхи нь шийдэмгийгээр Германы Хараат Бусууд хийгээд Швейцарийн Гримм мэтийн төвийг сахигч пасифистуудын талд орсон, Циммервалдаас салахыг шаардаж байсан юм. Гэхдээ намын Орос дахь кадруудын хувьд бол, Циммервалд нь дайны хугацаанд бараг Большевиктэй адилтгагдах болсон байлаа. Төлөөлөгчид социал-демократ гэсэн нэрийг хөсөр хаяхыг ч, Циммервалдаас – үүгээр ч барахгүй, тэдний нүдэнд нь Хоёрдугаар Интернационалын массуудтай тогтоосон холбоо хэвээрээ үлдсэн тэр Циммервалдаас – салахыг ч хараахан зөвшөөрөөгүй. Ленин ядаж л ирж буй зөвлөгөөн дэх оролцоог зөвхөн мэдээлэл авах зорилгоор болгон хязгаарлахыг оролдсон. Зиновьев түүнийг эсэргүүцсэн. Лениний санал нь няцаагдсан. Тэр тогтоолыг тэгээд нэгэн бүхлийн хувиар эсэргүүцэн саналаа өгсөн. Хэн ч түүнийг дэмжээгүй. Энэ бол “3-р сарын” зан төлвүүдийн, өчигдрийн байр суурьтай зууралдалтын, “ганцаардал”-аас айх айдсын эцсийн гялбаа нь байлаа. Гэсэн хэдий ч, Стокхолмын зөвлөгөөн хэзээ ч хуралдаагүй – Ленинийг түүнээс салахад хүргэсэн Циммервалдын яг тэдгээр дотоод өвчнүүдийнх нь үр дагавар. Түүний санал нэгтгэйгээр няцаагдсан бойкотлох бодлого нь ингэж үйл хэрэг дээр хэрэгжсэн юм.

Намын бодлого дахь эргэлтийн огцом байдал бүгдэд ойлгомжтой байв. Шмидт, ажилчин-Большевик, ирээдүйн Хөдөлмөрийн Ардын Комиссар, 4-р сарын зөвлөгөөн дээр хэлсэн: “Ленин ажлын шинж чанарт ялгаатай чиглэлийг өглөө.” Раскольниковын үгсийн дагуу – хэд хэдэн жилийн дараагаар бичсэн нь үнэн хэдий ч – Ленин 1917 оны 4-р сард “намын удирдагчдын ухамсарт Октябрийн хувьсгалыг хийсэн... Манай намын тактик нэг шулуун шугам биш, харин Ленинийг ирсний дараа зүүн рүү хурцаар зигзаг хийх болно.” Хуучин

Большевик Людмила Сталь өөрчлөлтийг илүү шулуухнаар, мөн илүү нарийвчлалтайгаар үнэлжээ. “Ленинийг ирэхээс өмнө хамаг нөхдүүд харанхуйд тэнүүчилж байсан,” түүний 4-р сарын 14-ний хотын зөвлөгөөн дээр хэлснээр, “бид зөвхөн 1905 оны томьёоллуудыг л мэднэ. Ард түмний биеэ даасан бүтээлч ажлыг нь хараад, бид тэдэнд зааж чадаагүй... Манай нөхдүүд ердөө л Үндсэн Хуулийн Чуулганд парламентын арга замуудаар бэлтгэх явдлаар өөрсдийгөө хязгаарлах боломжтой байсан бөгөөд цааш явах бололцоог огт авч үзээгүй. Лениний уриануудыг хүлээн зөвшөөрснөөрөө, бид одоо амьдрал өөрөө бидэнд хэлж өгч буй зүйлийг хийж байна. Коммунаас айх ч, мөн бидэнд аль хэдийн ажилчдын засгийн газар байгаа гэж хэлэх ч хэрэг байхгүй. Парисын Коммюнь нь зөвхөн ажилчдынх төдийгүй, мөн жижиг хөрөнгөтнүүдийнх байсан.” Намын дахин зэвсэглэлт нь “5-р сарын эхний өдрүүд гэхэд гүйцэлдсэн Лениний хамгийн чухал бөгөөд үндсэн ялалт нь байсан” гэж Сухановын хэлсэнтэй санал нийлэх боломжтой. Энэ ажиллагаандаа Ленин Марксист зэвсгийг анархист зэвсгээр орлууллаа хэмээн Суханов бодсон болох нь үнэн.

Хэдийгээр үүнийг асуух нь үүнд хариулт өгөхөөс хамаагүй амархан ч, нэг зүйлийг асуух л үлдсэн бөгөөд энэ нь огт ач холбогдолгүй асуулт биш: Хэрэв Ленин 1917 оны 4-р сард Орост хүрээгүй бол, хувьсгал хэрхэн өрнөх байсан бол? Бидний өгүүлэл хэрвээ ер нь ямарваа нэг зүйлийг харуулж бас нотолж байгаа бол, энэ нь Ленин хувьсгалт процессыг бүтээгч биш гэдгийг, тэр ердөө л объектив түүхэн хүчин зүйлсийн гинжин хэлхээн дотор нэвтрэн орсон болохыг харуулна байх гэж бид найдаж байна. Гэхдээ уг гинжин хэлхээн дотор тэр аугаа холбоос нь байсан юм. Пролетарийн диктатур бүхий л нөхцөл байдлаас урган гарсан. Гэхдээ үүнийг тогтоох шаардлагатай хэвээрээ. Намгүйгээр үүнийг тогтоох боломжгүй. Нам гагцхүү өөрийнхөө даалгаврыг ухаарч байж л, үүнийг биелүүлж чадна. Үүнд Ленин хэрэгтэй байсан юм. Түүнийг ирэхээс өмнө Большевик удирдагчдын нэг нь ч хувьсгалыг оношилж зүрхлээгүй. Каменев, Сталин хоёрын удирдлага нь үйл явдлуудын замналаар баруун руу, эх оронч социализм руу, шидэгдсэн: Ленин хийгээд Меньшевизм хоёрын хооронд хувьсгал завсрын байр суурьнуудад зориулагдсан зайг үлдээгээгүй юм. Большевик нам дахь дотоод тэмцэл бүхэлдээ зайлшгүй байсан. Лениний хүрэлцэн ирэлт нь ердөө л процессыг хурдасгасан. Түүний хувийн нөлөөлөл нь хямралыг богиносгосон. Гэсэн хэдий ч, нам түүнгүйгээр замаа олох байсан гэж лавтайгаар хэлэх боломжтой юу? Бид ямар ч байсан, тэгж мэдэгдэж зүрхлэхгүй. Цаг хугацааны хүчин зүйл нь энд шийдэх бөгөөд үйл явдлыг болж өнгөрсний дараа түүхийн цагийг харах нь хэцүү байдаг. Ямар ч байсан, материалист диалектикт фатализмтай нийтлэг зүйл нэг ч байхгүй. Оппортунист удирдлагын гарцаагүйгээр үүсгэх байсан хямрал нь, Ленингүйгээр, онцгой хурц хийгээд сунжирсан шинж чанарыг олж авахаар байсан. Энэ хооронд, дайны хийгээд хувьсгалын нөхцлүүд намд даалгавраа биелүүлэхэд нь зориулж урт удаан хугацааг өгөхгүй байсан. Толгой нь эргэсэн бөгөөд хуваагдсан нам ингэж хувьсгалт нөхцөл байдлыг олон жилийн туршид алдах нь огтхон ч боломжгүй байгаагүй. Хувь хүний роль энд үнэхээр нүсэр том цар хүрээгээр бидний өмнө гарч ирж байна. Ердөө л хувь хүнийг түүхэн гинжин хэлхээн дэх холбоос байдлаар хүлээн зөвшөөрснөөр, уг ролийг зөвөөр ойлгох хэрэгтэй.

Ленин удаан байхгүй байж байгаад “гэнэт” гадаадаас хүрэлцэн ирсэн нь, түүний нэрний эргэн тойрон дахь сонин хэвлэлүүдийн улангассан чимээ шуугиан нь, намынхаа бүхий л удирдагчидтай хийсэн түүний мөргөлдөөн хийгээд тэдний өмнөх түүний түргэн ялалт нь – нэг үгээр бол, үйл явдлуудын гадаад үзэмж нь – уг тохиолдолд хувь хүнийг, баатрыг, суут ухаантныг объектив нөхцлүүдтэй, масстай, намтай механикаар харьцуулах явдалд асар ихээр хувь нэмрээ оруулсан. Үнэндээ иймэрхүү харьцуулалт нь бүхэлдээ өрөөсгөл. Ленин түүхэн хөгжил дэх тохиолдлын элемент байгаагүй, харин Оросын түүхийн бүхий л өнгөрсний бүтээгдэхүүн нь байсан. Тэр үүнд хамгийн гүнзгий үндсүүдээр шигтгэгдсэн байсан юм. Дэвшилтэт ажилчдын хамтаар, тэр өнгөрсөн зууны дөрөвний нэгийн туршид тэдний тэмцлээр дамжин гарсан. “Тохиолдол” нь үйл явдлууд дахь түүний хөндлөнгийн оролцоо гэхээсээ илүү, харин Ллойд Жоржийн тэрүүгээр түүний замыг хаахыг оролдсон тэр бяцхан сүрэл байсан. Ленин намыг түүний гаднаас сөрсөн юм биш, харин тэр өөрөө

түүний хамгийн бүрэн гүйцэд илэрхийлэл нь байсан. Түүнийг боловсруулахдаа, тэр түүн дотор өөрийгөө боловсруулсан. Большевикуудын удирдагч давхаргаас хазайсан хазайлт нь намын маргаашийн өөрийн өчигдөртэйгөө хийх тэмцлийг илтгэсэн. Хэрвээ Ленин нь цагаачлалын болоод дайны нөхцлүүдээр намаас хиймлээр тусгаарлагдаагүй байсан бол, хямралын гадаад механикууд нь тэгтлээ сүржин байхгүй байсан бөгөөд намын хөгжлийн дотоод үргэлжлэлийг тэгтлээ сүүдэртүүлэхгүй байсан. Лениний хүрэлцэн ирэлтийн олж авсан ер бусын ач холбогдлоос, ердөө л удирдагчдыг тохиолдлоор бий болгодоггүй, тэд аажмаар шилж сонгогдон аравнуудын туршид бэлтгэгддэг, тэднийг дур зоргоороо сольж болохгүй, тэднийг тэмцлээс механикаар тусгаарлах нь намд амьд шархыг өгөх ба энэ нь зарим тохиолдолд түүнийг удаан хугацаагаар хөшөөх боломжтой гэсэн гаргалгаануудыг л гаргах хэрэгтэй.

Тэмдэглэл:

1. Грекийн домогт баатар Геркулесын бурхан болохын тулд гүйцэтгэх шаардлагатай болсон 12 даалгаврын 5 дахь нь Авгиен жүчээнүүдийг цэвэрлэх байсан. Уг жүчээнд 3,000 гаруй мөнх настай үнээнүүд амьдардаг байсан бөгөөд үүнийг 30 гаруй жилийн туршид цэвэрлээгүй учир үүнийг цэвэрлэх нь боломжгүйд тооцогддог байсан.

“ДӨРӨВДҮГЭЭР САРЫН ӨДРҮҮД”

17-р бүлэг

3-р сарын 23-ны өдөр АНУ дайнд нэвтрэн орсон. Тэр өдөр Петроград Хоёрдугаар сарын хувьсгалын хохирогчдыг оршуулж байлаа. Оршуулга нь – зан төлвийн хувьд амьдралын баяр хөөрөөр дүүрэн жагсаал – таван өдрийн симфоний хүчирхэг төгсгөлийн чавхдас нь байсан юм. Хүн бүхэн оршуулган дээр очсон: амиа алдагсадтай мөр зэрэгцэн тулалдсан тэдгээр хүмүүс, тэднийг тулаанаас барьж хорьсон тэдгээр хүмүүс, магадгүй мөн тэднийг алсан тэдгээр хүмүүс, тэгээд бүхнээс илүүтэйгээр тулаанаас хол зогссон тэдгээр хүмүүс. Ажилчид, цэргүүд болон хотын жижиг хүмүүсийн хамтаар мөн оюутнууд, сайдууд, элчин сайдууд, бат бөх хөрөнгөтнүүд, сэтгүүлчид, илтгэгчид болон бүхий л намын удирдагчид байлаа. Ажилчид болон цэргүүдийн мөрнүүд дээрээ давуулан өргөсөн улаан авснууд нь районуудаас Марсын талбай руу урсана. Авснуудыг булшнууд руу доошлуулж эхлэх үед тоо томшгүй олон ард түмний массуудыг цочоосон, оршуулгын анхны ёслолын буудлага Петропавловск цайзаас сонсогдсон. Тэр их буу шинээр дуугарч байлаа: манай их буу, манай ёслолын буудлага. Выборг район тавин нэгэн улаан авснуудыг авчирчээ. Энэ бол ердөө л түүний бахархаж байгаа хохирогчдын нэгэн хэсэг нь. Хамгийн шигүү нь болох Выборгцийн жагсаал дотор олон Большевик туг далбаанууд үзэгдэхээр байв. Гэхдээ тэд бусад туг далбаануудын хажууд амар амгалнаар дэрвэж байсан юм. Марсын талбай өөр дээр нь зөвхөн засгийн газрын, Зөвлөлийн хийгээд аль хэдийн үхсэн боловч, өөрийнхөө оршуулгаас гөжүүдлэн бултаж буй Улсын Думын гишүүд зогсож байлаа. Бүхий л өдрийн туршид, 800,000-аас дутуугүй хүмүүс туг далбаанууд хийгээд найрал хөгжмийн хамтаар булшнуудын хажуугаар цуварчээ. Тэгээд хэдийгээр, цэргийн дээгүүр эрх мэдэлтнүүдийн урьдчилсан тооцооллуудын дагуу, иймэрхүү хүн масс нь хамгийн аймаар үймээн самуун хийгээд гамшигт эргүүлгүүдгүйгээр тухайн нэг цэгийг товлосон хугацаанд дамжин гарах ямар ч боломжгүй ч, юутай ч жагсаал төгс төгөлдөр эмх цэгцтэйгээр болж өнгөрсөн: анх удаагаа гүйцэлдүүлсэн аугаа үйл хэргийн сэтгэл хангалуун ухамсар нь, цаашид бүхий л зүйлс улам бүр дээрдсээр байна гэсэн итгэл найдвартай хослон, давамгайлдаг тэдгээр хувьсгалт жагсаалуудаас ерөнхийдөө ажиглагддаг зүйл. Зохион байгуулалт сул дорой, туршлагагүй бөгөөд өөртөө итгэлгүй хэвээрээ байсан учир, зөвхөн уг зан төлөв нь л дэг журмыг хадгалж байсан юм.

Оршуулга хийсэн гэдэг нь яг өөрөө цусгүй хувьсгалын тухай үлгэр домгийн хангалттай няцаалт мэт санагдахаар. Гэхдээ юутай ч оршуулган дээр давамгайлсан зан төлөв нь уг үлгэр домгийг үүсгэсэн тэдгээр анхны өдрүүдийн уур амьсгалыг ямарваа нэг хэмжээгээр хуулбарласан юм.

Хорин таван өдрийн дараа – уг хугацааны туршид Зөвлөлүүд асар их туршлага хийгээд өөртөө итгэх итгэлийг олж авсан байлаа – Майн Баярыг (Барууны календарын дагуу 5-р сарын 1 – хуучин тооллын дагуу 4-р сарын 18) тэмдэглэсэн. Улс орны хотууд бүгдээрээ уулзалт цуглаанууд хийгээд жагсаалуудад живсэн. Аж үйлдвэрлэлийн байгууллагуудаар зогсохгүй, бас төрийн, хот болон хөдөөгийн олон нийтийн байгууллагууд хаагдсан байв. Төв штабын тэнд байрлах Могилевт Гэгээн Георгийн хүлэг баатрууд жагсаалын манлайд явжээ. Штабын гишүүд – зайлуулагдаагүй царист генералууд – өөрсдийн Майн Баярын туг далбаануудын хамтаар гарч ирсэн. Цэрэгжилтийн эсрэг пролетарийн баяр хувьсгалд халт будагдсан эх оронч жагсаалтай холилджээ. Хүн амын өөр өөр давхаргууд нь өөр өөрсдийнхөө шинж чанаруудыг баярт нэмэрлэсэн боловч, бүгд л цугаараа ямар нэгэн төрлийн бүхэл өөд урсан нэгдэнэ – хоорондоо маш сулбагараар барьцалдсан, бага зэрэг хуурмаг, гэхдээ ерөнхийдөө сүр жавхлантай.

Хоёр нийслэлд хоёуланд нь хийгээд аж үйлдвэрлэлийн төвүүдэд, ажилчид баяр наадмыг ноёрхсон бөгөөд тэдний массуудын дунд Большевизмын хүчтэй цөм туг далбаануудаар,

уриа лоозонгуудаар, илтгэлүүдээр, хашгираануудаар тод томруунаар ялгарч эхэлчихээд байв. Түр Засгийн Газрын орогнох байр болсон Мариинскийн Ордны нүсэр нүүрэн талыг нь хөндлөн гулд дараах сийлбэр бүхий зоримог улаан уриа сунаж байлаа: “Гуравдугаар Интернационал Мандтугай!” Захиргааны ичингүйрлээсээ хараахан ангижраагүй байсан эрх мэдэлтнүүд энэхүү тааламжгүй хийгээд түгшүүртэй уриаг хуулж хаях эсэхээ шийдэж чадаагүй. Хүн бүр баярыг тэмдэглэж байгаа мэт санагдахаар байлаа. Идэвхтэй арми ч гэсэн мөн чадах чинээгээрээ л тэмдэглэсэн. Окопнууд дахь уулзалтууд, илтгэлүүд, уриа лоозонгууд ба хувьсгалт дуунуудын талаар мэдээ ирсэн. Германы талаас ч хариу ирсэн.

Дайн хараахан төгсгөл болоогүй, эсрэгээрээ, тэр зөвхөн өөрийн тойргоо өргөтгөж байв. Бүхэл бүтэн тив дөнгөж сая хувьсгалын хохирогчдыг оршуулсан тэр өдөр дайнд нэвтрэн орж, түүнд шинэ цар хүрээг өгсөн. Энэ хооронд, Оросын бүхий л хэсэгт, цэргүүдтэй мөр зэрэгцэн бас дайны хоригдлууд нь адилхан түг далбаан дор, заримдаа адилхан дууг өөр өөр хэлүүдээр дуулан, жагсаал цуглаануудад оролцож байлаа. Анги давхаргууд, намууд хийгээд санаануудын хоорондох зурааснуудыг хаврын үер адилаар үл мөргүй болгох уг хэмжээгүй баяр цэнгэл дэх Оросын цэргүүд болон Австри-Германы дайны хоригдлуудын тэр нэгдсэн жагсаал бол хувьсгал, бүхнийг үл харгалзан, өөр дотроо ямар нэг илүү дээр ертөнцийг тээж яваа хэмээн итгэх боломжтой болгосон, гэгээлэг итгэл найдвар төрүүлэх үйл явдал байсан юм.

3-р сарын оршуулгын адилаар, Майн Баяр нь, “бүхий л үндэстний” баярын хувиар, ямар нэг мөргөлдөөн хийгээд хохирогчгүйгээр, төгс төгөлдөр эмх цэгцтэйгээр болж өнгөрсөн. Гэсэн хэдий ч, соргог чих аль хэдийн ажилчид болон цэргүүдийн эгнээнүүд дэх тэвчээр нь барагдсан хийгээд тэр ч байтугай заналхийлсэн нотуудыг барьж авч болохоор байв. Амьдрахад улам хүнд болсоор байлаа. Тэгээд үнэхээр л: юмны үнэ аюултайгаар өссөөр; ажилчид цалингийн доод хэмжээ тогтоохыг шаардсаар; үйлдвэрийн эзэд эсэргүүцсээр; үйлдвэрүүд дэх зөрчилдөөнүүдийн тоо тасралтгүй нэмэгдсээр; хүнсний нөхцөл байдал дордсоор; талхны нормыг багасгасаар; үр тарианд зориулсан картнуудыг нэвтрүүлсээр; гарнизон дахь сэтгэл дундуур байдал өссөөр. Дүүргийн штаб, цэргүүдийг хазаарлахдаа бэлтгэн, хамгийн хувьсгалт нэгжүүдийг Петроградаас шилжүүлж байв. 4-р сарын 17-ны гарнизоны ерөнхий уулзалтан дээр цэргүүд, эдгээр дайсагнасан загваруудыг гадарлан, нэгжүүдийн шилжүүлэлтийг зогсоох асуудлыг сөхсөн: энэхүү шаардлага нь, хувьсгалын шинэ хямрал болгоны хамтаар улам шийдэмгий хэлбэрийг олж аван, цаашид тавигдсаар байх болно. Гэхдээ бүхий л ад зэтгэрийн үндэс нь төгсгөл нь үл харагдах тэр дайн байв. Хувьсгал хэзээ энх тайвныг авчрах юм бэ? Керенский, Церетели хоёр юугаа хүлээгээд байгаа юм бэ? Массууд Большевикуудыг улам бүр анхааралтайгаар сонссоор, тэдэн рүү нүднийхээ булангаар, горьдлоготойгоор, зарим нь хагас дайсагналын хамтаар, бусад нь аль хэдийн итгэл дүүрнээр, харсаар байлаа. Баяр наадмын ялгуусан сахилга батын дор, зан төлөв түгшүүртэй байв. Массууд дунд исгэлт явагдаж байлаа.

Гэсэн хэдий ч, хэн ч – бүр Мариинскийн Ордны өмнө өлгөсөн уриаг бичигчид хүртэл – дараачийн хоёр эсвэл гурван өдөр нь хувьсгалаас тэр үндэсний эв нэгдлийн бүрхүүлийг нь өршөөл энэрэлгүйгээр хуулж хаях юм гэж санасангүй. Зайлшгүй болохыг нь олон хүн урьдаас харсан боловч, хэн нь ч тэгж хурдан ирэх юм гэж санаагүй, тэр аймшигтай үйл явдлууд гэнэт тэдэн дээр ирсэн байлаа. Тэдэнд түлхэлтийг өгсөн нь Түр Засгийн Газрын гадаад бодлого, ө.х., дайны асуудал, байсан юм. Даринд шүдэнз зурсан нь Милуковоос өөр хэн ч байсангүй.

Тэр шүдэнз хийгээд дарины түүх нэг иймэрхүү. АНУ дайнд нэвтрэн орсон тэр өдөр асар их урамшсан Түр Засгийн Газрын Гадаад Хэргийн Сайд өөрийн хөтөлбөрөө сэтгүүлчдийн өмнө боловсруулсан: Константинополийн булаан авалт, Армений булаан эзлэлт, Австри хийгээд Туркийн хуваалт, Хойд Персийн булаан эзлэлт, тэгээд энэ бүгдийн дээр, мэдээж хэрэг, өөрсдийнхөө хувь тавиланг тодорхойлох үндэстнүүдийн эрх. “Өөрийнхөө бүхий л

илтгэлүүддээ,” түүхч Милюковын сайд Милюковыг тайлбарласнаар, “тэр эрх чөлөөний төлөөх дайны пасифист зорилтуудыг нь шийдэмгийгээр онцлон тэмдэглэсэн хэдий ч, тэр тэднийг ямагт Оросын үндэсний асуудлууд болон ашиг сонирхлуудтай ойр дотно холбон толилуулсан.” Уг ярилцлага нь Зөвшилцөгчдийг түгшээсэн. “Түр Засгийн Газрын гадаад бодлого хэзээ өөрийгөө худал хуурмагаас ангижруулах юм бэ?” гэж Меньшевик сонин зэвүүцсэн. “Түр Засгийн Газар яагаад Холбоотнуудын засгийн газруудаас газар нутгийн таслан авалтуудын ил тод бөгөөд шийдэмгий хөсөр хаялтыг шаардахгүй байгаа юм бэ?” Эдгээр хүмүүсийн худал хуурмагт тооцсон зүйл нь ангуучдын илэн далангүй хэл байсан юм. Иймэрхүү аппетитуудын пасифист өнгөлөн далдлалтаас тэд хамаг худал хуурмагаас ангижрах ангижралыг олж харахад бэлэн байв. Ардчиллын зэвүүцлээс айсан Керенский хэвлэлийн товчоогоор дамжуулан зарлахаар яаравчилсан: Милюковын хөтөлбөр бол ердөө л түүний хувийн үзэл бодол нь. Энэ хувийн үзэл бодлын эзэн нь Гадаад Хэргийн Сайд байж таарсан нь цэвэр тохиолдлын хэрэг гэдэг нь ойлгомжтой.

Асуудал бүрийг улиг бололтоор шийдэх авьяастай байсан Церетели Оросын хувьд дайн нь гагцхүү хамгаалалтынх гэсэн утгатай засгийн газрын мэдэгдэл шаардлагатай хэмээн зүтгэж эхэлсэн. Милюковын, мөн ямарваа нэг хэмжээгээр Гучковын эсэргүүцэл хугарсан бөгөөд 3-р сарын 27-нд засгийн газар “чөлөөт Оросын зорилт нь бусад ард иргэдийн дээгүүрх ноёрхол биш, тэднийг үндэсний эд баялгаас нь хагацаах ч биш, харийн газар нутгуудын хүчирхийлсэн булаан эзлэлт ч биш,” гэхдээ “юутай ч Холбоотнуудынхаа өмнө хүлээсэн үүрэг хариуцлагуудаа бүрэн төгс биелүүлэх явдал” гэсэн утгатай тунхаглалыг төрүүлсэн. Ингэж хос засаглалын хаад болон зөнчид эцэг эхээ хөнөөгчид хийгээд араар тавигчидтай хөтлөлцөн диваажингийн хаант улсад орохоор зэхэж байгаагаа зарлажээ. Эдгээр ноёдуудад, тэдэнд байхгүй бусад зүйлсээс гадна, шог мэдрэмж байгаагүй юм.

3-р сарын 27-ны энэ тунхаглалыг Зөвшилцөгчдийн бүхий л хэвлэлүүдээр зогсохгүй, бас Каменев-Сталины *Правда* хүртэл таатайгаар утгсан бөгөөд тэр Ленинийг ирэхээс дөрвөн өдрийн өмнөх тэргүүн нийтлэлдээ бичжээ: “Түр Засгийн Газар илэрхийгээр ба хоёрдмол бусаар... бүхий л ард түмэнд чөлөөт Оросын зорилт бол бусад ард иргэдийн дээгүүрх ноёрхол биш хэмээн тунхагласан,” гэх мэт. Англи хэвлэлүүд, уг мацаг барих томьёоллыг өөр лүүгээ өргөтгөх санаа, мэдээж хэрэг, огт үгүйгээр, шууд бөгөөд сэтгэл хангалуунаар Оросын газар нутаг таслан авахаас татгалзсан татгалзалтыг түүний Константинополиос татгалзсан татгалзалт гэж ойлгосон. Лондон дахь Оросын элчин сайд түгшүүр зарласан бөгөөд тэр Петроградаас “газар нутаг таслан авахгүй энх тайвны зарчмыг Орос ямар ч болзол тавилгүйгээр хүлээн зөвшөөрч байгаа юм биш, харин уг зарчим нь бидний амин чухал ашиг сонирхлуудтай зөрчилдөхгүй тэр хэмжээгээр хүлээн зөвшөөрч байгаа” гэсэн утгатай тодруулгыг шаардсан. Гэхдээ тэр бол яг Милюковын томьёолол байсан шүү дээ: өөрсөддөө шаардлагагүй зүйлсээ тонохгүй болохоо амлах. Парис Лондонтой адилгүй нь, зөвхөн Милюковыг дэмжсэн төдийгүй, мөн, Зөвлөлд чиглэсэн илүү шийдэмгий бодлогын хэрэгцээ шаардлагыг Палеологоор дамжуулан хэлж өгснөөр, түүнийг зоригжуулсан.

Петроград дахь аймшигтай хүнд суртлаас болж тэвчээр нь барагдсан Францын Ерөнхий Сайд Рибо Лондон болон Ромоос “тэд Түр Засгийн Газрыг бүхий л хоёрдмол байдлуудыг эцэслэхэд уриалах шаардлагатай гэж үзэж байгаа эсэх”-ийг нь асуусан байна. Лондон “Орос руу илгээсэн Франц хийгээд Англи социалистуудад санаа нэгт нөхөддөө нөлөөлөх цаг өгөх” нь мэргэн байх болно хэмээн хариулжээ.

Холбоотнуудын социалистууд Оросын дээд командын, ө.х. хуучин царист генералуудын, санаачилгаар Орос руу илгээгдсэн байна. “Бид түүнд найдсан,” Альберт Томагийн тухай Рибогийн бичсэнээр, “Түр Засгийн Газрын шийдвэрүүдэд тодорхой бат бөх байдлыг өгнө гэж.” Гэсэн хэдий ч, Милюков Томаг Зөвлөлийн удирдагчидтай хэтэрхий дотно наалдаж байна хэмээн гомдолложээ. Рибо Милюковын харах өнцгийг дэмжихийн тулд Тома “үнэн голоосоо хичээж” байгаа гэж хариулсан бөгөөд юутай ч өөрийнхөө элчин сайдаас бүр ч

идэвхтэй дэмжлэгийг шаардахаа амласан байна.

3-р сарын 27-ны тунхаглал нь, бүхэлдээ хоосон ч, үүнээс Зөвлөлийн өмнөх буултыг олж харсан Холбоотнуудыг түгшээсэн. Лондоноос “Оросын тулалдах чадвар”-т итгэл алдарч байна гэсэн сүрдүүлгүүд ирсэн. Палеолог “тунхаглалын бүрэг дорой бөгөөд тодорхойгүй байдал”-ын талаар гомдоллосон. Гэхдээ Милюковт хэрэгтэй байсан зүйл нь яг л энэ шүү дээ. Холбоотнуудаас ирэх тусламжинд найдан, Милюков өөрийнх нь нөөц бололцооноос хол хэтэрсэн том тоглоомыг эхлүүлж байлаа. Түүний үндсэн санаа нь хувьсгалын эсрэг дайныг ашиглах байсан бөгөөд уг зам дээрх анхны үүрэг даалгавар нь ардчиллын урам зоригийг мохоох байсан. Гэхдээ Зөвшилцөгчид яг 4-р сараас гадаад хэргийн асуудлууд дээр улам сандруу бөгөөд учир нь олдохгүй байдлыг харуулж эхлээд байлаа – доодчуул эдгээр асуудлууд дээр л тэдэнд уйгагүй шахалт үзүүлэх болсон учраас. Засгийн газарт зээл хэрэгтэй байв. Гэхдээ массууд, өөрсдийнхөө хамаг дефенсизмийн хамтаар, энхийн зээлийг дэмжсэн болохоос, дайны зээлийг дэмжээгүй. Тэдэнд ядаж л нэг энхийн хэтийн төлвөрхүү юмыг харуулах шаардлагатай байлаа.

Өөрийн авралын бодлогоо улиг бололтуудаар боловсруулан, Церетели 3-р сарын 27-ны дотоодын тунхаглалтай төстэй тодруулгыг Холбоотнууд руу явуулж өгөхийг Түр Засгийн Газраас шаардахыг санал болгосон байна. Үүний хариуд Гүйцэтгэх Хороо “эрх чөлөөний бонд”-ын төлөөх санал хураалтыг Зөвлөлөөр дамжуулан батлуулах үүрэг хүлээх болно. Милюков солилцоог хүлээн зөвшөөрсөн: зээлийн төлөө тодруулга, гэхдээ тэр нэг сумаар хоёр түүлай буудахаар шийдсэн. Тунхаглалыг тайлбарлах нэрийдлээр тодруулга үүнийг үгүйсгэсэн. Тэр шинэ засгийн газрын энх тайвныг хайрласан уг хэллэгүүд нь хэн нэгэнд “болж өнгөрсөн эргэлт нь Холбоотнуудын хамтын тэмцэл дэх Оросын ролийг доройтоход хүргэсэн хэмээн бодох өчүүхэн төдий ч шалтгаан” өгөх ёсгүй хэмээн шаардсан. “Харин ч эсрэгээрээ, дэлхийн дайныг шийдэмгий ялалт өөд аваачих бүхий л ард түмний хүсэл тэмүүлэл зөвхөн хүчирхэгжсэн...” Тодруулга цаашлаад ялагчид нь “ирээдүйд шинэ цуст мөргөлдөөнүүдээс сэргийлэхэд шаардлагатай тэдгээр *батлан даалтууд* болон *хориг арга хэмжээнүүдийг* олж авах арга замуудыг эрж олно” гэсэн итгэл үнэмшлийг илэрхийлсэн. Томагийн шаардлагаар оруулсан “батлан даалтууд” болон “хориг арга хэмжээнүүд”-ийн талаарх тэдгээр үгс нь дипломат харилцаан дахь, ялангуяа Франц дипломат харилцаан дахь, дээрэмчдийн хар ярианд газар нутаг таслан авах хийгээд нөхөн төлбөр тулгахаас өөр юуг ч илэрхийлээгүй. Майн Баярын өдөр Милюков Холбоотнуудын дипломатуудын заавраар бичсэн тодруулгаа Антантын засгийн газрууд руу телеграмдсан бөгөөд зөвхөн тэгснийхээ дараагаар л үүнийг Гүйцэтгэх Хороо руу, мөн түүнчлэн сонингууд руу, нэгэн зэрэг илгээсэн. Засгийн газар Хавьтлын Комиссыг уландаа гишгэсэн бөгөөд Гүйцэтгэх Хорооны тэргүүлэгчид өөрсдийгөө жирийн иргэдийн байр сууринд очсоныг олж мэдсэн. Зөвшилцөгчид тодруулга дотроос урьд нь Милюковоос сонсож байгаагүй юуг ч олоогүй байсан ч гэсэн, тэд үүнээс урьдаас тунгаан бодсон дайсагнасан үйлдлийг олж харахгүй байж чадаагүй. Тодруулга Зөвшилцөгчдийг массуудын өмнө зэвсэггүй болгосон бөгөөд Большевизм болоод империализм хоёрын хоорондох шууд сонголтыг тэднээс шаардсан. Энэ Милюковын зорилт байгаагүй гэж үү? Бүхий л зүйлс энэ нь зөвхөн үүгээр зогсоогүй гэдэгт үнэмшихэд хүргэж байна: түүний загварууд нь бүр ч хол явсан.

Аль 3-р сараас хойш, Милюков Оросын газардах хүчнээр Дарданеллыг булаан эзлэх тэр золгүй төлөвлөгөөнд амь оруулахыг бүхий л хүч чадлаараа оролдсоор байсан ба түүний үзэл бодлоор ардчиллыг газар нутгийн таслан авалтуудын эсрэг эсэргүүцэлтэй нь хамт нэгэнт гүйцэлдсэн фактын өмнө аваачих учиртай байсан энэ ажиллагааг эрч хүчтэйгээр явуулахад түүнийг ятган, Генерал Алексеевтай олон харилцан яриаг өрнүүлсэн байлаа. 4-р сарын 18-ны Милюковын тодруулга нь ардчиллын муухан хамгаалалттай эрэг дээрх параллель газардалт байсан юм. Хоёр үйл ажиллагаа нь – цэргийн хийгээд улс төрийн – бие биенээ нөхсөн бөгөөд амжилтанд хүрсэн тохиолдолд бие биенээ зөвтгөх байлаа. Ер нь бол ялагчдыг шүүмжлээд байдаггүй. Гэхдээ Милюков ялагч болох тавилангүй байсан

юм. Газардалтанд 200-300 мянган байлдагчид шаардлагатай байсан бөгөөд нэг ялихгүй зүйлийн улмаас юмс нуран унасан: цэргүүдийн татгалзалт. Тэд хувьсгалыг хамгаалахыг зөвшөөрсөн болохоос, өөрсдөө довтолхыг биш. Милюковын Дарданелл дээрх оролдлого нь талаар болсон бөгөөд энэ нь түүний цаашдын бүхий л төлөвлөгөөг нураасан. Гэхдээ тэд муугүй тооцоологдсон байсныг нь хүлээн зөвшөөрөх ёстой... тэр хэрвээ ялсан бол.

4-р сарын 17-нд дайнаас тахир дутуу бологсдын хар дарсан зүүд мэт эх оронч жагсаал Петербургт болсон: үй түмэн шархдагсад нийслэлийн цэргийн эмнэлгүүдээс хөлгүйгээр, гаргүйгээр, боолттойгоор Таврическийн Ордон руу хөдөлсөн. Алхаж чадахгүй тэдгээр хүмүүсийг ачааны машинуудаар зөөсөн. Туг далбаанууд нь дараах байдлаар уншигдаж байв: "Дайныг төгсгөл хүртэл нь." Энэ бол тэдний золиосыг хий дэмий байсан болохыг хувьсгал бүү хүлээн зөвшөөрөөсэй хэмээн хүсэх империалист дайны хүн хожуулнуудын цөхрөлийн жагсаал байлаа. Гэвч Кадет нам, эсвэл илүү зүйтэйгээр хэлэх юм бол, дараа өдрийн том цохилтондоо бэлтгэж байсан Милюков, жагсагчдын ард зогсож байсан юм.

19-ний шөнийн яаралтай хуралдаан дээр, Гүйцэтгэх Хороо урьд өдөр нь Холбоотнуудын засгийн газрууд руу илгээсэн тодруулгын талаар хэлэлцсэн. "Ганц удаа уншиж үзээд л," Станкевичийн өгүүлснээр, "энэ бол Хорооны хүлээж байсан зүйл огтхон ч биш болох нь санал нэгтгэйгээр мөн маргаангүйгээр хүлээн зөвшөөрөгдсөн." Гэхдээ тодруулгын төлөөх хариуцлагыг, Керенскийг оролцуулаад, засгийн газар нэгэн бүхлийн хувиар хүлээсэн байлаа. Тэгэхээр юун түрүүнд засгийн газрыг аврах шаардлагатай байсан юм. Церетели хэзээ ч кодлогдоогүй тодруулгын "кодыг нь тайлж," үүнээс улам л сайн сайхан зүйлсийг нээн илрүүлж эхэлсэн. Ардчиллын хүсэл тэмүүллийг засгийн газрын хүсэл тэмүүлэлтэй "бүрэн төгс давхцах"-ыг шаардах ерөнхийдөө боломжгүй гэж Скобелев гүн гүнзгийгээр учирласан. Ухаантнууд үүр цайтал өөрсдийгөө зовоосон боловч, шийдэл олж чадсангүй. Тэд өглөө тарсан ба хэдхэн цагийн дараа дахин цугларахаар болсон. Тэд цаг хугацааны бүхий л шархыг эдгээх чадварт найдаж байсан бололтой.

Дараачийн өглөө нь тодруулга хамаг сонингуудад гарч ирсэн. *Речь* болгоомжтой гэгч нь бэлтгэсэн өдөөн хатгалгын өнгө аясаар тайлбар өгсөн. Социалист хэвлэлүүд асар сэтгэл хөдлөлтэйгөөр өөрсдийгөө илэрхийлсэн. Церетели, Скобелев хоёр шиг өөрсдийгөө шөнө дөлөөрх зэвүүцлийн униараас ангижруулж дөнгөөгүй байсан *Меньшевик Рабочая Газета* Түр Засгийн Газар "ардчиллын хүсэл тэмүүлээр тохуурхсан баримт"-ыг нийтэллээ гэж бичсэн ба "үүний аймшигтай хор уршгуудаас сэргийлэх" шийдэмгий арга хэмжээнүүдийг Зөвлөлөөс шаардсан. Большевикуудын өсөн нэмэгдэх шахалт нь эдгээр үг хэллэгүүдээс маш тодорхойгоор мэдрэгдэж байлаа. Гүйцэтгэх Хороо хуралдаанд эргэж орсон – гэхдээ зөвхөн ямар ч шийдэлд хүрэх чадваргүй гэдэгтээ дахин нэг удаа үнэмшихийн тулд. Тэд "мэдээллийн зорилгоор" – үнэн хэрэгтээ, доодчуулын сэтгэл дундуур байдлын түвшинг тандаж, мөн өөрсдийнхөө тээнэгэлзэлтэнд зориулаад цаг хожих зорилгоор – Зөвлөлийн яаралтай чуулганыг зарлан хуралдуулахаар шийдсэн. Энэ хооронд, асуудлыг бүхэлд нь юу ч биш болгон хувиргах учиртай бүхий л төрлийн хавьтлын уулзалтууд товлогдсон.

Гэхдээ хос засаглалын энэ бүхий л цаг нөхцөөх зан үйлд гуравдагч хүч санамсаргүйгээр хөндлөнгөөс оролцсон. Гартаа зэвсэг барьсан массууд гудманд гарч ирсэн. Цэргүүдийн жад сэлэмнүүд дундаас уриа лоозонгууд дээрх үсэгнүүд гялтганаж байлаа: "Милюковыг зайлуул!" Бусад лоозонгууд дээр Гучков ч гэсэн төстэйгөөр заларчээ. Эдгээр зэвүүцсэн цуваанууд дундаас Майн Баяраар жагсагчдыг олж харахад хэцүү байлаа.

Аль ч нам үүн дэх санаачилгыг аваагүй гэсэн болзолт утгаар, түүхчид энэ хөдөлгөөнийг "өөрийн аясаар" гэж нэрлэдэг. Гудманд гарах шууд дуудлага хэн нэгэн Линдегээс ирсэн бөгөөд тэр ингэснээрээ хувьсгалын түүхэнд өөрийнхөө нэрийг мөнхөлсөн юм. "Шинжлэх ухаанч, математикч, философич," Линде намуудаас гадуур зогсдог байлаа – өөрийнхөө бүхий л зүрх сэтгэлээр хувьсгалын талд ба түүнийг амласан зүйлсээ биелүүлээсэй гэсэн

халуун хүсэл эрмэлзэлтэй. Милюковын тодруулга болон *Речь* дэх тайлбарууд нь түүний зэвүүг хүргэсэн. "Хэнтэй ч зөвлөлдөлдгүйгээр," түүний намтарчийн бичсэнээр, "тэр шууд хөдөлсөн... Финляндын хороон дээр очингуутаа, хороог нь дуудан хуралдуулж, бүхий л хороогоороо нэн даруй Мариинскийн Ордон руу жагсаалд гарахыг тэр санал болгосон... Линдегийн санал нь зөвшөөрөгдсөн бөгөөд үдээс хойш гурван цагийн үед Финляндцийн сүрлэг жагсаал өдсөн лоозонгуудын хамтаар Петроградын гудмуудаар жагсаж байсан." Финляндын хорооны араас, 180-р нөөцийн, Москвагийн, Павловскийн, Кексгольмскийн хорооны цэргүүд мөн Балтын тэнгисийн 2-р флотын усан цэргүүд, нийтдээ 25-30 мянган хүмүүс, бүгд зэвсгүүдийнхээ хамтаар, гарч ирсэн. Үймээн шуугиан ажилчдын районууд руу тархаж, ажил зогссон бөгөөд бүхэл бүтэн үйлдвэрүүд хороонуудын араас гудмуудад гарч ирсэн.

"Цэргүүдийн дийлэнх нь яах гэж ирснээ мэдэхгүй байсан" гэж тэднээс очоод асуучихсан юм шиг Милюков баталжээ. "Байлдагчдаас гадна бас ажилчин хөвгүүд, үүнийх нь төлөө тэдэнд 10-15 рубль төлсөн гэж чангаар (!) зарлан жагсаалд оролцож байсан." Мөнгөний эх үүсвэр ч гэсэн илэрхий: "Хоёр сайдыг (Милюков, Гучков хоёр) зайлуулах санаа шууд Германаас ирсэн." Милюков энэхүү гүн гүнзгий тайлбараа 4-р сарын тэмцлийн гал дунд биш, харин ард түмний массуудын Милюковыг үзэн ядах үзэн ядалтынх нь төлөө хэн ч өндөр хөлс төлөх шаардлагагүй болохыг нь түүнд элбэг дэлбэгээр батлан харуулсан тэр Октябрийн үйл явдлуудаас гурван жилийн дараа өгсөн.

4-р сарын жагсаалын гэнэтийн хурц байдал нь дээрээс ирж буй хууран мэхлэлтэнд өгөх массуудын хариу үйлдлийн шууд байдлаар тайлбарлагдана. "Засгийн газар энх тайвныг олж авах хүртэл бид өөрсдийгөө хамгаалах хэрэгтэй." Үүнийг урам зориггүйгээр боловч, итгэл үнэмшилтэйгээр хэлсэн. Дээгүүр хүмүүс энх тайвныг авчрахын тулд чадах бүхнээ хийж байгаа гэсэн ойлголттой байсан. Засгийн газар дээрэм тонуулуудын төлөө дайныг сунжруулахыг хүсэж байна гэж Большевикууд баталж байсан болох нь үнэн. Гэхдээ энэ боломжтой юм гэж үү? Тэгээд Керенский? Бид Зөвлөлийн удирдагчдыг 2-р сараас хойш мэдэх болсон. Хуаранд бидэн дээр хамгийн эхлээд ирсэн нь тэд байсан. Тэд энх тайвны төлөө байгаа. Тэгээд ч Ленин шууд Берлинээс хүрэлцэн ирсэн, харин Церетели албадан хөдөлмөрлүүлэхэд хоригдож байсан. Бид тэвчээртэй байх шаардлагатай... Энэ хооронд, дэвшилтэт үйлдвэрүүд хийгээд хороонууд энх тайвны бодлогын Большевик уриануудыг улам бүр баттайгаар баримталж эхэлсэн байлаа: нууц гэрээ хэлэлцээрүүдийг нийтлэх; Антантын эзлэн түрэмгийллийн төлөвлөгөөнүүдээс салах; бүхий л дайтагч орнуудад нэн даруй энх тайвныг тогтоохыг ил тодоор санал болгох. 4-р сарын 18-ны тодруулга эдгээр ярвигтай хийгээд тээнэгэлзсэн зан төлвүүд дээр унасан юм. Яаж ийм байж болох юм бэ? Дээгүүр хүмүүс тэгэхээр энх тайвны төлөө биш, харин хуучин дайны зорилтуудын төлөө байгаа хэрэг үү? Бидний бүхий л тэвчээр хийгээд хүлээлт хий дэмий байсан юм гэж үү? Зайлуул!.. Гэхдээ хэнийг зайлуулна гэж? Большевикуудын зөв байж болох уу? Хаанаас даа. Гэхдээ энэ тодруулга юу болж таарч байна аа? Тэгэхээр, хэн нэгэн бидний арьсыг Царийн холбоотнуудад зарсаар л байгаа хэрэг үү? Кадетуудын хийгээд Зөвшилцөгчдийн хэвлэлүүдийн энгийн харьцуулалтаас, Милюков, олон нийтийн итгэл найдвараас урван, Ллойд Жорж, Рибо хоёртой нийлж байлдан дагууллын бодлого явуулахаар зэхэж байсан нь харагдаж байв. Тэгээд Керенский Константинополь дээрх оролдлого бол Милюковын "хувийн үзэл бодол" хэмээн зарласан шүү дээ. Уг хөдөлгөөн ингэж дэгдсэн юм.

Гэхдээ энэ нь нэгэн жигд байгаагүй. Хөдөлгөөн тэгтлээ хурцаар ба тэгтлээ гэнэт тархсан учраас, хувьсгалчид дундах зарим нэг бодлогогүй элементүүд түүний хэмжээ болон улс төрийн боловсронгуй байдлыг нь хэт өндрөөр үнэлсэн. Большевикууд нэгжүүдэд болоод үйлдвэрүүдэд эрч хүчтэй ажлыг эхлүүлсэн. Тэд хөдөлгөөний нэгэн төрлийн наад захын хөтөлбөр болох "Милюковыг зайлуулах" шаардлагыг Түр Засгийн Газрыг нэгэн бүхлийн хувиар эсэргүүцсэн уриануудаар нөхсөн бөгөөд ондоо элементүүд нь үүнийг өөр өөрөөр ойлгосон: зарим нь суртал ухуулгын уриа гэж, бусад нь тухайн өдрийн үүрэг даалгавар

гэж. Зэвсэглэсэн цэргүүд хийгээд усан цэргүүдийн гудманд барьж гарсан “Түр Засгийн Газрыг зайлуул!” гэсэн уриа нь жагсаал дотор гарцаагүйгээр зэвсэгт бослогын урсгалыг нэвртүүлсэн. Ихээхэн тооны ажилчид хийгээд цэргүүд Түр Засгийн Газрыг газар дээр нь сэгсчээд хаячихад дургүй байгаагүй. Тэд Мариинскийн Ордон руу орж, гарах гарцуудыг нь бүсэлж, сайдуудыг баривчлах оролдлогыг хийсэн. Тэднийг авруулахаар Скобелевыг илгээсэн бөгөөд Мариинскийн Ордон эзгүй байж таарсан учраас, тэр өөрийн даалгавраа бүр ч амжилттайгаар биелүүлсэн юм.

Гучковын өвчнөөс болоод засгийн газар тэр өдөр түүний хувийн орон сууцанд хуралдаж байлаа. Гэхдээ сайдуудыг баривчилгаанаас аварсан нь уг тохиолдол байгаагүй; тэднийг ноцтойгоор заналхийлсэн юм байхгүй. Дайныг сунжруулагчидтай хийх тэмцлийн төлөө гудманд гарч ирсэн тэр 25-30 мянган цэргүүдийн арми Ханхүү Львовоор толгойлуулсан засгийн газраас хавьгүй бат бөх засгийн газрыг түлхээд унагаачихад элбэг хангалттай байлаа. Гэхдээ жагсагчид уг зорилтыг урдаа тавиагүй. Үнэн хэрэгтээ тэд ердөө л, эдгээр дээгүүр ноёдыг Константинополийн төлөө шүдээ хурцлахыг нь болиулж, тэгэх хэрэгтэй байсантайгаа адилаар энх тайвны асуудал дээр ажиллуулж эхлүүлэх гэсэндээ, цонх руу өөрсдийнхөө нударгануудыг сэгсчихийг хүссэн. Ингэснээрээ, цэргүүд Милюковын эсрэг Керенский, Церетели хоёрт тусална хэмээн найдсан юм.

Генерал Корнилов засгийн газрын хурал дээр ирж, өрнөж буй зэвсэгт жагсаалын талаар тайлагнасан бөгөөд Петроградын цэргийн дүүргийн байлдагчдын командлагчийн хувиар түүний мэдэлд үймээн самууныг хуягласан нударгаар нухчин дарахад хангалттай хүчин байгаа болохыг зарлажээ: тэр зөвхөн тушаалыг л хүлээж байлаа. Тохиолдлоор засгийн газрын хурал дээр байж таарсан Колчак хожим нь, цаазлуулахынхаа урьдах шүүх хурал дээр, Ханхүү Львов, Керенский хоёр жагсагчдыг цэргийн хүчээр номхотгох оролдлогыг эсэргүүцсэн болохыг өгүүлсэн. Милюков өөрийгөө шүүд илэрхийлээгүй ч, ноёд сайдууд, мэдээж хэрэг, хүссэнээрээ учирлаж болох ч, энэ тэднийг шоронд очихыг нь болиулахгүй гэж хэлэн нөхцөл байдлыг дүгнэжээ. Корнилов Кадет төвтэй тохиролцсоны үндсэн дээр үйл ажиллагаа явуулж байсан гэдэгт ямар ч эргэлзээ байхгүй.

Зөвшилцлийн удирдагчдад цэрэг-жагсагчдыг Мариинскийн Ордны урд талын талбайгаас холдуулж, тэр ч байтугай тэднийг хуаран руу нь буцаахад ятгахад ямар нэгэн бэрхшээл тулгараагүй. Гэсэн хэдий ч, хотыг халгиаж цалгиасан тэр үймээн шуугиан эргүүд рүү нь ширгээгүй. Хүмүүс бөөгнөрч, уулзалт цуглаанууд болж, тэд уулзварууд дээр маргалдаж, трамвайнуудад тэд Милюковыг дэмжигчид хийгээд Милюковын дайснуудад хуваагдсан. Невскийд хийгээд түүнтэй залгалдаа гудмуудад нь хөрөнгөтөн илтгэгчид аугаа эх оронч Милюковыг түлхэн унагаахаар Германаас илгээгдсэн Лениний эсрэг ухуулга явуулсан. Захын дүүргүүд болон ажилчдын районуудад Большевикууд тодруулгын хийгээд үүнийг зохиогчийн эсрэг төрсөн зэвүүцлийг бүхэлд нь засгийн газрын эсрэг болгон өргөтгөхийг оролдсон.

Үдшийн долоон цагт Зөвлөлийн чуулган цугларсан. Удирдагчид нь оргилуун түгшүүрээр дагжин байсан тэр сонсогчдод юу хэлэх болохоо мэдээгүй. Чуулганы дараа Түр Засгийн Газартай уулзалт хийнэ гэж Чхейдзе тэдэнд ихэд дэлгэрэнгүйгээр тайлбарласан. Чернов тэднийг иргэний дайны дөхөн ирэлтээр айлгах гэж үзсэн. Фёдоров, металлын ажилчин, Большевик Төв Хорооны гишүүн иргэний дайн аль хэдийн энд ирсэн гэдгийг, Зөвлөлийн хийх хэрэгтэй зүйл бол үүнд найдан эрх мэдлийг гартаа авах хэмээн хариулсан. “Эдгээр нь шинэ бас тухайн үед тун аймаар үгс байсан,” Сухановын бичсэнээр, “тэд давамгайлж байсан зан төлвүүдийн яг төвийг нь хөндсөн бөгөөд энэ удаа Большевикуудын Зөвлөлд өмнө нь хэзээ ч хүлээн авч байгаагүй, мөн үүнээс хойш удаан хугацааны туршид хүлээн авахгүй, тиймэрхүү хариуг хүлээн авсан.”

Гэсэн хэдий ч, чуулган дээрх онцлох үйл явдал нь Керенскийн таалалд багтсан либерал

социалист Станкевичийн санаанд оромгүй илтгэл байлаа. “Нөхөд өө,” түүний асууснаар, “бид ер нь яагаад ямар нэгэн ‘арга хэмжээ’ авах хэрэгтэй гэж? Хэний эсрэг хүч хэрэглэх юм? Бүхий л хүч бол та нар хийгээд та нарын ард зогсох тэр массууд... Тийшээ хар даа! Одоо долоон цаг болоход таван минут дутуу байна. (Станкевич гараа ханын цагны зүг сунгасан бөгөөд танхим тэр чигээрээ тэр зүг өөд эргэв.) Түр Засгийн Газар гэж байхгүй, тэр огцорсон гэж шийд. Бид үүнийг утсаар дамжуулъя. Тэгээд таван минутын дотор тэр эрх мэдлээ хүлээлгэн өгөх болно. Яах гэж хүчирхийлэл, жагсаал цуглаан болон иргэний дайны талаар ингэж ярина вэ?” Танхим дотор – нижигнэсэн алга ташилт, баяр хөөртэй хашгираан. Илтгэгч оршин буй нөхцөл байдлаас гарах туйлын гаргалгаагаар Зөвлөлийг айлгахыг хүссэн боловч, тэр илтгэлийнхээ үр нөлөөгөөр өөрийгөө айлгажээ. Зөвлөлийн хүчний талаарх тэр санамсаргүй үнэн нь чуулганыг, гол хийдэг юм нь Зөвлөлийг аливаа шийдвэрт хүрэхээс сэргийлэх байсан, тэр удирдагчдынх нь өрөвдөлтэй цаг нөхцөөлтөөс дээш гарган өргөсөн юм. “Хэн засгийн газрын байрыг эзлэх юм бэ?” хэмээн илтгэгчдийн нэг нь алга ташилтанд хариулсан. “Бид үү? Гэхдээ бидний гар салгалж байна...” Энэ нь Зөвшилцөгчдийн ижилгүй дүрслэл байлаа: салгалсан гартай ихэмсэг удирдагчид.

Ерөнхий Сайд Львов, Станкевичийг нөгөө талаас нь нөхөх гэсэн гэлтэй, дараачийн өдөр нь дараах мэдэгдлийг хийсэн: “Одоог хүртэл Түр Засгийн Газар нь Зөвлөлийн удирдагч байгууллагаас тогтвортой дэмжлэг хүлээн авсаар ирсэн. Сүүлчийн хоёр долоо хоногийн туршид... засгийн газар нь сэрдлэг дор байлаа. Эдгээр нөхцлүүдэд... Түр Засгийн Газар огцорсон нь дээр байх болно.” Хоёрдугаар сарын Оросын жинхэнэ тогтолцоо нь ямархуу байсан болохыг бид дахин нэг удаа харж байна!

Гүйцэтгэх Хорооны Түр Засгийн Газартай уулзсан уулзалт Мариинскийн Ордонд болсон. Ханхүү Львов нээлтийн илтгэлдээ, социалист тойргуудын засгийн газрын эсрэг явуулсан кампанит ажлын талаар гомдоллосон бөгөөд хагас тунирхаж, хагас заналхийлэн огцрох талаар ярьсан. Сайд нар, хуримтлалд нь өөрсдийн хамаг хүч чадлаараа тус дэм болсон, тэдгээр хүндрэлүүдийг ээлж дараалан дүрсэлсэн. Милюков, энэ бүх хавьтлын дэмийрэл рүү нуруугаа эргүүлээд, Кадет жагсагчдын өмнө тагтан дээрээс үг хэлсэн. “Милюковог зайлуул!” гэх сийлбэртэй тэдгээр лоозонгуудыг хараад... би Милюковын төлөө айгаагүй. Би Оросын төлөө айсан!” Талбай дээр цугларсан олонд хандан сайд Милюковын хэлсэн даруухан үгсийг түүхч Милюков ийн дамжуулсан байна. Церетели засгийн газраас шинэ тодруулга шаардсан. Чернов гайхалтай гарцыг олжээ: тэр Милюковог Боловсролын Яам руу явахыг санал болгосон. Константинополийн талаар газарзүйн хичээлийн сэдэв ямар ч байсан дипломат харилцаан дахь ижил сэдвээс арай аюулгүй. Гэсэн хэдий ч, Милюков шинжлэх ухаанд эргэн орохоос ч, шинэ тодруулга бичихээс ч эрс татгалзсан. Зөвлөлийн удирдагчдыг нэг их ятгаад байх шаардлага байгаагүй ба хуучин тодруулгын “тайлбар”-т тайтгарахаар болсон. Худал хуурмагийг нь ардчилалжуулалтаар сайтар тослох хэрэгтэй хэдхэн үг хэллэгийг олох л үлдээд байсан бөгөөд нөхцөл байдал аврагдсанд тооцогдож болохоор байлаа – мөн үүний хамтаар Милюковын сайдын суудал.

Гэхдээ тайван амгалан байна гэж байдаггүй гуравдагч хүч нь тайтгарахыг хүсээгүй. 4-р сарын 21 нь хөдөлгөөний өчигдрийнхөөс ч хүчирхэг шинэ давалгааг авчирсан. Өнөөдөр Большевикуудын Петроградын Хороо жагсаал цуглаанд уриалсан. Меньшевикууд болон Эсерүүдийн сөрөг ухуулгыг үл харгалзан, ажилчдын үлэмж массууд Выборг талаас, мөн дараа нь өөр районуудаас, төв рүү хөдөлсөн. Гүйцэтгэх Хороо Чхейдзегээр удирдуулсан хамгийн эрх мэдэл бүхий тайтгаруулагчдаа жагсагчидтай уулзуулахаар илгээсэн. Гэхдээ ажилчид өөрсдийнхөө үгийг хэлэхээр баттайгаар шийдсэн байв – тэгээд тэдэнд хэлэх үг байсан. Нэгэн алдартай либерал сэтгүүлч *Речь*-д Невский дээрх ажилчдын уг жагсаалыг дүрсэлжээ: “Урд нь зуу орчим зэвсэглэсэн хүмүүс; тэдний ардаас зэвсэггүй эрэгтэйчүүд хийгээд эмэгтэйчүүдийн дэг журамтай эгнээнүүд – мянга мянган хүмүүс. Хоёр талын аль алинд нь амьд гинжнүүд. Дуунууд. Тэдний царайнууд нь намайг цочирдуулсан. Уг мянга мянгууд бүгд нэгэн ижил царайтай байсан: анхны Христийн шашинтнуудын улангассан

царай. Хөдөлшгүй, аллагад, эрүү шүүлтэнд хийгээд үхэлд өршөөл энэрэлгүйгээр бэлэн.” Либерал сэтгүүлч нь ажилчдын хувьсгалын нүдэн доторхыг харсан ба түүний төвлөрсөн зүрх зоригийг нь нэгэн мөчийн туршид мэдэрчээ. Эдгээр ажилчид Людендорфод өдрийн 15 рублиэр хөлслөгдсөн Милюковын ажилчин хөвгүүдтэй хичнээн төсгүй харагдана вэ!

Хэдийгээр тэдний олонхи нь энэ асуудлын талаар аль хэдийн нухацтайгаар бодож үзсэн гэж бид тааварлах боломжтой бөгөөд зарим нь бүр өнөөдөр хүртэл жагсаалыг олонхийн зан төлвийн хил хязгаараас хол давуулахад бэлэн байсан боловч, өнөөдөр, өчигдрийн л адилаар, жагсагчид засгийн газрыг түлхэн унагаахаар гарч ирээгүй. Чхейдзе жагсаалыг хойшоо эргээд, районууд руугаа явахыг санал болгосон. Гэхдээ удирдагчид нь ажилчид өөрсдөө юу хийхээ мэдэж байна хэмээн ширүүнээр хариулсан. Энэ бол шинэ нот байлаа – мөн Чхейдзе дараачийн хэдэн долоо хоногийн туршид үүнд дасах шаардлагатай болох болно.

Зөвшилцөгчид учирлан ятгаж бас унтрааж байх хооронд, Кадетууд уриалан дуудаж бас дэвүүрдэж байв. Корнилов өчигдөр нь галт зэвсэг хэрэглэх зөвшөөрлийг хүлээн аваагүй болохыг үл харгалзан, тэр өөрийнхөө төлөвлөгөөг орхиогүй төдийгүй, харин эсрэгээрээ, яг өнөөдөр өглөөнөөс хойш жагсагчдыг морин цэрэг хийгээд их буугаар эсэргүүцэх арга хэмжээнүүдийг авч байлаа. Генералын эр зоригт баттайгаар найдан Кадетууд, асуудлыг шийдвэрлэх мөргөлдөөнд хүргэх илэрхий санаархалтайгаар, дэмжигчдээ тусгай ухуулах хуудсаар гудманд дуудсан. Дарданеллын эрэг дээр амжилттайгаар газардаж чадаагүй ч, Милюков, урдаа Корнилов гэсэн манлай харуултайгаар, харин ардаа Антанта гэсэн хүнд нөөцийн нэгжтэйгээр, өөрийнхөө довтолгоог үргэлжлүүлсэн. Зөвлөлийн ар хударгаар нь илгээсэн тодруулга мөн *Речь* дэх тэргүүн нийтлэл хоёр нь Хоёрдугаар сарын хувьсгалын либерал канцлерын илгээж буй Эмс Телеграмын [1] ролийг гүйцэтгэж өгөх учиртай зүйл байсан юм. “Оросын хийгээд түүний эрх чөлөөний төлөө байгаа хүн болгон Түр Засгийн Газрыг тойрч нэгдээд, түүнийг дэмжих хэрэгтэй.” Нэн даруй энх тайвныг тогтоох явдлыг дэмжигчдийн эсрэг тэмцэлд бүхий л сайн иргэдийг гудманд гарахыг урин дуудсан Кадет Төв Хорооны уриалга нь ийнхүү уншигдаж байлаа.

Невский, хөрөнгөтний гол артери, бат бөх Кадет уулзалт цуглаан болон хувирсан. Кадет Төв Хорооны гишүүдээр толгойлуулсан мэдэгдэхүйц жагсаал нь Мариинскийн Ордон руу жагсаалд гарсан. Цехээс саяхан гарч ирсэн цоо шинэ лоозонгууд хаа сайгүй харагдана: “Түр Засгийн Газарт бүрэн дүүрэн итгэл олго!” “Милюков мандтугай!” Сайдууд нь төрсөн өдрийн эзэд шиг харагдаж байв: тэдэнд ч гэсэн өөрсдийн “ард түмэн” гэж байгаа шүү – тэгээд Зөвлөлийн элч нар нь хувьсгалт уулзалт цуглаануудыг тарааж, ажилчдын болоод цэргүүдийн жагсаалуудыг хотын төвөөс захын дүүргүүд рүү эргүүлж, тэгээд хуарангууд болон үйлдвэрүүдийг үгээ хэлэхээс нь барьж хорин, тэдэнд туслахын тулд чадах бүхнээ л хийж байсан хойно, энэ нь бүр анзаарагдахуйц байлаа. Засгийн газрын хамгаалалтын туг далбаан дор хувьсгалын эсрэг хүчнүүдийн анхны ил тод мөн өргөн дэлгэр дайчилгаа өрнөсөн юм. Хотын төвд зэвсэглэсэн офицерууд, юнкерууд болон оюутнуудыг суулгасан ачааны машинууд гарч ирсэн. Гэгээн Георгийн хүлэг баатруудыг илгээсэн. “Алтан идэр залуус” Невский дээр элэглэсэн шүүх хурал зохион байгуулсан бөгөөд тэд Ленинистууд ба “Германы туршуулууд”-ын оршин тогтнолыг газар дээр нь тогтоосон. Мөргөлдөөнүүд ч, хохирогчид ч байлаа. Анхны цуст мөргөлдөөн нь, тайланд бичсэний дагуу, ажилчдаас Түр Засгийн Газрын эсрэг уриа лоозонг нь шүүрч авах гэсэн офицеруудын оролдлогоор эхэлжээ. Мөргөлдөөнүүд улам догширч, буудлагууд хоорондоо солилцогдсон бөгөөд энэ нь үдээс хойш алдад бараг л тасралтгүй болсон. Яг хэн мөн яах гэж буудаад байсныг нь хэн ч мэдээгүй. Гэвч энэ эмх замбараагүй, хагас хорлонтой, хагас сандарсан буудлагын улмаас хүмүүс хохироод эхэлчихсэн байлаа. Температур улангассан халуунд хүрсэн.

Үгүй, тэр өдөр нь үндэсний эв нэгдлийн жагсаалтай өчүүхэн төдий ч адилхан байгаагүй. Хоёр ертөнц нүүр тулгаран зогссон. Ажилчид хийгээд цэргүүдийн эсрэг Кадет намынхны

гудманд дуудсан эх оронч цуваанууд нь гагцхүү хүн амын хөрөнгөтөн давхаргуудаас, офицеруудаас, албан тушаалтнуудаас, сэхээтнүүдээс тогтож байлаа. Хоёр хүн урсгал – нэг нь Константинополийн төлөө, нөгөө нь энх тайвны төлөө – хотын өөр өөр хэсгүүдээс гарч ирсэн ба нийгмийн найрлагын хувьд өөр өөр, гадаад төрхийн хувьд бие биентэйгээ өчүүхэн төдий ч төсгүй, лоозонгууд дээрээ дайсагнасан сийлбэрүүдтэй, тэд хоорондоо мөргөлдөхдөө нударга, шийдэм, тэр ч байтугай галт зэвсэг ашигласан юм.

Корнилов ордны талбай руу их буунууд хөдөлгөж байна гэсэн гэнэтийн мэдээ Гүйцэтгэх Хороонд хүрсэн. Дүүргийн командлагчийн бие даасан санаачилга уу? Үгүй, Корниловын зан чанар хийгээд цаашдын карьер нь тэр эрэлхэг генералыг хэн нэгэн үргэлж хамраар нь дөрлөөд чирч байсныг гэрчилнэ – энэ удаа бол Кадет удирдагчдын биелүүлсэн ажил үүрэг. Зөвхөн Корниловын хөндлөнгийн оролцоонд найдсан учраас, мөн уг хөндлөнгийн оролцоог шаардлагатай болгохын тулд, тэд өөрсдийн массуудаа гудманд дуудсан хэрэг. Залуухан түүхчдийн нэг нь цэргийн сургуулиудыг ордны талбай руу татан гаргах гэсэн Корниловын оролдлого нь Мариинскийн Ордныг дайсагнасан олноос хамгаалах жинхэнэ эсвэл төсөөллийн хэрэгцээ тулгарсан тэр мөчтэй биш, харин Кадет жагсаалын хамгийн өндөрт мандалтын мөчтэй давхацсан болохыг зүйтэйгээр тэмдэглэжээ.

Гэсэн хэдий ч, Милюков-Корнилов төлөвлөгөө нуран унасан – мөн тун гутамшигтайгаар. Гүйцэтгэх Хорооны удирдагчид хичнээн гэнэн байлаа ч, энэ нь тэдний толгойны талаарх асуудал гэдгийг ойлгохгүй байж чадахгүй. Невский дээрх цуст мөргөлдөөнүүдийн тухай анхны мэдээ ирэхээс ч өмнө, Гүйцэтгэх Хороо Петербургийн хийгээд түүний ойр хавийн бүхий л цэргийн нэгжүүдэд телеграфан зааварчилгааг явуулчихсан байлаа: нэг ширхэг ч нэгжийг Зөвлөлийн зөвшөөрөлгүйгээр нийслэлийн гудмууд руу илгээхгүй байх. Одоо, Корниловын санаархлууд нь илэрхий болох үед, Гүйцэтгэх Хороо, өөрийн бүхий л албан ёсны тунхаглалуудаа зөрчин, цэргүүдийг нэн даруй буцаахыг командлагчаас шаардсан төдийгүй, мөн аль хэдийн гараад ирчихсэн байгаа цэргүүдийг Зөвлөлийн нэрийн өмнөөс буцаах үүргийг Скобелев, Филипповский хоёрт даалгаснаараа, хоёр гараа хоёуланг нь залууран дээр тавьсан. “Гүйцэтгэх Хорооны дуудлагагүйгээр эдгээр түгшүүрт өдрүүдэд битгий гартаа зэвсэг барин гудманд гарч ир. *Та нарыг захирах эрх гагцхүү Гүйцэтгэх Хороонд л байгаа.*” Үүнээс хойш, цэргүүдийг явуулах бүхий л тушаал нь, хэвшил болсон ёсорхлуудаас гадна, Зөвлөлийн албан бланкан дээр хэвлэгдэж, уг зорилгоор тусгай эрх олгосон хоёроос багагүй хүний нэмэлт гарын үсэг зурагдсан байх шаардлагатай болсон. Корниловын үйлдлийг Зөвлөл эс хувьсгалын талаас иргэний дайныг эхлүүлэх гэсэн оролдлого хэмээн эргэлзээгүйгээр ойлгосон мэт санагдсан. Гэхдээ хэдийгээр өөрийнхөө тушаалаар дүүргийн командлалыг юу ч биш болгон хувиргасан боловч, Гүйцэтгэх Хороо Корниловыг өөрийг нь зайлуулах талаар бодоо ч үгүй: засгийн газрын давуу эрхүүдэд яахан халдаж болох билээ? Тэдний “гар нь салгалж” байгаа шүү дээ. Өвчтөн дэрнүүд хийгээд хүйтэн жингүүдэд ороогдсон байдаг шиг залуу дэглэм нь үлгэрүүдэд ороогдсон байсан юм. Хүчний харьцааны өнцгөөс харах аваас, цэргийн нэгжүүдээр зогсохгүй, бас офицеруудын сургуулиуд, Чхейдзегийн тушаалыг хүлээн авахаасаа ч өмнө, Зөвлөлийн зөвшөөрөлгүйгээр гарч ирэхээс татгалзсан нь хамгийн сургамжтай. Кадетуудын урьдаас хараагүй ар араасаа цуварсан эдгээр таагүй явдлууд нь Оросын хөрөнгөтнүүд үндэсний хувьсгалын цагийг хүртэл үндэстний эсрэг анги давхарга байсаар ирсний зайлшгүй хор уршгууд нь юм – үүнийг хос засаглалаар хэсэг хугацаанд халхалж болно, гэхдээ үүнийг залруулах боломжгүй.

4-р сарын хямрал нь юу ч биш болон хувирч байсан мэт харагдахаар байлаа. Гүйцэтгэх Хороо массуудыг хос засаглалын хил хязгаар дотор үлдээж дөнгөсөн. Талархал дүүрэн засгийн газар нь өөрийнхөө талаас, “батлан даалтууд” хийгээд “хориг арга хэмжээнүүд” гэдгээр олон улсын шүүх, зэвсэгжилтэнд тавих хязгаарлалт зэрэг гайхашмигтай сайхан зүйлсийг ойлгох хэрэгтэй болохыг тайлбарласан. Гүйцэтгэх Хороо эдгээр нэр томьёоны буултуудыг өлгөж авахаар яаравчилсан бөгөөд 19-ийн эсрэг 34-ийн олонхиор асуудлыг

шийдэгдсэн хэмээн зарласан. Өөрийн түгшсэн жирийн гишүүдээ тайвшруулахын тулд, олонхи мөн дараах тогтоолуудыг гаргасан: Түр Засгийн Газрын үйл ажиллагаанд тавих хяналтаа чангалах; Гүйцэтгэх Хороонд урьдчилан мэдэгдэлгүйгээр ямар нэгэн чухал улс төрийн алхам авахгүй байх; дипломат төлөөлөгчдийн бие бүрэлдэхүүнийг радикалаар өөрчлөх. Бодит байдал дээр оршиж байсан хос засаглалыг ийн үндсэн хуулийн эрхзүйн хэл рүү орчуулсан. Гэхдээ энэ нь юмсын мөн чанарт ямарваа нэг өөрчлөлт оруулаагүй. Зүүний жигүүр нь зөвшилцөгч олонхиос Милюковын огцролтыг ч авч чадаагүй. Бүхий л зүйлс урьдын адилаар үлдэх ёстой. Түр Засгийн Газрын цаана, Гүйцэтгэх Хорооны хүрч зүрхлээгүй, хавьгүй илүү үр нөлөөтэй Антантын хяналт сүндэрлэж байсан юм.

21-ний үдэш Петроградын Зөвлөл балансаа нэгтгэж байлаа. Церетели 3-р сарын 27-ны тунхаглалын бүхий л худлаа тайлбарлалтуудад цэг тавьсан мэргэн удирдлагын шинэхэн ялалтын тухай тайлагнасан. Каменев Большевикуудын нэрийн өмнөөс цэвэр Зөвлөлийн засгийн газрыг байгуулахыг санал болгосон. Коллонтай, дайны цагт Меньшевикуудээс Большевикууд дээр ирсэн алдартай хувьсгалч, Петроградын хийгээд түүний ойр хавийн бүхий л дүүргүүдэд энэ эсвэл тэр Түр Засгийн Газрын хүсүүштэй байдлын талаар санал асуулга явуулахыг санал болгосон. Гэхдээ эдгээр саналууд Зөвлөлийн ухамсарт бараг л огт нэвтэрч ороогүй: асуудал шийдэгдсэн юм шиг санагдсан. Гүйцэтгэх Хорооны сэтгэл амраам тогтоол нь 13-ын эсрэг үлэмж олонхиор батлагдсан. Большевик төлөөлөгчдийн олонхи нь заводуудаа, гудмуудад, жагсаал цуглаанууд дээр хэвээрээ байсан болох нь үнэн. Гэхдээ юутай ч Зөвлөлийн үндсэн массаас Большевикуудын зүг хийсэн ямар нэгэн шилжилт байгаагүй гэдэг нь маргаангүй.

Зөвлөл хүн болгоныг хоёр өдрийн туршид гудманд ямар нэгэн жагсаал цуглаан хийхгүй байхыг тушаасан. Энэ тогтоолыг бүгд санал нэгтгэйгээр баталсан. Бүгдээрээ уг шийдвэрт захирагдана гэдэгт ерөөсөө хэн ч эргэлзээгүй. Тэгээд үнэхээр л: ажилчид ч, цэргүүд ч, хөрөнгөтөн залуус ч, Выборг тал ч, Невскийн өргөн чөлөө ч, хэн ч Зөвлөлийн тушаалыг зөрчиж зүрхлээгүй. Ямар нэгэн албадсан арга хэмжээгүйгээр амар амгалан байдлыг олж авсан. Зөвлөл өөрийгөө нөхцөл байдлын эзэн хэмээн мэдрэхэд л, тэр бодит байдал дээр тийм болох байлаа.

Энэ хооронд, Милюковыг, заримдаа Түр Засгийн газрыг тэр чигт нь, нэн даруй огцрохыг шаардсан олон арван үйлдвэрүүд хийгээд хороонуудын тогтоолууд зүүний сонингуудын редакциуд руу цутгасан. Тэгээд донсолсон нь зөвхөн Петроград ганцаараа ч байсан юм биш. Москвад ч гэсэн ажилчид цехүүдээ, цэргүүд хуарангуудаа орхиж гаран, гудмуудыг догшин эсэргүүцлүүдээр дүүргэсэн. Дараачийн хэдэн өдрүүдэд, арав арван бүс нутгийн Зөвлөлүүдээс, Милюковын бодлогыг эсэргүүцсэн телеграмууд, Зөвлөлийг бүрэн дүүрэн дэмжих амлалтын хамтаар, Гүйцэтгэх Хороо руу цутгасан. Ижилхэн дуу хоолойнууд мөн фронтоос ирсэн. Гэхдээ бүхий л зүйлс урьдын адилаар үлдэх ёстой.

"4-р сарын 21-ний туршид," Милюковын хожим нь мэдэгдсэнээр, "засгийн газарт талтай зан төлөв ахиад гудмуудад давамгайлсан." Ажилчид болон цэргүүдийн ихэнх нь гэр гэрлүүгээ явцгаасны дараа тагтан дээрээс харах боломжтой байсан тэдгээр гудмууд түүний санаанд байгаа нь илэрхий. Үнэндээ засгийн газар нь нүв нүцгэн болж таарсан. Түүний хойно ноцтой хүч байгаагүй. Бид үүнийг саяхан Станкевичаас хийгээд Ханхүү Львовоос өөрөөс нь сонссон. Босогчдыг номхотгоход хангалттай хүч түүнд байгаа гэх Корниловын баталгаанууд нь юуг илтгэсэн юм бэ? Хүндэт генералын хэт хөнгөмсөг байдлаас өөр юуг ч биш. Хуйвалдагч Корнилов оршин тогтнодоггүй армийг Петроградын эсрэг хөдөлгөх тэр 8-р сард уг хөнгөмсөг байдал хөгжил цэцэглэлтийнхээ оргилд хүрэх болно. Асуудал нь Корнилов цэргийн нэгжүүдийг тэдний командлагч бие бүрэлдэхүүнээр нь дүгнэхийг оролдсоор л байсанд байгаа юм. Офицерууд, тэдний олонхи нь, маргаангүйгээр түүнтэй санаа нэг байсан, ө.х., тэд, Түр Засгийн Газрыг хамгаалах нэрийдлийн дор, Зөвлөлийн хавиргануудыг хугачиж хаяхад бэлэн байсан. Цэргүүд Зөвлөлийн төлөө зогсож байсан

бөгөөд тэд зан төлвийн хувьд Зөвлөлтэй харьцуулшгүй хол зүүнд байсан. Гэхдээ Зөвлөл нь өөрөө Түр Засгийн Газрын төлөө зогсож байсан тэр хэмжээгээр, Корнилов реакцийн офицеруудаар толгойлуулсан Зөвлөлийн цэргүүдийг Түр Засгийн Газрын хамгаалалтанд зориулан гаргаж ирэх боломжтой болж таарсан. Хос засаглалын дэглэмийн ачаар, бүгд бие биентэйгээ нуугдаж тоглож байлаа. Гэсэн хэдий ч, Зөвлөлийн удирдагчид цэргүүдэд хуарангаа орхиж гарахгүй байх тушаал өгч амжаагүй шахам байхад, Корнилов нь бүхий л Түр Засгийн Газрын хамтаар агаарт санжганасан юм.

Тэгээд юутай ч засгийн газар нурж унаагүй. Дайралтыг хийсэн массууд үүнийгээ эцсийг нь хүртэл гүйцэлдүүлэхэд бүхэлдээ бэлэн биш байсан. Зөвшилцлийн удирдагчид ийнхүү Хоёрдугаар сарын дэглэмийг байсан байр луу нь эргүүлэн авчрахыг оролдох боломжтой хэвээр байлаа. Гүйцэтгэх Хороо нь “хуулийн дагуух” эрх мэдэлтнүүдийн эсрэг ил тодоор армид гар хүрэхээс өөр аргагүй болсон гэдгийг мартчихсан, эсвэл бусдыг мартуулахыг хүссэн, Зөвлөлийн *Известия*-гийн 4-р сарын 22-нд гомдоллосноор: “Зөвлөл өөрийнхөө гарт эрх мэдлийг шүүрч авахыг хүсээгүй. Гэсэн хэдий ч, Зөвлөлийг дэмжигчдийн гартаа барьсан олон туг далбаанууд дээр засгийн газрын түлхэн унагаалтыг бас Зөвлөлд бүхий л эрх мэдлийг шилжүүлэхийг шаардсан сийлбэрүүд байсан...” Ажилчид хийгээд цэргүүд Зөвшилцөгчдийг эрх мэдэлд уруу татахыг хүссэн нь, ө.х., эдгээр ноёдуудыг эрх мэдлийг хувьсгалт зорилгоор ашиглах чадалтай гэж ноцтойгоор төсөөлсөн нь, үнэхээр цухалдаж үхмээр хэрэг биш гэж үү?

Үгүй, Эсерүүд болон Меньшевикууд эрх мэдлийг хүсээгүй. Зөвлөлүүдэд засгийн эрхийг шилжүүлэхийг шаардсан Большевик тогтоол, бидний харснаар, Петроградын Зөвлөлд ялихгүй тооны саналыг цуглуулсан. 4-р сарын 22-нд Большевикуудын нэвтрүүлсэн Түр Засгийн Газарт итгэл үзүүлэхгүй байх тогтоол нь Москвад олон зуу дундаас ердөө л 74 саналыг цуглуулсан. Хельсингфорсын Зөвлөл, өөр дэх Эсерүүд болон Меньшевикуудийн давамгайлыг үл харгалзан, яг тэр өдөр, “империалист Түр Засгийн Газар”-ыг устгахад Петроградын Зөвлөлд өөрийнхөө зэвсэглэсэн туслалцааг санал болгосон, тухайн цагтаа ер бусын зоримогт тооцогдох тогтоолыг гаргасан болох нь үнэн. Гэхдээ усан цэргүүдээс ирэх шууд шахалтын дор баталсан уг тогтоол нь онцлолт байсан юм. Өчигдөрхөн л Түр Засгийн Газрын эсрэг бослогод тийм ойрхон байсан тэдгээр массуудын төлөөлөл болсон Зөвлөлийн төлөөлөгчдийн дийлэнх олонхи нь тэр чигтээ хос засаглалын суурин дээрээ үлдсэн. Энэ юуг илтгэнэ вэ?

Масс довтолгооны шийдэмгий байдал хийгээд улс төрийн тусгалынх нь үлбэгэр байдлын хоорондох уг цочирдом зөрчилдөөн нь тохиолдлын биш. Хувьсгалт эрин үед дарлагдсан массууд нь өөрсдийн хүсэл тэмүүлүүд болон шаардлагууддаа өөрсдийнхөө төлөөллөөр дамжуулан албан ёсны илэрхийллийг өгч сурахаасаа өмнө илүү хялбараар хийгээд илүү түргэнээр шууд үйл ажиллагаа руу татагдан ордог. Төлөөллийн систем нь илүү хийсвэр байх тусмаа, удаах нь массуудын үйл ажиллагааг тодорхойлдог тэдгээр үйл явдлуудын хэмнэлийн араас улам илүүгээр хоцорч явдаг. Хамгийн хийсвэр бус нь болох Зөвлөлийн төлөөлөл хувьсгалын нөхцлүүдэд хэмжээлшгүй давуу талуудтай: дотоод дүрмүүдийнхээ дагуу 4-р сарын 17-нд сонгогдсон, хэнээр ч, юугаар ч хяхуулж хавчуулаагүй ардчилсан Думууд нь Зөвлөлүүдтэй өрсөлдөх тал дээр туйлын хүч чадалгүй болж таарсан гэдгийг л санахад хангалттай. Гэхдээ өөрсдийн үйлдвэрүүд болон хороонуудтай, ө.х., идэвхтэй массуудтай, тогтоосон органик холбоонуудынхаа бүхий л давуу талуудыг үл харгалзан, Зөвлөлүүд нь юутай ч төлөөллийн байгууллаууд бөгөөд тэгэхээр тэд парламентаризмын хэвшлүүд хийгээд гажуудлуудаас ангид биш. Төлөөллийн, бүр Зөвлөлийн төлөөллийн, зөрчилдөөн нь нэг талдаа, энэ нь массуудын үйл ажиллагаанд хэрэгцээтэй, гэхдээ нөгөө талдаа, энэ нь хялбараар түүний өмнөх хуучинсаг саад бартаа болон хувирдагт оршдог. Уг зөрчилдөөнөөс гарах практик гарц нь төлөөллийг тасралтгүй шинэчлэх. Гэхдээ хаана ч тийм энгийн байдаггүй уг ажиллагаа нь, хувьсгалд, шууд үйл ажиллагааны үр дагавар байх ёстой бөгөөд тэгэхээр иймэрхүү үйл ажиллагааны ардаас хоцорч явах ёстой. Ямар

ч байсан, 4-р сарын хагас бослогын, эсвэл илүү зүйтэйгээр хэлэх юм бол, дөрөвний нэг бослогын – хагас бослого нь 7-р сард тохиох болно – дараачийн өдөр өмнөх өдрийнхтэй ижил төлөөлөгчид Зөвлөлд суусаар байсан бөгөөд дассан суудал дээрээ хүрэлцэн ирсэн тэд дассан удирдагчдынхаа саналуудыг дэмжицгээсэн.

Гэхдээ энэ нь 4-р сарын шуурга нь Зөвлөл дээр, бүхий л Хоёрдугаар сарын систем дээр, мөн бүр ч илүүтэйгээр массууд өөрсөд дээр нь ямар ч ул мөр үлдээлгүйгээр алга болсон гэсэн үг огтхон ч биш. Ажилчид болон цэргүүдийн улс төрийн үйл явдлууд дахь тэр сүр жавхлант хөндлөнгийн оролцоо, эцсийг нь хүртэл гүйцэлдүүлээгүй хэдий ч, улс төрийн нөхцөл байдлыг өөрчилж, хувьсгалын ерөнхий хөдөлгөөнд түлхэлт өгч, зайлшгүй дахин бүлэглэлтүүдийг хурдасгах бөгөөд тайзан дээрх хийгээд тайзны араарх улс төрчдийг өөрсдийн өчигдрийн төлөвлөгөөнүүдээ мартан, өөрсдийнхөө үйл ажиллагаануудыг шинэ нөхцөл байдалд тохируулан өөрчлөхөөс өөр аргагүй болгодог.

Зөвшилцөгчид иргэний дайны уг дүрэлзэлтэнд цэг тавьчихаад, бүхий л зүйлсийг буцаад хуучин байрнууддаа очиж байна хэмээн төсөөлж байхад, засгийн газрын хямрал дөнгөж л эхэлж байлаа. Либералууд засгийн газар дахь социалистуудын шууд оролцоогүйгээр дахин засаглахыг хүсээгүй. Хос засаглалын логикоор уг нөхцлийг хүлээн зөвшөөрөхөөс өөр аргагүй болсон социалистууд Дарданеллын хөтөлбөрийн эрс шийдэмгий няцаалтыг шаардсан бөгөөд энэ нь зайлшгүйгээр Милюковын сүйрэл өөд хөтөлсөн. 5-р сарын 2-нд Милюков засгийн газрын эгнээг орхин гарахаас өөр аргагүй болсон. 4-р сарын 20-ны жагсаалын уриа нь ингэж 12 өдрийн дотор, мөн Зөвлөлийн удирдагчдын хүсэл зорилгын эсрэгээр, биеллээ олсон юм.

Гэхдээ сатаарлууд болон хойшлуулалтууд нь ердөө л эрх баригчдын сул дорой байдлыг илүү тодорхойгоор онцлон тэмдэглэсэн. Өөрийнхөө генералын туслалцаатайгаар хүчний харьцаанд хурц цуурлыг бий болгохыг оролдсон Милюков үйсэн бөглөө мэт чимээний хамтаар засгийн газраас бүлт үсрэн гарсан. Бүт ниргэгч генерал огцрохоос өөр аргагүй болсон. Сайдууд ердөөсөө ч төрсөн өдрийн эзэд мэт харагдахаа больсон. Засгийн газар эвслийг зөвшөөрөхийг Зөвлөлөөс гуйсан. Тэгээд энэ бүхэн нь массууд хөшүүрэгний урт тал дээр нь дарсаар байсан учраас.

Гэсэн хэдий ч, энэ нь зөвшилцөгч намууд ажилчид болон цэргүүдэд ойртож очиж байна гэсэн үг биш. Эсрэгээрээ, 4-р сарын үйл явдлууд нь ямар гэнэтийн сюрпризүүд массууд дунд нуугдаж байгаа болохыг харуулснаараа, ардчилсан удирдагчдыг улам баруун руу, хөрөнгөтнүүдтэй хийх илүү ойр дотно нэгдэл өөд түлхсэн юм. Тэр цагаас хойш эх оронч шугам нь эргэлзээгүйгээр ноёрхсон. Гүйцэтгэх Хорооны олонхи нь илүү нэгдмэл болсон. Саяхан л Зөвлөлийн бодлогуудад санаа өгдөг байсан бөгөөд социализмын уламжлалаас нь ч болов ямар нэгэн зүйлийг аврах оролдлого хийдэг байсан Суханов, Стеклов мэтийн хэлбэргүй радикалууд хажуу тийшээ түлхэгдэн гарсан. Церетели хатуу чанга хуучинсаг хийгээд эх оронч байр суурийг авсан – Милюковын бодлогын ядарч зүдэрсэн массуудын төлөөлөлд нийцүүлсэн дасан зохицол.

Дөрөвдүгээр сарын өдрүүдийн турш дахь Большевик намын үйлдэл нэгдмэл байгаагүй. Үйл явдлууд намыг бэлтгэлгүй байхад нь олж ирсэн. Дотоод хямрал нь дөнгөж л төгсгөл болж байсан бөгөөд намын хуралдаанд зориулсан идэвхтэй бэлтгэлүүд явагдаж байлаа. Районууд дахь хурц үймээн шуугианд сэтгэл нь хөдөлсөн зарим Большевикууд Түр Засгийн Газрыг түлхэн унагаахыг дэмжин өөрсдийгөө илэрхийлсэн. 3-р сарын 5-нд л Түр Засгийн Газарт болзолтойгоор итгэл найдвар өгөх тогтоолууд гаргаад сууж байсан Петроградын Хороо тээнэгэлзсэн. 21-нд жагсаал цуглаан зохион байгуулахаар шийдсэн боловч, үүний зорилго нь хангалттай тодорхой биш байлаа. Петроградын Хорооны нэг хэсэг нь ажилчид болон цэргүүдийг тийм ч тодорхой биш санаатайгаар – далимд нь Түр Засгийн Газрыг түлхэн унагаах – гудманд авчирсан. Намаас гадуур зогсож буй салангид

зүүний элементүүд нь ижил чиглэлд үйл ажиллагаа явуулсан. Анархист элементүүд мөн байсан бололтой – тийм ч олон биш, гэхдээ хөл болсон. Цэргийн нэгжүүд дээр, одоо Түр Засгийн Газрын баривчилгааг явуулах гэж, одоо гудман дахь дайснуудтай тулалдах гэж, хуягт тэрэгнүүд эсвэл ерөнхий нэмэлт хүч шаардсан, хувь хүмүүс ирсэн. Гэсэн хэдий ч, Большевикуудтай ойр хуягт тэргийн дивиз Гүйцэтгэх Хорооны тушаалаар л биш бол, тэд хэнд ч машин өгөхгүй болохоо зарласан.

Цуст мөргөлдөөнүүдийн гэм бурууг Большевикуудын мөрөн дээр тохохын тулд Кадетууд чадах бүхнээ л хийсэн. Гэхдээ Зөвлөлийн тусгай комисс буудлагууд гудамнаас эхлээгүй, харин хаалганууд болон цонхнуудаас эхэлсэн гэдгийг ямар ч эргэлзээгүйгээр тогтоосон. Прокурорын мэдэгдэл сонингуудад нийтлэгджээ: “Хулигаануудад ямагт ашигтай байдаг үймээн самууныг бий болгохын тулд, нийгмийн шаар шавхруунууд буудлагыг хийсэн.”

Зөвлөлийн эрх баригч намуудын Большевикуудад чиглэсэн дайсагнал хоёр сарын дараа учирлал болон ухамсрын аль алийг нь тэр чигт нь хиртүүлэх, тэр 7-р сарынх шиг тийм хурцадмал түвшинд хараахан хүрээгүй байсан юм. Хууль Зүйн Яам нь, хэдий тэр хуучин бие бүрэлдэхүүнээ хадгадан үлдсэн ч, хувьсгалын өмнө ёслон зогсож байсан бөгөөд 4-р сард Царийн тагнуулын албаны арга барилыг хэт зүүнийхний эсрэг ашиглах боломжийг өөртөө хараахан олгоогүй байлаа. Уг шугамын дагуу ч гэсэн Милюковын дайралт ямар ч бэрхшээлгүйгээр няцаагдсан юм.

Төв Хороо хэт зүүний Большевикуудыг шүүмжилсэн бөгөөд тэр 4-р сарын 21-нд жагсаал цуглаанд тавьсан Зөвлөлийн хориг нь туйлын зүйтэй бөгөөд үүнд ямар ч нөхцөлгүйгээр захирагдах шаардлагатай хэмээн үзэж байгаа болохоо зарласан. “‘Түр Засгийн Газрыг зайлуул!’ гэсэн уриа нь одоогийн мөчид зүйтэй биш,” Төв Хорооны тогтоолд бичсэнээр, “учир нь хувьсгалт пролетарийн тал дахь ард түмний бат бөх (ө.х., ухамсартай хийгээд зохион байгуулалттай) олонхигүйгээр, иймэрхүү уриа нь нэг бол хоосон үг хэллэг эсвэл энэ нь адал явдлын шинж чанартай оролдлогууд руу хөтлөх болно.” Уг тогтоолд тухайн мөчийн үүрэг даалгавар нь эрх мэдлийг булаан авах анхдагч нөхцөл болгон шүүмжлэл, суртал ухуулга хийгээд Зөвлөлүүд дэх олонхийг байлдан дагуулах хэмээн түнхаглажээ. Эндээс намын дайснууд сандарсан удирдагчдын ухралтыг, эсвэл зальжин маневрыг олж харсан. Бид эрх мэдлийн асуудал дээрх Лениний үндсэн байр суурийг аль хэдийн мэдэх болсон; одоо тэр 4-р сарын тезисийг үйл явдлуудын туршлага дээр үндэслэн ашиглахыг намд зааж байлаа.

Гурван долоо хоногийн өмнө л, Каменев Түр Засгийн газрын талаарх нэгдсэн тогтоолын төлөө Меньшевикууд болон Эсерүүдтэй хамт саналаа өгөхөд тэр “баяртай” байна хэмээн зарлаж байсан бөгөөд Сталин өөрийнхөө Кадетууд хийгээд Большевикуудын хоорондох хөдөлмөрийн хуваарилалтын онолыг боловсруулаад сууж байсан. Тэдгээр өдрүүд болон тэдгээр онолууд нь өнгөрсөн рүү хичнээн хол шигдээ вэ! Дөрөвдүгээр сарын өдрүүдийн сургамжийн дараа л, Сталин, өөрийнхөө өчигдрөөс болгоомжтойгоор ухран, анх удаагаа Түр Засгийн Газар дээгүүрх сайныг санасан “хяналт”-ын талаарх онолын эсрэг эцэст нь гарч ирсэн. Гэхдээ уг маневр нь анзаарагдалгүй өнгөрсөн.

Намын зарим нэг хэсгүүдийн бодлого дахь адал явдал эрэлхийлсэн элемент нь юунаас тогтож байсан юм бэ? – хэмээн Ленин аймшигт өдрүүдийн дараахан нээгдсэн хуралдаан дээр асуусан. Хувьсгалт хүчирхийлэлд зориулсан орон зай хараахан бий болоогүй эсвэл байхаа больчихсон байхад хүчирхийллийг хэрэглэх оролдлогуудаас. “Та нар ард түмэнд дарангуйлагч гэж танигдсан хүнийг түлхэн унагааж болно. Гэхдээ одоо дарангуйлагчид алга; их буунууд болон винтовнууд цэргүүдийн гарт байгаа болохоос, капиталистуудын гарт биш; капиталистууд хүчирхийлээр биш, харин хууран мэхлэлтээр ноёрхож байгаа бөгөөд та нар одоо хүчирхийллийн тухай хашгирч болохгүй: энэ бол утгагүй зүйл... Бид тайван амгалан жагсаалын уриаг дэвшүүлсэн. Бид ердөө дайсны хүчний тайван амгалан

тандалтыг хүссэн болохоос, байлдахыг хүсээгүй. Гэхдээ Петроградын Хороо чүд чүд хэт зүүн рүү онилсон... 'Зөвлөлүүд мандтугай!' гэх зүйтэй урианы хамтаар, тэд 'Түр Засгийн Газрыг зайлуул!' гэх буруу уриаг дэвшүүлсэн. Үйл хэргийн мөчид 'чүд чүд хэт зүүн рүү' онилох нь зохимжгүй байсан. Бид үүнийг хамгийн том гэмт хэрэг, зохион байгуулалтгүй байдал хэмээн хардаг."

Хувьсгалын донсолгоонт үйл явдлуудын цаана юу оршдог юм бэ? Хүчний харьцаан дахь шилжилтүүд. Эдгээр шилжилтүүд нь юунаас шалтгаалдаг юм бэ? Ихэвчлэн завсрын анги давхаргуудын, тариагчдын, жижиг хөрөнгөтнүүдийн болон армийн савлалтуудаас. Кадет империализм хийгээд Большевизм хоёрын хооронд савлах асар том далайц бий. Эдгээр савлалтууд нь нэгэн зэрэг хоёр эсрэг чиглэлүүд өөд явдаг. Жижиг хөрөнгөтнүүдийн улс төрийн төлөөлөгчид, тэдний дээдчүүл, зөвшилцөгч удирдагчид нь улам бүр баруун руу, хөрөнгөтнүүд өөд татагдана. Дарлагдсан массууд, эсрэгээрээ, тухай бүрт улам хурцаар бөгөөд улам зоримгоор зүүн рүү савлах болно. Петроградын байгууллагын удирдагчдын харуулсан адал явдал эрэлхийллийг эсэргүүцэхдээ, Ленин дараахыг онцолжээ: завсрын массууд хэрвээ бидний зүг өөд нухацтайгаар, гүн гүнзгийгээр, найдвартайгаар савласан байсан бол, бид засгийн газрыг Мариинскийн Ордноос хөөн зайлуулахдаа ганц минут ч эргэлзэхгүй байсан. Гэхдээ энэ нь хараахан болоогүй байна. Гудманд дэгдсэн 4-р сарын хямрал нь "жижиг хөрөнгөтөн хийгээд хагас пролетари массуудын савлалтуудын эхнийх нь ч биш, эцсийнх нь ч биш." Бидний үүрэг даалгавар бол одоохондоо "тэвчээртэйгээр тайлбарлах" хэвээрээ – массуудын бидний зүг өөд хийх илүү гүн гүнзгий хийгээд илүү ухамсартай дараачийн савлалтыг бэлтгэхийн тулд.

Пролетарийн хувьд гэх юм бол, тэдний Большевикуудын зүгт эргэх эргэлт нь 4-р сарын туршид тодорхойгоор илэрхийлэгдсэн шинж чанарыг олж авсан. Ажилчид гишүүнчлэлээ хэрхэн Меньшевик намаас Большевик нам руу шилжүүлэх талаар асууж сураглан намын хороонууд дээр ирэх болсон. Заводууд дээр тэд төлөөлөгчдөө гадаад бодлого, дайн, хос засаглал, хүнсний асуудал гэх мэтээр цөхрөлтгүйгээр байцааж эхэлсэн бөгөөд иймэрхүү шалгалтуудын үр дүнд Меньшевик болон Эсер төлөөлөгчдийг Большевик төлөөлөгчдөөр улам бүр орлуулах болсон. Эдгээр нь заводуудтай илүү ойрхон байсан учир хурц эргэлт нь районы Зөвлөлүүдэд эхэлсэн. Выборг талын, Васильев арлын, мөн Нарва районы Зөвлөлүүдэд, Большевикууд 4-р сарын сүүлээр гэнэт бөгөөд санаандгүйгээр өөрсдийгөө олонхи болсныг олж мэдсэн. Энэ бол асар их ач холбогдол бүхий факт байсан боловч, том улс төр хийгээд завгүй байсан Гүйцэтгэх Хорооны удирдагчид районууд дахь Большевикуудын бүжигнаан өөд басамжлалтайгаар харсан. Гэсэн хэдий ч, районууд улам бүр мэдэгдэхүйцээр төвд шахалт үзүүлэх болсон юм. Үйлдвэрүүдэд, Петроградын Хорооны тушаалгүйгээр, хотын Ажилчдын Төлөөлөгчдийн Зөвлөлд төлөөлөгчдийг дахин сонгох эрч хүчтэй хийгээд амжилттай кампанит ажлыг эхлүүлсэн. 5-р сарын эхэн гэхэд Петроградын пролетарийн гуравны нэг нь Большевикуудын ард байсан хэмээн Суханов тооцоолж байна. Ямар ч байсан, үүнээс бага биш – тэгээд ч хамгийн идэвхтэй гуравны нэг нь. 3-р сарын хэлбэргүй байдал нь алга болж, улс төрийн шугамууд нь хэлбэрт орж, Лениний "фантастик" тезис нь Петроградын районуудад бие махбодийг олж авч байлаа.

Ихэнх тохиолдолд Зөвлөлийн намуудад бүхэлдээ санамсаргүй байдлаар хүрэлцэн ирдэг массуудын шууд хөндлөнгийн оролцоо нь хувьсгалын урагшлах алхам болгоныг нь урин дуудаж эсвэл хүчилдэг. Ажилчид болон цэргүүд хэний ч зөвшөөрлийг авалгүйгээр хаант засгийг түлхэн унагаасан тэрхүү Хоёрдугаар сарын эргэлтийн дараа Гүйцэтгэх Хорооны удирдагчид массуудын үүргийг биелүүлэгдсэн хэмээн үзсэн. Гэхдээ тэд аймшигтайгаар эндүүрсэн. Массуудад тайзнаас буух санаа огтхон ч байгаагүй. Бүр 3-р сарын эхэнд л, 8 цагтай ажлын өдрийн төлөөх кампанит ажлын туршид, ажилчид, Меньшевикүүд хийгээд Эсерүүдийн тэднийг хойш нь чангаах хүчин чармайлтуудыг нь үл харгалзан, капиталаас энэ буултыг хүчээр булааж авсан. Зөвлөл түүнгүйгээр, мөн түүний эсрэг байгуулсан энэ ялалтыг бүртгэхэд хүчлэгдсэн. 4-р сарын жагсаал нь ижил төрлийн хоёрдахь залруулга

байсан юм. Бүхий л масс үйл ажиллагаанууд нь, үүний ойрын зорилго нь юу байхаас үл хамааран, удирдлагад хандсан анхааруулга байдаг. Энэ анхааруулга нь анхандаа шинж чанарын хувьд зөөлөн байх боловч, цаашдаа улам шийдэмгий болдог. 7-р сар гэхэд энэ нь заналхийлэл болж хувирах болно. 10-р сард сүүлчийн үзэгдэл нь ирэх болно.

Бүхий л шийдвэрлэх мөчүүдэд, массууд “өөрийн аясаар” – ө.х., зөвхөн өөрсдийнхөө улс төрийн туршлагаас урган гарсан гаргалгаанууд хийгээд өөрсдийн хараахан албан ёсоор хүлээн зөвшөөрөгдөөгүй удирдагчиддаа захирагдан – хөндлөнгөөс оролцдог. Ухуулгын энэ эсвэл тэр элементийг өөрсөддөө шингээн, массууд өөрсдийн хүсэл зорилгоор үүний дүгнэлтүүдийг нь үйл хэргийн хэл рүү орчуулдаг. Большевикууд, намын хувиар, найман цагтай ажлын өдрийн төлөөх кампанит ажлыг хараахан удирдаагүй. Большевикууд 4-р сарын жагсаал цуглаанд ч гэсэн массуудыг дуудаагүй. Большевикууд 7-р сарын эхэнд зэвсэглэсэн массуудыг гудманд дуудахгүй. Зөвхөн 10-р сард л нам эцэст нь алхаагаа нийлүүлж, массуудын манлайд гарч ирэх болно – жагсаал цуглаан хийх гэж биш, харин хувьсгал хийх гэж.

Тэмдэглэл:

1. Пруссын эзэн хаан I Вилхелм болон Прусс дахь Францын элчин сайд Гүн Бенедетти нарын хооронд өрнөсөн харилцан яриаг Францыг Прусс дайн зарлахаас өөр аргагүй болгох байдлаар “янзлан” нийтэлсэн уг харилцан ярианы Пруссын канцлер Отто фон Бисмаркын хувилбар.

АНХНЫ ЭВСЭЛ

18-р бүлэг

Бүхий л албан ёсны онолууд, зарлан тунхаглалууд болон пайзнуудыг үл харгалзан, эрх мэдэл зөвхөн цаасан дээр л Түр Засгийн Газарт харьяалагдаж байв. Хувьсгал, ардчилал гэгчийн эсэргүүцлийг үл ойшоон, урагшаа том том алхалж, шинэ массуудыг дээш өргөж, Зөвлөлүүдийг хүчирхэгжүүлж, хязгаарлагдмал хэмжээгээр хэдий ч, ажилчдыг зэвсэглэж байлаа. Засгийн газрын бүс нутгийн комиссарууд болон тэдэн дор байгуулагдсан бөгөөд хөрөнгөтөн байгууллагуудын төлөөлөгчид ихэвчлэн ноёрхох “Олон Нийтийн Хороонууд” нь ойлгомжтойгоор хийгээд хүчин чармайлтгүйгээр Зөвлөлүүдэд шахагдан гарсан. Төв засаглалын агентууд эсэргүүцэхийг оролдсон зарим тохиолдлуудад хурц зөрчилдөөнүүд гарсан. Комиссарууд нь бүс нутгийн Зөвлөлүүдийг төв засаглалыг хүлээн зөвшөөрөөгүй хэрэгт буруутгасан. Хөрөнгөтний хэвлэл нь Кронштадт, Шлиссельбург эсвэл Царицыныг Оросоос салан тусгаарлаж, бие даасан бүгд найрамдах улсууд боллоо хэмээн орь дуу тавьж эхэлсэн. Бүс нутгийн Зөвлөлүүд уг дэмийрлийг эсэргүүцсэн. Сайдуудын сэтгэл нь түгшсэн. Засгийн газрын социалистууд нь ятгасаар, сүрдүүлсээр, хөрөнгөтнүүдийн өмнө өөрсдийгөө зөвтгөсөөр, эдгээр газрууд руу очсон. Гэхдээ энэ бүхэн нь хүчний харьцааг өөрчлөөгүй. Хос засаглалыг доройтуулж буй процессуудын зайлшгүй байдлыг эдгээр процессууд нь, ондоо хэмнэлүүдээр хэдий ч, улс орон даяар өрнөж байсан гэдгээс харж болно. Хяналтын байгууллагуудаас, Зөвлөлүүд захиргааны хэлтсүүд болон хувирч байв. Тэд эрх мэдлийн хуваагдлын ямар нэгэн онолтой өөрсдийгөө эвлэрүүлэлгүйгээр, армийн захиргаа, эдийн засгийн зөрчилдөөнүүд, хүнс болон тээврийн асуудлууд, тэр ч байтугай шүүхийн хэргүүдэд хөндлөнгөөс оролцсоор байлаа. Зөвлөлүүд ажилчдын шахалтан дор 8 цагтай ажлын өдрийг зарлигдаж, хэтэрхий реакцийн албан тушаалтнуудыг зайлуулж, Түр Засгийн Газрын хамгийн тэсвэрлэшгүй комиссаруудыг огцруулж, эрэн сурвалжилга болон баривчилгаа явуулж, дайсагнасан сонингуудыг хаасан. Тасралтгүй өсөн нэмэгдэх хүнсний хүндрэлүүд хийгээд эд барааны хомсдлын нөлөөлөл дор, мужуудын Зөвлөлүүд үнэ тогтворжуулж, мужуудаас гарах экспортыг хорьж, мөн нөөцүүдийг албадан хураах замыг сонгосон. Гэтэл энэ хооронд, Зөвлөлүүдийн толгой дээр хаа сайгүй “Эрх мэдлийг Зөвлөлүүдэд!” гэсэн Большевик уриаг зэвүүцэлтэйгээр эсэргүүцэх тэр Эсерүүд хийгээд Меншевикүүд зогсоцгоож байлаа.

Энэ тал дээр ялангуяа сургамжтай нь, Хоёрдугаар сарын хувьсгалыг Церетели, Чхейдзе мэтийн удирдагчдаар хангаж, хожим нь тэд өөрсдийгөө Петроградад авралгүйгээр үрэн таран хийчихсэн байхад нь тэднийг орогнуулсан, тэр Меншевик Жирондын яг зүрх нь болох, Тифлис дэх Зөвлөлийн үйл ажиллагаа юм. Хараат бус Гүржийн ирээдүйн тэргүүн болох Жорданиягаар удирдуулсан Тифлисийн Зөвлөл нь алхам тутамдаа түүнийг хянаж байсан Меншевик намын зарчмуудыг уландаа гишгэж, засаглагч хүч мэтээр аашлахаас өөр аргагүй болж буйгаа олж мэдсэн. Уг Зөвлөл хувийн хэвлэх үйлдвэрийг хэрэгцээндээ зориулан албадан хурааж, баривчилгаа хийж, мөрдөн байцаалт ба улс төрийн хэргийн шүүх хурлуудыг гартаа төвлөрүүлж, талхны нормыг тогтоож, мөн хүнсний хийгээд наад захын хэрэглээний бүтээгдэхүүнүүдийн үнийг тогтворжуулсан. Хамгийн анхны өдрөөс л илэрхий байсан албан ёсны номлол хийгээд амьдрал хоёрын хоорондох энэ зөрчилдөөн нь 3 болон 4-р саруудын туршид зөвхөн өссөн.

Петроградад ядаж л тодорхой цадиг ажиглагдаж байлаа – бидний харснаар, үргэлж биш боловч. Гэсэн хэдий ч, Дөрөвдүгээр сарын өдрүүд нь нийслэлд ч мөн ямар нэгэн ноцтой дэмжлэггүй Түр Засгийн Газрын сул дорой байдал дээгүүрх халхавчийг нь хэт хоёрдмол бусаар авч хаясан. 4-р сарын сүүлчийн арван өдрүүдэд засгийн газар сүүмэлзэн унтарч байлаа. “Засгийн газар аль хэдийн үгүй болсон, тэр ажиллаагүй, харин ердөө л нөхцөл байдлаа хэлэлцэж байна хэмээн Керенский тарчлаантайгаар хэлж байсан” (Станкевич). Хүн ерөнхийдөө энэ засгийн газрын талаар, яг Октябрийн өдрүүд хүртэлх бүхий л хүнд

мөчүүдэд тэр ямагт хямралд орж байсан бөгөөд хямралуудын хоорондох интервалуудад нь тэр ердөө л... оршин тогтнож байсан гэж хэлж болно. Тасралтгүй “нөхцөл байдлаа хэлэлцсээр,” тэр хэзээ ч ажил хэрэгт шилжих цагийг олоогүй юм.

Ирээдүйн тулаануудын 4-р сарын сургуулилтын үүсгэсэн хямралаас гурван гарц онолын үүднээс боломжтой байлаа. Нэг бол эрх мэдэл бүхэлдээ хөрөнгөтнүүдэд очих хэрэгтэй байсан: үүнийг зөвхөн иргэний дайн хийх замаар л гүйцэлдүүлэх боломжтой; Милюков оролдлогыг хийсэн, гэхдээ бүтэлгүйтсэн. Үгүй бол эрх мэдэл бүхэлдээ Зөвлөлүүдэд очих хэрэгтэй байсан: үүнийг ямар ч иргэний дайн юу ч үгүйгээр, ердөө гараа өргөснөөр л, ердөө үүнийг хүссэнээр л, гүйцэлдүүлэх боломжтой байсан. Гэхдээ Зөвшилцөгчид үүнийг хүсэхийг хүсээгүй бөгөөд хэдийгээр үүнд аль хэдийн ан цав суусан боловч, массууд нь Зөвшилцөгчдөд өгсөн итгэл найдвараа хадгалан үлдсэн. Ингэж хоёр үндсэн гарцын аль аль нь – хөрөнгөтний, мөн түүнчлэн пролетарийн шугамуудын дагуух – хаалттай байсан юм. Гуравдагч боломж үлдээд байлаа: зөвшилцлийн будилсан, үхээнц, хулчгар хагас зам. Үүний нэр бол Эвсэл.

Дөрөвдүгээр сарын өдрүүдийн төгсгөлд социалистууд эвслийн талаар бодож үзээ ч үгүй байлаа: эдгээр хүмүүс ерөнхийдөө хэзээ ч юуг ч урьдаас хараагүй юм. 4-р сарын 21-ны тогтоолоороо, Гүйцэтгэх Хороо хос засаглалыг фактаас үндсэн хуулийн зарчим болгон хувиргасан. Гэхдээ энд ч гэсэн мэргэн ухааны шар шувуу нислэгээ хэтэрхий хожимдож хийсэн юм: хос засаглалын 3-р сарын хэлбэрийн – хаадын болон зөнчдийн – уг эрхзүйн адислалт нь уг хэлбэр нь массуудын үйлдлээр дэлбэлэгдсэн байх яг тэр мөчид хийгдсэн. Социалистууд үүнд нүдээ таглахыг оролдсон. Милюковын өгүүлснээр, эвслийн асуудал засгийн газрын талаас сөхөгдөх үед, Церетели ийн хэлжээ: “Бид танай кабинетад орлоо гээд, энэ та нарт ямар ашиг тусыг авчрах юм бэ? Та нарыг гөжүүдэлсэн тохиолдолд, бид чимээ шуугиантайгаар засгийн газраас гарахаас өөр аргагүй болно шүү дээ.” Церетели ирээдүйн “чимээ шуугиан”-аараа либералуудыг айлгахыг оролджээ. Ердийн адилаар, Меньшевикүүд өөрсдийн бодлогоо үндэслэхдээ, хөрөнгөтнүүдийн өөрсдийнх нь ашиг сонирхлууд руу хүсэлт гаргасан байна. Гэхдээ ус хүзүүгээр нь татсан байв. Керенский Гүйцэтгэх Хороог сүрдүүлсэн: “Засгийн газар одоо маш хүнд нөхцөл байдалд ороод байна; түүний огцролтын талаарх цуурхлууд бол улс төрийн тоглоом биш.” Үүний хажуугаар, хөрөнгөтний тойргуудаас ирж буй шахалт байлаа. Москвагийн Хотын Дума эвслийг дэмжсэн тогтоолыг гаргасан. 4-р сарын 26-нд, хөрсийг хангалттай бэлтгэчихсэн байх үед, Түр Засгийн Газар “одоог хүртэл үүнд оролцолгүйгээр ирсэн улс орны тэдгээр идэвхтэй бүтээлч хүчнүүд”-ийг төр засгийн ажилд оруулах шаардлагын талаар тусгай хүсэлтэндээ зарласан. Асуулт ийнхүү эрс тулгасан байдлаар тавигдсан юм.

Эвслийн эсрэг зан төлөв нь юутай ч нилээд хүчтэй байлаа. 4-р сарын төгсгөлд дараах Зөвлөлүүд нь өөрсдийгөө социалистуудын засгийн газарт нэвтрэн оролтын эсрэг байгаа болохыг зарласан: Москва, Тифлис, Одесса, Екатеринбург, Нижний-Новгород, Тверь, гэх мэт. Тэдний сэдлүүдийг Москва дахь Меньшевик удирдагчдын нэг нь маш тодорхойгоор илэрхийлсэн: хэрэв социалистууд засгийн газарт орох юм бол, массуудын хөдөлгөөнийг “тодорхой суваг руу” чиглүүлэх хэн ч байхгүй болно. Гэхдээ тэдний эсрэг чиглэгдсэн уг санааг ажилчид болон цэргүүдэд дамжуулах нь хэцүү байлаа. Массууд нь, тэд хараахан Большевикуудын төлөө байгаагүй тэр хэмжээгээрээ, тэр чигтээ социалистуудын засгийн газарт нэвтрэн оролтын төлөө зогсож байсан юм. Хэрвээ Керенский сайд байх нь сайн зүйл юм бол, зургаан Керенский нь бүр ч илүү сайн. Үүнийг хөрөнгөтнүүдтэй хийх эвсэл гэж нэрлэдэг бөгөөд хөрөнгөтнүүд нь эдгээр социалистуудыг өөрсдийн ард түмний эсрэг үйл ажиллагаануудынхаа халхавч байдлаар ашиглахыг хүссэн гэдгийг нь массууд мэдээгүй. Хуарангуудаас Эвсэл нь, Мариинскийн Ордноос харагдаж байснаас, ялгаатай харагдсан юм. Массууд хөрөнгөтнүүдийг засгийн газраас шахан зайлуулахын тулд социалистуудыг ашиглахыг хүссэн. Ийнхүү эсрэг чиглэлүүд өөд зорьж буй хоёр шахалт нь нэгэн мөчийн түршид нэг болон нэгдсэн юм.

Петроградад Большевикуудтай нөхөрсөг хуягт тэргийн дивизийг оролцуулаад хэд хэдэн цэргийн нэгжүүд Эвслийн Засгийн Газрыг дэмжиж байгаа болохоо зарласан. Мужуудын дийлэнх олонхи нь Эвслийн төлөө саналаа өгсөн. Эвслийн хандлагууд нь Эсерүүд дунд давамгайлж байлаа; тэд зөвхөн Меньшевикуудгүйгээр засгийн газарт орохоос л айсан. Мөн эцэст нь, арми Эвслийн төлөө байв. Түүний төлөөлөгчдийн нэг нь хожим, 6-р сарын Зөвлөлийн их хурал дээр, эрх мэдлийн асуудалд хандах фронтын хандлагыг огтхон ч муугүйгээр илэрхийлсэн: "Арми тэр чигтээ өөрсдийн итгэдэггүй хүмүүсийнхээ хамтаар үргэлжлүүлэн үхэхээс өөр аргагүй болоод буй цагт, социалистууд өөрсдийн итгэдэггүй хүмүүстэйгээ хамт ажиллахгүй гэсэндээ, засгийн газарт орохыг хүсэхгүй байна гэдгийг дуулаад армиас гарсан гиншилт нь Петроградад сонсогдсон байх ёстой гэж бид бодсон."

Уг асуудал болон мөн бусад дахь шийдвэрлэх хүчин зүйл нь дайн байлаа. Социалистууд анхандаа дайнаас, мөн түүнчлэн эрх мэдлээс, нуугдан харзнахаар завдсан. Гэхдээ дайн хүлээгээгүй. Холбоотнууд хүлээгээгүй. Фронт дахин хүлээхийг хүсээгүй. Засгийн газрын хямралын яг дунд нь фронтоос төлөөлөгчид ирсэн бөгөөд Гүйцэтгэх Хороон дахь өөрсдийнхөө удирдагчдад асуултыг тавьсан: бид тулалдах юм уу эсвэл үгүй юм уу? Энэ нь юу гэсэн үг вэ гэвэл: та нар дайны төлөөх хариуцлагыг өөрсөд дээрээ авч байгаа юм уу эсвэл үгүй юм уу? Энэ асуултаас бултах боломжгүй. Антанта ижилхэн асуултыг хагас сүрдүүлгийн хэлээр тавьж байлаа.

Баруун Европын фронт дээрх 4-р сарын довтолгоо нь Холбоотнуудад тун хүндээр туссан бөгөөд ямар ч үр дүн өгөөгүй. Оросын хувьсгал болон үүнээс тийм ихийг найдаж байсан өөрийнх нь довтолгооны бүтэлгүйтлийн нөлөөлөл дор Францын арми дотор тээнэгэлзэлт мэдрэгдсэн. Арми нь, Маршал Петений үгсийн дагуу, "бидний гарт туялзаж байсан." Уг заналхийлсэн процессыг зогсоохын тулд, Францын засгийн газарт Оросын довтолгоо, тэгээд энэ болтол, ядаж л довтолгооны баттай амлалт хэрэгтэй байлаа. Энэ замаар олж авах учиртай байсан материал тусламжаас гадна, Оросын хувьсгалаас аль болох хурдан энхийн гэрэлт цагиргийг нь шүүрч аван, Франц цэргүүдийн зүрхэн дэх итгэл найдварыг нь булингартуулж, түүнийг Антантын гэмт хэргүүд дэх хамсаатнаар татан оруулснаараа хувьсгалын нэрийг нь хугалж, Оросын ажилчид болон цэргүүдийн бослогын түг далбааг империалист хядлагын цус хийгээд шалбааг дотор дэвслэх шаардлагатай байсан юм.

Энэ эрхэм дээд зорилтонд хүрэхийн тулд, бүхий л боломжит хөшүүргүүдийг хөдөлгөөнд оруулсан. Тэдэн дунд Антантын эх оронч социалистууд сүүлчийн байрыг нь эзэлсэнгүй. Тэдний хамгийн туршлагатайнууд нь хувьсгалт Орос руу илгээгдсэн. Тэд зусарч ухамсар хийгээд нуруугүй яриагаар шүдээ хүртэл зэвсэглэлчихсэн ирцгээсэн. "Гадаадын эх оронч социалистуудыг...", Сухановын бичсэнээр, "Мариинскийн Ордонд халуун дотноор угтан авсан. Брантинг, Кашен, О'Греди, Дебрукер болон бас бус хүмүүс тэнд гэртээ байгаа юм шиг л байсан бөгөөд манай сайд нартай Зөвлөлийн эсрэг нэгдсэн фронтыг бүрдүүлсэн." Бүр Зөвшилцөгчдийн Зөвлөл хүртэл тэдгээр ноёдуудтай харьцахдаа олонтаа эвгүйрхдэг байсан болохыг хүлээн зөвшөөрөх ёстой.

Холбоотны социалистууд фронтоор тойрон аялсан. "Генерал Алексеев," Вандервельдын бичсэнээр, "бидний хүчин чармайлтууд нь, түүний довтолгооны моралийн бэлтгэл гэж нэрлэсэн зүйлийг гүйцэлдүүлэхийн тулд, Хар Тэнгисийн усан цэргүүдийн төлөөлөгчид, Керенский, Альберт Тома нарын арай эрт авсан, тэдгээр арга хэмжээнүүдэд ашиглагдах явдлыг баталгаажуулахын тулд бүхнийг хийсэн." Хоёрдугаар Интернационалын дарга болон Хоёрдугаар Николайн штабын хуучин ахлагч хоёр ингэж ардчиллын гэрэл гэгээт зарчмуудын төлөөх тэмцэлдээ нийтлэг хэлийг олсон юм. Ренодель, Франц социализмын удирдагчдын нэг, санаа нь амран дуу алдах боломжтой байлаа: "Одоо л бид шударга ёсны төлөөх дайны тухай нүүрээ улайлгалгүйгээр ярьж болох нь байна." Эдгээр хүмүүс нүүрээ улайлгах ямар нэгэн шалтгаан байдаг юм байна гэдгийг хүн төрөлхтөн ийнхүү гурван жилийн хоцрогдолтойгоор мэдэж авсан юм.

5-р сарын 1-нд, Гүйцэтгэх Хороо нь, тээнэгэлзэлтийн байгаль дэлхийд мэдэгдэх бүхий л төлвүүдээр дамжин гарсныхаа дараагаар, 18-ын эсрэг 41-ийн олонхиор – 3 түдгэлзэлт – Эвслийн Засгийн Газарт нэвтрэн орохоор эцэст нь шийдсэн. Зөвхөн Большевикууд ба Меньшевик-Интернационалистуудын жижигхэн бүлэг л үүний эсрэг саналаа өгсөн юм.

Ардчилал хийгээд хөрөнгөтнүүд хоёрын хоорондын уг ойртож дотносолтын хохирогч нь хөрөнгөтнүүдийн түгээмлээр хүлээн зөвшөөрөгдсөн удирдагч, Милюков байсан болох нь ямар ч сонирхолгүй зүйл биш. “Би гараагүй, тэд намайг гаргасан” хэмээн тэр хожим нь хэлсэн. Гучков, *Цэргийн Эрхүүдийн Тунхаглал* дээр гарын үсгээ зурахаас татгалзан, аль 4-р сарын 30-нд огцорчихоод байлаа. Тэдгээр өдрүүдэд либералуудын зүрх сэтгэлд нь хэр баргар байсан болохыг Кадет намын Төв Хороо, Эвслийг аврахын тулд, Милюковыг засгийн газарт үлдээх гэж зүтгэхгүй байхаар шийдсэн гэдгээс харж болно. “Нам өөрийн удирдагчаасаа урвасан” хэмээн барууны Кадет Изгоев бичжээ. Гэсэн хэдий ч, намд нэг их сонголт байгаагүй. Ижил Изгоевын нилээд зүйтэйгээр хэлснээр: “4-р сарын төгсгөлд, Кадет нам бут цохигдсон. Моралийн хувьд, тэр үүнээс дахиад хэзээ ч сэхэл авахааргүй тийм цохилтыг амссан.”

Гэхдээ Милюковын асуудал дээр хүртэл, Антанта эцсийн үгийг хэлэхээр байлаа. Англи Дарданеллын эх орончийг илүү биеэ барьж чаддаг “демократ”-аар орлуулахад бүхэлдээ бэлэн байв. Хэрвээ шаардлагатай тохиолдолд, Бьюкененийг элчин сайдаар орлох бүрэн эрхтэйгээр Петроградад хүрэлцэн ирсэн Хендерсон, нөхцөл байдалтай танилчихаад, уг орлуулалтыг шаардлагагүй хэмээн үзжээ. Үнэн хэрэгтээ Бьюкенен яг байх ёстой газраа байсан юм – тэдгээр нь Их Британийн аппетитуудтай давхцахгүй байгаа тэр хэмжээгээр, тэр газар нутгийн таслан авалтуудын шийдэмгий эсэргүүцэгч нь байсан учраас. “Хэрвээ Орост Константинополь шаардлагагүй юм бол,” түүний Терещенкод ялдамхнаар шивнэснээр, “тэр үүнийг аль болох эрт зарлах тусмаа, улам илүү сайн байх болно.” Франц анхандаа Милюковыг дэмжсэн. Гэхдээ энд Тома, Бьюкенен хийгээд Зөвлөлийн удирдагчдын араас Милюковыг эсэргүүцэн гарч ирснээрээ, өөрийнхөө үүргийг гүйцэтгэсэн. Массуудад үзэн ядагдсан тэр улс төрч нь ингэж Холбоотнуудад, демократуудад, мөн эцэст нь өөрийнхөө намд хаягдсан юм.

Милюков үнэхээр иймэрхүү харгис шийтгэлийг хүртэх ёсгүй байсан юм – ядаж л эдгээр хүмүүсээс биш. Гэхдээ Эвсэл нь ариусгалын золиосыг шаардаж байлаа. Тэд Милюковыг ардчилсан энх тайван өөд жагсах бүх нийтийн ялгуусан жагсаалыг бараантуулж байсан ад зэтгэр болгон массуудад харуулсан юм. Милюковыг тасалж хаяснаараа, Эвсэл нэгэн амьсгаагаар өөрийгөө империализмын нүглүүдээс ариусгасан.

Эвслийн Засгийн Газрын бие бүрэлдэхүүн хийгээд хөтөлбөрийг Петроградын Зөвлөл 5-р сарын 5-нд баталсан. Большевикууд үүний эсрэг 100 саналыг л цуглуулж чадсан. “Чуулган илтгэгч-сайдуудыг халуун дотноор угтан авсан...” гэж Милюков энэ чуулганы талаар тохуурхалтайгаар өгүүлжээ. “Гэсэн хэдий ч, тэр өмнөх өдөр нь Америкаас ирсэн ‘анхны хувьсгалын хуучин удирдагч’ Троцкийг ижил нижигнэсэн алга ташилтын хамтаар угтан авсан. Тэр, одоо ингэлээ гээд ‘хос засаглал’ огт устахгүй, харин ‘ердөө л засгийн газар дотогшоо шилжих’ болохыг, мөн Оросыг ‘аврах’ жинхэнэ дан засаглал нь зөвхөн ‘дараачийн алхмыг авч, эрх мэдлийг ажилчдын хийгээд цэргүүдийн төлөөлөгчдийн гарт шилжүүлэх’ тэр үед л хүрэлцэн ирэх болохыг бататган, социалистуудын засгийн газарт нэвтрэн оролтыг хурцаар шүүмжилсэн. Тэгж байж л, ‘шинэ эрин үе’ нээгдэх болно – ‘цус болон төмрийн эрин үе, гэхдээ үндэстнүүдийн үндэстнүүдтэй тэмцэх тэмцлийн биш, харин ядарч зүдэрсэн бас дарлагдсан анги давхаргуудын эрх баригч ангиудтай тэмцэх тэмцлийн.”” Милюковын зураглал нь нэг иймэрхүү. Илтгэлээ төгсгөл болгохдоо, Троцкий массуудын бодлогод зориулсан гурван дүрэм томьёолжээ – “гурван хувьсгалт заалтууд: хөрөнгөтнүүдэд бүү итгэ; удирдагчдыг хяна; зөвхөн өөрсдийн хүч чадалд л тулгуурла.” Уг илтгэлийн талаар ярихдаа, Суханов ийнхүү тэмдэглэжээ: “Тэр түүний илтгэлд хүмүүс

талтай байх юм гэж огт горьдоогүй бололтой.” Тэгээд үнэхээр л: илтгэгч түүнийг угтсан тэр алга ташилтуудаас хавьгүй бага алга ташилтуудын дунд танхимыг орхин гарсан юм. Сэхээтнүүдийн коридорт тохиолдож буй зүйлсэд маш мэдрэмтгий Суханов ийн нэмжээ: “Хэдийгээр Троцкий Большевик намд арай элсээгүй байсан боловч, тэр ‘бүр Ленинээс ч долоон дор’ гэсэн утгатай цуурхлууд аль хэдийн сонсогдох болсон.”

Социалистууд арван таван суудлаас зургааг нь авсан. Тэд цөөнхөд байхыг хүссэн юм. Бүр засгийн газарт ил тодоор нэвтрэн орохоор шийдвэрлэснийхээ дараа хүртэл, тэд энэ бэлэглэх тоглоомоор тоглосоор л байлаа. Ханхүү Львов Ерөнхий Сайд хэвээрээ үлдсэн. Керенский Дайны болон Тэнгисийн Цэргийн Сайд; Чернов Хөдөө Аж Ахуйн Сайд болсон. Милюковын Гадаад Хэргийн Сайдын суудлыг балетын коннуазьюр Терещенко авсан ба тэр нэгэн зэрэг Керенский, Бьюкенен хоёрын аль алиных нь таалалд багтсан хүн болсон. Тэд гурав гурвуулаа Орос Константинопольгүгээр онц сайн аргалж дөнгөнө гэх бодолдоо санал нийлж байсан юм. Хууль Зүйн Яамны толгой дээр Большевикуудын 7-р сарын хэрэгтэй холбоотойгоор хожим нь агшин зуурын алдар нэрийг олж авсан өчүүхэн хуульч Переверзев зогсож байлаа. Церетели өөрийн цагаа Гүйцэтгэх Хороонд зориулан хадгалахын тулд, Шуудан Холбооны Сайдын суудлаар өөрийгөө хязгаарласан. Скобелев Хөдөлмөрийн Сайд болчихоод, сэтгэлийн хөдлөлдөө хэт автан, капиталистуудын ашгийг 100%-иар багасгаа амласан – уг үг хэллэг нь удалгүй далавчтай болсон. Тэгш хэмийн төлөө, Москвагийн их үйлдвэрийн эзэн Коноваловыг Худалдаа Үйлдвэрлэлийн Сайдаар томилсон. Тэр Москвагийн биржийн хэд хэдэн дүр төрхүүдийг дагуулж ирсэн бөгөөд тэдэнд маш чухал засгийн газрын албан тушаалуудыг өгсөн. Дашрамд хэлэхэд, Коновалов хоёр долоо хоногийн дараа олон нийтийн эдийн засаг дахь “анархи”-ийг эсэргүүцэн огцорсон бөгөөд Скобелев бүр хоёр долоо хоног ч өнгөрч амжаагүй байхад ашгуудад хийх дайралтаа хөсөр хаячихсан байсан бөгөөд анархийн эсрэг тэмцлийг өөр дээрээ авсан байлаа: ажил хаялтуудыг унтрааж, ажилчдыг биеэ барихад уриалж.

Шинэ засгийн газрын тунхаглал нь, бүхий л эвслүүдээс хүлээх хүлээлтийн дагуу, улиг бололтуудаас тогтож байлаа. Тэр энх тайвны төлөөх идэвхтэй гадаад бодлого, хүнсний асуудлын шийдэл, мөн газрын асуудлын шийдэлд бэлтгэх бэлтгэлийн тухай ярьсан. Энэ бүхэн нь ердөө л хоосон яриа байсан юм. Ганц нухацтай заалт нь – ядаж л санаархлынх нь үүднээс авч үзвээс – “Оросын болон түүний Холбоотнуудынх нь боломжит ялагдлаас сэргийлэх зорилготой хамгаалалтын бөгөөд довтолгооны үйл ажиллагаанууд”-ад армийг бэлтгэх талаарх заалт байлаа. Уг үүрэг даалгаварт, Орос дахь Антантын эцсийн тоглоом байдлаар бий болгосон, Эвслийн бүхий л утга учир нь үндсэндээ агуулагдаж байсан юм.

“Орос дахь Эвслийн Засгийн Газар нь,” Бьюкенений бичсэнээр, “бидний хувьд уг фронт дээрх цэрэг дайны нөхцөл байдлын авралын эцсийн мөн бараг л цорын ганц найдварыг төлөөлж байна.” Ийнхүү Хоёрдугаар сарын хувьсгалын мөрийн хөтөлбөрүүд, илтгэлүүд, зөвшилцлүүд болон либерал хийгээд ардчилсан удирдагчдын саналуудын ард Антантын дүрээрх империалист тайзны дэглээч зогсож байлаа. Хувьсгалтай дайсагнасан Антантын фронтын ашиг сонирхлуудын нэрийн өмнөөс яаравчлан засгийн газарт нэвтрэн орохоос өөр сонголтгүй болсон социалистууд нь эрх мэдлийн гуравны нэг орчмыг бүхий л дайны хамтаар өөрсөд дээрээ авсан юм.

Шинэ Гадаад Хэргийн Сайд нь, Эвслийн кабинетын тунхаглалын эсрэг мэтгэлцээнийг нь өнгөлөн далдлах тодорхой стилийн өөрчлөлтүүдийг бодож олохын тулд, Холбоотнуудын засгийн газруудын 3-р сарын 27-ны тунхаглалд өгсөн хариултуудын нийтлэлийг хоёр долоо хоногийн туршид хойшлуулах шаардлагатай болсон. Нөгөө “энх тайвны төлөөх идэвхтэй гадаад бодлого” нь тэр цагаас хойш хуучин албан газруудын Терещенкод эмхэтгэж өгсөн дипломат телеграмуудын текстүүд дэх түүний хичээл зүтгэл бүхий хянан засварлалтанд өөрийгөө илэрхийлэх болсон юм. “Нэхэмжлэлүүд” гэснийг дараад, тэр “шударга ёсны шаардлагууд” гэж бичнэ; тэгээд “ашиг сонирхлуудын хамгаалалт” гэсний

оронд, тэр “ард иргэдийн сайн сайхан” гэж бичнэ. Милюков, үл ялиг шүдээ хавиралтын хамтаар, залгамжлагчийнхаа тухай хэлжээ: “Түүний телеграмуудынх нь ‘ардчилсан’ нэр томъёонууд нь тухайн мөчийн хэрэгцээ шаардлагуудын өмнөх дурамжхан буулт гэдгийг Холбоотнуудын дипломатууд мэдэж байсан бөгөөд үүнд өөгшүүлсэн байдлаар хандсан.”

Тома хийгээд саяхан хүрэлцэн ирсэн Вандервельде гараа хумхиад суусангүй: тэд “ард иргэдийн сайн сайхан”-ыг Антантын шаардлагуудтай хичээл зүтгэлтэйгээр нийцүүлэн тайлбарласан ба Гүйцэтгэх Хорооны мангаруудыг амжилтгүй бусаар аргандаа оруулсан. “Скобелев, Чернов хоёр,” Вандервельдын тайлагнаснаар, “цаг нь болоогүй байхад энх тайванд хүрэх талаарх бүхий л бодлуудыг эрч хүчтэйгээр эсэргүүцэж байна.” Иймэрхүү туслахуудад найдаж байсан Рибо “ямар нэгэн зүйлийг өгч явуулалгүйгээр” Терещенкод тохиромжтой хариулт өгөхөөр зэхэж байгаагаа 5-р сарын 9-нд Францын парламентад зарлах боломжтой хэмээн мэдэрсэн нь гайхаад байх зүйл биш.

Үгүй, нөхцөл байдлын жинхэнэ эздэд сул хэвтэж байсан ямар нэгэн зүйлийг өгч явуулах санаа огтхон ч байгаагүй. Итали Албаний тусгаар тогтнолыг зарлаж, нэн даруй түүнийг өөрийнхөө хамгаалалтан дор байрлуулсан нь яг л тэдгээр өдрүүдэд тохиолдсон юм. Энэ нь муугүй бодит жишээ байв. Түр Засгийн Газарт эсэргүүцэх санаархуу юм байсан – нэг их ардчиллын нэрийн өмнөөс ч биш, харин Балкан дахь “хүчний тэнцвэр”-ийн сүйрлийн улмаас. Гэхдээ хүч чадалгүй байдал нь түүнийг одоохондоо хэлээ хазахаас өөр аргагүй болгосон юм.

Эвслийн гадаад бодлого дахь цорын ганц шинэ зүйл нь түүний Америктай хийсэн түргэн дотносолт байлаа. Энэ залуухан нөхөрлөл нь гурван аар саар бус давуу талуудыг санал болгосон: АНУ нь Франц хийгээд Англи шиг цэрэг дайны бузар булайгаар тэгтлээ нэрээ хугалчихаагүй байсан; Атлантын далайн цаадах бүгд найрамдах улс зээллэгүүд хийгээд цэргийн хангамжийн асуудлууд дээр Оросын өмнө өргөн бололцоонуудыг нээсэн; эцэст нь, Вилсоны дипломат харилцаа нь – ардчилсан сүсэг бишрэл болон хулхидалт хоёрын хослол – Түр Засгийн Газрын стилийн шаардлагуудтай бүрэн төгс тохирсон. Сенатор Рут тэргүүтэй төлөөлөгчдийг Орос руу илгээхдээ, Вилсон өөрийн пасторын захиануудынхаа нэгийг Түр Засгийн Газарт хаягласан бөгөөд үүндээ тэр ийнхүү тунхаглажээ: “Аль ч ард түмнийг түүн дор амьдрахыг хүсэхгүй байгаа тэр ноёрхолд нь хүчээр оруулж болохгүй.” Дайны зорилтуудыг Америкын Ерөнхийлөгч хэт тодорхойгоор биш боловч, сэтгэл татам байдлаар тодорхойлжээ: “... дэлхийн цаашдын энх тайван болон түүний ард иргэдийнх нь ирээдүйн сайн сайхан хийгээд аз жаргалыг нь баталгаажуулах.” Үүнээс илүү сайхан зүйл бий гэж үү? Терещенко, Церетели хоёрт зөвхөн энэ л хэрэгтэй байсан юм: шинэ зээллэгүүд хийгээд пасифизмын улиг бололтууд. Өмнөхийнх нь тусалцаатайгаар, мөн удаахынх нь халхавчин дор, тэд Сена дээрх Шайлокын [1] бүхий л векселиүдийнхээ хилэнтэй сэгсчилтээр шаардаж буй тэр довтолгоонд нь бэлтгэж болохоор байлаа.

5-р сарын 11-нд Керенский довтолгооны төлөөх ухуулгын кампанит ажлаа эхлүүлэхийн тулд фронт руу явсан. “Арми дахь урам зоригийн давалгаа өсөж бас тэлж байна” хэмээн шинэ Дайны Сайд маань өөрийнхөө илтгэлүүдийн урам зоригт хахаж цацан Түр Засгийн Газарт тайлагнажээ. 5-р сарын 14-ны өдөр Керенский армид тушаал гаргасан: “Та нар удирдагчдынхаа яв гэсэн газар луу явцгаах болно,” тэгээд уг сайн мэдэх хийгээд тийм ч таатай бус хэтийн төлвийг цэргүүдэд зориулан гоёж чимэглэхийн тулд, тэр ийн нэмжээ: “Та нар жад сэлэмнийхээ үзүүрүүд дээр тээж явах болно – энх тайвныг.” 5-р сарын 22-нд тэртэй тэргүй огт ур чадваргүй хашир Генерал Алексеевыг зайлуулж, илүү уян хатан хийгээд овсгоотой Генерал Брусиловыг ерөнхий командлагчаар томилсон. Демократууд нь өөрсдийнхөө бүхий л хүч чадлаар довтолгоог, ө.х., Хоёрдугаар сарын хувьсгалын гутамшигт сүйрлийг, бэлтгэж байлаа.

* * *

Зөвлөл нь ажилчдын хийгээд цэргүүдийн байгууллага байсан – тэгээд цэргүүд гэдэг нь энд тариачид гэсэн үг. Түр Засгийн Газар нь хөрөнгөтнүүдийн байгууллага байсан. Хавьтлын Комисс нь зөвшилцлийн байгууллага байсан. Эвсэл нь, Түр Засгийн Газрыг өөрийг нь Хавьтлын Комисс болгон хувиргаснаараа, энэхүү механизмыг хялбарчилсан. Гэхдээ энэ нь хос засаглалыг өчүүхэн төдий ч устгаагүй. Церетели Хавьтлын Комиссын гишүүн байна уу, эсвэл Шуудан Холбооны Сайд байна уу – энэ нь юуг ч шийдээгүй. Улс оронд хоёр хоорондоо үл нийцэх төр засгийн байгууллагууд байсан: Түр Засгийн Газар түүний титэм нь болсон дээрээс томилсон хуучин хийгээд шинэ албан тушаалтнуудын шатлан захиралт, мөн фронт дээрх хамгийн алс хол тасгуудад уруудан хүрэх сонгуульт Зөвлөлүүдийн систем. Энэ хоёр төр засгийн системүүд нь одоохондоо зөвхөн өөрсдийн түүхэн тооцоонуудаа бодохоор бэлтгэж буй ялгаатай анги давхаргууд дээр тулгуурлаж байсан. Эвсэлд нэвтрэн орохдоо, Зөвшилцөгчид Зөвлөлийн системийн амар амгалан хийгээд алгуур устгалд найдсан. Тэд өөрсдөд нь төвлөрсөн Зөвлөлүүдийн хүч одооноос эхлээд албан ёсны засгийн газар дотор цутган орох болно гэж төсөөлсөн. Керенский “Зөвлөлүүд жам ёсны үхлээр үхэх болно” хэмээн Бьюкененд эргэлзээгүйгээр баталсан. Энэ итгэл найдвар нь удалгүй зөвшилцлийн удирдагчдын албан ёсны номлол нь болон хувирсан. Тэдний бодлын дагуу бол, бүс нутгийн амьдралын татах хүчний төв нь Зөвлөлүүдээс бүс нутгийн засаг захиргааны шинэ ардчилсан байгууллагуудад шилжих ёстой байлаа. Төв Гүйцэтгэх Хорооны байрыг нь Үндсэн Хуулийн Чуулган эзлэх ёстой байв. Эвслийн Засгийн Газар нь энэ замаар хөрөнгөтний парламенттай бүгд найрамдах улсын дэглэм рүү очих гүүр нь болон хувирах учиртай байсан юм.

Асуудал нь гэвэл, хувьсгал нь энэ замаар аялахыг хүсээгүй бөгөөд тэр тэгэх боломжгүй байсан. Шинэ хотын Думуудын хувь тавилан нь энэхүү утгын хүрээнд хоёрдмол бусаар анхааруулсан. Эдгээр Думууд нь байж болох хамгийн өргөн сонгуульд оролцох эрхийн суурин дээр тулгуурлан сонгогдсон. Цэргүүд нь цэргийн бүс хүн амтай эн тэнцүүгээр, эмэгтэйчүүд нь эрэгтэйчүүдтэй эн тэнцүүгээр саналаа өгцгөөсөн. Дөрвөн нам тэмцэлд оролцсон. Новое Время, царист засгийн газрын хуучин хагас албан ёсны сонин, дэлхий дээрх хамгийн худалч сонингуудын нэг, – тэгээд энэ нь ямар нэгэн юм хэлж байх ёстой! – барууныхныг, Националистуудыг хийгээд Октябристуудыг Кадетуудад саналаа өгөхөд уриалсан. Гэхдээ өмч эзэмшигч ангиудын улс төрийн хүч чадалгүй байдал нь бүхэлдээ ил болох үед, хөрөнгөтний сонингуудын олонхи нь дараах уриаг дэвшүүлсэн: “Хэнд өгөхийг хүснэ түүндээ саналаа өг, зөвхөн Большевикуудад л биш!” Хамаг Думууд хийгээд земствогуудад Кадетууд нь барууны жигүүр, Большевикууд нь өсөж буй зүүний цөөнх болсон юм. Ердийн адилаар давамгай олонхи нь Эсерүүд болон Меньшевикүүдэд харьяалагдаж байлаа. Зөвлөлүүдээс илүү өргөн төлөөллөөр ялгарч байсан эдгээр шинэ Думууд нь асар их эрх мэдлийг эдлэх ёстой байсан юм шиг санагдсан. Үүгээр барахгүй, олон нийтийн хууль цаазны байгууллагуудын хувиар, Думуудад төр засгийн албан ёсны дэмжлэгийн нүсэр давуу тал байсан. Милиция, хүнсний хангамж, хотын тээвэр, нийтийн боловсрол, эд бүгд албан ёсоор бол Думуудын гарт байлаа. “Хувийн” байгууллагуудын хувиар, Зөвлөлүүдэд төсөв ч, эрх ч байгаагүй. Тэгээд юутай ч эрх мэдэл Зөвлөлүүдийн гарт үлдсэн юм. Думууд нь асуудлын мөн чанарт Зөвлөлүүдийн хотууд дахь комиссууд болж таарсан. Зөвлөлийн системийн ёс төдий ардчилалтай хийсэн уг өрсөлдөөн нь, энэ нь, Думуудад ч, мөн түүнчлэн Зөвлөлүүдэд ч, ноёрхохдоо, Зөвлөлүүд Думуудад зайгаа тавьж өгөх хэрэгтэй гэдэгт гүн гүнзгийгээр үнэмшсэн байсан бөгөөд өөрсдөө уг чиглэлд чадах бүхнээ хийсэн тэр ижил намуудын, Эсерүүд болон Меньшевикүүдийн, удирдлаган дор болж өнгөрсөн тул, үр дүнгийнхээ хувьд улам цочирдмоор байлаа.

Үйл явдлуудын эргүүлгэн дунд үүнд тийм ч их эргэцүүлэлтийг өгөөгүй уг тэмдэглүүштэй үзэгдлийн тайлбар нь маш энгийн: хотын захиргаанууд нь, ардчиллын бусад бүхий л байгууллагуудын адилаар, зөвхөн тогтсон нийгмийн харилцаанууд дээр л, ө.х., тодорхой өмчлөлийн систем дээр л, суурилж байж үйл ажиллагаагаа явуулах боломжтой. Гэсэн хэдий ч, хувьсгалын мөн чанар нь энэ бүхий л суурьнуудын суурийг асуултын тэмдгийн

дор байрлуулдагт оршдог бөгөөд зөвхөн анги давхаргуудын хүчний харьцааны нээлттэй хувьсгалт сорилтоор л үүнд хариулт өгөх боломжтой. Зөвлөлүүд нь, удирдлагуудынхаа шинж чанарыг үл харгалзан, нийгмийн тогтолцооны суурийг нь өөрчлөн байгуулахаар ухамсартайгаар эсвэл хагас ухамсартайгаар нэгдсэн дарлагдсан анги давхаргуудын тулаанч байгууллагууд байсан юм. Хотын захиргаанууд нь иргэншлийн хийсвэрлэлт рүү буулгасан хүн амын бүхий л давхаргуудад эн тэнцүү төлөөллийг өгсөн бөгөөд хувьсгалт нөхцөл байдалд яг л үүний төлөөлж буй дайсагнагч талууд нь улайран тулаанд бэлтгэж байхад өөрсдийгөө болзолтой хийгээд сайхан дүр үзүүлсэн хэлээр илэрхийлэх дипломат хуралдаан шиг аашилсан. Хувьсгалын өдөр тутмын амьдралд хотын захиргаанууд арай л гэж хагас үлгэрийн байдлаар оршин тогтнох боломжтой байсан. Гэхдээ массуудын хөндлөнгийн оролцоо нь үйл явдлуудын цаашдын чиглэлийг тодорхойлж байсан тэдгээр шийдвэрлэх мөчүүдэд хотын захиргаанууд нь зүгээр л агаарт дэлбэрсэн бөгөөд тэднийг бүрдүүлэгч элементүүд нь бэхлэлтийн өөр өөр талуудад гарч ирсэн. Үндсэн Хуулийн Чуулганы хувь тавиланг урьдаас харахын тулд, 5-10-р саруудын хоорондох Зөвлөлүүд болон хотын захиргаануудын параллель ролиудыг харьцуулахад л хангалттай байлаа.

Эвслийн Засгийн Газар тэр Үндсэн Хуулийн Чуулганыг зарлан хуралдуулах гэж нэг их яараагүй. Ардчилсан арифметикыг үл харгалзан, засгийн газар дахь олонхи нь байсан либералууд Үндсэн Хуулийн Чуулганд, шинэ Думуудад тийм байсныхаа адилаар, үхээнц барууны жигүүр нь болохоор яараагүй. Үндсэн Хуулийн Чуулганыг зарлан хуралдуулах Тусгай Зөвлөгөөн нь дөнгөж 5-р сарын төгсгөлд л, эргэлтээс гурван сарын дараа, ажлаа эхлүүлсэн. Либерал хуульчид үс болгоныг арван зургаан хэсэгт хувааж, бүхий л янзын ардчилсан шавхруунуудыг шилэн саван дотор нь сэгсчиж, армийн сонгуульд оролцох эрхүүдийн талаар хийгээд сая саяар тоологдох оргодол цэргүүдэд, мөн арав арваар тоологдох Царийн гэр бүлд сонгуульд оролцох эрхийг өгөх шаардлагатай эсэх талаар эцэс төгсгөлгүйгээр маргалдсан. Зарлан хуралдуулах огнооны талаар бол, аль болох л багыг хэлсэн. Уг асуудлыг Зөвлөгөөн дээр сөхөх нь зөвхөн Большевикууд л хийж чадах увайгүй үйлдэлд тооцогддог байсан юм.

Долоо хоногуудыг долоо хоногууд дагасан, гэхдээ Зөвшилцөгчдийн итгэл найдварууд хийгээд зөгнөлүүдийг үл харгалзан, Зөвлөлүүд нь устан үгүй болоогүй. Удирдагчдаасаа болоод нам гүм болж, будилсан тэд үе үе хагас тамирдалтанд орсон нь үнэн хэдий ч, аюулын анхны дохио тэднийг хөл дээр нь босгох бөгөөд Зөвлөлүүд нь нөхцөл байдлын жинхэнэ эзэд байсан болохыг хүн болгонд эргэлзээгүйгээр илчилсэн юм. Зөвлөлүүдийг хорлон сүйтгэхийг оролдохын хажуугаар, Эсерүүд болон Меньшевикүүд бүхий л чухал тохиолдлуудад тэдний тэргүүлэх ач холбогдлыг нь хүлээн зөвшөөрөхөөс өөр сонголтгүй болсон. Энэ нь, бусад зүйлсээс илүүтэйгээр, хоёр намын хоёулангийнх нь хамгийн сайн хүчнүүд нь Зөвлөлүүдэд төвлөрсөн байсанд илэрхийлэгдэж байлаа. Хотын захиргаанууд болон земствогуудад, тэд хоёрдугаар зэрэглэлийн хүмүүсийг, техникчид хийгээд зохион байгуулагчдыг хуваарилсан. Большевикууд дундаас ижил зүйл ажиглагдахаар байлаа. Зөвлөлүүдэд орох боломжгүй Кадетууд л гагцхүү өөрсдийнхөө хамгийн сайн хүчнүүдийг тэдгээр бүс нутгийн засаг захиргааны байгууллагуудад төвлөрүүлсэн. Гэвч тэр авралгүй хөрөнгөтөн цөөнх нь тэднийг өөрсдийн дэмжлэг болгон хувиргах боломжгүй байлаа.

Ийнхүү хэн ч хотын захиргаануудыг өөрсдийнхөө байгууллагууд хэмээн тооцоогүй юм. Ажилчин хийгээд үйлдвэрийн эзний, цэрэг хийгээд офицерын, тариачин хийгээд газрын эзний хоорондох хурцдаж байгаа дайсагналуудыг нэг талдаа Зөвлөлүүдэд, нөгөө талдаа Улсын Думын “хувийн” уулзалтууд болон ерөнхийдөө эрх дархтай улс төрчдийн бүхий л төрлийн зөвлөгөөнүүдэд, өөрсдийн тойрог дотроо хэлэлцэж болдог байсан шигээ, хотын захиргаанд эсвэл земствод нээлттэйгээр хэлэлцэх боломжгүй байлаа. Хүн дайсантайгаар саар саар зүйлсийг хэлэлцэж болно; гэхдээ үхэл сэхлийн асуудлыг биш.

Бид хэрвээ засгийн газар нь эрх баригч ангийн хороо гэсэн Марксын томъёоллыг хүлээн

зөвшөөрөх юм бол, бид эрх мэдлийн төлөө тэмцэлдэж буй анги давхаргуудын жинхэнэ “хороонууд” нь Эвслийн Засгийн Газраас гадуур байсан гэдгийг хүлээн зөвшөөрөх ёстой болно. Засгийн газарт цөөнхийн хувиар төлөөлөгдсөн Зөвлөлүүдийн хувьд бол, энэ нь бүхэлдээ ойлгомжтой байсан. Гэхдээ хөрөнгөтөн олонхийн хувьд ч, энэ нь дутахааргүй үнэн байсан. Либералууд нь хөрөнгөтнүүдийн хувьд хамгийн тулгамдаж буй асуудлуудын талаар социалистуудын нүдэн дээр нухацтай хийгээд ажил хэрэгч байдлаар хэлэлцэх бүхэлдээ боломжгүй байсан. Өмч эзэмшигчдийн штаб түүний эргэн тойронд нь нэгдсэн байсан хөрөнгөтнүүдийн зартай хийгээд маргаангүй удирдагч Милюковын шахан зайлуулалт нь бэлэг тэмдгийн шинж чанартай байсан бөгөөд засгийн газар нь үгийн бүхий л утгаар eccentric [2] байсан болохыг бүхэлд нь илчилсэн. Амьдрал хоёр тэнхлэгийг тойрон эргэлдсэн бөгөөд тэдний нэг нь Мариинскийн Ордны зүүн талд нь, нөгөө нь түүний баруун талд нь байсан юм.

Өөрсдийн бодож буй зүйлсээ засгийн газрын бие бүрэлдэхүүн дотор хэлж зүрхлээгүй сайдууд нь өөрсдийн бий болгосон ёсорхлуудынхаа уур амьсгалд амьдарсан. Эвслээр халхлагдсан хос засаглал нь хоёрдмол бодлын, хоёрдмол сэтгэхүйн хийгээд ерөнхийдөө бүхий л төрлийн хоёрдмол байдлын сургууль болж хувирсан. Эвслийн Засгийн Газар нь дараачийн зургаан сарын туршид хямралууд, шинэчлэлүүд болон холио сэлгээнүүдийн бүхэл бүтэн цувралуудаар дамжин гарсан боловч, тэр өөрийн үндсэн шинж тэмдгүүдээ, хүч чадалгүй хийгээд худал хуурмаг байдлуудаа, үхлийн өдрөө хүртэл хадгалан үлдсэн юм.

Тэмдэглэл:

1. Уильям Шекспирийн “Венецийн Худалдаачин” жүжиг дээр гардаг эсрэг дүрийн Еврей наймаачин. Шайлок жүжгийн төгсгөл хэсэгт ихэд зартайгаар түүнээс зээлсэн мөнгөө цагт нь эргүүлж төлж чадаагүй гол дүрийн баатар Антониогоос гэрээнд заасны дагуу нэг фунт мах тасалж авах гэж зүтгэдэг.
2. Хэвийн бус, жигтэй, байршлын хувьд голлосон бус.

ДОВТОЛГОО

19-р бүлэг

Армид, мөн түүнчлэн улс оронд, хүчнүүдийн тасралтгүй дахин бүлэглэлт явагдаж байв: доодчуул нь зүүн рүү хөдөлж байхад, дээдчуул нь баруун руу хөдөлж байлаа. Гүйцэтгэх Хороо нь хувьсгалыг номхотгоход зориулагдсан Антантын зэмсэг болон хувирч байсны л нэгэн адилаар, командлагч бие бүрэлдэхүүний эсрэг цэргүүдийн төлөөлөл байдлаар бий болсон цэргийн хороонууд нь цэргүүдийн эсрэг командлагч бие бүрэлдэхүүний туслахууд болон хувирцаж байлаа.

Эдгээр хороонуудын гишүүнчлэл янз бүрийн байсан. Дайныг үнэн голоосоо хувьсгалтай адилтгаж, дээрээс тулгасан довтолгоонд эрэлхгээр оролцож, тэгээд харийн үйл хэргийн төлөө амиа зольсон эх оронч элементүүд цөөнгүй байсан. Тэдний хажууд үг хэллэгийн баатрууд, дивизийн хийгээд хорооны Керенскийнүүд зогсож байлаа. Эцэст нь, үргэлж л давуу эрх эрэлхийлж байдаг, окопнуудаас хол байхын тулд хороонуудад орсон аар саар залилагчид болон сандал бүлээцүүлэгчид цөөнгүй байсан. Бүхий л масс хөдөлгөөнүүд, ялангуяа өөрийнхөө анхны үе шатууддаа, эдгээр бүхий л хүн төрлүүдийг өөрийн залаан дээрээ өргөх нь зайлшгүй. Гэхдээ зөвшилцлийн үе нь иймэрхүү чанга яригчид хийгээд хамелеонуудаар ялангуяа баялаг байсан юм. Хүмүүс хөтөлбөрүүдийг хэлбэрт оруулдаг ч, хөтөлбөрүүд мөн хүмүүсийг хэлбэрт оруулдаг. “Хавьтлын” сургууль нь хувьсгалд заль мэхийн хийгээд явуулгуудын сургууль болж хувирдаг.

Хос засаглалын дэглэм нь цэргийн хүчний бий болголтыг боломжгүй болгосон. Кадетууд ард түмний массуудын үзэн ядалтыг эдэлсэн бөгөөд армид өөрсдийгөө Эсерүүд хэмээн шинээр нэрлэхээс өөр аргагүй болсон. Ардчилал, гартаа эрх мэдлийг авч чадаагүй ижил шалтгааныхаа улмаас, армид амь оруулж чадаагүй: нэг нь нөгөөгөөсөө салшгүй байсан. Юутай ч нөхцөл байдлыг маш тодорхойгоор гэрэлтүүлэх хачирхлын хувиар, Түр Засгийн Газар Петроград дахь цэргүүдэд зориулан ганц ч цэргийн жагсаал зохион байгуулаагүй болохыг Суханов тэмдэглэжээ: либералууд болон генералууд нь цэргийн жагсаал дахь Зөвлөлүүдийн оролцоог хүсээгүй, гэхдээ Зөвлөлүүдгүйгээр цэргийн жагсаал боломжгүй байсан болохыг тэд сайн ойлгож байсан. Дээгүүр офицерууд нь, илүү реакцийн намууд толгойгоо өндийлгөх тэр үеийг хүлээнгээ, Кадетуудтай улам ойр дотно зууралдаж байв. Жижиг хөрөнгөтөн сэхээтнүүд, царизм дор тэгсэн шигээ, армийг ихээхэн тооны доогуур офицеруудаар хангах боломжтой байсан хэдий ч, тэд өөрсдийнхөө дүрээр командлагч бие бүрэлдэхүүнийг бий болгох боломжгүй байсан – учир нь тэдэнд өөрсдийн гэсэн дүр байгаагүй. Хувьсгалын цаашдын бүхий л замналын харуулснаар нэг бол Цагаантнуудын тэгсний адилаар командлагч корпусыг бэлэн болсон байдлаар ноёд язгууртнууд хийгээд хөрөнгөтнүүдээс авах, эсвэл Большевикуудын тэгсний адилаар пролетарийн шалгарлын суурин дээр шинэ командлагч корпусыг урагшлуулж тэднийг боловсруулах л боломжтой байсан. Жижиг хөрөнгөтний ардчилал нэгийг нь ч, нөгөөг нь ч хийх боломжгүй байлаа. Тэдний хийж чадах бүхий л зүйл нь хүн бүхнийг ятгаж, шалж бас хууран мэхлэх байсан бөгөөд энэ нь юунд ч хүргээгүй үед, тэд аргаа баран, тэднээр ард түмэнд зөв хувьсгалт санаануудыг заалгахын тулд, реакцийн офицеруудад эрх мэдлийг хүлээлгэн өгсөн.

Хуучин нийгмийн идээ бээрнүүд нь нэг нь нөгөөгөө даган зад үсэрч, армийн организмыг устгасан. Үндэстнүүдийн асуудал нь өөрийнхөө бүхий л хэлбэрүүдээр – тэгээд Орос нь үндэстнүүдээр баялаг – тэдний хагасаас бага нь Их Оросуудаас бүрдэх цэрэг массуудын дотор улам гүн гүнзгийгээр орсон. Үндэсний дайсагналууд нь төрөл бүрийн шугамуудын дагуу анги давхаргын дайсагналуудтай харилцан огтлолцож бас харилцан сүлжилдсэн. Үндэстнүүдийн талбар дахь засгийн газрын бодлого нь, бусад бүхий л талбарууд дахь шигээ, тээнэгэлзсэн хийгээд будилсан байсан бөгөөд тэгэхээр энэ нь давхар зальхай санагдсан юм. Зарим нэг генералууд нь Румыны фронт дээрх “Франц сахилга бат бүхий

Мусульман корпус” мэтийн үндэсний анги нэгтгэлүүдтэй сээтэгнэсэн. Уг шинэ үндэсний нэгжүүд нь гол төлөв үнэхээр хуучин армийн нэгжүүдээс илүү тогтвортой болж таарсан – тэднийг шинэ санааны эргэн тойронд, шинэ туг далбаан дор бүрдүүлсэн учраас. Гэсэн хэдий ч, энэхүү үндэсний цемент нь удаан тэсээгүй: анги давхарга хоорондын тэмцлийн цаашдын өрнөл нь үүнийг нураасан. Гэхдээ армийн тэн хагаст нөлөөлөхөөр заналхийлж байсан эдгээр үндэсний анги нэгтгэлүүдийн процесс нь өөрөө, шинэ нэгжүүдийг хэлбэрт оруулж амжихаасаа өмнө хуучнуудыг нь илжрүүлснээр, армийг шингэн төлөвт аваачсан юм. Ийнхүү золгүйтлүүд бүхий л талаас ирсэн.

Милюков өөрийн түүхдээ арми нь “хувьсгалт” санаанууд болон цэргийн хэвийн сахилга бат хоёрын, мөн армийн ‘ардчилалжуулалт’ болон түүний тулалдах чадварын хадгалан үлдэлт хоёрын хоорондын зөрчилдөөн”-ий улмаас сүйрсэн хэмээн бичсэн бөгөөд энэхүү мэдэгдэл дэх “хэвийн” сахилга бат гэдгээр царизм дор оршиж байсан тэр сахилга батыг ойлгох хэрэгтэй. Бүхий л аугаа хувьсгалууд нь сахилга батын хийсвэр зарчмуудын биш, харин амьд анги давхаргуудын мөргөлдөөний үр дүн байдлаар хуучин армийн сүйрлийг авчирдаг болохыг түүхч хүн мэдэж байх ёстой мэт санагдана. Хувьсгал арми дахь чанд хатуу сахилга батыг зөвшөөрдгөөр зогсохгүй, бас үүнийг бий болгодог. Гэсэн хэдий ч, хувьсгалаар түлхэн унагаагдсан анги давхаргын төлөөлөгчид энэ сахилга батыг тогтоож чадахгүй.

“Зохион байгуулалтгүй болсон арми хийгээд сахилга батын бүрэн төгс нуран уналт нь,” 1851 оны 9-р сарын 26-нд нэгэн ухаалаг Германы нөгөөдөө бичсэнээр, “бүхий л ялалтат хувьсгалын нөхцөл нь, мөн түүнчлэн үр дүн нь, байсаар ирсэн болох нь лав илэрхий.” Хүн төрөлхтний бүхий л түүх уг энгийн хийгээд маргаангүй хуулийг нотолно. Хэдийгээр тэд, нэг нь Фридрих Энгелс, нөгөө нь Карл Маркс байсан энэ хоёр Германыг өөрсдийнх нь багш нар хэмээн нэрлэдэг байсан боловч, 1905 оны туршлагыг ардаа хийсэн Оросын социалистууд нь, либералуудын хамтаар, үүнийг ойлгоогүй. Хувьсгал хийчихсэн арми нь хуучин дайныг хуучин командын дор үргэлжлүүлнэ гэдэгт Меньшевикууд ноцтойгоор итгэсэн. Тэгээд эдгээр хүмүүс Большевикуудыг утопи үзэлтнүүд хэмээн дуудсан юм!

5-р сарын эхээр штаб дээр болсон хуралдаан дээр Генерал Брусилов командлагч бие бүрэлдэхүүний төлөв байдлыг маш тод томруунаар дүрсэлжээ: 15-20% нь шинэ дэглэмд итгэл үнэмшлээр дасан зохицсон; офицеруудын зарим нь цэргүүдтэй сээтэгнэж, тэднийг командлагч бие бүрэлдэхүүний эсрэг турхирч эхэлсэн; гэхдээ олонхи нь, 75% орчим нь, дасан зохицож чадалгүйгээр, дургүй нь хүрч, өөрсдийн бүрхүүл дотроо нуугдсан бөгөөд юу хийх болохоо мэдэхгүй байна. Офицеруудын дийлэнх масс нь, үүнээс гадна, цэвэр цэрэг дайны харах өнцгөөс хүртэл хэнд ч хэрэггүй байсан юм.

Генералуудтай хийсэн хуралдаан дээр, Керенский, Скобелев хоёр, харамсалтай нь, “үргэлжилсээр л байгаа” бөгөөд тооцоололдоо авч үзэх ёстой хувьсгалын өмнөөс хичээл зүтгэлтэйгээр уучлал эрсэн байна. Хар Зуугийн Генерал Гурко сайд нарыг сургамжилсан байдлаар үүнд хариулжээ: “Та нар ‘хувьсгал үргэлжилсээр л байна’ гэж хэллээ. Биднийг сонсож бай... Хувьсгалыг зогсоо. Тэгээд цэргийн хүмүүс бидэнд үүргээ эцсийг нь хүртэл биелүүлэх боломжийг олго.” Керенский өөрийн бүхий л зүрх сэтгэлээрээ генералуудтай уулзахаар очсон – тэдний нэг, эрэлхэг Корнилов, түүнийг тэвэртээ бяцлах дөхөх хүртэл.

Хувьсгалын цаг дахь зөвшилцөл нь анги давхаргуудын хооронд улайран үсчих бодлого. Керенский бол үсчилтийн биелэл байлаа. Тодорхой хийгээд оновчтой дэглэмгүйгээр ер нь төсөөлөхийн аргагүй зүйл болох армийн толгой дээр байрлуулагдчихаад, Керенский түүний нуран уналтын шууд зэмсэг нь болон хувирсан. Дээд командын бие бүрэлдэхүүн дэх зайлуулалтуудын сонирхолтой жагсаалтыг Деникин нийтэлжээ – хэдийгээр хэн ч, уг байны байршил нь болох Керенский бол бүр ч, үүнийг мэдээгүй боловч, байгаа оноогүй зайлуулалтууд. Алексеев фронтын ерөнхий командлагч Рузский мөн армийн командлагч

Радко-Дмитриев нарыг сул дорой байдал болон хороонуудад үзүүлсэн өөгшүүлэлтээс нь болж зайлуулсан. Брусилов ижил шалтгааны улмаас айдас сандралд автсан Юденичийг зайлуулсан. Керенский Алексеевыг өөрийг нь болон фронтуудын ерөнхий командлагчид болох Гурко, Драгомиров нарыг армийн ардчилалжуулалтыг эсэргүүцсэнийх нь улмаас зайлуулсан. Үүнтэй ижил үндэслэлээр Брусилов Генерал Калединыг зайлуулсан бөгөөд хожим нь тэр өөрөө хороонуудыг хэт өөгшүүлсэн гэх шалтгаанаар халагдсан. Корнилов ардчилалтай нийцэх чадваргүйгээсээ болж, Петроград дүүргийн командыг орхин явсан. Энэ нь түүнийг фронтод, тэгээд дараа нь дээд ерөнхий командлагчаар, томилогдохыг нь болиулаагүй. Деникин Алексеевын дорх штабын ахлагчийн албан тушаалаасаа илэрхий феодал захиргааныхаа улмаас зайлуулагдсан боловч, удалгүй баруун фронтын ерөнхий командлагчаар томилогдсон. Дээгүүрх хүмүүс юу хүсээд байгаагаа мэдээгүй болохыг нь харуулсан энэ бие биеэ давж харайх тоглоом нь доошоогоо тасгууд руу уруудан хүрсэн бөгөөд армийн нуран уналтыг хурдасгасан юм.

Цэргүүдээс офицеруудынхаа үгэнд орохыг шаардахдаа, комиссарууд нь өөрсдөө тэдэнд итгээгүй. Довтолгооны яг оргилд нь, төв штабын байрлах газар нь болсон Могилев дэх Зөвлөлийн хуралдаан дээр, Керенский, Брусилов хоёрын дэргэд, Зөвлөлийн гишүүдийн нэг ингэж зарлажээ: "Төв штабын офицеруудын 88% нь өөрсдийн үйл ажиллагаагаараа хувьсгалын эсрэг илрэлүүдийн аюулыг бий болгож байна." Цэргүүдийн хувьд энэ нь нууц байгаагүй. Эргэлтээс өмнө тэдэнд офицеруудтайгаа танилцах хангалттай хугацаа байсан.

5-р сарын түршид дээрээс доош хүртэлх командлагч бие бүрэлдэхүүний тайлангууд нь нэгэн ижил санааг өөр өөрөөр хувиргана: "Довтолгоонд хандах хандлага нь ерөнхийдөө сөрөг байна, явган цэргүүдийн дунд ялангуяа." Заримдаа тэд дараахыг нэмнэ: "Морин цэргүүдийн дунд арай дээр, мөн их буучдын дунд хангалттай цог жавхаатай."

5-р сарын төгсгөлд, цэргүүдийг аль хэдийн довтолгоонд зориулан байршуулчихсан байх үед, 7-р армийн комиссар Керенскийд ийнхүү телеграмджээ: "12-р дивизэд, 48-р хороо бараг л бүрэн бүрэлдэхүүнээрээ гарч ирсэн; 45 болон 46-р хороонууд тулалдагч тасгуудынх нь дөнгөж л хагас нь бүрэн гарч ирсэн; 47-р хороо гарч ирэхээс татгалзсан. 13-р дивизийн хороонуудаас, 50-р хороо бараг л бүрэн бүрэлдэхүүнээрээ гарч ирсэн. 51-р хороо маргааш гарч ирнэ гэж амласан; 49-р хороо цагийн хуваарийн дагуу гарч ирээгүй; мөн 52-р хороо гарч ирэхээс татгалзан, бүхий л офицеруудаа баривчилсан." Ижил дүр зураг бараг л хаа сайгүй ажиглагдахаар байлаа. Комиссарын тайланг засгийн газрын хариу дагалджээ: "45, 46, 47 болон 52-р хороонуудыг тараа; мөн офицерууд болон цэргүүдийг дуулгаваргүй байдалд турхирсан тэдгээр хүмүүсийг цэргийн шүүхээр оруул." Энэ нь их аймаар сонсогдсон, гэхдээ хэнийг ч айлгаагүй. Тулалдахыг хүсээгүй цэргүүд тараалтаас ч, цэргийн шүүхээс ч айгаагүй. Цэргүүдийг байршуулж байх үеэр, олонтаа нэг нэгжийг нөгөөгийнх нь эсрэг илгээх шаардлагатай болсон. Нухчин даралтын зэмсэг нь нэн олонтаа, Царийн дор тийм байсныхаа адилаар, казакууд байв. Гэхдээ тэд одоо социалистуудаар удирдуулж байсан юм: энэ нь хувьсгалыг хамгаалах тухай асуудал байсан шүү дээ.

6-р сарын 4-нд, довтолгоо эхлэх хүртэл хоёр долоо хоног хүрэхгүй үлдсэн байх үед, төв штабын ахлагч ийнхүү тайлагнажээ: "Умард фронт исгэлтэнд хэвээр, найрсаг харилцаа үргэлжилсээр, явган цэргүүдийн довтолгоонд хандах хандлага нь сөрөг... Баруун фронт дээрх нөхцөл байдал нь тодорхойгүй... Баруун өмнөдөд зан төлвийн тодорхой сайжралт анзаарагдаж байна... Румыных дээр ямар нэг онцгой сайжралт ажиглагдахааргүй байна, явган цэргүүд довтлохыг хүсэхгүй байна."

1917 оны 6-р сарын 11-нд 61-р хорооны командлагч бичжээ: "Надад бас офицеруудад өөрсдийгөө аврахаас өөр хийх зүйл үлдээгүй, учир нь Петроградаас 5-р тасгийн нэгэн цэрэг, Ленинист, хүрэлцэн ирсэн... Хамгийн сайн цэргүүд хийгээд офицеруудын олон нь

аль хэдийн зугтаасан.” Хороон дахь ганц Ленинистийн гарч ирэлт л офицеруудын оргон зугтаалтыг эхлүүлэхэд хангалттай байжээ. Хүрэлцэн ирсэн цэрэг ханасан уусмал доторх эхний талстын үүргийг гүйцэтгэсэн нь илэрхий. Гэсэн хэдий ч, бид эндэх яриа нь заавал Большевикын тухай яриа хэмээн бодох шаардлагагүй. Тэдгээр өдрүүдэд командлагч бие бүрэлдэхүүн довтолгооны эсрэг дуу хоолойгоо бусдаасаа илүү зоримгоор өндөрсгөсөн бүхий л цэргийг Ленинист хэмээн дууддаг байлаа. Тэдгээр “Ленинистүүд”-ийн олонхи нь Ленинийг Вилхелм илгээсэн гэдэгт чин сэтгэлээсээ итгэсэн хэвээр байсан. 61-р хорооны командлагч цэргүүдээ засгийн газрын гар дахь шийтгэлээр айлгахыг оролдсон байна. Цэргүүдийн нэг нь хариулжээ: “Бид үүний өмнөх засгийн газрыг түлхэн унагаасан, бид Керенскийг ч гэсэн тийрч гаргах болно.” Энэ бол шинэ яриа байлаа. Тэд Большевик ухуулгаар тэжээгдсэн боловч, үүнээс хавьгүй хол явсан юм.

Эсерүүдийн удирдлаган дор байсан бөгөөд Кронштадтцаас ялгаатай нь эх оронч үзлийн цайз хэрэмд тооцогддог байсан Хар тэнгисийн флот усан цэрэг болж хувцасласан цовоо оюутан Баткинаар толгойлуулсан 300 хүн бүхий тусгай төлөөллийг 4-р сарын сүүлээр улс орон даяар илгээсэн. Тэр төлөөлөл дэх олон зүйлс дүр исгэлтийг ханхлуулж байсан боловч, тэнд мөн илүү чин сэтгэлийн түлхэлт байсан юм. Төлөөлөл дайныг ялалт хүртэл хийх тухай санааг улс оронд худалдаж байлаа. Гэхдээ долоо хоног тутамд сонсогчид нь илүү дайсагнасан болж эхэлсэн. Тэгээд яг Хар тэнгисийнхэн довтолгооны номлолынхоо дууг нь намсгаж эхэлж байтал, Балтын төлөөлөл энх тайвныг номлохоор Севастопольд хүрэлцэн ирсэн. Умардынхан өмнөдөд, өмнөдийнхний умардад гаргаснаас, илүү амжилт гаргасан. Кронштадтцийн нөлөөлөл дор, Севастополийн усан цэргүүд 6-р сарын 8-нд командлагч бие бүрэлдэхүүнийхээ зэвсгийг нь хурааж, хамгийн үзэн ядагдсан офицеруудаа баривчилж эхэлсэн.

Зөвлөлийн их хурлын 6-р сарын 9-ний чуулган дээр, Троцкий “улс орон даяар эх оронч төлөөлөгчид илгээсэн тэр үлгэр жишээ Хар тэнгисийн флотод, тэр зохион байгуулагдсан эх оронч үзлийн үүрэнд, иймэрхүү төрлийн тэсрэлт нь тийм шийдвэрлэх мөчид өөрийгөө илрүүлсэн нь” хэрхэн тохиолдох боломжтой байсан болохыг асуусан. “Энэ юуг харуулж байна вэ?” Тэр ямар нэгэн хариулт хүлээн аваагүй.

Армийн толгой тархигүй байдал нь хүн бүрийг тарчилгасан: цэргүүдийг, командлагчдыг хийгээд хорооныхныг. Хүн бүр аргаа баран ямар нэгэн гарцыг эрж байв. Толгойлогчдод довтолгоо нь энэхүү эх захгүй байдлыг давж гаран, тодорхой байдлыг авчрах юм шиг санагдсан. Тэгээд тодорхой хэмжээгээр энэ нь үнэн байсан юм. Церетели, Чернов хоёр Петроградад ардчилсан хоосон гоё үгсийн бүхий л болгоомжтой модуляциудын хамтаар довтолгоог дэмжсэн байдлаар өөрсдийгөө илэрхийлж байхад, фронт дээрх хорооныхон, офицеруудтай гар гараасаа хөтлөлцөн, арми дахь шинэ дэглэмийн – дайнтай үл нийцэх дэглэм, гэхдээ үүнгүйгээр хувьсгалыг төсөөлөхийн аргагүй – эсрэг тэмцлийг эхлүүлэх шаардлагатай болсон. Өөрчлөлтийн үр дүнгүүд нь тун удалгүй нүдэнд ил болсон. “Өдөр өнгөрөх тусам хорооны гишүүд нь улам анзаарагдахуйцаар баруун руу хөдлөх болсон,” усан цэргийн офицеруудын нэгийг нь өгүүлснээр, “гэхдээ үүний хажуугаар, цэргүүд болон усан цэргүүдийн дундах тэдний эрх мэдэл дэх бууралт нь илэрхий байсан.” Гэсэн хэдий ч, цэргүүд болон усан цэргүүд нь яг дайнд хэрэгтэй тэр зүйл нь байж таарсан юм.

Брусилов, Керенскийн зөвшөөрлөөр, сайн дурынхны шок батальонуудыг бүрэлдүүлж эхэлсэн бөгөөд ингэснээрээ армийн тулалдах чадваргүй болохыг ний нуугүйгээр хүлээн зөвшөөрсөн. Бүхий л төрлийн элементүүд нэн даруй уг санаачилгад нэгдсэн – ихэвчлэн, хожим нь, Октябрийн эргэлтийн дараа, зүүний Эсерүүдийн талд орж, тэгээд нүргэлсэн хийгээд нэгэн бодлын гайхамшигтай карьерын дараагаар Зөвлөлийн эрх мэдлээс урван, нэг бол Большевикын, эсвэл өөрийнхөө гараас ирсэн суманд алуулсан, Ахмад Муравьев мэтийн адал явдал эрэлхийлэгчид. Хувьсгалын эсрэг офицерууд нь шок батальонуудын талаарх санааг өөрсдийн хүчнүүдээ цуглуулах хууль ёсны хэлбэр хэмээн шуналтайгаар

шүүрч авсан гэдгийг хэлэх шаардлагагүй биз. Гэсэн хэдий ч, уг санаа нь цэрэг массууд дундаас бараг л ямар ч хариултыг хүлээж аваагүй. Адал явдлуудын эрэлд гарсан зарим эмэгтэйчүүд “Хар Үхлийн Хуссарууд”-ын эмэгтэйчүүдийн батальонуудыг бий болгосон. Эдгээр батальонуудын нэг нь 10-р сард Өвлийн Ордныг хамгаалсан Керенскийн эцсийн зэвсэгт хүчин болж хувирсан. Гэхдээ энэ бүхэн нь Германы цэрэгжилтийг бут цохих үйл хэрэгт – үүрэг даалгаврыг тодорхойлсны дагуу – тун өчүүхэн тусламж үзүүлсэн юм.

Штабын хавар эрт эхлүүлэхээр Холбоотнуудад амласан довтолгоо долоо хоногоос долоо хоногт хойшлуулагдсаар байв. Гэхдээ одоо Антанта цаашдын хойшлуулалтуудыг хүлээн зөвшөөрөхөөс шийдэмгийгээр татгалзсан. Нэн даруй эхлүүлэх довтолгоо өөд шахахдаа, Холбоотнууд арга барилуудын тал дээр ичиж зовоогүй. Вандервельдын хөөрхийлөлтэй шалалтуудын хамтаар, тэд цэргийн хангамж илгээхээ зогсоох сүрдүүлгийг ашигласан. Москва дахь Италийн ерөнхий консул хэвлэлд – Италийн биш, харин Оросын хэвлэлд – Оросын талаас тусдаа энхийн хэлэлцээрт хүрсэн тохиолдолд, Холбоотнууд Японд Сибир дэх үйл ажиллагааны эрх чөлөөг олгох болно гэж зарласан. Либерал сонингууд – Ромын биш, харин Москвагийн сонингууд – эдгээр эрээ цээргүй сүрдүүлгүүдийг, тусдаа энхийн хэлэлцээрт биш, харин хойшлогдсон довтолгоонд хамааруулан, эх оронч баяр хөөрийн хамтаар хэвлэсэн. Холбоотнууд бусад талаар ч гэсэн нэг их ёсорхоод байсангүй: жишээ нь, тэд гэмтэлтэйг нь мэдэж байсан их буунуудыг илгээсэн – гадаадаас хүлээн авсан зэр зэвсгийн 35% нь хоёр долоо хоногийн дунд зэргийн буудлагыг тэсвэрлээгүй. Англи зээллэгүүдээ хааж байлаа. Гэтэл Америк, шинэ ивээн тэтгэгч, Англид мэдэгдэлгүйгээр, ирээдүйн довтолгооны баталгааных нь төлөө 75 сая долларын зээллэгийг Түр Засгийн Газарт санал болгосон.

Хэдийгээр Холбоотнуудын сүрдүүлгүүдийг дэмжиж, мөн довтолгооны төлөөх улангассан ухуулгыг явуулсан боловч, Оросын хөрөнгөтнүүд өөрсдөө бол, эрх чөлөөний бондыг үл дэмжсэнээрээ, уг довтолгоонд итгэл найдвараа өгөхөөс татгалзсан. Түлхэн унагаагдсан хаант засаг энэхүү завшааныг ашиглан олон нийтэд өөрийнхөө оршин тогтнолын талаар сануулсан: Түр Засгийн Газарт хаягласан мэдэгдэлдээ, Романов бондыг дэмжих хүсэл тэмүүлээ илэрхийлсэн боловч, “дэмжлэгийн хэмжээ нь Улсын Сан Царийн гэр бүлийн гишүүдийн арчилгаанд зориулж мөнгө өгөх эсэхээс шалтгаална” хэмээн нэмжээ. Энэ бүхнийг, Түр Засгийн Газрын олонхи нь, дээгүүр офицеруудын олонхийн адилаар, хаант засаглалыг сэргэнэ гэж найдсан хэвээр байсныг сайн мэдэж байсан, арми уншсан.

Шударга ёс нь Холбоотнуудын тал дахь бүхий л хүмүүс, Оросын армийг хясаа давуулан түлхэхдээ, Вандервельде, Тома, болон Кашен нартай санал нийлээгүй гэсэн ажиглалтыг шаардаж байна. Анхааруулгын дуу хоолойнууд мөн байлаа. “Оросын арми бол гадаад үзэмжээс өөр юу ч биш,” Генерал Петений хэлснээр, “тэр хөдөлгөөн хийх л юм бол, тэр нуран унах болно.” Өөр бусад жишээ гэх юм бол, Америкын төлөөлөл үүнтэй ижил үзэл бодлыг илэрхийлсэн. Гэхдээ бусад тооцооллууд давамгайлсан юм. Хувьсгалаас зүрхийг нь сугалж авах шаардлагатай байлаа. “Герман-Оросын найрсаг харилцаа нь,” хожим нь Пенлевийн тайлбарласнаар, “тэгтлээ их сүйрлийг дагуулсан болохоор, Оросын армийг хөдөлгөөнгүй орхих нь түүнийг огцом нуран унах эрсдэлд оруулахтай л адил байсан.”

Довтолгооны улс төрийн бэлтгэлийг анхандаа Керенский, Церетели хоёр, бүр өөрсдийн хамгийн ойр дотны хамтран ажиллагсаасаа хүртэл нууцаар, гүйцэлдүүлсэн юм. Эдгээр хагас адислагдсан удирдагчид нь хувьсгалын хамгаалалтын талаар донгоссон хэвээрээ байсан тэдгээр өдрүүдэд хүртэл, Церетели армийг идэвхтэй үйл ажиллагаанд зориулан бэлтгэх шаардлагын тал дээр улам бүр шийдэмгийгээр зүтгэж эхэлсэн байлаа. Хамгийн удаан эсэргүүцсэн нь, ө.х., хамгийн их маягласан нь, Чернов байв. 5-р сарын 17-ны Түр Засгийн Газрын хурал дээр, түүний өөрийгөө дууддаг байснаар “Орон Нутгийн Сайд” нь, тодорхой нэг уулзалтан дээр тэр довтолгооны сэдэв дээр шаардлагатай талтай байдлыг харуулалгүйгээр өөрийгөө илэрхийлсэн нь үнэн эсэх талаар ширүүнээр байцаагджээ.

Чернов дараах байдлаар хариулсан болж таарсан: “Довтолгоо улс төрч надад хамаагүй; энэ бол фронт дээрх стратегичдын асуудал.” Эдгээр хүмүүс, хувьсгалтай тэгснийхээ адилаар, дайнтай бас нуугдаж тоглож байсан юм. Гэхдээ зөвхөн одоохондоо.

Довтолгооны бэлтгэлийг, мэдээж хэрэг, Большевикуудын эсрэг тэмцлийн эрчимжилт дагалдсан. Тэднийг тусдаа энхийн хэлэлцээрийн төлөө ажиллаж байна хэмээн буруутгах нь улам бүр олширсон. Тусдаа энхийн хэлэлцээр нь цорын ганц гарц байх боломж нь бүхий л нөхцөл байдалд, ө.х., бусад дайтагч улс орнуудтай харьцуулахад Оросын сул дорой байдал хийгээд туйлдалтанд, оршиж байсан. Гэхдээ хэн ч хараахан шинэ хүчин зүйлийн – хувьсгалын – хүч чадлыг хэмжиж үзээгүй байлаа. Большевикууд нь гагцхүү хувьсгалын хүч чадал болон эрх мэдлийг дайны эсрэг зоримгоор бөгөөд шийдэмгийгээр чиглүүлсэн тохиолдолд л, тусдаа энхийн хэлэлцээрийн хэтийн төлвөөс зайлсхийж болно гэдэгт итгэж байсан. Ингэхийн тулд юун түрүүнд өөрсдийнхөө хөрөнгөтнүүдээс салах шаардлагатай байлаа. 6-р сарын 9-нд Ленин Зөвлөлийн их хурал дээр ингэж мэдэгдсэн: “Биднийг тусдаа энхийн хэлэлцээрийн төлөө ажиллаж байна хэмээн тэд хэлэх үед, энэ нь үнэн биш. Бидний хэлж байгаа зүйл бол энэ: тусдаа энхийн хэлэлцээр хийхгүй, ямар ч капиталистуудтай биш, Оросын капиталистуудтай бол бүр ч биш. Гэхдээ Түр Засгийн Газар Оросын капиталистуудтай тусдаа энхийн хэлэлцээр хийчихээд байна. Тэр тусдаа энхийн хэлэлцээрийг больж үз!” “Алга ташилт” хэмээн протоколд тэмдэглэжээ. Энэ бол их хурал дээрх өчүүхэн цөөнхийн алга ташилт байсан юм – тэгээд тийм учраас ялангуяа гал халуун.

Гүйцэтгэх Хороонд, заримд нь шийдэмгий байдал дутагдсан хэвээрээ байхад, бусад нь илүү эрх мэдэл бүхий байгууллагуудын ардуур нуугдахыг хүсэж байлаа. Эцсийн мөчид асуудлыг Зөвлөлийн их хурлаар шийдвэрлүүлэхээс өмнө довтлох тушаалыг өгөх явдлын хүсүүштэй бус байдлыг Керенскийн анхааралд аваачихаар шийдэгджээ. Их хурлын хамгийн анхны чуулган дээр Большевик фракцын танилцуулсан тунхаглалд, “довтолгоо нь зөвхөн, армийн нэг хэсгийг бусадтай нь дайсагналд оруулснаар, түүнийг бүрэн төгс зохион байгуулалтгүй болгох л боломжтой,” мөн “их хурал нэг бол энэ хувьсгалын эсрэг дайралтыг нэн даруй эсэргүүцэх ёстой, эсвэл уг бодлогын үүрэг хариуцлагыг бүхэлд нь хийгээд ил тодоор өөр дээрээ авах ёстой” хэмээн зарласан байна.

Довтолгоог дэмжсэн Зөвлөлийн их хурлын шийдвэр нь ердөө л ардчилсан ёсорхол байв. Бүхий л зүйлс аль хэдийн бэлэн болсон байсан. Их буунуудыг удаан хугацааны өмнөөс дайсны байршил өөд онилуулчихаад байлаа. 6-р сарын 16-нд, арми болон флотод өгсөн тушаалдаа, Керенский, ерөнхий командлагчийг “ялалтын далавчнуудаар дэвүүрдүүлсэн манай удирдагч” гэж зааж өгөн, “шуурхай хийгээд шийдэмгий цохилт”-ын шаардлагыг илэрхийлсэн бөгөөд дараах үгсээр дуусгажээ: “Би чамд тушааж байна – урагшаа!”

Довтолгооны босгон дээр, Большевик фракцын Зөвлөлийн их хурал дээрх тунхаглалд сэтгэгдлээ илэрхийлэн, бичсэн нийтлэлдээ Троцкий бичжээ: “Засгийн газрын бодлого нь амжилттай цэргийн ажиллагааны боломжийг үндсээр нь нурааж байна... Довтолгооны материал анхдагч нөхцлүүд нь туйлын тааламжгүй байна. Армийн хүнсний хангамжийн зохион байгуулалт нь, үүний эсрэг одоогийнх шигээ бүрэлдсэн засгийн газрын ширхэг ч радикал арга хэмжээ авч чадахгүй, тэр ерөнхий эдийн засгийн нуран уналтын тусгал нь болж байна. Довтолгооны сэтгэхүйн анхдагч нөхцлүүд нь бүр ч илүү тааламжгүй байна. Засгийн газар нь... армийн өмнө... империалист Холбоотнуудын хүсэл зорилгоос хараат бусаар Оросын бодлогыг тодорхойлох чадваргүй гэдгээ илчилсэн. Армийн алгуур нуран уналтаас өөр үр дүн боломжгүй... Масс оргон зугтаалтууд нь... одоогийн нөхцлүүдэд зүгээр эвдэрсэн хувийн хүсэл зорилгуудын үр дүн байхаа больж, харин засгийн газрын хувьсгалт армийг зорилтуудын дотоод эв нэгдлээр гагнах бүхэлдээ чадваргүй байдлынх нь илэрхийлэл болон хувираад байна...” Цаашлаад, засгийн газар нь “газрын эздийн системийг нэн даруй устгах эсэхээ, ө.х., хамгийн хоцрогдмол тариачныг энэ хувьсгал бол

түүний хувьсгал гэдэгт үнэмшүүлэх цорын ганц арга хэмжээг авах эсэхээ” шийдэж чадахгүй байгаа болохыг зааж өгөн, нийтлэлийг ийнхүү төгсгөжээ: “Иймэрхүү материал хийгээд сэтгэхүйн нөхцлүүдэд довтолгоо нь зайлшгүйгээр адал явдлын шинж чанарыг олж авах болно.”

Довтолгоо цэрэг дайны хувьд авралгүй хэдий ч, улс төрийн тооцооллуудаас шалтгаалж байна хэмээн бодохдоо, командлагч бие бүрэлдэхүүн бараг л санал нэг байв. Деникин, фронтоороо тойрсныхоо дараа, Брусиловт тайлагнажээ: “Надад довтолгооны амжилтанд итгэх итгэл өчүүхэн төдий ч алга.” Командлагч бие бүрэлдэхүүний өөрсдийнх нь хэнд ч хэрэггүй байдал нь найдваргүй байдлын нэмэлт элементийг нэвтрүүлсэн юм. Станкевич, офицер бөгөөд эх оронч, юмсын техникийн зохион байгуулалт нь, цэргүүдийн моралиас үл хамааран, ялалтыг боломжгүй болгосон гэдгийг гэрчилжээ: “Довтолгоог төсөөлөхийн аргагүй адгийн байдлаар зохион байгуулсан.” Офицеруудын холбооны дарга Кадет Новосильцев тэргүүтэй офицеруудын төлөөлөл нь Кадет намын удирдагчид дээр ирэн, довтолгоо нь бүтэлгүйтэх тавилантай болохыг, энэ нь зөвхөн хамгийн сайн нэгжүүдийн устгал өөд л хөтлөх болохыг анхааруулжээ. Дээгүүр хүчнүүд нь эдгээр анхааруулгуудыг ерөнхий үг хэллэгүүдээр үл хэрэгссэн байна: “Итгэл найдварын сүүлчийн оч л үлдлээ,” штабын бие бүрэлдэхүүний ахлагч, реакцийн генерал, Лукомскийн хэлснээр, “магадгүй амжилттай байлдаануудын эхлэл нь массуудын сэтгэхүйг өөрчилж, офицерууд гараасаа шүүрүүлсэн тэдгээр хазаарнуудаа дахин барьж авах боломжтой болно гэсэн оч.” Энэ нь тэдний үндсэн зорилт байсан юм: өнөөх хазаарнуудаа барьж авах.

Үндсэн цохилтыг, аль эрт боловсруулчихсан байсан төлөвлөгөөний дагуу, баруун өмнөд фронтын хүчнүүд Львовын чиглэлд өгөх учиртай байв. Умард болон баруун фронтуудын үүрэг даалгавар нь уг ажиллагаанд түслэх байсан. Довтолгоо нь бүхий л фронтууд дээр нэгэн зэрэг эхлэх учиртай байлаа. Уг төлөвлөгөө нь командын хүч чадлаас хол хэтэрсэн зүйл болох нь удалгүй илэрхий болсон байна. Тэд фронтуудыг, хоёрдугаар зэрэглэлийн ач холбогдол бүхий тэдгээр фронтуудаас нь эхлэн, нэг нэгээр нь эхлүүлэхээр шийджээ. Гэхдээ энэ нь ч гэсэн боломжгүй болж таарсан байна. “Тэгээд дээд команд,” Деникиний хэлснээр, “стратегийн төлөвлөлтийн талаарх бүхий л санааг орхихоор шийдсэн бөгөөд фронтуудад бэлэн болсон тэр үедээ ажиллагаануудаа эхлүүлэх боломжийг олгохоос өөр аргагүй болсон.” Бүхнийг тэнгэрийн авралын хүсэл зорилгод даатгасан байлаа. Зөвхөн Царинагийн шүтээнүүд л дутагдаж байв. Тэднийг ардчиллын шүтээнүүдээр орлуулахыг оролдсон. Керенский гүйж гувшиж, ивээл дуудан, хаа сайгүй хэрэн хэссэн. Довтолгоо эхэлсэн: 6-р сарын 16-нд баруун өмнөд фронт дээр, 7-р сарын 7-нд баруун фронт дээр, 8-нд нь умард фронт дээр, 7-р сарын 9-нд Румыны фронт дээр. Гол фронт буюу баруун өмнөд фронтын нуран уналтын эхлэлтэй нь аль хэдийн давхцаад дөнгөчихсөн сүүлчийн гурван фронтуудын дайралт нь үнэн хэрэгтээ үлгэрийн байсан юм.

Керенский Түр Засгийн Газарт тайлагнажээ: “Өнөөдөр бол хувьсгалын аугаа ялалт. 6-р сарын 18-нд Оросын хувьсгалт арми асар их урам зоригтойгоор довтолгоонд шилжлээ.” “Урт удаан хүлээсэн үйл явдал хүрэлцэн ирж,” Кадет сонин *Речь*-ийн бичсэнээр, “Оросын хувьсгалыг нэн даруй түүний хамгийн сайхан өдрүүд рүү нь буцаалаа.” 6-р сарын 19-нд хөгшин эр Плеханов эх оронч жагсаалын өмнө уран уншлага хийжээ: “Иргэд ээ! Хэрвээ би та нараас өнөөдөр ямар өдөр болохыг асуувал, та нар Нэгдэх өдөр гэж хэлэх болно. Гэхдээ энэ бол эндүүрэл: өнөөдөр бол Дахин төрөлтийн өдөр [1], манай улс орны болон даян дэлхийн ардчиллын Дахин төрөлтийн өдөр. Царизмын гинж дөнгийг авч чулуудсан Орос дайсны гинж дөнгийг авч чулуудахаар шийдлээ.” Ижил өдөр Церетели Зөвлөлийн их хурал дээр ийнхүү хэлжээ: “Аугаа Оросын хувьсгалын түүхэнд шинэ хуудас нээгдэж байна... Манай хувьсгалт армийн амжилтуудыг зөвхөн Оросын ардчиллаар зогсохгүй, мөн... империализмын эсрэг тулалдахаар үнэхээр чармайж буй тэдгээр бүхий л хүмүүс хөхүүлэн дэмжих хэрэгтэй.” Эх оронч ардчилал өөрийнхөө бүхий л крантнуудыг нээсэн.

Сонингууд, энэ хооронд, баяр хөөртэй мэдээг тээнэ: "Парисын бирж Оросын довтолгоог бүхий л Орос хувьцаануудын үнэ дэх өсөлтөөр мэндчилж байна." Эдгээр социалистууд хувьсгалын тогтвортой байдлыг хувьцааны зүүгээр тооцоолохыг оролдож байжээ. Гэхдээ хувьсгалуудын нөхцөл байдал нь дордох тусам, биржүүд илүү дээр мэдрэмжтэй байдаг болохыг түүх заадаг.

Ажилчид болон нийслэлийн гарнизон нэг минутын туршид ч энэ хиймлээр бүлээцүүлсэн эх оронч үзлийн давалгаанд автсангүй. Үүний цор ганц тавцан нь Невскийн өргөн чөлөө байлаа. "Бид Невский дээр очоод," цэрэг Чиненовын өөрийн дурдатгалдаа өгүүлснээр, "довтолгооны эсрэг ухуулахыг оролдсон. Хөрөнгөтнүүдийн зарим нь зоонтгоороо бидэн рүү дайрсан... Бид хөрөнгөтнүүдийг барьж аваад, тэднийг хуаран руу чирч аваачаад... тэгээд маргааш тэднийг фронт руу явуулна гэж тэдэнд хэлсэн." Энэ бол иргэний дайны давшлан ирж буй тэсрэлтийн урьдчилсан шинж тэмдэг нь байсан юм: Долдугаар сарын өдрүүд ойртож байлаа.

6-р сарын 21-нд Петроград дахь пулемётчдын хороо ерөнхий уулзалтан дээр шийджээ: "Ирээдүйд бид, дайн нь зөвхөн хувьсгалт шинж чанартай үед л, отрядуудаа фронт руу илгээх болно." Тараах сүрдүүлгийн хариу болгож, тэр "Түр Засгийн Газар болон түүнийг дэмжиж буй бусад байгууллагууд"-ыг тараахдаа эргэлзэхгүй гэж хороо хариулжээ. Энд дахиад л Большевик ухуулгаас хол түрүүлсэн заналхийллийн нот.

Хувьсгалын Хроникл 6-р сарын 23-ны огноон дор ингэж тэмдэглэсэн байна: "2-р армийн нэгжүүд дайсны нэгдүгээр болон хоёрдугаар шугамын окопнуудыг нь булаан эзэлсэн..." Тэгээд үүний яг хажууд нь: "Барановскийн үйлдвэр дээр (6,000 ажилчид) Петроградын Зөвлөлийн дахин сонгууль болсон. 3 Эсерийн оронд 3 Большевик сонгогдсон."

Сарын сүүл гэхэд Петроградын Зөвлөлийн дүр төрх нь аль хэдийн ихээхэн өөрчлөгдсөн байлаа. 6-р сарын 20-нд Зөвлөл довтолж буй армийг мэндчилсэн тогтоол гаргасан гэдэг нь үнэн. Гэхдээ ямар олонхиор? 271-ын эсрэг 472 саналаар – 39 түдгэлзэлт. Энэ бол, бидний урьд өмнө нь харж байгаагүй, бүхэлдээ шинэ хүчний харьцаа. Большевикууд, Меньшевикууд хийгээд Эсерүүдийн зүүний бүлгүүдийн хамтаар, аль хэдийн Зөвлөлийн тавны хоёрыг бүрдүүлэх болсон. Энэ нь үйлдвэрүүдэд хийгээд хуарангуудад довтолгоог эсэргүүцэгчид нь маргаангүй олонхийг бүрдүүлэх болсон гэсэн үг.

Выборг районы Зөвлөл 6-р сарын 24-нд үүний үг бүр нь хүнд алх мэт цохих тогтоолыг гаргажээ: "Бид... хуучин тонуулын хэлэлцээрүүдийн төлөө довтолгоо явуулж байгаа Түр Засгийн Газрын адал явдлыг эсэргүүцэж байна... тэгээд бид энэ довтолгооны бодлогын бүхий л үүрэг хариуцлагыг Түр Засгийн Газар хийгээд түүнийг дэмжиж буй Меньшевик болон Эсер намууд дээр тохож байна." Хоёрдугаар сарын эргэлтийн дараагаар хашааны ар луу түлхэгдсэн Выборг район одоо өөртөө итгэлтэйгээр тэргүүний байр луу давшилж байлаа. Большевикууд Выборгийн Зөвлөлийг аль хэдийн бүхэлд нь ноёрхох болсон.

Одоо бүхий л зүйлс довтолгооны хувь заяан дээр, ө.х., окопны цэргүүд дээр. Довтолгоо түүнийг гүйцэтгэх ёстой байсан тэдгээр хүмүүсийн ухамсарт ямар өөрчлөлтүүдийг бий болгосон юм бэ? Тэд барьж тэвчилгүйгээр энх тайвныг хүсэмжилж байсан. Гэхдээ яг энэ хүсэмжлэлийг эрх баригчид ямарваа нэг хэмжээгээр – ядаж л цэргүүдийн заримынх нь хувьд, тэгээд хэсэгхэн хугацаагаар – довтлоход бэлэн байдал болгон хувиргаж дөнгөсөн юм.

Эргэлтийн дараа цэргүүд шинэ засаглал нь түргэн энх тайвныг авчирна хэмээн горьдсон бөгөөд тэд энэ болтол фронтыг хамгаалахад бэлхэн байсан. Гэхдээ энх тайван ирээгүй. Цэргүүд, зарим талаар Большевик ухуулгын нөлөөллөөр боловч, гол төлөв энх тайванд хүрэх өөрсдийн замаа эрэлхийлэн, Германчууд болон Австричуудтай найрсаг харилцаа

тогтоох оролдогууд өөд эргэсэн. Гэхдээ найрсаг харилцааны эсрэг хяхан хавчилт бүхий л талуудаас нээгдсэн. Мөн үүгээр барахгүй, Герман цэргүүд нь офицеруудынхаа өмнөх дуулгавартай байдлаа таягдан хаяхаас хол хэвээрээ байсан нь нээн илрүүлэгдсэн. Энх тайван өөд хөтлөөгүй найрсаг харилцаа нь хүчирхгээр шавхагдан алга болсон.

Тэр үед фронт дээр de facto [2] гал зогсоолт ноёлж байлаа. Германчууд баруун фронт руу байлдагчдыг бөөнөөр нь шилжүүлэхийн тулд үүнийг ашигласан. Дайсны окопнууд хэрхэн хоослогдож, пулемётнууд зөөгдөж, их буунууд ачигдаж байхыг Оросын цэргүүд анзаарсан. “Довтолгооны моралийн бэлтгэл”-ийн төлөвлөгөө нь үүн дээр тогтож байлаа. Дайсан бүхэлдээ доройтсон, түүнд ямар ч хүч чадал байхгүй, Америк баруунаас түүнийг шахалтанд оруулж байгаа, тэгээд бид өөрсдийнхөө талаас ердөө жаахан түлхэлтийг л өгчих юм бол, дайсны фронт нуран унах бөгөөд бид энх тайвныг олж авах болно хэмээн цэргүүдийн чихэнд системтэйгээр шивнэж эхэлсэн. Эрх мэдэлтнүүд үүндээ нэг хормын туршид ч итгээгүй. Гэхдээ дайны машин дээр нэгэнт гараа тавьчих юм бол, арми үүнийг тавьж явуулах боломжгүй болох байх хэмээн тэд тооцоолсон юм.

Түр Засгийн Газрын дипломат харилцаа хийгээд найрсаг харилцаа хоёрын хоёулангаар нь зорилтондоо хүрч чадаагүй цэргүүдийн зарим нь энэ гуравдагч зам руу орохыг хүсэж эхэлсэн нь эргэлзээгүй: дайныг тоос болгон замхруулах учиртай тэр түлхэлтийг нь өгөх. Зөвлөлийн их хурал дээрх фронтын төлөөлөгчдийн нэг нь цэргүүдийн зан төлвийг яг л иймэрхүү байдлаар тайлагнасан: “Одоо бидний өмнө сийрэгжсэн Герман фронт байна; одоо бидний өмнө ямар нэгэн их буу алга; тэгээд бид хэрвээ дайраад, дайсныг түлхээд унагаах юм бол, бид өөрсдийн тэмүүлэл болсон тэр энх тайванд ойртож очих болно.”

Дайсан анхандаа үнэхээр маш сул дорой мэт санагдсан бөгөөд тулааныг – довтлогсдын өгөх боломжгүй байсан тэр тулааныг – зөвшөөрөлгүйгээр ухарсан. Гэхдээ нуран унахын оронд, дайсан дахин цугларч төвлөрсөн. Дотогшоо хэдэн арван километр нэвтлэн орсон Орос цэргүүд өмнөх жилүүдийн туршлагаас тэдэнд хангалттай танил болсон дүр зургийг нээн илрүүлсэн: дайсан шинэ бөгөөд бэхжүүлсэн байршилд тэднийг хүлээж байлаа. Энд хэдийгээр цэргүүд энх тайвны чиглэлд түлхэлт өгөхийг зөвшөөрсөн боловч, тэд дайныг огтхон ч хүсээгүй нь илэрхий болсон. Хүчирхийлэл, ёс суртахууны шахалт, мөн бүхнээс илүүтэйгээр хууран мэхлэлт зэргийн хослолоор үүн рүү чирэгдэн орсон тэд бүр ч илүү зэвүүцэлтэйгээр буцацгаасан юм.

“Оросын тал дээрх эрч хүч болон хүч чадлынхаа хувьд урьд өмнө нь үзэгдэж байгаагүй их бууны галлалтын дараагаар,” Дэлхийн Дайны Орос түүхч Генерал Зайончковскийн хэлснээр, “байлдагчид дайсны байршлыг бараг л гарзгүйгээр булаан эзэлчихээд, дахин урагшлахыг хүсээгүй. Бүхэл бүтэн нэгжүүд байршлуудаасаа тогтмол оргон зугтааж, мөн үүнийг орхин явцгааж эхэлсэн.”

Украин удирдагч Дорошенко, Галисия дахь Түр Засгийн Газрын хуучин комиссар, Галич болон Калуш хотуудын булаан авалтын дараагаар, “Калушт нэн даруй бүс нутгийн хүн амын аймшигтай погром – гэхдээ зөвхөн Украинчууд хийгээд Еврейчүүдийн, тэд Польшуудад гар хүрээгүй – болж өнгөрсөн” болохыг өгүүлжээ. “Туршлагажсан гар бүхий хэн нэгэн, бүс нутгийн Украин соёлын бөгөөд боловсролын байгууллауудыг тусгай анхааралтайгаар зааж өгөн, погромыг удирдан чиглүүлсэн.” “Хамгийн сайн, хувьсгалаар хамгийн бага эвдэрсэн” нэгжүүд – довтолгоонд зориулан болгоомжтойгоор сонгогдсон тэдгээр нэгжүүд – погромд оролцсон байна. Гэхдээ уг үйл хэрэгт өөрийнхөө царайг бүхнээс илүү тодорхойгоор харуулж байгаа тэр зүйл нь довтолгооны удирдлага, хуучин царист командлагчид, погromуудын туршлагажсан зохион байгуулагчид.

7-р сарын 9-нд 11-р армийн хороонууд болон комиссарууд засгийн газарт телеграмдсан байна: “11-р армийн фронтын эсрэг 7-р сарын 6-нд эхэлсэн Германчуудын довтолгоо нь

хэмжээлшгүй гамшиг болон хувирч байна... Дөнгөж саяхан л цөөнхийн баатарлаг хүчин чармайлтын ачаар урагш хөдөлсөн нэгжүүдийн зан төлөвт хурц хийгээд гамшигт эвдрэл гарсан. Түрэмгий дүрэлзэлт өөрийгөө хурдтайгаар шавхаж дууссан. Нэгжүүдийн олонхи нь улам бүр өсөн нэмэгдэх нуран уналтын төлөвт байна. Эрх мэдэл болон дуулгавартай байдлаас юу ч үлдээгүй. Ятгалгууд хийгээд учирлалууд нь өөрсдийн хүч чадлаа алдсан. Тэдэнд сүрдүүлгээр, мөн заримдаа үхлээр хариу өгч байна.”

Баруун өмнөд фронтын ерөнхий командлагч, комиссарууд ба хороонуудыг зөвшөөрсний үндсэн дээр, зугтааж буй цэргүүдийг буудах тушаал гаргажээ. 7-р сарын 12-нд баруун фронтын ерөнхий командлагч Деникин, түүний хэлснээр “зүрх сэтгэлдээ цөхрөлтэйгөөр, мөн... гайхамшгийн төлөө анивалзах эцсийн итгэл найдварын бүрэн төгс нуран уналтын талаарх тодорхой ухамсрын хамтаар,” штаб руугаа эргэн ирсэн байна.

Цэргүүд тулалдахыг хүсээгүй. Доройтсон нэгжүүдийн дайсны окопнуудыг эзэлснийхээ дараагаар, нэмэлт хүч хүсэн тэдэнд хандсан фронтын ардах байлдагчид ийн хариулсан: “Та нар ер нь яах гэж довтолсон юм бэ? Хэн тэгээдэх гэсэн юм? Энэ бол дайныг дуусгах цаг болохоос, довтолох цаг биш.” Шилдэг командлагчдын нэгт тооцогддог 1-р Сибирийн корпусын командлагч үдшийн бүрий болох үед цэргүүд хэрхэн довтолгоогүй нэгдүгээр шугамыг бөөн бөөнөөрөө, бүхэл бүтэн тасгуудаараа орхин явж эхэлснийг тайлагнажээ. “Офицерууд бид цэрэг массуудын байгалийн сэтгэхүйг өөрчлөх хүч чадалгүй гэдгийг би ойлгосон бөгөөд би гашуунаар хийгээд удаанаар цурхиран уйлсан.”

Тасгуудын нэг нь бүр Галичийн булаан эзлэлтийг зарласан хуудсуудыг, Герман текстийг Орос руу орчуулж чадах цэргийг олох хүртэл, дайсан руу шидэхээс татгалзжээ. Үүнд нь цэрэг массуудын өөрсдийнхөө удирдагч бие бүрэлдэхүүнд – хуучин хийгээд Хоёрдугаар сарын шинийн аль алинд нь – чиглэсэн үл итгэлийн бүхий л хүч чадал илэрхийлэгдэнэ. Доромжлолууд болон хүчирхийллийн зуунууд нь галт уул мэт гадаргуу дээр тэсрэн гарч ирлээ. Цэргүүд өөрсдийгөө дахиад л хууран мэхлэгдсэн хэмээн мэдэрлээ. Довтолгоо энх тайван өөд биш, харин дайн өөд хөтөллөө. Цэргүүд дайныг хүсээгүй. Тэгээд тэдний зөв байсан. Фронтын ард нуугдаж байсан эх орончид цэргүүдийг амиа хоохойлогчид хэмээн гутаан доромжилж, тэднийг өдөөн хатгаж байлаа. Гэхдээ цэргүүдийн зөв байсан. Тэд дарлагдсан, хууран мэхлэгдсэн, тарчилгагдсан, хувьсгалт итгэл найдвараар өргөгдсөн бөгөөд дахиад цуст хутгалдаан руу эргүүлэн шидэгдсэн хүмүүсийн ухамсраар дамжин гэрэл хугаралд орсон жинхэнэ үндэсний зөн совингоор чиглүүлэгдэж байсан юм. Цэргүүдийн зөв байсан. Дайны сунжруулалт нь Оросын ард түмэнд шинэ хохирогчид, шинэ шившгүүд болон шинэ гамшгуудаас өөр юуг ч, дотоод хийгээд гадаад боолчлогдол дахь өсөн нэмэгдэлтээс өөр юуг ч, өгч чадахгүй.

1917 оны эх оронч хэвлэлүүд – Кадетаар зогсохгүй, бас социалист хэвлэлүүд – Оросын цэргүүдийг, оргон зугтаагчид болон хулчгаруудыг Аугаа Францын хувьсгалын баатарлаг батальонуудтай харьцуулах тал дээр эцэж цуцашгүй байсан. Эдгээр харьцуулалтууд нь зөвхөн хувьсгалт процессын диалектикийн үл ойлголтоор зогсохгүй, бас түүхийн балмад үл ойшоолтыг гэрчилнэ.

Францын хувьсгалын хийгээд эзэнт гүрний тэмдэглүүштэй дайчид нь олонтаа өөрсдийн карьеруудаа сахилга батыг эвдэгчид болон зохион байгуулалтыг үгүй хийгчдийн хувиар – Милюковын хэлэхээр, Большевикуудын хувиар – эхлүүлсэн байдаг. Ирээдүйн Маршал Даву нь 1789 хийгээд 1790 онуудын олон саруудыг, дэслэгч Д’Авугийн хувиар, Эсдений гарнизон дахь “хэвийн” сахилга батыг ялзруулж, командлагч бие бүрэлдэхүүнийг үлдэн хөөж өнгөрүүлсэн. Франц даяар, 1790 оны тэн хагас хүртэл, хуучин армийн бүрэн төгс нуран уналтын процесс явагдсан. Венсенсийн хорооны цэргүүд офицеруудаа өөрсөдтэй нь цуг идэхэд хүчилсэн. Флот офицеруудаа үлдэн хөөсөн. Хорин хороо командлагч бие бүрэлдэхүүн дээрээ төрөл бүрийн хүчирхийллийг үйлдсэн. Нансид гурван хороо дээгүүр

офицеруудаа гянданд түгжсэн. 1790 оноос авхуулаад Францын хувьсгалын удирдагчид цэргийн хэтрүүлгүүдийн сэдвээр өөрсдийгөө дахин давтахаас хэзээ ч залхахаа больсон: "Гүйцэтгэх хүч буруутай, тэр хувьсгалтай дайсагнасан офицеруудыг хөөн зайлуулаагүй учраас." Мирабо, Робеспьер хоёрын аль аль нь хуучин офицеруудын корпусыг тэр чигт нь огцруулах явдлыг дэмжиж байсан болох нь тэмдэглүүштэй. Өмнөх нь илүү түргэн бат бөх сахилга бат тогтоохыг эрмэлзсэн. Удаах нь эс хувьсгалын зэвсгийг нь хураахыг хүссэн. Гэхдээ хуучин арми нь тэсэж үлдэж чадахгүй гэдгийг тэд хоёул ойлгож байсан.

Оросын хувьсгал, Францынхаас ялгаатай нь, дайны цагт тохиосон гэдэг нь үнэн. Гэхдээ үүнээс Энгелсийн тэмдэглэсэн түүхэн хуулиас гажих онцлолтын гаргалгаа огт гарахгүй. Эсрэгээрээ, сунжирсан хийгээд амжилтгүй дайны нөхцлүүд нь армийн хувьсгалт нуран уналтын процессыг зөвхөн хурдасгаж бас хурцатгах л боломжтой. Демократуудын тэр өрөвдөлтэй хийгээд нүгэлтэй довтолгоо нь үлдсэнийг нь хийсэн. Цэргүүд одоо эцсийн хүнээ хүртэл хэлж байгаа: "Хангалттай цус урсгалт! Бид хэрвээ энд байхгүй юм бол, эрх чөлөө болон газар бидэнд ямар хэрэгтэй юм бэ?" Гэгээрсэн пасифистууд рационалист учирлалуудаар дайныг устгах гэж оролдох үед, тэд ердөө л инээдтэй. Харин зэвсэглэсэн массууд өөрсдөө утга учрын зэр зэвсгийг дайны эсрэг хөдөлгөөнд оруулах юм бол, энэ нь дайн төгсгөл болох гэж байна гэсэн үг.

Тэмдэглэл:

1. Бүтэнсайн өдөрт зориулсан Орос үг нь мөн дахин төрөлт гэсэн утгатай.
2. Үнэн хэрэгтээ – албан ёсоор хүлээн зөвшөөрөгдсөн эсэхээс үл хамааран.

ТАРИАЧИД

20-р бүлэг

Хувьсгалын дэд хөрс нь газрын асуудал байлаа. Хамжлагын ёсноос шууд урган гарсан эрт дээр үеийн газрын системд, газрын эзний уламжлалт эрх мэдэлд, газрын эзэн, бүс нутгийн засаг захиргаа хийгээд кастын земство нарын хоорондох ойр дотно зангилаанд, Распутины хаант засаг түүний титэм нь болсон Оросын амьдралын хамгийн зэрлэг шинж чанаруудын үндэс нь шигдсэн байв. Азиатизмын эртний дэмжлэг болсон мужик нь мөн түүгээр хохирогчдын анхных нь болж таарсан юм.

Хоёрдугаар сарын эргэлтийн дараах эхний хэдэн долоо хоногуудад, тосгон бараг л хөдөлгөөнгүй хэвээрээ үлдсэн. Хамгийн идэвхтэй насны тэдгээр хүмүүс нь фронт дээр байлаа. Гэрт хоцорсон илүү ахмад үеийнхэн нь хувьсгалууд хэрхэн залхаан цээрлүүлэх экспедицүүдээр өндөрлөг болдог болохыг хэтэрхий сайн санаж байлаа. Тосгон чимээгүй байсан бөгөөд тийм учраас хот тосгоны талаар чимээгүй байв. Гэхдээ тариачдын дайны сүүдэр нь 3-р сарын өдрүүдээс эхлэн газрын эздийн үүрнүүдийг нөмөрсөн юм. Хамгийн язгууртны, ө.х., хоцрогдмол хийгээд реакцийн, мужуудаас, жинхэнэ аюул гарч ирээгүй шахам байхад, тусламж хүссэн орь дуу сонсогдсон. Либералууд мэдрэмтгийгээр газрын эздийн айдсыг өөрсөд дээрээ тусгасан бөгөөд Зөвшилцөгчид либералуудын зан төлвийг өөрсөд дээрээ тусгасан. "Газрын асуудлыг ирж буй хэдэн долоо хоногуудад хүчлэх нь," зүүний радикал Сухановын эргэлтийн дараагаар цуурайтуулснаар, "аюултай; мөн ингэх шаардлага өчүүхэн төдий ч байхгүй." Бидний мэдэхээр, Суханов түүнчлэн энх тайвны болон 8 цагтай ажлын өдрийн асуудлуудыг хүчлэх нь аюултай байх болно хэмээн бодож байсан. Бэрхшээлүүдээс нуугдах нь илүү хялбар. Үүгээр барахгүй, газрын эзэд газрын харилцаан дахь донсолгоо нь хаврын тариалалт хийгээд хотуудын хүнсний хангамжинд өөрийгөө хөнөөлтэйгөөр тусгана хэмээн айж байлаа. Гүйцэтгэх Хороо нь бүс нутгуудад, тэднийг "хотуудын хүнсний хангамжинд гарз хохирол учруулан байж, газрын асуудалд автахгүй байх"-ыг зөвлөн, телеграмууд илгээсэн.

Олон газруудад хувьсгалаас айсан газрын эзэд хаврын тариалалтаас татгалзсан. Орон даяарх хүнсний хямралын хамтаар, тэдгээр хоосон талбайнууд нь өөрсдөө шинэ эздийг шаардан хашгирч байх шиг санагдсан. Тариачид бүүдгэрээр бүжигнасан. Шинэ засгийн газраас нэг ихийг горьдолгүйгээр, газрын эзэд өөрсдийн эдлэн газруудаа борлуулахаар яаравчилсан. Кулакууд, тариачдын хувиар албадан хураалт нь тэдэнд хамаарахгүй гэж таамаглан, эдгээр эдлэн газруудыг эрчимтэйгээр, их хэмжээгээр худалдан авч эхэлсэн. Эдгээр газрын борлуулалтуудын олонхи нь үлгэрийн шинж чанараараа зартай байлаа. Тодорхой нормоос доогуур хувийн эдлэн газруудад гар хүрэхгүй гэж таамаглаж байсан бөгөөд үүнийг харгалзан үзсэний үндсэн дээр, газрын эзэд, хуурамч эздийг бий болгон, өөрсдийн эзэмшлүүдээ хиймлээр жижиг талбайнуудад хуваасан. Газрыг гадаадуудад, холбоотон эсвэл төвийг сахигч орнуудын иргэдэд шилжүүлэх нь цөөнгүй байв. Кулакын дамласан худалдаа хийгээд газрын эзний заль мэх нь Үндсэн Хуулийн Чуулганыг зарлан хуралдуулах цагт газрын сангаас юуг ч үлдээлгүй цөлмөхөөр заналхийлж байлаа.

Тосгон эдгээр маневруудыг харсан. Тийм учраас тэдний шаардлага нь: бүхий л газрын борлуулалтуудыг зарлигаар зогсоо. Тариачин төлөөлөгчид, газар хийгээд шударга ёсыг эрэн, хотууд дахь шинэ эрх мэдэлтнүүд рүү цутгасаар. Өргөмжлөгдсөн хэлэлцүүлгүүд болон нижигнэсэн алга ташилтуудынхаа дараагаар, тариачин төлөөлөгчдийн саарал дүр төрхүүдтэй үүдэн дээр тулгарах явдал сайдуудад нэгээс олон удаа тохиолдсон. Суханов эдгээр төлөөлөгчдийн нэг нь хэрхэн нүдэндээ нулимстайгаар иргэн сайдаас газрын санг борлуулагдахаас хамгаалсан хуулийг тунхаглаж өгөхийг гуйсан тухай өгүүлжээ. "Сэтгэл нь хөдөлсөн хийгээд цонхигор Керенский тэсгэл алдан түүний яриаг тасалдуулсан: Би үүнийг хийгдэх болно гэж хэлсэн шүү дээ, тэгэхээр, энэ хийгдэнэ гэсэн үг... Тэгээд над

руу ийм сэжигтэй нүдээр хараад байх шаардлагагүй.” Уг үйл явдал болсон газар байсан Суханов ингэж нэмжээ: “Би үг бүрчлэн дамжуулж байна. Тэгээд Керенскийн зөв байсан: мужик үнэхээр хүндэт ардын сайд хийгээд удирдагч руу сэжигтэй нүдээр харж байсан.” Асуусан хэвээрээ байгаа боловч, итгэхээ больсон тариачин болон тариачны үл итгэлийг авч хэлэлцэхээс татгалзаж буй радикал сайд хоёрын хоорондох уг богинохон харилцан ярианд Хоёрдугаар сарын дэглэмийн нуран уналтын зайлшгүй байдал нь агуулагдана.

Газрын хороонуудыг газрын реформын бэлтгэлд зориулсан байгууллагууд байдлаар бий болгосон актыг анхны Хөдөө Аж Ахуйн Сайд, Кадет Шингарёв нийтэлсэн. Либерал хүнд сурталтан профессор Постниковоор толгойлуулсан гол газрын хороо нь даргаасаа илүү дундыг баримтлагч бус мэт харагдахаас бүхнээс илүүтэйгээр айсан Народникуудаас гол төлөв тогтож байлаа. Бүс нутгийн газрын хороонуудыг мужуудад, хошуунуудад хийгээд дүүргүүдэд [1] байгуулсан. Тосгонуудад маш удаанаар үүсгэн байгуулагдсан Зөвлөлүүд нь хувийн байгууллагуудад тооцогдож байсан бол, эдгээр хороонууд нь засгийн газрын шинж чанартай байлаа. Гэхдээ тэдний ажил үүргүүд нь, актын дагуу, илүү тодорхойгүй байх тусмаа, тэдний хувьд тариачдын шахалтыг эсэргүүцэх нь улам хүнд байлаа. Хороо нь ерөнхий шатлан захиргаанд илүү доогуур, ө.х., газартай илүү ойрхон, зогсох тусмаа, тэр улам хурднаар тариачдын хөдөлгөөний зэмсэг болон хувирсан юм.

3-р сарын сүүл алдад нийслэл рүү тариачдын тайз руу нэвтрэн оролтын талаарх анхны түгшүүрт мэдээнүүд урсаж эхэлсэн. Новгородын комиссар нэгэн бага түрүүч Панасюкын үүсгэсэн үймээн самуунуудын талаар, “газрын эздийн зөвшөөрөлгүй баривчилгаанууд,” гэх мэтийн талаар телеграмджээ. Тамбов мужид олон тариачид, хэд хэдэн чөлөө авсан цэргүүдээр толгойлуулан, газрын эзний эдлэн газрыг тоносон байна. Анхны мэдээллүүд нь дэгсдүүлэлттэй байсан гэдэг нь эргэлзээгүй. Газрын эзэд нь өөрсдийнхөө гомдлуудад мөргөлдөөнүүдийг томруулж, бодит үйл явдлуудаас түрүүлж гарсан нь тодорхой. Гэхдээ нэг зүйл дээр эргэлзэх боломжгүй: фронтоос болон хотын гарнизонуудаас санаачилгын сэтгэлгээг авчирсан цэргүүдийн тариачдын хөдөлгөөнд гүйцэтгэсэн тэргүүлэх үүрэг.

Харьков мужийн дүүргийн хороонуудын нэг нь 4-р сарын 5-нд газрын эздийн зэвсгийг нь хураах нэгжлэг явуулахаар шийдвэрлэжээ. Үүнээс ирж буй иргэний дайн аль хэдийн ханхална. Рязан мужийн Скопинский хошуунд гарсан үймээн самууныг комиссар нь хөрш хошууных нь гүйцэтгэх хорооны газрын эздийн газрыг тариачдад албадан түрээслүүлэх зарлигаас шалтгаалсан хэмээн тайлбарлажээ. “Үндсэн Хуулийн Чуулган хүртэл тайван амгалан байхыг уриалсан оюутнуудын ухуулга нь амжилтгүй байсан.” Бид ийнхүү анхны хувьсгалын эрин үед тариачдыг газар тариалангийн терроризмд уриалж байсан – энэ нь тухайн үед Эсерүүдийн тактик байсан учраас – “оюутнууд” маань 1917 онд, эсрэгээрээ, хууль ёсыг сахихыг хийгээд тайван амгалан байдлыг номлож байсныг – амжилтгүйгээр гэдэг нь үнэн – мэдэж авлаа.

Симбирск мужийн комиссар илүү хөгжсөн тариачдын хөдөлгөөний дүр зургийг зуржээ: дүүргийн болон тосгоны хороонууд нь – тэдний талаар дараа нь илүү ихийг хэлэх болно – газрын эздийг баривчилж, тэднийг мужаас үлдэн хөөж, газрын эздийн талбайнуудаас ажилчдыг нь зайлуулж, газрыг булаан авч, түрээсийн төлбөрийг дур зоргоороо тогтоож байна. “Гүйцэтгэх Хорооны илгээсэн төлөөлөгчид нь тариачдын талд орж байна.” Үүний хажуугаар, газар эзэмшигч хувь хүмүүсийн эсрэг, ө.х., 1906 оны 11-р сарын 9-ний Столыпины хуулийн үндсэн дээр мирээс салан тусгаарлаж, биеэ даасан талбайнуудыг эзэмших болсон хүчирхэг тариачдын эсрэг, мирийн тариачдын хөдөлгөөн эхэлж байна. “Мужууд дахь нөхцөл байдал нь талбайнуудын тариалалтыг заналхийлж байна.” Аль 4-р сараас л, Симбирск мужийн комиссар, тэдгээрийг ашиглах нөхцлүүд нь Үндсэн Хуулийн Чуулганаар хожим нь тодорхойлогдох байдлаар, газрыг нэн даруй төрийн өмч хэмээн зарлахаас өөр гарцыг олж харсангүй.

Яг Москвагийн гаднах Кашир хошуунаас, гүйцэтгэх хороо нь хүн амыг сүмийн, хийдийн болон газрын эздийн газруудыг нөхөн төлбөргүйгээр булаан эзлэхэд турхирч байна гэх гомдлууд иржээ. Курск мужид тариачид дайны хоригдлуудыг эдлэн газрууд дахь ажлаас нь хөөж, тэр ч байтугай тэднийг бүс нутгийн гяндангуудад түгжиж байна. Тариачдын их хурлуудын дараагаар, газар болон эрх чөлөөний тухай Эсер тогтоолыг утгаар нь ойлгох хандлагатай Пенза муж дахь тариачид газрын эзэдтэй саяхан байгуулсан гэрээнүүдийг зөрчиж эхэлжээ. Үүний хажуугаар, тэд эрх мэдлийн шинэ байгууллагууд руу дайралт хийсэн байна. “Дүүргийн болон хошууны хороонуудыг 3-р сард үүсгэн бүрэлдүүлэх үед, тэдний бие бүрэлдэхүүний олонхийг нь сэхээтнүүд бүрдүүлж байсан; гэхдээ дараагаар нь,” Пензагийн комиссарын тайлагнаснаар, “сэхээтнүүдийг эсэргүүцсэн дуу хоолойнууд сонсогдож эхэлсэн бөгөөд аль 4-р сарын дундуур гэхэд л хороонуудын бие бүрэлдэхүүн нь хаа сайгүй гагцхүү тариачдаас бүрдэх болсон бөгөөд тэдний газрын асуудал дээрх чиг хандлага нь илт хууль ёсгүй байсан.”

Хөрш Казань мужийн хэсэг бүлэг газрын эзэд нь Түр Засгийн Газарт тариачид ажилчдыг нь хөөн зайлуулж, үр тариаг нь хулгайлж, олон бүс нутгуудад эдлэн газруудын бүхий л хөдлөх хөрөнгүүдийг нь зөөн явж, газрын эзнийг хүчирхийлэл болон үхлээр сүрдүүлэн, түүнд өөрийнхөө ойд мод тайрах боломж олгохгүй байгаа учраас, ажил хэргээ явуулах боломжгүй байдлын тухай гомдолложээ. “Ямар ч шүүх байхгүй; хүн болгон юу хүссэнээ хийдэг; учир ойлгох хүмүүсийг нь айдас хүйдэст автуулдаг.” Казаний газрын эзэд нь уг анархид хэн буруутайг аль хэдийн мэднэ: “Түр Засгийн Газрын зааварчилгаанууд нь тосгонд огт мэдэгддэггүй, гэхдээ Большевик ухуулах хуудсууд нь өргөнөөр тараагддаг.”

Гэсэн хэдий ч, Түр Засгийн Газраас ирж буй зааварчилгаануудаар дутна гэж байсангүй: 3-р сарын 20-ны телеграмдаа, Ханхүү Львов комиссаруудад дүүргийн хороонуудыг, бүс нутгийн эрх мэдлийн байгууллагууд байдлаар, байгуулахыг санал болгосон бөгөөд “бүс нутгийн газрын эзэд хийгээд тосгоны бүхий л оюуны хүчнүүд”-ийг тэдгээр хороонуудын ажилд татан оруулахыг зөвлөсөн байна. Төр засгийн байгуулал нь тэр чигтээ эвлэрлийн танхимуудын систем байдлаар зохион байгуулагдах учиртай байсан юм. Гэсэн хэдий ч, комиссарууд нь тун удалгүй “оюуны хүчнүүд”-ийн шахан зайлуулалтын талаар нулимс дуслуулж байлаа: мужик өөрийн хошууны хийгээд дүүргийн Керенскийнүүддээ итгээгүй нь ойлгомжтой.

4-р сарын 3-нд, Ханхүү Львовын орлогч, Ханхүү Урусов – Дотоод Хэргийн Яам, бидний харж байгаачлан, эрхэм дээд цол хэргэмүүдээр чимэглэгдсэн байлаа – ямарваа нэг дур зоргоороо үйлдлүүдийг үл тэвчихийг, мөн ялангуяа “өөрийн газраа худалдан борлуулах эзэмшигч болгоны эрх чөлөөг” – бүхий л эрх чөлөөнүүд дундаас хамгийн амттай нь – хамгаалахыг тушаажээ. Арван өдрийн дараа Ханхүү Львов өөрөө ямар нэгэн зүйл хийх шаардлагатай хэмээн үзсэн бөгөөд комиссаруудад “хүчирхийлэл болон хулгай дээрмийн хамаг илрэлүүдийг хууль ёсны бүхий л хүчээр эцэслэх” жорыг бичиж өгсөн байна. Хоёр өдрийн дараа Ханхүү Урусов дахин “тариачдад тайлбарлах... гэх мэтчилэнгээр, адууны фермүүдийг хууль ёсгүй үйлдлүүдээс хамгаалах арга хэмжээнүүдийг авах”-ыг мужийн комиссаруудад зааварлажээ. 4-р сарын 18-нд газрын эздийн төлөө ажиллаж буй дайны хоригдлууд хэт давруу шаардлагуудыг толилуулж эхэлсэн учир Ханхүү Урусовын сэтгэл нь түгшсэн байсан бөгөөд тэр комиссаруудад Царийн амбан захирагчдын урьд нь эдэлж байсан эрх мэдэл дээр суурилан эдгээр эрээ цээргүй амьтдыг шийтгэхийг зааварласан байна. Захирамжууд, зааварчилгаанууд, телеграфаарх тушаалууд нь тасралтгүй цутган дээрээс доош урссан. 5-р сарын 12-нд Ханхүү Львов шинэ телеграмдаа “улс орон даяар зогсож өгөхгүй байгаа” хууль бус үйл ажиллагаануудыг тоочжээ: дур зоргоороо хийсэн баривчилгаанууд, нэгжлэгүүд; албан тушаалаас, эдлэн газруудын удирдлагаас, үйлдвэр заводуудын захиргаанаас зайлуулалтууд; өмч хөрөнгийн сүйтгэлүүд, дээрэм тонуулууд, үл захирагдалтууд; албаны хүмүүсийн эсрэг хүчирхийллүүд; хүн ам дээр тулгаж байгаа татварууд; хүн амын нэг хэсгийг нөгөөгийнх нь эсрэг турхиралтууд, гэх мэт. “Иймэрхүү

төрлийн бүхий л үйл ажиллагаануудыг илт хууль бус хийгээд зарим тохиолдлуудад бүр анархист гэдгийг нь хүлээн зөвшөөрөх ёстой.” Дүрслэл нь тийм ч тодорхой биш боловч, дүгнэлт нь илэрхий: “хамгийн шийдэмгий арга хэмжээнүүдийг ав.” Мужийн комиссарууд захирамжуудыг хошуунуудад шийдэмгийгээр өгсөн, хошуунууд дүүргийн хороонуудад шахалт үзүүлсэн, тэгээд тэд бүгд хамтдаа өөрсдийн хүч чадалгүй байдлаа мужикуудын өмнө илчилсэн.

Бараг л хаа сайгүй ойр хавийн цэргийн нэгжүүд асуудалд хөндлөнгөөс оролцсон. Ихэнх тохиолдолд тэд санаачилгыг авсан. Бүс нутгийн нөхцлүүд хийгээд тэмцлийн хурцадмал байдлын түвшнээс шалтгаалаад, хөдөлгөөн маш төрөл бүрийн хэлбэрүүдийг олж авсан. Газрын эзэд гэж байдаггүй Сибирт тариачид сүм хийдийн газруудыг эзэмшилдээ авсан. Улс орны бусад хэсгүүдэд ч гэсэн лам санваартнууд хүнд хүчир үетэй тулгарсан. Сүсэг бишрэл ихтэй Смоленск мужид хуврагууд болон лам нар нь, фронтоос хүрэлцэн ирж буй цэргүүдийн нөлөөлөл дор, баривчлагдсан байна. Бүс нутгийн байгууллагууд нь, ердөө л тариачдыг харьцуулшгүй илүү радикал алхмуудыг авахаас сэргийлэхийн тулд, олонтаа хүссэнээсээ илүү хол явахаас өөр аргагүй болсон. Самара муж дахь хошууны гүйцэтгэх хороо нь 5-р сарын эхэнд Гүн Орлов-Давыдовын эзэмшилд олон нийтийн итгэмжлэгдэгч томилон, үүнийг тариачдаас хамгаалжээ. Керенскийн амласан газрын борлуулалтуудыг хориглосон зарлиг нь хэзээ ч гарч ирээгүй хойно, тариачид өөрсдийн арга замуудаараа эдгээр борлуулалтуудыг зогсоож эхэлсэн – тэд газруудыг хэмжих боломжийг олгоогүй. Газрын эздийг зэвсгүүдээс нь, бүр ангийн зэвсгүүдээс нь хүртэл, салгах явдал улам бүр газар авч байлаа. Минск мужийн тариачид, комиссарын гомдоллосноор, “тариачдын их хурлын тогтоолуудыг хууль хэмээн хүлээж авч байна.” Тийм, тэд тэгээд тэдгээрийг өөр юу гэж хүлээж авах ёстой байсан юм бэ? Эдгээр их хурлууд бол бүс нутгууд дахь цорын ганц жинхэнэ эрх мэдэл нь байсан шүү дээ. Үгсэд умбаж буй Эсер сэхээтнүүд болон үйл хэргийг шаардаж буй тариачдын хоорондох нүсэр үл ойлголцол нь ийнхүү илчлэгдэнэ.

5-р сарын сүүлээр алс хол дахь Азийн хээр талууд давалгаалсан. Зарц нарынхаа ашиг тусын төлөө цариуд хамгийн сайн газруудыг нь тэднээс булаан авдаг байсан Киргизүүд одоо газрын эздийн эсрэг босож, хулгайлсан эзэмшлүүдээ үтэр түргэн эргүүлэн өгөхийг зөвлөсөн. “Ийм үзэл бодол нь хээр талд газар авч байна” хэмээн Акмолинскийн комиссар тайлагнажээ.

Улс орны нөгөө зах хязгаарт, Лифлянд мужид, хошууны гүйцэтгэх хороо Барон Шталь фон Хольштейны эзэмшил нь сүйдлэгдсэн хэргийг шалгуулахаар комисс илгээсэн байна. Комисс үймээн самууныг шалихгүй зүйл, бароныг хошуунд үлдээх явдлыг олон нийтийн тайван амгалан байдалд хор хөнөөлтэй хэмээн зарласан бөгөөд ийнхүү санал болгожээ: баронессын хамтаар, түүнийг Петроград руу илгээн, тэднийг Түр Засгийн Газрын мэдэлд байршуулах. Бүс нутгийн хийгээд төвийн эрх мэдлүүдийн хоорондох, доогуурх Эсерүүд болон дээгүүрх Эсерүүдийн хоорондох, тоолж баршгүй зөрчилдөөнүүдийн нэг нь ийнхүү гарч ирсэн юм.

5-р сарын 27-нд Екатеринослав мужийн Павлоград хошуунаас ирсэн тайлан нь бараг л амар жимэр дэг журмыг зуржээ: газрын хорооны гишүүд бүхий л үл ойлголцлуудыг хүн амд тайлбарлаж, ингэснээр “бүхий л төрлийн хэтрүүлгүүдээс сэргийлж байна.” Хөөрхий, энэхүү амар жимэр байдал нь цөөн хэдэн долоо хоног л үргэлжлэх болно.

Костромагийн хийдүүдийн нэгийнх нь хамба лам 5-р сарын сүүлээр тариачид эвэртэй үхэрнүүдийнх нь гуравны нэгийг албадан хураасан талаар хорсолтойгоор гомдолложээ. Хүндэт лам маань илүү даруухан байх хэрэгтэй байсан юм: удахгүй тэр үлдсэн гуравны хоёртой нь салах ёс гүйцэтгэх шаардлагатай болох болно.

Курск мужид мирт буцаж ирэхээс татгалзсан салан тусгаарлагчдын эсрэг хяхан хавчилт

эхэлсэн. Аугаа газрын хувьсгалынхаа цагт, хар дахин хуваарилалтынхаа цагт, тариачид нэгэн бүхлийн хувиар үйл ажиллагаа явуулахыг хүссэн юм. Дотоод хуваагдлууд нь саад тотгор болж магад. Мир нэг хүн мэт зогсох ёстой. Газрын эзний газрын төлөөх тэмцлийг тийм учраас салангид фермерийн, ө.х., газрын индивидуалистын, эсрэг хүчирхийллүүд дагалдсан юм.

5-р сарын сүүлчийн өдөр цэрэг Самойлов газрын татваруудыг үл төлөхөд түрхирсныхаа төлөө Перм мужид баривчлагдсан. Удахгүй цэрэг Самойлов бусдыг баривчлах болно. Харьков мужийн тосгонуудынх нь нэгт болсон шашны ёслолын үеэр, тариачин Гриченко бүхий л тосгоны нүдэн дээр Гэгээн Николайн бишрэлт шүтээнийг сүхээр цавчжээ. Ингэж бүхий л төрлийн эсэргүүцлүүд гарч ирэн, үйл хэргүүд болон хувирна.

Нэрээ илчлээгүй усан цэргийн офицер хийгээд газрын эзэн нь, өөрийн *Цагаан Харуулын Тэмдэглэл*-дээ, эргэлтээс хойшхи эхний хэдэн сарууд дахь тосгоны хувьслын талаарх сонирхолтой дүр зургийг өгчээ. Бүхий л албан тушаалууд руу “тэд анхандаа бараг л хаа сайгүй хөрөнгөтөн давхаргын хүмүүсийг сонгосон. Хүн бүр зөвхөн ганц л зүйлд тэмүүлж байсан – дэг журмыг хадгалах.” Тариачид газрын төлөө шаардлагуудыг тавьсан гэдэг нь үнэн – гэхдээ эхний хоёр эсвэл гурван сарын туршид хүчирхийлэлгүйгээр. Эсрэгээрээ, “бид тонохыг хүсэхгүй байна, бид үүнийг зөвшилцлөөр авахыг хүсэж байна” гэх мэт үг хэллэгүүдийг хүн байнга сонсох боломжтой байсан. Гэсэн хэдий ч, эдгээр сэтгэл амраам баталгаанууд дундаас, дэслэгчийн чих “далд заналхийллийн” нотыг барьж авчээ. Тэгээд үнэхээр л, хэдийгээр тариачид эхэн үедээ хүчирхийлэл рүү шилжээгүй боловч, оюуны хүчнүүд гэгчидтэй харьцуулах аваас “тэд нэн даруй өөрсдийнхөө үл хүндлэлийг илчилж эхэлсэн.” Уг хагас харзласан хандлага нь, Цагаан Харуулын хэлж байгаагаар, 5 эсвэл 6-р сар хүртэл үргэлжилсэн бөгөөд “үүний дараа хурц өөрчлөлт ажиглагдахаар байсан – мужийн хууль дүрмүүдтэй сөргөлдөх, өөрсөддөө тохируулж хэрэг явдлыг гүйцэлдүүлэх хандлага гарч ирсэн...” Ө.х., тариачид Эсер векселиүдийнх нь төлөлтөнд Хоёрдугаар сарын хувьсгалд ойролцоогоор гурван сарын хугацаа сунгалтыг олгосон бөгөөд үүний дараа тэд өөрсдийнхөө замаар цуглуулж эхэлсэн юм.

Большевик намд элсэн орсон цэрэг Чиненов эргэлтийн дараагаар Москвагаас Орёл муж дахь өөрийнхөө гэр лүү хоёр удаа аялжээ. 5-р сард дүүргийг Эсерүүд ноёрхож байлаа. Олон бүс нутгууд дахь мужикууд нь газрын эздэд түрээс төлсөн хэвээрээ байв. Чиненов цэргүүд, газар тариалангийн ажилчид болон ядуу тариачдын Большевик цөмийг зохион байгуулсан байна. Цөм түрээсийн төлбөрүүдийн устгалыг болон газаргүй хүмүүст газар хуваарилахыг номложээ. Тэд нэн даруй газрын эзний нугыг бүртгэж, тэднийг тосгонууд дунд хувааж, тэднийг хадсан байна. “Дүүргийн хороонд сууж буй Эсерүүд бидний үйл ажиллагаануудын хууль бус байдлын тухай хашгичсан боловч, тэд өөрсдөд нь оногдсон хадлангийн хувийг хөсөр хаяагүй.” Тосгоны төлөөлөгчид үүрэг хариуцлагаас айснаасаа болж албан тушаалуудаасаа огцрохын хэрээр, тариачид шинэ хийгээд илүү шийдэмгий төлөөлөгчдийг сонгоно. Удаах нь үргэлж Большевикууд байсан юм огтхон ч биш. Шууд шахалтаараа тариачид, хувьсгалт зан төлөв бүхий элементүүдийг нь албан тушаалтнууд хийгээд карьеристуудаас салган, Эсер намд хуваагдлыг авчирч байлаа. Ноёны хадланг нь хадчихаад, мужикууд атар газар луу нь эргэсэн бөгөөд үүнийг намрын тариалалтанд зориулан хувааж эхэлжээ. Большевик цөм газрын эзний агуулахыг шалгаж, үр тарианы нөөцийг өлсөж буй нийслэл рүү илгээхээр шийдсэн байна. Тэд тариачдын зан төлөвтэй давхцаж байсан учраас, цөмийн тогтоолууд нь гүйцэтгэгдсэн юм. Чиненов, түүнийг ирэх хүртэл үүний талаар хэн ч сонсож байгаагүй зүйл болох, Большевик утга зохиолуудыг эх нутаг руугаа авчирсан байна. “Бүс нутгийн сэхээтнүүд хийгээд Эсерүүд намайг асар их Герман алт авчирч, тариачдыг хахуульдаж байна гэсэн цуурхлуудыг тараасан.” Ижил процессууд нь өөр өөр цар хүрээнүүдэд өрнөсөн юм. Дүүргүүдэд өөрсдийн Милюковууд, өөрсдийн Керенскийнүүд, мөн... өөрсдийн Ленинүүд гэж байсан юм.

Смоленск мужид, өөрсдийгөө, хүлээлтийн дагуу, ард түмний гарт газрыг шилжүүлэхийн төлөө хэмээн зарласан тариачдын төлөөлөгчдийн мужийн их хурлын дараа, Эсерүүдийн нөлөөлөл хүчирхэгжиж эхэлжээ. Тариачид уг шийдвэрийг бүхэлд нь зөвшөөрсөн бөгөөд удирдагчидтайгаа адилгүй нь, тэд үүнийг ноцтойгоор зөвшөөрсөн юм. Тэр цагаас хойш, тосгонууд дахь Эсерүүдийн тоо нь тасралтгүй өссөөр байлаа. "Аль нэгэн их хурал дээрх Эсер фракцад байсан хэн ч бай," бүс нутгийн намын ажилчдын нэгийнх нь өгүүлснээр, "өөрийгөө нэг бол Эсер, эсвэл үүнтэй тун төстэй ямар нэгэн юм хэмээн тооцдог байсан." Хошууны төвд мөн Эсерүүдийн нөлөөлөл дор байсан хоёр хороо байв. Дүүргийн газрын хороонууд нь газрын эздийн газруудыг нь хагалж, нугуудыг нь хадаж эхэлжээ. Мужийн комиссар, Эсер Ефимов заналхийлсэн тушаалуудыг гаргасан байна. Тосгон мэл гайхсан байлаа: яагаад, энэ ижилхэн комиссар мужийн их хурал дээр бидэнд тариачид өөрсдөө одоо засгийн эрх, мөн зөвхөн газар дээр ажилласан тэр хүн л үүний ашиг тусыг хүртэж чадна гэж хэлээгүй билүү? Гэхдээ фактуудтай нүүрлэх шаардлагатай. Уг Эсер комиссар Ефимовын тушаалаар, зөвхөн Ельнин хошуунд л, 17 дүүргийн газрын хороонуудын 16-г нь ирж буй хэдэн саруудын туршид газрын эздийн газрыг булаан авсных нь төлөө шүүх хурлаар оруулах болно. Народник сэхээтнүүд болон ард түмэн хоёрын хоорондох хайр дурлал нь ийнхүү өөрийнхөө замаар төгсгөл рүүгээ дөхөж байсан юм. Бүхий л хошуунд гурав эсвэл дөрвөөс илүүгүй Большевикууд байлаа. Гэсэн хэдий ч, тэдний нөлөөлөл нь, Эсерүүдийг нэг бол шахан зайлуулж, эсвэл тэднийг хагалан, хурдацтайгаар өссөн юм.

5-р сарын эхэнд Бүх Оросын Тариачдын Их Хурлыг Петроградад зарлан хуралдуулсан. Төлөөлөл нь гол төлөв дээгүүр давхаргаас, мөн олонтаа тохиолдлын байлаа. Ажилчдын хийгээд цэргүүдийн их хурлууд нь хэрвээ үйл явдлуудын замнал болон массуудын улс төрийн хувьслын хойноос үргэлж хоцорч явсан бол, тархай бутархай тариачдын төлөөлөл нь Оросын тосгонуудын жинхэнэ зан төлвүүдийн хойноос хичнээн хол хоцорч явсан талаар хэлэх шаардлага байхгүй биз. Төлөөлөгчдийн хувиар тэнд, нэг талдаа, гол төлөв арилжааны хоршооллуудаар, эсвэл хүүхэд насныхаа дурсамжуудаар тариачидтай холбогдсон хэт барууны Народник сэхээтнүүд гарч ирсэн. Жинхэнэ "ард түмэн" нь, нөгөө талдаа, тосгоны чинээлэг дээгүүр давхаргууд, кулакууд, мухлаг ажиллуулагчид болон тариачин хоршоологчдоор төлөөлөгдсөн байлаа. Эсерүүд нь уг их хурлыг туйлын ноёрхсон бөгөөд үүгээр барахгүй, өөрсдийн хэт барууны жигүүрийнхээ дүрээр ноёрхож байлаа. Гэсэн хэдий ч, бүр тэд хүртэл үе үе гишүүдийн заримынх нь ханхлуулж байсан газрын шунал ба улс төрийн Хар Зуужилтын үмхий хослолын өмнө цочирдон завсарлаж байсан юм. Газрын эзний асуудал дээр энэ их хурал маш радикал нийтлэг байр суурийг томъёолсон: "бүхий л газрыг хөдөлмөрийн эрх тэгш ашиглалтанд зориулан, ямарваа нэг нөхөн төлбөргүйгээр, нийт ард түмний өмчид хувиргах." Мэдээж хэрэг, кулак эрх тэгш байдлыг зөвхөн өөрийнхөө газрын эзэнтэй эрх тэгш байх утгаар л ойлгосон болохоос, өөрийнхөө газар тариалангийн ажилчидтай эрх тэгш байх утгаар ойлгосон юм огтхон ч биш. Гэсэн хэдий ч, Народникуудын үлгэрийн социализм хийгээд мужикуудын газрын ардчилал хоёрын хоорондох энэ жижигхэн үл ойлголцол нь зөвхөн ирээдүйд л гадаргуу дээр гарч ирэх болно.

Тариачдын Их Хуралд Улаан өндөг толилуулах хүсэл тэмүүлээр шатаж байсан Хөдөө Аж Ахуйн Сайд Чернов газрын борлуулалтуудыг хориглох зарлигийн төслөөр хий дэмий өөртөө төвөг удсан. Өөрийгөө мөн нэг Эсерэрхүү юм хэмээн тооцдог Хууль Зүйн Сайд Переверзев яг их хурлын өдрүүдийн үеэр бүс нутгуудад газрын борлуулалтуудад ямар нэгэн саад тотгор учруулахгүй байх зааварчилгаануудыг өгсөн. Тариачин төлөөлөгчид нь энэ талаар бага зэрэг дуу чимээ гаргасан. Гэхдээ асуудал нэг алхам ч урагшлаагүй. Ханхүү Львовын Түр Засгийн Газар газрын эздийн газарт гар хүрэхийг зөвшөөрөөгүй. Социалистууд Түр Засгийн Газарт гар хүрэхийг хүсээгүй. Тэгээд их хурлын бие бүрэлдэхүүн нь өөрсдийнхөө газрын төлөөх аппетит хийгээд өөрсдийнхөө реакционизм хоёрын хоорондох зөрчилдөөнөөс гарах гарц олох хамгийн бага чадвартай нь байлаа.

5-р сарын 20-нд Ленин тариачдын их хурал дээр ярьсан. Сухановын хэлснээр: “Ленин матарнуудын нүхэнд унаад орчихсон мэт л санагдаж байлаа. Гэсэн хэдий ч, жижигхэн мужикууд анхааралтайгаар, мөн магадгүй талгүй бусаар сонссон – тэд үүнийгээ илчилж зүрхлээгүй хэдий ч.” Ижил зүйл Большевикуудтай ихэд дайсагнадаг байсан цэргүүдийн секцэд давтагджээ. Эсерүүд болон Меньшевикуудийг даган, Суханов нь газрын асуудал дээрх Лениний тактикуудад анархист будалтыг өгөхийг оролдож байна. Энэ нь газрын эзний эрхүүдэд халдах халдлагыг үргэлж л анархист үйл ажиллагаанууд хэмээн тооцох хандлагатай байсан Ханхүү Львовын хандлагаас тийм ч хол биш. Энэхүү логикийн дагуу, хувьсгал нь бүхэлдээ анархитай адилхан зүйл болно. Үнэн хэрэгтээ Лениний асуудлын томьёолол нь түүнийг шүүмжлэгчдийн төсөөлснөөс хавьгүй илүү гүн гүнзгий байсан юм. Газрын хувьсгалын, мөн юун түрүүнд газрын эздийн эдлэн газруудын татан буулгалтын, зэмсгүүд нь газрын хороонуудын тэдэнд захирагдан ажиллах тариачдын төлөөлөгчдийн Зөвлөлүүд байхаар байлаа. Лениний нүдэнд эдгээр Зөвлөлүүд нь ирээдүйн төр засгийн хүчний – үүгээр барахгүй, хамгийн төвлөрсөн хүчний, тухайлбал, хувьсгалт диктатурын – байгууллагууд байсан юм. Энэ, ямар ч байсан, анархизмаас, ө.х., үл засаглалын онол хийгээд практикаас, хол. Лениний 4-р сарын 28-нд хэлснээр: “Бид байж болох хамгийн өндөр түвшний зохион байгуулалттайгаар газрыг нэн даруй тариачдад шилжүүлэхийг дэмжиж байна. Бид анархист булаан авалтуудыг туйлын эсэргүүцэж байна.” Тэгвэл бид яагаад Үндсэн Хуулийн Чуулган хүртэл хүлээхийг хүсэхгүй байгаа юм бэ? “Бидний хувьд чухал зүйл нь хувьсгалт санаачилга бөгөөд хууль нь үүний үр дүн байх ёстой. Та нар хэрвээ өөрсдөө хувьсгалт энергийг бий болгохгүйгээр хууль бичигдэх хүртэл хүлээх юм бол, та нар явж явж хуулийг ч, газрыг ч олж авахгүй.” Эдгээр энгийн үгс нь бүхий л хувьсгалуудын дуу хоолой биш гэж үү?

Нэг сар чуулсныхаа дараагаар, Тариачдын Их Хурал хоёр зуун бат бөх тосгоны жижиг хөрөнгөтнүүд болон профессорын эсвэл арилжаачдын төрлийн Народникуудаас тогтсон гүйцэтгэх хороог байнгын байгууллын хувиар сонгож, тэднийг дээрээс нь Брешковская, Чайковский, Вера Фигнер хийгээд Керенский мэтийн гоёл чимэглэлийн дүр төрхүүдээр халхалсан. Даргаар тэд мужийн найр наадамд зориулж бүтээгдсэн болохоос, тариачдын дайнд зориулж бүтээгдээгүй Эсер Авксентьевыг сонгосон.

Энэ цагаас хойш, илүү чухал асуудлуудыг хоёр гүйцэтгэх хорооны нэгдсэн чуулган дээр авч үзэх болсон: ажилчдын-цэргүүдийн хийгээд тариачдын. Энэ хослол нь Кадетуудтай шууд холилдсон барууны жигүүрийн ер бусын хүчирхэгжилтэнд хүргэсэн юм. Ажилчдад шахалт үзүүлэх, Большевикуудын толгойн дээр нь бууж ирэх, “хараат бүс Бүгд Найрамдах Кронштадт Улс”-ыг ташуурнууд хийгээд хилэнц хорхойнуудаар заналхийлэх шаардлагатай байсан бүхий л тохиолдлуудад, Тариачдын Гүйцэтгэх Хорооны хоёр зуун гар, эсвэл илүү зүйтэйгээр хэлэх юм бол, хоёр зуун нударга хана мэт өргөгдөх болсон. Большевикуудыг “зүйл дуусгах” шаардлагатай гэдэг дээр эдгээр хүмүүс нь Милюковтой бүрэн дүүрэн санал нийлж байлаа. Гэхдээ газрын эздийн эдлэн газруудын тал дээр бол, тэдний үзэл бодол нь либералуудынх биш, харин мужикуудынх байсан бөгөөд энэ нь тэднийг хөрөнгөтнүүдтэй хийгээд Түр Засгийн Газартай хийх сөргөлдөөнд аваачсан юм.

Тариачдын Их Хурал тарж амжаагүй шахам байхад, түүний тогтоолуудыг бүс нутгуудад ноцтойгоор хүлээн авч, энэ нь газрын эздийн газруудын болон эд бараануудын албадан хураалт өөд хөтөлж байна гэх гомдлууд цутгаж эхэлсэн. Тэдгээр гэжүүд мужик гавлууд дотор үг болон үйл хэрэг хоёрын хоорондох ялгааг алхдаж оруулах зүгээр л боломжгүй байсан юм.

Айж сандарсан Эсерүүд ухрах дохиог өгсөн. 6-р сарын эхэнд Москвад болсон их хурал дээрээ, тэд газрын бүхий л дүр зоргоороо булаан авалтуудыг албан ёсоор буруутгасан: бид Үндсэн Хуулийн Чуулганыг хүлээх ёстой. Гэхдээ уг тогтоол нь газар тариалангийн хөдөлгөөнийг зогсоох хүч чадалгүй төдийгүй, бүр доройтуулах ч хүч чадалгүй болох нь

нотлогдсон. Мужикүүдтай хамт газрын эздийн эсрэг үнэхээр эцсийг нь хүртэл явахад бэлэн элементүүд Эсер намд өөрт нь бага сага бус байсан гэдэг нь асуудлыг цаашид асар ихээр хүндрүүлсэн. Үүгээр барахгүй, намаасаа ил тодоор салах эсэхээ шийдэж чадаагүй эдгээр зүүний Эсерүүд нь хуулийг тойрч гарахад нь, эсвэл ядаж л тэднийг өөрсдийнхөөрөө ойлгоход нь мужикүүдэд тусалсан юм.

Тариачдын хөдөлгөөн нь ялангуяа нүргэлсэн далайцыг олж авсан Казань мужид, зүүний Эсерүүд бусад газрууд дахиад илүү хурдан өөрсдийгөө тодорхойлсон. Тэдний толгой дээр хожим нь Большевикууд болон зүүний Эсерүүдийн эвслийн үед Зөвлөлийн засгийн газар дахь Хөдөө Аж Ахуйн Ардын Комиссар болох Калегаев зогсож байлаа. 5-р сарын дундаас Казань мужид газрыг дүүргийн хороонуудад системтэйгээр шилжүүлж эхэлсэн. Тариачдын байгууллагуудын толгой дээр Большевик зогсож байсан Спасский хошуунд уг арга хэмжээ нь хамгийн зоримгоор гүйцэтгэгдсэн юм. Мужийн эрх мэдэлтнүүд нь төвд Кронштадтаас хүрэлцэн ирж буй Большевикуудын явуулж буй газрын ухуулгын талаар гомдоллосон бөгөөд сүсэг бишрэл ихтэй гэлэнмаа Тамара “эсэргүүцлээ илэрхийлснийхээ төлөө” тэдэнд баривчлагдсан болохыг нэмжээ.

Воронеж мужаас комиссар 6-р сарын 2-нд тайлагнажээ: “Төрөл бүрийн хууль зөрчсөн тохиолдлууд болон хууль бус үйл ажиллагаанууд нь мужид өдөр тутам олширч байна.” Пенза мужид ч гэсэн газрын булаан авалтууд нь улам бүр улаан цайм болсоор байлаа. Калуга муж дахь дүүргийн газрын хороонуудын нэг нь хийдийг түүний нуга газрынх нь хагасаас салгажээ. Тэгээд хамба лам нь гомдоллох үед, хошууны газрын хороо шийдсэн байна: нугыг бүхэлд нь хурааж ав. Дээгүүрх байгуулал нь доогуурхаасаа илүү радикал байж таарах явдал нь олонтаа тохиолддоггүй. Тэргүүн гэлэнмаа Мария нь Пенза мужаас хийдийн эзэмшил газруудын булаан авалтаас болоод үйлж байна. “Бүс нутгийн эрх мэдэлтнүүд нь хүч чадалгүй.”

Вятска мужид тариачид ирээдүйн Украины хетманы гэр бүл болох Скоропадськийхны эдлэн газарт хориг тавьсан ба тэд “газраарх хөрөнгийн асуудал шийдвэрлэгдэх хүртэл” хэн ч ой модонд гар хүрч болохгүй бөгөөд эдлэн газрын орлогыг Улсын Санд хүлээлгэн өгөх ёстой хэмээн шийджээ. Бусад хэд хэдэн бүс нутгуудад газрын хороонууд нь зөвхөн түрээсийг тав эсвэл зургаа дахин бууруулснаар зогсохгүй, мөн түрээсийг газрын эздэд төлөх биш, харин, асуудлыг Үндсэн Хуулийн Чуулганаар шийдэх цаг хүртэл, тэдгээрийг хороонуудын мэдэлд байршуулахыг зарлигдсан байна. Энэ бол газрын реформын тухай асуудлыг Үндсэн Хуулийн Чуулган хүртэл хойшлуулах хуульчийн биш, харин мужикын, ө.х., ноцтой зам байсан юм. Саратов мужид өчигдөрхөн л газрын эздийг ойн моддыг хяргахыг хориглосон тариачид өнөөдөр өөрсдөө моддыг хяргаж эхэлжээ. Ялангуяа газрын эзэд багатай газруудад, тариачид сүм хийдийн газруудыг булаан авах нь улам бүр олширсоор. Лифляндад Латви газар тариалангийн ажилчид нь, Латвийн батальоны цэргүүдийн хамтаар, баронуудын эзэмшил газруудын зохион байгуулалт бүхий булаан авалтыг эхлүүлжээ.

Витебск мужийн ойн аж ахуйн эзэд газрын хороонуудын авсан арга хэмжээнүүд нь ойн аж ахуйг сүйрүүлж, фронтын хэрэгцээ шаардлагыг хангахад нь тэдэнд саад учруулж байна хэмээн орь дуу тавина. Тэднээс ч дутахааргүй ашиг хонжоо хараагүй эх орончид, Полтава мужийн газрын эзэд, газар тариалангийн үймээн самуунууд нь армид зориулж хүнс нийлүүлэх боломжоос тэднийг салгаж байна хэмээн гашуудна. Эцэст нь, Москва дахь адуу үржүүлэгчдийн их хурал тариачдын булаан авалтууд нь эх орны адуунуудыг аймшигт гамшгуудаар заналхийлж байна гэсэн анхааруулга өгнө. Тэдгээр өдрүүдэд, тэр ариун байгууллын гишүүдийг “эргүү малнууд болон хулгайчид” хэмээн дуудсан тэр ижил Ариун Синодын Ахлах Прокурор, Казань мужид тариачид лам нараас зөвхөн газар болон үхрээр зогсохгүй, бас ариун талханд нь шаардлагатай гурилыг хүртэл булаан авч байна гэж засгийн газарт гомдоллоно. Нийслэлээс хоёр алхаад хүрэх Петроград мужид

тариачид түрээслэгчийг эдлэн газраас тууж гарган, үүнийг өөрсдөө ажиллуулж эхэлнэ. Сэв сэрүүн Ханхүү Урусов 6-р сарын 2-нд дөрвөн салхинд дахин телеграмдана: “Надаас ирсэн хэд хэдэн шаардлагуудыг үл харгалзан... гэх мэт, гэх мэт. Хамгийн шийдэмгий арга хэмжээнүүдийг авахыг би дахин нэг удаа гуйж байна.” Ханхүү зөвхөн ямар арга хэмжээнүүд гэдгийг нь зааж өгөхөө л мартжээ.

Улс орон даяар дундад зууны үеийн соёл иргэншлийн хийгээд хамжлагын ёсны хамгийн гүн гүнзгий үндсүүдийг үндсээр нь зулгаах нүсэр ажил явагдаж байх тэдгээр цагуудад, Хөдөө Аж Ахуйн Сайд Чернов өөрийн албан газрууддаа Үндсэн Хуулийн Чуулганд зориулсан материалуудыг цуглуулж байлаа. Тэр зөвхөн хамгийн нарийвчлалтай газрын мэдээллүүд хийгээд бүхий л боломжит төрлийн статистикуудын үндсэн дээр л реформыг нэвтрүүлэхээр зэхэж байсан бөгөөд тийм учраас тэр түүний дасгалууд нь дуусах хүртэл хүлээхийг, дуу хоолойнуудын хамгийн ялдмаар нь, тариачдад уриалсаар байлаа. Гэсэн хэдий ч, энэ нь газрын эздийг зан үйлийн хүснэгтүүдээ нөхөж дуусгахаас нь хамаагүй өмнө “Орон Нутгийн Сайд”-ыг тийрч гаргахыг нь болиулаагүй юм.

* * *

Түр Засгийн Газрын архивууд дээр үндэслэн, залуу судлаачид газар тариалангийн хөдөлгөөн нь 3-р сард илүү их эсвэл илүү бага хүч чадалтайгаар ердөө 34 хошуунд л гарч ирсэн хэмээн тооцоолжээ. 4-р сард тэр аль хэдийн 174 хошууг эзэмдчихсэн байсан; 5-р сард 236; 6-р сард 280; 7-р сард 325. Гэсэн хэдий ч, хошуу болгонд тэмцэл нь сараас сард улам бүр гэжүүд хийгээд илүү өргөн масс шинж чанарыг олж авсан учраас, дээрх тоонууд нь хөдөлгөөний бодит тэлэлтийн бүрэн төгс дүр зургийг өгөхгүй.

3-7-р саруудын хоорондох уг эхэн үед тариачид өөрсдийн дийлэнх олонхиороо газрын эздийн эсрэг шууд хүчирхийлэл хийгээд газрын ил тод булаан авалтуудаас зайлсхийсэн хэвээр байсан. Дээр дурдсан судалгаануудыг удирдан явуулсан Яковлев, одоо Зөвлөлтийн Хөдөө Аж Ахуйн Ардын Комиссар, тариачдын харьцангуй тайван амгалан тактикуудыг нь тэдний хөрөнгөтнүүдэд чиглэсэн итгэмтгий байдлаар нь тайлбарлажээ. Уг тайлбарыг үндэслэлгүй гэж зарлах шаардлагатай. Мужикын хотод, эрх мэдэлтнүүдэд хийгээд соёл иргэншсэн нийгэмд чиглэсэн байнгын сэрдлэгийнх нь тухай юу ч хэлэхгүй байя гэсэн ч, Ханхүү Львовоор толгойлуулсан засгийн газар нь яаж ч бодсон тариачдад итгэл найдвар төрүүлж чадахгүй. Тариачид хэрвээ уг эхэн үедээ ил тод хүчирхийллийн арга хэмжээнүүд рүү бараг л шилжихгүй байгаа бол, өөрсдийн үйл ажиллагаанууддаа тэд хуулийн дагуу эсвэл бараг л хуулийн дагуу шахалтын хэлбэрийг өгөхийг оролдсоор байгаа бол, энэ нь яг тэдний засгийн газарт чиглэсэн үл итгэлээр нь – тэдний өөрсдийн хүч чадалдаа итгэх итгэлийн хангалтгүй байдалтай хослон – тайлбарлагдана. Тариачид ердөө л дүүжигнэн савлаж, хөрсийг тэмтэрч, дайсны эсэргүүцлийг хэмжиж, мөн газрын эздэд бүхий л чиглэлээс шахалт үзүүлж байна. “Бид тонохыг хүсэхгүй байна, бид бүхий л зүйлсийг сайн сайхнаар хийхийг хүсэж байна” хэмээн тэд хэлнэ. Тэд нугыг өөрсдийн эзэмшилдээ аваагүй, харин зүгээр л үүнийг хадаж байна. Тэд зүгээр л газрын эздийг тэдэнд газраа түрээслүүлэхэд албадаж байна, гэхдээ өөрсдийнхөө тогтоосон ханшаар. Эсвэл үүнтэй төстэй албадлагаар тэд газрыг “худалдаж авч” байна, гэхдээ өөрсдийнхөө нэрлэсэн үнээр. Газрын эзэн, либерал эрхзүйч хоёрын аль алинд нь тийм ч үнэмшилтэй биш эдгээр бүхий л хууль ёсны халхлалтуудыг нь үнэн хэрэгтээ засгийн газарт чиглэсэн далд боловч, гүн гүнзгий үл итгэл шаардлагатай болгодог юм. “Сайн байлаа гээд чи юм олж долоохгүй шүү дээ,” хэмээн мужик өөртөө хэлнэ, “тэгээд хүч хэрэглэх нь аюултай, үнэг шиг байгаад үзье.” Тэр, мэдээж хэрэг, газрын эзнийг өөрийнх нь зөвшөөрөлтэйгөөр цөлмөхийг илүүд үзэх байсан.

“Эдгээр бүхий л саруудын туршид,” Яковлевын зүтгэснээр, “тариачдын хөрөнгөтнүүдэд хийгээд хөрөнгөтнүүдийн засгийн газарт итгэх итгэлээс урган гарсан бүхэлдээ өвөрмөц,

түүхэнд урьд өмнө нь хэзээ ч үзэгдэж байгаагүй, газрын эзэдтэй хийх 'тайван амгалан' тэмцлийн арга барилууд давамгайлсан." Энд түүхэнд урьд өмнө нь хэзээ ч үзэгдэж байгаагүй гэж зарласан тэдгээр арга барилууд нь үнэн хэрэгтээ байдаг л нэг, зайлшгүй хийгээд тариачдын дайны анхны үе шатуудад нь бүхий л гариг даяар түүхийн үүднээс шаардлагатай арга барилууд юм. Өөрсдийнхөө анхны босогч алхмуудыг шашны хийгээд шашны бус хууль ёсны байдлаар халхлах эрмэлзэл нь балар эртнээс бүхий л хувьсгалт анги давхаргын, хуучин нийгэмтэй холбогдож буй хүйн утсаа тасалж хаяхад хангалттай хүч чадал болон өөртөө итгэх итгэлийг олж авахаас нь өмнөх, тэмцлийн шинж чанар нь байсаар ирсэн. Өөрсдийн хамгийн сайн үеүддээ хүртэл тариачид, хотын найзууд руугаа сэрдлэгтэй нүдээр харан, хагас харанхуйд урагшилдаг учраас, энэ нь тариачдын хувьд өөр бусад анги давхаргууд дахиас илүүтэйгээр бүхэлдээ үнэн. Түүнд ингэх шалтгаанууд бий. Өөрийнхөө анхны алхмууд дээр яваа газар тариалангийн хөдөлгөөний найзууд нь либерал хийгээд радикал хөрөнгөтнүүдийн агентууд байдаг. Тариачдын шаардлагуудын нэг хэсгийг нь дэмжихийн хажуугаар, эдгээр найзууд юутай ч хөрөнгөтний өмчийн хувь заяаны төлөө түгшдэг бөгөөд тийм учраас тариачдын бослогыг хөрөнгөтний хууль ёсны сүвгүүд руу хөтлөн оруулахын тулд тэд чадах бүхнээ хийдэг.

Хувьсгалаас ч бүр өмнө, бусад хүчин зүйлс ижил чиглэлд үйл ажиллагаа явуулна. Ноёд язгууртнууд өөрсөд дундаас нь эвлэрлийн номлогчид гарч ирнэ. Лев Толстой мужикын сүнсэн доторхыг өөр бусад хэнээс ч илүү гүн гүнзгийгээр харсан. Түүний хүчирхийлэл бүхий муу муухайг үл эсэргүүцэх философи нь мужикын хувьсгалын эхний үе шатуудын ерөнхийлөл нь байсан юм. Толстой бүхий л зүйлс нь "дээрэм тонуулгүйгээр, харилцан зөвшилцлөөр" болж өнгөрөх тэр өдрийг мөрөөдсөн. Энэхүү тактикийн дор тэр ариусгасан Христийн шашны хэлбэрээрх шашин шүтлэгийн үндэс суурийг тавьсан. Махатма Ганди одоо Энэтхэгт ижил даалгаврыг биелүүлж байна – зөвхөн илүү практик хэлбэрээр. Бид хэрвээ өнөө цагаас ухарч явах юм бол, бид үүнтэй төстэй "түүхэнд урьд өмнө нь хэзээ ч үзэгдэж байгаагүй" үзэгдлүүдийг Библийн эрин үеэс болон үүнээс ч өмнөх эрин үеүдээс авхуулаад бүхий л янзын шашин шүтлэгийн, үндэсний, философийн хийгээд улс төрийн өнгөлөн далдлалтууд дотроос ямар ч бэрхшээлгүйгээр олох болно.

1917 оны тариачдын бослогын онцлог шинж чанар нь зөвхөн хөрөнгөтний хууль ёсны агентууд нь өөрсдийгөө социалистууд, мөн бүр хувьсгалчид гэж нэрлэдэг хүмүүс байсан гэдэгт л оршино. Гэхдээ тариачдын хөдөлгөөний шинж чанарыг болон түүний хэмнэлийг тодорхойлсон нь тэд байгаагүй. Тариачид зөвхөн газрын эзэдтэй хийх тооцоо бодолтонд зориулагдсан бэлэн томьёоллуудыг тэднээс авч чадсан тэр хэмжээгээрээ л Эсерүүдийг дагасан. Үүний хажуугаар, Эсерүүд тэдэнд хууль зүйн халхавч маягаар үйлчилсэн. Энэ нь Хууль Зүйн Сайд байж байгаад Дайны Сайд болсон Керенскийн, мөн Хөдөө Аж Ахуйн Сайд Черновын нам байсан шүү дээ. Шаардлагатай зарлигуудын боловсруулалтан дахь саатлыг хошууны хийгээд дүүргийн Эсерүүд газрын эзэд ба либералуудын эсэргүүцлээс шалтгаалсан хэмээн тайлбарлах бөгөөд засгийн газар дахь "манай хүмүүс" чадах бүхнээ хийж байгаа хэмээн тариачдыг тайтгаруулна. Мэдээж хэрэг, үүнд өгөх хариулт мужикад байгаагүй. Гэхдээ тэр нандин "итгэмтгий байдал"-д өчүүхэн төдий ч түүртэлгүйгээр, тэр "манай хүмүүс"-тээ доороос нь туслах шаардлагатай гэж үзсэн бөгөөд тэр үүнийгээ тийм нэвт шувт хийсэн учраас, дээгүүр байсан "манай хүмүүс" нь удалгүй өөрсдийнхөө бүхий л үе мөчнүүдийг нужигнаж байхыг мэдэрсэн юм.

Тариачдын тал дээрх Большевикуудын сул дорой байдал нь түр зуурын байсан бөгөөд энэ нь Большевикууд тариачны төөрөгдлүүдийг хуваалцаагүй гэдгээс шалтгаалж байсан юм. Тосгон зөвхөн туршлага болон урам хугаралтаар дамжиж байж л Большевизм дээр ирэх боломжтой. Большевикуудын хүч чадал нь газрын асуудал дээр, бусад асуудлууд дээрх шигээ, тэд үг болон үйл хэрэг хоёрын хоорондын хазайлтаас ангид байсан гэдэгт оршиж байсан юм.

Ерөнхий социологийн эргэцүүлэлтүүд нь тариачид нэгэн бүхлийн хувиар газрын эздийн эсрэг босох чадвартай хэвээрээ байсан эсэх талаар урьдчилсан шийдлийг боломжтой болгож чадахгүй. Хоёр хувьсгалын хоорондох үеийн турш дахь газар тариалан дахь капиталист хандлагуудын хүчирхэгжилт; болхи бүдүүлэг мирээс чинээлэг фермерүүдийн давхаргыг салгаж авсан явдал; чинээлэг хийгээд баян тариачдаар удирдуулсан орон нутаг дахь хоршооллуудын ер бусын өсөлт – энэ бүхэн нь хувьсгал дахь хоёр хандлагуудын аль нь илүү жинтэй байхыг нь лавтайгаар урьдаас хэлэх боломжгүй болгосон: тариачид болон ноёд язгууртнуудын хоорондох кастын газар эзэмшлийн дайсангал, эсвэл тариачдын өөрсдийнх нь доторх анги давхаргын дайсангал.

Ленин ирснийхээ дараа энэ асуудал дээр маш болгоомжтой байр суурийг авсан. “Газар тариалангийн хөдөлгөөн нь,” түүний 4-р сарын 14-нд хэлснээр, “ердөө зөгнөл болохоос, факт биш... Бид тариачдын хөрөнгөтнүүдтэй хийх нэгдэлд бэлэн байх ёстой.” Энэ нь тохиолдлоор унагаасан бодол байгаагүй. Эсрэгээрээ, Ленин янз бүрийн тохиолдлуудад үүнийг уйгагүйгээр давтсан. 4-р сарын 24-ний намын хуралдаан дээр, тариачдыг дутуу үнэлсэнд түүнийг буруутгасан “хуучин Большевикууд”-ыг эсэргүүцэн, түүний хэлснээр: “Уг мөчид тариачидтай хийх ашиг сонирхлын холбоон дээр өөрийн итгэл найдваруудаа байршуулах явдал нь пролетарийн намын хувьд хүлээн зөвшөөрөгдөх боломжгүй. Бид тариачдыг өөрсдийнхөө талд авчрахын тулд тэмцэж байна, гэхдээ тэд одоо, ямарваа нэг хэмжээгээр ухамсартайгаар, капиталистуудын талд зогсож байна.” Энэ нь, бусад зүйлс дундаас ялангуяа, хожим нь намирагсдын түүнийх хэмээн зарласан тэр ажилчид болон тариачдын хоорондох ашиг сонирхлын үүрд мөнхийн зохицлын онолоос Ленин хичнээн хол байсан болохыг батлан харуулна. Тариачид нь, кастын хувиар, хувьсгалт хүчин зүйл байдлаар гарч ирэх боломжийг хүлээн зөвшөөрөхийн хажуугаар, Ленин юутай ч 4-р сард илүү тааламжгүй вариантад нь – тухайлбал, газрын эзэд, хөрөнгөтнүүд хийгээд тариачдын өргөн давхаргуудын тогтвортой эвсэлд – бэлтгэж байсан юм. “Мужикыг одоо татахыг оролдох нь,” түүний хэлснээр, “өөрсдийгөө Милюковын өршөөл энэрэлд даатгах гэсэн үг.” Ийм учраас дүгнэлт нь: “татах хүчний төвийг газар тариалангийн ажилчдын төлөөлөгчдийн Зөвлөлүүд рүү шилжүүл.”

Гэхдээ илүү тааламжтай вариант нь хэрэгжсэн. Газар тариалангийн хөдөлгөөн нь зөгнөл байснаас факт болон хувирсан бөгөөд капиталист дайсангалуудын дээгүүрх тариачдын кастын зангилаануудынх нь давуу байдлыг хэсэгхэн хугацаагаар боловч, ер бусын хүч чадлын хамтаар илчилсэн. Газар тариалангийн ажилчдын төлөөлөгчдийн Зөвлөлүүд нь цөөхөн хэдэн бүс нутгуудад л – гол төлөв Балтын мужуудад – ач холбогдлыг олж авсан. Нөгөө талдаа, газрын хороонууд нь бүхий л тариачдын байгууллагууд болон хувирсан бөгөөд тэд өөрсдийнхөө жинтэй шахалтаар эвлэрлийн танхимууд байсан тэднийг газрын хувьсгалын зэмсгүүд болгон хувиргасан юм.

Тариачид нэгэн бүхлийн хувиар дахин нэг удаа – өөрсдийнхөө түүхэнд сүүлчийн удаа – хувьсгалт хүчин зүйлийн хувиар гарч ирэх боломжтой байсан гэдэг нь орон нутаг дахь капиталист харилцаануудын сул дорой байдлыг хийгээд тэдний хүч чадлыг нэгэн зэрэг гэрчилнэ. Хөрөнгөтний эдийн засагт дундад зууны үеийн хамжлагын харилцаануудыг сорж авах хугацаа огтхон ч байгаагүй. Үүний хажуугаар, капиталист хөгжил нь тэгж хол явсан учир, тэр газрын эзэмшлийн хуучин хэлбэрүүдийг тосгоны бүхий л давхаргуудын хувьд эн тэнцүүгээр тэсвэрлэшгүй болгон хувиргасан. Газрын эзний эрхүүдийг бүхий л мирийн хувьд урхи болгон хувиргах байдлаар нилээд олонтаа ухамсартайгаар зохион байгуулсан газрын эзний болон тариачны эзэмшлүүдийн харилцан сүлжилдэлт; тосгоны газрын аймшигтай судалтсан эзэмшил; мөн эцэст нь, газрын мир хийгээд индивидуалист эзэмшигч хоёрын хоорондох дөнгөж саяхны дайсангал – энэ бүхэн нь бүгдээрээ үхээнц хууль тогтоох арга хэмжээнүүдээр үүнээс зугтаах боломжгүй газрын харилцаануудын тэсвэрлэшгүй орооцолдооныг бий болгосон. Тэгээд тариачид ямар ч газар тариалангийн онолчоос илүү гүн гүнзгийгээр үүнийг мэдэрсэн юм. Хэд хэдэн үе дамжин уламжлагдсан

амьдралын туршлага тэднийг бүгдийг нь ижилхэн дүгнэлт өөд хөтөлсөн: бид газар дахь өв залгамжлагдсан хийгээд олж авсан эрхүүдийн аль алийг нь булшилж, бүхий л хил хязгаарын тэмдэглэгээнүүдийг арилгаж, тэгээд бүхий л түүхэн тогтцуудаас ангижирсан энэ газрыг түүн дээр ажилладаг тэдгээр хүмүүст хүлээлгэн өгөх ёстой. Газар хэн нэгэн хүнийх биш, газар бурхных гэсэн мужикын зүйр үгний утга нь нэг иймэрхүү байсан юм. Тэгээд энэ ижилхэн сэтгэлгээгээрээ тариачид газрын социализмжуулалтын төлөөх Эсер хөтөлбөрийг ойлгосон юм. Үүний эсрэг бүхий л Народник онолуудыг үл харгалзан, энд социализмын ганц ширхэг ч үр байгаагүй. Газрын хувьсгалуудын хамгийн зүрх зоригтой нь хэзээ ч хараахан дангаараа хөрөнгөтний дэглэмийн хил хязгааруудыг даван гишгэж байгаагүй. Бүхий л ядарч зүдрэгсдийг “газар дахь эрх”-ээр хангах учиртай байсан тэр социализмжуулалт нь, хязгаарлаж хориглоогүй зах зээлийн харилцаануудын хадгалан үлдээлтийн хамтаар, цэвэр утопи байсан. Меньшевизм уг утопийг либерал-хөрөнгөтний харах өнцгөөс шүүмжилсэн. Большевизм, нөгөө талдаа, Эсерүүдийн эдгээр онолуудаас өөрийнхөө утопи илэрхийллүүдийг олж байсан тэр дэвшилтэт ардчилсан хандлагуудыг нь илчлэн харуулсан. Оросын газар тариалангийн хөдөлгөөний жинхэнэ түүхэн утга учрыг ийн илчилсэн явдал нь Лениний хамгийн том ач гавьяануудын нэг нь байсан юм.

Милюков, түүний хувьд, “социологич, мөн Оросын түүхэн хувьслын судлаач”-ын, – ө.х., үйл явдлуудын замналыг өндөрлөгөөс харж буй хүний – хувиар, “Ленин, Троцкий хоёр нь Европын анархо-синдикализм дахь эцсийн үгтэй гэхээсээ илүү, Пугачёв, Разин болон Болотников нарынхтай – манай түүхийн XVIII болон XVII зуунуудынхтай – хавьгүй илүү ойролцоо хөдөлгөөнийг удирдаж байна” хэмээн бичжээ. Либерал социологичийн энэхүү мэдэгдэл дэх тэр үнэний хэлтэрхий нь – ямар нэгэн үл мэдэгдэх шалтгаанаар энд чирч авчирсан түүний “анархо-синдикализм” руу хийсэн зааж өгөлтийг нь авч үзэхгүй байх юм бол – Большевикуудын эсрэг гэхээсээ илүү, Оросын хөрөнгөтнүүдийн эсрэг, тэдний хожимдсон байдал болон тэдний улс төрийн хувьд өчүүхэн байдлынх нь эсрэг мэдүүлж байна. Өнгөрсөн эрин үеүдийн тэдгээр сүр жавхлант тариачдын хөдөлгөөнүүд нь Орост нийгмийн харилцаануудын ардчилалжуулалт өөд хөтлөөгүй нь Большевикуудын буруу биш – тэднийг удирдах хотуудгүйгээр энэ нь боломжгүй байсан! Үүнтэй л адилаар 1861 оны тариачдын чөлөөлөлт хэмээн нэрлэгдсэн тэр зүйлээ тэд мирийн газрын хулгайлалт, тариачны төр засаг дахь боолчлогдол хийгээд кастын системийн бүрэн дүүрэн хадгалан үлдээлт зэргийг багтаах байдлаар гүйцэлдүүлсэн нь Большевикуудын буруу биш. Нэгэн зүйл нь үнэн: Большевикууд XVII, XVIII, XIX зуунуудад гүйцэлдүүлэх нь битгий хэл, бүр эхлүүлээ ч үгүй тэр зүйлийг XX зууны эхний дөрөвний нэгт гүйцэлдүүлэх шаардлагатай болсон. Өөрсдийнхөө асар том үүрэг даалгаврыг эхлүүлэхээсээ өмнө, Большевикууд нь хуучин эрх баригч ангиудын хийгээд хуучин эрин үеүдийн түүхэн ялгадсуудыг хөрснөөс цэвэрлэх шаардлагатай болсон. Бид Большевикууд уг анхдагч үүрэг даалгаврыг ямар ч байсан маш чин сэтгэлээсээ биелүүлсэн гэдгийг нэмж болох юм. Үүнийг Милюков одоо үгүйсгэж бараг л зүрхлэхгүй байх.

Тэмдэглэл:

1. Оросын орон нутгийн засаг захиргааны нэгжүүдийг дараах байдлаар орчууллаа: губерния – муж, уезд – хошуу, волост – дүүрэг.

МАССУУД ДУНДАХ ШИЛЖИЛТҮҮД

21-р бүлэг

Оршин тогтнолынхоо дөрөв дэх сардаа, Хоёрдугаар сарын дэглэм аль хэдийн өөрийнхөө зөрчилдөөнүүдэд хахаж цацан байлаа. 6-р сар нь фронт дээрх довтолгоонд зориулж улс төрийн халхавчийг бий болгох үүрэг даалгавартай Бүх Оросын Зөвлөлийн Их Хурлаар эхэлсэн. Довтолгооны эхлэл нь Петроградад уг нь Большевикуудын эсрэг Зөвшилцөгчид зохион байгуулсан боловч, Зөвшилцөгчдийн эсрэг Большевик жагсаал цуглаан болж таарсан ажилчид хийгээд цэргүүдийн нүсэр жагсаал цуглаантай давхацсан. Массуудын өсөн нэмэгдэж буй зэвүүцэл нь хоёр долоо хоногийн дараа дээрээс ирсэн ямар нэгэн дуудлагагүйгээр гарч, цуст мөргөлдөөнүүдэд хүргэж, тэгээд “Долдугаар сарын өдрүүд” гэсэн нэрийн дор түүхэнд бичигдэн үлдсэн өөр нэгэн жагсаал цуглаан өөд хөтөлсөн. Хоёрдугаар сарын болон Октябрийн хувьсгалуудын яг голд нь тохиосон 7-р сарын хагас бослого нь өмнөхийг нь хаасан бөгөөд удаахад нь зориулсан нэгэн төрлийн хувцасласан сургуулилтыг бүрдүүлсэн юм. Бид энэхүү ботийг “Долдугаар сарын өдрүүд”-ийн босгон дээр төгсгөх болно. Гэхдээ 6-р сард тавцан нь Петроград байсан тэдгээр үйл явдлууд руу орохын өмнө, массууд дунд тохиолдож байсан тодорхой процессуудыг илүү ойроос харах шаардлагатай.

Засгийн газар зүүн рүү хөдлөх тусам, улс орон улам баруун руу хөдөлдөг – “улс орон” гэдгээр, мэдээж хэрэг, “өмч эзэмшигч ангиуд”-ыг илтгэн – гэж 5-р сарын эхэнд бататгасан нэгэн либералд Ленин ингэж хариулсан байдаг: “Ажилчдын хийгээд хамгийн ядуу тариачдын ‘улс орон’ нь, би чамд баталгаа өгч байна, иргээн, Черновууд болон Церетелигүүдээс мянга дахин илүү зүүнд, мөн бид нараас зуу дахин илүү зүүнд байгаа. Жаахан амьдраад үз, тэгвэл чи үүнийг харах болно.” Ленин ажилчид болон тариачдыг Большевикуудаас “зуу дахин илүү” зүүнд байсан хэмээн тооцоолжээ. Энэ нь бага зэрэг үндэслэлгүй мэт санагдаж магадгүй: ажилчид хийгээд цэргүүд Зөвшилцөгчдийг дэмжсэн хэвээрээ байсан бөгөөд тэдний олонхи нь Большевикуудаас сэрэмжилж байсан шүү дээ. Гэхдээ Ленин илүү гүнзгийрэн орж байсан юм. Массуудын нийгмийн ашиг сонирхлууд, тэдний үзэн ядалтууд болон тэдний итгэл найдварууд нь ердөө л өөрсдийн илэрхийллээ эрж байлаа. Зөвшилцөгчдийн бодлого нь тэдний хувьд эхний алхам нь байсан. Массууд нь Черновууд болон Церетелигүүдээс хэмжээлшгүй илүү зүүнд байсан ч, тэд өөрсдийн радикализмаа хараахан ухамсарлаагүй. Нам дийлэнх олонхиороо сэрж буй ард түмний гүн гүнзгийг бүргилж байсан хувьсгалт тэмүүлүүдийн лут чадлыг хараахан ухаараагүй байсан учраас, массууд нь Большевикуудаас илүү зүүнд байсан гэж бататгахдаа, Ленин зөв байсан. Массуудын зэвүүцэл нь дайны сунжруулалтаар, эдийн засгийн сүйрлээр, мөн засгийн газрын хорлонтой идэвхгүй байдлаар тэжээгдсэн юм.

Хэмжээ хязгааргүй Евро-Азийн тал газар нь зөвхөн төмөр замуудын ачаар л улс орон болсон. Дайн тэднийг бүхнээс илүү хүндээр цохисон. Ачаа тээвэр аажмаар нуран унаж байлаа. Тодорхой замууд дээрх ажиллахаа больсон зүтгүүрүүдийн тоо нь 50%-д хүрсэн. Штаб дээр мэдлэгтэй инженерүүд зургаан сарын дотор төмөр замаарх ачаа тээвэр нь бүрэн дүүрэн хөшилтийн төлөвт орох болно гэсэн утгатай тайлангуудыг тавьсан. Эдгээр тооцооллуудад ямарваа нэг хэмжээний ухамсартай сандрал тараалт байсан. Гэхдээ ачаа тээврийн нуран уналт нь үнэхээр, замууд дээрх бөглөрлүүдийг үүсгэж, бараа таваарын солилцоон дахь үймээн самууныг хурцатгаж, өндөр амьжиргааны өртгийг тэжээснээрээ, аймшигтай хэм хэмжээнд оччихоод байсан юм.

Хотуудын хүнсний нөхцөл нь улам бүр дордсоор байлаа. Газар тариалангийн хөдөлгөөн нь 43 мужуудад өөрийнхөө төвүүдийг бий болгосон. Үр тарианы арми руу болон хотууд руу урсах урсгал аюултайгаар хорогдсоор байлаа. Улс орны илүү ургац сайтай бүсүүдэд арав арван, зуу зуун сая пүдээр хэмжигдэх илүүц үр тариа байсан гэдэг нь үнэн. Гэхдээ

тогтсон үнээр худалдан авах ажиллагаанууд нь маш хангалтгүй үр дүнгүүдийг өгсөн; үүгээр барахгүй, ачаа тээврийн нуран уналтаас шалтгаалаад бэлэн болчихсон үр тариаг төвүүдэд хүргэх нь хүндрэлтэй байлаа. 1916 оны намраас хойш, шаардлагатай хүнсний хангамжийн дунджаар хагас орчим нь фронт дээр хүрч ирсэн. Петроград, Москва болон бусад аж үйлдвэрлэлийн төвүүд өөрсөддөө шаардлагатай хүнсний ердөө 10% хүрэхгүйг нь л хүлээн авсан. Тэдэнд бараг ямар ч нөөц байгаагүй. Хотын массуудын амьжиргааны түвшин нь хоол тэжээлийн дутагдал болон өлсгөлөн хоёрын хооронд хэлбэлзэж байлаа. Эвслийн Засгийн Газрын хүрэлцэн ирэлт нь цагаан талх барихыг хориглосон ардчилсан тушаалаар тэмдэглэгдсэн. Одооноос эхлээд “Франц булка” нийслэлд дахин гарч ирэхээс өмнө хэд хэдэн жил өнгөрөх болно. Хангалттай масло байсангүй. 6-р сард бүхий л улс орон даяарх сахарын хэрэглээг тодорхой нормоор хязгаарласан.

Дайнаар хэмхчигдсэн зах зээлийн механизмыг хөгжингүй капиталист засгийн газруудын түүн рүү шилжихээс өөр аргагүй болсон бөгөөд цор ганцаараа Германд дөрвөн жилийн дайныг давж гарах боломжийг олгосон тэр төр засгийн зохицуулалтаар орлуулаагүй. Эдийн засгийн нуран уналтын заналхийлсэн шинж тэмдгүүд нь алхам тутамд тааралдаж байлаа. Үйлдвэрүүдийн бүтээмж дэх бууралт нь, ачаа тээврийн нуран уналтаас гадна, тоног төхөөрөмжийн элэгдэл, түүхий эд материал ба хангамжийн материалын хомсдол, бие бүрэлдэхүүн дэх өөрчлөлт, муу санхүүжилт, эцэст нь, түгээмэл тодорхойгүй байдал зэргээс шалтгаалсан юм. Гол үйлдвэрүүд нь дайны төлөө ажилласан хэвээрээ л байлаа. Захиалгуудыг дараачийн хоёр эсвэл гурван жилийн туршид хуваарилчихсан байв. Гэвч ажилчид дайн үргэлжлэх юм гэдэгт итгэхийг хүсээгүй. Сонингууд дайны ашгуудын ой гутам тоонуудыг нийтэлсээр. Амьжиргааны өртөг өссөөр. Ажилчид өөрчлөлтийг хүлээсээр. Үйлдвэрүүдийн техникийн болон захиргааны боловсон хүчнүүд эвсэлд нэгдэн, өөрсдийн шаардлагуудаа урагшлуулж байлаа. Уг хүрээнд Меншевикүүд болон Эсерүүд ноёрхсон. Үйлдвэрүүдийн дэглэм нь нуран унаж, бүхий л эрэг шурагнууд нь суларч байлаа. Дайны болон эдийн засгийн хэтийн төлвүүд манантаж, өмчлөлийн эрхүүд нь баталгаагүй болж, ашгууд буурч, аюулууд өсөж, эзэд хувьсгалын нөхцлүүдийн дор үйлдвэрлэлд амтшихаа больж байлаа. Хөрөнгөтнүүд нэгэн бүхлийн хувиар эдийн засгийн дефитизмийн зам руу орж байв. Эдийн засгийн хөшилтөөс болсон түр зуурын алдаглууд хийгээд хорогдлууд нь тэдний нүдэнд “соёл иргэншил”-ийн үндэс суурийг заналхийлж буй хувьсгалтай хийх тэмцлийн нэмэгдэл зардлууд байсан юм. Үүний хажуугаар, ариун журамт хэвлэлүүд нь өдрөөс өдөрт ажилчдыг аж үйлдвэрлэлийг хорлон сүйтгэсэнд, түүхий эд материалуудыг хулгайлсанд, сул зогсолт бий болгохын тулд шаардлагагүйгээр түлш шатаасанд гүтгэж байлаа. Эдгээр гүтгэлгүүдийн худал хуурмаг байдал нь бүхий л хил хязгаарыг давсан. Тэгээд энэ нь үнэхээр Эвслийн хүчний толгой дээр зогсож буй тэр намын хэвлэл байсан хойно, ажилчдын зэвүүцэл нь, мэдээж хэрэг, Түр Засгийн Газар өөд шилжсэн.

Үйлдвэрийн эзэд нь, засгийн газрын идэвхтэй дэмжлэгтэйгээр, зүй зохистойгоор зохион байгуулсан локаут нь ажилчдын 8 цагтай ажлын өдрийн төлөө тэмцлийг нурааснаар зогсохгүй, бас хувьсгалыг бут цохих асуудал дээр хаант засагт үнэлж баршгүй тусламж үзүүлсэн, тэр 1905 оны туршлагыг мартаагүй байлаа. Локаутын асуудал нь энэхүү удаа дахин Аж Үйлдвэрлэл болон Арилжаа Худалдааны Их Хурлуудын Зөвлөл – трастлагдсан хийгээд синдикатлагдсан капиталын дайчин байгууллагыг тэд ийн цайлганаар нэрлэсэн ажээ – дээр хэлэлцэгдсэн байна. Аж үйлдвэрлэлийн удирдагчдын нэг, инженер Ауэрбах, хожим нь дурдатгалдаа локаутын санаа нь яагаад няцаагдсан болохыг тайлбарлажээ: “Энэ нь армийн ардаас нь хийсэн цохилт мэт харагдах байсан... Иймэрхүү алхмын хор үршгүүд нь, *засгийн газрын дэмжлэггүйгээр*, олонхид нь маш баргар санагдсан.” Бүхий л золгүйтэл нь “жинхэнэ” засгийн газар байхгүй байсанд оршиж байсан юм. Түр Засгийн Газрыг Зөвлөлүүд хөшөөсөн байлаа; Зөвлөлийн учир ойлгох толгойлогчдыг нь массууд хөшөөсөн байлаа; үйлдвэрүүд дэх ажилчид зэвсэглэсэн байлаа; үүгээр барахгүй, бараг бүхий л үйлдвэрүүд нь ойр хавьдаа нөхөрсөг батальон эсвэл хороотой байлаа. Эдгээр

нөхцлүүдэд локаут нь эдгээр ноёд үйлдвэрийн эздэд “үндэсний харагдах байдлын хувьд жигшүүртэй” санагдсан юм. Гэхдээ тэд довтолгооны талаарх санааг орхисон юм огтхон ч биш, харин ердөө л, үүнд нэгэн зэрэг биш, харин мөлхөө шинж чанарыг өгснөөрөө, үүнийг оршин буй нөхцөл байдалд тохируулсан юм. Ауэрбахын дипломат илэрхийллийн дагуу, үйлдвэрийн эздэд “үйлдвэрүүдийн зайлшгүйгээр бөгөөд аажмаар, ө.х., ар араасаа цувран хаагдах хаалтуудын хэлбэрээрх – энэ нь тун удалгүй үнэхээр тохиолдож эхэлсэн – бодит сургамжийг амьдрал өөрөө өгөх байлгүй дээ гэсэн дүгнэлтэнд эцэст нь хүрсэн.” Ө.х., ил тод локаутыг “асар их үүрэг хариуцлага”-ыг өөртөө агуулж байгаа гэсэн утгаар хөсөр хаячихаад, энэхүү Нэгдсэн Аж Үйлдвэрлэлийн Зөвлөл нь гишүүддээ, хүндэтгэхүйц шалтгийг эрж олон, үйлдвэрүүдээ нэг нэгээр нь хаахыг зөвлөжээ.

Мөлхөө локаутын энэхүү төлөвлөгөөг тэмдэглүүштэй системийн хамтаар гүйцэлдүүлсэн. Виттегийн кабинетад өмнө нь сайд байсан Кадет Кутлер мэтийн капиталын удирдагчид, бурууг нь гурван жилийн дайн дээр биш, харин гурван сарын хувьсгал дээр тохон, аж үйлдвэрлэлийн нуран уналтын талаар сүрлэг тайлангуудыг тавьсан. “Хоёр эсвэл гурван долоо хоногийн дараагаар,” тэвчээргүй сонин *Речь*-ийн зөгнөснөөр, “үйлдвэр заводууд нь нэг нэгээрээ хаагдаж эхлэх болно.” Энд сүрдүүлгийг зөгнөлийн хэлбэрээр хувцаслажээ. Инженерүүд, профессорууд болон сэтгүүлчид тусгай хийгээд ерөнхий хэвлэлүүдийн аль алинд нь ажилчдын хазаарлалтыг авралын гол нөхцөл байдлаар толилуулсан кампанит ажлыг эхлүүлсэн. Сайд-үйлдвэрийн эзэн Коновалов 5-р сарын 17-нд, засгийн газраас эсэргүүцэлтэйгээр огцрохынхоо өмнөхөн ийн зарласан: “Хэрвээ үүлэрхэг толгойнуудын эрүүлжилт нь ойрын ирээдүйд тохиолдохгүй юм бол... тэгвэл бид арав арван, зуу зуун аж ахуйн нэгжүүдийн зогсолтыг гэрчлэх болно.”

6-р сарын дундуур Аж Үйлдвэрлэл болон Арилжаа Худалдааны Их Хурал нь Түр Засгийн Газраас “хувьсгалыг хөгжүүлэх системтэй хийх радикал салалт”-ыг шаардсан. Бид аль хэдийн уг шаардлагыг генералуудаас сонссон: “Хувьсгалыг зогсоо.” Гэхдээ үйлдвэрийн эздэд асуудлыг илүү оновчтой болгожээ: “Бүхий л ад зэтгэрүүдийн эх үүсвэр нь зөвхөн Большевикуудаар зогсохгүй, мөн социалист намууд. Зөвхөн бат бөх, төмөр гар л Оросыг аварч чадна.”

Улс төрийн тохиргоог бэлтгэхихээд, үйлдвэрийн эздэд үгсээс үйл хэргүүд өөд шилжсэн. 3 болон 4-р саруудын туршид, 9,000 ажилчид бүхий 129 жижиг аж ахуйн нэгжүүд хаалгаа барьсан; 5-р сард ижил тооны ажилчид бүхий 108 аж ахуйн нэгжүүд; 6-р сард 38,000 ажилчид бүхий 125 аж ахуйн нэгжүүд хаалгаа барьсан; 7-р сард 206 аж ахуйн нэгжүүд 48,000 ажилчдыг гудманд гаргаж хаясан. Локаут нь геометрийн прогрессоор тэлсэн юм. Гэхдээ энэ бол зөвхөн эхлэл нь. Нэхмэлийн Москва Петроградыг дагасан бөгөөд мужууд Москваг дагасан. Үйлдвэрлэгчид түлш шатахууны, түүхий эд материалын, хангамжийн материалын, зээллэгийн хомсдлыг зааж өгнө. Заводын хороонууд асуудалд хөндлөнгөөс оролцох бөгөөд ажилчдад шахалт үзүүлэх эсвэл сүрдүүлгийн замаар төр засгаас татаас салгаж авах зорилттой аж үйлдвэрлэлийн хорлон сүйтгэл явагдаж байгаа болохыг олон тохиолдолд ямар ч маргаангүйгээр тогтооно. Ялангуяа эрээ цээргүй нь өөрсдийн элчин сайдын яамнуудаараа дамжуулан үйл ажиллагаа явуулж буй гадны капиталистууд байв. Хэд хэдэн тохиолдлуудад хорлон сүйтгэл нь тийм ойлгомжтой байсан учир, үйлдвэрийн хороонуудын илрүүлэлтүүдийн үр дүнд үйлдвэрийн эздэд үйлдвэрүүдээ эргүүлэн нээхээс өөр аргагүй болсон. Ингэснээр нэг нийгмийн зөрчилдөөний араас нөгөө нь дэлгэгдэнэ. Хувьсгал удалгүй тэдний хамгийн чухал дээр нь хүрэлцэн ирсэн юм: аж үйлдвэрлэлийн нийгмийн шинж чанар хийгээд түүний зэмсгүүд болон хэрэглүүрүүдийн хувийн өмчлөл хоёрын хоорондох зөрчилдөөн. Ажилчдын дээгүүрх ялалтын ашиг сонирхлуудын төлөө, үйлдвэрлэгчид, энэ нь бүхий л улс үндэстний амьдралд хэрэгцээтэй аж ахуйн нэгжийн талаарх асуудал биш, харин түүний тамхины хайрцагны талаарх асуудал байсан мэтээр, үйлдвэрийг хаана.

Банкнүүд, эрх чөлөөний бондыг амжилттайгаар бойкотлочихоод, том капитал дээрх санхүүгийн халдлагуудын эсрэг дайчин байр суурийг авсан. Сангийн Сайдад хаягласан захиандаа, банкирууд радикал санхүүгийн реформууд хийгдсэн тохиолдолд капиталын гадагшаа урсах урсгалыг хийгээд үнэт цааснуудын сейфнүүд рүү шилжих шилжилтийг “зөгнөсөн.” Ө.х., эх оронч банкирууд нь аж үйлдвэрлэлийн локаутыг гүйцээхийн тулд санхүүгийн локаутаар сүрдүүлсэн юм. Засгийн газар бөхийхөөр яаравчилсан: уг хорлон сүйтгэлийг зохион байгуулагчид нь дайн болон хувьсгалаас болоод капиталаа эрсдэлд оруулах шаардлагатай болсон хүндлүүштэй хүмүүс байсан болохоос, хар толгойноосоо өөр юуг ч эрсдэлд оруулаагүй муусайн Кронштадтын усан цэргүүд байгаагүй шүү дээ.

Гүйцэтгэх Хороо улс орны эдийн засгийн хувь тавилангийн төлөөх үүрэг хариуцлага нь, ялангуяа засгийн газар дахь социалистуудын ил тод нэвтрэн оролтын дараа, массуудын нүдэнд Зөвлөлийн эрх баригч олонхи дээр буух юм гэдгийг ойлгохгүй байж чадаагүй. Гүйцэтгэх Хорооны эдийн засгийн хэлтэс нь эдийн засгийн амьдрал дахь төр засгийн зохицуулалтын өргөн хөтөлбөрийг боловсруулчихаад байлаа. Заналхийлсэн нөхцлүүдийн шахалтан дор, маш дундыг баримтлагч эдийн засагчдын саналууд нь зохиогчдоосоо хамаагүй илүү радикал болж таарсан юм. “Аж үйлдвэрлэлийн олон салбаруудын хувьд,” энэ хөтөлбөрт бичсэнээр, “арилжаа худалдааны төр засгийн монополийг тогтоох цаг нь ирсэн (талх, мах, давс, арьс шир); бусдын хувьд, төр засгийн зохицуулалтанд хамаарах трастуудыг байгуулах нөхцлүүд нь бүрдсэн (нүүрс, тос, металл, сахар, цаас); мөн эцэст нь, аж үйлдвэрлэлийн бараг бүхий л салбаруудын хувьд, одоогийн нөхцлүүд нь түүхий эд материалын хийгээд бэлэн бүтээгдэхүүний хуваарилалт болон үнэ тогтоолт дахь төр засгийн зохицуулагч оролцоог шаардаж байна... Үүнтэй зэрэгцэн... бүхий л зээллэгийн байгууллуудыг хяналтан дороо байрлуулах шаардлагатай.”

5-р сарын 16-нд Гүйцэтгэх Хороо, өөрийнхөө будилсан улс төрийн удирдлагын хамтаар, эдийн засагчдын саналуудыг хэлэлцүүлэггүй шахам баталсан бөгөөд тэдгээрийг засгийн газарт хаягласан өвөрмөц анхааруулгаар дэмжсэн байна: тэр, энэхүү үүрэг даалгаврын үл биелүүлэлтийн үр дүн байдлаар “хуучин дэглэм нь нуран унасан бөгөөд Түр Засгийн газрыг өөрчлөн байгуулах шаардлагатай болсон” болохыг санан, “үндэсний эдийн засаг хийгээд хөдөлмөрийн төлөвлөгөөт зохион байгуулалтын үүрэг даалгавар”-ыг өөр дээрээ авах ёстой. Зүрх зоригоо хийлэхийн тулд, Зөвшилцөгчид өөрсдийгөө айлгаж байлаа.

“Хөтөлбөр нь онц сайн,” Лениний бичсэнээр, “трастуудын хяналт хийгээд тэдний төр засагжуулалт хоёулаа, мөн дамын наймаатай хийх тэмцэл, бас хүн бүрийн хөдөлмөрлөх үүрэг хариуцлага... ‘Аймшигтай’ Большевизмын энэхүү хөтөлбөрийг хүлээн зөвшөөрөх шаардлагатай, учир нь үнэхээр заналхийлсэн аймшигт нуран уналтаас гарах өөр бусад хөтөлбөр хийгээд өөр бусад гарц гэж байх боломжгүй...” Гэсэн хэдий ч, бүхий л асуулт нь ийм байлаа: Хэн уг онц сайн хөтөлбөрийг гүйцэлдүүлэх юм бэ? Эвсэл үү? Хариултыг нь нэн даруй өгсөн. Гүйцэтгэх Хороо эдийн засгийн хөтөлбөрийг баталснаас нэг өдрийн дараа, Худалдаа Үйлдвэрлэлийн Сайд Коновалов ардаа хаалгаа тас хаан огцорсон. Түр зуур түүнийг инженер Пальчинскийгаар – том капиталын дутуугүй үнэнч боловч, илүү эрч хүчтэй төлөөлөгч – орлуулсан. Сайд-социалистууд Гүйцэтгэх Хорооны хөтөлбөрийг өөрсдийнхөө либерал хамтран ажиллагсдад ноцтойгоор санал болгож ч зүрхлээгүй юм. Чернов газрын борлуулалтуудад тавих хorigийг засгийн газраар батлуулах гэж үзээд бараагүй шүү дээ!

Өсөн нэмэгдэж буй хүндрэлүүдийнхээ хариу болгож, засгийн газар, өөрийнхөө талаас, Петроградыг буулгах, ө.х., үйлдвэр заводуудыг улс орны гүн гүнзгий дотор шилжүүлэх, хөтөлбөрийг дэвшүүлсэн. Цэрэг дайны тооцооллууд – Германчууд нийслэлийг булаан эзлэх аюул – ба эдийн засгийн тооцооллууд – Петроград нь түлш болон түүхий эд материалын эх үүсвэрүүдээс хэтэрхий хол – хоёул уг хөтөлбөрийн сэдэл нь болсон.

Энэхүү буулгалт нь хэд хэдэн сарууд болон жилүүдийн турш дахь Петроградын аж үйлдвэрлэлийн татан буулгалтыг илтгэх байлаа. Улс төрийн зорилт нь ажилчин ангийн манлай эгнээг бүхий л улс орон даяар тараах байв. Үүнтэй параллелиар, цэргийн эрх мэдэлтнүүд нь хувьсгалт цэргийн нэгжүүдийг Петроградаас гаргахын тулд, нэг шалтгийн араас нөгөөг нь гаргаж ирсэн.

Пальчинский Зөвлөлийн ажилчдын секцийг буулгалтын давуу талуудад үнэмшүүлэх гэж бүхий л хүч чадлаараа оролдсон. Энэ үүрэг даалгаврыг ажилчдын хүсэл зорилгын эсрэг гүйцэлдүүлэх нь боломжгүй байсан бөгөөд ажилчид зөвшөөрч өгөөгүй юм. Буулгалт нь аж үйлдвэрлэлийн зохицуулалт шиг л жаахнаар урагшаа явсан. Нуран уналт гүнзгийрч, үнэ өсөж, чимээгүй локаут, мөн үүний хамтаар ажилгүйдэл, тэлж байлаа. Засгийн газар цаг нөхцөөсөөр л байв. Милюковын хожим нь бичсэнээр: "Засгийн газар зүгээр л урсгал даган сэлж байсан бөгөөд урсгал нь Большевик суваг руу хөтөлж байсан." Тийм, урсгал нь Большевик суваг руу хөтөлж байсан юм.

* * *

Пролетари бол хувьсгалын гол хөдөлгөгч хүч нь байсан. Үүний хажуугаар, хувьсгал нь пролетарийг хэлбэрт оруулж байлаа. Мөн түүнд энэ нь маш их хэрэгтэй байсан юм.

Хоёрдугаар сарын өдрүүд дэх Петроградын ажилчдын шийдвэрлэх үүргийг бид харсан. Хамгийн дайчин байр суурийг нь Большевикууд эзэлж байсан. Гэсэн хэдий ч, эргэлтийн дараагаар тэд тэр дороо тайзны ар луу ухарсан. Зөвшилцөгч намууд улс төрийн тайзны урд тал руу урагшилсан. Тэд эрх мэдлийг либерал хөрөнгөтнүүдэд хүлээлгэн өгсөн. Энэ эвслийн түг далбаа нь эх оронч үзэл байсан. Түүний дайралт нь тийм хүчирхэг байсан учраас, Большевик намын удирдагчдын дор хаяж нэг хагас нь түүний өмнө гудайсан. Лениний хүрэлцэн ирэлтийн хамтаар, намын замнал нь огцмоор өөрчлөгдсөн бөгөөд тэр үеэс хойш түүний нөлөөлөл нь хурдацтайгаар өссөн. 4-р сарын зэвсэглэсэн жагсаалын үеэр ажилчид болон цэргүүдийн манлай эгнээнүүд нь аль хэдийн Зөвшилцөгчдийн гинж дөнгийг тасчин хаяхыг оролдож байлаа. Гэхдээ анхны хүчин чармайлтын дараагаар тэд ухарсан. Зөвшилцөгчид залууран дээр үлдсэн.

Хожим нь, Октябрийн эргэлтийн дараагаар, Большевикууд дайнаас залхсан тариачдын армийн ачаар ялалтанд хүрсэн гэсэн сэдэв дээр нилээд их зүйлс бичигдсэн. Энэ нь маш өнгөц тайлбар. Үүний эсрэг мэдэгдэл нь үнэнд илүү ойрхон байх болно: Зөвшилцөгчид хэрвээ Хоёрдугаар сарын хувьсгалд ноёрхсон байр суурийг олж авсан бол, энэ нь юун түрүүнд тариачдын армийн улс орны амьдралд эзэлж байсан ердийн бус байр суурийн ачаар байсан. Хувьсгал хэрвээ энхийн цагт өрнөсөн бол, пролетарийн тэргүүлэгч үүрэг нь бүр эхнээсээ хавьгүй илүү хурцаар илэрхийлэгдсэн шинж чанарыг олж авах байсан. Дайнгүйгээр хувьсгалт ялалт нь сүүлд ирэх байсан бөгөөд хэрвээ дайны хохирогчдыг тоолохгүй бол, илүү өндөр үнээр төлөгдөх байсан. Гэхдээ энэ нь зөвшилцсөн эх оронч зан төлвүүдийн үерлэлтэнд зориулсан ямар ч зайг үлдээхгүй байсан. Ямар ч байсан, эдгээр үйл явдлуудаас хавьгүй өмнө хөрөнгөтний хувьсгалын замнал дахь пролетарийн эрх мэдлийн байлдан дагууллыг зөгнөсөн Оросын Марксистууд нь өөрсдийн эхлэх цэгээ тариачдын армийн түр зуурын зан төлвөөс биш, харин Оросын нийгмийн тогтолцооны анги давхаргын бүтцээс нь авсан юм. Уг зөгнөл нь бүхэлдээ баталгаажсан. Гэхдээ анги давхаргуудын үндсэн харилцан хамаарал нь дайнаар гэрэл хугаралд орж, мөн армийн, ө.х., анги давхаргагүйжсэн бөгөөд зэвсэглэсэн тариачдын байгууллагын, шахалтан дор түр зуур шилжилтэнд орсон байсан. Жижиг хөрөнгөтний зөвшилцөгч байр суурийг асар ихээр хүчирхэгжүүлж, улс орныг болон хувьсгалыг доройтуулсан туршилтуудын найман сарыг боломжтой болгосон нь яг л энэ хиймэл нийгмийн бүрэлдэл байсан юм.

Гэсэн хэдий ч, зөвшилцлийн үндсүүдийн асуудал нь тариачдын арми руу зааж өгснөөр

барагдахгүй. Пролетариас өөрөөс нь, түүний бие бүрэлдэхүүнээс нь, түүний улс төрийн түвшнээс нь, бид Меньшевикүүд хийгээд Эсерүүдийн түр зуурын давамгайллын нэмэлт шалтгаануудыг эрэх ёстой. Дайн нь ажилчин ангийн бие бүрэлдэхүүн болон зан төлөвт нүсэр өөрчлөлтүүдийг авчирсан. Хэрэв өмнөх жилүүд нь хувьсгалын дээшлэх түрлэгийн үе байсан бол, дайн нь энэ процессыг хурцаар тасалдуулсан. Дайчилгааг цэрэг дайны харах өнцгөөс төдийгүй, мөн юун түрүүнд цагдаагийн харах өнцгөөс төсөөлж бас гүйцэтгэсэн. Засгийн газар ажилчдын хамгийн идэвхтэй бөгөөд тайван амгалан байна гэж байдаггүй давхаргуудыг аж үйлдвэрлэлийн районуудаас цэвэрлэхээр яаравчилсан. Дайны эхний саруудын дайчилгаа нь аж үйлдвэрлэлээс ажилчдын 40 хүртэлх хувийг, гол төлөв үр чадвартай ажилчдыг, салган авч одсон болох нь тогтоогдсон зүйл хэмээн үзэж болно. Үйлдвэрлэлийн туршид маш тарчлаантайгаар илчлэгдсэн тэдний алга бололт нь, дайны үйлдвэрлэлийн авчрах ашиг нь илүү өндөр байх тусмаа, улам гал халуун болж хувирсан эсэргүүцлүүдийг үйлдвэрийн эздээс урин дуудсан. Ажилчдын кадрүүд цаашдын сүйтгэл нь ийнхүү зогссон юм. Аж үйлдвэрлэлд туйлын шаардлагатай ажилчдыг цэргийн үүргээ биелүүлж буй хүмүүсийн хувиар үлдээсэн. Дайчилгааны үүсгэсэн ан цавуудыг нь тосгоноос ирсэн дүрвэгсдээр, хотын жижиг хүмүүсээр, шаардлага хангахгүй ажилчдаар, эмэгтэйчүүдээр, өсвөр насныхнаар нөхөн дүүргэсэн. Аж үйлдвэрлэл дэх эмэгтэйчүүдийн хувь нь 32-оос 40 хувь болж өссөн.

Пролетарийн шинэтгэл болон шингэрүүлэлтийн процесс нь нийслэлд өөрийнхөө туйлын хэм хэмжээнд хүрсэн. 1914-1917 онуудын хооронд, дайны жилүүдийн туршид, 500-аас дээш ажилчдыг ажиллуулж буй том аж ахуйн нэгжүүд дэх ажилчдын тоо нь Петроград мужид бараг л хоёр дахин өссөн. Польшийн, мөн ялангуяа Балтын мужуудын, үйлдвэр заводуудын татан буулгалтын үр дүнд, мөн бүхнээс илүүтэйгээр дайны үйлдвэрлэлийн ерөнхий өсөлтийн үр дүнд, 1917 он гэхэд Петроградад 400,000 орчим ажилчид үйлдвэр заводуудад нь төвлөрсөн байлаа. Тэдгээрийн 335,000 нь 140 аварга үйлдвэрүүдэд байв. Петроградын пролетарийн хамгийн дайчин элементүүд нь армийн хувьсгалт зан төлвийг хэлбэрт оруулахад хамгийн бага үүргийг гүйцэтгээгүй. Гэхдээ тэднийг орлосон тэдгээр өчигдрийн тосгоноос дүрвэгсэд, олонтаа заводуудад фронтоос нуугдаж байсан чинээлэг тариачид хийгээд мухлаг ажиллуулагчид, эмэгтэйчүүд болон өсвөр насныхан нь ердийн ажилчдаас хамаагүй илүү дуулгавартай байсан юм. Үүн дээр цэргийн үүргээ биелүүлж буй хүмүүсийн байр сууринд очсон шаардлага хангасан ажилчид нь – мөн тэд зуу зуун мянгаараа байсан – фронт руу шидэгдэхээс айх айдсаасаа болж ер бусын болгоомжтой байх болсон гэдгийг бид нэмэх ёстой. Царийн дор хүртэл ажилчдын нэг хэсгийг эзэмдэх болсон эх оронч зан төлвийн нийгмийн суурь нь нэг иймэрхүү байсан юм.

Гэхдээ уг эх оронч үзэлд тогтвортой байдал байгаагүй юм. Өршөөл энэрэлгүй цэргийн хийгээд цагдаагийн нухчин даралт, давхарласан мөлжлөг, фронт дээрх ялагдлууд болон эдийн засгийн сүйрэл нь ажилчдыг тэмцэл өөд түлхсэн. Гэсэн хэдий ч, дайны турш дахь ажил хаялтууд нь шинж чанарын хувьд гол төлөв эдийн засгийн байсан ба дайны өмнөх ажил хаялтуудаас хамаагүй илүү дундыг баримтлалтаар ялгарч байлаа. Анги давхаргын доройтлыг түүний намынх нь доройтол улам хүндрүүлсэн. Большевик Думын гишүүдийн баривчилгаа хийгээд цөллөгийн дараагаар, урьдаас бэлтгэсэн туршуулуудын шатлалын тусламжтайгаар, Большевик байгууллагуудын ерөнхий бут ниргэлтийг гүйцэлдүүлсэн ба Хоёрдугаар сарын эргэлт хүртэл нам үүнээс сэхэл аваагүй. Хэсэгчилсэн эдийн засгийн зорилготой ажил хаялтууд хийгээд өлсгөлөн эмэгтэйчүүдийн жагсаал цуглаан нь 1917 оны 2-р сард бүх нийтийн ажил хаялт болон нэгдэж, армийг бослогод татан оруулах боломжтой болох хүртэл, 1915 болон 1916 онуудын туршид шингэрүүлсэн ажилчин анги нь тэмцлийн анхан шатны сургуулиар дамжин өнгөрөх шаардлагатай болсон юм.

Петроградын пролетари нь ийнхүү бүрдүүлэгч хэсгүүдээ хараахан нэгтгээгүй маш нэгэн жигд бус нөхцлөөр төдийгүй, мөн хамгийн дэвшилтэт давхаргуудынхаа хувьд хүртэл доошилсон улс төрийн түвшний хамтаар Хоёрдугаар сарын хувьсгалд нэвтрэн орсон юм.

Мужуудад нөхцөл байдал нь бүр долоон дор байлаа. Зөвшилцөгч намуудын түр зуурын ноёрхолд шаардлагатай хоёрдогч нөхцлийг бий болгосон нь дайнаас болсон пролетари дахь улс төрийн хэлгүй бололт болон хагас хэлгүй бололтын уг амь оролт байсан юм.

Хувьсгал сургадаг бөгөөд хурдан сургадаг. Үүнд түүний хүч чадал нь оршдог юм. Долоо хоног бүр нь массуудад ямар нэгэн шинэ зүйлийг авчирна. Хоёр сар бүр нь эрин үеийг бий болгоно. 2-р сарын төгсгөлд – бослого. 4-р сарын төгсгөл алдад – Петроград дахь зэвсэглэсэн ажилчид болон цэргүүдийн жагсаал цуглаан. 7-р сарын эхэнд хавьгүй илүү өргөн цар хүрээтэй бөгөөд илүү шийдэмгий уриа лоозонгуудын дорх шинэ дайралт. 8-р сарын төгсгөлд Корниловын эргэлт хийх оролдлогод өгсөн массуудын хариу цохилт. 10-р сарын сарын төгсгөлд Большевикуудын эрх мэдлийн байлдан дагуулал. Хэмнэлийнхээ хувьд маш цочирдмоор эдгээр үйл явдлуудын дор, ажилчин ангийн нэгэн жигд бүс хэсгүүдийг нь улс төрийн нэгэн бүхэл болгон гагнах гүн гүнзгий молекулын процессууд явагдаж байсан юм. Үүнд ажил хаялт дахин шийдвэрлэх үүргийг гүйцэтгэсэн.

Тэдний дайны ашгуудынх нь найр наадам дунд нь цохисон хувьсгалын аянганаас айсан үйлдвэрийн эзэд нь эхний долоо хоногуудад ажилчдад буулт хийсэн. Петроградын үйлдвэрийн эзэд бүр, хязгаарлалтууд болон онцлолтуудтайгаар, 8 цагтай ажлын өдрийг зөвшөөрсөн. Гэхдээ амьжиргааны түвшин нь тасралтгүй дордож байсан учраас, энэ нь тэднийг тайвшруулаагүй. 5-р сард Гүйцэтгэх Хороо нь өсөн нэмэгдэж буй амьжиргааны өртгөөс болж, ажилчдын нөхцөл байдал нь “олон ангиллуудын хувьд архаг өлсгөлөнтэй хиллэж байна” гэж мэдэгдэхээс өөр аргагүй болсон. Ажилчдын дүүргүүд дэх зан төлөв нь улам сандруу бөгөөд түгшүүртэй болж байв. Хамгийн гутармаар зүйл нь хэтийн төлөв байгаагүйд байлаа. Тэд юуны төлөө гэдгийг нь ойлгож байгаа үед, массууд нь хамгийн хүнд зовлон зүдгүүрүүдийг тэсвэрлэх чадвартай байдаг. Гэхдээ шинэ дэглэм нь тэдэнд өөрийгөө 2-р сард тэдний үүний эсрэг боссон хуучин харилцаануудын өнгөлөн далдлалт төдий болохоо улам бүр илчилж байлаа. Үүнийг бол харин тэд тэсвэрлэхгүй.

Ажил хаялтууд нь ажилчдын хамгийн хоцрогдмол хийгээд мөлжигдсөн давхаргууд дунд ялангуяа нүргэлсэн шинж чанарыг олж авч байлаа. Угаагчид, будагчид, торх хийгчид, арилжаа худалдааны болон аж үйлдвэрлэлийн нярвууд, барилгын ажилчид, хүрлээр эд зүйл урлагчид, ур чадваргүй ажилчид, гутал засварчид, картон хайрцаг хийгчид, зайдас хийгчид, тавилга хогшил хийгчид нь 6-р сарын туршид, нэг давхарга нь нөгөөгөө даган, ажил хаясаар байв. Металлын ажилчид нь, эсрэгээрээ, барьж хорих үүргийг гүйцэтгэж эхлээд байлаа. Дэвшилтэт ажилчдад дайн, нуран уналт болон инфляцийн нөхцлүүд дэх салангид эдийн засгийн зорилготой ажил хаялтууд нь ямар нэгэн ноцтой сайжралтыг авчрах боломжгүй нь, үндэс сууринд өөрт нь ямар нэгэн өөрчлөлт гарах шаардлагатай нь улам бүр тодорхой болж байлаа. Локаут нь ажилчдыг аж үйлдвэрлэлийн хяналтыг шаардах шаардлагад талтай болгосноор зогсохгүй, бүр үйлдвэрүүдийг төр засгийн гарт авах шаардлагын талаарх бодол өөд тэднийг түлхсэн. Хувийн үйлдвэрүүдийн олонхи нь дайны төлөө ажиллаж байсан бөгөөд тэдний дэргэд ижил төрлийн төр засгийн аж ахуйн нэгжүүд байсан хойно, энэ гаргалгаа нь бүр ч илүү мэдээжийн санагдсан. Аль 1917 оны зунаас л, ажилчид хийгээд нярвуудын төлөөллүүд нь, хувьцаа эзэмшигчид заводуудыг санхүүжүүлэхээ зогсоосон учраас, тэднийг Улсын Санд ав гэсэн хүсэлтүүдийн хамтаар, Оросын алс хол дахь зах хязгааруудаас нийслэлд хүрэлцэн ирж эхэлсэн. Гэхдээ засгийн газар үүний талаар сонсохыг ч хүсээгүй. Тэгэхээр, засгийн газрыг солих шаардлагатай байв. Зөвшилцөгчид үүнийг эсэргүүцсэн. Ажилчид өөрсдийн фронтоо Зөвшилцөгчдийн эсрэг эргүүлж эхэлсэн.

Путилов үйлдвэр нь, өөрийн 40,000 ажилчдынхаа хамтаар, хувьсгалын эхний саруудад Эсерүүдийн цайз хэрэм мэт санагдаж байв. Гэхдээ түүний гарнизон нь Большевикуудын эсрэг түүнийг удаан хамгаалаагүй. Довтлогсдын толгой дээр нэн олонтаа Володарский харагдахаар байлаа. Урьд нь оёдолчин байсан, Америкт хэд хэдэн жилийг өнгөрүүлсэн

ба Англи хэлийг сайн эзэмшсэн Еврей, Володарский нь гайхамшигтай масс илтгэгч, мөн логик сайтай, авхаалжтай бөгөөд зүрх зоригтой нэгэн байсан юм. Түүний Америк өргөлт нь, олон мянгуудын цуглаан дээр тод томруунаар ба чангаар сонсогдох, цуурайтсан дуу хоолойнд нь өвөрмөц яруу тод байдлыг өгнө. “Түүний Нарва районд хүрэлцэн ирсэн тэр мөчөөс хойш,” ажилчин Миничевийн өгүүлснээр, “Путилов үйлдвэр дэх Эсер ноёдуудын хөл доорх хөрс нь доргиж эхэлсэн бөгөөд хоёр сар орчмын хугацааны дотор Путиловын ажилчид Большевикуудын талд орчихсон байсан.”

Ажил хаялтуудын, мөн ерөнхийдөө анги давхарга хоорондын тэмцлийн, өсөлт нь бараг л автоматаар Большевикуудын нөлөөллийг нэмэгдүүлсэн. Асуудал нь амин чухал ашиг сонирхлуудын талаар байсан бүхий л тохиолдлуудад, Большевикуудад ямар нэгэн далд санаа байхгүй, тэд юуг ч нууж хаагаагүй бөгөөд тэдэнд найдаж болно гэдэгт ажилчид үнэмших болсон. Зөрчилдөөний цагуудад, нам бус, Эсер, Меньшикевич гээд ер нь бүхий л ажилчид Большевикууд өөд татагдах болсон. Энэ нь захиргааны хийгээд эздийн хорлон сүйтгэлүүдийн эсрэг үйлдвэрүүдийнхээ амьдралын төлөө тэмцэл явуулж байсан үйлдвэр заводын хороонууд нь Зөвлөлөөс хавьгүй өмнө Большевикуудын талд орчихсон байсан гэдгээр тайлбарлагдана. 6-р сарын эхээрх Петроград болон түүний ойр орчмын үйлдвэр заводын хороонуудын зөвлөгөөн дээр Большевик тогтоол нийт 421 саналаас 335-ыг нь авсан. Энэ нь том сонингуудад бүхэлдээ анзаарагдалгүйгээр өнгөрсөн юм. Юутай ч энэ нь эдийн засгийн амьдралын үндсэн асуудлуудын хувьд бол, Петроградын пролетари нь Зөвшилцөгчдөөс салж хараахан амжаагүй боловч, үнэн хэрэгтээ Большевикуудын талд орчихсон байсан гэсэн үг.

Үйлдвэрчний эвлэлүүдийн 6-р сарын зөвлөгөөн дээр Петроградад 250,000-аас багагүй гишүүд бүхий 50 гаруй эвлэлүүд байгаа нь тодорхой болсон. Металлын ажилчдын эвлэл нь 100,000 орчим ажилчдыг багтааж байв. 5-р сарын дотор, 1 сарын хугацаанд, түүний гишүүдийн тоо нь хоёр дахин өссөн байна. Эвлэл дэх Большевикуудын нөлөөлөл нь бүр ч илүү хурдан өссөн.

Зөвлөлүүдийн бүхий л нөхөн сонгуулиуд Большевикуудад ялалтыг авчирсан. 6-р сарын 1 гэхэд Москвагийн Зөвлөлд аль хэдийн 172 Меньшикевичүүд болон 110 Эсерүүдийн эсрэг 206 Большевикууд байлаа. Ижил шилжилтүүд мужуудад болж өнгөрсөн – зөвхөн илүү удаанаар. Намын гишүүдийн тоо тасралтгүйгээр өссөн. 4-р сарын төгсгөлд Петроградын байгууллага 15,000 орчим гишүүдтэй байсан; 6-р сарын төгсгөл гэхэд – 32,000 гаруй.

Петроградын Зөвлөлийн ажилчдын секц нь тэр үед аль хэдийн Большевик олонхитой болчихсон байлаа. Гэхдээ хоёр секцийн нэгдсэн чуулган дээр цэргүүдийн төлөөлөгчид нь Большевикуудаас илүү жинтэй байсан юм. *Правда* улам бүр цөхрөлтгүйгээр ерөнхий дахин сонгуулиудыг шаардсаар байлаа: “500,000 Петроградын ажилчид нь Зөвлөлд Петроградын гарнизоны 150,000 цэргүүдээс дөрөв дахин бага төлөөлөгчидтэй байна.”

6-р сарын Зөвлөлийн их хурал дээр, Ленин үйлдвэрийн эзэд болон банкируудын талаас ирж буй локаутууд, шамшигдуулалтууд ба эдийн засгийн амьдралын зохион байгуулалт бүхий сүйтгэлтэй тэмцэх ноцтой арга хэмжээнүүдийг шаардсан. “Капиталист ноёдуудын ашгуудыг нь нийтэл; тавь эсвэл зуун хамгийн том саятнуудыг баривчил. Шинэ засгийн газрын дор хүртэл улсад маань сая саяын хохирлыг учруулж буй уяануудыг, луйврын ов мэхүүдийг, бузар булайг хийгээд хувиа хичээлтүүдийг илчлэхээс өөр аргагүй болгох энгийн зорилттойгоор тэднийг, Николай Романовыг хорьж буй тиймэрхүү давуу эрхтэй нөхцлүүдээр хүртэл, хэдхэн долоо хоног хориход л хангалттай байх болно.” Зөвлөлийн удирдагчдад Лениний санал нь аймшигтай муухай санагдсан. “Тусдаа капиталистуудын эсрэг хүчирхийллийн туслалцаатайгаар эдийн засгийн амьдралын хуулиудад өөрчлөлт оруулах боломжтой гэж чи санаа юу?” Эдгээр үйлдвэрийн эзэд нь улс үндэстний эсрэг хуйвалдааны замаар өөрсдийн хуулиудаа тогтоож байсан тэр нөхцөл байдал нь юмсын

зохих ёсны дэг журамд тооцогдож байсан юм. Ленин дээр нижигнэсэн зэвүүцэлтэйгээр бууж ирсэн Керенский нэг сарын дараа “эдийн засгийн амьдралын хуулиуд”-ыг ойлгох өөрсдийн ойлголтондоо үйлдвэрийн эздээс зөрсөн олон мянган ажилчдыг баривчлахдаа огт эргэлзээгүй.

Эдийн засаг хийгээд улс төрийн хоорондох холбоо нь илчлэгдэж байлаа. Учир битүүлэг зарчим байдлаар үзэгдэж дассан төр засаг нь одоо өөрийнхөө хамгийн болхи хэлбэрээр, ө.х., зэвсэглэсэн хүмүүсийн отрядуудын хэлбэрээр, үйл ажиллагаа явуулах нь улам бүр олширч байсан юм. Улс орны өнцөг булан бүр дэх ажилчид нь буулт хийхээс, эсвэл бүр хэлэлцээрт орохоос хүртэл татгалзсан ажил олгогчдоо нэг бол Зөвлөлийн өмнө албадан авчирч, эсвэл гэрийн хорионд оруулж байлаа. Ажилчдын милиция нь өмч эзэмшигч ангиудад онцгой үзэн ядалтын бай болон хувирсан нь гайхаад байх зүйл биш.

Ажилчдын 10%-ийг зэвсэглэх Гүйцэтгэх Хорооны анхны шийдвэрийг гүйцэлдүүлээгүй. Гэхдээ ажилчид үүнийг үл харгалзан өөрсдийгөө хэсэгчлэн зэвсэглэж дөнгөсөн бөгөөд үүгээр барахгүй хамгийн идэвхтэй элементүүд нь милициян эгнээнүүд дотор орсон. Ажилчдын милициян удирдлага нь заводын хороонуудын гарт төвлөрсөн байсан бөгөөд заводын хороонуудын удирдлага нь улам бүр Большевикуудын гарт орж байсан юм. Москвагийн “Поставщик” үйлдвэрийн ажилчны өгүүлснээр: “6-р сарын 1-нд, шинэ заводын хороо нь Большевик олонхитойгоор сонгогдмогц... 80 шахам хүн бүхий отрядыг бүрэлдүүлсэн ба зэр зэвсэг байхгүй байснаас болоод, бид ахмад цэрэг, нөхөр Леваковын удирдлаган дор саваануудаар сургуулилсан.”

Хэвлэлүүд хүчирхийлэлд, албадан хураалтуудад хийгээд хууль бус баривчилгаануудад милицияг буруутгасан. Милиция нь хүчирхийлэл хэрэглэсэн гэдэгт ямар нэгэн эргэлзээ байхгүй: түүнийг яг үүний төлөө л үүсгэсэн шүү дээ. Гэсэн хэдий ч, түүний гэмт хэрэг нь хүчирхийллийн бай болж дасаагүй бөгөөд үүнд дасахыг хүсээгүй тэр анги давхаргын төлөөлөгчидтэй харьцахдаа хүчирхийлэлд шилжсэнээс тогтож байсан юм.

Илүү өндөр цалин хөлсний төлөөх тэмцэлд тэргүүлэх үүргийг гүйцэтгэсэн Путилов үйлдвэр дээр Үйлдвэр Заводын Хороонуудын Төв Зөвлөлийн, Үйлдвэрчний Эвлэлүүдийн Төв Товчооны, мөн 73 үйлдвэрүүдийн төлөөлөгчид оролцсон хуралдаан 6-р сарын 23-нд цугларсан. Большевикуудын нөлөөлөл дор, хуралдаан өгсөн нөхцлүүд дорх үйлдвэрийн ажил хаялт нь “Петроградын ажилчдын зохион байгуулалтгүй улс төрийн тэмцэл” өөд хөтөлж болзошгүй болохыг хүлээн зөвшөөрсөн бөгөөд тийм учраас “өөрсдийн зүй ёсны зэвүүцлээ барьж хорин,” ерөнхий дайралтанд зориулан өөрсдийн хүчнүүдээ бэлтгэхийг Путиловын ажилчдад санал болгосон.

Энэ чухал хуралдааны өмнөх өдөр Большевик фракц Гүйцэтгэх Хороонд анхааруулсан: “40,000-ын масс... хэзээ ч ажлаа хаяад гудманд гарч ирж магадгүй байна. Хэрвээ манай нам түүнийг барьж хориогүй бол, тэр аль хэдийн гараад ирчих байсан. Үүгээр барахгүй, бид цаашид үүнийг барьж хорьж чадна гэсэн баталгаа байхгүй. Мөн Путиловцийн үйл ажиллагаа нь – үүнд ямар нэгэн эргэлзээ байх боломжгүй – ажилчид болон цэргүүдийн олонхийнх нь үйл ажиллагаа өөд хөтлөх нь зайлшгүй.”

Гүйцэтгэх Хорооны толгойлогчид нь иймэрхүү анхааруулгуудыг өдөөн турхиралт хэмээн үзсэн, эсвэл зүгээр л, тайван амгалан байдлаа хадгалан, тэднийг нэг чихээрээ оруулаад нөгөө чихээрээ гаргасан. Тэд өөрсдийгөө ажилчид болон цэргүүдийн нүдэнд ой гутмаар дүр төрхүүд болгоод дөнгөчихсөн байсан хойно, тэд үйлдвэрүүд хийгээд хуарангуудаар зочлохоо бараг л больчихсон байв. Тэднийг ажилчид болон цэргүүдийг тархай бутархай үйл ажиллагаанаас барьж хорих боломжтой болгоход хүрэлцээтэй эрх мэдлийг зөвхөн Большевикууд л эдэлж байсан юм. Гэхдээ массуудын тэвчээргүй байдал нь аль хэдийн заримдаа бүр Большевикуудын эсрэг хүртэл чиглэх болсон байлаа.

Үйлдвэрүүдэд хийгээд флотод анархистууд гарч ирсэн. Нүсэр үйл явдлууд болон нүсэр массуудын өмнө, ердийн адилаар, тэд өөрсдийнхөө органик дампуурлыг илчилсэн. Зөвлөлүүдийн шинэ төр засгийн байгууллагууд байдлаарх ач холбогдлыг нь тэд бүхэлдээ ойлгож чадахгүй байх тусмаа, төр засгийн эрх мэдлийг үгүйсгэх нь тэдэнд улам амархан байлаа. Үүгээр барахгүй, хувьсгалаар манарсан тэд нэн олонтаа зүгээр л төр засгийн асуудал дээр нам гүм байх болсон. Тэд гол төлөв аар саар дүрэлзэлтүүдийг зоригжуулснаар өөрсдийнхөө биеэ даасан байдлыг харуулсан. Эдийн засгийн мухардал болон Петроградын ажилчдын өсөн нэмэгдэж буй цухалдал нь анархистуудад тодорхой тулах цэгүүдийг өгсөн юм. Хүчний харьцааг улс орон даяарх цар хүрээнд нухацтайгаар үнэлэх чадваргүй, доороос ирсэн жаахан түлхэлт болгоныг авралын сүүлчийн цохилт хэмээн үзэхэд бэлхэн, тэд заримдаа Большевикуудыг шийдэмгий бус байдалд болон бүр зөвшилцөлд хүртэл буруутгасан. Гэхдээ гол төлөв тэд яншихаас цааш явдаггүй байлаа. Анархистуудын үйл ажиллагаанд өгч буй массуудын хариулт нь заримдаа хувьсгалын уурын даралтын хүч чадлын хэмжүүр байдлаар Большевикуудад үйлчилдэг байсан юм.

* * *

Финлянд Өртөөн дээр Ленинтэй уулзсан усан цэргүүд хоёр долоо хоногийн дараа бүхий л талуудаас ирж буй эх оронч шахалтын дор ийн зарласан: "Бид хэрвээ... түүнийг ямар замуудаар бидэн дээр хүрч ирснийг нь мэдсэн бол, баяр хөөртэй 'Ура!'-гийн оронд, бид өөрсдийн зэвүүцэл бүхий хашгиралтуудаа сонсгох байсан: 'Больж үз! Тэрүүгээр дамжиж бидэн дээр ирсэн тэр улс руугаа буцаад яв...'". Крым дэх цэргүүдийн Зөвлөлүүд, нэг нь нөгөөгөө даган, Ленинд тийшээ очих тухай санаа огт байгаагүй, тэр эх оронч хойг руу түүнийг нэвтрэн орохоос зэр зэвсгийн хүчээр сэргийлнэ хэмээн сүрдүүлсэн. Волынскийн хороо, 2-р сарын 27-ны гол бүжигчид сэтгэлийн хөдлөлдөө автсан мөчдөө бүр Ленинийг баривчлахаар хүртэл шийдвэрлэсэн бөгөөд тийм учраас Гүйцэтгэх Хороо иймэрхүү үйл явдлын эсрэг өөрийн арга хэмжээнүүдээ авахаас өөр сонголтгүй болсон. Иймэрхүү зан төлвүүд нь 6-р сарын довтолгоо хүртэл бүрэн төгс замхраагүй байсан бөгөөд Долдугаар сарын өдрүүдийн дараа тэд дахин хурцаар дүрэлзсэн юм. Үүний хажуугаар, хамгийн алс хол дахь гарнизонуудад болон фронтын хамгийн алслагдмал хэсгүүдэд, цэргүүд нь, нэн олонтаа үүнийгээ хэзээ ч тааварлалгүйгээр, улам бүр зоримгоор Большевизмын хэлээр ярьсаар байв. Хороонууд дахь Большевикууд нь ердөө ганцаардмал хувь хүмүүс байсан боловч, Большевик урианууд нь улам гүн гүнзгий нэвтлэн орсоор байсан юм. Тэд бүхий л улс орон даяар өөрийн аясаар соёолж байх шиг л санагдсан. Либерал ажиглагчид энэ бүхнээс мунхаглал хийгээд эмх замбараагүй байдлаас өөр юуг ч олж хараагүй. *Речь* ийнхүү бичжээ: "Манай эх орон жинхэнээсээ, чөтгөр шүглэсэн хүмүүс нь үйл ажиллагаа явуулж бас командалдаг бөгөөд хараахан ухаан мэдрэлээ алдчихаагүй байгаа хүмүүс нь дагжиж чичрэн харж зогсож бас ханатай зууралддаг, нэгэн төрлийн галзуугийн эмнэлэг болон хувирч байна." Яг л эдгээр үгсээр "дундыг баримтлагчид" бүхий л хувьсгалуудад өөрсдийнхөө сүнснийг уудлан гаргасан байдаг. Зөвшилцөгчдийн хэвлэлүүд нь цэргүүд, бүхий л үл ойлголцлуудыг үл харгалзан, Большевикуудтай ямар нэгэн байдлаар орооцолдохыг хүсэхгүй байгаа гэдгээр өөрсдийгөө тайтгаруулсан. Энэ хооронд, массуудын ухамсаргүй Большевизм нь, хувьслын логикуыг өөр дээрээ тусган, Лениний намын дийлдэшгүй хүч чадлыг нь бүрдүүлж байсан юм.

Фронт дээр болсон Зөвлөлийн их хуралд явуулах төлөөлөгчдийн сонгууль дээр хэрхэн, гурван өдрийн маргааны дараагаар, зөвхөн Эсерүүд сонгогдсон болохыг цэрэг Пирейко өгүүлжээ. Гэхдээ яг үүний дараа, удирдагчдын эсэргүүцлийг үл харгалзан, цэргүүдийн төлөөлөгчид нь, Үндсэн Хуулийн Чуулганыг хүлээлгүйгээр, газрыг газрын эздээс булаан авахыг дэмжсэн тогтоол гаргасан байна. "Ерөнхийдөө цэргүүдэд ойлгомжтой асуудлууд дээр бол, тэд туйлширсан Большевикууд дундах хамгийн туйлширснаас нь хавьгүй илүү зүүнд чиглэх хандлагатай байсан." Ленин массууд "бид нараас зуу дахин илүү зүүнд байгаа" хэмээн хэлэх үед, түүний санаанд байсан зүйл нь энэ юм.

Таврический мужид хаа нэгтээ байрлах нэгэн мотоциклын цехийн бичээч хөрөнгөтний сонингууд уншсанаах дараа цэргүүд багагүйгээр хэрхэн Большевикууд гэж нэрлэгдсэн хэн нэгэн үл мэдэгдэх амьтдыг харааж зүхдэг байсныг, тэгээд дараа нь дайныг зогсоох, газрын эздээс газрыг булаан авах шаардлага, гэх мэтийн талаарх хэлэлцүүлэг өөд нэн даруй шилждэг байсныг өгүүлжээ. Эдгээр хүмүүс нь Ленинийг Крым рүү оруулахгүй гэж амласан тэр ижил эх орончид байсан юм.

Фронтын ардах нүсэр гарнизонуудын цэргүүд тарчилж байлаа. Өөрсдийнхөө хувь заяан дахь өөрчлөлтийг тэсгэл алдан хүлээж буй хийх юмгүй хүмүүсийн асар их хуримтлал нь байнгын өөрсдийнхөө сэтгэл дундуур байдлыг гудманд авч гарахад бэлэн байдалд, бөөн бөөнөөрөө трамвай уналтанд хийгээд наран цэцгийн үрний тахалт өвчин мэт цөмөлтөнд өөрийгөө илэрхийлэх сандруу байдлыг бий болгосон юм. Уруулан дээрээ наран цэцгийн үрний хальстай, мөрөн дээрээ шинелиэ тохсон цэрэг нь хөрөнгөтний хэвлэлийн хамгийн үзэн ядагдсан дүр зураг болон хувирсан. Дайны цагт тэдний балмадаар магтаж, түүнийг баатраас өөр юу ч биш хэмээн нэрлэсэн – энэ нь уг баатрыг фронт дээр ороолгогдохыг нь болиулаагүй – тэр хүн, Хоёрдугаар сарын эргэлтийн дараагаар тэдний чөлөөлөгч гэж алдаршуулсан тэр хүн, гэнэт амиа хоохойлогч, урвагч, хүчиндэгч, Германд хөлслөгдөгч болон хувирсан. Үнэхээр л, эх оронч хэвлэлийн Оросын цэргүүд хийгээд усан цэргүүдэд хамааруулахгүй бузар булай гэж байгаагүй юм.

Гүйцэтгэх Хороо нь өөрийгөө зөвтгөж, анархитай тэмцэж, хэтрүүлгүүдийг намжааж, айж сандарсан асуулгуудыг хийгээд ёс суртахууны зааварчилгаануудыг тараахаас өөр юу ч хийгээгүй. Царицын дахь Зөвлөлийн дарга – тэр хот нь “анархо-Большевизм”-ын үүрэнд тооцогддог байлаа – төвөөс ирсэн нөхцөл байдлын тухай асуулгад энгийн шулуухан үг хэллэгээр хариулжээ: “Гарнизон зүүн рүү явах тусам, өдөр тутмын хүн улам баруун руу явдаг.” Царицыны энэ томьёоллыг бүхий л улс орон руу өргөтгөх боломжтой. Цэрэг зүүн рүү, хөрөнгөтөн баруун руу хөдөлж байлаа.

Цугаараа мэдэрч байсан тэр зүйлийг бусдаасаа арай илүү зоримгоор илэрхийлсэн цэрэг бүрийг дээрээс тэгж уйгагүйгээр “Большевик” гэж хашгирдаг байсан учраас тэр явж явж үүнд итгэхээс өөр аргагүй болсон. Энх тайван хийгээд газраас, цэргүүдийн бодол нь эрх мэдлийн асуудал руу шилжсэн. Большевизмын тархай бутархай уриануудад нааштай байдал нь Большевик намын төлөөх ухамсарт талтай байдал болон хувирсан. 4-р сард Ленинийг баривчлахаар зэхэж байсан Волынскийн хороонд хоёр сарын хугацаанд зан төлөв Большевикуудад нааштайгаар эргэсэн. Егерскийн болон Литовскийн хороонуудад ч мөн адил. Латвийн мэргэн буучдыг хаант засаг хэсэг хэсэг хуваагдсан тариачид болон газар тариалангийн ажилчдын Балтын баронуудын эсрэг үзэн ядалтыг дайны зорилгоор ашиглахын тулд оршин тогтнолд дуудсан. Эдгээр хороонууд гайхамшигтай тулалдсан. Гэхдээ хаант засгийн үүн дээр тулгуурлана гэж бодсон тэр анги давхаргын хонзогнолын сэтгэлгээ нь өөрийн гэсэн замаа олсон. Латвийн мэргэн буучид нь эхлээд хаант засгаас, дараа нь Зөвшилцөгчдөөс хамгийн түрүүнд салагсад дунд байсан юм. Аль 5-р сарын 17-нд, найман Латвийн хороонуудын төлөөлөгчид “Бүхий л эрх мэдлийг Зөвлөлүүдэд” гэсэн Большевик урианд бараг л санал нэгтэйгээр нэгдсэн. Хувьсгалын цаашдын замналд тэд лут үүргийг гүйцэтгэх болно.

Хэн нэгэн цэрэг фронтоос бичжээ: “Өнөөдөр, 6-р сарын 13-нд, бид штаб дээр жижигхэн уулзалт хийсэн бөгөөд тэд Ленин, Керенский хоёрын талаар ярьсан. Цэргүүд гол төлөв Лениний төлөө байсан, гэхдээ офицерууд Ленинийг маш ‘буржуй’ [1] хэмээн хэлсэн.” Довтолгооны нуран уналтын дараагаар, Керенскийн нэр нь армийн хувьд бүхэлдээ үзэн ядагдсан болсон юм.

6-р сарын 21-нд Петерхоф дахь юнкерууд “Туршуулуудыг зайлуул!”, “Керенский, Брусилов хоёр мандтугай!” гэсэн туг далбаа болон уриа лоозонгуудын хамтаар гудманд

жагссан. Юнкерууд өөрсдөө бол, мэдээж хэрэг, зөвхөн Брусиловын л төлөө байсан. 4-р батальоны цэргүүд юнкерууд руу дайрсан бөгөөд тэднийг зодож, жагсаалыг тараажээ. Хамгийн их үзэн ядалтыг дуудсан нь Керенскийн нэр алдрын төлөөх лоозон байлаа.

6-р сарын довтолгоо армийн улс төрийн хувьслыг асар ихээр хурдасгасан. Довтолгооны эсрэг урьдаас дуу хоолойгоо өргөсөн цорын ганц нам болох Большевикуудын алдар нэр ер бусын хурдаар өсөж эхэлсэн. Большевик сонингууд зөвхөн асар их бэрхшээлтэйгээр л армид нэвтрэх боломжийг олж авсан гэдэг нь үнэн. Тэдний тараалт нь либерал бөгөөд ерөнхийдөө эх оронч хэвлэлүүдийн тараалттай харьцуулахад маш өчүүхэн байлаа. "Та нарын сонингуудын нэг нь ч хаа нэгтээ харагдахааргүй байна," нэгэн эв дүйгүй цэргийн гар Москва руу бичсэнээр, "мөн бид зөвхөн та нарын сонингуудын сургаар л амьдардаг. Энд фронтын дагуу бүхэл бүтэн боодлуудаар нь зөөн, үнэгүй хөрөнгөтний сонингуудаар биднийг бөмбөгддөг." Гэхдээ Большевикуудад зориулж харьцуулшгүй алдар нэрийг бий болгосон нь яг л уг эх оронч хэвлэлүүд байсан юм. Дарлагдагсдаас ирсэн эсэргүүцлийн, газрын булаан авалтын, үзэн ядагдсан офицеруудтай хийсэн тооцоо бодолтын бүхий л тохиолдлуудыг уг сонингууд Большевикуудад хамааруулсан юм. Цэргүүд Большевикууд гэдэг чинь шударга хүмүүс байх нь гэсэн дүгнэлтэнд хүрсэн.

12-р армийн комиссар 7-р сарын эхэнд Керенскийд цэргүүдийн зан төлвийн талаар тайлагнажээ: "Бүхий л зүйлс нь явж явж хөрөнгөтөн сайдуудын болон хөрөнгөтнүүдэд худалдагдчихсан Зөвлөлийн бүрүү болж байна. Гэхдээ ерөнхийдөө нүсэр массууд дотор – түнэр харанхуй; сүүлийн үед бүр сонингуудыг хүртэл олигтой уншихаа больсон болохыг тайлагнах нь надад харамсалтай байна; хэвлэгдсэн үгсийн бүрэн дүүрэн үл итгэл: 'Тэд гоё бичих юм,' 'Тэд шүдээрээ сайн ярих юм...' Эхний саруудад эх оронч комиссаруудын тайлангууд нь гол төлөв хувьсгалт армид, түүний ухамсарт болон түүний сахилга батад нь зориулсан магтан дуулал байсан. Тэгээд, дөрвөн сарын турш үргэлжилсэн тасралтгүй урам хугаралтуудын дараагаар, арми засгийн газрын илтгэгчид болон сэтгүүлчдэд итгэл алдарсан байх үед, ижилхэн комиссарууд түүн дотроос зөвхөн түнэр харанхуйг л нээн илрүүлжээ.

Гарнизон зүүн рүү хөдлөх тусам, өдөр тутмын хүн улам баруун руу хөдөлдөг. Довтолгооны түлхэлтэн дор, хувьсгалын эсрэг нэгдлүүд нь Петроградад борооны дараах мөөг шиг л урган гарч ирсэн. Тэд нэг нь нөгөөгөөсөө илүү цуурайтай нэрсийг өөрсөддөө өгсөн: Эх Орны Нэр Төрийн Нэгдэл, Цэргийн Үүргийн Нэгдэл, Эрх Чөлөөний Батальон, Сүлд Хийморийн Байгууллага, гэх мэт. Эдгээр сүрлэг пайзнууд нь ноёд язгууртнуудын, офицеруудын, хүнд сурталтнуудын, хөрөнгөтнүүдийн амбицууд болон оролдлогуудыг нь халхалж байв. Эдгээр байгууллагуудын зарим нь – Цэргийн Лиг, Гэгээн Георгийн Хүлэг Баатруудын Нэгдэл, Сайн Дурынхны Дивиз зэрэг – цэрэг дайны хуйвалдааны бэлэн болсон цөмүүд байлаа. Гал цогтой эх орончдын хувиар гарч ирсэн эдгээр "нэр төрийн" хийгээд "сүлд хийморийн" хүлэг баатрууд нь Холбоотнуудын төлөөлөгчдийн газрын үүд хаалгыг хялбараар нээснээр зогсохгүй, бас цагтаа "хувийн байгууллага" учраас Зөвлөлд өгөөгүй зүйл болох тэр засгийн газрын татаасуудыг хүртэл заримдаа хүлээн авч байсан юм.

Сонингийн магнат Суворины гэр бүлийн үр төлүүдийн нэг нь тэдгээр өдрүүдэд, "хараат бус социализм"-ын сонингийн хувиар, Адмирал Колчакыг нэр дэвшигчээр урагшлуулан, төмөр диктатурыг номлосон, *Бяцхан Сонин*-г нийтэлж эхэлсэн. Илүү бат бөх хэвлэлүүд, i-уудаа хараахан цэглэлгүйгээр, боломжит бүхий л замуудаар Колчакад зориулан алдар нэрийг бий болгохыг оролдож байлаа. Адмиралын цаашдын карьер нь 1917 оны зун аль хэдийн түүний нэртэй холбогдсон өргөн төлөвлөгөө байсан бөгөөд Суворины ард нөлөө бүхий тойргууд зогсож байсан болохыг гэрчилнэ.

Энгийн тактикийн тооцооллын дагуу, реакци, зарим нэг салангид тэсрэлтүүдээс бусдаар,

өөрийнхөө цохилтуудыг зөвхөн Ленинистуудийн эсрэг чиглүүлж байсан мэт дүр исгэсэн. “Большевик” гэх үг нь ад зэтгэрийн гарал үүсэлд зориулсан синоним [2] болж хувирсан. Хувьсгалын өмнө царист командлагчид, өөрсдийнхөө тэнэглэлийг оролцуулаад, бүхий л золгүйтлүүдийн үүрэг хариуцлагыг Германы туршуулууд дээр, мөн ялангуяа “Жидчүүд” [3] дээр тохдог байсантай л яг адилаар, одоо, 6-р сарын довтолгооны нуран уналтын дараагаар, бүтэлгүйтлүүд болон ялагдлуудын бурууг зогсолтгүйгээр Большевикууд дээр тохох болсон. Энэхүү асуудал дээр Керенский, Церетели мэтийн демократууд нь зөвхөн Милюков мэтийн либералуудаас төдийгүй, мөн бас Генерал Деникин мэтийн цагаандаа гарсан феодалистуудаас бараг л юугаараа ч ялгараагүй юм.

Зөрчилдөөнүүд нь хязгаартаа хүртлээ хурцадсан боловч, тэсрэлтийн мөч нь хараахан ирээгүй байх үед үргэлж л тэгж тохиолддогийнхоо адилаар, улс төрийн хүчнүүдийн бүлэглэлт нь үндсэн асуудлууд дээр биш, харин тохиолдлын хоёрдугаар зэрэглэлийн асуудлууд дээр өөрийгөө илүү илэн далангүйгээр хийгээд илүү тодорхойгоор илчилсэн юм. Улс төрийн тэмүүлүүдийн дахин чиглүүлэлтэнд зориулагдсан аянга зайлуулагчдын нэг нь тэдгээр долоо хоногуудад Кронштадт байлаа. Эзэн хааны нийслэлийн тэнгисийн үүд хаалган дээрх үнэнч харуул байх учиртай байсан тэр хуучин цайз нь өнгөрсөнд нэгээс олон удаа бослогын туг далбааг мандуулж байсан. Өршөөл энэрэлгүй залхаан цээрлүүлэлтүүдийг үл харгалзан, бослогын дөл Кронштадтад хэзээ ч унтраагүй юм. Тэр эргэлтийн дараа заналхийлэлтэйгээр дүрэлзсэн. Уг тэнгисийн цайзын нэр нь удалгүй эх оронч хэвлэлүүдийн хуудсууд дээр хувьсгалын хамгийн муу муухай талуудад зориулсан синоним, Большевизмд зориулсан синоним болж хувирсан. Үнэн хэрэгтээ Кронштадтын Зөвлөл нь хараахан Большевик биш байсан: 5-р сард тэр өөртөө 107 Большевикууд, 112 Эсерүүд, 30 Меньшевикууд болон 97 нам бусуудыг багтааж байлаа. Гэхдээ тэд бол өндөр даралтан дор амьдарч буй Кронштадтын Эсерүүд болон Кронштадтын нам бусууд байсан юм: тэдний олонхи нь чухал асуудлууд дээр Большевикуудыг дагадаг байлаа.

Улс төрийн талбарт Кронштадтын усан цэргүүд маневрлалтууд өөд ч, дипломат ёс өөд ч татагддаггүй байлаа. Тэдэнд өөрсдийн гэсэн дүрэм байсан: хэлэгдмэгцээ хийгдэх болно. Сүүдрийн засгийн газартай холбогдуулан тэд маш хялбарчилсан үйл ажиллагааны арга барил өөд татагдаж байсан нь гайхаад байх зүйл биш. 5-р сарын 13-нд Зөвлөл нь ингэж шийдвэрлэсэн: “Кронштадт дахь цорын ганц эрх мэдэл бол Ажилчдын болон Цэргүүдийн Төлөөлөгчдийн Зөвлөл.” Тэргэн дэх тавдагч дугуйны байр суурийг эзэлж байсан засгийн газрын комиссар Кадет Пепеляевын зайлуулалт нь цайзад огт анзаарагдалгүйгээр болж өнгөрсөн. Үлгэр жишээ дэг журам сахигдсан. Хотод хөзөр тоглох явдал нь хориглогдсон. Бүхий л янхны газруудыг хаасан бөгөөд тэдгээрт байрлагчдыг албадан нүүлгэсэн. “Өмч хөрөнгийн албадан хураалт хийгээд фронт руу хөөж явуулах” сүрдүүлгийн дор, Зөвлөл согтуу хүмүүс гудманд үзэгдэхийг хориглосон. Сүрдүүлгийг нэгээс олон удаа гүйцэтгэлд аваачсан.

Царист флот хийгээд тэнгисийн цайзын аймшигт дэглэмд хатуужсан, хүнд хүчир ажилд, золиослолтуудад, гэхдээ бас уур хилэнд дасцгаасан эдгээр усан цэргүүд нь одоо, шинэ амьдралын – тэдний өөрсдийгөө түүн дэх ирээдүйн эзэд нь гэж мэдэрсэн тэр амьдралын – хөшиг тэдний өмнө нээгдэж эхлэх үед, өөрсдийгөө хувьсгалыг хүртэх гавьяатай гэдгээ харуулахын тулд хамаг шөрмөснүүдээ чангалсан юм. Тэд Петроград дахь найзууд болон дайснуудын хоёулан дээр нь шуналтайгаар өөрсдийгөө шидэлсэн бөгөөд хувьсгалт усан цэргүүд үйл хэрэг дээр ямархуу байдаг болохыг харуулахын тулд тэднийг хүчээр шахам Кронштадт руу чирч авчирсан. Иймэрхүү ёс суртахууны чангалалт, мэдээж хэрэг, үүрд үргэлжлэх боломжгүй; гэхдээ энэ нь удаан хугацаагаар үргэлжилсэн юм. Кронштадтын усан цэргүүд нь хувьсгалын нэгэн төрлийн аян дайчид болсон. Гэхдээ ямар хувьсгалын? Лав л сайд Церетели хийгээд түүний комиссар Пепеляевт нь биеллээ олсон тэр хувьсгал биш. Кронштадт нь давшлан ирж буй хоёрдахь хувьсгалыг сонордуулагчийн хувиар тэнд зогсож байлаа. Ийм учраас анхны хувьсгал нь тэдэнд элбэг хангалттай байсан тэдгээр

бүхий л хүмүүс нь түүнийг тэгтлээ үзэн ядсан юм.

Пепеляевын амар амгалан бөгөөд үл анзаарагдам зайлуулалт нь оршин буй дэг журмын хэвлэлд бараг л төр засгийн нэгдмэл байдлын эсрэг зэвсэгт бослого мэтээр дүрслэгдсэн. Засгийн газар нь Зөвлөлд гомдол гаргасан. Зөвлөл нөлөөлөл үзүүлэхийн тулд нэн даруй төлөөллөө томилсон. Хос засаглалын машин чахралтын хамтаар хөдөлгөөнд орсон. 5-р сарын 24-нд Кронштадтын Зөвлөл, Церетели, Скобелев нарыг байхад, Большевикуудын цөхрөлтгүй шаардлагын дагуу, Зөвлөлүүдийн эрх мэдлийн төлөөх тэмцлээ үргэлжлүүлэх явцдаа, Зөвлөлүүдийн засаглал нь бүхий л улс орон даяар тогтох хүртэл, тэр практикын хувьд Түр Засгийн Газарт захирагдах шаардлагатай болж байгаагаа хүлээн зөвшөөрсөн. Гэсэн хэдий ч, дараачийн өдөр нь, уг дуулгавартай байдалд зэвүүцсэн усан цэргүүдийн шахалтан дор, Зөвлөл нь сайдууд зөвхөн өөрчлөгдөөгүй хэвээрээ үлдсэн Кронштадтын харах өнцгийн "тайлбарлалт"-ыг л хүлээн авсан гэж зарласан. Энэ нь илэрхий тактикийн алдаа байсан – гэхдээ ард нь хувьсгалт амбицаас өөр юу ч нуугдаагүй тактикийн алдаа.

Дээгүүр уг аз завшааныг ашиглан Кронштадтцид сургамж өгч, үүний хажуугаар тэднээр өмнөх нүглүүдийнх нь төлөөсийг төлүүлэхээр шийдэгдсэн. Прокурор нь, мэдээж хэрэг, Церетели байлаа. Өөрийн шоронд өнгөрүүлсэн өдрүүд рүүгээ хийсэн сэтгэл эмтэлмээр зааж өгөлтүүдийн хамтаар, тэр Кронштадтцийг 80 офицерыг цайзын гянданд хорьсных нь төлөө ялангуяа нүргэлсэн. Бүхий л ариун журамт хэвлэлүүд түүнийг цуурайтуулсан. Гэсэн хэдий ч, бүр Зөвшилцөгчдийн, ө.х., сайдуудын, сонингууд хүртэл энэ нь "байнгын шамшигдуулалт" болон "нударганы дүрмийг айдас хүйдэст очих цэгт нь хүртэл аваачсан хүмүүс"-ийн тухай асуудал байсан болохыг хүлээн зөвшөөрөх шаардлагатай болсон юм. "Гэрч усан цэргүүд," *Известия*-д, Церетелийн өөрийнх нь албан ёсны сонинд, бичсэнээр бол, "1906 оны бослогын нухчин даралтыг (баривчлагдсан офицеруудын үйлдсэн), масс буудлагуудыг, цаазаар авхуулсан хийгээд тэнгист живүүлсэн хүмүүсийн цогцоснуудаар дүүрсэн баржнуудыг болон мөн бусад аймшгуудыг гэрчилсэн... Тэд эдгээр зүйлсийн тухай зүгээр л нэг өдөр тутам тохиолдож байдаг үйл явдлууд мэтээр ярьсан."

Кронштадтци баривчлагдагсдыг, язгууртан гаралтай яргачид хийгээд шамшигдуулагчид нь түүнд 1906 оны болон бусад онуудын тэдгээр тарчилгагдсан усан цэргүүдээс хавьгүй илүү ойр дотно байсан, тэр засгийн газарт хүлээлгэж өгөхөөс гөжүүдлэн татгалзсан. Сухановын "Эвслийн Засгийн Газар дахь хамгийн сэжиг бүхий дүр төрхүүдийн нэг" гэж намуухнаар дүрсэлсэн, Хууль Зүйн Сайд Переверзев царист жандармын хамгийн бузар агентуудыг Петропавловск цайзаас системтэйгээр чөлөөлөх болсон нь тохиолдлын зүйл байгаагүй. Ардчилсан цоройн дэвшигсэд нь юун түрүүнд реакцийн хүнд сурталтнуудаар өөрсдийнхөө нэр төрийг хүлээн зөвшөөрүүлэхээр чармайж байсан юм.

Церетелийн тулгасан ялуудад Кронштадтци өөрсдийнхөө тунхаглалд ийнхүү хариулсан: "Хувьсгалын өдрүүдийн туршид бидний баривчилсан офицерууд, жандармууд ба цагдаа нар нь өөрсдөө засгийн газрын төлөөлөгчдөд өөрсдийн гяндангийн захиргаанаас хүлээн авсан харьцааныхаа тухай гомдоллох зүйл юу ч байхгүй хэмээн зарласан. Кронштадтын гяндангийн барилгууд аймаар гэдэг нь үнэн. Гэхдээ тэд бол царизмын бидэнд зориулан барьсан тэр ижил гяндангууд. Бидэнд эднээс өөр гяндангууд байхгүй. Тэгээд бид хэрвээ ард түмний дайснуудыг эдгээр гяндангуудад байлгаж байгаа бол, энэ нь өшөө хорслоос шалтгаалсан юм биш, харин өөрсдийн хувьсгалт хамгаалалтын талаарх эргэцүүлүүдээс шалтгаалж байгаа юм."

5-р сарын 27-нд Петроградын Зөвлөл нь Кронштадтцийг шүүсэн. Тэдний хамгаалалтанд гарсан Троцкий Церетелид, эс хувьсгалын аюул нүүрлэж, "хувьсгалын эсрэг генерал хувьсгалын хүзүүг тойруулан бугуйл шидэхийг оролдох үед, Кадетууд олсыг савандана, харин Кронштадтын усан цэргүүд бидэнтэй хамт тулалдахаар, бидэнтэй хамт үхэхээр ирцгээх болно" хэмээн анхааруулсан. Энэ анхааруулга нь гурван сарын дараа санаанд

оромгүй яг таг байдлаар биелсэн: Генерал Корнилов бослогын туг далбаагаа мандуулж, нийслэлийн эсрэг цэрэг хөдөлгөх үед, Керенский, Церетели болон Скобелев нар Өвлийн Ордныг хамгаалуулахаар Кронштадтын усан цэргүүдийг дуудсан. Гэхдээ тэгээд юу гэж? 6-р сард ардчилсан ноёдууд анархийн эсрэг дэг журмыг хамгаалж байсан бөгөөд ямар ч учирлалууд хийгээд зөгнөлүүд нь тэдэн дээгүүр хүч чадалгүй байсан. 162-ын эсрэг 580-ын олонхиор – 74 түдгэлзэлт – Церетели “анархист” Кронштадтын хувьсгалт ардчиллаас ховхрон уналтыг тунхагласан тогтоолыг Петроградын Зөвлөлөөр батлуулсан. Өнөө хөөн зайлуулалтын зарлиг батлагдсан гэсэн мэдээ тэсгэл алдан хүлээж байсан Мариинскийн Ордонд хүрмэгц, засгийн газар нэн даруй Большевик төвийг Кронштадтцид нөлөөлөхөөс сэргийлэхийн тулд, нийслэл ба цайз хоёрын хоорондох хувь хүмүүсийн утсаарх холбоог тасалж, бүхий л сургуулилын хөлөг онгоцнуудыг Кронштадтын уснаас гарахыг тушааж, тэгээд Зөвлөлөөс нь “болзолгүй захирагдалт”-ыг шаардсан. Тэдгээр өдрүүдэд хуралдаж байсан Тариачдын Төлөөлөгчдийн Их Хурал нь “Кронштадтцид хүнсний бүтээгдэхүүн өгөхгүй” хэмээн сүрдүүлсэн. Зөвшилцөгчдийн ард зогсож байсан реакци нь шийдэмгий, мөн боломжтой тэр хэмжээгээр, цуст шийдлийг эрэлхийлж байсан юм.

“Кронштадтын Зөвлөлийн болчимгүй алхам нь,” залуу түүхчдийн нэг Юговын бичсэнээр, “хүсүүштэй бус хор уршгуудыг авчирч болзошгүй байсан. Бий болсон нөхцөл байдлаас гарах тохиромжтой гарц олох хэрэгтэй байсан. Ийм зорилготойгоор Троцкий Кронштадт руу явж, тэнд Зөвлөлд нь хандаж үг хэлсэн бөгөөд эхлээд Зөвлөлд нь, тэгээд дараагаар нь Троцкийн зарлан хуралдуулсан Якорная талбай дээрх цуглаан дээр санал нэгтгэйгээр батлагдсан тунхаглалыг бичсэн.” Зарчмын хувьд өөрсдийнхөө байр суурийг хадгалан, Кронштадтци практик асуудал дээр буулт хийсэн.

Сөргөлдөөний амар амгалан шийдэл нь хөрөнгөтний хэвлэлийг эгдүүцлээсээ болоод тэр чигтээ ухаан мэдрэлээ алдахад хүргэсэн: цайзад анархи ноёлж байна; Кронштадтци өөрсдийнхөө мөнгийг хэвлэж байна – тэдгээрийн фантастик жишээнүүдийг сонингуудад нийтэлсэн; тэд төр засгийн өмч хөрөнгийг тонож байна; эмэгтэйчүүдийг нийгэмчилсэн; хулгай дээрэм болон согтуу завхайрал явагдаж байна. Өөрсдийнхөө хатуу ширүүн дэг журмаар тэглээ бахархаж байсан усан цэргүүд нь бүхий л Орос даяар тэдний эсрэг гүтгэн гүжирдлэгүүдийг сая сая хувиудаар нь тарааж байсан эдгээр сонингуудыг уншиж байхдаа эвэршсэн нударгануудаа зангидсан юм.

Кронштадтын офицеруудыг гартаа оруулж авсан Переверзевийн эрхзүйн байгууллагууд тэднийг ар араас нь сулласан. Суллагагсдын хичнээн олон нь хожим нь иргэний дайнд оролцсон болохыг, тэгээд хичнээн олон усан цэргүүд, цэргүүд, ажилчид болон тариачид тэдэнд буудуулж бас дүүжлүүлсэн болохыг тогтоох нь ихэд сургамжтай байх болно. Харамсалтай нь, бид уг сургамжтай тооллогыг хийх байр сууринд биш байна.

Засгийн газрын эрх мэдэл аврагдсан. Гэхдээ усан цэргүүд ч гэсэн мөн удалгүй амссан доромжлолуудынхаа төлөөх сэтгэл ханамжийг олж авсан. Улс орны өнцөг булан бүрээс Улаан Кронштадттай мэндчилсэн тогтоолууд ирж эхэлсэн: тусдаа зүүний Зөвлөлүүдээс, үйлдвэрүүдээс, хороонуудаас, уулзалт цуглаануудаас. Пулемётчдын 1-р хороо “Түр Засгийн Газарт итгэл найдвар эс үзүүлэх тэдний бат бөх хандлагын төлөө” Петроградын гудмуудад бүрэн бүрэлдэхүүнээрээ Кронштадтцид хүндэтгэл үзүүлэн жагссан.

Гэсэн хэдий ч, Кронштадт илүү мэдэгдэхүйц байдлаар өшөөгөө авахаар бэлтгэж байлаа. Хөрөнгөтний хэвлэлийн өдөөн хатгалга түүнийг улс орон даяарх ач холбогдол бүхий хүчин зүйл болгосон байв. “Өөрийгөө Кронштадтад бэхжүүлэн,” Милюковын бичсэнээр, “Большевизм, зохих ёсоор бэлтгэгдсэн ухуулагчдын туслалцаатайгаар, суртал ухуулгын тороо Орос орон даяар өргөнөөр тараан шидсэн. Кронштадтын элч нарыг мөн фронт руу илгээсэн бөгөөд тэд тэнд сахилгыг батыг сулруулж, бас фронтын ар луу, тосгонууд руу, илгээсэн ба тэд тэнд эдлэн газруудыг тоноход турхирсан. Кронштадтын Зөвлөл эдгээр

элч нарт тусгай мандатнуудыг гаргаж өгсөн: 'Н.Н. нь, хошууны, дүүргийн болон тосгоны хороонуудад шийдвэрлэх саналыг өгөх, мөн түүнчлэн өөрийнхөө үзэмжээр, хаа хүссэн газраа, уулзалт цуглаанууд дээр үг хэлэх ба уулзалт цуглаануудыг зарлан хуралдуулах эрхийн хамтаар, өөрийн төрсөн муж руугаа илгээгдсэн' бөгөөд тэр 'зэвсэг авч явах, мөн бүхий л төмөр замууд хийгээд уурын онгоцнууд дээр чөлөөтэйгөөр ба үнэ төлбөргүйгээр зорчих эрхтэй.' Мөн түүнчлэн 'дээр дурдсан ухуулагчийн халдашгүй байдлыг Кронштадт Хотын Зөвлөл батлан дааж байна.'"

Балтын усан цэргүүдийн доройтуулагч ажлыг нь илчлэхдээ, Милюков зөвхөн хэрхэн бас яагаад, мэдлэгтэй эрх мэдэлтнүүд, байгууллууд болон сонингууд байсныг үл харгалзан, Кронштадтын Зөвлөлийн энэ этгээд мандатаар зэвсэглэсэн ганцаардмал усан цэргүүд нь бүхий л улс орон даяар саад бартаагүйгээр аялж, хаа сайгүй хоол унд ба өрөө тасалгаа олж, бүхий л олон нийтийн уулзалт цуглаануудад оролцож, хаа сайгүй анхааралтайгаар сонсогдож, мөн түүхэн үйл явдлууд дээр усан цэргийн гарны ормыг үлдээсэн болохыг л тайлбарлахаа мартжээ. Либерал улс төрд хүчин зүтгэж буй түүхч нь өөрөөсөө уг энгийн асуултыг асуухгүй байна. Гэтэл Кронштадтын гайхамшиг нь зөвхөн усан цэргүүд түүхэн хувьслын шаардлагуудыг маш оюунлаг профессоруудаас хамаагүй илүү гүн гүнзгийгээр илэрхийлж байсан учраас л бололцоотой байсан. Хагас бичиг үсэг тайлагдаагүй мандат нь, Хегелийн хэлээр ярих юм бол, утга учиртай байсан учраас, хүчинтэй болж таарсан. Энэ хооронд, хамгийн субъектив-оюунлаг төлөвлөгөөнүүд нь, түүхэн утга учир нь нэгэн шөнийн туршид ч тэдэнтэй хоноглохоо больсон учраас, хий үзэгдлийн болж таарсан юм.

* * *

Зөвлөлүүд нь үйлдвэрийн хороонуудын ардаас хоцорч явсан. Үйлдвэрийн хороонууд нь массуудын ардаас хоцорч явсан. Цэргүүд нь ажилчдын ардаас хоцорч явсан. Мужууд нь нийслэлийн ардаас бүр ч илүүтэйгээр хоцорч явсан. Зөвхөн тохиолдлоор, явуут дундаа бөгөөд тоглоомоор шахам тэднийг шийдвэрлэхчээ, нэн даруй шинэ зөрчилдөөнүүдийг төрүүлэхийн тулд л, мянга мянган зөрчилдөөнүүдийг бий болгодог хувьсгалт процессын зайлшгүй динамик нь нэг иймэрхүү. Нам мөн хувьсгалт динамикийн ардаас хоцорч явсан – ө.х., хоцорч явах хамгийн бага эрх бүхий тэр байгууллага, ялангуяа хувьсгалын цагт. Екатеринбург, Пермь, Тула, Нижний-Новгород, Сормово, Коломна хийгээд Юзовка зэрэг ажилчдын төвүүдэд Большевикууд дөнгөж 5-р сарын төгсгөлд Меньшевикуудээс салсан. Одесса, Николаев, Елизаветград, Полтава хийгээд Украин дахь бусад цэгүүдэд, бүр 6-р сарын дунд хүртэл Большевикууд бие даасан байгууллагуудгүй байлаа. Баку, Златоуст, Бежецк болон Костромод Большевикууд дөнгөж 6-р сарын төгсгөлд л Меньшевикуудээс салсан. Бид хэрвээ дөрвөн сарын дотор Большевикууд нь эрх мэдлийг авна гэдгийг авч үзэх юм бол, эдгээр фактууд гайхалтай санагдах нь аргагүй. Нам нь дайны үед массууд дундах молекулын процессын ардаас хичнээн хол хоцорч яваа вэ! Мөн Каменев, Сталин хоёрын 3-р сарын удирдлага нь аугаа түүхэн үүрэг даалгавруудын хойноос хичнээн хол хоцорч яваа вэ! Өнөөг хүртэлх хүн төрөлхтний түүхэнд мэдэгдэх хамгийн хувьсгалт нам нь юутай ч хувьсгалын үйл явдлуудад гэнэдсэн. Тэр өөрийгөө гал дунд сэргээн босгосон ба өөрийн эгнээнүүдээ үйл явдлуудын дайралтан дор тэгшилсэн юм. Шийдвэрлэх мөчид массууд нь хэт зүүний намаас "зуу дахин илүү" зүүнд байсан.

Байгалийн түүхэн процессын хүч чадлын хамтаар өрнөсөн Большевик нөлөөллийн өсөлт нь илүү ойроос шинжлэх үед өөрийн зөрчилдөөнүүдээ, зигзагуудаа, татралтуудаа болон түрлэгүүдээ илчилнэ. Массауд нь нэгэн жигд биш, мөн үүгээр барахгүй тэд зөвхөн түүнд гараа түлэн, огло харайж байж л хувьсгалын галыг аргалж сурдаг. Большевикууд нь зөвхөн массуудын боловсролын процессыг хурдасгах л боломжтой. Тэд тэвчээртэйгээр тайлбарласан. Тэгээд түүх энэ удаа тэдний тэвчээрийг нь урвуулан ашиглаагүй юм.

Большевикууд заводууд, үйлдвэрүүд хийгээд хороонуудыг шийдэмгийгээр хяналтандаа

авч байх үед, ардчилсан Думуудын сонгуулиуд нь Зөвшилцөгчдөд асар том, мөн, хараад байх нь, өсөн нэмэгдэж буй давамгайллыг өгч байлаа. Энэ нь хувьсгалын хамгийн хурц хийгээд хамгийн оньсого мэт зөрчилдөөнүүдийн нэг нь байсан юм. Тэр чигтээ пролетари байсан Выборг районы Дума нь өөрийн Большевик олонхиороо бахархаж байсан гэдэг нь үнэн. Гэхдээ энэ нь онцлолт байлаа. 6-р сарын Москвагийн хотын сонгуульд Эсерүүд нийт саналын 60%-иас илүүг нь цуглуулсан. Тэд өөрсдөө эдгээр тоонуудад гайхширсан – тэдний нөлөөлөл нь хурдтайгаар хорогдож байна хэмээн тэд мэдрэхгүй байж чадаагүй учраас. Хувьсгалын бодит хөгжил болон ардчиллын толинууд дахь үүний тусгал хоёрын хоорондох харилцан хамаарлыг ойлгох хүчин чармайлтад, Москвагийн сонгуулиуд нь ер бусын сонирхолтой. Ажилчдын хийгээд цэргүүдийн дэвшилтэт давхаргууд нь аль хэдийн өөрсдийн зөвшилцлийн төөрөгдлүүдээ яаралтайгаар сэгсчин хаяж байлаа. Энэ хооронд, хотын жижиг хүмүүсийн хамгийн өргөн давхаргууд дөнгөж л бужигналдаж эхэлж байсан юм. Эдгээр тархай бутархай массуудад ардчилсан сонгуулиуд нь өөрсдийгөө улс төрийн хувьд харуулах бараг л анхны, мөн ямар ч байсан тун ховор боломжуудын нэгийг санал болгосон. Ажилчин, өчигдрийн Меньшевик эсвэл Эсер, Большевик намд саналаа өгөн, цэргийг хойноосоо дагуулж байх үед, таксины жолооч, гудамны наймаачин, манаач, зах дээр зогсдог эмэгтэй, мұхлаг ажиллуулагч, түүний туслах, багш нь Эсерүүдэд өөрсдийн саналаа өгөх мэтийн тийм баатарлаг үйл хэргийг үйлдэхдээ, анх удаагаа улс төрийн үл оршлоос гарч ирсэн юм. Тэр тэдний нүдэнд, дөнгөж өнөөдөр л тэдэнд доошлон нэвчсэн, тэр Хоёрдугаар сарын хувьсгалын биелэл нь болсон учраас, жижиг хөрөнгөтөн давхаргууд нь Керенскийд хожимдон саналаа өгцгөөсөн юм. Өөрийнхөө 60%-ийн Эсер олонхийнхоо хамтаар Москвагийн Дума нь үхэж буй одны эцсийн гэрлээр гялалзсан юм. Энэ нь бусад бүх бүс нутгийн засаг захиргааны ардчилсан байгууллагуудын хувьд мөн адил байсан. Хүрч ирээгүй шахам тэд аль хэдийн хоцрогдмол байдлын доройтлоор өвчилсөн байлаа. Энэ нь хувьсгалын замнал хувьсгалын эргүүлэгт шидэгдэн бүжиглэж байсан тэр хүн тоосноос биш, харин ажилчид болон цэргүүдээс шалтгаалж байсан гэсэн үг.

Дарлагдагч анги давхаргуудын хувьсгалт сэрэлтийн гүн гүнзгий, мөн үүний хажуугаар, энгийн диалектик нь нэг иймэрхүү. Ардчиллын механик нягтлан нь өчигдөр, өнөөдөр ба маргаашийг нэг багананд нэгтгэж, ингэснээрээ ёс төдий демократуудыг, үнэндээ түүний маш хүнд сүүл нь орших тэр газраас, хувьсгалын толгойг нь эрэх ажил өөд түлхэх үед, хувьсгалын гажуудлуудын хамгийн аюултай нь гарч ирдэг юм. Ленин толгойг сүүлнээс ялгаж салгахыг өөрийнхөө намд заасан.

Тэмдэглэл:

1. Хөрөнгөтнүүдэд өгсөн нэр болох буржуа, латинаар bourgeois нь, хотод амьдрагч гэсэн утгатай Франц үг.
2. Нэг ижил хэлэн дэх өөр нэгэн үг эсвэл үг хэллэгтэй ижилхэн эсвэл бараг л ижилхэн утгатай үг эсвэл үг хэллэг.
3. Еврейчүүдэд зориулсан гутаасан нэр.

ЗӨВЛӨЛИЙН ИХ ХУРАЛ БА ЗУРГАДУГААР САРЫН ЖАГСААЛ ЦУГЛААН

22-р бүлэг

Керенскийд довтлох зөвшөөрлийг олгосон анхны Зөвлөлийн их хурал нь 6-р сарын 3-нд Петроградад, Кадет корпусын барилгад цугларсан. Санал өгөх эрхтэй 820 төлөөлөгчид, дуу хоолойтой 268 төлөөлөгчид байв. Тэд 305 бүс нутгийн, 53 районы хийгээд мужийн Зөвлөлүүдийг, фронтын байгууллагуудыг, фронтын ардах армийн байгууллагуудыг болон цөөн хэдэн тариачдын байгууллагуудыг төлөөлж байлаа. 25,000-аас багагүй хүмүүсийг нэгтгэж буй Зөвлөлүүд санал өгөх эрхийг эдэлсэн. 10,000-аас 25,000 хүмүүсийг нэгтгэж байгаа Зөвлөлүүд нь дуу хоолойтой байлаа. Эдгээр нормууд дээр тулгуурлан – дашрамд хэлэхэд, тэднийг тийм ч их чанд баримтлаагүй – бид 20 сая гаруй хүмүүс Зөвлөлүүдийн ард зогсож байсан хэмээн таамаглах боломжтой. Өөрсдийн намын харьяаллынхаа тухай мэдээллийг өгсөн 777 төлөөлөгчдийн 285 нь Эсерүүд, 248 нь Меньшевикууд, мөн 105 нь Большевикууд байлаа; цөөн хэд нь илүү ач холбогдол багатай группүүдэд харьяалагдаж байв. Зүүний жигүүр нь – Большевикууд болон тэднийг дагаж буй интернационалистууд – төлөөлөгчдийн тавны нэг хүрэхгүйг нь бүрэлдүүлж байсан юм. Их хурал нь гол төлөв 3-р сард социалистуудаар бүртгүүлсэн боловч, 6-р сар болоход хувьсгалаас залхчихаад байсан хүмүүсээс тогтож байв. Петроград тэдэнд чөтгөр шүглэгсдийн хот мэт санагдсан байх ёстой.

Их хурал нь, Оросын хувьсгалыг болон Германы социал-демократизмыг Хохенцоллерны дипломатуудтай хийх тайзны араарх хэлэлцээрүүдийн замаар аврахыг оролдож байсан, гаслантай Швейцарийн социалист Гриммийн цөллөгийг албан ёсоор баталснаар эхэлсэн. Ирж буй довтолгооны асуудлыг нэн даруй авч хэлэлцэх зүүний жигүүрийн шаардлагыг дийлэнх олонхийн саналаар няцаасан. Большевикууд нь жижигхэн бүлэг мэт харагдаж байсан юм. Гэхдээ яг тэр өдөр, мөн магадгүй яг тэр цагт, Петроградын үйлдвэр заводын хороонуудын хуралдаан зөвхөн Зөвлөлийн засгийн газар л улс орныг аварч чадна гэсэн тогтоолыг мөн дийлэнх олонхийн саналаар баталж байлаа.

Тэд хичнээн алсын хараагүй байсан ч гэсэн, Зөвшилцөгчид өөрсдийнх нь эргэн тойронд өдөр тутам тохиолдож буй зүйлсийг харахгүй байж чадаагүй. 6-р сарын 4-ний чуулган дээр, Большевик үзэн ядагч Либер, мужийнхны нөлөөлөл дор гэдэг нь илэрхийгээр, бүс нутгуудад тэдэнд эрх мэдлийг хүлээлгэж өгөөгүй хэвээрээ байгаа засгийн газрын хэнд ч хэрэггүй комиссаруудыг муулсан. “Засгийн газрын байгууллагуудын бүхэл бүтэн цуврал ажил үүргүүд нь, иймэрхүү нөхцөл байдлуудаас болоод, тэд үүнийг хүсээгүй байхад нь хүртэл, Зөвлөлүүдийн гарт шилжсэн.” Эдгээр хүмүүс бүр өөрсдийнхөө эсрэг хүртэл хэн нэгэнд гомдоллох шаардлагатай байсан юм.

Төлөөлөгчдийн нэг, сургуулийн багш, дөрвөн сарын хувьсгалын дараагаар боловсролын салбарт өчүүхэн төдий ч өөрчлөлт гараагүй тухай их хуралд гомдоллосон. Хуучин багш нар, байцаагчид, захирлууд, дүүргийн хянагчид, олонтаа Хар Зуугийн байгууллагуудын хуучин гишүүд, хуучин хичээлийн хөтөлбөрүүд, реакцийн сурах бичгүүд, тэр ч байтугай хуучин туслах сайдууд, тэд бүгд амгалан тайвнаар байр байрандаа үлцэцгээсэн. Зөвхөн Царийн хөрөг зургуудыг л дээврийн хөндийнүүд рүү зайлуулсан, гэхдээ тэднийг хэзээ ч буцаад байранд нь өлгөчих боломжтой.

Их хурал Улсын Дума болон Улсын Зөвлөлд гар хүрэх эсэхээ шийдэж чадаагүй. Түүний реакцийн өмнөх ноомой байдлыг нь Меньшевик илтгэгч Богданов Дума болон Зөвлөл нь “тэртэй тэргүй үхлүүт бөгөөд оршин тогтнодоггүй байгууллагууд” гэж мэдэгдэн халхалсан. Мартов, түүнийг бусдаас ялгаруулдаг өөрийнхөө хурц хэл амаар, хариулсан: “Богданов Думыг оршин тогтнодоггүй хэмээн зарлахыг, гэхдээ түүний оршин тогтнолд нь ямарваа нэг байдлаар халдахгүй байхыг бидэнд санал болгож байна.”

Их хурал нь, өөрийнхөө бат бөх засгийн газрын олонхийг үл харгалзан, түгшүүр болон тодорхойгүй байдлын уур амьсгал дунд үргэлжилсэн. Эх оронч үзэл нь үл ялиг чийгтсэн бөгөөд зөвхөн хойрго гялбаануудыг л өгч байлаа. Массууд сэтгэл хангалуун бус байсан нь, тэгээд Большевикууд улс орон даяар, мөн ялангуяа нийслэлд, их хурал дээрхээсээ хэмжээлшгүй илүү хүчирхэг байсан нь, илэрхий байв. Элементүүд рүү нь буулгах аваас, Большевикууд хийгээд Зөвшилцөгчдийн хоорондох сөргөлдөөн нь ялгаагүйгээр дараах асуултыг тойрон эргэлдэж байлаа: Демократууд хэний талд орох вэ? Империалистуудын талд уу? Эсвэл ажилчдын талд уу? Антантын сүүдэр их хурлын дээгүүр сүүмэлзэж байв. Довтолгооны асуудал нь урьдаас шийдэгдчихсэн байлаа; демократуудад бөхийхөөс өөр хийх зүйл үлдээгүй.

“Энэ шийдвэрлэх мөчид,” Церетели номлосон, “түүнийг ард түмний үйл хэрэгт ашиглах боломжтой л бол, ганц ширхэг ч нийгмийн хүчийг жинлүүр дээрээс авч хаяж болохгүй.” Хөрөнгөтнүүдтэй хийх эвслийн зөвтгөл нь нэг иймэрхүү байлаа. Пролетари, арми болон тариачид нь алхам тутамдаа демократуудын төлөвлөгөөнүүдийг үймүүлж байсан хойно, Большевикуудын эсрэг дайн хийх нэрийдлийн дор ард түмний эсрэг дайныг эхлүүлэх шаардлагатай байсан юм. Ийм учраас Церетели Кадет Пепеляевыг өөрийнхөө жинлүүр дээрээс авч хаяхгүй гэсэндээ, Кронштадтын усан цэргүүдийг урвагчид гэж зарласан юм. 126-ийн эсрэг 543-ын олонхиор – 52 түдгэлзэлт – эвслийг албан ёсоор баталсан.

Кадет корпус дахь уг нүсэр хийгээд сулбагар чуулганы ажил нь зарлан тунхаглалуудын асуудал дээрх сүр жавхлангаар, мөн практик үүрэг даалгавруудын тал дээрх хуучинсаг нарийндаа хатсан байдлаар ялгарч байлаа. Энэ нь түүний бүхий л шийдвэрүүд дээр нь авралгүй байдал болон сайхан дүр үзүүлэлтийн тамгыг тавьсан. Их хурал Оросын бүхий л үндэстнүүдийн өөрсдийнхөө хувь тавиланг тодорхойлох эрхийг нь хүлээн зөвшөөрсөн боловч, тэр уг асуудал бүхий эрхэд хүрэх түлхүүрийг дарлагдсан үндэстнүүдэд өөрсдөд нь биш, харин, Зөвшилцөгчид түүнд олонхид нь байна хэмээн найдаж байсан бөгөөд тэд мөн, засгийн газарт яг тэгсэн шигээ л, империалистуудын өмнө гудайхаар зэхэж байсан, тэр ирээдүйн Үндсэн Хуулийн Чуулганд өгсөн.

Их хурал 8 цагтай ажлын өдөр дээр зарлиг гаргахаас татгалзсан. Церетели уг булталтыг хүн амын ялгаатай давхаргуудын ашиг сонирхлуудыг эвлэрүүлэхэд гарч буй хүндрэлээр тайлбарласан. Түүхэн дэх ядаж л ганц аугаа үйл хэргийг дэвшилтэт ашиг сонирхлуудын реакцийн ашиг сонирхлууд дээгүүрх ялалтаар биш, “ашиг сонирхлуудыг эвлэрүүлснээр” гүйцэлдүүлж байсан гэлтэй!

Громан, Зөвлөлийн эдийн засагч, их хурлын төгсгөл алдад өөрийн зайлшгүй тогтоолоо нэвтрүүлсэн: ирж буй эдийн засгийн сүйрэл ба төр засгийн зохицуулалтын шаардлагын талаарх. Их хурал энэ зан үйлийн тогтоолыг нь баталсан – гэхдээ зөвхөн бүхий л зүйлс урьдын адилаар үлдэг гэсэндээ.

“Гриммийг цөлчихөөд,” 6-р сарын 7-нд Троцкийн бичсэнээр, “их хурал нь өдрийн үүрэг даалгавартаа эргэн орсон. Гэхдээ капиталист ашиг нь Скобелев хийгээд түүний хамтран ажиллагсдын хувьд урьдын адилаар халдашгүй хэвээрээ байна. Хүнсний хямрал нь цаг тутам дордож байна. Дипломат харилцааны талбарт, засгийн газар нэг цохилтын араас нөгөөг нь авч байна. Мөн эцэст нь, тэгж хийрхэлтэйгээр зарласан энэ довтолгоо нь ард түмэн дээр аймшигт адал явдал байдлаар унаж ирэхдээ бэлтгэж буй нь илэрхий байна.”

“Бид Львов-Терещенко-Церетели засгийн газрын гэгээрсэн үйл ажиллагаануудыг нь хэд хэдэн саруудын туршид тайвнаар ажиглахад бэлэн, мөн тэвчээртэй байх шаардлагатай. Бидэнд өөрсдийнхөө бэлтгэлд зориулсан цаг хугацаа хэрэгтэй. Гэхдээ газар доогуурх сохор номин [1] хэтэрхий хурдан малтаж байна. ‘Социалист’ сайдуудын тусламжтайгаар эрх мэдлийн асуудал бидний хэнийх нь ч төсөөлж байгаагаас хамаагүй эрт уг их хуралд

оролцогчдын өмнө гарч ирэх боломжтой.”

Дээгүүр эрх мэдлээр өөрсдийгөө массуудаас халхлахыг оролдон, удирдагчид их хурлыг тухайн үеийн бүхий л зөрчилдөөнүүд рүү чирч оруулсан бөгөөд Петроградын ажилчид хийгээд цэргүүдийн нүдэнд нэрийг нь хайр найргүйгээр хугалсан. Ийм төрлийн хамгийн цуурайтсан тохиолдол нь, Дотоод Хэргийн Сайдын хувиар 1905 оны хувьсгалыг нухчин дарснаар нэр алдрыг олж авсан, хуучин царист хүнд сурталтан Дурновогийн зуслангийн байшинтай холбоотой нэгэн түүх байлаа. Уг үзэн ядагдсан, мөн үүгээр барахгүй, бохир гартай хүнд сурталтны эзгүй байшин нь, гол төлөв хүүхдүүдийн тоглох дуртай газар нь болсон нүсэр цэцэрлэгээсээ болж, Выборг талын ажилчдын байгууллагуудад эзлэгдсэн. Хөрөнгөтний хэвлэл нь уг байшинг погромчид болон дээрэм тонуулчдын үүр байдлаар, Выборг талын Кронштадт байдлаар, дүрсэлсэн. Юмс яг ямархуу байсныг олж мэдэх хүчин чармайлтыг хэн ч гаргаагүй. Засгийн газар, бүхий л чухал асуудлуудаас болгоомжтойгоор бултан, уг байшинг аврах ажлыг шинэ тэмүүлэлтэйгээр эхлүүлсэн. Тэд Гүйцэтгэх Хорооноос уг баатарлаг ажиллагаанд нь зөвшөөрөл олгохыг шаардсан бөгөөд Церетели, мэдээж хэрэг, татгалзаагүй. Прокурор анархистуудын группыг байшингаас 24 цагийн дотор хөөн гаргах тушаалыг өгсөн. Цэрэг дайны үйл ажиллагааны бэлтгэлийн талаар олж мэдсэн ажилчид түгшүүр зарласан. Анархистууд, өөрсдийнхөө талаас, зэвсэглэсэн эсэргүүцлээр сүрдүүлсэн. 28 үйлдвэрүүд эсэргүүцлийн ажил хаялт зарласан. Гүйцэтгэх Хороо Выборгийн ажилчдыг эс хувьсгалд тусалсанд буруутгасан зарлан тунхаглалыг гаргасан. Эдгээр бүхий л бэлтгэлүүдийн дараа, шударга ёсны төлөөлөгчид болон цагдаа нар арслангийн үүрэнд нэвтрэн орсон. Гэсэн хэдий ч, хэд хэдэн ажилчдын боловсролын байгууллагуудын орон байр нь болсон зуслангийн байшинд бүрэн төгс дэг журам ноёлж байж таарсан. Тэд ичгүүртэйгээр ухрахаас өөр аргагүй болсон. Гэсэн хэдий ч, уг түүх нь цаашдын өрнөлтэй байсан юм.

6-р сарын 9-нд их хурал дээр бөмбөг дэлбэрсэн: *Правда*-гийн өглөөний дугаарт дараачийн өдөр нь болох жагсаал цуглаанд зориулсан уриалга хэвлэгдсэн байлаа. Яаж айхаа мэддэг байсан бөгөөд тийм ч учраас бусдыг айлгах хандлагатай байсан Чхейдзе булшнаас ирж буй дуу хоолойгоор зарласан: “Их хурал хэрвээ арга хэмжээ авахгүй юм бол, маргааш үхлийн байх болно.” Төлөөлөгчид түгшүүртэйгээр толгойгоо өндийлгөсөн.

Петроградын ажилчид болон цэргүүдийг их хуралтай нүүр тулгаруулах санаа нь бүхий л нөхцөл байдлаас урган гарсан юм. Массууд Большевикуудыг яаруулж байв. Довтолгоотой холбогдуулан тэднийг хэсэг хэсэг хувааж, бүхий л фронт даяар тараана гэж айж байсан гарнизон ялангуяа бүргилж байлаа. *Тушаал Дугаар 1* хийгээд бодит байдал дээр армид тогтсон дэглэмтэй харьцуулах аваас, том ухарсан алхмыг төлөөлсөн *Цэргийн Эрхүүдийн Тунхаглал*-тай холбогдсон хурц сэтгэл хангалуун бус байдал нь мөн үүн дээр нэмэгдсэн. Жагсаал цуглаан хийх санаачилга нь Большевикуудын Цэргийн Байгууллагаас ирсэн. Үүний удирдагчид нь – мөн үйл явдлуудын харуулснаар, нилээд зүйтэйгээр – нам хэрэв удирдлагыг гартаа авахгүй юм бол, цэргүүд өөрсдөө гудманд гарч ирцгээх болно хэмээн мэдэгдсэн. Гэсэн хэдий ч, массуудын зан төлөв дэх тэр хурц эргэлт нь явуут дундаа авч үзэхэд тохиромжгүй байсан бөгөөд энэ нь Большевикуудын өөрсдийнх нь эгнээнүүд дэх тодорхой тээнэгэлзэлтийг бий болгосон. Володарский ажилчид гудманд гарч ирнэ гэдэгт итгэлтэй биш байсан. Жагсаал цуглааны боломжит шинж чанарын талаарх айдсууд мөн байлаа. Цэргийн Байгууллагын төлөөлөгчид дайралтууд хийгээд цээрлэлүүдээс айж буй цэргүүд нь зэвсэггүйгээр гарч ирэхгүй гэж зарласан. “Жагсаал цуглаанаас юу гарч ирэх вэ?” хэмээн хашир Томский асуусан бөгөөд дахин эргэцүүлж үзэхийг шаардсан. Сталин “цэргүүдийн дундах исгэлт бол факт; ажилчид дунд тиймэрхүү тодорхой зан төлөв алга” гэж бодож байсан боловч, тэр юутай ч засгийн газарт эсэргүүцэл үзүүлэх шаардлагатай хэмээн дүгнэсэн. Үргэлж тулааныг зөвшөөрөхөөсөө илүү үүнээс зайлсхийх хандлагатай Калинин өөрийгөө жагсаал цуглааны эсрэг байгаа болохоо шийдэмгийгээр илэрхийлсэн бөгөөд ялангуяа ажилчид дунд ямар нэгэн тодорхой сэдэл байхгүй байгааг зааж өгсөн:

“Жагсаал цуглаан нь тэр чигтээ хиймэл байх болно.” 6-р сарын 8-нд, районуудын төлөөлөгчидтэй хийсэн уулзалтан дээр, хэд хэдэн урьдчилсан санал авалтуудын дараа, 6-ийн эсрэг 131 гар – 22 түдгэлзэлт – эцэст нь жагсаал цуглааныг дэмжин өргөгдсөн. Жагсаал нь 6-р сарын 10-ны Ням гарагт болохоор товлогдсон.

Эсерүүд болон Меньшевикүүдэд сөрөг ухуулга хийх боломж олгохгүйн тулд, бэлтгэлийн ажлыг эцсийн мөчийг хүртэл нууцаар явуулсан. Энэ зүй зохистой болгоомжлолын арга хэмжээг тэд хожим нь цэрэг дайны хуйвалдааны нотолгоо хэмээн ойлгосон юм. Жагсаал цуглааныг зохион байгуулах шийдвэрт Үйлдвэр Заводын Хороонуудын Төв Зөвлөл нэгдсэн. “Троцкийн шахалтан дор, мөн Луначарскийн эсэргүүцлийг сөрөн,” Юговын бичсэнээр, “Межрайонцийн хороо жагсаалд нэгдэхээр шийдсэн.” Бургилсан эрч хүчийн хамтаар бэлтгэлүүдийг явуулсан.

Жагсаал Зөвлөлийн эрх мэдлийн туг далбааг мандуулах учиртай байв. Тулаанч уриа нь: “Арван сайд-капиталистуудыг зайлуул!” Энэ нь хөрөнгөтнүүдтэй хийсэн эвслийг нураах шаардлагын байж болох хамгийн энгийн илэрхийлэл нь байсан юм. Жагсагчид их хурал хуралдаж байсан тэр Кадет Корпус руу жагсах учиртай байлаа. Асуудал нь Зөвлөлийн удирдагчдад шахалт үзүүлэх тухай болохоос, засгийн газрыг түлхэн унагаах тухай биш гэдгийг тодруулсан тэр зүйл нь энэ байсан юм.

Большевикуудын урьдчилсан зөвлөгөөнүүдэд бусад дуу хоолойнууд сонсогдож байсан гэдэг нь үнэн. Жишээ нь, Смилга, тухайн үеийн Төв Хорооны залуу гишүүн, “хэрвээ үйл явдлууд мөргөлдөөний цэгт хүрэх юм бол, шуудан холбоо, телеграф болон зэр зэвсгийн агуулахыг булаан авахдаа эргэлзэхгүй байх”-ыг санал болгосон. Өөр нэгэн зөвлөгөөнд оролцогч, Лацис, Петроградын Хорооны гишүүн, Смилгагийн саналын няцаалтын талаар өдрийн тэмдэглэлдээ бичжээ: “Би өөрийгөө үүнтэй эвлэрүүлж чадахгүй... шаардлагатай тохиолдолд бүрэн зэвсэглэсэн байж, төмөр замын өртөөнүүд, зэр зэвсгийн агуулахууд, банкнууд, шуудан холбоо болон телеграфыг, пулемётчдын хорооны түслалцаатайгаар, булаан авахаар нөхөд Семашко болон Рахья нартай би хуйвалдах болно.” Семашко бол пулемётчдын хорооны офицер, Рахья бол ажилчин, тулаанч Большевикуудын нэг.

Иймэрхүү зан төлвүүдийн оршин тогтнол нь нилээд ойлгомжтой. Намын бүхий л замнал нь эрх мэдлийн байлдан дагуулал өөд чиглэсэн байсан бөгөөд асуулт нь зөвхөн нөхцөл байдлыг үнэлэхэд л оршиж байсан. Петроградад Большевикуудад нааштай эргэлт болж байгаа нь ойлгомжтой байлаа; гэвч мужуудад ижил процесс нь илүү удаанаар явагдаж байсан юм; эцэст нь, өөрийнхөө Большевикуудад чиглэсэн үл итгэлийг сэгсчин хаяхын тулд фронтод довтолгооны сургамж шаардлагатай хэвээрээ байлаа. Тэгэхээр, Ленин өөрийн 4-р сарын байр суурин дээрээ бат зогссон: “тэвчээртэйгээр тайлбарла.”

Суханов өөрийн “Тэмдэглэлүүд”-дээ 6-р сарын 10-ны жагсаал цуглааны энэ төлөвлөгөөг “хэрвээ нөхцөл байдал тааламжтай байж таарвал” засгийн эрхийг булааж авах Лениний шууд зэмсэг байдлаар дүрсэлжээ. Үнэн хэрэгтээ зөвхөн тусдаа Большевикууд л, Лениний доогтой хэллэгээр бол, “чүд чүд хэт зүүн рүү” онилон, асуудлыг ингэж тавихыг оролдсон. Хачирхалтай нь, Суханов өөрийнхөө дур зоргоороо хийсэн таавруудыг тоолж баршгүй илтгэлүүд болон нийтлэлүүдэд илэрхийлэгдсэн Лениний улс төрийн шугамтай харьцуулахыг оролдоо ч үгүй. [Уг асуудлын тухай илүү ихийг Хавсралт 3-аас харна уу.]

Гүйцэтгэх Хорооны Товчоо нэн даруй Большевикуудад шаардлага хүргүүлсэн: жагсаал цуглааныг цуцал. Ямар үндэслэлүүдээр? Ёс жаягийнхаа дагуу, зөвхөн төр засгийн хүч л жагсаал цуглааныг хориглох боломжтой. Гэхдээ төр засгийн хүч нь үүний талаар бодож ч зүрхлээгүй. Тэгвэл Зөвлөл яаж, хоёр улс төрийн намын нэгдлээр удирдуулсан “хувийн байгууллага”-ын хувиар, гуравдагч намыг жагсаал цуглаан хийхийг нь хориглож болох юм бэ? Большевик Төв Хороо шаардлагын өмнө гудайхаас татгалзсан; гэхдээ жагсаал

цуглааны тайван амгалан шинж чанарыг илүү хурцаар тодорхой болгохоор шийдсэн. 6-р сарын 9-нд Большевик зарлан тунхаглал нь ажилчдын дүүргүүдэд наагдсан: "Бид бол чөлөөт иргэд, бидэнд эсэргүүцлээ илэрхийлэх эрх бий, тэгээд хэт хожимдохоос нь өмнө бид уг эрхээ ашиглах хэрэгтэй. Тайван амгалан жагсаал хийх эрх бол биднийх."

Зөвшилцөгчид асуудлыг их хурлын өмнө аваачсан. Үхлийн үр дагавар хийгээд их хурал бүхэл шөнөжин хуралдах шаардлагатай болох талаарх өөрийн үгсээ Чхейдзе энэ мөчид хэлсэн юм.

Хурлын тэргүүлэгчдийн нэг, Гегечкори, мөн Жирондын хөвгүүдийн нэг, өөрийн илтгэлээ Большевикуудын чиглэлд хийсэн бүдүүлэг дуу алдалтаар төгсгөсөн: "Аугаа үйл хэргээс бузар савруудаа тат!" Тэд, шаардлагыг нь үл харгалзан, Большевикуудад фракцынхаа уулзалтан дээр асуудлыг хэлэлцэх цаг олгоогүй. Их хурал гурав хоногийн туршид бүхий л жагсаал цуглаануудыг хориглосон тогтоол гаргасан. Большевикуудтай холбогдуулах аваас, хүчирхийллийн үйлдэл байхын хажуугаар, энэ нь засгийн газартай холбогдуулах аваас, уландаа гишгэлт байсан юм: Зөвлөлүүд дэрэн дороосоо эрх мэдлийг хулгайлсаар л байлаа.

Энэ үед Милюков казакуудын их хурал дээр үг хэлж байсан бөгөөд Большевикуудыг "Оросын хувьсгалын гол дайснууд" хэмээн нэрлэжээ. Түүний гол найз нь, Хоёрдугаар сарын босгон дээр Оросын ард түмнээс хувьсгалыг зөвшөөрч байснаас, Германчуудаас ялагдлыг зөвшөөрөхийг илүүд үзэж байсан, Милюков өөрөө гэдэг нь юмсын логикийн дагуу биз. Ленинистүүдэд чиглэсэн хандлагын талаарх казакуудын асуултанд Милюков хариулжээ: "Эдгээр хүмүүсийг зүйл дуусгах цаг нь ирсэн." Хөрөнгөтнүүдийн удирдагч хэтэрхий их яарч байлаа. Гэсэн хэдий ч, дэмий үрэх цаг түүнд үнэхээр байгаагүй юм.

Энэ хооронд, үйлдвэрүүд болон хороонуудад уулзалтууд явагдаж, "Бүхий л эрх мэдлийг Зөвлөлүүдэд!" гэсэн уриан дор маргааш нь гудманд гарах тогтоолуудыг баталж байлаа. Зөвлөлүүдийн хийгээд казакуудын их хурлуудын чимээ шуугиан дор, 37 Большевикууд Выборг районы Думад сонгогдож, Эсер-Меньшевик нэгдлээс ердөө л 22, мөн 4 Кадет сонгогдсон болох нь анзаарагдалгүйгээр өнгөрсөн юм.

Их хурлын эрс шийдвэртэй – мөн үүгээр барахгүй, баруунаас ирэх заналхийлсэн цохилт руу хийсэн нууцлаг зааж өгөлттэй – нүүрэлдсэн Большевикууд нь асуудлыг дахин авч үзэхээр шийдсэн. Тэд тайван амгалан жагсаал цуглааныг хүссэн болохоос, бослогыг хүсээгүй; тэгээд хориотой жагсаал цуглааныг хагас бослого болгон хувиргах ямар нэгэн сэдэл тэдэнд байх боломжгүй. Их хурлын тэргүүлэгчид өөрсдийнхөө талаас арга хэмжээ авахаар шийдсэн. Хэд хэдэн зуун төлөөлөгчдийг арвуудад бүлэглэн, жагсаал цуглааныг болиулахаар ажилчдын дүүргүүд рүү болон хуарангууд руу илгээсэн. Тэд Таврическийн Ордонд өглөө уулзаж, үр дүнгээ нэгтгэхээр болсон. Тариачдын төлөөлөгчдийн Гүйцэтгэх Хороо нь, гишүүнчлэлээсээ 70 хүн томилон, уг экспедицэд нэгдсэн.

Ингэж, хичнээн санаанд оромгүй замаар хэдий ч, Большевикууд өөрсдийнхөө зорилтонд хүрсэн юм: их хурлын төлөөлөгчид өөрсдийгөө нийслэлийн ажилчид хийгээд цэргүүдтэй танилцахаас өөр аргагүй байдалд орсон болохоо олж мэдсэн. Уул хэрэв зөнч дээр очиж болохгүй юм бол, зөнч ядаж уул руу очиж болно. Энэ уулзалт нь хамгийн өндөр зэргээр сургамжтай болж таарсан. Москвагийн Зөвлөлийн *Известия*-д, сурвалжлагч-Меньшевик дараах дүр зургийг зуржээ: "Бүхэл шөнөжин, их хурлын олонхи, 500 гаруй гишүүд нь, цурам ч хийлгүйгээр, өөрсдийгөө арвуудад хуваан, хүн бүхнийг жагсаал цуглаанаас хол байхад уриалан, Петроградын үйлдвэр заводууд болон цэргийн нэгжүүдээр орсон... Их хурал нь үйлдвэр заводуудын ихээхэн хэсэгт, мөн түүнчлэн гарнизоны зарим нэгжүүдэд ямар ч нэр хүндгүй байсан... Их хурлын гишүүдийг олонтаа огт нөхөрсөг бус, заримдаа дайсагнасан байдлаар угтсан бөгөөд тэднийг зүхэж доромжлон хөөх нь багагүй байсан."

Зөвлөлийн албан ёсны хэвлэл нь огтхон ч хэтрүүлэхгүй байна; эсрэгээрээ, тэр хоёр өөр ертөнцийн уг шөнө дөлөөрх уулзалтын маш зөөллөсөн дүр зургийг өгч байна.

Петроградын массууд ямар ч байсан энэ цагаас хойш хэн жагсаал цуглаанд дуудаж, мөн үүнийг цуцлах боломжтой талаар төлөөлөгчдийн дунд ямар нэгэн эргэлзээ үлдээгээгүй. Путилов үйлдвэрийн ажилчид зөвхөн энэ нь Большевикуудын шийдвэртэй зөрчилдөөгүй болохыг *Правда*-гаас олж мэдсэнийхээ дараагаар л, жагсаал цуглааны эсрэг их хурлын тунхаглалыг наахыг зөвшөөрсөн. Гарнизонд эхний хийлийг тоглож байсан пулемётчдын 1-р хороо нь – ажилчдын дунд Путилов үйлдвэрийн гүйцэтгэж байсан үүрэгтэй төстэй – хоёр гүйцэтгэх хорооны даргууд, Чхейдзе, Авксентьев нарын илтгэлүүдийг сонссоныхоо дараа, дараах тогтоолыг баталсан байна: “Большевик Төв Хороо болон тэдний Цэргийн Байгууллагатай нь тохиролцсоныхоо дагуу, хороо өөрийн үйл ажиллагаагаа хойшлуулж байна.”

Тайтгаруулагчдын бригад нойргүй өнгөрүүлсэн шөнийнхөө дараа бүрэн төгс урам зориг мохолтын төлөвт орсон байдлаар Таврическийн Ордонд хүрэлцэн ирсэн. Тэд их хурлын нэр хүнд нь халдашгүй хэмээн төсөөлсөн, гэвч тэд үл итгэл хийгээд дайсагналын чулуун ханатай тулгарсан. “Массууд дунд Большевикууд нөлөөтэй юм.” “Меньшевикууд хийгээд Эсерүүдэд чиглэсэн хандлага нь дайсагнасан хандлага.” “Тэд зөвхөн *Правда*-д л итгэж байна.” “Зарим газруудад тэд хашгирсан: ‘Бид та нарын нөхөд биш.’” Төлөөлөгчид нь ар араасаа, тулааныг цуцалсан хэдий ч, тэд ноцтой ялагдал амссан болохыг тайлагнасан.

Массууд нь Большевикуудын шийдвэрт захирагдсан. Гэхдээ энэ захирагдалт нь огтхон ч эсэргүүцэлгүй, тэр ч байтугай зэвүүцэлгүй байгаагүй юм. Зарим үйлдвэрүүдэд, тэд Төв Хороог зэмлэсэн тогтоолуудыг баталсан. Районууд дахь намын гишүүдийн арай омголон нь гишүүнчлэлийн үнэмлэхнүүдээ урж хаясан. Энэ нь ноцтой анхааруулга байсан юм.

Зөвшилцөгчид өөрсдийнхөө гурав хоногийн туршид жагсаал цуглаануудыг хориглосон тогтоолын шалтаг болгож, Большевикуудын үйл ажиллагааг өөрт таатайгаар ашиглахыг хүссэн монархист хуйвалдаан руу зааж өгсөн; тэд үүн дэх казакуудын их хурлын зарим хэсгийн оролцоог хийгээд хувьсгалын эсрэг нэгжүүдийн Петроград руу дөхөн ирэлтийг дурдсан. Хэрвээ жагсаалыг цуцалсныхаа дараа Большевикууд энэ хуйвалдааны талаарх тайлбарыг шаардсан бол, энэ нь гайхаад байх зүйл биш. Хариулахын оронд, их хурлын удирдагчид Большевикуудыг өөрсдийг нь хуйвалдаанд буруутгасан. Бий болсон нөхцөл байдлаас гарах уг аз жаргалтай гарцыг тэд олсон юм.

6-р сарын 10-ны шөнө Зөвшилцөгчид үнэхээр хуйвалдаан – тэднийг нилээд сандаргасан хуйвалдаан – илрүүлсэн болохыг хүлээн зөвшөөрөх ёстой: массуудын Зөвшилцөгчдийн эсрэг Большевикуудтай хийсэн хуйвалдаан. Гэсэн хэдий ч, Большевикуудын их хурлын шийдвэрт захирагдалт нь тэднийг зоригжуулсан бөгөөд тэдний самгардлыг нь солиорол болон хувирах боломжийг олгосон юм. Меньшевикууд болон Эсерүүд төмөр эрч хүчийг харуулахаар шийдсэн. 6-р сарын 10-нд Меньшевик сонины бичсэнээр: “Ленинистүүдийг хувьсгалаас урвагчид болон тэрслэгчид гэж тамгалах цаг нь ирсэн.” Гүйцэтгэх Хорооны төлөөлөгч казакуудын их хурал дээр гарч ирсэн бөгөөд тэднээс Большевикуудын эсрэг Зөвлөлийг дэмжихийг хүсжээ. Дарга нь, Уралын атаман, Дутов түүнд хариулсан байна: “Казакууд бид хэзээ ч Зөвлөлтэй сөргөлдөхгүй.” Большевикуудын эсрэг реакцийнхан бүр Зөвлөлтэй хүртэл гар гараасаа хөтлөлцөн явахад бэлэн байлаа – хожим нь түүнийг улам сайн багалзуурдахын тулд.

6-р сарын 11-нд аймшигтай шударга ёсны шүүх цугларсан: Гүйцэтгэх Хороо, их хурлын тэргүүлэгчид, фракцуудын удирдагчид – нийтдээ 100 орчим хүмүүс. Церетели, ердийн адилаар, прокурорын хувиар гарч ирсэн. Уур хилэндээ хахаж цацан, тэр хатуу ширүүн шийтгэлийг шаардсан ба Большевикуудыг өдөөн хатгахад үргэлж бэлэн байдаг боловч,

тэднийг бут ниргэхэд арай бэлэн бус хэвээрээ Даныг зэвүүцэлтэйгээр үл тоомсорлосон. “Одоо Большевикуудын хийж байгаа зүйл бол идеологийн суртал ухуулга биш, энэ бол хуйвалдаан... Большевикууд биднийг уучлаарай. Одоо бид тэмцлийн өөр арга барилууд руу шилжих болно... *Бид Большевикуудын зэвсгийг хураах шаардлагатай.* Одоог хүртэл тэдний эзэмшсээр ирсэн тэдгээр хоёр нүсэр техникийн зэмсгүүдийг тэдний гарт үлдээх боломжгүй. Бид пулемётнууд хийгээд винтовнуудыг тэдний гарт үлдээж болохгүй. Бид хуйвалдаануудыг тэсвэрлэхгүй.” Энэ нь шинэ нот байсан юм. Большевикуудын зэвсгийг хураана гэдэг нь яг юу гэсэн үг юм бэ? Суханов энэ сэдвээр бичжээ: “Большевикуудад үнэхээр ямар нэгэн тусгай зэр зэвсгийн агуулахууд байгаагүй. Бүхий л зэр зэвсгүүд нь, тэдний нүсэр масс нь Большевикуудыг дагаж байсан, тэр цэргүүд болон ажилчдын гарт байсан шүү дээ. Большевикуудын зэвсгийг хураана гэдэг нь зөвхөн ажилчдын зэвсгийг хураахыг л илтгэх боломжтой. Зөвхөн үүгээр зогсохгүй, энэ нь мөн цэргүүдийн зэвсгийг хураана гэсэн үг.”

Ө.х., хөрөнгөтний ардчилал реакцийн шаардлагаар хувьсгалт ялалтыг баталгаажуулсан ажилчдын зэвсгийг хурааж эхэлдэг тэр сонгодог мөч хүрэлцэн иржээ. Тэдэн дунд сайтар уншсан хүмүүс байсан эдгээр ардчилсан ноёдууд нь ялгаагүйгээр зэвсгээ хураалгагсдыг өрөвдөн хайрладаг байсан болохоос, зэвсгийг хураагчдыг биш – энэ нь хуучин номнууд унших талаар асуудал байсан цагт. Гэхдээ уг ижил асуудал бодит байдал дээр өөрийгөө толилуулах үед, тэд үүнийг таниагүй. Церетели, албадан хөдөлмөрлүүлэхэд он удаан жилүүдийг өнгөрүүлсэн хувьсгалч, өчигдрийн Циммервалдист нь ажилчдын зэр зэвсгийг хураах ажлыг өөр дээрээ авч байсан тэр нөхцөл байдал нь л зөвхөн хүмүүсийн санаанд бага зэрэг бэрхшээлтэйгээр багтаж байсан юм. Танхим нам гүм болтлоо манарсан байв. Орон нутгийн төлөөлөгчид нь юутай ч хэн нэгэн тэднийг ангал өөд түлхэж байна хэмээн мэдэрсэн. Офицеруудын нэг нь уйлаан майлаан болсон.

Церетелигээс дутахааргүй цонхигор Каменев суудал дээрээ өндийн, үүний хүч чадал нь сонсогчдод мэдрэгдсэн намбаатайгаар хашгирсан: “Ноён сайд аа, хэрвээ та зүгээр дэмий солиороогүй бол, танд өөрийгөө үгээр хязгаарлах эрх байхгүй шүү! Намайг баривчлаад, хувьсгалын эсрэг хуйвалдсан хэргээр намайг шүү л дээ!” Большевикууд, намынхаа энэ доог тохуунд оролцохоос татгалзан, эсэргүүцлийн хамтаар танхимыг орхин гарцгаасан. Танхим дахь хурцадмал байдал нь бараг л тэвчихийн аргагүй болсон.

Либер Церетелид тусламж үзүүлэхээр яаравчилсан. Барьж хорьсон уур хилэн нь индэр дээр хийрхсэн улангаслаар орлуулагдсан. Либер өршөөл энэрэлгүй арга хэмжээнүүдийг шаардсан: “Хэрвээ та нар Большевикууд дээр очиж байгаа массуудыг өөрсдийнхөө талд оруулахыг хүсэж байгаа юм бол, тэгвэл Большевизмоос сал.” Гэхдээ тэд түүнийг талтай бусаар, тэр ч байтугай хагас дайсагналын хамтаар сонссон юм.

Ердийн адилаар нөлөөлөхөд амархан Луначарский нэн даруй олонхитой нийтлэг хэлийг олохыг оролдсон: хэдийгээр Большевикууд тэдний санаанд буй зүйл бол зөвхөн тайван амгалан жагсаал цуглаан гэж хэлэн, санааг нь амраасан боловч, юутай ч түүний өөрийнх нь туршлага түүнийг “жагсаал цуглааныг зохион байгуулах нь алдаа байсан” гэдэгт үнэмшихэд хүргэсэн; гэсэн хэдий ч, бидэнд зөрчилдөөнийг хурцатгах шаардлага байхгүй. Дайснуудаа тайтгаруулалгүйгээр, Луначарский найзуудаа бухимдуулсан юм.

“Бид зүүний урсгалтай тулалдаагүй,” намгийн [2] удирдагчдын хамгийн туршлагатай нь боловч, мөн хамгийн урагшгүй нь болох Даны хоёрдмол байдлаар хэлснээр, “бид эс хувьсгалтай тулалдаж байна. Хэрвээ та нарын ард Германы туршуулууд зогсож байгаа бол, энэ нь бидний буруу биш.” Германчууд руу хийсэн зааж өгөлт нь ердөө учирлалыг орлосон юм. Мэдээж хэрэг, эдгээр ноёдууд ямар ч Германы туршуул руу зааж чадахгүй.

Церетели цохилт амсуулахыг хүссэн. Дан ердөө л нударгаа харуулахыг хүссэн. Өөрийн

авралгүй байдлаасаа болоод, Гүйцэтгэх Хороо Даны талд орсон юм. Дараачийн өдөр нь их хуралд өргөн барьсан тогтоол нь Большевикуудын эсрэг онцгой хуулийн шинж чанартай байсан боловч, үүнд ямар нэгэн шууд практик гаргалгаа байгаагүй.

“Та нарын хувьд, танай төлөөлөгчид үйлдвэрүүд болон хороонуудаар зочилсны дараа,” Большевикуудын их хуралд өгсөн бичгэн мэдэгдэлд бичсэнээр, “жагсаал цуглаан хэрвээ тохиолдоогүй бол, энэ нь та нарын хоригоос шалтгаалсан биш, харин манай нам үүнийг цуцалснаас шалтгаалсан гэдэг дээр ямар нэгэн эргэлзээ байх боломжгүй... Петроградын ажилчдын зэвсгийн хураалт болон Петроградын гарнизоны тараалтыг гүйцэлдүүлэхийн тулд, Түр Засгийн Газрын гишүүд нь цэрэг дайны хуйвалдааны үлгэрийг бий болгосон... Төр засгийн эрх мэдэл тэр чигтээ Зөвлөлийн гарт орсон байлаа ч, – мөн бид үүнийг дэмжсэн хэвээрээ байна – тэгээд Зөвлөл бидний ухуулгад дөнгө зүүлгэхийг оролдсон байлаа ч, энэ нь биднийг хүлцэнгүйгээр захирагдахад биш, харин та нараас биднийг тусгаарладаг тэр дэлхий дахины социализмын санааны нэрийн өмнөөс шорон гяндан хийгээд бусад шийтгэлүүдтэй уулзахаар очиход л хүргэх болно.”

Зөвлөлийн олонхи болон Зөвлөлийн цөөнх нь, шийдвэрлэх тулааны төлөө гэлтэй, эдгээр өдрүүдэд цээж цээжээрээ бие биентэйгээ тулгарсан юм. Гэхдээ хоёр тал хоёулаа эцсийн мөчид арагшаа алхам авсан. Большевикууд жагсаал цуглаан хийх санаагаа орхисон. Зөвшилцөгчид ажилчдын зэвсгийг хураах санаагаа орхисон.

Церетели өөрийн хүмүүс дундаа цөөнхөд үлдсэн. Гэхдээ юутай ч түүний харах өнцгөөс түүний зөв байсан юм. Хөрөнгөтнүүдтэй хийх нэгдлийн бодлого нь эвсэлтэй өөрсдийгөө эвлэрүүлээгүй массуудыг доройтуулах шаардлагатай болон хувирах цэгт хүрсэн байлаа. Зөвшилцлийн бодлогыг амжилттай төгсгөл рүү, ө.х., хөрөнгөтний парламентын засаглал руу, аваачих явдал нь ажилчид болон цэргүүдийн зэвсгийн хураалтыг шаардаж байлаа. Гэхдээ Церетели зөвхөн зөв байсан юм биш. Тэр үүнээс гадна мөн хүч чадалгүй байлаа. Ажилчид ч, цэргүүд ч өөрсдийн зэр зэвсгээ сайн дураараа хураалгахгүй байсан. Тэдний эсрэг хүч хэрэглэх шаардлагатай болох байлаа. Гэхдээ Церетели аль хэдийн хүчнүүдгүй болчихсон байсан. Тэр тэднийг, хэрвээ ер нь боломжтой бол, зөвхөн реакцийн гараас л олж авах боломжтой. Гэхдээ Большевикуудыг амжилттайгаар сүйтгэсэн тохиолдолд, тэд зөвшилцөгч Зөвлөлүүдийг сүйтгэх ажилд нэн даруй орох байсан бөгөөд тэр бол ердөө л нэг хуучин албадан хөдөлмөрлүүлэхийн хоригдол, бас өөр юу ч биш болохыг Церетелид сануулахаа тэд мартаггүй байлаа. Гэсэн хэдий ч, үйл явдлуудын цаашдын замнал нь реакцид ч гэсэн үүнд хүрэлцээтэй хүчнүүд байгаагүй болохыг харуулах болно.

Улс төрийн хувьд, Церетели өөрийнхөө Большевикуудын эсрэг тулалдах учирлалыг, тэд ажилчдыг тариачдаас тусгаарлаж байна гэсэн мэдэгдэл дээр үндэслэсэн. Мартов түүнд ингэж хариулсан: Церетели өөрийг нь удирдан чиглүүлэгч санаануудыг “тариачдын гүн гүнзгийгээс” авдаггүй. “Хэдэн барууны Кадетууд, хэдэн капиталистууд, хэдэн газрын эзэд, хэдэн империалистууд, Барууны хөрөнгөтнүүд” – ажилчид ба цэргүүдийн зэвсгийн хураалтыг шаардаж буй хүмүүс нь эд нар. Мартовын зөв байсан юм: өмч эзэмшигч ангиуд түүхэнд нэгээс олон удаа өөрсдийн эрмэлзлүүдээ тариачдын ардуур нууж байсан.

Лениний Дөрөвдүгээр сарын тезис нийтлэгдсэн тэр мөчөөс хойш, ажилчдыг тариачдаас тусгаарлах аюул руу хийх зааж өгөлт нь хувьсгалыг хойшоогоо чирэхийг хүссэн тэдгээр бүхий л хүмүүсийн гол учирлал нь болон хувирсан. Ленин Церетелиг “хуучин Большевикууд”-тай харьцуулсан нь тохиолдлын зүйл байгаагүй юм.

1917 оны ажлуудынхаа нэгт, Троцкий уг сэдвээр бичжээ: “Манай намын Эсерүүд болон Меньшевикуудээс тусгаарлагдмал байдал нь, тэр ч байтугай чангалан хорихын камерын замаарх түүний туйлын тусгаарлагдмал байдал нь, пролетарийн дарлагдсан тариачдаас хийгээд дарлагдсан хотын массуудаас тусгаарлагдмал байдлыг огтхон ч илэрхийлэхгүй.

Яг эсрэгээрээ, хувьсгалт пролетарийн бодлогын Зөвлөлийн одоогийн удирдагчдын итгэл эвдэлсэн урвалтаас хурцаар зааглалт нь цор ганцаараа тариачин сая сая дотор авралын улс төрийн ялгарлыг авчирч, тосгоны ядуусыг түрэмгий Эсер төрлийн мужикын зальхай удирдлаган дороос шүүрч, социалист пролетарийг үндэсний харц ардуудын хувьсгалын жинхэнэ удирдагч болгон хувиргах боломжтой.”

Гэхдээ Церетелийн тэр чигтээ хуурмаг учирлал нь амь бөхтэй болж таарсан. Октябрийн хувьсгалын босгон дээр тэр, олон “хуучин Большевикууд”-ын хувьсгалын эсрэг учирлал байдлаар, давхарласан хүчний хамтаар амь орсон. Хэд хэдэн жилийн дараа, Октябрийн эсрэг идеологийн реакци эхлэх үед, Церетелийн томьёолол нь намирагсдын школны гол онолын зэвсэг болон хувирсан.

* * *

Большевикуудыг байхгүй байх хооронд нь ялласан их хурлын ижил чуулган дээр, нэгэн Меньшевик төлөөлөгч санамсаргүйгээр дайсанд ардчиллын нэгдмэл байдал хийгээд хүч чадлыг батлан харуулахын тулд, дараачийн Ням гарагт, 6-р сарын 18-нд, Петроградад хийгээд бусад чухал хотуудад ажилчид болон цэргүүдийн жагсаал цуглааныг товлохыг санал болгосон. Саналыг зөвшөөрсөн – будилаангүй бусаар хэдий ч. Сар гаруйн дараа, Милюков Зөвшилцөгчдийн энэ санамсаргүй эргэлтийг нилээд гүн гүнзгий тайлбарласан: “Зөвлөлийн их хурал дээр Кадет илтгэлүүдийг тавьж, 6-р сарын 10-ны зэвсэгт жагсаалыг бусниулахдаа... сайд-социалистууд нь өөрсдийгөө бидний чиглэлд хэтэрхий хол явлаа гэж, тэдний хөл доорх хөрс нь суларч байна гэж мэдэрсэн. Тэд айсан бөгөөд Большевикууд өөд огцом эргэсэн.” 6-р сарын 18-нд жагсаал цуглаан зохион байгуулах шийдвэр нь, мэдээж хэрэг, Большевикуудын чиглэлд хийсэн эргэлт биш, харин Большевикуудын эсрэг массууд руу эргэх оролдлого байсан. Ажилчид болон цэргүүдтэй шөнө дөлөөр нүүрэлдсэн нь ерөнхийдөө Зөвлөлийн дээдчүүл дунд тодорхой донсолгоог бий болгосон: ингэж их хурлын эхэнд тэдний санаанд байсан тэр зүйлийн тэс эсрэгээр, тэд засгийн газрын нэрийн өмнөөс Улсын Думыг устгах, мөн Үндсэн Хуулийн Чуулганыг 9-р сарын 30-нд зарлан хуралдуулах тогтоолыг яаравчлан гаргасан. Жагсаал цуглааны уриануудыг массуудад ямар нэгэн бухимдал төрүүлэхгүй байх тийм байдлаар сонгосон: “Дэлхий Нийтийн Энх Тайван,” “Үндсэн Хуулийн Чуулганы Яаралтай Зарлан Хуралдуулалт,” “Ардчилсан Бүгд Найрамдах Улс.” Довтолгооны талаар, мөн түүнчлэн эвслийн талаар, нэг ч үг байхгүй. Ленин *Правда*-д асуусан: “Тэгээд та нарын ‘Түр Засгийн Газарт бүрэн дүүрэн итгэл найдвар үзүүлэлт’-энд чинь юу тохиолдоо вэ, ноёд оо?.. Хэл чинь яагаад хоолойн дээр чинь тээглэнэ вэ?” Уг тохуурхал нь байгаа оносон: Зөвшилцөгчид тэд өөрсдөө түүний гишүүд нь байсан тэр засгийн газарт итгэл найдвар үзүүлэхийг массуудаас шаардаж зүрхлээгүй юм.

Зөвлөлийн төлөөлөгчид нь, ажилчдын дүүргүүд болон хуарангуудаар хоёрдахь удаагаа тойрсныхоо дараагаар, жагсаал цуглааны босгон дээр Гүйцэтгэх Хороонд бүхэлдээ урам зоригтой тайлангуудыг тавьсан. Эдгээр мэдээллүүдийн ачаар түүний тэнцвэр нь хийгээд биеэ тоосон байдлаар номлох хандлага нь сэргэсэн Церетели Большевикуудад хандсан: “Одоо бид хувьсгалт хүчнүүдийн нээлттэй хийгээд үнэнч шударга үнэлгээг хийх болно... Одоо бид бүгд олонхи нь хэнийг дагаж байгааг харах болно: та нарыг уу эсвэл биднийг үү.” Үүнийг тэгж болгоомжгүйгээр томьёолохоос ч өмнө Большевикууд сорилтыг хүлээн зөвшөөрчихсөн байлаа. “Бид 18-нд болох жагсаал цуглаанд оролцох болно,” *Правда*-д бичсэнээр, “тэдний төлөө бидний 10-нд жагсахыг хүссэн тэдгээр зорилтуудынхаа төлөө тэмцэхийн тулд.”

Ядаж л гадаад үзэмжийнхээ хувьд, ардчиллын нэгдмэл байдлын хамгийн нүсэр жагсаал байсан гурван сарын өмнөх оршуулгын ёслолын дурсгалд зориулсан болох нь илэрхий жагсаалын маршрут энэ удаа дахин Марсын талбай руу, Хоёрдугаар сарын хохирогчдын

булшнууд руу хөтөлсөн. Гэхдээ маршрутаас бусдаар бол, юу нь ч 3-р сарын тэдгээр алс хол дахь өдрүүдийг санагдуулаагүй юм. 400,000 орчим хүмүүс, ө.х., оршуулга дээрхээс хавьгүй бага хүмүүс, жагсаалд оролцсон: уг Зөвлөлийн жагсаал дээр байхгүй байсан нь Зөвлөлүүдийн тэдэнтэй эвсэлд орсон байсан хөрөнгөтнүүдээр зогсохгүй, бас ардчиллын урьдын ёслолууд дээр тийм чухал байр суурийг эзэлж байсан радикал сэхээтнүүд байв. Үйлдвэрүүд болон хуарангууд нь дангаараа шахам жагссан юм.

Марсын талбай дээр цугларсан их хурлын төлөөлөгчид нь уриа лоозонгуудыг уншсан ба тоолсон. Анхны Большевик уриануудыг хагас хошигнолтойгоор угтсан. Церетели өмнөх өдөр нь тийм өөртөө итгэлтэйгээр сорилтоо тавьсан шүү дээ. Гэхдээ ижил урианууд нь дахин дахин давтагдсан: “Арван сайд-капиталистуудыг зайлуул!”, “Довтолгоог зогсоо!”, “Бүхий л эрх мэдлийг Зөвлөлүүдэд!” Тохуурхсан инээмсэглэлүүд царцсан бөгөөд дараа нь аажмаар байхгүй болсон. Большевик туг далбаанууд нь эцэс төгсгөлгүйгээр хөвсөн. Төлөөлөгчид тавгүй уриануудыг тоолохоо больсон. Большевикуудын ялалт нь хэтэрхий ойлгомжтой байв. “Энд тэнд,” Сухановын бичсэнээр, “Большевик туг далбаанууд болон цуваануудын гинжийг Эсер эсвэл албан ёсны Зөвлөлийн болохыг нь онцолсон урианууд тасалсан. Гэхдээ тэд масс дунд живсэн.” Зөвлөлийн албан тушаалтнууд дараачийн өдөр нь “олон хүмүүс хичнээн догшноор энд тэнд ‘Түр Засгийн Газарт итгэл найдвар үзүүлэх’ уриаг тээсэн туг далбаануудыг урж тасдаж байсан” талаар өгүүлж байлаа. Эдгээр үгсэд дэгсдүүлэлтийн элемент байгаа нь ойлгомжтой. Гуравхан жижигхэн групп л Түр Засгийн Газрыг хүндэлсэн уриа лоозонгуудыг барьж явсан: Плехановын тойрог, Казак нэгж, мөн Бундад харьяалагдах цөөн хэдэн Еврей сэхээтнүүд. Өөрийн эрэн алаг гишүүнчлэлээрээ улс төрийн сонин хачин эд зүйлийн сэтгэгдлийг төрүүлсэн уг гурвалсан нэгдэл нь урдаа дэглэмийн хүч чадалгүй байдлыг гайхуулах зорилтыг тавьсан юм шиг санагдаж байлаа. Цугласан олны дайсагнасан хашгираан дор, Плехановистууд болон Бунд өөрсдийн уриа лоозонгуудаа хуйлах шаардлагатай болсон. Казакууд гэжүүд байсан бөгөөд тэдний туг далбаануудыг нь жагсагчид үнэхээр тэднээс шүүрч аван устгасан юм.

“Тэр үеийг хүртэл нам гүм урсаж байсан урсгал нь,” *Известия*-д дүрсэлснээр, “яг эргээ даван халихын даваан дээр очсон үерлэх мөрөн болон хувирсан.” Энэ нь Выборг район байв – бүгд Большевик туг далбаануудын дор. “Арван сайд-капиталистуудыг зайлуул!” Үйлдвэрүүдийн нэг нь дараахыг сийлсэн уриа лоозонг барьсан байлаа: “Амьдрах эрх нь хувьдаа өмч хөрөнгө өмчлөх эрхээс дээгүүр.” Энэ уриаг нам санал болгоогүй.

Дэвслэгдсэн орон нутгийнхан нь хаа сайгүй удирдагчдаа хайж байлаа. Удаах нь харцаа доошлуулцгаасан, эсвэл зүгээр л нуугдацгаасан. Большевикууд орон нутгийнхны араас хөөж очсон. Энэ хэдхэн хуйвалдагсад шиг харагдаж байна уу? Төлөөлөгчид үүнийг тэгж харагдаагүй болохыг нь зөвшөөрсөн. “Петроградад бол та нар хүч чадал юм байна,” гэж тэд албан ёсны чуулганууд дээр ярьсан тэр өнгө аясаасаа тэр чигтээ ондоо өнгө аясаар хүлээн зөвшөөрсөн. “Гэхдээ мужуудад биш, фронт дээр биш. Петроград улс орныг тэр чигт нь сөрж чадахгүй.” Жаахан хүлээ хэмээн Большевикууд хариулсан: та нарын ээлж удахгүй ирэх болно – та нарын өмнө тэд адилхан туг далбаануудыг мандуулах болно.

“Энэхүү жагсаалын үеэр,” хөгшин эр Плехановын бичсэнээр, “би Марсын талбай дээр, Чхейдзегийн хажууд зогссон. Капиталист сайдуудын түлхэн унагаалтыг шаардсан уриа лоозонгуудын гайхшралтай тооны ач холбогдлын талаар тэр өөрийгөө өчүүхэн төдий ч хуураагүй болохыг нь би түүний царайнаас харсан. Уг ач холбогдол нь, баяр тэмдэглэж яваа улсууд шиг бидний хажуугаар өнгөрөх зуураа Ленинистуудийн заримынх нь түүнд хандсан үнэхээр захирангуй тушаалуудаар, зориудаар гэлтэй, онцлон тэмдэглэгдсэн.”

Большевикуудад ямар ч байсан баярын мэдрэмжтэй байх үндэслэл байсан. “Жагсагчдын уриа лоозонгууд ба туг далбаануудаар нь дүгнэвэл,” Горькийн сонины бичсэнээр, “Ням гаргийн жагсаал цуглаан нь Петербургийн пролетари дундах Большевизмын бүрэн төгс

ялалтыг илчилсэн.” Энэ нь нүсэр ялалт байсан бөгөөд үүгээр барахгүй дайсны сонгосон тавцан дээр, мөн дайсны сонгосон зэр зэвсгээр тулалдаад байгуулсан ялалт байсан юм. Довтолгоонд зөвшөөрөл олгож, эвслийг хүлээн зөвшөөрч, мөн Большевикуудыг ялласан Зөвлөлийн их хурал нь өөрийнхөө санаачилгаар массуудыг гудманд дуудсан. Тэд түүнд тунхагласан: бид довтолгоог ч, эвслийг ч хүсэхгүй байна; бид Большевикуудыг дэмжиж байна. Жагсаалын улс төрийн утга учир нь нэг иймэрхүү байсан юм. Жагсаал цуглааныг санаачилсан Меньшевикүүдийн сонин дараачийн өдөр нь гашуудалтайгаар өөрсдөөсөө дараахыг асуусан нь гайхаад байх зүйл биш: хэн тэр золгүй санааг гаргасан юм бэ?

Мэдээж хэрэг, нийслэлийн бүх ажилчид хийгээд цэргүүд жагсаал цуглаанд оролцоогүй, тэгээд бүх жагсагчид нь Большевикууд байгаагүй. Гэхдээ тэдний нэг нь ч ахиад эвслийг хүсээгүй. Большевизмтой дайсагнасан хэвээр үлдсэн тэдгээр ажилчид нь үүнийг юугаар сөрөх болохоо мэдээгүй. Тэдний дайсагнал нь ийнхүү сэрэмжтэй төвийг сахилт болон хувирсан. Большевик уриануудын дор, намаасаа хараахан салаагүй боловч, аль хэдийн уриануудад нь итгэл алдарсан, цөөнгүй тооны Меньшевикүүд болон Эсерүүд жагссан.

6-р сарын 18-ны жагсаал цуглаан нь түүнд оролцогчдод асар их сэтгэгдлийг төрүүлсэн. Большевизм хүч чадал болон хувирсныг массууд харсан бөгөөд тээнэгэлзэгчид нь түүнд татагдсан. Москвад, Киевт, Харьковт, Екатеринославт хийгээд бусад олон орон нутгийн хотуудад, жагсаал цуглаанууд нь Большевикуудын нөлөөлөл дэх нүсэр тэлэлтийг илчилсэн. Адилхан уриануудыг хаа сайгүй дэвшүүлсэн бөгөөд тэд Хоёрдугаар сарын дэглэмийн яг зүрхэн тушаа нь хатгасан юм. Гаргалгаануудыг гаргахгүй байх боломжгүй байлаа. Зөвшилцөгчдөд очих газар үлдээгүй юм шиг санагдсан. Гэхдээ эцсийн мөчид довтолгоо тэдэнд тусалсан юм.

6-р сарын 19-нд, Кадетуудын удирдлаган дор, Керенскийн хөрөг зургуудыг барьсан, эх оронч жагсаал цуглаан Невский дээр болж өнгөрсөн. Милюковын үгсээр, “энэ нь ижил гудмуудад өмнөх өдөр нь тохиолдсон тэр зүйлээс тэгтлээ ялгаатай байсан учраас, ялалтын мэдрэмж нь өөрийн эрхгүй сэрдлэгийн мэдрэмжтэй холилдсон.” Зүйтэй мэдрэмж! Гэхдээ Зөвшилцөгчид сэтгэл нь амарсан аятай санаа алдсан. Тэдний бодол нь нэн даруй хоёр жагсаал цуглааны дээгүүр ардчилсан синтезисийн хэлбэрээр дүүлсэн. Эдгээр хүмүүс нь төөрөгдөл болон доромжлолын хундагыг шавхрууг нь хүртэл уух тавилантай байсан юм.

Дөрөвдүгээр сарын өдрүүдэд нэг нь хувьсгалч, нөгөө нь эх оронч, хоёр жагсаал цуглаан бие биентэйгээ уулзахаар очсон бөгөөд тэдний мөргөлдөөн нь нэн даруй амиа алдагсад өөд хөтөлсөн. 6-р сарын 18 ба 19-ний дайсагнасан жагсаалууд нь харин нэг нь нөгөөгөө дагасан. Энэ удаа ямар нэгэн шууд мөргөлдөөн болоогүй. Гэхдээ үүнээс ахиж зайлсхийх боломжгүй болсон. Үүнийг ердөө л хоёр долоо хоногоор хойшлуулсан болж таарсан юм.

Өөрсдийн биеэ даасан байдлаа өөр яаж харуулахаа мэдээгүй анархистууд нь 6-р сарын 18-ны жагсаал цуглааныг ашиглан, Выборгийн гяндангууд руу дайрсан. Тэдний олонхи нь гэмт хэрэгтнүүд байсан хоригдлуудыг тулаангүйгээр хийгээд амиа алдагсадгүйгээр сулласан – тэгээд зөвхөн нэг гяндангаас биш, хэд хэдэн гяндангуудаас нэгэн зэрэг. Энэ дайралт нь захиргааныхныг гэнэдүүлээгүй бөгөөд тэд жинхэнэ хийгээд дүр исгэгч анархистуудтай уулзахаар дуртайгаар очсон нь ойлгомжтой мэт санагдана. Уг бүхэлдээ нууцлаг тохиолдол нь жагсаал цуглаантай ямар ч холбоогүй байсан. Гэхдээ эх оронч хэвлэл тэднийг хооронд нь холбосон. Большевикууд Зөвлөлийн их хурал дээр 460 гэмт хэрэгтнүүд нь янз бүрийн шоронгуудаас ямархуу байдлаар суллагдсан тухай чанд хатуу мөрдөн байцаалт явуулах санал гаргасан. Гэсэн хэдий ч, Зөвшилцөгчид энэ тансаглалыг өөрсөддөө өгөх боломжгүй байлаа: тэд захиргаан дахь дээгүүр хүмүүс болон улс төрийн эвсэл дэх өөрсдийн холбоотнуудтайгаа дайралдахаас айж байсан учраас. Тэгээд ч тэдэнд өөрсдийнхөө зохион байгуулсан жагсаал цуглааныг хорлонтой гүтгэн гүжирдлэгүүдээс

хамгаалах хүсэл эрмэлзэл байгаагүй.

Хэдхэн өдрийн өмнө Дурновогийн зуслангийн байшинтай холбоотой асуудлаар өөрийгөө шившиг болгосон Хууль Зүйн Сайд Переверзев өшөөгөө авахаар шийдсэн бөгөөд оргогч хоригдлуудыг эрэн сурвалжлах нэрийдлийн дор, зуслангийн байшин дээр шинэ дайралт хийсэн. Анархистууд эсэргүүцсэн. Буудалцаан дунд тэдний нэг нь алагдсан бөгөөд байшин сүйдлэгдсэн. Байшинг өөрсдийн хэмээн тооцож байсан Выборг талын ажилчид түгшүүр зарласан. Хэд хэдэн үйлдвэрүүд ажлаа зогсоосон. Түгшүүр нь бусад районууд руу, мөн түүнчлэн хуарангууд руу, тархсан.

6-р сарын сүүлчийн өдрүүд нь тасралтгүй үймээн шуугиан дунд өнгөрнө. Пулемётчдын хороо Түр Засгийн Газрын эсрэг нэн даруй үйл ажиллагаанд бэлэн байлаа. Ажлаа хаяж байгаа үйлдвэрүүдийн ажилчид тэднийг гудманд дуудан, хороонуудаар тойрно. Тэдний олон нь саарал үстэй, цэргийн шинель өмссөн сахалтай тариачид явган замуудыг даган эсэргүүцлийн жагсаал хийж өнгөрнө: тэд бол талбайдаа очиж ажиллахын тулд чөлөө шаардаж байгаа дөч гарагсад. Большевикууд гудманд гарахын эсрэг ухуулга явуулна: 6-р сарын 18-ны жагсаал цуглаан нь хэлж болох бүхнийг хэлсэн; жагсаал цуглаан хийх нь өөрчлөлтийг авчрахад хангалтгүй; тэгээд хувьсгалын цаг хараахан цохиогүй байна. 6-р сарын 22-нд Большевик хэвлэл гарнизонд хандана: "Цэргийн Байгууллагын нэрийн өмнөөс гудманд гарах ямар ч дуудлагад бүү итгэ." Хүчирхийлэл хийгээд шийтгэлүүдийн тухай гомдлын хамтаар фронтоос төлөөлөгчид хүрэлцэн ирнэ. Дуулгаваргүй нэгжүүдийг тараах сүрдүүлгүүд нь галан дээр тос цутгана. "Олон хороонуудад цэргүүд зэр зэвсгээ гартаа тэврээд унтацгааж байна" гэж Большевикуудын Гүйцэтгэх Хороонд өгсөн зарлан тунхаглалд хэлжээ. Ихэвчлэн зэвсэглэсэн эх оронч жагсаал цуглаанууд нь гудман дахь мөргөлдөөнүүд өөд хөтөлнө. Эдгээр нь хуримтлагдсан цахилгааны жижигхэн буудлагууд нь юм. Талуудын аль нь ч шууд довтлохгүй: реакци нь хэтэрхий сул дорой; хувьсгал нь хараахан өөрийнхөө хүч чадалд бүрэн төгс итгэлтэй болоогүй. Гэхдээ хотын гудмууд нь тэсрэх бодисуудаар хучигдсан юм шиг санагдана. Агаарт тулаан ханхална. Большевик хэвлэл тайлбарлаж бас барьж хорино. Эх оронч хэвлэл нь Большевикуудын хазааргүй өдөөн хатгалгаараа өөрийнхөө айдсыг илчилнэ. 6-р сарын 25-нд Ленин ийнхүү бичжээ: "Большевикуудын эсрэг хорсол хийгээд хилэгнэлийн уг бүх нийтийн зэрлэг орь дуу бол Кадетууд, Эсерүүд болон Меньшевикүүдийн өөрсдийн сулбагар байдлынхаа эсрэг нийтлэг гомдол. Тэд олонхид байна. Тэд засгийн эрхэнд байна. Тэд цугаараа бие биентэйгээ эвсэлд байна. Тэгээд тэднээс юу ч гарч ирэхгүй байгааг тэд харж байна. Тэд Большевикуудад хорсохоос өөр юу хийж чадах юм бэ?"

Тэмдэглэл:

1. Карл Маркс хувьсгалын процессыг хэнд ч анзаарагдалгүйгээр газар доогуур малтаж байгаад гэнэт гадаргуу дээр гарч ирдэг хөгшин сохор номинтой адилтгасан байдаг.
2. Францын хувьсгалын үед Үндэсний Конвенцид Жакобинчууд болон Жирондистуудын хооронд суудаг байсан тогтсон үзэл бодолгүй тээнэгэлзэгч олонхийг намгийнхан гэж нэрлэдэг байсан.

ХААЛТ

Энэхүү бүтээлийн эхний хуудсуудад нь, бид Октябрийн хувьсгал нь Оросын нийгмийн харилцаануудад хичнээн гүн гүнзгийгээр шигдсэн байсныг нь харуулахыг оролдсон. Гүйцэлдсэн үйл явдлуудад огтхон ч *ex post facto* тохируулаагүй бидний анализ нь, эсрэгээрээ, хувьсгалаас хамаагүй өмнө – бүр 1905 оны түүний эхлэл бүлгээс нь ч өмнө – хийгдчихсэн байсан.

Цаашдын хуудсуудад нь, бид Оросын нийгмийн хүчнүүд нь хувьсгалын үйл явдлуудад хэрхэн өөрсдийгөө илрүүлсэн болохыг мөшгөхийг оролдсон. Бид улс төрийн намуудын үйл ажиллагааг тэдний анги давхаргуудтай холбогдох харилцан холбоонууд дотор нь тэмдэглэсэн. Зохиолчийн талтай бөгөөд талгүй байдлуудыг нь үл хэрэгсэж болно. Хэрэв нарийвчлалтайгаар тогтоогдсон фактууд дээр тулгуурлан, тэр тэдний дотоод холбоог нь нийгмийн харилцаануудын бодит хөгжлийн үндсэн дээр сэргээн босгож байвал, түүхэн өгүүлэлд өөрийн объектив байдлаа хүлээн зөвшөөрөгдөхийг шаардах эрх бий. Ийнхүү амь орж буй процессын дотоод учир холбогдол нь өөрөө өгүүллийн объектив байдлын хамгийн сайн нотолгоо нь болдог.

Уншигчийн өмнө болж өнгөрсөн Хоёрдугаар сарын хувьсгалын үйл явдлууд нь бидний онолын прогнозыг одоохондоо дор хаяж нэгэн хагасаар бататгалаа – шинээр бий болж буй гарцуудыг ээлж дараалан үгүйсгэх арга барилаар: пролетари эрх мэдэлд очихоос ч бүр өмнө улс төрийн хөгжлийн бусад бүхий л вариантууд нь амьдралын сорилтонд орж, хэнд ч хэрэггүй хэмээн хаягдчихаад байлаа.

Керенский гэсэн ардчилсан барьцаалагдагчтай либерал хөрөнгөтнүүдийн засгийн газар нь тэр чигтээ бүтэлгүйтэл болж таарсан. “Дөрөвдүгээр сарын өдрүүд” нь Октябрийн хувьсгалаас Хоёрдугаар сарын хувьсгалд өгсөн анхны ний нуугүй анхааруулга байсан. Үүний дараа хөрөнгөтний Түр Засгийн Газрыг түүний үр дүнгүй байдал нь түүний оршин тогтнолынх нь өдөр тутам илчлэгдсэн Эвслээр орлуулсан. Хэдийгээр яг ч сайн дураараа биш гэдэг нь үнэн боловч, Гүйцэтгэх Хорооны өөрийнхөө санаачилгаар товлосон 6-р сарын жагсаал цуглаанд, Хоёрдугаар сарын хувьсгал нь Октябрийн хувьсгалтай хүчээ үзэхийг оролдсон бөгөөд хамгийн харгис ялагдлыг амссан. Энэ нь Петроградын тавцанд болж өнгөрсөн бөгөөд Хоёрдугаар сарын эргэлтийг гүйцэлдүүлчихээд, түүнийг улс орны бусад бүхий л хэсгүүдэд хүлээлгэн өгсөн ижил ажилчид хийгээд цэргүүдийн гарт амссан учраас, энэ ялагдал нь улам үхлийн байсан. 6-р сарын жагсаал цуглаан нь Петроградын ажилчид болон цэргүүд түүний зорилтууд нь тэдний түг далбаанууд дээр нь сийлэгдсэн хоёрдахь хувьсгал руу очих зам дээрээ явж байгаа болохыг харуулсан. Алдаа мадаггүй дохионууд нь, улс орны бусад бүхий л хэсэг нь, – зайлшгүй хоцрогдолтойгоор хэдий ч – Петроградтай зэрэгцэж очих болохыг гэрчилсэн. Ийн, дөрөвдэх сарынхаа төгсгөл гэхэд, Хоёрдугаар сарын хувьсгал улс төрийн хувьд өөрийгөө аль хэдийн шавхчихсан байлаа. Зөвшилцөгчид ажилчид болон цэргүүдийн итгэлийг алдсан. Зөвлөлийн удирдагч намууд хийгээд Зөвлөлийн массуудын хоорондох мөргөлдөөн нь үүнээс хойш гарцаагүй болсон. Хоёр хувьсгалын хүчний харьцааны тайван амгалан сорилт байсан 6-р сарын 18-ны жагсаал цуглааны дараа, тэдний хоорондын зөрчилдөөн нь ил тод хийгээд хүчирхийлэл бүхий шинж чанарыг олж авах нь гарцаагүй байсан.

“Долдугаар сарын өдрүүд” нь ингэж гарч ирсэн юм. Дээрээс зохион байгуулсан жагсаал цуглаанаас хоёр долоо хоногийн дараа ижил ажилчид хийгээд цэргүүд нь өөрсдийнхөө санаачилгаар гудмуудад гарч ирэн, Төв Гүйцэтгэх Хорооноос эрх мэдлийг өөрийн гартаа авахыг шаардсан. Зөвшилцөгчид шулуухнаар татгалзсан. Долдугаар сарын өдрүүд нь гудман дахь мөргөлдөөнүүд хийгээд амиа алдагсад өөд хөтөлсөн ба Хоёрдугаар сарын дэглэмийн дампууралд буруутай хэмээн зарлагдсан Большевикуудын сүйрлээр өндөрлөг болсон. 6-р сарын 11-нд Церетелийн гаргасан, мөн дараа нь санал хураалтаар ялагдсан

– Большевикуудыг хуулиас гадуур хэмээн зарлаж, тэдний зэвсгийг нь хураах – тэрхүү тогтоолыг 7-р сарын эхэнд бүрэн гүйцэтгэлд аваачсан. Большевик сонингуудыг хаасан. Большевик цэргийн нэгжүүдийг тараасан. Ажилчдын зэр зэвсгийг нь албадан хураасан. Намын удирдагчдыг Германы дээд командад хөлслөгдөгсөд хэмээн зарласан. Тэдний нэг нь нуугдсан, бусад нь гянданд түгжигдсэн.

Гэхдээ Большевикуудын дээгүүрх Зөвшилцөгчдийн яг энэ “ялалт” нь л ардчиллын хүч чадалгүй байдлыг бүрэн илчилсэн юм. Ажилчид хийгээд цэргүүдийн эсрэг демократууд зөвхөн Большевикуудтай төдийгүй, мөн бас Зөвлөлүүдтэй дайсагнах зартай хувьсгалын эсрэг нэгжүүдийг ашиглах шаардлагатай болсон: Гүйцэтгэх Хороо нь аль хэдийн өөрийн гэсэн байлдагчидгүй болчихсон байлаа.

Либералууд үүнээс зүйтэй дүгнэлтийг хийсэн бөгөөд Милюков үүнийг дараах сонголтын хэлбэрээр томъёолсон: Корнилов уу эсвэл Ленин үү? Хувьсгал үнэхээр алтан дунджийн хаант улсад зориулсан ямар ч зай завсрыг үлдээгээгүй юм. Эс хувьсгал өөртөө хэлж байлаа: одоо эсвэл хэзээ ч үгүй. Дээд ерөнхий командлагч Корнилов Большевикуудын эсрэг кампанит ажлын халхавчин дор хувьсгалын эсрэг бослогоо гаргасан. Хувьсгалаас өмнөх хууль ёсны эсэргүүцлийн бүхий л хэлбэрүүд нь өөрсдийгөө эх оронч үзлээр, ө.х., Германчуудын эсрэг тэмцлийн хэрэгцээ шаардлагуудаар, өнгөлөн далдалж байсантай л яг адилаар, одоо хууль ёсны эс хувьсгалын бүхий л хэлбэрүүд нь Большевикуудын эсрэг тэмцлийн хэрэгцээ шаардлагуудаар өнгөлөн далдлагдах болсон. Корнилов нь өмч эзэмшигч ангиудын болон тэдний намын буюу Кадетуудын дэмжлэгийг эдэлж байсан. Энэ нь Петроградын эсрэг Корниловын хөдөлгөсөн цэргүүд нь байлдаангүйгээр ялагдаж, мөргөлдөөнгүйгээр дагаар орж, халуун пийшин дээр унасан дусал мэт ууршин алга болсон тэр үр дүнд садаа болоогүй, харин ч эсрэгээрээ, үүнд тус нэмэр болсон юм. Ийнхүү эргэлт хийх оролдлого нь *баруунаас* хийгдсэн – үүгээр барахгүй, армийн толгой дээр зогсож байсан хүнээр. Өмч эзэмшигч ангиуд болон ард түмний хоорондох хүчний харьцаа нь үйл хэрэг дээр соригдсон. Корнилов болон Ленин хоёрын хоорондох сонголтонд, Корнилов ялзарсан жимс мэт ховхрон унасан – хэдийгээр Ленин тухайн үед гүн нуугдалтанд үлдэхээс өөр аргагүй хэвээрээ байсан боловч.

Үүний дараа ямар вариант нь ашиглагдаагүй, туршигдаагүй, соригдоогүй хэвээр үлдсэн юм бэ? Большевизмын вариант. Үнэхээр Корниловын оролдлого болон үүний шившигтэй нуран уналтын дараа, массууд нүргээнтэйгээр хийгээд шийдэмгийгээр Большевикуудын зүг рүү савласан юм. Октябрийн хувьсгал нь бие махбодийн шаардлагаар урагшилсан. Петроградад ихээхэн хохирлыг учруулсан боловч, цусгүй хэмээн нэрлэгдсэн Хоёрдугаар сарын эргэлтээс ялгаатай нь, Октябрийн эргэлтийг нийслэлд үнэхээр цус урсгалгүйгээр гүйцэлдүүлсэн. Бидэнд асуух эрх байхгүй гэж үү: Октябрийн хувьсгалын төрөлхийн гүн гүнзгий зайлшгүй байдлын талаар цаашид ямар нотолгоог өгч болох юм бэ? Уг хувьсгал нь зөвхөн түүний тэднийг хамгийн эмзэг газар нь – хэтэвчинд нь – шархдуулсан тэдгээр хүмүүст л адал явдал эрэлхийлэл эсвэл өдөөн турхиралтын жимс мэт санагдаж болох нь тодорхой биш байна гэж үү? Большевик Зөвлөлүүдийн эрх мэдлийн байлдан дагууллын дараа л, түлхэн унагаагдсан анги давхаргууд нь, Антантын засгийн газруудын материал дэмжлэгтэйгээр, алдсан зүйлээ эргүүлж авахын тулд аргаа барсан хүчин чармайлтуудыг гаргах үед л цуст тэмцэл гарна. Иргэний дайны он жилүүд хүрэлцэн ирнэ. Улаан Армийг байгуулна. Өлсгөлөн улс орныг дайны коммунизмын дэглэмд шилжүүлж, Спартак дайны талбарт хувиргана. Октябрийн хувьсгал алхам алхмаар замаа гаргаж, хамаг дайснуудаа ухрааж, бүхий л эдийн засгийн асуудлуудынхаа шийдэл рүү шилжин орж, империалист хийгээд иргэний дайнуудын хамгийн хүнд шархуудыг анагааж, мөн аж үйлдвэрлэлийн хөгжлийн талбарт асар том амжилтуудыг олж авна. Гэсэн хэдий ч, хүчирхэг капиталист орнуудаар хүрээлүүлсэн түүний тусгаарлагдмал байр суурьнаас нь урган гарсан шинэ хүндрэлүүд нь түүний өмнө босож ирнэ. Оросын пролетарийг эрх мэдэлд аваачсан тэр хөгжлийн хоцрогдмол байдал нь энэхүү эрх мэдэлд өөрсдийн яг мөн чанарынхаа хувьд

тусгаарлагдмал орны хүрээнд бүрэн дүүрэн шийдэгдэх боломжгүй үүрэг даалгавруудыг тулгасан юм. Ийм учраас уг орны хувь тавилан нь дэлхийн түүхийн цаашдын замналтай тэр чигтээ зангидагдсан болно.

Хоёрдугаар сарын хувьсгалд зориулсан энэхүү нэгдүгээр боть нь хэрхэн бас яагаад тэр хувьсгал юунд ч хүргээгүй болохыг харууллаа. Хоёрдугаар боть нь Октябрийн хувьсгал хэрхэн ялалт байгуулсан болохыг харуулах болно.

ХАВСРАЛТ 1

“Оросын хөгжлийн онцлог шинж чанарууд” бүлэгт

Оросын түүхэн хөгжлийн онцлог шинж чанаруудын асуудал, мөн үүнтэй холбоотойгоор, түүний ирээдүйн хувь тавилангийн асуудал нь бараг л XIX зууны туршид шахам Оросын сэхээтнүүдийн бүхий л маргаанууд ба бүлэглэлтүүдийн эх үүсвэр болсон. Славофилизм болон Баруунчлал энэ асуудлыг эсрэг чиглэлүүдэд боловч, төстэй догматизмын хамтаар шийдсэн. Народнизм болон Марксизм нь тэднийг орлох болсон. Народнизм хөрөнгөтний либерализмын нөлөөлөл дор эргэлт буцалтгүйгээр далд орохынхоо өмнө, капитализмыг тойрч гарах, Орост зориулсан бүхэлдээ өвөрмөц хөгжлийн замналын тухай санааг удаан хугацаагаар хийгээд гөжүүдээр хамгаалсан юм. Энэ утгаараа Народникууд нь Славофил уламжлалыг үргэлжлүүлсэн хэдий ч, үүнийг монархист-сүмийн-Пан-Слав элементүүдээс нь ангижруулан, үүнд хувьсгалт-ардчилсан шинж чанарыг өгсөн.

Хэргийн мөн чанарт Славофил концепци нь, өөрийн хамаг реакцийн фантастик байдлаа үл харгалзан, мөн түүнчлэн Народнизм нь, өөрийн бүхий л ардчилсан төөрөгдлүүдээ үл харгалзан, огтхон ч нүцгэн таамаглалууд байгаагүй бөгөөд харин, өрөөсгөлөөр ойлгож, алдаатайгаар үнэлсэн хэдий ч, Оросын хөгжлийн маргаангүй, мөн үүгээр барахгүй, гүн гүнзгий онцлог шинж чанаруудад тулгуурлаж байсан юм. Народнизмын эсрэг тэмцэлдээ, бүхий л улс орнуудад зориулсан хөгжлийн хуулиудын ижил төстэй байдлыг нь нотолсон Оросын Марксизм, нуухыг нь авах гээд нүдийг нь сохлох хандлагыг илрүүлэн, догматик механикчлал руу унаж орох нь цөөнгүй байсан. Энэ хандлага нь нэрд гарсан Профессор Покровский олон ажлуудад ялангуяа хурцаар өөрийгөө илрүүлдэг.

1922 онд Покровский байнгын хувьсгалын онолын үндэс суурь нь болсон зохиолчийн түүхэн концепци дээр бүүж ирсэн. Ядаж л үйл явдлуудын сүрлэг замналыг төдийгүй, мөн хувьсгалын доктриныг сонирхож буй уншигчдад зориулж, Большевик намын төв хэвлэл, *Правда*-гийн 1922 оны 7-р сарын 1 болон 2-ны хоёр дугаарт нь нийтлэгдсэн, Профессор Покровскийд өгсөн бидний хариултын хамгийн чухал хэсгүүдийг нь энд оруулах явдлыг бид ашиг тустай хэмээн үзэж байна.

Оросын түүхэн хөгжлийн онцлог шинж чанаруудын талаар

Покровский миний ном, “1905”-д зориулсан нийтлэлийг нийтэлсэн бөгөөд энэ нь түүхэн материализмын арга барилуудыг хүн төрөлхтний амьд түүхэнд *мөрдөх* нь ямар ярвигтай асуудал болохыг, мөн бүр Покровский мэтийн тийм гүн гүнзгий мэдлэгтэй хүмүүс хүртэл түүхийг ямар гээчийн механикчлал руу олонтаа аваачдаг болохыг батлан харуулна – харамсалтай нь, сөргөөр!

Покровскийн шүүмжилсэн ном нь хөрөнгөтний-ардчилсан бүгд найрамдах улсын урианы ч, мөн ажилчид болон тариачдын ардчилсан засгийн газрын урианы ч эсрэг чиглүүлсэн пролетарийн эрх мэдлийн байлдан дагууллын уриаг түүхийн үүднээс баримтжуулж, мөн онолын үүднээс зөвтгөх хүсэл тэмүүлээс шууд урган гарсан. Бодлын энэхүү шугам нь цөөнгүй тооны, эсвэл илүү зүйтэйгээр хэлэх юм бол, дийлэнх олонхи, Марксистуудын талаас тун их онолын зэвүүцлийг урин дуудсан. Энэхүү зэвүүцлийг илэрхийлсэн тэдгээр хүмүүс дотор зөвхөн Меньшевикүүд төдийгүй, мөн Каменев, Рожков (түүхч-Большевик) хоёр багтаж байлаа. Тэдний харах өнцөг нь ерөнхийдөө хийгээд бүхэлдээ нэг иймэрхүү байсан юм: хөрөнгөтнүүдийн улс төрийн ноёрхол нь пролетарийн улс төрийн ноёрхлын өмнө нь байх ёстой; хөрөнгөтний ардчилсан бүгд найрамдах улс нь пролетарийн хувьд урт удаан түүхэн сургууль байх ёстой; уг үе шат дээгүүр үсэрч гарах оролдлого нь адал явдал эрэлхийлэл; Баруун дахь ажилчин анги эрх мэдлийг байлдан дагуулаагүй байхад, Оросын пролетари хэрхэн уг үүрэг даалгаврыг урдаа тавьж чадах юм бэ?; гэх мэтчилэн.

Өөрийгөө түүхэн механикчлалуудаар, ёс төдий зүйрлэлүүдээр хязгаарлаж, түүхэн эрин үеүдийг хөдөлшгүй нийгмийн ангиллуудын логик ээлж дараалалд хувиргах (феодализм, капитализм, социализм; хэмжээгүй эрхэт хаант засаг, хөрөнгөтний бүгд найрамдах улс, пролетарийн диктатур) тэр төсөөллийн Марксизмын харах өнцгөөс ажилчин анги Орос эрх мэдлийг байлдан дагуулах уриа нь Марксизмын аймшигтай үгүйсгэлт мэт санагдсан байх ёстой. Гэсэн хэдий ч, 1903-1905 онуудын хооронд өөрсдийгөө илрүүлсэн нийгмийн хүчнүүдийн нухацтай эмпирик үнэлгээ ажилчин ангийн эрх мэдлийн байлдан дагууллын төлөө тэмцлийн бүхий л бололцоотой байдлыг нь хүчирхгээр хэлж өгсөн. Энэ нь онцлог шинж чанар мөн юм уу, эсвэл биш юм уу? Энэ нь бүхий л түүхэн хөгжил дэх гүн гүнзгий онцлог шинж чанаруудыг урьдах нөхцлөө болгож шаардаж байгаа юм уу, эсвэл үгүй юм уу? Иймэрхүү үүрэг даалгавар нь яаж Оросын, ө.х., Европын хамгийн хоцрогдмол орны (Покровскийн зөвшөөрөлтэйгөөр), пролетарийн өмнө гарч ирсэн юм бэ? Тэгээд Оросын хоцрогдмол байдал нь юунаас тогтдог юм бэ? Орос Баруун Европын орнуудын түүхийг ердөө л хоцрогдолтойгоор давтаж байгаа гэдгээс үү? Гэхдээ хэрэв тийм юм бол, Оросын пролетарийн эрх мэдлийн байлдан дагууллын талаар ярих боломжтой юм гэж үү? Гэсэн хэдий ч, уг эрх мэдлийг (бид өөрсөддөө үүнийг сануулах боломжийг олгоё) тэр үнэхээр байлдан дагуулсан шүү дээ. Энэ бүхний гол санаа нь юу юм бэ? Маргаангүй, няцаашгүй Оросын хөгжлийн хоцрогдмол байдал нь Барууны илүү өндөр соёлын нөлөөлөл хийгээд шахалт дор, Баруун Европын түүхэн процессын энгийн давталтанд хүргэхгүй, харин бие даасан судалгааг шаардах гүн гүнзгий онцлог шинж чанаруудыг бий болгодог гэдэгт.

Европ дахь хувьсгалын эхлэлээс өмнө ялалтат Октябрийн хувьсгалд хүргэсэн манай улс төрийн нөхцөл байдал дахь уг гүн гүнзгий өвөрмөц байдал нь өөрийнхөө үндсийг ондоо анги давхаргуудын хоорондох хүчний харьцаа хийгээд төр засгийн эрх мэдлийн онцлог шинж чанаруудад шигтгэсэн байсан юм. Покровский, Рожков хоёр нь царизмын зохион байгуулалт болон бодлого нь өмч эзэмшигч ангиудын эдийн засгийн хөгжлөөр хийгээд ашиг сонирхлуудаар тодорхойлогдож байсныг нь батлан харуулж, Народникууд эсвэл либералуудтай маргалдах үед, үндсэндээ тэдний зөв байсан. Гэхдээ Покровский үүнийгээ миний эсрэг давтахыг оролдох үед, тэр зүгээр л буруу байгаа онож байна.

Империалист бүслэлтийн нөхцлүүд дэх манай хоцрогдмол хөгжил нь, пролетари нь биеэ даасан хувьсгалт хүч болохоос өмнө, манай хөрөнгөтнүүдэд царизмыг түлхэн гаргах цаг байгаагүй, тийм үр дүнд хүргэсэн.

Гэхдээ бидний хувьд судалгааны гол сэдвийг бүрдүүлдэг яг тэр асуудал нь Покровскийн хувьд бол оршин тогтнодоггүй...

Покровскийн бичсэнээр: "XVI зууны Москвагийн Русийг тухайн үеийн ерөнхий Европын харилцаануудын дэвсгэр дээр дүрслэх нь маш хорхой хүргэмээр ажил. Одоог хүртэл бүр Марксист тойргуудад хүртэл давамгайлсаар ирсэн Оросын хэмжээгүй эрхэт хаант засаг тэдэн дээр босож ирсэн байх ёстой тэдгээр эдийн засгийн суурьнуудын 'болхи бүдүүлэг байдал'-ын талаарх өрөөсгөл үзлүүдийг няцаах илүү дээр арга зам гэж байхгүй." Тэгээд цаашлаад: "Уг хэмжээгүй эрхэт хаант засгийг арилжаа худалдааны-капиталист Европын шинж тэмдгүүдийн нэг байдлаар түүний жинхэнэ түүхэн холбоонууд дунд нь харуулах... энэ нь түүхчийн хувьд ер бусын сонирхол бүхий төдийгүй, мөн уншигч түмний хувьд ер бусын боловсролын ач холбогдол бүхий ажил хэрэг: Оросын түүхэн процессын 'өвөрмөц байдал'-ын үлгэр домгийг зүйл дуусгах үүнээс илүү радикал арга зам байхгүй." Бидний харж байгаачлан, Покровский нь манай эдийн засгийн хөгжлийн болхи бүдүүлэг бөгөөд хоцрогдмол байдлыг тэр чигт нь үгүйсгэж, мөн үүний хамтаар Оросын түүхэн процессын өвөрмөц байдлыг тэр үлгэр домгуудын тоонд оруулан, зэрэглэлийг нь бууруулж байна. Тэгээд бүхий л асуудал нь Покровскийн, мөн түүнчлэн Рожковын, XVI зууны Оросоос анзаарсан тэр арилжаа худалдааны харьцангуй өргөн хөгжилд тэр бүхэлдээ ховсдогдож байгаад байгаа юм. Покровский яаж яваад иймэрхүү алдаа гаргаж дөнгөснийг нь ойлгох

хэцүү. Хүн үнэхээр арилжаа худалдааг эдийн засгийн амьдралын суурь нь бөгөөд үүний алдаа мадаггүй хэмжүүр нь гэж төсөөлөх боломжтой. Германы эдийн засагч Карл Бюхер 20 жилийн өмнө арилжаа худалдаанаас (үйлдвэрлэгчээс хэрэглэгчид хүрэх зам) бүхий л эдийн засгийн хөгжлийн шалгуурыг олохыг оролдсон. Струве, мэдээж хэрэг, уг “нээлт”-ийг Оросын эдийн засгийн “шинжлэх ухаан” руу зөөвөрлөхөөр яаравчилсан. Тухайн үед Бюхерын онол Марксистуудын талаас ирэх бүхэлдээ мэдээжийн эсэргүүцэлтэй учирсан. Бид эдийн засгийн хөгжлийн шалгуурыг үйлдвэрлэл дотроос – хөдөлмөрийн техникээс хийгээд нийгмийн зохион байгуулалтаас – олдог бөгөөд бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэгчээс хэрэглэгчид хүрэх замыг бид түүний үндэс нь тэр ижил үйлдвэрлэлээс олдох хоёрдугаар зэрэглэлийн үзэгдэл хэмээн тооцдог.

XVI зууны Оросын арилжаа худалдааны, ядаж л орон зайн тал дээр, нүсэр цар хүрээ нь – Бюхер-Струве шалгуурын харах өнцгөөс энэ хичнээн парадокс бүхий мэт харагдахаас нь үл хамааран – яг Оросын эдийн засгийн ер бусын болхи бүдүүлэг бөгөөд хоцрогдмол байдлаар нь тайлбарлагдана. Баруун Европын хот бол гар урлалын гилдийн ба арилжаа худалдааны лигийн хот байсан. Манай хотууд бол нэн түрүүнд засаг захиргааны, цэрэг дайны, тийм учраас хэрэглэдэг болохоос, үйлдвэрлэдэггүй төвүүд байсан. Барууны гар урлалын гилдийн соёл нь үйлдвэрлэлийн салбарын бүхий л үндсэн процессууд нь газар тариалангаас салчихсан, бие даасан гар урлалууд болоод хувирчихсан, өөрсдийн гэсэн байгууллагуудаа, өөрсдийн төвлөрлүүдээ – хотууд – мөн анхандаа хязгаарлагдмал (бүс нутгийн, районы) боловч, юутай ч тогтвортой зах зээлээ бий болгочихсон байх эдийн засгийн хөгжлийн харьцангуй өндөр түвшин дээр хэлбэрт орсон. Дундад зууны үеийн Европын хот нь ийнхүү эдийн засгийн харьцангуй өндөр ялгарал дээр суурилсан байсан бөгөөд энэ нь хот-төв хийгээд түүний газар тариалангийнх нь зах хязгаарын хоорондох байнгын харилцаа холбоог үүсгэсэн. Манай эдийн засгийн хоцрогдмол байдал нь, нөгөө талдаа, гар урлал нь, газар тариалангаас салалгүйгээр, гэрийн үйлдвэрлэлийн хэлбэрээ хадгалан үлдсэн гэдгээс өөрийнхөө илэрхийллийг олсон юм. Манай дундад зууны үеийн хотууд нь Европын хотуудтай гэхээсээ илүү, Азиатик хотуудтай ойролцоо байсны л адилаар, Европын абсолютизм хийгээд Азиатик деспотизм хоёрын хооронд зогсох манай хэмжээгүй эрхэт хаант засаг нь олон шинж тэмдгүүдээрээ удаахад нь илүү дөхөж очсонтой л адилаар, энд бид Европтой гэхээсээ илүү, Энэтхэгтэй ойролцоо байсан.

Манай орон зайнуудын хил хязгааргүй бөгөөд хүн амын тарчиг сийрэг байдлын хамтаар (бас л хоцрогдмол байдлын хангалттай объектив дохио мэт санагдмаар) бараа таваарын солилцоо нь арилжаа худалдааны капиталын гүйцэтгэх зуучлагч үүргийг хамгийн өргөн цар хүрээгээр урьдах нөхцлөө болгож шаардсан. Яг Баруун нь хөгжлийн хавьгүй өндөр түвшин дээр зогсож байсан бөгөөд өөрийн гэсэн тоо томшгүй хэрэгцээ шаардлагуудтай, өөрийн наймаачдаа хийгээд бараа тавааруудаа илгээдэг, ингэснээрээ, манай маш болхи бүдүүлэг хийгээд мөн ямарваа нэг хэмжээгээр зэрлэг эдийн засгийн суурин дээрх манай арилжаа худалдааны эргэлтэнд түлхэлт өгч байсан учраас л, уг цар хүрээ нь боломжтой байсан юм. Манай түүхэн хөгжлийн энэхүү асар онцлог шинж чанарыг харахгүй байх нь манай бүхий л түүхийг харахгүй байхтай нэгэн ижил.

Миний Сибирийн босс (би түүний дансны дэвтэрт нь пудүүд болон аршинуудыг оруулж хоёр сарыг өнгөрүүлсэн), Яков Андреевич Черных, – энэ бол XVI зуун биш, харин XX зууны яг эхэн үе – өөрийн арилжаа худалдааны үйл ажиллагааныхаа ачаар, Киренский хошууны хил хязгаар дотор бараг л хэмжээгүйгээр ноёрхдог байлаа. Яков Андреевич нь Тунгусуудаас арьс шир, илүү алс хол бүсүүдийн лам нараас сүм хийдэд өгсөн хандив авч, Ирбитск болон Нижний-Новгородоос (яармаг худалдаанаас) цуу ямбуу авчирч, мөн хамгийн чухал нь архи нийлүүлдэг байсан (Эрхүү мужид тухайн үед монополи харахан нэвтрүүлэгдээгүй байлаа). Яков Андреевич бичиг үсэг тайлагдаагүй байсан боловч, тэр саятан байсан (тухайн үеийн аравтын орнуудын жингээр болохоос, одоогийнхоор биш). Арилжаа худалдааны капиталын төлөөлөгчийн хувиар, түүний “диктатур” нь маргаангүй

байлаа. Тэр бүр “миний жаахан Тунгусууд”-ын талаар үргэлж л ярьдаг байсан. Киренск хот нь, Верхоленск болон Нижний-Илимск хотуудын л адилаар, цагдаагийн ахмадуудын хийгээд засаг дарга нарын, бие биенээсээ шатлан захиралтат хамааралтай кулакуудын, бүхий л төрлийн албан тушаалтнуудын, бас цөөн хэдэн гаслантай гар урчуудын оршин суудаг хот байсан. Хотын эдийн засгийн амьдралын суурь байдлаарх зохион байгуулалт бүхий гар урлалыг ч, гилдуудыг ч, гилдийн баяруудыг ч, Яков Андреевич өөрийгөө “2-р Лиг”-ийн гишүүнд тооцдог байсан хэдий ч, арилжаа худалдааны лигүүдийг ч би тэндээс олоогүй. Сибирийн бодит байдлын уг амьд өөдөс нь үнэхээр Покровскийн үүний талаар хэлж байгаа тэр зүйлээс хавьгүй илүү гүн гүнзгийгээр биднийг Оросын хөгжлийн түүхэн онцлог шинж чанаруудын ойлголт өөд дагуулан авчирна. Үнэхээр. Яков Андреевичийн арилжаа худалдааны үйл ажиллагаа нь Ленагийн дундуур урсгал болон түүний зүүн дэх цутгалангуудаас нь авхуулаад Нижний-Новгород, тэр ч байтугай Москва, хүрдэг байсан. Эх газрын Европын цөөн хэдхэн арилжаа худалдааны пүүсүүд өөрсдийн газрын зургууд дээрээ иймэрхүү зайг тэмдэглэж чадна. Гэсэн хэдий ч, уг арилжаа худалдааны диктатор – Сибирийн тариачдын хэлээр, уг “цэцгийн ноён” – нь манай эдийн засгийн хоцрогдмол байдал, зэрлэглэл, болхи бүдүүлэг байдал, тарчиг сийрэг хүн ам, тариачдын суурингууд болон тосгонуудын тархай бутархай байдал, хавар болон намрын үерүүдээр хошуунууд, дүүргүүд хийгээд тосгонуудын эргэн тойронд хоёр сарын намган бүслэлтийг бий болгох явахын аргагүй хөдөөний замууд, түгээмэл бичиг үсэг тайлагдаагүй байдал, гэх мэтийн хамгийн бүрэн гүйцэд хийгээд үнэмшилтэй биелэл байсан юм. Тэгээд Черных Сибирийн (дунд-Ленскийн) зэрлэглэлийн суурин дээр өөрийн арилжаа худалдааны чухал байдал руугаа мандсан – Баруун – “Рассея,” “Москва” – шахалт үзүүлж, мөн нүүдэлчдийн эдийн засгийн болхи бүдүүлэг байдал хийгээд Варшавт байх сэрүүлэгтэй цаг хоёрын хослолыг бий болгосноороо, Сибирийг оосорлон чирч байсан учраас.

Гилдийн гар урлал нь тосгон руу мөн цацарсан дундад зууны үеийн хотын соёлын суурь нь байсан. Дундад зууны үеийн шинжлэх ухаан, ном хаялцаан болон шашны Реформаци нь гар урлалын гилдийн хөрснөөс урган гарсан. Бидэнд эдгээр зүйлс байгаагүй. Мэдээж хэрэг, үр хөврөлүүд нь, шинж тэмдгүүд нь болон дохионууд нь олдохоор байсан, гэхдээ Баруунд эдгээр нь дохионууд биш, харин гар урлалын гилдийн суурьтай хүчирхэг эдийн засгийн болон соёлын бүрэлдлүүд байсан. Уг суурин дээр дундад зууны үеийн Европын хот тогтож байсан бөгөөд үүн дээр тэр өсөж тэлэн, сүм хийд хийгээд феодал ноёдуудтай хийх тэмцэлд орж, феодал ноёдуудын эсрэг хаант засгийн гарыг тоглоомонд оруулсан. Ижил хот галт зэвсгийн хэлбэрээрх байнгын армиудын техникийн анхдагч нөхцлүүдийг бий болгосон.

Манай гар урлалын гилдийн хотууд нь хаана Баруун Европын хотуудтай ядаж л өчүүхэн төдий ч болов төстэй байсан юм бол? Тэдний феодал ноёдуудын эсрэг тэмцэл нь хаана байсан юм бол? Тэгээд Оросын хэмжээгүй эрхэт хаант засгийн хөгжлийн үндсийг нь аж үйлдвэрлэлийн болон арилжаа худалдааны хотуудын феодал ноёдуудтай хийсэн тэмцэл тавьсан билүү? Манай хотуудын яг шинж чанараас нь шалтгаалаад, бидэнд Реформаци байгаагүйтэй л яг адилаар, бидэнд иймэрхүү ямар нэгэн тэмцэл байгаагүй. Энэ нь онцлог шинж чанар мөн юм уу, эсвэл биш юм уу?

Манай гар урлал гэрийн үйлдвэрлэлийн үе шатан дээр үлдсэн, ө.х., тэр тариачны газар тариалангаас өөрийгөө салгаагүй. Тэр хотуудаас удирдлага олж чадаагүй учраас, манай Реформаци тариачдын сектүүдийн үе шатан дээр үлдсэн. Болхи бүдүүлэг ба хоцрогдмол байдал нь энд тэнгэрт орилно...

Царизм нь хүчирхэг хотуудын хүчирхэг феодал ноёдуудтай хийсэн тэмцлийн ачаар биш, харин манай хотуудын аж үйлдвэрлэлийн тал дээр үхээнц байдлыг нь үл харгалзан, мөн манай феодал ноёдуудын үхээнц байдлын ачаар, биеэ даасан төр засгийн байгууллагын хувиар (дахин хэлэхэд, зөвхөн нэг эдийн засгийн суурин дээрх амьд түүхэн хүчнүүдийн

тэмцлийн хил хязгаар дотор харьцангуй биеэ даасан) гарч ирсэн.

Орос нь Ази болон Европ хоёрын хооронд зогсож байсны адилаар, Польш нь, өөрийнхөө нийгмийн бүтцийн хувьд, Орос болон Баруун хоёрын хооронд зогсож байсан. Польшийн хотууд нь гилдийн гар урлалын талаар манай хотуудаас хамаагүй илүүг мэддэг байсан. Гэхдээ тэд феодал ноёдуудыг бут цохиход хааны хүчинд туслах хэмжээний хангалттай өндөрт мандаж чадаагүй. Төр засгийн хүч нь шууд ноёд язгууртнуудын гарт хэвээрээ үлдсэн. Үр дүн: төр засгийн бүхэлдээ хүч чадалгүй байдал хийгээд түүний нуран уналт.

Царизмын талаар хэлсэн тэр зүйл нь бас капиталд, мөн түүнчлэн пролетарит, хамаарна: Покровский яагаад өөрийнхөө хилэгнэлийг зөвхөн царизмын тухай ярьсан миний эхний бүлгийн эсрэг л чиглүүлж байгааг нь би ойлгохгүй байна. Европын капитал нь, эхэндээ арилжаа худалдааны хэлбэрээр, мөн дараагаар нь санхүүгийн болон аж үйлдвэрлэлийн хэлбэрээр, Оросын гар урлал нь гол төлөв газар тариалангаас өөрийгөө салгаагүй байх тэр үед бидэн дээр цутган орж ирсэн учраас, Оросын капитализм нь гар урлалаас өргөн цар хүрээгээрх үйлдвэрлэлээр дамжин, аварга том үйлдвэрүүд болж хөгжөөгүй. Иймээс бидэн дундах эдийн засгийн болхи бүдүүлэг байдалд хүрээлэгдсэн хамгийн орчин үеийн капиталист аж үйлдвэрлэлийн үүсэлт: Бельгийн эсвэл Америкын үйлдвэр, тэгээд түүний эргэн тойронд суурингууд, жил болгон шатах модон ба сүрлэн тосгонууд, гэх мэтчилэн. Хамгийн болхи бүдүүлэг эхлэлүүд, хамгийн сүүлийн үеийн Европын төгсгөлүүд. Иймээс Баруун Европын капиталын Оросын аж үйлдвэрлэлд гүйцэтгэсэн асар их үүрэг. Иймээс Оросын хөрөнгөтнүүдийн улс төрийн хувьд сул дорой байдал. Иймээс бидний Оросын хөрөнгөтнүүдтэй тооцоо бодсон тэр амар хялбар байдал. Иймээс Европын хөрөнгөтнүүд хэрэгт хөндлөнгөөс оролцох үед бидэнтэй тулгарсан цаашдын хүндрэлүүд...

Тэгээд манай пролетари? Тэр дундад зууны үеийн гилдийн туслахуудын ахан дүүсийн сургуулиар дамжин гарсан билүү? Түүнд зуу зуун жилийн настай гилдийн уламжлалууд байгаа билүү? Иймэрхүү зүйл огт байхгүй. Түүнийг шууд анжиснаас нь угз татаж аваад, үйлдвэрийн тогоон дотор шидсэн... Иймээс хуучинсаг уламжлалгүй байдал, пролетари өөр дотроо кастгүй байдал, хувьсгалт шинэлэг байдал: иймээс – бусад шалтгаануудын хамтаар – Октябрь, дэлхий дээрх анхны ажилчдын засгийн газар. Гэхдээ мөн иймээс бичиг үсэг тайлагдаагүй, хоцрогдмол, зохион байгуулалтын дадал зуршилгүй, хөдөлмөр дэх системгүй, соёлын бөгөөд техникийн боловсролгүй байдал. Манай эдийн засгийн ба соёлын тогтолцоон дахь эдгээр бүхий л хасахуудыг бид алхам тутамд мэдэрсээр байна.

Оросын төр засаг нь илүү өндөр улс төрийн хийгээд соёлын түвшин дээр зогсож байсан Барууны улс орнуудын цэрэг дайны зохион байгуулалттай тулгарсан. Оросын капитал ингэж өөрийнхөө анхны алхмуудад хамаагүй илүү хөгжингүй хийгээд хүчирхэг Барууны капиталтай мөргөлдсөн бөгөөд түүний удирдлаган дор нь орсон. Оросын ажилчин анги нь өөрийнхөө анхны алхмуудад Баруун Европын пролетарийн туршлагаар боловсорсон бэлэн болсон зэвсгүүдийг олсон: Марксын онол, үйлдвэрчний эвлэлүүд, улс төрийн нам. Хэмжээгүй эрхэт хаант засгийн шинж чанар хийгээд түүний бодлогыг нь зөвхөн *Оросын* өмч эзэмшигч ангиудын ашиг сонирхлуудаар л тайлбарладаг хэн ч бай, Оросын илүү хоцрогдмол, илүү ядуу бөгөөд илүү харанхуй тэнэг мөлжигчдийн хажууд, Европын илүү баян хийгээд илүү хүчирхэг мөлжигчид байсан гэдгийг мартаж байна. Оросын өмч эзэмшигч ангиуд нь Европын дайсагнасан эсвэл хагас дайсагнасан өмч эзэмшигч ангиудтай мөргөлдөх шаардлагатай болсон. Уг мөргөлдөөнүүдийг нь төр засгийн байгууллагын зуучлалаар дамжуулан гүйцэлдүүлсэн. Иймэрхүү байгууллага нь хэмжээгүй эрхэт хаант засаг байсан. Европын хотууд, Европын дарь (бид үүнийг зохион бүтээгээгүй учраас), Европын биржүүд гэж хэрвээ байгаагүй бол, хэмжээгүй эрхэт хаант засгийн бүхий л бүтэц нь хийгээд бүхий л түүх нь өөр байх байлаа.

Өөрийн оршин тогтнолынхоо сүүлчийн эрин үед, хэмжээгүй эрхэт хаант засаг нь зөвхөн

Оросын өмч эзэмшигч ангиудын байгууллага байхаар зогсохгүй, бас Оросын цөлмөлтийн төлөөх Европын биржүүдийн зохион байгуулалт байсан. Энэхүү хос роль нь түүнд дахин маш мэдэгдэхүйц биеэ даасан байдлыг өгсөн. Францын бирж нь 1905 онд Оросын хөрөнгөтнүүдийн намын хүсэл зорилгын эсрэг түүнд зээл олгосон нь үүний хурц илэрхийлэл байсан юм.

Империалист дайнд царизм бут цохигдсон. Яагаад? Түүн дор хэтэрхий доогуур түвшний үйлдвэрлэлийн суурь ("*болхи бүдүүлэг байдал*") байсан учраас! Цэрэг дайны-техникийн асуудлууд дээр царизм илүү боловсронгуй загваруудтай эн зэрэгцэж очихыг оролдсон. Илүү баян хийгээд илүү гэгээрсэн Холбоотнууд нь энэ тал дээр түүнд байж болох бүхий л замаар дэмжлэг үзүүлсэн. Үүний ачаар царизмын мэдэлд хамгийн боловсронгуй дайны зэр зэвсгүүд байсан. Гэхдээ түүнд эдгээр зэр зэвсгүүдийг нөхөн үйлдвэрлэж, тэдгээрийг (мөн хүн массуудыг бас) төмөр болон усан замуудаар хангалттай хурдтайгаар тээвэрлэх хүчин чадал байгаагүй бөгөөд байх боломжгүй байсан. Ө.х., царизм нь, дайснууд болон холбоотнуудынхаасаа илүү болхи бүдүүлэг эдийн засгийн суурин дээр тулгуурлангаа, Оросын өмч эзэмшигч ангиудын ашиг сонирхлуудыг нь олон улсын тэмцэлд хамгаалж байсан юм.

Царизм нь дайны туршид уг сууриа хайр найргүй цөлмөсөн, ө.х., үндэсний баялаг болон үндэсний орлогын, хүчирхэг дайснууд болон холбоотнуудынхаа залгиснаас, хавьгүй их хувийг залгисан. Энэ нь нэг талдаа, дайны зээлүүдийн системээс, нөгөө талдаа, Оросын бүрэн гүйцэд сүйрлээс өөрийнхөө бататгалыг олно...

Октябрийн хувьсгалыг, пролетарийн ялалтыг хийгээд үүний цаашдын хүндрэлүүдийг нь нэн даруй урьдаас тодорхойлсон эдгээр бүхий л нөхцөл байдлууд нь Покровскийн улиг бололтуудаар огтхон ч тайлбарлагдахгүй.

ХАВСРАЛТ 2

“Намын дахин зэвсэглэлт” бүлэгт

Америк дахь Оросын ажилчдад зориулсан, Нью-Йоркод өдөр тутам гардаг сонин, *Новый Мир*-т, уг номны зохиолч Америк хэвлэл дэх тарчиг мэдээлэл дээр үндэслэн хувьсгалын өрнөлийн анализ болон прогнозыг өгөхийг оролдсон. “Өрнөж буй үйл явдлуудын дотоод түүх нь,” 3-р сарын 6-нд (хуучин тооллоор) зохиолчийн бичсэнээр, “зөвхөн албан ёсны телеграмуудад шургалан орсон хэлтэрхийнүүд хийгээд дохионуудаас л бидэнд мэдэгдэж байна.” Хувьсгалд зориулагдсан нийтлэлүүдийн цуврал нь 2-р сарын 27-нд эхлэх ба 3-р сарын 14-нд, зохиолчийн Нью-Йоркыг орхин гаралтын хамтаар, тасалдах болно. Тэдний хамтаар зохиолчийн Орост 5-р сарын 4-нд хүрэлцэн ирсэн, хувьсгалын талаарх тэдгээр үзэл бодлуудын тухай ойлголт өгөх уг цувралын хэсгүүдийг бид, он цагийн дарааллаар нь, доор толилуулж байна.

2-р сарын 27:

Дээр нь зохион байгуулалтгүй, нэрээ хугалсан, язарсан засгийн газар, ёроолдоо хүртэл донсолсон арми, өмч эзэмшигч ангиудын дундах сэтгэл дундуур, тодорхойгүй байдал болон айдас, ард түмний массуудын дундах гүн гүнзгий хорсол, үйл явдлуудын галд хатуужсан, тоо хэмжээний хувьд тэлсэн пролетари – энэ бүхэн нь бид Хоёрдугаар Оросын Хувьсгалын эхлэлийг гэрчилж байна хэмээн хэлэх эрхийг бидэнд олгож байна. Бидний олон нь үүнд оролцогчид болно хэмээн найдацгаая.

3-р сарын 3:

Родзянконууд болон Милюковууд хэтэрхий эрт дэг журмын талаар ярьж эхэллээ. Тайван амгалан байдал давалгаалах Орос дээр маргааш ирнэ гэж байхгүй. Нэг давхаргын араас нөгөө нь, одоо улс орон тэр чигтээ – царизмд болон эрх баригч ангиудад дээрэмдүүлсэн бүхий л дарлагдагсад, ядарч зүдрэгсэд – ард иргэдийн Орос гяндангийн бүхий л хэмжээ хязгааргүй орон зай даяар босож ирэх болно. Петроград дахь үйл явдлууд бол ердөө л эхлэл нь. Ард түмний массуудын манлайд, Оросын хувьсгалт пролетари өөрийн түүхэн үүрэг даалгавраа биелүүлэх болно: тэр хаант засгийн болон язгууртны реакцийг түүний нуугдаж буй булан тохой бүрээс нь тууж гаргах бөгөөд Германы болон бүхий л Европын пролетари луу гараа сунгах болно. Зөвхөн царизмаар зогсохгүй, мөн бас дайныг төгсгөл болгох шаардлагатай учраас.

Хувьсгалын хоёрдахь давалгаа одоо дэг журмыг сэргээж, хаант засагтай тохиролцоонд хүрэх гээд завгүй байгаа Родзянконууд болон Милюковуудын толгойн дээгүүр нь хөврөх болно. Өөрийнхөө ёроолоос хувьсгал өөрийнхөө засаглалыг – ялалт өөд жагсаж буй ард түмний хувьсгалт байгууллагыг – төрүүлэх болно. Гол тулаанууд болон гол золиоснууд нь урд хэвээрээ байна. Тэгээд зөвхөн тэдний дараа л бүрэн төгс хийгээд жинхэнэ ялалт ирэх болно.

3-р сарын 4:

Массуудын өмнө дайны туршид ихэд донсолсон цагдаагийн далан зогсож байсан учраас биш, харин бүхий л либерал байгууллагууд болон байгууллагууд хийгээд тэдний эх оронч социалист гар хөл бологсод нь, ажилчдын илүү ухамсар багатай давхаргуудад “эх оронч сахилга бат болон дэг журам”-ын шаардлагыг хэлж өгөн, тэдэн дээр асар их улс төрийн шахалт үзүүлж байсан учраас, массуудын урт удаан хугацаагаар барьж хорьсон сэтгэл дундуур байдал нь тэгтлээ хожимдож, дайны 32-р сард, гадаргуу дээр гарч ирлээ.

Зөвхөн одоо л (бослогын ялалтын дараагаар л) Думын ээлж ирлээ. Царь эцсийн мөчид түүнийг тараахыг оролдсон. Тэгээд тэр “өмнөх жилүүдийн жишгийг даган,” хүлцэнгүйгээр тарах байсан – хэрэв түүнд тэгэх боломж байсан бол. Гэхдээ нийслэлүүд нь аль хэдийн хувьсгалт ард түмний – либерал хөрөнгөтнүүдийн хүсэл зорилгын эсрэгээр тулалдахаар гудманд гарч ирцгээсэн тэр ижил ард түмний – хяналтанд орчихсон байсан. Арми нь ард түмэнтэй цуг байсан. Тэгээд хөрөнгөтнүүд хэрэв өөрсдийн засаглалаа зохион байгуулах оролдлого хийгээгүй байсан бол, босогч ажилчин массуудын дундаас хувьсгалт засгийн газар гарч ирэх байлаа. Тэр 6-р сарын 3-ны Дума хэзээ ч царизмын гараас эрх мэдлийг шүүрч авч зүрхлэхгүй байсан. Гэхдээ тэр үүссэн эзгүйрлийг ашиглахгүй байж чадаагүй: хаант засаг түр зуур дэлхийн гадаргаас арилсан бөгөөд хувьсгалт засаглал нь хараахан бүрэлдэж амжаагүй байсан.

3-р сарын 6:

Хотын пролетариар манлайлуулж байгаа хувьсгалын хүчнүүд болон түр зуур эрх мэдэлд байгаа хувьсгалын эсрэг либерал хөрөнгөтнүүд хоёрын хоорондох ил тод зөрчилдөөн нь туйлын зайлшгүй. Анги давхаргуудын хуваагдал дээгүүрх үндэсний эв нэгдлийн асар их давуу талын тухай сэдвээр өчнөөн өрөвдөлтэй үгсийг, мэдээж хэрэг, овоолох боломжтой – мөн либерал хөрөнгөтөн болон филистин төрлийн социалист болох хүсэлтнүүд үүнийг хийгээд завгүй байна. Гэхдээ эдүгээг хүртэл хэн ч иймэрхүү шившлэгүүдээр нийгмийн зөрчилдөөнүүдийг арилгаж, хувьсгалт тэмцлийн жам ёсны хөгжлийг зогсоож байгаагүй.

Хувьсгалт пролетари, уг мөчөөс эхлээд, нэн даруй, өөрийн хувьсгалт байгууллауудаараа, Ажилчид, Цэргүүд болон Тариачдын Төлөөлөгчдийн Зөвлөлүүдээрээ Түр Засгийн Газрын гүйцэтгэх байгууллауудыг эсэргүүцэх хэрэгтэй. Босож буй ард түмний массуудыг өөрийн эргэн тойрондоо нэгтгэсэн пролетари энэ тэмцэлд эрх мэдлийн байлдан дагууллыг шууд зорилтоо болгох хэрэгтэй. Бүр Үндсэн Хуулийн Чуулганы бэлтгэлийн туршид хүртэл, улс орон даяар радикал ардчилсан цэвэрлэлтийг явуулж, армийг дээрээс нь доош нь хүртэл шинээр зохион байгуулж, түүнийг хувьсгалт милиция болгон хувиргаж, тэдний аврал нь зөвхөн хувьсгалт ажилчдын дэглэмийг дэмжихэд л оршино гэдгийг тариачин массуудад үйл хэргээр батлан харуулах хүсэл зорилго хийгээд чадвар зөвхөн хувьсгалт ажилчдын засгийн газарт л байх болно.

3-р сарын 7:

II Николайг бүлэглэл эрх барьж байх цагт, эзэнт гүрний болон реакцийн язгууртнуудын ашиг сонирхлууд нь гадаад бодлогод эцсийн үгийг хэлдэг байсан. Берлинд болон Венад тэд Оростой тусдаа энхийн хэлэлцээрт хүрнэ хэмээн найдсаар байсан шалтгаан бол энэ. Гэхдээ одоо нүцгэн империализмын ашиг сонирхлууд нь засгийн газрын туг далбаанууд дээр сийлэгдлээ. “Царийн засгийн газар үгүй боллоо,” Гучковууд болон Милюковуудын ард түмэнд хэлж байгаагаар, “одоо та нар бүхий л үндэстний ашиг сонирхлуудын төлөө цусаа урсгах ёстой.” Гэхдээ үндэсний ашиг сонирхлууд гэдгээр Оросын империалистууд Польшийн эргүүлэн авалтыг, Галисиагийн, Константинополийн, Армений болон Персийн байлдан дагууллыг хэлж байгаа. Ө.х., Орос одоо бусад Европын орнуудын хамтаар, мөн нэн түрүүнд өөрийнхөө холбоотнуудын – Англи болон Франц – хамтаар, империализмын нэгдсэн эгнээнүүд дэх өөрийн байрандаа очих болно.

Эзэнт гүрний хийгээд язгууртнуудын империализмаас цэвэр хөрөнгөтний империализмд шилжих шилжилт нь яаж ч бодсон Оросын пролетарийг дайнтай эвлэрүүлэх боломжгүй. Дэлхийн яргалалт болон империализмын эсрэг олон улсын тэмцэл нь урьд өмнөхөөсөө ч илүүтэйгээр одоо бидний үүрэг даалгавар болоод байна.

Милюковын империалист сагсууралт – Герман, Австри-Унгар болон Туркийг бут цохих –

одоо Хохонцоллернууд болон Хабсбургуудын гарт төгс төгөлдөрөөр орох болно. Милюков одоо тэдний гарт мануухайны үүргийг гүйцэтгэх болно. Бүр шинэ либерал-империалист засгийн газар нь армид реформуудыг явуулж эхлэхээс ч өмнө, энэ нь Хохонцоллернд эх оронч сэтгэлгээг дээшлүүлж, одоо өөрийнхөө бүхий л оёдлуудаар ханзарч буй Германы ард түмний “үндэсний эв нэгдэл”-ийг сэргээхэд туслах болно. Хэрэв Германы пролетари хувьсгалын гол хүч болох Оросын пролетарийг оролцуулаад Оросын ард түмэн бүхэлдээ өөрсдийн шинэ хөрөнгөтний засгийн газрын ард зогсож байгаа хэмээн бодох эрхийг олж авах юм бол, энэ нь бидний санаа нэгт нөхдийн – Германы хувьсгалт социалистуудын – хувьд аймшигтай цохилт байх болно.

Ажилчин массуудад түүнд өгөх ямар ч дэмжлэг байхгүй учир, либерал хөрөнгөтнүүдийн хорон империалист хүсэл зорилгын ард ямар ч хүч чадал байхгүй болохыг харуулах нь Оросын хувьсгалт пролетарийн шууд үүрэг. Оросын хувьсгал өөрийн жинхэнэ царайгаа, ө.х., зөвхөн эзэнт гүрний, язгууртнуудын реакцид төдийгүй, мөн либерал империализмд чиглэсэн өөрийн эвлэршгүй дайсагналаа даян дэлхийн өмнө илчлэх хэрэгтэй.

3-р сарын 8:

“Улс орны аврал”-ын туг далбаан дор, хувьсгалт ард түмний удирдлагыг өөрийнхөө гарт үлдээхийг либерал хөрөнгөтөн оролдож байгаа бөгөөд тэр уг зорилгоор зөвхөн эх оронч Трудовик Керенскийг төдийгүй, хараад байх нь мөн социал-демократизмын оппортунист элементүүдийн төлөөлөгч болох Чхейдзег оосорлон чирч байна.

Газрын асуудал одоогийн язгууртны, хөрөнгөтний, эх оронч социалистуудын эвсэлд гүн цуурлыг үүсгэх болно. Капиталист зорилтуудын төлөө бүхий л хувьсгалыг хулгайлахыг хүсэж байгаа “либерал,” 6-р сарын 3-ны хүмүүс, [Ө.х., 1907 оны 6-р сарын 3-ны төрийн эргэлтээс гарч ирсэн Думын гишүүд.] болон газрын хувьсгалын хөтөлбөрийг бүрэн дүүрэн хүрээ рүү нь өрнүүлэх, ө.х., царист, газрын эзний, өв уламжлагдан ирсэн, хийдийн бөгөөд сүмийн газруудыг ард түмний нэрийн өмнөөс албадан хураах, хувьсгалт пролетари хоёрын аль нэгийг нь Керенскийнүүд сонгох шаардлагатай болно. Керенский ямар хувийн сонголт хийх нь ямар ч ялгаа үүсгэхгүй... Тариачин массууд, орон нутгийн доодчуул – энэ бол харин өөр асуудал. Тэднийг пролетарийн талд оруулах нь хамгийн яаралтай бөгөөд хойшлуулж болшгүй үүрэг даалгавар юм.

Өөрсдийн бодлогоо тосгоны үндэсний-эх оронч хязгаарлагдмал байдалд тохируулснаар энэ үүрэг даалгаврыг (тариачдыг өөрсдийнхөө талд оруулах) биелүүлэхийг оролдох нь гэмт хэрэг байх болно: хэрэв тэр Европын пролетариас салах үнээр өөрийн тариачинтай хийх нэгдлийн төлбөрийг төлөх юм бол, Орос ажилчин амиа хорлох болно. Гэхдээ ингэх улс төрийн шаардлага байхгүй. Бидний гарт илүү хүчирхэг зэвсэг байгаа: одоогийн Түр Засгийн Газар [Түр Засгийн Газар гэдгээр Америк хэвлэл Думын Түр Хороог хэлсэн юм.] мөн Львов-Гучков-Милюков-Керенский яамд нь өөрсдийн эв нэгдлээ хадгалан үлдэхийн тулд газрын асуудлаас бултах шаардлагатай болж байхад, бид үүнийг Оросын тариачин массуудын өмнө бүрэн дүүрэн байдлаар нь сөхөж чадах бөгөөд тэгэх ёстой.

“Газрын реформ боломжгүй хойно, бид империалист дайны төлөө байна” гэж 1905-1907 онуудын туршлагынхаа дараа Оросын хөрөнгөтнүүд хэлсэн.

“Империалист дайн руу нуруугаа эргүүл, үүнийг газрын хувьсгалаар эсэргүүц!” гэж бид, 1914-1917 онуудын туршлагыг зааж өгөн, тариачин массуудад хэлэх болно.

Энэ ижил газрын асуудал нь армийн пролетари кадруудыг түүний тариачин гүн гүнзгийтэй нэгтгэхэд асар том үүргийг гүйцэтгэх болно. “Газрын эздийн газар болохоос, Константинополь биш!” – гэж цэрэг-пролетари цэрэг-тариачинд хэлж, империалист дайн

нь хэнд бас юунд үйлчилж байгааг түүнд тайлбарлаж өгнө. Тэгээд либерал-империалист засгийн газрыг хэр хурдан пролетари хийгээд түүнийг дагаж буй орон нутгийн доодчуул дээр шууд тогтсон хувьсгалт ажилчдын засгийн газраар орлуулж чадах вэ гэх асуултын хариу нь дайны эсрэг бидний ухуулга хийгээд тэмцлээс – нэгдүгээрт ажилчдын дундах, хоёрдугаарт тариачин болон цэрэг массууд дундах - шалтгаалах болно.

Родзянконууд, Гучковууд, Милюковууд өөрсдийнхөө дүрээрх Үндсэн Хуулийн Чуулганыг бий болгохын тулд, бүхий л хүчин чармайлтыг гаргах болно. Тэдний гаран дахь хамгийн хүчирхэг тамга нь гадаад дайсны эсрэг бүхий л үндэстний дайны уриа байх болно. Одоо тэд, мэдээж хэрэг, “хувьсгалын байлдан дагууллууд”-ыг Хохенцоллернд сүйдлэгдэхээс хамгаалах шаардлагын талаар ярих болно. Тэгээд эх оронч социалистууд тэднийг түрэн дуулах болно.

“Ямар нэгэн хамгаалах зүйл бий!” гэж бид хэлэх болно. Бидний хийх ёстой анхны зүйл нь хувьсгалыг дотоодын дайснаас хамгаалах. Үндсэн Хуулийн Чуулганыг хүлээлгүйгээр, бид хаант засгийн хийгээд феодал хог новшнуудыг булан тохой бүрээс шүүрдэж гаргах ёстой. Родзянкогийн амлалтуудад ба Милюковын эх оронч худал хуурмагуудад итгэхгүй байхыг бид Оросын тариачдад заах ёстой. Бид газрын хувьсгал хийгээд бүгд найрамдах улсын туг далбаан дор тариачин сая саяудыг либерал империалистуудын эсрэг нэгтгэх ёстой. Гучковууд болон Милюковуудыг эрх мэдлээс зайлуулах, пролетари дээр тогтсон хувьсгалт засгийн газар л зөвхөн уг ажлыг бүрэн төгс гүйцэлдүүлж чадна. Уг ажилчдын засгийн газар нь хотын хийгээд тосгоны ядарч зүдэрсэн массуудын хамгийн хоцрогдмол ба харанхуй ёроолуудыг хөл дээр нь босгож, боловсруулж, нэгтгэхийн тулд, төр засгийн эрх мэдлийн бүхий л зэмсгүүдийг тоглоомонд оруулах болно.

“Тэгээд хэрвээ Германы пролетари босож ирэхгүй бол? Тэгвэл бид яах болж байна аа?”

Тухайлбал, та Оросын хувьсгал нь Германд огт нөлөөлөлгүйгээр өнгөрөх боломжтой гэж таамаглаж байгаа байх нь – бүр манай хувьсгал ажилчдын засгийн газрыг эрх мэдэлд аваачсан ч байсан уу? Гэхдээ энэ бол ямар ч боломжгүй зүйл шүү дээ.

“За, гэхдээ энэ тохиолдлоо гэж бодъё л доо?..”

... Боломжгүй зүйл хэрэв тохиолдох юм бол, хуучинсаг эх оронч социалист байгууллага хэрэв ирж буй эрин үед Германы ажилчин ангийг өөрийн эрх баригч ангиудынхаа эсрэг босохыг нь болиулах юм бол, тэгвэл мэдээж хэрэг, Оросын ажилчин анги зэвсгээ гартаа барин өөрийн хувьсгалаа хамгаалах болно. Хувьсгалт ажилчдын засгийн газар нь, ахан дүү Германы пролетарийг нийтлэг дайсны эсрэг босоход уриалан, Хохенцоллернуудтай дайтах болно. Үүнтэй яг адилхнаар, хэрэв тэр ирж буй эрин үед эрх мэдэлд очих аваас, Германы пролетари нь, империалист дайсантайгаа тооцоо бодоход нь Оросын ажилчинд туслахын тулд, Гучков ба Милюковтой дайтах “эрх”-тэй байхаар зогсохгүй, мөн тэгэхээс өөр сонголтгүй болох болно. Эдгээр тохиолдлуудын аль алинд нь пролетарийн засгийн газрын явуулж байгаа дайн нь зөвхөн зэвсэглэсэн хувьсгал байх болно. Энэ нь “эх орны хамгаалалт”-ын асуудал байхаа больж, харин хувьсгалын хамгаалалт, мөн түүний бусад улс орнуудад шилжүүлэн суулгалтын асуудал болох болно.

Ажилчдад зориулсан энгийн нийтлэлүүдээс авсан дээрх дэлгэрэнгүй хэсгүүдэд Лениний 4-р сарын 4-ний тезисээс өөрийнхөө илэрхийллийг олсон хувьсгалын өрнөлийн талаарх тэр ижил үзэл бодлыг хөгжүүлсэн болохыг нотлох шаардлага бараг л байхгүй биз.

* * *

Хоёрдугаар сарын хувьсгалын эхний хоёр сарын туршид Большевик намын туулан гарсан

тэр хямралтай холбогдуулан, Роза Люксембургийн Польш сэтгүүлд зориулан энэ номны зохиолчийн 1909 онд бичсэн нийтлэлээс энд иш татах нь илүүц байхгүй:

“Хэрэв Меньшевикүүд нь ‘манай хувьсгал бол хөрөнгөтний хувьсгал’ гэх хийсвэрлэлтээс эхлээд пролетарийн тактикуудыг тэр чигт нь, бүр либерал хөрөнгөтнүүд төр засгийн эрх мэдлийг байлдан дагуулах тэр цэг хүртэл, тэдний байр байдалд дасан зохицоох санаанд хүрэх аваас, Большевикууд нь ‘ардчилсан диктатур болохоос, социалист диктатур биш’ гэх ав адилхан нүцгэн хийсвэрлэлтээс эхлээд төр засгийн эрх мэдэл нь түүний гарт байх пролетарийн хөрөнгөтний-ардчилсан өөрийгөө хязгаарлалтын санаанд хүрэх болно. Энэ асуудал дээрх тэдний хоорондын ялгаа тун мэдэгдэхүйц гэдэг нь үнэн: Меньшевизмийн хувьсгалын эсрэг талууд нь өөрсдийгөө одоо ч гэсэн бүхий л хүч чадлаараа илэрхийлж байгаа бол, Большевизмын хувьсгалын эсрэг шинж тэмдгүүд нь зөвхөн хувьсгал ялсан тохиолдолд л асар их аюулыг заналхийлж байна.”

Намирагсад нь 1923 оноос хойш эдгээр үгсийг өөрсдийн “Троцкизм”-ын эсрэг тэмцэлдээ өргөнөөр ашигласан. Үнэн хэрэгтээ тэд, үйл явдал тохиолдохоос найман жилийн өмнө, “хувьсгал ялсан тохиолдол дахь” одоогийн намирагсдын байсан байдлын төгс төгөлдөр нарийвчлал бүхий дүрслэлийг өгч байна.

Нам, өөрийн удирдагч давхаргынхаа “хувьсгалын эсрэг шинж тэмдгүүд”-тэй тооцоогоо бодчихоод, 4-р сарын хямралаас нэр төртэйгөөр гарч ирсэн. Зохиолч 1922 онд дээр иш татсан хэсэгт дараах тэмдэглэлийг нэмэлтээр оруулсан шалтгаан нь энэ:

“Энэ үйл явдал, хүн бүрийн мэдэж байгаачлан, тохиолдоогүй – Лениний удирдлаган дор Большевизм нь 1917 оны хавар, ө.х., эрх мэдлийн байлдан дагууллын өмнө, уг хамгийн чухал асуудал дээр өөрийн оюуны дахин зэвсэглэлтээ гүйцэлдүүлсэн (дотоод тэмцэлгүй бусаар) учраас.”

Большевикуудын удирдагч давхаргын оппортунист хандлагуудтай хийх тэмцэлдээ, 1917 оны 4-р сард Ленин ийнхүү бичжээ:

“Большевик урианууд болон санаанууд нь *ерөнхийдөө* бүхэлдээ батлагдсан, гэхдээ юмс нь *бодитоор* хэний ч (тэр хэн ч байсан гэсэн) хүлээж байснаас *ялгаатайгаар* өөрсдийгөө хэлбэрт оруулчихаад байна – илүү шинэлгээр, илүү өвөрмөцөөр, илүү өнгөлгөөр. Үүнийг үл тоомсорлож, мартагч гэдэг нь, шинэ, амьд бодит байдлын онцлогийг *судлахын* оронд, *механикаар цээжилсэн* томъёоллоо учир зүггүйгээр давтан, манай намын түүхэнд нэгээс олон удаа өрөвдөлтэй үүрэг гүйцэтгэсэн, тэдгээр ‘хуучин Большевикууд’-тай адил болно гэсэн үг. Одоо ‘ажилчид болон тариачдын хувьсгалт-ардчилсан диктатур’-ын тухай ярьж байгаа хэн ч бай, тэр амьдралын хойноос хоцорч явж байна. Ингэснээрээ, тэр үнэхээр пролетарийн анги давхаргын тэмцлийн эсрэг жижиг хөрөнгөтнүүдийн *талд орчихоод* байна. Түүнийг бид хувьсгалын өмнөх ‘Большевик’ сонин хачин зүйлсийн архивт (үүнийг ‘хуучин Большевикууд’-ын архив хэмээн нэрлэж ч болох юм) далд хийх ёстой.”

ХАВСРАЛТ 3

“Зөвлөлийн их хурал ба Зургадугаар сарын жагсаал цуглаан” бүлэгт

Профессор А. Каунд, Калифорнийн Их Сургууль.

Та миний 1917 оны 5-р сард, албан ёсоор бол Максим Горькийгоор удирдуулдаг, *Новый Жизнь*-ий редакцитай хийсэн уулзалтыг Суханов хэр зүйтэйгээр дүрсэлж байгаа талаар сонирхож байна. Цаашид бичигдэх зүйлсийг ойлгомжтой байлгахын тулд, би Сухановын долоон боть *Хувьсгалын Тэмдэглэлүүд*-ийн ерөнхий шинж чанарын тухай хэдэн үг хэлэх ёстой. Үе үе үүний уншлагыг тэсвэрлэшгүй болгон хувиргадаг уг бүтээлийн бүхий л сул талуудын (нуршуу байдал, импрессионизм, улс төрийн алсын хараагүй байдал) хажуугаар, түүний *Тэмдэглэлүүд*-ийг түүхчийн хувьд үнэ цэнэ бүхий эх сурвалж болгон хувиргадаг зохиолчийн юманд сэтгэлээсээ ханддаг байдлыг хүлээн зөвшөөрөхгүй байх боломжгүй. Гэсэн хэдий ч, эрхзүйчид гэрчийн юманд сэтгэлээсээ ханддаг байдал нь огтхон ч түүний гэрчлэлийн найдвартай байдлыг баталгаажуулдаггүй гэдгийг мэддэг: гэрчийн хөгжлийн түвшин, түүний харааны, сонсголын болон ой тогтоолтын хүч, үйл явдал болсон мөч дэх түүний зан төлөв, гэх мэтийг тооцоололд оруулах шаардлагатай. Суханов бол сэхээтний төрлийн импрессионист бөгөөд иймэрхүү хүмүүсийн олонхийн адилаар, түүнд түүнээс өөр хийцийн хүмүүсийн улс төрийн сэтгэхүйг ойлгох чадвар байдаггүй. Тэр өөрөө 1917 онд зөвшилцлийн талын зүүн ирмэг дээр нь, мөн тийм учраас Большевикуудтай асар ойрхон зогсож байсан гэдгийг үл харгалзан, өөрийн Хамлетын темпераментынхаа хамтаар, тэр Большевикын тэс эсрэг нь байсан бөгөөд тийм хэвээр үлдсэн юм. Бүрэн бүтэн хүмүүст, юу хүсэж байгаагаа хийгээд хаашаа явж байгаагаа баттайгаар мэддэг хүмүүст чиглэсэн дайсагнасан жигшлийн мэдрэмж түүн дотор ямагт амьд байдаг. Энэ бүхэн нь Суханов өөрийн *Тэмдэглэлүүд*-дээ, Большевикуудын үйл ажиллагааны эх ундаргыг нь ойлгохыг, эсвэл тэдний тайзны араарх сэдлүүдийг нь илчлэхийг оролдож эхэлмэгцээ, нилээд чин сэтгэлээсээ нэг алдааны араас нөгөөг нь овоолсон гэх тэр үр дүн рүү хөтөлж байгаа юм. Заримдаа энгийн хийгээд ойлгомжтой асуудлуудыг тэр албаар будилаантуулаад байгаа юм шиг санагдана. Үнэн хэрэгтээ тэр, ядаж л улс төрд, хоёр цэгийн хоорондох хамгийн дөт зайг олох органик чадваргүй юм.

Суханов миний шугамыг Ленинийхтэй сөргөлдүүлэх хүчин чармайлтдаа багагүй хүчийг зарцуулж байна. Коридорын зан төлвүүд болон сэхээтний тойргуудын цуурхлуудад маш мэдрэмтгий – дашрамд хэлэхэд, либерал, радикал мөн социалист дээдчүүлийн сэтгэхүйг тодорхойлоход хэрэгтэй их материалыг агуулдаг *Тэмдэглэлүүд*-ийн ач гавьяануудын нэг нь үүнд оршдог – Суханов нь Ленин, Троцкий хоёрын хооронд санал зөрөлдөөнүүд гарч ирнэ гэсэн найдлагыг тээж явсан нь ойлгомжтой – энэ нь эх оронч социалистууд болон Большевикуудын хооронд зогсох *Новый Жизнь*-ий атаархмааргүй хувь тавиланг ядаж л бага ч гэсэн хөнгөвчлөх учиртай байсан хойно ялангуяа. Өөрийнхөө *Тэмдэглэлүүд*-эд, Суханов улс төрийн дурсамжууд болон *ex post facto* таамаглалуудын хэлбэрээрх эдгээр биелэгдээгүй найдлагуудын уур амьсгал дунд амьдарсан хэвээрээ л байна. Хувь хүний онцлог шинж чанарууд, темперамент болон стилийг тэр тусдаа улс төрийн шугам хэмээн тайлбарлахыг оролдож байна.

6-р сарын 10-ны цуцлагдсан Большевик жагсаал цуглаантай, мөн ялангуяа Долдугаар сарын өдрүүдийн зэвсэгт жагсаалтай, холбогдуулан, Ленин хуйвалдаан болон бослогын замаар тэдгээр өдрүүдэд эрх мэдлийн булаан авалтыг шууд эрэлхийлж байхад, Троцкий харин эсрэгээрээ, тэр үеийн ноёрхогч намуудаар, ө.х., Эсерүүд болон Меншевикуудээр төлөөлүүлэн, Зөвлөлүүдийн жинхэнэ эрх мэдлийг эрэлхийлж байсан болохыг нотлох гэж Суханов олон хуудсуудын туршид оролджээ. Энэ бүхэнд ямар ч үндэслэл юу ч байхгүй.

Зөвлөлийн анхны их хурал дээр, 6-р сарын 4-нд, Церетели илтгэл дундаа ийн цухасхан

хэлсэн: “Орост одоогийн мөчид бидний гарт эрх мэдлийг өгөөдөх гээд хэлчих ганц ч улс төрийн нам байхгүй.” Тэр үед суудлууд дундаас нэгэн дуу хоолой сонсогдсон: “Байгаа!” Ленин илтгэгчдийн яриаг тасалдуулах дургүй байсан бөгөөд бусад хүмүүс түүний яриаг тасалдуулахад дургүй байсан. Зөвхөн ноцтой эргэцүүллүүд л энэ удаа түүнийг өөрийн ердийн биеэ барилтаа орхиход хүргэсэн байх боломжтой. Церетелийн логигоор бол, улс үндэстэн асар их хүндрэлүүдийн орооцолдоон дотор орох үед, эхний хийх ёстой зүйл нь бусдын халаасанд эрх мэдлийг сэм шургуулахыг оролдох юм байх. Хоёрдугаар сарын бослогын дараагаар либералуудын халаасанд эрх мэдлийг сэм шургуулсан Оросын Зөвшилцөгчдийн овсгоотой байдал нь үүнд оршиж байлаа. Тийм ч дур булаам бус үүрэг хариуцлагаас айх айдас, Церетели улс төрийн ашиг хонжоо хараагүй хийгээд ер бусын алсын хараатай байдлын өнгөлгөөг өгч байсан юм. Өөрийн намынхаа үүрэг даалгаварт итгэдэг хувьсгалчийн хувьд иймэрхүү хулчгар пээдэгнэлт нь туйлын тэсвэрлэшгүй. Хүнд нөхцлүүдэд эрх мэдлээс бултах чадвартай хувьсгалт нам нь зөвхөн жигшин зэвүүцлийг л хүртэх гавьяатай.

Ижил чуулган дээр тавьсан илтгэлдээ, Ленин суудлууд дундаас өгсөн өөрийн хариултаа тайлбарласан: “Иргэн Шуудан Холбооны Сайд (Церетели)... Орост бүхий л эрх мэдлийг өөр дээрээ авахад бэлэн байдлаа илэрхийлэх нэг ч улс төрийн нам байхгүй гэж хэлсэн. Би хариулсан – байгаа; нэг ч нам үүнээс татгалзах боломжгүй, тэгээд манай нам үүнээс татгалзахгүй байна: тэр аль ч минутанд бүхий л эрх мэдлийг авахад бэлэн байна (алга ташилт болон инээд). Та нар хүссэнээрээ инээж болно, гэхдээ Иргэн Сайд хэрвээ энэхүү асуултыг бидэнд тавих аваас... тэр зохих хариултыг авах болно.” Лениний бодол нь тэр чигтээ тунгалаг байгаа мэт санагдмаар юм?

Ижил Зөвлөлийн их хурал дээр, Хөдөө Аж Ахуйн Сайд Пешехоновын араас ярих болсон би дараах байдлаар өөрийгөө илэрхийлсэн: “Би түүнтэй (Пешехоновтой) нэг ижил намд харьяалагддаггүй, гэхдээ хэрвээ тэд надад засгийн газрыг 12 Пешехоновоор бүрдүүлнэ хэмээн хэлсэн бол, би үүнийг асар том урагшаа алхам байна гэж хэлэх байлаа...”

Тэрхүү үе дэх, тэдгээр үйл явдлуудын дундах, Пешехоновуудын засгийн газрын талаарх миний үг нь Лениний эрх мэдлийг авахад бэлэн байдлын антитезис байдлаар ойлгогдох боломжтой байсан юм гэж би бодохгүй байна. Суханов нь уг төсөөллийн антитезисын ех post facto онолчийн хувиар гарч ирнэ. Зөвлөлүүдийн эрх мэдлийн төлөөх 6-р сарын 10-ны жагсаал цуглааны төлөө Большевикуудын явуулсан бэлтгэлийг эрх мэдлийн булаан авалтын төлөөх бэлтгэл байдлаар тайлбарлан, Суханов ийнхүү бичжээ: “Ленин ‘жагсаал цуглаан’-аас хоёр эсвэл гурван өдрийн өмнө тэр эрх мэдлийг гартаа авахад бэлэн байна гэж олон нийтийн өмнө мэдэгдсэн. Гэхдээ Троцкий энэ үед тэр 12 Пешехоновуудыг эрх мэдэлд очихыг хармаар байна гэж хэлсэн. Ялгаа нь энэ. Гэхдээ юутай ч би Троцкийг 6-р сарын 10-ны хэрэг явдал дотор чирэгдэж орсон юм болов уу даа гэж таамаглаж байна... Ленин тэр үед ч эргэлзээ бүхий ‘Междурайонец’-гүйгээр шийдвэрлэх байлдаанд нэвтрэн орох хандлагагүй байсан. [Суханов, энүүгээрээ намайг үнэн хэрэгтээ Большевик байсан гэж хэлэхийг хүсэж байгаа нь ойлгомжтойгоор, намайг “эргэлзээ бүхий Междурайонец” (дүүрэг хоорондын байгууллагын гишүүн) хэмээн дуудаж байна. Энэ нь ямар ч байсан зүйтэй. Түүнийг зөвхөн Большевик намд авчрах зорилготойгоор л, би дүүрэг хоорондын байгууллагад үлдсэн бөгөөд энэ нь 8-р сард хэрэгжсэн.] Учир нь Троцкий бол түүний хувьд асар том тоглоомон дахь нэгэн төрлийн асар том хамтрагч байсан бөгөөд түүний өөрийнх нь намд Лениний өөрийнх нь дараа урт, урт, урт зайд юу ч байгаагүй.”

Уг догол мөр нь бүхэлдээ зөрчилдөөнүүдээр дүүрэн. Сухановынхаар бол, Ленин үнэхээр Церетелийн түүнийг үүнд буруутгасан тэр зүйлийг хийхээр зэхэж байсан мэт санагдана: “пролетарийн цөөнхийн гүйцэлдүүлэх эрх мэдлийн нэн даруй булаан авалт.” Иймэрхүү Бланкизмын нотолгоог Суханов, хэрэв та үүнд итгэж байвал, Большевикуудын, бүхий л хүндрэлүүдийг үл харгалзан, эрх мэдлийг авахад бэлэн байдлын тухай Лениний тэдгээр

үгсээс олж харж байна. Гэхдээ Ленин үнэхээр 6-р сарын 10-нд хуйвалдааны замаар эрх мэдлийг булаан авахаар зэхэж байсан бол, 6-р сарын 4-ний Зөвлөлийн ээлжит чуулган дээр, тэр үүнийхээ талаар өөрийн дайснууддаа бараг л урьдаас анхааруулахгүй байсан. Петроградд ирсэн эхний өдрөөсөө авхуулаад, Ленин намд зөвхөн Зөвлөлийн олонхийг байлдан дагуулсныхаа дараа л, Большевикууд Түр Засгийн Газрыг түлхэн унагаах үүрэг даалгаврыг урдаа тавих боломжтой болно хэмээн хэлсээр байсныг сануулах шаардлага бараг л байхгүй биз. Дөрөвдүгээр сарын өдрүүдэд Ленин “Түр Засгийн Газрыг зайлуул!” гэх уриаг өдрийн үүрэг даалгавар байдлаар урагшлуулсан тэдгээр Большевикуудыг эрс шийдэмгийгээр эсэргүүцсэн. 6-р сарын 4-ний Лениний хариултанд ердөө ганцхан л утга байсан: ажилчид болон цэргүүд хэрэв өөрсдийнхөө итгэл найдварыг бидэнд өгөх аваас, Большевикууд, бид, бүр өнөөдөр хүртэл эрх мэдлийг авахад бэлэн байна; үүгээрээ бид, ажилчид ба цэргүүдийн итгэл найдварыг эзэмшиж байгаа ч, эрх мэдлийг авч зүрхлэхгүй байгаа Зөвшилцөгчдөөс ялгаатай.

Суханов реалистыг Бланкисттай харьцуулж буй мэтээр Троцкийг Ленинтэй харьцуулсан байна. “Ленинтэй санал нийлэлгүйгээр, хүн Троцкийн асуултын тавилттай бүрэн дүүрэн санал нийлэх боломжтой.” Үүний хажуугаар, “Троцкий 6-р сарын 10-ны хэрэг явдалд,” ө.х., эрх мэдлийг булаан авах хуйвалдаанд, “чирэгдэж орсон” гэж Суханов тунхаглаж байна. Хоёр шугам байгаагүй газраас хоёр шугамыг олсон Суханов, намайг адал явдал эрэлхийлсэнд буруутгах боломжтой болохын тулд, дараа нь уг хоёр шугамыг нэг болгож нэгтгэх таашаалыг өөрөөсөө үгүйсгэх боломжгүй байлаа. Энэ нь Ленин, Троцкий хоёрын хоорондох хагарлыг хүссэн зүүний сэхээтнүүдийн хууртагдсан итгэл найдварын төлөөх өвөрмөц хийгээд бага зэрэг платоник өшөө авалт юм.

6-р сарын 10-ны цуцлагдсан жагсаал цуглаанд зориулан Большевикуудын бэлтгэсэн ба дараагаар нь 6-р сарын 18-ны жагсагчид өөрсөд дээгүүрээ мандуулсан уриа лоозонгууд дээр, “Арван сайд-капиталистуудыг зайлуул!” гэсэн уриа нь голлох байр суурийг эзэлж байсан. Суханов, гоо сайхныг таашаагчийн дүрээр, уг урианы энгийн яруу тод байдлыг нь биширч байгаа боловч, өөрийн улс төрчийн дүрээрээ, тэр үүний утга санааных нь үл ойлголтыг илчилнэ. Засгийн газарт арван “сайд-капиталистууд”-аас гадна, мөн зургаан сайд-Зөвшилцөгчид байсан. Большевик уриа лоозонгуудад тэдний талаар хэлэх зүйл юу ч байгаагүй. Эсрэгээрээ, уг урианы санааных нь дагуу бол, сайд-капиталистуудыг сайд-социалистуудаар, Зөвлөлийн олонхийн төлөөлөгчдөөр орлуулах учиртай байсан. Миний Зөвлөлийн их хурал дээр илэрхийлсэн тэр зүйл нь Большевик уриа лоозонгуудын яг энэ санаа байсан юм: либералуудтай хийсэн эвслээ нураа, хөрөнгөтөн сайдуудыг зайлуулж, тэднийг өөрсдийнхөө Пешехоновуудаар орлуул. Зөвлөлийн олонхид эрх мэдлийг авахыг санал болгохдоо, эдгээр Пешехоновуудад хандах хандлагынхаа тал дээр Большевикууд, мэдээж хэрэг, өөрсдийнхөө гарыг өчүүхэн төдий ч хүлээгүй; эсрэгээрээ, Зөвлөлийн ардчиллын хүрээнд, тэд эвлэршгүй тэмцлийг – Зөвлөл дэх олонхи хийгээд эрх мэдлийн төлөөх – явуулах болохоо тэд огтхон ч нууж хаагаагүй.

Гэхдээ энэ бүхэн нь ердөө л цагаан толгой шүү дээ. Уг үйл явдлуудад оролцогч хийгээд ажиглагч нь хэрхэн тийм чухал, мөн үүний хажуугаар тийм энгийн асуудал дээр тэгтлээ авралгүйгээр холион бантан хутгаж чадсаныг нь зөвхөн Сухановын дээр дурдсан шинж чанарууд л – нэг их хувь хүний хувиар ч биш, харин төрөл зүйлийн хувиар – тайлбарлана.

Улс төрийн нэгэн тохиолдлын уг анализыг харгалзан үзэх аваас, таны сонирхож байгаа *Новый Жизнь*-ий редакцийнхантай хийсэн миний уулзалтан дээр Сухановын тусгаж буй хуурмаг гэрлийг ойлгоход амархан. Миний Максим Горькийн тойрогтой учирсан явдлын сургамжийг тэр өөрөө аманд аваачиж хийсэн нэгэн хаалтын үг хэллэгээр Суханов илэрхийлсэн байна: “Надад Ленинтэй хамт сонин байгуулахаас өөр хийх зүйл үлдээгүй болохыг би одоо харж байна.” Миний Горький, Суханов хоёртой, ө.х., миний хэзээ ч улс төрийн хүмүүс эсвэл хувьсгалчид гэж тооцож байгаагүй тэдгээр хүмүүстэй, ойлголцолд

хүрэх чадваргүй байдал нь л зөвхөн намайг Ленин дээр очих өөрийн замаа олохоос өөр аргагүй болгосон гэдэг бол үүний гаргалгаа. Үүнийг ямар ч утгагүй болохыг нь батлан харуулахын тулд, зөвхөн уг санааг тодорхойгоор томъёолоход л хангалттай.

Цухасхан тэмдэглэхэд, “Ленинтэй хамт сонин байгуулах” – хувьсгалт улс төрийн үүрэг даалгаврууд нь сонин байгуулчих л юм бол болчихдог мэт – гэсэн Сухановын үг хэллэг нь түүний зан чанартай хичнээн төгс зохицно вэ? Наад захын бүтээлч төсөөлөлтэй хүнд би тэгж бодох, эсвэл өөрийн үүрэг даалгавруудаа тэгж тодорхойлох боломжгүй гэдэг нь илэрхий баймаар юм?

Горькийн сонины тойрог дахь миний зочлолтыг тайлбарлахын тулд, намайг 5-р сарын эхэнд, эргэлтээс хоёр сар гаруйн дараа, Ленинийг ирснээс сарын дараа, Петроградад ирсэн болохыг санах шаардлагатай. Уг хугацааны туршид олон юмс өөрсдийгөө хэлбэрт оруулж, тодорхойлчихсон байсан. Надад зөвхөн хувьсгалын үндсэн хүчнүүд дэх хийгээд ажилчид болон цэргүүдийн зан төлөв дэх төдийгүй, мөн “боловсролтой” нийгмийн бүхий л бүлэглэлтүүд хийгээд улс төрийн өнгө аясууд дахь шууд, мөн хэрэв ингэж ярьж болох бол, эмпирик чиглүүлэлт хэрэгтэй байсан. *Новый Жизнь*-ий редакцид хийсэн зочлолт нь миний хувьд энэхүү “зүүний” группын таталтын хийгээд түлхэлтийн хүчийг нь, тодорхой элементүүдийг салгаж авах боломж, гэх мэтийг олж мэдэхийн тулд хийсэн жижигхэн улс төрийн тандалт байсан юм. Богинохон харилцан яриа нь намайг, хувьсгал нь өөрийгөө тэдний хувьд тэргүүн нийтлэлийн асуудал болгон хувиргадаг, энэхүү мэдэмхийрсэн утга зохиолчдын тойргийн бүхэлдээ авралгүй байдалд үнэмшүүлсэн. Тэгээд үүнээс гадна тэд Ленин дээр болон түүний 4-р сарын тезис дээр үүний бурууг нь тохон, Большевикуудыг “өөрсдийгөө тусгаарласан”-д буруутгаж байсан хойно, өөрсдийн бүхий л яриануудаараа Ленин тэднээс намаа тусгаарлахдаа, эсвэл илүү зүйтэйгээр хэлэх юм бол, намаа тэднээс тусгаарлахдаа бүхэлдээ зүйтэй байсныг тэд надад дахин нэг удаа батлан харууллаа гэж би тэдэнд хэлсэн байх ёстой нь эргэлзээгүй. Ленинтэй хийх нэгдлийг эсэргүүцэж байсан харилцан ярианд оролцогчид болох Рязанов, Луначарский хоёр дээрх үүний үр нөлөөнийх нь төлөө би ялангуяа эрч хүчтэйгээр онцлон тэмдэглэх шаардлагатай болсон уг дүгнэлт нь Сухановын хувилбарыг шалтгаар хангасан бололтой.

* * *

Намайг ямар ч тохиолдолд 1917 оны намар Петроградын Зөвлөлийн индрээс Горькийн ойн баярын талаар ярихыг зөвшөөрөхгүй байсан хэмээн таамаглаж буй таны түмэн зөв болох нь хэлүүлэлтгүй ойлгомжтой биз. Суханов, өөрийн мөрөөдлийн бодлуудын нэгийг хөсөр хаяснаараа, тэр удаа ядаж сайн байсан: намайг Октябрийн бослогын босгон дээр бэхлэлтийн нөгөө талд зогсож байсан Горькийг тэмдэглэх баярт татан оролцуулах.

ХАВСРАЛТ 4

“АНУ-ын Социалист Ажилчдын Нам дахь жижиг хөрөнгөтөн сөрөг хүчин” нийтлэлийн нэг хэсгийг доор орууллаа:

...

Материалист диалектикийн цагаан толгой

Диалектик бол үлгэр домог ч, учир битүүлэг зүйл ч биш, харин амьдралын өдөр тутмын асуудлуудаар хязгаарлагдалгүйгээр, арай ярвигтай ба сунжирсан процессуудын талаар ойлголтонд хүрэхийг хичээх бидний сэтгэхүйн хэлбэрүүдийн шинжлэх ухаан. Диалектик хийгээд ёс төдий логик хоёрын хоорондын харилцаа нь дээд ба доод математик хоёрын хоорондын харилцаатай төстэй.

Би энд асуудлын голыг нь маш хураангуй хэлбэрээр зураглахыг оролдох болно. Энгийн силлогизмын Аристотелийн логик А нь А-тай тэнцүү гэсэн таамаглалаас эхэлдэг. Бид уг таамаглалыг олон практик үйлдлүүдэд хийгээд анхан шатны ерөнхийлүүдэд зориулаад аксиом байдлаар хүлээн зөвшөөрдөг. Гэвч үнэн хэрэгтээ, А нь А-тай тэнцүү биш. Үүнийг батлахад амархан - энэ хоёр үсгийг микроскопоор ажиглаад үз: тэд бие биенээсээ ихэд ялгаатай. Гэхдээ хоёр үсгийн хэмжээ эсвэл хэлбэр нь сонин биш, учир нь энэ хоёр үсэг нь ердөө л тэнцүү тоо хэмжээнүүдийг илтгэж буй тэмдэгтүүд, жишээ нь, нэг фунт сахар, хэмээн эсэргүүцэх боломжтой. Энэ эсэргүүцэл байгаа оносонгүй: бодит байдал дээр, нэг фунт сахар хэзээ ч нэг фунт сахартай тэнцүү байдаггүй – илүү нарийвчлалтай жинлүүр ямагт хоорондынх нь ялгааг илрүүлэх болно. Гэхдээ нэг фунт сахар нь өөртэйгөө тэнцүү шүү дээ хэмээн дахин эсэргүүцэж болно. Буруу: бүхий л биет нь хэмжээ, жин, өнгө, гэх мэтээрээ тасралтгүй өөрчлөгдөж байдаг бөгөөд тэд хэзээ ч өөртэйгөө тэнцүү байдаггүй. Софист нэг фунт сахар нь “тухайн аливаа мөчид” өөртэйгөө тэнцүү гэж хариулах болно. Уг “аксиом”-ын маш эргэлзээ бүхий практик үнэ цэнийн талаар юу ч хэлэхгүй байлаа ч, тэр мөн онолын шүүмжлэлийг даахгүй. Бид үнэндээ “мөч” гэх үгийг яг яаж ойлгох ёстой юм бэ? Хэрвээ энэ нь асар өчүүхэн цаг хугацаа юм бол, нэг фунт сахар нь энэ “мөч”-ийн туршид зайлшгүй өөрчлөгдөх болно. Эсвэл уг “мөч” нь цэвэр математикийн хийсвэрлэлт, ө.х., тэг хугацаа юм уу? Гэвч бүхий л зүйлс цаг хугацаанд оршдог; оршин тогтнол өөрөө тасралтгүй үргэлжлэх хувиран өөрчлөлтийн процесс; ийм учраас цаг хугацаа бол оршин тогтнолын үндсэн элемент. Тэгвэл А нь А-тай тэнцүү гэх аксиом нь аливаа зүйл хэрвээ өөрчлөгддөггүй бол, ө.х., тэр зүйл хэрвээ оршдоггүй бол, тэр өөртэйгөө тэнцүү болохыг илтгэж байгаа юм.

Өнгөцхөн харахад, эдгээр “нюансууд” нь огт хэрэггүй санагдаж магадгүй. Үнэн хэрэгтээ, тэд шийдвэрлэх ач холбогдолтой. А нь А-тай тэнцүү гэсэн аксиом нь, нэг талдаа бидний бүхий л мэдлэгийн эх ундарга, нөгөө талдаа бидний мэдлэг дэх бүхий л алдаануудын эх ундарга нь юм. А нь А-тай тэнцүү гэсэн аксиомыг цээрлэл үзэлгүйгээр ашиглах нь ердөө тодорхой хязгааруудын дотор л боломжтой. А дахь тоо хэмжээний өөрчлөлтүүд нь үүрэг даалгаврын үүднээс шалихгүй байх үед, бид А-г А-тай тэнцүү гэж үзэж болно. Нэг фунт сахарыг, жишээ авбал, мухлаг ажиллуулагч, хэрэглэгч хоёр ийм маягаар авч үздэг. Бид нарны температурыг мөн ингэж авч үздэг. Саяхныг хүртэл бид долларын худалдан авах чадварыг үүнтэй ижилхнээр авч үздэг байсан. Гэхдээ тодорхой хязгааруудыг давсан тоо хэмжээний өөрчлөлтүүд нь чанарын өөрчлөлт болж хувирдаг. Ус эсвэл керосинд автсан нэг фунт сахар нь нэг фунт сахар байхаа болино. Ерөнхийлөгчийн атгаж буй доллар нь доллар байхаа болино. Тоо хэмжээ нь чанар болон хувирах шийдвэрлэх мөчийг цагт нь тодорхойлох бол социологийг оролцуулаад мэдлэгийн бүхий л талбарууд дахь хамгийн чухал үүрэг даалгавруудын нэг нь юм.

Бүхий л ажилчид хоёр ив ижилхэн объект үйлдвэрлэх нь боломжгүй зүйл гэдгийг мэднэ. Холхивч конус үйлдвэрлэхэд, конусууд нь зарим нэг гажилтуудтай байж болох хэдий ч, тэр гажилтууд нь тодорхой хязгаарыг давах ёсгүй байдаг (үүнийг зөвшөөрөгдөх хэмжээ гэдэг). Зөвшөөрөгдөх хэмжээний нормуудыг ажигласнаар, конусуудыг бие биентэйгээ тэнцүү хэмээн авч үздэг (А нь А-тай тэнцүү). Харин гажилтууд нь зөвшөөрөгдөх хэмжээг давсан тохиолдолд, тоо хэмжээний өөрчлөлт нь чанарын өөрчлөлт болон хувирдаг; ө.х., холхивч конус нь чанарын шаардлага хангахгүй бүтээгдэхүүн эсвэл ашиглах боломжгүй гологдол болох болно.

Бидний шинжлэх ухаанч сэтгэхүй нь техникийг оролцуулаад бидний ерөнхий практикын ердөө нэг хэсэг нь. Ойлголтуудад ч гэсэн "зөвшөөрөгдөх хэмжээ" гэж мөн байдаг бөгөөд үүнийг А нь А-тай тэнцүү гэсэн аксиомд тулгуурлах ёс төдий логик тогтоодоггүй, харин бүхий л зүйлс нь ямагт хувиран өөрчлөгдөж байдаг гэсэн аксиомд тулгуурлах диалектик логик тогтоодог. "Хүн бүрт ойлгомжтой зүйлс" нь диалектикийн "зөвшөөрөгдөх хэмжээ"-г үргэлж системтэйгээр давж гардаг.

Балмад сэтгэхүй нь капитализм, ёс суртахуун, эрх чөлөө, ажилчдын төр засаг, гэх мэт, ойлголтуудыг тогтмол хийсвэрлэлтүүд гэж авч үзэх бөгөөд капитализмыг капитализмтай тэнцүү хэмээн таамагладаг. Ёс суртахуун нь ёс суртахуунтай тэнцүү, гэх мэт. Диалектик сэтгэхүй нь бүхий л зүйлсийг болоод үзэгдлүүдийг тэдний тасралтгүй хувиран өөрчлөлт дунд нь шинжилдэг бөгөөд эдгээр өөрчлөлтүүдийн материал нөхцлүүдээс А нь А байхаа болих, ажилчдын төр засаг нь ажилчдын төр засаг байхаа болих шийдвэрлэх хязгаарыг тодорхойлдог.

Балмад сэтгэхүйн үндсэн алдаа нь түүний мөнхийн хөдөлгөөнөөс тогтдог бодит байдлын хөдөлгөөнгүй ормуудаар сэтгэлээ хангахыг хүсдэгт нь оршдог. Диалектик сэтгэхүй нь цаашдын ойролцооллууд, залруулгууд ба бодьжуулалтын тусламжтайгаар ойлголтуудад баялаг, уян хатан, мөн тэднийг амьд үзэгдэлтэй дөхүүлдэг тэр хэмжээгээр, бүр шүүслэг байдлыг өгдөг. Ерөнхийдөө капитализм биш, харин хөгжил дэвшлийн тухайн үе шатан дээр явж байгаа тухайн капитализм. Ерөнхийдөө ажилчдын төр засаг биш, империалист бүслэлтэнд орсон хоцрогдмол орон дахь тухайн ажилчдын төр засаг, гэх мэт.

Диалектик сэтгэхүй нь балмад сэтгэхүйтэй уран сайхны кино нь хөдөлгөөнгүй зурагтай холбогддог шиг л холбогддог. Уран сайхны кино нь хөдөлгөөнгүй зургийг үгүйсгэдэггүй, харин энэ нь, хөдөлгөөний хуулийн дагуу, зургуудын цувралыг нийлүүлдэг. Диалектик силлогизмыг няцаадаггүй, харин өөрсдийн ойлголтоо мөнхийн хувиран өөрчлөгдөж буй бодит байдалтай дөхүүлэх байдлаар силлогизмуудыг хослуулахыг бидэнд заадаг. Хегел өөрийн "Логик"-тоо хэд хэдэн хуулиудыг тогтоосон байдаг: тоо хэмжээний өөрчлөлт нь чанарын өөрчлөлт болон хувирах, зөрчилдөөнөөр хөгжил дэвшил ирэх, агуулга хийгээд хэлбэрийн мөргөлдөөн, аажмаар хувьсал дахь тасалдал, бололцоо нь шаардлага болон хувирах, гэх мэт. Энгийн силлогизм нь анхан шатны даалгавруудад чухлын л адилаар эдгээр нь онолын сэтгэхүйд чухал.

Хегел Дарвинаас ч өмнө, Марксаас ч өмнө бичсэн. Францын Хувьсгалын сэтгэхүйд өгсөн хүчирхэг түлхэлтийн ачаар, Хегел шинжлэх ухааны ерөнхий хөдөлгөөнийг урьдчилан таамагласан. Гэхдээ энэ нь ердөө л суут ухаантны *урьдчилсан таамаглал* байсан учраас, тэр Хегелээс идеалист шинж чанарыг хүлээн авсан. Хегел бодит байдлын идеологийн сүүдрүүдийг туйлын бодит байдал гэж үзсэн. Маркс идеологийн сүүдрүүдийн хөдөлгөөн нь материал биетүүдийн хөдөлгөөний тусгалаас өөр юу ч биш болохыг харуулсан.

Бид өөрсдийнхөө диалектикийг материалист гэж нэрлэдэг – үүний үндсүүд нь диваажинд ч биш, бидний "чөлөөт хүсэл зорилго"-ын гүнд ч биш, харин объектив бодит байдалд, байгаль дэлхийд байдаг учраас. Ухамсар эс ухамсраас, сэтгэл зүй физиологиос, органик

ертөнц органик бусаас, нарны аймаг тоос манангаас урган гарсан. Хөгжил дэвшлийн уг шатны бүхий л гишгүүрүүд дээр нь тоо хэмжээний өөрчлөлт нь чанарын өөрчлөлт болон хувирсан. Диалектик сэтгэхүйг оролцуулаад, бидний сэтгэхүй бол хувиран өөрчлөгдөж буй материйн илрэлийн хэлбэрүүдийн ердөө нцэг нь. Бурханд ч, чөтгөрт ч, мөнх настай сүнсэнд ч, хууль болон ёс суртахууны мөнхийн нормуудад ч зориулсан зай энэ механик дотор байхгүй. Байгаль дэлхийн диалектикаас урган гарч ирсэн сэтгэхүйн диалектик нь нэвт шувт материалист шинж чанарыг эзэмшдэг.

Амьтдын төрөл зүйлсийн гарал үүслийг тоо хэмжээний өөрчлөлт нь чанарын өөрчлөлт болж хувирах замаар явагддаг болохыг тайлбарласан Дарвинизм нь органик ертөнцийн талбар дахь диалектикийн хамгийн аугаа ялалт байсан. Өөр нэгэн аугаа ялалт нь химийн элементүүдийг атомын жингээр нь дараалуулсан хүснэгтийн, цаашлаад, нэг элементийн нөгөө элемент рүүгээ хувирах өөрчлөлтийн, нээн илрүүлэлт байсан.

Эдгээр хувиран өөрчлөлтүүд (төрөл зүйлсийн, элементүүдийн, гэх мэт)-тэй ойр дотно холбоотой нь, нийгмийн шинжлэх ухаанд чухал шигээ байгалийн шинжлэх ухаанд ч мөн чухал, ангиллын асуудал. Төрөл зүйлсийн хувиран өөрчлөгдөшгүй байдалд тулгуурлах Линнейн систем (XVIII зууны) нь ургамлуудын гаднах шинж чанаруудынх нь дүрслэл ба ангиллаар хязгаарлагдаж байсан. Бидний сэтгэхүйн хэлбэрүүд нь хамаг амьд зүйлсийн адилаар хөгжиж дэвшдэг учир, ботаникийн балчир нас нь логикийн балчир настай төстэй. Гагцхүү төрөл зүйлсийн хувиран өөрчлөгдөшгүй байдлын талаарх санааны шийдэмгий няцаалт л, гагцхүү ургамлуудын болон тэдний анатомийн хувьслын түүхийн судалгаа л, жинхэнэ шинжлэх ухаанч ангиллын суурийг бэлтгэсэн.

Дарвинтай адилгүй нь ухамсарт диалектикч байсан Маркс үйлдвэрлэх хүчин чадлынх нь хөгжилд үндэслэсэн хүний нийгмийн тогтолцоонуудын шинжлэх ухаанч ангиллыг болон нийгмийн тогтолцооны анатомийг нь бүрэлдүүлэгч өмчлөлийн харилцааны бүтцийг нээн илрүүлсэн. Марксизм нь бүр өнөөг хүртэл их сургуулиудад цэцэглэн хөгжсөөр л байгаа нийгмийн тогтолцоонууд болоод төр засгуудын балмад-дүрсэлсэн ангиллыг материалист диалектик ангиллаар орлуулсан. Зөвхөн Марксын арга барилыг ашигласнаар ажилчдын төр засгийн талаарх ойлголтыг болоод түүний нуран уналтын мөчийг зүйтэйгээр тогтоох боломжтой.

Эд бүгдэд, бидний харж байгаачлан, ямар нэгэн “метафизикийн” эсвэл “номчирхсон” юм байхгүй – биеэ тоосон тэнэгүүдийн тэгж бататгадгаар. Диалектик логик нь өнөө цагийн шинжлэх ухаанч сэтгэхүй дэх хөдөлгөөний хуулиудыг илэрхийлдэг. Харин материалист диалектикийн эсрэг тэмцэл эсрэгээрээ, алс хол дахь өнгөрснийг, жижиг хөрөнгөтнүүдийн хуучинсаг үзлийг, их сургуулиуд дахь рутинистуудын ихэмсэг занг мөн... үхлийн дараах амьдралын төлөөх сүүмэлзэн унтарч буй итгэл найдварыг илэрхийлдэг.

ЗСБНУН-ийн шинж чанар

Нөхөр Бернамын ЗСБНУН-д өгч буй тодорхойлолт, “ажилчдын ч биш, хөрөнгөтний ч биш төр засаг,” тэр чигтээ сөрөг, түүхэн хөгжлийн гинжнээс мултарсан, агаарт санжганасан, социологийн нэг ч талстыг агуулаагүй бөгөөд зүгээр л *зөрчилдөөнтэй* түүхэн үзэгдлийн өмнөх прагматизмын онолын гудайлтыг төлөөлж байна.

Бернам хэрэв материалист диалектикч байсан бол тэр өөрөөсөө дараах гурван асуултыг асуух байсан: 1) ЗСБНУН-ийн түүхэн гарал үүсэл нь юу байсан юм бэ? 2) Энэ төр засаг нь оршин тогтнолынхоо хугацаанд ямар өөрчлөлтүүдийг давж туулсан юм бэ? 3) Эдгээр өөрчлөлтүүд нь тоо хэмжээний үе шатнаасаа чанарын үе шат руу орсон уу, ө.х., тэдгээр нь шинэ мөлжигч анги давхаргын түүхийн үүднээс шаардлагатай ноёрхлыг үүсгэсэн үү? Эдгээр асуултуудын хариулт нь Бернамыг цорын ганц бололцоотой гаргалгааг гаргахаас

өөр аргагүй болгох байв: ЗСБНУН нь ажилчдын доройтсон төр засаг хэвээрээ л байгаа. Диалектик бол бүхий л асуултанд зориулсан ид шидийн мастер түлхүүр биш. Тэр бодит шинжлэх ухаанч анализыг орлохгүй. Гэхдээ тэр энэ анализыг зөв зам руу чиглүүлснээр, үүнийг субъективизм болон номчирхлын цөл дэх үр өгөөжгүй тэнүүчлэлээс хамгаалдаг.

Бруно Р. Зөвлөлт, мөн түүнчлэн фашист, дэглэмүүдийг “хүнд сурталт коллективизм”-ын ангилалд оруулж байна – ЗСБНУН-д, Италид болоод Германд хүнд сурталтнууд ноёрхдог гэх үндэслэлээр. Энд тэнд төлөвлөлтийн зарчим, нэг тохиолдолд нь, хувийн өмч устсан, нөгөөд нь, хязгаарлагдмал, гэх мэт. Ийм учраас, *ондоо* гарал үүсэлтэй, *ондоо* тухайлсан жинтэй, *ондоо* анги давхаргын ач холбогдолтой, *тодорхой* гадаад шинж чанаруудынх нь *харьцангуй* төстэй байдал дээр үндэслэн, нийгмийн дэглэмүүдийн үндсэндээ *адилтгалыг* босгожээ – яг л, нэгийнх нь ч, нөгөөгийнх нь ч анги давхаргын шинж чанарыг өчүүхэн ч сонирхолгүйгээр, “хяналтат эдийн засаг”-ийн ба “төвлөрсөн төр засаг”-ийн ангиллуудыг босгодог хөрөнгөтөн профессоруудын адилаар.

Бруно Р. хийгээд түүний санаа нэгт нөхөд, эсвэл Бернам мэтийн, хагас-санаа нэгт нөхөд нийгмийн ангиллын талбарт сайндаа л Линнейн түвшинд байсаар байгаа бөгөөд түүний зөвтгөлд нь тэмдэглэхэд, тэр Хегелийн өмнө, Дарвины өмнө, мөн Марксын өмнө амьдарч байсныг санах нь зүйтэй.

Үүнээс ч долоон дор мөн хавьгүй аюултай нь Зөвлөлт төр засгийн анги давхаргын шинж чанар нь “хамаагүй,” манай бодлогын чиглэл “дайны шинж чанар”-аар тодорхойлогддог гэх санааг илэрхийлэх тэдгээр хутгамал үзэлтнүүд. Дайн нь бие даасан нийгмээс гадуур бодис мэт; дайны шинж чанар нь эрх баригч ангийн шинж чанараар, ө.х., төр засгийн шинж чанарыг мөн тодорхойлдог ижил нийгмийн хүчин зүйлээр, тодорхойлогддоггүй юм шиг. Үйл явдлуудын цохилтон дор зарим нөхөд хэр амархан Марксизмын цагаан толгойг мартаx нь гайхшралтай!

Диалектик сэтгэхүйг няцаадаг сөрөг хүчний онолчид ЗСБНУН-ийн зөрчилдөөнтэй шинж чанарын өмнө хөөрхийлөлтэйгөөр гудайдаг нь гайхаад байх зүйл биш. Гэсэн хэдий ч, хувьсгалын тавьсан нийгмийн суурьнууд болон хувьсгалын илжрэлээс урган гарч ирсэн кастын шинж чанар хоёрын хоорондын зөрчилдөөн нь няцаашгүй түүхэн факт төдийгүй, мөн хөдөлгөгч хүч. Хүнд сурталтнуудыг түлхэн унагаах өөрсдийн тэмцэлдээ, бид энэхүү зөрчилдөөн дээр тулгуурладаг. Энэ хооронд, зарим хэт зүүнийхэн нь аль хэдийн балай дэмийрлийн цэг дээр оччихоод байна – Бонапартист олигархийг түлхэн унагаахын тулд, ЗСБНУН-ийн нийгмийн суурьнуудыг золиослох шаардлагатай, гэх мэтийн дэмийрэл. Тэд ЗСБНУН-ээс Октябрийн хувьсгалаар тавьсан нийгмийн суурьнуудыг нь хасах юм бол, үр дүн нь фашист дэглэм байх болно гэдгийг ухаарахгүй байна.

Эволюционизм ба диалектик

Нөхөр Бернам, эволюционистын хувиар, тэр нийгмийн болоод төр засгийн хэлбэрүүдийн гарал үүслийг, диалектикчид биднээс дутахгүйгээр сонирхдог гэж эсэргүүцэх байх. Бид үүний эсрэг сэргөлдөхгүй. Дарвинаас хойшхи бүхий л боловсролтой хүмүүс өөрсдийгөө “эволюционист”-д тооцсоор ирсэн. Гэвч жинхэнэ эволюционист хувьслын санааг өөрийн сэтгэхүйн хэлбэрүүддээ шилжүүлэх хэрэгтэй. Хувьслын тухай санаа нь өөрөө оршдоггүй байсан эрин үед бий болгосон анхан шатны логик нь хувьслын процессуудыг ойлгоход хангалтгүй болох нь илэрхий. Хегелийн логик бол хувьслын логик. Хүн ердөө “хувьсал” гэх ойлголтыг өөрийг нь их сургуулийн профессорууд хийгээд либерал нийтлэлчид амар амгалан “прогресс” гэдэг утгатай болгоод тэр чигт нь булингартуулаад, чалхгүйжүүлээд хаячихсан болохыг мартахгүй байх ёстой. Хувьсал нь дайсагнагч хүчнүүдийн тэмцлээр болж өнгөрдөг гэдгийг; өөрчлөлтүүдийн урт удаан хуримтлал нь тодорхой мөчид хуучин бүрхүүлээ дэлбэлэн, гамшиг өөд, хувьсгал өөд, хөтөлдөг гэдгийг ойлгосон хэн ч; эцэст

нь хувьслын ерөнхий хуулиудыг сэтгэхүйд өөрт нь дамжуулж сурсан хэн ч; тэр хүн бол, балмад эволюционистоос ялгаатай нь, диалектикч.

Төгөлдөр хуурчид хурууны дасгалууд хэрэгтэйн адилаар хувьсгалт улс төрчид хэрэгтэй, сэтгэхүйн диалектик сургуулилт нь бүх асуудлуудыг, хөдөлгөөнгүй ангиллуудын хувиар биш, харин процессуудын хувиар, авч үзэхээс өөр сонголтгүй болгодог. Харин хувьслыг зөвхөн тодорхой талбаруудад л хүлээн зөвшөөрөхөөр өөрсдийгөө хязгаарладаг, балмад эволюционистууд нь бусад бүхий л асуудлуудад “хүн бүрт ойлгомжтой зүйлс”-ийн улиг бололтуудаар сэтгэлээ хангадаг.

ЗСБНУН-ийн, эсвэл илүү зүйтэйгээр хэлэх юм бол, Москвагийн хүнд сурталтнуудын, оршин тогтнолтой өөрийгөө эвлэрүүлсэн Америкын либерал нь Зөвлөлт дэглэмийг нэгэн бүхлийн хувиар “дэвшилтэт факт” гэж, хүнд сурталтнуудын таагүй шинж тэмдгүүд (“өө, мэдээж хэрэг, тиймэрхүү зүйлс оршдог!”) аажмаар устаж үгүй болно, тэгээд энэ замаар, амар амгалан бөгөөд зовлон шаналалгүй “прогресс” баталгаажна гэж итгэдэг, эсвэл тэр ядаж л Зөвлөлт-Германы хэлэлцээрээс өмнө тэгж итгэж байсан.

Балмад жижиг хөрөнгөтөн радикал, түүний дотоод зөрчилдөөнүүдийг болоод тэдгээрийн динамикуудыг нь ойлголгүйгээр, ЗСБНУН-ийг нэгэн бүхлийн хувиар авч үздэг гэдгээрээ “дэвшилтэт” либералтай төстэй. Сталин Хитлертэй нэгдэл байгуулан, Польш руу, тэгээд дараа нь Финлянд руу, дайрах үед, балмад радикалууд ялалтаа тэмдэглэсэн: Сталинизм болон фашизмын арга барилуудын ижил төстэй байдал нотлогдлоо! Гэсэн хэдий ч, шинэ засаглал хүн амыг газрын эздийн ба капиталистуудын өмч хөрөнгийг албадан хураахад уриалж эхлэх үед тэд өөрсдийгөө хүндрэлд орсноо олж мэдсэн: уг бололцоог тэд огтхон ч урьдаас хараагүй! Энэ хооронд цэрэг дайны-хүнд сурталт арга замуудаар нэвтрүүлсэн нийгмийн-хувьсгалт арга хэмжээнүүд нь ажилчдын доройтсон төр засаг гэдэг ЗСБНУН-д өгсөн бидний диалектик тодорхойлолтыг зөрчөөгүй төдийгүй, харин ч эсрэгээрээ, үүнд хамгийн маргаангүй нотолгоог өгсөн. Марксист анализын энэ ялалтыг уйгагүй ухуулгын сэдэв болгохын оронд, жижиг хөрөнгөтөн сөрөг хүчнийхэн үнэхээр л нүгэлтэй хөнгөмсөг байдлаар үйл явдлууд бидний прогнозыг няцаалаа, хуучин схемүүд нь зохистой байхаа болилоо, ямар нэгэн шинэ үгс хэрэгтэй боллоо, гэж хашгичиж эхэлсэн. Яг ямар үгс? Тэд үүнийг хараахан шийдээгүй хэвээрээ л байна.

...

Л. Троцкий

Койоакан

1939 оны 12-р сарын 15

